

यज्ञ :

यजनकर्मो । पुं० यजनव्यापारवृत्तिः ।
 ऋत्विजि ब्रीह्यादित्वादिनिः ॥
 यजमानः । पुं० अध्वरेणादेष्टरि ।
 तिनित्वादेष्टरि ॥ यजते । यज-
 देवपूजासङ्घतिरूपदानेपुं० पूज-
 यज्ञो ; शानन् । शानज्या । अग्ने
 मुखे ॥

यज्ञार्कः । श्वि० दानशक्तारि ।

यजिः । पुं० यागकर्त्तारि । यजमा-
 ने । यजति । यज्ज० । सर्वधातुभ्य-
 इनिः ।

यजुर्वेदः । पुं० नवविभक्तगताया
 त्मजेयया । ऋवे । प्रज्जन्मभगवान्य
 ज्ञोनामादिपुंस्यः अङ्गारोमिते ॥
 शुक्राधिपेवेद्विशेष ॥ आध्वर्यवय
 जुभिः । स्यद्भाभिर्भौ च द्विजोक्त-
 माः । औद्गावसाभियज्ञेप्रज्ञात्त्व
 स्थाप्यवर्षभिः ॥

यजुर्वेदाधियः पुं० भृगो । शुक्रे ॥

यजुः । न० वेदविशेषे । गीतिरहि-
 ताऽनियताक्षरपादेवेदभागे ॥ इव्य
 तेऽनेन । यज्ज० । अग्निपुत्रपिय-
 जिग्निवनिताभ्योनिदित्युसिः ।

यज्ञः । पुं० आत्मनि । नारायणे ।
 विष्णौ । कृतानने । सवे । अथ-
 रे । यागे । सप्ततन्वी । मुखे । ज्ञ-
 तो । विताने ॥ दधिषादीन्वाचय
 प्रत्यर्षो ॥ अग्ने ॥ अग्निष्टोम-
 दी । अग्निहोचदर्शपूर्णमासादी

यज्ञ :

श्रीतयागे ॥ स्मार्त्तवैश्वदेवादी ।
 महायज्ञत्वेनश्रुतस्मृतिप्रसिद्धे ।
 दीयज्ञः पितृयज्ञः भृत्ययज्ञः मनु-
 ष्ययज्ञइतिचतुर्विधस्मार्त्तयज्ञे ॥

अध्यापनादिपञ्चविधमहायज्ञे ॥ य-
 या । अध्यापनं प्रज्ञायज्ञः पितृयज्ञ
 सुतपर्वम् ॥ श्रीमादेवोद्विर्भोतो
 न्यज्ञोतिविशुद्धनमिति ॥ यज्ञ-

न्याख्यास्यामोद्रव्य देवतात्यागइति
 कल्पकारेदेवतोहे श्रेणद्रव्यत्वाद्योय
 इतिनिरुक्तः । सचयजतिनाह-
 होतिनाचोदितत्वेनयागोहीमथ

तिविधिः । उक्तिष्ठोमावपट्कार
 रप्रयोगान्तायाज्यापुरोनुवाक्यान्ता
 यजतय । उपविष्टहोमाः स्वाहा-

कारप्रयोगान्तायाज्यापुरोनुवाक्यर-
 हितानुष्टेयइतिकल्पकारेन्याख्या
 ताः ॥ अग्निहोचदर्शपूर्णमास-

धातुमाहात्म्यवधज्योतिष्टोमादि ।
 सवदिग्धिः काभ्योनित्यय ॥ अ-
 द्दर्श । स्वाग्नेचित्तधर्मोऽसतो
 न्द्रिणे ॥ समाध्यवस्थायां सर्वेन्द्रि-

यदिति निराधः श्रेवादीनीन्द्रिया-
 ख्यन्ते । इत्युक्त्वात्सुष्टयक्रोयज्ञः ।
 व्यत्यानाश्रव्यायांरागडे पराहित्ये
 दविषयभोगायः सीऽपरोयज्ञः ।
 गन्धादीन्विषयानन्वेन्द्रियानि
 पञ्चवृत्तीन्वात् ॥ अन्वेव्य-
 त्वात्तान्माः श्रेवादिभिरविरुक्त

यज्ञपुरुषः

विषयचक्षुःस्य हाशन्त्यत्वे मानन्त्य-
 साधारणं कुर्वन्ति स एव तेषां हिमः
 ॥ सर्व वैदिकश्रियः साधनरूपे ॥
 यज्ञ. सात्त्विकादिभेदेन त्रिविधः ।
 यथा । अफलाफाङ्घ्रिभिर्यज्ञैर्वि-
 धिदृष्टीयद्भवति । यद्यन्नेवेति-
 मनः समाधाय ससात्त्विकः ॥
 अभिसन्वायतु फलं देभ्यो मपि चैव
 यत् । द्रव्यतेभरतश्चेत्तं यज्ञविधि-
 राजसम् ॥ विधिहीनमसष्टाङ्गं
 मंत्रहीमसद्विष्णम् । अदाविरुचि-
 तं यज्ञं तामसं परिषच्यते ॥ सथा
 शेषविधायथा । द्रव्ययज्ञासपी
 यज्ञाविगयज्ञास्तथापरे । स्वाध्याय
 ज्ञानयज्ञास्तथापरे । सगितत्रताः ॥
 यज्ञानां जपयज्ञोस्तीति भगवतो विभु-
 तिसुर्वैजपयज्ञे ॥ कथं नैव तु स-
 सिद्धिं प्राप्नुवन्ति नानुसंगयः । कुर्वा-
 न्यज्ञं वा कुर्वन्ति यो नानुसंगयते ॥
 द्रव्यते । अननवा । यथा । यज-
 याचेति नत् ॥ यथानां स्वधर्मयज्ञा-
 यथा । पारस्ययज्ञाः धयाः स्युर्हं
 विर्यं प्राविशः स्मृताः । परिचार-
 यज्ञांशुद्रांशुजपयज्ञास्तु मांशुद्रा-
 इति ॥ यजनोयै । पृथक् ॥
 यज्ञकृत् । पुं० यागकर्त्तरि । यज्ञ-
 करोति । क्लिप् तुक् ॥
 यज्ञपशुः । पुं० धोटके ॥ एगि ॥
 यज्ञपुरुषः । पुं० विष्णो ॥ यज्ञपारत

यज्ञसूत्रम्

॥ १ ॥
 यज्ञमालनम् । नौ० यागपात्रे ।
 यज्ञभूपथः । पुं० इति तदम्
 यज्ञयोथ्यः । पुं० चतुर्ध्वरहणे ॥ वि-
 यागार्हे ॥
 यज्ञवह्नी । स्त्री० सोमलतायाम् ।
 यज्ञवाटः । पुं० यागस्थाने ।
 यज्ञवित् । पुं० यज्ञानां ज्ञातरि ॥
 यज्ञानां कर्त्तरि । तेषां विधायनाद-
 यः । तेषां ज्योतिष्टोमादयो यज्ञाव-
 स्तुभूता भवन्तीति मन्त्रं नै० तत्र तेषां
 भांगिमात्रम् । यज्ञं व्याख्यास्यामी-
 द्रव्यं देयतात्यागइति । यथैकैक-
 द्याम् । यज्ञविज्ञानाभावात् । स-
 मुदायसावस्तुवात् । यज्ञान्वे-
 त्ति० ज्ञानाति० बिन्दतिलभते वा
 । विद० । विदुच्छा । क्लिप् ॥
 यज्ञवह्नी । पुं० विदुच्छते । सुवाह-
 षी । यटीवह्नी ।
 यज्ञशाला । स्त्री० देवयजने ०
 यज्ञशिष्टाशी । पुं० वैश्वदेवादियज्ञा-
 वशिष्टान्तनीजिनि ।
 यज्ञश्रेयः । पुं० शोभापशिष्टाण्यपुरो-
 दाशादौ ॥
 यज्ञश्रेष्ठा । स्त्री० सोमपशुपाम् ॥
 यज्ञसारः । पुं० यज्ञोदुम्बरे ॥
 यज्ञसूत्रम् । न० उपवीते । यज्ञीप-
 धेते ॥ अथ प्रमाणं यथा ॥ कर्त्तु-
 पिष्टतं सूत्रं सध्यानिर्मितं यज्ञैः ।

यज्ञाङ्गः

यज्ञायुधम्

तनुवपमधोवृत्तं यज्ञसूत्रं विदुर्वुधाः
 ॥ विद्युपतद्वयन्ययुक्तं विदप्रवरस-
 म्भितम् ॥ शिरोधराङ्गाभिमध्यात्
 पृष्ठावं परिमाणकम् ॥ यज्ञुर्विदां
 नामिमितं सामगानामयं विधिः ।
 यामस्कंधेन विधृतं यज्ञसूत्रं वलप्रदेम्
 ॥ इतिकस्त्रिपुराणे ४ अध्यायः य-
 ज्ञसूत्रम् । यज्ञार्थधृतं सूत्रं वा ।
 शाकपार्थिवादिः ॥

यज्ञसेनः । पुं० दृपदे ॥

यज्ञस्थानम् । न० यज्ञवाटे ॥

यज्ञाङ्गः । पुं० शिमदुग्धके । उदुम्बरे
 ॥ यज्ञमङ्गति । अगिगती । कर्म-
 म्भयम् ॥ खदिरवृक्षे । ब्राह्मणयष्टि-
 कायाम् ॥ वराहमूर्त्तौ । यज्ञाभ-
 द्रान्यस्य ॥ यज्ञवराहस्याद्रान्युक्ता
 निहरिवंशे । वेदपादोयुपदंष्ट्रः क्त
 तुष्टस्तद्वितीमुखः । अग्निविषष्टो
 दर्भरोमा० ब्रह्मयीर्षीमहातपाः ॥
 अहारावेक्षणे दिव्योवेदाङ्गश्रुतिभू-
 पणः । अज्यनासः सुवस्तुष्टः ।
 सामघोषस्त्रिनामहान् ॥ धर्मसत्त्व
 मयः श्रीमान्कर्मविक्रमसत्क्रियः
 प्रायश्चित्तनखाचारः पशुशानुम-
 शाभुजः उद्गावान्तेजोमलिङ्गः क-
 लवीजनशौचविधिः । वाय्वन्तरात्मा
 सन्वस्त्रिग्विहृतः । सामशोचिपतः ॥
 वेदिकस्त्रिभोवर्गिगन्धे । उच्यतेव्याति
 वेगवान् । प्राग्शकायेत्युतिमा

नानानादीक्षाभिरर्चितः । दक्षिणा
 इद्व्यायोगीमहासप्तमयोमहान् ।
 उपाकर्माष्टरुचकः । प्रयग्यावर्त्तभू-
 पणः ॥ नानाच्छन्दागतिपथीसु-
 द्योपनिपदासनः । छायापत्नीस-
 हायोवैमीरुगृह्णमिवाच्छितइति ॥
 न० प्रयाजादौ ॥ यज्ञे द्विविधम-
 ह्जजातं भवति । सिद्धरूपं । साध्यरू-
 पञ्च । तच्चसिद्धरूपं चातिद्रव्यसङ्-
 ख्यादि० साध्यरूपन्तुक्रियैव । तच्च
 द्विविधम् । सन्निपथ्योपकारकमारा-
 टुपकारकञ्च । तच्चद्रव्यादिसंस्कार-
 कत्वेनविधीयमानं यामस्रह्यपान्तभूर्-
 तं कर्मसन्निपथ्योपकारकम् ० व्रीचीन
 वहन्यात् ० व्रीचिन्प्रीक्षतीत्येवंविधि
 तावघातप्रीक्षणादि । तद्विपरीतञ्च
 फलजननसामर्थ्यजनकत्वादिनाया
 गेन्वितं कर्माराटुपकारकम् ॥

यज्ञाङ्गा । स्त्री० सामसुख्याम् ॥

यज्ञानाः । पुं० अक्षभृषे । यागश्रेये ॥

यज्ञायज्ञीयम् । न० सामविशिषे ॥ यज्ञा-
 यज्ञापदयुक्तं साम० यज्ञायज्ञीयम् ०
 इतिव्याख्यातारः । यज्ञायज्ञागृह्णी-
 ऽस्मिन्नस्ति । मतीच्छः सुक्तसामो
 रितिच्छः ॥

यज्ञायुधम् । न० स्फयकपालादिदग्-
 सु । तानियथा । स्फयकपाला
 निवाग्निहीनवृषीवसुपंचकृष्णा
 विनक्षयन्त्याचोत्प्लवक्षमुसलक्षद

यज्ञपुराणः

यज्ञसूक्तम्

विषययज्ञस्य स्यात् शान्त्यन्तर्वा नानन्द-
साधारणं कुर्वन्ति स एव तेषां हिमः
॥ सर्वं वै दिवाद्ययः साधनरूपे ॥
यज्ञः सात्त्विकत्वादिभिर्देवत्रिविधः ।
यथा । अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञो वि-
धिहृष्टो यद्रज्यते । यद्व्यमेवैत-
मनः समाधाय ससात्त्विकः ॥
अभिसन्धाय तु फलं दृष्ट्वा र्थं मपि चैव
यत् । दृश्यते भरतश्चेत्तं यज्ञं विधि-
राजसम् ॥ विधिहीनमष्टाङ्गं
मन्वहीनमद्विषणम् । अथा विरिचि-
तं यज्ञं तामसं परिषच्यते ॥ सचा-
रीकविधायथा । द्रव्ययज्ञास्तपो-
यज्ञाद्योगयज्ञास्तथापरे । स्वाध्याय-
ज्ञानयज्ञाश्चतस्रः संश्रितव्रताः ॥
यज्ञानां जपयज्ञोऽस्तीति भगवतो विभु-
तिस्त्वरूपेण यज्ञः ॥ जप्यं नैव तु स-
सिद्धिं प्राप्नुवतीति तस्यैव शयः । कुर्वन्ति
न्यन्नशक्यान्मन्त्रोन्माद्यस्तदुच्यते ॥
दृश्यते । अनीनवा । अथवा । यज-
याचितिनः ॥ अर्थानां स्वधर्मयज्ञा-
यथा । आरम्भयज्ञाः घृणाः शुद्धं
विर्यज्ञाविशः स्मृताः । परिचार-
यज्ञाश्शुद्धास्तु जपयज्ञान्तु माहात्म्या-
दृति ॥ यजनीये । पृथगे ॥
यज्ञस्तम् । पुं० यागपार्श्वे । यज्ञ-
क्षरति । षिण् । तुम् ॥
यज्ञपथः । पुं० शोचके ॥ ज्ञाने ॥
यज्ञपुराणः । पुं० विष्णौ ॥ यज्ञपारा-

हे ॥
यज्ञमाननम् । न० यागपार्श्वे ॥
यज्ञभूषणः । पुं० उदितदम् ॥
यज्ञवीग्यः । पुं० उदुत्वरश्चे ॥ वि-
यागार्श्वे ॥
यज्ञबद्धी । स्त्री० सीमलतायाम् ॥
यज्ञवाटः । पुं० यागस्थाने ॥
यज्ञवित् । पुं० यज्ञानां ज्ञातरि ॥
यज्ञानां कर्तारि । तेष्वेवाधायनाद-
यः । तेष्विच्छातिष्टोमादयो यज्ञाव-
स्तुभूता भवन्तीति मन्यन्ते । तच्च तेषां
भान्तिमात्रम् । यज्ञं व्याख्यास्यामी-
द्रव्यं देवताव्यागपृति । अथैकैक-
स्थित् । यज्ञविज्ञानात्सायात् । स-
मुदायस्यावस्तुत्वान् । यज्ञान्वे-
त्ति । घानाति । विन्दति । भवेति वा-
। विद् । विदुल्लवा । षिण् ॥
यज्ञवृक्षः । पुं० विष्णुर्हति । सुवांश-
क्षे । यटीहृत्वे ॥
यज्ञमासा । स्त्री० देवयपने ॥
यज्ञभिष्टाशी । पुं० वैश्वदेवादि यज्ञो-
वशिष्टान्तमेभिनि ॥
यज्ञश्रेयः । पुं० शोभायशिष्टाण्यपुरो-
उत्सायौ ॥
यज्ञर्थेष्टा । स्त्री० सीमलवर्ष्याम् ॥
यज्ञस्यारः । पुं० यज्ञोदुम्बर ॥
यज्ञमूषम् । न० उपयीते । यज्ञोप-
वीते ॥ अथप्रनाथं यथा ॥ जडं तु-
चिह्नं सूत्रं सधयानिर्निर्तयन्ते ॥

यज्ञाङ्गः

तन्तुचयमधीवत्त' यज्ञसूत्रं विदुर्बुधाः
 । विगुणतद्व्ययुक्त वेदप्रवरस-
 न्नातम् ॥ शिरोधरात्राभिमध्यात्
 पृष्ठाधं परिमाणकम् ॥ यजुर्विदां
 नाभिमितं सामगानामयं विधिः ।
 वामस्कंधेन विधुतयज्ञसूत्रं बलप्रदम्
 ॥ इतिकस्त्रिपुराणे ४ अध्यायः य-
 ज्ञसूत्रम् । यज्ञार्थं धृतं सूत्रं वा ।
 शास्त्रपार्थिवादिः ॥

यज्ञसेनः । पुं० दृपदे ॥

यज्ञस्थानम् । न० यज्ञवाटे ॥

यज्ञाङ्गः । पुं० हिमदुग्धके । उदुम्बरे
 । यज्ञमङ्गति । अगिगतौ । कर्म-
 श्यण् । खदिरवृक्षे । ब्राह्मण्यष्ट
 कायाम् ॥ बराहमूर्त्तौ । यज्ञात्र
 दान्यस्य ॥ यज्ञवराहस्याङ्गान्युक्ता
 निहरिवशि । वेदपादोयूपदंष्ट्रः क्त
 तुष्टस्त्यतोमुख । अग्निजिवही
 दर्भरीमा० ब्रह्मशीर्षीमहातपा ॥
 अहिरात्रेक्षणेदिव्येविदाङ्गश्रुतिभू-
 यणः । आश्विनोस. स्व. वस्तुगडः
 सामघोषस्त्रिनामहान् ॥ धर्मसत्य
 मय . श्रीमान्कामविक्रमसत्क्रिय
 प्रायश्चित्तनखाचारः पशुगानुम-
 हाभुजः उद्गावान्ते शोमजिह्व. फ
 लवीजमशीषधिः । वाय्वन्तरात्मा
 मन्त्रस्त्रिगुर्विकृत सामशीषित. ३
 वेदिस्त्रिगुर्विर्नन्वै । इव्यकव्याति
 वेगवान् । प्राग्वंशकायेद्युतिमा

यज्ञायुधम्

'नानानादीषामिभिरर्चित' : दक्षिणा
 इदयोयोगीमहासचमयेमहान् ।
 उपाकर्माष्टरुचकः प्रवर्ग्यावर्त्तभू-
 यणः ॥ नानाच्छन्दो गतिपयोगु-
 ष्ठापनिषदासनः । छायापमोस-
 हायोवैमेरुगृह्मिषोच्छ्रितइति ॥
 न० प्रयाजादौ ॥ यज्ञे द्विद्विधम
 ज्ज्वालंभवति । सिद्धरूपं० साध्यरू-
 पञ्च । तत्रसिद्धरूपं जातिद्रव्यसङ-
 ख्यादि० साध्यरूपन्तुक्रियैव । तत्र
 द्विद्विधम । सन्निपच्योपकारकमारा
 टुपकारकञ्च । तत्रद्रव्यादिसंस्कार
 कर्त्वेनविधीयमानयागस्वरूपान्तर्भू-
 तं कर्मसन्निपच्योपकारकम्० त्रीहीन
 वहन्यात्० त्रीचिन्मौक्ततीक्ष्णं विधि
 साधघातप्रोक्षणादि । तद्विपरीतञ्च
 फलजननसामयजनकत्वादिनाया
 वेन्नितंकमारोपकारकम् ॥

यज्ञाङ्गा । स्त्री० सामवल्ल्याम् ॥

यज्ञान् । पुं० अवभृथे । यागशेषे ॥

यज्ञायज्ञीयम् । न० सामयिषेयि ॥ यज्ञा-
 ङ्गापदयुक्तं साम० यज्ञायज्ञीयम्०
 इतिव्याख्यातार । यज्ञायज्ञागच्छी
 ऽस्मिन्नस्ति । मतौच्छं सूक्तसाम्नो
 रितिच्छः ॥

यज्ञायुधम् । न० स्फयकपालादिदश-
 सु । तानिदश्याः स्फयकपाला
 निवाग्निहोत्रहवषीचसुर्पंशुक्तण्या
 विनक्षयन्याचोर्लूखलश्चमुसलश्चइ

यज्ञोपवीतम्

पञ्चोपलान्वैतानि वैदशयज्ञायुधानी
तिदर्शपूर्णमासयोः श्रुतानि ॥

यज्ञायुधी । पुं० यजमाने ।

यज्ञारिः । पुं० शिवे । राक्षसे ॥

यज्ञियः । पुं० किंशुकद्रुमे । पलाशहृत्ते
हापरयुगे ॥ वि० यज्ञकर्मणि । य-

ज्ञानापात्रे । क्रतुक्रियासम्पादनयो
ग्ये द्विजद्रव्यादौ ॥ यज्ञमर्हति

यज्ञस्त्विग्भ्यामित्यत्र० तत्कर्मार्ह-
च्छुपसङ्ख्यानात्० घः ॥ यज-
नीये ॥

यज्ञिवदेशः । पुं० यागकरणोपयुक्त-
ः कुनपञ्चालादौ ॥ कृष्यसरस्तुचर

तिस्त्वगोयत्रसुभावतः सञ्जोय-
ज्ञियोदेशोक्ते ष्वदेशस्त्वतः परः ॥

यज्ञियथासौदेश्य ॥

यज्ञियशाखा । स्त्री० यज्ञार्थशाखाया-
म् ॥ यागमगृह्ये ॥

यज्ञीयः । पुं० उदुम्बरवृक्षे । वि०
यागसम्बधिनि ॥

यज्ञीयव्रजपादपः । पुं० विकृष्टतट-
त्ते ।

यज्ञेऽवरः । पुं० शिवे ॥ विष्णौ ।

यज्ञेष्टम् । न० दीर्घरोहिणकलणे ।

यज्ञोदुम्बरः । पुं० उदुम्बरे । जन्तु
फले ॥

यज्ञोपवीतम् । न० यज्ञसूत्रे । यज्ञा
र्धधृतसुपवीतम् । शाकपार्थिवा-

दिः । यज्ञोपवीतम्वा । यज्ञस्य

यतन्

श्रीतस्यस्मार्त्तस्यचविविधस्यद्रव्यत

पीयोगस्वाध्यायज्ञानादेरुपसामी-

प्येनविशेषेणनित्यसयोगिन० घृतं

प्राप्तवित्त्वर्थः ॥ ब्राह्मणेनयदादेवा

चच्छिद्रंयज्ञोपवीतकम् । मनस्ता

पिनश्रुतिः स्थादापस्तस्वोऽब्रवीन्-

मुनिः ॥

यज्युः । पुं० यजुर्वेदविदि । अध्वर्यो

॥ यजति । यज । यजिमनीति-

युच् ।

यज्ञा । पुं० वेदविधानतः कृतया

गे । इष्टवान्० यजतेस्त्रवा । यज

देवमूजासङ्घटिकाकरणदानेषु । सुय-

ज्ञोऽर्चनम् ।

यज्यनास्पतिः पुं० चन्द्रे ॥

यत् । अ० हेतौ । पश्याचयद्० अव्य

यम् ॥

यत् । वि० यदर्थे । गच्छति । एति।

पूण्गतौ । शतृप्रत्ययः ॥ यच्छब्दे

नोच्यतेयोर्थस्तच्छब्दस्तस्यवाचकः ॥

यतम् । न० इतिप्रेरणाय० पादाघा

ते ॥ पादकर्मवतप्रोक्तं यातमहुशवार

णम् । वि० संयते ॥ नियते ॥

यतचेताः । वि० संयतचित्तो ॥ यतं

चेतौयस्य ॥

यतन् । वि० प्रयत्नवति ॥ यथा । ना

एनमामिदेवान्देवान्तोत्वनसेवते-

देवः । नतदनुकरातिविधानंतद्यौ

यततेनमोनमोमत्तम् । इतिपूण्य

यतात्मा

पादानामार्या । अहं देवान् नृना-
मि । न नमस्करोमि । यो देवान् तौ व्य-
थति कभ्यस्थितः स देवो देवान् नृना-
मि । तदनुतदनन्तरं विधानं विध्युक्तं
कर्म न करेति । तस्मै सर्वात्मभूताय
यतते प्रयत्नयति मच्चं नमो नम इत्याद-
राधै दिव्यः ॥

यतमः । वि० बहूनां मध्ये निर्धारिते ।
एतस्मिन् ॥ वा बहूनां जातिपरिप्र-
सिद्धतमम् ॥

यतमानः । वि० व्याप्रियमाणे । प्र-
यतमाने ॥ यती प्रयत्ने । शानच् ।
सुब् ॥ प्रार्थयमाने ॥

यतमानसंज्ञा । यी० वैराग्यविशिष्ये ॥
यथा । रागादयः कषयाद्यस्तव
चित्तं नः तेरिन्द्रियाण्यिष्यधोर्ध्वविषये
ए प्रवर्ष्यन्ती । तन्नाप्रवर्ष्यन्ती पतयिष्य-
येत्विन्द्रियाणीति । तत्परिपाचना-
यत्पारम्भः पयद्वोधतमानसंज्ञायै रा-
ग्यम् ॥ अत्र जगति किंसारं किमसा-
रमिति गुणशस्त्राभ्यां ज्ञास्यामीच्छ-
योमि ॥

यतरः । वि० इयोर्मध्ये निर्धारिते । ए-
तस्मिन् ॥

यतः । प्र० यदर्थे ॥ यती ॥ यथा-
नृ । पञ्चम्यात्सिञ् । तदाश-
यम् ॥

यतात्मा । वि० संयतचित्ते । संयत-
धरो रीन्द्रियादिमत्प्रवृत्तिः ॥ निर्दि-

यतिपात्रम्

ध्यासनपरिपाकेण परमात्मन्येवैका-
यचित्ते ॥

यतिः । पुं० यतिनि । निर्जितेन्द्रिय-
व्युत्थे । कुटोच्चरन्नुदकस्य परमसंसे-
पुसन्व्यासिपुः ॥ विदित्वात्मनि । य-
यधूते ॥ दलशीले । सुनी । यत-
ते । यती प्रयत्ने । सर्वधातुभ्यद्-
न् ॥ नष्टुपस्तराज्ञीश्वेषामर्थे ॥ नि-
कारे ॥

यतिः । स्त्री० विरतौ । पाठविच्छे-
दे । द्रुतमध्यदिखन्वितरुपायां परि-
पात्र्याम् ॥ विधवायाम् ॥ दनेः
स्त्रियां शिञ् । मलोपः । राजे ।
सन्धौ । याद्याङ्प्रथं धिषिषे ॥

यतिचान्द्रायणम् । न० द्रव्यविशिष्ये ।
यथा पृष्ठावर्तैः समग्रो यान्ति पृष्ठा-
न्मध्यन्दिने स्थिते । निषतात्मा ह-
विष्यगो यतिचान्द्रायणं धरन् ॥ इ-
ति मनुः । यतिचान्द्रायणे पादोन
धेनुचतुष्टयतद्गती सपादैकादशका-
दांशस्तद्गतिप्रायश्चित्तविशेषः ॥

यती । पुं० यती । निर्जितेन्द्रियधामे-
॥ यमनम् । यमत्रपरमे । भाषेणः
। मलोपः । यतसुपरमपमं मिनि-
त्त्वं वायम्य । यत इति नानापिती-
निः । यतिष्ठादौ ॥

यतिनी । स्त्री० विधवायां ॥

यतिपात्रम् । न० यनाप्यादिपात्रेः
यनापुंदाशुपात्रस्य मयैवैतल्लक्षणम् ॥

यदा

यद्दृष्ट्वादाभः

गौर्यानामशौचकाम् ॥

यद्येष्टाचारो । वि० स्त्रियाचारिणि ॥

यद्येष्टमाचरितुंशीलमस्य । चिनिः

यद्यीशमासो । वि० स्त्र्यास्वनिपिदवर्ष

नपुंसस्तरनिध्याद्यनुष्ठानलब्धं श्वर-

प्राती ॥ यथाज्ञाकारिणि ।

यद्योजितः । वि० यथायाम्ये । यथा

प्राती ॥

यद्योत्तरम् । ष० उत्तरमुत्तरप्रातीश्व-

र्षे ॥

यद्योदितम् । ल० यद्योक्ते ॥

यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

त्युत्तरं ॥ यद्योपवीपम् । ष० यथासुखमि-

शा० दा ।

यदि । ष० पञ्चाक्षरे । सध्यावभाया

त् । चेद्वे । षसन्दे ईसन्दे षव

श्चने ॥ यद्विदेदाः प्रमाणस्युः ।

यदाः प्रमाणश्चित्तद्वयादिवधा-

॥ यतनम् । यती० । इन् । पु

योदरादित्वात्तत्सदः ॥

यदीयः । वि० यत्सम्बन्धिनि ।

यदुः । पु० द्वेषान्याययतिजातिव्ये

रपुत्रे । दशाईदेषे । तद्देषवाचि

नि० यद्वयः ।

यदुत्तमम् । ल० तीर्थविधिपे ॥

यदुदेवः । पु० वसुदेवे ॥

यदुनायः । पु० योद्धव्ये ॥

यदुपतिः । पु० श्रीकृष्णे ॥

यदुनापतिः ॥

यदुपयः । पु० यदोःसन्ताने ।

यद्दृष्ट्वा । स्त्री० स्थातान्व्ये । खेरिता

याम् ॥ स्तारसिद्ध्यामिच्छावान् ।

यास्त्रानुमतप्रवृत्त्यतिरिक्ते । षड्दृ

भमृष्ट्या । षड्दृष्ट्यादा । गुरीच

व्यः । यादृष्ट्या । विधीयमानि

समासः ॥ सद्यसार्थे । निर्निमित्ते

। यथायद्दृष्ट्याशब्दः । अद्यगतप्रदु

त्ति निमित्तसगपिच्छायः शब्दः प्र

योद्धुभिप्रायेणैवप्रवर्ततेसयद्दृष्ट्याय

द्धोदित्वादिरिति ॥ देवगती ।

यद्दृष्ट्वादाभः । पु० चन्द्रार्थितोपस्थि

रीताने ॥

उपम

यनिष्ठा

यह पदालामसमुत्तः । पुं० तत्त्वध्वे ॥
 धाञानुसतापयस्यतिरेकार्० य
 इच्छा० तयैवयोलाभोऽप्राप्त्वाद्वादे
 शास्त्रानुमताश्च० सयदृष्टाजालः
 सैगसानुष्टः० सदधिकतृष्णारचि
 तः ॥ यतमोभिचार्ये चामंप्रविशन्ती
 तिथाद्यानुमतास्तु प्रयत्नः पतन्त्य
 एव ।

यद्यविष्यः । वि० मुख्ये ॥ दैष्टिधि ॥
 यद्यविष्योविनष्टति ॥
 यद्यपि । पुं०० अयधारणे ॥ यद्यपि ॥
 यद्युवाच । ये० यद्वि ॥
 यद्वा । प्र० प्रश्ने ॥ यित्वा ॥
 यथा । प्र० पद्यांगरे ॥
 यथा । पुं० मेटे । इस्तिपके ॥ सुते
 ॥ सारथी ॥ यत्प्रति । यम० ।
 -यत् ॥
 यथार्थम् । न० देवार्थधिष्ठाने ॥ पात्र
 मेटे ॥ निघन्त्रे ॥ चन्द्रा० ताका
 इ० मा० ॥ इन्दुनी ॥ मृगदन्त
 दिशिषे ॥ यथासि । यम० । सुभूथी
 यथियनीतिषः । यन्व्यतेनिदर
 धे० निगृह्णाति० यथाधुन० भाव
 री० असाधुन्० अन्तर्गृह्णाति
 साधुन्० इति यन्व्यतिचतुर्भुज
 पदच्छः । ताप० अगन्तवादि
 भाषाप्रसिद्धेनरत्नमिदम् ॥ बन्द
 इन्द्रिप्रसिद्धेस्तमुत्तिसीत्वीप्या
 प्तपत्तिगदरे ॥ इतिभाषाभारत

टौजायांनीलकच्छः ॥ धांथे ॥
 यथा । यन्मगुणक्षेप्रीनविचार्ये
 मधुसूदन । अद्ययत्समान्यन्तो
 बलेदोषानमेगुवाः । ॥ दारदन्त
 दी ॥ फल० इ० भा० ॥ इया
 । ईश्वरः सर्वभूतानां हृदि शैलुनति
 इति । आनयन्सर्वभूतानियन्ता
 टानिमप्रयया ॥ शौचधरत्नाकार्ये
 यानियन्तापिसन्निधि । तानिभाय
 प्रदायादोद्वेष्टानिननीयिभिः ॥
 सत्रनिपातिद्रामानि तिष्ठन्ती ।
 फलकच्छपराताक दोलाभूत्तरवातु
 स्तः । यथाव्यायतमेदः खूर्च्य
 याथाशुभूपिवा इतिशब्दवन्दिना ॥
 यन्त्रकम् । न० दन्तकाष्ठे । कुट्टे० इ०
 र्मा० दे० भा० प्रतिजे ॥ यन्त्रते
 पाधननेन । यम० पूर्ववत्पुः । त्या
 र्थेणः ॥
 यन्त्रगृहम् । न० सौपमायायाम् ॥
 यन्त्राणांस्थाने ॥
 यन्त्राणीयः । पुं० सट्टरत्तिप्रसिद्धे
 लावे ॥
 यन्त्रयम् । म० रघुणे ॥ यत्राभे ॥ नि
 यत्राभे ॥
 यन्त्रा । स्त्री० पीठायाम् ।
 यन्त्रपिप्रधी । स्त्री० पिपथार्थयंथे ।
 धांता० धाकी० इतिभाषाप्रसि
 ष्टे ॥
 यन्त्रिका । स्त्री० पत्न्याः । यन्त्रिका

यमः

गिन्याम् ॥ यथा । यनिष्ठाश्यालि-
काशाखीयन्त्रिकाकिलकुक्षिकीतिहे
मचन्द्रः ॥

यन्वितः । वि० यधिते । यहे । नि-
यमिते । पश्रीकृते ।

यन्ती । वि० यन्वति ॥ अस्त्वर्थे०
इनिः ।

यन्नालः । वि० यदायवभूते । यत्
सत्तातिरिक्तसत्ताशून्ये ।

यमः । पु० दक्षिणाशापती । यमने ।
काले । धर्मराजि । पिष्टपती । स-
मवर्त्तिनि । यमः सं यमतामहम् ।

सं यमतां धर्माधर्मफलदानेन ।
नियतानुययं कुर्वतां मध्ये । यमो वै
वस्तुतो भगवद्भिभूतिः । अस्थानुया-
सनं यथा । केषलं ये जगद्गाममननं स-
मुपाश्रिताः । भवदभिः परिहायां
स्तेतेषां नास्तीह संस्थितिः ॥ नमः
कृष्णाऽच्युतानन्तवा सुदेवित्वदीरित-
म् । वैर्भावर्भावितैर्दृतास्ते चत्याज्याः
सुदूरतद्वतिवद्भिपुराणम् ॥ सर्वेषां
सं यमनात् यमः यच्छति । उपर-
मयतिप्रारब्धक्षीणे प्राणेषु विद्यो-
यतिद्वितयमः । आदित्ये । शनौ
काकि । ध्वाङ् च ॥ सं यमे । श-
रीरसाधनापेक्षनित्यकर्मणि । उपा-
यान्तरनिरपेक्षशरीरसाधनासाध्यनि-
त्ययाद्यज्जीवमपश्यकार्यवेत्कर्म० च
हिंसादि० तद्यमइत्यर्थः । अहिं-

यमी

सासत्यवचनं ब्रह्मचर्यं मरुत्कृता ।
अस्तेयमिति पश्येते यमावैपरिकीर्त्ति-
ताः ॥ निपिहानाचरणे । इन्द्रि-
याणां विषयेभ्यानिवारणे ॥ यमा-
सुसवेतसततं ननित्यं नियमानु-
धः । यमानपतत्यकुर्वाचो नियमा-
मूकेवलान् भजन् । अहिंसासत्याश्च
यत्र ब्रह्मचर्यापरिग्रहायमाद्वितिपातश्च
यस्य यमः ॥ सर्वत्र ह्यतिविज्ञानादिन्द्रि-
यग्रामसंयमः । यमीयमिति स-
म्प्रोक्तोभ्यसनीयो सुहृद्मुहुः । यम-
यति । यमउपरमे । विश्वनाद-
यच्छति । अनेन वा । यमनं वा । य-
मः । पचाद्यच्० यमः समुपरिवि-
युचेत्यप्० वा ॥ उपरमे । उपरति-
गात्रे ॥ ब्रह्मचर्यादिदशसु । यथा ।
ब्रह्मचर्ये दयाधाति ध्यानस्त्वमक-
ल्लता । अहिंसास्तेयमाचुरे यमश्चे-
तियमाः स्मृताः ॥

यमी । पु० द्विवचनान्तः ०० एकयो-
श्चानलुलसहदेवयोः ।

यमी । वि० यमके । वीजिन्तयां युना-
भिन्न वीजीवीकुक्षिमागतौ । यमा-
विश्वभिधीयेते धर्मतरपुरः शरी ।
धर्मस्तदितरीऽधर्मः ० तौपुरः स-
रीययोः । तेन यमी धर्मादधर्माश्च भ-
वतः प्रच्ययः । तयोर्ज्येष्ठस्वनिह-
पणं यथा । वहिर्बणे पुष्पारित्याद्यम-
रुयोः । ईदं स्मृतः । यस्यात्तास्य

यमघण्टः

यमयोः प्रशान्तिप्रथमं मुखम् ॥ सत्या
नः पितरश्चैव तस्मिन् षडैष्टं प्रतिष्ठि
तम् ॥ जन्मप्राप्त्यात् • ष्येष्टं यम
योः • ननु निरीक्षणप्राप्त्यात् • जन्मा
प्राप्त्यात् स्रष्टुं विमुक्तदर्शनप्राप्त्यात् ।
पृथुस्तपसात् ॥

यमकाः । पुं० संशये । मते ॥ न० श
ब्दाकारे । तप्तपदं यथा । यथैत
त्त्वयं भिन्नानि यथा निःसाधुगः श्रु
तिः । यमकंपादतत्तागच्छित्तथात्वं
विद्यताम् ॥ यत्तु च विशिष्ये । यथा ।
गणनमुदिक्षुस्तु । कृत्विभपित
यमयामित । यथा । विषयतरदिय
मथर । प्रहरमपिनधिरमपि । वि०
यमये ॥

यमकालिन्दी । स्त्री० संज्ञायाम् । सु
वंपत्न्याम् ॥

यमकोटः । पुं० कोटविशेषे । । पु०
चुरे ॥

यमकोटिः । स्त्री० पुरीविशेषे । सा
यमद्राप्रमयं यनिरघदेशेण एवाः
पूर्वपृथिव्यात्तुर्वर्षेभागीयते ॥ य
था । जद्राप्रमयं यमकोटिरकाः
प्राग् पश्चिमैरेतद्वपनसु । यथ
स्ततः सिधपुरं मुनेरुः सौम्यं इय
वास्यं यथयानसु ॥ कुत्तपादा
परिरानिवा निस्वामानिपदुमोत्
विदोवदन्ति इति ॥

यमघण्टः । पुं० अशुभयोगविशेषे ॥

यमपत्नी

यथा । रथीमघात्तद्दिदिदिशाखा
चाद्वाहुर्षेचन्द्रकुतश्चमूला । जीवेऽ
मलर्षेभ्युक्तेविधिदृष्टसाशनीस्या-
यमघण्टयोगः ॥

यमजः । वि० समवासीनैकगर्भजा-
तरुत्यानपये ॥

यमदग्निः पुं० षष्ठीकमुक्तिमुक्ते । प
रशुरामपितरिमुनिविधिषे ॥

यमदूतकः । पुं० कृतागतपरे । पा०
क्षि ॥

यमदूतकः । पुं० दायसे ॥ यमस्य
धरे ॥

यमदूतिका । स्त्री० यज्ञिकायाम् ।
तिन्निजोहये ॥ विशेषतः चारभू
सौप्रोक्तदायमदूतिका ॥

यमदेवता । स्त्री० भरणीनक्षत्रे ।

यमदृमः । पुं० शास्त्रलिखे ॥

यमद्विगोया । स्त्री० कार्तिकशुक्रदिगी
यायाम् ।

यमधारः । पुं० पाञ्चदशधारयुक्ताद्य-
विशेषोदिधाराखांडा • इ० भा० ॥

यमनः । पुं० यमे । न० संशये ॥
उपरती ॥

यमनिका । स्त्री० यमनिकायाम् ।
व्यवधायकयासति । तिरस्करिष्या
म् ॥ यमयति । यम० । स्युट् ।
स्वार्थे कन् ॥

यमपत्नी । स्त्री० पूनीयायाम् दिक्ष
यायाम् ।

यगः

द्विवचनविभज्योपपदेतरवीयसुना-
वित्तीयसुन् । स्थूलदूरयुवेष्वादि
नायणादिलोपगुणौ ।

यवात्वम् । न० सौवीरके ॥

यव्यम् । चि० यव्ये ॥ यवानांभव

मंज्ञेप्रम् । यवयवकापठिकाद्यत् ॥

यवेभ्योऽङितंवा । खलयवेतियत् ॥

पुं० भासे ॥ वैशाखे ॥

यगःपठः । पुं० उक्त्यायाम् । महा-

राजायायसमवेयायस्य० शनोः

सनायात्पात्रराज्यस्यस्यकीयत्वस्-

चनायताडमानशब्दस्यचठोण० इ

तिख्यातस्यैकतेवादेभोयस्यनाञ्चि

॥ यगः ख्यापः पठः । शक

पापिवादिः ॥

यगः शेषः । पुं० अरथे । चि०

शृते ॥

यगदम् । न० यसदे ।

यगः । न० सुख्यातो । क्ली० । समं

ज्ञायाम् ॥ दावादिप्रभयाञ्छीर्त्तिः

शौर्यादिप्रभवंयगः । इतिमांषधी-

। पतएययगः क्ली०र्त्तिर्भेदाहाश्रते ।

यगः क्ली०र्त्तिपरिचष्टोनीयप्रथिन-

कीन्तीतिक्वचित्प्रयोगः धर्मनि

मित्तावीवतौलिकाश्याचारुपाप्रति-

द्विर्यगः । कृतस्यख्यातिः क्ली०र्त्ति

रितिकेचित् । तन्नसाधु । क्ली०र्त्ति

हो नृपद्वितिकेतिप्रयोगदर्शनात् १

यगुते० । आप्नोति । अश्व्यापीग

यगीदा

ष्वातेष । यगेर्दनेयुट् चित्तसुन्-

प्रकृतेर्युडागमस्य ॥ यिद्युत्स्ये ॥

यगस्कारः । चि० क्ली०र्त्तिकारके । सु

ख्यातिजनके ॥ यगः दरोति ।

हुक्कञ् । क्लञ्जोऽस्त्वितिहेतीटः ॥

यगस्कारौ । स्त्री० विद्यायाम् । टिक्का

नृदीप् ॥

यगस्यः । चि० यगस्करे । यगसेर्हि

ते ॥ यगसेनिमित्ते ॥ यगसेनि

मित्तं संयोगवत्पातोना । गोद्युष-

पृत्त्यादिनायत् ॥

यगस्या । स्त्री० जीवन्त्याम् ॥ ऋद्धि

नामीप्रथौ ॥

यगस्थान् । चि० यगस्थिनि ॥

यगेश्वी । चि० यगेश्विष्ठे । क्ली०र्त्ति

सति । यगेश्वस्यस्य । अद्यायामेधा

शलोविनिरितिचिनिः ॥

यगस्थिनी ॥ स्त्री० पनकापांस्याम् ।

चवतिक्तायाम् ॥ महाक्योतिप्रत्या

भुं । क्ली०र्त्तिमत्वाम् ॥ पलङ्ग ॥ पु-

रः ख्यावांनाड्याम् ॥ यथा । यय

स्तिनीगङ्गुषदपांदिद्वजापुर्वदेभ-

णा । यान्वभागस्यमूर्च्छादिपादाङ्गु

पासाश्रिता ॥

यगोदः । पुं० पारदे ॥ चि० यगीदा

सरि ॥

यगीदा । स्त्री० पदपत्न्याम् । यगी

दयते । देव्यापने । पातइतिकः

। यगीदश्रुतिना । उदीञ् ।

यष्टियष्ट :

शातपुत्रिनः ॥

यमोधगः । पि० स्वयंशोरघके^१ य
मोधनानांरिगभोगरीयः ॥

यमोधरेयः । पुं० वाहुले । शाक्यसु-
मेः पुत्रे ॥

यमोवती । स्त्री० मीरोधकवाटास्त्री-
वर्मेखलायाईशानदिशि० ईशानपु-
र्याम् ॥ यमोक्तं श्रीमृगेन्द्रसंज्ञिता-
याम् । ज्वनत्ताटदुःस्वप्नसरमृष्ट्यु
यमोभृतः । पुरीयमोवतीसर्वरता-
घासद्वेषिता ॥ ज्वनताटतीयेना
प्यादग्धौजामनालीयेन० यतएवत
घाविधसनाचगर्हैरिविनाग्नाद्-
यमोभृतईशाननाथसर्वरत्ननिर्मि
ताहृदैः सेविताय० यमोवतीनाम
पुरीखर्वः ॥ (०)

यष्टुः । पि० वक्षिपुयजनीये ॥

यष्टिः । पुं० ध्वजदण्डे ॥ पुं० स्त्री०
शारङ्गतायाम् ॥ भाग्यान् ॥ सधुव
ष्ट्याम् ॥ शम्भमेदे । दृष्टे । लगु-
छे ॥ तग्यो ॥ यज्ञः स्निग्-
न्निजा ॥

यष्टिकः । पुं० जलकुण्डे । दृष्टे ॥

यष्टिका । स्त्री० मीनगोपिकायाम् ।
पाप्याम् । लगुछे । यष्ट्याम् । ल
ही० इ० भा० ॥ शारमेदे नद्यु-
ष्ट्याम् ॥ शार्वेकः । दृष्टः ।

यष्टियष्टः । पुं० तगुडमादिभिः । य-
ष्टिधारके । ष्टीवरशर० इ० भा०

यष्टः

। षठेत्त० पूतिष ॥

यष्टिमधु । न० यष्टिमधुशायाम् ॥
यष्टिमधुका । स्त्री० क्रीतके । मधुय-
ष्टिकायाम् । मुकण्ठी० छतिस्थी-
तीपथी ॥ यष्टिः मध्विशाल्याः ।
पाप् ॥

यष्टिहेतिजः । पि० याष्टीके । षठे-
त्त० पू० भा० ॥ यष्टिईतिवैद्यसः ॥
यष्टी । स्त्री० यष्टिमधुनि ॥ यष्टीदि-
गागुहः स्वादीचचुप्यापसवर्षं ह
त् । सुप्रिग्धाशुक्रलाकेय्यास्त्रयांनि
सानिनास्तमित् ॥ ब्रह्मशैपविषष्ट
दिष्ट्याग्लानिघयापडा ॥ यष्ट्या-
दिच्छात्पूर्व ङीप् ॥

यष्टीकाम् । न० यष्टिमधुनि ॥

यष्टीपुष्पः । पुं० पुष्यजीवपुष्पे ॥

यष्टीमधु । न० } यष्ट्याम् । मधु-
यष्टीमधुजम् । न० } यष्टिकायाम् ॥
यष्टीमधुशाम् । न० }

यष्टा । पुं० यज्ञमाने । यागकर्त्तरि ॥
यजते । यज्ञदेवपूजासहायिभरपदा
निपु । टच् ॥

यष्ट्याद्यवम् । न० सधुयष्ट्याम् ।

यसदम् । न० रासदहो । रीतिहेतौ
हस्तप्रतिभापा ॥ यसदतुवरंति शं
शीतलंकमापिषष्टत् । षष्ट्युपरमं
मैहान्पारदुंश्लासत्तनाघयेत् ॥

यष्टकः । पुं० सुनिजिषिदे ।

यष्टः । पि० मरुति । दान्मलेन ।

यागः

या० । श्रैवणहजिह्वेति० वन०धा
तोङ्खोङ्गागमस्य ॥ अन्धेतु० यज
वैर्लकारस्यकारोनिपाल्यतद्व्याप्तु
॥ यजमाने ॥

या । स्त्री० यात्रायाम् ॥ यात्रौ ॥ ध्रु
मिते ॥ त्यागे ॥ वारणे ॥ योगे ॥ स
मज्ञायाम् ॥ याने ॥ यानम् । या०
सम्यदादित्वात्क्लिप् ॥

याचः । पुं० देवसर्गविशेषि ॥
यागः । पुं० देवतोद्देशेनद्रव्यत्यागे यज्ञे ॥
तत्रश्रीताग्निहोत्रव्यहिर्यज्ञाः सप्त
यथा । अग्न्याधानम् ० तदेषाग्निहो
त्रम् । १ । दर्शपौर्णमासी । २ ।
विशुद्धपितृयज्ञः । ३ । अथयणम्
। ४ । चातुर्मास्यः । ५ । निरुट
पशुबन्धः । ६ । सौवामयिः । ७ ।
सोताग्निहोत्रपाकयज्ञाः सप्त
यथा । श्रीपासनम् । १ । वैश्वदेवः
। २ । स्थालीपाकः । ३ । आययण
म् । ४ । सर्पवलिः । ५ । ईशान
वलिः । ६ । अष्टशान्वष्टका । ७
श्रीताग्निसप्तसंख्यायथा । सोमया
गः ० सप्तशान्तिमः । १ । अष्ट
शान्तिमः । २ । उक्थ्यः । ३ ।
पोडशी । ४ । वाजपेयः । ५ । स
द्विविधः ० संन्या० कुम्भस्य । अतिरा
चः । ६ । अर्चुर्गाम । ७ । अत
रुत्तमता-इषीयथा । महाव्रतम्
। १ । सर्पतोमुष्टम् । २ । अर्चुय

याचनक्षः

। ३ । पौण्डरीकम् । ४ । अग्नि
जत् । ५ । विश्वजित् । ६ । अश्व
मेधः । ७ । इहस्पतिसमः । ८ ।
पाद्भिरसः । ९ । अमनान्यष्टादश
। १० । इत्यादिश्रीतसूत्रम् ॥
गन्धादिनादेवपूजायाम् ॥ गन्ध
पुष्पादिनादेवपूजायागोभिधीयते ।
इत्युत्तरेणोनाशवा । यजदेवपूजास
कृतिकरणदानेषु । अश्व ॥ अश्वनंशा
। भाववचनाद्येतिभाषेयञ्च ॥

यागमण्डपः । पुं० न० यजनस्थले ॥ या
गायमण्डपः ॥

याचकः । चि० वनोयके । याचनके
। मार्गणे । अर्थनि । याज्ञाकारि
॥ याचति । टुयाचुयाज्ञायाम् ।
खलुत्वावितिखलुत् । टयादिपिष
घुञ्जलस्तूनादपिचयाचकः । वायु
नाकिङ्गनीतोऽसौकिञ्चित्प्रार्थनश
क्या ॥ जगत्पतिर्हियाचिन्वाविष्णु
वामनतांगत । कोन्योऽधिकतरस्त
स्योर्ध्वीयातिमलाघवम् ॥

याचन् । चि० योचके ॥ याचति । टु
याचु० लट्.शत ॥ मुखभङ्ग खरीदी
नेगावस्त्रेदीमहङ्गम् । मरुचो यानि
चिन्धानितानिचिन्धानियाचतः ॥
याचनम् । न० याज्ञायाम् ॥ याचे
भावेत्युट् ॥

याचनकः । चि० याचके ॥ याचति
टु.पाचु० । ख्युः । सार्धकम् ॥

वाज :

वापना । जी० वाघायान् ॥ वाचे
सुरादिखजान् ० ख्यासदन्त्यायुच्
टान् ॥

वाचमानः । नि० वाचके ॥ वया ।
मधीनदीनभास्य वाचमानस्यमा
निगः । वधीजीवितयोरासीत्पुरो
नि । सरपेरथः ॥ इतिवरव
चिः ॥

वाचितः । नि० वार्थिनी । टुवाचु०
। ऋः न० वाचनमृत्तौ । ऋती
। स्रतातुवाचितं प्रोक्तमिति मनुः ॥

वाचितकम् । न० वाघ्यातथ्ये ॥ वा
चितेनांनर्तनम् । अपनिधयवाचि
ताभ्यांफद वानावितिकान् ॥ प्रथ
र्षधीदर्थे नयाद्वयायत्प्राप्तनवडा
रादिवस्तुतत्याचितकम् । कार्य
गन्तरं वस्तुत्तानीयत्पुनर्यं ह्यति
तद्विच्यर्थः । मंगनीनी० द्र०
भा० ॥

वाचिष्णुः । नि० वाचके ॥

वाच्यम् । नि० वाचितुं वाच्ये ॥ टुवा
चु० । एरुतीर्त्तु । वज्रयार्थे ति
दुत्वनिदिधः ॥

वाघ्या । स्त्री० वाचने । अभिशसो ।
वाचनवाग् । अर्थनावाग् । भि
घावाग् । अर्थनावाग् । नांगना
द्र० भा० । वाचनम् । टुवाचु० ।
यवयार्थे तिनच् ॥

वाजः । पुं० वाधी । प्रसादने । पत्रे

वाजि :

। मत्ते ॥

वाजनाः । पुं० वाजिनि ॥ राजकुसु
दि ॥ ऋत्विजि । दया । पान्नीभा
घाधनेर्वायांस्त्वित्तोयाकफाचते ।
प्रवत्तरः । यलभाधेनधनीर्वायां
धनानिदत्त्वा० प्रवत्तन्यादनाथत्रिय
। नोप्राप्यं न्ते वेशान्प्रप्रश्तयस्ते ऋ
त्विजोयाकफाचकथ्यंते ॥ पदुवा-
ककथामवाककथोर्निन्दादया । अ
प्राज्ञपास्तुपट् प्रीताष्टपिभिरशु-
दर्शिभिः । पाथोराधश्तन्ते पां-
हितोयः प्रायश्चित्तप्री ॥ ततोयो-
पपुयाष्यः स्त्रास्तुर्धोयामवाक-
कः । पञ्चमस्तुश्ततो पांचामस्थन
गरस्यप । यनादित्वास्तयः पूर्वा-
सादित्वाश्चैवपदिमाम् । नोपा-
सीताद्विजः सन् ध्यांसपष्टेऽवास्तपः
दातः ॥ यत्ति । यज० । शज्
ञ् । पुरीहिते ॥

वाजगन् न० ब्राह्मणस्वधर्मविधिषे ।
वागत्रिवाकारणायाम् । वागकरा
वणाद्र० भा० । अविदिष्टातुमः
हुदांवाचनान्ध्यापनंनवपम् । पीम-
मन्तर्कतादीनितालापाल्यं फलंनवी-
दितिवाघाङ्गुत्थः ।

वाजमानम् । न० वजमानकभासक-
रुंशोः । तुगादित्वादप् ॥

वाजिः । पुं० वष्टरि ॥ वागकत्त-
रिः यानि । यवति । यज० व-

यात :

सिंपियविराजोष्वादिना • पूज् ।
प्रार्थनायाम् ।

याचुषः । वि • यचुर्वेदसम्बन्धिनि ॥

याज्ञवल्क्यः । पुं • यचुश्शाखात्रि

शेषस्यप्रवर्त्तके • मुनिविशिषे । ब्र-

ह्मराशौ । योगेशे । योगीश्वरे ॥

यज्ञस्यवल्कः । वक्ता • यज्ञवल्कः ।

यज्ञवल्कस्यगोत्रापत्यम् । गर्गादि-

भ्योयञ् ॥

याज्ञसेनी । स्त्री • द्रौपद्यान् ॥ याज्ञ-

सेनस्यापत्यं स्त्री । अण् । डीप् ॥

याज्ञिकः । पुं • याजके । आध्वर्यवा

द्वियज्ञकर्मकुशले । यज्ञकारणदृष्ट

रिक्तषोडशमधीते • वेत्तिवा । प्रा-

तृक्ष्यादोतिठक् ॥ कुशे । रक्तखदि-

रे । पलाशे भ्रज्वत्ये ॥

याज्ञिक्यम् । न • याज्ञिकानां • धर्मे •

आम्नायेष । छन्दोगीकथिकेति •

ञ्यः ॥

याज्यः । वि • याजनीये । यजमाने ॥

यष्टुयोग्यः । यज् • । ऋहलोर्ण्यं

त् । यजयाचे तिकुत्तु निषेधः ।

याजयितुं योग्योवा ॥ न • यागल-

ब्धनादी ।

याज्या । स्त्री • यज्ञाद्गन्धाधने । शीत-

पाठ्यायासृचि ॥ वृज्यतेऽनया । य-

ज् • । ऋहलोर्ण्यत् । यजयाचरुच

प्रवचर्षधे तिकुत्तु भावः ॥

यातः । वि • गते ॥ याप्रापणे ।

याता

क्तः ॥ न • अद् शवारणे ॥ पाद-
कर्मयतं प्रोक्तं यातमद् शवारणमि
तिहलायुधः ॥

यातना । स्त्री • प्रमाढायांवेदनाया-

म् । कारणायाम् । तीव्रवेदनाया

म् ॥ यतनिकारोपस्कारयेः । अ-

स्माण्छान्तात् • ख्यासश्चर्त्ये तियुच् ॥

यातयामः । वि • चौथे । पक्वे स-

तिव्रहरादिव्यवहिते • शोदनादौ •

शैत्यं प्राप्ते ॥ यथा । यातवाम-

गतरसं पूतिपर्युषितस्यदिति ।

यातोगतोयामसपभोगकालीयछ् ॥

परिभुक्तोऽञ्जिते । भुक्तसमुञ्जिते ॥

यथा । दर्माः • क्त्वाजिनं मन्वा-

ब्रह्मणाहरिरग्नयः । अयातया-

मान्येतानिनिवेज्यानिपुनः पु-

नः ॥

यातायातम् । न • गमनागमने ॥

यातु । न • राक्षसे ॥ पुं • काले ।

याति । या • । कसिमिजनिगा-

भायादिभ्यश्चे तितुः । अर्द्धेर्वादि •

चि • गस्तरि । पयिके ॥

यातुप्रः । पुं • गुम्बुलौ ॥

यातुधानः । पुं • राक्षसे । यातूनिर

चांसिदधाति • पुण्याति • खजाति

प्रापकत्वात् । डुधाञ् । यष्टुल-

मन्य नापीरिद्युच् । क्त्वाच्युक्ति

व्युद्धा ॥

याता । पु • सारख्यादौ । स्त्री • प

याथा

तिभाहवत्न्याम् ॥ भार्यास्तुभाह
 वर्गस्थयातरः स्तुः परस्परम् ॥
 चि० गमनवर्त्तरि ॥ यतते । यती
 प्रथमे । यतेर्दृष्टिस्त्रित्पठन् ॥

याहकः । पुं० पाठ्ये ॥

यास्यः । चि० यतितस्ये । यतनीये ॥
 यावा । स्त्री० यापने । भोजनादि

भिवर्त्तन । ह्यस्त्री ॥ यथा० शरी-
 रयात्रापिचतेनप्रसिद्धिदकर्मकड-
 तिगीता । अपिच येने।पायेनम-

ख्यानांक्षीक्यात्राप्रसिध्यति । तदे
 वक्रार्थप्रकाशे रिदंधर्मासनादनमि
 तिशीमभानिर्गततन्त्रम् ॥ उत्सवे

। उपाये ॥ प्रख्यायाम् । अभिनि
 र्थाये ॥ प्रख्याये । गमने । गने ॥
 यात्रालक्षण्यया । यत्किञ्चित्कार्यं

मुद्दिश्यदेशान्तरगमनंघार्थं तिष्ठ्या-
 त्तिर्दिदः । सादिधा । सद्ग्राम
 विजयाख्या० सामान्याचे तिभेदा

त् । तत्रयप्रिष्टः । परदिपयेदिज
 याचैंगन्तुर्घात्तुतमरदिजयाख्या ।
 निखिलापरयात्रायासामान्यासाच

द्विविधास्यात् ॥ अन्वय । कथित
 तिविवासरर्ध्वभिमरुफतदाभवे-
 त्सामान्या । समरविजयाघ्रवाया

योगविलम्बित्तीशयेनेपु ॥ साया
 चा० लजयहयनधर्जन० नवधा य
 या । उतना० मध्यमा० पधमा०

उत्तमेशमा० उत्तममध्यमा० स

यात्र

ध्यममध्यमा० मध्यमाधमा० पध
 माधमाचेति । आसांलक्षणान्याए
 ० वशिष्ठः । सर्वोर्वीलग्नयोगस्थां

भास्करस्थनुहयादि । सायात्राचेत्त
 माज्ञेया० यातुरिष्टफलप्रदा ॥ १ ॥
 लग्नेशामध्यमवृत्तियक्षांसूर्यस्यमध्य

स । सायात्रामध्यमाज्ञेयायातुर्भ
 र्ध्यफलप्रदा ॥ २ ॥ शरेशोदुर्वलाय
 स्यांप्रतिकूलिारथेयंदि । सातुयात्रा

धमाज्ञेयासर्वदाफलवर्जिता ॥ ३ ॥
 यर्गोत्तमेशतुष्टेवाचनं शः सूर्यवा
 न्वयः । उत्तमोत्तमयात्रायाःत्रिंशोधि

कफलप्रदा ॥ ४ ॥ उद्वेशिवलीयस्था
 मनुक्तस्थोरवेः मुहृत् । कृष्णफ
 लदायातुर्वीचासीत्तममध्यमा ५ ॥

शरेशोदुर्वलायान्वयस्यः ॥ सूर्य
 वांवरः । उत्तमाधमयात्रासाशु
 मुष्टफलप्रदा । ६ ॥ उत्तमचणपना

साधनुक्तस्थानगोयदि । यातु सा
 मध्यमायात्राट्टः खाधिकफलप्रदा
 ॥ ७ ॥ उत्तमनाधिपोयलासमुक्त-

स्थानगोयदि । प्राणार्थदानिदानि
 च्यसयावाऽधममध्यमा ॥ ८ ॥
 उत्तमनाधिपोयर्धशुभ्यामगती

यदि । पधमाधमयात्रासाशुमु
 दाऽनर्घकारिणी ॥ ९ ॥ यानन्-
 पनयाया या० । हृयानाशुभसि

भ्रम्यन् ॥ प्राच्यांशुक्तशरोचमौदि-
 शग्निनीत्वाश्वीनयायातिधिः ।

याद :

शाम्यापञ्चकदासभं शुभदिनं पञ्च
यादश्चपि । पुष्यारौहिणिकारवि-
भृं शुक्लजीपथीमनुः पश्चिने सौम्ये
बिल्कुलमानवीयमकारौदिग्बैदिती
यातिषि रितिकश्चित् ॥

याघातघ्नम् । न० यघातघभावे ॥ ब्रा
ह्मणादिच्चात्घञ् । यघातघा ॥
खार्वे घञ् ॥

याघार्घ्यम् । न० सख्यायतायाम् ।
बासुवाये ॥ यथा बज्रहृष्टृण-
तीजन्मनिरीहस्यइतद्विपः । स्वप-
तीजागरुकास्रयाघार्घ्यं वेदकस्तवे-
तिसुरैः कृताविष्णोः श्रुतिः ।
कीवेदकीवेति । विदोळटोविशिय-
लादेशः ।

यादः पतिः । पुं० समुद्रे ॥ वरु
ये ॥ यादसांपतिः ॥

यादद्वयः । पुं० समुद्रे ॥

यादवः । पुं० क्षेपणे । शील्यो ष-
यी । न० वीमशिष्यादौ । पाद
पभन्ने ॥ यदोरपद्यम् । षण् ॥
यदूनमिदम् । तरुदमिघ्यण् ।
यादवी । धी० दुर्गायाम् ॥ यदूना
मियन् । षण् ॥

यादः । न० अज्ञप्तौ । यातिवेनेन
। या० । यमुन् । बाहुल्यत् ।
दुक् ॥ यद्वा । यति । क्तिप् । या
मत्तिषद० । यमुन् यादस्यतिदा
। दमुजपथये । क्तिप्

यानपाचम्

यादसांनाथः । पुं० वरुये ॥

यादसांपतिः । पुं० समुद्रे ॥ वरुये
॥ तत्पुरुषेकृतौत्वलुक् ॥

यादहजः । वि० बाहयि । जैसा० इ०
भा० ॥ यद्भवद्व्यते० यनिषपद्य
तिवा । हशिर्० । त्वदादिघ्वित्त्व
क्षोपिवाच्यइतियसः । आसर्वनाम्नः
। इच्चेतिदीर्घः ॥

यादष्टिकः । वि० यदष्टक्याप्राप्ते ।
स्रप्रयोजनसद्वल्यशुन्ते ॥

यादक् । वि० यवाविधे । याद्व्ये ॥

यनिषपद्यति । यद्भवयद्व्यते ।
हशिर्० । त्वदादिपुद्वगइतिक्लिन्
। आसर्वनात्प्रत्वात्वम् ॥

याद्वयः । वि० बाहयि ॥ त्वदादिपु
द्वगोनालोपनेकञ्चेतिक्ञ् । पू
र्वावदियडादिक्म् ॥

यादोनाथः । पुं० समुद्रे ॥

यादोनिवासः । न० खले ॥

यानम् । न० युग्ये । प्रथे । रयादिया
ने । गती ॥ शचीराखन्दने । वि-

जिगीथोररिस्माति बाचायाम् ॥

यथा । परस्त्रययंघ्रात्वास्त्रहृष्टिं
निरीक्ष्यच । राज्ञायाननुकर्त्तव्य
मिस्वाहृन्वकीदिदः । याश्चन

। या० ल्युट् ॥ यान्यगेनया ।

करयेतिल्युट् ॥
यानपाचम् । न० निषदयानशिषि-
ये । यद्विषके । घादित्वे । यद्वने ।

याप्य :

पीति । अशान् द्रुतिसासान्वजनभा
 दाप्रसिद्धे । समुद्रशाने ॥
 यानपाचकम् । न० यानपाचि ॥
 यानमुखम् । न० रथादेः पुरीभाने ।
 धुरि । षोडशब्धनख्याने ॥ यानख
 मुखम् । पुरीभागः ॥
 यापकम् । त्रि० प्रापक ॥
 यापनम् । न० वर्तने ॥ झालक्षेपे ॥
 निरसने । निरासे ॥ यातेष्वंशा
 ल्ख्युट् । अतिश्रीत्यादिनामुनाग
 मः ॥
 यापितः । त्रि० अपसारिते ॥ प्रंख्या
 पिते ॥
 याप्ता । स्त्री० जटाशाम् ॥
 याप्यः । त्रि० यापनीये । छेपथीय
 काशादी ॥ निन्दिते । गर्जिते ॥
 याप्यतेषा । श० । खन्ताद् ।
 अचोयत् ॥ क्षाधिक्ये ॥ व्याधिविशि
 ष्टे ॥ यथा । साध्याद्याप्यापसाध्या
 च व्याधयस्त्रिविधाः । अमृताः ।
 सुखसाध्यः कष्टसाध्यो द्विविधः
 साध्यश्च्यते ॥ यापनीयवस्तुतद्विद्यात्
 क्रियाधारयतेदितान् । क्रियायास्तु
 निवृत्तायांसतोयसविनश्चति ।
 प्राप्ताक्रियाधारयतिसुखिनयाप्यमा
 तुरम् । प्रपतिष्यदियागारंस्ततोय
 वेनधीनितः ॥ साध्याद्याप्यत्तमा
 यान्तियाप्यायासाध्यतांतवा । प्रलि
 प्राचानसाध्यास्तु नरायामक्षियान

यामशब्द

ताम् ॥ अक्षियावतांचिकित्सारहि
 तानाम् ॥
 याप्ययानम् । न० शिबिकायाम् । पाण
 की० इ० भा० । मशपाया० इ०
 गी० दे० भा० ॥ चाप्यैरधर्मे यान
 न् । याप्यस्यामस्तथायानम् ॥
 यामः । पुं० न० वैद्युने ॥
 यामः । पुं० द्विवचस्य० राचेत्त०
 अतुर्यभागेकभागे । प्रश्नेर्याति ।
 या० । अतिशुसुहृत्तमन् ॥ संय
 मे । उपरतिमाचे । यमे ॥ यमनम्
 । यमः समुपनिविपुचेतिपचेष्व
 यामशौ । पुं० २ पुनर्दत्तोः ॥
 यामचोपा । पुं० कुण्डे । यामचोपा
 ख ॥
 यामचोपा । स्त्री० यन्त्रविशेषे । याम
 नाख्याम् । घव्याम् । घडी० इ०
 भा० ॥
 यामतूर्य्यः । प्रहरावसानसूचकियाद्
 नीयवखे ॥ यामखतूर्य्यः ॥
 यामदन्यः । पुं० परशुरामे ॥
 यामनादी । पुं० कुण्डे ॥
 यामनाली । स्त्री० नाख्याम् । यामचो
 पायाम् ॥
 यामनेमिः । पुं० शचीपती । इन्द्रे ॥
 यामखम् । न० बुगधि ॥ तन्त्रशास्त्रे
 शेषे ॥ तद्वचचंयत् । नृष्टिस्थो
 तिपाज्ञानंनित्यज्ञानं प्रदीपनम् ।
 शमसूनं वषभेदीजातिभेदस्तथैव

यामिकभट :

१। युगधर्मसङ्ख्यातो यामलक्षा
 टलक्षणम् ॥ तत्तपद्बिधम् यथा
 । आदिब्रह्मविष्णु रुद्रगणेशादित्यभे
 दतः । षड्विधं यामलंप्रोक्तं चारा
 होतन्त्रसम्मतम् ॥ तथाहि । याम
 लाः षट् सङ्ख्यातास्तवादावादि
 यामले । द्वाविंशच्चसहस्राण्यत्रयस्त्रिं
 शच्छदानिच ॥ द्वितीयेब्रह्म संज्ञी
 तुषाविंशतिसंख्यया । सहस्राण्यत्र
 तान्यत्रतान्ये वक्ष्यितानिच ॥ २ ॥
 तावत्संख्यासहस्राण्यत्रानिपरि
 संख्यया । विंशतिस्तवासंख्याश्रो
 कानिविष्णुयामले । ३ ॥ कालसं
 ख्यासहस्राण्यवेदसंख्याशतानिच ।
 पञ्चषष्टिस्तवा श्लोकाः कानिष्टे रुद्र
 यामले ॥ ४ ॥ नवश्लोकसहस्राणि
 त्रयोदशशतानिच । द्वाविंशतिस्त-
 वाश्लोकाः गणेशयामलेषामे ॥ ५ ॥
 रक्संख्यासहस्राणि पादित्याख्येतु-
 यामले ॥ ६ ॥

यामतो । स्त्री० रात्री ॥

यामाता । पुं० जामातरि ॥

यामार्त्तम् । न० प्रहरार्त्ते ।

यामिः । स्त्री० खसरि । भगिन्याम्

॥ कुलस्त्रियाम् । याति । या० ।

यादुलाशान्तिः । ॥ याम्याम् ॥

रात्री ॥

यामिकभटः । पुं० प्रहरिके । चौकी

दार० इतिभाषा ।

यामी

यामित्रम् । न० लग्नात्सप्तमेभवने ।
 यामित्रवेधः । पुं० विशाष्टादौवर्जनी
 येवेधविशेषे ॥ यथा । लग्नाच्छशा
 द्मतः क्रूराः सौम्याश्चसप्तमेवदि ।
 तदायामित्रवेधः स्याद्विवाधंतश्च
 वर्जयेत् ॥ मुहूर्तचिन्तामणौतु ।
 लग्नाच्चन्द्रान्मदनभवनगेखेटेनस्था
 दिहपरिणयनम् । किंवाषाणाशुग
 ५५ मितलवनेयामित्रस्थादशुभकार
 मिदम् ॥ किंवेति । यथाधिष्ठित
 राश्रीर्नवमांशमारभ्य० वाणाशुग५५
 मितलवने० पञ्चपञ्चाशन्मितनवमां-
 शनेचन्द्रोत्तानेवायामित्रसूक्ष्मांस्या
 त् । यथा । मेषे पञ्चमनवांशेभीमो
 स्ति० तस्मात्तुलायांपञ्चमनवमांश
 खचन्द्रोनिषिनः । अन्येष्टौनवांशा
 स्तुलायांशुभाः एवंविधंसूक्ष्मया
 मित्रमशुभकरंस्थादिति । विशेषमा
 ४ सुतुः । चन्द्रोत्तमराशिस्था
 स्याद्याः सूर्यादयोपहाः । शनि
 दौवलयन्तलेद्बलहीनानसाहयाः ॥
 यामिनी । स्त्री० रात्री । भीतिहेतु
 स्वान्निन्दितायामायस्थाः । एन्दो-
 पतापगर्वादितिनिंदोयामिनिः ।
 स्त्रीम् ॥ हरिद्रायाम् ॥
 यामिनीवतिः । पुं० चन्द्रमसि ॥ या
 मिन्याः पतिः ॥ कर्पूरे ॥
 यामी । स्त्री० याम्याम् ॥ यमसम्प
 त्तिन्याम् ॥ दक्षिणदिशि ॥

यायावर :

यामुनम् । न० चक्षुष्ये । मीवौराञ्जने
 ॥ यमुनार्याभवम् । अण् ॥ यदा ।
 यमुनायाद्भद्रम् । तद्व्याप्तमत्वात् ॥
 देशविशेषे ॥ कुलत्वाकारेप्रस्तरे ॥ य
 मुनाणधि ॥ यथा । त्रिभिः सारस्व
 तंतोद्यं सप्तभिस्त्वययामुनम् । नामं
 दंद्दशभिर्मासैर्गांत्तं वर्षेण जीर्णयति ॥
 रि० यमुनातीरवासिनि ॥ यमुना
 सम्यन्विनि ॥

यामुनेष्टकम् । न० सौप्तये ॥

यामेयः । पुं० भागिनये ॥

याम्यः । पुं० भगवत्सुनी ॥ पन्दने ॥

यमन्यायम् । यमाश्चेतिष्ठः ॥ न०

भरणीमन्त्रे ॥

याम्या । स्त्री० यदाच्याम् । दक्षिण

स्यांदिशि ॥ भरणीमन्त्रे ॥

याम्यायनम् । न० दक्षिणायने । या

न्यायनेद्वरौसुप्तौ सर्वकर्मणिबर्जयेत्

॥ वास्वेपचनम् ॥

याम्योद्भूतः । पुं० श्रीतालवधि ॥

याम्यक्षुः । पुं० प्रज्यामीले । भूयो

भूयोयागक्षत् रि ॥ पुनः पुनः श्रु

यं यावत्क्षते । यद्वेद्यपूजादौ । त्रि

यासप्तभिस्तरे । इति यत् । यत्तज्जप

दशां यत्तत्पुस्तकः ॥

यायावरः । पुं० शशमेधोयाज्ञे ।

षारत्वात्सुनौ रि० शशमन्नगशी

ति ॥ पुनः पुनरतिगयेजयाति । त

स्त्रीगः । या० । दसवत् इति याते

यावदर्थः :

यङन्ताहरण् ॥

यादी । पुं० वैरियसुदिश्रनिगनिषी

राक्षि ॥ याति । या० । यथादि

त्वादिनिः । पातोयुक्त्वादिनशरे ॥

यावः । पुं० यत्तत् । लाघारसे ॥

यौति । यूयसेया । यु० । यच् । प्लेदा

रत्वा । यथएव । प्रज्ञायत् । पाषा

प्रमेदे ॥

यावकः । पुं० कुल्यपि अलक्षके ।

यौति । यु० । कृत्वादिभ्योयुक्त्वा

ततः प्रज्ञायत् ॥ यदा । यवश्च नि

कारः । यण् । यथादिभ्यश्चित्वा

र्षेणन् । यावन्ने ॥

यावज्जीवम् । न० यावदायुषि । जीव

नपयन्ते ॥

यावत् । य० काल्पे ॥ अ० धारणे ॥ प्र

यंसायाम् । परिच्छेदे ॥ माने ॥

अधिकारे ॥ समुद्धमे । पद्यान्तरे ॥

अथधौ ॥ यत्परिमाणमस्व । तदि

ताद्भूतिः सुवचनेनान्येऽनुज्ञापित

दितान्नापिताः । तेन० लाघतुः ।

यायान् । रि० परिमाणविशेषे ।

जितना० इतिभा० । यत्परिमाण

मक्ष । यत्तदेतेभ्यः परिमाणेनतु

श । पासर्वनाम्न इत्वात्त्वम् ॥

यावत्तिरः । रि० यावतांपरणे ॥ त

स्यपरणेऽद् । वतोरियुक्त्वा ॥

यावदर्थः । रि० देशनिर्वाहाधिकस्य

शान्त्यै ॥ यावदर्थेतेवार्थीयता । च

याष्टीक :

धमपदलोपीसमासः । यावताष
र्धादिङ्निर्वाहोयेन • दक्षवा ॥

यावनः । सिद्धि । नागौरीगूदइति
प्रसिद्धेषु ॥ यवनदेशेभ्यः । तत्र
भवइत्यण् ॥ याव्यतेवा । यौतीर्ण्य
ग्वल्ल्युद्धा । सुवार • योन्शरीइति
स्यातेधान्यप्रभेदे ॥ यावनाचीइ
तः स्वादुर्लीहितः शीघ्रपित्तजि
त् । अष्टव्यस्वरोरुघः ङी दहतृक्
धितोऽणश्चुः ॥

यावनाक्षः । पुं • घान्धभेदे । उत्त
रदु । दीर्घनाखे । दीर्घशरे । छेचे
क्षी । द्रक्षुपक्षे । यावने । सुवार •
द्र-भा • ॥

यावनाक्षशरः । पुं • शरविशेषे । न
दीवे । दृढत्वञि । धारिसम्भवे । ख
रपचे । शोशुरसी • इतिभाषा ।
यावनाखी । स्त्री • यावनाक्षशर्कराया
न् । चिमात्वन्नायान् । हिमशर्क
रायाम् ॥

यावशूकः । पुं • यवशारे ॥ इतिश्रु
माला ॥

यावसः । पुं • न • घासे ॥ तृणसङ्घा
ते ॥ यूयते । वु • । वक्ष्युभ्यांषि
दिव्यासच् ॥

याव्यः । पि • मिश्रणोये ॥

याशाधरेयः । शाक्यमुनिमुने ॥

याष्टीकः । वि • यष्ट्याद्यौघिनि । य-
ष्टिइतिके ॥ यष्टिः प्रहरदमत्य ।

विद्यासु :

शश्विष्यच्छोरीयक् । खियांडीपि •
याष्टीकी ॥

यासः । पुं • दुरालभायाम् । यवासे •
चासः । खादुः सरस्तिज्ञस्तुवरः शी
तलोऽलघुः । कृपामेदोमदभान्ति
पित्तारुक्नुष्टकोस्तनुत् ॥ तृष्णाविसर्प
धातोऽन्वगिज्वरपरः झृत्तः । य
वासश्चतुष्पैस्तुल्या वु धैरुक्तादुराल
भा ॥ यसनम् । यसुप्रयत्ने । भावे
घञ् ॥ यासोत्त्वक्ष । अर्थथासच्
॥ याति । याङ्ल कौदसच्
यासा । स्त्री • मदनशलाकापक्षिणि
यासापञ्चम् । न • विकसितोत्पले ।
सन्धोविकसितपञ्चयासापञ्चप्रपक्ष
ते ॥

यास्त्राः । पुं • सुनिविशेषे ॥ यस्त्र-
स्यापत्वम् । शिवादिभ्योष् । वङ्
त्वे • यस्त्राः ॥

वियक्षमायः । वि • यष्ट्मिच्छति ॥

यजते ; सन्नन्ताङ्गटः शानच् ॥

वियक्तुः । वि • यष्ट्मिच्छी ॥ यजेः
सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥

विद्यासन् । वि • शीतुमिच्छति ॥ या
तेसन्नन्ताङ्गटः शकादेशः ।

विद्यासितः । पि • निगमिषिषीः या
तुमिष्टे ॥ याषेः सन्नन्ताङ्गटमणि
कः ॥

विद्यासुः । वि • यातुमिच्छी ॥ या-
तेः सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥

युक्ति :

युक्तम् । ग० इत्सचतुष्टये ॥ त्रि० यु-
 सि । अपृथग्भूते । मिलिते । औप-
 यिके । न्यायगतद्रव्ये ॥ युक्तिसि-
 धे । यद्यथे ॥ स्थिते । नियुक्ते ।
 एवस्थिते । अप्रमत्ते । निरुद्धोत्तम-
 नसि । समाहितचित्ते । ईश्वरायै-
 वैतानिकमार्गिणनमप्रलाये च्ये यम
 भिप्रायवति ॥ परिमिते ॥ पुं० अ-
 ध्यस्तयोगे ॥ यथा । योगोत्तुद्विधि-
 चः प्रीत्तोयुक्तयुक्तानभेदतः । यु-
 क्तस्यसर्वदाभानचिन्तासद्गतोप-
 रः ॥ युज्यतेस्य । युक्तिरयोगे-

ः ७ कः ।

युक्तदण्डः । पुं० । यथापराधदण्डे • नृ-
 पे • उच्चैः कथयित्वा च्छिनस्यदुनापरि-
 भूयती । दण्डे ननुपतिस्तस्माद्युक्तद-
 ण्डः प्रमस्यते ।

युक्तरसा । स्त्री० राजायाम् । काटा-
 धाम् रुथी • इ० गौ • दे० भा० । एला-
 : । पण्ड्याम् ॥ युक्तोरसायस्याः ।
 युक्ता । स्त्री० एलाः गी • इ० गौ • दे० भा०
 • प्र० हस्तविशेषे ॥

युक्तिः । स्त्री० न्याये । कार्यकारण-
 योरभेदसाधने • न्यायोपयथा । सृदि-
 सदात्मनाघटे प्रागसति • सृदिवदो
 नस्यात् • तस्मात् • कार्यकारणयोर-
 भेदएव । कार्यकारणयोरन्यत्वे •
 एकाकारणज्ञानात् • सर्वकार्यज्ञानन
 स्यादित्यादिः । योगे । योगना-

युगम्

याम् ॥ जोकव्यवहारे ॥ धर्मशास्त्र
 विरोधेतुयुक्तियुक्तौविधिः स्मृतः ॥
 अनुमाने ॥ अपूर्वार्थप्राप्तौ । सन्धि
 विषययानासनद्वैधीभावसमाश्रया
 ख्ये पु० षड्युग्ये पु० ॥ शास्त्रदीपिका
 यांयुक्तिगन्दस्य • प्रमाणपरतयाव्या
 ख्यानात् • प्रत्यक्षादिपटुसुप्रमाये
 पु० ॥ शौचनम् । युधिः स्थिरार्थि
 न् । नाव्यातकारविशेषे ॥ तल्ल-
 क्षणं यथा । युक्तिरर्थावधारणमि-
 कि ॥ उदाहरणं यथा । यदिसमर
 मपास्यनास्तिमत्त्वोर्भयमितियुक्तमि
 वीन्यतः प्रयातुम् । अशमरणमव-
 श्यमेवयथाः किमितिसुधासन्धि-
 नंयमः कुरुध्वमिति ॥

युगः । पुं० । रघुहलाद्याङ् । जूषा • प्र-
 तिभाषा ॥

युगम् । ग० युग्मे ॥ इत्सचतुष्टये ।
 त्रिभिर्नाभौपधे ॥ कृतादिपुत्रतुर्पु ॥
 देवानां द्वादशसप्तसुपत्सरेण • चतुर्बु-
 गंभवति । सनुष्यमानेनपतुर्बुगप
 रिमाण विंशतिसहस्राधिकविषत्त्वा
 रिशल्लक्षम् । ४३२०००० । तपस
 ल्ययुगस्यमानम् १०२८००० वर्षाः ।
 चैतायुगस्यमानम् । १२८६०००
 वर्षाः । द्वापरयुगस्यमानम् ।
 ८६४००० वर्षाः । कलियुगस्यमा-
 नम् । ४३२००० वर्षाः । तेषां-
 भारतवर्षवर्तिष्वयथा । चतुर्ारि-

युगधयः

युगांशक

भारतेषुपयुगानिमुनयोऽनुवन् ।
 ह्यव च तादापरसकलिसेतिचतुर्यु
 गम् । चत्वार्याहुः सहस्राणिवर्षा
 षान्त कृत युगम् । तस्यैतावत्सह
 स्रीसन्ध्यासन्ध्यांशश्चतथाविधः ।
 इतरेषु ससन्ध्यायुःससन्ध्याशेषु च
 विधुः । एकापायेनषत्तन्तुसहस्रा
 णिशतानिव । यदेतत्प्रसिद्धस्य
 तमादावैवचतुर्युगम् । एतद्द्वाद
 शसहस्रदेवानायुगमुच्यते ॥ इ
 तिमनुः । तथाविष्णुपुराणे ।
 चत्वारित्रीणि चैककृतादिपुत्रया
 क्रमम् । दिव्याब्दानासहस्राणि
 युगमाहुः पुराविद् । तत्प्रमा
 येः शतैः सन्ध्यापूर्वातत्राभिधी
 यते । सन्ध्याशकस्तत्तुल्योयुग
 स्थानन्तरादिसः । सन्ध्यासन्
 ध्यांशयोरन्तर्यः कालोमुनिसत्तम
 युगाध्यः संतुविज्ञेयः कृतचता
 दिसंज्ञितः ॥ इति ॥ योजनम् •
 युज्यतेवा । युजिर्योनी । घञ् ।
 कुत्वम् । संज्ञापूर्वकत्वात्तुयुयः ।
 रथयुगेतिनिपातनाद्वा ।
 युगकीलः । पुं • युगकीलके ।
 युगकीलकः । पुं • युगकीलस्यकील
 के । शम्भायाम् । शुपकीलील •
 इ • भाषा • स्वार्थकम् ॥
 युगधयः । पुं • सप्तप्रलयैः युगानां
 लयायस्मिन् ।

युगम्बरः । पुं • यथैरथयुगकाष्ठमीस
 ष्वर्तेतस्मिन्काष्ठे । कूपरे । युगंवा
 ट् । यन्धनकाष्ठम्धारयति । संज्ञायाम्
 भृतृष्ठमिधारीतिखच् । अरुदिपद
 षन्त्येतिमुम् ॥ पर्वतविशेषे ॥
 युगपत् । ष • एकदा । एकस्मिन्नैव
 काले । युयन्त्यस्मिन्काले । यु • ।
 गपत्कप्रत्ययः । यद्वा । युगंपय
 तेस्मिन् । पयगती । इत्प्रत्ययः ॥
 युगपपः । पुं • काविदारे । रत्नका
 ष्टनारहसे । युगंपत्रमस्य ॥ युग्म
 पणं हंसमात्रे ॥
 युगपत्रकः । पुं • काविदारे । रत्न
 काष्ठनद्रुमे । युगंयुग्मंपत्रमस्य ॥
 युगंपत्रिका । स्त्री • शिंशपाहस्त्रे ।
 युगपाश्र्वंगः । पुं • दमनकालेक्ष्णका
 रीपितकाष्ठशरीरे । प्रष्टीहि । यु
 गस्यक्ष्मकाष्ठपाश्र्वंगच्छति । ष
 न्येत्वपीतिडः ।
 युगलम् । न • युगे । युग्मे । युग्य
 ते । युजिर्योगे । हपादिभ्यः कल
 चित् । न्यङ्ङादित्वात्कुत्वम् ॥
 युगंलातिश । पातइतिके । यु
 गंयुग्ममस्यस्यग । सिध्मादित्वा
 षच् ।
 युगलाक्ष्यः । पुं • युगंभरहृत्वात् । षि •
 युग्मनासे ।
 युगांशकः । पुं • युगंभरहृत्वात् । युगमि
 साक्षके ।

युग्मादरणम्

युञ्जान :

युगादिः । स्त्री० तिथिचिन्त्रेषु । यथा
 । वैशाखमासस्यसिताद्वतीया० न
 षम्यसौकार्तिकशुक्लपक्षे । नभस्य
 मासं प्रचक्रणपक्षे षयोशीपञ्चदशी
 षमावे ॥ एताद्युगादयः प्राक्ताः
 स्वाध्यायं दत्त्वं वैदुषः । महापुण्य
 प्रदायै तादृशस्याद्यकारिकाः ॥
 विशिष्यमाह नारदेः । कार्तिकेशुक्ल
 नभमीषादिः कृतयुगस्य च । चैता
 दिमाध्वेषुक्लतेतीयापुण्यसम्भिता-
 कृष्णपञ्चदशीमाघेहापरादिसही
 रिता । कल्प्यादिः स्यात्कृष्णपक्षे
 मभस्यै षषयोदशीति । कालविशेषे
 पे ॥ युगस्य षादिः ॥
 युगान्तः । पुं० प्रलये । युगशिवे ।
 युग्मम् । न० द्वन्द्वे ॥ युगले । युगे
 । जीवा० जौडी० पू० भा० ॥
 युज्यते । युजिर्योगे । युजिरुजि
 तिर्जाकुर्वेति नकारः ॥ इयोः स्त्रीषो
 रन्वये ॥
 युग्मपत्रः । पुं० रक्तकाञ्चने कीर्षिदा
 रे ॥ न० युग्मलपत्रे ॥ युग्मप
 यमस्य ।
 युग्मपत्रिका । स्त्री० शिंशपावृक्षे ॥
 युग्मपत्रं । पुं० कीर्षिदारैः ॥ सप्त
 पत्रं हृद्ये ॥
 युग्मफला स्त्री० इन्द्रवर्मिण्याम् ॥
 युष्णिकाख्याम् । गम्भिकायाम् ।
 युग्मादरणम् । न० युग्मतिथिपूज्यता

याम् । इयोर्मान्यत्वं ॥
 युग्यः । पुं० प्रासङ्ग्ये । शाकटे ।
 युगादीर्नाबोद्धरि ॥ युगं रथाद्यङ्गं पृ
 तितद्वहतिरथयुगप्रासङ्गमितियत् ॥
 न० यामि । हृष्यशवादिवाहने ॥
 युज्यते । युजिर० । युज्यञ्चपत्रधृति
 ष्यपत्नोनिपातितः ॥ युगायहितो
 षा । षगशादिभ्यो षत् युगमर्षति
 पां । दण्डादित्वाद्यत् ॥
 युङ्गी । पुं० यणसद्वरजातिविशेषे ।
 यथा । गङ्गापुत्रस्य कन्यायां वीर्येष्वेष
 धारिणः । षभूवैश्वधरोचयुवो
 युङ्गीप्रकीर्तितः । इ० व्र० वै० पु० ॥
 युक्० ग० । वि० समाधिमति ।
 युग्मे ॥ युज्यते समाधत्ते । युजस
 माधौदैवादिकः । क्लिप्चेति क्लिप् ।
 युङ् । पुं० योगकर्तारि । मेलनकर्ता
 रि । युनक्ति । युजिरयोगे । ऋत्वि
 गादिना क्लिन् । युजिरसमासि । इ०
 नुम् ॥ क्लिन्प्रत्ययस्य कुः । इति न
 स्य कुत्वे न० सानुनासिकोऽकारः ॥
 युजी । पुं० निवृत्तिश्चनान्तः । च
 श्विनीकुमारयोः ॥
 युजानः । पुं० सारथी ॥
 युञ्जानः । पुं० सारथी । विप्रे ॥
 भावनासङ्कारेण सर्वज्ञयोगिविशि-
 षे ॥ यथा । योगीतुद्विविधः प्री
 शीयुक्तयुञ्जानभेदतः । पुनस्य सर्व
 दामानं चिन्नासङ्गतोऽपरः ॥ इ०

युतयामिषवेधः

युधामन्युः

भा० प० ॥ युक्तस्येति० योगभ्यासा
 बगत्यावश्रीकृत समाधिसमासादि
 तोषिविधासिद्धियुक्तइत्युच्यते० अ
 यमेवविशिष्टयोगवत्वात्युक्तइत्युच्य
 ते । सर्वदेतिचिन्तासहकारविनेत्य
 र्थः । भानंसर्वविषयाणांप्रत्यक्षम्
 अपरोयुञ्जानः । विषयव्याप्त्यामा
 नससमाधिस्थः । अथस्तु । युञ्जान
 उच्यते । चिन्ताध्यानम्० तदेवका
 रणम्० तत्सहकारात्सूक्तसूचा
 व्यवहितविप्रकृष्टानर्धानमनः प्रथ
 चीकरोतीत्यर्थः । इतिसिद्धान्तमु
 ज्ञावली ।

युत् । अ० कुसायाम् ।
 युतम् । न० हस्तपतुष्टये । वि० यु
 क्तौ । अपुत्रगभूते ॥ पुष्ययोर्गौ ॥
 युत्कम् । न० संशये । युजि ।
 युग्मं ॥ नारीयस्त्राङ्गले । पटाङ्गले
 । पलनाये । पादाये ॥ युक्ते ॥
 यौतके ॥ स्त्रीयवप्रमेदे । सुयोधि
 । नौवीकरणे ॥ योगिसम्बन्धे ॥
 युतयामिषवेधः । पु० वेधविशेषे ।
 सयथा । पापात्सप्तमराः शश्रीयदि
 भवेत्पापिनम् क्लोषपीयतेनाशुत्रिय
 र्त्वेनानुनिमित्तदीपोप्ययंकथ्यते । या
 वायोविषदोष्टुमुतयधः चौरचरो
 नागशोवेधव्यविषदेवतेचमरणं गुल
 शपुंस्कम्पि । अस्त्रापवादीयवा
 । तुषचिकोषनिजमन्दिरगोधपूर्वी

मिषवसौम्यरहगोव्रतदीधितोवा
 यामिषवेधविहितानुपहृद्यदीपान्
 दोषाकरः सुखमगैकविधाविधये
 षपककंटसि'इकन्यामिधुगधनुर्मी
 नतुलास्ये चन्द्रे शुभयइषीचितीवा
 ० युतयामिषदोषानासि-
 युतवेधः । पु० वेधविशेषे । सयथा
 । चन्द्रेः करोतिरबिषासहितार्थ
 भाशंभौमानुवितः पतिविनाशकर
 स्तुचन्द्रेः । स्वर्मानुक्रितुयनिसिद्ध
 तिमादधातिनानाद्युष्मानिकविना
 नु कथातुधेनः ।
 युत्तम् । न० आशोधने । जन्त्ये प्रधने
 मधि । रथे सुदधे । लडादे । इ०
 भा० । शोधनम् । युसम्पशरे ।
 भावेकम् ।
 युत्तरकः । पु० व्यापि किये ।
 युत्सारः । पु० घाटके ।
 युत्वात्पायः । पु० युत्पायं मायुधविद्ये ।
 पदेशके ॥
 युत् स्त्री० समिति । पाली । सङ्घ
 । यामे । युत् । योधनम् युधः । स
 न्यदादित्यात्किप ॥
 युधाहितः । पु० किकव्याभारारि । भ
 रतमातुलि ।
 युधोनः । पु० लविये । युध्यते ।
 युधः । युधिषु धिदगः । फिदिष्या
 नपः ।
 युधामन्युः । पु० नू पतिविशेषे ।

युवती

युधिष्ठिरः । धर्मात्मजे । युन्यागर्भ-
 धर्माद्विष्णवे । चर्जुनायजे । प्रथमपाण्ड
 वे । अजातशत्रौ । शल्यारौ । अ-
 जमौढे ॥ युधिरणे अयभागिष्वेन
 स्थिरः । इतदग्यादिष्वणुस् । स-
 विद्युधिभ्यांस्थिरइतिपठम् ॥
 युधः । पुं० धनुषि । संयुगे ॥ यु-
 ध्यते । युध० । इयियुधीत्यादि-
 नामक् । पाणे ।
 युधुक्षुरः । पुं० धुद्रश्चरि ॥
 युधुस्तुः । नि० युधेऽप्यौ ॥ युधः ।
 सप्तगतादुपत्ययः ॥ धृतराष्ट्राद्यैश्चा
 पांजाति ॥
 युयुधानः । पुं० सास्वदौ । शिशि-
 र्भरि ॥ इन्द्रोऽपिषि ॥ योष-
 रि ॥
 युधगण्डः । पुं० धृमीगण्डछत्रप-
 विशिषे । ययगण्डे । ययस्कीटे ॥
 युधतिः । स्त्री० प्राप्तयौवनापांस्त्रि-
 याम् । तदग्याम् ॥ यौति० निष्प-
 नैमित्त्याय्येषु सवैपुष्कर्मसुमि-
 षीमपतिपाणिसचये असहाधिष्ठा-
 रात् । युनिश्रये । क्षनिन् यु-
 कितक्षीतिक्षनिन् । युभक्ति ०
 हरिद्रायाम् ॥ स्त्रीसामान्ये ॥
 युधती । स्त्री० तरुण्यम् । दिव्या
 म् । यथायान् । युधती । तदा
 उपपादिधया । पापोहयाद्विहा
 कातशत्रौपि शतामता । पशुपदा

युयनाश्रुः

युयः प्रैःटाहवाभयतिरातृपरम् ।
 वाणातुप्राणदाप्रोक्षापु यतीप्रायधा
 रिषी । प्रौटाशरोतिवृषत्वं वृषाम-
 रणमादिषीत् । निद्राघनरदोर्वा-
 क्षाप्रौटावर्षावसुप्तयोः । ईमन्ते-
 शिशिरेयोग्यानवृताज्ञामिश्रस्वति ॥
 योग्यायुयती ॥ हरिद्रायाम् ॥
 यौति० शार्दायिहितसर्वधर्मसुविशी
 भयति० दम्पत्योः सहाधिकारात् ।
 युमिश्रये । शटः शह । अगिराणे
 तिङोप् ॥ यथा । युधतिगन्दात्-
 सवैतोक्षिण्यार्दितिङोप् ॥ स्त्री-
 सामान्ये ॥
 युयतीष्टा । स्त्री० अर्थयुयिज्ञायाम् ॥
 युया । पुं० पथत्ये । तरुणे । षोडश
 पथमारभ्यपिंशहयपयंतावस्थाव
 ति । मतान्तरेषषोडशवपांद् । रभ्यस
 प्ततिषयपयंतापयस्के ॥ यथा । पाषो
 षयाश्रयेहाणस्तारुणस्ततचष्यते । वृष
 त्यात्सप्तथे हृद्भ्रूवर्षीयाद्भवति । परे
 मितिस्त्रुते । यौति० यु० । क्षनिन् यु-
 वृषीतिक्षनिन् । पि० अत्यवयसि ॥
 अष्टे ॥ निगर्गक्षमादिभिः पटिष
 त्तरान्तर्गतनदमपत्सरे । तत्फलं
 वधा । महार्घजायसेसर्वधृतातेषर
 सादिकम् । प्रजाप्राप्तमविद्विष्य
 विबंधतृसरं शुभे ॥
 युयनाश्रुः । पुं० सूर्यवर्षीयराक्षसि
 शिषि ॥ मान्वाहपिरारि ॥

यू धप :

युवगाश्रवण . । पुं० मान्यातरिन्दमे ।
 युवराजः । पुं० नाव्योक्त्या • राजपु-
 त्रे । कुमारः । भर्तृदारके । पित-
 रिराज्यं कुर्वन्त्येवसर्वनिर्वाहकत्वे
 नाभिषिक्तेषुचि । युवाचासौराणा
 च । राजाहः सखिभ्यष्टच् ॥ भा
 विवृष्टविशेषे । मैत्रये । अजिते ।
 त्वम्वि • भवति । स्वत्पदवाची ॥
 युध्यति । युधसीचीधातुर्भजनै ।
 युध्यसिभ्यांरुद्रिक् ॥

यूः । स्त्री० • युधे ॥

यूकः । पुं० केशकीटे । खेदके । षट्
 पदे ॥ यौति । यु० । अजियुधु-
 नीभ्योदीर्घञ्चि किकन् ॥ तुकाराशौ ॥
 युका । स्त्री० युके । केशकीटे । जू०
 इ० भाषा ॥ लिङ्गाष्टके । टाप् ॥

यूति । स्त्री० मिश्रणे । मिश्रीभाषे ॥
 युवनम् । यु० । जतियूतीच्यादि
 नास्तिन् • निपानादीर्घः ॥ २ ॥

यूधः । पुं० न • सजातीयसमूहे । ति
 रथाङ्गणे । गणे । समूहे ॥ यौति •
 यूधयतिश्च । यु० । तियपृष्ठगूययू
 यप्रोयाइतिसाधुः ॥

यूधचरः । पुं० इक्षिशकरादौ ॥

यूधनाम् । पुं० यूधमे । वन्यइक्ति
 नांसमूहेऽदरे । यूधसुख्यदिपे ॥ यू
 यस्यइक्षियन्दस्त्रनाथः ॥

यूधपः । पुं० यूधनाथे । यूधइक्षि
 हन्दपाति । पा० । चातोमुपेति

यूधः

यूधः ॥

यूधभट्टः । पुं० यूयात्पसायितेगजे ।
 यूधिका । स्त्री० • अन्तानके ॥ जूरी •
 इतिख्याते • पुष्ये । यूध्याम् ॥ यू
 यमस्यस्याः । अतइनिठनावितिठन
 ॥ यथा । यूधिकायाः पुष्पम् पुष्प
 मूलेषुषुलमिच्छनुदात्तादेरञोऽणश्च
 लुप । लुपियुक्तपक्षाः ॥

यूयी । स्त्री० • प्रहसन्त्याम् । नागध्या
 म् । सुधीतिप्रसिद्धेषुष्ये ॥ श्वेतपी
 तप्रभेदेनप्रोक्तं यूयीयुगं बुधेः ॥ यू
 र्थीयुग इमतिक्तं कट्टुपाकं सरंशु
 सधुरंतुषरं ह्यं पित्तघ्नं कफवातक्षम
 • त्रयासमुखदन्ताद्यधिरोरोगिणि
 पापहम् ॥ यूध्याम् पुष्पम् । पुष्पमूले
 पुषुलमिच्छनुदात्तादेरञोऽणश्च लु
 प् । लुपियुक्तयुक्तानत् । गौरादिः ॥
 ॥ कुरण्टके ॥

यूधेनः । पुं० यूधये ॥

यूध्यः । वि० यूधे भवे ॥ दिगादि
 त्वाद्यत् ॥

यूनिः । स्त्री० • योनि । मिश्रणे ॥

यूनी । स्त्री० युवत्याम् ॥

यूम् । पुं० जयस्तम्भे ॥ यज्ञस्तम्भे ॥

गङ्गादासिणि । नूदे ॥ पुं० न • यज्ञे सं
 तपशुपम्बनकाष्ठे ॥ वेदेवैश्वः सा
 दिरोनायूधः स्नादित्युच्यते । त
 स्यपरिभाषादियं धाम्नीती । अतु
 ईंस्तोभवेद्य प्रीयज्ञवृधसमुद्भ ॥

घृप :

पशुं शोभनः सुखः कर्तव्यो-
 वृषमौलिकः । भविष्ये । विल्व-
 स्वकुलस्यैवकक्षीयूषः प्रशस्यते ॥
 द्रुतिसामवेदिनां वृषास्सर्गतत्वम् ॥
 युषन्वनेन । यु० । युयुश्वास्ति-
 ति० योदीर्घं च ॥ युयुश्वास्ति-
 म्निन्पशुमितिवा ॥
 यूपशृङ्गः । पुं० चशाले ॥ यूपस्था
 ये कृतः कटकाकारः । यूपमूले
 निहिते लोहस्य बलये ॥
 यूपकणः । पुं० यूपैकदेवि । वृता
 मनी ॥
 यूपखण्डः । पुं० तच्च्यमाणस्य यूप-
 स्वप्रथमपतिते गकले ॥
 यूपद्वेः । पुं० खदिरवृक्षे ॥
 यूपद्वेः । पुं० खदिरवृक्षे ॥ यूप
 कद्वेः । तत्रोपयुक्त्वात् ॥ रक्षा
 खदरे ।
 यूपकच्यः । पुं० पतत्रिणिपत्रिणि ।
 यूपानम् । म० तर्कणि । यूपस्था
 भागे । यूपस्य प्रथमम् ॥
 यूपः । पुं० न० मुद्गादिखाद्यरसि ।
 लू० इ० भा० ॥ मुद्गामककयू-
 पसुभेदीदीपनपाचनः । यद्यस्य
 पशोनिषड् यूपं यथा । मुद्गयूपं र-
 संतक्रं धान्यजीरकसंयुतम् । सै-
 न्धवेगान्वितं दद्यात्पण्ड्यूपमिति-
 शीतितम् । रसं० लघुं यादिमांसमय-
 म् ॥ मन्त्रदाकृष्टं ॥ यूपति । यूप-

योग :

य० । अच् ॥ द्रुगुपधे तिस्रोऽश ॥
 योगः । धि० यारत्वे ॥ यातुं योग्यः ।
 या० । अचोऽयत् । ईदति ।
 गुणः ॥
 योगा । धि० योगकर्त्तरि ॥ युजेः
 कर्त्तरि लृट् ॥
 योग्यम् । न० सन्धनरञ्जी । आभ-
 न्धे । योगे ॥ युज्यतेऽनेन । य-
 जिर्० । दास्योऽस्य युजेति लृट् ॥
 योगः । पुं० सद्गुणे । कवचादिधा-
 रणे । उपाये ॥ ध्याने ॥ सद्गुणा-
 म् ॥ युक्ती ॥ अपूर्वार्थसम्प्राप्तौ ।
 अलब्धतामे ॥ ययुः स्यैर्ये ॥ प्र-
 योगे ॥ भेषजे ॥ विस्त्रयघातके ।
 द्वये । धने ॥ फार्मणे ॥ नैया-
 यिके ॥ घारे ॥ सूत्रे । विष्कम्भा-
 दिपु ॥ तीर्थे । पिष्कम्भः प्रीति-
 रयुः पान्सीभास्यः शोभनस्तथा-
 अतिगण्डः सुकर्मधृतिः शुक्ल-
 धैर्यम् ॥ गण्ड्येऽसिद्धिर्भूयथैव व्याघाती
 इषं यस्तथा । वक्ष्याम्यगव्यतीपा-
 तावरीयानूपरिघः शिवः ॥ सि-
 षः साध्यः शुभः शुक्लोऽन्नं न्द्रा-
 देष्टुतिस्तयेति ॥ योगमार्थे ॥ प-
 रस्परसमागमे ॥ चित्तवृत्तिनिरोधे
 ॥ सम्यग्दर्शनोपायं । निष्कामस-
 र्भणि ॥ समाधी ॥ दुः खसयोग-
 निधाने । यनाः करणशुद्धिरुपै-
 राभ्ये ॥ अघटनघटनासामर्थ्याति

योग :

ण्ये ॥ प्रभाये ॥ निरतिशयज्ञा
 नैश्वर्यादिशक्ती ॥ चित्तैकाग्रत-
 षात्मतत्त्वखलानुभावावृत्तये ॥
 मनोनाशयासनाद्ययानुकूले पुरु-
 षप्रयत्ने ॥ चित्तस्थात्माकारप्र-
 ख्ययेननिर्वृत्तिकतापादने ॥ सि-
 द्ध्यासिद्ध्याः समत्वे ॥ ध्या-
 नार्थं धीरासनादिनामनिशरीरव-
 न्धे ॥ जीवात्मपरमात्मैक्ये ॥ सं-
 योगो योगोऽस्त्युक्ता जीवात्मपरमात्म-
 नैरित्युक्तेः ॥ जीवात्मपरमात्मैक्य-
 लक्षणे ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यजनिते ॥
 अखण्डसाक्षात्कारि ॥ सर्वयोगफल-
 मूर्ते ॥ योगजम् ॥ युक्तसमाधौ ॥ सु-
 निद्रयौगिवा ॥ धम् ॥ अवरधार्ये ॥
 परमात्मचिन्तने ॥ योगिनि ॥ भग-
 वदर्पणधुम्भ्याफलाभिसन्विराहित्ये
 न ॥ कृतानि शास्त्रो याधि कर्मा-
 णि योगाः ॥ त्रैविद्यान् यक्षस-
 योग ॥ अर्षादित्वाश्रमत्वर्षीयाच्-
 पञ्चरसद्वये ॥ योगीजीवात्मनो-
 रैक्यं पूजामसैवकीशयोः ॥ सर्वब्रह्म-
 तिम्रिदुष्पोगयोगपूजनमिति म-
 दानिर्वाणतन्त्रम् ॥ यापायोगविशे-
 षे ॥ यथा ॥ युधुवशुद्धापांमथे ॥
 एकोगः किन्तु ॥ अयमावस्थानि-
 नवमेवास्त्रितयं तूतदायोगः स्नात्-
 तत्रधातासतंपभते ॥ युज्यतेजीवो-
 ब्रह्मपातेन ॥ युज्यते ॥ अरुचि

योगप्रतिपक्ष :

ज् ॥ -- -- --
 योगपरः । पूं ॥ अज्ञानानन्दे । मया
 यीरे । अनुमति ।
 योगजः । अजीवित्वासन्निकर्षविशेषे ॥
 न ॥ अगुण्ये ॥ योगीश्वर्ये ॥
 योगशारा । स्त्री ॥ दीप्तिमशरायांशारा-
 यात् ॥ यथा । स्तारागणमध्ये तु-
 -- -- शारादीप्तिमशरा । योगशारेति
 साम्राज्ञानध्वजाणांपुरातनैः ॥
 योगदानम् । न ॥ अज्ञेयदानम् ॥
 योगनापिकः । पूं ॥ मत्प्रतिपक्षे ।
 गर्गाटे ॥
 योगनिद्रा । स्त्री ॥ इरेः परमानन्दम-
 य्यांशक्ती ॥ योगः स्वात्मनिष्ठैव ॥
 निद्रैवनिद्रा ॥ योगः समाधिः ॥
 तद्रूपानिद्राया ॥ दुर्गायाम् ॥ यथा
 । योगिभ्यान्तः स्थनाध्यायगदखण्ड-
 कर्माजतः । विभेद्यपुरुषंयातियोग-
 निद्रै तिसिःच्यते ॥
 योगपदकम् । न ॥ पूजादीधार्ये ॥ उत्त-
 रीषमिश्रये । योगपटा ॥ इ ॥ यौ-
 दे ॥ सा ॥ यथा । विविधयोगपट-
 कमाद्यव्याघ्राजिनादुत्तम् ॥ द्वितीयं
 मृगपदाद्यं तृतीयं तन्तुनिर्मितम् ॥
 चतुर्मात्राविस्तारद्वैतं पञ्चसूत्रव-
 त् । चतुर्मात्रम् ॥ चतुरस्रपञ्चमम्
 योगबोठम् । न ॥ दिवान्दिवासासुषि ॥
 योगप्रतिपक्षः । पूं ॥ योगमर्षे ॥ योग-
 क्षप्रतिपक्षः ॥

योगविद्

योगमत् । पुं० अक्षरायशब्दवाच्ये-
पुन्याधिख्यानादिषु । चित्तविश्ले-
षे ।

योगमत्या । स्त्री० सर्वसङ्ख्याधिष्ठान
भूतायांभवगच्छां चिच्छतौ । ईश्वर
सङ्ख्यव्यवशर्त्तान्यामायायाम् ।
सङ्ख्यरक्तमसंशयाणां गुणानां यो-
गीयुः शिष्यैः टनंमाया । योगस्यमा-
या ।

योगयज्ञः । यमनियमादियोगाङ्गानु-
ष्ठाने । योगएवयज्ञः ॥ त्रि० त-
त्त्वरे ॥

योगरूढ । पुं० योगार्थसङ्गभावेनरु-
द्धार्थबोधकशब्दः ॥ यथा । योगरू-
ढादरूढाद्ययोगिकासौ तितेविधा ।
ईशब्दास्त्रिधाभवन्ति । योगरूढाः
पञ्चजात्यः । पञ्चजनिकप्रत्ययैः
पञ्चजनिकर्षभिधायकेनयोगीनापि
पञ्चार्थेष्वप्रतिपाद्यतेनधुसुमाद्यर्थ-
इति । योगार्थपुरस्कारेणापिरुद्ध-
र्थपर्येति० योगरूढः । एवमीश्वर-
सङ्घं तमादिस्वाकटिनिपञ्चस्यैवस्यु-
षि ।

योगवाही । चि० मध्याह्ने । स सर्ग
गुणवाहके ।

योगवाही । स्त्री० क्षारविशेषः । सर्जि-
क्षायाम् ॥

योगविद् । चि० प्राप्तयोगीयोग विन्द-
तिशरीरे । विद्वत् । सत्सूक्तिपित्वा

योगारूढः

दिनाक्षिप् ॥

योगः । न० समाधी ॥ युनक्ति । यु-
जिर० । अञ्च्यञ्चियुञ्जिभृजिभ्य-
कुञ्चं च्यमुन० कवर्गञ्चान्तादेशः ।
योगसौ० योगांसि ॥

योगसारः । पुं० तन्त्रविशेषः ॥ सर्व
रोमहरोपायै ॥

योगाङ्गम् । न० यमनियमासनप्राणा-
यामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधि-
षु ॥

योगात्मा । पुं० निरस्तसमस्तप्रपञ्चे
परमात्मनि । यद्विनिद्राजितश्ला-
साः संतुष्टाः संयतैन्द्रियाः ।
ज्योतिः पश्यन्तियुञ्जानास्तस्मै यो-
गात्मनेनमः ॥

योगाधमनम् । न० लक्ष्मिधमन्यके ॥
योगाधियोगः । पुं० वाचायोगान्त-
रे ॥ यथा । एकाञ्जेष्यसितेषु पञ्च
मतपः । कीद्रेषु योगस्तथा० हीचं त-
तेष्वधियोगेषु सकलायोगाधियो-
गः स्मृतः । योगेशे समवाधियो-
गमनेचे मंरिषुणावधयोधोर्धे म
यशैवनीयलभतेयोगाधियोगैत्रव-
न् ॥

योगान्तरायः । पुं० योगमत्ते । योग
स्य० योगैवाचन्तरायः ॥

योगारूढः । पुं० नारदः ।
योगारूढः । चि० इन्द्रियार्थतत्साध-
नकर्मानासक्ते ॥ यथा । यदादिने-

योगिनी

न्द्रियाद्येषु न कर्मसु नुपज्जते । सर्वसङ्कल्पसंन्यासी योगारूढसदेच्छते ॥

योगासनम् । न० ब्रह्मासने । ध्यानासने ॥

योगिदण्डः । पु० वेजे ॥

योगी । वि० वसुरुद्रादिद्यादिदेवताभक्ते ॥ दरिद्रब्राह्मणे । ध्याननिष्ठे ॥ निरतिशयज्ञानेश्वर्यादिशालिनि ॥ समाधिनिष्ठेऽन्तर्दृष्टौ ॥ परमहंसपरिव्राजके ॥ परवैराग्ययुक्ते ॥ योगयुक्ते ॥ योगिननिश्चयसम्बन्धिनि ॥ योगारूढे ॥ सद्दिविधोऽपरमः परमस्य । तत्रोत्पन्नतत्त्वज्ञानोऽनुत्पन्नबीजम्, त्तिरपरमः । उत्पन्नतत्त्वज्ञानोत्पन्नबीजम्, त्तिस्तुपरमोयोगीति ॥ स्वर्णे लोष्टं चरुस्थे सुस्निग्धे चन्दनेतथा । समताभावनयाद्यसद्योगीपरिकीर्तितः ॥ आत्मौपन्ये न सर्मपसमं पश्यतियोर्क्षुम् । सुखं वायटिवाटुः खसयोगीपरनोमतः ॥ योगीऽभ्यासि । अतद्गनिठनावितोनिः कर्मयोगिणि ॥ यथा । योगिनः कर्मकुर्वन्सि सङ्गं चक्षुःशुभ्रशुद्धयइति ॥

योगिनी । स्त्री० योगयुक्तार्यानायाम् ॥ भगवत्याः मन्वीरपात्मावरपदेयतासु । ताः शोचिबिधा । तासोच

योगिनीचक्रम्

तुः पट्टिः प्रधानाः । तास्वष्टयोगिन्यो यथा । ततोऽपचेष्वञ्जस्य पूजये दष्टयोगिनीः । शैलपुर्वीषण्डघण्टास्करन्दमातरमेवच । कालरात्रिसप्तपूर्वादिचतुर्दिक्षुप्रपूजयेत् ॥ अगिडन्नामयकूप्रान्दीतयाकात्वायनीशुभाम् । मण्णगीरीघ्नाग्निकीर्षेनेर्कत्वादिपुपूजयेत् ॥ इन्द्रनाथोगिनः स्त्रीत्यविषयायामुद्भेद्योवितिनान्तलक्ष्योऽष्टौ ॥ पश्चात्तयोगिनीचक्रम् ॥ महलादिपु । यथा महलापिद्वन्नाधन्याभामरीभद्रिकाशया । चस्तासिद्धिः सद्यटाचकोगिन्योऽष्टौप्रकीर्तिताः ।

योगिनीचक्रम् । न० तिविविशेषे दिम्बिशेषा यश्चिति योगिनीषु । यथा । ब्रह्माग्नीसंस्थितापूर्वे प्रतिपन्नयमोतिथौ । मार्गश्ररीषोऽरेचदितोयादगमोतिथौ । स्थितान्नेयेचकोमारीदत्तोथेकादशोतिथौ । नारायणोचनेर्कत्वेचतुर्योद्गादशोतिथौ । प्रसुम्यास्तुचयोदश्यांशाराचोदक्षिणे तथा । पठ्याश्चैवचयोदश्यामिन्द्राचोपदिनेच्छिता ॥ महाम्यांषोर्षिभासांषपामुण्डावायुगोचरे । षट्म्यमावाश्रयोदश्यासप्तमीगोचरे । योगिनीसम्पुदिनेदशमनादिप्रकारयेत् ० अविच । नयमोप्रतिपत्तुर्नये । अष्टिदष्टे मिकीचक्रि ।

योगेश्वरः

योग्यता

षयोद्गमरेयास्य • वेदादित्वं चने
ष्टंते । चतुर्दशरसेपञ्चात् • पूषिं
सासुनिमाहते । द्गपञ्चोक्षरेदर्शा
ष्टमीशानेचयोगिनी ॥ वामेशुभप्र
हापृष्ठे बांछितार्थप्रदायिथिनी ॥ द
क्षिणं धनहन्तीचसक्तु खेस्युदायि
नी ॥

योगेश्वरो । स्त्री • यराटदेगस्थितावा
बृहर्गायाम् । वज्याः कर्षीटश्वास् ।
योगिष्टम् । न • सीसके । गजे । स्त्री-
साइतिप्रसिधेधातौ • योगेधातु-
सम्बन्धे दृष्टम् । सप्तमोतिसमाप्तः ॥
योग्यम् । न • षट्ठिनामौशधौ ॥ षट्ठि
नामौशधौ ॥ पुं • पुष्यनचचे ॥
त्रि • प्रवीषी • योगार्थे • उपाये
योग्ये नाथे • दाखनस्याखानध ॥
शक्ते ॥ युज्यते । युजिर् • । षट्ठ
विार्यत् • यदा । योगायप्रभवति
। योगायश्च ॥ अर्थासि • यया ।
अपरः प्रविधानयोग्ययामस्तः प
ञ्चगरीरगोचरानितिरपुः । प्रवि-
धानयोग्ययासमाध्यभ्यासेनवगमन
यदितिसम्बन्धः ॥

योगीन्द्रः । पुं • शिवे । योगः पर
सात्मचिन्तनम् • तदुत्सुश्रेष्ठः ॥
योगीशः । पुं • शिवे ॥ शिष्यौ • अ-
न्ये योगिनोयोगान्तरार्थेऽन्यन्ते • ए
स्वरूपात्प्रमायन्ति • अयन्तुतद्रु
तत्वात् तेषामौशः • याञ्चबलक्य
मुनी ॥

योग्यता । स्त्री • वाक्यार्थज्ञानरिती ।
अर्थायाधे • अग्निनासिञ्चे दिति
नप्रमाणम् • योग्यताविरहात् ॥
भावेतत् ॥ शब्दबोधकारणविशि
ष्टे ॥ सतुपदार्यानांपरस्परसम्बन्धे
प्राधाभावः • इति साहित्यदर्पणः
• न्यायमते • तत्पदार्थतत्पदार्थ
वत्ता । यया । पदार्थे तत्रतद्वत्ता
योग्यतापरिकीर्तिता । एकपदार्थे
ऽपरपदार्थसम्बन्धयोग्यताद्वयार्थः
। तज्ज्ञानाभावाच्चरञ्जिनासिञ्चतो
त्वादीनशब्दबोधः ॥ अमतायासि
तिशोकाप्रसिद्धिः ।

योगीश्वरः । पुं • शिवे ॥ योगिनामी
श्वरः ॥ याञ्चबलक्यमुनी ॥

योगीश्वरी । स्त्री • दुर्गायाम् । यया
। योगिशक्रादेवोदियाः सनकान्ता
स्तपोद्वलाः । तेषांस्वामीतयायोगी
श्वरौ प्रभुपालना ॥ आत्मेन्द्रियम
नादीनांसयोगोयोगोच्यते । तेषां
यायोजनाद्योगो योगेश्वर्यविवेधने
सिद्धेयपुराणम्

योगेशः । पुं • याञ्चबलक्ये •
योगेश्वरः । पुं • सदाशिवे • सर्वज्ञ
सर्वज्ञशतौभगवति । श्रीकृष्ण
। सर्वेषामखिमादिसिद्धिशाखिना
योगिनामीश्वर । सर्वयोगसिद्धी
नामीश्वरः ॥

योगनवद्विका

योग्यत्वः । पुं० धीमधिकी ॥
योग्या । स्त्री० धर्म्यासी ऋ चर्कवियि
ति ॥ शस्त्राभ्यासे । खुरख्यास ।
श्रमे ॥ टाम् ॥

योग्यकः । वि० नियोगक्षरि ॥
योग्यति । यु० । ग्लुक् ॥

योगनम् । न० परमात्मनि ॥ योगी ॥
चतुष्कोश्याम् । स्त्री०षषतुष्टये ॥
यथा । द्वादशाङ्गुलिकः शब्द
स्तद्व्यन्तुशयः स्मृतः । तच्च
तुष्कंधनुः प्रोक्तोऽत्रोऽधनुः सश्च
स्त्रिकः ॥ तच्चतुष्कयोगनंस्यादि
त्यादिमानशास्त्रम् ॥ एतस्मत्तैषो
ऽशसहस्रहस्तैर्योगनंभवति ॥ हा
षि शस्त्रहस्तहस्तैर्योगनमुक्तं जीका
वत्प्रांयथा । बबोदरैरङ्गुलमष्टसह
स्रैर्हस्तोक्तैः षड्गुणितैश्चतुर्भिः
। हस्तैश्चतुर्भिर्भवतोद्दयडः शो
शः सहस्रद्वितमे नतैषाम् । सा
द्दयोगनशोषपमुष्टयं न० तद्याक
राणाद्गमनेनपंग० इति ॥ युज्
स्वुट् ॥

योगनगधा । स्त्री० कक्ष्यांम् । सी
तायाम् । व्यासमारि । सध्वय
त्याम् ॥ योगनाङ्गुलव्यासाः ।
शोभनगंधिका । स्त्री० शोभनगंधार्थे
स्त्वार्थे कः । प्रत्ययस्यादितीत्वम् ।
शोभनगंधी । स्त्री०)
शोभनवद्विका । स्त्री०) ; मङ्गिष्ठायाम् ।

योगसंरावः

योगनवद्वी । स्त्री० मङ्गिष्ठायाम् ।
योगनगामिनीवद्वी ॥

योगना । स्त्री० युक्ती ॥ योगकारणा
याम् ॥

योगितः । वि० निवृत्ते ॥ प्रवर्तिते
॥ सत्यादिते ॥ युज्यतेऽस्म । युजेः
कर्मणिष्ठाः ॥

योग्यकः । पुं० विवाहोपयोगिविधा
रविशेषे ॥ सच० बर्णवशादिम्
टमेदादृष्ट्या । तदुक्तम् । वर्षोप
श्रयतघातरायोनिषयमैषकम ।
गणसैष भक्तृस्त्रनाडीशैतेगुणाधि
काः । एतेवर्णादिभैर्यांसघांगु
णाधिकाः स्मृः । यद्यमर्थमैव्या
सेदोगुणः । वश्ये वाविव्यादि ॥

योग्युः । पुं० परिमाणे ॥
योग्यम् । न० योग्यं । उपादेर्गलियुगम
गुधने ॥ युज्यतेऽनेनायु० । दासी
तिष्ठन् ॥

योग्य । पुं० योग्ये भट्टे । युद्धकर्त
रि ॥ युधते । युधसम्पत्तारि । ष
च् ॥

योग्यः । पुं० योग्यरि । युध्यते । युधं
। यथाद्यप् । सात्यकौ ॥

योग्यम् । न० पथे । युष् ॥

योग्यसंरावः । पुं० शब्दने । पथे
न्यस्यवर्षायोगानामाङ्गानि ॥ यो
धानांस दरणम् । इत्यर्थे । उपस
र्गेऽवइतिषच् ॥

योगिज्ञः

योगिज्ञः । पुं० यवभाषि । जूर्णाद्ये
। देवधान्ये । जुष्टरी० जुषार० इ०
प्र० धान्ये ।

योगिनिः । पुं० जी० आकारे । सार
खे ॥ योगे ॥ सारमन्दिरे । भग्ने
। वराह्ये । उपख्ये । रतिमृष्टे ।
जम्भवत्तनि । यर्भान्धान्ध्यानिः ।
तखलक्षणांयथा । शुभः कर्मठपृष्ठा
भोगजम्भयोपसोभनः । वासीस
तथैतुल्यन्वाद्यः । पु० खीदधिगोत्र
तः ॥ पादुरोमागुठमथिः सु
शिष्टः स इतः पृषुः । तुङ्गः
कर्मणवर्षाभिः शुभे प्रवल्दला
कृतिः ॥ सुरप्रभुरूपोयथु जिज्ञो
द्वरसन्निभः । रीसश्रीविपृतास्य
दृष्टनाशीतिदुर्भगः ॥ शङ्कापर्षी
भगोयथाः सागर्भसिद्धनेप्यति ।
विपिठः कर्पराक्षारः विष्टरीप
ददोभगः ॥ यंशपित्तपचाभोग
करोशोक्षनासिद्यः । विष्टः सु
टिणाकारील्लग्नगहस्तयाशुभः ।
पविष । शङ्खनाभ्याकृतिर्योनि
सत्यावर्त्तसाप्रधीर्तिता । तस्मान्
तोयेत्वावर्त्तगर्भशय्या प्रतिष्ठिता ॥
योति । बुमिश्रयो । यद्विश्रीतिनिः
॥ प्रकृती ।

योगिचन्द्रः । पुं० योगिरोगविशेषे ।
योगिपुटः । पुं० वैदादिकविषारो
पयोगिनि० योऽतपिशेषे । सयथा

योगिसुता

। योगिशास्त्रिभयोस्तुरङ्गचदितोवा
तार्क्योः कासरः पूर्वाभाद्रपदि
पयोऽर्गपतिर्यामान्ख्योः कुम्भ-
रः । मेवीन्नीध्वभयोर्वलशयणयोः
कीशोऽभिक्षिद्वैश्वर्योर्वभुर्वाप्तमश
ह्योरश्चिरपिच्छानुराधर्षयोः ।
वातायुः शिवमूकयोस्तुसरमागौर्य
भोगान्ख्योव्याप्राप्तिविशाखयोः
कषिपुनर्योऽनुमाकारकः । पा-
खुः पित्तभगर्चयोस्तु कथितायोनि
स्तुमानामिथैवैरक्षापित्तयोर्द्वोरपि
सहत्पाणियद्वर्जयेत् ॥ गीव्याप्तं
गलसिद्धमश्रमद्विषं श्रैणक्षयभूरं
वैरवागरनेपकक्षसुसहत्तद्विष्ठा-
दीन्दुरम् । ज्ञापानां व्यवहारतो
न्यदपिचक्रात्वाप्रयत्नादिदं दम्भ्यो
नृपभृत्त्वोरपिसदावर्ष्यशुभस्वार्थ
भिः ॥ पक्षयोनिपुसम्पत्तिर्दम्भ्यो
सङ्गमः सदा । मित्रयोनिपुमथा
स्यादरिभागेनचेत्तयोः ॥ यमया
दस्य । योगेरभाधेनोपायः पार्थ सतु
वियोगदः । राशियश्रययस्ति-
कार्यैरुत्तदोपभाग् इति ॥

योगिधः । पि० योगिनिः सतशरी
रे ॥

योगिदेवता स्त्री० पूर्वकण्ठनी-
नक्षत्रे ॥

योगिमुद्रा । स्त्री० देवतापूजायांप्रदय
नीयाऽशौरचित्तान्या कारमुद्रा

योषित् :

कारविशेषे ।
 योनिरोगः । पुं० भगवदे ॥
 योन्वर्गः । न० भगवत्तरोमविशेषे ।
 कन्दसंज्ञे ॥
 योषा । स्त्री० यषसायाम् । नार्याम् ॥
 योषति० योषयतिषा । युषसौषः
 सिषाषाम् । पषायप ॥ युष्यवे०
 योष्यतेषा । घञ् ॥
 योषित् । स्त्री० स्त्रीमाषे । योषायाम्
 ॥ साषिषिधा । यया । योषितस्त्रि
 विधाब्रह्मन्पृथिव्यां मृष्टपेतसाम् ।
 साध्वीभोग्याप कुण्डलाताः सर्वाः ।
 सार्धतत्पराः ॥ परस्त्रीकभयात्सा
 धीतयेष्यशसात्तमः । कामश्चैषा
 चकुर्वतेभक्तुः । सौष्टसम्गतम् २ ॥
 भोग्याभोग्यार्थिनीश्रद्धत्कामश्चै
 ष्यकेचनम् । कुर्वतेप्रतिसेवाश्चमप-
 भोग्यादुठेचनम् । यस्याणहारस-
 योर्गंसुक्तिग्धाहारमुत्तमम् । यावत्
 प्राप्नोतिसाभोग्यातायश्चमगामिया
 ॥ २ ॥ कुणाहारसमानासीकुण्डला
 कुसुनागिणी । कपटात्कुर्वतेसिषां
 स्वामिनीमपभक्तिः । सदापुंयोग
 मांशंसुर्मनसामदनातुरा । आहारा
 दधिवांजारंप्राद्यंयन्तीनवनयम् ॥
 आरार्थेखपतिंतातइनुमिष्यतिपुं
 लो । तस्यायो विश्वसेम्प्टाजीवनं
 तस्यनिपुफलम् ॥ कवितायोषित् :
 सर्वाश्चतसाधममध्यमाः । स्वात्मा

योषित्कम्

रामापिणांमिननसात्तानपदिहता
 ॥ योषते युष्यतेषा । युष० । इन्
 रुदिद्युषिभ्यइतिः ॥ यषध्याः सवः
 भूतानांयोषितः चम्यतामिति ।
 योषिता । स्त्री० योषिति ॥ युषेष्णिञ्
 णात्कर्मणिङ् ॥
 योषित्प्रिया । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥
 योषिकाः । पुं० गर्मसपिषे ॥ पि०
 युष्णिषोर्ग्ये ॥
 योगपदम् । न० एरुतायाम् ॥
 योगिकः । पि० योग्ये । योगमित्यस-
 द्धित् । छेदादित्याइङ् ॥ प्रकृतिप्र-
 त्यययोगलभ्यार्थवाचके । योगाप्र-
 भयति । योगाद्यञ्चेति० ठञ् ॥ यो
 गच्छाद्यरुडाद्ययोगिकायेतितेषिधा
 चादितेयादिशब्दापौगिशाः । ष-
 दित्यापत्यमिति० छुदिकारादशि
 नइतिटोषन्तात्स्त्रीभ्येठमितिठक्
 प्रत्ययेनकीवल्लोचनार्थेपव ॥
 योजनशक्तिः । पि० शतयोजनया-
 दिनि ॥ योजनानांशतम्० योजन
 शतम् । योजनशतंनश्चति । ठञ् ।
 पुं० आचार्ये । योजनमतादभिगम
 नमर्हति । ततोभिगमनमर्हतीति
 पवशब्दमितिठञ् ।
 योजविदः । पि० योजनमात्रयादि
 नि ॥ योजनंनश्चति । योजनंनश्च
 तीतिठञ् ॥
 योषितकम् । न० योषुषे । परिषयनक

शोधनम्

श्वेत्शोधने । युतकंयोगिसंख्येयः ।
। तत्रभवम् । तत्रभवद्वयम् ॥ युत
शोधंशुभरयोवां । इदम् । तच्छेदमि
ण् ॥

शोधनम् । न० । द्रव्ये । परिमाणे ।
शोधनेवांशुभकाद्यादि । कर्तारिवातुन् ।
। वातुः शोधनम् । शोधकादा ।
तच्छेदम् । षष् ॥

शोधनम् । न० । शोधने ।

शोधः । पुं० । शोधे । शोधणम् । स्वा-
र्थिकः । प्रज्ञात्यम् ॥

शोधित्तरिः । वि० । युधित्तरसम्बन्धि
नि ॥ सावशोधित्तरिरीसिनागाङ्गे चग
रताडिता । प्रतिपम्पाठशौकानां
विद्ये यस्यनुतांगता ॥ युधित्तरिष्ठा
यम् । तच्छेदमित्यम् ॥

शोधित्तरिः । पुं० । युधित्तरात्तक्षी ॥
कुशांदिश्वंवाधित्वा । शाब्दादित्वा
दिम् । यद्वत्त्वे । युधित्तराः ।
यत्तत्रप्रतिबुद्धम् ॥

शोधनः । पुं० । कन्यादानादिसम्बन्धे ॥
न० । योगिसंयन्त्राशोधनपामे ॥

शोधनम् । न० । युयतोर्नाम्बुन्दे ॥ परि-
माणे । । युयतोर्नाम्बुन्दे ।
शोधनेः शयन्तादुमित्तच्छेदित्तीपि ।
पनुदात्तादिरलित्यम् ॥ शास्त्रप्रमे
दे ॥

शोधनम् । न० । शय्यादिशिपे । ताव-
य्ये ॥ युनोभायः । शयनांशुभ्यम् ॥

शोधनात्

शोधित्प्रकृतिभाषः ॥ शोधित्प्र-
कृतिभाषाशुभगणदंशुभभावधि । शो-
धित्प्रकृतिभाषाशुभगणदंशुभभावधि । पर-
म् ॥ नयशोधनलक्षणंयथा । द्रोहि
प्रकृतगणित्प्रकृतिभाषे दुरस्मितम् ।
मनागभिसुत्तरज्ञाचंनय्यंशोधनमुच्य-
ते ॥ नय्यशोधनकारकशोधनं यथा
शुभगणानामवलानुगुणमांसदिपि
षाम् । पूर्वभेदियथातद्वन्नयशोधनपा-
रिष्णम् ॥ इति ॥ युधित्प्रकृति-
युवतीनांसमूहः । चशुभित्प्रकृति-
रिति । श्यशोधित्प्रकृतिभाषः । तच्छा-
ब्दादित्वादिशुभित्प्रकृतिभाषे । शुभित्प्र-
कृतिभाषाशुभगणदंशुभभावधि ॥

शोधनकावटः । पुं० । न० । युधित्प्रकृति-
ययस्योटे ।

शोधनलक्षणम् । न० । शापय्ये । युष् ॥

शोधनाश्रयः । पुं० । नांशुभित्प्रकृति-
शोधनाश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे ।

शोधनाश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे ।
प्रभुः । सप्तशोषतोमेकः । शय्यासा-
प्युतमेकसा । शय्याश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे ।
शय्याश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे । सर्वशोधन-
शय्याश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे । इति
शुभित्प्रकृतिभाषम् ॥

शोधनाश्रयः । पुं० । नांशुभित्प्रकृति-
शोधनाश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे ।

शोधनात् । वि० । शोधने । युधित्प्रकृति-
युधित्प्रकृतिभाषे । युधित्प्रकृतिभाषे ।
शय्याश्रयोर्नांशुभित्प्रकृतिभाषे । पद्येऽण् ।
प्रकृतियुधित्प्रकृतिभाषे ।

रक्षार :

यौष्माकीच : । त्रि० युष्मत्स्यन्धिनि । युष्मदीये । यौष्माके ॥ युष्मदीयुं
ध्वास्वाऽयम् । युष्मदस्मदोरिति ख
ञ्त्तस्मिन्नन्धिचयुष्माकास्माकी ॥

• : • : •

र : । पुं० पाचके । दधने ॥ तीक्ष्णे ।
कामान्नी । रेफे । लघुमध्यःऽऽऽ
पुं० न० ॥

रंखन् । त्रि० रममाणे ।

रंष्टः । न० वीगे । रमतेऽनेन । रमन्ती
छायाम् । रमेष्टुं क्चेत्यसुन् । हुगा
गमच्च । रंष्ट्वनेनवा । रंष्ट्रंवा ।
रंष्ट्रिगतौ । चसुन् । पयैवषदन्ति
रंष्ट्रैरमुनासिद्धे । रंष्ट्रैरसुनि । रंष्ट्र
इतिमाभूदिति । रमेरिति सूत्रम् । ल
घाच । खान्नाध्योऽप्यनुयत्वं संज्ञसौर
इसस्तयेति हिङ्गुपक्षेः । एवञ्च०
रंष्ट्रः सङ्घोऽसुगणां जगदुपकृताये
नित्ययुक्तस्यस्यस्तीति प्रीतिप्रसन्ने
न्वदमहिमरुचेः । सिऽऽऽतात्सुन्द
नीव इति पाठोऽनुप्रासरसिकानां प्रा
मादिक इति ॥ सवेगगतिप्रचनेस्य
प्रयोगः ० वीगास्त्रगुणे ॥

रक्षारः । पुं० रक्षास्त्रवर्णे । वासरु
पविधिना । रक्षारप्रत्ययौपिभव-
ति । रक्षारादीनिनामानिभृण्यवती

रक्त :

ममपावतीति षिङ्गात् ॥

रक्तः । पुं० मन्थुके । लोहितवर्णे
यथा । पाण्डिवादराजीरक्तीभेनाम्
निमखानिच । जिह्वाताखधरोष्ठी
चसतरक्तीधनीभवेदितिसामुद्रिकम्
॥ कुसुम्भे । हिङ्गुले । न० । कुङ्कु
मे । तास्वे । प्राचीनामणके ॥

पद्मके । सिन्दूरे । हिङ्गुले ।
रक्तचन्दने ॥ शरीरस्य सप्तधात्वं नगं
तथातुविशेषे । रुधिरं । अस्त्रि
लोहिते । भेस्ते । क्षतले । शीथिते
। वीलाणे । त्यग्से । रक्तम् । इ०

भा० प्र० ॥ रक्तस्य स्वल्पमाह । य
दारसोयक्यातितत्परजकपित्तत ॥

। रागोपाकश्चसम्प्राप्यसमवेद्रक्तसंज्ञ
याः । रक्तसर्वशरीरस्य शीरक्षाधा
रवतमः । खिम्भं गुरुचक्रं छादुषिद
ग्धं पित्तवहवैत् ॥ जीवस्योधारणत्वात्
मद्वति । यत्तथाह । जीवीधसति
सर्वस्मिन् देहेत्यवविशेषतः । वी-

र्ये रक्ते मलेयस्मिन् जीवे याति तत्र यच्च
पात् इति ॥ यो र्ये रक्ते मलेषु शरीरा
रमणे । वायुभटोक्तपरिमाणमिती
शुचे जीवोवसति । ननु दुष्टे प्रवृद्धे
रक्तोस्तावथोपदेशस्य वैयर्थ्यं प्रसङ्गात्
। पित्तवहवैत् । अस्त्वभवेदित्यर्थः ।

। रक्तस्य स्थानमाह । । यत्तत्प्रोशा
चरक्तस्य मुखं स्थानंतयोः स्थितम्
। अन्यथापि स्थितवतारज्ञानांशोव

। रक्तस्य स्थानमाह । । यत्तत्प्रोशा
चरक्तस्य मुखं स्थानंतयोः स्थितम्
। अन्यथापि स्थितवतारज्ञानांशोव

रक्तकारण्डा

कंभयेत् । इति । रक्तदोषनाशक
 मीपधंयथा । ब्रह्मयष्टिकलपिष्ट-
 यारिण्यातनुलेपतः । तेनघृष्टंरक्त
 दोषः प्रणश्यतिनसंशयः ॥ रक्त-
 तिक्तः । रज्यथीया । रज्जुरागे । गच्छ
 वेतिक्तः । कर्मणिक्तोवा ॥ चि०
 धनुस्ते ॥ नील्यादिरंजिते ॥ लि-
 दिते ॥ क्रीडारसं ॥

रक्तकः । पुं० । यम्लाने ॥ यम्बूके ।
 रक्तवस्त्रे । रक्तगिरी ॥ रत्नैर-
 गडे ॥ न० । हित्तुले ॥ चि० धनुरा-
 गिनि ॥ विनीदिनि ॥ रक्तपुष्पत्वा
 त्-रक्तः । स्वार्थेकन् ॥

रक्तकन्दः । पुं० । विद्रुमे ॥ राजपला
 गडौ ॥ रक्ताली ॥

रक्तकन्दकः । पुं० । प्रवालैः ।
 रक्तकमलम् । न० । रक्तोत्पले ॥ क्षीक-
 नदे ॥

रक्तकम्बलम् । न० । रक्तोत्पले । यथा
 पादौ । रक्तकमलैः कुमुदैः पुष्पैः
 कन्दारैरक्तकं वचैरिति ॥

रक्तकरगीरकः । पुं० । रक्तप्रसवे । न-
 गीशकुसुमे । चण्डीकुसुमे । भूत
 द्राविणि । रविप्रिये । जालकनेर०
 वृत्तिभायाप्रसिधे ॥

रक्तकाञ्चनः । पुं० । रक्तकीर्षिदारद्रु-
 म् । चमरिके ॥

रक्तकाण्डा । स्त्री० । रक्तपुनर्वाया-
 म् ॥

रक्तचित्रकः

रक्तकाष्ठम् । न० । पतङ्गः ॥

रक्तकुमुदम् । न० । रक्तकीरवे ॥

रक्तकुमुदः । पुं० । पारिभट्टे । धन्वन-
 उधौ ॥

रक्तकीशरः । पुं० । पारिभट्टे । पुना-
 गवधे ॥

रक्तकीरवम् । न० । रक्तकुमुदे ॥

रक्तकीरवानदम् । न० । रक्तोत्पले ॥

रक्तखट्वरः । पुं० । रक्तसारि । यष्टुय-
 ल्ये । याज्ञिके ॥

रक्तगन्धकम् । न० । वीले ॥

रक्तगुल्मः । स्त्रीषारक्तजगुल्मरोगे ।
 तस्त्रीपधंयथा । द्विगयष्टीषिकटुकां
 चूर्णं पीतं हरेच्छिव । तिलकाधेन-
 संयुक्तं रक्तगुल्मं स्त्रियाहर ॥

रक्तघ्नः । पुं० । रोहितकदम्बे ॥

रक्तघ्नी । स्त्री० । दूर्वाविशेषे । नाटिका-
 दूर्वांशु० गौ० दे० भा० प्र० ॥

रक्तचन्दनम् । न० । स्वनाम्नाप्रसिधे च
 न्दने । पत्राङ्गे । कुचन्दने । ताम्र
 सारि ॥ रक्तशीतं गुरुस्नादुकर्दित-
 स्वाखपितहृत् । पित्तनेचहितं हृद्यं
 ज्वरत्रयविषापहम् ॥ रक्तस्रतत्तुच
 न्दनञ्च ॥ रक्तसारि । रक्तचन्दनमि
 व । रक्तसारत्वात् ॥

रक्तचित्रकः । पुं० । क्षुपविशेषे ।
 काखे । कालमूले । दाष्टके । चि-
 त्राङ्गे । राजचित्रा० दूर्वा० गौ० दे० भा
 याप्र० ॥

रक्तपत्रिका

रक्तचूर्णम् । न० सिन्दूरे ॥ रक्त-
 वर्णचूर्णमात्रे ॥
 रक्तजन्तुकः । पुं० भूनागे ॥ र-
 क्तवर्णजन्तुमात्रे ॥
 रक्तभिद्यः । पुं० सिंहे ॥ वि० र-
 क्तवर्णजिह्वायुक्ते ॥
 रक्तभिगटा । स्त्री० कुशवकी ॥
 रक्ततुण्डः । पुं० शुक्रपक्षिणि ॥
 वि० लोहितमुखयुक्ते ।
 रक्ततुण्डकः । पुं० भूनागे ॥
 रक्ततट्या । स्त्री० गोलुचिकायाम् ॥
 रक्तत्रिहनु । स्त्री० रक्तवर्णत्रिह-
 तायाम् । शिपुटायाम् । ताम्रपु-
 ष्पिकायाम् ॥
 रक्तदृशिका । स्त्री० चण्डिकाया-
 न् ॥ तत्स्थाने ॥
 रक्तदृला । स्त्री० नलिकायाम् ॥
 विचित्रिकोयाम् ॥
 रक्तधातुः । पुं० गैरिके ॥ ताम्बे ॥
 रक्तनालः । पुं० जीपशान्के ॥
 रक्तनासिकः । पुं० पेशके ॥ वि०
 लोहितनासिकःविशिष्टे ॥
 रक्तपः । पुं० यातुधाने । राक्षसे ।
 रक्तपिपति । पा० । आतीनुपे-
 तिकः वि० रक्तपानकर्त्तरि ।
 रक्तपटः । पुं० वैदर्भिकविशिष्टे ॥
 भाद्रव्यभिषी ॥
 रक्तपत्रिका । स्त्री० नाकुल्याम् ॥ रक्त
 पुत्रनेत्रायाम् ।

रक्तपुनर्नवा

रक्तपदी । स्त्री० समद्वायाम् । चुद्रचु-
 पविशिष्टे ॥
 रक्तपद्मः । पुं० न० रक्तोत्पले । कौक-
 नटे ॥
 रक्तपद्मवः । पुं० अशोकवृक्षे ॥ ली-
 चितपत्रे ।
 रक्तपा । स्त्री० जलौकायाम् ॥ हाकि-
 न्याम् ॥ रक्तपिपति । पा० आती-
 नुपसर्गेकः ॥
 रक्तपाक्षी । स्त्री० वृहत्याम् ॥
 रक्तपाता । स्त्री० जलौकायाम् ॥
 रक्तपादः । पुं० शुक्रपक्षिणि ॥
 रक्तपाटी । स्त्री० लज्जाली । संसप-
 याम् ॥
 रक्तपाथी । स्त्री० रक्तपानशोले ॥
 रक्तपायिनी । स्त्री० जलौका-
 याम् ॥
 रक्तपारदः । पुं० न० हिन्दुलि ॥
 रक्तपिण्डन् । न० कशामुष्यं ॥ इ०
 शष्टरत्नायकौ ॥
 रक्तपिण्डनः । पुं० रक्ततालौ ।
 रताङ्गु । इ० भा० ।
 रक्तपित्तम् । न० रे गविशिष्टे ॥
 रक्तपित्तहा । पुं० रक्तचन्द्याम् ॥
 रक्तपुष्पिका । स्त्री० ब्राह्मण्याम् ।
 नाद्यानीतिप्रसिद्धेक्षुविशिष्टे ॥
 रक्तपुनर्नवा । स्त्री० रक्तपुनर्नवा-
 शक्ति । मण्डनपत्रिकायाम् । रक्त-
 तकाण्डायाम् । रक्तपुष्पिकाया

रक्तसमस्य :

रक्तलक्षण :

म् शीघ्रपथे ॥

। यथा । योरलाघोनातिदीर्घेनच
ख्येनातिम्युत्तरक्तमस्य : सत्
क्तुः । शीतोत्पद्यः सुष्टिहर्षापनी
मीनागंधर्षे किञ्चदोपचयस्य ॥

रक्तपुष्पः । रक्तशकरवीरे ॥ रक्ता
र्क्षे । धन्मुकहर्षे । पुष्पागहर्षे ॥
दकहर्षे । दाडिमै ॥ रौचित्यहर्षे
॥ रक्तपर्वाधनहर्षे ॥

रक्तमालः । पुं० चिरबिम्बे । करञ्ज
के ॥

रक्तपुष्पकः । पुं० रौचित्यहर्षे ॥ पनी
गहर्षे ॥ पर्यटे ॥ शाल्ललिहर्षे ॥
रक्तपुष्पा । स्त्री० शाल्ललिहर्षे । र
क्तपुष्पनैशायाम् मिन्दुर्धाम्
रक्तानिलोदितानिपुष्पाव्यम्बा ; ॥

रक्तमूतकः । पुं० देरसर्पपहर्षे ।
रक्तमेहः । पुं० प्रमेहरीगवश्रीपे ॥
रक्तसीचयम् न० शीघ्रतस्त्रये ॥

रक्तपुष्पिका । स्त्री० लज्जाली । रक्त
पुष्पनैशायाम् ॥ भूपाटणी ॥
रक्तपुष्पी । स्त्री० पाटलिहर्षे ॥ ल
यायाम् ॥ आवर्तकीगतायाम् ॥
नागदमन्याम् । बह्वृषीष्टर्षे ॥ उष्ट्र
काण्ड्याम् ॥

वेदनीप्रगमार्थायतथापाकप्रमायन
। अचिरोत्पतितिशिथिजाणितसदवर्षं
चरेत् ॥ चरेत् ॥ ह्युर्धात् । एकतस्तु
क्षिथा : सशरक्तमोघयमेकत :
। रक्तं ह्रिवेदनमृत्तार्धे द्राक्षित
धापिसक् । विवर्षे कठिनेश्रापितार्थे
षाच्यन्तवेदने । सविशेषे िशेषेपय
लौकीभिः पटैरपि ॥ शीघ्रतस्त्राय
शं चरेदिच्छनेगान्वयः ।

रक्तप्ररक्तम् । न० हृषान्त्रि ॥
रक्तप्रसवः । पुं० रक्तशकरवीरे ।
रक्तान्त्रि ॥

रक्तयष्टिः । स्त्री०)
रक्तयष्टिका स्त्री०) मल्लिहायाम् ।
रक्तशदनान्तः । पुं० तुवरयायनालि ॥
रक्तशतम् । न० शीघ्रपुष्पाफले ।
रक्तरीतुः । पुं० मिन्दुरे ॥ पन्नामकैः
रक्ते गुग्गुले । रक्तरीतुस्य ॥
रक्तरीतुका । स्त्री० पत्तनकनिष्ठाया-
न् ॥

रक्तफलः । पुं० वटहर्षे ॥
रक्तफला । स्त्री० पोलुपरत्तान्
विम्बिकायाम् । कुट्टुह ॥ कुट्टुरी
इतिज्वातीपथी । रक्तानिष्पत्ता
न्यम्बा : । अश्रादित्वहृत्पा ।

रक्तरीतुकम् । न० महापारिपते ॥
रक्तगुणः । पुं० महाजन्ते । सुहृ
ते । दीर्घमेकै । पुष्पपथे । म्यु

रक्तफेनस्यः । पुं० फामश्राश्रयं जी
यि । पुष्पमे ।
रक्तपालुकम् न० सिन्दुरे ॥
रक्तमक्षरः । पुं० निधुनहर्षे ॥
रक्तमस्यः । पुं० रक्तवर्षमभ्रविशेषे

रक्तधौलका

कन्दे । यवनेष्टे ॥ गृह्णन्त्यमधुरं
कटुकन्दं नालमप्युपदिशन्ति कषा
यम् । पत्रसञ्चयमृगन्तिसुतिक्तं मूर
योन्वयणमस्थिवदनीतिराजनिर्ध-
गटः ॥

रक्तला । स्त्री० काकतुण्डाम् ॥

रक्तलोचनः । पुं० कपोते ॥ चि०
लोहितलोचनयुक्ते ॥ रक्तलोच
नेयस्थसः ॥

रक्तवटो । स्त्री० मसूरिकायाम् ॥

रक्तवर्गः । पुं० किंशुकं ॥ दाडिमं
वन्धुके ॥ लाजायाम् ॥ निशाद्ये
कुसुम्भपुष्पे ॥ मंझिष्ठायाम् ।

रक्तवर्णः । पुं० इन्द्रगोपि ॥

रक्तवर्णः । पुं० वाचांकी ॥

रक्तवर्षाभृः । स्त्री० रक्तपुनर्नवा
याम् ॥

रक्तवसनः । पुं० सन्त्यासिनि ॥

त्रि० लोहितवत्यायति ॥ न० रक्त
तार्कवर्षे ॥

रक्तवातः । पुं० शैशविशेषे ॥ नारि
केल्लघ्वैसूलंकागोर्धरेषसद्युतम्
। पिवेच्चविधिधन्म्यरक्तवातीति
नश्रति ॥

रक्तशालुका । स्त्री० विन्दुरे ॥

रक्तविन्दुः । पुं० रुधिररक्तर्षे ॥

रक्तधीजः । पुं० दाडिमं । शुभा
मिगुभयै ननापतावमुरविशेषः ॥

रक्तधीलका । स्त्री० तरदौहर्षे ॥

रक्तसर्षपः

रक्तवन्ता । स्त्री० शैफालिकाया
म् ॥

रक्तवृष्टिः । स्त्री० रुधिरवर्षेणरूपे०
उत्पातविशेषे ॥ तत्फलं शचीटो
गोयथा रक्तेशचीटो गीमांसास्थि
वसादिभिर्मरकः । धान्यहिरण्य-
स्त्वक्फलकमुमाद्यैर्वर्षितैश्चंवि-
विद्यात् ॥

रक्तगालिः । पुं० रक्तवर्णधान्यवि-
शेषे ॥ सान्धगाली । शीयगाली ॥

रक्तशासनम् । न० सिन्दुरे ॥

रक्तशिशुः । पुं० रक्तशीभाञ्जनवृ
क्षे । रक्तके । मधुरे ॥ रक्तमधुरः
• रक्तकण्ठगामितिदर्शनात् ।
सचासौशिशुः । रक्तोत्तर्षेणसु
ष्येषथा ॥

रक्तशीर्षकः । पुं० सरलद्रवे ।

रक्तशृङ्गिकम् । न० विषे ॥

रक्तसंज्ञः । पुं० कुडकुम् ॥

रक्तसन्दंशिका । स्त्री० जलोका-
याम् ॥

रक्तसन्ध्यकम् । न० रक्तकण्ठारे ।
हल्लके ॥ रक्तसंशय्ये च पृथार्थे
कन् । केपः ॥ रक्तान्मन्व्योन-
कति । चककुटिलायांगतौ । मूल
विभुजादित्वानुकीया ॥

रक्तसरोरुधम् । न० रक्तपद्मे ॥

रक्तसुततमरेरुधम् ॥

रक्तसर्षपः । पुं० शैफालिकायाम् ॥

रक्ताक्षः ।

रक्तसङ्घा । स्त्री० रक्ताम्बानि ॥
 रक्तसत्तारः । पुं० रक्तखादरे ॥ अ-
 म्बवेतसे ॥ न० रक्तचन्दने ॥ पत्त-
 ह्नि । वकम्० इति ख्याति ॥
 रक्तसौगन्धिकम् । न० रक्तशाङ्गा-
 रे । रक्तसीधी० इ० भा० प्र० ॥ र-
 क्तवर्षाशिकाशिकाशिपुष्पगुञ्ज ॥
 रक्तसुतत्सौगन्धिकम् ॥
 रक्तस्रावः । पुं० रक्तपतने ॥
 रक्तसंसा स्त्री० शमिणीविशेषे ॥
 रक्ता । स्त्री० गुह्यायाम् ॥ लाघाया-
 म् ॥ मञ्जिष्ठायाम् ॥ उष्ट्रकाण्ड्या-
 म् ॥
 रक्तताकारः । पुं० प्रवाल ॥
 रक्तताकृतम् । न० रक्तचन्दने ॥
 त्रि० शोणितमिश्रिते ॥
 रक्ताक्षः । पुं० कासरे । मङ्घ्रि ॥
 कूरे ॥ पारावसि ॥ अकीरे ॥ सा-
 रसि ॥ षष्टिवत्सरान्तर्गतशस्त्ररवि-
 शेषे । दुर्भक्षं मरणं रोगो धान्दौष-
 धिप्रदीपनम् । पापरोगो भवेद्देवि-
 रक्ताक्षोऽमरवन्दिते ॥ ५८ ॥ त्रि०
 रक्तनेत्रवति ॥ रक्तैर्भक्षिषीत्य-
 सः । अक्षोदशनादिष्वच् ॥
 रक्ताङ्गः । पुं० भौमशङ्खे ॥ यस्मि-
 ल्ले ॥ प्रवाल ॥ मत्स्ये ॥ मण्ड-
 ले ॥ लकशासे ॥ न० विट्टमे । धी-
 रे । रक्तचन्दने ॥ कुक्षुमे ॥
 रक्ताङ्गा । स्त्री० जीवतिकायाम् ॥

रक्ताक्षः ।

रक्ताक्षी । स्त्री० मञ्जिष्ठायाम् ॥
 रक्तातिसारः । पुं० रोगविशेषे ॥ पित्त-
 कृत्तुयदात्तवर्षाद्व्यमथातिपैत्तिके ।
 तद्दोषात्प्रायते शोषं रक्तातीसार-
 उल्लेखः ॥ बलकतरुच्वगाद्रादा-
 डिमफालसम्भवात्त्वक्च । त्वग्गुग-
 लंपलमानं विपचेदृष्टाङ्गसन्मिते-
 ये ॥ अष्टमभागं शेषं कार्यं मधुना-
 भिक्षित्पुरुषः । रक्तातिसारसुल्य-
 षमतिशयितं नाशयेद्वियतम् ॥ कु-
 टजदाडिमकायः ॥ गोदुग्धनप-
 नीतन्मधुनासितया सह । जीटं
 रक्तातिसारे तु याहकं परमं मह-
 त् ॥ नवनीतावलिष्टः ॥ पीतं मधु-
 सितायुक्तं चन्दनंतण्डुलाम्बुना
 । रक्तातिसारनिद्रक्तपित्तदृष्टाह-
 मेऽनुत् ॥ चन्दनमषश्चैतम् । च-
 न्दनफलकः ॥

रक्ताधारः । पुं० अर्मणि ॥
 रक्तापहम् । न० वेल्ले ॥
 रक्तापासायः । पुं० अद्रापासायं ।
 आघटके ॥
 रक्ताम्बरम् । न० यज्जिग्मिषाख्यकुसु-
 मरञ्जितवस्त्रे ॥ कापायवर्षे ।
 त्रि० तवति ॥
 रक्ताम्बः । पुं० कोशात् ॥
 रक्ताम्बानः । पुं० कुहरे ॥
 रक्ताक्षः । पुं० रक्तरे । अकीर-
 ये । रक्ताक्षः रक्तरे सतिताकु

रच : सभम्

छलमिन्न कफनाशनम् । चाहोर्वि
पहन्ति दरुतपित्तं सङ्ख्यादिगुब्ध-
श्लयधौहितं तत् ।

रक्तार्कम् । न० नीचरोगविशेषि ॥ तल्ल
घणं यथा । पद्माभं मृदुरक्ताभं य-
ष्मांसं धीयतेसितै ॥

रक्तार्क्युदः । पुं० उपपापीहृषीरोगविशेषि ॥
रक्तार्क्युः । न० चर्शोरोगविशेषि ॥

रक्तालुः । पुं० रक्तपिण्डाली । रक्त-
कन्दे । लोहिताली । रतालु० रत
रङ्गा० इ० भा० प्र० यन्दे ॥

रक्ताथोकः । पुं० छत्रविशेषि ॥

रक्तिका । स्त्री० सुध्वायाम्, । रक्ती० वृं
घणो० चिरमिटी० इ० था० प्र० भिन्न
भूयत्यायाम् । राजिन्नायाम् ॥ र-
क्तिशामरिमार्ये ॥

रक्तिगा । पुं० लोहितस्त्री ॥

रक्तिष्णः । पुं० रक्तार्थे धौ । सूक्ष्मपत्रे ॥

रक्तैरण्डः । पुं० व्याघ्रे । पक्षिक-
र्णे । वही ॥

रक्तैर्वायः । पुं० इन्द्रवायव्याम् ॥

रक्तोष्णजः । पुं० गाल्यातिवृषे ॥
न० लोचनदे । रक्तसरोजहे ॥

रक्तोष्णलासः । पुं० शीघ्रवर्णे । पि०
तदति ॥

रक्तोत्पलम् । न० येरिक्के ॥

रचः । पुं० मंघसुप्तसर्पे ॥ रचति
। रचयति । पदात् ॥

रचः सभम् । न० रचः सभम् ॥

रचा

रचकः । चि० रचितरि ॥ चनायवा
उत्तरीनां रचकाः सर्वदेवताः ॥

रचति । रच० । ण्वल् ॥

रचणम् । न० पाण्डे ॥ रचेर्द्युट् ॥

चापदर्पे धनं रचेद्द्वारान् रचे वने र

पि । चात्मानं सततं रचे ह्यारै र

पिधने रपि ॥ रि० रचके । पाल

के ॥ रचति० पीलयति । रच०

। नन्यादिस्त्राख्युः ॥

रचपिः । स्त्री० प्रायमायायां लता

चाम् ॥

रचशीघ्रः । पि० रच्ये । रच० । च

शीघ्र ॥

रचन् । पि० रचितरि ॥ रचति । र

च० । गल ॥

रचः । न० रचसे । निर्द्वैतिप्रमृती

। राशनादौ । रचक्यन्तात् । रच०

। सर्जधातुभ्यद्बलुन् ॥ निर्द्वैये ॥

यथा । दृष्टान्तुविक्रान्त्युपानना

यान् रोमिणलय । दयानदायतेष

रचरचधित्सेमतिः ॥

रचाः स्त्री० जतुनिः रचयो । वा

धानिः स्त्री ॥ योगसुक्तीजगार्धनं

विषयेति विदुः सात्त्विकान्तरात्

रचर्षे स्वरमन्थे । यथोक्तं सहरा

नात्तन्नात् । जित्त्वं म धिनावेदिय

थेन सुक्तीजगार्धनम् सात्त्विक्या

रघा

इत्थः । टाप ॥ भङ्गमि ॥ घात्र
 ख्यां पीर्यसायान्दुदया । नन्वमिप्यती
 । यथा । पीर्यसायांश्चररघावन्वयं
 विधिपूर्वकम् , इन्द्रराजकुमारखा
 त्कीचिदिच्छन्तिसाधयः ॥ तत्रभ
 द्रासनावेतामतिनाभ्यै बहुव्यात् ।
 तथाचस्यृतिः । भद्रासां ई मक्षत्
 व्यै श्रावणीफाल्गुनीतथा । याव
 षीन्टपतिं हस्तिमासान्दहतिफाल्
 गुनीति ॥ विधिषभविद्यात्तरे ।
 उपाकर्मदिनेप्रोक्तन्टपोषां वै भतर्ष
 यम् । तत्ताऽपराहृशमवेरघायेठ
 जिक्कांशुभाम् ॥ कारयेद्भक्तैः
 शक्तैः मिश्रैर्देभभुदिताम् । य
 लौ यिं चिषैः कार्पातैः जौमेपां
 सलवज्जितैः ॥ विचित्रं सवितं
 सूरं स्त्रीपथेहात्तनोपरि । परजमि
 पाठपमश्चै दण्ड न्तुष्की न्दरीशुभं
 पीठम् । तत्रोपां वरीद्राजासामा
 ख्यः सपुरोहितः समुदत् ॥ तद
 सुपुरोधान्दपतेरजांशुपीतमन्त्रेण ।
 येनवजोपलोराधांदान्द्रीमहाव
 लः । येनतां प्रतिबन्धागिरचं सा
 पकमाजप ॥ यदावभांदाद्यायथा
 प्रत्यादिशै दिक्कोम्यतनक्तः पठनी
 यः ॥ त्राप्रणैः छन्दिषैर्षंश्रैः
 शूद्रैरान्यै रमान्द्रीः । पार्वत्यो
 रजशायारो विवान्सम्ब ज्यमति
 यः । यनेनविधिना पन्तुरचिक्ता

रघोहा

घरमाचरेत् । ससर्वद्रीपरहितः
 सुखसम्पत्कार वसेत् । इति ।
 रघापत्रः । पुं० भूर्जोर्घर्षे । न० भू
 र्जोत्पत्ति ॥
 रचिजा । स्त्री० रवायाम् । रचडी०
 प्र० भा० ॥
 रचितः । चि० चाते । गोपायिते ।
 गुप्ते ॥ रच्यतेश्च । रघ० । श० ॥
 रचिता । चि० रवायार्त्ति । रघकी
 ॥ यथा । यावद्यज्ञो लोकप्रोदिगो
 त्पत्तिविशारदः । एतां कृतज्ञोभृत्या
 नां प्रो यः स्थादिपरचिता ॥
 रघो । चि० रचति ॥ यन्यं रचति ।
 रज० । चिनिः ॥
 रचिन्नीः । पुं० प्रगीजखे । राजर
 चकण्ठे । यन्यं रचति । रघ
 पाजने । परास्त्रोतिचिनिः । र
 चिपां र्ग्यः ॥
 रघोषः । पुं० सिधार्थे । सितसर्प
 षे ॥ अजातनायके ॥ न० प्राश्नि
 के ॥ शिशुनि ॥
 रघोत्पत्ताः । पुं० सुम्नः सुम्नसर्जरेत
 वरागीरत्तर्ष पूर्णैः नवनिवापय
 त्यामिषे सुतां बुते ॥
 रघोपी । स्त्री० यक्याम् ॥ पुनांया
 न् ॥
 रजोऽननी । स्त्री० रात्नान् ॥ राघ
 सनात्ति ॥
 रघाप । चि० रत्नोपगारि । पुं०

रजित :

रीनामविवर्जितम् । सुद्राणीनंश्च
दत्तंपत्रं सिद्धिकरं नदीतिलव्यम् ॥

रजसानु : । पुं० मेघे ॥ चित्ते ।

रजस्वला : । पुं० महिषे । सैरिमे ॥ चि०

सरजस्के ॥ रजोऽस्वस्य । रजः
कृपितिवजच् ।

रजस्वला । स्त्री० स्त्रीधर्मिष्याम् । अ
व्याम् । आत्रे व्याम् । पुष्यश्चां-

त्रियाम् । उदक्यायाम् । षादशा

द्वत्तरादूर्ध्वमापस्त्राशत्समा : स्त्रि
यः । मासिजासिभगवाराप्रहाच्यै

पार्त्तवंसवेत् ॥ तत्र । प्रघनेऽहनि

चण्डालीद्वितीयव्रथाघातिनी । तृ-

तीयेरजस्वीपुंसायघायर्जातवाङ्ग-
ना ॥ शुक्राभर्त्तुस्तुर्धेनिहभशुदादे

वपैत्रयो : । दैविकर्मणिपैत्रैत्रप-
क्षमेहनिशुद्ध्यति । रजोऽस्वस्य :

रजः कृप्यासुतिपरिपदीषलच् ।
तसौगर्ध्वंद्रदिभक्षम् ॥ सिद्धक-

र्षाटस्त्रेदेनद्यान् । यथा । सिद्धक-
र्षाटवीर्मर्ध्यैसर्धानदोरजस्वला :

तासुज्ञानंनकुर्वीतपर्जायित्वासमु-
द्रगा : । उपाकर्माणिचोत्सर्गप्रस-

क्तानितवैत्रय । चन्द्रसूर्यापरागेषर
जोदोदोनविद्यते ॥ दगवर्षाधिका

यांनार्याम् ॥
रजि : । पुं० चन्द्रवंशीयराजविशि-
ष्टे ।
रजित : । चि० पाकृष्टे ॥ रज्ज्वि-

रज्यमान :

नात्कर्मणिक्तः । रज्जे शौच्यगरम-
णदृच्युपधानकारलीपः ॥

रजोगुणः । पुं० अप्रीत्यात्मकेप्रकृते-
र्गुणे ॥ अप्रीतिरात्मभावायस्य । उ

पष्टम्भकंचलश्चरजः । सत्त्वतमसौ

स्वयमक्रियत्वात्सकार्यप्रवृत्तिं प्रच्य

वसौदन्तीरजसोपष्टभ्येते० उद्वहं प्र

यत्रं कार्यते । तदिदमुक्तमुपष्टम्भकं

रजद्रति । कर्मादित्यतउत्तं० चक्षमि

ति । तदनेन० रजसः प्रवृत्त्यर्थं च्वं

दर्शितम् । यदुः खडितुस्तदुः खा

त्सकरजः ॥ रजःकार्येहास्यहर्षादी ॥

रजोनिमीलितः । चि० रजोगुणोप-
चि ॥ अथपदमर्भयन्तिश्चिश्चुतव-

न्तोपिरजोनिमीलितताः ॥
रजोबलम् ।)
रजोरसम् ।) न० अन्धकारे ॥

रजोविशालः । पुं० भूर्भुविकि । मध्ये
रजोविशालः सचधर्माधर्मानुष्ठा-

नपरहृत्तान्० द्रुः खवहृत्तान् च० रजो
विशालइतिसाङ्ख्याचार्याः ॥

रजोहरः । पुं० रजके ॥
रज्जुः । स्त्री० वेष्ट्याम् । यन्मनसाध
नशसुनि । शुल्बे । जराटके । गुर्धे
। डोरी० रज्जो० द्रु० भा० । सज्यते ।
सज्यविसर्गे । सज्जिरसुमृष । चात्
सजोऽहप्रच्ययस । सत्यसुत्वेनगः०
सज्यत्वेनजः ॥ मध्यगुरौ० । ३।० ॥
रज्यमानः चि० शोचितायमाने ॥

रथतुल्यम्

रञ्जे देवादिकात्कर्तारिगानम् । अ
 निदितामिति नलोपः ।
 रञ्जकः । पुं० कुमुभादिना वस्त्रादि
 रागकर्तारि । कश्चिद्व्यक्तौ ॥ प्रीति
 जनके । न० शिष्टुली ॥
 रञ्जनः । पुं० रागजनने । मुञ्जद
 धे । न० रक्तचन्दने । शिष्टुली । प
 तङ्गे । वकम् । इ० भा० । वर्षान्त
 रापादने । रञ्जयति । रञ्जरागि । यद
 न्तः । युच्० ल्यु० ल्या ।
 रञ्जनकः । पुं० कट्फले ।
 रञ्जनो । स्त्री० गुग्गुरोचनिकायाम्
 । नील्याम् । मञ्जिष्ठायाम् । प्री
 फालिकायाम् ॥ हरिद्रायाम् । प
 र्पञ्चाम् । रञ्जयति । रञ्ज० । ल्यु
 ट् । पिलिपस्यस्थानिवद्भावादशन
 येऽस्तेतिवानलोपान् ॥ रञ्जतेऽनवे
 तिवियहेतु० करणे तिल्युटिभवत्ये
 य । रञ्जेः क्युन्नितिथः ॥
 रञ्जनीधः । वि० रागीत्यादनयोग्ये ।
 रटितः । वि० कथिते ॥ रटेः कर्म
 णिक्तः । न० कथनमात्रे ।
 रथः । पुं० कोणे । वीणादिवादेन ।
 कथ्ये । पुं० न० युधि । समरे । यु
 धे ॥ रथनम् । रथनि । शब्दायनोऽ
 स्मिन्नितिथः । रथशब्दं । वजिरथो
 रियम् ॥ रथति । रथः । पञ्चायज्या ।
 रथम् । पुं० ध्वनति ।
 रथतुल्यम् । न० सद्योगमथरि । अ

रतम्

भयङ्गिष्ठमे । युवधायो ॥
 रणप्रियः । पुं० श्येनविहने ॥ न० व
 शीरे । वीरथस्यमूले ॥
 रथमत्तः । पुं० इस्तिनि । द्विपे ॥
 रथमुष्टिः । पुं० विषमुष्टिष्पुषे ॥
 रथरङ्गः । पुं० रथयातरइस्तिनि । प्र
 तिमैः ।
 रथरथः । पुं० मशयो ॥ न० उदाहने
 रथरथकः । पुं० उत्करुहायाम् । का
 म् ॥
 रथसङ्कुलम् । न० तुमुले । व्याकुले र
 थे । रथस्यसङ्कुलम् ।
 रथसमुद्यमः । पुं० युद्धोद्योगे ।
 रथाङ्गनम् । न० युद्धस्थले ।
 रथालङ्कारः । पुं० कङ्कपक्षिथि ।
 रथः । वि० अर्धवर्माविच्छिन्नावयवे
 ॥ धूर्त्ते ॥
 रथङ्कः । पुं० अफलद्रुमे ।
 रथङ्गा । स्त्री० मूयिकपथ्याम् ॥ विध
 कायाम् । रमनीऽत्र । रमकीडा
 याम् । जगन्नाड्यः । टाप् ॥
 रथङ्गाशमी । पुं० अष्टचतुर्वारिंशदस
 रोपरिभार्याविहोने । यथा । च
 त्वारि शदत्तराणांसाष्टानांषपरय
 दि । स्त्रियाविद्युद्व्यर्त्तकश्चतुस्तुर
 रङ्गाशमीमतः ।
 रतम् । न० मधुगे । सुरते । तट्टि
 विधम् । यथाह्वान्तुप्रायनः ।
 वाद्यमाभ्यन्तररत्नं तिरिदिधि । रतम्

रतार्थिनी

च्यते । तत्राद्यं बुधनाद्भवनखट्व
नाद्यतादिकम् । द्वितीयं सुरतं
साधाद्गानाकारेण कल्पितमिति ।
धि० गुह्ये ॥ अभिरते । अनुरक्ते
रमणम् । रम० । नपुंसकेभावेत्तः
। अनुदात्तोपदेशितिनलोपः ॥

रतकौलः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतकूजितम् । न० रतिकालकथाया
म् । मणिते ॥

रतगुरुः । पुं० भर्त्तरि इदृशे ॥

रतज्वरः । पुं० काके ॥

रतताली । पुं० धिह्ने ॥

रतताली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥

रतनाराचः । पुं० नारीणांशौत्कारे
॥ सारे ॥ शुनि ॥ धिह्ने ॥

रतनिधिः । पुं० खड्गने ॥

रतरागः । पुं० सुरताभिलाषे ॥

रतदिकम् । न० दिवसे ॥ सुखच्छा-
ने ॥ अष्टमद्गले ॥

रतत्रयः ।)

रतशायी ।) पुं० कुक्कुरे । शुनि ॥

रतद्विण्डकः । पुं० स्त्रीचौरे ॥ लम्प-
टे ॥

रतान्दकः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतान्दी । स्त्री० कुक्कुर्यां ॥

रतामर्दः । पुं० कुक्कुरे ॥

रतायनी । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

रतार्थिनी । स्त्री० मैथुनाभिलाषिण्या
म् ॥ कामुक्याम् ॥

रतिनागः

रतिः । स्त्री० स्मरदारिपु । कामदेव-
स्यपत्न्याम् ॥ आषाढिस्थानस्था-
यादेव्याम् ॥ सुरते ॥ गुह्ये ॥ रा-
गे ॥ अनुरागे ॥ यथा । भगवान्-
ब्रह्म० कार्त्स्न्येन चिरन्वीक्ष्यमनीष
या । तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्म
न्यतो भवेत्कूटि ॥ रम्यतेऽनया
रम० । क्तिन् । अनुदात्तोपदेशवन
तितनोच्यादीनामनुनासिकलोपो-
भक्तिकृडिति० इतिमलोपः ॥ चेतः
परितोषे ॥ इष्टार्थसंयोगजनितायां
क्रीडायाम् ॥ इच्छाविशिषे ॥ य-
था । यूनीरन्योन्यविषयस्यायिनी-
च्छारतिः स्मृतेतिरसार्णवमुधा-
करः ॥

रतिकुहरम् । न० भगे । योनी ॥

रतिकूजितम् । न० मणिते । मैथुनश
ब्दे ॥ रतेः कूजितम् ॥

रतिक्रिया । स्त्री० स वैशने । मैथुने ॥

रतिगृहम् । न० योनी ॥ रमयाम-
न्दरे ॥

रतिचक्रम् । न० कामिन्यासहक्रीड-
ने ॥ यथा । शास्त्रस्यविषयस्तावद्या
० यन्मन्दरसोनरः । रतिचक्रप्रवृत्ते
तुनशास्त्रनापिचक्रम् ॥

रतिनागः । पुं० षोडशयन्त्रान्तर्गतप
ञ्चदशेवर्त्ये । ताम्रचयं यथा ॥ षोड
येद्रुयुग्मेनकामुककामिनीयदि ।
रतिनागः ससाव्यातः कामिनी

रतिमित्र :

नामनारम : ॥

रतिपति : । पुं० कामदेवे ॥ रते :

पति : ॥ देशविशेषस्थस्त्रीणांस्या-

नविशेषितस्याविर्भावियथा । वाचि

श्रीमाद्युरीणांजनकजनगदस्याधिनी

नांकटाक्षे • दन्तेगौडाङ्गनानां • सु

खलितजघनेचोत्कलप्रियसौनाम् ।

तैलहोनांनितंबे • सजलघनरुचौके

रलीकेशपाशे • कार्णाटौनांकटौच-

स्फुरतिरतिपतिर्गुर्जरीणांस्तनेषु ॥

रतिपाशकः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥ यथा

। पीडयेद्रुक्युग्मेनकामुकोयदिसुन्द

रीम् । रतिपाशस्तथाख्यातः का

मिनीनांसुखावहः ॥

रतिप्रियः । पुं० कामदेवे ॥ रति :

प्रियायस्य । सुरतप्रिये ॥

रतिवन्धः । पुं० पद्मासनादिषोडश

सु । तेषां । पद्मासनोनागपाशो

लतावेष्टोऽर्धसम्पुटम् । कुलिशं सु

न्दरश्चैवतयाकेशरएषच ॥ हिलो

लोनरसिंघोपिबिपरीतस्तथापरः

। लुब्धोवैधनुकश्चैवसुत्कठस्ततः

परम् ॥ सिंहासनोरतिनांगोवि

द्याधरस्तुषोडशः ॥

रतिमदा । स्त्री० अप्सरसि । स्वर्गे

श्यायाम् ॥

रतिमन्दिरम् । न० शोनी ॥ मेषु न

गृहे ॥

रतिमित्रः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥

रत्नम्

यथा । पातयेद्रुक्युग्मेचकामुकांय

दिकामुकी । रतिमित्रस्तथाख्यातः

कामिनीनांसुखावहः ॥

रतिरमणः । पुं० कामदेवे ॥

रतिलक्षम् । न० निधुवने ॥

रतिलाभः । पुं० सुरतसुखप्राप्ते ॥

यद्योक्तं रतिरहस्ये । सप्ततावपुषि

मीलनं दृशोर्मुञ्चन्नाथरतिलाभल

क्षणम् । इमे प्रयेत्स्वजघनं मुहुर्मुहुः

सौत्करोतिगलगद्गदाकुलिति ॥

रतिसप्तरा । स्त्री० चिरञ्जीवायाम् ।

पिडिङ्गशाक० द्र० गौ० दे० भा० ॥

रतिसुन्दरः । पुं० रतिवन्धविशेषे ॥

यथा । नारीपदद्वयं कामीधारयेद्

द्वयेपदि । धृतकंठोरमेत्कामीवन्धः

स्याद्रतिसुन्दरः ॥

रत्नः । स्त्री० देवनद्याम् सत्यवाधि

॥ षट्दितिसौत्रिधातुः । ततः ऋ

तेरम् च तिङ्गुः असागमस्य ॥

रतोदहः । पुं० कौकिले ॥

रत्नकम् । न० भगे । योनी ॥ रते :

सुरतस्यचद्रम् ॥

रत्नम् । न० खलातिशये ॥ जाती

जातीषदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते ॥

मणी । धनार्थिनाजनाः सर्वे रम

न्तं स्मिन्नतीषयन् । ततो रत्नमिति

प्राक्तं शब्दशस्त्रविशारदैः ॥ तत्तु

पापाण्यभेदास्तिमुक्तादिचतदुच्यते

तानिनवधानिरूपितानियथा । व

रत्नपञ्चकम्

ज्वं गारुत्मतंपुष्पं रागीमाधिक्यमेव
 च । इन्द्रनीलशगीनेदस्तथा वै दूर्यं
 सित्वापि ॥ मौक्तिकं विद्रुमश्चेतिर
 दान्युक्तानिवैनव । रत्नानि भक्षितानि
 स्तुर्मधुराणिसराणश्च । चक्षुष्याणि
 चशीतानि विषप्रानि धृतानितु । मङ्ग
 ल्यानि मनोज्ञानि च हृदोपहराणि च
 माणिक्यं तरुणे : सुजातममलं सु
 क्ताफलं शीतगीमां हि यस्तु विद्रुमो
 निगदित : सौम्यस्य गारुत्मतम् ।
 देवेभ्यस्तत्र पुरागमसुराचार्यभ्यव
 च्छने नीलं निर्मलमन्यथे निगदि
 ती गीमे देवै दूर्यके ॥ रत्नानां शोधन
 भारणविधिर्व्यवहोष्या । रमयति
 । रमक्रीडायाम् । रमतेऽस्मिन्वा
 । रमे सत्त्वे तिन । गेट् । माणि
 क्ये ॥ वञ्चैः सर्गणे ॥ ५० ॥

रत्नकन्दलः । पुं० प्रवाले ॥

रत्नकूटः । पुं० पर्वतत्रिशिषे ॥

रत्नगर्भः । पुं० समुद्रे ॥ रत्नानि ग
 र्भेऽस्य ॥ कुन्देरे ॥

रत्नगर्भाः स्त्री० भूमौ ॥ रत्नानि गर्भेऽ
 स्या । उपचाराद्गुणवत्पुत्रायाम् ॥

रत्नचपकः । पुं० न० स्फटिकादि
 सण्डिपात्रे ॥

रत्नहीपः । पुं० न० रत्नप्रसुरेहीपविशिषेः

रत्नधनुः । स्त्री० मघादानविशिषे ॥

रत्ननिधिः । पुं० खड्गनपक्षिणि ॥

रत्नपञ्चकम् । न० सुवर्णादिपञ्चदु ॥

रत्नपरीक्षा

यथा । सुवर्णैरजतं सुक्तालाकावर्त्तं
 प्रवालकम् । रत्नपञ्चकमाख्यातं
 मुनिभिः कर्मवेदिभिः ॥

रत्नपरीक्षा । स्त्री० मणिविचारैः तत्र
 मणीनां तावद्गुणप्रधानार्थमाह । र
 त्ने न शुभेन शुभं भवति नृपायामनि
 दमशुभेन । यस्मादत्तः परीक्ष्य दे
 वं रत्नाश्रितं तच्छ्रैः ॥ द्विपश्यव
 नितादीनां स्वगुणविशिषेण रत्नशब्दो
 स्ति । इह तूपलरत्नानामधिकारो व
 क्षर्णपूर्वाणाम् ॥ रत्नानामुत्पत्तिप्रद
 शं नार्थं मत्तमेदमाचार्याणामाह ।
 रत्नानिवलाहै त्वाद्दधी चती न्येवद्
 न्तिजातानि । कीचिद्गुवः स्वभावा
 दै चित्त्वं प्राप्सुरूपलानाम् ॥ वज्रेन्द्र
 नीलमरकतकाकेतनपद्मरागरुधिरा
 स्याः । वैदूर्यपुलकविमलकराजम
 णिस्तटिकशशिकान्ताः ॥ सौग
 न्दिकगोमे दकशङ्खमहानीलपुष्प
 रागाख्याः । वज्रमणिज्योतीरसस
 खकमुक्ताप्रयाधानि । वेणुतटिपिशु
 टं शिरीषकुसुमोपमसङ्कौशकम् ।
 सौराष्ट्रकमाताश्वं ह्यर्ण्यं गुर्पररुम्भ
 तम् ॥ ईपत्ताकं हिमवतिमतद्रजं
 शङ्खपुष्पसङ्काशम् । आभीतकालि
 न्द्रं श्यावपीण्डे पृथग्भूतम् ॥ ऐद्रं
 पङ्कशियुक्तं याम्बंसर्पास्वरुपमसित
 ख । कदलीपाण्डुगिकाशं वैष्णव
 मिति सर्वसंस्थानम् ॥ वाक्पुण्य-

रत्नपरीक्षा

रत्नाङ्कः

स्वागृह्योपमंभवेत्कर्णिकारपुष्पनि-
भम् । शृङ्गाटकसंस्थानं व्याघ्रादि
निभश्चर्षीतभुजम् ॥ वायव्यश्चर्यंवी
पसमशोककुसुमप्रभं समुद्दिष्टम् ।
स्रोतः खनिप्रकौर्यं कमित्याकरस
भवस्त्रिविधः ॥ १० ॥ रत्नंपौष्ठ
शुभं रालन्यानांसितं द्विजातीनाम्
। श्रीरौप्यैश्यानांशृङ्गाणांशसृतेऽ
सिनिभम् ॥ ११ ॥ वध्वमणे मूर्
ल्यपरिज्ञानार्थमाह । सितसर्प
पाष्टकंतण्डुलोभवेत् तण्डुलैस्तुवि
श्रद्धा । तुलितस्यद्विलक्ष्णानंदि
ष्टानितेचैतत् ॥ पादव्यंशार्थेन
विभागपक्षांशयोऽशंशश्च । भाग
द्यपश्चविंशतिकः स्यात्साहस्रिक
शैव ॥ १२ ॥ शुभयच्चलक्षणान्या
ह । सर्वद्रव्याभेद्यं लघ्वन्मसितरति
रक्षिषत्स्निग्धम् । तडिदनलय
क्षचापोपमश्चवच्चं शितायोक्तम् ॥
अथाशुभलक्षणम् । काक्षपदमदि
काकेशधातुयुक्तानिशाकरं विदम् ।
विगुणाशिशुद्धकलुपत्रस्तविशीर्षा
निनशुभानि ॥ यानिचदुद्ददलि
तायचिपिटवाशीफलप्रदीपानि ।
सर्वेषाञ्च तेषामूल्याहागोष्टमोहा
निः ॥ १६ ॥ वध्वंनर्किचिदपि
धारयितव्यमेकेषुवाधिनीभिरवला
मिदशं तितञ्जाः । शृङ्गाटकवि
पुटधान्यकवत्स्मितं यच्छोषीनिभ

सुशुभदंतनयाधिनीनाम् ॥ स्वज
नविभववीवितत्रयंजनयतिवध्वम
निष्टलक्षणम् । अशनिभयविधारि
नाशनंशुभमुपभोगकरश्चभूभृताम्
॥ इतिशाराङ्गासप्तसप्ततितमः ॥
रत्नपारायणम् । न० सर्वं रत्नस्थाने
॥ यथा । समुद्रोपध्यक्ताक्षेमीपर्यंता
धिव्यक्तापुरी । रत्नपारायणं नाम्ना
लक्ष्णे तिमममैधिली ॥
रत्नप्रभा । स्त्री० जिनानांजरकविशे
षे ॥
रत्नभूः । स्त्री० मणिप्रधानभूमौ ॥
रत्नमुख्यम् । न० हीरके ।
रत्नमुट् । वि० मणिचौरि ॥ रत्नं
मुष्याति । मुपस्त्रोये । क्लिप् ॥
रत्नराट् । पुं० माणिक्ये ॥ रत्न
योष्टे ॥
रत्नवती । स्त्री० भूमौ ॥ रत्नानि
विद्यन्ते यस्याम् । मतुप् । उगि
त्वान्० डीप् ।
रत्नवर्षुकम् । न० पुष्पकरये ॥ वि०
रत्नवर्षणशीले ॥
रत्नसानुः । पुं० सुरालये । सुमेरु
पर्वते ॥ रत्नानि सानौशिखरे
ऽस्य ॥
रत्नसूः । स्त्री० भूमौ ॥
रत्नाकरः । पुं० जलनिधी ॥ रत्ना
नां माणिक्यमुक्तादीनामाकरः ॥
रत्नाङ्कः । पुं० विष्णुरये ॥ रत्नवि

रथकार :

ॐ ॥

रत्नाचलः । पुं० दानार्थमणिमय
पर्वते ॥

रत्नाभरणम् । न० मणिमयालङ्करणे
। जडः जयहना० श्र० भा० ॥ तस्य
धारणमुष्णः । धन्यं यशस्वमायुष्यं
श्रीमद्व्यसनसूदनम् । हर्षणंका
स्यमोजस्यं रत्नाभरणधारणम् ॥

रत्निः । पुं० बद्धमुष्टिकरे । षष्ठ
ति० शर्वतेऽनिनवा । षष्ठती ।
ऋतन्यञ्चोत्थर्त्तः कत्निच् । थ
ण् ॥

रथ । पुं० शतार्द्धे । स्वन्दने । पादे
। चरणे । वितसे ॥ देहे । शरीरे ।
रथवधयस्थानीयैरिन्द्रियैराकृष्यमा
णत्वाच्छरीरस्य । रथ्यतेऽन० रमन्तेऽ
चानिनवा । रम० । हनिकुषीति-
कथन् । अनुनासिकलोपः ॥ ए-
कीनसहयोद्धरिः सगणे० ॥ ५० ॥
पौरुषे ॥

रथकव्या । स्त्री० रथवन्दे । रथानांस
मूङ् । इतिचकथ्यचर्त्तं तिकथ्यच् ०

रथकारः । पुं० रथकारे ॥ रथख-
कारः ॥

रथकारः । पुं० तद्यणि । बद्धकौ ।
रथनिर्माणकर्त्तरि । माहिष्यान्
करण्यामुत्पन्ने जातिविशेषे । बठ
ई० तखाण० इतिभाषाप्रसिद्धि
॥ माहिष्यीकरण्यान्तरथकारः प्र

रथन्तरम्

जायते० इ० याज्ञवल्क्यः ॥ रथं
करोति । डुक्ताञ्० । कर्मण्यण् ॥
रथकुटुंबी । पुं० सारथी । रथकुटु
म्बयितुशीलमथ । कुटुम्बधारणे ।
सुधीतिणिनिः ॥ यदा । रथणवकुटु
स्वम् । रथकुटुम्बमस्मास्ति । इ
नि ॥

रथगर्भकः । पुं० स्कन्धवाहयाने ।
नररथे । कर्णारिधे । प्रवहणे । उ-
यने ॥

रथगुप्तिः । स्त्री० बहूये । परप्रहरणा
भिघातरधार्यैरथस्यसन्नोद्भवदावर-
णे ॥ रथस्यगुप्तिरावरणम् ॥

रथगोपनम् । न० रथगुप्ते ॥

रथचरणः । पुं० कौकपक्षिणि । च
क्रवाके ॥ रथचक्रे । पैय्या० इ०-
भाषा ॥

रथद्रुः । पुं० तिनिशुद्धे ॥ रथत्प-
द्रुः । तत्रोपयुक्तत्वात् ॥

रथद्वितीया । स्त्री० आषाढशुक्लद्विती
यायाम् ॥ यथा । आषाढशुक्लद्वितीये
षेद्वितीयापुष्पसयुता । तस्यांरथेस
मारोष्वराममांभद्रयासह । याधो-
त्सवप्रहस्यथप्रोथयेत्तद्विजान्ववष्टू-
न् । ऋक्षाभावेतिथीकायांसदासाप्रोत
थेममेतिस्त्रान्दपुराणम् । सायाथा ।
सांजगन्नाथम् ॥

रथन्तरम् । न० सामविशेषे ॥ रथेन-
तरति । तृह्ननसन्तान्थयेः ।

रथावत्तः

संज्ञायांभृतृहनीतिखच् । व्युत्पत्ति
माचंनस्त्ववयवार्थानुगमः ॥

रथपर्यायः । पुं० वेतससृत्ते ॥ रथः
पर्यायोऽस्य ॥

रथपादः । पुं० चक्रे ॥

रथव्रजः । पुं० रथकव्यायाम् ॥ रथा
नां व्रजः ॥

रथपुष्पा । स्त्री० नदीविशेषे ॥ रथं पि-
वति, पा० । कः । पारस्करादि
त्वात्सुट्पत्त्वेनिपातसिद्धे ॥

रथसाधकः । पुं० तिनिशि ॥ रथस्य-
साधकः ॥

रथाङ्गः । पुं० कीकपक्षिणि ॥ अप-
स्करे । चक्रभिन्नेरथारम्भके ० न०-
चक्रा ॥ रथस्यचक्रम् ॥

रथाङ्गपाणिः । पुं० विष्णौ ॥ रथाङ्गं
पाणीयस्यसः । प्रहरणार्थेभ्यः परे
निष्ठासप्तम्यौभवतः ॥

रथाङ्गाह्वयः । पुं० चक्रवाक्त्रि ॥ रथाङ्ग
स्याङ्गयोनामयस्य ॥

रथाङ्गी । पुं० शौचरी ॥ रथाङ्गचक्र
मभ्यास्ति । इनिः ॥

रथाङ्गो । स्त्री० षट्ठिनामीषधी ॥

रथान्तरः । पुं० कल्पभेदे ॥

रथाम्भः । पुं० वेतससृत्ते ॥

रथावरोही । पुं० रथस्ययुक्तकर्त्तरि ।
रथिनि ॥

रथावर्त्तः । पुं० धूमावतीदक्षिणार्धे
सीधं विशिषे ॥

रथ्यः

रथिकः । त्रि० रथिनि । रथस्तामि
नि ॥ रथोस्यास्ति । अतश्चनिठना
दितिठन् ॥ रथेनचरतिवा । पर्या
दिभ्यष्टन् ॥ विहोरादिभ्यश्च तिठो
पि० रथिकी ॥

रथिका । स्त्री० जुद्रन्थे । त्वाष्ट्राम् ॥
रथो । पुं० स्यन्दनारोहे । रथावरोहि
णि । रथस्तामिनि । रथिके ॥ रथो
ऽस्यास्ति । इनिः ॥

रथिनः । पुं० रथिनि, रथस्यङ्गनः
। शकनृध्वादिः ॥

रथिनी । स्त्री० रथकव्यायाम् ॥ रथा
नांसमूहः । खलादिभ्यङ्गनिर्वृत्त
व्यः ॥

रथिरः । पुं० रथिके । रथोस्यास्ति ।
नेधारथाभ्यामिरश्चिरेथौवक्तव्याधि
तौरच् ॥

रथो । स्त्री० शवाव्याम् । मज्जोली
० पू० भा० ॥ वच्चादिभ्यश्च तिठो
प् ।

रथोदता । स्त्री० चिष्ट, प् ११ प्रमे
दे ॥ रात्परैर्नरलागैरथोदता ।
यथा । राधिकादधिविलोचनस्थि
ताङ्गणवेषुनिनदैरथोदता । यामु
नतटनिशुङ्गमञ्जसामाजगामसत्ति
लाङ्गतिच्छलात् ॥ रथयुदता ॥

रथ्यः । पुं० रथवाङ्काङ्गे । रथकोट
रि ॥ रथं वदति । तद्वदतिरथयुग
-प्रासङ्गनितियत् ॥ रथांसि । चक्रौ

रद :

॥ रथस्याङ्गम् । रथाद्यत् ॥

रप्या । स्त्री० रधीघे । रथानांसमूहः । खलुगोरघादितियत् ॥ प्रतोल्याम् । विशिखायाम् । राजमार्गेतरमार्गे । जनसञ्चारिणिमार्गे । वर्त्तन्याम् । पथि ॥ चत्वरे ॥ रथाय हिता । यत्प्रकरणे : रथाच्चेति यत् ॥ रथं वदति यथा । तद्वदतीति यत् ॥

रदः । पुं० विलिखने ॥ दंते, ॥ पुरुष-दन्तलक्षणं यथा । विवर्त्तनधीना यदन्ताः स्निग्धघनाः शुभाः । तीक्ष्णादंष्ट्राः समाः श्रेष्ठाजिह्वारक्षासमाशुभा ॥ अपिच । कुन्दकुड्मलसङ्काशैः प्रकारैर्दर्शनैर्दृपः । षट्चवानरदन्ताश्चिल्यंक्षुपरिपीडिताः ॥ इस्तिदन्ताः खररदाः स्निग्धदन्तागुणान्विताः । करालैर्विमैर्दर्शैर्दर्शनैर्दुःखलीविनः । द्वात्रिंशद्दंता राजानपकीनोत्सृष्टभोगवान् । त्रिंशद्दंतानरायैते मुखदुःखस्य भागिनः ॥ एकीनत्रिंशद्दंशनाः पुरुषादुःखलीविनः । षट्ठाविंशद्दंशना विपातितदुःखलजनाः । स्त्रीदन्तलक्षणं यथा । कुन्दमुष्पसमादन्ताभाषितंकीकिलासमम् । दाक्षिण्ययुक्तमशठं संशब्दसुखावहम् ॥ नासासमासमपुटा-स्त्रीयान्तरुचिराशुभा । करालधिप

रन्तिदेवः

मादन्ताः क्रोशायचभयायच ॥ चीर्यापकृष्टमासाश्चदीर्घाभर्तुश्चमृत्स्यवे । इति ॥ दन्तस्यक्षमशुचित्वं यथा । दन्तवदन्तलम्नेषु जिह्वास्पृशंशुचिर्भवेत् ॥ अपिच । दन्तलम्नसमं हार्यलेपं मन्येतदन्तवत् । नतत्रवङ्गणः कुर्याद्यत्तसुत्तरणेपुनः । भवेद्दर्शौचमध्यैर्दण्डवैधाङ्गैकृते ॥ रदति । रदविलिखने । पचाद्यच् ॥

रदच्छदः । पुं० शोष्ठे ॥

रदनः । पुं० रदे । दन्ते । रद्यतेनेन । रदन् । खरणेति ल्युट्, ॥ न० । लत्खनने ॥

रदनंष्टदः । पुं० शोष्ठे ॥ अधरे ॥ रदनाग्राद्यन्तेऽनेन । छदसंवरणे । चुरादिः । पुंसोतिघः । द्वादेर्घदतिङ्गल्लः । अस्यशुभाशुभलक्षणं यथा । मांसलेखधनोपेताश्वक्नौरधरैर्दृपाः । विम्बोपमैश्चस्फुटितैरीष्टैरुक्षैश्चखिडितैः । विवर्त्तनधीना यदन्ताः स्निग्धघनाः शुभाः ।

रदनी । पुं० इस्तिनि ॥

रदी ।)

रन्तव्यः । त्रि० रन्तुंशीग्ये । रम० । तव्य० ॥

रन्तिदेवः । पुं० साङ्गतिपुत्रेभरता न्वयोत्पन्ने । चन्द्रवंशौयन्तपतिश्रेष्ठे । यस्त्रयशः पुराणेप्रसिद्धम् । यस्य करुणावतोयज्ञोक्तः । नकामयैश्चंग

रम्भु वंश :

तिमौश्वरात्परामर्शद्वैयुक्तामपुन-
र्भवश्च । चात्तिप्रपद्यो खिलदिष्टभा-
जामनाः स्थितोयेनभङ्गवदुखाः ॥
गरुडभ्रजे । विष्णौ ॥ कुङ्कुरे ॥

रन्तुः । पुं० वस्त्रनि ॥ स्त्री० नद्याम् ॥

रधनम् । न० पाके षट्पदे ॥ -

रम्भुम् । न० दृषये ऽ छिद्रे ॥ रमण-

म् । मम्पदादित्वात्क्लिप् । संज्ञा

पूर्वकत्वः प्रदीर्घः । रमन्तीष्ठांधर

ति । मूलविभुशादित्वात्कः ऽ य

हा । रंधयति । रधिहस्तासंराधोः ।

वाङ्मूलकोद्रक् ॥ अष्टमभवने ॥ अ-

श्वस्यकुचिनाभिसम्यभानी ऽ यथो-

क्तम् । कुचिनाभ्यन्तरेरम्भु सुपरम्भुं

तथोपरीति ऽ

रम्भुकारः । पुं० सालवर्चुरके ॥

रम्भुकरः । वि० छिद्रस्यकारके । र

म्भु हितौविधेरा० इ० भाषा० प्र० ॥

रम्भुं करोति । कालोहेतुताच्छील्या

नुलोम्बे ध्वितिक्रज इच्छयः ।

रम्भुवम्भुः । पुं० लंदुरी ॥

रम्भुवंशः । पुं० सष्टिद्वयश्री । कीच

काश्रये । मस्करे । सुपिरास्ते ॥

अस्यगुणायथा । यथीत्वस्त्रीकपाथी

षकिञ्चित्तिक्तीचशीतली । मूष्क

च्छ्रमेदार्थं पित्तदाहासनाशनौ ।

विश्वीयोरम्भुवशस्तुदीपनोवौर्णनाथ

कः । रुचिकृत्पाचनोष्ठयः शूल

घ्नोगुल्फनाशनः ॥

रमणः

रवः । न० पापे ॥

रमसः । पुं० हर्षे ॥ यथा । शुचंवा

प्रधात्रीपरिणतिरमेध्यप्रचयभूरयंभू

तावासोविमृशकियतीयातिनदशा

म् । तद्विन्धीराणंक्षणमधिकिमा

स्थातुमुचितंफलीकारः कोयंयदृष्ट

महमेवेतिरमसस्रुतिशिष्टमिश्रितः ॥

पुं० अभिधानविशेषे ॥ पीवांपर्यवि

चारे ॥ वि० तद्वति ॥ रमते । रम

रामस्ये । अत्यविचमीच्यादिनाऽस

च् ॥ तद्वच्यर्भ्यायच् ॥

रमः । पुं० कान्ते ॥ रक्ताशोकद्रुमे

स्यरे ॥ रमते । रम० । पचायच् ॥

रमण्ये ॥

रमवाः । पुं० विणासिनि । दान्ते ॥

रमते । रम० । रमेरस्यलोवितिक्त्वा

न ॥ कीनाधिकर्मणापररक्षके ॥ र

मयति । क्तुन् ॥

रमठम् । न०) हिङ्गुनि ॥

रमठध्वनिः । पुं०)

रमणः । पुं० धवे । प्रिये । पच्छौ ॥

स्यरे । कामदेवे ॥ रमयति । र

म० । नन्त्यादित्वात्कृत्यः ॥ य

थं ह्रसन्तरे ॥ सगणोरमणः । क

विनाकधितः ॥ यथा । धनदीधन

द०) भवतांभवतात् ॥ रासमे ॥

स्रपणे ॥ महारिष्टे ॥ न० पटील-

मूले ॥ लघने । अकने । याज्यधर्मे ।

सुरते । भैद्युने । क्रीडारत्ने ॥ महा

रमण्यः

सुखे ॥ क्रीडने ॥

रमणकम् । न० जम्बुद्वीपस्योपहीप
विशेषे । रम्यकवर्षे । यथा । एवमेवो
त्तरेत्रीणिवर्षाणिचतपोधन । कुरु
वर्षे सिन्धु कूलाच्छुद्धानवधिः स्मृ
तः ॥ हिरण्मयंततोवर्षे श्वेताव
धिनिगद्यते । रम्यकञ्चततोवर्षे नी
लस्तस्यावधिः स्मृतः ॥ अपिच ।
दक्षिणे नतुश्वेतस्यनिघधस्योत्तरेण
तु । वर्षे रमणकं नाम जायन्ते तत्र
मानवाः ॥ शुक्लाभिलनसम्पन्नाः ।
सर्वे सुप्रियदर्शनाः । दशवर्षे सहा
स्राणिशतानिदशपञ्चच ॥ जीवन्ति
तेमहाभागनिच्यमुदितमानसाः ।
इतिपाद्मे भूखण्डः ॥

रमणाः स्त्री० रमण्याम् ॥

रमणी । स्त्री० विशिषाहनायाम् । ना
र्घांस् ॥ रमयति० रम्यतेवास्याम् ।
रम० । क्युट् ॥ यालाख्यवर्षे ॥
वेदिकायाम् ॥ • (*) •

रमणीयः । वि० सुन्दरे । शिभने ।
रम० । अनौयर् ॥

रमणीयकम् । न० कुन्दोविशेषे । रा
जमहितयरे रुदितं रमणीयकम् ।
इतिलक्षिते ॥

रमणीयचरणः । वि० सुकृतिनि । पु
ग्यकर्मणि ॥ रमणीयशोभनचर-
णशौलयस्य ॥

रमण्यः । वि० रमणीये ॥ रमतेऽस्मि

रम्भा

न् । रम० । शूरस्योद्ये ख्यन्तः ॥

रमतिः । पुं० नायके ॥ नाके ॥
कामदेवे ॥ काले ॥ रमतेऽस्मिन् ।
रम० । रमे निर्दिच्यतिः ॥

रमा । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्मालयाया
म् । सर्वचरमसे यस्याद्रमातस्माद्-
विध्यसीतिविष्णुशोच हेतुरुक्तः ।
श्रीदेवीभागवते ॥ हालाहलोर्नव-
विषं विषं रमापर जनान्यस्यमेवम
न्यते । योगिनजामर्शिनिपीयतं
शिवः स्मरन् रमां मुञ्चति निद्रया ह
रिः ॥ रमयति । रमक्रीडा याम् ।
पचाद्यचि० टाप् ॥ शशिध्वजराजक
न्यायाम् । कल्किदेशपत्न्याम् ।
शोभायाम् ॥

रमाधवः । पुं०)

रमानाथः । पुं०)

रमापतिः । पुं०) विष्णौ । रमाया
धवः * नाथः पतिर्वा ॥ •

रमाप्रियम् । न० पद्मे ॥

रमाविष्टः । पुं० श्रीवासे ॥

रमितः । वि० रतिप्रापिते ॥

रमेष्टरः । पुं० विष्णौ ।

रम्भः । पुं० वैष्णो ॥ वैष्णवदण्डे ॥
वानरविशेषे ॥ मरिचिसुरस्यपित
रि रभते । रभराभस्ये । पचाद्य
च् । रभेरश्वलिटोरितिनुम् ॥

रम्भा । स्त्री० फदल्याम् । अपसूरी
भेदे ॥ दुर्गायाम् ॥ गोधनौ * ये

रयः

श्यायाम् ॥ रभते । रभ० षच् ।

टाप् ॥ रभ्यतेवा । षन् ॥

रभात्तौया । स्त्री० व्रतविशेषकाले ॥

रभोरुः । स्त्री० स्त्रीविशेषे । रभे०

कदलीसन्भाविवचनहयस्थाः सा ।

जहत्तरपदादीपस्यब्रह्म ॥

रस्यः । पुं० चम्पके । चम्पकदृष्टे ॥

न० पटोलमूले ॥ प्रधानधातौ ॥

त्रि० मनोज्ञे । हृद्ये । स्वभाष

सुन्दरे ॥ रस्याथांविक्कतिरपिधियं

तनोति ॥ रस्यतेक्रीडातियत्र । रस

० । पोरदुपधादितियत् ॥ बलकरे ॥

रस्यकम् । न० पटोलमूले । नील

गिरं रुदग्दशिवर्त्मानि० वर्षं वि

शेषे ॥ नीलनीरजरस्यस्वरस्यकीडा

दशस्थितिः । जनस्याश्चसहस्राणि

न्ययोधफलमश्रतः ॥

रस्यपदपाठः । पुं० देवतापदसोभैः

कालपूरणे ॥

रस्यपुष्पः । पुं० शाकलिपादपे ॥

रस्यफलः । पुं० कारस्करवृक्षे ॥

रस्या । स्त्री० राषी ॥ स्थलपश्चिन्वाम् ॥

रस्यः । पुं० चरुणवर्षे ॥ शिभायाम् ॥

रयः । पुं० वेगि । विभास्यगुणे ॥ स

वेगगतिः चने सप्रयोगः ॥ प्रवाहे

॥ रयत्यनेन । रयणंवा । रयगतौ

। पुंसौतिधः । रोणात्त्वमैवा ।

रौगतिरेषणयोः । पुंसौतिधः ॥

एलखेतिचञ्जितु० संज्ञापू० कत्या

रवथः

दृष्टभावाः ।

रथिः । पुं० चन्ने । जले ।

रराटी । स्त्री० ललाटे ॥

रथकः । पुं० कम्बले ॥ कम्बलमृगे

॥ पञ्चगि ॥ रमते । रम० । कि

प् । गमादीनांकावितिमलोपः

। लुक् । खाति । ला० । क्तिप् ।

रथासौलास । स्वारिकन् । किंण

इतिदुस्त्रः ॥ यहर । रमयम् ।

रमेः सम्पदादिक्तिप् । रत्नौडा

लक्ष्यतेऽनेन । लक्षणास्वादेन ।

घः ॥ रत्नजातिवाङ्मन् ॥ स्त्रीयां

सिंदूरसरख्याम् ॥

रत्नकभक्तम् । न० सिन्दूररथौ ।

मांगङ्ग० भा० ॥ शिरः सिन्दूरस

रथिः स्त्रीयांरत्नकभक्तकमिच्छुत्तिः

॥ सीतारत्नकभक्तभग्नहृदयः स्वस्था

नलङ्के श्वरइतिलच्छम् ॥ रत्नकोभ

क्तकमिद ॥

रथः । पुं० ध्वानि । स्रने । शब्दे ॥

रथयाम । शब्दे । श्वदेरप् ॥ ल

घुवर्षे ॥

रथथः । पुं० उष्ट्रे ॥ कोकिले ॥ खरे

॥ न० कांथि । रथे । त्रि० शब्द-

ने । तीक्ष्णे ॥ भगडफे ॥ चक्षुले ॥

रीति० तच्छीलः । क० । चलम

। शब्दावांदकर्मकाद्यप् । सुयुरुहजे

युजितियुज्वा ॥

रथ्यः । पुं० कोकिले । रीति ।

रविषाश्विनः

रु० शीङ्गपिकुगमीच्यादिनाऽथप्र
त्ययः ॥

रविः । पुं० सूर्ये । आदिष्ये । दिवा
करे ॥ रसान्पादत्ते० इतिरविः
। अचरसर्गश्चेत्सजाप. धीत्येष्टादा
नमर्यः । धीगच्यादावितिधातोर्धी
तिरूपम्० पृषादरादिश्चात्साधु
त्वम् । पृषादरादिष्वकल्पनामूल
न्तुविष्णुधर्मीत्तरवचनम् । तदा
था । रसानाश्चतथादानाद्द्रविरिष्य
भिधीयतेइति ॥ प्रकाशानांमध्येर
विर्विष्णोर्विभूतिः ॥ रुयते० स्रूयते ।
रुगश्चेत् । अचङ्ङः ॥

रविकान्तः । पुं० सूर्यकान्तमणौ ।
रविचक्रम् । न० नराकारसूर्यचक्रवि
शेषे ॥

रविजः । पुं० जनैश्चरे ।

रवितनयः । पुं० सावर्णिकमनी ॥
जनौ ॥ यमे ॥

रविनन्दनः । पुं० सुसीयाख्यवानरे
॥ वैषखतमनी । सावर्णिमनी ॥
जनौ ॥ यमे ॥

रविनायम् । न० बभ्रुकीवके ।
पद्मे ॥

रविपत्रः । पुं० आदिष्वपत्रचुपे ।

रविषाश्विनः । पुं० अगुडांशः । पा
श्विनकेषु ॥ सेयवा । माठरः पिङ्ग
लोद्गण्डचण्डांशः पारिपाश्विनं-
काः । अपिच । वाहुः शीपः खर.

रश्मिः

पक्षीहारकोजानुकारकः । पिंभो
यकश्चपुरुपः प्राप्तयातप्रतापको ।
आश्विनैयौतथादगुडीकुख्यापः पा
श्विनं गारवेः ॥

रविप्रियं । पुं० आदिष्वपत्रे । र-
क्तकरधीरे । लक्षुचे ॥ न० ताम्ने
॥ रक्तकमले ॥

रविप्रीता । स्त्री० सुवर्चलायाम् ॥

रविरत्नकम् । न० माणिक्ये ।

रविलिखनः । पुं० विष्णौ ॥ रविली
चनमस्यविराडात्मनइतिरविलिख
नः ॥

रविलीहर्मम् । न० ताम्ने ॥

रविसंज्ञकम् । न० ताम्ने ॥

रविमुतः । पुं० सुयौषि ॥

रविसूनुः । पुं० जनौ ।

रवीन्दम् । न० पद्मे ॥

रवीपुः । पुं० कामे ॥

रगना । स्त्री० काञ्च्याम् । कटिभूषणे
। अश्रुते । अश्रुद्वाभौसङ्घा
तेच । अश्रमेजनेषां । अश्ररगचेति
युच्० धातोर्गशादेशः । यद्वा ।
रशति । रगशब्देसौषः । बहुलम
न्यत्रापीतिद्युप् ॥ जिज्ञायाम् ॥

रश्मिः । पुं० दीपितौ ॥ पक्ष्मणि ।
नेत्रपत्रे ॥ अश्वरक्षी । प्रयष्टे ।

रवाद्युक्तः श्वादीनांसंयमनरक्षी
। अश्रुतेनेनवा । अश्रु० । अश्रुते
रगचेतिभिः ॥ सूर्यस्वरश्मिना

रस :

अलादानादानेयया । तैजोभिःसर्वं
लोकेभ्यो ह्यादत्तेरश्मिभिर्जलम् । स
मुद्राहायुसयोगाहृन्व्यापीगभक्षयः
॥ ततस्तुपयसां कालिपरिवर्त्तनृदिया
करः । नियच्छ्वपोमेघेभ्यः शुक्ला
शुक्लैस्तुरश्मिभिरिति ॥ अवयाद्वः
। तासांशतानिचत्वारिरश्मीनां वृ
ष्टिसर्जने । शतत्रयं हि मोक्षार्गं ताव
द्गर्भस्यसर्जने ॥ धानन्दाश्च हि मे
ध्याद्यनूतनाः पूतनाद्भवति । चतुः
शतं वृष्टिवाहास्ताः सर्वांश्चमृतास्त्र
य इति ॥

रश्मिपतिः । पुं० आदित्यपञ्चसुपे ॥
रसः । पुं० गन्धरसे ॥ जले ॥ विषे ॥
वीर्ये ॥ द्रव्ये ॥ रोगे ॥ स्वादे ॥ रस
नायाश्चेष्टुणे ॥ सचकालसहायभू
मिविद्यदिलानलसंसर्गेषु परिणामा
न्तरंगतः पङ्क्तिधोभवति । तत्र
पृथिव्यग्निगुणवाहुल्यान्मधुरः १ ।
तीयान्निगुणवाहुल्यादस्त्रः २ । पृ
थिव्यग्निगुणवाहुल्यान्मधुरः ३ ।
वाय्वग्निगुणवाहुल्यात्कटुकः ४
। वाय्वाकाशगुणवाहुल्यात्तिक्तः
५ । पृथिव्यनिजगुणवाहुल्यात्कफा
यः ६ । आपौरसानामाधारकार
णम् ० अतथाप्येनाम । अपांपृथि
व्यामनुप्रवेशात्पृथिव्यप्याधारकार
णमेव । तेनजलचित्तीपपितदाधा
रतदारसानामभिव्यक्तौकारणे ।

रस :

अभिव्यक्तैश्चमधुरादिरूपकारेणास
त्वात्० मधुरादिविशेषिणलचित्ती
कारणे । अग्न्यादयस्तुत्रयोनीरसत
यामधुरादिविशेषिप्रधान्येननिमि
त्तकारणम् । तद्व्यतिरेकेणास्त्रादि
रसाभावात् । रसाभिव्यक्तैश्च० अ
ग्न्यादिभूतात्रयसन्निधानं विनानुपल
ब्धेरभिव्यक्तावपि० अग्न्यादीनांकार
णत्वम् । अत्राहमाधवाचार्य्यः ।
कफवातीयातकफौवातः पित्तस्रव
द्विशमौ । त्रिभिराद्यैस्त्रिभिरन्ये
स्त्रिभिराद्यपरैस्तदन्येषु १ ॥ अ
ग्न्याद्यावाद्यमाद्यान्वावन्व्यकीपशमं
मलम् । मध्यमध्येतरौमध्यप्रयोगा
न्मयतस्त्रिकौ ॥ २ ॥ आद्यमध्यंन
यन्त्यन्वमधुराद्याः शनेतरौ । आ
द्यमध्यान्त्वमाद्यश्चमध्यमान्निमम
निमम् ॥ ३ ॥ आद्यमध्यश्चमध्या
न्त्वमाद्यमध्यान्निमंक्रमात् । आद्यं
देवंपरसाः प्रायः प्रयोगपरिशीलि
ता इति ॥ ४ ॥ मधुराम्ललवणक
टुतिक्तकफायाः पङ्क्तिरसाः । तत्रवि
भिराद्यैर्मधुराम्ललवणैः कफवाती
यथाक्रममहृद्विशमौवातः । यातइ
त्यर्थः । कफहृदिंयातियातशमंया
तीत्यर्थः । वातइतिवागतगन्धनयो
रिच्छ्वधारीरूपम् । वातइतिसर्व
त्रसम्बध्यति ॥ अन्यैस्त्रिभिः कटु
रिक्तकफाद्यैः वातकफौहृद्विशमौ

रस :

वात : वातोऽह्निर्वातिकफः शमं
 यातीत्यर्थः ॥ आद्यपरैस्तदन्यैरेवंपि
 च्छिन्धिं वातिर्भयं श्राद्वाचनविपरि
 षामः ॥ आद्योमधुरः तस्मात्परैरस्त्र
 लक्षणकटु, कैश्चिभिः पित्तं हृदि यातित
 दन्त्यैस्तेभ्यो न्यैर्मधुरतिक्तकषायैः शमं
 याति । केचित्तु तदन्यैरित्थैश्च म्यठित्वा
 सचन्त्यैरेवेति विग्रहं कृत्वा समधुरः प्र
 न्यौति त्तक्तकषायैर्तेर्मधुरतिक्तकषा
 यैरिति व्याख्या नयति ॥ पिण्डार्थस्तु
 कफघातो वातकफौ चिभिरायै
 स्त्रिभिरन्यैश्च यथासद्व्यहृदि शमौ
 वातः पित्तञ्चिभिराद्यपरैस्तद
 न्यैर्वृद्धिशमौ वातोऽखेकोऽर्थः ॥ १
 अन्यैति । अन्यस्त्रिकः कटु, तिक्त
 कषायाख्यः । यथाशांसणुः चि
 कः । आद्यस्त्रिको मधुरास्त्रलक्षणा
 ख्यः । एतौ द्वौ चिकी चार्थं मल
 वातं कीपशमौ नयतः । मध्यमध्येत
 रौ चिकी मध्यममध्यौ च विदाले यस्त्रि
 शसौ मध्यः इतरष्टौ चिकी मधु
 रान्त्रलक्षणाः आद्यस्त्रिकः ० तत्र म
 ध्योऽस्त्रः प्रथमातिरिक्तकारणाऽभा
 वात्स्त्राऽस्त्रलक्षणकटु, तिक्तकषायै
 षु पटु, सुमध्यौ लक्षणकटु, समध्याति
 कः इतरौऽस्यादन्यो मधुरतिक्तक
 षायाख्यः ० एतौ तर्धं वातपित्तक
 फेषु पित्तख्वंक्षमेयकीपशमौ नयतः
 अन्यैः कषामाद्यान्त्यौ च आद्यस्त्रिकी

रस :

मधुरास्त्रलक्षणाख्यः ॥ अन्यस्त्रि
 कः कटु, तिक्तकषायाख्यः क्रमे
 ण कीपशमौ नयतः ॥ २ ॥ १० ॥
 मधुराद्याः षड्रसाः प्रथे शेष
 चणादिना परिशोखिता अभ्यस्ताः
 क्रमेण आद्यो मध्यमन्वमिच्छादीन् प्रा
 न्यो वाहुल्येन शमेत रौ शमं प्रथममि
 तरं कीपं तेन यन्ति प्रापयन्ति ॥ तत्र
 मधुराद्या मध्यमं आद्यमभ्यस्येति
 इन्द्रैक्यम् ॥ आद्यं वायुममध्यं
 पित्तं शमं नयति ॥ अन्तः भवमन्व्यं
 कफकोपं नयति ॥ अस्त्रः आद्यं
 वायुं शमं नयति मध्यान्वमं पित्तक
 फौ कोपं नयति ॥ लक्षणः आद्यं
 वायुं शमं नयति मध्यमान्तिमं पित्त
 कफौ कोपं नयति ॥ कटु, रन्तिमं कफं
 शमं नयति आद्यं मध्यञ्च वातपित्तौ
 कोपं नयति । तिक्तः मध्यान्व
 पित्तकफौ शमं नयति आद्यं वायुं को
 पं नयति ॥ कषायः मध्यान्तिमं
 पित्तकफौ शमं नयति आद्यं वायुं को
 पं नयति प्रायश्चित्तव्यभिचारात् ।
 यथा मधुराशीतापिकीवन्ती कफं शम
 यति । मधुरैरस्त्रावायुं कोपयति ।
 एव कटु, कीपिरस्त्रादीनां वायुं शमं नय
 ति । एवमस्त्रादिव्यपिक्वाचिद्व्यभि
 चारः ॥ २ ॥ ४ ॥ सदुक्तं चरकी ।
 रसनाधोरसलस्यद्रव्यमापः क्षिति
 स्तथा ; निर्धृती च विशिष्टप्रत्ययाः

रस :

खाद्यस्वयः ॥ एतेचरसाः परस्य
 रसयोगात्सप्तपञ्चाशद्भवन्तीतिचक्र
 पाण्डित्तः ॥ अपिच । स्वादस्त्रल
 वयास्तित्तः कटुकश्चकपायकः ।
 अमीतुषड्रसाः ख्याताः निर्बली
 अपर परः ॥ न्यायमेतैतुं । रस
 स्तुरसनायाञ्चोमधुरादिरनेकधा ।
 सहकारीरसन्नायानिच्यत्वादिचपू
 र्बधत् ॥ सहकारीतिरसनञ्चानेर
 सकारणमित्यर्थः । पूर्ववदिति ।
 जलपरमाशोरसीगित्यः अन्यः
 सर्वापिरसीऽनिच्यवृत्त्यर्थः ॥ शृङ्गा
 रादौ ॥ तेषवा । शृङ्गारहास्यकृ-
 पारौद्रवीरमयानका । वीभत्सा
 हुतसञ्जीवेख्यटीनाख्ये रसाः स्मृ-
 ताः ॥ अशब्दात् ॥ शान्तोपिनयम प्रो-
 क्तावात्सल्य दग्म स्मृत । अष्टावि
 इप्रसिद्धत्वादिष्वप्यान्यत्रपिस्तर ।
 देहस्यधातुप्रमेदे । रसिकायास् ।
 खेद्मातरि । चर्मसारे । रक्तसारे
 ॥ भुक्तस्यपक्तत्वसारभूतोयोद्रथः
 सरसः सोपिपच्यते । द्रुतिमिप
 जः ॥ अथस्त्रलपञ्चाङ्गु । यथा
 । सम्यक्पक्कस्यभुक्तस्यसारोनिगदि-
 तोरसः । सतुद्रवः सितः भीतः
 स्वादुः क्षिग्धलोभवेत् ॥ तस्य
 स्थानमाह । सर्वदेहचरखाविरस
 यद्दृष्टं स्थलम् । समानगतता
 पूर्ववदर्थेऽदयेधृतः ॥ तस्यशर्मा

रसगन्धकः

ग्याह । आरुह्यधमनीगत्वाधातून्
 सर्वानयं रसः । पुण्यातितदनुखी
 यैर्व्याप्तौतिचतनुं गुणैः ॥ गुणैः
 भीतक्षिग्धपोषकत्वे ॥ सन्दर्भ
 विदग्धस्तुत्तुर्वाग्भवेद्रसः ।
 सकुर्वाहङ्गुणान् रोगान् विषकृत्वक
 रोत्वपि ॥ पारदे ॥ रसायनाधिभि
 र्तीकैः पारहोरस्थतैद्यत । ततो
 रसद्रुतिप्रोक्तः सचधातुरपिस्मृतः
 ॥ रामे ॥ त्वप्यायाम् ॥ शुद्रसुख
 रामे ॥ सधिकल्पकानन्दे रसय
 ति ॥ आखाद्यते । रसभासादने ।
 चुरादिरदन्तः । एरश् ॥ रस्यते
 आखाद्यतेऽनेनवा । कर्मणिघञ्
 । अतोपस्यस्थानिवत्वाद्गृह्णति ॥
 अपासारो रसद्वयस्य ॥ पठाह् ॥
 लघुादिपिपकते ॥ ५ ॥ मात्राया
 च ॥ न० वीले ॥
 रसकः । पुं० निष्ठाघमासे । न०
 खर्पोरुर्थे । विगुणास्तुत्यकीप्रोक्ता
 स्ते गुणारसकेऽस्मृताः ॥
 रसकपूर् । पु० न० त्वपूर्रसे ।
 रसकपूर् द्रुतिस्थाति ॥
 रसकेगरम् । न० दापूर् । सिता
 र्वे ॥
 रसगन्धः । पुं० गन्धरसे । वीति ॥
 गन्धान् रसाऽप्य । रावद ता
 दिः ॥
 रसगन्धकः । पुं० गन्धरसे । वीले

रसना

। स्वार्थे ङप्रतिक् । ॥ गन्तुके ॥
 रसगर्भम् । न० रसाङ्घने ॥ रसीग
 भेऽन्य ॥ ङिङ्गुले ।
 रसन्नः । पुं० टङ्गणे ॥
 रसजम् । न० रक्ते ॥ रसाङ्घने ॥
 मद्यकीटे ॥ गुडे ॥
 रसज्जः । त्रि० रसिके ॥ रसवाना
 ति । स्त्री० । प्रातिनुपेतिकः ॥
 रसञ्जा । स्त्री० जिह्वायाम् ॥ टाप् ॥
 रसञ्जेष्टः । पुं० मधुररसे ॥ रसञ्जा
 नामिष्टः ॥
 रसञ्ज्येष्टः । पुं० मधुररसे ॥ ऋष्टार
 रसे ॥
 रसत् । त्रि० गर्जति ॥ रसति । रस-
 शब्दे । लटः शब्द ॥
 रसतेजः । न० रक्ते ॥
 रसशब्दः । पुं० सशब्दमेधे ॥
 रसदालिका । स्त्री० पुंङ्गुकीर्त्तौ ।
 रसद्रावी । पुं० मधुररसे ॥
 रसधातुः । पुं० पारदे ॥
 रसधेनुः । स्त्री० दानार्थे चुरधनिर्मि
 तधेनौ ॥
 रसनम् । न० खदने । खादे । धनौ ।
 रसयज्ञलिङ्गेन्द्रिये । जिह्वाया-
 म् ॥
 रसना । स्त्री० रास्नायाम् ॥ काञ्च्या
 म् ॥ रञ्जी ॥ गन्धालिकायाम् ॥
 जिह्वायाम् ॥ अस्याः शुभाशुमल-
 लक्षणयथा । कृष्णजिह्वाभवेद्य

रसमूर्धनम्

स्वसमलायदिवाभवेत् । नपापवान्
 भवेन्नर्त्तव्यं उष्णं स्थूलं यथाभवेत् ॥
 ज्वेतजिह्वानराः ज्ञेयाः शौचा-
 चारविवर्जिताः । पद्मपत्रसमाजि
 ह्वासूक्ष्मादीर्घासुशोभना । नस्थू-
 लानातिविस्तीर्णयिष्यन्ति मनुजाधि
 पाः । निम्बदीर्घाचङ्गलाचरक्ता-
 चारसनाददि ॥ सर्वविद्याप्रथक्ता
 सौभवेन्नास्त्वत्रसंशयः ॥ रसयति ।
 रसभास्त्रादने । ननुद्यादित्वाल्-
 ल्युः ॥ रसयन्त्यनया । ग्यासथ-
 न्ये तियुञ्वा ॥ रसति । रसशब्दे ।
 बहुलमन्यत्रापीतिवायुच् ॥
 रसनाथः । पुं० पारदे ॥
 रसनायकः । पुं० शिषे ॥
 रसनालिङ् । पुं० कुक्कुटे ॥
 रसनेधिका । स्त्री० मनः शिखाया-
 म् ॥
 रसपाकजः । पुं० गुडे ॥
 रसफलः । पुं० नारिकेलशब्दे ॥
 रसभयम् । न० रक्ते ॥
 रसमर्दनम् । न० पारदचूर्णोक्तर्णे ॥
 रसमानः । त्रि० कूजनशीले ॥ रस-
 तेः परस्मैपदिनात् ० ताच्छील्यव-
 योऽवचनशक्तिपुचानश्प्रक्षयानशा-
 नच् ॥
 रसमारणम् । न० पारदस्त्रमारणे ॥
 रसमूर्च्छनम् । न० पारदस्त्रमूर्च्छाक-
 रणे ॥

रसाञ्जनम्

रसरालः । पुं० पारदे ॥ रसाञ्जने ॥
 रसवान् । वि० सरसे ॥
 रसवती । स्त्री० पाकस्थाने । महान-
 से ॥ रसाः सन्वसाम् । रसादि-
 भ्यश्चेतिमत्तुप् । उगितश्चेति ङीप् ॥
 रसलेहः । पुं० पारदे ॥
 रसविक्रयी । वि० इत्थादिरसविक्री-
 तरि ॥
 रसवित् । वि० रसञ्जे ॥
 रसशेषः । पुं० अपक्वरसे । मुक्तस्यप-
 क्तस्यसारभूतीयोद्भवः सरसः । स-
 चापक्वः सरसशेषद्रव्युच्यते ।
 रसशोधनम् । न० टङ्गणे ॥ पारदशु-
 ची ॥
 रससिन्दूरम् । न० सिन्दूररसास्थौ-
 पधे ॥
 रसस्थानम् । न० चिहुले ॥ हृदये ॥
 रसा । स्त्री० रसनायाम् । रास्तायाम्
 ॥ पाठायाम् ॥ शक्तकथानोपधौ ॥
 कङ्खाम् ॥ भूमौ ॥ द्राक्षायाम्
 ॥ काकील्याम् ॥ रसास्थामसि ।
 अर्शभायच् ॥ रसवीवारसव्याखा-
 दनेचुरादावदनाः । घञ्० अञ्जा ॥
 रसाखनः । पुं० कुकुटे ॥
 रसायनम् । न० रसाञ्जने ॥
 रसाञ्जनम् । न० रसजाताञ्जनविशेषे ।
 रसगर्भे । तार्क्ष्यशैले । रसवत्० र-
 सीत इतिभाषा ॥ रीत्वानुधाय
 मानायांतत्किञ्चनुरसाञ्जनम् ।

रसायनम्

तदभावितुकर्षव्यंदावीक्षाघसमुद्भव-
 म् । इतिराजनिर्घण्टः । अपिच
 । दावीं काथसमंजीरं पाकनीत्वाय-
 घाघनम् । तदारसाञ्जनाख्यं तन्नेत्र-
 योः परमं हितम् ॥ रसाञ्जनं ता-
 र्क्ष्यशैलं रसगर्भं क्षुताख्यं जम् । रसा-
 ञ्जनं कटुश्रेष्ठाविषनेत्रविकारनुत् ॥
 उष्यं रसाञ्जनेति शकं हृदयं वषट्पापहृत्
 । इति ॥ रसयुक्तमञ्जनम् । शाक-
 पार्थिवादि ॥
 रसाञ्जः । पुं० आम्नातजे ॥ वि० स-
 रसे ॥
 रसातलम् । न० पाताले ॥ रसायामु-
 वसतलमवः ॥
 रसात्मकः । वि० रसस्वभावे ॥ रस-
 आत्मायस्य ॥
 रसादानम् । न० शोषणे ॥ रसा-
 नामादानम् । भूमिदाने ॥
 रसाधारः । पुं० सूर्ये ॥ रसस्थाधारे ॥
 रसाधिकः । पुं० टङ्गणे ॥ अधिक-
 रसे ॥
 रसाधिका । स्त्री० काकीलीद्राक्षाया-
 म् ।
 रसाभासः । पुं० अनौषित्तविशिष्ट-
 रसे ॥
 रसाञ्जः । पुं० अन्नवितसे ॥ न० ह-
 चाञ्जे ॥ चुक्रे ॥
 रसायकः । पुं० तृणविशेषे ॥
 रसायनम् । न० जराव्याधिजिह्वीपधे

रह :

न. लीकषायउद्दिष्टोनालायेलवणः
 स्मृतः ॥ वीजेतुमधुरः प्रोक्तोर
 सस्तद्गुणवेदिभिः ॥ तस्यभक्षणगु
 णाः रसोनाहं हृषीकृष्यः स्निग्धो
 ष्याः पाचनः सरः । रसोपाक्षेपक
 टुकस्तीक्ष्णोमधुरयोमतः ॥ भग्न
 सन्धानकृतकण्ठयोगुरुः पित्तास्र
 हृष्टिदः । बलवर्णकरिमेधाहिताने
 व्योरसायनः ॥ हृद्रोगलीणं ज्वरकु
 चिशूलविषवन्धुगुल्मारुचिकासशोफा
 न् । दुर्गामकुष्ठानलसादकनुसमी
 रणश्लासकफांशुहन्ति । मद्यंसां
 संतथाभ्रक्षहितंलघुनसेवितम् ।
 व्यायाममातपंरोषमतिनीरपयोगु
 लम् । रसो नमश्चान् पुरुषस्त्र्यजिदित
 त्त्रिरन्तरं ॥

रसो नमः । पुं० रसोने । मूर्धेकम् ॥

रसोपलम् । न० मूर्धेकम् ॥

रसोदनम् । न० पुं० मांसरसनसिक्तधो
 दने । रसोदनो गुरुहृष्योवल्क्योवा
 तज्वरापहः ॥

रसम् । न० द्रव्ये ॥ रस्यते चास्माद्य
 ते । रस० । तपिष्णुधिरसिम्भः कि
 दितिनः ॥

रस्यम् । न० रक्तं । वि० चास्माद्ये ।
 मधुररसप्रधाने ॥

रस्य । स्त्री० पाठायाम् । रास्त्रा-
 याम् ॥

रहः । अ० विजने । विविक्तं । रहा

राकिनी

ते । रहेरसुन् ॥ रमन्ति ऽत्रवा । र-
 सेर्देशे हचेत्यसुन्० हान्तादेशश्च ॥

रहः । न० तत्त्वे ॥ रते ॥ गुह्ये ॥ र
 ह्यते । रहत्यामि । असुन् ॥ यदा ।
 रमन्ति ऽत्र । रसेर्देशे हचेत्यसुन्० हा-
 न्तादेशश्च ॥

रहस्यम् । वि० अभिप्राये । उपनिष-
 दि । उपासने । अतिगोप्ये ॥ नी
 पनीयत्वं सर्वत्रसमानम् । रहस्यरो
 मस्पर्शनिषेधायथा । नसर्पशस्त्रैः
 ज्ञौहं तस्मानिखानिचनस्पृशेत् ।
 रोभाषिचरहस्थानिनाशिष्टे नसदा
 ब्रवेत् ॥ इ० रसो भवम् दिगादि
 च्चाद्यत् ॥

रहस्या । स्त्री० सरिदिशिपे ॥ पाठां
 याम् ॥ रास्त्रायाम् । टाप् ॥

रहितः । वि० वर्ज्यते ॥

रहूयः । पुं० पुराणप्रसिद्धे सिन्धुसौ
 वीरदेशीयान्दपतिविशिपे ॥

रा । स्त्री० दाने । काश्चने । विभमे ।

राका । स्त्री० पूर्वोन्टुपूर्वाभायाम् ॥ न

दीविशिपे । कश्चूरीने । नवजात-

रजः स्त्रियाम् ॥ रातिशुभम् । रा

दाने । कृदाधारार्चिकलिभ्यः क-

द्रस्त्रीणादिकः कप्रत्ययः । बाहु

लकाग्रकश्चित्संज्ञा । संज्ञापूर्वक-

विधिरनिश्चत्वात्केण्वदिति ष्स्त्रीन ॥

राकिनी । स्त्री० दुर्गायाश्चनुचरीविशि

पे ॥

राजसौ

राजसः । पुं० कौशले । क्रव्यादे ।
 आशरे । रात्रिचरे । यातुधाने ।
 रजन्व्यस्मात् । रजपाजने । अमु
 न् । प्रज्ञाद्यणि० राजसः । सूर्यि
 काः प्रकृतितोक्तिवचनान्यतिव
 र्त्तन्कद्रतिपुंस्त्वम् ॥ विवाहविशेषे ।
 यथा । इत्वाच्छित्वाचभित्वाचक्रो
 शन्तीरुदतीरुहात् । प्रसन्नकन्या
 हरणंराजसोविधिरुच्यते ॥ रजस
 इवयम् । अण् । पटिवत्परान्तर्ग
 तवस्तरविशेषे ॥ यथा । कौद्रवाः
 शालिसुह्राद्यपीडान्तिवरवर्णिनि ।
 सर्वोपधानिधान्यानिराजसिनिष्ठ
 राः प्रजाः ॥

राजसिका । स्त्री० राजसौसङ्क्रान्तौ ॥
 राजसौ । स्त्री० अशुभायाम् । अनर्था
 मौषधी ॥ कौशल्याम् । राजससि
 याम् ॥ दंष्ट्रायाम् । डाढ दाढ०
 इ० भा० ॥ सायाङ्गवेलायाम् ॥
 सूर्यसंक्रान्तिविशेषे ॥ यथा । शनौ
 तीष्णसंज्ञे भवेद्राजसौसामुखःयान्त
 जानांतदानासमेकम् ॥ तामस्यां प्र
 कृतौ ॥ अविहितदिसाहेतुर्देषप्र
 धानाराजसौप्रकृतिः । वैदिक
 निषेधातिशयेणस्वभावसिधराभवे
 यानुसारिसर्वानर्थहेतुप्रवृत्तिहेतु
 भूतातामसौ हिसाप्राधान्येनक्षेम
 प्रायव्याद्राजसौत्वमस्या ॥ रज
 सद्रथम् । तस्येदमित्यर्थः । डीप् ॥

रागः

राजसेन्द्रः । पुं० रावर्धे ॥
 राजा । स्त्री० जाशायाम् ॥ रज्यतेऽ
 नया । रज्ज० । गुरोश्चहलइत्यः
 । प्रज्ञाद्यण् । अजादित्वाद्वाप् ॥
 रागः । पुं० मात्स्वर्थ्ये ॥ लोहितादि
 प् ॥ जपाकुसुमादिद्रव्ये ॥ ज्ञे
 शादौ ॥ अनुरागे । परस्परप्रीतौ ।
 स्नेहे ॥ तल्लक्षणंयथा । सुखमन्यधिकां
 चित्तिसुखत्वेनैवरज्यते । यतस्तुप्रणयी
 त्कर्पात्सरागइतिकौल्यंते ॥ इति ॥
 सुखानुशयिनि । साधनरहितस्या
 पि० सर्वसुखजातीयंभूयादितिबि
 पर्यविशेषे । महामोहे ॥ मोहादनु
 भूयमानंसुखमनुश्रितिकश्चिदौष्ठितिवि
 शेषोराजसः सर्वसुखजातीयंभू-
 यादिति । तच्चदृष्टादृष्टसामग्रभा
 वात्सम्प्रादयितुमशक्यम् । अतः
 सचित्तं क्लृप्तौकरोति । यदातु० सु
 खिपुप्राप्तिष्वयंमैत्रीभावयेत् । सर्वे-
 ष्येतेसुखिनोमदीयाइति । तदातत्
 सुखंस्वकीयमेवसम्पन्नमितिभावय-
 तस्तत्ररागोनिवर्तते । यथास्मररा
 ज्यनिवृत्तावपिपुत्रादिराज्यमेवसू-
 कीयराज्यं तद्वत् । निवृत्तिचरागे०
 धर्माव्यपायेबलमिदचित्तं प्रसौद-
 ति ॥ रज्यतेविषयेपुपुरुषोऽनेनेति
 व्युत्पत्त्या० कामे । गर्भे । तत्तत्फल
 लक्षणायाम् ॥ प्राप्तोविषयः जय-
 कारये सत्त्वपिनचीयतामित्येवमा

राग :

कारश्चिन्नविशेषो रञ्जनात्मारागः ॥ सदाकामाभिनिविष्टस्वरूपी भिष्वहोरागः ॥ शोभनाध्यासनिबन्धनो विषये पुरञ्जनात्मकश्चिन्नविशेषोऽर्च्यन्ताभिनिवेशरूपो रागः ॥ रागोलिङ्गमबोधस्य चिन्तव्यायामभूमिषु । कुतः शाब्दतातस्य यस्याग्निः कोटरैतरोः ॥ रागादयः सन्तुक्तामनतद्वाबोपराध्यति । उत्खातदंष्ट्रोरगवदविद्याक्लिंकरिष्यतीति चाचार्यः ॥ सितादौ नाधिकारविशेषे ॥ यथा । सितामध्यादिमधुरोद्गाद्यादाडिमजीरसः । विरलश्चेत्कृतीरागइति ॥ गान्धारादौ ॥ नृपि ॥ चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ लाजादौ ॥ रक्तिमत्त्विति ॥ रञ्जने ॥ गानशास्त्रीयरागेषु ॥ यथा । भरतसत्ते ० हनुमन्मते चरागः पङ्क्तिः । तीर्षांनामानियथा । भैरवः १ कौशिकः २ हिन्दोलः ३ दीपकः ४ श्रीरागः ५ मेघः । हनुमद्भरतयोर्मते प्रत्येकमेषां पञ्चरागिण्यः । सोमेश्वरकलानाथयोर्मते प्रत्येकमेतिषां पञ्चरागिण्यः । एतेषां प्रत्येकमष्टौपुत्राः एकैकापुत्रभार्याश्च ॥ कलानाथसोमेश्वरमतेषु पञ्चरागा यथा । श्रीरागः १ वसन्तः २ पञ्चमः ३ भैरवः ४ मेघः ५ नटनारायणः ६ । छतिनावासङ्गीत

राग :

शास्त्रम् ॥ अथरागस्य व्युत्पत्तिसङ्ख्यास्थानानि । यैस्तु चेतांसिरज्यन्ती जगत्चित्तवर्तिनाम् । तैराग इति कथ्यन्ते मुनिभिर्भरतादिभिः ॥ गोपीभिर्गीतमारब्धमेकैकं कृष्णसन्निधौ । तेन जातानिरागार्णासहस्राणितुषोडश ॥ रागेषु तेषु षड्विंशद्रागजगति विश्रुताः ॥ कालक्रमेण तत्रापि कासएव तु दृश्यते ॥ केचिदन्ति तैरागाः सर्वे सन्तीति निश्चितम् । मेरुः रुचरतः पूर्वेषु पश्चिमेदक्षिणे तथा ॥ समुद्रकण्ठे ये देशास्तत्रामीषां प्रचारणा । तथाच । अद्भुतकलिङ्गते लिङ्गभूलिङ्गहाश्वसुररूपपलङ्गखिलङ्गसौवीरकौरकाश्मीरनाभीरनाहोरसिन्धुजालम्बरमगमगधनिषधमलयद्वीपयगजाङ्गयमालवजालवमरुमरुचोलोत्कलकुन्तलसिंहजएरिक्केलकेरलकोशलमङ्गिवालमङ्गमङ्गसीनिदंजवातकिञ्जातगुजरातगुज्जराकांजरगौडद्रविडोद्भ्रान्तर्वेदिकाक्षीपाञ्चालसौराष्ट्रशरलीहावरखशकौकशबरूपकामरुपहरिगर्भविदर्भदुर्मटवाटकीकटदेवेङ्गनटङ्गननाटमोटकवाटकारहाटकपर्णाटकुन्तिकापन्तिककनकालकान्यकुञ्जमोजकाम्बीजतीजतुखारविशारथलिहारराजगेश्विदेइवाङ्गीकचक्षुरीकभी

राग :

गर्भानर्त्तादिदेशिषु रागाः प्रचरन्ती
ति । यस्यश्रवणमात्रे शरङ्ग्यन्ते स
कलाः प्रजाः । सर्वापरञ्चनार्हेति
स्तेनरागइतिस्मृतः ॥ अथरागाः ।
। चादीमालवरागेन्द्रस्ततोमहारासं
ज्ञितः । श्रीरामद्यततः पद्यादस
न्तस्तदनन्तरम् ॥ हिल्लालसायक
र्णाटएसेरागाः पडेवतु । पङ्क्तिं
शद्राणिणीतचक्रमशः कथितामथा
॥ धानसीमामसीचैवरासकीरीच
सिन्धुडा । भाशायरीभैरवीधमाल
वस्यप्रिया इमाः ६ विलावलीपू
रवीचक्रानन्डामाधवीतथा । कीडा
कीटारिकाचापिमहारादयिताइमाः
६ ॥ गान्धारीशुभगाचैवगौरीकौमा
रिकातथा । विलायारीचवैरागीश्री
रागस्यप्रियाइमाः ॥ ६ ॥ तुडीचप
ञ्चमीचैवललितापठमञ्जरी । गुर्जर
रोचनिभाषाचवसंतस्यप्रियाइमाः
६ ॥ मायूरीदीपिकाचैवदेशकारीचपा
हिडा । वराडीमोरहाटीचहिल्लोल
स्यप्रियाइमाः ६ ॥ नाटिकाचायभू
पान्वीरामकेलीगडातथा । कामो
दाचापिकल्याणोकर्णाटस्यप्रियाइ
माः ६ ॥ ३६ ॥ अथकालनियमः
। धिभाषाललिताचैवकामोदोपठ
मंजरी । रामकीरीरामकेलीविलोया
रीचगुर्जरी देशकारीचशुभगा
पञ्चमीचगडातुडी । भैरवीचायकौ

राग :

मारीरागिद्योदशपञ्च ॥ एताः
पूर्वाङ्गकालितुगीयन्ते गायनीत्तमैः
। वराडीमायूरीकोडावैरागीचाय-
धानुषी ॥ विलावलीमोरहाटीसमै
तारागयोपितः । गेयामध्याङ्कका-
लेतुयथाभरतभाषितम् ॥ गान्धारी
दीपिकाचैवकल्याणीपूरवीतथा ।
कानडाशावरीचैवगौरीकीटारपाहि
डा ॥ मायूरीमालसौनाटीभूपाली
सिन्धुडातथा । सायाङ्केताश्वरा-
भिद्यः प्रगायन्तिचतुर्दश ॥ पुरु-
षावस्तुभूपाय्यारागास्तं मालवाद्यः
। प्रदेष्टिचापराहणं चरलन्त्यागान-
नाचराः ॥ दशदण्डात्परंराचौस
र्वेषांगानमीरितम् । मेघमहाराग-
गस्यगानंषर्षासुसर्वंदा ॥ शोपञ्च-
मीसमारभ्यथावज्जन्तोत्सवहरैः ।
तावदसन्तरागस्यगानमुक्तं मनोपि
भिः ॥ शक्रात्पानसमारभ्यथावहु
र्गामिहेत्सवम् । गीयतेतदुर्ध्वनिर्व्यं
मालसौसामनाहरा ॥ सर्वेषामिह
रागाणांरागिणीनाञ्चसर्वंशः । र-
ङ्गभूमौनृपाज्ञायांकालदेपिनषिद्य
ते ॥ रागञ्जालापायेद्गदौतत्पत्नी
स्तदनन्तरम् । नान्यपतोप्रगातव्या
नृपाज्ञायांनदूषणम् ॥ रागाः पडय
रागिद्यः षट्त्रिंशच्चारुवियहोः
आगताब्रह्मसदनात्ब्रह्माणं समुपास
ते ॥ अथध्यानम् । नितम्बिनीचु-

राग :

भित्तवक्त्रपद्मः शुकद्युतिः कुण्ड
 लवान्प्रसन्नः । सङ्गीतशालीप्रविश
 न्प्रदेपिमालाधरोमालवरागराजः
 ॥ १ ॥ नोलात्पलं कर्णयुगेवहन्ती-
 श्यामासुकेशीचमुनध्यभागा । ईप-
 त्महासाम्बुजरन्यवक्त्रासाधानसीप-
 द्वासुचारुनेत्रा ॥ १ ॥ करेयुताषा
 म्युजयुग्मरम्याद्गतसतचारुविकीक
 यन्तो । कण्ठस्फुरन्मौक्तिकरत्नहा
 रासामालसोसङ्घयिताविचित्रा ॥ २ ॥
 प्रतप्तषामीकरधारुवक्त्राकर्षावतंसं
 कमलं वहन्तो । पीपंधनुः पुष्पश
 रैर्दधानाचन्द्राननारामकिरीप्रदि-
 धा ॥ ३ ॥ महैन्द्रनीलद्युतिर
 म्बुजाघीप्रवादयन्तीकपिलाशयन्त्र-
 म् । विचित्ररत्नाभरणसुकेशी-
 सासिन्धुडाकान्तसमोपसंस्था ॥ ४ ॥
 ॥ जवाप्रसूनद्युतिविम्बवक्त्रास
 कक्षुपद्मं करयोर्दधाना । घौमां
 शुकच्छादितगात्रयष्टिराशाधरीरत्न
 कलाविदग्धा ॥ ५ ॥ सरोवरस्था
 स्फटिकस्रमन्दिरोसरोरुहैः शङ्कर
 भर्चयन्ती । तालप्रयोगप्रतिरङ्गौ
 लौगीरीतनुभोरविकासतौयम् ॥
 ६ ॥ अयमक्षारः । विहारशीली
 तिसुकान्तिदेशः कान्ताप्रियोधार्मि
 कशीलयुक्तः । कामातुरः पिङ्गल
 गेचयुग्मोमक्षाररागं । प्रियकृतसु
 देशः ॥ २ ॥ सङ्घेतितात्फुल्ल

राग :

तानिकुञ्जकृतस्थितिः कान्तसमा
 गमाय । वेलायलीचम्यकमौलिनी
 सादालाविचित्राभरणानिरुक्ता ॥
 १ ॥ रश्मिः सुकान्ताद्भ्रममाणपत्रं
 रन्यं वहन्तीकुचकुम्भयुग्मे । द्रवाद्
 लश्यामतनुः सकामापुरातनैः
 सापुरधीनिरुक्ता ॥ २ ॥ अशीक
 वृक्षस्थतलेविपण्याविधिशिनीवाप्य
 कणाक्षिताङ्गी । विभूषिताङ्गीलटि
 सेत्रवालासाकानडाहेमलतेवतन्वी
 । ३ ॥ सद्रघ्यसद्भ्रम्यगवेदधानाप्र
 सूनमाजादयितेनवाला । गौरीरत्न
 कान्ता ननचुम्बितास्त्रात्सुन्दरी
 माधविकानिकुञ्जे ॥ ४ ॥ सुकण्ठ
 पीवाद्यतिस्वभर्तुर्गानार्थसम्यस्य
 तिसमृत्तिन । सदैवतालाविहि
 ताषमाला कौण्डकलातानवतीम
 तासा ॥ ५ ॥ आत्वासमुत्तीर्णव
 तीसुदेहाकेशप्रणिष्टन्दिनवारिवि
 न्दुः । निष्पीडयन्तीतिमिरांशु
 कान्तकेदारिकारक्तपयोधरश्री ॥
 ६ ॥ अथश्रीरागः । लौलावतारेण
 वनान्तराणिचिन्वन्प्रसूनानिबधूस
 हायः । विलासवेशिञ्जतिदिव्यमू
 र्त्तिः श्रीरागएषप्रथितः पृथिव्या
 म् ॥ ३ ॥ सध्यासुकाजिष्टमध्यदे
 शप्रवादयन्तीशुभिनाकथन्वम् । धा
 राधराघातुविचित्रिताङ्गीशाब्धारि
 कागन्धसृजनिधर्त्ते ॥ १ ॥ रस

राग :

राग :

नयासुविचारितकौतुकं विदधतीक
 विकीविदकौतुकम् । सुकवितामृ
 तभावनतत्परामगवतीमुभगासमु
 दाहता ॥ २ ॥ पुष्पाद्यानि सार्द्धमा
 लीकलामैः क्रीडन्त्वैवकीकिला
 काकलीषु । रामाश्यामासद्गुणा
 नाक्षसीमागौरीगौरीगौरवालोक
 दिष्टा ॥ ३ ॥ अष्टाशिकायांस्फुट
 कौमुदीभिः प्रकाशितायारजनौवि
 हारम् । अज्ञायकान्तेनसमं वसेन्ती
 कौमारिकाकामकलावधन्ती ॥ ४ ॥
 गौरीपादाभोजमभ्यर्चयन्तीगन्धोद्
 तगन्धमाल्यं दधाना । नानारत्नो
 पायनैर्भक्तिसाधैर्वलीयारीकथ्य
 तैवालिकेयम् ॥ ५ ॥ उल्लासयन्ती
 धम्मिष्ठेरहः स्थान्प्राशयन्नुना ।
 मालतीकुसुमस्रग्भिर्वैरागौरागि
 ष्ठीस्रता ॥ ६ ॥ अथयसन्तः ।
 च्त्ताह्, रेणैवकृतावतंसोविधूय
 मानारुणनेचपद्मः । पीताम्बरः
 फासुनचारुदेहोवसन्नरागोयुवती
 श्रियश्च ॥ ७ ॥ सुनृत्यमानातिमुशी
 लयुक्तासुललाताकल्पितहारवष्टि,
 च्त्ताह्, रंपाशियुगेवधन्तीजवा
 रुथाङ्गीतुडिकिरितेशम् ॥ १ ॥ स
 क्रीतगोष्ठीषु गरिष्ठभावंसमाश्रिता
 गायनसम्प्रदायेः । खर्व्वङ्गिनीन्
 पुरपादपद्मासापञ्चमीपञ्चमवेद्वेची
 ॥ २ ॥ अरसिकेशचयसुसारं विद

धतीशयनोत्थितचारुवेशम् । विलु
 लितालकवह्निकृशाङ्गीभासुराललि
 ताकषितावुधैः ॥ ३ ॥ सखीक
 लापैः परिहास्यमानाधियोगिनी
 कान्तवियोगदेहा । पीनसनीचैव
 धरप्रसुमाश्यामासुकेशीपठमञ्ज
 रीयम् ॥ ४ ॥ कर्षीत्यलालम्बिमधु
 व्रतालीनृपोतिसामञ्जसकृजिता
 नि । कान्तान्तिकेगन्तुमनाः प्रदो
 यै सागुर्जरीवैशकलाचिताङ्गी ॥
 ५ ॥ अर्ध्यापयन्तीनिजशिष्यवन्द
 संगीतशास्त्राणिविवेचनाभिः ॥ म
 नीधराशरलताभिराभासंमस्तभा
 थाकुशलाविशेषा ॥ ६ ॥ अथद्विष्टो
 लः । हासाभिलासेनपतनूपि
 व्यामुत्थापितस्तत्तृषण्मात्रिहन्देः
 उल्लासंगीतरसैर्विदग्धोद्विष्टो
 लरागः कथितारसज्ञैः ॥ ५ ॥ मयूरके
 काश्रवणोत्सन्तीमयूरिकानृत्यततं
 किरन्ती । मयूरकांतीवसितिदधा
 नामायूरिकासङ्घितागुणज्ञैः ॥ १ ॥
 प्रदोषकालेयहसम्मविष्टाप्रदीपह
 स्तारुणगात्रवस्त्रा । सीमन्तसिन्दू
 रविराजमानासुररत्नमालाकिलदी
 पिकेयम् ॥ २ ॥ सार्कसखीभिर्वि
 जनेवसन्तीविचित्रवलीजनितम्बस
 ध्रा । निरीह्यमाथाननदर्पसाया
 सादेशकारौकधितागुणज्ञैः ॥ ३ ॥
 भर्तुर्दधानाचरणारिन्दंनिषेधय

राग :

नौपरदेशयानम् । प्रकामदाम्यद्य
 सुखेनिमग्नासापाहिडासद्धयिता-
 कवीन्द्रैः ॥ ४ ॥ कर्णोदधानामुर-
 पुष्यद्युग्मं स्फुरत्सुश्रवो जमनीहरा-
 ह्नी । स्मोराननाचारुबिलोलनेत्रा
 बराहनेयंकथितावडारी ॥ ५ ॥ उ
 त्यन्नभात्रे प्रथमापराधेमानंपुनः क
 तुमनासिरेण । ऋजुस्त्रभावात्रि-
 यतंरुदन्तीसामोरहाटीहठकेलिरु-
 टा, ॥ ६ ॥ अथकर्णाटः ।, लपाय-
 पाणिस्तरताधिरूढोसयूरकरुहाति-
 सुकरुक्कान्ति, । स्फुरत्सितस्त्रि-
 श्वरसः प्रशान्तः, कर्णाटरागोह-
 रितालधर्यं, ॥ ६ ॥ चिरंनटन्ती-
 शुभरङ्गमध्ये संप्राद्यं वस्तौनटिनंबस
 त्तम् । सुगौततालेषुकतावधाना-
 नटीपुनाटीपरिधानदेहा ॥ १ ॥
 स्वनायकंपुष्पलतादिरुटाहसन्मुखी
 सर्वसुदंबहन्ती । स्वनानिशश्रद्धित
 नोतिमुग्धाभूपाजिकासाम्प्रलदु-
 त्तरीया ॥ २ ॥ अध्यापयंतीशुक
 सारसारी : श्रीरामरामेतिमुवेशल
 ह्नी । वामस्तनोर्दंस्खलितांशुक
 श्री : श्रीरामकेलीकथिताकवीन्द्रैः
 ॥ ३ ॥ विशेषवैदग्ध्यवतीसमस्ता
 न्खलाविलसिनविमोहयन्ती । उ
 हन्नितम्बापरिपुष्टदेहावडाप्रलम्बस्त
 नभारभय्या ॥ ४ ॥ भर्तुः समं
 पायसिसत्तारन्तीपयैविहारेणसरो

राग :

रुहाणि । विचिन्वतीसौरममीद्
 मानाकामोदरागिष्युदितागुणत्रैः
 ॥ ५ ॥ व्याधूतानटन्त्यपरिश्चमेण
 बालालीलाभिः सुदतीकृतादरा
 । नटीनांकल्याणीकलयतिमगह
 स्तीरणप्रस्थानंसुखरिताकिद्वषीक
 लापम् ॥ ६ ॥ अथरामरागिणीनां
 भावनिरूपणम् । मालवः, यीशु
 हिल्लोलामल्लारसदनन्तरम् । गाय
 न्तिगायकाधीरसानन्देनचतुष्टय-
 म्, वसन्तराग, कर्णाटोबीवीरीभश्च
 तः क्रमात् ॥ धानसीमालसीचै
 वभैरवीमाधवीतथा ॥ सुभगापञ्चमी
 नाटीवेलोयागीचगुर्जरी । कामो
 दाचापिकल्याणीकाडाकेदारिका
 तुडी ॥ कौमारोमायुरीचैवदेगका
 रीचसिन्धुडा । रामकेलीचभूपाली
 रागिष्यस्येतिविश्रुतिः ॥ आनन्दा-
 श्राद्धतिप्राज्ञारगीयन्तेगानकौविदेः
 । पूरधोकानडामौरीरामकौरी-
 चदीपिका ॥ आशावरीविभाषाच
 वडारीचगहातथा । एताश्चनवरा
 गिष्योवीरांशियानसुसमम् ॥ वेला
 वषोचगाम्बारीजलितापठमञ्जरी ।
 वैरागिरागिणीचापिनोरहाटीच-
 पाहिडा ॥ कर्णाशाविधानीया
 त्सप्ततारामयोपितः ॥ रामेण
 रसभागेनयट्चिंशत्रुरागिणीषु च
 । करुणानन्दतीरेण, ज्ञापनार्थमत

रागहन्तः

वयम् ॥ इतिसंगीतदामोदरेशिव
 नारदसवादे १।३ अध्यायौ ॥ रञ्जन
 म् । रञ्ज० भावेवञ् ॥ रञ्जतेऽने
 नेतिवा । अक्षरं रिचकारकेसंज्ञाया
 मितिघञ् । घञिचभावकारणयो
 रितिरञ्जे नलोपः ॥
 रागचूर्णः । पुं० दन्तधावने । खद्विरे
 ॥ सकारध्वजे । कन्दर्पे ० लाक्षारसे
 ॥ फलचूर्णे । गुणाल० इ० भा० ।
 सिन्दुरे ॥
 रागच्छत्रे । पुं० कामदेवे ॥ वि० रा
 गेणच्छत्रे ॥
 रागदः । पुं० तैरथीक्षुपे ॥ वि० राग
 दातरि ॥
 रागदालिः । पुं० मसुरे ॥
 रागपत्रः । पुं० कामादिषु ॥ काम
 चमत्सरश्चैवस्पृहात्प्यातयैवच । लो
 भोमायाचदक्षाररागपत्रइतीरित ॥
 रागपुष्पः । पुं० चम्बूके रत्नाम्ना
 ने ॥
 रागपुष्पी । स्त्री० जवायाम् ॥
 रागप्रसवः । पुं० चम्बूके ॥ रत्नाम्
 नाने ॥
 रागवन्धी । वि० रागप्रवर्तके ॥
 रागयुक् । पुं० माणिक्ये ॥
 रागरञ्जुः । पुं० कामदेवे ॥
 रागलता । स्त्री० रत्नाम् । कामप्रिया
 याम् ॥
 रागहन्तः । पुं० कामदेवे ॥

राघवः

रागषाडवः । पुं० दाडिमद्रावायुक्त
 सुद्वयुषे ॥
 रागसूचम् न० तुनासुचे ॥ पट्टसू
 चे ॥
 रागाङ्गी । स्त्री०)
 रागाद्या । स्त्री०) मञ्चिष्ठायाम् ॥
 रागाहः । वि० आश्रादत्त्वादानहीने ॥
 रागशनिः । पुं० बुधे ॥
 रागिणी । स्त्री० विदग्धायांनार्याम् ॥
 मेनकायाञ्छेष्ठकन्यायाम् ॥ जय
 श्रीनाम्न्यांलज्ज्याम् ॥ पद्मगा
 षांविष्णु । ताश्चदनुमन्मतेभरतम
 तेचविंशत्प्रकाराः ॥ सीमेश्वरम
 तेकलानायमतेचषट्चिंशत्प्रका
 राः । चासांविचरणं रागणन्देद्रष्टव्य
 म् ॥
 रागो । वि० कामाद्याकुलचित्ते । का
 मुके ॥ रत्तरि । अनुक्ते ॥ रागि
 षोदेष्वन्तोहिसदेशसुरमानुषाः ॥
 यथोक्तभागवतव्यासेन । रागीविष्णु
 : शिवीरागी ब्रह्मापिरागसंयुतः ।
 रागवानपिचानुयांदिदेशद्रवलय्यत
 इति ॥ रञ्जेः सम्पृचानुरुधे तित
 ष्ठीलादिषु घिनुष् । तृणधान्यवि
 शेषे । लाञ्छने । बहुतरकणिशे ।
 गुच्छकणिशे ॥
 राक्० ग्० । वि० समर्थे ॥ राघति ।
 राघसामर्थ्येक्तिप् ॥
 राघवः । पुं० रघुवंशके । श्रीरामे ।

राजकम्

पुराणप्रसिद्धेष्वेर्महामीने ॥ यथा
। अस्तिमख्यस्तिमिनामशतथेजन
विस्तृतः । तिमिद्विलसद्विलोपित
द्विलोप्यस्तिराधवः ॥ इति ब्रह्मा
खडाभिमानिनि रङ्गतिनाशंगच्छ
तौतिरचुरन्नमयः कोशः । तत्रवि
दितः । अण् ॥

राजवायणः । पुं० रामायणे ॥ यथा
। सतिहासपुराणेनिराजवायणभा
रतम् । समाप्तिरहितान्येवसन्तित्वा
निश्रुतानिते ॥ इत्यग्निपुराणम् ॥

राजलः । पुं० द्रुमकण्ठके ॥

राजवम् । न० सगरामजीवस्त्री । रङ्गी
भवम् । रङ्गीरमनुष्येण चैव्यम् ।
सगरामजश्चैत्रसगरश्चैत्रपशुमानं
याद्यम् । तेनकम्बलाद्यपिराजवम्
॥ पुं० शत्रि ॥ रङ्गीदेशविशेषभ
वः । पूर्वशाण् ॥

राजवकः । पुं० मनुष्ये ॥ रङ्गीभवः
। मनुष्यतत्त्वथेयुञ्ज् ।

राजवायणः । चि० राजवार्थे ॥ रङ्गी
भवः । रङ्गीरमनुष्येण चैतिष्कम् ॥
राजगणम् । न० रङ्गन्० इ० गी० भा०
प्र० पुष्पविशेषे ॥

राजङ्गम् । पुं० राजनि । राजते । रा
जुदीप्ती । सत्सित्तिक्लिप्
राजकम् । न० नृपवृद्धे । राज्ञांसमूहः
। गोत्रलोष्टेः रभराजराजन्तराजपु
त्रवत्समनुष्याजाहुञ्ज् ॥ पुं० राजनि ।

राजघः

राजकदम्बः । पुं० कदम्बविशेषे ॥
राजकन्याः । स्त्री० केविकापुष्ये ॥ भू
। पसुतायाम् ॥

राजककटीः । स्त्री० शीनांककन्याम् ॥
राजकशिरः । पुं० न० जलजकदविशे
षे ॥ भद्रमुस्तायाम् ॥

राजकीयः । चि० राजसम्बन्धिवस्तु
नि ॥ राजद्रुम । राज्ञः कंचित
च्छः कार्कारिन्नादेशः ॥

राजकुमारः । पुं० राजपुत्रे ॥
राजकूपपाण्डः । पुं० वाताक्याम् ॥
राजकीशातकी । स्त्री० धामांगवे ।
तीरञ्जी० इ० भा० प्र० फलशाकिरा
जकीशातकीशीतामधुराकफदात
ला । पित्तघ्नोदीपनीश्लासज्वरका
सक्तमिप्रशुत् ॥

राजकुर्वकः । पुं० सर्षपे ॥
राजखर्जूरी । स्त्री० शिष्टखर्जूर्याम् ।
पिण्डखर्जूरिकायाम् । राजपिण्डा
याम् । नृपप्रियायाम् ॥

राजगामि । चि० राजसम्बन्धिनि ॥
राजगिरिः । पुं० शार्कप्रभेदे । राजा
द्वी । राजशाकिन्याम् ।

राजगुह्यम् । न० सर्वेषां गुह्यानां रा
जि ॥ गुह्यानां राजा । राजदन्तादिः ॥

राजकण्ठम् । न० । तीर्थविशेषे ॥
राजरोवः । पुं० मत्स्यविशेषे ॥ मदा
भेदे ॥

राजघः । चि० तीर्थे ॥ राजघन्तरि

राजदन्त :

राजा

राजानं हन्ति । ४०० । राजघउप-
सङ्ख्यानाहङ् ॥ टिलीपोघच्वञ्च
निपात्यते ॥

राजचिञ्चम् । न० नृपाज्ञासूचकैल
ञ्चविशेषे ॥ चिञ्चानाराजा । रा
जदन्तादि ॥

राजचिञ्चकम् । न० उपस्थे ॥ चिञ्चा
नांस्त्रीपुंविभाजकानाराजा ॥

राजजम्बू । स्त्री० पिण्डखर्वुरे ॥
जम्बूप्रभेदे । फलेन्द्रे । फरेदा-
वृ० मा० । राजजम्बूफलखाट्टुवि
ष्टम्भिशुरोचनम् ॥ जम्बूनांरा
जा ॥ राजदन्तादिः ॥

राजतम् । न० रजते ॥ त्रि० रज
तनिर्मिते । रूप्यमये ॥ रजतस्यवि
कारः । प्राणिरजतादिभ्योजि
ह्वञ् ॥

राजतरुः । पुं० कर्षिपारवृधे ॥
शारम्बधे ॥

राजतरुणी । स्त्री० पुष्यविशेषे । महा
सहायाम् । वर्षपुष्ये । अम्बाने
। सुपुष्ये । सुवर्षपुष्ये ॥

राजता । स्त्री० राजस्त्रे ॥

राजताल । पुं० खनामख्यातपा
दमे ॥ सुवाके ॥

राजतमिषः । पुं० नाटाम् ॥ सु
खाशि ॥ वृ० त्रिकाण्डशेषः ॥

राजदण्डः । पुं० राजशसनम् ॥

राजदन्तः । पुं० अधोदन्तपरुक्लिस्थ

मध्यदन्तयुग्मे ॥ दन्तानाराजा ।
राजदन्तादिपुपरम् ॥ उपरिश्चे
षीस्यमध्यवर्त्तिदन्तद्वये ॥ यथा ।
राजदन्तौतुमध्यस्थोवुपरिश्चे षिकी
क्वचिदितिहेमचन्द्रः ॥

राजदेशीयः । पुं० राजकल्पे । राज
देश्ये ॥ ईषदूनोराजा । ईषदसमा
माप्तौकल्पप्रदेश्यदेशीयरः ॥

राजधत्तूरकः । पुं० वृहदत्तूरके । रा
जधत्ते । महाशठे ॥

राजधर्माः । पुं० राज्ञांकर्त्तव्यकर्म-
णि । सचमदुस्मृतेः सप्तमाध्याये०
कालीपुराणस्य ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ अ-
ध्याययोः महाभारतस्यशान्तिपर्व-
णिपद्मपुराणस्यस्वर्गखण्डे ॥ १३८ ॥
अध्यायेचद्रष्टव्यः ॥

राजधानकम् । न० राजपुरे ॥ (४) ॥

राजधानी । स्त्री० कोट्टे । राजपुरे ।
स्त्रन्वावा । धीयतेऽस्याम् ॥ वृत्ति०
धानी । करणाधिकरणयोस्त्वधि-
करणे ल्युट् । डीप् । राजधानी ॥

राजधान्यम् । न० श्यामाके ॥

राजधूसूरकः । पुं० वृहदूसूरे ॥
राजधूसूते । महाशठे । निस्त्रीणमु
ष्यके । भ्रान्ते । राजस्वर्णे ॥

राजा । पुं० प्रभौ ॥ चात्रिये ॥ सृगा-
द्धे । रजनीपती ॥ यद्ये ॥ शक्ते ॥
नृपे । पार्थिवे । राज्याभिषिक्तं च
त्रिये ॥ अभिषिक्तजनपदपुरपाल-

राजा

राजा

यित्पुरुषश्रेष्ठे । च्छाम्भृति । भूपे ।
 प्रणताशेषसामन्तैः ॥ चैराजकेहि
 लोकेस्मिन्सर्वतोविद्वृतेभयात् ।
 रत्नार्थमस्य सर्वे च्छराजानमच्छतप्र
 भुः ॥ अष्टव्युत्पत्तिर्विष्णुपुराणे ।
 यथा । महेंताराजराज्येनपृथुर्वैश्वः
 प्रतापवान् । सोभिपित्तोमहोत्तोजा
 विधिवर्धर्मकीर्तिदेः ॥ पित्रोऽपर
 च्छितास्तस्वप्रजांस्ते नानुरच्छिताः ।
 अनुरागात्ततस्तस्मिन्मराजेश्चभा
 पतेति ॥ राजकत्तव्यकर्माणि यथा
 मद्दालसोवाच । वत्सराज्ञाभिपित्ते
 नप्रजारञ्जनमादितः । कर्त्तव्यमवि
 रोधेनस्त्वयस्मिन्क्षमहीभृताः । अविसे
 धेन । धर्मशास्त्राविरोधेन । व्यस
 नानिपरिच्यञ्चसप्तसूलहराणि वै ।
 चात्मारिपुत्र्यः संरज्योर्विहर्मन्वि
 निर्गमात् ॥ अष्टधानाशमाप्रोति
 स्वचक्रश्चन्दनाद्याया । तद्याराजाय
 सन्दिग्धं बहिर्मन्त्रविनिर्गमात् ॥
 दुष्टादुष्टाञ्चजानी प्रादुमाव्यानरिदो
 षतः । चरैश्चरास्तथाशचोरन्वैष्ट
 व्याः प्रयव्रतः ॥ विश्वासोनतु क
 र्तव्योराज्ञाभिवात्सयन्भुपु । का
 र्ययोगाद्मित्रेषु विश्वसीतनराधिपः
 ॥ स्थानवृत्तिचयज्ञेनपाङ्गुच्छिदि
 तात्मना । भवितव्यं नरेन्द्रेणनका
 मवशवर्तिना ॥ प्रागात्सामन्त्रिषु
 शेषततोभूत्सामहीभृता । जियाथा

नन्तरं पौराविरुद्धो तततोरिभिः ।
 यस्त्वेतानविजित्यैववैरिणो विजि
 गीषते । सोऽजितात्मानितामा
 स्वः शत्रुवर्गेणवाध्यते ॥ तस्मात्
 कामादयः पूर्वजेयाः पुत्रमहीभृ
 ता । तस्यैहिजयोराज्ञोराजानश्च
 तितैर्जितैः ॥ कामः क्रोधश्चक्षीभ
 यमर्दोमानस्तद्वैषय । हर्षश्चशत्रो
 च्छतेनाशयः कुमहीभृताम् ॥ का
 मप्रसक्तमात्मानं स्मृत्त्वादण्डनिपा
 तितम् । निवर्त्तयेत्तथाक्रोधादनु
 द्वाहं हतात्मजम् ॥ एतमेतंतथालो
 भागमदाद्ये नंदिजैर्हंतम् । मानादना
 युषः पुत्रं हतं हर्षात्पुरञ्जयम् ॥
 एभिर्जितैर्जितैस्सर्वमरुत्ते नमहात्म
 ना । स्मृत्त्वाविषजयेदितान्पङ्क्तो
 पांश्चमहीपतिः ॥ काककोकिल
 भृहाणां वकव्यास्तशिश्वंदिनाम् ।
 हंसानां लोहकुट्टानां शिर्षं तचरितं
 नृपः ॥ काकात् । सर्वशदिता । कौ
 किलात् । माधुर्यम् । भृहात् । अपी
 डयाऽर्थादानम् । वकात् । शत्रुयुद्ध
 र्थे एकायताम् । व्याजात् । दुःखस
 पिंश्वम् । शिखण्डिनः विवता ।
 म् । सर्पयहणायमूकताम् । राषा
 वात्मगोपनञ्च । हंसात् । सारयाहि
 त्वम् । लोहकुट्टात् । संधानम् । कौ
 शिकश्चक्रियां कुर्याद्विपद्ये मनुजेश्च
 रः । चेटांपिपीलिकानोश्चकालिभू

राजा

राजा

पः प्रदर्शयेत् ॥ कौशिकस्य • उलू-
 कक्षरात्रीकाकावस्त्रन्दनम्पिपी-
 लिकानाम् • सेनावहृत्त्वंसर्पभक्ष-
 णञ्च ॥ ज्ञेयान्निविस्फुल्लिहानांवी
 जचेष्टाचशात्मले : । चन्द्रसूर्यं स्व-
 रूपसंनोक्ष्येपृथिशीक्षिता ॥ अ-
 ग्निविस्फुल्लिहानात् • दूराद्वाहः । वी-
 जात् • महदर्थं निष्पादनम् । उष्ण-
 काले • चन्द्रः सुखदायो • शीतका-
 लेन । एवं सूर्यः शीतेसुखदायोऽ-
 ष्यकालेन एवं कालानुसारेण सुखदुः-
 खदाहत्वम् ॥ वधकात्पद्मसरमशु-
 लिन्यागुर्विषोस्तनात् । प्रजान्दमे-
 खचादेयातथाचण्डालयोपितः ॥
 वधकात् निघृणत्वम् । पद्मात् •
 कण्टकगोपनम् स्मितमुखताच ।
 सरभात् • घृत्वापिशचून्नीद्रेकः ।
 । यथासरभोऽष्टापदः परोन्नतिं न
 सृष्टे । शूलिन्याश्चित्त्रापनम् ।
 गुर्विष्ट्याः स्तनात्कालियादानम् ।
 चण्डालयोपितृशैनिको • हागशि-
 रोदर्शयित्वा अन्यदिक्रीणाति ॥
 अकार्थयमसोमानांतद्वायोर्मही-
 पतिः । रूपाणिपञ्चकुर्वीतमहीपा-
 लनकर्मणि ॥ यथेन्द्रश्चतुरोमासान्
 वार्याधिर्णैवभूतलम् । चाप्याययेत्
 रावालीकान् परिचारैर्महीपतिः
 ॥ परिचारैर्यद्दानादिभिः । मा-
 सानष्टीयथासूर्यस्त्रायं हरतिरग्निः ।

भिः । सूर्येणैवाभ्युपायेनतथाशु-
 ल्यादिनाह्वयः ॥ यथायमः प्रिय-
 हृष्यीप्राप्तेकालेनियच्छति । तथा
 प्रियाप्रियोरंजादुष्टादुष्टेसमोभवेत्
 ॥ पूर्णेन्दुमालेश्वयथाप्रीतिमान्
 जायतेनरः । एवंयत्रप्रजाः सर्वा
 निर्वृत्तास्तच्छाश्रितम् ॥ मरुतः
 सर्वभूतेषु निगूढंहरतेयथा । एवं
 चरैर्द्रुपचारैः पीरामाख्यारिवभ्यु-
 पु ॥ नलोर्भार्यैर्न कामार्यैर्नार्यैर्
 यस्मानसम् । पदार्यैः कृष्यते
 धर्मात् सराजास्वर्गं नृच्छति ॥ लो-
 भादिप्रयोजनैः ॥ उत्पथयाहिणो
 मूढान्स्वधर्माच्चलितान्नरान् । यः
 करोतिनिजधर्मं सराजास्वर्गं नृच्छ-
 ति ॥ उत्पथयाहिणः पापिनः ॥
 वर्यधर्मानसौदन्तिवस्त्राद्रेतथाश्र-
 माः । राज्ञस्तस्मसुखंतातपरचेह
 चशाश्रितम् ॥ एतद्राजः परं कृत्य
 तयैतद्दुहिकारणम् । स्वधर्मस्था-
 पनं नृणांचालयतेनकुबुधिभिः ॥ पा-
 लनेनैवभृत्यानां कृतकृत्यामहीप-
 तिः । सम्यकपालयिताभागधर्मं
 स्यात्प्रीतिवैयतः ॥ एवमाचरतेरा-
 जाचातुर्वर्ष्यं स्वरक्षणैः । समु-
 खीविहरत्येवशक्तस्यैतिसलोकता-
 म् । इतिमार्कण्डेयपुराणमदाल-
 सापाख्यानध्यायः ॥ राजते । रा-
 जृ • कनिन्दुहपोतिकनिन् ॥

राजन्यः

दोषिमति ॥ उत्तरपदेचेत् श्रेष्ठार्थं
वाचकः ॥

राजनम् । न० सामविशेषे ॥ त्रि०
राज्ञः शूद्रायासुत्पन्ने ॥ राज्ञोऽ
पत्यम् । राजश्वशुरायत् । राज्ञो
जातावेवेतिवार्त्तिकत् शूद्रायासु
त्पन्ने क्षत्रियजातित्वाभावाद् ॥
अन्नितिप्रकृतिभावः ॥

राजनामा । पुं० पटोले ॥
राजनीतिः । स्त्री० नीतिशास्त्रे । रा
जहत्ती ॥ पश्यान्वचनीतिराजनी
तिश्च ॥

राजनौलम् । न० नरकतमणौ ॥
राजन्यः । पुं० क्षत्रिये । अस्त्रविधि
बोधितानिकर्माण्यथा । राजन्या
नाञ्चसहृत्सङ्घ्यासोभूमिशासन-
म् । अत्राशक्तौवदिगृहत्तंशुद्धत
मथाश्वेदिति ॥ अस्त्रनिधिर्कर्म
ण्यथा । राजन्यानांकरादानंवि
नावैवाहितक्षयः । प्रतिग्रहः स
निंयोवपरचवासुखप्रदः ॥ युद्धेप
लायनश्चैतथाकातरताधिपु । अ
पालनंप्रजानाञ्चदानधर्मविरक्तता-
। अनवेक्षास्वराष्ट्रसन्नाङ्गणानाम-
नादरः । अमाद्यानामसन्मानंते
पांशुर्मानवेक्षणम् ॥ मृत्त्वानाञ्चप
रौहासोनिषिद्धः क्षत्रजन्मनामिति
॥ राज्ञोपत्यम् । राजश्वशुरायत् ।
राज्ञो जातावेव । यथाभावकर्मणो

राजपणी

रितिप्रकृत्या ॥ राजपुत्रे ॥ वज्रै
॥ चौरिकाद्रुमे ॥ राजति । राज०
। राजिरन्यः ॥

राजन्यकम् । न० क्षत्रियसमूहे ॥ रा
जन्यानांक्षत्रियार्थासमूहः । रा
जोक्षेत्रीरभराजराजन्येतिवञ् ।
प्रकृत्याशकेराजन्यमनुष्ययुवानः ॥

पुं० राजन्यादेशे । राजन्यानांविष
येदेशः । राजन्यादिभ्यावुञ् ।
राजन्यवन्तुः । पुं० दुर्बलनृपतौ ।
राजाभासे । राजन्यावन्धोऽस्य ॥

राजन्यान् । पि० सुराञ्जिदेशे । यत्र
देशेस्वधर्मशीलोराजा । तत्रदेशे
राजाक्षितिञ्चयाचवा । प्रशंसार्था
नतुप् । राजन्यान्सौराज्ये । इ-
तिनिपातनाञ्जेलोपाभावः ॥ रा
जन्यतौ० भूमिः ।

राजपटोले । पुं० पटोले ॥
राजपटोली । स्त्री० मधुपटोल्याम् ।
राजपट्टः । पुं० मणिविशेषे । विरा
जते ॥

राजपट्टिका । स्त्री० चातकखनि ॥
राजपथः । पुं० राजमार्गे ॥ राज्ञः
पथ्याः । ऋकपूरितिसमासात् ॥
तद्वचनंयथाधनूपिदशविस्तीर्णः
श्रीमान् राजपथः स्मृतः । नृवा
जिरयनागानामसम्बाधः सुसङ्घरः
इति ॥

राजपथी । स्त्री० प्रसारिणीकतायाम् ।

राजपुत्र :

राजपलाशदुः । पुं० रक्तवर्णपलाशद्वी
। यवनेष्टे । राजप्रिये । महामूले ।
दीर्घपत्रे । रक्तकन्दे । लालकांदा०
लालप्याज० इ० भा० ॥

राजपीलुः । पुं० महापीलुवृक्षे ॥

राजपुत्रः । पुं० बुधवर्षे ॥ महाराजा
स्य ॥ राजनन्दने । युवराजे । रा-
जकुमारे । महर्दारके ॥ कुमार
रक्षाकर्तव्याराज्ञायत्नेनसर्वदा ॥
तथाहि । राजपुत्रस्वरक्षाचकर्त
व्यापृथिवीजिता । आचार्यैश्चास्य
कर्तव्यं नित्यमुक्तेश्चरत्नम् ॥ धर्म
कामार्थशास्त्राणिधनुर्वेदश्चशिक्ष
येत् । रथेचकुञ्जरेचैनं व्यायामं
कारयेत्सदा ॥ शिल्पानिश्चिये
स्यैवनासैर्मिथ्याप्रियं वदेत् । गुणा
धानमशक्नुयस्यकर्तुं स्वभावतः
॥ वन्यनंतस्यकर्तव्यं शुभेदेशिसुखा
न्वितम् । अधिनौतकुमारं हिकुल
माशुविशीर्यते ॥ अधिकारेषुसर्वे
पुत्रिनौतं हिनिथीजयेत् । चादौ
खल्पेपुतत्पपद्यात्क्रमेणाथमहत्
स्वपि ॥ मृगयापानमन्त्रांश्चवर्जयेत्
पृथिवीपतिः । एतान्यासेवमाना
स्तुविनष्टाः पृथिवीक्षितः ॥ बह
धीनुपमादृत्वायेपासङ्स्यानविद्य
ते । ह्याटनं दिवास्त्रप्रंविशेषेणधि
वर्जयेत् ॥ वाक्पारुष्यं नकर्तव्यं
दृग्दृश्यापारुष्यमेवच । परोक्षनिन्दा

राजपुत्रः

धतथावर्जनीयामहीक्षिता ॥ अथ
सद्रूपणं राजादिः प्रकारं विवर्ज्यं
येत् । अर्थानां दूषणञ्चैव तथा चार्थे
षु दूषणम् ॥ अकारणात्समुच्छे
दं दुर्गादीनामसत् क्रिया । अर्थां
नां दूषणं प्रोक्तं विप्रकीर्णं त्वमेवच ॥
अदेशकालियदानमपात्रे दानमेवच
। अर्थसद्रूपणं प्रोक्तमसत्कर्म प्रवर्त
नम् ॥ कामं क्रोधं मदं मानं लो
भं हर्षं शयैवच । जैतव्यमरिपद्मं
सादरं पृथिवीक्षिता ॥ एतेषां विज
यं कृत्वा कार्यं भूत्यजयंततः । कृ
त्वा भूत्यजयंत सर्वे राजाजनपदं जये
त् ॥ कृत्वा तु विजयं तेषां शत्रून्
वाह्यांस्ततो जयेत् । वाह्याश्च विवि
धास्त्रियास्तु ल्याभ्यन्तरकृतिमाः ॥
शुरवस्त्रे यथा पूर्वं तेषु यत्परैर्भवेत्
। पितृपैतामहं मित्रं सामन्तपुत्र
धारिणोः ॥ कृत्रिमसमझभा
गमित्रं विविधमुच्यते । तथा
पित्रगुरुः पूर्वं भवेत्तथा पिचा-
हतः ॥ खाम्यमाख्यो जनपदी दुर्गा-
सैन्यं तथैवच । क्षीणीमिव श्वधर्म
सप्तपदां राज्यमुच्यते ॥ सप्तपदां
पिराज्यस्य मूलं स्वामी प्रकीर्तितः ।
तन्मूलत्वात्तथाहानां राजारज्यः
प्रयत्नतः ॥ षडङ्गरक्षाकर्तव्यात्-
थातेन प्रयततः । अग्नेभ्यो यस्त-
थे कस्यद्वीहमाचरते स्वधीः ॥ यथस्त

राजपुत्र :

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीचिता ।
 नराज्ञासृदनाभाव्यं सृदुर्हपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दासुषेनापितीच्छा
 दुद्विजतजनः । कालिसृदुर्योभवति
 कालिभवतिदासुषः ॥ राजालोक
 द्वयापिजीतस्यलोकद्वयंभवेत् । भू-
 त्त्यैः सहमहीपालः परिहासंवि
 वर्जयेत् ॥ भूत्त्याः परिभवंतीहनु
 पंक्षपं वशकृतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्जयेत् ॥ लो
 कसद्गृहणार्थयज्ञतंकव्यसनीभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रिकंचेत
 सः ॥ जनाविरागमायांतिसदा-
 दुः सैव्यभावतः । स्मितपूर्वाभि-
 भांषीस्यात्सर्वस्यैवमहीपतिः ॥ स
 ध्वंज्वपिमहाभागभृकुटिनसमाच-
 रेत् । भाव्यंभर्मभृतांश्रिष्टस्यूलक्षे
 यभूमता ॥ स्यूलक्षक्षयवशगासर्वा
 भवतिनेदिनी । अदीर्घसूत्रक्षभवे-
 त्सर्वकर्मसुपार्थिवः ॥ दीर्घसूत्र-
 स्यनृपतेः कर्महानिर्धुवंभवेत् । रा
 शीद्वेषेचकामेचद्रोष्टेपामेषकर्मणि ॥
 अग्रियेचैवकर्त्तव्येदीर्घसूत्रः प्रश-
 स्यते । राज्ञासंभृतमन्त्रेणसदाभा-
 व्यंदिजोत्तमः । तस्यासंभृतमंचस्य
 क्षीयाः सर्वापदेःध्रुवाः । कृत्वा-
 न्येवतुकर्माणिजायन्ते यस्यभूपतेः ॥
 नारध्यानिसहाभागतस्यस्याहसुधा
 पजे । मन्त्रमूलंसदाराण्यंतद्या-

राजपुत्र :

मूलंमुरचितम् ॥ कर्त्तव्यंपृथिवी
 प्रालैर्मन्त्रेभ्यश्चमथात्सदा । मन्त्रवि
 त्साधितीमन्त्रः संयतानांमुखाव-
 हः ॥ मन्त्रच्छलेनवद्वेषाविनष्टाः
 पृथिवीक्षितः । आकारैरिद्वितीर्ग-
 त्याचिष्टयाभापितेनच ॥ नेववक्त्रा
 विकारैश्चसृष्टतेनर्गतंमनः । न-
 यस्त्रकुशलेस्तस्यवशीसर्वाविमुन्त्रा ।
 भवेतीहमहीभर्तुः सदापार्थिवन
 न्दन । नैकस्तुमन्त्रयेन्मन्त्रेनराजा
 वद्वेषिः सष्ट ॥ नोरोहेद्विषमांता
 वंतापरोक्षितनाविकाम् । यैचा
 स्यभूमिंजयतीभवेद्युः परिपन्थिनः
 ॥ तानानयेद्वेषिसर्वांसामादिभि-
 रूपक्रमैः । यथानस्यात्कृषोभावः
 प्रजानामनयेद्यथा ॥ तथाराज्ञापक
 र्त्तव्यंस्वराष्ट्रंपरिरक्षता । सोहाद्रा
 जास्वराष्ट्रंयः कर्षयत्यनयेद्यथा ॥
 सोचिराद्भयतेराज्याज्जीविताक्षस
 वाम्भवः ॥ भृतावत्सोनातबलः
 कर्मश्रीस्योवयाभवेत् । तथाराष्ट्रं
 महाभागभृतंकर्मसमंभवेत् । योरा
 ष्ट्रमनुसृष्ट्यातिराजासंपरिरक्षति-
 ॥ सङ्घातमुपयाचेत्तु विन्दतेसुमह
 त्फलम् । राष्ट्रादिरस्यंधान्यक्षमहो
 राज्ञासुरक्षिता ॥ निष्कंक्षेभ्यः
 परिभ्यक्षययामातायघापिता । नि
 स्वंरालास्वराष्ट्रंयः कर्षयत्यस्यचे
 क्षया ॥ गोपितानिसदाकुर्यात्-

राजफलम्

सविभारगौप्रियाणिव । पञ्चस्रमुप
 योक्तव्यं फलं तेभ्यस्तथैवच ॥ धर्म
 कर्म दमायत्त विधानेद्वैवमानुषे ।
 तयोर्द्वैवमचिन्त्यहिषीरुषेद्विद्यतेक्रि
 या ॥ एवंमर्षीपालयतेऽस्यभर्तुर्लो
 कानुरागः परमोभवेद्य । वीका
 नुरागप्रभवाचलघ्नीर्लक्ष्मीवतथैव
 धराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १८४
 अध्यायः ॥ रजपूतद्वतिलोकाप्रसिधे
 यर्णसद्वरजातिविशिषे ॥ यथा । वै
 श्यादम्बुष्ठकन्यायां राजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपठतिः ॥ करणक
 न्यायांश्चित्रियास्वातसेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूहे ॥ राजपुत्राणांसमूहः । गो
 वाक्षे।शोरभे व्यादिनामुज् ॥ पुं०
 राजान् ॥
 राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यावान् ॥
 शरारिवक्षिषि ॥ जाल्याम् ॥ राज्ञ
 पुत्रिकिव ॥
 राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 मालाख्याम् ॥ रेणुकास्थीपथी ॥
 कटुतुम्भ्याम् ॥ राजरीतौ ॥
 कुक्कुन्द्याम् ॥
 राजपुत्र्यः । पुं० नागकेशरवृक्षे ॥
 राजपुष्पी । स्त्री०)
 राजप्रिया । स्त्री०) करुणीवृक्षे ॥
 राजकण्ठिज्भक्त । पुं० नागरवृक्षे ॥
 राजफलम् । न० पटोलि ॥

राजमायः

राजफला । स्त्री० लम्बुं ॥
 राजवृद्धरः । पुं० उत्तमकौली । नृप
 श्रेष्ठे । नृपवृद्धे । राजवृद्धर्भे ।
 पृथुकोले । तनुवीजे । मधुरफ
 लो । राजकोले ॥ न० रत्नामलके
 ॥ लवणे ॥ लवल्याम् ॥
 राजवला । स्त्री० गंधालिकायाम् ।
 प्रसारश्यामोयथी ॥ बलानां बलप्र
 दानां राजिव । राजदत्तादिः ॥
 राजभट्टिका । स्त्री० हापुत्रीपक्षिणि ॥
 राजभूयम् । न० राजत्व ॥
 राजभोगौथम् । न० राज्ञः शरीरा
 यद्विषे ॥ राजभोगः शरीरम् । त
 स्मैचितम् । आत्मान् विज्ञानभोग
 गीत्तरपट्टातखः ॥
 राजभोग्य । पुं० पिशाकवृक्षे । न०
 जातीकोपि । जातीफल ॥
 राजभोकी । पुं० बालपियञ्चे ॥
 राजमण्डूक । पुं० वृक्षके । महा
 मण्डूके । पीताङ्ग । वर्णाधिपि ॥
 राजमञ्जः । पुं० नृपमते । उत्सिक्त
 । उदति ॥ राजामञ्ज । मङ्गना
 राजावा ॥
 राजमार्ग । पुं० राजपथे ॥
 राजमाप । पुं० वर्षटि । नीलमाधि
 । महामाधि । चीरा । साविद्यावडो
 इ० भा० ॥ राजमाधोगुरु स्नाट्ट
 स्तवरत्नपथ । सर । रुडोवातक
 रोरुच्य । सन्ध्याभूरिमलप्रदः ॥

राजपुत्र :

राजपुत्र :

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीक्षिता ।
 नराज्ञास्यदुनाभाव्यं स्यदुर्हिपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दारुणेनापितौष्णा
 दुर्विजतेजनः । कालेस्यदुर्याभवति
 कालेभवतिदारुणः ॥ राजालोक
 इयापेक्षीतस्यलोकद्वयंभवेत् । स-
 च्यैः सहमहीपालः परिहासंवि-
 धर्कयेत् ॥ भ्रष्ट्याः परिभवन्तीह नृ-
 पं इषं वशङ्कतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्जयेत् ॥ लो-
 कसद्गृहणार्थयकृतकव्यसनोभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रिक्तचेत-
 सः ॥ जनाविरोगमायांति सदा-
 दुः सैव्यंभावतः । क्षितपूर्वाभि-
 भाषीस्यत्सर्वस्यैवमहीपतिः ॥ म-
 र्ध्यं द्वपिमहाभागभृकुटिनसमाच-
 रेत् । भाव्यं धर्मभृतांशेष्ठस्य लक्षणे-
 णभृता ॥ स्य लक्षणेस्ववशगासर्वा-
 भवतिनेदिनी । शदीर्घसूत्रमभवे-
 त्सर्वकर्मसुपार्थिवः ॥ दीर्घसूत्र-
 स्यनृपतेः कर्महानिर्भवंभवेत् । रा-
 गेहेषु चकामेचद्रीहिपापेषुकर्मणि ॥
 अप्रियेचैवकर्त्तव्येदीर्घसूत्रः प्रश-
 स्यते । राज्ञासंभृतमन्त्रेणसदाभा-
 व्यं द्विजासम ॥ तस्यासंभृतमंथस्य
 क्षीयाः सर्वापदेध्रुवाः । कृत्वा-
 न्येवतुकर्माणिजायन्त्यस्यभूपतेः ॥
 नारद्वानिमहाभागतस्यस्यादनुधा-
 वी । मन्त्रमूलंसदाराश्वंतद्या-

न्मूलसुरक्षितम् ॥ कर्त्तव्यं पृथिवी
 पालैर्मन्त्रमेदमथात्सदा । मन्त्रवि-
 त्साधितोमन्त्रः सयतानां सुखाव-
 हः ॥ मन्त्रकृत्स्नवद्वेषोविनष्टाः
 पुण्यवीक्षितः । आकारैरिद्वितैर्ग-
 व्याचेष्टयाभाषितेनच ॥ नेत्रवक्त्रा-
 विकारैश्चष्टयतेन्तर्गतमनः । न-
 यस्यकुशलेस्तस्यवशिसर्वावसुम्बरा ।
 भवतीहमहीभर्तुः सदापार्थिवन-
 न्दन । नैकस्तुमन्त्रेणान्ननराजा-
 वशुभिः सह ॥ नीरोहिद्विपमाना-
 वंतापरोक्षितनाविकाम् । येषा-
 स्यभूसिंजयतीमवेदुः परिपन्थिनः
 ॥ तानानयेद्वेषिसर्वांस्सामादिभि-
 कपक्रमैः । यथानद्यात्कृषीभावः
 प्रजानामनपेक्षया ॥ तयाराज्ञाप्रक-
 र्त्तव्यंस्वराष्ट्रंपरिरक्षता । मीहाद्रा-
 जास्वराष्ट्रंयः कर्षयन्त्यनपेक्षया ॥
 सोचिराद्भ्रष्टतेराज्याञ्जीविताश्चस-
 वाश्वः ॥ भृतावत्सोजातबलः
 कर्मयोग्योवधाभवेत् । तयाराष्ट्रं
 महाभागभृतं कर्मसमंभवेत् । योरा-
 ष्ट्रमनुग्रहणातिराजास्त्परिरक्षति-
 ॥ सङ्घातमुपयाचेत् । शिन्दतेसुमह-
 त्फलम् । राष्ट्रविरुध्यं धान्यक्षमही-
 राज्ञासुरक्षिता ॥ निष्खंस्त्रैभ्यः
 परेभ्यश्चयथासातायथापिता । नि-
 त्यं राजास्वराष्ट्रंयः कर्षयन्त्यस्यचे-
 ष्कया ॥ नीपितानिसदाकर्थात्-

राजपालम्

सविभारौप्रियाणिच । अजस्रमुप
 शीतव्यफलंतेभ्यस्तपैषच ॥ 'धर्म'
 कर्म'दमायत्त'विधानेदैवमानुषे ।
 तयोदैवमचिन्त्यश्चिरीरुपेयिद्यतेति
 या ॥ एवमहीपालयतोऽस्यमर्तुर्लो
 कानुरागः परमोभवेद्य । वीका
 नुरागप्रभवाचलक्ष्मीर्लक्ष्मीवतर्ध्व
 पराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १६४
 अध्यायः ॥ रजपूतइतिलोक्रप्रसिधे
 यर्णसङ्करजातिविशिषे ॥ यथा । वै
 श्वादेव्ब्रह्मन्यायांराजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपद्यति ॥ करणक
 न्यायांचित्रियाक्षातयेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूहै ॥ राजपुत्रार्थासमूहः । गो
 ब्राह्मीष्टीरर्भत्यादिनाबुज् ॥ पुं०
 राजान् ॥

राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यायाम् ॥
 शरारिपक्षिणि ॥ जाल्याम् ॥ राज्ञः
 पुत्रिकेव ॥

राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 . मालाल्याम् ॥ रेणुकास्थीपथी ।
 ॥ कटुतुम्ब्याम् ॥ राजरीती ॥
 कुञ्जुन्द्याम् ॥

राजपुष्पः । पुं० नागकीशरवर्धे ॥

राजपुष्पी । स्त्री०)

राजप्रिया । स्त्री०) कसुणीवर्त्ते ॥

राजफणिलभक । पुं० नःशरवर्धे ॥

राजपालम् । न० पटोले ॥

राजमायः

राजफला । स्त्री० लम्बां ॥
 राजवदरः । पुं० उत्तमकाली । नृप
 श्रेष्ठे । नृपवदरे । राजवत्तमे ।
 पृषुकोले । तनुवीजे । मधुरफ
 ले । राजकोले ॥ न० रत्नामलके
 ॥ लवण्ये । लवल्याम् ॥

राजयला । स्त्री० मंघालिकायाम् ।
 प्रसारख्यामोपथी ॥ बलानांबलप्र
 दानाराजिव । राजदन्तादिः ॥

राजभट्टिका । स्त्री० हायुचीपक्षिणि ॥

राजभूयम् । न० राजत्वे ॥

राजभोगीणम् । न० राज्ञ शरीरा
 यहिते ॥ राजभोगः शरीरम् त
 स्मैहितम् । आत्मान् विश्वजनभो
 गीत्तरपदात्तय ॥

राजभोग्यः । पुं० पियालवर्त्ते । न०
 जातीकीपि । जातीफलै ॥

राजभोजी । पुं० बाणपेययत्ते ॥

राजमण्डूकः । पुं० वृद्धके । मण्ड
 मण्डूके । पीताङ्गे । वर्षावेपि ॥

राजमहः । पुं० नृपमले । उत्सिती
 । उवते ॥ राजामल ॥ मजाना
 राजावा ॥

राजमोर्गः । पुं० राजपथे ॥

राजमायः । पुं० बर्बटे । नीलमापे

। मजामापे । श्री रा० लीविवावडो

३० भा० ॥ राजमाथोगुरु स्वादु

स्तवरस्तर्पण्यः सरः । रुद्रोवातक

रीरुच्यः सन्ध्याभूरिमलप्रदः ॥

राजपुत्रः

स्यतु कर्त्तव्यः शीघ्रमेवमहीक्षिता ।
 नराज्ञासुदुनाभाव्यं नृदुर्हिपरिभू-
 यते ॥ नभाव्यं दारुणं नापितौष्णा
 दुहितेननः । कालेसुदुर्योभवति
 कालेभवतिदारुणः ॥ राजासौक-
 ह्ययापेक्षीतस्यलोकदुर्यभवेत् । भृ-
 त्यैः सहमहीपालः परिचासंवि-
 वर्जयेत् ॥ भृत्वाः परिभवन्तीह नृ-
 पं हर्षवशहतम् । व्यसनानिचस-
 र्वाणिभूपतिः परिवर्षयेत् ॥ लो-
 कसद्गृह्यार्थायकृतकव्यसनोभवेत् ।
 शौटीरस्यनरेन्द्रस्यनित्यमुद्रितं चित

राजपुत्रः

न्मूलं सुरक्षितम् ॥ कर्त्तव्यं पृथिवी
 पालैर्मन्त्रमेदमथात्सदा । मन्त्रवि-
 त्साधितो मन्त्रः संयतानां सुखाव-
 हः ॥ मन्त्रच्छलेन बहवो विनष्टाः
 पृथिवीक्षितः । साकारैरिद्वितैर्ग-
 व्याचेष्टयाभाषितेन च ॥ निवक्त्रा
 विकारैस्सृष्ट्यतिनर्गतमनः । न-
 यस्सुकुणलैस्तस्य शिसवांस्सुन्दरा ।
 भवतीहमहीभक्तुः सदापार्थिव-
 नन्दन । नैकस्तु मन्त्रयेन्मन्त्रनराला-
 वहुभिः सह ॥ नोरोहेद्विषमना
 वंनोपरोक्षितनाविकाम् ॥ ये च

राजफलम्

सविभागीप्रियाणिव । अजस्रमुप
 योक्तव्यं फलंतिभ्यस्तयैषच ॥ धर्म
 कर्मदमायत्तं विधानिदैवमानुषे ।
 तयोर्द्वैवमचिन्त्यहिपौरुषेविद्यतेक्रि
 या ॥ एवंमर्हीपालयतोऽस्यभर्तुर्लो
 कानुरागः परमोभवेच्च । लोका
 नुरागप्रभवाचलच्छ्रीर्लक्ष्मीवतश्चैव
 पराचकीर्त्तिः ॥ इतिमाख्ये १६४
 अध्यायः ॥ राजपूतद्वतिलोकाप्रसिद्धे
 वर्णसहस्रजातिविशिष्टे ॥ यथा । वै
 श्यादम्बुष्टकन्यायां राजपुत्रस्यसम्भ-
 वः इतिपराशरपदतिः ॥ करणक
 न्यायां च चित्राज्जातश्चेतिपुराणम् ॥
 राजपुत्रकम् । न० राज्ञः पुत्राणांस
 मूह ॥ राजपुत्राणांसमूहः । गो
 चाक्षीष्टोरमं त्यादिनाशुञ्ज ॥ पुं०
 राजान् ॥

राजपुत्रिका । स्त्री० राजकन्यायाम् ॥
 शरारिपत्रिणि ॥ जाल्याम् ॥ राज्ञः
 पुत्रिकेव ॥

राजपुत्री । स्त्री० राजकन्यायाम् ।
 . सालाल्याम् ॥ रेणुकाख्यीपक्षी ॥
 ॥ कटुतुम्ब्याम् ॥ राजरीतौ ॥
 कुच्छुन्द्याम् ॥

राजपुत्र्यः । पुं० नागकिशरपृष्ठे ॥

राजपुष्पी । स्त्री०)

राजप्रिया । स्त्री०) करुणीहर्षे ॥

राजफणिकम् । पुं० नागरहृष्टे ॥

राजफलम् । न० पट्टाले ॥

राजमाषः

राजफला । स्त्री० जम्बू ॥

राजवदरः । पुं० उत्तमकौली । नृप

। श्रेष्ठे । नृपवदरे । राजवत्तमे ।

पृथुकीर्त्ति । तनुवीजे । मधुरफ

ले । राजकाले ॥ न० रत्नामलके

। ॥ लवणे ॥ लवल्याम् ॥

राजवला । स्त्री० शंभालिकायाम् ।

प्रसारख्यामीपथी ॥ वलानां वज्र

दानां राजीव । राजदन्तादिः ॥

राजभट्टिका । स्त्री० हागुचीपत्रिणि ॥

राजभूयम् । न० राजत्वे ॥

राजभोगीशम् । न० राज्ञः शरीरा

यहिते ॥ राजभोगीशः शरीरम् त

स्त्रीहितम् । आत्मानं विश्वजनमो

गाधरपदातखः ॥

राजभोग्य । पुं० पियालहर्षे ॥ न०

जातीकीर्त्ति । जातीफले ॥

राजभोजी । पुं० बालपिययन्त्रे ॥

राजमण्डूकः । पुं० वृष्टके । महा

मण्डूके । पीताङ्गे । वर्णाद्ये ॥

राजमज्जः । पुं० नृपमजे । उत्थिते

। उश्चते ॥ राज्ञामज्जः । मज्जाना

राजाषा ॥

राजमार्गः । पुं० राजपथे ॥

राजमाषः । पुं० यवर्ष्टे । नीलमाषे

। महामाषे । चौरां लीयियावडा

इ० भा० ॥ राजमाषागुरु । स्वाटु

स्तुवरन्तर्पण । सरः । कृष्णायातक

रौरुच्य । सान्याभूरिमलप्रदः ॥

राजयोग :

प्रवे तारक्तस्तयाह्लाष्यं स्वविधः स
प्रकीर्त्तितः । वीमहांस्तेषु भवति
स एवोक्तो गुणाधिकः ॥ अपिच ।
राजभाष्यपरं हृद्यं कफपित्तहरं पर
म् । आध्यानवातकृद्वाहौतव्यत्र
तद्गुणावहम् ॥ मापायां राजा ।
राजदन्तादिः ॥

राजमुद्रः । पुं० मकुष्ठके ॥

राजयक्ष्मा । पुं० क्षयरोगे । यक्ष्मणि
॥ राजश्चन्द्रमसोयस्मादभूदेपि
लामयः । तस्मात् राजयक्ष्मेति
केचिदाहुर्मनीषिणः ॥ यष्टीतत्पु
रुषः कर्मधारयोवा । तथापुना
गभटः । अनेकरोमानुगतो बहुरो
गपुरः सरः । राजयक्ष्माक्षयः
शोषीरोगराडितिसंभूतः ॥ नक्ष
त्राणां हिलानां च राज्ञीभ्यो दृष्टपुरा
। यक्ष्मराजाक्षयक्ष्माच राजयक्ष्मात्
तौ गतः ॥ इति ॥ महापातकज
चिह्नमप्ययम् । यथाह विष्णुः ।
अथ नरयानुभूतदुःखानां तिर्यक्
त्वमुत्तीर्णानां मानुष्ये लक्षणानि भ
वन्ति । कुष्ठरतिपातकी० ब्रह्महा
यक्ष्मी० सुरापः श्यावदन्तकः सुव
र्णहारौ कुलस्त्रीगुरुत्वयोगो दुश्कर्मे
त्यादिभ्यं पुराणम् ॥

राजयज्ञः । पुं० अश्वमेधे ॥ राज्ञ ए
वतवाधिवारात् ॥ राज्ञो यज्ञः ॥

राजयोगः । पुं० ज्ञानपरिपाके । व्य

राजवंश्यः

वहारेष्वविच्छिन्नचित्ततालक्षणे यो-
गविशेषे । राजत्वात्सर्वयोगाना-
राजयोगद्रुतिस्मृतः । राजवहोप्य
मानं तं परब्रह्मायमव्ययम् ॥ देहि-
नं प्रापयेद्यस्तुराजयोगः स उच्यते-
इत्युक्तेः ॥ राजउपयुक्तो योगः ।
योगानाराजोतिवा ॥ इठयोगो देह
आवासकरः । अथ गुरोरवाप्तयन्नि
रायासिनो ज्ञरूपपुरुषार्थप्रदः ।
इठवदस्याप्यष्टाङ्गानि सन्ति ॥

राजयोगी । चि० ज्ञानपरिपाकयुक्ते ।
व्यवहारेष्वविच्छिन्नचित्ततालक्षणे यो
गश्चेष्टवति ॥

राजयोग्यः । चि० राजाहं ॥

राजरत्नम् । न० रजते ॥

राजराजः । पुं० धनाधिपे, कुर्वरे । रा
ज्रांश्चात्पाराजा । राजाहः सखि
भ्यष्टच्- नृपेति । सार्वभौमे ॥ सु-
धाकरे । चन्द्रे ॥

राजरीतिः । स्त्री० पिप्पलविशेषे ।
पाकतुण्ड्याम् ॥ महेश्वर्याम् । क
पिलायाम् ॥

राजर्षिः । पुं० प्रभुत्वसतिसूक्ष्माय
निरीक्षणक्षमे प्रजापालनाधिका-
रिण्युत्तमपर्यनिमिप्रमुखे ॥ राजा
चासौ कृषिश्च ॥

राजलक्ष्मा । पुं० युधिष्ठिरे ॥

राजवश्यः । चि० राजवीजिनि । रा
जवशोद्भवै । वशिभवः । दिगादि-

राजवृक्ष :

स्वाद्यत् । राज्ञोर्वश्रः ॥ राजवंशि
 सधुर्वा । तत्रसोधुरितियत् ॥
 राजवान् । वि० राजमाचयुक्तदेशे ॥
 सुराक्षिदेशे राजन्वान्स्यात्ततोन्वत्र
 राजवान् । राजास्यस्यास्मिन्वा ।
 मतुप् ॥
 राजवत्स । न० घण्टापथे । राजप
 थे ॥
 राजवला । स्त्री० भद्रवलायाम् ॥
 राजवज्रमः । पुं० राजादन्याम् ॥ रा
 जाम्ने ॥ राजवदरे ॥ नारायणदा
 सफिराजह्रातद्रव्यगुणयन्त्रविशेषे
 ॥ वि० नृपतिप्रिये ॥
 राजवल्ली । स्त्री० शोषवल्क्याम् ।
 लक्ष्मा० इ० गौ० दे० भा० ॥
 राजवारुणी । स्त्री० सुराग्रभेदे ॥
 राजवाहः । पुं० घोडके ॥ बाह्यानां
 राभा । राजदन्तादिः ॥
 राजवाह्यः । पुं० राजवाहकस्तिनि
 । उपवाह्ये । विजयकुञ्जरे ॥ वि०
 राजवहनीये ॥
 राजवीथी । वि० राजवश्र्ये । राज्ञो
 वीजयितुंशीलमथ । वीजव्यजनेऽ
 दन्तः । सुपीतिविनिः ॥ यदा ।
 राज्ञोवीजम् । राजवीजम् । तद्
 स्यास्ति । अराइनिः ॥
 राजवृक्षः । पुं० निरिमास० वृत्तिप्र
 सिद्धे सुरार्थके । आरम्यथे ॥ राजा
 चासीवृक्षश्च ॥ वृक्षार्णाराजाया ॥

राजसं :

राजदन्तादिः ॥ रीगार्णाराजान्
 वृक्षतिवा । ओन्नशूहेदने । बाह्यल
 कात्सुक् ॥ प्रियासि ॥ लद्धा
 स्यायिनिवृक्षे । लद्धावृक्षर० इ०
 भा० ॥
 राजवृत्तम् । न० नृपचारिचे । तत्र
 तुविधम् । यथाहकामन्दकः ।
 न्यायेनार्धनमर्धस्यार्धनपासनं त
 था । सत्यान्ने प्रतिपत्तिश्चराज्ञोवृत्तं
 चतुर्विधमिति ॥
 राजशयः । पुं० पट्टघर्षे । पाटसन
 ० इ० भा० ॥
 राजशफरः । पुं० इक्षिमत्सि ॥
 राजशय्या । स्त्री० राज्ञः शयनीये ।
 मणशय्यायाम् ॥
 राजशकः । पुं० वास्तूके ॥
 राजशास्त्रम् । न० नीतिशास्त्रे ॥
 राज्ञांशास्त्रम् ॥
 राजशिम्बः । पुं० निष्पावे ॥
 राजशुक्लः । पुं० प्राज्ञे । शतमने ।
 नृपप्रिये । राजसूत्रा० इ० भा०
 प्र० पश्चिथि ॥
 राजशृङ्गः । पुं० मद्गरमत्स्ये ॥ न०
 राजशृङ्गे । जनकदण्डके ॥
 राजसः । पुं० राजसाहकारि । इन्द्रि
 याणांकारथे । तैजसे ॥ वि०
 रजोगुणोद्भवके । रजोगुणप्रधाने ॥
 तल्लज्जवंधथा । आरम्यरुचिताधैर्यं
 मसत्कार्यपरिचयः । विषयोपसे

राजसर्पः :

वाचागस्तं राजसंशुणलक्षणम् ।
 धारम्भतचित्ताफलायै कर्मानुष्ठान
 शीलता ॥ अथिच । वेनास्मिन्
 कर्मणालोकेष्यातिमिच्छति पुष्क
 लाम् । नचशोचत्यसम्पत्तौतद्विच्छे
 यन्तुराजसमिति ॥ राजसोवम् ।
 अथ ॥

राजसदनम् । न० राजग्रहे । सौधे-
 ॥ राज्ञः सदनम् । योग्यत्वात् ॥
 यहा । सदनानाराधा । राजदन्ता
 दिः ॥ तद्देहायथा । सौधोऽस्त्री
 राजसदनमुपकार्योपकारिका । स्व
 क्षिकः सर्वतोभद्रोनन्द्यावर्त्ताद-
 योपिच । विष्णुन्दकः प्रमेदाहि
 भवन्तीश्वरसङ्गनाम् ॥

राजसधनम् । न० धनविशेषे ॥ यथा
 । कुसीदकृपियाणिव्यशुक्लगानानु
 वृत्तिभिः । कृतीपकारादाप्तश्चरा
 जसंसमुदाहृतम् । अनुहत्वासीव-
 या ॥

राजसभा । स्त्री० नृपतिसमाजे ॥
 राज्ञः सभा । सभाराजेष्वथराज
 पर्यायस्त्रैवयश्चात्रकीवत्वम् ॥

राजसयज्ञः । पुं० सकामानायज्ञे ॥
 अभिसम्भायतुफलं दम्भार्थं मपिचैव
 यत् । दृग्द्यतेभरतश्चेष्टतयज्ञविधि
 राजसम् ॥

राजसर्पः । पुं० सर्पविशेषे । भुव
 कृभोजिनि ॥

राजस्वर्षः :

राजसर्षपः । पुं० राजिकायाम् ।
 भामुर्याम् ॥ तिष्ठभिलिघानिः
 परिमिते ॥ -

राजसायुज्यम् । न० राजत्वे । राज्ञः
 सायुज्यम् ॥

राजसारसः । पुं० मयूरे ॥
 राजसाष्टहारः । पुं० तैजसाष्टहारे
 । इन्द्रियाणांकारणे ॥

राजसाधारः । पुं० रजोगुणिनाभो
 जने ॥ यथा । कट्टमूलवशात्पुष्पा
 सीच्यारुजविदादिनः । आहारा
 राजसश्चेष्टा दुःखशोका मयप्र
 दाः ॥

राजसौ । स्त्री० दुर्गायान् । रजोगुण
 सम्बन्धिन्याम् ॥

राजसूयः । पुं० राजाकर्तव्ये यज्ञ
 विशेषे । नृपाध्वरे । क्रतुराजे ।
 क्रतूत्तमे । राज्ञासोतव्योऽभिषवदा
 रानिष्पादयितञ्चः । पुञ्चभिव
 वे । यहा । जतात्मकः । सोमोरा
 जाससूयते । कण्डातेऽनेष्वधिकर
 थं कथम् । राजसूयसूर्वेच्छादिना
 निपातनादीर्घः ॥

राजसूयकी । स्त्री० राजसूयस्य दधि
 शायाम् ॥

राजस्वम् । न० करे । राजयाज्ञभा
 गे ॥

राजस्वर्षः । पुं० राजधूसूरके ॥

राजानुजीवी

राजहंसः । पुं० फलहंसि ॥ चरणै
 चक्षुसहितैर्लौहितार्थैस्त्रयसिताः
 । तैराहंसाविख्याता इत्याहुः
 कोपकोविदाः ॥ हंसानाराजा ।
 राजद्वयादिः ॥ षाडस्ये । बालि
 हांस० इतिगौडदेशप्रसिद्धे । नील
 हंसायम् ॥ नृपीक्षमे ॥

राजहंसिनी । स्त्री० रसालायाः प्रभे
 दे । राजहंस्याम् । निनीरं पाषि
 तं वीरं भाद्रिपं तद्वधं दधि । शुभश
 कं रथं काव्यं गावितं राजहंसिनी
 ॥ राजहंसीसुमधु राजव्याहृष्यतरा
 विमा । पत्यर्थं गिरिशमनीक्षिप्त्
 कफकरीष्मता ॥

राजहंस्यम् । न० तगरपुष्पे ॥
 राजहंसी । पुं० राजगजे । भारीचे ।
 यावकगजे । मदीत्कटे ॥

राजहासकः । पुं० मव्ययिग्रेपे । का
 तरि । फतले । राजीवे ॥

राजासनः । पुं० पियालवृत्ते ॥ रा-
 जानमतति । अत० । कर्तरि०
 ल्युट् ॥

राजादनः । पुं० फलाध्यक्षे । घौरि-
 कायाम् । न० पियालि ॥ राजभि-
 रद्यते । अट् ॥ कर्मणि ल्युट् ॥
 किंशुके । विपश्चके ॥

राजादनो । स्त्री० घौरिकायाम् ।
 खिनी० इ० भा० ॥

राजानुजीवी । वि० राजोपजीविनि ।

राजानुजीवी

तद्यकमांशियथा । मव्यलवाच ।
 यवानुर्चितव्यंश्चान्नगोराजोपजी
 विना । तथातेकथयिष्यामिनिषो-
 धमदितेसम । आज्ञासर्वात्मना-
 कार्यास्रयत्तवारविनन्दन । आदि-
 ष्यश्चननास्त्रयवक्तव्यं तथावचः ॥
 अनुज्ञं प्रियतस्यवक्तव्यं ज्ञानसंसदि-
 रष्टीगतस्यवक्तव्यमप्रियवदितं भवे-
 त् ॥ परार्थं सस्यवक्तव्यं रस्यं चेत-
 सिभार्गव । आद्यः सुहृत्प्रियवक्तव्यो
 नस्त्रयन्तुकाचन । कार्याभिघातः
 सर्व्यपुरचितव्यः प्रवगतः । न-
 चहिंक्षधनं किञ्चिन्नियुक्तनचकर्म-
 पि ॥ नापेक्ष्यभाष्यसापद्यतयारा-
 ज्ञः प्रियोभवेत् । राज्ञश्चनतथा-
 कार्यैवैषभापितचेष्टितम् ॥ राज-
 लीलानकर्त्तव्यासदिदिष्ट विवर्जये
 त् । राज्ञः समोधिकोषानकार्यो-
 वेशि विज्ञानता ॥ यत्तादिषुतथै-
 वास्यकौशलस्रप्रदर्शयेत् । प्रदश्य-
 कौशलं चास्यराजानस्रविशियेत् ॥
 अन्तः पुरधनाध्यक्षैश्चरदूतैः समा-
 गतैः । संसर्गैर्नद्रजेद्राजनृविनापा-
 र्थिवशासनम् ॥ निः क्ते इत्याचाव-
 मानं प्रवर्त्तेनचनोपयेत् । यज्ञगुह्यं
 भवेद्राज्ञोमतद्रोकेप्रकाशयेत् ॥ नृपे
 षथावितयत्स्वाहाच्याशच्यन्दवे-
 सम । नतन्मश्रावयेत्तोकेतदारा-
 ज्ञः प्रियोभवेत् । आज्ञाप्यमाने-

रात्रिविगमाः

रात्रौलागरणकर्त्तरि ॥

रात्रिजागरदः । पुं० मशके ॥

रात्रिश्चरः । पुं० यानुधाने । राक्षसे

॥ रात्रौचरति । चरेत् । रात्रेः
कृतिविभाषेतिपञ्चमुम् ॥ वि० रा
त्रौगमनकर्त्तरि ॥

रात्रिश्चरसी । स्त्री० राक्षसाम् ॥

रात्रिन्दिवम् । अ० अक्षीरात्रयोः ॥

रात्रौचदिवाच । अचतुरेव्यादिना
ऽधिकरणार्थवोर्हर्न द्वेसमासान्तो-
निपातितः । अचयान्तात्वाद्ब्य-
यम् ॥

रात्रिपुष्पम् । न० उत्पले ॥

रात्रिसटः । पुं० राक्षसे ॥ अ-

टति । अटगतौ । पचाद्यच् । स
प्रमोतियोगविभागात्समासः ॥
रात्रौचटतिवा । रात्रेः कृतिविभा
षेतिमुम् ॥

रात्रिर्माषिः । पुं० चन्द्रे ॥ रात्रेर्म-
षिर्दिक् ॥

रात्रिवासः । पुं० अन्धकारे ॥ रात्रौ
वासोऽस्य ॥

रात्रिवासः । न० रात्रौशयनकाली
नपरिधयेषस्त्रे ॥ शयनशयनश्चान्ध
कारेणुरात्रिवासोऽदिभेतया । स्नाना
स्वरक्तुवेगश यर्वाविष्कुष्कमेवजन
म् ।

रात्रिविगमः । पुं० प्रभाते ॥ रात्रे
विगमोऽत्र

राधना

रात्रिविश्वे प्रमासी । पुं० चक्रवाके ॥

रात्रिवेदः । पुं० कुक्कुटे ॥

रात्रिवेदी । पुं० कुक्कुटे ॥

रात्रिहासः । पुं० श्वेतौत्पले ॥

रात्रिहिरण्यकः । पुं० अन्तः पुरर-
चके ॥

रात्रौ । स्त्री० निशायाम् । रात्रौ ॥

कृदिकारादितिपात्रिकोऽशौष् ॥

रात्रौ । अ० निशिः ॥

रात्र्यम्बः । वि० रात्रौदृष्टिहीनेनरे ।

रात्र्या० द्र० भा० ॥ तन्नाशकौषधय

या । देवदारीसर्वैर्चूर्णमजामूत्रैश्च-

भावयेत् । एकविंशतिवारमक्षिणी

तेनचाञ्चयेत् ॥ रात्र्यम्बगापटलता

नश्येदिति विनिश्चयः ॥ इतिगारु-

डे । १८६ ॥ अध्यायः ॥ का-
कादी ॥

राहः । वि० पक्के । सिधे ॥ ल-

भ्ये ॥ राध्यति । राध० ॥ राधे

रनिटः क्तः ॥

राधान्तः । पुं० सिधान्ते ॥ राहः

सिधीन्तोनिशयोयस्मिन् ॥

राधः । पुं० वैशाखमासे । माधवे ॥

राधा० विशाखा० तदतीर्षोर्णमासी०

राधौ । सास्मिन्नस्ति । सास्मिन्पौ

र्णमासीष्यन् ॥

राधनम् । न० साधने ॥ प्राप्ते ॥

तापे ॥

राधना । स्त्री० भाषणे ॥

राधा

राधरहः । पुं० सुनासीरे ॥ शौर-
की ॥ घनीपत्नी ॥ शीघरे ॥ इ०
मेदिनी ॥

राधरहः । पुं० राधरहाय ॥ इति
हैमवन्तः ॥ ३

राधः । न० ऐश्वर्ये ॥ -

राधा स्त्री० गोपीविशेषे । तस्याना
सानियथा । राधारसिञ्चरीरसवा
सिनीरसिकेश्वरी । कृष्णप्रायाधि-
काकृष्णप्रियोक्तृस्वरूपिणी । कृष्ण
वामांशसम्भूतापरमानन्दरूपिणी ।
कृष्णाहन्दावनीहन्दावृन्दावनविनी
दिनी ॥ चन्द्रावतीचन्द्रकान्ताश
तवन्द्रनिभाजना । नामान्ये तानि
साराणितेषामभ्यन्तराणितेति ॥
राधेत्येषसंसिंहाराकारोदानवा
चक्रः । स्वयंनिर्वाधावीयासारा
धापरिकीर्तिता इतिब्रह्मवैवर्तपु-
राणम् । राधोतिसकलान्कामांस्त-
तेराधेतिकीर्तितेतिदेशीभागवत-
म् । राधोतिसाधयतीत्यर्थः ॥
नहासकृन्वाम् ॥ यथा । यन्प्राय-
यामोहिताशब्रह्मविष्णुशिवाद्यः ।
वैष्णवास्तांमहाकृष्णीपरारोधांश्च
दन्ति ॥ यदर्शाङ्गामहाकृष्णोः
प्रियानारायणश्च ॥ घन्विनाधि-
चभेदे । वैधविशेषे ॥ विशाखान-
चबे ॥ कामलक्याम् ॥ विष्णुका-
शायाम् ॥ विद्युति ॥ राधोति

राधाकान्तः

कार्त्तमनया । राधसंसिद्धी । गुरि
श्रवणद्वयकारः ॥ यद्वा । राधय-
यति । अच् । टाप् ॥

राधाकान्तः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

राधाकृष्णः । पुं० राधाऽविनाभृत
कृष्णे । श्रीकृष्णे । धिभुजे । मुरली-
धरे ॥ राधानामोच्चारणानन्तरं कृ-
ष्णनामोच्चारणे विधियंथा । नारद-
उवाच । आदौराधांसमुच्चार्यपद्या-
त्कृष्णं विदुर्वृथाः ॥ निमित्तम-
धर्माभक्तं वदभक्तजनप्रियं ॥ श्रीना-
रायणउवाच । निमित्तसस्यत्रिवि-
धं कथयामिनिशामय । जगन्माता
चक्रकृतिः पुरुषश्च जगत्पिता ॥ ग-
रीयसीतिजगतांमाता शतगुणैः
पितुः । राधाकृष्णं तिगीरौशैल्ये
व शब्दः श्रुतीश्रुतः ॥ कृष्णराधे-
शगीरोतिलोकेन चक्रदाश्रुतः ।
प्रसीदरोहिणीचन्द्रगृहाणार्घ्यमिदं
मम । गृहाणार्घ्यं मयादत्तं संज्ञया
सद्यभास्कर । प्रसीदकमलाकान्त
गृहाणममपूजनम् ॥ इतिदृष्टंसा-
मवेदेकौमुदेमुनिसत्तम । राशब्दो-
च्चारणादेव स्तीताभवतिमाधवः ।
। धाशब्दोच्चारतः पद्यादावत्येव
ससम्भ्रमः । आदौपुरुषमुच्चार्य
पद्यात्प्रकृतिमुच्चरेत् । सभवेन्मा-
तृगामीचवेदातिक्तमणे मुने । इ०
इ० न० वै० पु० ॥

रामानुज :

तखरदृषणं जयेत् । दीयते तु शा
यकानुमानतः सद्यएव कठराग्नि-
दीपनः । राचकः कफकुलानाका
रक प्रवासकासवसिजन्तुनाशनः ॥
पारदभागः १ विषभागः १ लवणभा
गः १ गन्धकभागः १ मरिचभा
गाः ८ जातीफलभागौ २ रामबा
योरसोऽजीर्णं ॥ रामस्य शरे । राम
शरे ॥

रामधीणा । स्त्री० धीणाप्रभेदे ॥

रामशरः । पुं० शरहस्तभेदे । राम
कारहस्तं ॥

रामशौतला । स्त्री० आरामशौतला
याम् ॥

रामसखः । पुं० सुयोगे ॥ रामसख
खा । टच् ॥

रामसेनकः । पुं० भूनिम्बे ॥ कट्,
फलं ॥

रामङ्कदः । पुं० तौर्धविशेषे ॥

रामा । स्त्री० उत्कृष्टयोषिति । रमते
गीतकलाभिरिति० रमयति पुरुष
सितिवापुरुषरमणकारिण्यद्वामदला
याम् ॥ रम० । ज्वलादित्वाणः ॥
हिगुलिन्याम् । कष्टकार्याम् ॥
गृहजन्यायाम् ॥ आरामशौतला-
याम् ॥ अशिका । गीराचनाया
म् ॥ गैरिके ॥ हिंगुले ॥

रामानुजः । पुं० लक्ष्मणे ॥ श्रीकृष्णे ॥
अधुनिकवैधापसप्रदाये ॥ न०

रायभाटी

तिलकविशेषे ॥ शदूर्ध्वपुण्ड्रं तिलकं
शोभनं तन्मनोहरम् । तन्मध्यपीत
रेखं च श्रीमद्रामानुजं विदुः ॥

रामायणम् । न० वाल्मीकीये महा
काव्ये । इन्द्रवाक्यार्थव्यत्यन्ने
महदाख्यानं । रामेण रावणवधका
व्ये । कुशलबौपदिष्टचतुर्विंशतिस
हस्रश्लोकसहस्राक्यादिकाव्ये ॥ ये
था । प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मी
किर्भगवान्दधिः । चकार चरितं कृ
त्स्त्रविचित्रपदमर्धवत् ॥ चतुर्विं
शत्सहस्राश्लोकानामुक्तवान्दध-
धिः । तवासर्गशतान् पंचपट्, का
ख्यानितयोत्तरम् । तस्य शतकीर्तिसहस्र
कमपि । चरितं रघुनाथस्य शतकीर्ति
प्रविस्तरम् । एकैकमक्षरं पुंसां महा
पातकनाशनम् ॥ तत्तु सम्पूर्णं ब्रह्म
लोकैस्त्रितमित्येति ह्यम् ॥ रामस्य म
यनं चरितम् । पूर्वं पदादिति एत्वम् ॥

रामालिङ्गनकामः । पुं० रत्नाम्बाने ॥

रामावचजीपमः । पुं० चक्रवाके ॥

रामावरजः । पुं० सक्षणे ॥ श्री
कृष्णे ॥

रामिलः । पुं० रमणे ॥ कामे ॥

राम्भः । पुं० व्रतिनो वैश्वदेव्युडे ॥ र
त्नस्य वैश्वीर्षिकारः । पलाशादि
भ्यो वैत्वञ् ॥

रायभाटी । स्त्री० आश्वीषः ३० गौ-
प्र० । नदीस्रोताविशेषे ॥

रावणगङ्गा

रावणस्योषः । पुं० धनपुष्टौ ॥ रावो
 धनस्योषः । अलुक्समासः ।
 छान्दसोषिसर्गस्यसकारः ॥
 रालः । पुं० स्वनाम्नाप्रसिद्धे० यच्च
 धूपे ॥ अस्वनामानिगुणाश्चयथा ।
 रालस्तुसालनिर्यासस्तथासर्जरसः
 घृतः । देवधूपोयच्चधूपस्तथास
 र्वरसश्चसः ॥ रालोऽिमीगुरुक्ति
 क्तः कषायोयाङ्कोऽरेत् । दोषा
 स्तस्त्रेद्वोसर्पञ्चरत्रयविपादिकाः
 ॥ यद्दमन्ताग्निदग्धांश्चमूलातीक्षार
 नाग्नयः ॥
 रालकार्यः । पुं० सालहृद्ये ॥
 रावः । पुं० शब्दे । ध्वनौ ॥ रवणम्
 । रवण्ये । भाषेण्य् ॥
 रावणः । पुं० लङ्घेश्वरे । दशमीवे ।
 पौलस्त्ये । पङ्क्तिमीधे । रावणोलो
 करारवणद्रतिन्योयात् ० रावयति ।
 रु० । नन्द्यादिन्नाल्स्युः । तदुक्त
 सुतरश्चागङ् । यस्मात्लोकचयंचै
 तद्वरावितभयमागतम् । तस्यात्त्वं
 रावणोनामनाम्नावीरो भविष्यसी
 ति ॥ यद्वा । विश्ववसोपत्यम् ।
 शिवादिपु० विश्ववसोविश्ववणरव
 णादिशौनिपातितौ० ण्यच् ॥
 रावणगङ्गा । स्त्री० सि हजदेशस्थनदी
 विश्वे । येतुरावणगङ्गायांजाय
 न्तं कुरुभिन्दकाः । पद्मरागाधनं
 रागं विश्वाणाः स्वस्फुटाचिपः ॥

राशिचक्रम्

रावणारिः । पुं० श्रीरामे ॥ रावण
 स्यपरिः ॥
 रावणिः । पुं० रावणस्यज्येष्ठपुत्रे ।
 इन्द्रजिति ॥ अचाख्ये रावणकुमा
 रे । रावणस्यापत्यम् । अतद्रूपम् ॥
 राशिः । पुं० पुष्टे । उत्करे । कूटे
 । धान्यादिसमूहे ॥ मेषादिस्वरूपे
 ज्योतिश्चक्रस्यद्वादशांशे ॥ तस्यसं
 स्थानं यथा । विप्रवृत्तान्तिष्ठत्तै
 क्वात्पूर्वभागस्थितास्थिराः । मे
 षाद्याः राशयः क्रान्तिष्ठत्तयः पू
 र्वदिशक्तमात् ॥ तेयथा । मेषोऽहमे
 यमियुनं कर्कटः सिंह एवच ॥
 अन्यातुलाहचिकच धनुर्मकरएव
 च ॥ कुम्भोमीनश्चविश्वेयाराशयो
 द्वादशैपते ॥ रश्मते० रशतिवा ।
 रश्मद्रतिरुचीचाधातुः स्वनाथं ।
 वाहुलकादिभ्यु । शिजनादचद्वर्वा
 ॥ यद्वा । अश्रुते । अश्रुव्याप्ती ।
 अशिपयाऽथीरुडायलुको चिति०
 इण्० धातीरुडागमस्य ॥ गणिते ॥
 राशिचक्रम् । न० मेषादिद्वादशराश्या
 दियुक्तहत्ते । भचक्रे । ज्योतिष
 चक्रे ॥ सप्तविंशतिभैज्योतिश्चक्रं
 स्तिमितवायुगम् । तद्वर्कशाभि
 द्वाशिनं वर्चवरणाद्धितः ॥ तद्वि
 रणं यथा । भचक्रं ध्रुवयोर्ब्रह्मा
 क्षिप्तं रावणानिलैः । पर्येत्यजसं
 तन्नशासकचायदाज्ञानम् ॥ उप

राशिचक्रम्

राष्ट्र :

रिश्यस्यमहतीकञ्चाल्पाधः स्थित
 स्यच । महत्याकञ्चदाभागामहान्को
 ल्पास्तयाल्पया ॥ कालेनाल्पेनभ
 गणंभुङ्क्तेऽल्पममयाश्रितः । य
 इः कालेनमहतामण्डलेमहतिभ
 मन् ॥ स्वऽल्पघातुश्चहून्भुङ्क्ते
 भगणान्शीतदीधितिः । महत्या
 कञ्चदागच्छन् ततः स्वल्पंशनैश्च
 रः ॥ मन्दादधः क्रमेणस्युच्यतुयां
 दिवसाधिपाः । वर्षाधिपतयस्तद
 तृतीयाः परिकीर्त्तिताः ॥ क
 र्द्धं वक्रनेणशशिनोमासानामधिपाः
 स्मृताः ॥ शरेशाः सूर्यतनयाद्
 धिधः क्रमशस्तथा । भवेद्वक्रजा
 तिग्मांशोर्भमणं षष्टिताडितम् ।
 सर्वोपरिष्ठांद्भ्रमति योजनेनैसौभ
 मण्डलम् ॥ तत्रकदाक्रममाह ।
 ब्रह्माण्डमध्ये परिधिर्मीमकजाभि
 धीयते । तन्मध्ये भ्रमणं भानामधो
 धः क्रमशस्तथा ॥ मन्दामरेण्यभू
 पुवसूर्यशुक्रेन्दुजेन्दवः । परिभ्रम
 न्त्वधोधः स्याः सिबबिद्याधराघ
 नाः ॥ रश्मिसंनिशानाथः सपा
 द्दिवसद्वयम् । पञ्चतयंभूमिपुत्री
 बुधाष्टादशबासराण् ॥ वर्षमेकं सु
 राचार्यं चाष्टाविंशदिनं भृशुः ।
 शनिः सार्द्धद्वयं वर्षे स्वर्भानुः सार्द्धं
 पक्षरम् ॥ एवं प्रमाणात्सकलाः
 स्वराशिं भुङ्क्तेत्यथाः ॥ इतिराशि

भोगः ॥
 राशिविभागः । पुं० अश्विन्यादिन
 क्षयैर्मेपादीनां विभजने ॥ यथा ।
 सपादद्वयनक्षत्रैरश्विन्यादिभिरेवच
 । राशयः कथितास्तेमेपादिद्वाद
 शक्रमात् ॥ तथाहि । अश्विनीभर
 णीकृत्तिकापादोमेघः १ । कृत्ति
 कांशेषपादत्रयंरोहिणीमृगशिरिर्द्वि-
 द्वयः २ । मृगशिरः शेषार्द्धमाद्रीं
 पुनर्वसुपादत्रयंमिथुनम् ३ । पुन-
 र्वसुशेषपादोर्कपुष्योश्लेषाकर्कटः ४
 । मघापूर्वफल्गुन्युत्तरफल्गुनीप्र-
 थमपादः सिंहः ५ । उत्तरफल्गुनी
 शेषपादत्रयंहस्ताचित्रार्द्धंस्वकन्या ६
 । चित्राशेषार्द्धं स्वातीविशोखापाद
 त्रयंतुला ७ । विशाखाशेषैकपादो
 ऽनुराधाज्येष्ठाश्लेषः ८ । मूलं
 पूर्वाषाढोत्तराषाढाप्रथमपादोधनुः
 ९ । उत्तराषाढोशेषपादत्रयश्चवशा
 धनिष्ठादूर्ध्वंक्षमकरः १० । धनि
 ष्ठाशेषादूर्ध्वं शतभिषापूर्वभाद्रपाद
 त्रयंकुम्भः ११ । पूर्वभाद्रशेषपाद
 उत्तरभाद्ररेवतीमीनराशि १२ ।
 रिति ॥ उक्तञ्च । सप्तविंशतिभै-
 र्ज्योतिस्त्रक्रांतिमितशायुगम् । तद्
 कंशोभवेद्राशिनैर्वर्षं चरणाद्वितद्व-
 त्ति ॥

राष्ट्रः । पुं० न० उपवर्त्तने । चक्रे ।
 नीहति । देशे । विषये ॥ उपटवे

रासभी

॥ राजति । राजृ० । इन् । व्रधे
तिषः ॥

राष्ट्रनिवासी । त्रि० चानपदे । देश
वासिनि ॥

राष्ट्रिका । स्त्री० कण्टकारिकीयाम्
॥ राष्ट्रमस्यस्थाः । अतद्रूनिठना
वितिठन् ॥

राष्ट्रियः । पुं० नास्योक्त्याराजश्याले
॥ राष्ट्रैऽधिकृतः । राष्ट्रायारपारा
दृष्यावितिषः । घस्त्रेयादेशः ॥

राष्ट्रीयः । पुं० राष्ट्रिये ॥ त्रि० राष्ट्र
सम्बन्धिनि ॥

रासः । पुं० कीलाहले ॥ ध्वाने ॥
भाषाश्लेषके ॥ विलासि । गोपानां
गोपीभिः सहक्रीडाविशेषे ॥ रास
ते । रासशब्दे । अच् ॥ गच्छति ॥

रासगोष्ठौ । स्त्री० हस्तोपके । तल्लक्षणं
यथा । पृथुसुव्रतं मसृणं धितस्त्रिमा
चोन्नतकीविनिखन्यशुद्धकम् । आ
ज्ञान्यपदृभ्यामितरैतरन्तुइसैर्भमी
यखलुरासगोष्ठीतिहरिवशटीकायां
नीलकण्ठः ॥

रासनः । पुं० रसि ॥ रसनया सृष्टते
। शेषद्रव्यम् ॥

रासभः । पुं० गर्हभे । रासते ।
रास० । रासियद्विभ्याञ्चै च्चभच् ॥

रासभवन्दिनी । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥

रासभी । स्त्री० गर्हभ्याम् । गर्ही० इ०
भा० ॥ जातिवृक्षयोडीषः ॥

रास्ना

रासमयडणम् । न० श्लोकणश्वरासक्री
डास्थले ॥

रासिरसः । पुं० रासगोष्ठ्याम् ॥ रा
से ॥ शृङ्गारे ॥ रससिद्धौ ॥ रसा-
वासि ॥ पक्षीजागरके ॥ उन्सवे ॥
परिहासे ॥

रासेश्वरी । स्त्री० राधायाम् ॥

रास्ना । स्त्री० स्नानामस्थानतलताविणे
पे । नाकुल्याम् । सुरसायाम् ।

भुजङ्गाच्छाम् । राइसन० जेत० इ०
भा० प्र० ॥ रास्नातुत्रिविधाप्रोक्तासु

लंपत्रं तथं तथा । त्रैयीन्मूलदलौ-
श्लिष्टौ तथारास्नातुमध्यमा ॥ इ०

रा० नि० ॥ अपिच । नाकुलीतुव-
रातिक्ताकटुकीष्ठाविनाशयेत् ।

भोगिलूतावृद्धिहाखुविप्रज्वरहृमि
व्रथान् ॥ इ० भा० प्र० ॥ रास्नाशा

यामथातप्रोतिराजवज्रभ ॥ यला
वती० इ० दे० भा० प्र० शीषधिविशे-
षे । एलापण्याम् । सुशायाम् ।

युक्तारसायाम् । कांटाशामरुली०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥ अस्यामुषाय

घा । रास्नामपाचनीतिक्तागुरुणाक
फवातजित् । शोथश्वाससभीरा-

सवातशूलोदरापश्चा ॥ कासज्वर-
विषाशीतिवातिकामयद्विषदृत् ॥

राति० रायतेषा । रासते० रस्यतेषा
। रादाने । रसया स्वादने० रास

शब्दे वा । रास्नासस्त्रेतिसाधुः ॥

रिक्थम्

राहुः । पुं० तमोयष्टे । खर्मानौ ।
 सैहिकीये । रहति० गृहीत्वात्यजति
 चन्द्राकौ । रहत्यागे । बाहुलका-
 दुण् ॥
 राहुगृहम् । न० कन्याराशौ ॥ राहो
 गृहम् ॥
 राहुग्रहः । पुं०)
 राहुग्रहः । पुं०) उपरानेचन्द्रसूर्य
 शीघ्रं हणे ॥
 राहुच्छदम् । न० चार्द्रके ॥
 राहुदर्शनम् । न० राहोऽद्यानुपपन्ना
 नि । ग्रहणे ॥
 राहुभेदी । पुं० विष्णौ ॥
 राहुमूर्धभित् । पुं० केशवे ॥
 राहुरत्नम् । न० गीनेदके ॥
 राहुलसूः । पुं० बुद्धे । सुगते ॥
 राहुस्पर्शः । पुं० उपरानि ॥
 राहुहा । पुं० विष्णौ ॥
 राहूच्छिष्टः । पुं०)
 राहूत्सृष्टः । पुं०) लशुने ॥
 रिक्तः । वि० शून्ये ॥ यथा । रिक्तह
 स्ते नमोदीयाद्राजानन्दैवतांगुरुमि-
 ति ॥ निर्घने ॥ न० वने ॥ रि
 च्यतेऽस्त्र । रिचवियोगनसम्पर्चन
 धोः । क्तः ॥
 रिक्तकम् । वि० शून्ये । स्वार्थे कन् ॥
 रिक्ता । स्त्री० चतुर्थीनयमौचतुर्दशी
 पुतिथिपु ॥
 रिक्थम् । न० धनमात्रे । वसुनि ॥

रिपुः

रिच्यते । रिचिर्द्विरेचने । पातृतु
 द्विचिरिचीतियक् ॥
 रिक्थहारौ । वि० दायदे ।
 रिक्थादः । पुं० पुत्रे ॥
 रिक्थी । वि० धनहरिणि ॥
 रिचा । स्त्री० लिचायाम् । स्त्रीख०
 इ० भा० इतिहेमचन्द्रः ॥ लक्ष्य
 ते । लक्षणालोचने । चञ् । पु
 षोदरादिः ॥
 रिङ्खणन् । न० सुखलने । धर्मादि
 खलने ॥ बालानां हस्तपादाभ्यां ख-
 लने । रिषिगती । भावेऽल्युट् ॥
 रिङ्गणम् । न० सुखलने । धर्मादिखल
 ने । बालानां हस्तपादाभ्यां खलने
 । रीगणा० इ० भा० प्र० ॥ शौ
 चिच्छात्पिच्छिलादिश्च सुखलनं रिङ्ग
 षं धाचिन् ॥ रिगिगती । भावेऽल्यु
 ट् ॥
 रिङ्गन् । वि० जीनुभ्यांगच्छति । ग
 च्छति ॥
 रिधमः । पुं० कामे । वसन्ते ॥
 रिपुः । पुं० शत्रौ । अहितकारि
 णि ॥ आभ्यन्तरारिपवोयथा । का
 मक्रोधीलोभमे।हीमदोभात्पर्यप्य-
 च । आभ्यन्तराद्भेदोऽन्तारिपवस्त-
 त्ववेदिभिः । अनित्याः शत्रवो
 बाह्याविप्रकृष्टाश्चतैवतः । अतः
 सोभ्यन्तरान्निष्ठान् षट्पृष्वमजय
 द्विपून् । अनिष्टं रपति । रपय्य

रिष्ट :

क्षार्यावाचि । रपेरिञ्चोपधायाद्भृति
 कुः ॥ जग्नात्पष्ठभवने ॥ चौरक
 नामगत्वद्रव्ये ॥
 रिपुघातिनी । स्त्री०-लताविशेषे ।
 कुचिकायाम् । कुचुन्न० गौ० दे०
 भा० प्र० ॥ शचुनाशकारिण्याम् ॥
 रिपुदः । पुं० दक्षिणोत्तरद्वारस्थे ॥
 रिपुभम् । न० पछराशौ ॥
 रिप्फम् । न० व्ययभवने ॥
 रिप्रः । वि० अधमे । कुत्सिते ॥
 रीयते । रीङ्-स्रवण्ये । लीरीडोर्द्दु
 खः । पुट्-चतरीश्वं पञ्चकुत्सनयोरि
 तिरप्रत्ययोधातोर्द्दुखः । प्रत्ययस्यपु
 ट्-च ॥
 रिमेदः । पुं० अरिमेदे ॥
 रिरंसा । स्त्री० रन्तुमिच्छायाम् ॥
 रमेः सन् ॥ अप्रत्ययात् । टाप् ॥
 ररंसुः । वि० रन्तुमिच्छौ । रमेः
 सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥
 रिरक्षा । स्त्री० रक्षितुमिच्छायाम् ॥
 रिरक्षिषुः । वि० रक्षितुमिच्छौ ।
 रिरि । स्त्री० पित्तले ॥
 रिश्रः । पुं० मृगे ॥
 रिष्टः । पुं० खड्गे ॥ फे निक्षे । री
 ठा० इ० भा० ॥ न० एमसि ।
 पापे ॥ जे मे कुशले ॥ अशुभे ।
 अकल्याणं ॥ अभावे । नाशे ॥
 जे नाशभाभावेषु ॥ रेषयन्०
 रिष्यतेस्मिं तित्वा । रिपहिंसायाम्

रीतिः

। क्तः ॥
 रिष्टकः । पुं० फे निक्षे । रीठा० इ०
 भा० ॥
 रिष्टिः । पुं० खड्गे । असी ॥ स्त्री०
 शुभे ॥ रेपति । रिष० क्तिच् ॥
 रिप्फम् । न० व्ययभवने ॥
 रिष्यः । पुं० मृगप्रभे दे ॥ रिष्यते ।
 रिष० । अघ्न्यादिच्वात्साधुः ॥
 रिष्वः । वि० हिंसे ॥ न० शस्त्रे ॥
 रिष्यतेऽनेन । रिष० । सर्वनिष्ठत्वे
 रिष्वेतिसाधुः ॥
 री । स्त्री० गतौ ॥
 रीठा । स्त्री० रीठाकरक्षे ॥
 रीठाकरक्षः । पुं० स्वनामख्यातं पृष्वे
 । गुच्छके । गुच्छमुप्यके । गुच्छफल
 । फे निक्षे ॥
 रीठकः । पुं० पृष्ठवंशे ॥
 रीठा । स्त्री० अवसाननायाम् । अघ्न
 ज्ञायाम् ॥ रेहणम् । रिहवम्बे ।
 औषादिकः क्तः । स्त्रीत्वलोका
 रा ॥
 रीणः । वि० सुतजलादौ । अरिते ।
 सुते ॥ रीयतेसा । रीङ्-स्रवण्ये ।
 क्तः । खाद्वेषोदितः । शोदित
 अतिगतम् ॥ शीर्षे ॥
 रीतिः । स्त्री० स्पन्दे । गतौ ॥ प्रचा
 रे ॥ लोहकिष्टे ॥ दग्धस्वर्णादिम
 ले ॥ सीमनि ॥ सवर्षे ॥ स्वभा
 वे । रूपे । लक्षण्ये । भावे । आत्म

रुचिफलम्

उकरो।चनभेदिदीपनंपाचनंपरम् ।
सस्त्रेहंवातनुनातिपित्तलंविशदंल-
घु ॥ उद्गारशुद्धिदंसूक्ष्मं विवन्धाना
हशुलहत् ॥ माहृल्यद्रव्ये ॥ उत्क
टे ॥ रोचनायाम् ॥ विहृङ्गे ॥
लक्षणे ॥ पुं० न० रज्ज्वेश्मविशि
ये ॥ वनान्तरे० । रोचतेऽनेन ।
रुचदीपनायभिप्रीतीच । अन्तर्भावि
तख्यर्थः । कृन् शिल्पिसंज्ञयोरि
ति कृन् ॥

रुचा । स्त्री० ब्रह्म्यायान् । दीप्ती । शो
भायाम् ॥ शारिकाशुकवाचि ॥

रुचिः । पुं० प्रजापतिविशेषे । आहू
तीपतीरौच्यमनीः पितरि ॥

रुचिः । स्त्री० दीप्ती ॥ शोभायाम् ॥
अभिष्वङ्गे । उत्कटानुरागे ॥ अवि
लक्षे ॥ रोचते । रुच० । द्रुगुभा
तृक्तिदितीन् ॥ धुमुचायाम् ॥ गो
रोचनायाम् ॥ आलिङ्गनविशेषे ॥
तद्यवणंयथा नायिनायानायक
स्यसस्युस्त्रिजान्वोरुपप्युपविश्यनक्ष
सिदद्योदृत्वायदवस्थानमितिकाम
शास्त्रं ॥

रुचिफलः । चि० रोचने ॥

रुचितः । चि० इष्टतमद्रव्ये ॥ रुचेः
कार्त्तारक्तः । यथा । रोचते । रुच०
। रुचिषपीतिकिराच ।

रुचिफलम् । न० अचताज्ञे । चमूत
फले ।

रुच्यः

रुचिरम् । न० सूतकी ॥ कुङ्कुमे । ज
वहे । चि० सुन्दरे ॥ सौम्ये ॥
मिष्टे । रोचते । रुच० । इषिमदि
सुदोतिकिरच् ।

रुचिरा । स्त्री० गोरोचनायाम् ॥ अति
जगतीछन्दः १३ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणा
दियथा । जभौसजौगितिरुचिराच
तुर्गहैः । यथा । पुनातुवोहरिरति
रासविभ्रमी० परिभ्रमन्व्रजरुचिराङ्ग
नान्वरेसमीर्योऽसितलताम्बरोल
गोयथाऽमरुत्तरलतमालभूरुहः ॥
इतिमात्राद्यन्तरेपियथा समच
तुष्कलकलितसकण्ठसंशोभितकु
ण्डलरुचिरा । नकुण्ठपथीधरमिहफ
ण्डिपतिशरभण्डितमिदंठचंरुचिरा ॥
यथा । कल्पतलुर्मनुवस्सितासित
सङ्गमभविर्बिधतः पतिता । यद्य
हतेकरमोऽविषीदसिमिचिरातप
निहतेषसता ॥

रुचिराञ्जनः । पुं० शोभाञ्जने ॥

रुचिराश्वः । पुं० नृपतिविशेषे ॥ शो
भनतुरगे ॥ चि० तद्वति ॥

रुचिष्यः । चि० इष्टवस्तुनि ॥ रोचते०
रुच्यतेवा । रुच० । रुचिभुजिभ्यां
क्लिष्यन् ॥ अभिर्प्रते ॥

रुचि । स्त्री० दीप्ती ॥ रुक्नुचीरुचयः
समाहृत्येकार्थसङ्घे ॥ कृदिका
रादितिङीप् ॥

रुच्यः । पुं० कर्तव्ये ॥ शालिधा

रुदन्ती

न्य ॥ पत्नी ॥ न० सौवर्चले ॥ वि०
 मनीषी । सुन्दरे ॥ रोचते ० रुच्यते
 वा । रुच० । राजसूयेतिसाधुः ॥
 रुच्यकन्द । पुं० सुरथे ॥
 रुग् । स्त्री० रोगे ॥ रुजतिदेहम् । रु-
 जोभङ्गे । क्रिप् ॥ रोजनवा, सम्प
 दादिक्रिप् ॥ कुष्ठौषधौ ॥
 रुजा । स्त्री० रोगे ॥ भङ्गे ॥ रुजति ।
 रुजो ॥ मिदादिपाठात् ० रुजाधा-
 नामितिनिर्देशाद्वाऽडिटाप् ॥ इ
 गुणधितिकोश । कुष्ठे ॥ मेघ्याम् ॥
 रुजाकरः । पुं० व्याधौ । न० कर्मर
 इफले ॥ वि० भीष्माकारिणि ॥
 रुजासहः । पुं० धन्वनष्टे ॥
 रुजस्करा । स्त्री० सुवतायाम् । सुख-
 सन्दोद्यायांगवि ॥
 रुण्डः । पुं० कथञ्चे ॥
 रुण्डिका । स्त्री० द्वारपिण्डायाम् । देह
 ल्याम् ॥ दूतिकायाम् ॥ रणभूमौ ।
 रुतम् । न० वाणिते । तिरखांशब्द ।
 कृण्वते ॥
 रुदथः । पु० कुण्डटे ॥ शुनि ॥ शि
 गौ । रोदिति । रुदिर्यशुविमोच
 ने । रुदिविदिभ्यांङिदिच्यर्थः ॥
 रुदन्तिका ।) स्त्री०
 रुदन्ती ।) स्त्री० लुद्रक्षुपविशेषे ।
 स्वधोयायाम् । सञ्जोवन्त्याम् । रो
 भाञ्चिकायाम् । चणपल्याम् ॥ थ
 छा । स्वरूपयथा । चणपत्रसम्प

रुद्रः

चक्षुपद्यैवतयःकृतिः । शैशिरेज
 लविन्दूनांसवन्तीतिरुदन्तिका ॥ रु
 दन्तीषङ्गिकुद्रुष्यापित्तप्रीचरसाय-
 नी ॥ ।
 रुदितम् । न० कृन्दिते । कृष्टे ॥ रु-
 दिर् ॥ भावेत्तः ॥ वि० तद्वति ॥
 रुधः । वि० नदोप्राकारादिनाकृतवे
 ष्ठने । वेष्टिते । बलविते । संधी-
 ते । चाश्रुते । रुध्वतिष्ठा । रुधिर-
 चावरणे । त्तः ॥
 रुद्रः । पुं० गणेश्वताविशेषे ॥ एका-
 दशरुद्रेषु ॥ तेषां नामानियथा ।
 अजेकपादह्रिबधोविरुपाक्षीधरैव-
 तः । हरश्चक्ररूपसख्यस्यकद्यसुरे-
 श्वरः ॥ सावित्रसजयन्तसपिनाक्षी
 चापराजितः । एतेरुद्राः समा
 ख्याताएकादशगणेश्वराः । एते
 पांसानसानान्तु विशूलधरधारिणा
 म् । कोटयश्चतुरशीतिसप्तत्वा
 चाक्षमासताः ॥ दिक्षुसर्वासुये
 रक्षां प्रकुर्वन्तिगणेश्वराः पुत्रपौत्र
 सुतास्त्वैतेसुरभीगर्भसम्भावाः ॥
 इतिसाख्ये ५ ध्यायः ॥ शिवे ।
 शमी । ईशे ॥ रोदयत्यसुरान् ।
 संहारकालेप्रजाः संहरन्रोदय
 तिवा । रुदिर् ॥ रोदिर्णिजुक्च
 तिरन्त्ये शलुक् ॥ सर्वगतुरुधांद्वा
 वणात् ० रोदनघननाहारुद्रः । त
 थाचस्कान्दे । रुजः सर्वगता

रुद्रचण्डी

रुद्राक्ष :

माहात्म्ये ॥

रुद्रजः । पुं० पारदे ॥

रुद्रजटा । स्त्री० लताविशेषे । रौद्र्याम् ।

सौम्यायाम् । सुगन्धायाम् । सुपत्रा

याम् । सुगन्धपत्रायाम् । पत्रवल्क्या

म् । जटावल्क्याम् ॥ अस्यागुणा । क

टुरसत्वम् ० श्लासकासहृद्दोगभूत

रक्षीनाशित्वञ्चेति ॥

रुद्रपत्नी । स्त्री० चण्ड्याम् । दुर्गा

याम् ॥ अतस्याम् ॥

रुद्रप्रिया । स्त्री० हरोतक्याम् ॥ रुद्रा

ख्याम् ॥

रुद्रवीणा । स्त्री० सङ्गीतनारायणो

क्तवीणाविशेषे । रुद्र्याम् ॥

रुद्रसर्गः । पुं० रुद्रकलकभूतवेता

लादिषष्टौ ॥

रुद्रसावर्णिः । पुं० द्वादशिमनौ ॥

रुद्रसू । स्त्री० एकादशपुत्रप्रसाम् ॥

रुद्राक्षीडः । पुं० म्नाशाने ॥

रुद्राक्षः । पुं० सूनाम्नाप्रसिद्धे हर्षे ।

हृणमेरौ । अमरे । पुष्पचामरे ॥

अक्षफले । शिवाक्षे । सर्पाक्षे । भू

तनाशने ॥ विनाभस्त्रादिपुण्ड्रेण-

विनारुद्राक्षमालया । पूजितोपि

महादेवो न स्यात्तल्लफलप्रदः ॥ वि

नामन्विषयो धर्त्त रुद्राक्ष भुविमान

वः । सशक्तिनरकान्घोरान्ध्या

वदिन्द्रः शतुर्दश्रितिपञ्चपुराणम् ॥

रुद्राक्षान्कण्ठदेशेदशन ३० परि

यस्माद्द्रावयामिजगत्त्वहम् । रोदनं

इन्मिथस्माच्चरुद्रस्तस्मादहंप्रिये ॥

यथा । रुतं वेदात्मकं शब्दं कल्पादौ

ब्रह्मण्ये राति० ददाति । रादाने ।

आतोनुपसर्गेणः ॥ यथा । रुता

नादेन सकलं जगदिदं द्रावयति रञ्ज

यतीति० नादात्मकत्वाद्द्रुद्र ॥ यथा ।

रुतानादेन० प्रणवरूपेण० वेदरूपेण

वा० द्रावयति०० इष्टमर्थमिति रु

द्रुद्रु० यथा । रुतं संसारदुःखंतद्वेतुं-

बाद्द्रावयतीति रुद्रुद्रुः । तदुक्तं रुतदुः

खञ्चतद्वेतुं विद्वावयतिवः प्रभुः ।

। रुद्रुद्रुच्चैतत्तस्माच्छिवः परम

कारणमिति ॥ विष्णु रुद्रयोरेदौ

यथाक्षीमे । सदैवदेवो भगवान्म

हादेवो न संशयः । सन्धन्तं ये जग

द्योनिं विभिन्नं विष्णुमीश्वरात् ॥

मेहादवेदिनिष्ठादा तेषाम्निनरकं

नराः । वेदानुवर्त्तिनं रुद्र देवं ना

रायणं तथा । एकीभावेन पश्यन्ति

सुक्तिभाषो भवन्तिवै । श्रीमहागवतै

देव्यादौ रुद्रौ परिकीर्त्तितौ । यथा ।

इच्छया ब्रह्मणो वक्तुं दूरदानार्थं सुद्रु

भौ । मूलरुद्रांशभूतौ रुद्रनामा

द्वितीयकश्चति ॥ आदिच्छपत्रवृत्ते

॥ एकादशाक्षे ॥ न० रौद्रसे ॥

रुद्रकौटी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

रुद्रगणः । पुं० शिवपार्षदसमूहे ॥

रुद्रचण्डी । स्त्री० रुद्रयामसोक्तदेवी

रुद्रास्पदम्

मितान् • मस्तकेविंशतिषे ४० प
 ट् ६ षट् ६ कर्णप्रदेशे • करयु
 गलकृतैर्वादेशे १२ वाद्देशे १२ व
 १ वाह्निरिन्दे : कलाभि १६ न
 यनयुगकृतैर्त्वेक १ मेकं १ शिखा
 याम् • वक्षस्पष्टाधिकंयः कलय
 तिगतकं १०८ सख्यं नीलकण्ठः
 इतिदेवीभागवतम् ॥ मन्त्रेणैति
 द्विजे तरविषयम् । सर्वाश्रमाश्रय
 र्थान्ारुद्राक्षयधाराणम् । कर्त्त
 व्यंमन्त्रतः प्रोक्तं द्विजानानान्यव-
 णिनामितिनारायणवचनात् ॥
 रुद्राणी । स्त्री० शिवायाम् । भवा
 न्याम् । सर्वमद्रत्नायाम् ॥ रुद्रस्य
 स्त्री० इन्द्रवरुणभवसर्वरुद्रमुडहि-
 मारख्यवयववनमातुलाचार्याणामा
 नुगिति० डीपानुकी ।
 रुद्रावर्त्तः । पुं० तीर्थविशिषे ॥ अद्रि
 कूटस्थानस्थार्यापरमेश्वर्याम् । रु
 द्रजटायांम् ॥
 रुद्रास्पदम् । न० तीर्थविशिषे ।
 रुद्रे । स्त्री० रुद्रवीषायां ।
 रुधिरः । पुं० अङ्गारके । कुजे । भौ
 मे । महलजयष्टे ॥ न० कुक्कुमे ॥ श-
 रीरस्वरसभवधातौ । रक्ते । अ-
 क्षे । त्वग्जे । शोषिते । अक्षजि ।
 लोहू० इ० भा० ॥ रुषदि० रुध्यते-
 या । रुधिर० । इषिमदिमुदीति-
 किरच् ।

रुमा

रुधिराख्यम् । न० मणिप्रभेदे । यथो
 क्तं गुरुडपुराणे । हृतमुगुरुपमादा
 यदानवस्ययथेप्सितम् । नर्मदायां-
 निषिञ्चे पकिस्त्रिहीनादिभूतले ॥
 तत्रेन्द्रगोपकलितंशुकमन्त्रवर्णं सं-
 स्थानतः प्रकटपीलुसमानमात्र-
 म् । नानाप्रकारविहितंरुधिराख्य-
 रत्नमुद्वृच्यतसखलुसर्वसमानमेव ॥
 मध्येन्दुपाशडरमतीवविशुद्धवर्णं त
 चेन्द्रनीलसदृशं षटलंतुलेख्यात् ।
 सैश्वर्यंश्चस्यजननंकघितंतदेवपक्ष
 तत्क्षिप्रभवेत्सुरवक्ष्यवर्णम् ॥ इति
 गारुडं ॥ ७८ ॥ अध्यायः ॥
 रुधिरोद्गारी । पुं० षष्टिसंवत्सराणां
 मध्ये वत्सरविशिषे ॥ तत्फलंयथा ।
 महिषीगीहिरगदादिताम्रकांस्त्राया
 शिपतः । तत्सर्वदेविविज्ञीयकर्त्त
 व्यीधान्यसङ्घयः ॥ रक्ते सवत्सरदे-
 विक्रूरबुद्धिर्नराधिपः । मानवाः क्रूर
 चेष्टासतङ्घातेनजयोभवेत् ॥ ५८ ॥
 रुमखान् । पुं० लवणाचले ॥ लव-
 यमक्षयस्मिन् । मनुष्य । आसन्दी-
 वदिति० लवणस्वरुमण् भावः ॥ ल
 वणाकरवाचकरुमन्मन्दस्यैतद्विपा
 तमंनलोपाभावाथैषस्वार्थश्चैष्यपि
 मतम् ॥
 रुमा । पुं० लवणाकरे ।
 रुमा । स्त्री० सुयीवदारेपु ॥ विशिष्टल
 वणाकरे ॥

रुषित :

रुचः । पुं० रमणे ॥ अरुणे ॥ रम्य-
तेश्चिन् । रमणीयायाम् । चकि
रम्योरुच्चोपधायाइतिरक् ॥

रुरुः । पुं० मृगविशेषे । हरिणजात्य
न्तरे । भारशृङ्गाख्ये ॥ रुरुर्मृगान्-
कृष्णसारइतियादवः ॥ व्याघ्रे ॥ य
घा । गोमोपीगोपवीतोसुकनखवि-
लसत्करुभूषणिरवडति ॥ दैत्य-
भेदे ॥ रीति । रुग्ण्ये । जम्बादय
श्चेतिसाधुः ॥ रुगातिभ्यांक्नुवा ॥

रुवुः ।) पुं०

रुवुकः ।) पुं० एरण्डे ॥ इतिरत्न-
माला । रत्ने रण्डे ॥ इतिराजनि
चण्डः ॥

रुशन् । चि० निन्द्यार्थायांवाचि ॥ रु
शति । रुशङ्गिसायाम्तीलव्यान्तस्ती
दादिकस्तस्माच्छतप्रचयः । रुशन्
शब्दः । रुशतीङ्गिसा । रुशद्वच
नम् ॥

रुशतो । स्त्री० निन्द्यार्थायांवाचि ॥ श-
चन्तान्डीप् । चाच्छीनशोरितिनु
म् । विकल्पाद्गुमभावः । स्त्रियांया
हृल्येनास्त्दर्शनम् ॥

रुत् । स्त्री० क्रोधे ॥ रुशङ्गिसायाम्
। सम्पदादित्वात्किप् ॥

रुपा । स्त्री० अमर्षे । कोपे । मन्वी
। क्रोधे ॥ किवन्ताङ्गागुरिमतेनटा
प ॥

रुषितः । चि० रुष्टे । क्रोधवृत्ते । रु

रुषा

प्यतिस्त्र । रुषराषे । क्तः । रुष्यम्
स्वरेतिपच्चे ० इड्विकल्पः ।

रुष्टः । चि० रुपिते । शिवेरुष्टे गुरुखा
तागुरौरुष्टे नकचन । रुपतेस्त्र । रु-
प० । क्तः । रुप्यम्स्वरसङ्घेषुषा
स्वनामितिपच्चेइडभावः ॥

रुष्टः । चि० जाते ॥ आरुष्टे ॥ रुष्टेः
कत्तरिकः ॥

रुष्टकम् । न० छिद्रे ॥

रुष्टा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ छिन्नापिरोह
ति । लवीजुरुजन्मनिप्रादुर्भावे इ-
गुपधज्ञापृक्किरः कः । टाप् ॥ म
हासमहायाम् ॥

रुष्टिरुष्टिका । स्त्री० उत्कठायाम् ॥ इ
तिपुरायम् ॥

रुष्टा । पुं० वृक्षे ॥ रोहति । रुष्ट-
शीङ्क्नुशिरुष्टीत्यादिनां क्निप् ।
रुष्टः । पुं० वृक्षे ॥ वरकटर्षे ॥ चि०
अप्रेम्शि । परुषे ॥ अचिकण्ठे ।
अस्त्रिगधे । रुष्टा ॥ इतिभाषायां ॥
रुष्टयति । रुष्टवारुष्ये । पंचाद्येषु ॥

रुष्टगन्धकः । पुं० गुग्गुली ॥

रुष्टयात्मिका । स्त्री० लङ्काधान्ये ॥

रुष्टदर्भः । पुं० हरिदर्भे ॥

रुष्टपत्रः । पुं० शाखीटवृक्षे ॥

रुष्टप्रियः । पुं० षट्पभौषधे ॥

रुष्टेखादुफलः । पुं० धन्वनवृक्षे ॥

रुष्टा । स्त्री० दन्तीवृक्षे ॥ कूरायाम् ॥

अस्त्रिगधायाम् ॥

रुट :

रुट : । पुं० प्रकृतिप्रत्यायाद्यर्धमनपे-
 ह्यशाब्दबोधजनकेशब्दे ॥ यथा । सु-
 ख्योलाघणिकोगीणः शब्दः स्या-
 दौपचारिकः । यौगिकीयोगरुटो
 धारुटोशामुख्यएवसः ॥ इतिशा-
 ब्दिकाः ॥ अथिष । रुटमालघब-
 ति • विभजतेष । रुटं सहेतवन्नाम
 सैवसंज्ञे तिकीर्त्यते, नैमित्तिकीपा-
 रिभापिक्वीपाधिक्यपितद्दिद । य-
 न्नामयादृशार्थसङ्घेति तमेय • नतुयी ।
 गिकमपि • तद्रुटम् । योगरुटन्तुप-
 ह्णजादिकंनतथा रुटानामेवषसंज्ञाप-
 देनाभिलष्यते । नतुरुटादियत्सं-
 ज्ञानाम्नोऽवान्तरभेदः । येनविभा-
 गव्याघातः स्यात्, संज्ञायाश्चयो-
 मेदा • नैमित्तिकीपारिभापिकी • षी-
 पाधिकीचेति । पाषकपाठकाद्य-
 स्तुनसंज्ञाः सहेतव्यत्वात् ॥ ये-
 तुरुटस्यनास्यशतुर्विधत्वमाहुस्तन्म-
 तमुपन्यस्यति । जातिद्रव्यगुणख-
 न्देधंकीः सहेतव्यतया । जाति
 शब्दादिभेदेनचातुर्विध्यं परेणगुः ।
 गोगश्यादीनांगीत्वादिजात्या । प-
 प्रवाद्यादीनांलाहूलधनादिद्रव्य-
 ष । धन्वपिशुनादीनांपुण्यहेपादि
 गुणेन । चलचपनादीनांशगद्दानां
 कर्म • वाऽवष्टिभ्यः • नमत्वाश्चातुर्वि-
 ध्यमेवरुटानामिति । घटुत्तं दृश्या-
 पायैः । शब्देरेवप्रतीयन्ते जाति-

रुट :

द्रव्यगुणक्रियाः । चातुर्विध्यादमी-
 पान्तुशब्दवृत्तचतुर्विधवृत्ति । तदे-
 तत्खडमूर्खादीनामन्यगून्वादीना-
 स्यशब्दानामपरिग्रहापच्यापरिख-
 त्तमस्याभिः ॥ नैमित्तिकसंज्ञाल-
 क्षयति । साध्यव्यष्टिब्रह्मसहेतयती
 नैमित्तिकीमता । जातिमाघेहित
 हेताद्व्यक्तोभानंसुदुष्करम् ॥ यन्ना-
 मजाष्यव्यष्टिब्रह्मसहेतवत्त्वानैमि-
 त्तिकीसंज्ञा । यथागोषेचादिः ।
 साहिगोत्वचैत्रादिजाष्यव्यष्टिब्रह्मे-
 वगवादिक्मभिधत्ते नतुगोश्चादि-
 जातिमाघम् । गोपदंगोस्त्वसहेति
 तमित्त्वाकारकयहाङ्गमानयेच्यादी-
 गोत्वादिनागवादेरेवयानुपपत्तेः
 एकग्रहत्वस्यस्यान्यानुभावकत्वेऽ-
 तिससङ्गात् । पारिभापिकीभौ-
 पाधिकीससंज्ञाक्रमेणलक्षयति । उ-
 भयशुश्रिधर्मेणसंज्ञाभ्यात्पारिभा-
 पिकी । षीपाधिकीत्वनुगतेपाधि-
 नायाप्रवर्तते । उभयावृत्तिधर्माव-
 ष्टिब्रह्मसहेतवतीसंज्ञापारिभापि-
 की । यथाकागडित्वादिः । यथा
 नुगतेपाध्यव्यष्टिब्रह्मसहेतयतीसं-
 ज्ञासात्वीपाधिकी । यथाभूतदृता-
 दि । साहित्येनतनयुक्तविशेषगुणध-
 त्वासांसारकसाखनुगतेपाधिपुर-
 स्कारेणैवप्रवर्तते । इतिशब्दगति
 प्रकाशिकाधि • जाते । प्रसिद्धे ।

रूपम्

रुहेगैस्त्वैतिहः । टत्तुधत्तुष्टुत्वट
लोपदीर्घः ॥

रुढपदः । त्रि० महसूत्रे ॥

रुढिः । स्त्री० शिष्टप्रयोगे ॥ प्रसिद्धौ
॥ अनादिव्यवहारसिद्धिसम्बन्धवि
शेषे ॥ मुख्यशब्दवर्त्तमाने ॥ सा
चस्वरूपेणजात्यागुणेन वानिर्देशा
हेतुस्तु निसंज्ञासंज्ञिसङ्घेतेनप्रव
र्त्तते । यथा । डित्यः डवित्यः
गौःशुक्रइति ॥ रुढशब्दनिष्ठश
क्तौ ॥

रूपम् । न० वाच्याकारे । खभावे ॥
सौन्दर्ये । मनोहरशक्तौ । तक्षल
क्षणयथा । अद्वान्यभूषितान्येष
केनचिद्गुणैरुपदिना । येनभूषितव
द्धान्तिदद्रूपमितिकथ्यते ॥ इत्यु
ज्ज्वलनीलमणिः । नाणके । प्रश
स्ते ॥ पशौ ॥ शब्दे । यन्याहत्तौ
नाटकादौ ॥ आकारे ॥ श्लोके ॥
अवकाशादिद्विपदान्तानानाविकार
विशेषे ॥ रूपन्तुषोडशविधमोज
धर्मेप्रकीर्तितम् । यथा । १ सुखम्
२ दीर्घम् ३ स्थूलम् ४ चतुरस्र
म् ५ वृत्तम् ६ शुकम् ७ कृष्णम्
८ नीलारुणम् ९ रक्तम् १० पीतम्
११ कठिनम् १२ चिकणम् १३
शुष्यम् १४ पिच्छलम् १५ मृदु
१६ दारुणम् १७ मिति ॥ अलुर्मा
यथाज्ञेगुणे ॥ तत्रशुक्रनीलपीत

रूपकम्

रक्तहरितकपिशचिचभेदात्सप्तवि
धम् । पृथिवीजलतेजोहृत्ति । तत्र
पृथिव्यासप्तविधम् । अभास्वरंशु
क्रंजले । शुक्रंभास्वरंतेजसि ॥ मा
चामात्रे ॥ ॥ त्रि० उत्तरपदस्थि
च्यास्वसदृशे ॥ यथापितरूपपुत्रमा
दरूपाकन्या ॥ प्रापके ॥ रोपयतिवि
मोहयति । रूपविमोहने । अच् ॥
यदा । रूप्यतेऽनेन । खप्यशिल्पशब्दे
तिसाधु ॥ रौतिषा । रुग्ण्ये ।
खप्यशिल्पेतिपः । रौतेर्दीर्घश्च ॥
अतिरूपन्तुनिन्दितम् ॥

रूपकम् । न० नाटके । मूर्त्तौ ॥ रूप्ये
॥ काव्यालङ्कारे ॥ तत्रचयादि
यथा । विषय्यमेदताद्रूप्यरञ्जनंवि
पयस्ययत् । रूपकं तत्त्रिधाधिक्य
न्यूनत्वानुभयोक्तिभिः ॥ अयंदि
धूर्जटिः साक्षाद्यं नदग्धाः पुरः
क्षणात् । अयमास्तेचिनाशम्भुस्तार्त्तौ
यीकंविशेषनम् ॥ शम्भुर्विश्वमव्यय
स्त्रीकृष्यसमदृष्टिताम् । अस्यामुखेन्दु
नालब्धेनेवानन्दे किमिन्दुना ॥ सा
ध्वीयमपरालक्ष्मीरसुधासागरीदिता
। अयंकलहिनश्चन्द्राम्बुखचन्द्रेति
रिच्यते ॥ सङ्ख्याविशेषे ॥ यथा
। सञ्चालीप्रोच्यतेगुण्ठासातिसोरु
पकांभवेत् । रूपकैर्देशभिः प्रोक्तः
कलहोनामनामतः । त्रि० । मू-
र्त्तमिति ॥ पुं० । दृढादिसप्तसु ॥

रूपमाली

सैयधा । दृढः प्रौढोऽथखधरोविभ
 वद्यतुरक्रमः । निशारुधः प्रतिता
 लः कविताः समरूपकोद्दतिदामो
 दरः ॥ -

रूपकमेदः । पुं० अभिनेयप्रकारे ॥

रूपतत्त्वम् । न० शैले ॥

रूपधारी । वि० सौन्दर्यविशिष्टे ॥

रूपधेयम् । न० रूपे ॥ रूपमेव । भाग
 रूपनामर्थे धेयः ॥

रूपनाशनः । पुं० पेषके

रूपवान् । वि० आकारविशिष्टे ॥ सीं
 द्ययुक्ते ॥

रूपस्कन्धः । पुं० विषयप्रपञ्चे । वास
 नामयचित्तिनिरूप्यमाणे पुगब्दस्य
 शादिपु । पञ्चेन्द्रियेषु च ॥ रूप्यन्ते
 एभिर्वाविषयाद्भितिकर्मकरणव्युत्प
 त्तिभ्यांसविषयापीन्द्रियाविरूपस्क
 न्धः । रूप्यमाणपृथिव्यादीनांवाद्य
 त्वेपिदेशस्वत्वादिन्द्रियसम्बन्धाश्च
 ध्यात्मिकत्वम् ॥

रूपालीया । स्त्री० वारस्त्रियान् । वैश्या
 यान् ॥ रूपमालीवोक्षाः ॥

रूपमाली । स्त्री० चर्च हत्तविशेषे ॥ य
 था । चत्वारोऽस्याकर्णाश्चायन्ते हृन्दस्ये
 वंघारं कुर्वन्ते । भव्यावर्णापादेराज
 न्ते रूपमालीहत्तं तत्फलम् ॥ यथा
 । हत्वाशचुन्ट्यान्तीचगडंसाचगडी
 यः कन्ध्याणं कुर्यात् । देविन्द्राद्याः
 प्रीत्यासम्प्राप्ताः ससैवन्ते तत्पादा

रूप्यम्

गोत्रम् ॥

रूपान्नः । पुं० कामदेवे ॥ रूपमन्नम
 स्य ॥

रूपिका । स्त्री० श्वेताकर्कशे ॥ योद्वा
 पुष्ये ॥

रूपी । वि० रूपमति ॥ मूर्तिमति ॥

रूपेश्वरी । स्त्री० देवीविशेषे ॥

रूप्यम् । न० आहतारजते ॥ आहतते
 मनि ॥ तारे । चन्द्रहासे । रजते
 चन्द्रलोचके । चांटी० इ० भा० ॥

अक्षलक्षणं गुणादयद्यथा । गुरु
 स्त्रिगंधं द्रुवितं दाहच्छेदघनचमम्

। स्वर्णाब्जं चन्द्रयत् । लक्ष्मं रूप्यं भवगु
 णं शुभम् ॥ सारणाययोग्यम् ॥

कठिनं कृत्रिमं रूक्षं रक्तं पीतं दलं ल
 घु । दाहच्छेदघनैर्नष्टं रूप्यं दुष्टं प्र
 कीर्तितम् ॥ सारणाययोग्यम् ॥

व्यग्रीतं कशायाम्बं स्यादुपाकरसंसार
 म् । वयसः स्यापनं स्तिग्धं लिखनं वा
 तापित्तजित् ॥ प्रमेहादिकरीगांश

नागयत्त्वधिराद्भ्रुवम् ॥ तारं शरी
 रस्य करीतितामं विह्वल्यन्वयच्छति

शुकनागम् । वीर्यं दलं हन्ति तनोद्य
 पुष्टिं महागदान्पोपयति च शुभम्

॥ अघशोधनविधिः । मसलीहृत्प
 चापितारस्याग्नीप्रतापयेत् । निपि
 र्त्तं तत्प्रतमानितैलैरक्तं चकाञ्चित्

। गोमूषेचफुलत्यानां कपायेचविधा
 विधा । एषं रजतमचापां विशुद्धिः स

रोगी

रुग्णतेपीडातेदेहेनेनेतिवारोगः ॥
 रोगघ्नम् । न० औषधे । त्रि० रोग
 नाशके ॥
 रोगभूः । स्त्री० शरीरे ॥
 रोगरोजः । पुं० पापरोगे । राजये
 ष्यति ॥ रोगाणां राजे । टच् ॥
 रोगलक्षणम् । न० निदाने ॥
 रोगयान्तकः । पुं० वैद्ये ॥
 रोगशिला । स्त्री० मनः शिलाया
 स् ॥
 रोगशिल्पी । पुं० शरालु० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० वृत्तविशेषे ॥
 रोगश्रेष्ठः । पुं० ज्वरे ॥ रोगिपुत्रे
 उः ॥
 रोगघ्नम् । न० औषधे । भैषज्ये ॥
 रोगहारी । पुं० चिकित्सके । वैद्ये
 ॥ रोगहरतितक्षीलः । सुपीति
 ष्यति ॥ द्वि० रोगनाशके ॥
 रोगितरुः । पुं० पशिकाष्ठके ॥
 रोगी । त्रि० रोगयुक्ते । व्याधिते ।
 चातुरे । अभ्यमिते । रोगार्त्ते ॥
 रोगमस्यासि । इनिः ॥ अधवर्चे
 ष्विकित्साः र्थं परीक्षारि। गितस्य हि ॥
 तत्राहवाग्भटः । दर्शनस्यर्शन
 प्रश्नैः परीक्षेद्वयरोगिणम् । आयु
 र्वादिदृशास्यर्थांश्चीतादेः प्रश्नतीऽ
 परम् ॥ आयुरादीत्वचादिशब्दान्
 साधत्वाऽसाधत्वादिवोधम् । दृ
 शा० दर्शनेन । अथसम्यदादिभ्यश्च

रोचनः

तिभावक्तिप् । स्पर्शात्० शीतादेः
 । शीतोष्णान्दुर्काठिनत्वादिनापरी
 चयस्य । प्रश्नतः । उदरलाघवगौ
 र्वत्तयाऽऽत्तया० वुमुद्याऽवुमुच्चावला
 ऽवलादिना । मिथ्यादृष्टाधिकारादि
 दुराख्यातास्तथैव च । तथादुष्यरि
 पृष्टाद्यमे। हवेयुश्चिकित्सकान् ॥
 तत्रदर्शनं नेत्रलिङ्गामूत्रादेः कर्त्त
 व्यम् ॥
 रोगिवल्लभम् । न० भैषज्ये । औषधे
 त्रि० रोगिप्रिये ॥
 रोग्यम् । त्रि० अपथ्ये । अहिते ॥ रो
 गायहितम् । यत् ॥ रोगसम्बन्धिनि ॥
 रोचकः । पुं० वुमुच्चायाम् । भ्रशना
 याम् । जिघत्सायाम् । कदल्याम्
 ॥ राजपलाण्डौ ॥ शवदंशे ॥ गन्धि
 पणभेदे । निशाचरे । धनहरे ।
 क्तिधे । गणहासके । नैपालदे
 शिभच्छिउर० इतिप्रसिद्धे ॥ अस्थशु
 ष्याः । रोचके। सधुरस्तिक्तः कटु
 पाकः कटुलघुः । तीक्ष्णो हृद्यो
 हिमे। घ्नित्कुष्ठकण्डूकफानिलाभ् ॥
 रक्षोऽश्रोस्त्रेदमेदीस्र ज्वरगंधविपत्र
 यान् । त्रि० रुचिकारके ॥
 रोचनः । पुं० कूटशाल्मली ॥ श्वेत
 शिथौ ॥ पलाण्डौ ॥ शारग्वधे ॥
 करञ्जे ॥ अहोठे ॥ दाडिमे ॥ वि०
 रोचके । रुचिकरे ॥ रोचते । रुच
 दीप्तौ । अनुदात्ततर्हतिवुच् ॥

रीचिष्णुः

रीचयति । गन्धादित्वाल्ख्युर्वा
बहुलमन्यत्रापीतियुक्त्वा ॥

रीचनकः । पुं० कम्बीरे ॥

रीचनफलः । पुं० बीजपूरके ॥

रीचनफला । स्त्री० चिर्मिठायाम् ॥

रीचना । स्त्री० रक्तकह्लारे ॥ गोपि

त्ते ॥ वरयोपित ॥ रोचते ।

रुच० । बहुलमन्यत्रापीतियुक्त्वा

टाम् ॥

रोचनिका । स्त्री० वंशरोचनायाम् ॥

शुण्डारोचन्याम् ॥

रोचनी । स्त्री० आमलक्याम् ॥ गीरेच

नायाम् ॥ मुनः शिष्यायाम् ॥

श्वेतचिष्टतायाम् ॥ काम्बिस्थौष

धी ॥ रोचते । रुचद्दीप्तावभिप्रीती

व । कृत्यस्युटप्रतिल्युट् ॥

रोचमानः । पुं० अश्वत्थीवास्थीरो

मावर्त्ते ॥ यथा । श्रीश्रीश्रीदद्याव

त्तोरोचमानोऽगदीप्य इतिचिका

खड्गेषः ॥ अपिच । कलुजीरोच

मानखस्त्रामिसीभाग्यवर्त्तनद्रतिवै

षयन्ती ॥ पि० अत्यन्तदीप्यमाने

॥ रोचते । रुच० । लट् : शानच्

। आनेमुक्त्वा ॥

रोचितः । पि० प्रकाशिते ॥

रोची । पि० रोचिष्णी ॥

रोचिष्णुः । पि० अलङ्कारादिनाश्रीभ

सागे । विभाजि । भाजिष्णी ॥

रोचतेतल्लीलः । रुच० । अलङ्

रोदनम्

जिति० इष्णुच् ॥

रोचिः । न० शिचिपि । त्विपि ।

प्रभायाम् । दीप्तौ ॥ रोचतेऽनेन

। रुच० । अलङ्कारादिसिः ॥

रोची । स्त्री० हिलेमोचिकायाम् ॥

रोच्यः । पि० प्रकाश्ये ॥ प्रीतिवि

षये ॥

रोटिका । स्त्री० रोटी० इतिभाषा

प्रसिद्धेपिष्टकविशेषे ॥ अस्याः क

रणप्रकारोयथा । शुष्कगोधूमचूर्णे

नकिञ्चित्पुष्टाक्षेपोलिकान् । तप्त

कीर्त्तयेत्कृत्वा मूत्राङ्गारेपितार्पचे

त् । सिद्धेपारोटिकाप्रोक्तामुपोन

स्याः प्रचक्ष्मते । रोटिकावलकद्रु

च्याङ्गणधीधातुवर्द्धनी ॥ वातघ्नी

कफहृद्दीप्तानीनां प्रपूजिता

। यवजारोटिकारुच्यामधुराविश

दाख्युः । मलशुक्रानिलकरीय

ल्याङ्गनिकफामयान् ॥ पीनसञ्ज्ञा

सकासांघमेदीमेद्यसामयान् ॥

रोडः । पुं० रोदे ॥ पि० दत्ते ॥

रोदनम् । न० कन्दमे । शीकादिना

सुपतने । रोना० रु० भा० ॥

पसो । अशुणि । पांसू० इ० भा०

रुद्यते । रुदिरुपशुविमोचने । वा

हुलकात्कर्माणिल्युट् । तस्येशु

भाशुभयथा । अनसुक्तिगुरुदि

तमदीनं शुभदं नृणाम् । प्रचुरा

शुदीनं रुचक्षरुदितं नसुखावैशम

रोधवक्रा

॥ रोदनाश्रुपतनेनमृतानानरकं
यथा ॥ ज्ञानिनोमासुदन्वेषमारो
दोः पुत्रसाम्प्रतम् ॥ रोदनाश्रु
प्रपतनान्मृतानानरकंभ्रुवम् ॥ सृ
तम्, हिश्यरोदननिषेधोयथा ॥ शे
ष्माश्रुवाभ्यवैमुक्कंप्रेतोभुङ्क्तेयतो
ऽवशः । अतीनरोदितव्यं हि क्रिया
कार्याविधानतः इति ॥

रोदनिका । स्त्री० यवासे ।

रोदनी । स्त्री० कण्ठरावाम् । दुराल
भायाम् । यवासे ॥ रोदयति । रु
दिर् । स्थुट् । डोप् ॥

रोदः न० द्विवि । भूमौ । यावापृ-
थिव्या । रोदितिसर्वमस्मिन् ।
रुदिर् । असुन् ॥

रोदसो । अ० यावापृथिव्याः । दि-
वि ॥ भूमौ ॥

रोदसी । स्त्री० स्वर्गे । भूमौ ॥ यावा
भूम्याः ॥ गौरादित्वात्पञ्चेडीप् ॥

रोदस्त्री । स्त्री० द्विवचनान्तः । भूमि
स्वर्गयोः ॥

रोधः । पुं० नदीतीरे । कुले ॥ रुष-
हि । रुधिरावरणे । पचाद्यच् ॥ अ
तिवन्धे ॥

रोधकः । वि० रोधिनि । रुधिर० ।
रुद्धल् ॥

रोधनः । वि० रोधकर्त्तरि । न०
रोधि ।

रोधवक्रा । स्त्री० सरिति ॥ रोधेन-

रोपणम्

वक्रा ॥

रोधः । न० तीरे ॥ रुषहि । रुधि-
र० । सर्वधातुभ्यामुन्निति० असुन् ॥

रोधावक्रा । स्त्री० नद्याम् ॥ रोधसा-
वक्रा ॥

रोधावती । स्त्री० नद्याम् ॥

रोधः । पुं० गालवे । लोभे । न० अ-
पराधे ॥ किल्विधे ॥ रुषधि । रु-
धिर् । वाहुलकाद्गन् ॥

रोधपुष्पः । पुं० मधुक्षहचे ॥

रोधपुष्पिणी । स्त्री० धातकोहचे ॥

रोपः । पुं० रोपणे ॥ इषी । वाये ।
न० लोभे ॥ रोप्यतेऽनेनवा । रूपनि
मेहने । ख्यन्तः । घञ् । यद्वा ।
रूप्यतेऽनेन । हलश्चेतिघञ् ॥

रोपकः । पुं० सुवर्णसप्ततितमेभा-
गे । यवाहविश्वगुप्तः । दीनारा-
रोपकैरटाविंशत्यापरिकीर्त्तितः ।
सुवर्णसप्ततितमेभागे।रोपकउच्य-
तइति ॥

रोपणम् । न० विमोहने ॥ जनने ॥
प्रादुर्भावे ॥ रुपेर्भावि ल्युट् ॥ अ-
ज्ञानविशेषे ॥ यथा । रोपणं रसकं-
पिष्टासम्बक्सम् श्राव्यवारिणा । य
हृणीयात्तज्जलं सर्वज्जलं चूर्णमधो
गतम् ॥ शुष्कं जतज्जलं सर्वपर्यटो
सन्निभं भवेत् । विचूर्ण्य भावयेत्स-
म्यक् द्विवेजं विफलारसैः । कर्पूर-
स्यरसंतपद्गमांशिननिः चिपेत् ।

रोमकन्द :

अञ्जयेद्रपनेतेननेत्राखिलगदच्छि-
दः ॥

रोपणचूर्णम् । न० नवनाञ्जनविशि-
ष्टे ॥ यथा । शिलायारसकंपिष्टास
स्यगाश्लव्यवारिणा । रुद्धणीयात्त
प्लवंसर्वथलेच्चूर्णमधोगतम् । शु
ष्कतश्चलजलसर्वपर्यट्टीसन्निभंभवेत्
। द्विचूर्णंभावयेत्सस्यकृत्विर्ल-
क्षिफलारसैः ॥ कर्पूरस्वरजस्तत्रद
शमांशिननिःक्षिपेत् । अञ्जयेद्रथ
नंतेनसर्वदोषोपशान्तये ॥ समस्त
नेचरोगत्रंचूर्णमेतद्रसंगयः ॥

रोपणवर्तिः । स्त्री० नेत्राञ्जनप्रमेदे ॥
यथा । अशौतिसिलपुष्पाणिपट्टिः
पिप्पलतण्डुलाः । जातीपुष्पाणि
पञ्चाशन्मरिचानिचण्डग ॥ सु-
क्ष्मपिष्टास्युनावर्तिः । कृताकुसु-
मिकाभिधा । तिमिरानुनशुक्ला
शांनानिनीमांसहृद्वनुत् ॥ एतस्या
अञ्जनेप्रात्नामाभासाद्दहरेणुका ।
कुसुमिकावटी० रोपणी ॥

रोप्यातिरोप्यः । पुं० धान्यविशेषे ॥ य
था । रोप्यातिरोप्यालघवः शीघ्रपा
कागुणोत्तराः । अदादिनादोप्य-
राश्ल्यास्युषविषनाः ॥

रोमम् । न० जले ।

रोमकम् । न० पांशुलघवे । अथक्तां
तप्रमेदे । पुं० रुमाभिर्धनगरे ।

रोमकन्दः । पुं० पिण्डाली ॥

रोमलता

रोमकपत्तनम् । न० पश्चिमेकेतुमाल-
वर्षस्थनिरक्षदेशेविद्यमानेपत्तने ॥
रुमे ॥ तच्चाधुनारुमश्वाम् । इति
नाम्नाप्रसिद्धम् ॥

रोमकूपः । पुं० रोममूले ॥

रोमकेशरम् ।
रोमगुच्छम् ।
रोमगुच्छकम् } न० चामरे । अथ
चूलके ॥
रोमगुच्छम् ।

रोमः । न० लोमि । अङ्गुलि । तनूय
इ ॥ तस्यफलंयथा ; अल्परोमयुता
श्रेष्ठाजङ्घादस्तिकरोपमा । रोमे
कैककूपकेस्नानृपाथान्तुमहात्म-
नाम् । इहेरोमेपण्डितानांश्रीवि
याणांतथैवथ । रोमअयंदरिद्राणां
रोगीनिर्मोसलानुकः ॥ अपिच ।
रोमेकैककूपकेपार्थिधानांहेहेर्ज्ञेय
पण्डितश्रीविद्याशाम् । त्याद्यैर्निः
स्वामानयादुः स्वभाजः केपास्यैवं
निन्दिताः पूजितास्यैति । रोद्ध
ति । रुह० । नामन्सौमन्व्याम-
न्रोमद्विद्यादिनासाधु । यथा ।
रूयसे । रुग्द्ध० रुद्धगती० भा
पथेवा मनिन् ॥

रोमन्धः पुं० उद्गीर्यवर्षवे । पग्गमां व
र्वितस्त्राहाप्यमुनद्यवर्षे । जुगार०
इ० भा० ॥

रोमभूमिः स्त्री० चर्मपि ।

रोमलता । स्त्री० रोमापल्याम् ॥

रोमाक्षित :

रोमवान् । चि० रोमशे । लोमवि
शिष्टे ॥

रोमविकारः । पुं० रोमाक्षे ।

रोमविक्रिया । स्त्री० रोमहर्षणे ।

रोमशः । पुं० पिण्डालौ । मेघे ॥

कुम्भिनि ॥ शूकरे । चि० अतिशय

लोमविशिष्टे । रोमाणिसन्त्यस्य

। लोमादिच्चात्० शः । रलयो
रभेदः ॥

रोमशफलः । पुं० डिण्डिशि । मुनि
निष्क्रीते । डिण्डसो० डिण्डा०

इ० भा०

रोमशा । स्त्री० टग्धावृत्ते ॥

रोमशकम् । न० स्त्री० चकी ॥

रोमहर्षः । पुं० पुलकितत्वे ।

रोमाक्षे ॥

रोमहर्षणः । पुं० सूते । इतिहासपु

राणानां धारके व्यासशिष्ये ॥ अस्य

ते सर्वे रोमाणि ० असाह्यपितानि यत्

। द्वैपायनस्य भगवंस्ततो वै रोमहर्षणः

॥ भवन्तमेव भगवान् व्योमहारस्य

यंप्रभुः ॥ विभीतकवृत्ते ॥ न० रो

माक्षे ॥ रोम्यां हर्षणम् ॥

रोमाक्षः । पुं० रोमहर्षणे । रोमाक्ष

मे ॥ रोम्यामक्षनंपूजनम् । भा

वेद्यम् ॥

रोमाक्षिका । स्त्री० रुद्रनीवृत्ते ॥

रोमाक्षितः । चि० जातपुलके । इष्ट

रोमणि ॥ रोमाक्षः सञ्जातो म् ॥

रोषः

तारकादिच्चादितच् ॥

रोमाली । स्त्री० वयः सन्धी ॥ रोमा
वल्याम् ॥

रोमालुः । पुं० पिण्डालौ ॥

रोमालुविठपी । पुं० कुम्भीवृत्ते ॥

रोमावली । स्त्री० नामेरुपरिलोमशे

ः श्याम् ॥

रोमाश्रुफला । स्त्री० भिक्षुरिष्टालु
षे ॥

रोमाक्षमः । पुं० रोमहर्षणे ।
रोमादमेदः । पुं० रोमाक्षे ॥

रोलः । पुं० पार्श्वीयामलके ॥

रोलेश्वः । पुं० भमरे । ॥

रोला । स्त्री० मादावृत्तान्तरे ॥ यथा

॥ रोलः वृत्तमवेदिनाशपतिपिङ्गल-

भणितं प्रतिपदमिष्टचतुरधिककला

विश्रुतिपरिगणितम् । एकादश

मधिविरतिरखिलजनचित्तहरणं

सुललितप्रदमदकारिदिमलकविक

रुठाभरणम् ॥ यथा । तरतिपयोनि

धिसलिलमयतिगिरिशिखरशिला

परि० विश्रुतिरसातलमटतिशयस्त

वसकलदिशापरि० । यगनगमनम

भिनयतिसमंशशिनाश्रियमञ्जति-

विचमिटनतथापिभयन्तं भूपविमु-

ञ्जति ॥

रोष । चि० वधके । हिंस्रे । रोषति

। रुष० । विच् ॥

रोषः । पुं० कैपि । क्रोधे ॥ अपने

रोहिः

यमुदेतुमिच्छतातिमिरंरोषमयं धि
यापुरः । अविभियनिशाक्ततं त
मः प्रभयानांश्रुमताप्युदीयते ॥
रोषणम् । रुषडिंसायाम् । भाषि
घञ् ॥

रोषणः । पुं० पारदे ॥ रोषणं ॥
उपले । कषरे ॥ वि० क्रोधने ।
अमर्षणे ॥ रोषतितच्छीलः ।
रुष० । क्रोधमण्डार्थं भ्यश्चेति यु
च् ॥

रोषमयः । वि० रोषादागतः । मयङ्
तिमषट् ॥

रोषितः । वि० रोषं प्रापिते । रुष्टे ॥

रोहः । पुं० चक्षुरे ॥ सादिनि ॥

रोहकः । पुं० प्रेतविशेषे ॥ वि०
रोहति । रोहकारि ॥ रुषवीजजन्म
निप्रादुर्भाषे । ष्पुञ् ॥

रोहणः । पुं० गिरिप्रभेदे । विदूराद्री
॥ न० शुभे ॥ जन्मनि ॥ प्रादुर्भा
षे ॥

रोहन्तः । पुं० द्रुमविशेषे । रुह्यात्
। रुह० । रुहिनन्दीक्षीविप्राणि
भ्यः पिदाशिपीतिभाच् ॥ वृधमा
च् ॥

रोहन्तो । स्त्री० कृतान्तरे ॥ पिस्वान्
डोष् ॥

रोहिः । पुं० धीर्ले । वृद्धे ॥ धार्मि
के । व्रतस्याम् ॥ रोहति । रुह० ।
हृषिगिरिहृषतिविदिष्टिदिकीर्त्ति

रोहिणी

भ्यश्चेतीन् ॥ गन्धमृगे ॥

रोहिणः । पुं० भूतृषे ॥ वटवृद्धे ॥

रोहितकधृच् ॥ न० कालभेदे ।

रोहिणे । दिनस्थनवमेसुहृत्ते ॥

सचपूर्वाह्णश्राद्धस्यगौणकालत्वे

नात्तरावधिः । अपराह्णश्राद्ध

स्यपूर्वावधिः । एकोदितश्राद्धस्य

समानकालः ॥ रोहति । रुह० ।

रुह्येति० इन् ॥ वि० रोहिण्यां

जाति । नचचेभ्योवहुलमितिलुक्

। लुक्त्तद्धितलुकि ॥

रोहिणिः । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ।

रोहिणिका । स्त्री० रागादिनारक्ष
णार्थास्त्रियाम् ॥

रोहिणी । स्त्री० अग्निन्यादिपुत्रवर्तु

नक्षत्रे । ब्राह्म्याम् ॥ तच्चलात्तस्य

फलं यथा ; स्याद्धर्मकार्यकुशलः

कुलीनः सुचारुदृष्टीपिलसत्कली

वरः । स्मरानिनाचाकुलिताखि

लाशयोवोरोहिणीजः सधनीसमा

नी ॥ इति ॥ रोहिणीनक्षत्रे इति

गौरादिपुपाठान्डीप् ॥ करुठ

रोगविघ्नार्थे ॥ अस्मनामानिसङ्

ख्याचयथा । रोहिणीपञ्चधाप्राज्ञा

करुठशालूकपयच । अधिनिघ्नस्य

वलयाऽलासनामैकावृन्दकः ॥

तरीवृन्दः व्रतग्रीवगिलायुः क

रुठविद्रधिः । गलौघः प्रस्तरप्लव

मांसतालस्तथैवच ॥ विदाहोकरु

रौहिणः

रौहिणी

सान्तामंतविशेषरसे । उद्ये ॥ चि०
तीन्ने ॥ भीषण ॥ रुद्रसम्बन्धिनि
॥ रुद्रदेवत्वे ॥ रुद्रस्त्रेदम् ।
अण् ॥

रौट्टी । स्त्री० चण्ड्याम् ॥ डीप् ॥
रुद्रजटायाम् ॥

रौप्यम् । न० रुप्यं ॥

रौप्यमादिकम् न० तारमादिके ॥

रौमम् । न० रौमके ॥ रुमायांभव
म् । अण् ॥

रौमकम् । न० सांभरि० इ० भा०
प्र० अणर्थे । रौमे । वसुधे ॥ रुमा
यांभवम् । तत्रभवद्भवण् । सजा-
यांफल् चि० रौमकीभवस्ततश्चा
गतौवा । मलद्यादिष्वाद्य् ॥

रौमहर्षिणिः । पुं० उग्रश्रवसि । सू
ते ॥ रौमहर्षिणस्यापत्यम् । अत
इञ् ॥

रौरवः । पुं० नरकविशेषे । वीरे ॥
चि० चञ्चले ॥ वीरे ॥ धूर्त्वे ॥ रुद्र
सम्बन्धिनि ॥ रुद्रभारश्चुक्काख्यः
प्राणिविशेषः । तस्यायम् । तस्ये
दसिच्यण् ॥

रौहिणः । पुं० चन्दनवृक्षे ॥ न०
दिनक्षनवमेसुहृत्ते । यथा । अत्र
पूर्वाह्णं आद्यमभिधायरौहिणन्तु
नानङ्घयेदित्यभिधानेनपूर्वाह्ण
आद्यसङ्घवात्परोरौहिणपर्यन्तगौ
णपूर्वाह्णवाणः प्रतीयते । तेन

रौहिणं पूर्वाह्णं आद्यस्यगौणका-
लत्वेनोत्तरात्रधिः अपराह्णं आद्य-
धस्यपूर्वाधधिरिच्छवगम्यते । ततश्च
पूर्वदिनेसङ्घवात्परंरौहिणपर्यन्तं
तिथिर्लाभेपरदिनेसुहृत्तत्रयमात्रे-
तत्तिथिलामेपूर्वदिनेआद्यधम् ।
रौहिणान्तर्हणगौणपूर्वाह्णजाभान्
नपरदिनेतथास्वभावात् । उग्रयदिने
सङ्घवलामेपरदिने । शुक्लपक्षेतिथि
यांश्चैतिवचनात् । रौहिणन्तुदिव-
सस्यनवमसुहृत्तस्यैत्योतिथोक्त-
रौहिणीदेवतत्वात् । रौहिणत्वमिति
वृत्तिश्राद्धतत्त्वम् ॥ चि० रौहि
ण्यांजाते । सन्धिवेसादीत्वेनेना
ण् ॥

रौहिण्यः । पुं० वृधयहे ॥ वृणायु
धे । वलदेवे ॥ न० मरुफतमथौ
चि० गीर्वास्ते ॥ रौहिण्याश्चपत्य
म् । शुभादित्वाट्ठक् ॥

रौहिणः पुं० मृगविशेषे । रौहिणं
यभेदमति । शिपद्रुच्यण् ॥ रौहित
मख्ये । न० फत्तृषे । रौहितवृत्ति०
रौहितवृत्तिवख्यातेत्यर्थे ॥ रौहिणं तु व
रंतितांकटुपोकं व्यपेहति । इत्क
रुद्र्याधिपितास्त्रशूलकासकफज्व-
रान् । रौहित । रुद्र० । रुद्रवृत्ति
येतिटिषच् ।

रौहिणी स्त्री० रुद्र्याम् ॥ दूर्वायाम् ॥
रकारः समाप्तः ।

लकारस्यप्रारम्भः ;

लक्षकान्तां ।

लः । पुं० पुन्द्रे । शक्ते । लकारे ॥
लघुचरे ० । ० ॥ न० पृष्ठोधीले ॥
लीयते । लीङ् ० । अन्धेभ्योपिह-
श्रयतइतिङः ॥

लफचः । पुं० छष्टी । लकुचे ॥ इ-
तिशब्दरत्नाञ्जली ॥

लकुचः । पुं० लिकुचे । छष्टी । इ-
ठवल्कले । स्थूलस्कन्धे । जुद्रपन-
से । वडहल० इ० भा० प्र० ॥

प्रस्यगुणाः । आमंलकुचमुष्यश्चगुरुवि-
ष्टम्भकृतत्वा । मधुरश्चतयाम्बुदो-
पधिसयरक्तकृत ॥ शुक्रामिनाशन-
श्चापिनेत्रयोरुत्तंस्मृतम् । सुप-
कृतत्तुमधुरमम्भानिलपित्तक-
त् ॥ कपाशन्धिकरंरुच्यं वृष्यंविष्ट-
माशुचतत् ॥ लपयते । लफपास्त-
दये । वाङ्मलाकादुचः ॥

लक्ष्माः । पुं० धीर्बस्त्रखण्डे । क-
पटी । लक्षा० पु० भा० प्र० ॥ द्रवद्र-
व्यंवेनपूयतेतत्रटोयमितिसामीः
तत्तुल्यं वस्त्रं पिवर्तते । मलिन-
त्वादिदृष्टणीर्षं वछागण्डे । इतिमुष्ण-
टः ॥ प्रखे दादिमार्जनार्थंस्तस्य
वसत्रण्डस्यसंज्ञं यमितिनव्याभा-
दुः ॥ ललते । भालवीम्रीडे । वाङ्म-
लात्तन् । स्वार्थिकन । यदा । लपयते
स्म । लक० । लः । स्वार्थिकन् ॥

लक्षकान्तां । पुं० पट्टिकाप्ये । रक्तव

लघयम्

र्षलीघे ॥

लघम् । न० व्याजे । अपदेशे । परद्रो-
इफलक्वातिरिक्तव्याजे । शरव्ये ॥
न० स्त्री० दगायुतसङ्ख्यायाम्-
१००००० लाखइ० भा० ॥ लघय-
म् । लघ्यालोचने । घञ् ॥ ल-
च्यतेवा ॥

लघकः । त्रि० लघयितरि । लघय-
तियस्तस्मिन् ॥ यथा ॥ लघकं नाम
सक्षयति । यादृशार्थसम्बन्धयति
गक्तस्तुयद्भवेत् । तत्रतल्लघकं नामस-
ञ्ज्ञविधुरंयदि । यादृशार्थसम्ब-
न्धयति यन्नामसङ्घे तितंतदेयतादृशा-
र्षंलघयम् । यदितादृशार्थेशक्तिशून्यं
भवेत् । सौन्ध्यादयस्तुगन्धास्तुरगा-
दिसम्बन्धिनि० लघणादाविवतुरगा-
दापिगताएव । गन्धादयस्तुती-
रादायसङ्घेतिताः । तत्सम्बन्धि-
नीरादिशक्त्ये नमृष्टीताएवतीरा-
द्यन्वयदीधयनितवलघकाएव ॥

लघयम् । न० नाञ्जि ॥ विज्ञे ॥ स्त-
रुपे ॥ फले ॥ लच्यतेज्ञायतेपदो-
र्धनेन । लघदृशं नाङ्गनयोः । क-
रणेह्युट् ॥ तट्टद्विविधम् । इतरभे-
दानुमापकम् ॥ व्यवहारप्रयोजकश्चै-
तिन्यायमतम् ॥ व्याकरणमतन्तु ।
कृतत्तद्वितसमासानामभिधानंनि-
यामकम् । लघणनृत्यनभिज्ञानां
तट्टभिज्ञानसूचकमिति ॥ सजाती

लक्षणा

यविजातीयव्यावर्तकीलक्ष्यगतः
 कश्चिद्वैकप्रसिद्धाकारो लक्षणमि
 तिमिमांसकाः ॥ ऋषयोपिप्रदार्थी
 नानान्तर्गतातिपृथक्त्वयः । लक्ष
 णेनतुसिद्धानामन्तर्गान्तिविपश्चित
 द्रुतिपूर्वाचार्याः ॥ स्वरूपतटस्थं
 द्विधालक्षणं स्यात् स्वरूपस्वबोधोय-
 तोलक्षणाम्भ्याम् । स्वरूपेप्रविष्टात्
 स्वरूपेऽप्रविष्टाद्यथाकाकवन्तोऽयहाः
 खं विलक्ष्यः शास्त्रे ॥ इतिवैयाकर
 णाः ॥ पुं० रामभातरि । सीमि
 चो ॥ सारसखगे ॥ लक्षेसुरादिष्व
 न्ताल्लक्षेणत्वेतिनप्रच्ययस्तस्माडा-
 गमथ ॥

लक्षणा । पुं० वृत्तिविशेषे ॥ यथा ।
 अभिधेयाविनाभूतप्रवृत्तिलक्षण
 यतिः । साचत्रिविधा । लक्षलक्षणा
 • अजलक्षणा • जहजलक्षणाति
 । यथास्थानमासांलक्षणमनुसम्ब
 यम् ॥ शक्यसम्बन्धे ॥ यथा ।
 लक्षणाशक्यसम्बन्धसात्पर्यानुपप
 त्तितः ॥ अस्वार्थः । गद्गायांघो
 पइत्यादी • गद्गापदस्यशक्यार्थेप्रवा
 हरूपे • घोपस्थान्वयानुपपत्तिस्तात्
 पर्यानुपपत्तिर्वाद्यत्र प्रतिसम्भेयते
 तत्रलक्षणवातीरत्वबोधः । साच
 शक्यसम्बन्धरूपा । तदानीं प्रवा
 हरूपशक्यार्थेसम्बन्धस्त्वतीरेयहीत
 व्वात्तीरत्वस्वरूपततः शब्दो

लक्षणा

धइतिसिद्धान्तमुक्तावली ॥ शब्दा
 नामौपचारिकीपु प्रवृत्तियु । य
 था । आधारेकारणेकार्येसमीपे
 चापकारके । धर्माद्यनुक्ततीचेति
 लक्षणांसुर्योजगुः । सुख्यार्थानु
 गमानुपपत्तेर्गुणार्थप्रतिप्रतीतिका
 रिणीलक्षणांसुरयस्तद्विदोऽजगुः ज
 चुः । कुत्रकुत्रेत्याह । आधारेइ
 व्यादि । तत्रतावदाधारेयथा ।
 मध्याः क्रोग्नोति । अत्रहिसञ्चा
 नामधिकरणभूतानामाश्चैतन्यात्
 • रोदनलक्षणेनक्रोग्नार्थेनाननु
 गमादानर्थक्यात् • तत्स्थानांवाला
 नांसम्बन्धियत्क्रोग्नंतत्तेपुतात्
 सव्यात्मलक्षणशोक्तम् ॥ कारणे
 तुलक्षणायथा । शालीनबृष्टोदेव
 इति । अत्रहिसुख्यथाबृष्ट्याशानि
 यर्थेस्यार्थो नन्वितद्रुतिलक्षणया •
 काशीचित्तायांबृष्टौशालिकारणम्
 तायांप्रतिबन्धवैकल्पवैारसम्भाय
 नात् • सम्पन्नमेवशालिलक्षणंका
 र्यमुपचर्यते । अथवा चायुर्धर्ममि
 ति । आयुष्कारणेधृते • आयुपस्त
 त्कार्येछोपचारः ॥ एवंकार्येपि
 लक्षणासम्भवति • यथा । कर्णाः
 प्रावरणाः कीचिदपरेतूलावास
 इति । अत्रकिलसूत्रभावंविना
 भाविना कम्बलपटादिभावेना
 परिपतथोरुणांतूनयोसुख्यथाव

लक्षणम्

व्यापारपरत्वमसम्भावितम् • तत्
कार्यं क्वचिन्मूलपटात्मन एव तदुपपत्तेः
। ततश्च क्वचिन्मूलपटादौ चतस्रोः कार
णभूतयो रूपाकारांस्योरुपचारः
कृतः ॥ समीपार्थलक्षणायथा ।
गंगायां वापद्रुति । अत्र हि मुख्यया
वृद्ध्या प्रवृज्जलरूप स्रोतः गुणवृ
द्ध्या वा तद्विशेषं वदिकिञ्चित्गंगाश
ब्दः कथयेत् तदास्यासम्भाव्येवया
माधिकरणेति सामर्थ्यात्तत्सा
मीप्यलक्षणत्वे न तद्व्यवतिष्ठति ॥
उपकारकेपिलक्षणादप्यत्रेव यथा ।
भिक्षायासधन्तिकारीषाऽध्यापयती
ति । अत्र हि किल न भिक्षास्तत्प्राव
रणां चलं करेण गृहीत्वा गमननिषेधं-
कुर्वन्ति • नापि सर्वेषां स्त्रात्स्त्रा
नाम्न गन्तव्यमिति प्रथमध्वनैरवस्था-
पयन्ति । अपितु प्रचुरां न व्यञ्जनवृ
ष्यस्तृप्तिहेतुत्वान्निरसनक्रियासुपका
रकत्वे न सम्भाव्यमानाः प्रयोजक-
त्वेनोपचर्यन्ते । एषं च नकारोषोक्त
पुत्राधीष्वेति त्रुयन्माणवकमध्याप
यति । नापितच्छरीरमनुप्रविश्यन्
तवेतालादिभिरियेन पाठयति ।
क्वचित् शीतापनुतिहेतुतयाध्यय-
नविध्युपकारकत्वे नानुक्तत्वं भजं
स्तत्प्रयोजकत्वं नोपपत्तिः • किं
च धर्माद्यनुकृताविति आदियद्
णादाकारानुकृतीया ताधर्मानु

लक्षणाय :

कृतीयया । सिद्धिमाणवकः • गौ
वांशो कइति । अत्र किल लक्षणया
सिद्धधर्माणां शीयादीनामनुकृत्यर्थं
माणवके सामानाधिकरण्ये न सिद्ध
शब्दः प्रवृत्तः • मुख्यया ह्यत्वात्स्य-
सिद्धत्वस्यासम्भवात् । वाहीकेति
पृष्ठवहनत्वासम्भवात्तद्वृत्तचयम
च्छन्तृणादिशब्दीवदं गतधर्मानुकर
णाय शीशब्दः सामानाधिकरण्ये-
नोपचरितवृत्तिरेव प्रवृत्तः • मुख्यया-
ह्यत्वात्तथाऽनन्वयात् ॥ एषमाकारा
नुकृतीयया । सूचिमेवैतन्नोभिरि
ति । अत्र हि तमसीऽमूर्त्तत्वात्सूचि
मेवत्यं मुख्यया वृत्त्या न सप्रतमत्वात्
लक्षणयातिनिषेधत्वं शक्यमाकृतिः सू
चिमेवत्ये नानुकृता । एषं नाम ध
नानितमांसिद्यदृष्टादित्यत्सूच्यादि-
नाभेदमध्ये पांशुशक्यमिच्छर्थः •
मानाकारोपरो वे मुख्यार्थत्वापरिसर
जाते । मुख्य्या विना कृतेर्वैवावृत्तिः
सैवल्यलक्षणाप्रोक्तं तिमूढ्यपादावा-
र्याः हस्योपायान् • प्रमाणे •
लक्ष्येऽनवेतिलक्षणा । टाप् •
सारस्यालक्षणाकृतिदिति मेदिनि
करः •

लक्षणार्थः । पुं • लक्षणस्य प्रयोजने ।
समानासमानजातीयव्यवच्छेदे ॥
लक्षणस्य अर्थः ॥
लक्षणाय । हि • लक्ष्ये ॥ भाव

लक्षणा

नीये ॥

लक्षत्तुम् । न० लक्षणावृत्त्याज्ञाप्यत्वे ॥

लक्षा स्त्री० दशायुतसङ्ख्यायाम् ॥

लक्षितः । चि० ज्ञापिते ॥ आलोचि

ते ॥ दृष्टे ॥ अङ्किते ॥ लक्षेः कर्म

शिक्षः ॥ लक्षणाशये ॥

लक्षितलक्षणा । स्त्री० लक्षितलक्षणा

याम् ॥

लक्षिता । स्त्री० परकीयान्तर्गतनायि
फोभेदे ॥

लक्ष्मणः । पुं० सीमिषी । श्रीरामभ्रा

तरि ॥ सारसे ॥ यज्ञेः न० चिन्हे

॥ नामनि ॥ लक्षयति । लक्ष० । चुरा

देष्टव्यमर्थे षट् षेति नप्रत्ययस्य

समुदागमोपीत्यर्थे ॥ चि० श्रियुक्ते

सश्रीके ॥ लक्ष्मीरस्वस्य । यामादि

त्वान्नः । लक्ष्म्यावर्द्धति गणसूत्रेणा

त्वंवाध्यं ॥

लक्ष्मणप्रदः । स्त्री० सुमित्रायाम् ॥

लक्ष्मणा । स्त्री० सारसस्त्रियाम् ॥ प्रवे

तकण्ठकार्याम् । चूटसत्ताङ्कित्या

म् । कटुवोक्त्याम् । नि० लोह

पालायाम् । चन्द्रपुण्यायाम् ॥ श्रीय

धोभेदे । पुत्रकण्डायाम् । पुत्रदा

याम् । नामपत्रम् । ब्रह्मविन्दु

षट्पायाम् । लक्ष्मणाकन्दवृत्तिना

न्नागौडदेशप्रतिहे ॥ गुणानुयया

। पुत्रकाकाररक्ताल्पविन्दुभिरा-

ञ्जित्वासदा । लक्ष्मणापुत्रजननी

लक्ष्मीजनार्दनः

वस्तुगन्धाकृतिर्भवित् ॥ कथितापु

त्रदावश्यं लक्ष्मणामुनिपुङ्गवैः ॥ अ-

दन्तत्वाद्वाप् ॥ दुर्योधनकन्दयाम् ।

साम्बपत्न्यां ॥

लक्ष्म । न० चिह्ने ॥ प्रधाने ॥ लक्ष

यति० लक्ष्यतेषा । लक्ष० । मनि

न् ॥

लक्ष्मीः । स्त्री० विष्णुपत्न्याम् । प

द्मालयायाम् ॥ पद्मायाम् । लोक

मातरि । आयाम् ॥ सम्पत्तौ ॥

श्रीमायाम् ॥ षडौषधे ॥ वृद्धिना

भौषधे ॥ फलनोवृद्धे ॥ सीताया

म् ॥ शीरभार्थायाम् ॥ स्थलपद्मि

न्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ शस्याम्

द्रव्ये ॥ मुक्तायाम् ॥ मोक्षप्राप्ती

॥ लक्षयति० पश्यतिनीतिज्ञम् ।

लक्ष० । लक्षे सुट् षेति० ईप्रत्य

यस्यसमुट् ॥ लक्षते० लक्ष्यतेषा

दुर्गायाम् ॥

लक्ष्मी । स्त्री० लक्ष्म्येषु । कृदिति

लीप् ॥ लक्ष्मीलक्ष्मीहरिजिया

मितिद्विरुपाभिधानम् ॥

लक्ष्मीकान्तः । पुं० नारायणे ॥

लक्ष्मोष्टम् । न० रक्तोत्पले । ल

क्ष्म्यावृष्टमिथेष्टम् ॥ लक्ष्म्यावे

ष्मनि ॥

लक्ष्मीजनार्दनः । पुं० शालयामवि

श्रिये ॥ लक्ष्मणयया । एकदारेषु

यक्तं नवीनोद्दोषमम । लक्ष्मी

लक्ष्मीवान्

लम्नक :

जनाहं न ज्ञेयं रहितं वनमालया ॥
 इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिसखण्डम् ॥
 लक्ष्मीतालः । पुं० श्रीतालवृत्ते ॥
 तीर्थं विवाहपरिच्छेदविशिष्ये ॥
 लक्ष्मीनारायणः । पुं० शालियाम
 विशिष्ये ० तल्लक्षणं यथा । एकद्वारे
 चतुश्चक्रं वनमालाविभूषितम् ।
 नवीनगीरदाकारं लक्ष्मीनाराय
 णामिधम् ॥
 लक्ष्मीनृसिंहः । पुं० शालियामवि
 शिष्ये ॥ तल्लक्षणन्तु । द्विचक्रं विस्तु
 तास्त्रध्ववनमालासमन्वितम् । ल
 क्ष्मीनृसिंहं विज्ञेयं गृह्णितासु
 खप्रदम् ॥
 लक्ष्मीपतिः । पुं० वासुदेवे । नारा
 यणे ॥ लक्ष्म्याः पतिः नरपती
 ॥ पूगे ॥ लक्ष्म्यवृत्ते ॥ सम्पत्तियु
 क्ते ॥
 लक्ष्मीपुत्रः । पुं० कामदेवे । तुरङ्ग
 मे ॥ खवे ॥ कुशे ॥
 लक्ष्मीपुष्यः । पुं० पद्मरागमणौ ।
 लक्ष्मीफलः । पुं० विह्ववृत्ते ॥ ल
 क्ष्मीप्रदं प्रियं वाफलमस्य । शोक
 पार्थिवादिः ॥
 लक्ष्मीवान् । पुं० पनसवृत्ते ॥ प्र
 तरोहितवृत्ते ॥ त्रि० श्रीले ।
 श्रीमति । श्रीसमन्विते ॥ लक्ष्मीर
 स्यात्ति । गतुप् । मादुपधायाद्
 तिषत्वं ॥

लक्ष्मीवेष्टः । पुं० श्रीवेष्टे ॥
 लक्ष्मीयः । पुं० श्रीशे । विष्णौ ॥
 लक्ष्मीसमाह्वया । स्त्री० रामपत्न्या
 ग् । सीतायाम् ॥ लक्ष्मीसमभाह्व
 यीयस्याः ॥
 लक्ष्मीसङ्गः । पुं० चन्द्रे ॥
 लक्ष्म्यारामः । पुं० वनविशिष्ये ॥
 लक्ष्म्याः चारामः ॥
 लक्ष्म्यम् न० शरवेध्वे । शरव्ये ॥
 व्याजे । अपदेशे ॥ त्रि० धनुमेधे
 ॥ लक्ष्म्ययायोर्ध्वे । दर्शनीये ॥
 लक्ष्म्यम् । लक्ष्म्यतेवा । लक्ष्म्यलो
 धने । खान् ॥
 लक्ष्मीकृतः । त्रि० देष्टुमिष्टे ॥
 लक्ष्म्यम् । त्रि० चारुणि । वन्दुरे ।
 मनीर्ज्ञे ॥
 लक्ष्म्यः । त्रि० सङ्गयुक्ते । लगाद्
 भा० ॥ लगेसङ्गे । त्तः ॥
 लक्ष्म्यः । पुं० दण्डे । दण्ड्याडे ।
 लाठी० ड० भा० ॥
 लम्नः । पुं० स्तुतिपाठके । प्रातर्ये
 ॥ न० मैपादिराशीनामुदये । त्रि०
 शङ्गागत्ये ॥ त्रि० लक्ष्म्यतेसङ्गे
 । लक्ष्म्यफले । लम्न० । लुब्धला
 न्ते रिक्तस्यै लम्नोनिष्ठानत्वमपि
 निषात्वत्वे ॥
 लम्नकः । पुं० प्रतिभुविशोडिदायं वि
 नाऽन्वक्तव्यपक्ष परिशोधं कर्तुं
 मात्मानं स्वीकरोति० यथा । यदा

लघु :

यमृणापनयनं न करिष्यति० तद्धं
हं करिष्यामीति तस्मिन् । जामल०
इ० भा० ॥ लज्जते । खोलज्जी
ब्रीडने । गल्यवेति त्तः । स्वार्थे
कः ॥

लघट् । पुं० पयने । वायौ ॥ लङ्गते
। लघिमती । लङ्गे न लोपस्येत्य
टिः ॥

लघटिः । पुं० वायौ ।
लघिमां । पुं० शिवैश्वर्यं प्रभेदे ॥
येन लघुर्भवति । यतः सूर्यरश्मी
नालम्ब्यादित्वलोकं याति । लघु
तायाम् ॥ लघोर्भाक् । इमनि
च् ॥

लघिष्ठः । चि० अल्पपक्षे । अयमेव
मतिशयेन लघुः । अतिशयने०
इष्टम् ॥ मं लि ॥

लघीयान् । चि० अतिशयेन लघी ।
लघुतरैः ॥ यद्यल्लघीयान्शब्दोप
देशो गरीयानपशब्दोपदेश इति ॥
अयमनवोरतिशयेन लघुः । ईध
सुन् ॥

लघुः । पुं० एकमात्रे पक्षे । यथा
। गुरोर्विभिन्नोलघुरेकमात्रेण प्रा
दिपूर्वापिलघुर्विकल्पान् । क्वचित्
सविन्दुः । क्वचिद्वर्षिन्दुरोकारद्यु
क्तीपिलघुः । क्वचित्प्रात् । उच्चा
यं गाणास्त्वरितप्रयत्नात् द्विषाद्यप
र्णाः । क्वचिदेकमात्रम् । भजन्ति

लघु पञ्चमूलान्

भाषास्त्रयसंस्कृतेषु विनाशंभित्वां
वङ्गानयोष्यम् ॥ स्त्री० पृक्ताना
मौषधी ॥ न० शीघ्रे ॥ कृष्णागुरु
षि ॥ लामञ्जके ॥ सत्वगुणे ॥
विशेषनक्षत्रादौ ॥ यथा । पुण्या
शिवन्यभिविष्टत्वाल्लघुच्चिप्रं गुरुस्त
था । अथपण्यरतिज्ञानभूषाशिल्प
कलादिकम् ॥ चि० अगुरौ । मनो
ज्ञे । निः सारे । ह्रस्वे । लङ्गते
। लघि० लंघि० घ्नोर्न लोपस्येति
कुर्न लोपस्य । लङ्गतेषा ॥

लघुवामः । चि० अल्पदाचके ।
लघुवायः । पुं० अल्पाद्युषि । हाने
। वकर्त्तः । चि० अद्रशरीरे ॥
लघुकाश्यपः । पुं० कट्फलवृक्षे ॥
लघुक्तियः । चि० चिप्रव्यापारे ॥
लघुखट्टिका । स्त्री० आसन्द्याम् ।
अद्रशद्रायाम् ॥

लघुगर्गः । पुं० त्रिफण्डकमत्स्ये ॥
लघुचर्मिठा । स्त्री० मृगेर्गरी ।
लघुलङ्कलः । पुं० लायफपक्षिणि ॥
लघुतमः । चि० लघिष्ठे ॥ अतिश
यनेतमम् ॥

लघुदन्ती । स्त्री० अद्रशनीपृक्षे ॥
लघुदुन्दुभिः । पुं० द्रगडबाधे ।
लघुद्राघा । स्त्री० पाक्वेणीद्राघायाम्
। विशीघायाम् ॥

लघुनासः । न० अगुरुषि ॥
लघुपञ्चमूलम् । न० अद्रपञ्चमूल

लङ् :

कुलटायाम् ॥ धान्यविशेषे ।
करालत्रिपुटायाम् ॥ लक्ष्मिसुख
मस्याम् । लक्ष्मिस्वादेने । चुरा
दिः । परष् । घञ्वा । पृषोदरो
दित्त्वान् । नुम्यनुपधत्वान्न
तिः ॥ यद्वा । रमन्ते स्थाम् । वा
हुलकात्कीलत्वञ्च ॥

लङ्कादाही । पुं० हनुमति ॥

लङ्काधिपतिः । पुं० रावणे ॥
लङ्कापतिः ।

लङ्कापिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ।
पिडिङ्शक० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥

लङ्कामलयः । पुं० लङ्काधीपस्यमलय
शैले ॥

लङ्कायिका । स्त्री०)
लङ्कारिका । स्त्री० लङ्कायिका
याम् ॥

लङ्कास्त्रायाम् । पुं० हृद्यविशेषे ।
लङ्कास्त्रायाम् । लङ्कासिज०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

लङ्केशः । पुं० रावणे ॥
लङ्कापिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥ ल
ङ्कामुष्यते । टु, वप० धीलसन्ताने
। कुन् । वचिस्वपीतिवस्यः ॥

लङ्कायिका । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥ ल
ङ्कायामुष्यते । जयीतनुसन्ताने
। कुन् ॥

लङ्काः । पुं० लङ्काः । पिङ्गे । नाङ्

लङ्का

इ० गौ० भा० प्र० विटे ॥
लङ्कूलम् । न० लाङ्गुलि । पुच्छे ॥
लङ्कनम् । न० उभवासि ॥ कर्षणे ॥
चतुष्प्रकारासंशुद्धिः । पिपासामा
रुतातपी । पाचनान्युपकासश्च
व्यायामश्चेति लङ्कनमिति चरकोक्ती
यथानिर्णीतत्वात् ॥ अनशने ॥
लङ्कनेन च यन्नीते दीपे सन्धुक्षितेऽ
नले । विञ्चरत्वं लघुत्वञ्च लुञ्चैवा
स्योपजायते ॥ इत्यथानशनरूपस्य
लङ्कनस्य फलकथनात् ॥ चिरात्
पञ्चरात्रं वा दशरत्नमथापि वा ।
लङ्कनं सन्निपातेषु कुर्यादारोग्यद
शनादिति च क्तपाणिदत्तः ॥ क्रम
श्च । शवने ॥ अश्वत्थतीयगती ॥
भूतन्तुलङ्कनं पक्षिन्तुगन्तुनुहारक
मिति हिमचन्द्रोक्तेः ॥ क्रमणे । यथा
। नचाग्निं लङ्कयेदीमान् नोपद
ध्यादधः क्वचित् । नचैनं पादतः
कुर्यान्मृते मन्धमेहुधः ॥
लङ्कारिका । स्त्री० लङ्काली । वरा
हकान्तायाम् । समझायाम् । ति
क्तगन्तायाम् । नमस्कारायाम् ॥
लङ्का । स्त्री० सन्दाश्च । चपायाम् ।
सुशीलस्य भार्ययम् । पश्यगान्ति
म् । कृतेऽक्षरणीयेपरज्ञानसम्यङ्
यादुःखे ॥ अकरणीयाप्रवृत्ति
जनकीऽन्तः करणस्य वृत्तिविशेषे
॥ लङ्कनम् । शीलस्त्रीव्रीडने ॥

लटा

गुरोश्चलद्वयः । भर्ताजशुभ-
 शि । टाप् । लज्जाली ॥
 लज्जालुः । पुं० स्त्री० बराहक्रान्ताया
 म् । नमस्कार्याम् । खदिरपत्रिका
 याम् । सङ्कोचिन्याम् ॥ लज्जा
 लुः श्रौतलातिताकापायाकफपि-
 त्तनुत् । रक्तपित्तमतीसंशोनिरो-
 गान्घिनाशयैत् ॥
 लज्जाशीलः । वि० अपत्रपिण्णी । ल
 ज्जिते ॥
 लज्जितः । वि० लज्जायुक्ते । सल
 ज्जि । ह्रींशे । ह्रींते ॥ लज्जासञ्जा-
 ताश्च । शारकादिच्वादितच् ॥
 लज्जिरो । स्त्री० लज्जाली ॥
 लज्या । स्त्री० लज्जायाम् ॥ इतिश-
 व्दरदावली ॥
 लज्जः । पुं० पदे ॥ कच्छे ॥ पुं० ॥
 लज्जिका । स्त्री० वैश्यायाम् ॥
 लटः । पुं० प्रमादवचने । दोषे । ल
 टति । लट्वाच्ये । अच् ॥
 लटकः । पुं० दुर्जने । संज्ञायाम् ॥
 लटपर्यम् । न० खचे ॥
 लटः । पुं० दुर्जने ॥
 लटुः । जातिविशेषे । नट० इ० भा० ॥
 रागभेदे ॥ तुरङ्गमे ॥ इत्युणादि-
 कोषः ॥
 लटा । स्त्री० करझप्रभेदे । फले ॥ अ
 वद्ये ॥ पत्रविशेषे ॥ कुसुमे ॥
 लटति । लट० । अश्रुपिलटीति

लताकस्तूरिका

कन् । टाप् ॥
 लडङः । त्रि० मनोज्ञे ॥ इतित्रिका
 गृहशेषः ॥
 लङ्गः । वि० दुर्जने ॥ इतिशब्दरदा-
 वली ॥
 लङ्गकः । पुं० मोदके । लङ्ग० लाङ्ग०
 इ० भा ॥ लङ्गकोदुर्जने । गुरुति-
 राजवत्तमः ॥ दधिशाख्ये तवादुग्ध
 कानिक्यामापपर्यटाः । शूरबाद्रं
 ककुप्पाण्डुशालूकामिषमव्यजाः ॥
 नालिकेरप्रियालस्यमज्जाकूप्याण्ड-
 कादयः । एतेर्पालङ्गकाः प्री-
 ताः सन्भावन्व्यन्यतोपिच ॥
 लण्डः । पुं० लण्डन् इति श्रुतिद्वये
 लपुरे ॥
 लण्डनः । पुं० लण्डनं । इन्द्रजे ॥
 लता । स्त्री० प्रियङ्गी ॥ शाखाया-
 म् ॥ पृक्षायाम् । व्योतिप्रच्या-
 म् ॥ लताकस्तूरिकायाम् । मा-
 धयाम् ॥ दूर्वायाम् ॥ शाखिशा
 खायाम् ॥ भग्नपण्ड्याम् ॥ शैव-
 र्तिकायाम् ॥ सारिवायाम् ॥ वल्-
 ल्याम् । व्रततौ ॥ लतति । ल-
 तिः सौत्रोषेद्वयार्थः । लतथावा
 तेवा । पचाद्यच् टाप् ॥
 लताकस्तूरिका । स्त्री० लताकस्तूर्या
 म् । दक्षिणदेशजायाम् । मुष्कदा
 ना० इति श्रुत्यातायाम् ॥ लताकस्तू-
 रिकातिताखादीद्वय्यादिमालघुः ॥

ललामकम्

गामिभिः ॥ विंशतिर्षामवक्राभि
रायुः चन्द्राभिरत्यकम् । नपृष्
बालेन्दुनिभेभुधौचायललाटकम्
॥ शुभमर्हेन्दुसंस्थानमतुङ्गंखाद
शोमशम् । इति ६५ अध्यायः ॥

ललाटकम् । न० प्रशस्तललाटे ॥
ललाटमात्रे ॥

ललाटनपः । पुं० सूर्ये ॥ ललाटं
तपति । तपसन्तापे । असूर्यंलला
टयोरिति खश् । सुम् ॥

ललाटिका । स्त्री० खर्षादिहनेभाल
भूषणे । पत्रपाञ्चाम् । पानेपा
टी० बिन्दीविना० टोकाटीणी० इ
तिष्ठति ॥ ललाटखालहार ।
ललाटेभवीऽलहारिणा । कर्णल
लाटात्कनलहारि ।

ललामम् । न० पुं० लाङ्कने ।
ध्वजे ॥ शुक्रे ॥ प्रधाने ॥ भूषाया
म् ॥ रत्ने ॥ लालधौ ॥ पुण्ड्रे ।
अञ्जादीनांभारीऽन्ववर्षं चिह्नं ॥
तुरङ्गे ॥ प्रभावे । अश्वत्थभूषाया
म् ॥ लडनम् । लडवाल्के० ल
डविलासिणा । सम्पदादित्वाङ्गिप्
। डनयोरैकता । ललाममतिषमग
व्यादौ । कर्मखण् ॥

ललामनम् । न० पुरोभागिन्यस्तौ
ललाटपर्यन्तागतेशिखारुंधिमा-
त्ये ॥ ललाममिष । इशार्थकम्
॥ सुण्डमालायाम् ॥

ललितः

ललाम । न० अश्वे ॥ चिह्ने । शू-
ङ्गे ॥ पताकायाम् ॥ रत्ने ॥ प्रधा
ने । भूषायाम् ॥ पुण्ड्रे ॥ पुच्छे
। प्रभावे लडनम्० लख् । लल
माचमति । धम० । वाङ्मलकात्
कनिन् ॥

ललामौ । स्त्री० उत्तलिप्तिकायाम् ।
करणाभरणविशिषे ।

ललितः । पुं० प्रातर्गेयेरागविशिषे
॥ यथा । प्रातर्गेयास्तुदेशागोललि
तः पठमञ्जरी । विभाषामैरवीधै

लकामोदिने। गडशौर्यपि ॥ अश्वत्थ
रूपयथा । प्रफुल्लसमच्छद्माल्यधा
रीयुधातिगौरोऽलसलीचनश्रीः ।

विनिः सरन्वासगृह्यात्प्रभातेवि
लासिवेशीललितः प्रदिष्टः ॥ न०
स्त्रीणांशुङ्गारभावलक्रियाविशिषरू-
पेहावविशिषे ॥ सुकुमारविधानेनभू
नेवादिहियासचिवकरचरणान्वि
न्यासुललितम् । तथाच । सुकु
मारान्विन्यासिमद्याललितंभवेत्
। यथा । सकुभङ्गंकारकिशलयान्-
तंनैरापतलीसालिन्यन्तीललित-
ललितालीचनस्याङ्गनेन । विन्य
स्यन्तीचरणकरलेलीलयालैरयाती-
भिः शङ्काचप्रथमत्रयसानर्त्तिसाप
दजाची ॥ भूनेवादिहियाशालि
सुकुमारविधानतः । हस्तपादाङ्ग
विन्यासलक्ष्णाललितंविदुरिच्छन्ते

लज्ज :

पि । अनाचार्योपदिष्टं स्यात्कलितं
रतिचेष्टितमिच्छन्त्ये । अपिच ।
विन्यासभङ्गिरङ्गानांभ्रुविलासमनी
हरा । सुकुमाराभवेद्यत्रललितं त
दुद्दीरितम् ॥ विषमवृत्तप्रभेदे । य
था । नयुगसकारयुगलञ्चभवति य
द्विचेत्त्वतीयके । तदुदितमुरुम-
तिभिर्ललितं यद्विभीषमस्वसकलय-
घोहता ॥ यथा । ब्रह्मसुन्दरीसमु-
दयेनमुदितमनसास्त्रपीयते । हि
मकरगलितमिवास्त्वत्कञ्जलितंमुरा-
रिमुखचन्द्रविच्युतम् । वि० ई-
सृपिते । कामले ॥ ललिते । मधु-
रे । लडेल्लेखाभावेत्तः । डल
योरभेदः । सुन्दरे ॥

ललितकान्ता । स्त्री० महलपण्डि
कायाम् ॥

ललिता । स्त्री० देवीविशिषे ॥ गोपी
विशिषे ॥ नदीविशिषे ॥ सागरा
द्वन्द्विवात्पूर्वमहादेवावतारिता ।
यैशाखशुक्लमघस्यत्वतीयायांनरस्तु
यः । कुर्व्याद्वैललितास्नानंसशम्भु
सदनं व्रजेत् ॥ कस्तूर्याम् ॥ लपसि
कामेदे ॥ मेघरागस्यरागिण्याम् ॥

ललितासप्तमो । स्त्री० भाद्रशुक्लसप्त
म्याम् ॥

ललितिका । स्त्री० शान्तनुतीर्थे ॥

लज्जः । पुं० आचार्योपदिष्टे । वराह
मिहिरसुते ।

लज्जण :

लज्जणः । पुं० लज्जि । विनाशि । छेदने
कालभेदे । अष्टादशनिमेषास्तुका-
ष्टादशयज्ञपतिहेमचन्द्रोक्ते ॥ पञ्च
विशिषे । लजा० इ० भा० प्र० गो
मुच्छलोमसु ॥ रामनन्दने ॥ लवो
न्मृष्टोलज्जः । वाल्मीकिना० लवै
र्गोमुच्छलोमभिरन्मृष्टोर्गर्भक्रेदो-
यस्य ॥ नवाशि ॥ लजनम् ॥ लूयते
था । लूञ्छेदने । ष्टोरेप् ॥
विनासे । इतिविनाशस्थानेपाठो
विप्रश्चेमचन्द्रयोः समातः । न०
लामश्चके ॥ जातोफले ॥ लज्जते ।
लज्जम् । न० देवकुसुमे । श्रीसंज्ञे
। श्रीपुष्पे । शारिसम्भवे । शङ्करे
। लींग० इ० सा० प्र० ॥ गुणा
स्तु । लज्जकटुधन्तिकलघुनेत्र
हितंसतम् । द्दीपनंपाचनरुच्यं
वक्षस्पित्तस्त्रिणाशक्तम् ॥ दृष्ट्यां कर्हि
तथाभ्यानंशूलमाशुविनाशयेत् ।
कासं श्वासञ्चद्विजासुचयञ्चमयति
भ्रुवम् ॥ लुनाति० लूयतेवा । लू-
ञ् ० । तरत्वादिभ्यश्चैत्वङ् ॥

लज्जकम् । न० । लज्जमे
लज्जकलिषा । स्त्री० ।

लज्जकलता । स्त्री० पुष्पविशिषे । ग-
न्धराजइतिफसित् ॥

लज्जणः । पुं० समुद्रविशिषे ॥ राक्षस
भेदे । लज्जणासुरे । रसविशिषे ।
मटी ॥ पृथ्व्यग्निगुणवाङ्मह्यात्त्व

लवण :

गण्डचसम्भवः । अस्यगुणादया ।
 लवणः शोधनीरुच्यः पाचनः क
 फपित्तदः । पुंस्त्ववातहरः
 कायशैथिल्यमृदुताकरः ॥ सोति
 युक्तोऽक्षिपाकास्रपित्तकोष्ठघ्नयाप-
 क्तत् ॥ अपिच । लवणोरुचिहृद्र
 सीग्निदायीपचनः स्यादुकरश्च । र
 सितीनितरांजरास्रपित्तंशितिमो
 नञ्चददातिकुष्ठकारी ॥ पुनश्च ।
 लवणः क्लेदनस्तीक्ष्ण पाचनीदौ
 पनः सरः स्निग्धोरुचिकारः स्य-
 न्दौष्टिशुक्रहरोलक्षुरिति ॥ पु
 नश्च । अस्थिमर्दं । न० सैन्धवादौ
 तयाहि । सानुद्रंयत्तुलवणमक्षीवं
 वभिरश्चतत् । सैन्धवोस्त्रीशौतशि
 वंमाशिमन्यस्रसिन्धुजे ॥ रौमकं
 वसुकं पाक्यं विडम्बकृतकिद्वयम् ।
 सौषधं लेऽक्षरुचके । तिलकं तचमे
 चके प्रत्यसरः । लवणनेत्रयोर्दो
 पिप्रग्यशः सैन्धवंदिनेतिविशेषः
 पूर्वाङ्गुलकालिचाश्रानां प्रायशैलव
 षंश्चितम् । शूलानाश्चिविधस्त्रंल
 वण सैन्धवंरभितिसिद्धयोगीश्वर
 सङ्ग्रहः । नि० लवणरसयुक्त ।
 सलवणे । सलूणा० इ० भा० ॥
 लुनासिजाडाम् । लूज्० । न
 न्यादिध्वाल्छुः । लवणासुगित
 लिंगासुधम् ॥ लवणं नसंरुष्टः
 । लवणः सूपः० लवणायणानुः०

लवणाचलः

लवणंशाकम् । संसृष्टेर्धोलातस्य
 ठकोलवणात्तुगितिलुक् ॥ लवणो
 सत्यस्यास्मिन्वा । अर्शभाद्यच् ॥
 लवणकिंशुका । स्त्री० महाज्योतिष्प्र
 च्याम् ॥
 लवणचारः । पुं० चारविशेषे । ला
 यारे ॥
 लवणखानिः । स्त्री० रुमायाम् । सांभ
 रलवणोत्पत्तिस्थाने ॥ लवणाकर
 माचे ॥
 लवणदण्डम् । न० लोणदण्डे । दणा
 न्ते । पटुदण्डके । अन्नकाण्डे ॥
 लवणत्रयम् । न० विडुचकसैन्धवे
 प् ॥
 लवणधेनुः । स्त्री० दानार्थंलवणा
 दिनिर्मितधेनौ ॥
 लवणपक्षकम् । न० सैन्धवादिप् ॥
 सैन्धवंरुचकश्चैवविडंसासुद्रकं ग
 ठम् ॥
 लवणमट्टः । पुं० लोणारे । लवण
 चारे ॥
 लवणा । स्त्री० नदीविशेषे । त्विधि
 महाज्योतिष्प्रच्याम् ॥ लोनाख्यव
 र्चो इतिकथित् ॥
 लवणाकरः । पुं० लवणोत्पत्तिस्थाने
 ॥ रुमायाम् ॥
 लवणाकरणम् । न० लोणारे ॥
 लवणाचलः । पुं० दानार्थंलवणादि
 कृतिपदंते ॥

लवणक :

लवणविविः । पुं० लवणोदे । चारा
 ष्वी ॥
 लवणविविजम् । न० सामुद्रलवणे ॥
 लवणाम्नाः । पुं० लवणाव्यी ॥ लवणं
 चारमम्भोयस्य ॥
 लवणारजम् । न० लीणारघारे ॥
 लवणाष्टकम् । न० सैश्वयादिषु ॥
 तेषां । लवणाष्टकमेतच्चसैश्वयञ्चसु
 वर्षलम् । विडंसमुद्रसञ्जातमुद्रि
 दं रोमकंगडम् ॥
 लवणोत्तमम् । न० सैश्वये ॥
 लवणोत्थम् । न० लीणारघारे ।
 लवणोदः । पुं० लवणार्णवे ॥ लव
 णमुदकं यद्यत् । उत्तरपदस्य चेत्युद
 कस्योदादेशः ॥
 लवनम् । न० कृदने । अभिलावे ।
 लवणमृत्ति भाषाप्रसिद्धे ॥ लूञ्
 ल्युट् ॥
 लवणी । स्त्री० फलवृक्षविशेषः । ग्री
 ष्मनायाम् । अयिमायाम् । लोना०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 लवणपतिः । पुं० नवांजिरे ॥
 लवणी । स्त्री० सुगन्धमूलायाम् ।
 फीमलवणकलादायाम् । नोयाडि०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० फलवृक्ष
 । अम्लफलगुणायथा । लवणीफल
 मन्नामः कफपित्तघ्नं गुणः । विष
 दं रोपनं कृत्वा तादृशं तु वरं रसे ॥
 लवणकः । पुं० छिद्वनद्रव्ये ॥

लसकः :

लवणकः । पुं० दात्रादौ ॥
 लूयतेऽनेन । लूञ्० । आयकोलूधुशि
 द्विधाञ्ज्यद्वयायकः ॥
 लविः । वि० छिद्वरे ॥
 लविषम् । न० दाधे । लूयतेऽनेन ।
 अर्त्तिलूधिव्यादिना० इवः ॥
 लशुनः । पुं० न० रसोने । अस्त्रप
 र्यायादयोयथा । रसोनीलशुनोरि
 टोन्निष्कन्दीमर्दोषधम् । महाक
 न्दोरसोनीन्यांशुनीदीर्घपत्रकः
 । गभाकृतिरसैलूध्वोऽश्वनस्तप
 लाह्वुना । दीर्घनालायपत्रत्वाद्
 भिद्यतेसौपलाह्वुतः ॥ अत्राति
 । अशुतेवा । अशमोषने० अशु
 व्यासौना । अशैर्लेश्चेत्युनन् ॥
 लघ्वः । पुं० नतंके । लघ्यते । लघ
 ष्वान्तरी । सर्वनिष्ठुर्वेतिसाधुः ॥
 लसत् । वि० उल्लसति । प्रकाशमा
 ने ।
 लसमानः । वि० दीप्यमाने ॥
 लसा । स्त्री० हरिद्रायाम् ।
 लसिका । स्त्री० लालायाम् ॥
 लसितम् । न० चेशिते ॥
 लसीका । स्त्री० इक्षुरसे । त्वद्भ्रंश
 मध्यनेरसे ।
 लसकः । वि० शिष्टे । क्रीडिते ॥ शि
 ल्ययुक्ते ॥ लसतेत्यम् । लसतेषु
 एकीडनयोः । कः ॥
 लसकः । पुं० धनुषीमध्यभागे ॥

लाघातैलम्

स्वार्थे कन् ॥

लक्ष्मी । पुं० कामुके । धनु
षि ॥

लक्ष्मिः । स्त्री०)

लक्ष्मी । स्त्री०) तरङ्गे ॥ महातरङ्गे
। उलोले ॥ कल्लोले ॥ला । स्त्री० दाने । अरण्ये ॥ लाते :
क्षिप् ॥

लाघवी । स्त्री० सोतायाम् ॥

लाघणिकः । चि० लघ्याभिज्ञे ॥
लघयमधीते० वेदवा । क्रतूक्त्वा
दिसूत्रान्ताद्वक् ॥ लज्जयाप्रतिपा
दके ॥ लज्जयागम्यर्थे ॥

लाघा स्त्री० राधायाम् । जतुनि ।

यावि । अलक्ष्णे । द्रुमामये ॥ लाघा
वर्णाहिमावल्यास्त्रिगधाचतुवराज
वः । अतुप्यावकपित्तसहिष्णाका
सज्वरप्रणुत् ॥ ब्रह्मोरः क्षतवीसपं
क्षमिकुष्ठगदापहा । अलक्ष्णोसुगै
स्त्राद्विशेषाद्व्यङ्गनाशनः ॥ लोप्यते
। लपशिल्यशोभेसुरादिः । पाह
लकानुसः । यदा लक्ष्यते । लक्ष
आलोचने । वज् । पृषादरादित्वा
त्० लाघारोचनेतिनिर्देशादादौ
र्थः ॥ लक्ष्मिऽनयावा । सुरीञ्च
इल्लद्वयः । प्रज्ञाद्वयः । असादि
स्त्रादाप् ॥

लाघातरः । पुं० पलाशवृक्षे ॥

लाघातैलम् । न० लाघादितैलमिति

लाङ्गलम्

प्रसिद्धे पक्षतैलविशेषे ॥ तद्विद्विधं
खल्पयहचेति ॥लाघापुष्पो । स्त्री० गुलावाख्यशतप
त्नाम् ॥लाघाप्रसादः । पुं० पट्टिकालो
म्ने ॥लाघाप्रसादनः । पुं० रक्तलीप्ते ।
क्रमुके । पट्टिकायाम् ॥ लाघाप्र
सीदधनेन । पद्लु० । करणं ति
ल्युट् ॥लाघावृक्षः । पुं० कौशाम्बे ॥ पला
शवृक्षे ॥

लाञ्जिकः । पुं० लज्जाभिज्ञे ॥

लाञ्छिकः । पुं० लज्जाभिज्ञे ॥ अ
धीतरिदिदितरिच० क्रतूक्त्वादिसू
त्रस्यानुसूक्त्यलक्षणे० इतिवार्त्ति
काट्ठक् ॥लाघवम् । न० आरोग्ये ॥ अप्रभुत्वे
अनादरविशेषे । लघिमनि ॥ का-
र्योद्गमनेहेतुर्धर्मोलाघवम् ॥ गौरव
प्रतिबन्धितेऽग्नेः रुद्धं ज्वलनम्-
भवति । तद्वै लाघवंकश्चित्
तिर्यग्गमनहेतुः यथाघयोः । यथा
करणानां हृत्पटुत्वहेतुर्लाघवम् ॥
गुरुत्वे मन्दानिष्टुरिति ॥ सत्वशु
भे ॥ लघोर्भाषः । इगन्ताङ्गलदु
पूर्वादिष्यत् ॥

लाङ्गलम् । न० कुसुमविशेषे ॥

भूमिकर्षणशक्तविशेषे । गोदारथे

लाङ्गूलम्

। सीर । हले ॥ दणराव । ताले ॥
 गृहदासविधिषे ॥ लिङ्गे ॥ लङ्ग
 ति । लगिगतौ । बाहुलकात्कल
 च् । दौघं च ॥

लाङ्गलस्यहः । पुं० कृपके ।

लाङ्गलचक्रम् । न० कृपिकर्मणिष्ठ
 लाकारेचक्रविशेषे ॥

लाङ्गलदण्डः पुं० ईपायाम् । हल
 युगयोर्मध्यकाष्ठे ॥ लाङ्गलस्य
 दण्डः ।

लाङ्गलपद्धतिः स्त्री० सीतायाम् । हल
 रेखायाम् ॥ लाङ्गलस्यपद्धतिः ॥

लाङ्गलिकः पुं० स्यावरविषभेदे ॥

लाङ्गलिका । स्त्री० लाङ्गलीद्वये ॥

लाङ्गलिकी । स्त्री० अग्निशिखौप
 धी ॥ लाङ्गलपुष्पविशेषेऽस्य
 स्याः । चतद्वनिठनावितिठन् ।
 जातेरितिगौरादित्वादाडीप् ॥

लाङ्गली । पुं० बलदेवे ॥ हलनि
 । नारिकेले ॥ सर्पे ॥ लाङ्गलममूल
 स्य । इनिः ॥

लाङ्गली । स्त्री० लाङ्गलाकारपुष्पज
 लयाकविशेषे । शारङ्गाम् । तीय
 पिप्पल्याम् ॥ कांचडा० इ० गौ०
 दे० भा० लाङ्गलाकारस्यस्य ।
 अच् । गौरादिः ।

लाङ्गुलम् । न० पुष्पे ।

लाङ्गुली । पुं० कृपिकच्छाम् ।

लाङ्गूलम् । न० पुष्पे । लूने ।

लाञ्छनः

वालहन्ते । बालधौ ॥ लङ्गति
 । लगि० । खर्जपिप्पलादिभ्यलरोल
 चादिष्वूलच् । लङ्गिर्भृषिच ॥
 श्रेयसि । शिखे ॥ कुसूप्ति ॥

लाङ्गुलिका । स्त्री० पृथ्निगर्ध्याम् ॥

लाङ्गुली । पुं० वानरे ॥ चरणभना
 मौषधी ॥

लाजः । पुं० धार्द्रतण्डुले ॥

लाजा । पुं० भून्विषयते । भृष्टवान्ये ।
 एतेचब्रीहयोभृष्टास्तेलाजाइतिसंज्ञि
 ता । यवाद्यश्चभृष्टास्तेधाना
 परिकीर्त्तिताः ॥ लाजाश्चयवधा
 नाश्चतर्षणाः पित्तनाशनाः ।

गोधूमयावनालित्वा । किंचिदुष्णा
 श्चक्षेपनाः ॥ दशातीसारशमना-
 धातुनाम्यवारः परः मन्दाग्निवि
 पमान्गोनांबलस्यविरधीपिताम ॥
 देयश्चसुकुमारार्णांलाजमण्डःसुस-
 रूतः ॥ अपिच । वेप्रांस्युसण्डु
 लास्तानिधान्यानिसतुपाणिव । शृ
 टानिस्फुटितान्याहुर्लाजाइतिम-
 नीषिष । लाजाः स्युर्भधुराः ग्री
 ताखचक्षेदीपनाइतेखल्पमूत्रमला
 हृवावल्या । पित्तक्षफच्छिद् ॥ क
 र्थतोसारदाहासनेहमीदृशुपापहाः
 ॥ न० उगारे ॥ लज्यते । लज
 भर्जने ॥ घञ् ।

लाजा । स्त्री० अचते ।

लाज्छनः । पुं० रागोधान्ये । न०

लाजा । स्त्री० अचते ।

लाज्छनः । पुं० रागोधान्ये । न०

लाजा । स्त्री० अचते ।

लामः

नामनि ॥ चिह्ने ॥ लाञ्छ्यते ।
लाञ्छितवर्णं ल्युट् ॥

लाटः । पुं० देशविशेषे । सय
था । अचन्तीतः पश्चिमेतुवैदर्भा
दक्षिणोत्तरे । लाटदेशः समाख्या
तस्तत्रेशीशक्तिसङ्गमे ॥ अंशुके ।
वस्त्रे ॥ जीर्णभूषणादिषु ।

लाटानुप्रासः । पुं० शब्दालङ्का
रेपुवृत्तिप्रभेदे ॥ यथा । शब्दस्तु
लाटानुप्रासीभेदेतात्पर्यमात्रतः ॥
शब्दगतानुप्रासः । शब्दाद्यैर-
भेदेप्यन्वयमात्रभेदात्लाटजनवस्तुभ
त्वाच्च० लाटानुप्रासः ॥ एषपदानु
प्रासइत्यन्वे । पदानांसः । सद्रति
लाटानुप्रासः उदाहरणम् । यस्य
नसविधेद्विदितादवदहनस्तुष्टिनदी
धितिसस्तस्य । यस्यचसविधेद्विदिताद
वदहनस्तुष्टिनदीधितिसस्तस्य ॥ प
दस्यापि ॥ अपिशब्देनसद्रतिसम्,
जीवते । उदाहरणम् । वदनंवर
वरवर्णिन्यास्तस्याः सत्संधाकर-
रः । संधाकरः कानुपुनः कलङ्क
विक्रलाभयेत् ॥

लापः । पुं० कथने । लपनम् । लप० ।
घञ् ॥

लामः । पुं० मूलधनादधिकार्जिते ।
विक्रीत्रापटादीनां मूल्यादधिकया
ज्ञेद्रव्ये । फले । इष्टप्राप्ते ॥
आत्मलाभात्परोलाभो नास्तीति

लालसा

विदुषामतम् ॥ प्राप्ते ॥ लम्नादे
कादेशेस्थाने ॥ लभ्यते । कुलभ
ष्प्राप्ते । अकतरौतिघञ् । सं-
ज्ञायामित्यस्यप्रायिकत्वात् ॥ उत्कृ
ष्टपुरुषार्थलाभेसम्भवत्वधर्मकाम
यमानोमुखः ॥

लामप्यकम् । न० वीरणमूले । नल
दे । उशीरवत्पीतच्छबित्तव्यपिशे
धे ॥ लामप्यकं हिमंतिक्तं लघु
दीपययासजित् । त्वगामयस्त्रेदृक्
च्छ्रदाश्चित्तासुरोगनुत् ॥

लालनम् । न० चलन्तस्त्रेहकरणे ।
प्रेमपूर्वकबालकादरणे ॥ यथा
। लालनेवह्वेदे।पास्ताडनेवह्वे।
गुणाः । तस्मात्पुत्रसृष्टिगुण्यसृता
उयेन्नतुलालयेत् । अतुर्वर्षादधि
सुतानूलालयेत्पालयेत्पिता । त
तः षोडशपर्यन्तं गुणान्बिद्याश्च
शिक्षयेत् । विश्वव्याधिकानुप-
चान्प्रेरयेद्दृष्टकर्मसु । ततस्तां-
स्तुल्यभावेनसत्त्वार्त्तं हंप्रदर्शयेत् ॥

लालसः । पुं० लालसायाभयेपु ।
त्रि० उत्सुके । अशंलसनविघ्न
धैर्यदन्तादघः ॥

लालसा । स्त्री० शीत्सुक्ये । हृष्या
तिरेके ॥ महाभिलाषे ॥ याञ्जा
याम् ॥ शीले ॥ दोहदे ॥ लल
ईषायाम् । शीलादिकीरसण् ॥
यथा । लसकाश्री । भृशंलसन

लालाटिक :

सिद्धये यदन्तादः । टाप् ॥ यद्वा
। ललसनम् । लसदीप्तौ । वगन्तः
। अपत्ययात् । टाप् ॥
लाजसौक्यम् । न० पिच्छिले ॥ विजि
ले ॥
लाला । स्त्री० दणिकायाम् । खन्दि
न्ध्याम् । मुखस्त्रावे । लाल० इ० भा०
॥ लालयते । लल० । पुरादिः ।
पचाद्यच् ॥
लालाटिकः । पुं० आग्नेयविशिषे
॥ मौञ्जसिंघानायोगविशिषे ॥
यथा । लम्बे १ कौं व्ययलाभयो १२
। ११ भृगुसुतेकर्मस्थिते १० भूमि
जे० राहौधर्मविनाशयो ६ । ८
रविमुते । खूने ७ ५ रिमून्वी ६
। ५ विंधौ । वन्धौ ४ र्त्त० सहजा
र्ययोः ३ । २ सुरगुरावेव ललाटो
द्भवेद्योगेनाशसुपतिमानवपतिः । पू
र्वादिक्वाष्टांगतः ॥ याचास्यन्ते सूर्ये
स्थिते सति पूर्वखालालाटिकोयोगः
स्यात् । एषं द्वादशैकादशस्थानस्थि
तेशुक्ते० आग्नध्याम् । दशमस्थिते
कुले दक्षिणस्थाम् । नवमाष्टमस्था
नस्ये राहौनै फल्गाम् । सप्तमस्थी
शनीपश्चिमायाम् । षष्ठपञ्चमस्थान
स्थिते विधौ वायव्याम् । चतुर्थस्था
नस्थितेषुधं उत्तरस्थाम् । तृतीय
द्वितीयस्थानस्थिते हरार्षे शान्दंला
लाटिकोयोगः इति । एषं खला

लालाटिकः

टोद्वेयोगेषुर्वादिदिशाङ्गतानृषी
नाशसुपैतीत्यर्थः ॥ प्रकारान्तरश्च
यथा । दिनेशाधिष्ठितोराशिर्यदा
लम्बगतस्तदा । यातुस्य प्रदः
प्राच्यादिशिसूर्याललाटगः ॥ सूर्य
स्तराशितस्तस्माद्द्वादशैकलम्बगेगृहे
। एकादशैवाभानेप्यांदिशिशुक्ते
ललाटगः ॥ ललाटगः कुजोया
स्येदशैकलम्बगेगृहे ॥ लम्बगेनवने
राशावष्टमेवाप्रिनैर्द्धति । ललाट
गः सैदिकियोयातुद्राङ्गनिधनप्रदः
॥ लम्बगेसप्तमेराशौशनिः प्रच्यल
लाटगः । षष्ठराशौलम्बगतेपञ्चमे
वापिचन्द्रमाः । ललाटनोषाद्युदि
शियातुस्य प्रदस्तदा ॥ चतुर्थ
राशौलम्बगस्थेषुधः सौम्ये ललाटगः
राशौद्वितीये लम्बगस्थे द्वितीये चन्द्रपू
जितः । ललाटगद्यन्द्रमौलेर्दिशि
यातुर्विनाशदः । लालाटिनिदि
गधीश्रिदिश्वलिविद्वेगेललाटगेवापि
। प्रतिभृगुले प्रतिमशिके कालाश
डैचसन्ध्वने द्याचाम् ॥ स्यष्टमाप
मात्तं गृहे । लम्बेऽर्केन्दु जशुकसौ
रिगुरवः प्राप्तिव्यवेदिद्दशमुखे शु
क्लाककुलेन्दुजा अथतपो मृत्वाः
सितस्त्रासुराः । द्वात्रिंशत्कुलाक
वारिपुसुतेचन्द्रतशुक्लाः सुखे चै
वेस्त्रविकयोः सितस्त्रगुरवः प्रा
च्यादिलालाटिनः । वि० प्रभाभां

लाव :

लदशिं निसे वकी । प्रभुभावनिद
शिनि ॥ ललाटं कोपप्रसादचिह्नं
ललाटं मेव वा पश्यति । संज्ञायाम्
लाटकुक्कुब्धौ पश्यतीति ठक् ॥ का
र्यां च मेसे वकी ॥ दूरे स्थित्वा प्रभोर्ल
लाटं पश्यति ननु कार्येण प्रपतिष्ठत इ
त्यर्थः ॥ वि० ललाटसम्बन्धि
नि ॥

लालामिहः । पुं० नरकविशिषे ॥
लालामिकः । वि० लालामेवादिषि
॥ लालामं यद्वाति । प्रतिकरुणार्थं
ललाटं तिठक् ॥
लालामेहः । पुं० प्रमेहविशिषे ॥ य
था । लालातन्तुयुतं मूत्रं लालामे
हेन पिच्छिलम् । प्रमेहतीति शेषः
श्रीषधर्तु । गुडूच्याः खरसः पे
थो मधुना सर्वमेहलित् । हरिद्रा
चूर्णं युक्तो वारसी धाव्याः समाधि
कः ॥

लालाविषः । पुं० ललाटौ ॥
लालासावः । पुं० लालनाभे ॥
लालिकः । पुं० महिषे ॥
लालितः । वि० पालिते ॥ उपरुहते ॥
लालित्यम् । न० लालितस्य भावे ॥
व्यञ् ॥

लावः । पुं० पक्षिविशिषे । लावा
इ० भा० प्र० ॥ अथ प्रमेदा मांस
गुणाय यथा । लावा विष्करवर्गे स्तु
स्ते चतुर्दशितावधैः । पांशुलोगौ

लावय्यम्

रकोन्धोस्त्रिपीरुड्कोदभं कस्तथा ।
लवावज्जिकराः स्त्रिधा ज्वरघ्नाया
दिषो हिमाः । पांशुलः श्रेष्ठा
स्तु वीर्योष्णो निलनाशनः ॥
गौरोलघुतरोरुचोवज्जिकारी चिदे
पलित् । पीरुड्कः पित्तकृत्क
स्त्रिधुर्वातकफामहः ॥ दभं को
रुक्तपित्तघ्नो हृदामयहरो हिमः पी
रुड्कः क्षिप्रदक्तः ॥ लावयति ।
लूञ् । सौर्ये स्थितः । अष् ।
हृदि ॥

लावकः । पुं० लावपक्षिणि । लघु
जहसे ॥

लावयम् । न० लवणे ॥ नस्ये ॥
इतिरत्नमाला ॥ वि० लवणे नसं
रुहते ॥ इति प्रेमचन्द्रः ॥ लवण
सम्बन्धिनि ॥

लावय्यकः । पुं० लवणवशिषि ॥
लवणं पश्यमस्य । लवणाद्व्यञ् ॥
वि० लावय्ययति ॥ लावय्यका
न्निविशेयीस्यास्ति । अत इतिठना
वितिठन् । ठस्योक्तः । यस्येति वि
व्यहोपेहलसहितस्येति यलोपः ॥
लवणे नसं रुहते ॥

लावय्यम् । न० क्षान्तिविशिषे ॥
तस्य लवणं यथा । मुक्ताफलीपुष्पा
यायास्तरुत्वमिन्द्रासरो । प्रतिभा
तियदृशेण लावय्यं तन्निगद्यते ॥
लवणारिषट् विद्यते यस्य तस्य लवणम्

लासक :

। अर्थादिभ्योऽच् । लक्षणस्थभा
वः । इटादित्वात्प्यञ् ॥ अदा ।
लवणाखिट् । सैव । चतुर्णादि
त्वात्स्वार्थप्यञ् ॥ रूपे ॥
लावण्यार्जितम् । न० विवाहकाक्षी
निश्वशुराभ्यां दत्तधने ॥ यथा । प्री
त्यादत्तस्यत्किञ्चित् । श्वशुराया
श्वसुरेषवा । पादवन्दनिकं यत्
सत्लावण्यार्जितमुच्यते । लाव
ण्यं शोचनं पुण्यादि० तथापपाद
प्रणतायैशीलादिमत्तैवास्त्रियै श्वश
रादिनादत्तं तृतीयं स्त्रोधनमित्य
र्थः ॥

लाषा । स्त्री० लावपक्षिषि ।

लाषुः ।) स्त्री० तुम्ब्याम् ।
लाषुकम् ।) न० तुम्ब्याम् ।

लाषुका । स्त्री० तुम्बिकाभेदे ॥

लाषुकी० सूत्रधीषायाम् ॥ इ० हा०
ली० ॥

लाषू । स्त्री० तुम्ब्याम् ॥

लाषुकः । चि० लपनशीलि ॥ लप्य
ति० लपतिरातच्छीलः । लपका
नी ॥ लपमतपदेत्युक्ञ् ॥

लास । पुं० नृत्यभाषे ॥ स्त्रीणां नृ
त्ये । यूपे ॥ लसनम् । लसन्ने प
ञ्चमीहनयोः । घञ् ॥

लासकः । पुं० लास्यकारिणि । नर्त
के ॥ कैकिनि । मयूरे । धिष्टके ॥
लसति । लस० ष्वुल् ॥

लिचा

लासिका । स्त्री० नृत्यकारिण्याम् ॥

'नर्तक्याम् । लसति । लस० ष्वुल् ।
प्रत्ययस्यादितित्वम् ॥

लासोटीनी । स्त्री० लासोटीन्याम् ।
विधनिकायाम् ॥

लास्यम् । न० नृत्ये । सुकुमारनृत्ये ।
ताललययाशये ॥ पुं० नृत्यं ताण्डवं

प्राङ् । स्त्री० नृत्यं लास्यमुच्यते ॥
अपिच । कुरितं यौयतश्च तिला

संहिविधमुच्यते । यथाभिनयाद्यै
भाष्यै रसै राज्ञे घञुम्बनेः ॥ नायि

कानायकीरङ्गे नृत्ततश्च कुरितं हि
राम् । मधुरं यवलीलाभिर्नटीभि

र्यं च नृत्यते । वशीकरणविद्याभं
तलास्यं यौयतं मतमिति । लस०

। चङ् लोप्यंत् । तौर्गचिके ॥
पुं० नर्तके ॥

लास्यकम् । न० नृत्ये ॥

लास्या । स्त्री० नर्तक्याम् ।

लिकुचः । पुं० लयुचे । डरी । षड्
हलङ् । भा० प्र० ॥ नृत्तने । लक

पासादने । याङ् लकादुचप्रत्ययः
। पृषीदरादिः ॥ न० चुक्ते ॥

लिका । स्त्री० लिचायाम् ॥

लिचा । स्त्री० यूकाण्डे । लिचिका
याम् । लीक० लीख० इ० भा०

प्र० केशकौटे । यूकाभेदे ॥ ल
च्यते । लक्ष्मालोचने । घञ् ।

पृषीदरादित्वादस्येत्वम् ॥ परि

लिङ्गम्

मोणविशेषे । कचायाष्टके ॥ यथा
। चसरेणवोष्टौविष्णे यालिङ्गैकाप
रिमाणतः । इतिमनुः ॥ अपिच
। जालात्तरगतेभानौयज्ञाणुर्दृश्य
तेरजः । तेद्यतुभिर्भवेद्विज्ञालि
द्यापद्विज्ञसर्वपद्वति ॥

लिङ्गिका । स्त्री० लिङ्गायाम् ॥

लिखनम् । न० लिखने ॥ अखण्डनी
यायांविधिलिपौ ॥ यथा । यस्यय
द्विखनं पूर्वयचकालिनिरूपितम् ।
तदेवखण्डितुं राधेस्त्वयेनाहङ्गको
विधिः ॥ विधातुश्चविधाताहये
षांयद्विखनं कृतम् । ब्रह्मादीना
खलु द्वाणानतत्खण्डाकदाचन ॥
इ० ब्र० वै० पु० ॥

लिखितः । पुं० धर्मशास्त्रप्रवर्तकै
सुनिविशेषे ॥ न० वर्षसंख्याने ।
लिपौ ॥ लिख्यतेऽस्य । लिखश्चर
विन्द्यासे । क्तः ॥ चि० लिखितप
चादी ॥ यथा । प्रमाणं लिखितं भुक्तिः
सालिणस्येति कौत्सितम् ॥ इति
मिताक्षरायांयाज्ञवल्क्यः ।

लिखिताक्षरविन्द्यासः । पुं० लि
पौ ॥

लियु । पुं० मुखे ॥ भूपदेशे ॥ मृगे
॥ न० चित्ते ॥ लिगति । लनेस
ङ् । खरुगद्वितिकुप्रख्यानः ।
साधुः ॥

लिङ्गम् । न० चिह्ने । शिवमूर्तिवि

लिङ्गम्

शिवे ॥ यथा । नेहलिङ्गाचं नात्
किञ्चित्पुण्यमभ्यधिकं कञ्चित् । इ
तिविज्ञाययत्नेनपूजनीयः सदा
शिवः ॥ तथा । दुर्गाचं नरतोनि
त्वं महामातकसम्भवेः । दोषैर्ना
लिप्यते वीरपद्मपत्र मिवात्मसिद्ध्या
चारादर्शे भविष्यपुराणम् ॥ साङ्
ख्योक्तप्रकृतौ । श्रुतौ । धर्मो ॥
व्याप्तौ । व्यापकसाम्यारके ॥ व्यक्ते
॥ तच्चलिङ्गं प्रधानम् । महदादि
सूक्ष्मपर्यन्ते ॥ लिङ्गनाम्नापना
बुद्ध्यादियु ॥ लयङ्कृतीति०
सूक्ष्मशरीरे । पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि०
पञ्चकर्मेन्द्रियाणि० पञ्चमाणाः
मनोयुश्चिच्छंति सप्तदशात्मके ॥ य
था । बुद्धिकर्मेन्द्रियमाणपञ्चकौ मं
नसाधिया । शरीरं सप्तदशभिः
सूक्ष्मं तल्लिङ्गमुच्यते ॥ लिङ्गातेयम्य
तेशेनेति० बुद्ध्यादी ॥ अनुमाने ॥
तत्त्वविधिम् । अन्वयव्यतिरेकिके
बलान्वायिकेशलव्यतिरेकिचेति ॥
उपक्रमदिपटसु ॥ यथा । उपक्र
मोपसंशारावभ्यासोऽपूर्वताफलम्
। चर्षवादीमपत्तीचलिङ्गं तात्पर्यं
निर्णये । प्रमाणविशिषे । शब्दसा
मर्थ्यं लिङ्गम् । यथाहुः । सामर्थ्यं
सर्वभाषानां लिङ्गमिच्छामिधीयते०
इति० । सामर्थ्यं हृदिरेव० समा
ख्याताभिदः । तेनवर्षिदैवसदनन्दा

लिङ्गम्

मीतिमन्त्रस्यकुशलवनाङ्गत्वंनतु •
 उलपादिलवनाङ्गत्वम् । तस्यार्चं
 दर्शनीतिलिङ्गात्तल्लवनं प्रकाशयि
 तुं समर्पत्वात् । एवमन्यथापि
 लिङ्गादिनिर्वाणोद्भवः । त
 दिदं लिङ्गंवाक्यादिभ्योवलवत् ।
 अतएवस्थानं देसदृशं कृणोमीतिम
 न्नस्यपुरोडाशसदनकरणाङ्गत्वं
 सदनं कृणोमीतिलिङ्गात् • नतु
 वावदात् । मगसि । अथगन्धतेज्जा
 यतेऽवगच्छातियेनतलिङ्गमितिपू
 ण्यपादाः ॥ पुंस्त्वाद्दौ ॥ शिकसि
 । मेहने । अस्यशुभाशुभलक्षणं
 यथा । दौर्घं लिङ्गिनदारद्रां स्यू
 ललिङ्गेननिर्द्धनः । कृशलिङ्गे
 नसौभाग्यं दुःखलिङ्गेनभूपतिः
 वाकंशैः कठिनैर्लिङ्गैः परदा
 ररतः सदा । रमतेचसदादासीम्
 निर्हन्नाभवतिध्रुवम् ॥ कृशलिङ्
 गेनसुष्मेण रत्नलिङ्गेनभूपतिः
 परस्त्रीरमतेनित्यंनारोणांवल्लभोभवे
 त् ॥ कृशलिङ्गेनरत्नेनलभतेचा
 शमाङ्गनाम् । राश्वंसुलक्ष्मि
 व्याङ्ग्याः अन्यकायाः पतिर्भवे
 त् ॥ इतिसामुद्रकम् ॥ अपिच ।
 दक्षिणावर्त्तं लिङ्गायः सभवेत्
 पुत्रवान्तरः कामावर्त्तं तथाकन्याः
 सुवह्नाश्चक्षयन्तिच । स्थूलैः सि
 रालैः कठिनैर्भारदारिद्र्यभाजनाः

लिङ्गशरीरम्

। इत्युभिर्बहुलैर्लिङ्गैः पुण्याः
 सुखभगिनः । यस्यादोपविष्टस्य
 भूमिंस्पृशतिमेहनम् । भोगवान्
 सतुविज्ञेयोनरोदारिद्र्यभाजनः ॥
 भूमौपादोपविष्टस्यस्यस्पृशतिमेह
 नम् । भोगवान्सतुविज्ञेयसथात्
 रगमेहनः ॥ स्थूलान्ययुतेलिङ्
 गिनरोऽतिसुखभाग्भवत् । लिङ्गे
 नसदुनामर्षीभियतेकृच्छपीडिता
 इति ॥ लिङ्गस्थितेऽनेन । लिङ्गिग
 तौ । इत्येतिषञ् । धेने ॥
 लिङ्गकः । पुं • दन्तशठि । कपित्थे ॥
 लिङ्गधारिणी । स्त्री • देवीविशेषे
 । नैमिषे तु महास्त्रानिदेवीसालिङ्
 धारिणीतिदेवीगीता ॥
 लिङ्गपुराणम् । न • लौङ्गे महापु
 राणे । तच्छ्रीकृतसंख्या यथा ।
 एकादशसहास्रालिलिङ्गास्त्वं चा
 तिविस्तृतमिति ॥
 लिङ्गदर्शनः । पुं • कपित्थहन्ते ॥
 लिङ्गवर्द्धिनी । स्त्री • अपामार्गे ॥
 लिङ्गवृत्तिः । पुं • धर्मध्वजिनि ।
 जीविकार्थं जटादिचिह्नधारिणि ॥
 जीविकादिनिमित्तमुद्योगिभर्त्सिज
 टादिकम् । धर्मध्वजौलिङ्गवृ
 त्तिर्ह्यं तत्रनिगद्यते ॥ लिङ्गमात्र
 मादिचिह्नधारण इतिर्जीविकाहेतु
 र्यथसः ॥
 लिङ्गशरीरम् । न • सप्तदशावयवे

लिपि :

सूक्ष्मरीरे । समदशावयवास्तु ।
ज्ञानेन्द्रियपंचकम् कर्मेन्द्रियपंच
कंप्राणादिवायुपंचकं बुद्धिमन
सौचेति ॥ लिङ्ग्यतेज्ञायतेप्रत्य
गात्मसद्भावींवेन • तल्लिङ्गम् ।
लिगि • हलस्येतिघञ् । लिङ्गश्च
तत्पर्यरीरश्चेतिविग्रहः ॥

लिङ्गस्य : । पुं० ब्रह्मचारिणि । व-
र्णिनि ॥

लिङ्गानुशासनम् । न० वररुच्यादि-
कृतेनास्त्रांलिङ्गेषांभक्त्यर्थे ॥ तच्च
शासनानर्हम् । लिङ्गमंशिष्यलैका
श्रयत्वाल्लिङ्गस्येति समासान्ताद्वति
सूत्रभाष्योक्ते लिङ्गानुवदनं लैका
देवसिद्धमितिनिर्णयात् ॥

लिङ्गालिका । स्त्री० दौनायाम् ।
चुद्रमूषिके ॥

लिङ्गी । पुं० प्रब्रजितादिषु । ब्रह्म
चार्यादिषु ॥ धर्मध्वजिनि । वेश-
धरे ॥ गजे ॥ आत्मनि ॥ लिङ्ग
मस्यासि । इनि : ॥ न० व्यापके ॥

लिङ्गिनी । स्त्री० उताविशेषे ।
बहुपत्याम् । शिववह्निकायान् ।
चित्रकलायाम् । काण्डाख्याम् ।
जापस्तम्भिन्याम् । पंचगुरिया०
द्रुभापाप्रसिद्धे ॥

लिन्दुः । वि० पिच्छले अशुभे ॥ यै
दिकीयम् ॥

लिपिः । स्त्री० लिखिताक्षरे । लि-

लिपि :

षी ॥ सापञ्चविधाशया सुद्रालि-
पिः शिल्पलिपिर्लिपिलेखनिसम्भ-
वा । गुण्डिकागुण्यसम्भूतालिपयः
पञ्चधास्मृताः ॥ एताभिर्लिपिभि-
र्व्याप्ताक्षरि शीशुभदाहरतिवाराही-
तन्त्रोक्तेः ॥ लेखन्यालिखितंविप्रे-
सुद्राभिर्द्वितस्ययत् । शिल्पादिनि-
मित्तंयच्चप्राठ्यंधार्यंसर्वदेतिमुण्ड
मात्रातन्त्रोक्तेश्च ॥ लिप्यते । लिप-
उपलपे । इगुपधात्किदितौन् ॥
लिपिः प्रमाणं सर्वेषां सर्वेषैवप्रश-
स्यते । विशेषाद्यवहारिगुणविनश्ये-
च्चिरंयतद्वतिशीमहानिर्वाणतन्त्र-
म् ॥

लिपिकरः । पुं० लेखके । लिपिक-
रेति । छुल्लञ्० । दिवादिभे-
तिटः ॥

लिपिका । स्त्री० लिपौ ॥

लिपिकारः । पुं० लेखके । लिपिक-
रेति । कर्मस्थान् ॥

लिपी । स्त्री० लिपौ । लिप्यतेलिपेरि
ब्रह्मानुल्लिखितकारादतिङीप् ॥

लिप्तः । वि० हतलेपने । विलि-
प्ते ॥ विषदिग्धे विधाते ॥ भु-
क्ते । भलिते ॥ दिग्धे ॥ लिप्यते-
स्य । लिप० । ताः ॥ यहा । लि-
नाति । लीञ्चपणे । लीयतेवा ।
लडिञ्चपणे । लीरीदोञ्चपणः पु-
ट्चतरीञ्चपण्युत्सर्गधारितितप्र-

लम्प्याक :

- च्छयोधातोङ्खः प्रच्छायस्यपुट् ॥
 मिलिते ॥
 लिप्तकः । चि० विपाक्तवाच्ये । दि-
 ग्धे ॥ स्वार्थे कन् ॥
 लिप्ता । स्त्री० घटिकायाम् । दण्डे ॥
 लिप्तिका । स्त्री० दण्डे ॥ लिप्तैव ।
 स्वार्थे कन् ॥
 लिप्ता । स्त्री० इच्छायाम् । वाञ्छा-
 याम् ॥ लभेः सन्नन्तादप्रच्छया-
 दिति० चः ॥ लभेच्छायाम् ॥ य-
 था । अर्धनिविलसतिलिप्सादात्
 रिदित्वात्तुदूरतोपासा । आस्ताङ्क
 पणकपेर्यरमापतेनाचिताभवती-
 ति ॥
 लिप्सुः । चि० लब्धुमिच्छौ । उ-
 धौ ॥ लुब्धे । अभिलाषुक्ते ॥ ल-
 भेः सन्नन्ताद् ॥
 लिपिः । स्त्री० लिपौ । लिखितवर्णे ॥
 लिप्यते । लिप० । इगुपधात्कि-
 द्दितोन् । बाहुलकात्पुग्यबच्चम् ॥
 लिपिः । स्त्री० बोधातुवां ॥
 लिपिकरः । पुं० लिपिकरे ॥ लिपिं
 करेति । लुक्कञ् । शिवाविभे-
 तितः ॥
 लिम्प्यः । पुं० लेपनकर्त्तरि ॥
 लिम्पटः । पुं० लिङ्गी । द्रुतिचारा-
 बली ।
 लिम्प्याकः । पुं० लम्पोरे ॥ खरे ।
 न० निम्बुक्ते । पातगोवू० इ०

लोचा

- भा० ॥
 लिङ्गः । पुं० गर्त्तके । लप्यते । ल-
 पकान्ती । सर्वभिवृष्वं तिसाधुः
 उपधेश्वम् ॥
 लीः । पुं० शेषणे ॥ चपले । लीड्
 क्षिप् ॥
 लीळा । स्त्री० लिषायाम् । इतिश
 लीचा । स्त्री० लिषायाम् । इतिश
 द्दरनाबली ॥
 लीड् । चि० आस्तादिति । भक्षिते
 ॥ लिङ्गतेस्य । लिङ्गवास्तादने ।
 लः । टश्चउच्चट्टुच्चलोपदोर्घाः ॥
 लीनः । चि० प्राप्तवये । विलीने ॥
 लीनः । चि० लीयतेस्य । लीड् श्लेषणे ।
 लः । स्वाद्यचोदितइतिनच्यम् ॥
 लीला । स्त्री० केशी ॥ विलासि ॥ गृ-
 ङ्गारभावचेष्टायाम् । गतिहा-
 स्तेक्षपादिभिः शृङ्गारभावतो-
 जातक्रियानुकरणे ॥ प्रियस्यानुक्त
 तिलीलाश्रितावाग्धेपचेष्टितैः । अ-
 लब्धप्रियसमागमयास्त्वित्तविशो-
 दार्धेप्रियछयाधिशगतिदृष्टिसितभ-
 गितैरनुकृतिं द्वापतेसालीलेच्छर्यः
 तयोहि । अप्राप्तवधसमागमना-
 धिकायाः सख्याः पुरोचनिलचि-
 तविशोद्वद्दया । पालापवेशग-
 तिरःस्थविलोकनाद्यैः प्राणेश्वरा-
 नुकृतिमाकथयन्तिलीलामितिभर-
 तः ॥ शिभायाम् ॥ चयमंलीः ।

लीलावती

लीङ् । सम्प्रदादित्वात्क्षिप् ।
 लियंलाति । ला० । आतीनुर्पेत
 कः ॥ यदा । लीलायनम् । लीला
 दीप्तौ । कण्ठादिः । भिदाद्यङ् ।
 अप्रच्छयादितिवा । पृषादरादिः
 ॥ यदा । लयनम् । लीडोवाहुल
 काह्योगुणाभाश्च ॥

लीलाखिलः । पुं० अतिशर्करीकन्दः
 १५ प्रमेदे ॥ तल्लक्ष्णोदाहरणे यथा
 एकन्व नौविद्युन्मालापादौषेष्ठीला
 खिलः । यथा । पायाहोनाविन्दः
 कालिन्दीकूलक्षोषीचक्रौ । रासी
 लासः क्रीडद्गोपीभिः सार्धं ली
 लाखिलः । मन्दाकिन्यास्तीरोपा
 न्तोस्त्रिक्रीडाभिलोली । यहहे वा
 नामीशः स्वर्नेश्याभिः खिलन्तीभिः
 ॥ वि० विलाससुभगे ॥

लीलावती । स्त्री० किलियुक्तायाम् ।
 विलासवध्याम् ॥ शृङ्गारभावचेष्टा
 ऽन्वितायाम् । खिलाविशिष्टाया
 म् ॥ भास्कराचार्यस्वपत्न्याम् ॥
 भास्कराचार्यकृतेपाटीगणितयन्त्रे
 ॥ न्यायसन्धिविशिष्टे ॥ वैश्याविशिष्टे
 ॥ माथाहत्तविशिष्टे ॥ तल्लक्ष्णोदाह
 रणे यथा । लघुगुरुवर्णनियमविर
 हितमिहहिमुपायघतुष्कलमष्टग
 याम् । द्वात्रिंशत्कलविरचितमिद
 नतिशयसहृदयहृदयदुःखहरण-
 म् । लीलावतिकाभवतिचकरकर्ण

लुग्टाकः

द्विजगणजगणभगणकलिता० फ
 णिनायकपिङ्गलविरचितमद्गुतवत्त
 ममलगुम्फनकलिता ॥ यथा । गी
 काटिंप्रतिदिनमिहवितरन्द्विजवर-
 निवहेसुदमातनुषेरिपुतिमिरदलन
 करहस्तकुशेशयमपिलक्ष्मीवसतिंत
 नुपे । । दुरितविलयमिलितखल
 नोदयनूपराजवलयमवलयसिरणे-
 त्वयिचलतिचलतिवसुधावसुधाधि
 पकीर्तिंसिंहधरशौरमणे । लीला
 शोभाऽस्वसाम् । मतुप् । डोप् ॥

लीलाद्यानम् । न० देववने ॥
 लुक्कायितः । वि० भन्तर्हिते ॥
 लुङ्गः । पुं० मातुलुङ्गे । वीज
 पूरे ॥ लुञ्ज्यते । लुजिभाषार्थः ।
 घञ् । चञ्जोरितकुत्वम् । न्यङ्गा
 दित्वाद्य ॥

लुङ्गुपः । पुं० लोलुङ्गे ॥
 लुठनम् । न० विलने । अश्वस्यभूमौ
 पुनः पुनः श्रमापहनने । लोठ
 न० इ० भा० प्र० ॥

लुठितः । वि० यमशान्दर्थमुहुर्मुहुः
 पराहत्तं श्र्वे । उपाहत्तं ॥ वैकते
 । अपाहत्तं । पराहत्तं ॥ लुठति
 स्त्र । लुठप्रतिघाते । अकर्मकत्वा
 त्कः ॥

लुग्टकः । पुं० शाकविशिष्टे । नय्या०
 यू० गौ० भा० प्रसिधे ॥

लुग्टाकः । पुं० चीरे ॥

लुप्ताब्दः

लुष्टाक्षौ । स्त्री० चौरायांस्त्रिया
म् ॥

लुष्टकः । त्रि० स्तंभकारके ॥

लुष्टनम् । न० द्यलुठिते ॥ लुटइति
प्रसिद्धे साधसे ॥ लुठिस्ते ये । ल्यु
ट् ॥

लुष्टाक्षः । पुं० परमृत्वी । द्विके ।
काकि ॥

लुष्टिका । स्त्री०)
लुष्टी । स्त्री०) न्यायसारिण्याम् ।

लौंडी० इ० भा० प्र० ॥

लुप्तम् । न० चौर्यधने । त्रि० विलु
प्तं । लोपवति ॥

लुप्तवर्णपदम् । न० यस्ते ॥ लुप्तोव
र्णः । पदं धायत्रयाक्ये पदेवात्तत् ॥

लुप्तसंबन्धरः । पुं० विलुप्ताब्दे ॥

यथा । अतिचारमतीजीवस्तं राशिं
नैतिर्धेत्पुनः । लुप्तसंबन्धरोच्चे
योगार्द्धितः सवर्कर्मसु ॥ अस्या
पवादस्य वृषमेधेभक्त्युक्ते यद्यतीचा
रगोशुभः । नतत्रक्षाललोपः स्या
दित्याहभगयान्यमः ॥ अन्वयः ।
मासान्दर्शकादशवाप्रभुञ्जराश्रेयं
दाराशिसुपैतिज्जिषः सुद्धं नपू
र्धचपुनस्तथापिन लुप्तसंबन्धरमा
हुरायां ॥ लुप्ताब्दोपाऽविमते
नमध्येसीनेःइवायाः सुरनिधगा
याः ॥

लुप्ताब्दः । पुं० लुप्तसम्बन्धरे ॥

लुलितः

लुब्धः । पुं० व्याधे ॥ लम्पटे ॥ त्रि०
आकाङ्क्षिणि । श्त्री । परधना
भिलाषुके ॥ धर्मार्थस्वद्रव्यत्यागा
समर्थे ॥ मातरपितरंभातृन्सर्वा
श्चसुद्धदस्तया । धन्तिश्चसुतृपोलुब्धा
राजानः प्रायशीभुवि ॥ लुभ्यति
स्म । लुभगाह्ये । गत्वर्धेतिक्तः ॥

लुब्धकः । पुं० व्याधे ॥ स्वार्थे० सं
ज्ञायांवाकन् ॥ आर्द्रायाम् ॥

लुलायः । पुं० मद्दिपे ॥ लुडति । लुडसं
श्लेषणे । इगुपधेतिक्तः । डलया
रेकत्वम् । आप्रोति । आप्ल० ।
अच् । लुलयासगयायश्च । यहा ।
लुडाते । लुडलोडने । भिदायड्
। लुलाविलोडिताचापोदेन । लुल
विमर्दनेसौचीधातुर्वा ॥

लुलायकन्दः । पुं० मद्दिपकन्दे ॥

लुलायकान्ता । स्त्री० मद्दिप्याम् ॥

लुलायः । पुं० मद्दिपे । लुडति ।

लुड० । कः । डलधारमेदः ।

यहा । लुडाते । लुडविलोडने ।

भिदायड् । लुलविमर्दनेसौची

धातुर्वा । वाहलकादायप्रत्वयः ॥

यहा । अयते । अय० । अच् ।

लुलयासौपयश्च ॥

लुलितः । त्रि० आन्दोलिते । तरलि

ते ॥ उल्सृष्टे ॥ लिप्ते । यथा । वा

ख्येदुः खातिरिक्तीमल्लुलितवपुरि

ति ॥

लेप्यमयी

दफ्तररइतीतरजनभा० प्र०
 लेखम् । न० गूथे । शकृति । लैखड
 इ० भा० प्र० ॥
 लेखद्वजः । पुं० इच्छेत्ते ॥ इच्छे
 ज्ञानवधट्पञ्चलेखद्वजाद्यापिभावि
 नइच्छागमात् ॥
 लेपः । पुं० लेपने ॥ कग्धी । अश
 ने ॥ अनुशये । अनुवश्ये ॥ सच०
 इदमहमकार्धमेतत्फलंभोज्ये० इ
 च्चनुसन्धानकर्तृत्ववासनानिमि
 त्तः । सचपुण्ये कर्मणिपुण्यरूपः०
 पापेचपद्यात्तापरूपोभवति ॥ लेप
 नम् । लिप० घञ् ॥ सुधायाम् ।
 चूना० इ० भा० प्र० ॥
 लेपकः । पुं० पलगरहे । राज इ०
 प्र० जातो ॥ वि० लेपकर्त्तरि ॥
 लिंपति । लिप० श्नुल् ॥
 लेपनम् । न० लेपे । चन्दनागुर्वादि
 नाङ्गविलेपने ॥ देवशहादिलेपने
 । लीपना० इ० भा० लिपेर्लुट्
 ॥ पुं० तुरुष्कानामगम्यद्रव्ये ॥
 लेपभुक् । पुं० पितामहपिवादिपु ॥
 लेपी । पुं० लेपके । पलगरहे । शैक
 र० इ० गौ० दे० भा० । राल०
 इ० दे० भा० ॥
 लेप्यः । वि० लेपनीये ॥
 लेप्यहत् । पुं० लेपके ॥
 लेप्यमयी । स्त्री० काष्ठादिघटितपुत्तलि
 कायाम् । अञ्जलिकारिकायाम् ॥

लेष्टः

लेभिरम् । न० उल्लखले ॥
 लेयः । पुं० सिंहराशी ॥
 लेलायनम् । न० चलने ॥
 लेलायमानः । वि० अतिशयचलन
 विशिष्टे ॥ यथाग्निर्हविर्गहयायलेला
 यमानोभवति ॥
 लेलिहः । पुं० सर्पे ॥
 लेलिहा । स्त्री० जीवन्त्यासमुद्राया
 म् ॥ यथा । तर्जनीमध्यमानामास
 माः कुर्यादधी सुखाः । अनामा
 यांलिपेद्वाभृज्जीकृत्वाकनिष्ठिका
 म् । लेलिहानाममुद्रेयंजीवन्त्या
 सेप्रक्षीसिता ॥
 लेलिहानः । पुं० शिवे ॥ सर्पे ॥
 वि० ललज्जिह्वे ॥ लेहातिशय
 कारके । पुनः पुनर्लेहनकर्त्तरि
 ॥ लिह्येर्लुगन्तात्ताच्छील्पे चा
 नश्प्रथये० गुणोयद्लुकोरिध्
 म्यासकृगुणः ॥
 लेलिहाना । स्त्री० लेलिहायांसुद्राया
 म् ॥
 लेयः । पुं० अल्पे कथे ॥ लिशति
 । लिशगती । पचाद्यच् ॥ लिश
 तेवा । घञ् ॥
 लेशैलः । वि० अतिकम्पने ॥ लेशे
 नाल्पेनापिपजति । एजू० । पचा
 द्यच् ॥
 लेष्टः । पुं० दृढसत्त्वपिण्डे । लोष्टे ।
 टीम्० टीला० इलाष्ट० भा० प्र० ।

लैङ्गी

लिङ्गते० लिङ्गतिवा । लिङ्ग० । वा
हुलकात्तुन् ॥

लोष्टुघ्नः । पुं० लोष्टभेदने ।

लोष्टभेदनः । पुं० कीटिघ्ने । लोष्टभे
दनमुद्गरे ॥

लोकिकः । पुं० कटिरोहके । हस्त्या
रोहके ॥

लेहः । पुं० आहारि । भोजने । खाद
ने ॥ लेहने ॥ लेहनम् लिह्याखा
दने । घञ् ॥ लेटि । शास्त्रधित-
थोवा ॥

लेहनम् । न० लिङ्गाखादे । लिङ्गया
रसग्रहणे । चाटना० इ०भा० ॥ लि
हेर्लुट् ॥

लेह्यम् । न० असृते । सुधायाम् ।
त्रि० लेह्यीम्ये । आस्वाये । यञ्चि
ज्ञायानिः घिष्यरसाखादेननिर्गी-
यतेकिञ्चिद्द्रवीभूतगुडरसालादित
व ॥

लैङ्गः । पुं० वैयाकरणे ॥ वैयाकरणा
हिष्ठीपुंनपुंसकंशब्दजाततत्त्वमि-
तिषण् यंतितदयुद्धम् । स्त्रादेः
शब्दस्वभावत्वे सर्वादीनांचिलिङ्ग-
त्वायोगादेकस्याभेकभावस्वाधीगा
त् । स्त्रीयाधिकधर्मत्वे चतस्यावसु-
त्वात् ॥ न० लिङ्गपुराणे ॥ त्रि०-
लिङ्गसम्बन्धिनि । लिङ्गस्येदम् ।
तस्येदमिच्छण् ॥

लैङ्गी । स्त्री० लिङ्गिन्यामोषधीः ।

लोकचक्षुः

लोकः । पुं० जने आत्मनि ॥ लो

क्यतेअनुभूयतेशास्त्रीपदेशशीलित-

बुद्ध्यावमितिव्यव्यादनात् ॥ दृश्यं

ने । लोक्यमानेविषये ॥ प्राणिनि

काये । भुवने ॥ त्रयील्लोकाः स्वर्गं

मर्त्यापातालानि । अत्रसप्तलोकना

मानियथा । भूर्भुवः स्वर्गं ह्यथैव-

जनश्चतुर्णवच । सत्त्वलोकश्चसप्तै

तेल्लोकास्तुपरिकीर्तिताः ॥ दृश्य

वर्गं ॥ साक्ष्याहश्चविषयेस्मिन्गरी

रे ॥ लोकादिद्विविधः प्रोक्तचा-

त्मानात्मविभेदतः । मनुष्यपितृदे

वाख्योऽनात्मलोकस्त्रिधासतः ॥

आत्मलोकस्त्रस्वरूपमित्योहः । आ

स्त्रदर्शिनः । मनुष्यलोकः पुत्रे

पपितृलोकस्तुकर्मणा । विद्यादे

वलोकश्चैश्वर्यवीत्सद्गुह्यंश्रुतिः ॥

लोक्यतेऽनुभूयते० दृश्यते० मुच्यते-

वा । लोकदर्शने । घञ् । कर्मक

ले ॥ प्रसिद्धिमागमः प्राप्नोत्येकद्व-

त्त्वभिधीयते ॥ इतुहंशविद्यास्था-

नानिलोकाइतित्र्याख्यातारः ।

लोक्यतेज्ञायतेधर्मं ब्रह्मादिरूपोऽर्थ

एभिरितिनिरुक्तः ॥ चिदानन्दस्व

रूपब्रह्मातिरिक्तस्वसर्वं स्वलोकपदा

र्थत्वादेदृश्यापिलोकान्तर्गतत्वम् ॥

लोकवान्ता । स्त्री० ऋदिनामोषधीः ।

लोकचक्षुः । पुं० सूर्ये ॥ जनलो-

चने ॥

लोकलोचनः

लोकजित् । पुं० जिने । लोकजयति ।
लि० । सत्सु द्विषे च्यदिनाक्रिप् ।
तुक् ॥ लोकान् जयत्युपरमयतीति
वा ॥ त्रि० लोकजेतरि ॥

लोकतुषारः । पुं० कपर् ॥

लोकचयम् । न० सर्वस्मिन्जगति ॥

लोकानांचयम् ॥

लोकदम्भकः । पुं० निः शेषापहा-
रादिनाजनवञ्चके ॥

लोकधातुः । जम्बुद्वीपे ॥

लोकनाथः । पुं० शिवे । ब्रह्मणि ॥
विष्णौ ॥ बुधे ॥ लोकानाना-
थः ॥ लोकैर्नाथ्यतेयाच्यतेयाक-
र्मणिष्यञ् ॥

लोकपालः । इन्द्रादिषु ॥ तेषां ।
इन्द्रे वज्रिः । पितृपतिर्निर्णैतिर्ब्रह्म
योऽनिलः । धनदः शहरद्यैव-
लोकपालाः पुरातनाः ॥ रा-
जनि ॥

लोकवान्धवः । पुं० रथी । सूर्ये ॥

लोकभावनः । पुं० लोककर्तारि ।

लोकमाता । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥ लो-
कानामाता ॥

लोकयात्रा । स्त्री० लोकनिर्वाहे ॥

लोकाचारे । येनोपायेनमर्त्यानां
लोकयात्राप्रसिद्धाति । तदेषकार्यं
ब्रह्मज्ञैरिदं धर्मसनातनम् ॥ लो-
कानायाचः ॥

लोकलोचनः । पुं० सूर्ये ॥

लोकाध्यक्षः

लोकवाद्यः । त्रि० सर्वाचारविधिवि-
ते ॥ लोकादाद्यः ॥

लोकवित् । पुं० पौराणिके भूर्भुवः
स्वरित्ययोःलोकाः वस्तुभूताः
सन्तीतिसकल्पयति ॥

लोकाविनायकः । पुं० यहविशेषे ॥

लोकविश्रुतिः । स्त्री० जनश्रुतौ ।

लोकवृत्तम् । न० त्रिचित्रपरिहासक
घाटिके० असत्प्रियाख्याने ॥ न
लोकवृत्तं वर्त्ततवृत्तिहेताः कथञ्च
न । अविज्ञामशठांश्रुतिं जीवेद्ब्रा-
ह्मणजीविकाम् ॥ लोकानाम् वृत्त-
म् ॥

लोकसङ्ग्रहः । पुं० लोकानांस्वस्वेष-
संप्रवर्त्तने ॥ उन्मार्गांस्त्रिवर्त्तनेच
॥ सङ्ग्रहणं सङ्ग्रहः । लोकानां
सङ्ग्रहणोऽयमर्थम् ॥

लोकेसारः । पुं० प्रथमे ॥

लोकाकाशास्तिकायः । पुं० लोका-
नामन्तराकाशे ॥

लोकात्मा । पुं० परमेश्वरे ॥ यथा ।
यन्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्धाखं नाभिसर-
वौक्षितिः । सूर्यश्चक्षुर्दृशः श्रो-
त्रे तस्मै लोकात्मनेनमः ॥

लोकादिः । पुं० अग्नी । लोकाना-
मादिः प्रथमशरोरत्वात् ॥

लोकाध्यक्षः । पुं० परमेश्वरे ॥ लोकं
दृश्यवर्गं सृभाधिकेनवोधिदसाद्या
त्पश्यतीति ॥ लोकाध्यक्षः ॥ लोका-

लोकेश :

नामध्वजः । लोकाध्यक्षायस्य
तिवा, लोकानुध्यक्षयतीतिकर्म
स्थितिपपदसमासावा ॥

लोकापवादः । पुं० लोककर्तृकायां
निन्दायाम् ॥ लोकापवादाद्भव
म् ॥

लोकायतम् । न० तर्कभेदे । चार्वा
कदर्शने ॥ लोकैधायतम् ॥

लोकायतिकः । पुं० चार्वाकि ॥

लोकालोकः । पुं० परमेश्वरे ॥ लो
काभ्रात्रक्षस्वपर्यन्तः ॥ अलोक्यते
प्रकाशयत्येनसः ॥ ब्रह्मवालेऽद्रि
विशेषे ॥ लोकालोकावहितस्या

लोकालोकनियामकः । योजना
युतविष्कम्भस्तुङ्गपरिच्छदः ।

॥ अन्तःस्थितं लोकं बहिःस्थि
तञ्चालोकनियमयतीति० लोका

लोकनियामकः । तद्वाञ्छे लोका
भावादित्यर्थः ॥ लोकदर्शने ।

भावेचञ् । नलोकः ॥ अलोकः ।
लोकश्चालोकश्च० लोकालोकौ० प्र

काशान्धकारावचस्तः ॥ अन्तर्हितः
सूर्यकिरणानांस्पर्शास्पर्शाभ्याम् ॥

लोकालोकौ । चि० चैलोक्यदर्शिनि
॥ लोकानालोकिते० तच्छीलः ।

चिनिः ॥

लोकेशः । पुं० हिरण्यगर्भे । ब्रह्म
णि ॥ लोकानामीशः ॥ सुदृढभेदे
॥ पारदे ॥

लोचनम्

लोकिशाधिष्ठितः । पुं० राजनि ॥

लोकिश्वरः । पुं० शिवे ॥ लोकानांज
नानाश्वरैश्वरः प्रभुः ॥ बुद्धभेदे

लोकिश्वरात्मजा । सो० बुधशक्तियि
शिवे । तारायाम् । शिवि । मने
रमायाम् ॥

लोकैषणा । स्त्री० देवलोकादिकाम
नायाम् ॥ लोकैषणेतित्देवादि
कार्योपासनार्थिता ॥

लोकात्तरः । चि० लोकातीते ॥

लोकादारः । पुं० तीर्थविशेषे ।

लोक्यः । चि० परलोकादिसाधने ।
लाकायहिते ॥

लोचनम् । न० अश्रुणि । वास्ये ॥

लोचकः । पुं० मांसपिच्छे ॥ अर्चि
तारकायाम् ॥ कञ्जले ॥ स्त्रीभा

लभूषणे ॥ कदल्याम् ॥ नीलव
स्त्रे ॥ कर्णपूरे । कर्णिकायाम्

। कर्णाभरणे ॥ ज्यायाम् । मौ
र्व्याम् ॥ भृङ्गयवर्णशि ॥ निर्मो
के ॥ चि० निर्बुद्धौ ॥

लोचनम् । न० अञ् शिचञ् चि ॥ अ
शुभाशुभजघर्षयथा । कर्णान्ते

पद्मपत्रामैलीचनैः सुखभागिनः ।
सार्जारलोचनैः पापेसहात्मामधु

पिद्मणैः ॥ क्रूराः केकरनेवाश्च
रिशाक्षाः सकल्मषाः । जिज्ञैश्च

लोचनैः क्रूराः सेनान्योगलोच
नाः ॥ गभीराक्षाईश्वराः स्युर्न

लोपा

न्निषः स्य लृचच् पः । नीलोत्पला
 चाविहांसः सौभाग्यंश्चावचक्षुषा
 म् ॥ स्यात्कृष्णतारकाचाणाम-
 क्षणासुत्याटनंक्षिल । मण्डलाचा
 क्षपापाः स्युर्निस्त्राः स्युर्दीर्घलो
 चनाः ॥ इक्स्त्रिम्धाविमुलामोमे
 अल्पायुर्यातिचान्नता । विशालोन्न
 तामुखिनिदरिद्राविषमभुवः ॥ इ
 तिमारुडे ६६ ॥ लोच्यतेनेन ।
 लोचृदृशने । ल्युट् ॥ आलोचने ।
 लोचनहिता । स्त्री० तुल्याक्षने ॥
 लोचना । स्त्री० बुद्धशक्तिविशेषे ॥
 लोचनामयः । पुं० चक्षुरोगविशेषे ।
 अभिमन्ये ॥
 लोचनी । स्त्री० महाश्रावणिका-
 याम् ॥
 लोचमर्कटः । पुं० लोचमस्तके ॥
 लोचमस्तकः । पुं० खराश्रायाम् ।
 कारव्याम् । दीर्घे । मयूरे । म
 यूरशिखीषधे । रुद्रजटाङ्गौ०
 द्वे० प्र० ॥ लोच्यते । लोचृदृशने
 घञ् ॥ यद्वा । लोचयति । लोचृ
 भासाधे । पचाद्यच् । लोचोदृशं
 नीयोभासमानोवा० मस्तकोस्य ॥
 लोठनम् । न० इतस्ततयाङ्गने ।
 लोडनम् । न० प्रतिघाते ॥
 लोढणम् । न० लवणदण्डे ॥
 लोषा । स्त्री० क्षुद्राम्बिकायाम् । चा
 इर्याम् ॥ लोषोशाके । लोनिजा०

लोभः

लोनी० इ० भा० श्रुते ॥ अस्यगु
 णाः । लोषारूढागुरुः कट्टीवात
 श्लेष्महरीपटुः । अर्शाघ्नीदीपनीचा
 म्नामन्दाग्निविषनाशिनी ॥
 लोषाम्बा । स्त्री० क्षुद्राम्बिकायाम्
 । चाइर्याम् ॥
 लोषारम् । न० चारविशेषे । लवणो
 त्वे । लवणाकारके । लवणचारे ।
 लवणमदे ॥
 लोषितम् । न० लोनिधास्यशाके ॥
 शाकंलोषितसंज्ञकंसुदलितं तमेष्टते
 तामितं हिंवाट्टेणविमिश्रितंसलवणं
 तक्रोणसंपाचितम् । नीवास्त्रेद्यमि
 दंसुहृद्सहितं तैलेनवावासितं
 खिन्नं तण्डुलसंयुतंसलवणं तक्रैर्वि-
 नापाचितम् ॥ लोषितं शुभशोभा
 यारूढं विष्टम्कारकम् । दोषघ्नं
 मधुरं पौष्टिकं वातघ्नं चाम् लपितकृतम् ॥
 लोषी । स्त्री० लोषायाम् ॥
 लोतः । पुं० न० वास्ये । अशुषि ।
 नेत्राम्बुनि ॥ न० लोप्त्रे ॥ लुना
 तित् । लूञ् ॥ हसिमृगिण्यादिना
 तन् । लोतीनेषुद्रितकृत्कवतूनि
 ष्टे तिसूत्रैश्चैयटः ॥
 लोचम् । न० लोप्त्रे ॥ नेत्रवर्षे ॥
 लूञ् : सर्वधातुभ्यइतिष्टन् ॥
 लोभः । पुं० गालके । श्रावरे । ति
 रीटे । तिल्ले । मार्जने । लोभ०
 इ० भा० प्र० ॥ लोभोयाङ्गीलघुः

लोपचौ

शोतश्चुप्यः कफपित्तनुत् । क
षायारक्षपित्तास्त्वञ्जरातीसारशो
थद्वत् ॥ रुग्णवि । रुधिरः । वा
हलकाट्टन् । कपिलकादिः ॥

लोभ्रवृक्षः । पुं० गालवे ॥
लोभ्रपुष्पकः । पुं० शालिप्रभेदे ॥
लोपः । पुं० नदर्थे ॥ गन्धमाना
यस्यप्रयोगएश्लोपः । यथाविभक्त
धनेपु० विभक्ताभातरः यत्रोत्तर
पदस्यधनस्यलोपः ॥ लुप्यते । लु
प्यच्छेदने । कर्मणिषञ् ॥ छेदे ॥
लोपा । स्त्री० लोपामुद्रायां ॥

लोपाकः) पुं० शृगाले । क्षीरे ॥
लोपापकः)

लोपाविका । स्त्री० शृगास्याम् ॥
लोपामुद्रा । स्त्री० अगस्त्यमुनिः पत्
न्याम् ॥ नमुदंरातिअमुद्रायाती
नुपेतिकः । लोपेधर्मलोपाचमुद्रा
इपेनलभतवृक्ष्यर्थः ॥

लोपामुद्रापतिः । पुं० अगस्त्यमुनी
लोपाशकः । पुं० शृगाले ॥
लोपाशिका । स्त्री० शृगास्याम् ॥
लोपञ्चम् । न० चौरिते । चौरधने ॥
लुप्ट् ॥ छुन् ॥

लोपचौ । स्त्री० हस्तलालनयः कृते०
धारिमिश्रितमेधूमादिचूर्णपिण्डे ।
लोयी० पेडी० इतिचलोफभापा
यांप्रसिधे ॥ दिक्चान्डीप ॥ लो
पञ्च ॥

लोभः

लोभः । पुं० धनदृष्टायाम् । मह
तिधनागमेजायमाने प्यनुञ्चखंवेर्ह
मानेतदभिलाषे । स्वविषयप्राप्त
निषर्त्ये ॥ इच्छाविशिषे ॥ आत्मनी
ऽनुकूले पुसुखचेतुपुहृष्टमानेपुसुय
माणे पुस्यर्थेमाणे पुवातद्गुणानु
सन्धानाभ्यासेनयोरत्त्यात्मकीर्णो
भिलाषस्तृप्या० लोभः ॥ धर्म
विरीधेनपरद्रव्येच्छायाम् ॥ यथा
। परवितादिकं दृष्टानेतुं यो हृदि
जायते । अभिलाषादिजन्ने इतलो
भः परिशीर्षितप्रति ॥ सतुनाश
कारणम् । यथा । लोभप्रमादवि
श्रद्धासैः पुरुषानश्रतेचिभिः ।
तस्माज्जोमेनकर्त्तव्यः प्रमादेनन
विश्रसेत् ॥ अपिच । त्रिविधं नर
कस्ये दं धारं नाशनमात्मनः । का
मः क्रोधस्तवालोभस्तस्मादेतत्त्र
यं त्यजेदिति ॥ अस्यस्वरूप यथा ।
सन्त्येतेमददन्तिनामदलप्रम्लान
गण्डस्यलावातव्यायतमातिगद्यतुर
गभूयोऽपिलपस्थे पराम् । एतल्लव्य
मिदं लभेपुनरिदं लब्ध्वाधिकंध्या
यतांचिन्ताजर्जरचे तसंबतनृणां
कानामशान्तिः कथा ॥ अपिच ।
क्षेत्रयामवनाद्रिपत्तनपुरोद्दीपचमा
मण्डलप्रच्याशा धनसूत्रवडमनसां
लब्ध्वाधिकंध्यायताम् । त्वय्येदे
विषदिप्रसीदसितनेाप्यहानितुहा

लोमघ्नः

निघेत् तन्नोः प्राथम्यताकुतः
 शमकयाव्रज्जाण्डलघ्नैरपीति ॥ लो
 मएवमनुष्याणां देहसंस्थीमहारिपुः
 । सर्वदुःखाकरः प्रोक्तोदुःखदः
 प्राणनाशकः ॥ सर्वपापसंभूतं हि
 सर्वदाहणाद्यान्वितः । विरोधक
 त्विवर्णानां सर्वात्तैः कारणतया
 ॥ लोभात्त्वजन्तिधर्मैर्बहुलधर्मैत
 यैर्विद्वि । मातरंभातरं हन्तिपित
 रं वाम्बवंतया ॥ गुरुमित्रं तथाभा
 संपुत्रसुभगिनींतया । लोभाविष्टो
 न किंकुर्वाद्दकृत्यं पोपसोहितः ॥
 क्रोधात्कामादहङ्कारास्त्रीभएव
 महारिपुः । प्राणांस्त्वजन्ति लोभे
 न किंपुनः स्यादनाहतम् ॥ त
 स्माहोभाभिभूतस्तु किंकुर्वान्नरः
 किलेतिदेशीभागवतम् ॥

लोमनी । स्त्री० महाश्रावणिकायाम् ॥
 लोमनीयः । ति० तपोत्पादके ॥
 लोभी । वि० गृध्री । लुब्धः । लोमघु
 क्ति ॥ लोभीस्यस्य । घृनिः ॥
 लोम्यः । पुं० मुद्गे ॥ वि० लोभनो
 ये ॥

लोमम् । न० पुच्छे । शाङ्गूले ॥
 लोमवारणी । स्त्री० मांसच्छदायाम् ॥
 लोमवर्णः । पुं० शशके ॥ वि० लो
 मयुक्तवर्णविशिष्टे ॥

लोमघ्नः । पुं० इन्द्रसुप्तकेरोगे ॥ वि०
 लोमघातके ॥ लोमानिघ्नित् ।

लोमशमाञ्जरिः

हन० । अमनुष्यकटकेचेतिटक् ॥
 लोम । न० लनूरुहे । रोमणि ॥ रोह
 ति । रुह० । नामन्सीमन्व्योमन्
 रोमन्लोमन्नितिसाधु ॥ यद्वा ।
 लूयते । रुशब्दे० रुहतीभाषणे वा
 । मनिन् । कपिलकादित्वात्त्वम्
 लूयते वा ॥

लोमपादः । पुं० षट्षष्ट्यमुनेः पु
 षे । अहदेशीयराजविशेषे ॥

लोमपादपूः । स्त्री० चम्पापुर्याम् ।
 मालिन्याम् । कर्णपुरि ॥

लोमफलम् । न० भव्ये ॥

लोमवान् । वि० लोमशे ॥ लोमानि
 सन्त्यस्य । मतुप् ॥

लोमविषः । पुं० व्याघ्रादौ ॥

लोमशः । पुं० मुनिविशेषे ॥ नेपे
 ॥ वि० अतिशयनेमान्विते ॥ य
 या । कदाचिदन्तुरीमुखः कदा
 चिन्नोमशः सुखी । कदाचित्तुन्दि
 जोऽदुःखो कदाचिच्चञ्चतासती ॥
 लोमानिसन्त्यस्य । लोमादिभ्यः
 शः ॥

लोमशकान्ता । स्त्री० वार्क्यायाम् ॥

लोमशपर्णिनी । स्त्री० सापपर्ण्याम् ॥

लोमशपुष्पकः । पुं० शिरीषवृक्षे ॥

लोमशमाञ्जरिः । पुं० पूतिके ।
 मार्वातिके । सुगन्धिनि । मूषपतने
 । गन्धमाञ्जरिके गन्धगीकुला० इ०
 गी० दे० भा० प्र० ॥ गन्धमाञ्जरि

लोला

वीथं नुवीर्यं कृतकफवातहृत् । क
यङ्कोठहरनेत्यं सुगन्धं खेदगन्धनु
त् ॥

लीमशा । स्त्री० काकजङ्घायाम् ॥
मांश्याम् ॥ वचायाम् ॥ शुकशि
म्ब्याम् ॥ महामेदायाम् ॥ काशी
श्री ॥ शक्तिनीभेदे ॥ शृगाळ्याम् ॥
पतिवलायाम् ॥ घण्टारवायाम्
। शणपुष्प्याम् ॥ एवारी ॥ गन्ध
मांश्याम् ॥ लोमानिसन्ध्याः ।
लोमादिष्वाच्छः । टाप् ॥

लीमशातनम् । न० लीमपातने ॥
लीमहर्षः । पुं० रोमहर्षे रोमाश्चे ॥
लीमहर्षः । पुं० सूते । व्यासशि
ष्ये ॥ न० रोमाश्चे ॥

लीमहृत् । पुं० हरिताले ॥
लोमालिका । स्त्री० शृगालिकायाम्
। दौप्तन्त्रिद्यायाम् । उल्कामुष्यां ॥

लोमावली । स्त्री० रोमादल्याम् ॥
लीलः । वि० सट्ठण्ये ॥ चञ्चले ॥
लीडति । लुडविलीडने । क्विद
पवादिप्रियेषुत्सर्गं प्रवृत्ते रच् । ड
लवोरैकात्मम् ॥ यद्वा । लीडति
। लोडुउन्मादे । पचाद्यच् ॥ देश
विशेषे ॥

लीलमानः । वि० चलनशीले । ता
च्छीर्ष्येतिधानश्च ॥ लुखुमाने ॥
लोला । स्त्री० जिघायायाम् ॥ कमला
याम् । शिथि ॥ चञ्चलायानार्या

लोष्टः

म् ॥ कामनायाम् । शर्करीकन्दः
१४ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणां यथा । दिः
सप्तच्छिदिलोलायाम्, सौम्यौगौवरण
चेत् ॥ यथा । सुग्धं यौवनलक्ष्मो
विद्युद्भिन्नमलोला ॥ श्री लोकाङ्कत
रूपोनीविन्दोतिदुरापः तद्दृन्दाव
नकुञ्जे गुञ्जहृद्भेदनाधिप्रौनाधिेनसमे
ताखच्छन्दं कुरुकैलिम् । लोलाष्टा
प् ॥

लीलार्णः । पुं० सूर्ये । काशिस्थी
रवी । लीलार्णकौशवीकीटीगद्वा
ज्यानगरधनुः । कलिर्लक्षः शरी
धर्मः शिवो धन्वोपुनातुमाम् ॥

लीलिका । स्त्री० चाङ्गे र्व्याम् ॥

लीलितः । वि० वर्तुलीकृते ॥ चा
लिते ॥ शब्दे ॥ लीलः सञ्जातीऽ
स्य । इतच् ॥

लीलुपः । वि० चतिलुब्धे ॥ गर्हितं
लुम्पति । लुप्लक्ष्येदने । लुपसदे
तियडन्तादच् ॥

लीलुमः । वि० लीलुपे ॥ भृशं लुभ्य
ति । लुभगार्णः । धातेरैकाचद
तियडन्तादच् ॥

लीष्टः । पुं० न० लृत्खण्डे । पांशु
पिण्डे । लीष्टौ । टीम् । टेला०
इ० भा० ॥ लीष्टति । लीष्टसङ्घा
ते । पचाद्यच् ॥ यद्वा । लुनाति ।
लूञ् । लीष्टपलितावितिष्ठः त
स्यसुट् । धातेर्युंण्यनिपातनात्

लोहः

॥ न० लोहमले ॥

लोहप्रः । पु० लोहमेदने ॥

लोहभेदनः । पु० कोटिशे । लोह
भङ्गसाधनकाष्ठे ॥

लोहमर्ही । वि० लोहमर्हनशोले ॥

लोहः । पु० लोहे । दृढमृत्पि
ण्डे ॥

लोहः । पु० सर्वलोहितच्छागे ॥

पु० न० लोहे । लोहविकारे ॥

लोहके । अगुरुणि ॥ सर्वतैकसे

रुधिरे ॥ कृप्यायसे । दृषत्कारे ।

शस्त्रके । कालायसे । लोहा० इ०

भा० प्र० ॥ अयलोहलोत्पत्त्यादयो

यथा । पुरालोमिनदेत्वानानिह

तानान्मुरैर्युधि । उत्पन्नानिशरीरे

भ्यात्तोलानिविधानिच ॥ लोहाऽ

स्त्रीशस्त्रकंतीच्छापिण्डकालायसा

यसी । गुरुतादृढतात्कृदकश्मल

दाहकारिता । अश्रुदेपः सुदु

र्गभ्योदोषाः सप्तयसस्यतु । लोहं

तिलसंशतंमधुरंतुवरंगुरु ॥

रुचंययस्यचक्षुष्यंलेखनंचानिलं

कथेत् । कफपित्तंगरंशूलंशिधा

र्गः प्रीहपाण्डुताः ॥ मेदिमेहक

मोन्कुष्ठंतत्किट्टंतद्वेदविह । यत्त

त्वकुष्ठामयमृत्पुटंभवेदृष्टीगशूलौ

शुरुतेश्मरीच । नानारुजानास्रत

याप्रकोपंकरोतिहायासमशुबलेह

म् ॥ लोहकारिमदकारिचायसं

लोहः

चेदशदिसदसंस्कृतंध्रुवम् ॥ पा

टयंनतनुतिशरीरकीदारुणाद्ददिरु

लाश्रयच्छति ॥ अथलोहदोषप्रशा

न्त्येशोषनमभिधीयते । पचलीक

तपत्राणिलोहस्याग्नीप्रतापयेत् ।

निषिञ्चेत्तप्ततप्तानि तैलितक्त्रे

काञ्चिके ॥ गोसूत्रेचकुलत्वानां

कषायेचत्रिधात्रिधा । एवंलोहस्य

पचाणांविशुद्धिः सम्प्रजायते ॥

श्यास्यमारणविधिः । शुबलोह

भवंचूर्णंपातालगरुडीरसेः । म

र्दयित्वापुटेद्विदद्यादेवंपुटत्रये

म् ॥ पुटत्रयंकुमायांसकुठारफि

ल्लिकारसेः । पुटपटकंततीदद्या

देवंतीक्ष्णमृतिर्भवेत् ॥ अन्यच्च ।

क्षिपेद्दहादशमांशिनदरदंतीक्ष्णचूर्णं

तः । मर्दयेत्कन्यकाद्राघंयांसयु

ग्मततः पुटेत् ॥ एवंसप्तपुटेम

त्सुलोहचूर्णंमयाप्रयात् । सत्यानु

भूतेश्यामीन्द्रैः क्रमोन्मोलाहमार

थं ॥ कथ्यतेरामराजिनकौतूहल

धियाधुना सूतपादद्विगुणंगन्धं

दत्त्वाकुयांसकञ्जलीम् । इयो . स

मंलोहचूर्णंमर्दयेत्कन्यकाद्रयैः

॥ यामयुग्मततः पिण्डंकृत्वाता

भक्षपात्रके । घर्मेधृत्वारुषूकस्यप

त्रैराष्ट्रादयेदुधः ॥ यामदयाद्वे

दुष्यंधान्यरागीन्यसेतततः । दत्त्वा

परिगरावष्टविदिनान्तिसमुदरेत् ॥

लोहकण्टक :

पिष्टाचगालयेदस्त्रादेशं धारितरं
भवेत् । दाडिमस्यदलं पिष्ट्वात्तच्चतुं
सुंखवारिणा ॥ तद्रसेनायसस्रुणं
सन्नीयात्प्राययेदपि आतपेशीपथे
त्तत्रपुटे देशं पुन . पुन : ॥ एक
विंशतिराथं स्तनृन्म्रियतेनाचसंश
यः एवं सर्वाणि लोहानि स्त्रुणादीन्व
पिमारयेत् एवं मारितस्त्रुलोहस्य
मात्रा । गुह्यामेकासमारभ्य यावत्
स्थुनं वरत्तिका : । तान्निष्ठं सम
त्रीयाद्यादिपानजनरः । कूप्रा
यह तिलतैलस्यमापात्रं रालिकांत
घा । मद्यमन्त्रसस्रुं षड्जं द्विगोहसिष
कः ॥ लुह्यते । लुह्यार्थं । घञ्
० लोहतिषा । अच् ॥ यडा । रोह
ति । रुह ० । अच् । रलयोरैमवम् ॥
रुह्यतेषा । घञ् । कपिलकादिः
॥ लूययेऽनेनवा । लूञ् ० । दाह
लकात् ० हावा ॥ यदातुपायसे
पार्थे पकमश्रातिथे दिशः । सपा
पिष्ठोपिभुङ्क्तेऽन्न रौरवेपरिपच्य
ते इति मत्स्यसूक्तस्य लोहपात्रे
भक्षणनिषेधः ॥ ब्रह्मवैवर्तेपि ।
यथा । अयः पात्रेपयः पानं
गव्यं सिधार्जनेषु च । शृष्टादिकं
मधुगुह्य नारिकेलोदकं तथा । फ
लं मूलं च यत्किञ्चिद्भक्ष्यं मुनिरन्न
धीदिति ॥

लोहकण्टकः । पुं० । मदनद्रुमे ॥

लोहलः .

लोहमयकण्टके ॥

लोहकान्तः । पुं० । अयस्कान्ते ॥ लो
हः कान्ताऽस्य ॥

लोहकारः । पुं० । लोहकारके ।

। व्यीकारि ॥ लोहं करोति । लुह्यञ्
० । कर्मण्यण् ॥

लोहकारकः । पुं० । लोहकृति । व्यी
कारि । लोहार ० इ० भा० । कर्म
कारि ॥ सहरजातिरयं यथा । गो
पालात्तन्तुयाव्यावै कर्मकारोप्य
भूतसुतः । इ० प० पु० ॥

लोहकिष्टम् । न० । लोहमले । किष्टे

॥ यज्ञोद्देश्यं षं प्रोक्तं तत्किष्टमपि
यद्गुणम् ॥ लोहस्य किष्टम् ॥

लोहचूर्णम् । नि० । लोहकिष्टे ॥

लोहजम् । न० । कांस्थे ॥ लोहकि
ष्टे ॥ ॥ ॥ ॥

लोहद्रावी । पुं० । टड्डने ॥ ॥

लोहधमनी । स्त्री० । भस्त्रायाम् ॥

लोहनालः । पुं० । मारात्रे ॥

लोहपृष्ठः । पुं० । कद्रुपश्चिषि ॥ लो
हमिवपृष्ठमस्य ॥

लोहप्रतिमा । स्त्री० । लोहमव्यांप्रति
मायाम् । सूम्याम् ॥

लोहमयः । नि० । लोहात्मके ॥

लोहमारकः । पुं० । शालिं चशक्ति ॥

लोहराजकम् । न० । कलधीति ।
कृष्ये ॥ ॥ ॥

लोहलः । पुं० । गृहलाधार्ये ॥ वि०

वंश :

लौहम् : । स्त्री • कठिन्याम् ॥
लौहशङ्कुः । पुं • नरकविशेषे ॥ लौ
हनिर्मितकौलके ॥

लौहा (१) स्त्री • कठिन्याम् ॥
लौहात्मा । स्त्री •

लौहितः । पुं • लोहिते ॥ वि • लोहि
तसम्बन्धिनिः

लौहितिकः । पुं • स्फटिके ॥ वि •
लोहितवर्णतुल्ये । लोहितद्रव ।

कर्मलोहितादीकम् ।

लौहित्यः । पुं • नदविशेषे । वृक्षपु-
त्रइतिप्रसिद्धे ॥ खड्गे । सागरे ।

व्रीहौ ॥ न • लोहितत्वे । रक्तिम-
नि ॥ तीर्थविशेषे ॥

लकारश्चमभः

यकारश्च प्रारंभः

य • । ख • इवार्थे । औपम्ये ॥ पाद-
पूरणे ॥

यः । पुं • यकारे । साख्ये ॥ याते ॥
वरुणे ॥ वातिवानंवा ॥ वरगति-

गन्धस्योः । उः ॥ वाही ॥ मन्त्र
खे ॥ फल्गुषे ॥ यलपति ॥ शा-

दूले ॥ यस्त्रे ॥ शालूके ॥ वन्द-
ने ॥ न • प्रचेतसि ॥ यरुणवीजे ।

वंशः । पुं • पित्रपितामहाद्युपादक-
प्रपत्ये । सन्तती । गोत्रे । जनने ।

वंशकः

कुले । जन्यनैकलक्षण्ये । सन्ताने ॥
शिश्याचार्यसन्तानाविच्छेदे ॥ स्व

कसारि । कमारि ॥ स्वचिसरि ॥ त्र्य
श्वजे । वांस • इ • भा • प्रे • ॥ त्र्यस्य

गुणायया । वंशः ॥ सुरोद्दिमा ॥ स्वा
दुः कृपायावस्तिशोधनः ॥ छिद

नः कफपित्तघ्नः कुशाक्षत्रणशिय
जित् ॥ तत्करीरः कटुः पाकेर-

सिद्धोऽगुरुः सरः । कषायः क-
फघ्नतृसादृषिदांशीमातपित्तघ्नः ॥

तद्यवास्तुसराकषाः कषायाः क
टुपाकिनः । वातपित्तकरावण-

वधमूषाः कफापहाः ॥ पृष्ठावय-
ये ॥ वर्णे । सख्त्वे ॥ वाद्यविशेषे

वंसो • वांसो • इ • भा • ॥ द्रुक्षुविशि-
ये ॥ वंशके ॥ सालहृद्वे ॥ वम-

ति • वम्यतेवा । टूयमउद्गिरणे ।
॥ दृक्षुवमिभ्यः शक् • इति तु न ॥ ॥ ॥

ज्ञासूत्रस्यो ज्वलादृत्तादिसूत्रवृत्तिष्व-
दर्शनात् ॥ अनुनासिकार्थे ॥ पधा-

दीर्घप्रसङ्गाच्च ॥ यनति • वन्यते-
वा । यनशब्दे • यनसम्बन्धीवा । वा

दुलकात् • शः । उच्यते • वटिषो ।
वशकान्तौ । शञ् • भज्वा । स-

ङ्ख्यावृत्तेति निर्देशान्नुम् । पा
क्षुशील्यवनुमितियोगविभगाशा ।

वंशकः । पुं • द्रुक्षुविशेषे । वलीखा •
इ • देशभा • प्र • । वांशा • सोमसा-

डा • इ • व • गो • दि • भा • प्र • । दोषं

वंशपत्र :

पोर : सुकठिन : सचारोवंशक :
स्मृत : । वंशकस्तुनभिष्यन्दीलघु-
र्दीषधयापठ : ॥ वंशद्वय । इविप्र
तिक्तावितिकन् ॥ वंशपातामा-
च • इ • गौ • दे • भा • प्र • मख्ये ॥ न •
अमुसि ॥

वंशकठिन : । पुं • देशविशेषे ॥ वं
शा : वेणव : कठिनारयस्मिन-
स : ॥

वंशकफम् । न • इन्द्रतूले । वृहस्पृच
के । यौप्रहासे । वृष्टिवाकासूत •
इ • भा • प्र •

वंशकपूर्वरेचना । स्त्री • वंशरोचना
याम् ।

वंशक्षीरो । स्त्री • वंशरोचनायाम् ॥
वंशात्क्षीरमस्या : । गौरादि : ॥

वंशगुल्म : । पुं • तीर्थविशेषे ॥

वंशज : । पुं • वैकुण्ठे । वंशवीक्षे ॥
वि • वंशे : सधंशजाते । वीज्ये ॥

वंशजात : । जनी • । ड : ।

वंशजा । स्त्री • वंशरोचनायाम् । वं-
शात् • जायते । जनी • । पञ्चम्या
मित्तिड : ॥

वंशतण्डुल : ।) पुं • वैकुण्ठे । वं
वंशधान्यम् ।) न •

शयवे ॥

वंशनालिष्ठा । स्त्री • वंशीषीय्ये ॥

वंशनेत्रम् । न • इक्षुमूले ॥

वंशपत्र : । पुं • नले ॥ न • वंशसदले ॥

वंशरोचना

वंशपत्रक : । पुं • श्वेतिकी ॥ वंश-
पातामाच • इ • गौ • दे • भा • प्र • च्चु
द्रमख्ये , नले ॥ न • हरिताले ॥

वंशपत्रपतितम् । न • अत्यष्टिच्छद :
१७ प्रभेदे ॥ यथा । दिङ्मुनिव
शपत्रपतितंभरनभनखगै : ॥ य-
था । नूतनवंशपत्रपतितरजनिल
ख • पश्यमुकुन्दमौक्तिकमिवात्त-
ममरकतगम् । एषधतंअकीरनिक
र : प्रपिपतिमुदितो • वान्नामवेत्य-
चन्द्रकिरशैरमृतकणमिव ॥

वंशपत्री । स्त्री • वेणुपल्याम् । हिङ्गु-
पय्याम ॥ हिङ्गुपत्रीगुणविज्ञैर्वं
शपत्रीचकीर्त्तिता ॥ नाडीहिङ्गु-
नि ॥ लणविशेषे । वंशदलाया-
म् ॥ अस्त्रागुणा : । सुमधुरत्वशि
थिरत्वपितरक्तदोषनाशित्वरुच्यत्वा
नि • पशुनादुग्धदायित्वस्यैतिराज
निर्घष्ट : ॥

वंशपीत : । पुं • कणगुग्गुली ॥

वंशपुष्पा । स्त्री • सहदेवोलाया-
याम् ॥

वंशपूरकम् । न • इक्षुमूले ॥

वंशमूलकम् । न • तीर्थविशेषे ॥

वंशयव : । पुं • वंशधान्ये ॥ यथाव-
शमवाकृता : कपाया : कटु पा-
किन : । बह्मूना : कफघ्नासवा-
तपित्तकरा : सरा : ॥

वंशरोचना । स्त्री • स्वक्क्षीर्याम् वै

वंशाङ्कुरः

शब्दाम् । श्वेतायाम् ॥ गुणाय-
या । वंशकाष्ठं हृषीकृष्यावल्यास्त्रा
हीचशीतला । तृप्याकासञ्जरश्रा
सद्यपिष्तास्रकामलाः । हरितकु
ष्ठत्रयं पाण्डुं कषायावातकृच्छ्रजि-
त् ॥ रोधते । रुध० । नन्द्यादिः ।
वंशस्त्ररोचना ॥

वंशरोचनिका । स्त्री० वंशरोचनाया
म् ॥

वंशलोचना । स्त्री०) वंशरोचना
वंशशर्करा । स्त्री०) याम् ॥

वंशशलाका । स्त्री० वीणामूर्त्ति ॥

वंशस्तनितम् । न० वंशस्थविले ॥

वंशस्थम् । न० जगती १२ प्रभेदे ॥

यथा । पुरोजकारः परतस्तसंज्ञ-
कीगणोलकारोरगणस्ततः परम् ।
निवेशितश्चेदश्वन्तभूपतेत्रयीतिव
शस्थनदस्तदाफणी ॥ जतौतुवंश-
स्थमुदीरितं जरावितिषास्यलघण-
म् ॥ वि० वंशस्थिरी ॥

वंशस्थविलम् । न० जगति १० प्रभे
दे । वंशस्थिष्ठे ॥ यथा । वदन्ति
वंशस्थविलं वतौजरौ । यथा । वि
लासवंशस्थविलं मुखानिलैः प्रमू-
र्ययः पञ्चमरागमुद्गिरम् । ब्रजाङ्ग
नानामपिमानशालिनां जहारमार्ग
सहरिः पुनातुनः ॥

वंशायम् । न० वशाङ्कुरे ।

वंशाङ्कुरः । पुं० कर्त्तरि । वंशाये ।

यकः

यवकलाङ्कुरे ।

वंशानुपरितम् । न० वंशपरिवम-
र्षणे ॥

वंशिकम् । न० अगुरुणि ॥ वंशोस्त्व-
च । अतद्गणितनावितिठन् ॥

वंशिका । स्त्री० वंश्याम् । वेशी ॥ अ
गुरिणि ॥

वंशी । स्त्री० मुरलीवाद्ये । वंसरी०
इ०भा० ॥ कर्षचतुष्टये ॥

वंशीधरः । पुं० श्रीकृष्णे । धरतीति
धरः । वंश्याधरः ॥ वि० वंश्याधा-
रके ॥

वंशः । वि० सदंशजाते । कुल्पे ।
वीज्ये ॥ वंशभवः । दिगादिच्चा
यत् ॥

वंशिष्ठः । वि० अत्यन्तवहुले ॥ अय-
मेपामतिशयेन बहुलः । अतिशय
नेतमविठनावितीठन् ॥ प्रियस्थि-
रस्फिरोरुवहुलमुकृत्तुष्टप्रदीर्घ-
न्दारकाणां प्रस्यस्फवर्षेहगर्बपिं व
वृद्धाधिष्ठन्दाइति वंश्यादेशेन साधुः ॥

वंशीयान् । वि० बहुलतरि ॥ अयमन
दारतिशयेन बहुलः । द्वियचनयि
भज्योपपदेतरधीयमुनावितीयमुनि
प्रियस्थिरेच्छादिनावच्छादेशः ॥

यकः । पुं० वकार्येषु ॥ यन्त्यविशेषे ॥

यथा । जलकच्छपपातालदीलाभूध
रवालुकः । वक्ताद्यायन्त्रमेदास्युवं
द्यान्माद्याद्यमृपिकाः । दीर्घक-

वक्रम्

एतकाचकुप्पागिलयेत्सल्यभाण्ड-
कम् । तिर्यक्कृत्वापचेच्चुल्ल्याव-
कयन्वमिदस्मृतम् ॥ असुरवि-
शेषे ॥

वक्रवृत्तिः । पुं० वक्रवृत्तौ ॥ तद्वच-
नं यथा । अधोदृष्टिर्नैवातिकः ।
स्वायंसाधनतत्परः । शठोमिध्या
विनोतसवक्रवृत्तिरुदाहृतः ॥

वकुलः । पुं० वकुलि ॥ न० अस्त्रफ-
लि ॥ अस्त्रगुणाः । वकुलं भधुरं
साहिदन्तस्थैर्यंकरं परम् ॥ पुष्पगु-
णास्तु । पञ्चकषायं भधुरं शीतं
पित्तकफास्रनुत् । तद्वदकुलपुत्रा
गकल्लारोत्पलपाठलम् ॥

वक्रव्यः । वि० कुत्सिते । विहितक-
र्मत्यागाल्लोषविगर्हिते ॥ हीने
अचलाह्ने । अधीने ॥ वचनाह्नेः ।
वचपरिभाषणे ० ब्रूञ् आदिशेषा
तव्यः ॥ न० वचने ॥

वक्रा । वि० पण्डिते । वदे । वदावदे
। योहिद्वक्तृत्वानातितस्मिन् औ-
चित्याहहृविशिष्टं योवदसितर्चं त्य-
र्थः ॥ सुष्टु वक्ररि । बहुभाषिणि
। वाचायुक्तिपटौ । वाग्मिनि ।
वाचदूके ॥ वक्ति । वचपरिभाषणे
। टन् ॥

वक्रम् । न० आस्थे । सुक्तिः । यथा ।
सौम्यस्रसंघतं वक्रममलं यथादेहि-
नः । महाराष्ट्राभवेन्नित्यं विपरोति

वक्रः

तुनिह्नं नदति ॥ उच्यतेऽग्नेन । वच-
० । ब्रूञ्जावधिर्दा । गुधृवीपचिव-
चियमिसदिघदिभ्यस्रः ॥ वस्त्रभेदे
तगरमूले । विषमवृत्तान्तरे ॥ तस्य
लक्षणादियथा । भवत्वहंसमं वक्रं
विषमस्रकदाचन । तयोर्ह्येकरूपा
न्तेवच्छन्दस्तदधुनीष्यते ॥ वक्रयुग्म्या
मगीत्यातामन्वे र्थोऽनुष्टुभिख्यात-
म् ॥ अचहिराहत्याश्लोकः । यूरयि-
तव्यः ॥ वक्राक्षीजं सदाद्ये रं च
चूर्नीलात्पलं फुल्लम् । वल्लवीनां
सुरारातीयेयोभ्रह्मजहारोच्चैः ।

वक्रखुरः । पुं० दन्ते ॥

वक्रजः । पुं० ब्राह्मणे ॥ वि० मुख-
जाते ॥

वक्रताण्डम् । न० मुखवाद्ये ।

वक्रपट्टः । पुं० अग्रज्जभोजनपात्रे
। तीवडा ० इ० मा० प्र० ।

वक्रभेदो । पुं० तित्कारसे ॥ वि० सु-
खभेदके ॥

वक्रवासः । पुं० नागरह्नि ॥ मुखग-
न्धे ॥

वक्रशोधनम् । न० भव्ये ॥ मुखशु-
द्धिकारणे ॥

वक्रशोथी । पुं० जम्बीरे । वि० पास्य-
शोधके ॥

वक्रासवः । पुं० अक्षरमधुनि ॥

वक्रः । पुं० शनैश्चरे ॥ मङ्गलयज्ञे ॥
रुद्रे ॥ विपुरामुने ॥ पर्यंटे ॥ वक्र

वङ्गशुक्लजम्

नुमितियोगविभागानुम् ॥

वङ्गः । स्त्री० गङ्गास्रोताविशि
ये ॥ यथा । तस्याः स्रोतसिन्धु
ताचवङ्गं भद्राचकीर्तिर्तैतिश
ब्दमाला ॥ सातचपतितादिषु च
सुहाप्रतिपद्यते । सीताचालकन
न्दाचवङ्गं भद्राचवैक्रमात् ॥
सागङ्गा ॥ वञ्जुषपश्चिमगिरौनती
व्यसकलततः । पश्चिमकेतुमाला
ख्यवर्षमन्वेतिसार्धम् ॥
वङ्गः । पुं० क्कार्पासि । इन्द्राकि । चन्द्र
वंशीयवलिराजपुत्रे । वङ्गाः पुं०
भूम्नि० जनपदविशिषे ॥ रत्नाकरं-
समारभ्यत्रयपुत्रान्तर्गशिषे । वङ्गदे
शोमयाप्रोक्तः सर्वसिद्धिप्रदर्शकः ॥
वङ्गानानिवासीजनपदः वङ्गाः ।
निशासिणोजनपदेलुप् । लुपियुक्तव
द्भावः । न० रङ्गे । चपुण्यि । स्वर्ण-
जि । भागजीवने । सृष्टरङ्गे । रङ्गे ।
सिंहजे । रांगङ्ग० भा० प्र० धातुविशि
षे ॥ खुरकंमिश्रकंवापिदिविधंयङ्गमु
च्यते । उत्तमंखुरकंतत्र० मिश्रकन्वदि
तंमत् ॥ पञ्चाचरङ्गम् ॥ सीत-
की । वङ्गति । वङ्गिगती । पचा-
यच् ॥

वङ्गजम् । न० सिन्दूरे ॥ वि० वङ्ग
देशजाते ॥

वङ्गनः । पुं० याशांकी ॥

वङ्गशुक्लजम् । न० कांछी ॥

वचनोयः

वङ्गसेनः । पुं० वकट्टुमे । अग-
वङ्गसेनकः । पुं० वकट्टुमे । अग-

स्त्रित्वे । मुनिट्टुमे ॥ अष्टपुण्यगु-
णाः । वासकस्यचपुण्याणिवङ्गसे
नस्यचैवहि । कट्टुपाकानितित्ता-
निकासस्यकराण्यिच ॥

वङ्गला । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

वङ्गारिः । पुं० हरिताले ॥

वङ्गालः । पुं० भैरवरागपुत्रे ॥

वङ्गाली । स्त्री० भैरवरागस्यरागि-
ण्याम् ॥

वचः । पुं० कीरे । शुकपक्षिणि । व-
क्ति । वचपरिभाषणे । पचायच् ॥

वचकतुः । पुं० विप्रे । ब्राह्मणे ॥
वचिविशेषे ॥ वि० वापट्टुके । व-
क्ति । वच० । अयुवचिभ्योन्युच्चागू

णकानुचद्वयकतुच् ॥

वचगडा । स्त्री० धरिगडार्धे ॥

वचगडो । स्त्री० शारिकायाम् ॥ व-
चो । शस्त्रामदे । शूरिकायाम् ॥

वचनम् । न० इरायाम् । उत्तौ । वा
चि । भाषणे । श्रुतिमात्रात्सुधानु

ख्यसर्वकालसुखावहम् । सत्त्वसा
रंरहितकरंयचनं श्रेष्ठमोषितम् ॥

वचिर्भवित्तुट् उच्यते । ऽनेनवा ॥
शुग्दाम् ॥ वाचोवृत्तौ ॥

वचनग्राहो । वि० यपनेस्थिते ॥

वचनोयः । वि० यक्तव्ये ॥ वचेरनो
यर् ॥

वचा

वचनीयता । स्त्री० निंदायाम् । लो
कापवादे ॥ भावितल् ॥

वचनेस्थितः । चि० विधेये । विनय
शास्त्रिणि । आश्रये । प्रवृत्तिनिवृ-
त्त्योर्विधातुंशक्ये ॥ वचनेतिष्ठति-
स्म । घा० । गच्छर्थेतिक्तः । तत्पु
रुपेकृतौच्यलुक् ॥

वचनोपक्रमः । पुं० वाक्यारम्भे । उ
पन्यासे ।

वचरः । पुं० कुक्कुटे ॥ शठे ॥

वचलुः । पुं० वैरिणि । शत्रौ ॥

वचः । न० वाक्ये । वाचि । वच-
ने ॥ वच० । सर्वधातुभ्योऽमुनि-
च्यसुन् ॥

वचसास्यतिः । पुं० सुरसुरी । छह-
स्यती ॥

वचा । स्त्री० शारिकायाम् । उद्यग-
न्धौषधी । षड्यन्यायाम् । गोला
म्याम् । शतपर्षिकायाम् । अस्या
गुणायथा । वचाद्यगन्धाकटुकाति
क्लोष्यावान्तिः । विवन्धा-
धानशूलघ्नीशक्तन्मूत्रविशोधनी ॥
अपस्मारकफोन्मादभृतजन्वनिस्त्रा

वचूः

कवचाशुक्ताप्रोक्ताहैमवतीतिसाहै
भवत्युदिततातद्वच्छूराहन्तिविशेष-
तः । अथसहाभरीवचा०यस्याः
कुलञ्जन०इतिभाषायांनानान्तर-
म् । सुगन्धाप्यद्यगन्धाचविशेषात्क
फकासनुत् । सुहरत्वकर्त्रीरुच्याह
त्करुणमुखशीधनी । अपरासुगन्धा
स्युलान्त्रियर्थस्यालिकेमहाभराइति
नाम । स्युलयन्त्रिः सुगन्धान्यात-
तोहोनगुणास्यता ॥ ह्योपांतर
वचा ० वाचापचीनीतिनाम्नाली
केविख्याता । ह्योपांतरवचाक
ट्टीतिक्लोष्यावद्भिदीभिक्तत् । विव
न्धाधानशूलघ्नीशक्तन्मूत्रविशोधनी
॥ वातव्याधिमपस्मारमुन्मादतनु
वेदनाम्यपोहतिविशेषात्फिरड्
गामथमुदतम् । यक्ति । वचे
रन्तर्भावितव्यर्थान्त्पचादाच् । टा
प् ।

वचासहः । पुं० कर्णे ।

वचाहरः । चि० दूते ॥ वचाहरति ।
हरतेरनुदात्मनेऽच् ॥

वचः । पुं० शीतलपत्रप्रभेदे ॥ अ

वङ्गश्लजम्

नुमितियोगविभागाम् ॥

वङ्गुः । स्त्री० गङ्गास्रोताविशेषे ॥ यथा । तस्याः स्रोतसिन्धो ताववङ्गुर्भद्राचकीर्तिर्तेतिशब्दमाला ॥ सातत्रपतिवादिषु च तुर्वाप्रतिपद्यते । सीताचालकनन्दाववङ्गुर्भद्राचवैक्रमात् ॥ सागङ्गा ॥ वङ्गुश्चपश्चिमगिरौनतीत्यसकलंततः । पश्चिमकेतुमालास्यैवर्षमन्वेतिसार्धं वम् ॥

वङ्गः । पुं० क्वापसि । इन्ताकि । चन्द्रवंशीयबलिराजपुत्रे । वङ्गाः पुं० भूमि० जनपदविशेषे ॥ रक्षाकरं समारभ्यन्नक्षत्रपुचान्तगंशिवे । वङ्गदेशीमयाप्रीतः सर्वसिद्धिप्रदं गङ्गाः ॥ वङ्गाणांनिवासीजनपदः वङ्गाः । निवासीथोजनपदेलुप् । लुपियुक्तपद्मावः । न० रङ्गे । वपुषि । स्वर्णजि । नागजीवने । मृदङ्गे । रङ्गे । सिंघले । रांगङ्ग० भा० प्र० धातुविशेषे ॥ खुरकंमिश्रकंवापिद्विविधं वङ्गमुच्यते । उत्तमं खुरकं तत्र० मिश्रकं त्वष्टितंमतम् ॥ पञ्चाक्षरवङ्गम् । सीसके । वङ्गति । वगिगती । पचाद्यच् ॥

वङ्गजम् । न० सिन्दुरे ॥ त्रि० वङ्गदेगताते ॥

वङ्गनः । पुं० वासाकी ॥

वङ्गश्लजम् । न० क्वांस्त्रे ॥

वचनोयः

वङ्गसेनः । पुं० वकट्टमे । यगवङ्गसेनकः ।)

स्त्रिवृत्ते । मुनिद्रुमे ॥ अष्टपुष्पगुणाः । वासकस्यचपुष्पाणिवङ्गसेनस्यचैवहि । कटुपाकानितिका-
निकासदयकराण्यिच ॥

वङ्गला । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥

वङ्गारिः । पुं० हरिताले ॥

वङ्गालः । पुं० भैरवरागपुत्रे ॥

वङ्गाली । स्त्री० भैरवरागस्यरागिण्याम् ॥

वचः । पुं० कीरे । शुकपत्रिणि । वक्ति । वचपरिभाषणे । पचाद्यच् ॥

वचकानुः । पुं० विप्रे । ब्राह्मणे ॥ वृत्तिविशेषे ॥ त्रि० वावृत्ते । वक्ति । वच० । वयुवचिभ्यो न्यजागृ

वाकानुचइत्यकानुच् ॥

वचगडा । स्त्री० वरिण्डार्थे ॥

वचगडो । स्त्री० शारिकायाम् । वचनीः । शस्त्रप्रभेदे । शूरिकायाम् ॥

वचनम् । न० इरायाम् । उगती । वाचि । भाषणे । श्रुतिमात्रात्सुधातु

स्यसर्वकालसुखायचम् । सत्यं सारं हितकरं वचनं श्रेष्ठमोषितम् ॥ वचमविल्युट् लच्यते ॥ ५ ॥

शुग्ङ्गाम् ॥ वाचीवृत्ती ॥

वचनग्राही । पि० वचने स्थिते ॥

वचनोयः । पि० वक्तव्ये ॥ वचरनी यर् ॥

वचः

वचनीयता । स्त्री० निंदायाम् । लो
कापवादे ॥ भावेतल् ॥

वचनेस्त्रियतः । वि० विधेये । विनय
याहिषि । आश्रये । प्रवृत्तिनिवृ-
त्त्योर्विधातुंशक्ये ॥ वचनेतिष्ठति-
स्म । टा० । गच्छर्थेतिक्तः । तत्पु
रुपेक्षतोच्चलुक् ॥

वचनोपक्रमः । पुं० वाक्यारम्भे । उ
पन्यासे ॥

वचरः । पुं० कुङ्कटे ॥ शठे ॥

वचलुः । पुं० वैरिणि ॥ शत्रौ ॥

वचः । न० वाक्ये । वाचि । वच-
ने ॥ वच० । सर्वधातुभ्योऽसुत्रि-
च्यसुन् ॥

वचसाम्प्रतिः । पुं० सुरगुरौ । वृह-
स्पतौ ॥

वचा । स्त्री० शारिकायाम् ॥ उद्यग-
न्वीषधी । पङ्कजान्यायाम् । गोला
भ्याम् । शतपर्शिकायाम् । अस्या
गुणायथा । वचोद्यगन्वाकटुकाति
तोप्यावान्तिः ॥ क्लृप्तम् । विवन्धा-
धानशूलग्रीशकम्बूचविशोधनी ॥
अपस्मारकाफोन्मादभूतजन्वनिला
नृहरत् ॥ अपिच । अङ्गिर्वापयसा-
ज्येनमासमेकतुसीधिता । वचाकुयां
न्नरप्राज्ञश्रुतिधारणसयुतम् ॥ चन्द्र
सूर्ययहृषीतपलनेकपयेान्वितम् ।
वचायास्तत्क्षणकुयन्मिश्रप्रज्ञान्वि-
तनरम् ॥ अथवचामेदाः । पारसी

वचः

कवचाशुक्तायोक्ताहेमवतीतिसाहे
मवशुदितातदच्छूलहन्तिविशिप-
तः । अथमहाभरीवचा०यस्याः
कुलङ्गन० इतिभाषायां नामानार-
म् । सुगन्वाप्यद्यगन्वाचविशिपात्क
फकास्तनुन् । सुस्तरत्वकरीरुच्याङ्
त्करुठमुखशोधनी । अपरामुगन्वा
स्यूलयन्त्रियस्थालीकेमहाभराइति
नाम । स्यूलयन्त्रियः सुगन्वान्यात-
तोहोनगुणामृता ॥ हीपांतर
वचा ०० वाचोपचौनीतिनाम्बाली
केविख्याता । हीपान्तरवचाक
ट्टीतिक्तोप्यावङ्गिदीप्तिकम् । विव
न्धाधानशूलग्रीशकम्बूचविशोधनी
॥ वातचाधिभण्णारमुन्मादतनु
वेदनाम्व्ययेइतिविशिपयफिरड्
गामथमुदतम् ॥ वक्ति । वच
रक्तभारं वितत्यथात्पचायच् । टा
प् ।

वचोमहः । पुं० कर्णे ॥

वचोहरः । वि० दूते ॥ वचोहरति ।
हरहरनुद्यमनेऽच् ॥

वचः । पुं० श्रीकृष्णस्यपौत्रे ॥ अ
निरुधात्सुभद्रार्याञ्जानामनृपोम
वत् इतिगारुडे १४४५ ध्यायः
॥ विष्कम्भादिपुपञ्चदशेयोगे ॥
अवजातछफलंयथा । गुणीगुणज्ञो
बलवान्महोभाः सद्वत्शखादिप-
रोक्षकः स्यात् । वचामिधानेवदि

वचः .

चेत्प्रसूतीवजोपमः स्याद्रिपुका
मिनौनाम् ॥ कौकिलाचष्टम् ॥
श्वेतकुशे ॥ सिंहदण्डश्चे ॥ न.
वालके ॥ धाव्यामे ॥ काञ्चिके
॥ वज्रपुष्पे ॥ खोदविशेषे ॥ सच
वज्रविधेयथा । नीलपिण्डम् .
अरुणाभम् . मीरकम् . नागकेश
रम् . तित्तिराङ्गम् . स्वर्णवज्रम्
• शैवालवज्रम् • शोणवज्रम् • रोहि
णीवाङ्गजम् • रान्धिवज्रकम् • मद्
नाख्यमित्योदि । एतेषां नामानुरूपं
चिह्नमिति पुरोधम् ॥ अन्धविशेषे ॥
अथोत्पत्त्यादियथा । पुरावधाय ह
वधवच्चिन्तावज्रमुत्तमम् । विष्णु
लिङ्गास्ततस्तस्यगगनेपरिसर्पिताः ।
॥ तेनिपेतुषं नध्वानाच्छिखरेषुम
हीभृताम् । तैम्यएवसमुत्पन्नं तत्
तद्भिरिधुषाभकम् . तद्वज्रं वज्रजा
तत्त्वाद्भ्रमभरवोहवात् । गगन
तस्खलितं यद्गाद्गगनश्चततोमत
म् ॥ पिनाकं ददुरं नागं वज्रं चिति
चतुर्विधम् । वज्रानुवज्रश्चिष्टत्
तद्गाञ्जीविकृतिं व्रजत् ॥ सर्वाभे
पुत्रं वज्रं व्याधिवाङ्क्यमृत्युहृत् ।
पुं . न . इन्द्रास्तविशीषि । ज्ञादि
न्याम् । कुलिशे । भिदुरे । पवी
। शतकोटी । खरी । शम्भे । दम्भो
ली । अशनी । दधीचिरस्त्रिसयावे
ऽखे । आयुधानां मर्घ्यं भगवतोधि

वचः :

भूतौ । वज्रवारकविधिर्यथा मुनेः
कल्याणमिषस्य जं मिनेद्यापिकौर्ष
नात् ॥ विद्युद्गमिभयं नास्तिपठि
तैचगृहीदरे • लिखितैचगृहीदरे •
इतिवापाठः ॥ जैमिनिद्युसुमन्तु
श्वैश्रम्यायनएवच । पुलस्त्यः पु
लस्त्यैवपद्यैतेवज्रवारकाः ॥ रव
विशेषे । अमेदा । हीरके । हीरा •
इ . भा . प्र . अचविशेषोयथा ।
सच्छं विद्युत्प्रभं श्रग्धंसौन्दर्यल
घुलिखनम् । यदारतीक्षाधारश्च
सुशाम्यारं श्रियं दिशेत् । भस्मा
भंकाकापादश्चरेखाक्रान्तस्रवर्तुल
म् । आधारमलिनं विन्दुसन्तासे
स्फुटितं तथा ॥ नीलोभं चिमिटं
रुत्तदृच्चं दीपलं त्यजेत् ॥ वज्रश्च
चतुर्गणं लक्षणं यथा । श्वेतज्ञोचि
तधीतमेचकतयाऽऽयाञ्चतस्र क्रमा
द्विप्रादित्वमिहाहवत्सुमनस . शं
सं तिसखंततः । स्त्रीतांकोर्चिम
नुत्तमांश्रियमिदं दक्षं यथासन्धृतं
मर्त्यानामयथायथं तुकुलिशं पथ्यं
हितं जालतः ॥ तस्मपरीक्षायथा
। यत्पापाणतलेनिकाशानिधारेभेद्
घृष्यतं निष्ठुरेश्चोन्व्यापलजीहसुद्गर
मुखं लोखाद्गयात्वाहनम् । यथा
न्यं निजलीलयैवदलयैद्वर्षं यथा
मिथनेतज्जात्वंकुलिशं वदन्नाकुश
ला . श्लाघ्यं महाघ्यं चतत् . तस्य

वध :

वर्णशुषीयया । विप्रः सोपिरसाय
 नेपुबलवानटाङ्गसिद्धिप्रदोराजन्य
 स्तुनृषां वकीपलितजिन्मूल्युक्तयेद
 झसा । द्रव्याकर्षणसिद्धिदस्तुमुत्
 रां वैश्वोऽथशूद्रो भवेत्सर्वव्याधिहर
 स्तदेवकथितो वधस्त्रयर्षीगुणः ॥ अ
 मिच । वधस्त्रयनामलक्षणगुणायथा
 । शौरकः मुंसिश्चोस्त्रीचन्द्रो म
 णिवरश्चसः । सतुश्रुतः स्मृती
 धिप्रो लोहितः क्षत्रियोमतः ॥
 पीतवैश्वोऽसितः शूद्रस्तुर्वर्षा
 त्मकश्चसः । रसायनेमतीविप्रः
 सर्वसिद्धिप्रदायकः । क्षत्रियो व्या
 धिविध्वंसो जरासृज्युष्टरः परः ।
 वैश्वो धनप्रदः प्रोक्तस्तथा देहस्य द्वा
 र्वाकात् ॥ शूद्रो नाशयति व्याधीन्
 षयस्तम्भं करोति च । पुंस्त्रीनपुंस
 काधैतेन लक्षणीयाश्च लक्षणेः ॥ सु
 हताः फलसम्पन्नास्तेजोयुक्ताश्च
 क्षराः । पुरुषास्ते समाख्यातारिणा
 विन्दुविबर्जिताः ॥ रेखाविन्दु
 समायुक्ताः पडसास्ते क्षियः स्मृ
 ताः । पडसाः षट्कीणाः ।
 त्रिकोणाद्यमुदीर्घाश्च त्रिकोणान
 पुंसकाः ॥ त्रिपिण्डुः पुरुषा
 श्रृष्टारसम्बन्धकारिणः । क्षियः
 कुर्वन्ति कायस्य कांतिं स्त्रीषां मुष
 प्रदाः ॥ नपुंसकास्त्ववीर्याः स्मृ
 रकामाः सत्ववर्जिताः । क्षियः

वध :

स्त्रीभ्यः प्रदातव्याः क्रीयाः क्रीवे
 पुयाजयेत् ॥ सर्वेभ्यः सर्वदा देयाः
 पुरुषावीर्यवर्जनाः ॥ अशुभं कुस
 तेवज्जुष्टं पार्श्वं व्यथांतया । पा
 र्श्वं तापं गुरुत्वं च तस्मात्संशोष्य
 मारयेत् ॥ शोधनविधिस्तु । कुलत्वं
 कोद्रवक्तायेदोलायन्ने निपाचयेत्
 । व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं त्रिदिनं तद्वि
 शुध्यति ॥ व्याघ्रीकण्टकारिका ।
 अन्यः शोधनविधिर्यथा । गृहीत्वा
 त्रिंशुभं बलुं व्याघ्रीकन्दोदरेक्षिपे
 त् । महिषीविद्यया लिप्त्वा करी
 पान्नी विपाचयेत् ॥ त्रिधामार्थाचतु
 र्यामं यामिन्यन्ते श्लमूषके । सेचये
 त्पाचयेदेवं सप्त रात्रेण शुधाति ॥
 अथाद्यमारणविधिः ॥ हिङ्गुसैन्ध
 वसंयुक्तं क्षिपेत् कायिकुलत्वं ।
 तप्तं तप्तं पुनर्वज्रं भवेत्भस्म त्रिसप्त
 धा ॥ अन्तीमारणप्रकारो यथा ।
 नेपशूद्रं भुजङ्गास्थिकूर्मं पृष्टान्क्षवित
 सम् । शगदन्तं समं पिष्ट्वा वज्रीक्षीरे
 णनोलकम् ॥ कृत्वा तन्मध्यगं वज्रं
 श्वितेध्मातमेव हि ॥ मारितव्य
 वक्ष्यस्य गुणायथा । आयुः पुष्टि व
 लंबीर्यं वर्धं सौख्यं करोति च । से
 वितं सर्वरोगघ्नं मृतं वर्धनसंगमः
 ॥ शिपरजानां शोधनमारणविधिः
 ॥ वधवत्सर्वरजानि शोधयेन्मारये
 त्मया । शुद्धानामारितानाश्च

वज्र चर्मार्

वज्र पुष्पम्

तिप्रांशुगुणानपि ॥ मणयोवीर्यतः
 शीतामधुराम्बुवरारसात् । चक्षु
 प्यालेखनाद्यापि सारकाविषहार
 काः । धारणात्तत्तुमहल्याग्रह
 दुष्टहराश्चपि ॥ वज्रगणनांतस्थो
 त्पत्तिपरोक्षामूल्यानिप्रपश्यान्वत्र
 युक्तिकल्पतरुप्रभृतिषु ॥ मणिवेध
 कीरत्नविशेषैः । मणिवेधकसूच्याम्
 वज्रतिगच्छतिपर्वतादौ । व्रजग
 ती । वज्रं ह्येतितरु ॥ सगणे ॥ १५ ॥
 वज्रकम्बुन ॥ वज्रचारे ॥ दुग्धपाच
 नी ॥ वज्रकादुग्धप्रोचनमितिकारा
 वली ॥ वज्रकण्टकः । पुं० हिनुमति ॥
 वज्रकण्टकः । पुं० कीकिलाचवृक्षे ॥
 वज्रकण्टकवृक्षे ॥ वज्रकण्टकशाल्मली । स्त्री० नरकविशि
 यो ॥ वज्रकन्दः । पुं० वज्रकर्णे । सकरक
 न्द इ० भा० म० ॥ वज्रकन्दः । स्त्री० लुब्धां ॥
 वज्रकपाली । पुं० बुधविशेषे ।
 हेरुके ॥ वज्रकालिका । स्त्री० मायादेव्याम् ॥
 वज्रकूटः । पुं० प्रवदीपख्याद्रिप्रभेदे ॥
 वज्रकेतुः । पुं० नरकराजे ॥
 वज्रधारम् । न० धारभेदे । वज्रकी
 धूमोत्थे । धारशब्दे ॥
 वज्रचर्मार् । पुं० खड्गिनि । गण्डके

वज्रजित् । पुं० गरुडे ॥
 वज्रज्वाला । स्त्री० वज्राम्बौ ॥
 वज्रटीकः । पुं० बुधविशेषे । वक्रसं
 वरे । वज्रकपालिनि ॥
 वज्रतुण्डः । पुं० गणेशो ॥ गरुडे
 यत्ने । मथके ॥
 वज्रदन्तः । पुं० शकरे ॥ मूषिके ॥
 वज्रदशनः । पुं० मूषिके ॥
 वज्रदृष्टः । पुं० सुहीहर्षो ॥ वज्रना
 साद्रः ॥
 वज्रदृष्टमः । पुं० सुहीहर्षो ॥
 वज्रधरः । पुं० इन्द्रे ॥ जितविशि
 यो ॥
 वज्रधनिः । पुं० वज्रनिर्घोषे ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० अगनिशब्दे ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० ॥
 वज्रनिर्घोषः । पुं० स्फूर्जथौ ॥ व
 ज्रनिर्घोषि ॥ निर्घोषथमं । पिष्य
 सधूर्तनिः । वज्र ॥ इदुदुपधस्येति
 षः । निर्घोषशब्दादुदुपधपरः
 । सङ्घटमाचपरइत्यन्ये । वज्रस्य
 निर्घोषः ॥
 वज्रपञ्जरः । पुं० यात्रायोगान्तरे ।
 यथा । वज्रमूलत्रिकाथे सुभवनेषु
 शनैःसरः । वज्रपञ्जरयोगीयं शक्ति
 क्रूरानतीनप्रति ॥
 वज्रपाणिः । पुं० पुरन्दरे । इन्द्रे ॥
 वज्रपाणौयलसः ॥
 वज्रपुष्पम् । न० तिलपुष्पे । वज्र

वज्र लीप :

मिवपुष्य ॥

वज्रपुष्पा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

वज्रवाहूः । पुं० इन्द्रे ॥

वज्रमूली । स्त्री० मायपण्याम् ॥

वज्ररथः । पुं० चतुर्विधे ॥

वज्ररत्नः । पुं० शूकरे ॥

वज्रलीपः । पुं० कल्कविशेषे ॥ स

चेत्तोषाराद्यायथा । आसांतिन्दु

कमामं कपित्थकं पुष्पमप्रिचशाल्म

ल्ल्या वीजानिमल्लकी नांश्चन्दन

कल्कस्त्वचाधेति ॥ एतैः सलिल

द्रेणः क्षाययितव्योऽष्टभागशेषश्च

। अशतार्थी श्वकश्लोद्भवेरतैः

समनुयेज्यः ॥ श्रीवासकरसगुणु

तुभक्षातककुर्मरुकसर्जरसैः ।

अतसीविन्वैश्चयुतः कल्कोऽथंय

ज्वलीपायः ॥ ३ ॥ अस्त्रगुणाना

ह । प्रासादहृन्मवलभौलिङ्गप्रति

मासुकुडाकूपेषु । सन्तप्तोदात

व्योवर्षसहस्रायुतस्याथी ॥ ४ ॥

अन्यमप्याह । लाघाकुन्दकगुग्गुलु

रुद्रधूमकपित्थविल्लमध्यानि । ना

गफलनिम्बतिन्दुकामदनफलमधुक

मञ्जिष्ठा । सर्जरससालकानिचित्ति

कल्क कृतीद्वितीयायम् । यच्चान्य

प्रथमगुणैरथमपितेष्वेवकार्येषु ॥ ६

अपिच । शोमहिपालविषाणै । खर

रोम्शामदिप्रचर्मगत्यैश्च । निम्बक

पित्तरसैः सहवचनेलीनामकल्का

वज्रामः

न्यः ॥ ७ ॥ अपिच । अष्टौसोसक

भागाः कांश्चिद्वैतुरीतिकाभा

गः । मयकथितायथेगोविन्देयो

वज्रसङ्घातः ॥ ८ ॥ इति ॥

वज्रवल्ली । स्त्री० अस्थिसहारलता

याम् ॥

वज्रवारकाः । पुं० जैमिन्यादौ ॥

येथा । जैमिनिसुमन्तुश्वैशम्पा

यनएरुच । पुलस्य । पुलहस्यैवप

ञ्चैतेवज्रवारकाः ॥

वज्रवाराणो । स्त्री० मायादेयाम् ।

भारीच्याम् । त्रिसुखायाम् ॥

वज्रवीजकः । पुं० लताकरञ्जे ॥

वज्रवृत्त । पुं० सैङ्गण्डवृत्ते ॥

वज्रव्यूह । पुं० वज्राकाररचनयानि

धाव्यवस्थितवले ॥

वज्रशल्यः । पुं० शल्यकनामजन्ती ॥

वज्रशुद्धखला । स्त्री० विद्यादेव्याम्

वज्रसारः । त्रि० वज्रवृत्तकठिने ॥

वज्रसूर्यः । पुं० बुधविशिषे ॥

वज्रा । स्त्री० अक्षाम् । गुडूच्याम् ॥

दुर्गायाम् ॥ वज्राहुशकरीदेवीव

ज्जावेनापगीयतेद्वितीयेपुराणम् ॥

वज्राङ्ग । पुं० भुजङ्गने ॥ त्रि० वज्र

तुल्याङ्गयुक्तं ॥

वज्राङ्गी । स्त्री० अस्थिसहारिणि ।

हाडजोडा इ० भा० प्र० ॥ गवे

धुकायाम् ॥

वज्रामः । पुं० दुग्धपायाणो । त्रि०

वञ्चना

वञ्चमानदीप्रिमति ॥
 वञ्चायुधः । पुं० इन्द्रे ॥
 वञ्चाशनिः । पुं० स्त्री० वञ्चु ॥
 वञ्चाशनम् । न० अष्टाङ्गयोगस्यवती
 याङ्गविशेषे । यथा । ऊर्ध्वः पा
 दीकमात्रस्यकृत्वाप्रत्यङ्मुखाङ्ग-
 ली । करीनिद्व्यादास्यातश्चक्रास
 नमनुत्तममिति ॥
 वञ्चास्थिग्रहखला । स्त्री० कीकिला
 षष्ठ्ये ॥
 वञ्ची । पुं० दिशधिपे । शक्रे ॥ व
 ज्ञास्थास्ति अतद्वनिठनावितीनिः
 ॥ बुद्धे ॥
 वञ्ची । स्त्री० स्रुहीप्रभेदे ॥
 वञ्चकः । पुं० कञ्चके । शृगाले
 । शृङ्गभौ ॥ वि० खले । धूर्त्तं
 । परंपतारणस्यभावे । सुवर्णादिद्र
 व्यग्रहोत्त्वाऽपद्रव्यप्रक्षेपेणवञ्चन
 शीलं ॥ वञ्चयति । वञ्चुगती
 । खलन्तः । शत्रुणः ॥ वञ्चयतेव
 । वञ्चुप्रलम्भने । आकुसरीयः ।
 शत्रुणः ॥
 वञ्चयः । पुं० धूर्त्तं । वञ्चति । व-
 षु । शीङ्गशोच्यादिनाऽयमख
 यः ॥ कौकिले ॥ वञ्चनायाम् ॥
 वञ्चनम् । न० प्रतारणे ॥ गाठ्ये ॥
 वञ्चुप्रलम्भने । ल्युट् ।
 वञ्चना । स्त्री० प्रतारणायाम् । प्रमा
 दे । यथा । मन्वतेषापिप्रतांविषी

षट् :

चनेः पञ्चपातमपिषष्ठनांसनद्र० ११
 सर्गेरघुः ॥ ३६ ॥
 वञ्चनीयः । वि० प्रतारणीये ॥ वञ्च
 तुमर्हः । अर्हेकृत्त्वत्प्रचयेतिवञ्चे
 रनोयर् ॥
 वञ्चितः । वि० प्रतारिते । विप्रलम्बे-
 । वञ्चनानिमिष्टे ॥ वञ्च्यतेस्य ।
 वञ्चः । खलन्तः । शक्रः ॥
 वञ्चुलः । पुं० तिनिति ॥ अशोकह-
 ले । वानीरे । वितसे ॥ वञ्च्य-
 ते । बाहुलकादुलोकस्वञ्च ॥ व-
 जतिवा । वजगती । बाहुलकादुलम्
 नुम्च ॥ दीर्घपत्रे वितसे ॥ खलम-
 श्च ॥ पदिविशेषे ॥
 वञ्चुलकः । पुं० कर्षणालंखने ॥
 वञ्चुलद्रुमः । पुं० अशोकहले ॥
 वञ्चुलप्रियः । पुं० वानीरे । वे-
 तसे ॥
 वञ्चुला । स्त्री० वञ्चुवीरायांगवि ॥
 षट् । पुं० वृक्षविशेषे । न्ययेधि ।
 यष्टुर्दि । पाद्रीहणे । यक्षावा-
 से । अस्त्रगुणाः । षट् । गीतागु-
 र्मांहीकफपित्तत्रशापहः । वञ्चोर्
 विसर्पदाह्नः । कपायोयोनिदोप-
 ष्टदिति । कपर्दे । वराटकं । नी
 ले । गुणे । रथी ॥ भर्त्स्ये । षट् ।
 इ० भा० प्र० ॥ साम्ये ॥ पिशाच
 विदेशे ॥ पञ्चवक्त्रम् ॥ षट्ति
 । षट्थेष्टने । षच् ॥

वटारका

वटकः । पुं० तोलके । पिष्टकप्रभेदे ।
 । वडा० भङ्गा० इ० भा० प्र० भक्ष्य
 ॥ तस्यनिर्माणादिस्था । मायायां
 पिष्टिकांयुक्तांलवणाद्रकं हि त्रुभिः ।
 । कृत्वाविद्ध्याऽटकांस्तांस्तैलेषुप
 चेष्णैः ॥ विशुष्कावटकावस्था
 हंश्यावीर्यवर्धनाः । वातामय
 हरारुच्यादिजिषादृदितापहाः ॥
 विषम्भेदिनः श्रेष्ठप्रकारिषोत्वमि
 पूजिता । सञ्चूर्णनिष्चिमेतत्के
 भृष्टंजीरकहिङ्गुच ॥ लक्षणंतचय
 टकान्सकलानपिमञ्जयेत् । शुक्ल
 लस्तचवटकोबलहृद्रोचनोमुरुः ॥
 विषम्भेदिदाहीचश्रेष्ठफलः पवना
 पहाः । राज्यह्वयातिरोचन्यापाच
 न्यातांस्तुभक्षयेत् ॥ वटति । वट०
 । कुन् ॥

वटपत्रः । पुं० वर्षराप्रभेदे । सिता
 लंके न० न्यसोधपर्ण ॥

वटपत्रा । स्त्री० त्रिपुरमासीपुष्पवृक्षे ।
 वटपत्री । स्त्री० मोदिन्याख्यलताया
 म् । ऐरावत्याम् ॥ वटपत्रीकपा
 योण्यायोनिमूत्रगदापहा ॥

वटपासी । पुं० यष्टे ॥ वि० वटवृक्ष
 वासुकर्त्तरि ॥

वटाकरः । पुं० शुक्ले । रज्जौ । या
 करोति । पचाद्यच् ॥ वटस्यथा
 करः ॥

वटारका । स्त्री० रज्जौ ।

वटुः

वटावीकः । पुं० नामचीरे ॥

वटिः । स्त्री० उपलिप्तिकायाम् ॥
 वटिकायाम् ॥ वटति । वट० ।
 सर्वधातुभ्यङ् ॥

वटिका । स्त्री० ध्याम् । मोदके
 गुटिकायाम् । पिण्ड्याम् ॥ व्यञ्ज
 नोपयोगिमापादिद्रव्ये । वही०
 इत्युभयोर्भाषायांप्रसितिः यस्या
 निर्माणविधयथा । मापायांपिष्टि
 काहिङ्गुलवणाद्रकसंयुता । तथा
 विरचितावस्तीवटिकाः साधुश्री
 पिताः ॥ तखितास्तप्रतैलेताश्च
 वासुप्रलेहिताः । वटकस्युत्थैर्यु
 क्ताच्चातव्यारुचिदाभ्रशम् ॥ कु
 भ्राण्डकवटीस्यैर्वापूर्वात्तवटिकागु
 ष्या । विशिषात्पित्तरक्तप्लीवघ्नीच
 कथितासुधैः ॥ मुद्गानां वटिकातद
 द्रवित्वासाधितातथा । पथ्यारुच्या
 ततोल्घ्वीमुद्गसूतसुणुणुसूतैलि ॥

वटितम् । न० शिलापिष्टमांसे ॥
 वि० शिलापिष्टद्रव्ये ॥

वटी । स्त्री० वटिकायाम् ॥ उर्ध्वविज्ञे
 यि । मदीवटे । यज्ञवर्ध ॥ वि०
 रज्जौसुथे ॥ वटति । वट० । यच्
 ॥ वध्यतेषा ॥ खनोचचेतिषः ।
 गौरादिः । यथा । सितापतुसु
 षादेयावटीपुदिगुणोऽङ्गुडइति ॥

वटुः । पुं० ब्रह्मचारिणि ॥ ब्राह्मण
 माचवके ॥ बालके ॥ कुट्टवटवृक्षे ।

वडवाकृत :

श्यानाके । वटति । वट० । अथ
 सौ तिसूत्रे चाटुः ॥
 वटुकः । पुं० वाक्ये । माणवके ।
 भैरवविशिष्टे ॥
 वटुकरणम् । न० उपनयने ॥
 वटेश्वरपुरम् । न० तीर्थविशिष्टे ॥
 वठरः । पुं० मूर्खे ॥ अम्बटे ॥ शब्द
 कारे ॥ वक्रं ॥ वि० शठे । मन्दे
 वक्ति । वच० । वचिसचिभ्यांकिञ्चि
 त्यरष्टीन्तादेशश्च ॥
 वडभी । स्त्री० सुदनी० गृहचूडा०
 इ० गौ० दे० भा० प्र० । कुड्डी
 पुष्पादनाद्यैर्दत्तवक्रकाष्ठे । गोपा
 नस्याम् ॥ वसति । बलसंवरणे ।
 बाहुलकादभवत् । गौरादित्वान्
 डीप् । चन्द्रशालायाम् ॥ चन्द्र
 शालात्रयवडभीस्थातांप्रासादमूर्धनी
 तिथीधरः ।
 वडवा । स्त्री० द्विजयोषिति । भ्रात्र
 यद्वान् ॥ अश्वायाम् । घोटक्याम् ।
 कुम्भदास्याम् ॥ नारीकाख्यन्तरे ॥
 यलंसामर्थ्यमतिशयितामथा । अ
 न्येभ्योप्रीतिवः । डल्योरिकता ।
 वलंयातिवा । आतीनुपेतिक । व
 लीनुशतिया । अन्येभ्योप्रीतिडः ।
 वडवाकृतः । पुं० पञ्चदशदासान्तर्ग
 तदासविशिष्टे ॥ यथा । भक्तदास्य
 विज्ञेयसयैमवडवाकृतः । वडवा
 दामीतलोभादह्मीकरादास्यद्वय

वडिशम्

र्थः ॥
 वाडवाग्निः । पुं० समुद्राग्नी । सलि
 लेभ्वने । वडवाग्नी ॥
 वडवादुग्धम् । न० अश्वजोरीः । अथ
 गुणाः ॥ रुघोष्णवडवाजोरीबल्य
 शाखानिखापहम् । अम्बपटुलघु
 स्नादुसर्वमैकाशफंतथा ॥
 वडवानलः । पुं० शीर्षे । वाडवे ।
 वडवाग्नी ॥ वडवाधाचनलः ।
 शोराधाधियभावएवसम्बन्धेनष
 छार्थः । पुराकिलश्रीर्वेद्यमुनिना०
 अयोनिकंपुत्रमिच्छताबधोमथितं
 तत्रज्वालामयः पुरुषोकात । सषस
 सुद्रेवडवामुखिवस्त्रापितद्वतिपीरा
 षिकाः ॥
 वडवामुखः । पुं० शीर्षे । अम्ब्यग्नी
 वडवानलि ॥ न० पातालि ॥
 वडवासुती । पुं० २ अश्विनोकुमार
 वेः स्वर्षेद्ययोः ।
 वडवाकृतः । पुं० वडवाकृते । दा
 सविशिष्टे ॥ वडवाकृष्टदासीतयाह
 तस्तद्योमेनतानुदाह्यदासत्वेनप्र
 विष्टः ॥
 यडा । स्त्री० वटके ॥
 वडिशम् । न० मत्स्यधरणार्थशकली
 इकगटकाविशिष्टे । मत्स्यवधने ॥
 यतिनेःमत्स्यागुच्यति । जीतान्
 करणे । आतीनुपेतिकः । डल
 योरिकता ॥

दश्टालः

वडिशी । स्त्री० वडिशि ॥

वड्डः । त्रि० वड्डति । पडा० वड्डी०
द्र० भा० ॥ वलसे । वलसंधरण
सक्षरयेच । बहुलमन्यचापीतिर-
क् । डलयेरैकत्वस्मरणात्पुण्डः ॥

वणः । पुं० वण्डे ॥

वणिकप्रथः । पुं० वण्डे । अपथे ॥
स्थलवणिज्यायाम् ॥ स्थलजलादि
नावाविव्यमितिकुशुकभट्टः ॥

वणिक् । पुं० क्रयविक्रयकर्त्तरि । वा
णिक्यकारके । वैदेहके । सार्धवाहे
। नैगमे । पश्यालोवे । क्रयविक्रयि
के ॥ करणान्तरि ॥ स्त्री० वणिक्या
याम् ॥ पणते । पण० । पणे रिज्या
देष्वः ॥

वणिक्या । स्त्री० विपणे ॥ न० वणि
जः । कर्मभावयोः ॥ दूतवणिग्
भ्यास्त्रितय । साधवस्तु । वणिक्या
शब्दः स्वभावात्स्त्रीलिङ्गोभाषणवा
चप्रत्ययेनतु कर्मणीत्याह ॥ भाष्ये
तु० दात्ति कमेदनासि ॥

वण्टः । पुं० वणि । भागे । वाण्टा०
द्र० भा० ॥ दाचमुष्टी । वैण्टा०
द्र० भा० ॥ अनूटपुण्डे ॥

वण्टकः । पुं० वण्णि । भागे ॥ वण्ट
ते । वटिदिभाजने । कर्मविषय
। स्वार्थकः

वण्टालः । पुं० वृण्भेदि । शूरयुधे
॥ भौजायाम् । खनिचे ॥

वतंसः

वण्टः । पुं० अङ्गतीहाह ॥ खर्वे ॥
कुन्तायुधे ॥ भृत्ये । वांठ० द्र०
प० भा० प्र० वण्टते । वटिपक्षच
यांयाम् । अच् ॥

वण्टारः । पुं० स्थगिकायाम् । रज्जौ
कुक्कुटरक्षलाङ्गुली ॥ क्षरीरक्षोपे ।
तालस्यपल्लवे ॥ पयोधरे ॥ वण्टेर
रच् ॥

वण्डः । पुं० अनावृतमेढ्रे । दुचर्म
णि । त्रि० हस्तादिवज्जिति ॥ छि
द्रलाङ्गुली । वांडा० द्र० भा० प्र०
॥ छिद्ररुम् ॥ वनुते । वमुवाच
ने । वनतिवा । वनसम्भक्तौ ।
अमन्ताड्डः ॥

वण्डा । स्त्री० प्राशुलायाम् ॥ अजा
दित्वाङ्गाप् ॥

वत् । अ० सादृश्ये ॥ तेनतुल्यमित्वा
दिभिर्विहितैवतिप्रत्ययः । यस्तु
पसर्गादात्स्वर्थद्वितिविहितः । सनष्ट
श्चते ॥

वत । अ० आमन्तरथे । सनोषे ।
खेदे । अनुक्राथे ॥ विस्मये ॥ वय
सेम्प । वयगतौ । गल्लर्वेतिक्तः ।
नेट वलीपः ॥ वन्यतेम्पवा । वनु
याचने । क्तः । अनुदात्तोपदेशेति-
नलोपः ॥

वतंसः । पुं० कर्णपूरे । कर्णाभरणे ॥
शिराभूषणे । शिखरे ॥ अवतस
पति० अवतंस्यतेऽनेनवा । तसिः

वत्सनामः

सौचोभूपार्थः । पचाद्यच्० हल
ञ्चि तिघञ्वा । भागुरिमतीनाका
रलोपः ॥

वत्सण्डः । पुं० मुनिविशिषे ॥

यतोका । स्त्री० अयतोकायाम् । सुख
लितगर्भायाम् ॥

वत्सः । पुं० पुत्रादौ । यञ्चा० इ० भा०

॥ तर्षके । शकृत्करौ ॥ वदत्यभी-
ष्णांसातरम् । वदव्यक्तायांवाचि०
वदस्यैर्येवा । वृत्तुवदीतिसः ॥ ऋ
प्रिविशिषे ॥ वरि० ॥ न० । उरसि ।
वक्षसि ॥

वत्सकः । पुं० कुटवहले । न० पुष्य
काःसीसे ॥ सञ्चार्याकन् ॥ अनुक-
म्पितवत्स्ये । अनुकम्पितावत्सः ।
अनुकम्पायामितिकः ॥

वत्सकवीजम् । न० इन्द्रयवे ।

वत्सकामा । स्त्री० वत्साभिलाषिण्यां
गवि । वत्सलायाम् ॥ पुत्रादिका
भनाविशिष्टार्यांनार्याम् ॥

वत्सतरः । पुं० दस्ये । वत्सभावमतौ
प्वहितौयंययः प्राप्ते ॥ तनुर्वत्सः
वत्सोप्राश्रयर्षभैश्चतनुक्तु इति-
एरच् ॥

वत्सतरी । स्त्री० वत्सायाभावमतौप्वहि
तौयंययः प्राप्तायाम् । चिङ्गःयण्यां
गवि । तन्वोवत्सा । एरच् ।
डीप् ॥

वत्सनामः । पुं० विपप्रघविशिषे । अ

वत्सरः

मृते । उर्ये । महीषवे । मारणे ।
माहुराद् । भा० प्र० ॥ अल्लस्वरूप
निरूपणंयथा । सिन्धुवारसहक्षप
चोवत्सनाभ्याकृतिस्तथा । यत्पा
श्वेनतरोवृद्धिर्वत्सनामः सभाषित
इति ॥ अस्त्रगुणाः । अतिमधुर
स्वम० वातकफकण्ठकृत्सन्निपात-
नाशित्वम् । पित्तसन्तापकारकत्व-
ञ्चेतिराजनिर्घण्टः ॥ वत्सान्न
भ्रातिहिनस्ति । यमहिंसायाम् ।
कर्मण्यण् ॥ वत्सस्वनाभिरिवनाभि
रस्येतिवा ॥

वत्सपः । पुं० वत्सचारकवालके ।

वत्सपत्तनम् । न० भारतावर्षस्त्रीक्षरे
देशविशिषे । कौशान्ब्याम् ॥

वत्सपाजः । पुं० वसदेवे । श्रीकृ-
ष्ण ॥ वत्सपे ॥

वत्सरः । पुं० द्वादशमासात्मकेका-
ले । संवत्सरे । अर्द्धे । हायने । श

रदि । समायाम् । वर्षे । सचस

वत्सरादिभेदेनपञ्चधाभवति । त

थादि । शकाब्दात्पञ्चभिः श्रे-
षात्समाद्यादिपुवत्सराः । सम्यरी

दनुपूर्वाद्यतथीदापूर्वकामताः ॥

अथपट्टिसंवत्सराणांगणना । माने
गुरोःरगभिद् । परिपत्सराणांपट्टिः
स्मृताःमुनिवरैः प्रभवादिकाना-
म् । आदेकवत्सरमितिरुंरुमध्यमे-

कराग्नेमुमेगमितिरिवसदातथादि ॥

वत्सर :

प्रभवो • विभवः • शुक्र, प्रमेदो •
 घ • प्रजापति : । अङ्गिरा : शौमु
 खो • भावो • युवा • धातेश्चरारिभौ ॥
 दहुधान्य : प्रभाधीच • विक्रमो • वृ-
 पसञ्जकः । चिचभानु • सुभानुच •
 तारण : पार्थिवो • व्यय : सर्वजि
 त् • सर्वधारीच • विरोधो • विह्वतस्त
 रा : । खर • नन्दनसंज्ञीच • विज
 यो • जय • मन्मथी ॥ दुर्मुखस्तदनु
 प्रोक्तो • हेमलम्बकसञ्जकः । पिल
 म्वाख्यो • विक्षारी • म्वाच् • ऊर्वरी-
 प्रवसञ्जकौ ॥ उक्तः शुभकृतस्तस्माद्
 वृ : शोभनकृतस्मृतः । क्रोधी •
 विश्वा • सुज्ञो • यो • वत्सराहपरिभ
 वः । प्ररुहः कौलकाख्यो • वसौ
 न्यः साधारणाद्यः । ततो विरो
 धकृद्गमा • परिधावि • प्रमाधिनी ॥
 चानन्दो • राजसः प्रोक्तो • ऽनलः
 पिङ्गणसञ्जकः । कालयुताख्यसि
 षार्थी • रीटो • दुर्मतिदुन्दुभी । क
 धिरे • द्वारिरत्नाचौ • क्लोभनः • क्षयक
 म्मतः । वत्सराणां गुरः मानेपिष्ट
 रिममुदाहृतः ॥ वत्सरानयनं य-
 थ । नगेर्गलैः सद्रिहतीदिधाघ
 याः सन्निशिक्रोचयमाङ्गभालि-
 तः । गताः सतल्लव्यगकौः अपडह
 तीऽऽशीपकेषु : प्रभवादिवत्स-
 राः । अथ • पाद्यातुविंगतिर्नाक्षी
 दितौ यावैवाभौ गृ तादतीथारुद्रद्वै

वद :

वत्साश्चैष्टामध्याधमाभवेत् । वसत्य
 सिन्नयनर्तुमासपक्षादयः । वस
 नियासि । वसिष्ठे तिसरप्रप्लवः ।
 सस्यार्धधातुकइतिसस्यतः ॥
 यत्सरान्तकः । पुं • फाल्गुनेमासि ॥
 वत्सलः । पुं • गृह्यारादिरसान्तर्गत-
 रसविशेषे । वात्सल्ये । वृणा-
 ग्नौ । चि • श्वेहयुक्ते । सिग्धे । व
 त्सीपुत्रादिस्त्रेहपार्श्वे ऽभिलाषीत्या-
 स्ति । वत्सांसाभ्यां कामवले • इति
 लच् ॥

वत्सला । स्त्री • वत्सकामायाधिनी ।
 वत्सशालम् । न •)
 वत्सशाला । स्त्री •) वत्सानांगृष्टे ।
 वत्सानांशाला पुं • । विभाषासिनेति • प
 चेत्कीयता ॥ चि • वत्सशालीत्य-
 ञ्जे ॥ वत्सशालेजातः । जातार्थ
 खवास्तुक् ॥ पक्षेपि • वात्सशा-
 लीपि ।
 वत्सा । स्त्री • पुल्याम् ॥ ययसिप्रथ-
 मइतिटोपं वापित्वा • अजादित्वा
 इप् •
 वत्साची । स्त्री • गौडुस्यायाम् । चि
 शायाम् ॥
 वत्सादनः । पुं • हक्ते ॥
 वत्सादनो । स्त्री • छिन्नरुहायाम् ।
 गुडुच्याम् । वत्सैरस्यते । अद् • ।
 ल्युट् •
 वदः । वि • यत्सरि ॥ वदति । वद-

वधूजन :

व्यक्तायांश्चि । पचाद्यच् ॥
 वदनम् । न० आनने । सुखे ॥ वद-
 न्यनेन । वद० । करणे ल्युट् ॥
 वदनासवः । पुं० अधरमधुनि । वक्ता
 सवे ॥ वदनस्यपासवः ॥
 वदन्तिः ।) स्त्री० कथायाम् ॥
 वदन्ती ।)
 वदन्यः । वि० वदान्ये ॥
 वदान्यः । वि० अत्वुदारे । दानशौ
 क्हे । बहुप्रदे । मांघाचखे तिवद
 ति । वद० । वदेरान्यः ॥ आरुधा
 दिनि । प्रियवादिनि ॥
 वदामम् । न० फलाविशेषि । सुफलै ।
 घातवैरिणि । वातादे ॥
 वदालः । पुं० पाठौनमत्स्ये । वाष्पा-
 लि० इ० गौ० दे० भा० प्रा० ॥
 वदावद् । वि० वक्तरि ॥ वदति ।
 वद० । पचाद्यचि० चरिषलीति द्वि
 त्वादि ॥
 वदि । अ० कृष्णपत्रे ॥
 वधः । पुं० हिंसके ॥ हिंसायाम् ॥
 वधुका । स्त्री० वध्याम् ॥
 वधूः । स्त्री० स्रुषायाम् । वद्म० इ०
 भा० प्रसिद्धे ॥ वदति० उच्चतेवा । व
 हप्रापणे । वहीधखे ल्युः ॥ शारि
 वीषधी ॥ शब्दाम् ॥ नवीठायम् ॥
 भार्यायाम् ॥ पृष्ठायाम् ॥ अद्म
 नायाम् ॥
 वधजनः । पुं० घोषिति ॥

वनकौद्रवः

वधूटः । पुं० यौवने ॥
 वधूटशसनम् । न० गघाले ॥
 वधूटी । स्त्री० खल्यवध्याम् ॥ स्रुपा
 याम् ॥ सुवासिन्याम् ॥ युवती ॥
 वयस्यचरमइति ङीप् ॥
 वधूत्सवप्रसवः । पुं० रक्ताम्बुने ॥
 वध्रम् । न० हयरज्जौ ॥ वध्यतेऽनेन ।
 वधेरौघादिकः घृन् ॥
 वधिः । स्त्री० वध्रे ॥
 वधी । स्त्री० वध्रे ॥ विष्वान्ङीष् ।
 चक्षाः पश्यवधिकाः पश्येति भा-
 थ्यम् ॥
 वनम् । न० नीरे । अले । निवासे ।
 आलये । प्रसवणे । कानने । स्व-
 तः सिद्धेदृशसमूहे । गहने । च-
 ना० इ० भा० ॥ प्रवासे । वन्यते०
 सम्भज्यते० सेव्यते० याच्यतेवा व-
 नसम्भत्तौ० वनुयाचनेवा । इत्येति
 कर्त्तृण्यञ् । सञ्जापूर्वकत्वाद्-
 दुध्यभावः ॥ कर्त्तरिपचादाज्जा ।
 वि० वननीये ॥ सम्भजनीये ॥
 वनकदली । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥
 वनकन्दः । पुं० सितशूरणे ॥ धरणी
 कन्दे ॥
 वनकापासी । स्त्री० विषर्णायाम् ।
 भारद्वाज्याम् । वनकपास० इ०
 भा० ॥
 वनकुलत्थः । पुं० कुलत्थायाम् ॥
 वनकौद्रवः । पुं० उदाले ॥

वनतिल्ला

वनकालि : । पुं० वनजवदर्याम् ।
 कर्कशिकायाम् ॥
 वननी : । पुं० स्त्री० गयये ॥
 वनगोचर : । पुं० नारायणे ॥ वनं
 जलं गोचरोनिवासस्थानं यस्य स :
 ॥ व्याधिं ॥
 वनचन्दनम् । न० अगुरुणि । देवदा
 रुणि ॥
 वनचन्द्रिका । स्त्री० मन्त्रिकायाम् ॥
 वनचम्पक : । पुं० वनदीपे । हेमा
 छे ॥
 वनधर : । पुं० किराते ॥ वनमूने
 ॥ वने धरति । धर० । धरेष्टः ॥
 वनधराग : । पुं० वनधरगले । एडके
 । शिशुवाद्यके ॥ शूकरे ॥
 वनज : । पुं० सुस्तके ॥ स्वर्वरमे ॥
 वनशरणं । अम्बुजे । वि० वनो
 त्यजे ॥ वने जायते । जनी० ।
 डः ॥
 वनजा । स्त्री० सुद्वपद्याम् ॥ वनका
 पाक्ष्याम् । वन्योपिद्वयाम् ॥
 अश्वगन्धायाम् ॥ गन्धपत्रायाम् ॥
 मिश्रशायाम् ॥ ऐन्द्रे । वनार्द्रका
 याम् ॥
 वनजायतेक्षणः । वि० पद्मलोचने ।
 वनजीरः । पुं० सूक्ष्मपत्रे । अरण्या
 जीरे ॥
 वनतिल्ला : । पुं० रोहितकद्रुने ॥
 वनतिल्ला । स्त्री० वनतिल्लिकायाम् ॥

वनमाला

वनतिल्लिका । स्त्री० पाठायाम् ॥ इ
 रीतवर्षा ॥
 वनदः । पुं० घने । सेवे । वनं ज
 लं ददाति । डुद्राज्० । कः ॥
 धि० वनदातरि ॥
 वनदमनः । पुं० अरण्यादमने ॥
 वनदीपः । पुं० वनचम्पकं ॥
 वनधेनुः । स्त्री० गवध्यां ॥
 वननीयः । वि० समाननीये ॥
 वनपक्षवः । पुं० शिभाञ्जनहर्षे । अ
 रण्याजपत्रे ॥
 वनपांशुजः । पुं० व्याधिं ॥
 वनपिप्पली । स्त्री० क्षुद्रपिप्पल्या
 म् ॥
 वनपुष्पा । स्त्री० वनपुष्पायाम् ॥
 वनपूरकः । पुं० वनबीजपूरे ॥
 वनप्रियः । पुं० परभृते । कैकिलि ॥
 न० त्वर्षे । गुडत्ववि ॥ वि० अर
 ण्यप्रियमार्धे ॥
 वनभुक् । पुं० षट्पभीपधे ॥
 वनमक्षिका । स्त्री० दंशे ॥ वनस्यम
 क्षिका ॥
 वनमल्लिका ।) स्त्री० वनोद्भवमल्लिका
 वनमल्ली ।) याम् ॥
 वनमाला । स्त्री० श्रीकृष्णसज्जि । सप
 त्तपुष्पपधितायामाजानुलम्बिन्यां
 सज्जि । तस्याः स्वरूपं यथा । आ
 जानुलम्बिनीमालासर्वतुं कुसुमी
 ज्वला । मध्यस्थूलकदम्बाद्यावन

वनराजि :

मालेतिकोर्षिता ॥ वनपुष्पस
जि ॥

वनमाखी । पुं० हरौ । श्रीकृष्णे ॥
वनं वनपुष्पं तन्मालाचस्येति वन
माखी । व्रीह्यादिस्वादिनिः । सप
क्षयपुष्पयधितासक वनमालिन्य
॥ आपादपद्मं यामालावनमालेति
सामवेतितुक्लिङ्गः । - सास्य स्त्री
तिथो ॥ वनं मन्वितुं शीलमस्येति
वा । मलधारथे । सुपीतिष्विनिः
॥ यदा भूततन्मात्ररूपावैजयन्त्या
स्यां वनमाखां वदन् वनमाखी । व
नमाखापरिचित्तं धन्याः पश्यंति ते
सुखमिति हरिवंशोक्तिः ॥

वनमालिनी । स्त्री० धाराक्षाम् ॥ वा
रवापुर्व्याम् ॥

वनमुक् । पुं० खलदे । मेघे ॥ वनं नी
रंमुञ्चति सुच्छं । क्लिप् ॥

वनमुद्गः । पुं० मकुष्ठके ॥

वनमुद्गा । स्त्री० मुद्गपण्याम् ॥

वनमूर्धजा । स्त्री० कर्कटशृङ्ग्याम् ॥

वनमेधिका । स्त्री० मेधिकाप्रमेदे ॥

वनमोचा । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥

वनरः । पुं० वानरे ॥

वनराजः । पुं० सृगेन्द्रे ॥ वनस्वरा
जनि ॥

वनराजकः । पुं० मिष्टे ॥

वनराजिः । स्त्री० वनहजार्यापद्
स्तौ ॥

वनशृङ्गाटकः :

वनरुहम् । न० पद्मे ॥ वनेरोहति ।

रुह० । इगुपधेतिकः ॥

वनलक्ष्मीः । स्त्री० कदल्याम् ॥

वनवर्षरः । पुं० कृष्णार्जके ॥

वनवर्षरिका । स्त्री० अरग्यजवर्वर्या
म् । सुप्रसन्नके । विपक्षे । सूक्ष्मप
त्रके । निद्राली ॥

वनवल्लरी । स्त्री० निःश्रेणिकादृष्टे ॥

वनवर्जः । पुं० दवानले ॥

वनवासनः । पुं० गन्धौती । खट्टा
शे ॥

वनवासो । पुं० नीलमहिषकन्दे ।

शास्त्रलिकन्दे ॥ पाठल्याम् । सु
ष्ककहर्षे ॥ शृङ्ग्याम् । ऋषभौ

पधे ॥ शूकरकन्दे । वाराहोक्तन्दे
॥ त्रि० वनवासकर्त्तरि ॥

वनबीजः । { मातुलुङ्गिका
वनबीजकः । { पुं० योम् ॥ अर
वनबीजपूरकः । { यज्ञातबीजपू

रे । अथयस्त्रायाम् ॥

वनदस्ताकी । स्त्री० वृक्षत्याम् ॥

वनद्रोहिः । पुं० नीवारि ॥

वनशूरो । स्त्री० शूकशिमव्याम् ॥

अरग्यवाराक्षाम् ॥

वनशूरणः । पुं० वनोद्भवोऽज्ञे । सित
शूरणे । वनकन्दे ॥

वगशृङ्गाटः । पुं० गोचुरके ॥ वनस्य
शृङ्गाटश्च ॥

वनशृङ्गाटकः । पुं० गोचुरके ॥

वनाटु :

वनशोभनम् । न० पद्मे ॥ त्रि० वन
 स्थशोभाकचरि ॥
 वनश्रवा । पुं० गन्धमाज्जरि ॥ वृक्षके
 । गोमाथी ॥ व्याघ्रे ॥
 वनसङ्कटः । पुं० मसूरे ॥
 वनसद् । त्रि० वनीचरे ॥
 वनसमूहः । पुं० वन्यायाम् ॥ वना
 नांसमूहः ॥
 वनसरोजिनी । स्त्री० वनकार्पास्या
 म् ॥
 वनस्थः । पुं० मृगे ॥ त्रि० वनधा
 सिनि ॥
 वनस्था । स्त्री० अश्वत्थीवृक्षे ॥
 वनस्पतिः । पुं० द्रुममात्रे ॥ विना
 पुष्पफलशालिनिवृक्षे ॥ अपुष्पाफल
 वन्तोये तैवनस्पतयः स्मृताइति
 मनुः ॥ स्याज्जीवृक्षे । वन्दौवृक्षे
 ॥ वनस्पतिः । पारस्कारादिख्यात्
 सुट् ॥ वट्टे ॥
 वनहरिद्रा । स्त्री० काननोत्पन्नहरि
 द्रायाम् । शोखिकायाम् ।
 वनशास । पुं० अश्वत्थसि । काशद
 र्थे ॥ सुन्दरवृक्षे ॥
 वनहासकः । पुं० काशदर्थे ॥
 वनाशुः । पुं० शशके ॥
 वनाशुवः । पुं० सुन्दे ॥
 वनाजः । पुं० वनच्छागे । इडिफे ॥
 वनाटुः । पुं० स्त्री० वर्षायायाम् ।
 नीलमत्तिकायाम् ॥

वनिता

वनाधियासी । त्रि० वनस्थे ॥ वनम
 धिवसतितच्छीलः । त्रिनिः ॥
 वनामलः । पुं० करमर्दे । कृष्णपा
 कफले ॥
 वनाजः । पुं० क्षीयाम्ने ॥
 वनायुः । पुं० हरिणे । देशविशेषे ॥
 वनायवः । पुं० बहुवचनान्तोयम् ।
 देशविशेषे ॥
 वनायुजः । पुं० हयविशेषे । वनायु
 जे ॥ वनायुपुद्देशीजातः । सप्तस्था
 मूलनेडः ॥
 वनारिष्टा । स्त्री० वनहरिद्रायाम् ।
 वनार्चकः । पुं० पुष्पजीविनि ।
 मालाकारे ॥
 वनार्द्रिका । स्त्री० ऐन्द्रे । वनभवार्द्र
 के ॥
 वनालिप्ता । स्त्री० वक्षवल्क्याम् ।
 हस्तिशुल्क्याम् ॥
 वनाश्रयः । पुं० द्रोणकाके ॥
 वनाशिरः । पुं० दन्तायुधे । गूकरे ॥
 वनिः । पुं० अग्नौ । वन्यतेयाचते ।
 वनुयाचने । खनिकप्यज्यसिर्वासि
 वनिसनिध्वनियन्त्रिवलिषरिभ्यश्चे
 सि-इत्प्रत्ययः ॥
 वनितः । त्रि० याचते । सिपिते ॥
 वनिता । स्त्री० उत्पादिताश्वर्यानुरा
 गनार्याम् ॥ शोपिम्भाषे ॥ वन्यते
 स्त्री । वनुयाचने । वनसम्भक्तौषा ।
 ऋः । वसविभाषेत्यस्यानित्यत्वा

वपनम्

म् । गीरीचनयायाम् ॥ वन्दायाम् ॥
 वन्दः । वि० पूजके ॥ पुं० सुरी ॥
 वन्दते० वन्द्यतेवा । वदि० ।
 स्थायितस्त्रीच्यादिनारक् ॥ न०
 कल्याण ॥
 वन्द्यः । पुं० वनीह्ने । वनशूरणे ॥
 वाराहीकन्दे ॥ देवनले ॥ न०
 कौवर्तीमुस्तके ॥ त्वचे ॥ वि० वनो
 कृते । वनेभधः । यत् ॥
 वन्द्या । स्त्री० वनसमूहे ॥ चम्बुसमू
 हे । वनानांसमूहः । पाशादि
 श्यायः ॥ वीपालवर्द्ध्याम् ॥
 मुद्गपर्द्ध्याम् ॥ गुञ्जायाम् ॥ भद्र
 सुलायाम् ॥ गन्धपत्रायाम् ॥
 सिन्धुयायाम् ॥
 वन्द्यापीदक्षी । स्त्री० कृताप्रभेदे वन
 लायाम् । वनसाक्ष्यायाम् ॥ इ
 त्तिराजनिर्घण्टः ॥
 वन्नः । वि० अग्निनि । भाग्नि ॥
 वनति । वनसम्भक्तौ । ऋचोन्द्राये
 स्थादिनारन् ॥
 वपः । पुं० मेदसि ॥ केशमुण्डने ॥
 वीक्षवपने ॥ वपति । टुवप्०
 पचाद्यच् ॥ वपतियदिक्रमणः
 चिचमासाद्यहीक्षम् ॥
 वपनम् । न० योजाधाने ॥ मुण्डने
 ॥ यथा । गङ्गाधामास्करणे शेमा
 तापिचोर्मुर्तिर्हती । आधानेसा
 मपानिच वपनं सप्तसुष्ठु तम् ॥

वप्रः

टुवप्० । ल्युट् ॥ अन्यवनिध
 नात्पत्युः पत्नीकेशान्नवापयेत् ॥
 क्षीर्णे ॥
 वपनी । स्त्री० नापितशालायाम् ॥
 वपा । स्त्री० विवरे । छिद्रे ॥ मेदसि
 ॥ उष्यतेऽच । टुवप्० । शिदाद्य
 ङ् । यहा । वपति । पचाद्यच्
 । टाप् ॥
 वपिलः । पुं० पितरि ॥
 वपुस्तवः । पुं० शरीरस्थरसधातौ ।
 वपुनः । पु० देवे । सुरे ॥
 वपुषा । स्त्री० हनुषायाम् । शीघ्वरे०
 इ० भा ॥
 वपुष्टमा । स्त्री० पञ्चचारिण्याम् ॥
 वपुः । न० तथौ । शरीरे ॥ प्रथस्ता
 कृती ॥ वपति० उष्यतेवा । टुव
 प्वीक्षसन्ताने । चनिर्पृवपीत्यु
 सिः ॥
 वप्तव्यः । वि० अर्पणीये ॥ भूमौशी
 लोऽहवप्तव्य० सूर्यरायानवेऽधरे ॥
 वप्ता । पुं० जनके ॥ वि० वापके ।
 वपति । टुवप्० । खल्लुत्तथाधि
 तित्वच् । कर्षौ ॥
 वप्रः । पुं० ताते ॥ प्रकारे । न०
 सीसके । पुं० न० प्राकाराधारवे
 दिकायाम् । चये ॥ तथाचार्थशा
 खम् । खातादुद्धृतम्हदावप्रंकारवे
 त्० तस्योपरिप्राकारमिति ॥ सहा
 वप्रोयथा । मरौद्यानांमहावप्रां

वमि :

तडागशतशोभिताम् । प्राकारगृह
सम्बाधानिन्द्रस्येवामरावतीम् ॥
महान्वप्रोयस्या : । प्राकाराधार
भूताकृषिमोच्छ्रिताभूमिर्वप्रसंज्ञी
तिवि० पु० ॥ रोधसि । तटे ॥
रेणौ ॥ घेर्चे । केदारे । सानुनि ॥
उप्यसिऽव । टुवप० । वृषिवपिभ्यां
रन् ॥

वप्रक्रीडा । स्त्री० वृषभादीनां वप्रक्रि-
यायाम् ॥ यथा । उत्खातकेलिभृ
द्भाष्येर्वप्रक्रीडानिगदातेद्वतिशब्दा-
र्यथः ।

वप्रा । स्त्री० मस्त्रिषायाम् ॥

वप्रिः । स्त्री० घेर्चे । वपति । टुव
प० । वड्, क्रादिच्वात्साधुः ॥

वप्रौ । स्त्री० बल्मीके ॥

वमः । पुं० स्त्री० वमने ॥

वमथुः । पुं० वमने । गजस्रकरशौ-
करे ॥ वमनं० वस्यतेषां टुवमउ
द्विरथे ॥ द्वितोयुच् ॥

वमनः । पुं० शणे ॥ न० ऊर्हने ॥
अर्हने ॥ आहृती । आहृरथे ॥

वमनो । स्त्री० जलौकायाम् ॥

वमनोया । स्त्री० मन्त्रिकायाम् ॥
त्रि० वमनयोग्ये ॥

वमिः । पुं० हुताग्ने । अग्नीः
धूर्त्ते ॥ स्त्री० वान्तौ । ऊर्हने ॥

वमनम् । टुवम० । वृक्कृष्या
दिभ्यः ।

वयः

वमितः । त्रि० कृतवमने ॥ यथा ।
वमितं लङ् घयेत्प्राञ्जीलङ् घितं न
तुवामयेत् । यमनेत्ति शवाहुस्याव
न्यालङ् घनकर्षितम् ॥

वमी । स्त्री० वमने ॥ कृदिकारादिति
डीप् ।

वमः । पुं० वंशे ।

वमौ । स्त्री० उपलिङ्गायाम् । सौम
क० इ० दे० भा० । पालशौ० इ०
महारोद्रभाषा ॥ इ० ऐ० न्द्रः ॥

वन्तीकूटः । पुं० बल्मीके ॥

वयः । पुं० पत्त्रिणि । खने ॥ तासु
ख्ये ॥ यौवने ॥ कालकृतायां यौव
नादिकृपायां शरीरायस्त्रायाम् । वा
ल्यादौ ॥ अत्रद्वित्रयः पञ्चाः ।
यथा । कौमारयौवनमध्यस्वस्य वि-
रत्त्वानिषत्त्वा रिथयांसीत्येकः प
चः । तथावाहुः । आद्ये वयसि
नाधीतं हितीयेनार्जितं धनम् । तृती
येन तपस्तप्तं चतुर्थं किंकारियतीति ॥
श्रीषिषयांसीत्यन्ये । यदाहुः ।
पितारधति कौमारिभत्तारधतियौ-
वने । पुत्रान्तुस्थाविरभावेन स्त्रीस्ता
तन्व्यमर्हतीति ॥ अन्ये तु कौमार
यौवनस्य विरत्त्वानिषीषीच्छन्ति ।
आहुयते । कात्रेडशाहयेषां शोभावत्
चौरनिवर्त्तकः । मध्यमः सप्तति
यां वत्परतोऽष्टवत्तदिति ॥ के-
चिच्चतुस्रमपयमपयलक्षणे द्वे वयसी

वरत्त्वष :

वरण्ड : । पुं० अन्तरावेदाम् । वर
ण्डके ॥ समृद्धे । सङ्घे ॥ वदना
मये । वयस्फोडा० इ० भा० प्र० ॥
वृणोति । वृञ्० । अण्डन्कृच्छ्र-
वृञ्जइत्त्वण्डन् ॥

वरण्डकः । पुं० अन्तर्वेदे । वरण्डे ।
मातङ्गवेदाम् ॥ अभ्यासकालिका
अनवेदिमन्तर्वायदन्तिनौयोधयेतेइ
तिप्रसिद्धिः ॥ यौवनकण्ठके ॥ सं
वर्तुक्षे । गोलइतिख्याते ॥ मि-
सौ ॥ चि० विशाले ॥ भयसम्प-
न्न ॥ कृपणे ॥

वरण्डा । स्त्री० शरिकायाम् ॥ व
त्त्वाम् । शस्त्रविशेषे । कुरिका
शाम् ॥

वरण्डालुः । पुं० फलपुच्छे ।

वरतिक्तः । पुं० कुटजवृक्षे ।

वरतिक्तिका । स्त्री० पाठायाम् ॥

वरत्कारी । स्त्री० रेणुकानामनिगन्ध
द्रव्ये ।

वरवा । स्त्री० नदध्याम् । चर्मनयर

ज्जी० । वरत० इ० भा० प्र० ॥ दू

प्यायाम् । कचायाम् । गजमध्य

वत्सनरज्जी । त्रियतेऽनया । वृ

ञ्० । वाङ्मुलकादत्रः । वृञ्जिदि

त्त्वन्वा । यदा । वरंवायते ।

वैडपालने । आतीनुपेतिकः ।

वरत्त्वषः । पुं० निम्बवृक्षे । न० श्ल

वल्कले ।

वरप्रदा

वरदः । चि० प्रसन्ने । अभीष्टदात
रि । समर्पके ॥ शान्तचित्ते ॥ व
रं ददाति । बुदाञ्० । आतीनुप
सर्गइतिकः ॥ पुं० चम्पौ ॥ शा
न्तिकर्मणिपुष्टीचवरदेहव्यवाहन
इत्यागमात् ॥

वरदा । स्त्री० कन्यायाम् । कुमारि
कायाम् । वरदात्याम् ॥ अश्रुग
न्धायाम् । आदिच्यमत्तायाम् ॥
टाप् ॥ तिथिविशेषे माघशुक्ल
तुष्याम् ॥

वरदाचतुर्थी । स्त्री० माघशुक्लचतु
ष्याम् । तस्मांगौरीपूज्या । यथा ।
भविष्योत्तरेमाघशुक्लमधिकृत्य ।
चतुर्थी वरदानामतस्मांगौरीमुपूजि
ता । सौभाग्यमतुलं कुर्यात्पञ्चम्यां
श्रीरपिश्रियम् ॥

वरदातुः । पुं० भूमिसर्पवृक्षे ॥

वरदाधी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

वरदानम् । न० भीमतीर्थभेदे । यत्र
विष्णवेदुर्वाससावरोदत्तः ॥

वरदासः । पुं० शाकवृक्षे ।

वरदासङ्गमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

वरपर्णाख्यः । पुं० क्षीरकण्डुकौ-
वृक्षे ॥

वरप्रदः । चि० वरदे ॥

वरप्रदा । स्त्री० अगस्त्यमुनेः पत्न्या
म् । लोपामुद्रायाम् । वरंप्रदा-

ति । बुदाजः फः । टाप् ॥

वरवर्णिनी

वरफः । पुं० पिशाचविशेषे ॥ यथो-
क्त शूलिनोमन्त्रविधाने । सङ्ख्यं प्र-
जपेन्मन्त्रं शूलिन्यायं स्पृशन्नरः । व-
टाद्यवरफाच्चैवनस्पृशन्तिकदाच-
नेति ॥

वरफलः । पुं० नारिकेलवृक्षे । वराणि
फलानियस्य । न० श्रेष्ठफले ॥

वरम् । अ० वृषट्कर्षे ॥ मनागिष्टे ॥

वरमुखी । स्त्री० रेणुकाभिधगन्धद्र-
व्ये ॥

वरम्बरा । स्त्री० पूश्चिपय्याम् ॥

वरयिता । पुं० भर्त्सरि ॥ वरणकार-
यितरि ॥

वररः । त्रि० वरप्रदे ॥ वरान् राति ।
रादाने । श्रातद्वतिकः ॥

वररुचिः । पुं० पुनर्वसौ ॥ काच्या-
यनमुनी ॥ विक्रमादित्यराजसभा-
स्यैकविशेषे ॥ वरेषुरुचिर्वस्य ॥

वरलः । पुं० वरटे । गन्धोल्याम् ॥

वरलब्धः । पुं० चम्पकवृक्षे । वि०
वरप्राप्ते ॥

वरला । स्त्री० गन्धोल्याम् ॥ हृष्ट्याम् ॥

वरली । स्त्री० वरटायाम् ॥

वरवत्सला । स्त्री० श्वश्र्याम् ॥

वरवर्णिनी । स्त्री० वरारोषायाम् ।

मत्तकाशिन्याम् । उत्तमायां नार्थ्या

म् ॥ चस्याः लक्षणयथा । शीतैसु

खोष्णासर्वाङ्गीयीषे यामुखशीत-

ला । मर्द्धमन्तावयानारीसामवेदर

वराहकम्

वर्णिनी ॥ इति रुद्रः ॥ वरोवर्णी

स्वस्थाः । इति । डीप् । लाद्या

याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ रोचनाया

म् ॥ फलिन्याम् ॥ साधीयस्याम्

वरद्यासौवर्ण्यसोस्वस्थाः । इ-

निः । डीप् ॥ शिथि ॥ गौर्याम् ॥

सरस्वत्याम् ॥

वरवाह्नीकम् । न० कुङ्कुमे ॥

वरवृषः । पुं० सुप्रसादे । शिवे ॥

वरेषुबुद्धः ॥

वरा । स्त्री० फलचिके । चिकलाया-

म् ॥ पाठायाम् ॥ रेणुक्षाद्यगन्ध

द्रव्ये ॥ गुडूच्याम् ॥ मेदायाम् ॥

ब्राह्म्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ विड-

ङ्गे । श्रेष्ठायाम् ॥ यहवृद्धित्ववन्ता

द्वुजष्टाप् ॥

वराफः । पुं० सङ्करे । रणे । युद्धे ॥

त्रि० शोचनीये । शोच्ये ॥ अश-

रे ॥ वृणीतेतच्छीलः । वृद्धसम्भ-

क्तौ । जन्मभिक्षुकुटुम्बुद्धः । वा-

कन् ॥

वराकौ । स्त्री० अवरोयाम् ॥ डीप् ॥

वराहः । पुं० पुष्करिणि । गजे ।

नातके ॥ न० गीनी ॥ मस्तके ॥

गुडत्वचि । शोभनावयवे ॥ वि०

शोभनावयवविशिष्टे । वरस्यतद्-

द्रव्ये । वरास्यज्ञान्यस्य ॥

वराहकम् । न० गुडत्वचि । त्वक्प-

चि । त्वचे ॥ वरमहमस्य । शिपा-

वरिष्ठ :

अनेनपार्श्वयोर्भयेसतियातव्यंभा
गैत्रजेत् ॥

वराहाङ्गी । स्त्री० दन्त्याम् ।
वराहिका । स्त्री० कपिकच्छौ ।
वराही । स्त्री० भद्रमुस्तायाम् ॥ शु
करकन्दे ॥

वरिमा । पुं० उरुत्वे । विशालता
याम् ॥ उरोर्भावः । पृथ्वादित्वा
दिमनिच् । प्रियस्थिरेति० उरो
र्वभावः ॥

वरिवः । न० परिषर्यायाम् ॥ धने ॥
वरिवसितः । वि० उपासिते ॥ वरि
वः कृतम् । नमोवरिवइतिक्वच् ।
क्तः क्वस्यविभाषितिपच् यलोपः ॥

वरिवसिता । वि० नमस्कर्त्तरि ॥

वरिवस्था । स्त्री० शशूघायाम् । से
वायाम् ॥ वरिवसः करणम् । व
रिवश्शब्दः पूजार्थः । नमोव
रिवश्चिञ्छब्दः क्वच् । अप्रच्छयादि
छः । टाप् ॥

वरिवस्थितः । वि० उपासिते । वरि
वसिते ॥ वरिवसः क्वच् । क्तः ।
क्वस्यविभाषितिपच् यलोपाभावः ॥

वरिथी । स्त्री० मत्स्यवेधने ॥

वरिषम् । न० वज्ररे ॥

वरिषाः । स्त्री० भूमि० वर्षासु ।
ग्राहयि ॥ ०

वरिषाप्रियः । पुं० चातकेषुने ॥

वरिष्ठः । पुं० तित्तिरौ ॥ नास्त्वच्

वरुडः

॥ न० मरिचे ॥ ताम् ॥ वि० वरतमे ॥

उरुतमे ॥ अयमेषानतिशयेनवरः

० उरुर्वा । अतिशयने० इष्टम् ।

प्रियस्थिरेति० उरोर्वभावः ॥ वस्त्रे ॥

वरी । स्त्री० शतावरीम् ॥ नीलोत्प

लाकारपुष्पत्वान् । वृथीति । वृ

ञ् । पचाश्च । गौरादिः ॥ सू

र्ययोपिति ॥

वरीयान् । पुं० विष्कम्भादिष्षष्टादशे

शेमी ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । दा

ताद्यालुः सुतरांमुवेशः सत्कर्म

कर्त्तामधुरः स्वभावः नरोवलोया

नधनवान्जनाच्छीयोगोवरीयान्

यद्विलम्बकाले ॥ वि० अतियूनि

॥ श्रेष्ठे ॥ अतिविस्तारे ॥ अयमन

योरतिशयितउरुर्वरावा । द्विवचने

तौयसुनिप्रियस्थिरेति० उरोर्वरा

देशः ॥

वरीवर्द्धः । पुं० वलीवर्द्धे ॥

वरुडः । पुं० स्त्रीच्छजातिविशेषे ॥

यथा । पुलिन्दानाङ्गलानिष्ठाः

शवरावरुडाभटाः । मालामिह्लाः

किरातायसर्वेपिस्त्रीच्छजातयः ॥

इतिहेमचन्द्रः ॥

वरुडः । पुं० अत्यजजातिविशेषे ॥

यथा । रजकधर्मपारघनटोवरु

डएवच । कैवर्त्तमेदभिह्लाचसप्तैते

चांल्यजाः स्मृताः ॥ एतेषांच्छिवी

गत्वामुक्त्वाचप्रतिगृह्यच । प्रत्य

वरुणानी

ज्ञानतोपिप्रोज्ञानात् साम्यन्तुगच्छ
ति ॥ इतिवयमः ॥ अस्मोत्पत्तिर्यं
या । कौवर्त्तस्यवकन्यायांशौशुड
कादेवसौचिष्ण । सौचिष्णांगौ
गिडकाज्जातिानटोवरुडएषध ॥ इ०
प० प० ॥

वरुणः । पुं० पश्चिमाशापती । प्रचे
तसि । पाशिनि । यादसांपती ।
अप्पती ॥ यादसांमर्ध्यतीपाराजा
वरुणोनामभगवतोविभूतिः ॥ त्रिय
से० हृषीतिवा । वृज्० । क्लृष्टदा
रिभ्यजनन् । अप्पु । जले ॥ खर
शिस परणात्सायद्रतीसूर्ये ॥ तरु
विशेषे । यरथे । सेती । तिलशा
के । कुमारके । अश्मरीघ्ने । उर्वेत
वृक्षे । तमाले । वरुणा० इ० भा०
प्र० ॥ अस्त्रगुणाः । वरुणः पितृ
लोभेदीर्घं शक्रच्छाश्रमाकृतान् ।
निहन्तिगुण्यवासास कर्मोशोषो
ग्निदीपनः ॥ कपायोमधु रजितः
कटु क्रीरुल्लोलघ्नुः ॥ अपिष ।
वरुणोनिजगुल्लोभेदीषोषोश्मरी
चरः । पुष्पं वरुणजं वाहीपित्तत
मामयातणित् ॥ ०

वरुणजा । स्त्री० मदिरायाम् ॥
वरुणात्मजा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ व
रुणालयेविवरुणः । तच्छात्तजा
परुणानी । स्त्री० वरुणस्यपत्न्याम् ॥
वरुणस्यस्त्री० । इन्द्रवरुणेतिही

वरुणः

यानुक्ती ॥
वरुणालयः । पुं० समुद्रे । वरुणस्य
आलयः ॥
वरुवस् । न० प्रावरणे । उत्तरीयव
स्त्रे ॥ हृषीति । वृज्० । अश्विना
दिभ्यद्रचोवाधितवप्रत्ययः ॥
वरुणः । पुं० समस्तौ ॥
वरुणः । पुं० रथगुह्यौ । परप्रवरुणा
भिघातेरन्वार्थं रथस्यसन्नाहवदावर
णकाद्रथ्ये ॥ वरुणोरवगुप्तियांति
रीधर्त्तरथस्थितमितिसञ्जनः ।
पिके ॥ काले ॥ समूहे ॥ वि०
दरणीये ॥ न० चर्मणि ॥ यर्म
णि ॥ वैश्वनि । त्रियतेरथोऽनेन
। वृज्० वरणे । जृषृज्भ्यामूघन् ॥
वरुणाधिपतिः । पुं० सेनान्याम् ।
वरुणी । त्रि० गुप्तिमति ॥ रघिनि ॥
वरुघिनी । स्त्री० सेनायाम् ॥ वरु
णाः सन्वस्यन् । इनिः ङीप् ।
वरुणः । पुं० वज्जी ॥ प्रजापती ॥
ध्यानेनसूर्यमण्डलेद्रष्टव्यं पुरुषे ।
तवाचयोगिवाप्तवण्ड्यः । यरेखं
वरुणीयस्रजन्मसंसारभीरुभिः ।
आदिख्यान्तर्गतं यज्ञभगांस्वयंशामु
मुक्षुभिः । वान्महायुपिनाशाय
दुः पृथ्विविधम्यप । ध्यानेनपु
रुषोयद्गुद्रष्टव्यः सूर्यमण्डलेदृति
॥ न० कुट्टुमे ॥ वि० प्रधाने
॥ वरुणीये ॥ त्रियते । वृज्० ।

वर्कर :

वृजपण्य : ॥

वरेन्द्री । स्त्री० गौडदेशे ॥

वरेप्रवर : । पुं० सदाशिवे । वराणा

मौप्रवर : ॥

वरोटम् । न० मरुवकपुष्पे ॥

वरोल : ।) पुं० वरटे ।

वरोली ।) स्त्री० वरटे ।

वर्कर : पुं० नर्मण्ये । परिहासे ॥

युवपथौ ॥ छात्रे । वकरा० इ० भा०

प्र० अस्वमांसगुणोः । यथा सहिहृ

नाय्ये नयुतंसुपक्तमलासुतस्वामिष

मल्पकस्य । एलाखवल्लीषण्ययोग्यो

गातृकरोतिपुष्टिंजठरानलस्य ॥ अ

जासुतस्यबालस्यमांसंशुक्रतरंस्मृत

म् । हृद्यंस्मृदुतरश्चेष्टं सुखादुपलदं

स्मृतम् । वर्क्यास्तु । सिद्धार्यसम्भवेतौ

लौघतेवोपस्करान्विते । साधितञ्चा

प्रसूतायाः पलमाजं गुणोत्तमम् ।

अजाऽप्रसूतासम्भूतं मांसं पीनस-

नाशनम् । शुक्रकासारुचिशोफेहित

सन्ने शदीपनम् । अजासुतस्यपीन-

स्ययौवनस्यस्यसाधितम् । छतराम

ठसंयुक्तोपस्करैरसवत्पलम् । वा

तपित्तहरंरस्यं सुखादुपलदकारक-

म् । हृद्यं पीनसकासाश्रं : शोय-

त्तंपुष्टिहृत्परम् ॥ इतिपिठीरा ।

अथछिलोधिष्य । शूलनिष्कामि-

तान्नाशमांसं कृतमजस्य । रञ्जित

वृधामसूटैरागुवादिषामस्तकम् । त

वर्गोत्तम :

न्मांसमांसदंबल्यं रुच्यं पित्तानिला

पहम् । सुखादुपलदं पाकीकिञ्चित्क

फकरं स्मृतम् । वर्क्ये । वृकषादा

ने । बाहुलकादरन् ॥

वर्कराटः । पुं० कटाक्षे ॥ तरुणादि

त्यरोचिषि ॥ नारीपयोधरोत्स-

ङ्गकान्तादचनखलते ॥ इतिमेदि

निकरः ॥

वर्गः । पुं० स्वजातीयसमूहे । समा

नधर्मिभिः प्राणिभिरप्राणिभिर्बो

पलक्षितेहन्दे ॥ यथा । कवर्गः

पशुवर्गः । इति ॥ शत्रुपरिच्छे

दे ॥ यथा । सर्गोवर्गपरिच्छेदेद्-

घाताध्यायाहसङ्घट्टाः । उष्णा

सः परिवर्तयपटलः कारुडम-

स्त्रियाम् । स्थानप्रकरणं पर्वार्थि

कञ्चयन्यसम्भयः ॥ समानाहृदय

स्यपूरणे । कृतौ । वृष्यते । वृषीव

जने । घञ् । कृत्वम् ॥

वर्गोत्तमः । पुं० नवांशानां मध्ये स्थां

शे । यथा चराणां मेषककर्कटतुलाम

करराशौनांप्रथमोऽंशः । मिराणां

वृषसिं हृत्शिककुम्भानां पञ्चमोऽंशः ।

शात्मकानां मियुनकन्वाधनुमोऽंशः

नां नवमोऽंशः । चराणां प्रथमेशोऽंशे

स्थिराणां पञ्चमेतयो । नयमेवात्म

कानाश्च वर्गोत्तम इति स्मृतः ॥

अपि च । मेषाद्यामकराद्याद्यतुला

याः कर्कटादयः । क्रमात्तमांश

वर्ष :

राशीनांखांशावर्गीक्षमाः स्मृताः ॥
इति ॥

वर्षाः । पुं० चन्द्रात्मजे ॥ यथा । रे ।
द्विष्यामभववर्षावर्षस्त्रीयेनचन्द्र-
माः । वि० ॥ न० रूपे ॥ विष्टायाम् ॥
तेजसि ॥ वर्षते । वर्षदी-
प्तौ । सर्वधातुभ्योऽमुन् ॥

वर्षस्कः । पुं० न० गूढे । पुरीषे । वि-
ष्टायाम् ॥ वर्षते० वच्यतेवा । व-
र्ष० । भमुन् । कुत्सायांकन् ॥
वर्षस्त्री । पुं० चन्द्रमसि ॥ वि० वर्षी-
विशिष्टे ॥ भस्त्रायामेधेतिमत्वर्थी-
योविनिः ॥

वर्षानम् । न० हिंसायाम् ॥ त्यागे-
वर्षनीयः । वि० त्यागार्हे । वर्ष्ये ॥
वर्षितः । वि० परित्यक्ते ॥ वृजेः ॥
क्तः ॥

वर्षाः । वि० त्याज्ये । वर्षनीये ॥
वर्षः । पुं० दिवादी । वाह्य-
यादी । वाह्ये । चक्षिये ।
वैश्ये । शूद्रे ॥ देवेषुवर्षायाम् ।
आदिष्याः चक्षियास्तेषांक्षिपयसस-
तस्याम् । अग्निनौचस्मृतीगृष्टैत-
पस्युसेसमास्थितौ । स्मृताख्याड्-
गिरसादेवाव्राह्मणाइतिनिश्चयः ।
अपिच । अत्वारः कथितावर्षाभा-
यनोअपिसुवते । आचारायापिय-
र्षानामावर्षमार्णांमृशकपृथक् । क-
तादीकलिकालेतुवर्षाः पञ्चप्रकी-

वर्ष :

र्षिताः । ब्राह्मणः चक्षियावैश्यः
शूद्रः सामान्यएवच ॥ सामान्योव-
र्षसङ्करः ॥ शूक्रादी । सचवहु-
विधायथा । श्वेतः १ । पांडुः २ ।
धूसरः ३ । कृष्णः ४ । पीतः ५ ।
हरितः ६ । रक्तः ७ । शीघ्रः ८ ।
अरुणः ९ । पाटलः १० । श्या-
वः ११ । धूस्रः १२ । पिङ्गलः
१३ । कर्पूरः १४ । यथाहामर ।
शुक्लशुभशुचिश्चेतविशदश्वेतपायड-
रा । अवदातः सितोगीरेऽवल-
लोधस्तीर्जुनः ॥ १ ॥ हरिण-
पायडुरः पायडु २ । रीषत्पा-
शडु सुधूसरः ३ । कृष्णे नीलासि-
तश्यामकालश्यामलमेचकाः ४ ।
पीतागौरीहरिद्राभः ५ । पालाशो-
हरितीहरित् ६ । तीक्ष्णोरोहती-
रक्तः ७ । शीघ्रः कौकनदृष्टविः
८ ॥ अव्यक्तारागस्वरुणः ९ । श्वे-
तरक्तमुपाटलः १० । श्यावः स्या-
त्कपिशो ११ धूस्रधूमलौकृष्णो-
हिते १२ । कडारः कपिलः पि-
ङ्गपिङ्गकौकट्टपिङ्गलौ १३ । वि-
च किर्भरिक्लन्मायगवर्षिताद्यकर्पु-
रे १४ । गुणे शूक्राद्यः पुंसिगुणि-
लिङ्गास्तुतश्चति । इति । यशसि ।
गुणे । गजक्षिपकम्बलि । प्रवेष्ट्या-
म् । आसरणे । हायीकीभूत् ।
इ० भा० । सुतौ ॥ कासने ॥

वर्णकवि :

व्रते ॥ गीतज्ञने ॥ न० कुङ्कुमे ।
 पुं० न० भेदे ॥ रुपे ॥ विलेपने ॥
 अक्षरे । अकारादिवर्णसचद्विधि
 धः । ध्वन्यात्मकोऽक्षरात्मकश्च ॥
 अक्षरात्मकस्योच्चारणम्, क्तं वरदात्
 न्ते । यथा । श्रीशिव उवाच । वि
 शेषकथयाम्यथप्रोच्चारार्थाः कण्ठतः
 खराः । षट्शयजिह्वयासूहृत्त्रिष्यं
 जिह्वदन्तजम् । मुखस्थानाद्यलोधा
 च्याः चकारः कण्ठवातजइति ॥
 त्रिन्ने । शब्दे ॥ साधविशेषे ॥ ष
 ङ्जादिगतौ ॥ अङ्गरागे ॥ त्रिष्य
 तेऽनेन । षञ्० । क्लृप्तजूसिद्, पन्य
 निस्त्रिपिभ्योनिदितिनः ॥ यथा ।
 षड्वैवर्णाः सन्त्यक्ष । अर्था
 यच् ॥ वर्यतेऽर्थाऽनेनना । व-
 र्णवर्णने० वर्णप्रेरणेवा । षञ्
 ॥ वर्णयतिवा । अच् ॥

वर्णकः । पुं० चारणे ॥ मण्डले ।
 न० हरिताले ॥ घृष्टचन्दनादिले
 पमाचे ॥ गाधानुलेपनयोग्येपिष्टे
 ष्टं वासुगन्धिद्रव्ये ॥ चन्दने ॥
 पुं० स्त्री० शिङ्गुलहरितालका
 चनोलीकादौ ॥ पुं० न० चन्दने
 ॥ विलेपने ॥ वि० दक्षरि ॥ वर्ण
 करेति० वर्णयति० वक्तोतिवा ।
 वर्ण० ॥ खलु ॥

वर्णकम्बलः । पुं० आम्बरणे ॥

वर्णकविः । पुं० कुक्षरात्मजे ॥

वर्णदात्री

मायुराजि ॥

वर्णका । स्त्री० प्रावर्णभेदे ॥ व
 र्णवर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेज्विति
 चौरादिकः । ततोखलु । वर्ण
 कातान्तश्चतुस्त्वन ॥

वर्णकूटः । पुं० योऽकविशेषे ॥ य
 या । दात्रविट्शुद्रविप्राः छुः
 क्रमान्मेपादिराशयः । तत्रवर्णा
 धिकाक्षन्यानिबोहाद्याकदाचन ।
 दापस्तु । वर्णज्येष्ठातुयानारौवर्ण
 शेनसुयः पुमान् ॥ विवाह्यदि
 कूर्वाततस्त्राभर्ताविनश्चतौति ॥
 वर्णकूपिका । स्त्री० मसीधान्याम् ॥
 वर्णक्रिया । स्त्री० वर्णकरणे ॥ यथा ।
 वर्णक्षरणे देयंकुङ्कुमंरक्तचन्दन-
 म् । ताम्बूलंयत्रयथा क्तं तथतत्र
 प्रयोक्तव्यम् ॥ पाकेषु गुरुणादियो-
 गोत्पजेचौरजीपुच ॥ शिपेषु पाक
 येनेषु धूपयेषिड्गुसर्पिपा ॥

वर्णचारकः । पुं० चित्रकारे ॥

वर्णज्येष्ठः । पुं० ब्राह्मणे ॥ वर्णानां
 वर्णेषु वाज्येष्ठः ॥ वि० स्वर्णापि
 ज्योत्समवर्णे ॥

वर्णतलिः ।)

वर्णतलिका) स्त्री० सिद्धन्याम् ।
 वर्णतली ।)

वर्णदम् । न० क्षालोयके ॥ वि० व
 र्णदातरि ॥

वर्णदात्री । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

वर्षधर्मः ;

वि० वर्षदातरि ॥

वर्षदूतः । पु० लिखे । वाचिकहार
के ॥

वर्षधर्मः । पु० न० वर्षाधिकृत
धर्मः ॥ वर्षत्वमेकमाश्रित्ययोधर्मः
सम्प्रवर्त्तते । वर्षधर्मः सलक्षस्तु
यद्योपनयनं नृपतिभविष्यपुराणम्
॥ अपिच । यजनं याजनं दानं ब्रा
ह्मणस्य प्रतिपद्यः । अध्यापनं चाध्य
यनं पट्कर्मणिद्विजोत्तमाः ॥
दानमध्ययनं यज्ञोधर्मं च त्रिवैश्व
योः । दण्डोयुधं च त्रिविद्यस्य कृपिये
श्वस्य शस्त्रे ॥ श्रुत्युपैव द्विजाती
नां शूद्राणां वर्षसाधनम् । कारुण्य
संतवाधीवः पाकयज्ञोपिधर्मराः
॥ क्षमादगोदयादानमखीभस्याग
एषच । पाजं धं चानसूयाचतीर्षां
नुसरणं तथा ॥ सत्यसन्तोषचास्ति
क्यं शशाचन्द्रियनियहः । देवता
भ्यर्चनं पूजा ब्राह्मणानां विधिपतः
। अहिंसा प्रियवादिष्वमपे शुन्यम
फलकता । सामासिकमिमं धर्मं
चातुर्षं ऋषिब्रवीन् मुनिः ॥ प्राजा
पत्यं ब्राह्मणानां च तं स्थानं क्रिया
यताम् । स्थानमैन्द्र च चिथापां
सद्गामेष्वपनायिनाम् ॥ वैश्यानां
मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्त्तताम्
। गात्र्यर्षिशूद्रजातीनां परिवारितुष
र्त्तताम् । इति श्रीमै ० अध्या

वर्षमाला

यः ॥

वर्षनम् । न० उपवर्षने ॥ सूचने
॥ शुक्लपीतादिवर्षयोजने ॥
वर्षना । स्त्री० प्रशंसायाम् । सुण
क्षयने । जषे ॥
वर्षनोयः । वि० वर्ष्यं । वर्षित
व्ये ॥
वर्षपाचम् । न० विचकारस्य नोऽस्या
दिवर्षाधारि ॥
वर्षपुष्पः । } पु० महासरायाम्
वर्षपुष्पकः । }
। राजतरुणीपुष्पश्च । अस्त्रानि ॥
वर्षपुष्पी । स्त्री० उष्ट्रकाण्ठीपुष्पश्च
र्त्तं ॥
वर्षप्रसादनम् । न० अगुरुषि ॥
वर्षमाता । स्त्री० भारत्वाम् ॥ विप
न्याम् ॥
वर्षमातृका । स्त्री० सरस्वत्याम् ॥
वर्षमाला । स्त्री० क्रमागतकाराय
क्षरसमूहे । मातृकायाम् ॥ वर्षा
नांमालेय ॥ तत्र स स्मृतवर्षाः ५० ।
जपमासायाम् ५१ । इष्टुजीयव
र्षाः २६ । फरासीयाः २२ । हि
वृ० वर्षात् इष्टुद्वीयाः २२ । पा
रसीयाः २८ । पारसीयाः ३१ ।
तुरस्कीयाः ३३ । रुगीयाः ३१ ।
यिक० वर्षात् इष्टुनानीयाः २४ ।
लाटिनूदेगीयाः २२ । उच्च०
वर्षात्पोलन्दाकीयाः २६ । स्थान्

वर्णाश्रमधर्मः :

पित्रे नियोजयेत् ॥ श्रावयेन्मृदुलां
 बाणिसर्वदाप्रियमाचरेत् ॥ पित्रोरा
 ज्ञानुसारीखात्सत्य, प्रः कुलप्राव
 नः ॥ औचल्यं परिहासश्चतर्जनं
 परिभाषणम् । पित्रोर्येन कुर्वीत
 यदीच्छेदात्मनोहितम् ॥ मातरं
 पितरं बीज्यनत्वोत्तिष्ठेत्ससम्भ्रमः
 । विनाज्ञयानौपविशित्संस्थितः
 पितृशासने ॥ विद्याधनमदीन्मत्ता
 यः कुर्यात्पितृहेजनम् । सयाति
 नरकं चारं सर्वधर्मवहिष्कृतः ॥
 मातरं पितरं पुनं दारानतिघिसी
 दरान् । हित्वा गृहीनमुञ्च्यीयात्प्रा
 र्थः ॥ काण्डगतैरपि ॥ बह्वयित्वागु
 ष्णुवन्मून् योभुङ्क्ते स्त्रोदरभरः
 । इहैवलीकिगर्ही सौपरचनारक्यौ
 भवेत् ॥ गृहस्थो गोपयेद्दारान् विद्या
 मभ्यासयेत्सुतान् । पोषयेत्स्वज
 नान्बन्धुनिषधर्मः सनातनः ॥
 जनन्यावर्द्धिंसीदेहाजनकेनप्रपेपि
 तः । स्वजनैः शिञ्जितः प्रीत्या
 सोधमस्तान्परित्यजेत् ॥ एषामर्थे
 महेशानिहृत्वाकष्टशतान्यपि । प्री
 ययेत्सततं शक्यधर्मीस्ते पसना
 तनः ॥ सधन्यः पुरुषो लोकिस्तु
 तीपरमार्थवित् । ब्रह्मनिष्ठः सत्य
 सन्धोवाभवेद्बुविमानवः ॥ नभार्था
 ताडयेत्कापिमाह्वयत्पालयेत्सदा
 । नल्लजेद्द्वारकष्टेऽपियदिसाध्वी

वर्णाश्रमधर्मः :

पतिव्रता ॥ स्थितेपुस्त्रीयदारपुसि
 यमन्यांनसंस्पृशेत् । दुष्टं नचेतसा
 धिज्ञानन्ययानारकौभवेत् ॥ विरले
 शयनंवासंल्लजेत्प्राज्ञः परस्त्रिया
 । अयुक्तभाषणश्चैवस्त्रियं शौर्येनद
 शयेत् ॥ धनेनवाससाप्रं मृषाश्रय
 यामृतभाषणैः । सततं तोषयेद्वा
 रान्नाप्रियं कुचिदाचरेत् ॥ उत्स
 वेलोक्षयाच्चायांतीर्थेष्वन्यनिकेतने
 । नपत्नीं प्रीषयेत्प्राज्ञः पुत्रामात्य
 विवर्ज्यताम् ॥ यस्मिन्नरेमहेशानि
 तुष्टाभार्यापतिव्रता । सर्वधर्मकृतं
 तेनभवतीप्रियएवसः ॥ चतुर्थी
 वधिसुतान्पालयेत् पात्रयेत्पिता
 । ततः पालयपर्यन्तं गुणान्विद्या
 ष्चश्चियेत् ॥ विश्वव्याधिकान्
 पुत्रान्प्ररयेद्गृहकर्मसु । ततस्तां
 सुल्यभाविनमत्वास्त्रोहंप्रदर्शयेत् ॥
 कन्याधेयं पालनीयाश्चिलषीयाति
 यत्ततः । द्रियावरायविदुषेधनरत्न
 समन्विता एषंक्रमेणभ्रातृश्वस्र
 च्छभाहसुतानपि । ज्ञातीन्भिवाषि
 भृत्वांश्चपालयेत्तीप्रयेद्गृही । त
 तः स्वधर्मं निरनानकयासनिवा
 सिनः । अभ्यागतानुदासीनान
 गृहस्थः परिपालयेत् ॥ यद्येवं
 नाचरेद्देवि गृहस्थीविभवेसति ।
 पशुरेवसविज्ञेयः सपापीलोकग
 र्हितः ॥ निद्रालसंदिश्यन्नंकेयवि

वर्णाश्रमधर्मः ;

न्यासमेव । आसक्तिमशनेवस्त्र-
नातिरिक्तसमाचरेत् ॥ ५१ ॥ यु-
क्ताहारियुक्तनिद्रोमितषाड्मितमै-
युनः । खण्डानम्भः शुचिर्दक्षोयु-
क्तः स्नात्सर्वकर्मसु ॥ शूरः प्र-
चीविनीतः स्नाद्वाभ्यवेगुरुसन्नि-
धौ । क्षुण्डितान् नमन्येतनाभम-
न्येतमानिनः ॥ सौहार्द्व्यवहारां-
श्चप्रवृत्तिं प्रकृतिं नृणाम् । सद्व्यसि-
नतर्कं च विदित्वा विश्वसितुततः ॥
असिद्धं हेष्टु रपि क्षुद्रात्समंयवौ च्छ-
वृत्तिमान् । प्रदर्शयेत्स्वप्रभावा-
न्नेवधर्मं विलङ्घयेत् ॥ स्वीयं य-
शः पौरुषञ्च गुणप्रथेकाधितस्ययत् ।
कृतं यदुपकाराय धर्मज्ञो न प्रकाशये-
त् ॥ क्षुण्डितप्रवृत्तौ च निश्चितेपि
पराजये । गुरुणा लघुना चापियश-
स्त्रौ न विवादयेत् ॥ विद्याधनयशो-
धर्मान् यतमान उपाजयेत् । व्यस-
नश्चासतासद्गमिष्याद्रेः परित्यजे-
त् ॥ अथस्यानुगताश्चेष्टाः समया-
नुगताः क्रियाः । तच्छादशस्थांस-
सद्यवौच्यकर्मसमाचरेत् ॥ योगक्षे-
मरतीदृष्टो धार्मिकः प्रियवान्भवः
। मितषाड्मितहासः स्नान्ना-
न्यार्यं तु विशेषतः ॥ नितेन्द्रियः
प्रसन्नात्मा सुचिन्त्यः स्नाद्दृढव्र-
तः । अप्रमत्तादीर्घदृशी भावास्थ-
शान् विचारयेत् ॥ सत्त्वं सृष्टुप्रियं

वर्णाश्रमधर्मः ;

धीरो वाक्यं हितकरं वदेत् । आत्मौ-
त्कर्ष्यं तथा निन्द्यं परेषां परिषृजये-
त् ॥ जलाशयाश्च जलाच विश्रामय-
इमध्वनि । सितुः प्रतिष्ठिते येन ते-
न लोकाकचयंजितम् ॥ सन्तुष्टौ पितरौ
यस्मिन्ननुरक्ताः सुहृदृणाः । गाय-
न्तियद्यशिलाक्षास्ते न लोकाकचयंजित-
म् ॥ सत्त्वमेव ब्रतं वसुदद्यादीनेषु-
सर्वेषु । कामक्षोधी वशीयस्व ते न लो-
काकचयंजितम् ॥ विरक्तः परदार-
ेषु निस्पृहः परवस्तुषु । दक्षमात्स-
र्यधीनोऽयस्तेन लोकाकचयंजितम् । न
विभेति रणाद्यो वै सङ्घातैः पराङ्-
मुखः । धर्मयुद्धे सृतीषा पितृनलो-
काकचयंजितम् ॥ असंशयतात्मा सुश-
रः शोभावाचारतत्परः । मष्ट्यास-
ने शितेऽयस्तेन लोकाकचयंजितम् ॥
ज्ञानिना लोकाकया प्राये सर्वेषु समदृष्टि-
ना । ज्ञियन्ते येन कर्माशितेन लोका-
कचयंजितम् ॥ शौचन्तु द्विविधप्रोक्तं-
वाह्याभ्यन्तरभेदतः । ब्रह्मण्यत्मा
पर्ययं यत्तच्छीचमान्तरिकं स्युतम् ।
अद्विर्वा भस्त्रभावापिमलानामपक-
र्यं यम् । देहशुद्धिर्भवेद्यं न वद्विः
शौचं तदुच्यते ॥ गृहानयोऽद्वादा-
यस्य वाङ्मनाश्चक्षुःश्रवणाः । सर्वेषु वित्रं-
जननं सुगुणदीप्तमतः प्रिये । भक्ष्याच-
याजिकं श्रेष्ठं सृत्वा तु मलवर्जिता ।
यासां जिनदृष्टया दीनि सृष्टज्जानी-

वर्णाश्रमधर्मः :

दिसुव्रते ॥ किमचवहृन्नात्तेनशी-
चाशौचविधौशिवे । मनः पूतभवे
द्येनश्चहृष्टस्तत्तदाचरेत् ॥ निद्रा
न्तेमैथुनस्थान्तेत्यागान्तेमलमूचयोः ।
मेजनान्तेमलेस्पृष्टवहः शौचवि-
धीयते ॥ सन्ध्यात्रैकालिकोष्णार्था
वैदिकीतान्त्रिकीक्रमात् । उपास-
नायाभदेनपूजाकुर्वाद्यथाविधि ॥
ब्रह्ममन्त्रोपासकानां गायत्रीजपना-
त्प्रिये । ज्ञानाद्भूतेरितहाच्यंस
न्ध्याभक्तिवैदिकी ॥ अन्येषां
वैदिकीसध्यान्सूच्यां पस्थानपूर्वक
म् । अर्घ्यदानंदिनेशायगाय
त्रीजपनंतया । अष्टोत्तरसहस्रंथा
शतंवाद्दशधापिवा । जपानांनिध-
मेभद्रेसर्ववाङ्मिककर्मणि ॥ शू-
द्रसामान्यजातीनामधिष्ठाारोस्तिकी
बलम् । आगमोक्तविधौदेविसर्व-
सिद्धिस्ततीभवेत् ॥ प्रायः सूर्धैद
यः कालोमध्याह्नं सदनन्तरम् ।
सायंसूर्यास्तसमयत्रिकालानामयं-
क्रमः ॥ श्रोदेव्युषाच ॥ विप्रादि
सर्ववर्णानांविहिततान्त्रिकीक्रिया ।
त्ययैवकथितानायसम्प्रार्थं प्रथलेक
लौ ॥ तदिदानींकथ्य देवविप्रान्धै
दिककर्मणि । नियोजयसितत्स
र्वंविशेषाहक्तुमर्हसि । शोसदाश्रि
वउवाच ॥ सत्त्वंब्रवीषितत्त्वज्ञस
र्वंपातान्त्रिकोक्रिया । क्षीकानांमे

वर्णाश्रमधर्मः :

गमेचायसर्वकर्मसुसिद्धिदा ॥ इ
यन्तुब्रह्मसावित्रीयथाभवतिवैदि
की । तयैवतान्त्रिकीज्ञेयाप्रशस्तो
भयकर्मणि ॥ अतीवकथितं देवि
दिवानांप्रयत्निकली । गायत्र्यामधि
कारोस्तिनान्यसन्धेकुर्हसिचत् ॥
तारोद्याकमलायाचवाग्भवाद्याय
याक्रमात् । ब्राह्मणश्चत्रियविशांसा
विधीकथिताकली ॥ द्विजातीनां
प्रभेदार्यशूद्रेभ्यः परमेश्वरि ।
सन्ध्ययं वैदिकीप्राज्ञाप्राग्मेवाङ्ग
ककर्मणाम् ॥ अन्ययाशांभयैर्मा
र्गैः कीवलेः सिद्धिभाग्भवेत् ।
सत्त्वंसत्त्वंपुनः सत्त्वंसत्त्वंतद्गसं
शयः ॥ कालाच्येपिसन्ध्ययंक
र्त्तव्यादेववन्दिते । लीतत्सद्ब्रह्म
चोत्राय्यैमेक्षे सुभिरनातुरैः ॥
आसनं वसनं पात्रं शय्यांयानं नि
केतनम् । शृङ्गाकं वस्तुजातखल
ष्कात्सच्छंप्रशस्यते ॥ समाप्याङ्गि
ककर्मणिस्त्राध्यायं शृङ्गकर्मणा ।
शृङ्गानियतं कुर्वान्नैवतिष्ठेन्निरु
धामः ॥ पुण्यतीर्थेषु श्रुतिधौगह
ये चन्द्रसूर्ययोः । जपदानंप्रकु
र्वाणः श्रयसांनिलयोभवेत् ॥ क
लावन्नगता प्राणानोपवासः प्रशस्य
ते । उपवासप्रतिनिधाधिकं दानं
विधीयते ॥ कलौदानं भृशानिस
र्वसिद्धिकरभवेत् । तत्पात्रं

वर्णाश्रमधर्मः :

केवलं ज्ञेयोदरिद्रः सत् क्रियांश्चि
 तः ॥ मासवत् सरपत्नाणामारम्भ
 दिनमस्विके । चतुर्दश्याष्टमीशुक्ला
 तयो वैकादशीकुङ्कुः ॥ निजजन्म
 दिनं चैव पित्रोर्मरणमासरः ।
 वीघात् सधदिनञ्चैवपुण्यकालः
 प्रकीर्तितः ॥ गङ्गामदामहानयो
 गुरोः सदनमेवच । प्रसिद्धदेवता
 चैव पुण्यतोर्थे प्रकीर्तितम् ॥
 त्यक्त्वासाध्ययनं पित्रोः शुभ्रूपां
 दारजयम् । नरकायभवेत्तीर्थती
 र्थायव्रततां नृणाम् ॥ नतोर्थे स्या
 नारीणां नोपवासादिकाः क्रियाः
 । नैवव्रतानानियमोभर्तुः शुश्रूष
 णं विना भर्तुष्येपितांतीर्थैत
 पेदानं व्रतं गुरुः । तस्यात्सर्वा
 त्मनानारोपतिसेवांसमाचरेत् ॥
 १०१ ॥ पत्युः प्रियंसदाकुर्वाहच
 सापरिचर्यथा तदान्जानुचरीभू
 त्वासापयेत्पतिवाम्भवान् ॥ नेचे
 तत्पतिं क्रूरदृष्ट्याश्रावयेन्नैवदुर्ष
 चः । नाप्रियं मनसावापिचरेत्तुः
 प्रतिव्रता ॥ कायेनमनसावाचासर्व
 दाप्रियकर्मभिः । याप्रीत्यतिभ
 चारिसैवदृष्ट्यपदं लभेत् ॥ नान्य
 ब्रह्मनिरोधं तनान्यैः सन्नापणं
 चरेत् । नचाङ्गदृश्येदन्वानांभ
 र्तुं राज्ञानुसारिणी ॥ तिष्ठेत्पित्रो
 र्वंशिवार्यं भर्तुः समप्राप्तयोधने

वर्णाश्रमधर्मः :

। बार्हक्येपितृवम् नानसुतन्नाभवे
 त्कृचित् ॥ अन्नातपतिमर्यादा
 मन्नातपतिसेवनाम् । नोद्गाहयेत्
 पिताशालामन्नातधर्मशासनाम् ॥
 नरमांसनभुञ्जीयात्त्राहृतिपशुं स
 था । बह्वपकारकान्गासमांसादा
 न् नरसवज्जितान् फलानियाम्य
 धन्यानिमूषानिविधानिच । भू
 मिजातानिसर्वाधिभोज्यागिस्त्रेच्छ
 याशिशे ॥ १०६ ॥ अध्यापनंयाज
 नश्चविप्राणां व्रतमुत्तमम्, अशक्नो
 त्त्रिभ्यविशां व्रतैर्निर्वाहमाचरेत् ॥
 राजन्यानाश्चसहृत्सं सङ्गणामोभू
 मिशासनम् । अथाशक्नोतिपुत्र
 चं शुद्रुत्तमयाचयेत् । बाण्डिष्या
 शक्तवैश्यानां शुद्रुत्तमदूषणम् । शुद्रा
 णांपरमेशानिसेवा व्रतं विधीयते ॥
 सामान्यानां नुवर्णानां विप्रहृत्पत्यव
 सिधु । अधिकारोस्तिदेवेशिदेहया
 याचाप्रसिद्धये ॥ पदेष्टानिमंभया
 न्तः सत्त्ववादेजितेन्द्रियः । नि
 मंत्सरोनिष्कपटः स्वहृत्तौहृद्यो
 भवेत् ॥ अध्यापयेत्पुत्रवृष्ट्याशि
 ष्यान्सन्मार्गवर्तिनः । सर्वलोक
 हितेपीड्यात्पचपातविशिमुंखः
 ॥ मिथ्यालापमसूर्याचव्यसनाप्रिय
 सापणम् । नीचेः प्रसक्तिं दग्धञ्च
 सर्वथात्राह्वयस्वजित् ॥ युयुत्सा
 गहिंतासन्धौसन्मानैः सन्धिरुत्त

वर्णाश्रमधर्मः :

हाश्रमेपरब्रह्मन्ममेतद्विगतं वयः । प्रसादं कुरु मेनाथसथासयहृणं प्रति ॥ निवृत्तगृहकर्मणां विचार्यं विधिवद्गुरुः । शान्तं विवेकिनं वीक्ष्यद्वितीयाश्रममादिशेत् ततः शिष्यः कृतस्नानेयतात्माविहिताङ्गिकः । ऋणवर्जयामुक्त्यर्थं देवर्षीं न चयेत्पितृनिव्यादिविधानेन द्वितीयाश्रमं स्वीकृत्य यथातिष्ठेत्तदाह । ततोनिर्दुन्दुरुपीऽसौनिष्कामः स्थिरमानसः । विहरत्स्तेष्वयाशिष्यः साक्षाद्ब्रह्ममयोभुवि ॥ आब्रह्मस्तम्बवर्षणांसद्रूपेणविभावयन् । विस्मरन्नामरूपाणिध्यायन्नात्मनमात्मनि ॥ अनिकेतः क्षमाहृत्सोनिः शङ्खः सङ्गवर्जितः । निर्ममो निरहङ्कारः सव्यासौविहरेत्चित्तौ ॥ सुक्तोविधिनिषेधेभ्यो निर्घौगत्त्वमभ्रत्सवित् ॥ सुखदुःखसमोधीरोजितात्माविगतस्पृहः स्थिरात्माप्राप्तदुःखोविमुक्तेप्राप्तेपिनिस्पृहः । सदानन्दः शुचिः शान्तो निरपेक्षो निराकुलः । नेद्वेजकः स्वाङ्गीषानांसदाप्राणिहितैरतः । विगतमर्षभौर्दान्तोनिष्कङ्क्षो निरुदामः ॥ श्रीकृष्णविमुक्तः स्याच्छ्रौमित्रे समीभवत् । शीतवातातपसहः समोमानापमानयोः । समः शुभाश्रमेतुष्टोयह-

वर्णाश्रमधर्मः :

ष्ठाप्राप्तवस्तुना । निश्चैगुण्योनिर्विकल्पोनिर्लोभः स्यादसञ्चयी । यथासत्यमुपाश्रित्यसुधाविश्वं प्रतिष्ठते । आत्माश्रितस्तथादेहाजानन्नेवं सुखी भवेत् ॥ इन्द्रियाण्येव कुर्वन्ति स्वं स्वकर्मपृथक्पृथक् । आत्मासाधोविनिर्लिप्तो ज्ञास्वैवमोक्षभाग्भवेत् ॥ धातुप्रतिग्रहं निन्दामनृतं क्रीडनं चिदा । रेतस्व्यागमसूयाश्च संन्यासौ परिक्षर्जयेत् ॥ सर्वत्र समदृष्टिः स्यात्कीटदेवतयानरे । सर्वं ब्रह्मेति जानीयात्परिव्राट्सर्वकर्मसु ॥ विप्राङ्गं श्वपचाङ्गं वायस्त्रातस्यात्समागतम् । देशकालंतथापात्रमशनीयाद्विचारयन् ॥ अध्यात्मशास्त्राध्ययनैः सदा तत्त्वविचारथैः । अश्रुतानयेत्कालं स्तेष्वचारपरायणः ॥ सव्यासिनांसृष्टकार्यं दृष्ट्वेन्न कदाचन सम्पूज्यगन्धपुष्पाद्यैर्निखनेनाप्सु मज्जयेत् । अप्राप्तयोगमर्त्यानांसदाकामाभिलोपिणाम् । स्वभावाज्जायते देविप्रदृष्टिः कर्मसङ्कुले ॥ तथापि तैसानुरक्ताध्यानाचांभपसाधने । श्रेयस्तद्विज्ञानस्तत्रैव दृढनिश्चयाः । अतः कर्मविधानानि प्रोक्तानि चित्तशुद्धये । नामरूपबहुविधं तदर्थं कल्पितं मया ब्रह्मज्ञानादृतेदेविकर्मसंशयसन्निना । कुर्वन्कल्पयत

वर्षिनी

वर्षान :

कर्मनभवेन्मुक्तिभाग्जानः । कु-
लावधूतस्तत्त्वज्ञोऽसौ वन्मुक्तो नराकृ-
तिः । साङ्गान्तरायणं मत्परागृहस्य
स्तप्रपूजयेत् ॥ यत्तेर्दृष्टं नमात्रेण वि-
सृक्तः सर्वपातकात् । तीर्थव्रततपो
दानसर्वयज्ञफललभेत् ॥ इति श्री
महानिर्वाणतन्त्रेऽष्टमोऽध्यायः ।

वर्षाण्डः । पुं० सुहृन् ॥

वर्षिः । न० सुवर्षे ॥ वर्षोर्वलिच्छादि-
रग्यद्रच्छुक्तेः । अहिरण्ये तु व-
सिः ॥

वर्षिकः । पुं० लिखिके ॥

वर्षिका । स्त्री० कथनस्योत्कर्षे ॥ क-
ठिन्याम् ॥ मसौ । नील्यादिरा-
ने । व्याख्यायिकायाम् । अन्यवि-
शेषस्य व्याख्यायाम् ॥ स्तोत्रकल्या-
म् ॥ वर्ष्य० । चौरादिकः । तृती-
यात् । प्रत्यस्यादिसीचम् ॥

वर्षितः । वि० स्तुतियुक्ते । अभि-
ष्टुते । ईडिते । वर्ष्यतेस्मा । वर्ष्यव-
र्ष्यक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । क्तः ॥

वर्षी । पुं० लिखिके । चित्रकरे ॥ ब्रह्म-
चारिणि ॥ वर्ष्यः । अष्टविधमैद्युनाऽ-
भावरूपास्तुतिः सास्यास्ति । वर्षा-
ग्रहचारिणीति । इति । वि० व-
र्षवति ॥

वर्षिनी । स्त्री० वनितायाम् ॥ ररि-
द्रायाम् ॥

वर्षिलिङ्गी । पुं० ब्रह्मचारिविशयति
॥ वर्षीब्रह्मचारी० तस्यलिङ्गं पि-
ङ्गमस्यास्ति । इति । ॥

वर्षुः । पुं० सूर्ये । नद्विशेषे ॥ ह-
षोति । हज् । अजिह्वरीभ्यानि
ञ्चतिष्णुः ॥ देगविशेषे ॥ वर्षु-
नदसमीपदेशावर्षुः । अदूरभवद्य-
त्सर्वे० सुवाह्याद्यणोजनपदेणुवि-
तिलुप् ॥

वर्ष्यः । वि० वर्षनीये । श्लाघ्ये ॥
व्याख्यातव्ये ॥

वर्ष्यकः । पुं० अश्वस्यखुरे । व्याघ्रा-
टपचिणि । भारद्वाज इ० गी०
दे० भा० प्र० ॥ अस्यनासगुणाय
या । वर्त्तकोत्पिण्डः शीतोऽश्वर-
दापत्रयापहः । सुरुच्यः शुक्रदी-
वलयो वर्त्तकास्परगुणाततः । वर्त्तते
हस्तुदसने । खलु । न० वर्त्तलि-
हे । नीलशिखि । विद्वर० इ०
भा० इ० केचित् ।

वर्ष्यका । स्त्री० वर्षिकायाम् ।
व्याघ्राटशकुनी । बटेर० इ० भा०
प्र० खगे । वर्ष्यकाशकुनीप्राचा-
मितीत्त्वन् ॥

वर्ष्यकौ । स्त्री० अश्वस्यखुरे । व्याघ्राटि ॥
वर्ष्यजन्मा । पुं० अश्वुदे । मेघे ॥

वर्ष्यनः । पुं० वामने । न० वृत्ती
। लौकिकायाम् ॥ वर्ष्यवर्त्तना-
पायाऽपिभिः परिकीर्त्तिताः ।

वर्धमानक :

वर्धकि : । पुं० ल्वष्टरि । रयकारे
 तक्षणि । वटई० इ० तखाण०
 इ० भा० प्र० । वर्धते । वर्धच्छे
 दने । अच् । वर्धकयति । कष
 हिंसायाम् । वाहुलकाङ्घ्रिः ॥
 वर्धकी । पुं० वटई० इ० भा० प्र०
 वर्णसङ्करजातीयौ । ल्वष्टरि । सूत्र
 धारे । रयकारे । काष्ठतक्षके ॥
 वर्धनम् । न० वृद्धौ ॥ छेदने
 । वर्धच्छेदनपूरणयोः । ल्युट्
 ॥ चि० वर्धिष्णौ ॥ वर्धतेत
 क्षीलः । वृधुवृद्धौ । अनुदासो
 तक्षेति युच् । वर्धयति । नन्द्या
 दिच्चाल्ल्युर्वा ।
 वर्धनी । स्त्री० गलन्तिकायाम् ।
 सनालजलपात्रे । वर्धना० वर्धनी
 ० इ० भा० सम्भार्जन्याम् । वट
 नी० इ० भा० ।
 वर्धमानः । पुं० प्रश्नमेदे ॥ शराधि
 । एरण्डे । धीरलिने । चरमती
 र्धकृति । महावीरे । विष्णौ ।
 नारायणे । स्वस्तिके । राजगृह
 विधिषु । दक्षिणद्वाररहितो वर्धमा
 नोधनप्रदः ॥ वर्धते । वर्धच्छे
 दनपूरणयोः । शानच् । स्वना
 ज्ञाप्रसिद्धदेशविधिषु । चि० वृ
 द्धिमति ॥
 वर्धमानकः । पुं० शराधि ॥ वर्ध
 ते । वृधु० । शानच् । शप् ।

वर्मा

सुक् । सञ्जायांकन् ॥ चि०
 वृद्धिधिविशिष्टे ॥
 वर्धापनम् । न० नाडीच्छेदने ॥
 वर्धितः । चि० प्रसते ॥ छिन्ने ॥ पू
 रिते ॥
 वर्धिष्णुः । चि० वर्धने । वृद्धिशी
 ले ॥ वर्धते । तक्षीलः । वृधु०
 । अलङ्कारविशीष्णुच् ॥
 वर्धः । पुं० न० चपुचि । सीसे ॥
 वरत्रायाम् ॥ वर्धते । दृढवन्धनेन
 दीर्घमभवति । वृधु० । वृधिविभ्यां
 रन् । लघूपधगुणोरपरः ॥
 वर्ध्नी । स्त्री० नङ्गाम् । वरत्रायाम् ।
 चम्बरकौ । बही० इ० भा० ।
 वर्धते । वृधु० । रन् । गौरादित्वा
 न्ङोप् । यडा । भीष्मादिकः
 छन् । गुणोरपरः । प्रलयतकार
 स्य० भूपस्थयोर्वाधद्वतिधत्त्वे० धि
 त्वान्ङोप् ।
 वर्पः । न० रुपे ॥ वृथीति । वृढ् स
 मती । वृढ् शीढ्भ्यांरुपसाङ्गयोः
 पुट् । खल्वसुन्० प्रत्ययस्यपुट् ॥
 वर्मकण्ठकः । पुं० पर्पट ॥
 वर्मकषा । स्त्री० चर्मकषायाम् ।
 सप्तलायाम् ।
 वर्मा । पुं० चत्रियस्यपठती ॥ यथा
 । शम्भान्ति ब्राह्मणस्यैवाहमानं
 चत्रियस्य च । गुप्तदासात्मकं नाम
 प्रगल्भैश्चगृह्यतेः ॥ न० कषच्

वर्चर :

। तनुत्रे ॥ वृषोतिदेहम् । वृञ्च
रणे । मनिन् ॥
वर्म्मिः । पुं० मनुष्यविशेषि । वौधौ०
वामी० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
वर्म्मिकः । त्रि० वर्म्मिणि । वर्म्मिणा
स्त्रित्रीद्यादित्वात्० ठक् ॥
वर्म्मितः । त्रि० धृतसत्राष्टे । सत्रवे
। सञ्च । वर्म्मसञ्जातमस्य । तार
कादित्वादित्त्वं ॥
वर्म्मो । त्रि० वर्म्मवति । वर्म्मिके ॥ व
र्म्मिणास्त्रित्रीद्यादित्वादिनिः ॥
वर्म्मिमत्स्यः । पुं० वांशीतिष्ठ्यात्
मत्स्ये । वर्म्मिमत्स्योश्चरेद्वातपि
तृत्तंरुचिकरीलघुः ॥
वर्म्मिषः । पुं० वामिरूप० इ० गौ०
दे० भा० प्र० मत्स्ये ॥
वर्म्म्यः । पुं० कन्दर्पे । स्मरे ॥ त्रि०
वर्य्ये ॥ वर्म्म्यते । वर्म्म्यपायां
पुरादावदन्तः । अचोयत् ॥
वर्म्म्या । स्त्री० पतिंवरायाम् ॥ अय
दापथ्यवयांगर्भं पथितव्यानिरोधि
ष्विति० अप्रतिवन्धविषये० वृङ्
सम्भक्ताधिष्वस्मात्० यत् ॥
वर्म्म्या । स्त्री० वृहन्मन्त्रिकायाम् ।
नीलमन्त्रिकायाम् ॥ हरिति । व
पति । वणशब्दे । अच् ॥ यथा
। वर्म्मति । वर्म्मगती । युष् ॥
वर्च्चरः । पुं० पामरे । नीचे । क्षिप्रि । वक्र
क्षिप्रि । दाधरो० इ० भा० ॥ चक्रक्षि ॥

वर्चरा

देशविशेषि ॥ यथा । मायापुरंसमा
रभ्यसप्रवृत्तात्तयोत्तरे । वर्चरा
स्थोरोद्देशः । प्राङ्गः । श्रीशक्तिसत्र
मे ॥ धारसिकेजले । वृक्षविशेषि ।
सुमुखि । गरभे । गन्धपर्चे । का
लवाबुद्धे० गौ० दे० भा० प्र० ॥
वर्चरि । वृञ्च० । यङ् लुगन्तः ।
पचाद्यच् ॥ यथा । वृषोति । वृ
ञ्च० । कृगुशुवृञ्चतिभ्यः । ध्वर
च् ॥ न० वृङ्गुलि ॥ धीतचन्दने
बोले । शिमवत्प्रान्तेषु० वङ्ग०
प्र० खूपविशेषि ॥ यथा । जलिना
लाडितंशाखिपिष्टकंशुगडमिश्रित
म् । धारायूपकवतपाच्यं तद्ववे
हर्वरास्यकम् ॥ वर्चरंफलकृतस्यः
श्रेष्ठमित्तानिलापहम् । रीचनं
क्षफकृच्छीतं हृद्यं हृत्तासनाशनं ।
वर्चरकम् । न० चन्दनभेदे । श्ले त
वर्चरके ॥
वर्चरा । स्त्री० शोकविशेषि । तुङ्
ग्याम् । खरपुष्पायाम् । अजग
न्त्रिकायाम् । वाबुद्धे० इ० भा०
प्र० ॥ कृष्णार्जकस्तयाशुलोवटप
अस्ततोपरः । वर्चराचितयक्षुचंशी
तं कटुविदाहिव ॥ तीक्ष्णंरुचिकरं
हृद्यं हौपनंलघुपाकिष । पित्त
लक्ष्णवातास्रदृक्कामिषिषापहम्
। पुष्पप्रभेदे ॥ वृषोति । वृञ्च०
कृगुशुवृञ्चतिभ्यः । ध्वरच् । अमि

बलञ्च :

बहिष्णः । पुं० मयूरे ॥ बहिर्मस्यस्य
 । फलबर्हाभ्यामिनच् ।
 बहिष्णवाहनः । पुं० पडागने ॥
 बहिष्भजा । स्त्री० पार्श्वव्याम् ॥
 बर्ही । पुं० मयूरे ॥ बर्हीस्यस्य ।
 इतिः ॥
 बहिष्पुथ्यम् । न० यन्त्रिपर्ये ॥
 बहिर्ण्यतिः । पुं० अनी ॥
 बहिर्मुखः । पुं० गौर्बाणे । देवे ॥
 बहिर्गनिर्मुखंथस्यसः ॥
 बहिर्षद् । पुं० दैत्यदानवादीनांपि
 तृषु । यथा । दैत्यदानवयक्षाणां
 गन्धर्वीरगरक्षसाम् । सुपर्णकिन्न
 राणाञ्जस्रुतावहिर्षदोचिनाः ॥
 बहिर्षम् । न० बालि । स्त्रीविरे । या-
 ला । इ० भा० प्र० औपधौ ।
 बहिर्षिकुशेतिष्ठति । सुपिस्थइति
 कः । अस्वान्बेतिपत्वम् ॥
 बहिः । पुं० हुताशने ॥ चित्रके ॥
 यज्ञे ॥ दौती ॥ न० यन्त्रिपर्ये ॥
 पुं० न० कुशे । दर्मे ॥ बहिर्हि
 विधम् । मुख्यगौणश्च । तत्रमुख्यं
 कुशकाशादिदग्दर्भभयम् । गौण
 न्तु० तत्सदृशं दृष्टान्तरम् । ब्रह्मति
 ब्रह्मिष्ठदधी । औच्छादिः । ब्रह्मेर्न
 लोपश्चेति० इतिः । बहिः । सा
 न्तः ॥

बलम् । न० सैन्ये ॥

बलञ्चः । पुं० शुक्लवर्णे । अश्वले ॥

बलाकः

बि० तद्वति ॥ बलते । बलसंवर
 येसञ्चरणे च । क्लिप् । बलमत्त्व
 स्मिन् । अत्तू० । अञ् । अबलञ्च
 तेवा । अकारलोपः ॥
 बलजगुः । पुं० चन्द्रे ॥ बज्रघाः
 गावोयस्यसः । गोस्त्रियोरितिञ्
 स्यः ॥
 बलभौ । स्त्री० गोपानस्याम् । कुड्ये
 पुच्छादनार्थं दत्तवक्रकाष्ठे । बडभ्या
 म् ॥ पटलाधारवंशपञ्चरे ॥ बल
 ति । बल० । बाहुलकादभच् । गौ
 रादिः ॥
 बलयः । पुं० कण्ठरोगे ॥ विलायाम्
 ॥ पुं० न० कण्ठ्ये । फटके । प्रको
 छाभरणे ॥ बल्यते । बल० ।
 बलिसलितनिभ्यः क्यङ् ॥ अस्थि
 विशिषे ॥ यथा । पाण्ड्योः पाण्ड्यु
 गेपृष्ठे षष्ठीजठरपायुपु । पादयोर
 पिचास्थोनिषलयानिषभापिरे ॥
 लघ्वादिचकले । १५५० ॥ गुर्व
 चरेपुं० ॥
 बलयितः । बि० विहिते । नद्यादि
 नारुधे ॥ बलयंजातमस्य । तार
 कादित्वादितच् ॥ यद्वा । बलयव
 त्कृतम् । तत्करोतीतिषिच् ॥
 क्तः ॥
 बला । स्त्री० बलायाम् । वाय्यालके ॥
 विद्याविशिषे ॥
 बलाकः । पुं० क्षुद्रवके । बलायाम् ॥

वल्कवान्,

वलाहकः । पुं० वलाहके ॥
वल्किरः । नि० वल्किरः ॥ वल्किं
करोति । डुकृञ् । दिवाविभे
सिठः ॥

वल्कितः । चि० वेष्टिते ॥

वल्किरः । चि० केकरे । निम्नोन्नता
क्षिप्र ॥ वलते । वल० । वाहुलका
त्किरच् ॥

वल्किशम् ।) न०
वल्किशिः ।) स्त्री० वल्किशि । वल्किशि ॥
वल्किशी ।)

वली । स्त्री० मध्यमरेखायाम् ॥ ऊर्ध्वा
म् ॥ जीर्णत्वचि ॥ शृङ्गदास्यि ॥
वल्कः । पुं० न० त्वचि । वल्कले ॥
शल्के । खगडे । पुं० पट्टिकाजो
ध्रे ॥ वलते । वल० । शुक्लाश्लोका
श्लोकादृत्तिकक् ॥ यदा । वल्कयति
। वल्कपरिभाषणे । पचाद्यच् ॥

वल्कतरुः । पुं० पूगवृक्षे ॥

वल्कद्रुमः । पुं० भूर्जवृक्षे ॥

वल्कलः । पुं० न० द्रुमत्वचि । शल्के
वल्कल० इ० भा० प्र० ॥ त्वचे ।
दालचीनीतिभा० प्र० ॥ वलति ।
वल० । वाहुलकात्कलः ॥ वल्कं
लासीसितुस्वामी ॥

वल्कला । स्त्री० शिलावल्कायाम् ॥

वल्कलाधिः । पुं० पट्टिकाजोधि ॥

वल्कवान् । पुं० मत्स्ये ॥ चि० वल्क
युक्ते ॥

वल्का ;

वल्किलः । पुं० फण्टके ॥

वल्काः । पुं० न० अभ्यवहारे । जेम
ने ॥ वल्काभोजने । अच् ॥

वल्कान् । चि० धावति ॥

वल्कानम् । न० बहुभाषणे ॥ पुतगमने ॥

वल्का । स्त्री० दन्तालिकायाम् । अच्
क्षेपयाम् । अश्वसुखरज्जौ ॥
साधोत्क्षिप्तादिभेदेनचतुर्दशविधौ ।
क्लाप्यलीलावल्काम् । उत्क्षिप्ता
शिथिलातथोत्तरवतीमन्दाचवैहा
यसीनिक्षिप्तैककारार्कन्धरसमीत्
कौर्षाविभक्तातथा । अत्युत्क्षिप्तत
लाहृतेखलुतथर व्यागृठनोक्त्यर्थे
याहानाद्वयिताद्यतुर्दशविधावल्का
प्रभेदाश्मीति ॥ तल्लक्ष्यानि तु तत्रै
व द्रष्टव्यानि ॥ अश्वप्रैरणपिशिषे ॥

वल्काविभागकुशलः । चि० वाहानां
पङ्क्तिप्रैरणभिन्ने ॥ यदाहभो
जः । वाहनप्रतिवाहानां पङ्क्ति
धंप्रैरणविदुः । रागावल्काक्षपा
धाप्यिप्रतोदरभेदेतः ॥ वल्का
याविभागोविबिच्यप्रयोगः तत्रकु
शलः ॥

वल्कितम् । न० घोटकस्यविशेषगम
ने । वेगेनविक्षिप्तोपरिचरणे ॥
गमने । बहुभाषणे ॥ वल्कानम् ।
वल्कागतौ । भावेत्तः ॥

वल्काः । पुं० हृदि ॥ चि० मनेच्छे ।
सुन्दरे ॥ यथोक्तम् । क्षणमात्र

वज्रव :

मतिवल्गुजगदेतदतिफल्गु। धन
लोभमपहायनमपन्नयनाय। वलति
। वल ० । वलीगुर्क्विलु ॥ वाचा
ले ॥

यल्गुक्कम् । न० चन्दने ॥ विपिने ॥

पणे ॥ त्रि० रुचिरे ॥

यल्गुपत्रः । पुं० वनमुह्रे ॥

वल्लुला । स्त्री० बाहुच्याम् ॥ पक्षि

विशेषे । वल्लविष्टायाम् । वादुड०
इतिभाषा ॥

वल्गुलिका । स्त्री० तैलपायिकायाम् ॥

वल्गुली । स्त्री० स्वविष्टादेपक्षिविशि
ष्टे ॥

वल्गुभनम् । न० मद्यर्थे ॥

वल्गुकीकः । पुं० न० धामलूरे । वल्गु

की ॥ तन्मृत्तिकायाश्चैचनिधेधोयथा
। वल्गुकीकमृत्तिकोत्पातांसृदमन्त
र्जलांतथा । श्रीचायशिष्टांगिहात्र
नादद्यात्पसुन्धवाम् । वल्गुः
प्राग्ग्रहपद्माश्च ह्योत्पातानकई
साम् ।

वल्गुरिः । स्त्री० मज्जयांम् ॥ वल्गते ।

वल्गु । क्षिप् । षट्छति षट्गती

स्यद्धः । वल्गुचासावरिश्च ॥ मेथि

कायाम् ॥ चित्रमूले ॥

वल्गुवः । पुं० गोदीग्धरि । गोपे ॥

भीमसेने ॥ चि० सूपकारे ॥ वल्गु

नम् । वल्गुसंवरथे सध्वरथे च ।

वल्गुः । स्त्री० गोवाप्रीती । भाविघज्

वल्गुरम्

। वल्गुस्वास्ति । अन्येभ्योपीतिवः ।

॥ वल्गुवाति० वायतिश्च । वागति

गन्धनयोः शोबैश्रीषण्वा । आ

तोनुपेतिवः ॥

वल्गुवी । स्त्री० आभीर्याम् । गोपिका

याम् । महाशुद्राः ॥

वल्गुलिः । स्त्री० वल्गुलाम् । जता

याम् ॥ पृथिव्याम् ॥ वल्गुलते ।

वल्गुल० । सर्वधातुभ्यद्रन् ॥

वल्गुलिकण्टकारिका । स्त्री० अग्निद

मनीक्षुपे ॥

वल्गुलिद्रुपा । स्त्री० मालाद्रुवायाम् ॥

वल्गुलिशाकटपोतिका । स्त्री० मूल

पोत्वाम् ॥

वल्गुलिशूरणः । पुं० अल्पमपण्याम् ॥

वल्गुली । स्त्री० व्रतत्वाम् । गुडुच्या

दिलतायाम् ॥ याभूशेड्धमारे

इन्तितावल्गुल्यः ॥ अलमोदायाम्

॥ कुसुमान्तरे । विलाइ० भा० प्र०

॥ कृदिकारादितिडौष् ॥

वल्गुलीगडः । पुं० मल्लविशेषे ॥

भोला० वालिकडा० इ० व०

गौ० दे० भाषाप्रसिद्धे ॥

वल्गुलीजम् । न० मरिचे । वल्गुलीज० ॥

वल्गुलीवदरो । स्त्री० भूवदयाम् ॥

वल्गुलीमुद्गः । पुं० मकुठकी ॥

वल्गुलीवृक्षः । पुं० सालवृक्षे ॥

वल्गुलुरम् । न० शाइलि ॥ वल्गुलु

गहने ॥ औषधे ॥ कुष्ठे ॥ मज्ज

दशवद :

यान् ० शीपधे । निर्जालस्थाने ॥
विश्वधरणिशब्दरत्नावलिषु ० वल्लर-
मित्तिपाठः ॥

वल्लूरम् । वि० आतपादिनाशुष्कमां
से ॥ वनक्षेत्रे ॥ वाहने ० ऊपर-
भूमौ ० कौलमांसे ॥ वल्लते ० वल्ल्य
तेदा । वल्ल ० । खर्जादित्वाद्दूरः ॥

वल्ल्या । स्त्री० धात्रीवृत्ते ०

वल्लजाः । पु० भूम्नि० उलपि । वध-
ही० इ० प्र० लण ॥ वलते । वल ० ।
क्लिप् । वलति । वलगतौ । अ-
च् । वल्पासौवजस्र । एकीवल्लज
इतिभाष्यादेकत्वे पि ॥ यद्वा । व-
लतेभुवंवेष्टयतिविशादित्वाहप्रत्य-
ये० वल् ; पर्वतः । तक्षजाताः
वल्लजाः । इत्यन्ये । स्वभाषा
बहुत्वेवल्लजाः ॥ अतएव० मुमनोऽ
प्सरोवल्लजादेवेतिपाञ्चिकबहुत्वोऽ
र्थक्रमदोश्वरसूचम् ॥

वल्लजा । स्त्री० लणविशेषे । दृढपत्या
म् । लपोत्तौ । मौञ्जीपत्रायाम् । सा
वेवामि० इ० भा० ॥

वनः । पुं० एकादशकर्णान्तर्गतप्रथ
मकारणे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा ।
यथाभिधानेजननंष्टियस्यशूरातिघो
रोमनुजः कृतोस्वात् । पञ्चालया
तन्निजयेनिवासंकरोतिनिच्यं सुवि
चक्षणः स्थात् ॥

वशंवदः । वि० आद्यत्तकरवाक्यस्यव

वशिका

शरि । इष्टवादिनि ० वशंवशकरंम
धुरंवदति । प्रियवशेवदः खच् ।
सुम् ॥

वशः । पुं० कान्तौ । स्पृहायाम् । इ
च्छायाम् ॥ वेश्यावृत्ते ॥ आद्यत्तता
याम् ॥ वीयस्यवशमापत्रः सतस्य
किङ्करः किल ॥ प्रमुञ्चि ॥ जन्य
नि ॥ न० आद्यत्तत्वे ॥ इच्छाया-
म् ॥ प्रमुञ्चि ॥ वि० आद्यत्ते ॥ व
शनम । वशकान्तौ । वशिरण्योरुप
सङ्स्थानमित्यप् ॥ वटि । अज्वा ॥

वशका । स्त्री० वश्यायांनार्याम् ॥
वशक्रिया । स्त्री० वशीकरणे । संबद्ध
ने ॥ मणिमन्त्रीपधैरायतीकरणे ॥
वशस्यकरणम् । वृजः शच ॥

वशगः । वि० वशीभूते ॥

वशा । स्त्री० वन्ध्यायाम् ॥ सुताधा-
म् । दुहितरि ॥ वीषायाम् । ना
र्याम् ॥ वन्ध्यायाम् ॥ करिष्या-
म् । इतिन्याम् ॥ वटि । वश० ।
पवाद्यच् । उश्चतेवा । वशिरण्यो-
रुपसङ्स्थानमित्यप् ॥

वशाख्यकः । पुं० विशुमारि ॥

वशापाथी । पुं० कुक्षुरि ॥

वशि । न० वशित्ते ॥

वशिकः । वि० रिक्ते । शून्ये ० उश्च
ते । वश० । सर्वधातुभ्यद्भन् । सं-
ज्ञार्याकन् ॥

वशिका । स्त्री० अगुरौ ॥

शिवे ॥ यथा । प्रवालरसमौक्तिका
 स्वरमिदं चतुर्भागभाक्पृथक्पृथग
 यस्मात्तेरजतहेमतीक्ष्णशक्रे । अथी
 भुजगरङ्गकंचिलवकंचिमर्यांखिलं-
 शुभेहनिविभावयेदुभिषगिदंधिषा
 सप्तशः ॥ द्रवैवृषनिशिलुके : क
 मलमालतीपुष्पजैः पयः कदलि
 कन्दजैर्मलयजैयनाभ्युद्भवैः । व
 सन्तकुसुमोकरोरसपतिर्हिवन्तायि
 तः समस्तगदहृद्वेत्किलनिजानु
 पानैरयमितिशय्यागतरङ्गिणी ॥
 वसन्तका । स्त्री० वासन्तीलतायाम् ॥
 वसन्ततिलकम् । न० शर्करोक्तन्दः १४
 प्रमेदे । सिंहाहताहृत्ते ॥ यथा ।
 ज्ञेयं वसन्ततिलकंतमजानगौगः ।
 यथा फुल्लं वसन्ततिलकंतिलकंधना
 ल्यालीलापरंपिककुलंकलमचरौति ।
 वाच्यं प्रपुष्पसुरभिर्मलयाद्रिवाती-
 यातीहरिः समथुरांविधिनाहता
 स्मः ॥ पुष्पविशेषे ॥ औषधविशि
 पे ॥ यथा । अक्षारलूदहनसैम्भवपि
 श्लशक्तचूर्णकरञ्जसहितमथितेनपी
 तम् । नैवंप्ररोहतिपुनर्गुद्वजः स्व
 हेदीस्तस्मै वसन्ततिलकैरपिकल्पक
 ल्पम् ॥
 वसन्ततिलका । स्त्री० वसन्ततिलके ॥
 यथा । उक्तावसन्ततिलकातमजा
 जगौगः ॥
 वसन्तदूतः । पुं० चैत्रे ॥ पिकी, पक्ष

सरागे ॥ चान्दे ॥
 वसन्तदूती । स्त्री० घाटलीहृत्ते ॥ च
 तिसुक्ते । माधवीलतायाम् ॥ ग
 णिकार्याम् । कौकिलायाम् ।
 पिक्याम् ॥
 वसन्तदृष्टः । पुं० चाचञ्चत्ते ॥
 वसन्तदृष्टमः । पुं० चाचञ्चत्ते ॥
 वसन्तमालिका । स्त्री० विषमसप्तप्र
 मेदे ॥ यथा । विषमेससजागुरुस
 मेचित्सभरायश्चवसन्तमालिकासा ॥
 वसन्तसखः । पुं० कामदेवे ॥
 वसन्तोत्सवः । पुं० शैलाकायाम् ॥
 वसा । स्त्री० मांसप्रभवधातुविशेषे ।
 कायस्त्रेहे । मेदसि । यपायाम् ॥
 वसति० दस्तो वा । वसनिवासि०
 वसथाच्छादनेवा । पचाद्यच्० मि
 दाद्यङ्वा ॥ मांसरोहिण्याम् ॥
 वसाद्यः । पुं० शिशुमारैः ॥
 वसादनी । स्त्री० सिंहमुष्याम् । वा
 सकी ॥
 वसानः । चि० चाच्छादयति ॥ वस०
 । शानच् ॥
 वसापाथी । पुं० कुक्कुरैः ॥
 वसिः । पुं० वसने ॥ वस्ति० वसतेवा
 वसथाच्छादने । खनिकप्यग्यसी
 ल्यादिनाद् ॥
 वसिरम । न० अक्षीवि । सामुद्रजव
 यो । वसिरे ॥ वस्ति० वस० । वा
 हुलकात्किरच् ॥ यथा । वसन्तम् ।

वसुधः ।

। वसुस्तम्भः । इन् । वसिंरति ।
राट्टाने । आतीनुपेतिकः । करि
पिय्यल्याम् ॥

वसिष्ठः । पुं० वसिष्ठमुनी । अरुन्वती
जानौ । अरुन्वतीनाथे ॥

वसुः । पुं० देवभेदे । गणदेवता
विशेषे ॥ यथा । धरीभ्रुवक्षसामथ
विष्णुसैवानितीऽनलः । प्रक्षूप
सप्रभासथवसवोऽष्टौक्रमात्स्युताः
॥ धनाधिपे ॥ भाषाम् । दीप्ती
॥ अग्नी ॥ योऽष्टौ ॥ वक्षतृचे ।
शिवमल ल्याम् । पाशुपते ॥ रा
जनि ॥ साधौ ॥ पीतसुद्धे ॥
शिवे ॥ सूर्ये ॥ अष्टसङ्ख्या
याम् ॥ धनिष्ठानक्षत्रे ॥ पुष्करि
ण्याम् ॥ क्लीबे ॥ वृषीपथे ॥ अ
श्वे ॥ विष्णौ ॥ वसन्तिसर्वभूता
न्यत्र । तेष्वयमपिवसतीतिवावसुः ॥
न०रत्ने ॥ धने । रायि ॥ घाटके ॥
जले ॥ स्त्री०दीप्ती । वृषीपथे ॥
वि०मधुरे ॥ शुक्ले ॥ वसतिसर्व-
व०उप्यतेषामुषैः सर्वबोधयतेऽने
गथा०वस्ति०वस्यतेवा । वसनिषा
से०वसभाष्ठादनेवा श्रुस्त्वितिदि
अप्यसियसिदिनिक्लिदिवन्धिमनिभ्य
शे ल्युः ॥

वसुधः । पुं० शिववल्ल्याम् । वक्षपु
थे । सुरेष्टे ॥ अर्कपथे । रक्षा-
र्के । मन्दारे ॥ न०रौमयो । साभ

वसुधारा

रिलयथे ॥ पांशवे ॥ वासुक्ति ॥
स्वार्धकन् ॥ वसुकायतिवा । कौ० ।
आतीनुपेतिकः । वस्त्रेव । यावा
दित्वात्कान्वा ॥ वस्त्रव्यस्त्रिन् ।
त्रीष्टादित्वाद्दृक् । इमुस्विति-
कीया ॥

वसुकीटः । पुं० याचके ॥

वसुचरणम् । न० भगणे ०५ ॥ ० ॥

वसुच्छिद्रा । स्त्री० महामेदावृत्ते ॥

वसुदः । पुं० धनाधिपे । कुर्वरे ॥

हरी ॥ वि०धनदातरि ॥ वसुदय

से । देङ्प्राप्तने । वसुददातिवा ।

ङुदाञ् । आतद्गतिकः ॥

वसुदानः । वि० सर्वफलदे ।

वसुदेवः । पुं० श्रीकृष्णजनके । आ

नकदुन्दुभौ । शूरे ॥ वसुपुत्रनेपुदी

व्यतिगोदते । दिवु० । मचायच ॥

वसुदेशता । स्त्री० धतिष्ठानक्षत्रे ॥

वसुदेवभूः । पुं० श्रीकृष्णे ॥

वसुधा । स्त्री० चितौ ॥ वसुदधाति ।

ङुधाञ् । आतद्गतिकः ॥

वसुधाखण्ड्रीका । स्त्री० भूखण्ड्री
कार्या ॥

वसुधाधिपः । पुं० भूपती ॥ जग-

थे ० । ५ । ० ॥

वसुधानः । पुं० कोशे । वसुधीयते

स्त्रिन् ।

वसुधारा । स्त्री० वृद्धिशाठपूर्वक्षत्रव्य

चेदिराजवसुद्धे श्यककुडालानघृत

वसुमना :

धारायाम् । यथा । कुडालमनाव
 सीधारांसप्तवारान् घृतेनतु । कार
 येत्पञ्चवारान् वानातिनीचानचो
 च्छिताम् ॥ आयुष्मानितिशान्ध
 र्धंजघ्नातचसमाहितः । षड्भ्यः
 पितृभ्यस्तदनुश्राद्दानमुपक्रमेत् ॥
 इतिक्रात्यायनः । अपिच । देह-
 स्थानाभिमात्रायांप्रादेशपरिमाण-
 तः । सप्तवापञ्चवाधिन्दून् दद्यात्
 सिन्दूरचन्दनैः । प्रथमे कविन्दुम-
 तिसान्कामंमाथारमांघ्ररन् । घृ
 तधारामधिच्छिन्नां दत्त्वातत्रवसुंयजे
 त् ॥ कुबेरपुर्याम् ॥ धनसन्तती ॥
 जिनशक्तिविशिषे । तारायाम् ॥ व
 सीखेदिराजस्यधारा ॥ भौमितीर्थ-
 विशिषे ॥

वसुनन्दकः । पुं० खेटके । धनवृत्ति
 जीवके ॥

वसुन्वरा । स्त्री० गोत्रायाम् । उर्व्या
 म् ॥ वसूनिधारयति । संज्ञायांश्च
 वृद्धनिधारीतिखच् । खचिञ्छः ।
 अरुद्धिंश्चदितिमुम् ॥

वसुप्राणः । पुं० वज्रौ ॥

वसुमती । स्त्री० भुवि ॥ यथासप्तद्वी-
 पावसुमतीति । वसुधनमस्त्र्यऽथा
 म् ॥ मतुप् । डीप् ॥

वसुमनाः । पुं० विष्णौ । वसुशब्द
 नप्राथम्येण च्यते । वसुप्रशस्तं यनी
 यस्य । रागहेपादिभिः क्लेशैर्म

वस्तगन्वा

दादिभिरुपक्ले शै चयतीनकलुषि
 तं चित्तं ततस्तन्मनः प्रशस्तम् ॥

वसुरोचिः । न० यज्ञे ॥ वसवः
 रोचन्ते अस्मिन् । रुचदीप्तौ । वसौ
 रुचिः संज्ञायामिति० इत्तिन् ॥

वसुलः । पुं० देवतायाम् ॥

वसुश्रेष्ठम् । न० रुच्ये ॥

वसुसेनः । पुं० कर्षे । अस्याधि
 पे ॥

वसुस्थली । स्त्री० कुबेरपुर्याम् ॥

वसुहृष्टः । पुं० वक्रद्रुमे ॥

वसूकः । पुं० वक्रवृत्ते । न० साश्च
 रिलवणे ॥

वसूत्तमः । पुं० भीष्मपितामहे ॥

वस्तयः । पुं० वष्कये ॥

वस्तयनी । स्त्री० वष्कयिष्याम् ।
 वस्तयिनी ।

विरप्रसूतायांघिनी ॥ वस्तयिन्या
 छिदेोपप्रतर्पणंवलकृत्ययः ॥

वस्तराटिका । स्त्री० वृद्धिकायाम् ।
 कालिकात्तुपे ॥

वस्तः । पुं० छानि ॥ वस्तसते । वस्त
 अर्द्धनेचुरादिः । पचाटाच् ॥

वस्तकम् । न० कृषिमलवणे ॥ वस्त
 इव । अलगन्धित्वात् । इवेप्रति
 कृतावितिवाङ् ॥

वस्तकार्यः । पुं० शालवृक्षे ॥

वस्तगन्वा । स्त्री० अलगन्धायाम् ॥

वस्तयेवगन्वोऽथाः । वस्तशब्दः

वस्ति :

वस्यम्

स्वगन्धलाक्षयिणः ॥

वसमोदा । स्त्री० अजमोदायाम् ।

वसमोदयति । मुद्० । ग्यन्तः

कर्मस्थश्च ॥

वस्तान्त्री । स्त्री० ऋगलान्त्रीक्षुपि । वृ

षगन्धायाम् । मेघान्त्वाम् । व

स्तस्त्रैवान्त्वमस्याः । गौरादिः ॥

वस्ति : । पुं० स्त्री० नामैरघोभागे ।

नाभिलिङ्गयोरन्तरे ॥ मू० चाशये

धनुर्वक्रावस्तिरित्यभिधीयते ॥ ना

मैरघस्तादलावूसदृशमघोनालमने

कच्छिद्रं मू० भाजनं वस्तिरुच्यते ॥

अस्यालक्षणे यथा । विस्तीर्णांसांश

षास्त्रिघावस्तिः पुंसांप्रशस्यते ।

निर्मांसाकर्कशांरुवाद्दुःखदारिद्र्य

दाक्षता ० गोमायुसदृशायस्त्रजतो

द्रमहिस्यक्षय । समधिद्दुःखिता

नित्यंधनहीनद्यमानवः ॥ वसति

मू० मव । यथा । वस्ते ० वस्यते

वा । वस० निवासे ० आच्छादने

वा । वस्यतिवा । वस्तुसम्भे । व

सेस्तिः ॥ चिकित्साविशेषे ॥ य

था । वस्तिदिधानुवासाख्योनिरुह

स्यततः परः । यः कोचैर्दीयतेस

स्यादनुवासननामकः ॥ कपाय

धीरते लैर्योनिरुहः सनिगद्यते ।

वस्तिभिर्दीयतेयस्यात्तस्मादुन्तिरि

तिस्यूतः ॥ वस्तिभिः सृगादीनां

मू० चाशयैः ॥ मू० स्ति० वस्यतः -

वसान्तावयवेषु ॥ दशासु ॥

वस्तिकर्माव्यः । पुं० चरिष्टवृक्षे ।

फेनिले ॥

वस्तिमलम् । न० मू० वै ॥

वस्तु । न० द्रव्ये ॥ यदर्थे ॥ जग

तिवस्तुद्वयं भावोऽभावश्च तिन्यत्र

शास्त्रम् ॥ वस्तु० सञ्चिदानन्दा

द्वयं ब्रह्मेतिवेदानशास्त्रम् ॥ वस

ति । वस० । वसेस्तुन् ॥ लघुप्र

माण्याभ्यांश्चिद्वस्तुसिद्धिर्भवतीतिव्या

ख्यातारः ॥

वस्तुकम् । न० वास्तुके ॥

वस्तुकी । स्त्री० श्वेतचिह्नीयाकी ॥

वस्तुपरिच्छेदः । पुं० सजातीयभेदे

विजातीयभेदः स्वगतभेदश्चेतिचि

विधभेदे ॥ जीवेश्वरभेदः ० जीवज

गद्भेदः ० जीवपरस्परभेदः ० ईश्वरजग

द्भेदः ० जगत्परस्परभेदश्चेतिपञ्चवि

धभेदे ॥ वस्तुनः परिच्छेदः परि

च्छिन्नत्वम् ॥

वस्तुविवेकः । पुं० अनिच्छान्निच्छक्ष

पृथक्करणे ॥ निज्यमात्मस्वरूपं

द्विदृश्यं तद्विपरीतगम् । एवंथानि

चयः सम्यक् विवेकीवस्तुनः सयै

॥ वस्तुनोविवेकः ॥

वस्ता । पुं० वास्तव्ये ॥ वसति । व

स० । वच् ॥

वस्यम् । न० निशान्ते । गृहे ॥ वस

नम् । वस० वसेस्तिः ॥ तत्रसा

वह्निगन्धः

सोत्रे ॥

वह्निः । य० वाद्ये ॥ वहति । वह० ।
इस् ॥

वहुलः । पुं० अग्नी ॥ कृष्णपक्षे ॥
न० आकाशे ॥ सितमरिचे ॥ वि०-
प्राज्ये । प्रचुरे ॥ कृष्णवर्णे ॥ बहु
नयान् लाति । ला० । आतद्वति-
कः ॥ वहति । वह० । वाहुलका
दुलच् ॥ बहुलायां जाते ॥ सन्धि-
लाद्युतुनचनेभ्योऽण् । संस्रश्चयिष्ठा
पाठे तिलुक् ॥

वहुलां । स्त्री० नीलिकोयाम् ॥ एलाया
म् ॥ गवि ॥ मानसाचलस्य देवी-
विशेषे ॥

वहुलाः । स्त्री० भूनि० कृषिकाम् ॥
वहेडुकः । पुं० विभीतकवर्जे । व-
हेडा० इ० भा० प्र० ॥

वह्निः । पुं० वैश्वानरे । वीतिहोत्रे ।
धनक्षये । अग्नी ॥ स्वाहादेवी वह्नि-
पत्नी ॥ चित्रकाख्यौषधौ ॥ भद्राव-
के ॥ निम्बके ॥ वहति ह्यम् ० देवि
भ्योऽहविः प्रापयति वा । बहुप्राप-
ये । वह्निश्च्युद्युद् स्त्राहात्वरिभ्यो
निहिति० निः ॥

वह्निकरो । स्त्री० धातुपुण्याम् । धा-
तव्याम् ॥

वह्निकाष्ठम् । न० दाशगुरुषि । दा-
हकाष्ठे ॥

वह्निगन्धः । पुं० यक्षधूपे ॥

वह्निवक्षसः

वह्निगर्भः । पुं० वंशे ॥

वह्निगर्भा । स्त्री० शमीद्रुमे ॥

वह्निवक्षा । स्त्री० कलिकारीवृक्षे ॥

वह्निज्वाला । स्त्री० धातकीवृक्षे ॥

वह्नेरिवज्वालाऽस्याः । वह्नेर्ज्वलि-
ववा । रक्तपुष्पत्वात् ॥

वह्निदमनी । स्त्री० अग्निदमनीक्षुप-
वह्निदीपकः । पुं० कुसुम्भे ॥

वह्निदीपिका । स्त्री० अजमोदायाम्

वह्निनामा । पुं० चिचके ॥ भद्राव-
के ॥

वह्निनी । स्त्री० जटांसांस्थाम् ॥

वह्निपुष्पी । स्त्री० धातकर्पा ॥

वह्निभोग्यम् । न० छुरे ॥

वह्निमन्थः । पुं० गणिकारिकावृ-
क्षे ॥

वह्निमन्थकः । पुं० अग्निमन्थे ॥

वह्निमारकम् । न० जले ॥

वह्निमित्रः । पुं० वायो ॥

वह्निरैताः । पुं० शिवे । छथानुरेत-
सि ॥ वह्नैरैतोऽस्य ॥

वह्निलोहकम् । न० कांस्ये ॥

वह्निवक्षा । स्त्री० कलिहायाम् ।
लाहल्याम् ॥

वह्निवधूः । स्त्री० अमाय्याम् ।
स्वाहायाम् ॥

वह्निवर्णम् । न० रक्तोत्पले ॥

वह्निवध्वजः । पुं० सर्जरसे । धून-
के ॥ अनिले ॥ वह्निर्वध्वजः ॥

शांशिक :

वह्निशीघ्रम् । न० निम्बूके ॥ ख
र्ये ॥

वह्निशिखम् । न० कुमुम्भी ॥ वह्नि
वत् । शिखाऽस्य ॥

वह्निशिखरः । पुं० लोचमस्तके ॥
वह्निशिखा । स्त्री० अनंतायाम् ॥

फलिन्याम् ॥ कलिकार्याम् ॥
घातक्याम् ॥

वह्निसञ्ज्ञः ।) पुं० चिचकाख्यौ
वह्निसञ्ज्ञकः ।)

यवौ ॥ वह्निः सञ्ज्ञायस्यसः ॥
वह्निसखः । पुं० घायौ ॥ जीरके ॥

वह्नम् । न० वाहने । शकटे ।
वहन्यनेन ॥ वह० । पञ्चकरण
मितियत् ॥

वह्ना । स्त्री० मुनिपत्न्याम् ॥
वह्नीकः । दिग्विधि ॥ ब्रह्मते । व

ह्नाप्राधान्ये । वाहुल्यदोषान् ॥
वा । विकल्पे ॥ उपमायाम् । उप

माने । वितर्के । पादपूरणे ॥
समुच्चये ॥ विश्वम्भे ॥ गानार्थे

॥ अतीति ॥ एवार्थे ॥ अवधारणे
वाति । वागतिगन्धनेः । द्वि

प ॥

यांशः । वि० वंशसम्बन्धिनि ॥
यांशिकः । पुं० वंशीवादके । धैष

विके ॥ वंशीवादनशिल्पमस्य ।
ठक् ॥ भोरभूतान्वाशान्हरति

० वधति ॥ आवधतिवा । तयरति

वाकुलम्

वहतीत्यादिनाठञ् ॥

वांशी । स्त्री० वंशरीषनार्या ॥

वाः किटिः । पुं० शिशुमारि ॥ कु
श्रीरे ॥ वारोन्नलस्यकिटिःशूकारः ॥

वाः सदनम् । न० जलाधारे ॥ ज
ज्ञान्तस्यगृहे । जलमन्दिरं ॥ इ०

भा० प्र० ॥

वाकः । पुं० वाचि ॥ उच्यतेऽनये
ति । वचपरिभाषणे । शरण्याञ्

॥ न० वकसमूहे ॥ वक्त्राणांसमू
हः तस्यसमूहश्चक्षुः ॥ चि० व

कसम्बन्धिनि ॥ वकसावयवीधि
कारोवा । प्राचिख्यादञ् ॥

वाक्यौ । वि० वाम्यशिष्टे ॥ वाक्यावि
द्यतेऽस्य । अतइनिः ॥

वाकुची । स्त्री० ज्योतिषविधि । सा
म्राज्याम् ॥ सुप्रभायाम् । काम्बो

ज्याम् । पृतिगन्यायाम् ॥ वाकु
चीमधुरातिक्ताकटुपाकारसायनी

। विष्टम्बहृदिमारुच्यासरास्ये प्रास
पित्तनुत् ॥ रुषाहृद्याश्र्वासकुष्ठमे

हृज्वरकृन्निप्रणुत् । तत्फलपित्त
ककुष्ठकफानिलहरकटु ॥ कैश्यं

खर्च्यं हृमीश्र्वासकासशोथामपाण्डु
हृत् ॥ वातसङ्कोचयति । कुचश

ब्दतारि । मूलविमुखादिखातृक ।
पृषादरादिः ॥

वाकुलम् । न० पकुलफले ॥ वाकु
लसधुरंगारिद्वन्स्यैर्यकरंपरम् ॥

वाचनिक :

वाच : । पुं० सत्त्वविशेषे । वाचा०
इ०गौ०दि०भा० ॥

वाचयमः । पुं० सुनौ । मौनव्रतिति
॥ वाचंयच्छति । यमउपरमे । वाचि
यमोव्रतव्रतखच् । वाचंयमपुरन्द
रौचैत्यसन्तत्त्वम् ॥

वाचकः । पुं० शब्दे । यथा । शास्त्रे
शब्दस्तुवाचकः । शास्त्रं व्याकरणा
दौयोवाचकः । साधुशब्दः स एवनि
रुपपदेनशब्दशब्देनव्यपञ्चितवते ॥
वर्णव्यतिरिक्तस्वरपदस्यवाक्यस्ययाथा
चकात्त्वमिच्छन्तिवैयाकरणाः । वर्णा
र्थाप्रत्येकंवाचकत्वे द्वितीयादिवर्णा
च्चारणानर्थक्यप्रसङ्गादिति कौथटः
॥ कथके । पुराणादिपाठके ॥ सचत्रा
ह्वण्येवभपति । यथा । ब्राह्मणंवा
चकंविद्याज्ञान्यवर्णजमादरात् ।
श्रुत्वाऽन्यवर्णजाद्राजन्वाचकाङ्गरकं
व्रजेदिति ॥ वि० वक्तारि । वक्ति ॥
वाचकशो । स्त्री० वचकोर्दुहितरि ।
गाय्याम् ॥

वाचनम् । न० कथने । पठने ॥ यथा
। श्रुष्टेनानन्यचिर्षे नपठितव्यं प्रथम
तः । नकार्योसक्तमनसाकार्येस्तौ
वस्यवाचनमितिवाराशीतन्त्रम् ॥

वाचनकम् । न० प्रहेलिक्षायाम् ॥ वा
यनी । द्वितीयादने । दूपयिशेषे ॥

वाचनिकः । वि० वचनप्राप्ते ॥ वच
नादागतः । ठक् ॥

वाचालः

वाचनीयः । वि० वाचयितुमर्हे ॥

वाचस्पतिः । पुं० जीवे । बृहस्पती
॥ वाचः समस्तविद्यारूपस्यवचसः
पतिः । पठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपद
प्रयस्याधि ध्वितिसत्त्वविधानात् । प
ठ्याचलुक् ॥

वाचस्पतिवल्लभः । पुं० पुष्परामणौ
। पोखराज० वृतिभाषाप्र० ॥

वाचस्पत्यम् । न० वाग्मिन्त्वे ॥ ब्राह्म
णादिच्चाद्वावेत्यब् ॥

वाचा । स्त्री० वाधि । वाद्याम् ॥ क्वि
वन्ताद्वाची० भागुरिमतीटाप् ॥

वाचाटः । वि० जल्पाके । वाचाले ।
वहुगद्यं वाचि ॥ कुत्सितं बहुभाष
ते । अललाटधीबहुभाषिणि । कु
त्सितवृत्तिवक्तव्यमितिवाक्प्रव्यादा
टच् । सुबहुभाषिण्यपिजल्पाच्चवा
चाटवाचालावर्त्तन्ते । वाचाटोवा
चालोजल्पाकः सुबहुभाषीत्यादि
तिश्रोक्कार्हेपर्यायैवापालितः ।
निष्प्रगल्भवाचालोमुपतिष्ठे सर
स्वतीमिति मुरारिच ॥

वाचारम्भणम् । न० अन्तज्जडानात्म
रूपे ॥ निरुप्यमाणे स्वतः सप्ताष्टौ
नमपियदपरीक्ष्यव्यवहारगोचरतया
गम्यतेतदिच्छेधः ॥

वाचाष्टः । चि० वाचाटे ॥ कुत्सितं
बहुभाषते । वाचीवृत्तीस्त्रसन्तिवा ।
आलजाटधीबहुभाषिणि । कुत्सित

वाच्यम्

वाजसनेयः

इतिवक्तव्य मितिवाचपालच् ॥
 वाचिकम् । न० सन्दे शवाचि ॥
 वाचाव्याहतायाया मितिठक् ॥
 वाचिकंतद्वेषचद्रूतखेनामिशंसम
 मितिशब्दरत्नावली ॥ पुं० वाक्या
 रम्भे ॥ यथा । आलापश्चविलापश्च
 संलापश्चविलापकः । अनुवापो
 पलापश्चसन्दे शस्यतिदेशिकः ॥
 अपदेशीपदेशौचनिर्देशौव्यपदेशकः
 । कौर्क्षितावचनारम्भाद्वाद्वा
 मीसनीषिभिरिच्छुक्कूलनीलमणिः
 ॥ चि० वाचा० वचसाकृते ॥ यथा ।
 खाधिकवाचिकवापिमानसंवायया
 मति । आराधनेपरेशस्यभाप्रशुद्धि
 र्विधीयते ॥

वाचिकारकः । पुं० छिखे । वण्ट
 ते ॥

वाच्युक्तिः । चि० शस्मिनि ॥ वा
 चोवचसः युक्तिः सदुक्तिश्चम्
 । वाक्दिकूपश्चद्भ्यायुक्तिदण्डदरे
 ध्वितिप्रष्टाचलुक् ॥

वाचोयुक्तिपटुः । चि० सुवक्तरि । वा
 श्मिनि । वाचोयुक्तिश्चासौपटुश्च ॥

वाच्यम् । न० प्रतिपादने । दूषणे ।
 चि० कुस्मिते । छौने ॥ वचनाहे ॥

अभिधेये । यद्यस्याच्छब्दान्नियमत
 : प्रतीयते । तत्तत्तत्रवाच्यम् । यथा

। सामान्येच्छस्मिन्वाक्ये गोशब्द
 सगोत्वम् ॥ उच्यते । वचपरिभाष

णे । यत् । वचोऽमवदसंज्ञायामि
 तिनफुत्वम् ॥ अर्थावाच्यस्यलक्ष्यस्य
 व्यङ्गाद्येतिचिधामतः । वाच्योर्वा
 मिधयादीध्याकृत्योत्तलक्षयामतः
 । व्यङ्ग्योव्यञ्जनयाताः स्युस्ति सः
 शब्दस्यशक्तयः ॥

वाच्यमानः । चि० प्रस्तूयमाने ॥ व
 चेशौरादिकात्कर्मणिलटः शान
 च् ॥

वाजः । पुं० निखुने । शब्दे ॥ प
 र्णे ॥ शरपर्व ॥ विगे ॥ सुनौ ॥
 न० चूते । यज्ञे ॥ अग्ने ॥ वारि
 णि ॥ वज्रत्वेन । वज्रगतौ । वृत्त
 खेतिवच् । निष्ठायांसिट्त्वान्नफु
 त्वम् ॥ वाजयतिषा । श्यन्तः ।
 पचाद्यच् ॥

वाजपेयः । पुं० न० अन्नसुराप्रधाने
 वाजपेयश्चेति । वाजपेयप्रतिपादके
 सत्ये ॥

वाजपेयिकः । पुं० वाजपेययागविदि
 तरि ॥ वाजपेयप्रतिपादकयन्या
 ध्येतिरि ॥ वाजपेयमधीते । वेदवा
 । ऋतूक्यादिसूचान्ताट्ठक् ॥

वाजमेधौ । पुं० वाजपेययज्ञे ॥
 वाजश्रवाः । पुं० अन्नदानादिनिमि
 त्तयशोविशिष्टे । वाजमन्नं तदा
 नादिनिमित्तं श्रवायशोयश्रवः ॥

वाजश्रवसः । पुं० वाजश्रवसीपत्ये ॥
 वाजसनेयः । पुं० जनमेजयस्यतवेदा

वाचनिक :

वाचः । पुं० सख्यविशिष्टे । वाचा०
दू० गौ० दे० भा० ॥

वाचयमः । पुं० सुनौ । मौनव्रतनि
॥ वाचयच्छति । यमलपरमे । वाचि
यमोव्रतव्रतिसख् । वाचयमपुरन्द
रौचित्यसन्तत्त्वम् ॥

वाचकः । पुं० शब्दे । यथा । शास्त्रे
शब्दस्तुवाचकः । शास्त्रे व्याकरणा
दीयोवाचकः साधुशब्दः सर्वनि
रुपपदेनशब्दशब्देनव्यवहिते ॥
वर्थातिरिक्तस्यपदस्यवाक्यस्यवाचा
चकत्वमिच्छन्तिवैयाकरणाः । वर्था
णाप्रत्ययंवाचकत्वे द्वितीयादिवर्था
च्चारणानर्थक्यप्रसङ्गादितिकैयटः
॥ कथके । पुराणादिपाठके ॥ सचब्रा
ह्मणएवभयति । यथा । ब्राह्मणवा
चकंविद्यादान्यवर्णंभमादरात् ।
श्रुत्वान्यवर्णंजाद्राजन्वाचकाभ्रकं
प्रजिदिति ॥ चि० वक्तारि ॥ वक्ति ॥

वाचक्यो । स्त्री० वचकानुदुहितरि ।
गार्वाङ्गम् ॥

वाचनम् । न० कथने । पठने । यथा
। श्रुतेनानन्वचित्तेनपठितव्यप्रयत्न
तः । नकार्यासक्तमनसाकार्येस्तो
त्रस्यवाचनमितिबाराहीतन्त्रम् ॥

वाचनकम् । न० प्रहृष्टिकायाम् ॥ वा
चने । व्रतोपायने । दूपविशिष्टे ॥

वाचनिकः । चि० वचनप्राप्ते ॥ वच
नादागतः । ठक् ॥

वाचालः

वाचनीयः । चि० वाचयितुमर्हे ।
वाचस्पतिः । पुं० जीवे । बृहस्पती
॥ वाचः समस्तविद्यारूपस्यवचसः
पतिः । षष्ठाः पतिपुत्रपृष्ठपारपद
पदस्यार्थे द्वितिसत्त्वविधानात् । ष
ष्ठाञ्जलुक् ॥

वाचस्पतियज्ञभः । पुं० पुष्यरागमथौ
। पोखराज० व्रतिभाषाप्र० ॥

वाचस्पत्यम् । न० वाग्मिन्त्वे ॥ ब्राह्म
णादित्वाद्वाविष्यञ् ॥

वाचा । स्त्री० वाचि । वाख्याम् । क्ति
वन्ताद्वाची० भागुरिमतेटाप् ॥

वाचाटः । चि० जल्पाके । वाचाले ।
बहुगच्छंवाचि ॥ कुत्सितं बहुभाष
ते । खालजाटचौबहुभाषिणि । कु
त्सितव्रतिवक्तव्यमितिवाक्शब्दादा
टच् ॥ सुबहुभाषिणमिजल्पाकवा
चाटवाचालावर्धन्ते । वाचाटोवा
चालीजल्पाकः सुबहुभाषीस्यादि
तिञ्चाकार्षेपर्यायिवोपालितः ।
निश्चप्रगल्भवाचालामुपतिष्ठे सर
स्वतीमितिपुरारिच ॥

वाचारम्भणम् । न० चन्तजडानात्म
रूपे । निरुथ्यमाणे स्वतः सत्ताही
नमपिथदपरोक्षव्यवहारगोचरतया
गम्यतेतद्विषयः ॥

वाचालः । चि० वाचाटे ॥ कुत्सितं
बहुभाषते । वाचोवृष्टीस्यसन्तिवा ।
खालजाटचौबहुभाषिणि । कुत्सित

वाच्यम्

इतिवक्तव्य मितिवाच्यमालम् ॥
 वाचिकम् । न० सन्देशवाचि ।
 वाचिः। व्याहृतार्थाया मितिठक् ॥
 वाचिकं तत्रवेद्यचद्रूतत्वे नाभिगं प्रन
 मितिशब्दरक्ष(वली) ॥ पुं० वाक्या
 रम्भे ॥ यथा । आलापश्चविद्यापश्च
 संलापश्चविद्यापकः । अनुलापी
 पलापश्चसन्देशस्यातिदेशिकः ।
 अपदेशीपदेशौचनिर्देशीव्यपदेशकः
 । कौशितापचनारम्भाद्वाद्वा
 मीसनीपिभिरिच्छुक्नुलनीलमणिः
 ॥ चि० वाचा० दचसाकृते ॥ यथा ।
 आशिकशाचिकंवापिमानसंयथा
 मति । आराधनेपरेशस्त्रभाषशुद्धि
 विधीयते ॥

वाचिकशारकः । पुं० लिखे । वर्णदृ
 षे ॥

वाचोयुक्तिः । चि० चाग्नि ॥ वा
 चोवचसः युक्तिः सयुक्तिपक्षम्
 । पादुदिकपश्यद्भ्योयुक्तिदण्डपरि
 ध्वितपठराचलुक् ॥

वाचोयुक्तिपटुः । चि० सुवक्त्रि । वा
 भ्मिनि । वाचोयुक्तिशास्रीपटुश्च ॥

वाच्यम् । न० प्रतिपादने । दृषणे ।
 चि० शुम्भिते । होने ॥ वचनार्थे ॥

अभिधेये ॥ यद्यस्याच्छब्दाद्रियमत
 : प्रतीयते । तत्तस्यवाच्यम् । यथा

। सामान्येष्वस्मिन्वाक्ये० गोशब्द
 स्वगोत्वम् ॥ उच्यते । वचपरिभाष

वाजसनेयः

ये । ष्यत् । वचोऽशब्दसंज्ञायामि
 तिनकुत्वम् ॥ पर्यावाच्यखलक्ष्य
 व्यङ्ग्येतिविधामतः । वाच्योर्वा
 भिधयादीर्ध्यालक्ष्यालक्ष्ययामतः
 । व्यङ्ग्योव्यङ्ग्यनयाताः स्युस्तिष्ठः
 शब्दलक्ष्यतयः ॥

वाच्यमानः । चि० प्रकृत्यमाने ॥ व
 चेशीरादिकात्कर्मचिण्टः शान
 च् ॥

वाजः । पुं० निस्त्रने । शब्दे ॥ प
 च् ॥ शरपच ॥ वेने ॥ मुनी ॥
 न० चृते । यज्ञे । च्ने ॥ वारि
 णि ॥ वज्रत्वमेन । वज्रगतौ । इल
 खीतवच् । निहायासैट्त्वात्प्रकृ
 त्वम् ॥ वाजवतिषा । यज्ञः ।
 पचाद्यच् ॥

वाजपेयः । पुं० न० अन्नपुराप्रधाने
 यागावशेषे ॥ वाजपेयप्रतिपादके
 यन्त्ये ॥

वाजपेयिकः । पुं० वाजपेययागविदि
 तारि ॥ वाजपेयप्रतिपादकयन्वा
 च्येतारि ॥ वाजपेयमधीते । वेदेषा
 । क्तृक्वादिसूचान्नाट्ठक् ॥

वाजभाजी । पुं० वाजपेययज्ञे ॥

वाजशयः । पुं० अन्नदानादिनिमि
 त्तयथोविशिष्टे । वाजमन्नं तदा
 नादिनिमित्तशरीयशोयकसः ॥

वाजशयसः । पुं० वाजशयसीपत्ये ॥

वाजसनेयः । पुं० जनमेजयहृतवेदा

वायु :

वाहव्यम् । न० विप्रहन्ते ॥ वाहवा
नांसमूहः । ब्राह्मणमाणपवाहवा
दम् ॥ वाहव्यतायाम् ॥ वाहवस्यफ
मभावीवा । ब्राह्मणादिच्चात्प्यञ् ॥
वाहवलिः । पुं० वाग्वाहस्त्रापत्ये ॥
अपत्ये० अतद्भञ् । याचीवादेड
त्वं वल्भावसीत्तरपदस्ये जि ॥
वाढम् न० दृढे । भृशे । अतिशये
॥ प्रतिज्ञायाम् । चि० अतिशयि
नि ॥ आवेष्टके । बाधते । बाहप्र
यत्ने० चोष्ठ्यादिः । गत्यर्थेतिष्ठ
प्रच्यये० चुञ्चस्त्रान्ते तिनिपातिरा
म् ॥ उच्चतेस्त्रवा । बहप्रापये ।
क्ताः । चुञ्चस्त्रान्ते तिसाधुः ॥
वाढम् । अ० स्त्रीकारे । अङ्गौ-
कृतौ ॥
वायुः । पुं० काण्डे । शरे । पृषत्के
। विशिखे । अजिह्वगे । खगे । क
लम्बे । मार्गणे ॥ गोस्तने ॥ के
वले ॥ अम्ने । शरस्यादयसि ॥
हृद्यविशिषे ॥ भद्रमुञ्चे ॥ दैत्यवि
शिषे । वलीर्ष्ये हपुर्चि ॥ कविषरि
॥ मुञ्चे ॥ नीलभिण्ड्याम् ॥
ध्वनौ । चि० ध्वनियुक्ते ॥ वाण
यति० रेपमुत्पादयतिश्वम् ।
वयस्ये । स्वार्थेऽन्तः । मचा
दाच् । वयस्ये । कर्मणिघञ्या ॥
वयनम् । भावेघञ्वा ॥ वायुः
शब्दोऽस्यस्य । अर्थ० वाज्या ॥

वायुयुद्धम्

वायुयुद्धम् । स्त्री० रावणवायुनिर्भ
मसोमेश्वरगिरिप्रभवनदीविशेषे ॥
यथा । सोमेशाहृत्त्रिभो भाग्यवाण्य
नाद्रिं विभियथै । रावण्ये नप्रकटि
ताजलधारातिपुण्यदा । वाणगङ्गे
तिविख्यातायास्मान्नादवहारिणी ।
स्त्रात्वात्तुवायुगङ्गायां दृष्ट्वावाण्ये-
श्वरं विभुम् । गङ्गाज्ञानफलंप्राप्य
मोदतेदेवगद्दिवि ॥
वायुयुद्धः । पुं० वापयुद्धे । वे
सनि ॥
वायुयुद्धम् । स्त्री० शरपुङ्गायाम् ।।
वायुपुरम् । न० देवीकीर्ति । शि
षितपुरे ॥ वायुस्यपसुरविशिषस्य
पुरम् ॥
वायुभट्टः । पुं० गत्यकारविशिषे ॥
वायुयुद्धम् । न० वाणसुरेषसहश्री
कृष्णस्ययुद्धे ॥ शरैर्भूधे ॥
वायुलिङ्गम् । न० नर्मदानयुद्ध
वशियलिङ्गे ॥ यथा । नर्मदानल
मध्यस्थं वाणलिङ्गमितिस्रृतम् । वा
युलिङ्गे स्वयंभूतेचन्द्रकान्ताङ्गयंस्थि
तम् ॥ चान्द्रायणशतंकार्येश्वरोनै
वेद्यभक्षणात् । याद्यायाश्चविभा-
गीयंवाणलिङ्गं विद्यते ॥ तदपि
तंजलंवाङ्गं वाङ्गं प्रासादसंप्रया ।
शिवनाभमयंलिङ्गं सदापुण्यं मह-
र्षिभिः ॥ यतश्चसर्वलिङ्गेभ्यस्त-
दधिपूज्यतसंमतम् । चतुरङ्गल

वाणिनी

वात :

मुच्छ्रायंरन्व वेदिकयायुतम् ॥ उष
मं लिङ्गमाख्यातंपञ्चसूत्रसुसाधित
म् । तद्धर्ममध्यमं प्रोक्तं तद्धर्म
मवरं स्मृतम् ॥ तस्मान्यनंपूजनीयं
नकदापिनतत्फलम् ॥ रुद्राक्षं शि
वलिङ्गस्य लस्यूलं प्रशस्यते । शा
खामेनामर्दश्चसूक्ष्मसूक्ष्मोविशि
ष्यते ॥

वायुवारः । पुं० भटादेद्योलाह्वतिस
ज्ञाहे । वारवाणे । चोलाके ॥

वायुवारकः । पुं० कञ्चुकी । वायुस्य
वारकः ॥

वायुसुता । स्त्री० जपायाम् ॥ वायु
स्यसुता ॥

वायुहा । पुं० विष्णौ ॥

वाया । स्त्री० वायमूखे । पुं० स्त्री०
नीलकिण्टाम् ॥ वय्यते । वयश
ब्दे । कर्मणिघञ् ॥

वायाग्यः । पुं० मुञ्जे ॥ वायुद्वया
ख्याय ॥

वायाश्रयः । पुं० धनुषि ॥

वायासगम् । न० धनुषि ॥

वायिः । स्त्री० वखादेर्वयनक्रियाया
म् । व्यूती ॥ वयने ॥ वायुदण्डे
षम्बुदे । मूल्या ॥ सरस्वत्याम् ॥
वायनम् । वय० । चुरादिः ।

वचद् ॥

वाणिनी । स्त्री० नक्त्याम् ॥ मत्ता
यांनार्याम् ॥ विदग्धवनितायाम् ॥

वयश्र्यवणति । वय० । चावश्र्यके
तियद्यादित्वाहाणिनिः ॥ षाष्टिसं
ज्ञकच्छन्दः १६ प्रभेदे ॥ नजमजरै
र्यदाभवतिवाणिनीगयुक्तैः ॥ यथा
। स्मृतुस्तुमाननेऽयमनुवाणिनी-
तिरम्यं शवचरणप्रसादपरिपायतः
कथित्वम् । भवजलराशिधारकर
णचमंसुकुन्दं सतरामहंसवैः स्वर
चित्तैश्चावानितित्वम् ॥

वायौ । स्त्री० सरस्वत्याम् । भारत्या
म् ॥ वायुक्रियायाम् । व्यूती ॥
वचने ॥ वय्यते । वय० । सर्वधा
तुभ्यद्भित्तिः । इन् । कृदिकाराद
क्तिनद्भित्तिः ॥

वातः । पुं० पवने । जलसने । वायौ
॥ निमित्तभेदेनास्यगुणायथा । व्य
जनस्थानिणस्तृष्यास्वेदमूर्च्छाश्रमा
पहः ॥ तालवृन्तभवेवातस्त्रिदे
यमनेनामतः । वंशव्यजनजः सी
ष्योरक्तपित्तप्रकीपनः । धामरीव
स्त्रसमात्तामायुरीविषजस्तथा ॥ ए
तेदिपजितावाताः स्निग्धाहृद्यास्तु
पूजिताः ॥ याति । वागतिगन्ध
नथाः । इतिमृगिणवाऽमिदमि
ल्लुपूधूर्ध्विभ्यस्तद्वितितन् ॥ स्वाति
नक्षत्रे ॥ रोमविशिषि ॥ ऐमन्तवर्षा
शिगिरेपुवायोः प्रकीर्षाभवति ।
यतः । मार्गपौषितयामाघेऽथा
देषावणेपिच । भाद्रेमासेपिचि

वाणः

वाङ्मयम् । न० विप्रवन्दे ॥ वाङ्मया
 नांसनूङ् । ब्राह्मणभाषणवाङ्मया
 यन् ॥ वाङ्मयतायाम् ॥ वाङ्मयस्यक
 मभाषोवा । ब्राह्मणादित्वात्पृञ् ॥
 वाङ्मयिः । पुं० वाङ्मादस्यापत्ये ॥
 अपत्ये० अतइञ् । वाचोवादेड
 च्चवल्भावस्योत्तरपदस्यञि ॥
 वाङ्मयम् न० वृद्धे । शृणो । अतिशयि
 ॥ प्रतिज्ञायाम् । वि० अतिशयि
 नि ॥ अविष्टके । वाङ्मये । वाङ्मय
 यत्ने० शोच्यते । गच्छर्थेतिक्त
 प्रत्यये० च्चुञ्चान्तेतिनिपातित
 म् ॥ लक्ष्मणस्यवा । बह्वप्रापर्थे ।
 क्तः । च्चुञ्चान्तेतिसाधुः ॥
 वाङ्मयम् । अ० स्त्रीकारे । अङ्गी-
 कृतौ ॥
 वाणः । पुं० फण्डे । शरे । पूषत्वे
 । विशिषे । अलिङ्गतेः खने । क
 लस्व । मार्गर्थे ॥ गोस्तने । की
 वले ॥ पत्नी ॥ शरस्यापयवे ॥
 वृक्षविशिषे ॥ भद्रमुञ्चे ॥ दैव्यवि
 शिषे । वलेच्येष्टपुत्रे ॥ कविशरे
 ॥ मुञ्चे ॥ नीलमिष्व्याम् ॥
 ध्वनौ । वि० ध्वनियुक्ते । वाण
 यति० रोषमुत्पादयतिशत्रुम् ।
 वणशब्दे । स्वार्यश्रुतः । पचा
 दच् । वण्यते । धर्मणिघञ्वा ॥
 वणनम् । भाषणञ्वा ॥ वाणः
 शब्दोऽस्यस्य । अर्थअद्यत्वा ।

वाणयुद्धम्

वाणयुद्धम् । स्त्री० रावणवाणनिर्भ
 झसोमेश्वरगिरिप्रभवनदीविशिषे ॥
 यथा । सोमेशाह्वयिषे भारेश्वर
 नाद्रिं विमिष्यथै । रावण्ये नम्रकटि
 ताजलधारातिपुण्यदा । वाणयुद्धे
 तिबिख्यातायास्मानादवहारिषी ।
 स्नात्वातुवाणयुद्धायां दृष्ट्वावाण-
 युद्धरंविभुम् । गङ्गास्नानफलंप्राप्य
 मोदतेदेवबह्विवि । -
 वाणयुद्धः । पुं० वाणयुद्धे । वि
 मनि०
 वाणयुद्धम् । स्त्री० शरपुङ्खायाम् ।
 वाणयुद्धम् । न० देवीकीर्ति । शी
 णितपुरे ॥ वाणयुद्धपुरविशिष्य
 पुरम् ॥
 वाणयुद्धः । पुं० यन्त्रकारविशिषे ॥
 वाणयुद्धम् । न० वाणयुद्धस्यश्री
 कृत्यास्ययुद्धे ॥ शरैर्मध्ये ॥
 वाणयुद्धम् । न० नर्मदानयुद्ध
 वशिवशिङ्गे ॥ यथा । नर्मदानज
 मध्यस्थं वाणयुद्धमितिस्मृतम् । वा
 णयुद्धे स्वयंभूतेचन्द्रकान्ताह्वयंस्त्रि
 तम् ॥ चान्द्रायणशतंकायैश्चक्रोर्नै
 विद्यमचपात् । याज्ञायाह्वयिभा-
 षीर्थं वाणयुद्धं नदिव्यते ॥ तदपि
 तंजलंशान्नं वाह्यं प्रासादसंज्ञया ।
 शिवनाभमयंलिङ्गं सदापूज्यं मह-
 र्घिभिः ॥ यतश्च सर्वलिङ्गेभ्यस्त-
 दधिपूज्यतमंमतम् । चतुरङ्गल

वाणिनी

मुक्तायंरन्व'वेदि कयायुतम् ॥ उत
मं लिङ्गमाख्यातंपञ्चसु चसुसाधित
म् । तदर्धमधमं प्रोक्तं तदर्धं
मवरंस्तु तम् ॥ तस्यन्यूनपूजनीयं
नक्षदापिनतत्फलम् ॥ रुद्राक्षं शि
वलिङ्गसुखं सुखं प्रशस्यते । आ
ख्यानोनामंदसूक्तसूक्तोक्तिशि
ष्यते ॥

वाणवारः । पुं० भटादेशोलाकृतिस
द्राहे । वारवार्ये । षोडशिके ।

वाणवारकः । पुं० कञ्चुके । वाणस्य
वारकः ॥

वाणमुता । स्त्री० कषायाम् ॥ वाण
स्यमुता ॥

वाणुषा । पुं० विष्णी ॥

वाणा । स्त्री० वाणमूले । पुं० स्त्री०
नीलमिण्टाम् ॥ वण्यते । वणय
न्ते । कर्मणि वञ् ॥

वाणाख्यः । पुं० मुञ्जे ॥ वाणद्वया
ख्यास्य ॥

वाणाश्रयः । पुं० धनुषि ॥

वाणासनम् । न० धनुषि ॥

वापिः । स्त्री० वछादेश्यनक्तिवाया
म् । व्यूती ॥ वयनि ॥ वायदण्डे

अम्बुदे । मूख्ये ॥ सरस्वत्याम् ॥
वायनम् । वण० । चुरादिः ।

वाचद्वः ॥

वाणिनी । स्त्री० नक्षत्राम् ॥ मत्ता
यांनार्याम् ॥ विदग्धवनितायाम् ।

वातः

अवश्यं वयति । वण० । अवावश्यंके
तिवच्चादिखाद्याणिनिः ॥ अष्टिसं
ज्ञकण्डः २६ प्रमेदे ॥ नजमजरै
र्यदाभवतिवाणिनीगयुक्तेः ॥ यथा
। स्फुरतुममाननेऽयाननुवाणिनी-
तिरन्व्यं तवचरणप्रसादपरिपाकतः
कथित्वम् । भवजलराशिपारकर
णधर्ममुक्नुन्दंसततमहंसवैः खर
वितैस्त्रयानिनिच्यम् ॥

वाथी । स्त्री० सरस्वत्याम् । भारथा
म् ॥ वायक्रियायाम् । व्यूती ॥

वचने ० वण्यते । वण० । सर्वधा
तुभ्यद्विति० वृन् । कृदिकाराद
क्तिप्रतिडोप् ॥

वातः । पुं० पक्षिने । प्रवसने । वायी
॥ निमित्तमेदेनाश्रुगुणायवा । व्य

जनह्यानिजसृष्ट्यास्वेदमूष्णाशमा
पद्यः ॥ तास्यन्तभवावातस्त्रिदे

यसमनोरमतः ॥ वंशव्यजनशः सा
थ्योरक्तमित्तप्रकीरणः । आरोग्य

स्त्रसम्भूतामायूरीवैजसकाः २
तेदेऽपजितावाशः सिद्धाष्ट्यास्तु

पूजिताः । वाति । वायविन्दु
नयोः । इतिवृत्तिपुंवाऽस्मिद्वि

लपूध्विभ्रसन्नितितम् ॥ स्वाति
महर्षे ॥ रोगविशेषे ॥ ईदन्ववर्ग

शिशिरपुवायीः प्रकीर्णवत्ति ।
यतः । मार्गपौषेयतानात्रेऽप्या

ठेश्रयणेऽपिष । भाट्टेऽनामिषिदि ॥

वातज :

वातसृगः । पुं० वातमज्जि । वातप्र
 मी ॥ वातद्रव० वातस्थानासृगः ॥
 वातरक्तम् । न० रोगविशेषि ॥
 वातरक्तप्रः । पुं० कुक्षुरे । यन्मिषर्णे ॥
 वातरक्तारिः । पुं० पित्तघ्न्याम् । गु
 ङ्घ्याम् ॥
 वातरक्तः । पुं० अश्वत्थे ॥
 वातरथः । पुं० मेघे ॥ वातारथोऽथ
 ॥ गन्धे ॥
 वातरथनः । वि० दिग्वाससि । दिग्
 स्वरे ॥
 वातरायणः । पुं० उन्मत्ते ॥ निष्
 प्रथाननपुरुषे ॥ काण्डे । साथ
 के । करपत्रे । क्रमके । कूटे ॥
 शरसङ्क्रमे ॥ परसङ्क्रमे ॥ इ०
 मेदिनी ॥ सरलद्रुमे ॥
 वातरूषः । पुं० वातूले ॥ शक्रका
 मुके ॥ उत्कटे । इ० मेदिनी ॥
 उत्कोचे । इ० हिमचन्द्रे ॥
 वातरोगः । पुं० वायुव्याधी । चलात्
 ङ्गे । अनिलासये ॥
 वातरोगी । वि० वातरोगयुक्ते ।
 वातकिनि ॥ वातरोगोऽस्ति ।
 इन्द्रोपतापे तौनिः ॥
 वातर्हिः । पुं० काष्ठलौहोभयनिर्मि
 तपात्रे । काष्ठलौह्याम् ॥
 वातजः । पुं० पत्रके ॥ वि० वायु
 कारके ॥ वातजाति । जा० ।
 कः ॥

वातात्मजः

वातलमण्डली । स्त्री० वात्वायाम् ॥
 वातवैरी । पुं० वातादे । वि० वा
 तधरे ॥ वातस्थवैरी ॥
 वातव्याधिः । पुं० वातरोगे । ह्यथाम
 न्द्विषि । उच्चवे ॥
 वातशीर्षम् । न० वस्तौ ॥
 वातशोणितम् । न० वातरक्तरीगे ॥
 वातशीला । स्त्री० वातव्याधिविशेषे
 ॥ यथा । नाभेरधस्तात्सञ्ज्ञा
 तः सञ्ज्ञारीयदिभाचलः । अष्टी
 लाप्रदधनोऽयन्विकुर्ध्वमायतमुन्नतः
 । वातशीलांशिकानीयोहृदिमार्गानि
 रीधिनोम् ॥
 वातसहः । वि० अत्यन्तवायुयुक्ते ॥
 वातूले ॥
 वातसारथिः । पुं० अम्नौ ॥
 वातस्कन्धः । पुं० आकाशस्यभाग
 विशेषे ॥
 वातहा । वि० वातघ्ने । वायुनाश
 औषधी ॥
 वातहृदा । स्त्री० वातशुद्धार्थे ॥
 वातहः । पुं० वायुयस्ताङ्गे ॥ वा
 तहः पारदारिकः ॥
 वाताटः । पुं० सूर्यद्योतके । वातमूत्रे ॥
 वाताण्डः । पुं० मूष्करीगविशेषे ॥
 तल्लक्षणं यथा । उपशीतूपवेहायुः
 श्लेष्मणाद्यसंसृतः । तलामुष्कस्य
 लक्ष्येकीरोगोवाताण्डसंज्ञकः ॥
 वातात्मजः । पुं० इनुमति ॥

वातारि :

वाताहः । पुं० वदामपाहमे । गेवो
मसफले ॥ वाताहृषणः सुजिग्धो
वातघ्नः शुक्रहृद्गुरुः । वाताहम
क्यामधुरोष्ठप्यः पित्तानिलापघ्नः ॥
स्निग्धोष्णः क्षफहृद्गोरोरुपित्त
विकारिणाम् । वातमत्ति । अद० ।
कर्मण्यम् ॥

वाताध्वा । पुं० वातायने ॥

वातापिः । पुं० इत्त्वलभ्रातस्यसुरवि
जिपि । वातमाप्नोति । आयु० । फ
लयश्चिरात्मशरिष्ठे तिचक्षारादिन् ॥

वातापिद्विष्ट । } पुं० अगस्त्यमु
वातापिसूदनः । } नौ ॥
वातापिष्ठा । }

वातामः । पुं० वातादे ॥

वातायनः । पुं० एकशफे । अग्ने ।
हृये ॥ न० गवाक्षे ॥ ईयतेऽनेन ।
पृथ् ० । फरणे तिल्युट् वातकष
यनम् ॥ पि० शीघ्रने ॥

वातायुः । पुं० रुग्ने । बुरह्णे । हरि
णे ॥ वातमयते । अय० । वाहृत्
फाटुण् ॥

वातारिः । पुं० रक्तैरण्डे ॥ सयथाः
वातारिषीजं प्रस्रज् चतुपक्कं निस्तु
योक्तवम् । धीरं द्रोचाईसं युक्तं
भिककसन्दाग्निनापचेत् ॥ एष
प्रस्थाईसं युक्तं शरुदप्रस्रद्वयं चिपेत् ॥
न्यूपयज् चचतुर्जातं यन्त्रिकं वद्विचि
चकम् ॥ छ्वांसिसीशटीशिव् दे

वातिकः

म्यनीरोनिशायुगम् । अश्वमन्वा
यलंभाठाहृषुपावेरयौष्करम् ॥ श्व
दंष्ट्राश्चधादास्वेक्षणं शालकंपरी ।
एतानिपिचुमावादिचूर्णं यित्वावि
गिः क्षिपेत् ॥ वातव्याधिंसशूलक्ष
राजयक्षांतयोदरम् । आनाचं व
ध्मं शुभलक्ष्णामवातं फाटियहम् ॥ वा
सयष्टं तथा हिष्माश्लासफासहृदाम
यान् । अर्दितान्ने पविश्लाचीरुध्र
सीमपतन्वकम् ॥ पचाघातं पाण्डु
घातं भद्रं दृढापतानयाम् । मन्त्रा
कामं अनुकामं नाशयेदपि विगतत्र
ति ॥ पुनदाशीलतायाम् ॥ यथा
न्याम् ॥ शिफालिकायाम् ॥ सु
द्याम् ॥ भाग्याम् ॥ विडङ्गे ॥ शू
रण्ये ॥ भद्रायके ॥ जतुकायोम् ॥
शतसूक्ष्याम् ॥

वाताली । स्त्री० वातसं हती । वा
त्यायाम् ॥

वाताश्लः । पुं० कुलीनाश्वे । इषात्त
से । काश्वे । आजानेये ॥

वाताहृष्टः । चि० योतुत्ति ॥

वातिः । पुं० अनिले । वायी ॥ सू
र्ये ॥ सीमे ॥ वाति । वागतिन्य
शाः । क्षिप् । वातेर्निद्विष्य
तिर्वा ॥

वातिकः । पुं० अयुज्याधी । न०
वातस्ययमने ॥ वातस्यकीपने ॥
वातपित्तज्ञे पम्भः शमनकोपनयो

धातोर्भाषी

रूपसङ्ख्यानमितिठञ् ।
 वातिगः । पुं० मगटावयाम् ॥ वि०
 धातुधादिनि ॥
 वातिगमः । पुं० वाचाकौ ॥
 वातिहणः । पुं० वाचाकौ । मण्ड०
 भटा० इ० च० प्र० फलशाके ॥
 वातीयम् । न० काञ्चिके ॥
 वातुलः । पुं० वाच्यायाम् ॥ वि०
 वायुरोगिणि ॥ वातसुखसेवनवीर
 दन्तः । वाहुलकादुलच् ॥ उ
 न्नत्ते ॥
 वातुलिः । स्त्री० तरुतूलिकायाम् ।
 वादुड० इ० भा० ॥
 वातूलः । पुं० वाच्यायाम् ॥ वि० वा
 तासहे । मारुतासहे ॥ वातानांस
 मूहः । वातानसहतीवा । वातात्
 समूहेवेच्छूलः । चात्तदसहने ॥
 यदा । वाताः सन्वस्त्रास्मिन्वा ।
 सिन्धादिश्चाह्वच् । वातदन्तबलल
 लाटोनामूड्चेच्छूङ् ॥ उन्नत्ते ॥
 वाता । पुं० धाते । वावि । वागति
 गन्धनयोः ॥ ङच् ॥
 वातोना । स्त्री० गोविद्धाद्युमे ॥ वि०
 वायुशीने ॥
 वातोर्भाषी । स्त्री० त्रिष्टुप् छन्दः ११
 प्रभेदे ॥ तल्लज्ज्यादियथा । धातो
 र्भाषीयगदिताम्भातगौगः । यथा ॥
 ध्यातासूक्तिः । क्षणमप्यच्युतस्यथे
 शीनालांगदिताई जयापि । संसा

वादः

रिसिन्दुरितं हन्तिपुंसांवातोर्भाषी
 पोतमिवाभोधिमध्ये ॥
 वाचा । स्त्री० वातसमूहे । वाताख्या
 म् ॥ वातानांसमूहः । पाशादिभ्यो
 यः ॥
 वात्सकम् । न० वत्सानां हन्ते । वत्सा
 नांगथे ॥ वत्सानांसमूहः । शीचे
 क्षीः द्वे तिसुञ् ॥
 वात्सल्यः । पुं० रसविशेषे ॥ न० प्रेम्
 णि ॥ चि० तदृत्ति ॥
 वात्सल्यतो । स्त्री० कृपालुत्वे ॥
 वात्स्योपुत्रः । पुं० नापिते ॥
 वात्स्यः । पुं० मुनिविशेषे ॥ वत्सस्य
 गोत्रापत्न्यम् । रगादिभ्यो यञ् । व
 हुत्वे ० वत्साः । यजजोद्ये तिलु
 क्त् ॥
 वात्स्यायनः । पुं० शब्दादयोविषया
 भूयोभूयोमुण्यमानास्तत्त्वमितिकल्प
 नापरेच्छपिविशेषे । मन्दनागे । प
 च्चिले । स्वामिनि ॥
 वाद्दः । पुं० यथार्थबोधेष्वीर्थाव्ये ॥
 परिविधिविर्हयैः कथायाम् ॥ व्य
 क्तवाक्ये ॥ भगवद्विभूतिविशेषे ॥
 यथाक्तं भगवद्गीतायां वाद्दः प्रवद्
 तामहमिति । अस्वार्थः । प्रवद्
 तांवादिनांसम्बन्धिन्धे । वाद्दजल्पवि
 तण्डास्यास्तिस्रः कथाः प्रसिद्
 धाः । तासांमध्ये वादीहम् । यथ
 हाभ्यामपिप्रसाधतस्तर्कतश्चलपत्त

वाद् :

स्थाप्यते • परपक्षच्छलजातिविषय
स्थानैर्दृष्टतेसकल्पोनाम । यथत्वं
न : लपक्षं स्थापयति • चान्यस्तु •
छलजातिनिग्रहस्थानैस्तत्पक्षं दूष
यति • अतुल्यपक्षं स्थापयति • सा
धितशुद्धानामकषातपक्षलपधितशुद्धे
विशिगीवमाणवीर्षादिना : शक्ति
परीक्षासाधनफले • वादस्तु वीतराग
यो : शिष्याचार्य्योराग्ययोर्षातश्च
निरूपणफलतः । अतोऽसौथे उक्त्वा
भ्यदिभूतिरिच्छर्थः । इतिश्रीध
रस्वामिनः । अखलक्षणागतमे
कं यथा । प्रमापतकं साधनीपाल
कः सिद्धास्ताविरुद्धः ॥ १ ।
४१ ॥ अथच • वादइतिजज्ञानि
होशः • पक्षप्रतिपक्षीविप्रतिपत्ति
क्रीटी • तयोः परियङ्गस्तत्साधनी
ई श्यकीक्तिप्रत्युक्तिरूपवचनसन्दर्भ
तावन्मात्रञ्चकथानारसाधारणम
तथाह • प्रमाणे त्वादि । प्रमाप
तर्थाभ्यां तद्रूपेण ज्ञाताभ्यां साधनी
पालकौ यवसतया । उभयथापि
प्रमाणादिसहावकीटिद्वयस्यापिसि
द्धिः । छादयस्तद्रूपेण ज्ञाताभ्यामि
ति । ज्ञानमनाशयैपि वचितम् •
उपालम्भोदूषणम् • अल्पाहौतुप्र
माणाभासत्वादिना ज्ञाताभ्यामपि
साधनीपालकैर्भयतइतितद्वारणं
तथा • इतरथा तु तद्वैतरेषदुष्टत्व

वाद् :

म् • इत्यञ्च प्रमाणाभासत्वप्रका
रकज्ञानविषयकरणसाधनीपाल
कयोग्यान्त्वत्वे सतीत्यर्थः । तेन
सादृशजल्पविशेषेनातिव्याप्तिः । तत्र
च निग्रहस्थानविशेषनिग्रहार्थसिद्धा
न्तेत्यादिविशेषणद्वयमन्वये तु तदपि
लक्षणघटकमेव • तदर्थं च • तावन्मा
त्रनिग्रहस्थानयोग्यत्वम् • तावद्
तिरिक्तनिग्रहस्थानीपन्यासायोग्य
त्वं वा • निग्रहस्थानप्रतिज्ञाशून्या
दीनामेषधृत्वा • तदुपन्यासायोग्य
त्वमिति निष्कर्षः । तेनाखलजल्प
विशेषवारणमित्याहुः । सिद्धा
न्ताविरुद्धइत्यन्तेनापिसिद्धान्तो
दायनम् • पञ्चावयवोपपन्नद्वय
नेन न्यूनाधिकीक्षावने । अथयथा •
भासस्तद्व्यष्टान्तासिद्ध्यादेशीक्षावनम्
• प्रमाणे त्वनेन च प्रमाणाभासत्वेन हे
त्वाभासानां तर्काभासलक्ष्योपन्यासे
नियम्यते तथा चात्र हेत्वाभासन्तूनाधि
कोपसिद्धांतसुपनिग्रहस्थानचतुष्ट
यीक्षावनमितिवदंति । यस्तु तस्तु वाद्
कधीतरागकथात्वेन • तस्वनिर्णयस्यो
द्दिश्यतये । पुरुषदे । पक्षाविज्ञातावादे
रिव न्यूनाधिक्योरपि नोक्षावनमुचि
तम् । अतएव पञ्चावयवावग्रहत्व
नपि भाष्यकारोनामुनेने । हेत्वाभा
साद्युक्षावनोपि च तदेव कथाविच्छे
दोयदि हेत्वन्तरेणापिसाधयितुं नश

वाद् :

वधते० ब्रूतरथातुतदुर्धे तौरिषदुष्ट
 त्वम् । इत्यञ्चपञ्चावयधीपप
 न्नइतिप्रायिकत्वाभिप्रायेणे तितत्
 त्वम् । वादाधिकारिणस्तुतत्त्वमुभुत्स
 यः० प्रकृतोक्तिका :० अविप्रल
 चाक्षा :० यथाकाशस्फूर्त्तिका :
 ० अनाद्येपका : युक्तिसिद्धप्रल्ले
 तारः । अनुविधेयस्यैयः सभ्य
 पुरुषवतीजनतासभा अनुविधेयो
 राजादिः स्त्रीयान्, मध्यः साधवा
 दिनावश्रकौवीतरागकथात्वादिति
 ॥ १ । ४१ ॥ अपिच। वादफलक्षत
 त्वनिर्णयस्यदुर्दुष्टवादिनिराका
 रणेन० संरक्षणार्थं विजगौयुक्थे
 कल्पवितण्डे० जयपराजयमात्रप
 र्याम् । तदुक्तम् । तत्त्वाध्यवसाय
 संरक्षणार्थं कल्पवितण्डे बीजप्ररो
 धसंरक्षणार्थं कण्टकशाखाप्रवरण
 वदिति ॥ अलजातिनिग्रहस्थानैः
 परपचीदूष्यते० प्रतिफल्य वितण्डा
 वाञ्छसमानम् । तद्वितण्डा
 वामेकेनखपक्षस्याप्यतएव० अन्ये
 नचसदूष्यतएव । जल्पे तु० उभा
 श्यासपिखपक्षः स्याप्यते० उभा
 श्यासपिपरपचीदूष्यतइतिविशेषः
 । तदुक्तम् । यद्योक्तिपपन्नच्छलजो
 तिनिग्रह स्थानसाधनीपालभोज
 ल्याः ॥ १ । ४२ ॥ सप्रतिपक्षस्याप
 नाहीनोवितण्डे ति । १ ॥ ४३ ॥

वाद् :

अतोवितण्डादय शरीरत्वाज्ज
 ल्योनामनैकाकथा० किन्तुगत्तय
 तिश्यन्नानार्थसमयबन्धमात्रेणप्र
 षर्त्ततइतिखण्डनकाराः ॥ तत्त्वा
 ध्यवसायपर्यवसायित्वे नतुवादृष्ट
 श्रेष्ठत्वमेव ॥ सङ्घातादिवादिषु ॥
 तेचात्तारामगीतात्सविषया । सङ्घा
 तपादोक्तोक्तयतिक्तानानास्तिका
 नाम् । अनाद्यौचणिकेखीकेनेश्च
 रादिरपेक्ष्यते । प्रत्यक्षसङ्घातभेद
 शक्तिभिः सर्वसिद्धितः ॥ यद्यौ
 पधानांसङ्घातिमादिरागिरसायनम्
 । तथैवभूतसङ्घाते चैतन्यं ध्यान्य
 जीवता ॥ १ ॥ यथाचारमवाद्दो
 किंकार्णाभीमांसकानाञ्च । आ
 त्माकाशाणुमुखतः कारणं पूर्वं
 मियते । कुबालादिबदखण्डनुघट
 वज्जन्मानाशमाक् ॥ पृथिव्यमभो
 ग्निवायूनांकर्मसंयोजिताण्यः ।
 यणुकादिक्रमेणाण्डमारभन्तइदं
 महत् ॥ २ ॥ यथाचपरिखामवादः
 साङ्ख्यपातञ्जलपाशुपतानाम्, शु
 णसान्यप्रधानं स्याद्गुणाः सत्त्वंर
 जस्तमः । सुखदुःखसौख्यपदंश्य
 तेहिस्फुटजगत् ॥ प्रधानंस्थान्महा
 न्सीऽइहकारोऽसौपौडमात्मना ।
 जायतेपञ्चतस्याचाण्डाचान्धे का
 दशापिवत् ० तन्नाचाणितुभूतानि
 जायन्ते तत्रसङ्ख्यया। चतुर्विंशति

वाद :

रैतानितचात्मापक्षविंशतिः ॥ स
 देवकार्यमुत्पत्तेः ॥ पूर्वकार्यरूप
 फम् । आविर्भाषतिरोभावौजन्म
 माशादुदीरितौ ॥ २ ॥ यथाचवी
 दीत्यक्षिवादः ॥ पाञ्चरात्राणाम् ।
 ब्रह्मणोवाप्तुदेवाप्याज्जीवः सङ्घर्ष
 णामिधः । चायतेचमनसस्यात्प्र
 च्छन्नाख्यततः पुनः ॥ अहङ्कारोऽ
 गिरुवाख्यतत्त्वारोविज्ञरूपकाः ।
 वासुदेशाराधनाद्यैर्जायतेवन्वसोक्ष
 णम् ॥ ४ ॥ यथाचक्षुषिचक्षुषिज्ञा
 मातिरिक्तमाशभाववादेकौशान्ता
 ग् । विज्ञानंबुद्धिरितिनार्थान्तर
 म् । यद्दन्तज्ञैर्यतस्त्वंतद्विर्वदव
 मासते । स्वप्नदशागरिसुप्तावभावः
 स्फुटएवञ्चि ॥ ५ ॥ यथाचवाद्या
 स्तित्तवादेकौशैकदेशिनाम् । ससु
 द्वायोऽणुसम्भूतोवाद्योभूस्वापगादि
 याः । आन्तरः स्वन्वत्तश्चिश्च
 च्चरुपक्षतौजगत् ॥ खदम्बु, षड्भुवा
 युनांखरस्त्रिगोप्याचक्षुषाः । वतु
 षोवाचवः ॥ पञ्चस्कन्वारुपादिमेद
 तः ॥ रूपः शब्दाद्यस्तेषांव्यक्षि
 विज्ञानमुच्यते । वेदनासुखदुःखे
 क्षाः संज्ञादित्यादिनामयत् ॥ स
 स्कारोवासनाथैवमुक्तसङ्घट्टवा
 ष्मकम् । जगत्प्रत्यक्षतः सिधं
 किमन्यपरिखल्पम् ॥ ६ ॥ यथा
 चसप्तप्रदायं वादशाहंतीनाम् । जी

वाद :

वागीयात्मकं विश्वं चेतनः स्वपरी
 रयत् । परिष्कारावयवयानऽजीवः
 षड्भुधः स्मृतः ॥ महीचरादृरे
 षः स्यात्पञ्चवाचाख्यवदिकः ।
 वाद्यवः संवरीनिर्जरीयन्मोक्ष
 एवच ॥ बुद्धिराख्यविदिकादिः कि
 शीलुष्ठादिभिसप्तः । जन्मान्बुद्धि
 गतिद्येतिपञ्चानामर्थलक्ष्यते ॥ स्या
 दस्त्रीच्यादिनासप्तमङ्गीन्यायेनवा
 दिनः । समैवज्ञमशीऽपाख्यसप्तमं
 साधयेत्सुधीः ॥ सत्त्वासत्त्वोभवाऽ
 पाच्यनादिनः स्युचतुर्विधाः । वि
 धाऽऽद्याद्यावाच्यमैकाद्यादिनः स
 प्तकौर्षिताः ॥ ७ ॥ एतेषांवादा
 पांप्रमाथानपेक्षस्वायत्तमाचमूलसु
 द्ध्यमायप्रमाथपाधितत्त्वाच्चनसाम
 क्षयम् । तथाचि । यावत्सङ्घा
 तवादेनयुक्तिसहः । घटोपखव्वि
 घत्सङ्घोपलव्विर्मिद्यतेस्फुटम् ।
 साक्षीवाममदेहेयमितिमेदानुभूवि
 तः ॥ योगिनघायमतादेर्देशान्तर
 यतिः स्फुटम् । आत्माभावेक्य
 च्चसोच्चकृताव्यागमस्तवा ॥ जणि
 दान्नोवात्थं जन्मसहसायंप्रतीक्षि
 णः । सहकारिप्रतीक्षायांजणिक
 च्चु परारतम् ॥ ईशानुमानन्तुमुप्य
 दन्व . समर्थयामास । अत्रश्रानो
 पिक्षाः क्षिमवयववन्धोपिजयताम
 विष्टातारं किंभवविधिरनाह्वयम्

वाद :

वति । अनोशावाकुर्याद्गुणजनने
 कः परिकरोयतोमन्दास्त्राप्रस्थनरव
 रसं शिरतद्रमे ॥ इति : यतीशकुमा
 निभूतानिजायन्ते येनजातानिजीय
 न्तियत् प्रयन्त्यभिसं विशन्ति तद्ब्रह्मे
 त्वादिश्रुतयस्तु स्वतन्त्रमेव प्रमायम्
 ॥ १ ॥ आरम्भवादेपिनयुक्तिस
 ष्टः । यथा । अणुसंयोजकं कर्म
 निर्निमित्तं यदाभवेत् प्रलयस्तर्हि
 वमवेत् सन्निमित्तं कर्म यद् ॥ शरी
 राभावतस्तत्र प्रयत्नादेरसम्भवात् ।
 निश्चिच्छादीशयतीपिकादाचित्के ऽ
 र्हितो न हि ॥ जीवात्मसमवेतत्वाद्
 दृष्टं नाण्युक्तचित् । एवमादिवि
 चारिणदृष्टाण्युपरिकल्पना ॥ कुला
 लवत्तटस्थस्ये दीश्वरस्तर्हि मत्समः
 । शरीरोपस्कराकाङ्क्षीषिषमोनि
 ष्टं कस्तथाः ईशिवेदः प्रमायस्ते त्वा
 व्यातर्हितस्यता ॥ यतः स्फुटं निरा
 धाधं मायित्वं तच्च दृश्यते ॥ अखण्डस
 च्छिदानन्दोजगद्रूपेण भासते । भा
 यायां दुर्घटं नास्ति किञ्चित् तद्रूप
 णादिसा ॥ परमाश्रयादिकल्पना
 विरोधिन्वः श्रुतयः । एकाऽहं
 बहुखांप्रजायिषेति । एतस्मादात्म
 नचाकाशः सञ्ज्ञतः आकाशाद्वा
 युवधिरग्निरनेरायः अदन्वः पृ
 थिवीति । मायानुप्रकृतिविद्या
 न्मायिनन्तुमहेश्वरमिति । इन्द्रो

वाद :

मायाभिः पुरुषपर्ययते ० इत्येव
 मायाप्रसङ्गख्याता एष । एवं स्मृ
 तीतिहासवाक्यान्वपि ॥ २ ॥ परि
 णामवादेपिनयुक्तिसष्टः । यथा ।
 विपिचजगतीहेतुर्नप्रधानमचेतन
 म् । चेतनोपिचिनिष्कङ्गीनसहाय
 त्वमर्हति ॥ गुणकार्यसुखादीना
 मान्तरत्वस्यनिरायात् । घटादावन्व
 येनास्तिक्षयमव्यक्तकार्यता ॥ शि
 व्य्वापरिणतेतस्मिन्कार्योत्पत्ति
 र्नयुज्यते । परिणामेदस्यनाथः
 कार्यस्यापिनिराश्रयात् ॥ नचप्र
 धानकल्पनायाम् ० अज्ञानेकाली
 हितशुक्लकृष्णमित्वादिश्रुतिः प्र
 माणम् । तस्याः यदन्नेरोहितं
 रूपं तेजसस्तद्रूपं यत्तुक्तं तदपांय
 त्कृष्णं तदन्नस्येतिच्छान्देग्योक्तते
 शीवद्वात्मकप्रकृतिपरत्वेनमायापर
 त्वेनापिसुरिभिर्थाख्यातत्वात् । ए
 यमन्वत्स्वयंसमाधेयम् ॥ ३ ॥ जीवा
 त्यत्तिद्यनयुक्तिसहायथा । जीवात्म
 चिर्नयुक्तेतिजीवस्थानादिवाश्रुता ।
 विनाशिकृतनाथः स्यादकृताभ्या
 गमस्तथा ॥ ४ ॥ विज्ञानवादापि
 नयुक्तिसष्टः । यथा । जागरैवाध्य
 तेस्त्रज्ञो जागरीनं ववाध्यते । तवत
 द्वाधकाभावाद्वाह्यमस्युपलब्धितः
 ॥ अदिवदिति तेष्युक्तिर्वाद्यमर्थ
 प्रसाधयेत् । एवं नयुज्यतेवृद्धे

वादः

लंगदाकोरतातथ ॥ स्थिरचेतन
 राहित्यात् स्वयञ्चक्षुषिकसूतः ।
 स्रुष्ट्यादिव्यवहारस्रुष्टीपद्यतथ
 दाक्षः ॥ समतु • जागरादिव्यभा
 विष्टानस्राखण्डबोधानन्दरूपस्रु
 ष्टयः साध्यात्कारोवाधकोक्तिः ॥
 १ ॥ याज्ञाक्षित्ववादे ऽपिनयुक्ति
 सद्यः । यथा । स्थिरचेतनराहित्या
 त्स्वयञ्चक्षुषिकेतनत्वतः । नस्क
 म्बानामणूनांवासमुदायोऽप्युच्य
 ते ॥ ६ ॥ सप्तपदार्थोवाद्दचनयु
 क्तिसद्यः । यथा । एकस्मिन्सदस
 त्त्वाद्विचिरुद्धप्रतिपादनात् ।
 अपन्यायः सप्तभङ्गीनचक्षीवस्रां
 गता ॥ अन्वयः । स्यादक्षि १
 । स्यान्नाप्ति २ । स्यादक्षिचनान्ति
 च २ । स्याद्वक्तव्यः ४ । स्याद
 क्षिचाऽवक्तव्यः ५ । स्यान्नाप्तिचा
 यक्तव्यः ६ । स्यादक्षिचनान्तिचा
 यक्तव्यचेति ७ । सप्तभङ्गीवाक्यानि
 । वीपुचखाच्छब्दः ईपदर्थवाचो
 निपातः । तदस्य चपूर्वपक्षश्लोको
 ज्ञानांसद्वादसद्वादुभयवाचनित्व
 चनीयवादयसद्विर्बचनीयवाद्गु
 नयानिर्बचनीयवादिनांयतानि ।
 क्रमेणाभिहितानि । तेषवादिनः
 समाप्यार्थान् प्रतिविन्स्वल्पे
 मोचोस्तीत्यादिसखमतक्रमेणपृ
 ष्यन्ति । तत्रार्थान् प्रतिप्रश्ने

वादः

कर्त्तव्येयतान्येयवाक्यानोपत्तग्र
 ताम्युपगमनार्थवानिपुधक्पुथने
 षोत्तरतेनद्रूते । तावतासर्वे
 यादिगोनिर्विषण्णाः सन्तोवी
 चरप्रतिपद्यन्तेएवविषयेपांसस
 मङ्गोरुषेय न्यायोऽपन्याय एव •
 चापह्येन्यायोऽन्यायाभ्यास एव
 छर्थः । कुतद्रखतचाच ।
 एकस्मिन्निति । एकस्य षीवप
 दार्थस्यसदादिनंप्रतिसद्रूपत्वम् •
 षसहादिनंप्रखसद्रूपत्वञ्चयेवमा
 दिविरुद्धधर्मप्रतिपादकत्वात् ।
 मञ्जोरस्रासावयवत्तुच्यते • श
 रीरादिवद्विचित्रत्वप्रसङ्गान् । तद
 निश्चयत्वेमेव : कष्टगुरुपार्थः सा
 त् । तस्मान्वायाभासेनसप्तभङ्गारय
 नवीवादिपदार्थानांसिद्धिरिति
 ॥ ततश्चपरिज्ञेय्याज्जगतीमायाम
 यत्वसिद्धिः । तदुक्तम् । ततोनि
 रंगचानन्देयिपरीजगदिष्यताम् ।
 धवस्यान्तरमानन्तुविषयोररणुसर्प
 पत् ॥ सायागतिः कल्पिकत्वा
 दिन्द्रजादिलग्नक्षिबन् । प्रशिः श
 ष्वात्पृषट् भाग्नितपट्टेनयाभि
 दा • प्रतिवम्भकट्टत्वाच्छाश्रभाधि
 तुकलसः । शर्त्तु • प्रायानुमेयाया
 पनिर्वाच्यत्वमित्यताम् ॥ प्रति ॥
 यदनम् । पदव्यवहाराग्राधि ।
 यज्

बादात्

शकधितं तथा ॥ प्रहरणं चन्दनश्च
 प्रबन्धाद्वाद्गम्यताः । यथा । दं
 घातइत्ये कताख्यांधतिः ॥ औठ
 वादयंयथा । दांतयोतधिकतधिक
 दंघादंघाथोधिघोधितततसयविध
 विदिश्यादिश्यांठटुनकिठटुनकित
 दटङ्गतंठंद्गयवठङ्गयवठङ्गत
 गिनगितगिनगिदांदांद्ददीदीदता
 तथा । इलोठवादयम् ॥ अषष्ठीदो
 वादययथा । दंघातः दंघातः धि
 क्षिधिधिदिगणदंघातः । इत्थव
 ष्ठीदवाद्यम् ॥ ॥ राजावाद्यं
 यथा । धीकठे अमीअठे ङे गधोगधो
 ङ् गठेङ्गवोगतकिधिकठे ङ्गनधिधि
 ङ्कतकधोःकतधिकठतककतयोग
 तद्धीम् । इत्ये कताख्यांगजरः ॥
 रूपकवाद्यंयथा । तत्राधिकृतक
 धिक्कयवितक्कयवितक्कधिक्कदंघातः
 । इतिरूपकवाद्यम् ॥ ध्रुवकवा
 दयंयथा । तक्तकठधिक्कधिक्कठ ।
 इतिनिसारताक्षिध्रुषकः ॥ ॥
 गलपीयथा । तधिद्धिधिकृतकराधि
 गलमंघाघादेंतघाठे नञ ॥ इत्ये
 कताख्यांगल्पः ॥ ॥ सारिगो
 षीयथा । धोङ् गठे अत्ककधिक्कत
 कधिक्कयकधोःहटङ्गनहटङ्गनयो
 गलयो । इतिप्रथमखण्डः ॥ ॥
 टं अघोः धिघोः टं अठे अदक्
 कतगदक्कधिक्कतदिदक्कदंघदं

बादात्

गधोगधोःक तक्तक धिक्कत धिक्कत
 धोःठे अघोःठे अघठे गलखोगलखो
 गखोःहटगेंठगेंखोःहटञ । इत्येक
 न्दनम् । इतिसारिगोषी ॥ ॥
 नादोयथा । दांकारत्रितयंपूर्वदां
 धिगिति ततस्त्रयम् । दांदांधिक्क
 त्रयंयत्रइतिनादः शचीप्रियः ॥
 इतिनादः ॥ । द्रुतमानसमार
 ष्वंशुद्धं कूटविनिर्मितम् । सप्त
 खण्डमथवाद्यं कथिततदिहेच्यते
 ॥ द्रुतमानच्चात्प्रतिवालीयया ।
 तततततततक्कितक्कदिदधि
 गनयोधिगनयोःधिक्कधिक्कधिक्क
 धिक्कधिक्कनगिनगमिधोथोधिधि
 धिः दांदांधिक्कधोःधोःहयोःह
 नजियेनजियोधोःहयोःहठे टिठे
 टिथोःहयोःहतटितटितटुकर्गोर्गोधि
 गिधगितततधे ततधितततगिठी
 अडीधोगधोःगधोःधोगधोःगधोतत्ता
 ता । इतिसप्तपदान्याहुः कथितं वा
 द्यपण्डितैः । प्रतितालेनतालेन
 पादवर्षं समासतः ॥ गन्धर्वपति
 नापूर्वमूर्वशौलास्यनर्त्तने । सुध
 मारञ्चनार्थं चकथितं प्रकटीकृतम्
 ॥ ॥ प्रहरणं यथा । धोगक्का
 तद्धिकाधगकठगर्गोदंघोःगदिद्
 धिक्कधिक्कदिक्कठे अ । इत्ये कता
 ख्यांप्रहरणम् ॥ ॥ वाद्यं विमुच्य
 तेयेनछन्दनं तद्भिगद्यते । यथा ।

वादात्

तदुधियोदिजटजतनः । इति
 च्छन्दनम् ॥ ॥ कलासीदियालास
 खटाकलीचाईटाकली । जिला
 टाकलिकाषैव नो।मुद्रोमुरजसया
 ॥ अलावुजवाद्यन्तैश्चवाद्यम् ।
 महंलस्योदशाद्गुजवाममुखोद्वाद्
 शाद्गुजवाममुखः । मुरजस्त्वधा
 दशांगुलवाममुखः सप्तदशांगुलद
 क्षिणमुखः । मर्दणमुरजयोरयमे
 दः ॥ ० वनयया । अमुरखं विर
 क्तञ्चद्विविधंवनवाद्यकम् । गीता
 नुगममुरक्तं विरक्तंतालसंश्रयम् ॥ कर
 तालः कांखवलो।जधवखटोयशुक्ति
 का । कन्विकापटवाद्यज्जपपटा
 ताघञ्जघर्षंरम् ॥ मञ्जुभातालख
 मञ्जीरकत्तंयुंरुद्रश्चपि । द्वादशै
 तैमुनीन्द्रैरुक्तयितावनसंज्ञकाः ॥
 चयोमाड गुलव्यामौशुद्धकांखयि
 निर्मितौ । मध्यमुखीस्तनाकारौत
 न्मध्यैरञ्जुगुम्फितौ । पद्मिनीषच
 सहयौकराभ्यांस्जुयन्तितौ । अर
 यानायुभौवाद्यौपटैर्भनटकैरि
 ति ॥ यद्व्यापयोदशयव्यासंभवक्रय
 योन्मितम् । यवपक्ष्मगम्भीरसध्वं
 चयवसप्तकम् ॥ विन्तंनचुंलनि
 खंयवचयमितं ततः । मृष्टविमध्य
 देशिचशिवलिंगसमाहृतम् ॥ अ
 च्छन्दपैटीनिर्दिग्धशुद्धकांखवि
 निर्मितम् । सरताडगुलिमुक्ति

वादात्

श्वसुदीर्घमधुरध्वनिम् । घनानि
 साविसंरक्तं दृढं शुष्कं मनीषरम् ।
 वाग्शीरादिसमुद्भूतं तालमाहुर्मनी
 यिणः ॥ सुनादं दक्षिणतालततो
 हीनज्जवामकम् । कुर्वीततद्दु
 यंकार्यतजं न्यङ्गुप्रयोगतः । वा
 महस्तास्यतालसमभ्यमंसन्ननादि
 तम् । तिर्यग्दक्षिणतालस्य परि
 व्युत्थिततालयेत् ॥ तालादीवाद्ये
 चैवशुद्धदीर्घं लघुद्गुतैः । इतिक
 रतालविशेषः । कर्त्तरीघनविशि
 षः । उक्तुरखघनविशीषोऽन्तरैफा
 क्तपुंछिड्गः अन्येषांलक्षणविस्तर
 भयान्नोक्तम् ॥ ॥ रुक्मिण्याः स
 त्त्यभामायाः फालिन्दीमिचविन्द
 यैः । जाम्बवस्थानाम्निजिष्याल
 क्षयाभद्रयैरपि ॥ कृष्णस्याष्टमदि
 पीणांपुरीट्वाष्टमहारसवि । ततंशुपिर
 मानदुधंघमञ्चयुगपञ्जनाः ॥ अवा
 दधन्नसङ्ख्यातमितिपीराणिकी
 श्रुतिः । ततंवाद्यन्तुदेवानांगन्ध
 र्वाणाञ्चश्रीपिरम् । आजदुधं
 राचसामान्तुकिन्नराणांघनविदुः ।
 निजावतारैर्गोविन्दः सर्वमेवानय
 स्त्विती ॥ यावन्तिवाद्यभांडानि
 रामरावणयार्थुधि । तावन्तीनाम
 वन्सीनाः क्षुद्रपारुडवसङ्गरे ॥ ॥
 क्षिञ्च । निलिम्बहृत्कम्पनतीम
 रेणरथे सुरारिमंथनात्सुरिण । अ

वानम्

भूततादृशैरपिसि हनादैः साप
 ज्वशब्दीतिकणादवादः ॥ युद्धे
 सैन्यानांयोऽहह्याररवः ससिंहना
 द् । ततादिभिरभिद्यतुभिर्घादृशै
 यमूनांसिंहनादेषपञ्चशब्दीवोद्य
 मभूत् । सिं हनादेनसहवाद्यं पञ्च
 विधंभवतोत्पदः ॥ इतिसङ्घौ
 तदामेदरः ॥ शिवागारिभक्तक
 ज्वसूर्यागारेचशङ्खकम् । दुर्गा
 गारेवंशीघाद्यं माधुरीज्वचनवाद्
 येत् ॥ भक्तकंकांस्वनिर्मितकर
 तालम् । इतियोगिनीतन्त्रम् ॥
 मत्स्यपुराणेपि । गीतनादिधनि
 र्घोषं देवस्यारोचकारयेत् । त्रिरि
 खं चरहेटकां वरुणं लक्ष्मीं गृहीत्यजित्
 ॥ घण्टाभवेदशक्तस्य सर्वं वाद्यमयी
 यतः ॥

वादाभाण्डम् । न० वादनीयपात्रं ॥
 वादाकरः । वि० वादिवक्तारि ।
 वज्रन्तीतिभाषाप्रसिद्धे ॥
 वाधनम् । न० वाधायाम् ॥
 वाधुक्यम् । न० विधाष्टे ॥
 वाधूः । पुं० वडिचे ॥
 वादुभोषसः । पुं० खड्गे । गण्डकी
 ॥ वाध्रींणसे ॥ पच्छिमिधे ॥
 यथा । रक्तपीवोरक्तशिराः श्वेत
 पक्षोनिहृद्गमः । सर्वं वाधोषसः
 प्रोक्तशब्दं पानैगमीश्रुतिः ॥
 वानम् । न० स्मृतिकर्मणि । सोचने

वानरी

। कटे ॥ गतौ । गमने ॥ जलसं
 मस्रुतवातीस्थाम् ॥ मुक्तङ्गायाम्
 ॥ सौरभे ॥ गोक्षीरजीतपक्षीरे ॥
 दाजिनांगतौ ॥ वि० शुष्कफले ॥
 शुष्के ॥ वनपी ॥ वनसम्बन्धिनि
 ॥ वायतिस्त्र । पै शोषं श्रापणं ।
 गल्यर्याकर्मकेतिहः । चोदितद्ये
 तिनत्वम् ॥ वन्यते । वनुयाचने ।
 घञ्वा ॥

वानप्रस्थः । पुं० मधूकट्टये । मुञ्च
 पुष्ये ॥ किंशुके । पलाशवृक्षे ॥
 दृतीयाश्रमे ॥ सचकलीनास्थे ॥
 वनमिषप्रस्थोवनछत्राप्रस्थः प्रवे
 शः । वनप्रस्थं वनैकदेशिभवः ।
 तत्रभवः इत्यण् ॥

वानरः । पुं० मर्कटे । कपी । प्रव
 ङ्गे । शाखाश्रये । वन्दर० इ०
 भा० ॥ वनीभवम्० फलादि० वा
 नम् । अण् । वानंरति । रा० ।
 चातिानुपसर्गकः ॥ यथा । वान
 म् । वा० । सम्पदादित्वात्किप
 । वा० गमनेपि० नृणाति० बाल
 कम् । नृनये । पचादृश् ॥

वानरप्रियः । पुं० क्षीरिष्ठके ॥
 वानराद्यः । पुं० वनच्छागे ॥
 वानराघातः । पुं० लोभ्रवृक्षे ॥
 वानरी । स्त्री० मर्कट्याम् । वादरी
 ० इ० भा० ॥ वानरसञ्जी । डीप
 ॥ शुकशिम्व्याम् ॥ वानरीद्रवविधि

वाशियम्

धचेष्टितुत्वात् ।

वानरेन्द्रः । पुं० सुयोवि । वानराणा
मिन्द्रः ॥

वानलः । पुं० वायवे । क्षाखीवावु
इ० इ० भा० ॥

वानस्पत्यः । पुं० पुष्पजातप्राजह्वधे
॥ वानस्पत्यः फलैः पुष्पादित्य
मरः ॥ वनस्पतिः । पारस्करा
दित्वात्सुट् । वनस्पतीभवः
। दिच्छदिच्छादित्यपशुसरपदाग्र्यः
वनस्पतिसमूहे । तस्यसमूहप्रत्य
र्थे० पूर्वेष्व० अग्रः ॥

वाना । स्त्री० वर्तिकापचिणि ।

वानायुः । पुं० हरिणो ॥ वनवनमु
यमयते । अय० । वाङ्मूलादुण् ॥
भारतवर्षस्त्रीत्तरपश्चिमस्यदेशविशि
ष्टे ॥ बहुवचनान्तः ॥

वानायुजः । पुं० उद्यविशिष्टे । वनायु
युजातः । सप्तभ्यांजनेड् । सप
व । प्रज्ञादाण् ॥

वानीरः । पुं० वैतसे । वज्रुजि ।
वायति । पौषोर्वाशिपणे । क्रिप्
वाशुष्कमासमन्तानीरमस्य ॥

वानीरकः । पुं० मुञ्जदण्डे ॥

वानीरजम् । न० कुष्ठे । कूटइ० प्र०
पोपथौ ॥

वानेयम् । न० कौवर्त्तोमुप्तके । मा
वाख्ये । वनेपानीयेजायते । नदरा
दिभ्योठक् ॥

वापी

वान्तम् । न० उद्गीर्णे । त्रि० कृतव
मने ॥

वान्ताद् । पुं० कुक्कुरे । वान्तम
त्ति । अण् ॥

वान्ताशी । त्रि० उद्गीर्णाग्निनि । पुं०
शुनि ॥

वान्तिः । स्त्री० उल्लेखने । यमने ॥
वान्तिहत् । पुं० मदनद्रुमे । मयनफ
ल० प्र० भा० प्र० ॥ वान्ति करारि ।

डुकुञ्ज् । त्रिप् । तुक् ॥

वान्तिदा । स्त्री० कटुव्याम् ॥

वान्या । स्त्री० वनसमूहे ॥

वापः । पुं० क्षेत्रे । उच्यतेस्मिन् । डु
वप् घञ् ॥ यपने ॥

वापकः । त्रि० वपनकारयितरि ॥

वापदण्डः । पुं० तन्तुवायदण्डे । वेम
नि ॥ वपनम् । डुवप् ० । घञ् ।

वापसदण्डः ॥

वापिः । स्त्री० वापिकायाम् ॥ उच्य
तेपद्मादास्याम् । डुवप् वीजसना
ने । वसिवापिगजिराजिन्नजिसदिद

निवाशिवादिवारिभ्यङ् । भावे
इङ् । वपादिभ्यस्तौज्वा ।

वापिका । स्त्री० वाप्याम् ॥

वापितः । त्रि० मुष्टिद्वे ॥ वीजाक
ते । उप्तकण्ठे ॥ न० धान्यविशेषे ।

वापाधान० इ० भा० ॥ वापितंगुव
तद्धान्यं विशिद्धं वीनमयापितं ॥

वापी । स्त्री० दीर्घिकायावे ॥ वद्धसी

वानम्

वानरी

भूततादयैरपिसि घनादैः साप
 ज्वशब्दीतिक्णादवादः ॥ युद्धे
 सैन्यानांयाऽहङ्काररवः ससिंहना
 दः । ततादिभिरेभिद्यतुभिंवादयै
 धमूनांसिंहनादैश्चपञ्चशब्दीचोदा
 मभूत् । सिंघनादेनसहवादं पञ्च
 विधंभवतोव्यर्थः ॥ इतिसङ्गी
 तदामेदरः ॥ शिवागारेभ्रक्षक
 अचसूर्यागारेचशङ्खकम् । दुर्गा
 गारिवंशीवाद्गंमाधुरीञ्चनवाद
 येत् ॥ भ्रक्षकंकांस्रनिर्मितकर
 तालम् । इतियोगिनीतन्त्रम् ॥
 मत्तुपुराणेषु । गीतवादिचनि
 र्चायं देवस्थायोचकारयेत् । धिरि
 क्षे अष्टहेटकांघण्टालक्ष्मीष्टैव्यजेत्
 ॥ घण्टाभवेदशक्लससर्वंवादाभवी
 यतः ॥

वादाभाण्डम् । न० वादनीयपार्थे ॥
 वादाकरः । चि० वादिवक्तरि ।
 वज्रन्तीतिभाषाप्रसिद्धे ॥
 वाधनम् । न० वाधायाम् ॥
 वाधुक्त्वम् । न० विवाहे ॥
 वाधूः । पुं० बहिर्चे ॥
 वादुत्तोषसः । पुं० खड्गे । मरुडकी
 ॥ यात्रीणसि ॥ पक्षिविशेषे ॥
 यथा । रत्नवीवीरक्तशिशोः प्रवृत्त
 पक्षोविहङ्गमः । सर्वयात्रीणसः
 प्रोक्तइत्यं पानैगभीश्रुतिः ॥

वानम् । न० स्तुतिकर्माणि । सोवने

॥ कटे ॥ गती । गमने ॥ जलसं
 म्भ्रुतवातोस्वाम् ॥ सुरङ्गायाम्
 ॥ सौरमे ॥ गोचीरजेतवचीरे ॥
 याजिनांगती ॥ चि० शुष्कफले ॥
 शुष्के ॥ घनबी ॥ घनसन्निधिनि
 ॥ वायतिस्त्र । पौ शोर्वाशोधने ।
 गत्यर्थाकर्मकेतिक्तः । योदितस्ये
 तिनत्वम् ॥ वन्द्यते । अनुयाचने ।
 घञ्वा ॥

वानप्रस्थः । पुं० मधूकहर्षे । गुड
 पुष्पे । किंशुके । पलाशहर्षे ॥
 दृतीयाश्रमे ॥ सचकलीनास्त्येव ॥
 वनमिषप्रस्थोवनस्यवाप्रस्थः प्रवे
 शः । वनप्रस्थे वनेकदेशिभवः ।
 तत्रभवः इत्यण् ॥

वानरः । पुं० मर्कटि । कपी । प्रव
 ङ्गे । शाखान्तरे । वन्दर० इ०
 भा० ॥ वनेभवम्० फलादि० वा
 भम् । अण् । वानराति । रा० ।
 धातानुपसर्गकः ॥ यदा । वान
 र्त् । वा० । सम्प्रदादित्वात्क्लिप्
 । वा० गमनेपि० नृणाति० बाल
 कम् । नृनये । पचादाच् ॥

वानरप्रियः । पुं० चीरिहर्षे ॥
 वानराळः । पुं० वनस्थाने ॥
 वानराघातः । पुं० लोभहर्षे ॥
 वानरी । स्त्री० मर्कट्याम् । वादरी
 ० इ० भा० ॥ वानरस्यो । डीप
 ॥ शुष्कशिम्व्याम् ॥ वानरीइत्यधि

वाङ्मयम्

धचेष्टः तृत्वात् ।
 वाङ्मयेन्द्रः । पुं० सुयोविः वाङ्मयाया
 मिन्द्रः ॥
 वाङ्मयः । पुं० वाङ्मये । काशीवाङ्म
 यः । न० भा० ॥
 वाङ्मयस्यः । पुं० पुष्पाजातफलवृक्षे
 ॥ वाङ्मयस्यः फलैः पुष्पादिष्व
 मरः ॥ वनस्यपतिः । पारस्करा
 दित्वात्सुट् । वनस्यतौमथः
 । द्विष्यद्विष्याद्विष्यपशुत्तरपदाश्वः
 वनस्यतिसमूहे ॥ तस्यसमूहद्वय
 र्थे० पू० र्थे० ण० श्वः ।
 वाङ्मया । स्त्री० वर्त्मिकापधिषि ॥
 वाङ्मयायुः । पुं० इरिषि ॥ वनंवनसु
 यमयते । अथ० । वाङ्मयायुः
 भारतवर्षस्योत्तरपश्चिमस्यदेशविशेषे
 ये ॥ बहुवचनान्तः ॥
 वाङ्मयायुजः । पुं० इयविशेषे ॥ वनायु
 युजातः । सप्तम्यांजनेडं । सए
 व । प्रज्ञादाय ॥
 वाङ्मयीरः । पुं० वेतसे । वङ्मये ।
 वायति । पौ० शोबे शोपणे । क्षिप्
 वाङ्मयायुजसमन्ताद्रीरसस्य ॥
 वाङ्मयीरकः । पुं० सुहृदथे ॥
 वाङ्मयीरणम् । न० कुष्ठे । कूटङ् । प्र०
 योषथौ ॥
 वाङ्मयेयम् । न० कौ० वर्त्मिकापधिषि । मो
 यास्ये । वनेवाङ्मयीविजायते । नदा
 द्विभ्योठक् ॥

वापी

वाङ्मयम् । न० उद्गीर्णे ॥ वि० कृतव
 मने ॥
 वाङ्मयादः । पुं० कुक्कुरे ॥ वाङ्मय
 त्ति । अण् ॥
 वाङ्मयाशी । वि० उद्गीर्णाग्निनि ॥ पुं०
 श्रुति ॥
 वाङ्मयान्तिः । स्त्री० उल्लेखने । वमने ॥
 वाङ्मयान्तिहत् । पुं० मदनद्रुमे । मयनफ
 ल० इ० भा० ॥ वाङ्मयान्ति करोति ।
 ड्, क्तञ् । क्षिप् । तुक् ॥
 वाङ्मयान्तिदा । स्त्री० कट्, क्त्वाम् ॥
 वाङ्मयान्या । स्त्री० वनसमूहे ॥
 वापः । पुं० श्लेथे ॥ उप्यतेस्मिन् । ड्,
 वप्, वञ् ॥ वपने ॥
 वापकः । वि० वपनकारयितरि ॥
 वापदण्डः । पुं० शानुवायदण्डे । वम
 नि ॥ वपनम् । ड्, वप्, ० । वञ् ।
 वापस्यदण्डः ॥
 वापिः । स्त्री० वापिकायाम् ॥ उप्य
 तेषाम् । वापिकायाम् । ड्, वप्, वीजसन्ता
 ने । वसिष्ठपियनिराजिन्नक्षिसदिह
 निवाशिवादिवारिभ्यङ् । भावे
 ङ् । वपादिभ्यङ् । वतीञ्, या ।
 वापिका । स्त्री० वाप्याम् ॥
 वापितः । वि० सुखिते ॥ वीजाकृ
 तै । उपप्लुष्टे ॥ न० धान्यविशेषे ।
 वायाधान० इ० भा० ॥ वापितंगुरु
 तद्धान्यांश्चिद्विद्वधीनसवापित ॥
 वापी । स्त्री० दौर्घिकायावे ॥ वद्धसी

वाप्यम्

पानकूपे । पापानैरिष्टिकाभिर्वा
 वद्धकूपावृत्तरा । ससीपानाभवे
 द्वापीप्राङ् : शास्त्रविशारदाः । प
 परिभाषे नद्रीणदशगुणावापेति ।
 यथा । नव्यवर्द्धमानधृतोश्शिष्टः
 । शतेनधनुभिः पुष्करिणी० चि
 मिः शतैर्दीर्घिका० चतुर्भिर्दीर्घाः
 पञ्चभिस्तडागः । द्वायादशगुणावा
 वापी । तेनचतुर्दिक्षु पञ्चत्रिंशद्ध
 स्तान्यूनतायांद्वादशशतहस्तान्तरा
 न्यूनत्वैर्नदीर्घिका ॥ चतुर्दिक्षुच
 त्वारिंशद्धस्तान्यूनतायांपीडशश
 तहस्तान्तरान्यूनत्वैर्नद्रीणः । चतु
 र्दिक्षुत्रिंशद्धधिकशतहस्तान्यून
 तायाम्पीडशसहस्रहस्तान्तरान्यून
 त्वेनवापीतिजलाशयोत्सर्गतत्वम् ॥
 द्वावापीमधवाकूपद्वेष्टेवारिविबर्जित
 त । खानयेत्सदिवंध्यातिविन्दौ
 विन्दौशतसमाः ॥ तज्जलगुणा
 स्तु । वाप्यंगुरुकटुचारंपित्तलंकफ
 वातजित् । इ० । उज्वलेपद्मादिक
 मलाम् । उज्वप० । वसिष्ठपीठ्या
 दिना० ब्रज । ततः कृदिकारा
 तिपाञ्चिकोडीप् ॥ यात्रायोगा
 न्तरे ॥ यथा । एकान्तरगतिलेग्ना
 ष्कुमेखेटेऽथवाऽशुभे । वापीयो
 गस्त्वरिवाततिमिरौवद्विवाकरः ॥
 वापीहः । पु० । चातकाखगे ॥
 वाप्यम् । न० । कुष्ठीवधे । पारिभा

वामदेव्यम्

व्ये । वाप्यांभवम् । दिगादिभ्यो
 यत् ॥ वापीजले ॥ वाप्यवारियदि
 चारंपित्तहृत्कफवातहृत् । तदे
 यमिष्टं कफकृडातपित्तहरंभवेत् ॥
 चि० वापीभवे ॥
 वाम्नी । स्त्री० । चण्ड्याम् । दुर्गाद्या
 म् । वन्धोरपत्न्यं स्त्री । अण् ।
 डीप् ॥ वन्धोर्विष्णोरिववा
 वाम् । अ० युवामित्यर्थे ॥
 वामः । पु० । उमानाथे । हरे ॥
 वामदेवे । पयोधरे ॥ न० धने ।।
 वास्तुके ॥ पुण्यकर्मफल ॥ चि०
 बलमौ । चारी । शोभने । अ
 तिसुन्दरे ॥ प्रतीपे । प्रतिकूले ॥
 सव्ये ॥ वसति० । इत्यनेना । ट्
 वमउद्गिरये । ज्वलितिकसन्तं भ्योऽयः
 भाषिषज्वा ॥ यद्वा । वाति ।
 वागतिगन्धनयोः । अर्चिस्तुष्टि
 तिमन् ॥
 वामहक् । स्त्री० । वनितायाम् ॥
 वामामनोहराहकृद्दृष्टिर्थासा ॥
 वामदेशः । पु० । शिवे ॥ वामगति०
 दुष्टानामदमिति वामः । ट् । इम् ।
 । विजलात्पचाद्यच् । वामद्यासौ
 देवश्च ॥ लोकविपरीतत्वात् ।
 सुन्दरत्वाद्वावामः । सचासीदेव
 च्च ॥ ऋषिविशेषे ।
 वामदेव्यम् । न० । सामविशेषे ॥
 वामदेवेनदुष्टम् । वामदेवात्

वाममार्गः :

डात्डौ ॥

वामनः । पुं० अच्युते । हरौ ॥ मन्व
नतरेष्यसम्प्राप्तेतथावैवस्वतेदिग्ध ।
वामनः कश्यपाद्विष्णुरदित्यांस
स्वभूवचेतिविष्णुपुराणम् ॥ अड-
कीठवर्त्त । दक्षिणाशास्त्रदिग्गले ॥
सुसुचुभिः सस्रजनीये ॥ वि० अ
तिखर्वे । इत्से । वीना० इ० भा
प्र० ॥ खर्वस्त्राद्वामनः वामयति-
त्याजयतिमदम् । टु० वम् । नन्द्या
दित्त्वाल्ल्युः ॥ वामशब्दादस्त्वर्थे
पाचिकीर्त्तित्वा ॥ न० अयुतंवामना
स्यस्त्री च्युत्तासङ्ख्याविशिष्टे मदा-
पुराणविशेषे ॥

वामनतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥ त
चकौशिकीदेवीतिष्ठति ॥

वामनीः । पुं० चतिस्यैरनिरस्त्रनेपुद
षि ॥ वामानिपुष्टकर्मफलानि० मु
ण्यानुरूपं प्राणिव्यो नवतिप्रापयती
तितथा ॥

वामनी । स्त्री० खर्वावांगवि ॥ वसन
प्रद्वीषधिप्रमेदे ॥

वामनेचम् । न० सव्येचक्षुषि ॥ नीच
स्त्राधः स्फुरणमसङ्गतसङ्करमङ्गलितु
र्नोपात्तो हरतिनयनं नेचमूलेच-
क्षुः । नीचस्त्रोर्दुर्हरतिसकलं
नाचसंष्टुः खलातं वामेचैवंफलम
धिकलं दक्षिणेवै परीत्यम् ॥

वाममार्गः । पुं० पुनः पुनर्गम-

वामा

नागमनवच्छिंतेविदाःपतांमार्गे ।
देवयानास्येऽर्चिरादिमार्गे । शुकुक्त
ण्योगतीञ्चेतेजगतः शाश्वतेमते ।
एकयायास्त्वनावृत्तिसमन्यावर्त्तते
पुनः ॥ दक्षिणादुत्तमं वामसिन्धु
कालकुलाणं वै ॥ अग्नेनयसुपथेति
मन्वे० सुपथेतिविशेषणं दक्षिणमा
यं निवृत्त्यर्थम्० निर्विंशोऽष्टदक्षि
णो नमार्गे षण्णतागतलक्षणे न० अती
याषेत्तांपुनः पुनर्गमनागमनव
च्छिंतीनशाभनेनपयानयेत्याचार्य्य
भाष्यम् ॥

वामलूरः । पुं० नाकौ । वल्मीके ।
धावी० इ० भा० प्र० ॥ वामैर्वा
भवा० लूयते । लूञ्छेदने । वा
हुलकाद्रकम् ॥

वामलोचना । स्त्री० उत्कृष्टछ्त्रीविशे
षे ॥ वामः कामोलीचनेश्चालोच
ने० नीचेषा० यस्याः यद्वा । वा
मेसुन्दरेलोचनेवक्षुपोयस्याः ॥

वामशीलः । वि० वक्रस्वभावे ॥ सु
न्दरस्वभावे ॥

वामा । स्त्री० नोयाम् । वनिताया
म् ॥ वमतिच्चोऽम् । टु० वम्० क्व
लादिध्याणः ॥ यद्वा वाम का
मोस्त्वधाः । अर्थमाद्यच् ॥
दुर्गायाम् ॥ घोरंविस्तररुपन्तुविष
यीतस्तुगीयते । वामेनसुखदादेवी
वामातेनमतादुर्थेः ॥ पक्षिविशेषे ॥

वायदण्ड :

वामाक्षी । स्त्री० वामलोचनायाम् ॥
वामेमनोहरेश्वरिणीयस्याः । प्र
च् । डीप् ॥

वामाचारः । पुं० देवयानमार्गसाध
केदक्षिणाचारादुत्तमेसदाशिवोक्ता
चारविशेषे ॥ वामद्यासावाचारश्च ॥

वामापीडनः । पुं० पीलुवृक्षे ॥

वामिका । स्त्री० चण्डिकायाम् ॥

वामी । पुं० वामाचारयुक्ते ॥ वामः
सव्यः सुन्दरोवाद्दक्षिणादुत्कृष्टत्वा
दाचारः ० सीऽस्यस्ति । अतद्गुनि
ठनावितोनिः । नतश्चदक्षिणाया
न्तिनाविद्वांसस्तपस्विनः । तत्रत्र
ह्यलोके ॥

वामिलः । वि० दाक्षिके । वामे ॥

वामी । स्त्री० शृगाल्याम् ॥ वडवा
याम् ॥ रासभ्याम् ॥ करभ्याम्
वामयति । टुवम् ० स्थाय्यशक्तः ।
मितांश्चक्षुश्चयवेच्यनुवृत्तिर्नश्चक्ष
॥ यद्वा । वंशरुणममति । अमग
ध्यादी । कर्मस्थण् । घञ्वा ।
गौरादिः ॥

वामीरुः । स्त्री० नारीविशेषे ॥ वा
मीसुन्दरीरुहयस्याः । संहितश
फलक्षणवामादिशैल्युक् ॥

वायकः । पुं० गर्भे । समूहे ॥ तन्त्र
वायविशेषे ॥

वायदण्डः । पुं० वेमनि । वापदण्डे ॥

वयनम् । वीज्जन्तुसन्ताने । भा

वायसी

विधञ् । चातीयुक् । वायस्य
दण्डः ॥

वायनम् । न० व्रतोपायने । प्रहृष
के । वायना० इ० भा० प्र० पू
पादिद्रव्ये ॥

वायवी । स्त्री० वायुकोणे ॥

वायव्यम् । न० वायुदेवताकक्षत्रि
षि ॥ वायुदेवताकेऽस्यविशेषे ॥
वायुर्देवताश्च । वायुवृत्तुपिचुप्रसा
यत् । गुणावादेशौ । वि० वा
युसम्बन्धिदिगादौ ॥ न० षट्शत
श्लोकाधिकश्चतुर्विंशतिसहस्रश्लोका
त्मकेमहापुराणविशेषे ॥ वायव्यं
षट्शतानिचतुर्विंशतिसहस्रा
तद्गतिदेवीभागवतीक्तेः ॥

वायसः । पुं० अशुनवृक्षे ॥ श्रीवा
से ॥ ध्वाङ्घ्रि । काकी ॥ वयते
। वयगती । वयसेत्यसन् । षि
त् ॥ वायससमूहे ॥ तक्षसमूह
इत्यण् ॥

वायसविरुतम् । न० शक्यनविशेषे ॥

वायसादनी । स्त्री० तेषीत्यत्वाम् ॥

महाज्योतिष्मत्वाम् ॥ काकतु
ण्डाम् ॥

वायसारातिः । पुं० पेशके ॥ वायस
स्यकाकस्यारातिः ॥

वायसावृष्टा । स्त्री० काकनामनि ॥
काकमाच्यां ॥

वायसी । स्त्री० काकीदुम्बरिकाया

वायु :

न् ॥ काकमाच्याम् । महाज्योति
प्रथाम् ॥ काकनामनि ॥ काकतु
खडाम् ॥ वायसानामियम् । त-
स्ये दमिष्यन् । डीप् ॥ काक्याम् ॥
वायसिञ्चु : । पुं० काशि । इञ्चु गन्वा-
याम् ॥

वायसोलिका । स्त्री० काकोल्याम् ॥
वायसोली । स्त्री० काकोल्याम् ॥ वा
यसान्धोलखडयति । खोलडिउत्
च मे । अन्येभ्योपीतिडः । शक-
न्यादिः ॥

वायुः । पुं० श्वसने । स्पर्शने । मा
तरिश्वनि । शब्दतन्मात्रसहितात्
स्पर्शतन्मात्रादुत्पन्ने शब्दस्पर्शगुणे
सर्वादाबलनस्त्रभायैरुपरहितस्पर्श
व्रतिमारुते ॥ शरीरान्तर्वाधमेदेन
वायुर्दशविधायथा । प्राणः ॥ १ ॥
तस्यकर्मवह्निर्गमनम् । अपानः
॥ २ ॥ तस्यकर्मधिगमनम् । व्या-
नः ॥ ३ ॥ तस्यकर्मकुक्षनप्रसार
णादि । समानः ॥ ४ ॥ तस्यकर्मा
ऽग्नितपोतादीनांसमनयनम् । उ
दानः ॥ ५ ॥ तस्यकर्मजह्वनय
नम् । उद्धारिनाग ॥ ६ ॥ आख्या-
तः कूर्म ॥ ७ ॥ उन्मीलनेस्मृतः ।
कृकरः ॥ ८ ॥ घुत्करोञ्चि केदेव
दत्तो ॥ ९ ॥ विजृम्भणे ॥ नजहा
तिस्मृतश्चापिसर्वव्यापीधनञ्जयः
॥ १० ॥ अन्यदप्युक्तं यथा । द्वितीयं

वायु :

मारुतोभूतं त्वगध्यात्मस्रविश्रुता ।
स्पृष्टव्यमधिभूतस्रविद्युत्तत्राधिदै
वतम् ॥ अस्त्रगुणायथा । स्पर्शस्त्र
गिन्द्रियस्रापिलघुतास्यन्दनं तनेाः
। चिष्टासर्शशरीररुवायोदितेगुणाम
ताः ॥ अपिच । वायोरनियमस्य
शीवाद्दद्यानं स्वतन्वता । बलं शै
घ्राञ्जनेघञ्चकर्मचिष्टात्मताभयः ॥
इ०म०भो०मोचधर्मः । अष्टा-
र्थः । अनियमस्पर्शः अनुष्णाशी
तस्पर्शः । १ ॥ वादद्यानम् ॥ वा
गिन्द्रियगोचकाणि ॥ २ ॥ स्वतन्व
ता ॥ गमनादौ । ३ ॥ बलम् ॥ ४ ॥
शैघ्राम् ॥ ५ ॥ मोचः सूत्रादेः
॥ ६ ॥ कर्म ॥ उत्तरेपयादि ॥ ७ ॥
चिष्टा ॥ श्वासप्रश्वासादि ॥ ८ ॥ आ
त्मता ॥ प्राणरूपेणचिद्रुधिच्चम् ॥ ९ ॥
भयः जन्ममरणे ॥ १० ॥ इतित
द्वीका ॥ न्यायमतेऽस्यगुणादियं
था । अपाकज्ञानुष्णाशीतस्पर्शस्तुप
बनेामतः । तिर्यग्गमनवानेपञ्चे
यः स्पर्शादिलिङ्गकः ॥ पूर्ववन्नि
क्ष्यतात्तदेहव्यापिस्त्वगिन्द्रियम् ।
प्राणादिस्तुमहावायुपर्वन्तोविषयो
मतः ॥ वायुगिरुपशति ॥ अपाकज
इति । अनुष्णाशीतस्पर्शस्यपृथि
व्यामपिसत्त्वात् ॥ अपाकजइति ।
अपाकजस्पर्शश्चजलादावपिसत्त्वा
दुक्तम् ॥ अनुष्णाशीतइति । एतेन

वायु :

वायोर्विजातीयस्पर्शादृशितः । त
 ज्जनकतावच्छेदकं वायुत्तुमिति भा
 वः । एष वायुः स्पर्शादिलिङ्गवाः । वा
 युर्हिस्पर्शशब्दधृतिकम्पैरनुमीयते ।
 विजातीयस्पर्शेन • विलक्षणशब्देन
 • दृशादीनांधृत्या • शाखादीनांक
 म्पनेन च • वायोरनुमानात् । तद्यो
 च वायुर्न प्रत्यक्षः । वायुर्निश्चोऽ
 निश्चोवा • परमाणु रूपो निश्चस्तद
 न्योऽनिश्चः समवेतश्च । सोऽपि वि
 विधः शरीरेन्द्रियविषयभेदात् ।
 अत्र शरीरमयोनिर्न पिशाचादीना
 न् । देहव्यापीति । शरीरव्यापकं
 स्पर्शाद्येवामिन्द्रियत्यक् । तच्च
 वायवीयम् रूपादिषुमध्ये स्पर्शस्यैव
 व्यञ्जकत्वात् । अङ्गसंसर्गिसल्लिख
 शैल्यव्यञ्जकव्यजनवातवत् । विष
 यदर्शयति • प्राणादिरितियद्यप्यनि
 श्चोवायुश्चतुर्विधः तद्यथातुर्वि
 धं प्राणादिना • इच्छुक्त्वाकारे ।
 तथापिसङ्घे पादवर्षे विध्यनुक्तम्
 • प्राणरत्ने कणवहदादिनानास्त्रा
 नवशान्त्तु खनिर्गमादिनानाक्रिया
 दशाङ्गनानासंज्ञानभतद्रक्ष्यर्थः
 ॥ सप्तवायवीयया । भूवायुराव
 हङ्गप्रवहस्तदूर्ध्वः स्यादुहहस्तदनुसं
 वरत्तं हितश्च । अन्यस्तयोपिसुवहः
 परिपूर्वकीऽस्माद्वाङ्गः परावह
 इमेपवनाः प्रदिष्टावृत्तिशिरानधिः

वायु :

॥ प्रावाहानिवहश्चैव उद्वहः संवह
 स्तथा । विवहः प्रवहश्चैव परिवह
 स्तथैव ॥ अन्तरीक्षे च यो ह्येतेषु य
 उन्मार्गविचारिणः । महेंद्रप्रवि
 भक्ताङ्गामरुतः सप्तकीर्त्तिताः ॥
 ॥ वायोः सप्तस्कन्धायथा । वायु
 स्कन्धाः सप्ततेषामेकैकं सप्तसप्त
 भिः । आमेयादेवावहादिरुपयुं प
 रिसंस्थिताः ॥ आवहप्रवहानुवह
 उद्वहङ्ग • पाठान्तरम् संवहविवह
 परावहान्यपरिवहति पाठान्तरम्
 धर्मेतिभेदात्सप्तवायोः स्कन्धाः
 ॥ तथाचपुराणम् । आवाहः
 प्रवहश्चैव तथाचैवोद्वहः परः ।
 संवहोविवहश्चैवतदूर्ध्वं स्यात्परावहः
 ॥ तथापरिवहश्चोर्ध्वं वायोर्ध्वं सप्तने
 मयइति । तेषां स्थानानियथा ।
 मध्ये भूमिषयोर्वायुरावहः प्रवहस्त
 तः । मेवभास्करयोः सूर्यश्शशिनो
 रुहहस्ततः ॥ चन्द्रनक्षत्रगणयोः
 संवहोविवहस्ततः । नक्षत्रगणम
 ध्यस्थीयहसप्तर्षिमध्यगः ॥ परा
 वहः परिवहः सप्तर्षिर्भ्रुवमध्यगः
 ॥ इत्येवं वायवः सप्तवहन्तिभु
 वनत्रयमिति ॥ आति । वा • ।
 क्त्वापाजील्लुण् । आतीयुगितियु
 क् ॥ वायुरायुर्वलं वायुर्वायुर्धाता
 शरीरिणाम् । वायुर्विष्णुमिदं सर्वं
 प्रभुर्वासुः प्रकीर्त्तितः ॥ वाङ्गम

वायुसखः

गृहलक्षके पुंयथारात्राप्रशस्यते ।

तथाशरीरमध्ये पिवायुरेकः परेऽपि

भुः ॥ वायीः पत्नीस्त्रिदेवी ॥

वायुकेतुः । पुं० धितिकर्षे । धूसीः

वायुगण्डः । पुं० अजीर्णं ॥

वायुगुल्मः । पुं० वायुः । अन्नासा

वायुगुल्मकः) पुं० वायुः । अन्नासा

म्भमे ॥

वायुग्रस्तः । वि० द्विद्विप्रचिते ॥

वायुदारुः । पुं० व्योमधुमे । नेत्रे ॥

वायुपुत्रः । पुं० भीमसिने ॥ हनु

मति ॥

वायुफलम् । न० शक्तकारुंके ॥ जल

दीपके ॥

वायुभक्ष्यः । पुं० सप्तं । वि० वात

भक्षके ॥

वायुवर्त्म । न० ख । नभसि ॥ वायी

वर्त्म ॥

वायुवाहः । पुं० धूने ॥

वायुवाहनः । पुं० विष्णोः । बहतः

सप्त० हावशादीन्वाहयतोतिष्ठ

न्तादुर्ध्वः ॥

वायुमाहिनी । स्त्री० वायुसञ्चारिण्यां

शिरायाम् ॥

वायुधः । पुं० मल्लविशेषे । काल

वायुप्रयोगः । इ० गौ० दे० भा०

प्र० । वायुवाहं हृषीहृषीमधुरी

धातुशब्दः ॥

वायुसखः । पुं० पायके । बहू ॥

वारकीरः

वायीः सखा । राजाहः सखिभ्य

एच् ॥

वायुसखा । पुं० अनले ॥ अनौ ॥

वायुः सखास्यतितथा । टवसा

वादनडसाविश्वनड् ॥

वाय्वस्यद्म् । न० पाप्वाणे ॥

वाः । न० जले ॥ वारयति । वृजो

ख्यन्तात्क्षिप् ॥

वारः । पुं० सूर्यादिवासरे ॥ यथा ।

रविः सोमोमङ्गलशुक्रबुधोक्षीव । सि

राः शनिः । एतेषां नामतो वारावि

ख्याताः सर्वकर्मासु ॥ सिधेन्दु

दुधलीवानां वाराः सर्वचशोभनाः

भानुभूसुतमन्दानां शुभकर्मसुकेष्व

पि ॥ दूरे ॥ हरे ॥ सुज्ञहृषे ॥

निवहे । हन्दे ॥ अवसरे ॥ क्षणे ॥

वारयति० त्रिथतीवो । एच् ० । म

वादाच् । घञ्वा । यद्वा । वार्यते०

वाच्छयतिऽनेन । हञ्च्युरादेः पुं०

सीतिघः ॥ स्यन्दने ॥ न० मदि

रापाचे ॥

वारकः । पुं० अश्वगतौ ॥ अश्वविशे

षे ॥ न० कष्टस्थानि ॥ वृषिरे ॥

वि० काप्यनिषेधके ॥ वारयति

वृच् ० । खुल् ॥

वारको । पुं० अश्वी ॥ विगात्रे ॥

पण्याम् ॥ जीवे ॥ पर्यावीदिनि

पयोधी । इ० सिदिनिकरः ॥

वारकोरः । पुं० श्राली ॥ दुरयाहि

वायु :

वायोर्विजातीयस्पर्शदर्शितः । त
 ज्जनवातावच्छेदकं वायुसुमितिभा
 यः । एषवायुः स्पर्शद्विलिङ्गकः । वा
 युर्हिस्पर्शशब्दधृतिक्मैरनुमीयते ।
 विजातीयस्पर्शेन • विलक्षणशब्देन
 • तृणादीनांधृत्या • शाखादीनां क
 म्पनेन च • वायोरनुमानात् । तयो
 च वायुर्न प्रत्यक्षः । वायुर्निष्चोऽ
 निष्चोवा • परमाणुरूपो निष्कलद
 न्योऽनिष्कलः समवेतयः । सोऽपि वि
 विधः शरीरेन्द्रियविषयभेदात् ।
 अथ शरीरमयोनिजं पिशाचादीना
 म् । देहव्यापीति । शरीरव्यापकं
 स्पर्शमाह्वयमिन्द्रियत्वक् । तच्च
 वायवीयम् रूपादिपुमर्थे स्पर्शस्यैव
 व्यञ्जकत्वात् । अङ्गसंसर्गिसलिज
 श्रैक्ष्यव्यञ्जकव्यजनवातवत् । विष
 यदर्शयति • प्राणादिरितियद्यप्यनि
 च्छोवायुश्चतुर्विधः तच्छातुर्वि
 ध्यं प्राणादिना • इच्छुक्तामाकारे ।
 तथापिसदृच्छेमादृचत्रैविध्यमुक्तम्
 • प्राणरूपेणैववहदादिनानाख्या
 नवधानम्, खनिर्गसादिनानाक्रिया
 दशाच्च • नानासंज्ञां ज्ञभतइच्छवः ।
 ॥ सप्तवायवोवथा । भूवायुराव
 हइहप्रवहस्तदूर्ध्वः स्नादुवहस्तदनुसं
 वहसं जितस्र । अन्यस्तवीपिसुवहः
 परिभूवकीऽस्माद्वाहः परावह
 इमिपवनाः प्रदिष्टाइतिशिरामणिः

वायु :

॥ प्राणादिनिवहस्यैवउद्वृहः संवह
 स्तथा । विवहः प्रवहस्यैवपरिवह
 स्तथै च ॥ अन्तरीक्षे चवाह्येतेषुय
 ङ्मागं विचारिणः । महेन्द्रप्रवि
 भक्ताज्ञाससुतः सप्तवीर्त्तिताः ॥
 ॥ वायोः सप्तस्कन्धा यथा । वायु
 स्कन्धाः सप्ततेषामेकैकं सप्तसप्त
 मिः । आमेयादेवावहादिरुपयुं प
 रिसंस्थिताः ॥ आवहप्रवहानुवह
 उद्वृहइ • पाठान्तरम्, संवहविवह
 परानहान्वपरिवहति पाठान्तरम्,
 घर्त्तेतिभेदात्सप्तवायोः स्कन्धाः
 ॥ तथाचपुराणम् । आवाहः
 प्रवहस्यैवतथाचैवोद्वृहः परः ।
 संवहोविवहस्यैवतदूर्ध्वं स्नात्परावहः
 ॥ तथापरिवहस्योर्ध्वं वायीर्ध्वं सप्तने
 मयइति • तेषांस्थानानियथा ।
 मध्ये भूमिपथीर्वायुरावहः प्रवहस्त
 तः । मेधभास्करयोः सूर्यशशिनौ
 सहस्रतः ॥ चन्द्रनक्षत्रगणयोः
 संवहोविवहस्ततः । नक्षत्रयहम
 ध्यस्त्रोयहसप्तविंशत्यधः ॥ परा
 वहः परिवहः सप्तविंशुपमध्यगः
 ॥ इत्येवंवायवः सप्तवहन्तिभु
 वनचयमिति ॥ वाति । आ • ।
 ह्वापाणीच्युष् । आतीयुगितियु
 क् ॥ वायुरायुर्वजं वायुर्वायुर्वाता
 शरीरिणाम्, वायुर्विंशतिदंसत्रै
 प्रभुर्वायुः प्रवीर्त्तितः ॥ वाहाम

वायुसखः

गडगचक्रं पुयथाराजोप्रशस्यते ।
 तथाशरीरमध्ये पिथायुरेका परीषि
 म्नुः ॥ वायोः पत्नीस्वस्तिदेवी ॥
 वायुकेतुः । पुं० चितिकणो । धूलौ ।
 वायुगण्डः । पुं० अजीर्णो ॥
 वायुगुल्मः । पुं० श्वावर्त्तो । अग्नासा
 वायुगुल्मकः) पुं० ॥
 र्भने ॥
 वायुयस्तः । नि० विद्धिप्रचित्ति ॥
 वायुदारुः । पुं० व्योमधुमे । नेत्रे ॥
 वायुपुत्रः । पुं० भीमसेने ॥ हनु
 मति ॥
 वायुफलम् । न० शक्रकार्मुकी । जल
 द्रोपली ॥
 वायुभक्ष्यः । पुं० सर्पे । पि० वात
 भक्षकी ॥
 वायुवर्त्मः । न० ख । नभसि ॥ वायो
 वर्त्म ॥
 वायुवाहः । पुं० धूमि ॥
 वायुवाहनः । पुं० विष्णोः । यहरा
 सप्त । वायवादीन्वाहयतौतिग्र
 न्तादृशैर्ह्युः ॥
 वायुवाहिनी । स्त्री० वायुसञ्चारिण्यां
 शिरायाम् ॥
 वायुपः । पुं० मख्यविज्ञेये । बाल
 वायुपमाना० इ० भौ० दे० भा०
 प्र० । वायुप्राह एषोऽप्योमधुरे
 धानुवर्त्तनः ॥
 वायुसखः । पुं० पावके । वृषो ॥

वारकौरः

वायोः सखा । रागाहः सखिभ्य
 ष्टच् ॥
 वायुसखा । पुं० अनली ॥ अनौ ॥
 वायुः सखाश्चेतितथा । टवभा
 वादनडसाविच्यनड् ॥
 वाय्व स्पदन् । न० आकाशे ॥
 वाः । न० जले ॥ वारयति । वृञ्जो
 ग्न्यात्क्लिप् ॥
 वारः । पुं० सूर्यादिवासरे ॥ यथा ।
 रविः सीमोमङ्गलव्यवृधोकीय । सि
 तः शनिः । एतेपांनामतीवारावि
 ख्याताः सर्वकर्मासु ॥ सितेन्दु
 बुधनीवानांवाराः सर्वचशीभनाः
 भानुमसुतमन्दानांशुभकर्मासुक्लि
 पि ॥ द्वात्रि ॥ हरे ॥ कुजवृद्धे ॥
 निवर्हे । हन्दे । अक्षरे । अणो
 वारयति । त्रियतेवा । हञ् । प
 चाद्यच् । अञ् । या । यद्वा । वार्यते
 चाच्छयतेऽनेन । हञ्च्युरादे पुं०
 सीतिघः । स्यन्दने ॥ न० मदि
 रापात्रे ॥
 वारकः । पुं० अश्वगतौ ॥ अश्वविशे
 षे । न० कष्टस्थानि ॥ ह्रींवेरे ॥
 चि० काव्यनिषेधके । वारयति
 हञ् । मूल ॥
 वारकौ । पुं० शकौ ॥ पिशाचि ॥
 पख्याम् ॥ जावे ॥ पर्वाजीविनि
 पयोधी । इ० मेदिनिवारः ॥
 वारकौरः । पुं० श्याले ॥ द्वात्रयादि

वारिसम्भव :

वारिप्रवाहः । पुं० निर्भरि । भारे ।
 उत्सास्त्रिर्गतजलप्रवाहे । वारिणः
 प्रवाहः ॥
 वारिप्रश्नी । स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
 वारिवदरम् । न० प्रोषीनामलकी ॥
 वारिमयम् । न० सेतोस्त्रने ॥
 वारिमसिः । स्त्री० पाथोदे । मेघे ॥
 वारिसुक् । पुं० खतमाले । मेघे ॥
 वारिमूली । स्त्री० वारिपण्याम् ॥
 वारिषिमूलयक्षाः । पाककर्णेति
 लीप् ॥
 वारिरयः । पुं० नावि । तरिके ॥
 वारिराशिः । पुं० समुद्रे ॥
 वारिरुद्धम् । न० कमले ॥ वारिणि
 रौहति । रुद्धे । इगुपधितिकाः ॥
 वारिलिमा । पुं० अप्यती । वरुणे ॥
 वारिवल्लभा । स्त्री० विदार्याम् ॥
 वारिवासः । पुं० सुराजोविनि । शौ
 रिहकी ॥
 वारिवाहः । पुं० जलदे । मेघे ॥ वा
 रिबर्हति । वष्टे । कर्मग्रण् ॥
 सुस्तोयम् ॥
 वारिवाहकः । पुं० बलाहकी । मे-
 घे ॥ वारिणीवाहकः ॥
 वारिवाहनः । पुं० वृद्धे ॥
 वारिणः । पुं० विष्णौ ॥
 वारिधिरौषिका । स्त्री० शिरौषिका-
 दाम् ।
 वारिसम्भवः । पुं० थाकनालशरे ॥

वारुणी

न० उशीरे ॥ लभङ् ॥ सौधीरा-
 स्त्रने ॥
 वारी । स्त्री० गलबन्धन्याम् । हस्ति-
 शालायाम् ॥ कलस्थाम् ॥ वार्यतेऽन
 या । वृञ् ॥ श्यन्तः । वसिर्वाप
 यनिराजौबीष् । वद्वादिस्त्वान्ङी
 य्वा ॥
 वारीटः । पुं० गजे । हस्तिनि ॥
 वारीशः । पुं० समुद्रे ॥
 वारुः । पुं० विजयकुञ्जरे ॥
 वारुठः । पुं० अन्तगव्यायाम् ॥
 व रुडकिः । पुं० वरुडापत्वे ॥ व्या
 मवरुड्ङ्यादिनेञ् ॥ चकडादेशश्च ॥
 वारुणः । पुं० भारतवर्षो योप-
 द्धीपविशिषे ॥ न० उग्रपुराणविशि ॥
 शतभिषर्षे ॥ जषे ॥ त्रि० वरुणस
 भ्वन्धिनि ॥
 वरुणवर्म् । न० जलाशयखननादौ ॥
 वारुणत्रतम् । न० नृपतेर्निर्घमविशि-
 धे ॥ यथा । वरुणे नयवापाशैर्य-
 द्धवराभिदृश्यते । तथापापान्नि
 गृह्णीथाह तनेतद्विधारुणम् ॥
 वारुणिः । पुं० अगस्त्रमुनौ ॥ व-
 सिष्टे ॥
 वारुणी । स्त्री० गलदूर्वायाम् । प
 ाद्येमायाम् । प्रतोच्यादिशि ॥ इ-
 न्द्रवारुण्यास ॥ दूर्वायाम् । शत-
 भिपानचर्च ॥ त्रिविधे ॥ य
 था । वारुणे नसमायुक्तमधीकृष्या

वारुणी

श्रयोदशी । गङ्गायांयदिलभ्ये तस्मै
 र्थयश्नते : समा ॥ वरुणं • शतभि
 पा ॥ इधमेवशनिवारयुक्ताचे न्महा
 वारुणीशशुभयोगयुताचे न्महाम
 हावारुणीतिसंज्ञालभते । यथा ।
 शनिवारसमायुक्तासमहावारुणी-
 स्मृता । गङ्गायांयदिलभ्ये तकोटिसू
 र्ययष्टैः समा ॥ शुभयोगसमायुक्ता
 शनौशतभिषाचदि । महामष्टेति
 ख्यवाताचिकोटिसुलसुद्धरेत् ॥
 सुराधिदेवतायाम् । प्रथमाभिमा
 निन्यांमहत्त्वादिदेवतायाम् । शत्रो
 वारुणीतिश्रुते : ॥ ६ ॥ अन्नमव्यां
 सुरायाम् । वैश्याम् ॥ पुनर्नवा-
 शान्तिपिष्टे विंशितावारुणीस्मृता ।
 संश्रितैस्तालखर्त्तरसैर्यास्तापिवाक
 षी । सुराधद्वारुणीलघ्वीपीनसा
 प्मानशूलनुत् ॥ वरुणमेरितह
 न्दाधानस्यकदम्बतरुकोटरनि :
 सूतायांवल्लदेवपोतवारुण्याम् ।
 यथा । पराशरउवाच । येनविचर
 तस्तस्यसहोपैर्महात्मनः । सा
 नुपच्छद्मरूपस्यशेषस्यधरणीमृतः
 निध्यादिमैरुक्ताव्यस्यकार्येषोर्वी-
 निचारिणः । उपमेगार्गमच्छर्धव
 वरुणः प्राश्चानणीम् ॥ जभीष्टा
 सर्वदायस्त्रमदिरत्वंमहौजसः । प
 ननास्योपमेगायतस्यगच्छमुदेशमे ।
 इत्युक्त्वावारुणीतिसन्निधानमयाप्त

वारुटः

रोत्तुहन्दावनधनोत्पन्नकदम्बतरुको
 टरे ॥ विचरन्वल्लदेवोपिमदिराग
 न्वसुप्तमम् । आघ्रायमदिरातर्षम
 यामाघपुरातनम् ॥ ततः कदम्बात्
 सहसामयधारांसजाह्वयौ । पराणी
 शीघ्रमेने यप्रयवौपरमांसुदम् ॥ प
 पौचनीपगोपीभिः समर्थेतामुदा
 न्वितः । उपगीयमानोत्कलितं
 गीतनादाविशारदं : ॥ इतिविष्णु
 पुराणे प्रश्नमांशि २५ अध्याय. ६ अ
 चाहाधिकारिणः प्रतिशोसदाशि
 वः । सम्यग् विधिविधानेनसुस
 माहितधितसा । पिचन्तिमदिरांभ
 र्त्वांसमच्छांएवतेजितौ ॥ इयशे द्वा
 रुणीदेवीनिपीताविधिवर्ष्ता । नृ
 षांविनाशयेत्सर्वबुद्धिमायुर्यशीध
 नमितिकुशाणं वसेतु ॥ कुलायं
 देपिनिसहोनिर्मयोभीरो निर्लज्जो
 निष्कुतूहलः । निर्णीतवेदशास्त्रा
 र्थोदरदावारुणींविबेदिति ॥ वरुण
 स्येयम् । तयोदमिच्छन् । डीप ॥
 वारुणीयक्षमः । पुं० वरुणे । वारु
 षोवहभायन्सः ।
 वारुण्डः । पुं० फणिनाराजि ० पुं०
 न० सिकपात्रे । नौस्यलानिसुसा
 रणभाज्ये । ज्यमसि ॥ कर्णमसि ॥
 वारुण्डी । स्त्री० द्वापरिण्डाम् ॥
 वारुटः । पुं० इच्छासुते ॥ कपाटे
 ॥ चनौ ॥ पञ्चरे ॥ शम्बले ।

वार्ता

इतिमेदिनिकरः ॥

वारिन्द्रः । त्रि० वरिन्द्रांजाते ।
अण् ॥

वरिन्दी । स्त्री० देशविशेषः । राजसा
ही० इतिगौडदेशभाषाप्रसिद्धे ॥

वार्त्तम् । न० वने ॥ वृक्षाणांसमूहः
। तस्यसमूहद्रव्यण् ॥ त्रि० वृक्षस
म्बन्धिनि ॥

वाच्यदुर्गाम् । न० वृक्षैः समन्ताद्दु
ष्टितैपुरेपुराद्गृहिः सर्वतीयाजनमा
त्रं व्याप्यतिष्ठतिमहावृक्षकण्टकिगु-
ल्मलताद्याचितैराज्ञीवासस्थाने ॥

वार्त्ती । स्त्री० स्त्रीविशेषः । इतिमहाभा
रतम् ॥

वार्त्तम् । न० पक्षे ॥

वार्त्तवः । त्रि० वर्णुदेशके ॥ कच्छा
द्यण् ॥

वार्त्तिकः । त्रि० लेखके ॥

वार्त्तम् । न० निस्सारि ॥ आरि
ग्ये । पाठवे । स्वास्थ्ये ॥ त्रि० वृ
क्षिमति । वृक्षिथालिनि ॥ नीरी
ने ॥ वृक्षिरस्यस्य । वृक्षेतिथः ॥

वार्त्तिकः । पुं० पश्चिमिषे । वट
रद्र० भा० । वर्त्तिके ॥ त० वर्त्त
कानांगणे ॥ वर्त्तकानांसमूहः
। तस्यसमूहद्रव्यण् ॥

वार्त्ता । स्त्री० वर्त्तनि ॥ वातिज्ञने ॥
वार्त्ताव्याम् ॥ कृष्यादौवसौ ॥
यथा । कृषिर्षण्ड्यातद्वृक्षद्वतीयं

वार्त्ताकुः

पशुपालनम् । विद्यादेतामहाभा
गवार्त्तावृत्तवयाश्रया ॥ चतुर्विधा
पिसाप्रोक्ताकृष्णनपितरंप्रति । कृ
षिर्षण्ड्यागिरजाकुसुदीदन्तुर्यमुच्य
तेइति ॥ जनश्रुतौ ॥ उदन्ते ॥
वृक्षान्ते ॥ वृत्तिर्लोकवृत्तम् ॥
तदस्यस्याम् । वृत्तेश्चिवात्ति
केन० णः । दुर्गावाम् । यथा ।
पञ्चादिपालनाद्देवीकृषिकर्मान्तरा
रणात् । वर्त्तनाकारणाद्वापिवार्त्ता
सोपशगीयते ॥

वार्त्ताकः । पुं० वार्त्ताकी ॥ वातिज्ञ
थे । वनभरटा० इतिख्याते ॥ वा
र्त्तसारोम्यमाकथयति । अवाकुटि
लायाइतौ । ग्यन्तः कर्मस्थण् ॥
वार्त्तकलाअवांयस्रवा ॥ वार्त्तक
पश्चिणि ॥

वार्त्ताकी । स्त्री० हिं गुल्याम् । भ
रटाक्यम् ॥ जातेरितिडौप् ० वृह
त्याम् ॥ वातिज्ञथे । वनभरटा०
इतिभा० ॥

वार्त्ताकुः । स्त्री० हिं गुल्याम् । भ
रटाक्यम् । वृन्ताके । अष्टागुणा
यथा । अग्निप्रदामारुतनाशिनीच
प्रक्रप्रदाशोणितवर्त्तनीच । इत्ता
सकासारुचिनाशिनीचवार्त्ताकु रे
यागुथसप्तगुता ॥ सावालाकफ
वातघ्नीपकासचारपित्तला । सदा
फलाचिदोषघ्नीरक्तपित्तप्रसादनी ॥

वार्त्तम :

अङ्गारपक्वावार्त्ताकु : क्विञ्चित्पित्त
करीमता । कफमेदीऽनिलहरासरा
सघृतरापराः । पुंश्चिह्नोभीतिपिका
गङ्गीयः ॥ वर्त्तती । वृत्तु० । वृत्तवृ
द्विष्टेतिक्ताकु : ॥ याङ्गुलकादुक्ता
रस्यात्वेवार्त्ताकमपि ॥

वार्त्तायनः । पुं० हेरिके । गूढपुरुषि
। प्रवृत्तिज्ञे । प्रविधौ । चरे ।
इतिहेमचन्द्रः ॥

वार्त्तावहः । पुं० ह्यविशक्तिश्यादि
जीवे । वैशधिके ॥ वार्त्तायाव
हः ॥

वार्त्ताहारी । पुं० चारे । यथाश्व
र्थे ॥

वार्त्तिकः । पुं० यतिके । वटेर०
इ० भा० ॥ वार्त्तिकोमधुरोरुघः
गीतयकफपित्तनुत् ॥ वार्त्ताकौ ॥
चरे । स्पृशे ॥ वैश्ये ॥ न० उक्ताऽ
नुक्तदुरुक्तार्थव्यञ्जकसङ्गुहे ॥ उक्ता
नुक्तदुरुक्तार्थचिन्ताकारितुवार्त्तिक
मितिहेमचन्द्रः ॥ इत्तिमधोति०
घेदवा । उक्त्वादित्व इक् ॥ वृ
त्तौसाधुर्वा । कवादिभ्यइक् ॥

वार्त्तिका । स्त्री० यर्त्तिकायाम् ।
विष्णुलिङ्गाम् । यटेर० इ० भा०
॥ यर्त्तिकेतिशारावली ॥

वार्त्तमः । पुं० पार्वे । चर्त्तुमे ॥ वृ
त्तौऽपच्यम् । चण् ॥ जयन्तवि०
वृत्तसम्भ्रिनि ॥

वार्धुपिका :

वार्धुलः । पुं० मेलानन्दायाम् ।
न० दुर्दिने । वादला० इ० भा०
॥ मस्याम् ।

वार्धकम् । न० वृद्धसङ्घाते ॥ वृ
द्धानांसमूहः । वृद्धार्धेतिवक्त
व्यमितिवृञ् ॥ वृद्धस्यभावकर्म
णोः । वृद्धत्वे । यौवनात्पराव
स्थायाम् ॥ यथा । तिधियर्धमतं
वाल्चं चिंशवर्षन्तुयौवनम् । सु
ख्यं गौणं द्विधाभिन्नं वार्धकन्तुततः
परम् ॥ वृद्धस्यकर्मभावोवा ।
मनीज्जादित्वाद्गुञ् ॥ वार्धकितप
चातिष्ठेदितिशाखोदितं वचः ॥

वार्धक्यम् । न० वृद्धत्वे । वार्धके ॥
वृद्धसङ्घाते ॥ वार्धकमेव । चतु
र्वर्णादित्वात् । स्वार्थेप्यञ् ॥

वार्धिः । पुं० समुद्रे ॥ पारीणिधीय
न्तं ऽव । कर्मण्यधिकरणं चेतिधा
ञ् । किः ॥

वार्धिभवम् । न० द्रोणीसवथे ॥
वार्धिपिः । त्रि० वृष्टाजीवे ॥ यद्ध्य
र्थद्रव्यं वृद्धिः । तत्प्रयच्छति ।
प्रयच्छतीतिगच्छं मितिठक् । वृ
द्धिर्बृद्धिभायः ॥ पृषोदरादि
त्वःत्कलीपः ॥

वार्धुपिकाः । त्रि० कृसीदिके । वृद्ध
प्याजीवे । वार्धुपी । वृष्टा० इ०
भा० ॥ तल्लक्ष्यं यथा । समर्धधा
न्यसादायमर्धार्थः प्रयच्छति ।

वार्ध्नीषस :

सर्वैर्वार्ध्नीषिकोनाम ह्यव्यकव्यवहि
ष्कृतः ॥ तद्यद्वृद्धिद्वयनियमो
यथा । अशीतिभागं गृह्णीयान्ना
साद्वार्ध्नीषिकः शतात् । द्विकंशतं
वा गृह्णीयात्सतांधर्ममनुस्मरन् ।
द्विकंशतश्च गृह्णानोनभवत्त्यर्थं कि
त्वधीति । शतकार्षापणं ऽशीति
भागं विंशतिपथाः । द्विकं पुराण
द्वयम् । एवं विधं नियममतिक्रम्य
अनापदि • स्वयमन्यदुरावासाच्छ
न्येनयोव्यवहरतितत्स्यैवप्रायश्चित्त
म् । आपदितुल्ययङ्करणे • नियमा
तिक्रमेचनदोषः । इतिप्रायश्चित्त
विवेकः ॥ बृद्ध्यर्थं द्रव्यं वृद्धिः
। तांप्रयच्छति । प्रयच्छतिगच्छं नि
तिठक् । वृद्धेर्वृधुपिभावेवक्त
व्यः ॥

वार्ध्नीष्यम् । न० धान्यवर्धने ॥
वार्ध्नीष्यम् । न० स्त्रीणीलवणे ॥
वार्ध्नीष्यम् । न० स्त्री • चर्मणि ॥ व-
र्ध्नीष्यम् । न० चर्मणि • त्रि० वध्नी
स्यधिकारे ॥ तस्यविकारद्रव्यम् ॥
वार्ध्नी । स्त्री • चर्मरज्जुम् । वध्नी • इ०
भा० । वार्ध्नीन् • डोष् ।
वार्ध्नीषसः । वुं० वार्ध्नीषसे । ह्यग
विशिषे ॥ यथा । चिपिर्वस्त्रिन्द्रिय
क्षीणं श्लेशं हृद्दधमजापतिम् । या
र्ध्नीषसमितिप्राहुर्वाञ्जिका । पिष्टक
र्माशीतिनिगमे । एषश्चरे । गण्ड

वार्ध्नीषः :

के , गौडा • इ० भा० ॥ पक्षिविशे
षे । यथा । नौलयीवोरक्तशीर्षः
कृष्णपादः सितच्छदः । वार्ध्नीष
सः स्यात्पक्षीशोममविष्णोरतिप्रि
यः ॥ रोहितशतुमस्यन्यमांसेर्वा
र्ध्नीषसस्यच । हस्तिमाप्नोतिवर्षाणां
शतानिचीषिमत्प्रिया ॥ महिषा
णाञ्चखड्गानां रुधिरैः शतवर्षि
कीम् । हस्तिमाप्नोतिपरमांशादूर्ल
रुधिरैस्तथा ॥ इतिकालिकापुरा
णे ६६ ऽध्यायः । वार्ध्नीषनासि
काऽथ । अञ्नासिकायाश्च च्च •
नसादेशश्च । पूर्वपदादितिचत्वम् ॥
वार्ध्नीषम् । पुं० नक्त । कुम्भीरे । वा
रिलले • भटः ॥
वार्ध्नीषम् । न० वर्ध्नीषसूहे ॥ वर्ध्नीषां
समूहः । भिक्षादिभ्योष् ॥
वार्ध्नीषम् । न० वर्ध्नीषांसमूहे ॥
वार्ध्नीषम् । पुं० अन्तोदे । मेघे ॥
वाः सुक्षति । मुच्छ • । क्षिप् ॥
वार्ध्नीषः । पुं० चत्त्विति ॥ त्रियते ।
हड् सभ्रशौ । यत् । वध्पत्तु • ड
गजएव । — • — ॥
वार्ध्नीषः । चि० वरणीये ॥ वारिसस्य
न्यनि ॥
वार्ध्नीषवम् । न० पशु ॥ चि० जलले ।
वार्ध्नीषः । पुं० समुद्रे । इतिपुरा
णम् ॥
वार्ध्नीषः । पुं० पहिषे ॥

वार्षिकम्

वार्षिक्या । स्त्री० वर्षणायाम् ।
 वार्षिकम् । न० सुशुभ्रकृतपृथिवीद
 शभागान्तर्गतभागविशेषि ॥
 वार्षिक्यः । पुं० पतञ्जली ॥ वृषग
 यस्त्रगोवापत्तम् । सर्गादिस्था
 द्यञ् ॥
 वार्षिभाषवी । स्त्री० वृषभाणुकन्या
 याम् । श्रीराधायाम् ॥ यथापरा
 त्परः कृष्णलयेयं वार्षिभाषवीति
 पद्मपुराणम् ॥
 वार्षलम् । न० वृषलकर्मणि ॥ य
 था । नक्षत्रसप्तकुर्वीतत्राक्षयः क
 र्मवार्षलम् । वृषलः कर्मचत्रा
 क्षपतनोवेष्टितेयैः ॥
 वार्षिकम् । न० आयमाण्यायाम् । व
 लभद्रिकायाम् ॥ वृष्टिजलि ॥ य
 था । वार्षिकं तद्वृष्टं भूमिष्ठम
 हितं जलम् । त्रिरात्रमुपितं तत्तु
 प्रसन्नममृतोपमम् ॥ त्रि० वर्षांभ
 वे ॥ वर्षांभुवम् । जातम् साधु
 वा । वर्षांभुवम् । ठञ् ॥ व
 र्षांभवे । वात्सरिके । वर्षांभुवन्वि
 नि ॥ यथा । वार्षिकाद्यतुरीमासा
 दुर्गमाः पविस्वदा । तस्मादिकव
 विशुभैः स्यात्तत्र्यमितनिषयः ॥
 षष्टीमासां सुप्रसत्तदाकार्यवगा
 द्विजः । वर्षांभावेनगन्तव्यं प्र
 यासेमुखमिच्छते तिभागश्चे नार
 दः ॥

वार्षिक्यः

वार्षिकी । स्त्री० आयमाण्यायाम्नाप
 धी ॥ देलङ् । प्र० पुष्यश्रिषि ॥
 यथा । श्रोपदोपट्पदानन्दावार्षि
 कोम् । तदन्वनेतिभावप्रकाशः । वा
 र्षिकीश्रीतलालक्षीतिक्तादीपत्रया
 पश्चात् । कर्णाच्चिमुखरोगघ्नो० तत्तैलं
 तद्गुणं स्मृतम् ॥ इति च ॥ वर्ष
 कर्णव्यपूजादौ ॥ वर्षांभुवम् । ठ
 क् । ङीप् ॥ कालाद्ठञ् ॥
 वार्षिला । स्त्री० कर्णायाम् ॥
 वार्षोयः । वि० वृषावशोद्वे ॥
 वार्षतम् । न० वृष्टीफलम् । वृष्ट्याः
 फलम् । मन्नादिभ्यो ष्विधानसा
 मर्थ्यात्तस्यफलेनञ् ॥
 वार्षद्रव्यः । पुं० । नृषि ॥ वृष्टद्रव्यस्या
 वार्षद्रव्यि । पुं० ।
 पत्तम् । षण् ङञ् ॥
 वार्षिक्यः । पुं० । नास्तिके ॥ यथा
 । स्याद्वाद्यार्हतः स्या० फल्य
 वादीतुसीगतः । नैशायिकस्वज
 पादो० वेगः साङ्ख्यन्यापिलः
 वैशेषिकः स्यादीनूयो० वार्षिक्य
 च्चस्तुनास्तिकः । चार्वाकादीका
 यतिकर्तृतेपदपितार्षिकाः ॥ मै
 त्रेयैः । फल्यश्चिद्विद्यायामैषेयैव
 इत्यतेः शिष्यः ॥ न० नीतिशा
 स्ते ॥ वृष्ट्यतिदेशताके पि० वृ
 ष्ट्यतिसम्बन्धिनि ॥ वृष्ट्यतिदे
 ताऽस्य० वृष्ट्यतेरिदंश । दिच्य

वाचय :

दिघ्यादिद्यपत्युत्तरपदाण्यः ॥

वालकः । पुं० न० पारिहार्ये ॥ चि०
अङ्गुरीयके । बालके । स्त्रीपारिहो
र्ये० विपुस्यादङ्गुरीयके । इ० नेदि
निः ॥ बालके ॥

वालवः । पुं० द्वितीयकरणे । तत्र
जातस्य फलश्रवणा । कार्यस्य कर्तास्य
जनन्यभर्तासिनाप्रयेताकुसुमशीलयु
क्तः । उटारवुद्धिर्बलवान्मनुष्य
श्चेद्वालवाख्ये जननं ह्यस्य ॥

वाल्कन् । न० घौमादिवस्त्रे ॥ चि०
वल्कभवे ॥ वस्त्रस्य वल्कलस्य० वि
कारः । तत्र विकारवृत्तयश्च ॥

वाल्कलम् । चि० वल्कलनिर्मिते ॥
वल्कलस्यैदम् । अण् ।

वाल्कली । स्त्री० मदिरायाम् ॥

वाल्मिकिः ।
वाल्मोकः । पुं० } वाविर्ज्येष्ठे ॥
वाल्मीकिः ।

प्राचितसिम्भशुबंशोयमुनिविशिष्टे ॥

वाव । अ० अयधारणार्थे । प्रसि
द्धौ ॥

वावदूकः । चि० वाचोयुक्तिपटौ ।
वाग्मिनि । वक्त्रि ॥ कुर्याद्विपु
धाददूकशब्दपाठसामर्थ्याद्देरूकः
॥ यथा । पुनः पुनरतिशयेन वाव
दति० व्रति० वदेर्यङन्तात्० उक्त
कादयस्यैव्युक्तः ॥

वावयः । पुं० तुलसीविशिष्टे । वावुद्ध-

वाशुरा

इ० भा० ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

वावृतः । चि० कृतवरणे । वृते ।
वृत्ते । रुच्यं वरादिनास्त्रीकृतवर
दौ ॥ वावृत्यतेऽस्मि । वावृतुवर्त
ने । क्तः ॥

वाशा । स्त्री० वासके ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्यशब्दे । गुरोस्त्रीत्यः । टाप् ॥

वाशिः । पुं० छेदनसाधने । कृष्ठा
रप्रभेदे ॥ अग्नौ ॥ वाश्र्यते । वा
श्र्य० । वसिष्पतीत्यादिनाङ्गु ॥

वाशिका । स्त्री० वासके ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्य० । गुरोश्च हलद्वयः । टाप् ।

कः ॥ यद्वा । उश्र्यते । वशकान्तौ
। सञ्जायामित्वेनेन० शत्रुल् ॥

वाशितम् । न० पशुपच्यादिशब्दे ॥
वाशनस । वाश्र्य० भावेक्तः ॥

वाशिनायनिः । पुं० वाशिनीपत्ये ॥
उद्दीर्घावृद्धोद्गोवादिति० फि
ञ् दागिडनायनेति० टिष्ठीपा
भावः ॥

वाशिष्ठः । चि० वशिष्ठसम्बन्धिनि ॥
वाशिष्टी । स्त्री० । गोमत्यानद्याम् ॥

तीर्थं विशिष्टे ॥ अत्रैव चत्पिकुल्या
तीर्थम् ॥ वशिष्ठसम्बन्धिन्याम् ॥

वाशुरः । पुं० गर्दभे ॥ वाश्र्यते ।
वाश्र्य० । मन्दिवाशिमयिचतिच
द्व्याह्वित्यवरश्च ॥

वाशुरा । स्त्री० रात्रौ ॥ वाश्र्यन्ते
ऽद्याम् । वाश्र्य० । मन्दिवाशी

ऽद्याम् । वाश्र्य० । मन्दिवाशी

वास :

च्यु रच् । टाप् ॥

वायः । पुं० द्विवसे ॥ शकुनी ॥
रासमे ॥ न० मन्दिरे ॥ चतुष्पथे ॥
वाग्रसे । वायु० । स्फायितस्त्रिव
स्योश्वादिना - रक् ॥

वाप्यः । पुं० न० नीचलक्षे । भाफद् ॥
भा० प्र० ॥ ऊष्णि ॥ वायति ।
ओवैशोपथे० वातिवा । वागच्या
दौ । खप्यशिल्पशप्यशप्यरूपमर्ष
रप्याः इतिसाधुः । बाधतेनेत्र
मितिया । बाधतेः पोनिपातना
त् ॥ लोडे ॥ इतिमेदिनीकरः ॥

वाप्यकः । पुं० नारिषे । यथा । मा
रिषोवाप्यकोमार्यः । श्वेतोरक्तस
स्रुतः ॥

वाप्यका । स्त्री० छिद्रुपत्याम् ॥

वाप्यायमाणः । चि० वाप्यमुदमति ॥

वाप्यिका । स्त्री० छिद्रुपत्याम् । कार
व्याम् ॥ वाप्यमिष । पूर्वप्रतिकृता
वितिकन् ॥

वाप्यो । स्त्री० वाप्यिकायाम् ॥

वाप्योका । स्त्री० खक्पत्याम् । वाप्य
कायाम् । राधुनी० इ० गौ० दे०
भा० प्र० ॥ वाप्यमिष । फन् ।
टाप् । पूषीदरादिः ॥

वासः । पुं० वेग्ननि ॥ अवस्थाने ॥

वासके ॥ वसन्त्यत्र । वसनिवासि ।
चलसेतिघञ् ॥ लघ्नादिविक
सि० । ऽ० ॥

वासनम्

वासकोपः । पुं० वस्त्रपेटके ॥

वासकः । पुं० वैद्यमातरि । उपे ।
अटरुषे । सिंहास्त्रे । वांसा० वासू
टी० इ० भा० प्र० इवे ॥ अथ
गुणायथा । वासकोवातकृतस्वर्यः
कफपित्तासनाशनः । तित्तम्बुर
कोहृद्योलघुः शीतसृडसिंघत्
॥ प्रहासकासज्वरच्छर्दिमेहकुष्ठघया
प्रहः ॥ गानाद्द्विशेषे ॥ चि० गन्ध
कृति ॥ वासयति । शबुल ॥ यथा
। वस्तं० आच्छादयति । वसचा
च्छादने । शबुल ॥

वासकर्षी । स्त्री० यज्ञशालाया
म् ॥

वासकसज्जा । स्त्री० स्त्रीयादिनायिका
भेदे ॥ अयमेप्रियवासरः ० इत्वं
निश्चित्वा० या० सुरतसामयीसज्जी
करोतिसा० वासकसज्जा । वास
कोवासरः ॥

वासका । स्त्री० वासकहर्षे ॥

वासगृहम् । न० गर्भागारे । गृहमध्य
भागे ॥ शयनगृहे ॥ स्थितिमेहे ॥
वासाय० वामक वागृहम् ॥

वासतीयौ । स्त्री० राशौ ॥ वसनम्०
वसतिः वसतीसाधुः । पच्यति
धिवसतिसुपतेर्ऽञ् ॥

वासनम् । न० धूपगे ॥ वारिधान्या
म् ॥ रथे ॥ निर्घेवाधारे ॥ वासि
॥ ज्ञाने ॥ चि० वसनेनलीते ॥

वाहनम्

वायुः । वि० आच्छाद्ये ॥ वसवाच्छा
दने । कर्मणि गण्यत् ॥

वाहः । पुं० भुजि ॥ धान्यमानप्रमे
दे यथाहुः । पलंप्रकुक्षकंमुष्टिः
कृष्णशक्तुष्टयम् । चत्वारः कृ
डवाः प्रस्यद्यतुः प्रस्यम्याठकम् ॥
अष्टाठकोभवेद्वोद्विद्रोणः सूर्पं
उच्यते । सार्त्सूर्पोभवेत् खारीवे
खार्थ्यैर्गोख्युद्वाहता ॥ तामेवभा
रंगानीयाद्वाहीभारचतुष्टयमिति
। अश्वे ॥ द्वये ॥ वायौ ॥ वहति
वहप्रापथे । हलस्येति घञ् ॥ उ
च्यते ०ऽनेनया । वहेः कर्मणि०
कारणे वा० घञ् वाहतेवा । ख्य
न्तः । अच् ॥ वाहतेवा । वोहप्र
यत्ने । अच् ॥ रधादौ ॥ वि० व
हनकर्त्तरि ॥

वाहकः । वि० वहनकर्त्तरि ॥ वह
ति । वह० शब् ॥

वाहद्विषन् । पुं० महिषे ॥ वाहानां
द्विषन् ० वाहेषुद्विषन्वा । सप्त
मीतियोगविभागात्समासः ॥

वाहनम् । न० हल्यश्वरथादौ । याने
युग्ये । पर्वे । शीरथे ॥ देव्यावा
हनानियथा । विष्णुब्रह्मशिवैर्दे
वैर्भ्रियतेसाजगन्मयी । सितप्रती
महादेशोब्रह्मासाहितपद्मजः ॥ ह
रिर्हरिस्तुविज्ञेयावाहनानिमहौज
स । समूर्त्त्यावाहनत्वन्तुतेषांयस्मा

वाहा

न्नयुज्यते ॥ तस्मान्मूर्त्त्यन्तरं कृत्वा
वाहनत्वंगतास्तयः । यस्मिन् व
द्यिन् महामायाप्रीयातिसततं शि
वा ॥ तीनतेनैवरुपेण आसनाभ्यभ
वंस्त्रयः । वृत्तिकालिकापुराणम्
॥ वहत्यनेन । वह० । करणेति ल्यु
ट् । वाहनमाहितादिति निपातना
दृष्टौघः ॥ यद्वा । वाहयति । वहेः
स्वार्थं ख्यन्तात्कर्त्तरिल्युट् ॥ वा
हानांप्रेरणे ॥ यथा । वाहनंप्रति
वाहानांषड्विधंप्रेरणं विदुः । रागाव
धत्माकषापाष्णिंप्रतीद्वरधमेदत् ॥
चतुर्थं भवने ॥

वाहनश्रेष्ठः । पुं० अश्वे । द्वये ॥

वाहना । स्त्री० निर्वाहयितृत्वे ॥ यथा
सश्रम्योयुष् ॥

वाहवेगः । पुं० पशुभेदे ॥

वाहाः । पुं० अनङ्गुष्ठि ॥ वहति ।
वह० । वहिहाधाञ्भ्यश्चन्द्रसीत्
सुन् ० षित् । शोषाद्युत्थाह
सा ॥

वाहसः । पुं० अजगरे । शयौ ।
शयालौ ॥ जलनिर्याथे ॥ सुनिध
यके ॥ वहति । वह० । वहि
युभ्यांषिदिष्यसच् । णित्वाद्दृष्टिः
॥ वाहंगतिं स्मृतीतिवा । योन्तक
र्मणि । आतीनुपेतिकः ॥

वाहा । स्त्री० वाहौ । भुजे ॥ अवा
दित्वाट्टाम् ॥

बाहीक :

वाहिक्कः । पुं० टड्ढायाम् ॥ गोवा
हे । शकटादौ ॥

वाहितः । त्रि० लङ्ङिते ॥

वाहित्यम् । न० हस्तिकुम्भाधीमग्रे ॥
कुम्भोऽत्रवातकुम्भः । वाहित्यं वा
सकुम्भाधरतिमागुरिः । सचलला
टाधीभागः । अथश्रंभति । अष्ट०
। आथश्रकीणिनिः । सतिष्ठच्चत् ।
अञ्चयेकः । पूषोदरादित्वात्स
खतः ॥

वाहिनी । स्त्री० तरङ्गिण्याम् । शैथ
लिन्याम् ॥ सेनायाम् ॥ सेनावि
शिषि । त्रिपुण्येषु ॥ यथा । इभाः
८१ । रथोः ८१ । अश्वाः २४३ ।
पदास्यः ४०५ । एतत्परिमाण
परिमितायांसेनायामिच्छर्थः ।
समस्तसङ्ख्यया ८१० ॥ अहति ।
अष्ट० । यद्वादिह्याण्णिनिः ॥
वाहाःसन्ध्यांवा । इनिः ॥

वाहिनीपतिः । पुं० सेनापतौ । से
नान्याम् ॥ समुद्रे ॥ वाहिन्याः
सेनायाः । वाहिनीनांनदीनांवा
पतिः ॥

वाहीकः । पुं० देशविशेषे ॥ अर्त्ति
कजाती जाट० जट्ट० इ० भा०
प्र० जातौ ॥ ययोक्तंअर्थमवर्णि
२०० अर्थावे । तत्रह्यः पुरात
नाः कथाः अस्मिद्द० हिजोसमः
। वाहीकदेशंभद्रांशकुम्भयन्बायव

वाह्यप्रपञ्चः

मत्रथीत् ॥ पद्धानांसिन्धुपठाना
मन्तरंयेसमाश्रिताः । तान्धर्म
वाह्यानशुचीन्वाहीकान्परिवर्त्त
येत् ॥ शाकलनामनगरमापगा
नामनिम्बगा । अर्त्तिकानामवाही
कास्तेषांहत्संमुनिन्दितमिति ॥
अतद्रूपिषार्थैराबतीदितसाचन्द्र
भागेतिपञ्चमद्यः सिन्धुः षष्ठः
तन्मध्यदेशीवाहीकद्रुतिव्याख्याता
१ः ॥ अष्टप्रमेदे ॥ गवि ॥ वाह
के ॥ अहति । अष्ट० । अलीकादि
ख्यात्कौकन् । अहतेवृद्धिश्च ॥
त्रि० वाह्ये ॥ प्राग्दीव्यतीथेअर्थे
पु० ईकक्चेतिवात्किेन० ईकक्
० अहतिप्रल्लोपश्च ॥ वाहीकाः
पुं० भूमि० देशविशेषे । टकनाम
सु ॥ वाहीकाटकनामानोवाह्यी
कावह्निकाह्याद्रुतिर्मचन्द्रः ॥

वाहुवारः । पुं० ज्ञेयांतके । बहु
वारैः ॥

वाह्यम् । न० याने । युग्ये । पने ।
वाहने । अह्ये ॥ त्रि० अहनीये ।
अलीवदादौ ॥ अहिरर्थे ॥ अहर्म
ये ॥ अहयितुंयोग्यः । अह्यर्थत्
॥ अहर्मयोग्ये । अहतिप्रल्लोपेय
ञ्चेतिथञ् ॥

वाह्यप्रपञ्चः । पुं० आन्तरप्रपञ्चाति
रिक्ते ॥ सयथा । पृथिव्यादिपञ्च
भूततत्त्वान्यत्रपञ्चाण्ड तदन्तर्भूतीप

विकटा

चन्द्रिका ॥

विकट्टः । पुं० गीजुरे ॥ इतिशब्द
माला ॥विकट्टतः । पुं० स्वादुकाष्टक । सु-
वाहले । यन्त्रिले । व्याघ्रपादि । स-
दुपले । वंङ् च् । इ० गौ० दे० सा० प्र०
विकट्टते । कक्षिगती । अतच् प्र-
त्ययः ॥ विकट्टतफलपक्षमधुरं स-
र्वदोषाजन्तु ॥

विकट्टता । स्त्री० अतिवलायाम् ॥

विकट्टः । पुं० अययोः । कीतुयडे ॥
चि० चकेशि । केशशून्योः । विकट्टि-
ते । स्फुटिते । कचरि । कचव-
स्वने । पचाद्यच् ॥ विगतः क-
चोऽस्मादा ॥विकटा । स्त्री० महाश्रावणिकाया
म् ॥विकट्टः । चि० कच्छरहिते । मुक्त
कच्छे ॥विकट्टः । पुं० विस्फोटयोः । साकुसु-
गडहले ॥ चि० उरौ । विशाले ।
पृथुले ॥ पृथौ । विकट्टाले ॥
रस्ये । सुन्दरे । दन्तुरे । कटामा-
दे । विकट्टति । कटे षष्ठाविरण-
थाः । पचाद्यच् ॥ यदा । समो-
दर्थे तिचकारार्द्धे रविकट्टच् ॥विकटा । स्त्री० बौतदेव्यनरे । माया
देव्याम् । मारीच्याम् । चितुष्ठा-
याम् । पञ्चकालिदायाम् । पञ्च

विकट्टः

वाराह्याम् । गौर्याम् । पाविर-
घायाम् ॥विकट्टाननः । पुं० राजसान्तरे ॥
चि० भीषणास्त्रे ॥विकट्टकाः । पुं० विकट्टते ॥ दुरा-
जमायाम् । विरुद्घः । कट्टका-
स्त ॥विकट्टनम् । न० मिथ्याज्ञाघाया-
न् ॥ यथा । ज्ञाघाप्रशंसाघवा-
द्दः सातुमिथ्याविकट्टनम् । इ०
हेमचन्द्रः । विकट्ट्यते । कल्प-
ज्ञाघायाम् । भाषिष्यत् । चि० तच्छी-
ले । ताच्छीलिकीषु । वासरूपविधिर्ना-
स्तीच्छस्त्रप्रायिकत्वात् । धीकपलसे-
तिविनुष् । विषये । चलनशब्दे तियु-
च् ॥ लसुषज्ञाघनादौ ॥विकट्टी । चि० विकट्टनशीले । वि-
कट्टते । तच्छीलः । कल्पः । धीक-
पलसवात्यसम्भः । इतिविनुष् ॥विकटा । स्त्री० अय्ययनेऽनुपयुक्तायां
क्षयायां ॥विकट्टीनिकाः । चि० प्वाणे । विरा-
टाकनीनिकातारायस्मात् ॥विकट्टितः । चि० विशेषकम्प-
विशिष्टे ॥विकट्टः । पुं० रोगे । विकीर्यते ।
ध्वं । छटोरप् । चि० करस्य ॥

विकट्टालः । चि० भयानले ॥

विकट्टः । पुं० विद्विधि । खीर्षे ।

विकल :

द्वयोर्मध्ये ॥ यथा । शक्रादीनां पु
रेतिष्ठन्स्यु शब्देषु रचयम् । वि
कर्षोर्द्वौ । विकर्षं स्त्रस्त्रीन् । कौशान्
देपुरेत्येति विष्णुपुराणम् ॥ दुर्घो
धनामुज्ज्वे ॥ वि० कर्षं रचिते ॥

विकर्षिकः । वि० कर्षिं कारहिते ॥
पुं० भूषि० सारस्वतदेशे ॥ यथा ।
काशमीरस्तुमाधुमताः सारस्वता
विकर्षिकाः । इति छिन्नचन्द्रः ॥
यकर्षो । स्त्री० अयाङ्, शिशरे० उदा
रेऽन्वहारिणि ॥

विकर्त्तनः । पुं० अर्को । भाक्तं शब्दे ।
सूर्ये ॥ विकर्त्तयति सभक्तं राणात् ।
कृतीच्छं दने । शिञ्जलात् ल्युट् ॥
यदा । विशिषेण कर्त्तनं यस्य । वि-
श्वकर्मणो यस्मिन्नीटत्वात् ॥ अर्क-
रुचौ ॥

विकर्माकृत् । वि० निषिद्धकर्मका
रिणि ॥

विकर्म्म । न० शास्त्रप्रतिषिद्धे० व्या
पारे ॥

विकर्म्मस्यः । वि० निषिद्धकृति ।
शौर्षदैहिकस्य कर्मणो विरोधीनि
यानिकर्माणि । अग्न्यागमनादीनि
तत्कारिणि ॥

विकर्षः । पुं० । कर्षणं ॥ विकर्षणम् ।
कृत् ० । घञ् ॥ वाणे ॥

विकर्षणम् । न० । आकर्षणे ॥

विकलः । वि० जने ॥ विकलौ ॥ ख

विकासत्

भावहीने । विगताकलायस्य ॥
निष्कले ॥

विकलपाणिकः । पुं० सुपौ । कुक्क
रे । विकृतकरे ॥ विकल० पा
णिर्यस्य ॥

विकला । स्त्री० षट्पदीनायाम् ॥ रा
श्यादिकलायाः पठितमांशे ॥

विकलाङ्गः । वि० स्वभावतान्यून
धिकाङ्गि । अपीगच्छे ॥ विकल
मङ्गमस्य ॥

विकलौ । स्त्री० षट्पदीनायाम् ।
गीरादिष्वान्ङीप् ॥

विकल्पः । पुं० भ्रमे । भ्रान्तौ ॥ क
ल्पने ॥ सङ्कल्पविपर्यये ॥ विर
क्तौ । संशये ॥ तुल्यवन्नरूपविरा
धे विकल्पो भवति । शब्दज्ञानानु
पातीवस्तुशून्यो विकल्पः ॥ विक
ल्पनम् । कृ० पू० सामर्थ्ये । भावे च
ञ् । विविधकल्पे ॥ विशिष्टक
ल्पे ॥

विकल्पकः । वि० निर्मातरि ॥

विकल्पितः । वि० विपरीतत्वेन क
ल्पिते ॥

विकपा । स्त्री० मांसरोहिष्याम् ॥ म
ञ्जिष्ठायाम् ॥ विकषति । कपहिं
सायाम् । पचाद्यच् ॥

विकासः । पुं० । सिन्धुनन्दने ॥ च
न्द्रे ॥

विकासत् । वि० जन्ममाणे ॥

विचयनम्

विघ्नहारी । पुं० गव्याधिपे । लम्बो
 दरे ॥ अथर्वश्रुति । षड्० ।
 णिनि । विघ्नस्यहारी ॥
 विघ्नितः । वि० सङ्घातपिप्पे ॥ इ
 तच् ॥
 विघ्नेशः । पुं० हरिभ्ये ॥ विघ्नाना
 मोशः ॥
 विघ्नेशवाहनः । पुं० महामूपके ॥
 विघ्नेशस्यवाहनः ॥
 विघ्नशानकान्ता । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम्
 विह्वः । पुं० अश्वत्थुरे । पु०टि ॥
 विह्वः । स्त्री० अश्वत्थगतिप्रमेदे ॥ शुक
 शिम्ब्याम् ॥ नर्त्तने । इ० नेदि
 निकरः ॥
 विचक्रियः । पुं० मल्लीप्रमेदे । द्विपु
 टायाम् ॥ मदनकषे ॥ इतिसेदि
 निवारः ॥
 विचक्षणः । पुं० पशुदन्ते ॥ विचष्टे
 चक्षिङ्० । अनुदात्तसङ्खलादे
 रितिदुप् । कर्त्तरिष्णुङितिन्या
 सकारः ॥ वि० विचारस्तुश्ले ॥
 निपुणः । तद्गतत्वात्कर्त्तव्यतायां
 चतुरे ॥ निपुणतरश्चतुर्दशनि ॥
 विचक्षणः । स्त्री० नगदन्त्याम् ॥
 विचक्षुः । वि० विमनसि ॥ चक्षु
 र्छिन्ने ॥
 विचयः । पुं० अन्वेषणे ॥ विचयीय
 ते । विञ्चयने । कम ख्यैरच् ॥
 विचयनम् । न० भागणे ॥ संवीच

विचारजा

र्ण ॥ विविधम्० चयनम् ॥ वि
 ञ्० । ल्युट् ॥
 विचर्चिका । स्त्री० रोगविशेदे । पा
 भनि । पामायाम् ॥ दाल्घतेत्वक्
 खरारुक्षापाख्येर्ज्ञेयाविचर्चिका ।
 पादेविपादिक्वाक्त्वा स्तानभेदा
 दिचर्चिका ॥ दाल्घते० ॥ विदार्य
 ते ॥ विचर्चति । चर्चचयने ।
 रोगाख्यायांखुल्वह्वनम् । प्र
 ख्येऽपसर्गाभ्यांरोगप्रतीतिः ॥
 विचलः । वि० अस्थिरे ॥
 विचलनम् । न० विभ्रने ॥
 विचलितः । वि० सुखलिते । पति
 ते ॥ स्तानान्तरात् ॥
 विचारः । पुं० कार्याकार्यरूपधिम
 र्ण ॥ तत्त्वनिर्णये । सन्दिग्धेष्वस्तु
 निप्रमाणे नतत्त्वपरीक्षायाम् । वि
 तर्को । प्रमाणैर्वस्तुतत्त्वपरीक्षाया
 म् । चर्चायाम् । सङ्ख्यायाम् ॥
 सन्दिग्धसंप्रयोगनक्ष्ण ॥ विचारमर्ह
 ति ॥ विशेके ॥ कौशिकवमिदंजा
 तंकोवैकर्त्तव्यविद्यते । उपदा
 नंविमस्तीहविचारः सौयमीदं
 शः ॥
 विचरणम् । न० विचरण्यनेगदा ।
 चर० । चञ् ॥
 विचारजा । स्त्री० विद्यायाम् ॥
 यथा । परीक्षायापरीक्षाविद्याश्चे
 धाविचारजा । तत्रापरीक्षाविद्याय

विचिकित्सा

विचारोऽयं समाप्यते । वि० वि
चारोत्पन्न । विचारोत्पत्ते । छ-
नी० । उः ॥

विचारणम् । न० विचारे ॥ परसंशय
शेषरादिः युष् ॥

विचारणा । स्त्री० विचारे । वर्षाया
म् ॥ मीमांसाशास्त्रे ॥ परसंशये०
पुरादिः । ख्यासशब्दोयुष् ।
टाप् ॥

विचारणीयम् । न० शास्त्रे ॥ वि०
विचार्ये ॥

विचारितः । वि० ह्यतविचारे । वि
ज्ञे । विचे ॥ विचार्यरीत्य । पर
गती० ख्यातः । ज्ञः ॥ विचारः
सञ्जातोऽस्त्वदा । तारणादित्वादि
तच् ॥

विचार्यः । वि० विचारयोः । वि
चारितव्ये । विचारणीये ॥

विचार्यमाणः । वि० विच्यमाने ॥
दानं च यंतवाद्यातापितवभाति
सायथा । विचारमाणे चितवेधा
त्वे वैकोऽवशिष्यतइतिश्रीसदानि-
र्थापितव्यम् ॥

विचारणः । पुं० न० चत्तरे । प्रथमा
रे । चत्तरे । रूपान्तरामपत्तौ ॥
यथामयसीदध्याद्विपताविपालः ॥

विचिः । पुं० स्त्री० चत्तरे ॥

विचिकित्सा । स्त्री० संशये । विरुद्धा
भेदकोऽव्यवगाणित्वात् ॥ विचिकि

विचिन्वन्

त्सगम् । कितसंशये । गुणत्वि-
क्विप्ताः सन् । ततः अग्रच्छयो
दिश्यकारप्रच्छयः । टाप् ॥

विचिकित्स्थितः । वि० संशयिते ।
सन्दिग्धे ॥ विचिकित्स्थितसञ्चारा
त् ॥ तारणादित्वादितच् ॥

विचिकित्तः । पुं० विपुटायामक्षिप्ता
धाम् ॥ दमनञ्जे ॥ पु० चि० चन्द्रः ॥

विचितः । वि० चिन्विष्टे ॥

विचित्तः । पि० चत्तरे ॥

विचिषम् । न० कर्तुरवर्षे ॥ पुं०
न० अलङ्कारदिशिथे ॥ विचिषंस्त्रवि
रुद्धप्रपञ्चस्तत्समुद्रमप्रकृतिल
त्वात् ॥ वि० विचिषंस्त्रंशति ॥
नानाधिषे ॥

विचिषकः । पुं० कर्तृवर्षे ॥

विचिषदेषः । पुं० शैवे ॥ पि० चात्
संशरीरे । नानावर्षदेषे ॥

विचिषवीर्यः । पुं० पन्द्रवशौर्यम्
पतिविशिषे ॥

विचिषवीर्यसूः । स्त्री० चत्तरे
म् ॥

विचिषा । स्त्री० स्वर्गवारी ॥ विषा
स्वनाह्वयम् ॥

विचिषाहः । पुं० शैविनि । मयूरे ।
व्याजे ॥ पि० चात्संशरीरे ॥ वि

चिषाणि० चत्तानियससः ॥

विचिन्वन् । पि० स्वर्गवारी । च
न्विष्यति ॥

विच्छाया

विधौ । स्त्री० धीच्याम् । तरङ्ग ॥
बु० द्विरूपयोपः ।

विचेतनः । वि० चेष्टारणिते ॥ विग
ताचेतनायस्यसः ॥ (०) ॥

विचेताः । वि० दुर्मनसि । अन्तर्
नसि । विमनसि । विगतचित्ते ॥
भगवद्ज्ञानजनितदुरितप्रतिबद्ध
दिवेकविज्ञाने । विच्छिन्नचित्ते ॥
उद्दिम्नचित्ते ॥

विचेयः । वि० सृष्टये ॥

विचेष्टकम् । न० अङ्गपरिवर्तने ॥

विचेष्टितम् । न० विरुद्धाचरणे ॥
व्यापारे ॥

विच्छन्दः । पुं० विच्छन्दके ॥ वि
शिष्टच्छन्दाऽव ॥

विच्छन्दकः । पुं० ईश्वरसङ्गप्रभेदे ।
विशिष्टच्छन्देऽभिप्रायेऽव ॥ य
द्वा । विशिष्टान्० छन्दयति० साभि
लापान्० धरोति । छदि० । गव्
ज्० छुन्वा ॥ उपर्युपरियङ्गेऽतदि
च० छन्दकसंज्ञकमित्थभरतः ॥

विच्छन्दकः । पुं० विच्छन्दके ॥
उच्छृङ्खिर्द्वीप्ती ॥ ख्वल् ॥

विच्छायाः । पुं० मणौ ॥ न० पश्चिमां
छायायाम् ॥ वि० हतप्रभे ॥ छाया
रहिते ॥ विगताछायायस्य ॥

विच्छाया । स्त्री० पश्चिच्छायायाम् ॥
क्षीवतोचिता० छायावाङ्मयद्रुतिश्च
रथात् ॥

विजनः

विच्छसिः । स्त्री० अङ्गहारे ॥ विच्छे
दे ॥ हावमेदे ॥ यथा । मण्डनाना
दरम्यासोविच्छिसीरुपदर्पतः । आ
भरणविलेपनादीनांकुतस्थित्प्रिया
पराधादीर्घ्यानादरेष्वक्षानांसखी
नांप्रयत्नतीधारणं विच्छसिः । प्रि
येषदत्तंप्रीतिनिधम्वनं स्वल्पमपि वि
भूषणं विच्छसि रित्यन्ये । आक
ल्पकल्पनाख्यापि विच्छसिः का
न्तिमे। यत्तद्विच्छुज्ज्वलनीलमणिः ॥
विच्छेदनम् । छिदिरद्वैधीकरण
। शिन् ॥ छिदे० विनाशि० विच्छसि
रिति चिकारुण्णेषः ॥ गेहाधधौ ॥
द्रुतिहेमचन्द्रः ॥

विच्छिन्नः । वि० समालम्ब्ये । छले ।
काटा० बु० भा० ॥ विभक्ते ॥ कुटि
ले ॥ विशिषेणच्छिन्नः ॥

विच्छिन्नावस्था । स्त्री० विच्छेदावस्था
याम् । अभिव्यक्तस्यजनितकार्यं
स्यापि० केनचिद्वलवताभिभवे ॥

विच्छेदः । पुं० धियामे । पिरहे ॥
कान्तायाः कान्तविच्छेदो मरणा
दतिरिच्यते ॥ विच्छेदनम् । छि
दिर्० घञ् ॥

विच्छेदावस्था । स्त्री० विच्छिन्नावस्था
याम् ॥

विच्छृतः । वि० विधरिते ॥ विगते ॥

विच्छ्रुतिः । स्त्री० नियामे ॥

विजनः । वि० निर्जने । विविज्जि ।

विजय :

नि : शलाकि । रहसि ॥ यथा ।
 पादारनिर्हारविहारयोगा : सदेव
 सद्भिर्विजयीविधेया : ॥ अखण्डान
 न्दे ब्रह्मणि ॥ पादावन्तोचमध्येच
 नायस्मिन्नविद्यते । येनेदंसततव्या
 प्रसदेशोविजय : स्मृत : ॥ दिगती
 जनोऽस्मात् ॥

विजयनम् । न० प्रसवे ॥ पुं० सूति
 मासि । विजायतेऽस्मिन् । जनो० ।
 करणेति ल्युट् ॥

विजय्या । पुं० मेषे । मुधन्वाचार्ये ।
 विजयिलम् । न० पिच्छसि ॥

विजय : । पुं० जये । शत्रुपराजयनि
 मितवत्कृषे ॥ पार्थे । अर्जुनपा
 गडवे ॥ विमाने । विष्णुचरविशि
 धे ॥ वृत्तार्थत्पितरि ॥ जिनवल
 देवे ॥ यमे ॥ कल्किपुत्रे ॥ वत्स
 रविशिधि ॥ तत्फलंयथा । अल्यती
 यास्तघामेघावर्षंतिखण्डमण्डली ।
 नश्यन्तिसर्वशस्त्रानिविजयेनाचसं
 शय : ॥ २७ ॥ याचावीरान्तरे ॥
 यथा । द्विगीशोदिव्यजीचेत् म्याज
 न्नेशस्तुष्टवदि । विजयानामयो
 नीयंघाताराजाजयीभवेत् ॥ सम
 रघाचायाने ॥ गुरौवीर्येकेन्द्रयुतेषु
 च वाभृगुनन्दने । विजयानामयो
 नीयंघातुर्विजयदः सदा ॥ विजय
 नम् । जिये । परच् ॥ एकादशे
 सुपूर्ते । चतुर्दिग्द्वारगुडे ॥ परने

विजया

प्रदरे ॥ विजयतेज्ञानवैराम्यैश्वर्या
 दिगुषैर्विप्रत्रम् । विपूर्वाञ्जयते :
 पधाद्यच् ॥

विजयकः । पुं० विजयेकुगले । चा
 क्षर्पादिच्वात्कम् ॥

विजयकुञ्जरः । पुं० राजवाघो मा
 सङ्गे ॥

विजयचन्द्रः । पुं० पञ्चशरामौलि
 कक्षारे ।

विजयनन्दनः । पुं० इक्ष्वाकुवंशन
 राजविशेषे । जये । अभिमन्यौ ॥

विजयनन्दनः ॥

विजयमर्दनः । पुं० ठकायाम् ।
 जयटांक० इ० भा० ॥

विजयसखः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ विज
 यसखा । राजाष्टः सखिभ्य-
 षच् ॥

विजया । स्त्री० उमायाम् । ज्ञात्या
 यन्याम् । दुर्गायाम् ॥ यथा । वि
 जिख्यपश्चानामानंदैत्यराजंमहाबल
 म् । विजयानेनसादेवीलोकैवाप
 राजितेतिदेवीपुराणम् ॥ उमास
 ख्याम् ॥ तिथिविशिधे ॥ यथा ।
 द्रुपमासिसितादशमीविजयाशुभ-
 कर्म्मसुसिद्धिकरौकथिता । श्रवणं
 युतासुतरांशुभदानृपतैस्तुगनेजयस
 न्धिकरौ । अस्यानीलकण्ठदर्शनं
 विधिर्यथा । क्खानीराजनंराजा
 पल्लवहोयथापलम् । शोभनंखल

विजरा.

वंपश्येध्वजनीगोष्ठसन्निधौ ॥ द
 र्धं चामन्तरं तत्रमस्कारमन्वीयन् ।
 मौनवीचशमयीवसर्वकामफलप्रद
 । पृथिव्यामवलीर्षीसिखञ्जरीठन
 रोस्तुते ॥ त्वयोगयुक्तोमुनिपुत्रश्च
 स्त्वमदृश्यतामेपिशिखीङ्गनेन । त्व
 दृश्यसेपात्रपिनिर्गतायां त्वं खञ्जना
 र्थ्यमवोचमस्ते ॥ द्रव्यविशिषोपरि
 स्थितस्त्वतश्चदमं नफलं यथा ॥ अ
 र्कं पुनोऽङ्गुलकाजिमहोरनेषु राश्य
 प्रदः खञ्जलदः शुचिशास्त्रेषु ।
 मत्पाश्र्विकीयनखलागतुषियुष्टो-
 ङ्कः खंददारिवह्वयः सखुखञ्ज
 रीटः । अशुभदमं नैप्रायसिपंतं
 यथा । अशुभखञ्जलं दृष्ट्वादिवाघ्र-
 धपूज्यम् । द्वांगुलुर्वीतकुवाञ्जला
 वस्तुर्षीजलैरिति ॥ सादकद्रव्य
 विशिषे । भङ्गशाशाम् । तस्मान्ना
 मानिगुणाश्च यथा । भङ्ग्यागञ्जा
 मत्तुलानीसादनीविजयाजवा ।
 भङ्ग्यायकश्चरीतिज्ञाः प्राश्नीपाप
 नीलवुः । तीक्ष्णोपपिषणानीह
 सद्यसाग्दक्षिणैर्दनी इतिमात्रप्र
 काशः ॥ अपिष । शक्ताशनतुती
 प्योप्यं मेः हस्तकुण्डनाश्रमम् । इह
 मेधाग्निहाय ह्युं अदेः परारिरसाय-
 नरा । जातामन्दरमन्यनाश्रमनि
 वीतोयू परुपापुराश्चैवोर्ध्व दिशय-
 प्रदेतिविजयास्त्रीदेवराजप्रिया । वि

विजाता

जानाहितकाम्यवाचितितरीप्राप्ता
 नरैः कामदोसर्वातद्विनाशकथं
 जगनीयैः सेवितासर्वदाद्विरा
 षवक्षामः ॥ यथायाम् ॥ यमभायां
 याम् ॥ शरीतक्ष्याम् ॥ पलावुष्ट
 स्तापिलयेतिलद्वयम् ॥ जयन्च्छा
 म् ॥ शिफालिकायाम् । मञ्जि
 छावाम् ॥ प्रमीमेदे । अग्निप्रथ्ये
 । गणिकार्याम् ॥ अष्टमशब्दाद्
 श्यन्तर्गतप्रादश्रीविश्वे ।
 विजयासप्तमी । ह्यौ । सप्तमीतिथिप्र
 मेदे ॥ सायया । शुक्रपचक्षसप्तम्यां
 सूर्यं पारोयदामवेत् । सप्तमीविज
 याजानतपदतंमहाफडम् ॥
 विजयी । वि० विजयश्रीले । विशिषे
 चक्षेतुंशीकसध । विहचीत्वादि
 ना० इति ॥
 विजराः । पुं० विदानवैद्यजातनि ।
 रिं० वरारहिते ॥ विगताश्चरा
 यज्ञ ॥
 विजयम् । स० विशिषे । पिषु छिषे
 प्रतिहिसपन्द्रः ॥ वि० अतश्च्युते ।
 विजय्यः । पुं० शक्यविशिषे ॥ यथा
 । व्यह्वयाद्युभयागुटमानमुदान्तरा
 लया । अचक्षिषिषटाघोक्षिषिंष
 ख्योदिदुषांमतः ॥ इच्छुष्यज
 नीलमधिः ॥
 विजातः पि० विह्वते ॥ जाते ॥
 विजाता । स्त्री० जातापश्चायाम् ।

विजित :

प्रजातायान् ॥

विजातीयः । चि० विभिन्नधर्मात्कान्तो ॥ विलक्षणो । भिन्ने ॥ यथाह

द्वाविजातीयः शिलादिः ॥

विजिगीषः । चि० जयैच्छी ॥

विजिगीषा । स्त्री० विजयेच्छायाम् ॥

स्रोत्रपूरणासक्तिनिमित्तकानिन्दाल्यागेच्छायाम् ॥

विजिगीषाविशर्जितः । चि० आद्यु

ने । स्रोत्रिके ॥ स्रोत्रपूरणास

क्तिनिमित्तकानिन्दाल्यागेःविजिगी

षा० व्ययसायः कश्चित्प्रकर्षावा

चालस्यान्तेनविहीने, यः केवलमु

दराचीनप्रतिभावः ॥

विजिगीषुः । चि० जयैषिणि । जये

च्छाशीले । प्रतिधादिजयकामे ॥

यथा । जेतुमीषणशोचश्चविजिगी

पुरितिस्मृतः । प्रति ॥ शक्तस्यहि

विजिगीषीः कार्यसाधनप्रधानम्

पन्थत्समथरक्षणाद्यशक्तस्येतिनी

तिः ॥ विजेतुमिच्छाधातीः कर्म

णइतिसन् । सनाशंसभिचउः ॥

विजिघत्सः । चि० विगताशनेच्छे ॥

विगताजिघत्साच्च धायस्य ॥

विजिघ्तासितव्यः । चि० स्वसंविदा

तामापादयितव्ये ० निजोत्तमनि ॥

विशेषेणज्ञातुमेष्टव्यः ॥

विजितः । चि० पराजिते ॥ विजोय

वेस्य । जिघमिभये । ज्ञः ॥

विजृम्भितम्

विजितात्मा । चि० स्वयशीकृतदेह ॥

वशीकृतान्तःकरणे ॥ विजित

आत्मादेहे० मनीवायेन ॥

विजिताश्रतः । पुं० पृथीः पुत्रे ॥

चि० वशीकृततुरगे ॥

विजितिः । स्त्री० विजये ॥ यथाह

दण्डो । क्षितिर्विजितिस्थितिर्विदि

तिन्नतरतयः परगतयः । उरुरु

धुमुंरुदुधुवुयुं धिदुरवः खमरिजु

लम् ॥ इति ॥

विजिलम् । चि० पिच्छले । मण्डयु

क्तजलवुश्वयञ्जनयोः ॥ विजनं वि

जिः । शोविजोभयफलनयोः ।

इगुपधात्किद्वितीन् । विजिंजा

ति । जा० । चातोनुपसर्गेकः ॥

विजिविलः । चि० विजिले । इतिहे

मचन्द्रः ॥

विजिहीर्षा । स्त्री० विहर्तुमिच्छा

याम् ॥

विजिह्वः । चि० कुटिले । यज्ञे ॥

विजिघेणजिह्वः ॥

विजुलः । पुं० शोकात्सीकन्दे ॥

विजृम्भणम् । न० विभ्रमे ॥ विधा

से ॥ जृम्भणे ॥

विजृम्भितम् । न० चेटायाम् ॥ चि०

विकसरे । विकसगशीले ॥ अख्

र्जिते ॥ उलसिते ॥ जृम्भायुक्ते ॥

विजृम्भासद्भातास्य । तारकादिष्वा

दितच् ॥

विज्ञानम्

विजोषा । स्त्री० वर्षावृत्तान्तरे ॥ य
या । यत्रपक्षिद्वयं दृश्यते सुन्दरम् ।
सपर्राजोदितसाविजोषामता ॥
यथा । आलिखंशीघरेकामकीलीप
रे । किंमयासाधितं मौनमारोपि
तम् ॥

विज्जलम् । न० तीरे । सायके ॥
वि० पिच्छले ॥

विज्जलम् । न० विजिते ॥

विज्जलम् । न० गुडस्यवि । स्वये ॥

विज्जुलिका । स्त्री० जतुकायाम् ॥

विज्ञः । वि० निपुणे । अभिज्ञे ।
शिक्षिते । प्रवीणे ॥ विजानाति ।
ज्ञाभयवोधने । घातस्योपसर्गद्व
तकः ॥

विज्ञप्तिः । स्त्री० विज्ञापने ॥ वि-
ज्ञाने ॥

विज्ञप्तुषिः । स्त्री० अटामास्याम् ॥
वि० सुशिक्षिषे ॥

विज्ञातः । वि० विस्तृते ॥ ख्याते ॥
निश्चिते ॥ अयं परिज्ञानात्सर्वं वि-
ज्ञातं भवति ॥ ज्ञाते । विशिष्य
ज्ञातेषु ॥ व्यञ्जायि । ज्ञा० ।
क्तः ॥ यथा । विजानाति । मति
बुद्धोत्तिक्तः ॥

विज्ञाता । वि० अनुभवितरि ।

विज्ञानम् । न० ज्ञाने । कर्मणि ॥

विज्ञानं ज्ञानकर्म चोरिति मेदिनी ।
कर्मणि ॥ विज्ञानं यत्कर्मणि ज्ञाने

विज्ञानम्

इति श्रेष्ठमचन्द्रः ॥ निश्चये । संश
यविपर्ययरहिते ज्ञाने ॥ विश्वज्ञी ।
विज्ञापितरूपे व्रतज्ञे ॥ अपरोक्षं ज्ञा
नफले । ब्रह्मात्मैक्यानुभवे । वि-
ज्जमी ॥ यथादिकर्मकौशले ॥ वि-
वेकतुद्धौ ॥ उपासने ॥ शास्त्रा
र्थविषयज्ञाने । शिल्पतुद्धौ ।
शिल्पकर्मणि ॥ विश्रायतेऽनेन ।
ज्ञा० । करणे ल्युट् ॥ विवेकेन
ज्ञानं वा । मोक्षधीर्भ्रामन्यचवि-
ज्ञानं शिल्पशास्त्रयोरिच्छमरः । अ-
स्मार्थः । विशेषैश्वर्यामान्येन च०
अथवा धीमोक्षीमुक्तिः शिल्पं वि-
वादि० शास्त्रं व्याकरणं वादि । मो-
क्षे० शिल्पे० शास्त्रे च याधीः सा०
ज्ञानं० विज्ञानं चोच्यते । एषा विशेष
प्रवृत्तिः । अन्वय० घटपटादौ०
याधीः सापिज्ञानं विज्ञानञ्चोच्य-
ते । एषा सामान्यप्रवृत्तिः ।
मोक्षे धीज्ञानं विज्ञानमथवा ।
ज्ञानान्मुक्तिरिति० सायाचिता च
विज्ञानं तु षट्कारिणं प्रयच्छतीति । अ-
न्यत्र यथा । ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तो-
र्विप्रथमेऽचरे० इति । घटत्वप्रका-
रकज्ञानमिति । ये किंचित् प्राणिना
लेके सर्वे विज्ञानिनासता इति । ब्र-
ह्मणो निश्चयिज्ञानानन्दरूपत्वात्०
इति । एवं चिबज्ञानं व्याकरणं ज्ञा-
नं घटपटविज्ञानमिच्छादिकं प्रयुज्य

विज्ञानवाद :

तएवतद्विगमे • गरुत्तदादिगच्छ
त् • गरुत्तच्छब्दीदिगच्छे पश्चिमा
धे चपत्ते । नोन्नद्वतिनिमित्तस
प्तमी • नोन्ननिमित्तं शिल्पशास्त्रयो
र्धो ज्ञानमुच्यते । तन्निमित्तरीऽन्य
निमित्तं • यातयोर्धीः साविज्ञा
नमित्तिकेचित् । नोन्नविषयानोन्न
फणाधीज्ञानम् • अन्यधीर्विज्ञान
म् । ज्ञान्यचं व्याहृतिशिल्पशास्त्रयोरि
त्तिकेचित् । अथवाधधृत्त्वभ्याहृत्य •
नोन्नविषये • अथवाधीधीज्ञानम् •
अन्यवचटपटादिविज्ञानं शिल्पशा
स्त्रविषयेविज्ञानमित्तिकेचिदितिभ
वतः ।

विज्ञानतत्त्वम् । न • महत्त्वम् ॥

विज्ञानपादः । पुं • वेदव्याप्ते ॥ इ
त्तिकेचित् ॥

विज्ञानमयः । पुं • पञ्चसुक्ताधिपुचतु
र्थे । ज्ञानेन्द्रियैः सहितायावुर्धै
। ज्ञानशक्तिमत्किर्त्तं रूपे • बुद्धि
मये • लौनासुगौ • वसु र्धीधे •
व्यापन्नुकाटानखाग्रगा । विष्वावी
पे राधीर्नात्माविज्ञानमयशब्दभोक् ।

विज्ञानमात्रकः । पुं • बुद्धे । सुगते ॥

विज्ञानवान् । वि • निपुणे । विवे
कविशिष्टे • विज्ञानमख्येय । तद
' स्यात्स्त्रित्तित्तित्तुम् ।

विज्ञानवादः । पुं • वीदधानांशुणिक
विज्ञानातिरिक्तभाषाभाववादि । वि

विज्ञानस्तम्भः

ज्ञानं । बुद्धिरिति नार्थान्तरम् ।
यदन्तर्ज्ञेयतत्त्वतद्विषयत्वमासते ।
स्वप्नवज्जागरिसुप्तावभायः स्फुटय
पदि ॥ अथञ्चादेभयुक्तिसङ्घः ।
तथाहि । जागरैवाध्यतैस्त्र्यो जाग
रैर्नैववाध्यतैः तस्मद्वाधवागवा
द्वाद्यमख्यपणव्यतः ॥ बहिर्बहि
तितेप्युक्तिर्वाद्यमर्थप्रसाधयेत् । ए
वं नयुज्यते बुद्धिर्वाग्दाकारतात्
प ॥ स्थिरचेतनराहित्यात्स्वयञ्च
क्षणिकत्वतः । स्मृत्यादिव्यवहार
स्यलौपयतश्चकारणः ॥ ममतुजाग
रादिभमाधिष्ठानस्याऽखण्डबोधान
न्दरुपस्यत्रज्ञानः साक्षात्कारीवाध
काम्ति ।

विज्ञानवादी । पुं • वीदधुविज्ञेपे । तेषां
भ्रान्तिस्तु । एकैर्वासासनात्तत्र प्रति
क्षणविनाशिनोम् । भाट्ट क्षणिक
मात्मानवौदाविज्ञानशक्तिधनः । त
थ • बुद्धौ • वासनात्तद्विभूता
वृत्तिमितियावत् ।

विज्ञानस्तम्भः । पुं • साक्षरविज्ञानस
न्तानि । रूपस्तम्भमित्यसौ ॥ अह
। मित्याकारोऽरुगादिर्विषयवृत्तिव्यव
न्योदखण्डायमानोविज्ञानस्तम्भवृत्ति
वाचस्पतिमिश्राः । अहमित्याकारमा
क्षरविज्ञानमिन्द्रियादिजन्यं • रूपा
दिविषयवृत्तज्ञानमेतद्बुद्धयं • दखण्ड
यमानं • प्रवाहापन्नविज्ञानस्तम्भइ

विटका

स्वर्गप्रतिकल्पतरुः । अष्टमितिप्रत्य
 योविज्ञानस्त्रम्बुत्त्वानन्दगिरिः ॥
 विज्ञानायसितः । वि० विज्ञानेननि
 स्थिते १
 विज्ञानिकः । वि० वैज्ञानिके, प्रवी
 ये ॥ विज्ञानमस्त्वस्य । त्रोद्यादि
 च्चान्मत्त्वर्थाद्यष्टम् ॥
 विज्ञापनम् । न० वीधने । जनावना०
 बुभ्गायना० इ० भा० प्र० ॥ विपूर्वाण्
 यदन्तजानातेर्ल्युट् ॥
 विज्ञेयम् । न० परमात्मतत्त्वे ॥ वि०
 विज्ञातव्ये । इदमेवमितिपिस्पष्ट
 ज्ञानार्थे ॥ विज्ञातुंयोग्यः । ज्ञा० ।
 अचीयत् । ईयति ॥
 विज्यम् । न० निगुंथोधनुषि ॥ विग
 ताज्यायस्मिन्० यस्माद्भा० तत् ॥
 विज्वरः । वि० विगतज्वरे ॥ विगत
 मनसागे ॥ विगताज्वरोयस्य ॥
 विभर्त्सरः । वि० विवसे ॥
 विज्ञामरम् । न० अक्षुयः शक्तसेवे ॥
 इतिकश्चित् ॥
 विज्ञाली । स्त्री० वीथ्याम् । पडत्ती ॥
 विटः । पुं० अद्रौ ॥ लयणविशेषे ॥
 विट्टे । स्त्री० ॥ मूषिके ॥ खदि
 रे ॥ कामुकाः सुचरे ॥ धूर्त्ते ॥ काम
 तन्त्रकलाकीविदे ॥ नारद्वर्त्ते ॥ वे
 टति । विटशब्दे ॥ इगुयधलक्ष्यः
 कः ॥

विटका । स्त्री० वीटिकायाम् ॥ इति

विटप्रियः

कश्चित् ॥

विटङ्कः । पुं० न० गृहप्रान्ते रचितप
 दिस्थाने । कपोतपालिकायाम् ॥
 विशिष्यटङ्कान्ते ऽत्र । टकिवन्वने ।
 ह्यस्येतिदञ् ॥ तीरणस्तम्भयोरुप
 रितयङ्कनिहितेदारुणि ॥ वि० सु
 व्दरे ॥ यथा । तस्मिन्नतीक्ष्णमुनयः
 पडसज्जमानाः कचाः समानव
 यसावयसप्तमायाम् । देवावचक्षत
 गृहोतगदौपरार्द्धाकीयूरकुण्डलकि
 रीटविटङ्कवेधौ ॥ इतिभा० ह० स्क
 धे १५ अध्यायः ॥

विटङ्कितः । वि० अलङ्कृते ॥

विटपः । पुं० विटाधिपे । पारदारिकश्री
 छे ॥ आदिखपवे ॥ पुं० न० शाखा
 पल्लयसमुदाये । विस्तारे ॥ क्त्वम् ।
 गुल्मे ॥ शाखायाम् ॥ पल्लवे ॥ सु
 प्कवङ्क्वथयोरन्तरे महावीर्य्ये
 ॥ विटान्पाति । पा० । आतीनुपे
 तिकः ॥ यदा । विटानांपानम् ।
 पा० । अक्षर्थेकः ॥ वेटति० विव्य
 तेषा । विटकाक्तीशे० शब्दे च । वि
 टपविष्टपविशिषोषपाः ० इ० सा
 धुः ॥

विटश्रीः । पुं० पादपे । तरौ । वृत्ते ॥
 यटे ॥ विटपः शाखाविस्तारोऽस्या
 स्ति । अतइति ॥

विटप्रियः । पुं० सुहरवृत्ते । मेगरा०
 इ० भा० प्र० ॥ विटानांप्रियः ॥

विट्पति :

विटनाधिकः । पुं० धातुविशेषे ।
 ताप्ये । नदीके कामारौ ॥
 विटिः । स्त्री० पीतचन्दने ॥
 विट्कारिका । स्त्री० पक्षिविशेषे ।
 नीराय्याम् ॥
 विट्खदिरः । पुं० दुर्गन्धिखदिर ।
 परिमेदे ॥ विड्गन्धिः खदि
 रः ॥
 विट्चरः । पुं० साम्यशुकरे ॥ वि
 षंविष्टाचरति । चर० । पचाद्य
 च् । मूलयिभुजादिष्वास्कीवा ॥
 विषश्चरीवा ॥
 विट्टलः । पुं० अज्ञानुयाहकीदेवे ॥
 यदाहुरवाचीनादाक्षिणाच्याः ।
 विदाज्ञानेनठान्शून्यान्लाति
 अदत्तं चात्मीयतयादृष्ट्याति ।
 जा० । आतीनुपसर्गइतिकः ।
 विदाज्ञानेनठान्शून्यान्लातिगु-
 ष्ट्यातिषः स्वयम् । अज्ञानुयाह
 क्लृप्तेष्विड्टलः काप्यतेबुधैरिति
 प्रक्रियाप्रसादः ॥
 विट्पतिः । पुं० जामातरि ॥ य
 था । मातानसंमातुलक्षस्त्रीयंश्च
 शरंशुक्म् । दीक्षिन्विट्पतिं व
 भ्युद्विग्याप्यौचभोजयित् । एता
 न्मातामहादीन् दशमुख्ययोपिया
 यसस्यभोजयेद् शुकर्विद्यागुरुरा
 चायादिः । विट्टुहितातसाः
 पतिः । इतिपुत्रकभट्टः ॥ भोज

विडम्बा :

येत् श्राद्धे इतिशेषावोध्यः ॥ नृ
 पती ॥ वैश्ववर्ष्ये ॥
 शिट्सारिका । स्त्री० पक्षिविशेषे ।
 कुणप्याम् । गुयासालुक् इ० गौ०
 दे० भा० प्रसिधे ॥
 विठरः । पुं० वाग्मिनि ॥
 विडम् । न० क्वाचिमसतपणे । पाक्वे । खा
 रीलूक् इ० भा० ॥ अष्टगुणायथा
 । विडंसचारमूर्धाधः वाफवातासु
 लीमनम् । जन्तुककमधीवातंसखा
 रयेदित्यर्थः । दीपनंलघु, तीक्ष्णो
 ष्यंरुचंरुच्यं व्यवायिष । विडम्बाना
 ष्टयिष्टस्यद्रुग्गौरवशून्यम् । विड
 ति । विडभेदने ॥ इत्युपधज्ञाप्रीति
 रः कः ॥
 विडङ्गः । पुं० न० वेद्वे । विषतण्डु
 ळायाम् । क्वाचिन्नि । विडङ्गकट
 तीक्ष्णं ष्यंरुचं वृद्धिकरंलघु । शू
 काभानोदरश्च प्रहामियातविषन्व
 नुत् ॥ चि० अभिज्ञे ॥ विडति ॥
 विडम् । विडभाक्तेशिवा । विडा
 दिभ्यः क्वादिच्छकच् ॥
 विडम्बनम् । न० अनुक्त दुःखप्रतारणे ॥
 विडम्बना । स्त्री० विडम्बने । अनु
 क्तती ॥
 विडम्बमानः । चि० अनुश्रियमाणे ॥
 विडम्बितः । चि० अनुकृतं ॥
 व्यस्ते ॥ दुर्गते ॥ उपहसिते ॥
 विडम्ब्यः । चि० उपहासाख्ये ॥

विडोजा :

विडारः । पुं० विडाले ॥ रणधार
भेदः ॥
विडारकाः । पुं० विडाले ॥
विडालः । पुं० खोती । माजारी ।
दुपदंशके । नेत्रविण्डे ॥ विडति०
विडानेश । विडपाकरोशे ॥ तमि
विशिविडित्तिश्लुक्तिकापिपलिपक्षि
श्वः कालन् ॥ निवीपधविशेषि ॥ र
गणे० ५ । ५० ॥
विडालकम् । न० हरिताले ॥ पुं० ने
चरोगरीपधविशेषि ॥
विडालपदः । पुं० तालकद्वयपरिमा
ये ॥ न० माजारचरणे ॥
विडालपदकम् । न० कर्पपरिमाणे ॥
विडाली । स्त्री० भूमिकूपराण्डे । वि
दार्थम् ॥ माज्जार्याम् ॥
विडीजम् । न० खगानांगतिप्रभेदे ॥
विशिष्टं ड्यनम् । शीङ् दिहायसा
गती । खादिः । नपुंसकभावज्ञातः
। खाद्वप्नेदित्त्व्यतिदेशात् शोदि
स्वान्निष्ठानत्वम् ॥ विडीनं विचि
षं दक्षिणः । पतनमिति महाभा-
रतं ॥
विडुलः । पुं० वीरासवृत्ते ॥
विडोजाः । पुं० उन्द्रे ॥ वेवीटि ।
विध्नुव्याप्ती । क्रिप् । विट्० व्या
पद्यम् ॥ शौजस्त जीऽथ ॥ विट्
सुप्रजासु० भनुश्रे पुथा० जोजीपथे
तिवा ॥

वितण्डा

विडौजाः । पुं० पाकशासने । इ
न्द्रे ॥ विडति । विडभे दने । इगु
पर्थ तिक्तः । विडभे दकसोजीऽ
स्य । सान्तः ॥
विङ्गन्धम् । न० विङ् लवणे ॥
विङ्गः । वि० विडार्याजाते ॥
विङ्गलपम् । न० विडे ॥
विङ्गवराहः । पुं० विट् चरे ॥
वितंसः । पुं० वीतंसि ॥
वितण्डा । स्त्री० कञ्चीशाले ॥ शिला
द्वये ॥ करवीर्याम् ॥ दर्ध्याम् ॥ वा
दप्रभेदे । परपञ्चप्रतिवादे । लपञ्च
स्थापनाहीनायाम्विजिगीषुकथाया
म् ॥ तवाचन्यायसूत्रम् । सप्रतिप
ञ्चस्थापनाहीनोवितण्डा । यद्यपि
तच्छब्दे नञ्खण्डोपपन्नसट्टुं शक्यते०
नञ्खण्डस्थापनाद्वयवतः । प्रतिपञ्च
स्थापनाहीनञ्चखण्डित्वात् । त
थापिस्थापनाद्वयनत्वं विहाय० नञ्खे
कदेशः परामृश्यते । प्रतिपञ्चीद्वि
तीयपञ्चः । तवाच० प्रतिपञ्चस्थाप
नाहीनाविजिगीषुकथा० वितण्डेति
। नञ्खण्डस्थापनीयाभावात्कथयनि
यकथाप्रवर्त्ततामितियाद्यम् । पर
पञ्चखण्डनेननञ्खेदोद्देशत्वात् ।
परंतु० यत्परपञ्चखण्डनेनैवसुपञ्च
सिद्धेर्यादिप्रसिद्धे तस्याधनाभावेपि
नप्रपञ्चनुमपत्तिरिति वदन्ति ॥
१ । ४२ ॥ वितण्डातेपरचोऽनवा

वितर्ही

वितिष्ठमानः

। तडिषघाते । गुरीये च्यः ॥

विततः । चि० विस्तृते ॥ विप्रेषिण्यत
तः ॥

विततिः । स्त्री० विस्तारे ॥

वितथम् । न० अन्ततेवचसि ॥ चि०
सदृति ॥ विगतंतयासख्यं घमात्०
तत्० वितथम् । अजातियोगविभा
गात्समासात्सोऽच् ॥

वितन्द्रः । चि० जागरुके ॥ तन्द्रार
हिते ॥ विगतातन्द्रायस्त्रसः ॥

वितन्यमानः । चि० वितायमाने ॥
तनीतेः कर्मणिषट् । शानजा
देशः ॥

वितन्वन् । चि० विस्तारयति ॥

वितमाः । चि० तमेगुणरहिते ॥

वितरणम् । न० दात्री ॥ तृप्तधनतरण
योः विपूर्वः । भाविष्युट् ॥

वितर्कः । पुं० ऊङि ॥ संशये ॥ विप
रोत्तर्कः ॥ वितर्कणम् । तर्कभा
षार्यस्य राक्षी । भाविष्यन् ॥ ज्ञानसू
चके ॥

वितर्कथम् । न० वितर्के ॥ तर्क० ।
ल्युट् ॥

वितर्हिः । स्त्री० वेदिकायाम् ॥ वि
गतातर्हिः हिंसाऽध्याः । तर्हि हिंसाया
म् । सर्वधातुभ्यङ्नितीन् ॥

वितर्हिषा । स्त्री० वेदिकायाम् ॥
स्वार्थेकः ॥

वितर्ही । स्त्री० वेदिकायाम् ॥ छदि

कारादितिडीप् ॥

वितलम् । न० पातालप्रभेदे ॥

वितस्ता । स्त्री० गदोविशेषे ॥ तीर्थ
विशेषे ॥ काश्मीरेवितस्ताख्यनाग
सदनमस्ति ॥

वितस्तिः । पुं० स्त्री० अतिष्ठयासह
पितस्तिङ्गुष्ठे । द्वादशाङ्गुलपरिमा
णे ॥ वितस्ति० वितस्तितेषां । तसु
उपचये । वीतसेरितितिः ॥

वितानः । पुं० न० यज्ञे ॥ व्रातुकर्म
णि । गार्हपत्यकुण्डस्य नामस्त्रोना
माहवनीयदक्षिणाम्निकुण्डयोर्बिंहा
रे ॥ फादके । उल्लोचि चन्द्रातमे ।
विस्तारे ॥ न० वृत्तविशेषे ॥ अथसरे
त्रि० मत्ते । गुच्छे ॥ शून्ये ॥ न
न्दे ॥ विताननम् । वितन्यतेवा ।
तनुविस्तारे । घञ् ॥

वितानकाः । पुं० माहवृक्षे ॥ पुं० न०
चन्द्रातमे ॥

वितानतनिका । स्त्री० षट्मण्डपर
स्त्री ॥

वितानमूलकम् । न० उगोरे ।

वितायमानः । चि० वितन्यमाने । वि
स्तीर्यमाणे ॥ वितनीतेः कर्मणि
षट् । शानजादेशः । तनातिर्यकीति०
घा० आकारादेशः ॥ विटिहिये ।
अलङ्कृते ।

वितिष्ठमानः । चि० अतिष्ठमाने ॥
समवप्रविभ्यस्यस्त्रोत्तमेपदम् ॥

विदारण :

न्दरि । क्षणं गृह्यया सा मिविशिष्टं
कार्यमस्ति मे । विदाय देहि सखी च्या
चक्षुःसाम्राण्यवलमे ॥ इति ब्रह्मवैवर्ते
श्रीराधाप्रतिश्रीकृष्णवाक्यम् ॥

विदारः । पुं० जलोच्छ्रासे । धाञी
। युधि ॥ दारणे ॥ विदार्यते । दृ०
। कर्मणि घञ् ॥

विदारकः । पुं० शुष्कनद्यादौ वार्यर्थे ह
तगर्भे । कूपके ॥ नद्यादौ स्रोतोद्वै
धकारिणितरुशिलादौ । कूपके ॥
यात्रायोगान्दरे ॥ यथा । मार्गेशः
शनि संयुक्तः सप्तमेऽन्तगताघटः
॥ विदारकमिमं मन्ये प्राहुः पत्नीधि
नाशकम् ॥ पुनश्च । मार्गेशात्सप्त
मेभातुः पञ्चमेद्वा र्श्वेचरः । विदा
रकाख्यएवासौभार्यामरिवर्जनयेत्
॥ न० कश्चिच्चारि । विदार्यते । हृ० वि
दारण । शिच् । बाहुलकात्कर्म
रिखल् ॥ यद्वा । विदार्यते । क
र्मणि घञ् ॥ क्लृत्सितौ विदारः ।
सुखायां कः । चि० विदारणकत्
रि । विहृणाति । हृ० । खल् ॥

विदारकसमाख्यः । पुं० यात्रायां नि
विहेयोगान्तरे ॥ यथा । मार्गेशोऽप्य
यगोनीचपुषस्यानिशनेयः । विदा
रकसमाख्योऽयं भातुः पत्नीनिहन्तिवै
॥ विदारकीणसमाख्यायस्य सः ॥

विदारणः । पुं० कर्णिकारहर्षे ॥
न० विडम्बे । विडम्बने । भेदे ॥

विदारी

भेदेने । पुं० स्त्री० रणे । सम्परा
ये । समौक्ते ॥ विदार्यतेऽनेन दृ०
। ख्यत् । ल्युट् ॥ विदारण
तिवा ॥

विदारिका । स्त्री० शालपख्याम् ॥
विदार्यर्थे ॥ विदार्येव । स्वार्थे क ॥
विदारिगन्धा । स्त्री० चंशुमल्याम् ।
शालपख्याम् ॥ विदाराः गन्ध । वि
दारिगन्धः । उपापारितिरुचः ।
सोऽस्यस्याः ॥

विदारिणी । स्त्री० काश्मर्या ॥
विदारितः । चि० भेदिते ॥ विदार्यं
तेषु । हृ० । ख्यत् । कः ॥

विदारी । चि० विदारणकत्तरि ॥
विपूर्वाद्दृश्यातेः कर्त्तरि चिणिः ॥

विदारी । स्त्री० शालपख्याम् । चटा
दशप्रकारकरुणोरोगान्तर्गतरेणुवि
शेषे ॥ यथा । सदाहृतोऽयप्रदययुंसु
तास्यमन्तर्गत्सिपूतिविश्रीर्षांसांस्म
पित्ते न विद्याहृद्गेविदारीमाश्ले विजि
घात्सतुयेनशेते ॥ सपुरुषायेनपा
श्वेन० विशिषाद्वाहृत्त्ये नशेते० त
स्मिन् पाश्वेसाविदारीभवतीत्यर्थः
॥ इत्युगन्धायाम् । श्वे तमूक्या
खट् ॥ विदारीक्षीरशुक्ले च गुग्गु
क्लोद्गीचेत्यमरः ॥ यस्याः गुणास्तु ।
विदारोऽन्धु रान्निग्धाहृषणीस्तम्यशु
क्रदा । शीताः स्यामू चलाचजीव
नीवत्तद्वर्णदा ॥ गुरु पित्तासपव

विदिष्

नदाहं हन्तिरसावनीति ॥ विदारय
ति । दृविदारणे ० ख्यन्तः) पचा
यच् । गौरादिः ॥ विदार्थाः फलं
मूलस्य ० विदारौ । अनुदात्तादेशे
ख्यञः ० पुष्पमूलेषु बहुलमिति ० खु
पि ० युष्मवद्भावः ॥

विदारुः । पुं० कृष्णचपादे । क्व
लासि ॥

विदाहि । न० परिषासेऽमूलपाकमु
पयाते ० द्राघजनकद्रव्ये ॥ विदा
हिद्रव्यमुद्गोरमस्यं सुर्यात्तथाहवा
न् । हृदिदाहजननेत्पाकंगण्ड
तितश्चिरात् ॥

विदिष् चङ्गः । पुं० हरिद्राङ्गप
क्षिपि

विदितः । पुं० कर्षी ॥ चि० बुधि
ति । अगते । ज्ञाते । विदिक्रिय
यातिशयेनात् ॥ विदिक्रियायर्म
भूते । यथा । तस्मिन् द्रव्याण्यि
दिषेविज्ञमशेषमवेदिद्विदितम् ।
कारणमृदिविदितावाघटकर्षाद्या-
यथाऽवगम्यन्ते ॥ ७५ ॥ श्रुते ॥
अर्थिते ॥ घत्तान्तज्ञापयति ॥ अ
भ्युपगते ॥ व्योक्तते ॥ विद्यतेस्य ।
विद्वज्जानि । ज्ञः । यस्याधिभाषिती
ट् ॥ विदितवेदनमस्यास्तिवा । प
र्षयाद्यच् ॥

विदिष् । स्त्री० अपदिग् । अपदिग्
। दिशोर्मथ्ये । अग्निनिर्घटिषा

विहरम्

द्वौशानक्षीणचतुष्टये ॥ दिग्भ्यां
विनिर्गता ० शान्तामिदिक् ॥
विदिशा । स्त्री० नगरविशेषे ॥
विदीर्णः । चि० हतविदारणे ।
चीरा ० फाडा इ० भा० ॥ ट्टु० ।
कर्मणिक्तः । फलद्रुत् ० रपरः ।
रदाभ्यामितिनत्वम् । णत्वम् ॥

विदुः । पुं० हस्तिकुम्भयोर्मध्यभागे
॥ कुम्भौतुपिण्डौ शिरसस्तयोर्मध्ये
विदुः पुमान् ॥ वेत्तिसंज्ञामवधा
तेन । विदुः । वाङ्मनात्सुः ॥
विदुरः । पुं० नागरे । धीरे ॥ धृत
राष्ट्रानुजे । कौरवाथामन्तिथि ॥
चि० ज्ञानशीले ॥ वेदनशीलः ।
विदिभिदिच्छिद्येः कुरच् ॥

विदुलः । पुं० अन्वेषितसे ॥ वेतसे ॥
गभ्रसे । वीले । वेत्तिविद्यतेवा ।
वाङ्मनात्सुलच् ० मुषाभावश्च ॥ न
भवेतसे ॥

विदुषी । स्त्री० पण्डितायांनार्याम् ।
वेत्ति । विदेः शतुर्थसुः । उगित
श्चेतिङीप् ॥

विदुष्यती । स्त्री० पण्डितवत्यांपु-
यांम् ॥

विदुगः । चि० परितप्त ॥ विदुपते
स्य । टुटुडपतापि । ज्ञः । त्वादि
भ्यद्येतिनिष्ठानेच्यम् ॥ विशेपेणदू
नेवा ॥

विहरम् । न० देशविशेषे । बालया

विदेहमुक्तिः

वे ॥ बालवायाद्देः समीपवर्षि
निनगरे ॥ वि० अतिदूरस्थदेशा
दौ । विप्रकृष्टे ॥

विदूरजम् । न० वैदूर्यमणौ ॥

विदूरयः । पुं० राजविशेषे ॥

विदूरभूमिः । स्त्री० विदूरदेशे ॥

विदूरद्रिः । पुं० रोहणपर्वते ॥

विदूरकः । पुं० क्रीडनोपेक्षपात्रे ।
पिङ्गे । विष्टे । व्यलीके । काम
कोली । चाटुवटौ । वासन्तिके ।
वैहासिके । प्रघासिनि ॥ परनिन्दा
करे । खले । अभीरौ । सूचके ।
काण्टके । परहेषिणि ॥ नायकवि
शेषे ॥

विदेशः । पुं० परदेशे । कीर्तिभा
रः । समर्थानां किंदूरं व्यवसायिना
म् । कीर्तिदेशः । सविद्यानां कः ।
परः । प्रियवादिनाम् ॥

विदेहः । पुं० अनयान्वयभूमिषे ।
मैथिले ॥ विदेशः । पुं० भूमि ।
देशविशेषे । तीरभुक्तौ । तिरुशि
त० इ० भा० प्र० ॥ यथा । गण्ड
कीतीरमारभ्य चम्पारयप्रान्तकांशि
क्षे । विदेहभूः । समाख्यातातीरभु
क्त्यभिधः । सत्तु ॥ वि० कायगुण्ये ।
निर्देहे ॥

विदेहमुक्तिः । स्त्री० मुक्तिविशेषे ॥
सायया । ततः । कालपशादिवप्रार
ब्धतुल्यवृत्ति । धीदेहीमामकीसु

विदुषंसः

क्तिं यातिनास्थवसंशयवृत्ति ॥ त
तोवीधन्मुक्त्यनन्तरम् ॥

विदेशः । स्त्री० मिथिलायाम् ॥

विशः । वि० धेयिते । कृतच्छिद्रे ॥

क्षिप्रं । सहजे । बाधिते । ताडि
ते ॥ विध्यतेस्य । व्यधताडने ।

क्तः । शशिष्ये । तिसम्प्रसारणम् ॥

विद्वक्त्रणः । पुं० विद्वक्त्र्याम् ॥

त्रि० कृतकर्णविधे ॥ विधीकर्णौ

यस्य ॥

विद्वक्त्र्या ।) स्त्री० विद्वक्त्र्याम् ॥

विद्वक्त्र्या ।)

विद्वक्त्र्या ।) स्त्री० पाठायाम् । अस्व

ठायाम् ॥ विधीकर्णौ यया यस्या

या । य० कर्णौ ति० ङीप् ॥

विध्ययः । पुं० विधिफलं ॥ कृति

साध्यत्वमर्थहेतुत्वमनर्थाहेतुत्वञ्चे

तितार्थिकाणां दर्शनम् ॥ भादमे

विद्वध्यस्तु ॥ श्येनफलस्यैवाभिचार

स्यानर्थाहेतुत्वाद्धर्मत्वम् ॥ श्येनस्य

तुविहितस्यसमीहितसाधनस्यधर्म

त्वमेव । अर्थापदव्यापत्यन्तु ॥ फल

स्यमवसादेर्निर्दिद्धस्यैवेति । फल

सोऽनर्थाहेतुत्वेनतु ॥ शिष्टानां श्येना

नौनधर्मत्वेनव्यवहारः । तदुक्त

म् । फलतोपिपयत्कर्मनानर्थे

गानुबध्यते । दीपलप्रीतिहेतुत्वात्

तद्धर्मवृत्तिव्यति ॥

विदुंसः । पुं० विनाशे ॥ विशि

विद्या

ष्टोषं सः ।

विद्यमानः । वि० वसं माने ॥

विद्या । स्त्री० उभायाम् । शिवायाम् । दुर्गायाम् ॥ मन्त्ररूपायाम् । देवताज्ञाने । उपासनायाम् ॥ विज्ञाने ॥ श्रेयोविषयायाम् ब्रह्मविद्यायाम् ॥ अनाहतसंविद्यादात्म्यापन्नार्यांत्रिणाकारान्तःकरणहत्तौ ॥ आत्मसाक्षात्कारे ॥ वेदार्थपरिज्ञाने ॥ शास्त्रे ॥ आन्वीक्षिकीत्रयीशास्त्रादृशडाख्यासुवतस्यु ॥ यथा । आन्वीक्षिकीं त्रयीं शास्त्रां दण्डनीतिश्च पार्थिवः । तद्विधेस्तत्क्रियीपेतैश्चिन्तयेद्विनयान्वितः ॥ आन्वीक्षिक्यात्मविज्ञानं० धर्माधर्मोच्येति स्मिती । अर्थां नर्थीतुवात्तायां दण्डनीत्यां नयानर्थी ॥ विद्याद्यतस्रएवैतायोगर्चे मायदेहिनाम् । विद्याविनौतीन्द्रपतिर्न कृच्छ्रेष्वपसीदति ॥ इति ॥ पुराणादिचतुर्दशसु ॥ यथा । पुराणन्यायमोमांसाधर्मशास्त्राहमिश्रिताः । विद्याः स्थानानि विद्यानां धर्मोऽथ चतुर्दश ॥ इति ॥ अष्टादशविद्यासु ॥ यद्योक्तं विष्णुपुराणे ॥ अहानिवेदाद्यत्वारोमीमांसान्यायविस्तरः । धर्मशास्त्रंपुराणश्च विद्याश्चैताद्यतुर्दश ॥ आयुर्वेदो धनुर्वेदो गान्धर्वश्चेतिते च यः । अर्थशास्त्रं चतुर्दशविद्याश्चाष्टादशैवताः ॥ इति ॥ तत्रा

विद्या

हानिघट्० यथा । शिवाकल्पोव्याकरणं निरुक्तं ह्यन्दोज्योतिषमिति । षट्पञ्चुः सामावर्षाख्याः वेदाद्यत्वारर्चरिताः । विचारो वेदवाक्यानामीमांसाप्रोच्यते बुधैः ॥ साधपूर्वोत्तरमेदाद्विधा । तथाहि । धर्मप्रतिपादनपरां जैमिनिप्रणीताद्वादशाध्यायी० पूर्वमीमांसा । ब्रह्मप्रतिपादनपरा व्यासप्रणीता चतुरध्यायी० उत्तरमीमांसिति । पदार्थनिर्णयपरंतर्कशास्त्रं न्यायः० अथैवैश्वरिका नयस्यान्तर्भावः । मन्त्रविष्णुश्चारीतादिप्रणीतं धर्मशास्त्रम् । कापिलपातञ्जलपाशुपतपाश्चराचादीनामागमानामपि धर्मशास्त्र एवान्तर्भावः । सर्गादिपञ्चलक्षणलक्षितम्० मन्त्रमार्कण्डेयभविष्यभागवतब्रह्मसंहिताखड्ब्रह्मवैवर्तवायुवामनविष्णुशराशमिनारदीयपद्मलिङ्गरुडकूर्मस्कन्दमेदादष्टादशविधंपुराणम् । तदुक्तम् । महर्ष्यभष्यस्यैव० ब्रह्मयं वचतुष्टयम् । अनादलिङ्गकृष्णस्युराण्यानि विदुर्बुधाः ॥ उपपुराणानामप्यथैवान्तर्भावः । रीशीपथमपूर्वकानन्दफलकीऽष्टस्थानसंयुतं आयुर्वेदः । शस्त्रास्त्रप्रयोगोपसंशोऽप्रतिपादकमन्त्रसहितः पादचतुष्टयात्मको धनुर्वेदः । पदावस्थिततानपरिच्छेदप्रयुक्तावधानेपृथक्पञ्च जादि

विद्याधनम्

एतानंविभाव्यवत्प्रतियहादिनाल्ल
 व्यम् । षोडादित्यस्यार्थमाह । तथे
 ति । तथाद्वेषाः शास्त्रज्ञानविवादे ।
 अन्यत्रापियत्रकुत्रचिदन्योन्यज्ञान-
 विवादे । निर्विच्छयल्लव्यम् । नि
 र्जिच्छ । एककीटिव्यवस्थापनेनवि
 वादमपनीय । लव्यम् । षादिपणि
 तंराज्ञावाप्रसाददत्तमिच्छयः । प्रा
 ध्ययनादितिव्यापष्टे । तथेति । त
 थैकस्मिन्देयेवहृनामुपप्लवे । येन
 प्रकृष्टमधीत्व । यल्लव्यम् । शिल्पे
 ज्वपीच्छस्यार्थमाह । तथेति । तथा
 शिल्पादिविद्वयया । चित्रकरसुवर्ण
 कारादिभिर्यल्लव्यम् । शिल्पगुणं न
 यदधिकंलव्यम् । तथाद्यूतेनापि
 परंनिर्विच्छयल्लव्यं । तत्सर्वविद्या
 धनमविभाष्यमितरैरित्यर्थः । त
 स्मादद्याकयाचविद्यायाल्लव्यमर्ज-
 कस्यैवतन्नैतरेणामिति । प्रदर्शना
 र्यन्तुकात्वायनेनविस्तारितमितिदा-
 यभागः ॥ अत्रनारदः । कुटुम्ब-
 विभृयाद्वातुर्योविद्यामधिगच्छतः ।
 । भागंविद्याधनात्तस्मात्तुमलमे
 ताश्रुतेपिसन्निति ॥ विभृयोदित्वे
 कश्चननिर्देशान्नवदृष्टः । यदिवि
 द्यामस्यस्यतीभ्रातुः । कुटुम्बपरो
 धातास्वधनव्ययशरीरायासाभ्यांसं-
 धयति । यदातद्विद्यार्जितधने
 तस्याधिकारः । अश्रुतेमूर्खः ॥

विद्याधिकारी

विद्याधरः । पुं० । देवयानिविशेषे ।
 जीमूतवाहनपुण्यदन्तादौ । कामरू
 पिणि । खेचरे । विद्यायागुटिका
 लुनादिविषयिण्याः । धरोधारकः
 ॥ रतिबन्धविशेषे ॥ यथा । नार्याज
 रुयुगंधृत्वाकराभ्यांताडयेत्पुनः ।
 कामयेन्निर्भयकामीबन्धोविद्याधरो
 मतः । यन्त्रविशेषे ॥ यथा ॥

विद्याधरयन्त्रम् । न० । उभययन्त्रे ॥

विद्याधारः । पुं० । वर्षावृत्तान्तरे ॥

यथा । नागाधीशेनोक्तं वृत्तं विद्या
 धारम् । यज्ञः कर्षे । श्रेते पूर्णभू
 मौसारम् । स्यादस्मिन्विद्यामोवेदे
 वेदेवेदेः । कृत्वायस्यात्पूर्णधीरः कौ
 ल्यायुक्तः ॥ यथा । बन्देपादाभ्यो
 जन्नित्यंसीतामर्तुः । कृत्वासिन्धो
 सितुरक्षीनार्धहन्तुः । पैव्यामाज्ञां
 ज्ञात्वाप्राप्तंराज्यंघातुः । सौवैः स
 र्वैर्लोकैः साकंनार्कयातुः ॥ वि
 द्यां धरति । घृञ् । कर्म
 ग्यण् ॥

विद्योधिकारी । वि० । उपनिषद्भिर्ब
 नेनोक्तं ॥ विद्यायाः ब्रह्मविद्या
 याः अधिकारी । सद्भिषिः ।
 कृतोपास्त्रिकृतोपास्त्रिषु । तत्रो
 पास्त्रिमाघात्कारपर्यन्तामुपासनां
 कृत्वायोज्ञानेप्रवर्त्ततेसमुख्याविद्या
 धिकारी । इदानीन्तनस्तुप्रायेणा
 कृतोपासनयोस्तु कथमापास्त्रिषु

विद्याधिकारी

विद्यायांप्रवर्त्ततेसतुगौपोधिकारी ।
 तस्यज्ञानस्यसातप्रदेशप्रदीपवत्स
 हसानिवर्त्तनात् । ननुसर्वेषाम
 पिबिदुशामात्मनानिच्छप्रोप्तिरूपी
 सुख्याधिकारः किन्नस्याद्विज्ञेपा
 द्द्विद्यानिष्ठत्वे रितिचेत् ० नृणु ० अ
 स्थायभावः । यस्तूपास्यदेवतासा
 साक्षात्कारपर्यन्तं समुणोपासनं वि
 धायविद्यायांप्रवृत्तस्तस्यविचारैरज्ञा
 नेनात्पत्तौविचेत्तथाभावात् ० आत्मधी
 निर्दिष्टप्राप्तैव । यः पुनरुपासनमक्र
 त्वाश्रयणाद्यनुष्ठायतस्त्वंनिश्चिनाति
 तस्यचित्तवशीकरणाभावेविचेत्पस
 न्भवान्तम्प्रतिनियमविधिः । नच
 तत्त्वज्ञानेनाज्ञानखननप्रवृत्तिवै
 यर्थ्यमितिगङ्गक्यम् ० वशीकरणा
 भावे ० शास्त्रेचनश्येत्परमार्थं बुधिरि
 त्यज्ञानेपरमार्थं चान्शनाशिपि ० जन्म
 हेत्वज्ञाननाशयोगात् । अन्यथा
 वेदान्तेषूपान्तिविधीनामैकाग्रशुद्धा
 राऽद्वितीयब्रह्मपरत्वंनस्यात् । अ
 तस्तेषांश्रुतिप्रसिद्धप्रवृत्तेश्चरणपूर्व
 क्तमप्रतिपद्यसाक्षात्कारायनिरन्तरं
 निगुंशत्रह्यभावनाकार्या । अतएव
 शास्त्रे ० बिदुषोपिधिर्गान्तीष्युक्ता ०
 पुनर्विद्वानस्यद्विधिमर्त्तौतिब्रह्म
 निष्ठाविधीयते ० इत्याद्युक्तिर्नविरु
 ष्यते । अधिकारिभेदेनव्यवस्थास
 क्थवात् ॥

विद्युत्

विद्यानिधिः । पुं० विद्यासम्प्रदाय
 प्रवर्त्तके ॥
 विद्यानैपुण्यकामः । वि० विद्याति
 शयमात्रार्थिनि ॥
 विद्याप्रयोजनम् । न० आत्मान्तिकार्त्तं
 सारनिष्ठश्रीब्रह्मप्राप्तिलक्षणायाम् ॥
 विद्यायाः प्रयोजनम् ॥
 विद्याभीप्सी । वि० विद्यार्थिनि ॥
 विद्यारत्नाः । पुं० प्राप्तेतुवक्ष्येवर्षे
 विद्यारभसकारयेदितिवचनबोधि
 तैविद्ययायाः प्रारम्भे ॥
 विद्यार्थी । वि० विद्याभीप्सिनि ॥
 विद्यैवार्थः । सोस्यासीति ० इ-
 निः ॥
 विद्यावान् । वि० विद्याविशिष्टे ॥
 मण्डिते ॥ विद्यास्थस्य । म-
 तुप् ०
 विद्याविषयः । पुं० परब्रह्मवि० प्र
 च्यगात्मभूते ॥ विद्यायाः विष
 यः ॥
 विद्युच्चिह्नः । पुं० राक्षसविशिष्टे ॥
 वि० तडिदामजिह्वे ॥
 विद्युज्जाला । स्त्री० कलिकारीव-
 र्त्ते ॥ तडित्प्रभावाम् ॥
 विद्युत् । स्त्री० भेवेपुहश्चे ० दीर्घाका
 रं ० ज्योतिषि । तडिति । सौदा
 मिन्याम् । चक्षुजायाम् ॥ साचतु
 विधायथा । यातायकपिशाचिबुद्धा
 तपायद्विहारिणः । पीतावर्षायवि

विद्याधनम्

एतान्निविभाव्यत्प्रतिपदादिनाच्छ्रमम् । षोडादित्यस्यार्थमाह । तथेति । तथाद्वयोः शास्त्रज्ञानविवादे । अन्यथापियत्रकुचविदन्वीन्यज्ञानविवादे । निजिर्त्तयत्तन्मम् । निजिर्त्तय । एकैकाटित्ववस्थापनेनविवादमपनीय । लब्धम् । षादिपणिंतराज्ञावाप्रसाददक्षमिच्छर्थः । प्राध्ययनादितिवाचष्टे । तथेति । तथैकस्मिन्देशेवह्यनामुपप्रवे । येन प्रकृतमधीत्य । यत्तन्मम् । शिल्पिष्वपौल्लस्यार्थमाह । तथेति । तथा शिल्पादिविद्यया । चित्रकरसुवर्णकारादिभिर्यत्तन्मम् । शिल्पगुणैर्यदधिकंलब्धम् । तथाद्यूतेनापिपरंनिजिर्त्तयत्तन्मम् । तत्सर्वंविद्याधनमधिभाव्यमितरेरित्यर्थः । तस्मादायाकथाचविद्यायालब्धमर्ककस्यैवतन्नेतरेप्रामिति । प्रदर्शनाद्यन्तुक्तात्वावनेनविस्तारितमितिदायभागः । अवनारदः । कुटुम्बविभूयाद्भ्रातृश्रीविद्यामधिगच्छतः । भागंविद्याधनात्तस्मात्तुमलमेताश्रुतीपिसन्निति । विभूयोदित्वेकश्चननिर्देशान्नबहवः । यदिविद्यामभ्यस्यतीभातुः कुटुम्बनपरोभाताखधनव्ययशरोरायासाभ्यासंययति । तदातद्विद्याधिगतधनेतस्याधिकारः । अश्रुतीमूर्त्तः ।

विद्याधिकारी

विद्याधरः । पुं० देवदीनिविशेषे । जीमूतवाहनपुण्यद्विनादौ । कामरूपिणि । खेचरे । विद्यावागुटिकाज्ञानादिविषयिण्याः । धरोधारकः ॥ रतिबन्धविशेषे ॥ यथा । नायांजस्युगंधृत्वाकराभ्यांताडयेत्पुनः । कामयेन्निर्भयकामीबन्धोविद्याधरोमतः । यन्त्रविशेषे ॥ यथा ॥

विद्याधरयन्त्रम् । न० छमरुयन्त्रे ॥
विद्याधारः । पुं० वर्षात्तान्तरे ॥ यथा । नागाधीशिनोक्तं वृत्तं विद्याधारम् । यज्ञिः कर्षे । शिथे मूर्ध्निभूमौसारम् । स्यादस्मिन्विद्यामोवेदेवेदेवेदेः । कृत्वायस्यात्पूर्वाधीरः कीर्त्यायुक्तः ॥ यथा । वन्देपादाभ्यो जन्निव्यंसीताभर्तुः । कृत्वास्मिन्वीसितुरचोनाधंरन्तुः । पैत्यामात्रां ज्ञात्वाप्राप्तंराव्यंशातुः स्त्रीयैः सवेदीकैः साकंनाकंयातुः ॥ विद्यां धरति । धृञ् । कर्मण्यण् ॥

विद्योधिकारी । वि० ७

निर्गोक्ते ॥ विद्यायाः ब्रह्मविद्ययाः अधिकारी । सद्दिक्कृतीपास्तिरकृतीपास्तिर । ८ । यथा । यत्तत्पयं । असुम् । कृत्वायाज्ञानेप्रवर्धतेसमुख्याधिकारी । इदानीन्तनस्तुप्रकृतीपासनपयीस्तु क्यमात्रा

विधि :

तत्रतदुद्देशेनगुणमात्रं विधत्ते । यथादध्नाञ्जुहोतीत्यत्र • दध्नाग्निहेत्रं जुहुयादित्यनेन प्राप्तत्वात् । सोमहेत्रेण • दधिमात्रविधानं • दध्नाहेत्रसंभाषयेदिति । यत्रतुभयमप्राप्तं • तत्र विशिष्टं विधत्ते । यथा • सोमनेत्रस्यैतत्त्वत्र • सोमयागयोरप्राप्तत्वात् • सोमविशिष्टयागविधानम् • सोमपदेमत्त्वर्थकत्वात् • सोमवतायागेनेष्टं भाषयेदिति • याक्यार्थं बोधः । नचोभयविधानेयावत्तदुद्देशः • प्रत्येकसुभयस्याविधानात् • किन्तु • विशिष्टस्यैकस्याविधानात् ॥ विधिसुबोधः नियोगविधिरधिकारविधिः प्रयोगविधिश्चेति ॥ विधिरत्यन्तमप्राप्तौ निपमः पादिकैसति । तल्लयान्यस्यप्राप्तौ परिसङ्ख्याविधीयते ॥ अप्राप्तप्राप्तकौविधिरितिबैयक्येकारणाः ॥ न्योयमतेविधिर्यथा । प्रवृत्तिः कृतिरेवापस्योच्छ्रितायतश्चसा । राज्ञानविषयस्तस्यविधिः सज्ज्ञापकेष्वथा ॥ विधिजन्यज्ञानात् • प्रवृत्तिर्ह्यश्रुते • सा • दृष्ट्यातः • चिकीर्षातः • चिकीर्षाचकृतिसाध्यत्वेष्टसाधनत्वज्ञानात् • तज्ज्ञानस्यविषयः कार्यत्वमिष्टसाधनत्वस्यविधिरितिप्राचीनमतम् । स्वमतमाह • तज्ज्ञापकेष्वथयेति । इष्टसाधनत्वानुमायकप्राप्ताभिप्रायोविधिप्रत्ययार्थः । इति

विधिदृष्टः :

हरिदासीयकुसुमाञ्जलिः ॥ विधिर्विधायकइतिन्यायसूत्रम् । इष्टसाधनताबोधकप्रत्ययसमभिव्याहृतयोर्व्यविधिः • अग्निहेत्रं जुहुयात्स्वर्गकामइत्यादि ॥ विधीयेतेष्वनेनसुखदुःखैः । दुःखाजः • उपसर्गैर्बोः क्विः • ॥ विधत्तइतिविधिसी । वाङ्मलात् कर्त्तरिकिः ॥ यद्वा । विधविधाने । इन् । इगुपयात्किदितिकित्वाङ्गुणः ॥ विधानमनेनवा । पूर्ववत्किः ॥ विधिगोचरः । पि • विधिकिङ्कारे ॥ विधिज्ञः । वि • शास्त्रे ॥ विधित्समानः । वि • विधातुमिच्छति । विधिज्ञा । स्त्री • विधातुमिच्छायाम् ॥ विपूर्वाहधातेः सनिमीमेष्टादिना • इकारः । अत्रलोपीभ्यासल्लोभ्यासलोपः रातः स्त्रियाभिव्यनुहत्तौ • अप्रत्ययादितिअप्रत्ययेटाप् ॥ विधित्सितः । वि • विधातुमीक्षते । कर्त्तुमिष्टे ॥ विधित्सुः । वि • विधातुमिच्छौ ॥ विपूर्वाहधातेः सन्नन्तादुप्रत्ययः ॥ विधिदर्शी । पुं • सदृशे । न्यूनाधिकविचारकेष्टत्विश्वशेषे ॥ विधिद्रष्टुं शीलमस्य । ष्विनिः ॥ विधिदृष्टः । वि • यथाशास्त्रनिश्चिते ॥ विधिनादृष्टः ।

विधानग :

विधवा । स्त्री० रराडायाम् । सतभ
 त्कायाम् । विश्वस्तायाम् । प
 तिहीनाच्यानारीकासंभवतुपुचि
 षी । धनधान्यसमृद्धापिधिवेच्छु
 च्यतेवुधैः । विगतोषवोसर्त्ताः॥
 विधा । स्त्री० गजाशने । इभाद्धे ॥
 षट्धी ॥ विधी ॥ विधानम् । डु
 धाज् धारणमोपणयोः ॥ आतद्
 तिकः ॥ वितने ॥ कर्माणिविधी
 यन्तेऽनया ॥ प्रकारे ॥ वेधने ॥
 विधाता । पुं० विधसि । दृष्टिणे ॥ स्म
 रे । कामदेवे ॥ विधिपिषदधाति ।
 डुधाज्० । त्वच् । विरन्त्यापसर्ग
 निष्ठल्यर्थः ॥ सद्विरायामितिरा
 लनिर्वण्टः ॥ शृगुमुनेः पु० ॥
 विष्णो कर्माणिदर्शपूर्णमासादौ
 नि० तत्फलानिस्वर्गादीनिषविद
 धातिसञ्जति । पूर्ववत्त्वच् ॥
 विधातृभूः । पुं० नारदमुनी ॥
 विधात्रायुः । पुं० सूर्यशाभायाम् ॥
 ब्रह्मणोवयसि ॥
 विधात्री । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ अ
 द्ये ॥ विधानकृत्याम् ॥
 विधानम् । न० इत्तिक्वले ॥ विधी ॥
 करणे ॥ अप्रवृत्तप्रवर्त्तने ॥ विदे
 ॥ विधीयन्तेऽनेनकार्त्ताग्निशो
 चादीनि । डुधाज्० । क्युट् ॥
 विधानगः । पुं० पण्डिते ॥ विधानं
 गायति । गं शष्टे । गाधोष्टक् ॥

विधिः

विधानोक्तः । वि० विधिशास्त्रविधि
 ते ॥ विधानेनउक्तः ॥
 विधाय । अ० कृत्वेत्यर्थे ॥
 विधायकः । चि० विधिर्नापदि ।
 विधानस्वकारि ॥ विपूषीडाजो
 खलु ॥
 विधाधी । चि० विधानकर्त्तरि ॥
 विधारकः । पुं० विधरणे ॥
 विधिः । पुं० ब्रह्मणि । परमेष्ठिनि ।
 काले ॥ देवे । नियती ॥ विधाने
 ॥ विधिवाक्ये ॥ प्रकारे ॥ कल्पे
 ॥ ब्रह्मे ॥ नियोगे ॥ विष्णौ ॥ वै
 द्ये ॥ योगोपदेशयन्त्रे ॥ कर्माणि
 ॥ लिङादर्थे ॥ वेदे ॥ कुर्यात्क्रि
 येतकर्त्तव्यंभवेत्स्थादितिपञ्चमम्
 । एतत्स्थात्सर्ववेदेषुनियतंविधि
 लक्षणमितिन्यायविदांस्मरणम् ॥
 तत्राच० पुरुधार्यमुद्दिश्य० कर्माणा
 सनाप्तानात्मकाकारणव्ययविधायको
 वेदे० विधिरितिफलितार्थः ॥ अज्ञा
 तज्ञापकोवेदभागो० विधिरितिमीमां
 सकाः । सवराह्यप्रयोजनवदर्थं
 विधानेनार्थवान्० यादृशं चार्थं
 प्रमाणात्तरेणाप्राप्तं विधत्ते । य
 वा० अग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गं का
 मदृत्तविधिर्मानान्तरेणाप्राप्तं स्वर्ग
 प्रयोजनवदर्थं विधत्ते ० अग्निहो
 त्रहोत्रेनस्वर्गोपाययेदितिवाक्यार्थयो
 धः । यत्रकर्ममानान्तरेणाप्राप्तं०

विधुरम्

विधिदेशश्च : । पुं० सदस्ये । विधिद
र्शिनि ॥

विधियज्ञः । पुं० विधितानुष्ठीयमा
नेवाज्ञयन्ते । दर्शनीयमासादी ॥

विधिविषयोयज्ञः ॥

विधिवत् । अ० यथाविधि । विध्यनु
सारणे स्वर्थे ॥

विधिविषयः । त्रि० विधिजन्यप्रय
त्नभावे ॥ विधेर्विषयः ॥

विधिहीनः । त्रि० यथाशास्त्रेवाधित
विपरीते ॥ विधिनाहीनः ॥

विधुः । पुं० सुधांशु । सीमे । चन्द्रे
॥ कपूर्णे । अच्युते । हरौ । ब्रह्म
णि ॥ राक्षसे ॥ विध्यतिविरहितम्
० विध्यस्वसुरान्वा । व्यधताडने ।
पृभिट्ठिव्यधित्ठिष्ठिभ्यः कुः ।
यष्टिज्येतिस्म्युसारणम् ॥

विधुचयः । पुं० अनावास्यायाम् ॥

विधुतः । त्रि० व्यक्ते । निरस्ते ॥ क
म्पिते ॥ विशेषणधृतः ॥

विधुतिः । स्त्री० कम्पने ।

विधुत्तुदः । पुं० राक्षी । सँहितेति ।
विधुत्तुदतिः । तुद० । विध्यरुपास्तु
द्वद्वतिखद्य । सुम् ॥

विधुपञ्जरः । पुं० खड्गे ।

विधुप्रिया । स्त्री० चन्द्रपत्राङ्गम् ॥ द्वा
घाथिष्ठीविधुप्रियाः । इतिश्रीपा
नारम् ॥

विधुरम् । न० प्रविष्टेति । वैकल्ये

विधियः

वि० विकले । विगताधूः कार्यभा
रः । ऋक्पूर्वित्ताम् । धुरोविगतप्र
तिप्रादिसमासीवा । न० प्रत्यवाये ॥
कष्टे ॥

विधुरा । स्त्री० रसालायाम् । धू० मे० ॥

विधुरितः । त्रि० विह्वलिते ॥

विधुवनम् । न० विधूनने । कम्पने ॥
धूविधूनने । ल्युट् । गाड्कुटादि
भ्यङ्गितिङित्त्वाद्गुणाभावः ॥

विधूतः । त्रि० कम्पिते ॥ त्यक्ते ॥ वि
द्युतेत्य । धूञ्कम्पने । ऋः । य
स्यविभाषितितेत् ॥

विधूननम् । न० कम्पने । विधुवने ।
धूञ्कम्पनेचुरादिः । ल्युट् । धू
ञ्प्रिथोनुं गतव्यः ॥ अश्वदादीना
मृगाश्चकम्पने ॥

विधूमितः । त्रि० व्याहते ॥ कम्पिते
॥ धूञ्जोष्यन्तात्कर्मणि० ऋः । धूञ्
प्रीञ्जोरितिनुगागमः ॥

विधुम् । पुं० धूसरे । कृष्णरक्तमिश्रि
तवर्णे ॥ त्रि० तद्वति ॥

विधुतः । त्रि० विधारिते ॥ विशेषण
धृते ॥ विष्टये ॥

विधुतिः । स्त्री० विधुरर्थे ॥

विधेयः । पुं० मन्त्रे ॥ विधीयतेवि
नियुज्यतेत्राक्षरपाक्येनकर्मार्थे
नेतिहरिहरभाष्यम् ॥ त्रि० विनय
यादिति । यधनेस्थिते ॥ विधित्
न्यवोधविषये ॥ यथा । अनुवादम्

विनमः

विनयवाची

मुक्तातुनविधियसुदीरयेत् । नद्याल
व्यास्यदंकिञ्चित्कुञ्चित्प्रतिष्ठति
॥ विधातुं शक्यः । अचोयत् । ई
यति । गुणः ॥ विधिमस्ये । अ
नुष्ठेये । कर्त्तव्ये ॥ वश्ये ॥

विधेयता । स्त्री० विधेयत्वे । विधिष्व
न्यधेधविषयत्वे ॥ यथा ॥ यथात्र
स्त्रयथादिपुत्रावस्यनिपितयोपयुक्त
ब्राह्मणादिद्वानिष्टेगुण्य० तयागदृग्
आनादिपुत्रयस्यविधेयतायच्छेदक
गद्वादिद्वानिष्टेगुण्यनितिप्रायश्चित्तत
त्त्वम् ॥

विधेयवर्त्ति । वि० पशवर्त्तिनि ॥ वि
धेयेवर्त्तते० विधेयं वर्त्तयतिवा । वि
निः ॥

विधिपात्ता । पुं० षगीकृतान्तः फर
त्वे ॥ विधेयपात्तापस्य ॥

विनतः । वि० प्रवर्त्तते ॥ भुञ्जे ॥ वि
चिते ॥ विनमतिस्त्र । स्त्र० । तः
॥ विज्ञेयेष्वनतोया ॥

विनता । स्त्री० तात्त्व्यन्वयान्ताम् । सुप
त्वादात् ॥ विट्प्रथामेदे ॥

विनतासूनुः । पुं० अरुषे । सूर्यसा
रथी । गरुडे । स्वर्गोत्तरे ॥ विनता
याः सूनुः ॥

विनतिः । स्त्री० विनये ॥ विगिटान
तिः ॥

विनदः । पुं० दधादि । गिनीनुं ॥
विनयः । वि० विनविनि ॥ विधि

यनञः ॥

विनमकम् । न० तगरपुष्पे ॥

विनयः । पुं० निघाताम् ॥ प्रथती
। विनोतत्त्वे । निरुद्धारे । सोगी
ल्ये । अमौष्ट्ये । अपगतौ ॥ वि
नयप्रशंसाययो । विनयेपयणान्भू
त्वेकुर्वीतानृपतिः सुतान् । अवि
नीतकुमारंष्टिकुलमाशुविशीर्षते ।
विनोतमीरसंपुत्रं धीपराज्जेऽभिधेय
येत् ॥ अविष । तर्हाद्यनिष्यसिबेत
विप्रान् विद्विदः शुषिम् । उरुसे
धीश्चित्ततं रथीगिरपिपृश्यते ॥ ते
भ्योधिगच्छे दिनयं विनोतात्माविनि
ष्यथः ॥ विनोतत्त्वादिनृपतिर्नमि
नश्चतिकाङ्घ्रिवित् ॥ यदथोऽविनया
ज्ञपाराधानः सपरिच्छदाः । यन
स्यापविराज्यानिविनयात्प्रतिपेदि
रे ॥ येषोविनष्टोऽविनयाज्ञपृथयेष
पार्थिवः । सुदासीयपनयेषमुपयो
निमिरेव ॥ पूयुस्तविनयात्प्रा
प्रधानमनुरेव ॥ कुर्षेरसधनेऽत्रये
ब्राह्मण्यश्चैवमाधियः । प्रतिमनुः
॥ द्विविधाविनयः आभाषिकः क
विमये तिस्रोऽङ्गः । विगिटोन
यः । दृष्टे ॥ वि० यविनि । वि
निः । निरुते । विजितेन्द्रिये ॥

विनयवाची । वि० विधेये । यत्नेच्छिते
। आशये ॥ विनयेवाहीतुं शोणमस्य
। सुनोतिविनिः ॥

विनामक :

विनयस्य : । वि० विधये । आश्रये ।
वचने स्थिते । आच्चाकारिणि ॥ वि
नयेतिष्ठति । टा० । कः ॥

विनया । स्त्री० वलौषधौ । वाव्याज
के ॥

विनयी । वि० विनयान्विते ॥ विनये
स्माप्ति । इनिः ॥

विनईः । पुं० षट्पभयूजितसमेस्वर
विशेषि ॥ विशिष्टो नईः ॥

विनयनम् । न० स्तीर्यविशेषे । कुरुत्वे
ञे । सरस्वत्याः प्रथमादर्शनस्य
ले ॥ विनाशे ॥

विनष्टः । वि० अन्तर्हिते ॥ विनष्टति
स्य । अशब्ददर्शने । गच्छर्थेतिक्तः ॥
छिन्ने । भिन्ने ॥ नाशान्नये । ध्वंस
विशिष्टे ॥ पतिते ॥

विनष्टिः । स्त्री० विनाशे ॥ अशीर्मा
वेक्तिन् ॥

विनसः । वि० विधये । गतनासिके ॥
विना । अ० वलने । पृथक् । अनारे
ण । षट्त्वे । षिक्तः । विनञ्भ्याना
नाञ्जीनसहेति० निधेधार्थादिशब्दा
ज्ञा ॥

विनाकृतः । वि० विरहिते । भिन्ने
॥ इ० वि० ॥

विनामः । पुं० अतीरखनस्यतायाम् ।
व्यथयापुपोनमने ॥ विनमनम् ।
यस । वञ् ।

विनामकः । पुं० अधिमासे ॥

विनाहः

विनायकः । पुं० विघ्नुराजे । गघान
ने । हेरम्बे ॥ ताच्छे ॥ विघ्ने ॥

जिने ॥ गुरौ ॥ विनयतिहितमनु
शास्ति । यौञ् । खल् । विशि
ष्टोनायकद्वतिवा ॥ विगतानायका
नियन्ताऽस्थेतिवा ॥ वि० नायकव
र्त्तिते ॥

विनायिका । स्त्री० ताच्छेपद्भ्याम् ॥
विनारुषा । स्त्री० विपरिष्कायाम् ॥

विनाशः । पुं० अदर्शने । विनष्टे ॥
ध्वंसे ॥ विनयनम् । अशब्ददर्शने ।
। वञ् ॥

विनाशकः । वि० विनाशकारि ॥
विनाशयतिरञ्जीलादिः । अश०
। विपूर्येहेतुमण्यन्तः । निन्दहिंस
क्तिशखादिविनाशपरिधिमेष्ट्यादि
नाशुञ् ॥

विनाशी । वि० अनिच्छे । देशकालव
स्वात्मकविधिवपरिच्छेदवति ॥
विनष्टुंशीलमस्य । विनिः ॥ विना
शकारणशीले ॥

विनाशान्मुखः । वि० पक्ते ॥ नाशो
द्यते ॥ विनयनेविनाशः । भोवेच
ञ् । उद्धतमुखमारणोक्ष । विना
शेऽन्मुखः ॥

विनासकः । वि० अनासिके । गतना
सिके ॥ विगतानासायस्थसः ॥

विनाहः । पुं० कूपाननविधानके ॥
कण्ठस्थने । इल्लेतिवञ् ॥

विनियोगविधि :

विनिगमकः । चि० विशिष्टेषानितरां
षाधकी । प्रापकी ॥

विनिगमना । स्त्री० एकतरपक्षपा
तिन्यायुक्तौ । वैकल्पिकेषु न्येक
स्त्रियपधारणाशक्तौ ॥

विनिद्रः । वि० चम्प्रीलिते । विख
सिते । स्फुटिते । निद्रारहिते ॥
विगतानिद्राऽस्य ॥

विनिद्रस्त्वम् । न० निद्रारहितत्वे ॥
प्रसोधे ॥

विनिभीषुः । वि० विनेतुमिच्छी ॥

विनिपातः । पुं० निपाते । अश-
पाते । देवादिब्यसने । दैविकान
र्थे ॥ विविष्टोनिपातः । अश-
माने ॥

विनिमयः । पुं० परिदाने । प्रति
दाने ॥ व्यतिहारे ॥ व्यस्ये । अ
न्यस्त्रियन्यावभासे ॥ यन्त्रके ॥ य
था । विक्रयैर्गाविनिमयेर्दत्त्वानोर्मा
सखादकी । व्रतं चन्द्रायणं कुर्वादि
साक्षादधीभवित् ॥ इतिर्नाभिलष
चनम् ॥ विशिष्टेषानिमीयते । मी
अर्चिसायाम् । एरण् ॥

विनियोगः । पुं० विनियोजने ॥
अनेनेदन्तुवत्तव्यविनियोगः प्रकी
र्तितः ॥ विशिष्टोऽनियोगः ॥ वि
भजने ॥ विविष्टोऽप्येव फले० इ०
हेमचन्द्र ॥

विनियोगविधिः । पुं० अङ्गप्रधानसम्ब

विनिर्घन्तः

स्वयौषकेविधौ ॥ यथा । दध्वाणु
हेतीति । सङ्घटनीयाप्रतिपन्नाङ्
भायस्यदध्नेहेमसंस्वस्यविधत्ते० द
ध्वाणोमभाववेदिति । सुषविधौष
धात्त्वर्थं असाध्यत्वं नैवान्वयः । क
त्रिदात्रयत्येनापि । यथादध्नेन्द्रि
यथामखञ्जुहुवादित्राय० दधिवार
णत्वेनेन्द्रियं भावयेत् । तत्रकिन्नि
ष्टमित्याथाङ्घ्रायां० सन्निधिप्राप्त-
हेमभाश्रयत्वेनान्वेति । एतन्न
धेः सङ्कारिभूतानि० श्रुतिलिङ्ग
वाक्यप्रकरणस्थानसमाख्यादुपाधि
पट्प्रमाथानि । एतत्सङ्घटनीयाने
नविधिनाङ्गत्वं परोहे शसाध्यप्रवृत्त
कृतिसाध्यत्वरूपं पाराध्यापरपर्याय
प्राप्यते ॥

विनियोजितः । वि० प्रवर्तिते ।
विनियुक्ते ॥

विनिर्णीतः । वि० विचार्यस्थापिते
॥ विशिष्टेषानिर्णीतः ॥

विनिर्ज्ञेयः । वि० यज्ञव्ये ॥

विनिर्हृतः । वि० दुरवस्थयाचलिते
॥ विशिष्टेषानितरांक्वम्पिते ॥ समु
न्मूलिते ॥ परिच्यते ॥

विनिर्मयः । पुं० साध्यगच्छविज्ञेये ।
वि० भयरहिते ॥

विनिर्मुक्तः । वि० विद्युक्ते ॥

विनिर्मोक्तः । पुं० विनिर्मुहूर्तौ ॥

विनिर्घन्तः । वि० निष्पन्ने । समाप्ते ॥

विनेता

विनिवृत्तः । नवसविशिष्टे । निर
स्ये । धान्ते ॥

विनिवृत्तकामः । त्रि० विवेकधैराग्य
द्वारात्त्वक्तसर्वकर्मणि ॥ विशेषेण
वृत्तः कामोऽक्ष ॥

विनिवेशितः । त्रि० प्रतिष्ठापिते ।
स्थापिते ॥

विनिश्चितः । त्रि० प्रमाणातीनिर्णीते ॥

विनिष्कलः । त्रि० निरवयवे ॥ विशि
षणनिर्गताः कलाः यस्य त् ॥

विनिवृत्तः । त्रि० विनष्टे ॥

विनीतः । पुं० सुवहाशब्दे । साधुवा
ह्नि ॥ यणिकि ॥ दमनकवृत्ते
शिक्षितवृत्तभादौ ॥ त्रि० जितेन्द्र
ये । अपनीते । हृते । निवृत्ते ॥

विनयान्विते । अनुवृत्ते । नन्वे ॥
शिक्षिते ॥ क्षिप्ते ॥ कृतदण्डे ॥
व्यनायि । विनीयतेऽप्या । शौञ्
प्रापणे । ऋः ॥

विनीतकः । पुं० दमनकवृत्ते ॥ पुं०
न० विनीतके । परम्परावाचने ॥

विनीयः । पुं० विष्टशोधविशिष्टे ।
सखी ॥ कपटे ॥ विनीयतेसिद्धिं
प्राप्य ॥ षोञ् । विपूयविनीये
तिक्ष्णप् ॥ पापे ॥

विनीयमानः । त्रि० शिक्षमाणे ॥

विनेता । पुं० देगके । निदासने ॥
राजनि ॥ इ० ने० ॥ विशिष्टोने
ता ॥ दिगिके ॥ इ० ई० चन्द्रः ॥

विनीदितः

विनीयः । वि० नीतव्ये ॥ विनीतुं यो
ग्यः । शौञ्० । अघोयत् ॥ दण्डे ॥

विनीयकः । पुं० आदेशके ॥ राज्ञि ॥

विनीक्तिः । स्त्री० अलङ्कारविशिष्टे
॥ यथा । विनीक्तिशब्दे द्विनाविशिष्ट

प्रस्तुतं हीनमुच्यते । विद्याद्वयापि
सावद्याविनाविनयसम्पदम् ॥ कि

ञ्चित् ॥ पिनाप्रस्तुतं शब्दं हीनं दृष्टं
च्यते चेत्तदा विनीक्तिर्नामालङ्कार

बुध्यते ॥ प्रकारान्तरमपि । तच्च
त्किञ्चिद्विनारम्यं विनीक्तिः सापि

कथ्यते । विनाखलैर्विभाष्ये पाराज
न्द्रभवतः सभा ॥ तत्प्रस्तुतं कि

ञ्चिद्विनारम्यञ्चेत्सापि विनीक्तिर्ना
मालङ्कारः कथ्यते ॥

विनीदः । पुं० क्रीडायाम् ॥ यथा ।
- विनीदायचैतन्यमेकं विभज्यदिधादे

दि० जीवस्वरूपेतिनाम्ना । शिवस्या
जीवत्वमापादयन्तीपुनर्जीवमेनं शि

यं गायत्रीस्योति ॥ कुतूहले ॥ चम
त्वारविशिष्टे ॥ पदगोदे ॥ राधश्च

विशिष्टे ॥ आलिङ्गनविशिष्टे ॥ तत्र
क्षणयथा । नायकानाविकायादधि

वपादंशमपादवास्तमध्यदेशे ॥ स्रद
क्षिणपादंशमपादंशं नायकामध्य

देशे निधाय ॥ वक्षसित्रय ॥ चोष्ठेयो
ष्ठं दत्त्वायदाक्षिप्यतितदतिपासगा

स्त्रम् ॥
विनीदितः । वि० अपनीये ॥ सञ्जा

विन्दुसरः

सविभेदे ॥ तारकादिखादितच् ॥
विन्दुः । पुं० विजयाख्यसुहृते ॥ वि
न्दति । विन्दुनामे । अनुपसर्गाणि
स्यविन्दुधारीसत्रादिनामः । शिशु
षादोनामितिनुम् ॥

विन्दुः । पुं० जलकणायाम् । विप्रुपि
ः पृषते ॥ दन्तघ्नताकारे ॥ शुभे
संख्ये ॥ रूपकार्यप्रकृतौ ॥ खर्वे ॥
अनुसारे ॥ नादेःकवे ॥ वि०धिदि
त्तरि । ज्ञातरि ॥ विज्ञानशीले ॥
विन्दति० विद्विषयववे । प्राणुलका
दुः । पयर्गीयादिः ॥ यदा । वि
सितश्चोत्तः । विन्दुरिच्छुरितिसा
धुः ॥ दातरि ॥ वेदितरि ॥

विन्दुचिक्कः । पुं० स्यविशेषे ॥

विन्दुभिषिक्कः ० सएवकः ॥

विन्दुजालम् । न० विन्दुजालके ॥

विन्दुजालकम् । न० तारुण्याप्राय
मानिगजमुखादिष्यविन्दुसमूहे । प
क्षके ॥ विन्दुर्नाजालकमिव ॥

विन्दुतन्त्रः । पुं० शारिफलके ॥ तु
रङ्गके ॥

विन्दुपत्रः । पुं० भूर्जहृद्ये ॥

विन्दुरेलकः । पुं० पश्चिमेष्वे ॥

विन्दुसरः । न० शैमवते० सरोविशेषे
॥ यदा । अशुभरेणकैलासंश्रियस
र्वैप्रधिगिरिम् । गीरन्तुपर्यतग्रहं
हरितालमर्षप्रति ॥ हरिण्यशुभः
० सुमहान्दिव्योपधमयोगिरिः ।

विन्ध्यकूटः

तद्यपादेमहद्विन्ध्यसरः काञ्चनस
त्रिभम् ॥ रस्यविन्दुसरोनामयतरा
जामगौरवः । गङ्गावैसतुराजर्षिक
यासवहुलाः समाः ॥ दिवंयाश
न्तिसेपूर्वेगङ्गातोयपरिहृताः । त
अभिपद्यगदिवीप्रथमन्तुप्रतिष्ठिता ॥
सोमपादात्प्रसूतासासप्तधाप्रतिभ
ष्यते । वृषामणिमयास्तत्रचितयश्च
शिरण्मयाः । सचोद्गात्तुभिः
सिद्धः प्रकृतः सुरगणैः सद्यः दि
व्यच्छायापथस्तत्रनक्षत्राणान्तुमण्ड
लम् ॥ दृश्यतेभास्वरात्तदीश्वीनि
पद्यगतुसा । अन्तरीक्षंदिश्वैशमा
यधित्वाभुवंगता ॥ भयस्त्राहोप
तित्तासंरुधावोगमायया । तस्याधि
विन्दुः केचित्तुध्वायाः पतितो
भुवि ॥ कृतन्तुतेर्विन्दुसरस्ततो
विन्दुसरः स्मृतम् ॥ इतिमाख्ये
१०२ अध्यायः ॥

विन्ध्यः । पुं० जलवालके । विन्ध्याचले
॥ व्याधि ॥ विरुषंध्यायति । ध्यैचि
न्तायाम् । प्रातपोपसर्गद्रुतिका
पृथीदरादिः ॥ यदा । विदुन्व्यते
। जिह्वस्वीदीप्तौप्यत् । अन्तर्भावि
तप्यर्थः । शकन्ध्वादिः । पद्यन्वा
दिर्षा । नर्मदासुरसाद्याचनद्योवि
न्ध्यविनिर्गताः ॥

विन्ध्यकूटः । पुं० रागध्वसुनी । वि
न्ध्याद्रिशुग्ने ॥

विपर्ययः

। पादमेकमुरीकृत्वा द्वितीयस्तन्वसं
स्थितम् । कामिन्याः कामयेतुका
नौबन्धः स्याद्विपरीतकः ॥

विपरीतभावना । स्त्री० अतस्मिंस्तद्दु
हौ ॥ यथावावर्षं वेतस्यतस्त्र द्विच्वा
ऽन्यथास्वधीः । विपरीताभावना
स्यात्पिचादावरिधीर्यया ॥

विपरीता । स्त्री० कामुक्याम् ॥

विपर्ययः । वि० पथं रहिते ॥

विपर्ययकः । पुं० पलाशवृक्षे ॥ वि०
पथं रहिते ॥

विपर्ययः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्या
से । विपर्यासे । व्यत्यये ॥ मिथ्या
ज्ञाने ॥ यथाशुक्लं विन्दु रजतमिति
॥ अन्यथाभावे । देहादिप्रात्माभि
मानलक्षणे ॥ यथायानिचये । अ
तत्त्वज्ञाने ॥ विपर्ययादित्येवन्धः
। अविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवे
शाः यथासङ्ख्यंतमोमेहमहानो
हतामिस्रान्धतामिहसप्तबोः पक्ष
विपर्ययनेदाभवन्ति ॥ लक्षणस्य यथा
। किञ्चित्सामान्यतान्यत्रमतिरन्या
विपर्ययः । किञ्चित्साधारण्यादन्य
स्मिन्नन्यादृशोद्विधिर्विपर्ययः । मरु
मरोषिकास्त्रिवजलावगतिः ॥ अ
पिच । विपर्ययस्तमेदीनिर्मिथ्या
रूपतयासच । सामान्यमात्रकाभा
सात्सुस्थ्यात्मेतिविनिश्चितः ॥ वि
पर्ययस्यमिथ्यारूपत्वात्तमः प्रभ

विपाकः

वत्सम् । सचविपर्ययः साधारण्य
साचप्रयनात्प्रकाशरूपः सत्त्वात्म
कोपिनिश्चितः ॥ विपर्ययस्यम् । वृ
श्वगती । एरच् ॥

विपर्ययस्तः । वि० मिथ्याज्ञानविशि
ष्टे ॥ विपरीते ॥

विपर्ययायः । पुं० विपरीतमयने ।
अन्यस्थान्यरूपग्रहणे ॥

विपर्ययांसः । पुं० विपर्यये । व्यत्य
ये । व्यतिक्रमे । अतस्मिंस्तद्दुहौ
। अविधिके ॥ विपर्ययसनम् । अ
सु० । घञ् ॥

विपल्यः । वि० विपरीते ।
विपश्चित् । वि० विपरीते ।
परिहृते । अत्यन्त
धाविनि ॥ सर्वत्र
क्षिपरिभूतचैतन्यसं
नि ॥ विप्रकटं निश्चिमेति । चेतति
चिन्तयतिषा । पृषोदरादिः ॥

विपाकः । पुं० पचने ॥ स्वादे ॥
कर्मणोविसदृशिफले ॥ कर्मणः
परिणामे । दृग्गती ॥ जात्यायु
भोगात्मकीकर्मफले ॥ पचनं पा
कः विशिष्टपाकः विरुद्धः पो
कोऽस्त्वया ॥ विपच्यतेषा । घ
ञ् ॥ विपाकजट्टयत्कर्मनतच्छं
सन्निपण्डिताः ॥ जाठरेषा
ग्निनाथीगात्पट्टुदेतिरसान्तरम् ।
रसापां परिणामान्तोसविपाकइति

विराट्

स्मृतइतिसुश्रुतः ॥ अपिच । मि
ष्टः कटुश्चमधुरमम्लेऽम्लं पच्य
ते रसः । कटुतिक्तकषायार्णवा
कः स्यात्प्रोयशः कटुः ॥ तथा
चवाग्भटः । विधारसानां पाकः
स्यात्स्नाहम्लकटुकात्मकः । प्रा
यः पदेन० ब्रौहिः स्नादुरम्लविपा
कः शिवाकषायामधुपाका । शु
खीकटुकमधुरपाकेष्यादिः ॥
विपाकानां गुणायथा । श्रेष्ठमम्ल
धुरः पाकावातपित्तहरामतः ।
अम्लस्तुकुरुतेपित्तं वातश्च फगदा-
पहः ॥ कटुः करेतिपचनं कफं
पित्तघ्ननाभयेत् । विजिपएपरसतो
विपाकानानिदर्शितः ॥

विपाचनम् । न० नरके ॥

विपाटः । पुं० वाच्ये अस्त्रकण्टके
। शरे ॥ विपाटयति । पचाद्यच् ॥विपाण्डुः । पुं० शुभे ॥ अति
शुभे ॥ वि० तत्रात् ॥

विपादिका । स्त्री० । पादस्फोटे । पि
पाद् ० इ० भा० ॥ प्रहोऽलकायान्
वैपादिकं पाद्विपादेस्फुटनं तीव्रमेद
नम् । कण्डुमन्निः सरागौचम
गुडं रससकचित्तम् ॥ विपादिका
पोतश्चेत्प्रोद्धवेतिमाधवः । अयं कु
ष्ठरोगः ॥

विपाट् । स्त्री० विपाशायाम् ॥ पा
शविमोचयति । सत्त्वापपाशोच्छा

विपीडः

दिना० पाशान्मोचनइतिपिच् ।
क्षिप्चेतिक्षिप् ॥

विपाशः । वि० पाशरहिते ॥

विपाशा । स्त्री० नदीविशेषे । विपा
शि ॥ पाशंविमोचयति । सत्त्वा
पपाशोच्छादिना० पाशान्मोचनइति
पिच् । ततः पचाद्यच् । पुत्र
श्रीकादेयगलेपाशं वक्ष्याप्रविष्टं विशिष्टं
पाशच्छेदात्विपाशितयतीविमुक्ता
पाशं कृतयतीतिविपाशा । अस्त्रा
जलस्रगुणायथा । शतद्रोविंपा
शायुजः सिन्धुनद्याः सुगीतं ल
घुच्छादुसर्षामयन्नम् । जलं निर्मलं
दीपनं पाचनं स्रष्टवत्तुहिमेधा
युपश्चेतिराजनिर्घण्टः ॥

विपिनम् । न० शरण्या । गङ्गे ।

वने ॥ वीपन्तेऽच् । टुषिपूकम्पने ।
पिपितुञ्जोद्भूतस्ये तीनन् ॥ विशिषि
ष्यपियस्त्ववनी । पिनतो । पादुल
कात्मकः ॥

विपिनतिलकम् । न० अशिमर्करी
एन्दः प्रभेदे ॥ तल्लक्षणं यथा ।
विपिनतिलकं नरनरैरफयुग्मे भवे
त् । यथा । विपिनतिलकं विकसि
तं सित्वागमेपधुक्तमदैर्मधुकरैः
कणश्चिर्युतम् । मन्मथमरुतारचित
स्नास्त्रमालीकायनं ब्रह्मयुवतिभिर्विष्ट
रतिस्त्रासुग्धोपरिः ॥

विपीडः । वि० निर्वाधे ॥

विपुत्र :

विपुत्रः । पुं० मेरुपश्चिमभूधरे, मे
रोः स्त्रैर्यायवेधसान्द्रे पुत्रतुर्षुवि
प्लक्ष्मणै लीपु० प्रतीच्यांविपुलीनाम
विप्लक्ष्मणै लीनीलवर्णः ; पञ्चाश
त्सहस्रयोजनोच्छ्रायास्ति० यथयोज
नसहस्रोन्नतिमानश्रव्यपाटपीस्ति ॥
सुमेरौ ॥ हिमाचले ॥ त्रि० पृथुले ।
विशाले ॥ अगाधे । दक्षिणपश्चिमी
त्तरदोरगृहे । विपोजति । पुलमघ
त्वे । द्रुगुपधितक ॥ विशिष्टपुलके ॥

विपुत्रपुलिना । स्त्री० नद्याम् ॥

विपुत्ररसः । पुं० इक्षौ ॥

विपुला । स्त्री० चोख्याम् । चितौ ॥
आर्याप्रभेदे ॥ यथा । पथ्याविपुला
चपलामुखचपलाकचनचपलाच ।
गीच्छुपगौच्छुद्रोतयआर्यागीतिश्चन
वधार्या ॥ संज्ञद्ध्यगणत्रयमादिमं
शकलशोर्ध्या भवतिपादः । यस्या
स्त्रांपिङ्गरानागीविपुलामितिसमा
ख्याति ॥ पुंसांकलिकालव्यालघ
तानानास्त्वपहतिरल्पापि । वीर्यं
विपुलामुखेचित्स्त्राद्गीविन्दाख्यम
ज्जोतिः ।

विपुलांसः । त्रि० मासलोन्नतभुज
शिरस्त्रे ॥

विपुलासना । स्त्री० गृहकुमार्याम् ॥

विपुत्र्यः । पुं० रज्ज्वादिकरणाय
शोधयितव्ये० मुञ्जे ॥ विपुत्र्ये ।
पञ्चपवने । विपुत्र्यविनीयेतिक्व

विप्रकृत्यम्

पु० मुञ्जे ॥ यथा । वसानां
वल्कलेशुदधिविपुत्र्यैः कृतमेखला
म् । चासामन्नमिण्डाभांदिग्धि
नीमजिनान्तरामितिभट्टिः ॥

विपोधितः । वि० आघातिनाघः
पातिते ॥ आसर्द्धिते ॥

विप्रः । पुं० ब्राह्मणे ॥ तस्यल
यथा । जन्मनाब्राह्मणोन्नयः
संस्कारैर्द्विजउच्यते । विदयाया
तिविप्रत्वंविभिः श्रोत्रियलक्षणमि
तिप्रायश्चित्तयिनेकः ॥ विशिष्य
प्रातिपूरयतिपट्कमांषि । प्रा
पूर्त्ति । आतस्योपसर्गद्रुतिकः ॥
उच्यतेधर्मनीलमन्त्रा । लुषण्०
स्त्वन्द्भ्रतिसाधुः । विपातिवा०
विपतिवा । विपर्षये ॥ अश्रु
त्वे ॥

विप्रकर्षः । पुं० विशिष्ये । विशि
ष्टः प्रकर्षः ॥

विप्रकारः । पुं० अपकारे । निका
रे ॥ विप्रथरणम् । कृञोभा
वेधञ् । तिरस्कारे ॥

विप्रकारम् । न० तूलसर्वे ॥

विप्रकृतः । त्रि० तिरस्कृते । नि
कृते । यस्यापकारः कृतस्तस्मि
न् ॥ विप्राकारि । क्तः ॥ वि
प्रेयकृते ॥

विप्रकृतिः । स्त्री० विप्रकारे ।

विप्रकृत्यम् । न० ब्राह्मणस्यकर्तव्ये ॥

विप्रचिति :

यथा । अध्यापनञ्चध्यायनञ्चयाजन
दानं द्विजस्युर्बजनं प्रतिग्रहः । क
र्मांश्चिषट्ठै यजनायवर्जनेचिकर्मवा
नध्ययनंतथेतिराट ॥ वै श्रयः सदा
प्रापणिकोऽङ्गिजन्मा द्विजन्मसेवारति
रितदीयम् । कर्मैष्यऽङ्गव्यवहार
कानिकर्मांश्चनेकान्यपराऽन्यतान्ता
म् ॥ यवर्णं कर्मांश्चितदेवकालिसंसा
धितान्ये षड्विधमिति सिद्धिम् । तत्सु
स्वयर्णं व्यवहारकालं नये च्मनीषीयुग
पद्मयर्हिम् ॥ अथविप्रादीनांस्वभाव
कृत्यमाह । श्रमेदमः सध्यमथा
र्जवंक्षमाशौषं तपोज्ञानकथामराध
नम् । तीर्थं तथास्तिक्यमभिन्नसह
तिः स्वभावकर्मचिजनेर्मखत्रतम्
॥ शौचं बलंधैयं धृतिर्धृतिर्मुधं विद्या
सुदीर्घे श्रवतापवञ्चं नम् । चमा
भृतः कर्मनिसर्गं जंविशोपाधिष्य
योऽजीवनकर्षणं ज्वलति । द्विजाति
सेवावनिदेवताप्रायाघर्मां विधिः शू
द्रनिसर्गकर्मच । स्वभावकर्मप्रविष्टा
यथो न्यथास्वयश्चरित् सीन्यवकर्मनर्म
भाक् ॥ इतिकालिदासः ॥

विप्रकृष्टः) वि० दूरि ॥ विप्रकृष्ट
विप्रकृष्टकः)

लेख । कृषेः ङः । स्वार्थेकनिविप्र
कृष्टकौपि ।

विप्रचितिः । पुं० द्नेगर्भं कश्यपा
ज्जालेऽसुरविधिषे ॥

विप्रयोगः

विप्रतिपत्तिः स्त्री० विरुद्धकोटिद्वयोप
स्थापकीशब्दे ॥ विरुद्धाप्रतिपत्तिः ॥

विरोधे ॥ विज्ञासौ ॥

विप्रतिपन्नः । वि० विरुद्धतयावगते ॥

विप्रतिपिहः । वि० निविहे ॥

विप्रतिषिधः । पुं० तुल्यबलविरोधे ॥

परस्परविरोधे । विप्रतिपूर्वात्कर्म
व्यतिहारेवर्त्तमानात् सिधतेर्घञ् ॥

विप्रतिसारः । पुं० पश्चात्तापे ॥ विप्र
तिसरणम् । सगतौ । घञ् । उप
सर्गं सघञ्जीतिपाञ्चिकादीर्घाभाषः ॥

विप्रतीसारः । पुं० पश्चात्तापे । अ
नुतापे । कौकृत्ये ॥ अनुशये ॥ क
पि । रोधि ॥ विप्रतिसरणम् । सृ०
। घञ् । उपसर्गं सघञ्जीतिदीर्घः ॥

विप्रदेहः । पुं० फलमूलादिशुष्कद्रव्ये ॥ ब्रा
ह्मणतनौ ॥ विगतः प्रदेहाः विधिषया
प्रकृष्टोवादेष्टोऽस्य । विप्रस्यवादेष्टः ॥

विप्रप्रियः । पुं० पलाशे ॥ विप्राणां
प्रियः । विष्णौ । श्रीरामवन्द्ये । वि०
ब्राह्मणवत्समे ॥ विप्राः प्रियायस्यसः ॥

विप्रदासः । पुं० कायस्थे । मसीशे ॥
विप्रयाणम् । न० पलायने ॥

विप्रयुक्तः । वि० विभिन्ने । विशिष्टे ॥

विप्रयोगः । पुं० विरुद्धे । ब्राह्मणे ।

सहस्रमे ॥ विप्रयोजनम् । युजिर्
योगे । घञ् ॥ विरुद्धः प्रयोगो
वा ॥ विधिषयाप्रकृष्टोवायोगः ॥

विप्राणांवायोगः ॥ विप्रलभे ॥

विप्रलिप्ता :

विरहोविसम्बादोवेतिस्वामी ॥ रा
गियोर्विच्छेदे ॥ द्रुतिसुभूतिः ॥
विप्रलब्धः । चि० वृत्तिः । विप्रल
भ्यतेस्म । डुलभप्रप्राप्ती । क्तः ॥
विप्रलब्धा । स्त्री० स्त्रीयादिनायिकाभे
दे ॥ सङ्घटनिकेतनेप्रियमनवलीक्य
समाङ्गुलहृदयाविप्रलब्धे तिलचण
म् ॥
विप्रलब्धा । चि० प्रतापके ॥
विप्रलम्बाः । पुं० विसंवादे । अष्टौक्त
तासम्पादने ॥ वञ्चने ॥ वियोगे ।
विरहे । रागियोर्विधौलने ॥ विशे
षणप्रलम्बनम् । डुलभप्रप्राप्ती । व
ञ् । उपसर्गादितिचुम् ॥ विप्रल
ब्धिः । लभेर्घञ्वा ।
विप्रलम्बकः । पुं० मिथ्यावचनेः पर
स्ववञ्चके । ठग३३०भा०प्र० ॥
विप्रलापः । पुं० विरोधोक्ती । अन्यो
न्यत्रिदशचने । यथा० एतोब्रूते०
आगताकल्याणोति० अन्योब्रूतेनधी
ति । तथाभ्युदाजहारसर्वागन्दः ।
एकस्ववन्मधुसरोजमवेतिवक्रम
न्यः सुधाकिरणविन्ममदोन्मगाच्याः
। युनोर्मुहुर्विन्दतेर्वदनेशभूवुः
सिदान्तशन्मधुरादिगतागतानी
ति । विरुदः प्रलापः । अनर्घक
पायणे । अपाधदचने ॥
विप्रलिप्ता । स्त्री० यज्ञनेष्टायाम् ।
विप्रलिप्ताः । चि० यपके ॥

विभ्रुताश्च :

विप्रलुम्यकः । चि० अन्यावेनधनया
द्विषि ॥
विप्रलीभी । पुं० अशोकपादमे । कि
द्विराते ॥
विप्रवसितः । चि० कृतदूरदेशग-
मने ॥
विप्रयिका । स्त्री० जनानांलक्षणादि
नाशुभाशुभनिरुपिण्याम् । ईक्षणि
कायाम् । दैवज्ञायाम् ॥ विवि
धः प्रयोरुच्यस्याः । ठन् ॥
विप्रसृतः । चि० विचित्रे ॥ विप्रस
रतिस्म । स्मगती । गच्छर्षेति-
क्तः ॥
विप्रियः । पुं० अपराधे । आग-
सि । चि० अप्रिये ॥
विप्रियहात् । चि० शठे ॥
विप्रुट् । स्त्री० विन्दौ । जलकणे ॥
मुपुदाहे । सम्यदादिस्वाज्ञावेक्षिपु ।
विगताखदादागुट्दाहोऽस्मात् ॥
विप्रुडः । पुं० छिम्बे । धाकडलुगु
नादौ ॥ अगस्तकलहे ॥ विप्रुवन
म् । मुळगतौ । च्छदोरप् । परच
क्तादिभये । राष्ट्रायुपद्रुवे ॥ ना-
शि ॥ मतिसस्मोटे ॥
विप्रुवः । पुं० अज्वल्यमुतगतौ ॥
विप्रुतः । चि० व्यसनात्ते । विह्वले ।
खण्डिते ॥ विप्रुवनम् । मुळ् ।
क्तः ॥
विप्रुताश्चः । चि० अशुपूर्णनयने ॥

विवन्धः

विप्रसृतिः । स्त्री० खभावच्युती ॥
 विप्रुष्टः । वि० निर्दग्धे । विशिषे
 यप्रुष्टः ॥
 विफलः । वि० निरर्थके । मोघे ।
 विगतफलं यस्य ॥
 विफला । स्त्री० केतव्याम् ॥ ऋतु
 हीनायाम् ॥
 विवधः । पुं० पर्याप्तारे । उभयती-
 षद्व्यशिवोक्तस्यवाञ्छेकाठे ॥ अथ
 नि ॥ मोरे । विगतोयधोऽस्मा
 त् ॥
 विवधिकः । त्रि० वैदधिके ॥ विव
 धेनहरति । विभाषाविवधादिति
 छन् । डीपि० विवधकौ ॥
 विवन्धः । पुं० आनाहे । आधा
 ने । मूत्राद्विरोधे ॥ अथास्यचि
 कित्सा । तुल्यकारणकार्यत्वाद्दुदा
 वसंहरौक्रियाम् । अनाहेपिथकु
 र्वीतविशेषस्याभिधीयते ॥ विद्वत्
 कृष्णाहरोतस्योद्विचतुष्पञ्चभांगि-
 फाः । गुडेनतस्यावटिकाहरच्या
 नाहमुख्यम् ॥ अतिं छिन्नकृत्क
 सैन्धवसर्पपट्टदधूसफुल्लमदनफलेः
 । मधुनिगुण्डे वापक्वीनिंशितास्त्राह
 छपरिमाणा ॥ अतिरियंष्टदृष्टो
 शनेः प्रथिजितागुदेवृताभ्यते ।
 आनाहेदावतींशमयतिजठरतया
 गुल्मम् ॥ चिच्छट्क्लाद्यावतिंभयि
 प्रकाशे ॥ विवन्धनम् । वन्धयन्धने

विभक्तः

। घञ् ॥ करणेवाघञ् ॥
 विधाधा । स्त्री० विष्टेठने ॥
 विविधः । वि० नानाप्रकारे ॥
 विवुद्धः । वि० तत्त्वसाक्षात्कार-
 यति ।
 विवुधः । पुं० ज्ञे । परिहृते ॥ मु
 रे । देवे ॥ चन्द्रे । विशिष्टोवैधा
 यस्य । विशेषणबुध्यतेनलपितौति
 षा । बुधपथगमने । द्रुगुपधे
 तिकः ॥
 विवुधानः । पुं० आचार्ये ॥ परिहृ
 ते ॥ देवे ॥
 विवुधानुगः । पुं० किन्नरादिषु ॥
 विवुमूषुः । वि० विविधमधितुमि
 ष्ठी ॥
 विविधः । पुं० प्रवोधे ॥
 विवोधनम् । न० प्रवोधने । जगा
 धना० द्र० भा० ॥
 विभक्तः । वि० विभक्त्यस्त्रापिते । कृ
 तविभागे ॥ विभिन्नं । परस्पर
 व्याहृते ॥ प्राप्तविभागे ॥ विभक्त्य
 लेख्य । भज० । कर्मणिक्तः ॥
 विभक्ताभातरद्रुष्यतु० विभक्तने
 पामस्तीतिमश्वर्धोयोऽर्थाद्याजि-
 ल्यच् । नतुकर्त्तरिक्तः । सकर्मके
 भ्यस्तस्यविधानाभावात् ॥ अथवा
 तरपदलोपेदृष्टव्यः । विभक्तध
 नाविभक्ताः । गस्वार्थसाप्रयोगए
 वलोपाभिमतः । तेनविभक्ताभा

विभवः

तरङ्गचक्रधनस्यदिभक्तस्वतत् •
 भाट्टप्यारोप्यते ॥ विभक्तोपिधने
 यस्तुस्त्रीयांशंप्रतिपादयेत् । पुनर्वि
 भज्यतद्द्वयमप्राप्तं प्रायदापयेत् ॥
 विभक्तजः । पुं० विभागानन्तरंजाता
 पत्ये ॥ पुं० चैः सहविभक्तेनपि
 चायत्स्वयमर्जितम् । विभक्तजस्यतत्
 सर्वमनीशाः पूर्वधाः स्मृताः ॥
 विभक्तिः । स्त्री० विभागे ॥ सुप्ति
 ङीः ॥ यथा । सङ्ख्यास्त्वव्याप्य
 सामान्यैः शक्तिमान्प्रच्ययस्तुयः ।
 साविभक्तिर्द्विधाप्रोक्तासुप्तिङ्घेति
 प्रमेदतः ॥ सङ्ख्यात्वावान्तर
 व्याख्यवच्छिन्नशक्तिमान्यः प्रच्य
 यः साविभक्तिः । सुप्तिङिति
 भेदात्साविधेतिशब्दशक्तिप्रकाशि
 का ॥ कारकशक्ती ॥ विभज्यतेप्रा
 तिपदिकाद्योऽनया । स्त्रियांश्चि
 न् ॥
 विभजनीयः । वि० विभा
 ष्ये । विभागयोग्ये ॥ भज
 नाच् ॥
 विभव्यः । वि० विभक्तव्ये ॥ ऋङ्
 लोप्यंतिप्राप्ते • द्विजजनविभज्योप
 पदे • इतितत्पवादीयन्निपायते
 । तेनविभाग्यमितिनभवति ॥
 विभवः । पुं० रायि । धने ऐश्व
 र्ये ॥ विभवति । भू० । पपा
 ट्यच् ॥ भिक्षाप्रायश्चरधार्यकन्या

विभाजितः

शीतनिवारणी । अचलाकेशवेभ
 क्तिर्विभवेः किंप्रयोजनमितिस
 श्यासिधर्मः ॥ निर्वृत्तौ ॥ मे
 च्छे ॥ विगतः भवीयस्मिन् ॥ प
 टिवत्सरान्तर्गतद्वितीयवत्सरे । य
 थाभविष्येभैरवउवाच । सुभिचं
 चेमसोरेऽग्यं सर्वेव्याधिविबर्जिताः
 । प्रशान्तामानवास्तत्त्वदुःखावसु
 भ्वरा । इष्टास्तुष्टाजनाः सर्वेधि
 भवेचवरानने ॥ २ ॥
 विभवौ । वि० ऐश्वर्यं धति ॥ विभ
 वोऽस्ति ॥ इति ॥
 विभा । स्त्री० शोभायाम् ॥ प्रकाशे ॥
 किरणे ॥ उदीच्यांसीमस्यपुर्णम् ॥
 विभाकरः । पुं० अम्नौ । वज्रौ ॥
 सूर्ये ॥ विभांकराति । द्विधावि
 भानिशितः ॥ अर्कं चैः चि
 चकृच्चैः ॥
 विभागः । पुं० अंशे । भागे ॥ वि
 वेके ॥ विविच्यप्रयोगे • संयोगना
 शक्तेनवद्व्यवर्तिनिगुणे ॥ स्वत्व
 निर्णयानुक्तुलिव्यापारे ॥ विभ
 ज्यते • विभजनंवा । भज् • । भा
 वेषाघञ् ॥
 विभागी । वि० अंशनि ॥ विभा
 गोऽस्ति । अतद्वनिठनाविती
 निः ॥
 विभाजितः । वि० विभागेनष्टा
 पिते ॥

विभावरी

विभाष्य : । वि० विमलनीये । विभा
गयोग्ये ॥ विपूर्वाण्यथाऽऽजिरचाय
त् ॥

विभाषक : । पु० ऋष्यश्रुपितरि०
मुनिविशेषे ।

विभाष्यो । स्त्री० श्रावर्त्तकीलतायां ॥

विभान् । वि० भासमाने ॥ शचन्तः ॥

विभातम् । न० प्रभाते । प्रच्छुषे ॥ वि
भातुं प्रहत्तम् । भा० । आदिकम्
षित्तः ॥

विभातकम् । न० प्रच्छुषे ॥

विभावः । पु० परिचये ॥ रसस्रोही
पनादौ ॥ रक्षादीनांकारणेषु । ल
लनाद्यानादिभ्यालम्बने। होपनकार
णेषु ॥

विभाषनम् । न० विभाषनायाम् ॥

विभावना । स्त्री० अलङ्कारविशेषे ॥

विभावनाविनापिस्वात्कारणं का
र्यजन्मचेत् । अव्यथाचारसासिद्धं
रक्तं तच्चरषडयम् ॥ अचलाचारसा
सेककारणाभाविपिरक्षिमाकाधितः
स्वाभाविकत्वेन विरोधपरिहारः ॥

विभावरी । स्त्री० तमखिन्याम् ।

रजन्याम् । यामिन्याम् ॥ नि

शायाम् । हरिद्रायाम् ॥ कृद्

न्याम् ॥ यक्तयोपिति । वि

यादृषज्ञगुण्याम् । विभातिन

चवादिभिः । कानिय् । वने

रचेतिडीत्री ॥ मौखर्यनिरतक्षि

विभीतकः

याम् ॥ मेदाहृत्ते ॥

विभावसुः । पु० अदपतौ । सू

र्ये ॥ अर्कं वृत्ते ॥ पावके ॥

शारमेदे ॥ विषकहृत्ते ॥ चन्द्रे ॥

विभाप्रमावसुधनयस्य ॥ अमुरवि

ज्ञये ॥ मयी ॥

विभोवितः । वि० धम्भू हृते । ज्ञाते

॥ विचन्तिते ॥ विशिषेणोत्पादिते ॥

विशेषेणप्रापिते ॥ विभिग्रथिते ॥

विशेषेणभावितः ॥

विभावि । वि० प्रभावसम्पन्ने ॥ विभा

वास्यासि । इनिः ॥

विभाव्यः । वि० संलक्ष्ये ॥

विभाषा । स्त्री० विकल्पे ॥ विभाष्यते

॥ विकल्पते । भाष्यतायांवाचि । गु

रोश्चहलप्रच्यकारः । ततष्टाप् ॥

विभिन्नः । वि० मिथिते ॥ विहार

ते ॥ विदीर्णे ॥ विभक्तौ ॥ समाज

व्ये । पक्षिभिर्ज्ञे ॥ विकसिते ॥

विभीतः । वि० विभीतके ॥ विगतं

भीतं रोगभयमद्यात् ॥ वि० निर्भ

ये ॥

विभीतकः । वि० कर्षकले । भूतवा

सि । कलिद्रुमे वृद्धिदुके । षड्ढा०

इतिख्याते ॥ विभीतकंखादुपाकं क

पायकफपित्तनुत् । उष्णवीर्यविम

लस्पृशंभेदनंकासनाशनम् ॥ रुचं

नेचदितंकीश्रंक्षमिवैखर्यनाशनम् ।

विभीतमज्जाहृत्कृद्दिक्कफवातहरी

विभुः

लघुः ॥ कषायामदह्वचायधात्म
ज्जापितङ्ग्या ॥ विगतंभीतरोगम
यमस्मात् ॥ स्त्रियं कः स्त्रियां० जा
तेरिति डीष् ॥

विभीषणः । पुं० रावणानुजि ॥ नल
दृषी ॥ वि० भयानके ॥ विभिषेणभी
षयते । जिभोभये । नन्द्यादिच्वा
स्त्रुः । भियोहेतुभयेषुक् ॥ निर
स्ताविद्ये ॥ विगतंभीषणं भयंहरम
ज्ञानंयस्यसः ॥

विभीषिकाः स्त्री० भयप्रदर्शने ॥ य
धो । कृत्वाशस्त्रविभोषिकांकातिप
यग्रामेषु दीनाः प्रजाः ० मधुन्तो
विटत्रल्लितैरुपश्रुताः शोणीभुजस्ते
क्विल । विहांसोपिवयं परं विजगतां
सर्गस्थितिव्यापदामौशस्तत्परिचर्य
यानगणितोयैरेपनारायणः ॥ इति
शिक्षणमिश्रः ॥

विभुः । पुं० शङ्करे । सदाशिवे ॥ प
रमेश्वरे ॥ सर्वमूर्त्तसंयोगिनि । प
रममहत्त्ववति ॥ सत्तु० आत्मादिर्द्य
या । आत्मेन्द्रियादाधिष्ठाताकारणं
हिमकर्तृकम् । विभुर्बुद्ध्यादिदृश्यवा
नृबुद्धिस्तुद्विविधमतेतिभाषापारिच्छे
दः । विभुरिति० विभुत्वपरममह
त्त्वमितिसिद्धान्तमुक्त्वावली ॥ काल
श्चात्मदिशांसर्गगतत्वं परममहद्विति
भाषापारिच्छेदः ॥ अर्हति ॥ निर्व्ये
॥ मृत्वे ॥ विष्णौ ॥ वि० व्यापके ॥

विभूषितः

प्रभौ ॥ सर्वगते । दृढे ब्रह्मणि ॥ य
था । निवृत्तेः सर्वदुःखानामौशा
नः प्रभुरव्ययः । अर्हति ॥ सर्वभा
वानां देवस्तुर्यो विभुः स्मृतइच्छागमः
॥ विविधभवतिष्मात् । भू० । वि
प्रसम्भ्रादितिडुः ॥

विभुता । स्त्री० सोमर्ष्ये ॥ भावेतत् ॥

विभूतिः । स्त्री० भूती । ऐश्वर्ये । अ
णिमादिषु ॥ यथा । अणिमालधि
माप्राप्तिः प्राकार्ण्यमहिमातया । ई
शितावशिताचैवतयाकामावशायि
तेति ॥ भस्मानि । शिवधृतभस्मनि
॥ चंगे ॥ विविधभावे । विभिषेणभ
यनम् । स्त्रियांक्तिन् ॥ विभूतिरिति
कथनमन्यप्रादिनिवृत्त्यर्थम् ॥

विभूतिहादशी । स्त्री० विष्णोर्ब्रतविशि
ष्टे ॥

विभूतिमत् । वि० ऐश्वर्ययुक्ते ॥ विभू
तिर्विद्यतेऽस्य । मतुप् ॥

विभूमा । वि० परिपूर्णं ॥ विगतेभू
मायस्मात् । यमपेक्ष्यान्यत्रमहत्त्वं
नास्तीति ॥

विभूषणम् । न० अदृक्कारे । आभर
णे ॥ विशिष्टंभूषणम् । विभूष्यते
ऽनेनया । भूषणलकारे । ल्युट् ॥
पुं० मञ्जुघोषे ॥

विभूषा । स्त्री० शोभायाम् ॥ आभर
णे ॥

विभूषितः । वि० अलङ्कृते ॥

विभ्रमः

विभ्रतः । वि० धृते ॥ पुष्टे ॥
 विभ्रत् । वि० भयंकुर्वति ॥
 विभ्रेदः । पुं० विज्ञेये ॥
 विभ्रंसः । पुं० नाशि ॥
 विभ्रत् । वि० धारणकर्त्तरि ॥ षोडश
 कर्त्तरि ॥
 विभ्रमः । पुं० भ्रान्ती ॥ संग्रहे ॥ शो
 भायाम् ॥ भ्रमणे ॥ शयप्रमेदे । स्त्री
 णांशुङ् गारभावजातक्रियाविज्ञेये ॥
 तयाङि । सद्वरागर्षजनिताविपर्या
 सौविभ्रमः । यथा । अन्यनिमित्तमा
 नसादृव्यायान्यत्रगमनं • प्रियारब्धक
 धामाक्षिप्यसख्यासहालपनं • मुञ्चैर्
 सितक्रोधौ • पुष्पादीनांयाज्ञा • सह
 सैवतत्परिच्योगः । ब्रह्माभरणमा
 ल्यानामकारणतः खण्डनमाननञ्च
 । यदुक्तम् । क्रोधः स्मितञ्जकुसुमाभर
 णादियोञ्जाराहर्षान्मुससहसैवविम
 र्ण्डनञ्च । आक्षिप्यकान्तवचनंलपनं
 सखीभिर्निष्कारणोत्थितगतंषट् वि
 भ्रमंतत् ॥ इति ॥ चित्तहृत्तानवस्थानं
 शृङ्गारादिभ्रमोमतः । सुखन्यच ॥ अ
 पिच । विभ्रमस्त्वरयाक्लिभूषास्थान
 विपर्ययः । यथा । शुल्कायातंषड् वि
 कान्तमसमापितभूषा । भालेज्ज
 नंश्रीर्लाक्षाकपोलितिलकः कृतः
 । इति । योपिताथौवनजीविका
 रोविभ्रमदृष्ट्येके ॥ अपिच । दलभ
 प्राप्तिर्विचार्यामदनावेशसम्भवात् ।

विमनीकृतः

विभ्रमे।हारमाख्यादिभूषास्थानवि
 पर्ययः ॥ विविधंभ्रमणम् । भ्रमु
 अनवस्थाने । घञ् । नादात्तोपदे
 ज्ञेतिनञ्ङितिः ॥
 विभ्रसा । स्त्री० विस्तसायाम् । जरा
 याम् । वार्द्धक्ये ॥
 विभ्राट् । वि० भ्राजिष्यौ । शिचि
 ष्यौ । अलङ्कारादिनाश्रीभ्रमाने ॥
 विशिषिणञ्जाजते । भ्राजृशीर्षी भ्रा
 जभासैतिक्लिप् ॥
 विभ्रान्तः । वि० विभ्रमयुक्ते । यथा ।
 विभ्रान्तबुधे मनुजात्कार्याकार्यं भ
 जायतः । स्वानिष्टसुपरानिष्टंजाय
 तेस्मात्पदेपदे ॥ इतिमहानिर्वाणत
 न्तम् ॥
 विभ्रान्तिः । स्त्री० विभ्रमे ॥
 विमतः । वि० विरुषमतिषिषिष्टे ॥
 विमतिः । स्त्री० नानामती ॥ विरुह
 मती ॥
 विमत्सरः । वि० मात्सर्यरहिते । अ
 द्वितीयात्मदर्शनेननिर्धैरबुद्धौ । वि
 मतीमात्सरीयस्वाम् ॥
 विमनाः । वि० दुर्मनसि । अन्तर्मन
 सि । विन्तादिनाव्याकुलचित्ते ॥
 विमनस्कः । वि० विमनसि ॥
 विमनीकृतः । वि० वैमनस्य प्रापिते
 । अविमनाः शिमनाः सम्यग्मा
 नः कृतः । अरुर्मनश्चक्षुषे शोरही
 रजसांलोपश्च शिचिप्रचयसलोपी ।

विमल :

अस्यचावितोकारः ॥

विमयः । पुं० परिवर्तने । विनिमये ॥ विमोषते । भौञ्० । एरच् ॥
विमर्दः । पुं० कालहृतवृत्ते । चक्रमर्द ॥ युञ्जे ॥ व्यालोडने ॥ सङ्घर्षे ॥

विमर्दकः । पुं० चक्रमर्द । कर्त्सी० दीतिप्रसिद्धं भ्रुष्टे ॥

विमर्दनम् । न० कुण्डुमादिनामर्दने । परिमले । नृदलोदे । एयुट् ॥

विमर्दना । स्त्री० कुण्डुमादिमर्द ॥

विमर्दीत्यः । पुं० परिमले । मर्दनाच्चातिमुगन्वाद्दौ ॥ यथा । अघगन्धे परिमलीविमर्दीत्यं मनोहरि । दूरगाभीमनाशोरीगन्ध्यामीर्दूरितइति शब्दरत्नावली ॥

विमर्शः । पुं० विचारे ॥ न्यायमार्गेण विचारे ॥ संशयात्मिकायां वृत्तौ ॥

विमर्शनम् । न० परामर्शे । वितर्के ॥

विमर्शितः । चि० विचारिते ॥ विमर्शः । सञ्जातीत्य । तारकादिच्चादित्तच् ॥

विमर्षः । पुं० विचारणायाम् ॥ इति कटाधरः ॥ त्रिणिष्ठायां च मायाम् ॥

विमर्षणम् । न० ज्ञाने ॥ कर्मणा कर्मनिर्णयान्नाद्यन्तिकाद्रूप्यते । अविद्वद्धिकारिच्चात् प्रायसिक्तं विमर्षणम् ॥ इति भागवते पण्डरक्तम् ॥

विमलः । पुं० सूर्यपरिवारे ॥ चर्षति

विमालजः

। किमे ॥ न० तारक्षमहिधाकृते ० उपरसविशेषे । निर्मले । स्वच्छधातुके ॥ त्रि० निर्मले । वीध्रे ॥ विगतं मलयस्यात् ॥ चारी ॥ रागादिशून्ये ॥ विमलतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे । यथा द्यापिमीवर्णराजतमव्याहृश्यान्ते ॥ विमलदानम् । न० निश्चयनैमित्तिककाम्यदाने ॥ यथा क्तं गरुडपुराणे । निश्चयनैमित्तिकं काम्यं विमलदानमीरितम् । चेतनासम्बुक्तं नदानं तद्विमलस्युत्तमिति ग० पु० ॥ ईश्वरप्रीयानोर्धदाने ॥

विमलमणिः । पुं० स्फटिके ॥

विमला । स्त्री० शीतलायाम् । सप्तलायाम् । सोडुगडप्रमेदे ॥ भुवः प्रभेटे ॥ देवीप्रभेदे ॥ यथा । उत्कले नाभिदेशस्तु विरलोर्ध्वमुच्यते । विमलाभमहोदेवौ जगन्नाथस्तु भैरवः ॥

विमलात्मकः । चि० वीध्रे । निर्मले । स्वभावनिर्मले ॥ विमलधात्माह भाषीत्य ॥

विमलाद्रिः । पुं० शत्रुहृयपर्वते ॥

विमलेश्वरः । पुं० शिवे ॥ विश्वेशादेव्यधिष्ठिते पुण्ड्रस्थाने ॥

विमाता । चि० गणयितरि ॥

विमाता । स्त्री० मातुः सपत्न्याम् ॥ विरुधामाता । प्रादयो गते तिसमासः ॥

विमालजः । पुं० सापन्नभारारि ।

विमुद्र :

वैमाने ये ॥ विमानुर्जातः । पक्ष
स्यामजातादितिङः ॥

विमानः । पुं० न० देवतायानि । व्योम
यानि ॥ सार्वभौमश्चेत् ॥ चोटके ॥ या
नपाचे ॥ विशिष्टं मानयन्त्यनेन । पुं
सिसंज्ञायामितिकरणे च ॥ विशे
ष्यमान्यस्मिन्निति वा । अधिकारणे
ल्युट् ॥ विगतमानमुपमाऽस्तीति
या ॥ वि० मानहीने ॥

विमानकः । पुं० विमाने ॥

विमानता । स्त्री० तिरस्कारे ॥

विमानितः । वि० अनाहते ॥

विमार्गः । पुं० क्षुपये ॥

विमिश्रः । वि० विभिन्ने ॥

विमुक्तः । वि० विरहिते ॥ पृथग्भू
ते ॥ सर्वेषामविनिर्मुक्ते ॥ निच्य
सुक्तेषु विदानन्दरसचात्मनि ॥ विशे
ष्य ॥ अविद्याकामक्राधादिभिर्मुक्तः
परिच्युक्तः ॥ त्रिमे ॥ जीवन्मु
क्ते ॥ जीवन्ने बहृष्टमन्वात्कामादे
र्विशेषणमुक्तः सन् देहपातेर्भादि
पन्वादिशेषणमुच्यते । विमुक्तश्च वि
मुच्यत इति श्रुतेः ॥

विमुक्तिः । स्त्री० मोक्षे ॥ विमोच
ने । अनुध्यानरूपेऽनुसरे ॥

विमुखः । वि० पराङ्मुखे ॥ विरु
धं मुख यस्य ॥

विमुद्र । वि० प्रस्कृटे । प्रफुल्ले ॥ सु
द्रारहिते ॥

विमोचयम्

विमूढः । वि० विचिक्ते ॥ अनुत्पन्ने
ब्रह्मात्मैक्यसाक्षात्कारे । दृष्टादृष्ट
विषयभोगयासनाकृष्टचेतस्ययाथा
त्मानात्मविवेकायोग्ये । अदूर
दर्शनि ॥ विगतमूढभावेऽतिर्षतु
रे ॥ श्रुत्वर्थं विवेचनकुशले ॥

विमूढभावः । पुं० व्याकुलचित्तत्वे ॥

विमूढात्मा । वि० रागदेषादिदूषिता
ना. करणे ॥ विमूढात्मायक्षसः ॥

विमूढेनः । वि० मूर्खं शिरोमणौ ।
देहात्मवादिनि । श्रुत्वनादरकारि
णि ॥ विमूढानामिनः ॥

विमूल्यः । वि० अमोक्षविमोक्षइतिभा
षायां ष्याति । महार्थे ॥

विमूल्यः । पुं० विगतकामाविद्ये ।
वेदान्तवेद्याचात्मनि ॥

विमृशः । पुं० विमर्शे ॥

विमृष्टः । वि० विभाविते ।

विमृष्यः । वि० विचार्ये । विमृषेः
ऋटुपधाच्चाकृपिचृतेरिति क्यप् ॥

विमृष्यकारी । वि० विवेकिनि ॥ वि
मृष्यकरोति । णिनिः ॥

विमोकः । पुं० विमोचने ॥

विमोचः । पुं० मुक्तौ ॥

विमोचयम् । न० विमोचने । परि
च्यजने ॥

विमोचनम् । न० दूरीकरणे । विमु
क्तौ । विपूर्वाङ्गु चेल्युट् ॥ ती
र्थं विशिषे ॥

विश्विका

विमोहः । पुं० भ्रमपरम्परायाम् ।
 विश्विष्टोमोहः ॥
 विमोहनम् । न० आकुलीकारणे । वै
 चितीकारणे ॥
 विमोहितः । वि० विविधं मोहं भ्रम
 परम्परां प्रापिते । मोहयुक्ते ।
 विश्वः । पुं० कृकलासि ॥ न० प्रति
 विश्वे ॥ विश्वीफलैः ॥ यथं हत्तान्त
 रे ॥ नगणकरगन्धर्कं भवति न बब
 र्णपूर्णम् । अथिबदनभूषणं यत्त
 द्दितिकिलविश्वमेतत् ॥ यथा ।
 कपटकृतगोपवेशः शयनधरभूत
 शेषः । जपति कृतनन्दहर्षी गिरि
 विधुतधातशर्षः ॥ पुं० न० सूर्य
 चन्द्रमण्डले ॥ वेतिशोभते । बीग
 ह्यादिपुं । उल्लादयद्येति० धनु
 मागमङ्गलखानि ॥ विश्वचोष्ठाह
 यशान्जात्यन्तरे ॥
 विश्वकम् । न० मण्डले ॥ विश्वी-
 फले ॥
 विश्वज्ञा । स्त्री० विश्विज्ञायाम् ॥
 विश्वष्टः । पुं० सव्ये ॥
 विश्वभूतः । वि० कारणभूते ॥
 विश्वा । स्त्री० विश्विकायाम् ॥
 विश्विका । स्त्री० तुगिडकेर्याम् ।
 रत्नफलायाम् । पीलुपश्याम् ।
 कंदूरोकुंदुरुद्रतिभाषा ॥ दर्वी
 कायति ॥ कैगच्चे । आतेनुप
 सर्गेकः । टापीरितिः ॥

विधातः

विश्वी । स्त्री० विश्विकोयाम् ॥ गौ
 रादिच्चान्डीप् ॥
 विश्वीफलम् । न० विश्विकायाम् । वा
 दूरी० इ० प्र० फले । विश्वीफलं छा
 दुशीतंगुरुपित्तास्रदातजित् । सप्त
 नं लेखनं रुच्यं विवन्धाध्यानकारक
 म् ॥
 विश्वुः । पुं० शुवाके ॥
 विश्वज्वरी । पुं० चित्तखगे ॥ वि० आ
 काशगामिनि ॥
 विश्वत् । न० विष्णुपदे । गगने । आ
 काशे ॥ विश्विष्ठतपतिव्याप्नोति ।
 इषः शत ॥ यदा । विश्वकृति०
 नविरमति । विपूर्वाद्यमेरन्त्येभ्यो
 षीतिक्लिप् । कौषगमादीनामिति
 मलोपितुक् ॥
 विश्वज्ञा । स्त्री० मन्टाकिन्याम् । ख
 र्षायाम् । सुरदीर्घिकायाम् ॥
 विश्वति० विश्वतोषागहा ॥
 विश्वहृतिः । स्त्री० तमसे । अन्धका
 रे ॥
 विश्वन्मणिः । पुं० सूर्ये । सहस्रांशौ ॥
 विश्वतोमणिरिव ॥
 विश्वमः । पुं० सव्ये ॥ विविधयमने
 ॥ विश्वमनम् । यमः समुपनिवि
 पुचेतिपच्चे० अप् ॥
 विश्वातः । पुं० धृष्टे । निर्लक्ष्ये ॥ वि
 रुधंयातचेष्टितं यन्त्र । विश्वमया
 सौदा । गत्यर्थतिलः ॥

विरक्ति :

वियामः । पुं० संघमे । विविधयमने
॥ वियमनम् । यमः सप्तपनिविषु
चेति० यवभाविघञ् ।

वियुक्तः । वि० विद्योगविशिष्टे ।

विद्योगः । पुं० विच्छेदे । शिप्रलम्बे
। रागिणोर्विद्योजने । विरहे । मृ
° स्वावियोगजं दुः खं ख्यजज्ञे हंप्रिये
जने । अतिस्नेहपरिष्वङ्गादतिरा
द्रांपिदञ्चते ॥ विद्योजनम् । युनि
र्यागे । घञ् । वियुज्यतेऽनेनवा ॥

विद्योगभाक् । वि० विच्छेदयुक्ते ।

विद्योगी । पुं० चक्रवाके । केके ॥

वि० विर एणि । विद्योगयुक्ते । वि
द्योगोऽस्यास्ति । इनिः ॥

विद्योगिनी । स्त्री० विरहिण्याम् ॥

विद्योजितः । वि० पृथक्कृते । वि
द्योग प्रापिते

विरक्तः । वि० विरागवति ॥ सच०
कुटोचकवहृदकहसपरमसंसेदाञ्च
तुर्विधः ॥ विपूर्वाद्द्रष्टुः । क्तः ॥
अतिरक्तवर्णे ॥

विरक्ता । स्त्री० सांसारिकविषयेषु वि
रागविशिष्टायाम् । दुर्भंगायाम्
॥ अगस्तुञ्जलायाम् ॥ यांचिन्तया
भिसतनं मतिसाविरक्ता ॥

विरक्ति । स्त्री० वैदण्या ॥ तीव्राती
व्रतराचेतिविरक्तिर्द्विविधामता । त
वसञ्चान्तुतीव्रायांन्यसिद्धोमोकुटीच
के । शक्ते।वहृदकेतीव्रतरायांहनसं

विरजाच्चेचम्

जिते । मुमुक्षु . परमेहसेसाक्षाद्दि
ज्ञानसाधने ॥ रञ्जे : क्तिन् ॥

विरङ्गम् । न० कड्कुष्ठे ॥

विरचनम् । न० निर्माणे ॥ विशिषे
णरचनम् ॥

विरचितः । वि० निर्मिते । विशिषेणर
चितः ॥

विरजम् । न० तीर्थविशिषे ॥

विरजाः । वि० विगतधर्माधर्मे ॥ र
जागुणरहिते ॥ विगतं रजायश्च
। सः ॥

विरजाः । स्त्री० विगतात्तथायाम् ॥

विरजस्तमाः । पुं० दूयातिने । निष्ठ
त्तरजस्तमोगुणे । रजस्तमोभ्यांविग
तः । निरादयद्रुतिसमासः ॥ वि
गतेरजस्तमसौयस्यादितिवा ॥

विरजा । स्त्री० कपित्थपण्याम् ॥
दूर्वायाम् ॥ यथातिमातरि ॥
गीतोकेथोक्त्वासखीविशिषे ॥ दो
क्षाविशिषे ॥ देवयानपथवर्तिन्यां
नद्याम् ॥ जगन्नाथश्चे ॥ यथा
। सुगडनञ्चोपवासञ्चसर्वतीर्थेष्वयं
विधिः । यर्जयित्वागथांगङ्गांविशा
कांविरजांतथा ॥

विरजाच्चेचम् । न० पुरुषोत्तमतो
र्थे ॥ यथा । उत्कलेनाभिदेश
न्तुविरजाच्चेचमुच्यते । विमलासा
महादेवीजगन्नाथस्तुभैरवः । द्रुति
तन्ववूडामणीपौठगिर्णयः ॥

विरलद्रवा

विरजाशमः । पुं० खवधृतत्वस
 स्यादके० आगमप्रोक्तकर्मविशेषि॥
 विरसः । पुं० दृष्टिगे । ब्रह्माणि ॥
 विरचयति । रचप्रतिपत्ते । पचा
 यश्च । पृषादरादित्वाद्ब्रुमागमः ॥
 विरसि । पुं० सष्टरि । ब्रह्माणि
 ॥ विरचयति । रच० । स्वार्थण्य
 नादचङ् । पृषादरादित्वाद्ब्रु
 म् ॥

विरणम् । न० शीरणद्वये ।

विरतः । वि० निवृत्ते । विरक्ते ॥

विरतिः । स्त्री० आरती । उपरा
 मे । निवृत्तौ ॥ विरमणम् । र
 मन्तीडायाम् । क्तिन् ॥

विरयः । वि० भग्नरथे ॥

विरमणम् । न० विरतौ ॥ विपू
 र्वाद्रमेत्युट् ॥

विरमितः । वि० निरस्ते ॥

विरणम् । न० दधि ॥ वि० खवक्ता
 ज्ञे । पेलथे । लनौ । सान्तरि ॥

विराति । रादृग्नि । बाहुलकात्क
 लन् ॥ पुं० निवृत्ते ॥

विरलजानुकः । वि० यज्ञजानुवि
 शिष्टे । प्रज्ञौ । प्रज्ञे ॥ इ०
 हे० चन्द्रः ॥

विरलद्रवा । स्त्री० अक्षयवोम्बाम्
 ॥ यथा । यथागुणिकाशाया
 सैवतुद्गुतसिक्विका । विलिपीत
 रलाघस्यात्साञ्ज्यविरलद्रवा ॥

विराट्

विरसः । वि० रसज्ञेने ॥ विग
 तारसायस्मात् ॥

विरहः । पुं० विप्रलम्भे । विद्ये
 ने । विच्छेदे ॥

विरहिणी । स्त्री० विद्योगिन्याम् ॥
 विच्छेदविशिष्टायाम् ॥ नार्याम्भ
 तौ । डोप् ॥

विरहितः । वि० त्यक्ते । विद्येने
 निश्चिद्यरहितः ॥

विरिणी । पुं० विद्योगिनि । विरह
 विशिष्टे ॥ विरहीस्यास्ति । य
 तद्धनिः ॥ रहरामीच्छयैषिनिर्वा ॥

विरिणीत्कण्डिता । स्त्री० नायिका
 विशेषे ॥ विरम्यच्छुर्नास्तिक्ते
 विरिणीत्कण्डितोन्मनेतलक्षणात् ॥

विरोगः । पुं० वैराग्ये । रागम
 तिङ्गुहिनि ॥ वि० गताभिला
 शे ॥ विगतः रागोस्यः ॥

विरगर्हः । वि० विरागयोग्ये ।
 वैरङ्गिके ॥ अर्हति । अर्ह० ।
 पचाद्यप् । विशिष्टीरागः विरा
 गः । विरागस्यर्हः ॥ धन
 यति ॥

विरागी । वि० विरक्तिमति ॥

विराट् । पुं० विविधंराजमानत्वा
 त्खूलसमष्ट्युपहितवैतन्त्र्यभगवतः
 खूलरूपे ॥ यथा तत्कार्यस्यवि
 राट् देहः खूलदेहावमात्मनइति
 । पञ्चोक्ततभूतानांयत्कार्यतत्का-

विराधः

र्यविराट् देहे।भवतिसचदेहः । म
रनेत्ररस्यस्युलदेहः ॥ आत्मनाममभ
गवत्त्वात् दे. मो. ॥ विराडात्माना
म. स्थ. नाप्रपञ्चाभिमानीसूर्यमण्ड
लात्मकः समष्टिदेहस्युर्गीलकव
थानुयाहको।हिरण्यगर्भः ॥ चं चत्ता
ध्यामथान्तरमितिव्याख्यातारः ॥
विश्वेश्वरराजते। राज्ञु दीप्तौ । विधि
धं राजतेषा । सत्सूक्तिपतिक्रिप् ।
क्षयिषे ॥ स्त्री. दशाक्षरायां वृषी ॥

विराधः । पुं० विराजि ॥

विराधमानः । चि० दीप्तिविशिष्टे ।
शोभमाने ॥

विराजितः । चि० शोभिते । दीप्ते ॥

विराट् । पुं० मत्स्यदेशे ॥ वैदर्भदे
शादूर्ध्वं चन्द्रप्रस्थाचदक्षिणे । न
रुदेशात्पूर्वभागेविराट् । परि
कीर्तितः ॥ मत्स्यदेशाधिपे ॥
नगरविशेषे ॥

विराटकः । पुं० राजपट्टे ॥ इति
हमचन्द्रः ।

विराटजः । पुं० विराटदेशोपहीर
के । राजपट्टे । राजावर्त्ते ॥ चि०
विराटराजजाते ॥

विराणी । पुं० इस्तिनि ॥ इतिश-
ब्दमाला ॥

विराधः । चि० विप्रकृते ॥ राधे
रनिटः धार्मणिकः ॥

विराधः पुं० रामायणप्रसिधेराध

विरुहः

सविशेषे ॥

विराधनम् । न० पीडायां ॥

विराध्यन् । चि० अपशुर्वाणि ॥

विरामः । पुं० अवसाने ॥ वितर्कवि
चारानन्दास्मितादिरूपचिन्तात्या
गे । वृष्यपरमे ॥ विपूर्वाद्गमेभावि
षञ् ॥ विरमन्ते निवर्त्तन्ते ऽस्मि
न्नितिवा ॥

विरावः । पुं० शब्दे । खाने । आ
रावे ॥ विरवणम् । न० एपसर्गे रु
षड्भक्तिभावेषञ् ॥

विरिक्तः । चि० सञ्जातविदेके ॥

विरिष्ठः । पुं० वैकुण्ठे । विष्णौ ॥
परमेष्ठिनि ॥ शिवे ॥ इ.श.रत्ना
वली ॥

विरिञ्चनः । पुं० विरिञ्चने । द्रुहि
णे ॥ इ.हे.चन्द्रः ॥

विरिञ्चिः । पुं० शिवे । विष्णौ ॥
विधारारि । परमेष्ठिनि । सुरज्ये
ष्ठे ॥ भूतानि विरचयति । रचप्र
तियज्ञे । स्वार्थं ध्यान्तादचङ् ।
पृथोदरादित्वादक्षारस्येत्त्वं तुमाग
मय ॥

विरिञ्चः । पुं० खरे । वैश्वशब्दे
सौचः । क्तः । च्चुञ्चस्मान्धात्ते
त्यादिनानिपातितः ॥

विरिष्टः । चि० विकृते ॥

विरुहः । पुं० हेत्वाभासान्तरे । सा
ध्याभावव्याप्तौ हेतौ ॥ यथाशब्देनि

विरोधः

द्रुतरन्तर्कमघटनयान्तरते । द्विज
 पद्मोर्गाकठिनाः सलिभवतिकराः
 सरीजकुसुमाराः ॥ येशलमपिख
 लपचनं दृष्टिततरांमानसंसुतत्ववि
 दाग् । मत्तपमपिसुजनवाक्यमलय
 जरसवत्प्रमेदयति ॥ क्रौञ्चाद्रिकृद्वा
 महपट्टोदयधन्मार्गानर्गलशातपा
 ते । द्भुन्नवान्भोजदक्षःभिजातःस
 भाग्यः सत्त्वमपूर्वसर्गः । परिच्छे
 द्वातीतः सकलवचनानामविषयः
 पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननुभवपथयानगत
 थान् । विवेकप्रध्वंसादुपचितमहा
 नोद्दगृहोविष्कारः कीच्यन्तर्जडय
 तिवत्तापञ्जकुक्षी अयंवारामिकानि
 लयद्वितरलाकरद्विप्रतिःस्माभि
 क्षुष्याःतरलितमनोनिर्ध्वानिधिः
 । कएवंजानीतेनिजकरपुटीकीटरग
 संक्षयादेनंताम्यत्तिनिमकरमापास्य
 तिमुनिः ॥ समदमतङ्गजमदलजनि
 रुन्दतरङ्गिणीपरिष्वङ्गान् । अति
 तिलकत्वधितठकुविशद्वरचूडपगा
 पिष्टानिन्दो ॥ इति ॥ अने क्ये ।
 विपरीतार्थे ॥ यथा । अतिस्मृति
 विरोधेतुशुतिरेवगरीषसी । अधि
 रोधेसदाकार्येत्तार्थे वैदिकवत्सता
 ॥ असमानाधिकरण्ये ॥ न्यायगते
 साध्यव्यापकाभावप्रतिषेधित्वमि
 तिचिन्तामणिः । साध्यासमानाधि
 करण्यमितिदीधितिः । अङ्गिनकु

विलः

लादेरन्यतरेशापरस्परणे ॥ विरोध
 नाहवस्तुनि ॥
 विरोधकत् । पुं० वत्सरविशिषे । रात्प
 लयथा । वासवावर्षतेदेविदेशेचा
 खण्डमण्डलि । अष्टिच्छेकान्त्वकु
 के विरोधीकृषिनाशकत् ॥ ४५ ॥
 त्रि० विरोधकत्तरि ॥
 विरोधनः । पुं० विद्विपि । न० पर्यव
 स्थायाम् । विरोधि ॥ रुधिर० । स्यु
 स्युङ्ङ्या ॥
 विरोधी । पुं० शत्रौ ॥ विरोधास्याख्य
 सिन्वा । इति । ॥ वत्सरविशिषे ॥
 यथा । अनभिप्रवलासिकाधाम्यौष
 धिप्रमीडनम् । जायतेमानुषकष्टं
 विरोधिनिनसंशयः ॥ त्रि० विषा
 दनि ॥ विरोधविशिष्टे ॥
 विरोधिनी । स्त्री० विरोधकारिकाया
 म् ॥ विरोधविशिष्टायाम् ॥
 विरोधीकृः । स्त्री० विप्रजापे । पर
 वचनविरोधिवचने ॥ विरोधकृत्
 क्तिः ॥
 विलः । पुं० उच्चैः शवसि । इन्द्रभ
 ह्ये ॥ वीतसे । न० छिद्रे । रत्ने ॥
 गुडायाम् ॥ विलातमिनसि । वि
 लमेदने० धीष्टादिः । इगुपधिति
 कः । ॥ विल्लतेवा । कृष्यल्युटीव
 हुलमिति० इगुपधितिकः । घञर्थे
 कीर्षा । खनोवचेतिघे० संज्ञापू
 क्त्याद्गुणाभावात् ॥

विलम्बः

विलकारकः । पुं० मूषके ॥
 विलकारीः । पुं० मूषिके ॥ गत्^०
 कारके ॥
 विलक्षः । चि० विस्मयान्विते । पर
 कौयधर्मशीलादौप्राप्तासुर्ये ॥ विशि
 षेणलक्षयति । लक्ष्मालीचने । प
 चाद्यच् ॥ लक्षाद्भटे ॥ लक्ष्मि
 ते ॥ विलक्षणे ॥
 विलक्षयम् । न० चतुश्रुत्यायांस्थि-
 ती । निष्पुयेजनस्थिती ॥ यथा ।
 विलक्षयं मतं स्थानं यद्भवेन्निसुयेज
 नमितिभाशुरिः ॥ चि० भिन्ने । अ
 न्यलक्षणे ॥ विशेषलक्षययुक्ते ॥
 विगतं लक्षयमालीचनं यच्च ॥
 विलक्षणा । स्त्री० अय्याविशेषे ॥
 विलक्षितः । चिह्निते ॥ विशिषेणल
 क्षितः ॥
 विलम्बः । पुं० न० मध्ये ॥ न० जन्म
 लम्बे ॥ मेघादिलम्बमात्रे ॥ चि०
 लम्बे । संसर्गते ॥ विशिषेणल-
 ग्नः ॥ वियुक्ते ॥
 विलङ्घनम् । न० अतिक्रमणे ॥
 विलङ्घितः । चि० अतिक्रान्ते ॥
 विलङ्घ्याः । चि० अतिक्रमणीये ॥
 विलम्बाः । चि० लज्जयाहीने ॥ वि
 गतालम्बायस्त्रसः ॥
 विलपनम् । न० विलापे ॥ भाष-
 णे ॥
 विलम्बः । पुं० उचितकालाधिकका

विलसन्

ति । लम्बने ॥ गौणे ॥ वस्त्रविशि
 षे ॥ तत्फलं यथा । तस्करैः पा
 थिर्वैश्वैश्चभिभूतमिदं जगत् । अ
 र्वाभवत्सामान्यो विलम्बो तुभयं
 भवत् ॥ ३२ ॥
 विलम्बनम् । न० अशीत्रे ॥
 विलम्बितम् । न० तत्प्राप्त्यनृच्छा
 दौ । विशिषेणलम्बने करचरणाद
 यः प्रथ्येकंगतिविशेषप्रदर्शना
 याच । लविचवसंसने शोष्ठोप
 धः क्लीधिकरणे चित्तकः ॥ चि०
 आश्रिते । विलम्बमाने ॥
 विलम्बी । चि० लम्बमाने । विशिषि
 षलम्बमाने ॥
 विलम्बः । पुं० अतिसर्जने । दा
 ने ॥ विलम्बिः । डुलभम्प्राप्तौ
 । घञ् । उपसर्गात्खलघञोरि
 तिनुम् ॥
 विलयः । पुं० प्रलये ॥ विशिषेण
 लीयन्ते पदार्थाश्चाम्बिन । लीङ् अ
 यणे । एरच् ॥ यथाक्षयणक्ष
 तीये ॥
 विलला । स्त्री० श्लेत्तवलायाम् ॥
 दू० राक्षनि ॥
 विलवासः । पुं० जाडकजन्तौ ॥
 विलवासो । पुं० सपे ॥ विलेवस
 ति । षिभिः ॥
 विलशयः । पुं० विलेशये ॥
 विलसनम् । चि० विलासयुक्ते ॥

विषयान्

येषु विवर्तते • सुखमिव तत्तच्छालाया
कम्बनमेदादिस्त्वेवं निर्हास्ति ॥ त
थाऽपि । ततो निरर्थं चानन्दविषयती
जगदिव्यताम् । अथ स्यात्तरमानन्तु
विषयतीर्युसर्पन्त् ॥ मायाशक्तिः
काल्पिकास्या'दन्द्रकाणिकशक्तियत्
। शक्तिः शक्तानुपृथङ्नास्ति तथह
ष्टेन चाभिदा । प्रतिबन्धश्च दृष्टत्वा
च कृत्यमभवेतु वास्यसः । शक्तिः
कार्यानुमेयायाश्चानर्वाच्यत्वमिव्य
ते ॥

विषयिणीतः । वि० परिमण्डलिते ॥
विषयिनः । पुं० विप्रोपिण्डविष्टितौ ॥
विषयः । वि० अस्त्वन्त्वे । अत्र श्यात्म
नि । अरिष्टदुष्टविधिं चासन्नमर
णसूचकलक्षणं नदुष्टमती ॥ विरुधं
वष्ट-कायते । वश० । अच ॥
कातरे ॥

विषयनः । पुं० अर्हति । जिने ॥ यौ
॥ वि० दिगम्बरे ॥ विगतं वसनं
यस्यसः ॥

विषयः । वि० नन्ति ॥
विषयान् । पुं० सर्वेषु विषयं शोकाभू
ते-यादिषु । सूर्ये ॥ विविधं वर्त
• चाष्ठादपति । वस० । क्तिप् ।
विधिरश्मिरकास्ति । मतुप् । तसौ
मस्त्वर्थे प्रतिभत्वाद्गुत्वाभावः ॥ वि
वस्तु लोकास्तीतिग ॥ अर्थादेषे ॥
विबुधे । सुरे ॥ अर्थ ॥ वैवस्वत

विवादः

मनौ ॥

विषयस्तौ । स्त्री० सूर्यनगर्याम् ॥
विषयः । पुं० दारपरिग्रहे । वाथीः
पक्षमेस्त्वन्त्वे । सयथा । स्युस्ताद
शीहगन्यासुदृकपतिश्चितसम्मतौः
समावये स्तायहेभ्यः पक्षमेविषयै
गय । ५ ॥

विषयकः । वि० विवेचनकर्त्तरि ॥ य
था । अर्थिप्रार्थार्यनीर्वचनविरुहावि
रुधसभ्यैः सह विविनक्ति विवेचयति
या० विभाकद्रतिमिताचरा ॥

विवादः । पुं० व्यवहारे । कृपादि
न्याये । सचधनविभागादिविषय
न्यायादिः ॥ यथा । कृपादिदाय
काणहेदयोर्वहुतरस्यवा । विवादीव्य
बहारस्यदयमेतन्निगद्यते ॥ अष्टादश
विवाद्स्थानानियथा । तेषामाद्य
सृष्ट्यादानंनिः क्षेपेऽस्त्वामिविक्र
यः । सम्भूयधसमुत्थानदत्तस्थान
पकर्मव ॥ वेतनस्यैवचादानंसंविद
सव्यतिक्रमेः । क्रयविक्रयानुशये
विवादः स्वामिपालयेः ॥ सीमा
विवाद्दधर्मेषुपाकव्येदगुडपाचिके ।
सो यद्यसाहसश्चैवस्त्रौसद्गुडचमेवच
॥ स्त्रीपुत्रवर्तीविभागस्यद्यूतमाद्ययमे
वच । पदान्वाष्टादशैतानिव्यवहार
स्थिताविष्टितमनुः । मिथोविरुध
वादे । पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेषुविरुध
वदने ॥ विरुधोशदीविवादः ॥

विवाहः

विवादानुगतः । वि० विवाहकर्त्तरि ।
 विवाहो । वि० विवाहयति । मत्त्वर्थी
 यद्गनिः । विवाहकर्त्तरि ।
 विवाहनम् । न० शब्दार्थः । पीडायाम्
 म् ।
 विवाहा । स्त्री० पीडायाम् ।
 विवारः । पुं० शर्णांतरणे प्रयत्नवि
 शेषे ॥ विवारयति विवाहस्य स्वास्य
 मि० तविवारइतिकेयटः ।
 विवासः । पुं० समाप्तौ ।
 विवाहः । पुं० भार्याप्राप्तिहेतौ । दार
 प्रारपणे । उपयमे । परिणये । उदाहे
 । उभयमे । पाविपीडने । धर्मप्र
 कारत्वर्थी । इतिवाहः । विवाहे
 ऽष्टविधः प्रोक्तः स्मृतिशास्त्रे पुंसु
 रिभिः । ब्राह्मणैश्च विभेदेन कली
 सहि विधेयतः । परिणीतास्तु या
 नार्यो ब्रह्मैर्वाग्भ्योऽपि । ता
 एव दारावित्तेषां पन्था सर्वाः परवि
 य० इति मन्त्रानिर्वाणतन्तम् ॥ विवा
 हानन्तरकन्यायाभर्तृपुत्रगमनकाले
 विवाहो नारी । दनपुराणसिद्धम् । यथा
 दृशंससासहचोर्धकन्यायाः कन्द
 ल्याधियाहे । कन्यासमर्थं कृत्वा
 मोहादुन्मैदरेद्व । मूर्खमियापस
 मुनिः स कन्याविररातुरः । य
 पश्चमेदशिकौघः स्तोत्रारामं नमु
 ष्यति । घर्षं न चितनां प्राण्यवोधया
 नासकन्यकाम् । मूर्खितां तात

विविहितः

विच्छेदाद्द्रुदकीशियासंयुताम् ॥
 इति त्रिहोत्रवैवर्त्तपुराणम् ॥ विशिष्टं
 महनम् । वदप्रापणे । घञ् ।
 विवाहकः । पुं० विवाहे । स्वार्थेकः ॥
 विवाहितः । पुं० स्त्री० कृतविवाहे ॥
 विवाह्यः । वि० विवाहयेत्ये ॥
 विविक्तः । पुं० वसुनन्दने । वि० थ
 सम्पूक्तं ॥ एकस्मि । रश्मि ॥ क
 नसम्पदार्इरइतदेशे ॥ पूते ॥ विवि
 क्तिनि ॥ विविक्तान्तगनापच । वि
 चिर् । प्रीव्यार्थं च्वाङ्गत्त्वर्त्त्यादा
 • ताधिकरणे चि तत्तः । विविच्य
 ते । विविच्यते वा । भिसिर्पृथगभा
 ये । विचिर् । विरेचने वा । त्तः ॥ प
 काये ।
 विविक्तदेशः । पुं० जनसम्बन्धविषयि
 त्देशे । स्वभावतः संस्कारतावा
 • शुद्धे । ऽशुचिभिः समं व्याप्रादि
 भिश्चरहितं । सुरधुनिपुणिनः दी० वि
 धाप्रसादकारदेशे ॥ विविक्तचासीदे
 शश्च ॥
 विविक्तसीधौ । वि० एकानायासस्वभावे
 विविक्तिनि ॥ विविक्तजनसम्पदार्
 रहितं । पूतत्त्व० यदश्वगिरिसुपादि
 • तत्सीधितुं शीलं पश्य ॥
 विविक्ता । स्त्री० दुर्भगायाम् ॥
 विविन्नः । वि० भौते ॥
 विविक्ता । स्त्री० वेदितुमिच्छायाम् ॥
 विविहितः । वि० चातुमिष्टे । क

विशल्या

विशदः । पुं० शुक्ल । शुभ । प्रवे
 ते । पाण्डुरे । धवले ॥ वि० धवल
 वर्षयुक्ते ॥ प्रसन्ने । विमले ।
 व्यक्ते । विविक्तादयवे । यथा० ख
 रविशदमभ्यवहारैर्भव्यमिति ॥
 विशीयते० शद्लशातने । अच् ॥
 विशदप्रभः । वि० निर्मलकान्तौ ।
 विशब्दनम् । न० प्रतिज्ञाने ॥ शब्दे
 नप्रकटीकृताभिप्राये ॥
 विशम्बरा । स्त्री० पक्ष्याम् । इतिरा
 लनिर्घण्टः ॥
 विशयः । पुं० संशयेष्वस्यायमर्थीनेवे
 तिसन्देहे ॥ विविधंशयनम् । शी
 ल्स्वप्ने । एरच् ॥
 विशयी । वि० संशयिनि ॥
 विशरः । पुं० वधे । मारण । विश
 रणम् । शृङ्गिसायाम् । षट्कारप् ॥
 विशरणम् । न० अवयवानांविज्ञेये ॥
 मारणे ॥ भेदने ॥
 विशल्यः । वि० शल्यरहिते ॥
 विशल्यकरणी । स्त्री० अणधिविशेषे
 विशल्यकृत् । पुं० अक्षोठके । भूपला
 शी । हापरमालीति० गौ० दे० भा०
 प्र० हने ॥ वि० विशल्यकारिणि ॥
 विशल्यं करोति । लृ० क्तञ्० । क्ति
 प् ॥
 विशल्या । स्त्री० अग्निशिखायाम्
 लाङ्गलिक्याम् । लघुदन्त्याम् । गु
 डूच्याम् ॥ विपुटायाम् ॥ श्लेष्

विशाखलम्

नरहितायाम् । लक्षणाश्वीषधी
 । अजमोदायाम् ॥ कलिकार्याम्
 । विगताशल्यात् । विगतशल्यमन
 या० यस्याया । तीर्थविशेषे ॥
 विशल्यानदी । स्त्री० तीर्थविशेषे ।
 विशसनः । पुं० तरवारी ॥ खड्गे ।
 नरकान्तरे ॥ न० मारणे ॥ शमुहिं
 सायाम् । ल्युट् ॥
 विशसितः । वि० मारिते ॥ विपूर्वा
 ष्टसेः क्तः ॥
 विशसिता । वि० पशोरल्गानां कर्त्त
 र्यादिनापृथक्पृथक्कारके ॥
 विशस्तः । वि० अविनीते ॥ शमु० ।
 क्तः । ह्रविमसौवैवाच्ये । एतौनि
 षायामविनयएवानिटीस्तः ॥
 विशस्ता । पु० चाण्डाले ॥
 विशाकरः । पुं० भद्रचूडे ॥
 विशाखः । पुं० शिखिशाकने । कार्ति
 केये षडानने ॥ विशाखति । शा
 रूपाः खूब्यामी । पचाद्यच् ॥ विशा
 खायांजातइतिच । सम्बन्धेलादी
 ष्यण् । अविष्टाफलाभीत्यादिनात
 ष्यलुक । लुक त'उतलुकि । धन्वि
 नांसमरकालि० वितरुयन्तरेणस्थितेपा
 दहयेसतिविशाखाश्लयानंभवति०
 तस्मिन् । याचके । तर्काके । पुनर्न
 वायाम् ॥
 विशाखनम् । न० शोधानांपादविन्या
 समेदे ।

विशालता

विशाखा । स्त्री० दोडशेनक्षत्रे । राधा
याम् ॥ अस्त्रांकारास्त्रफलं यथा । स
दानुरस्त्रो विविधक्रियायां सुवर्णा
रैरपि सस्यमेति । यद्यप्रसूतघौभवे
द्विशाखासखानकस्यापि भवेत्प्रसू
तः ॥ पाक्षिकनेकवचनम् ॥ अल
न्ताष्टाम् ॥ कठिलके ॥

विशयः । पुं० उपशये । यासिनां क
माप्स्यने ॥ यथा । उपशयेऽविशय
यद्यपर्यायशयनार्थकौ ॥ विशयन
म् । शीङ्क्षन्ने । व्युपथिः शितेः
पर्यायइति घञ् ॥

विशारणम् । न० मारणे ॥ इति हेम
चन्द्रः ॥

विशारदः । पुं० सर्वज्ञे । ईश्वरे ॥
वकुले ॥ मदागम्ये ॥ चि० परिहृते
॥ हृष्टे । प्रगल्भे ॥ प्रसिधे ॥ श्रेष्ठे
॥ विशिष्टो विपरीतावाशारदः ।
प्राद्योगतेति समासः ॥ १ वशुभे ॥

विशारदा । स्त्री० क्षुद्रदुराजभायाम् ॥

विशालः । पुं० मृगप्रभेदे ॥ पक्षि
श्रेष्ठे ॥ नृपालारे ॥ हृत्विशिष्टे ॥ चि०
धृष्टे ॥ विस्तृतार्थहृत्तेर्विश्रब्दात्
वेः शालच्छब्दात् । विशालश्च ॥
यथा । विशति । विशप्रवेशने । त
विमविशि विडौश्चादिनाकात्मम् ॥
विस्तोर्णे ॥

विशालता । स्त्री० पाश्र्वविस्तारे ।
परिषादे । पनष्ठा० इ० भा० ।

विशालाची

विशालस्यभावः । तस्यभावस्त्व
तलावितितल् ॥

विशाणतैलगमः । पुं० अक्षोठहृत्ते ॥
विशालत्वम् । न० विशालतायाम् ।
विशालत्वक् । पुं० सप्तपर्णहृत्ते ॥
विशालात्वगद्य । हृत्त्वचि ॥

विशाणपथः । पुं० कासालौ । का
क्षपदेशप्रसिद्धो यम् । मृदुतापि ।
श्रीतालेः विशालानिपचाणियस्य ॥
विशालफलिका । स्त्री० निष्पाव्या
म् ॥

विशाला । स्त्री० इन्द्रयाकथ्याम् ॥
अन्येन्द्रयाकथौ मोक्षः विशालातुम-
महाफला । विशालाक्षपातती
मेहकुष्ठहरासरा । उज्जयिन्याम् ॥
विशालति । शलचलने । ज्वलिते
तिष्ठः ॥ यथा । विशति । वि
श० । तमिविशिष्टोत्तकालम् ।
विशालशब्दात्स्त्रियामजादात्तटापि
तिटाप् ॥ उपोदक्याम् । वदरि
काशमे ॥

विशालाक्षः । पुं० हरे । महेश्वरे
॥ ताक्ष्ये । गरुडे ॥ चि० वि
शालनयने । सुनेत्रे ॥ विशा-
लेष्विषोयस्य । वङ्गुनीश्वरक-
व्यङ्ग्योः स्वाहात्पच् ॥

विशालाची । स्त्री० परस्त्रियाम् ॥
नागदन्त्याम् ॥ देवताविशेषे ॥
याराधयाम् विशालाची विशाला-

विश्व विधि ;

विशेषणम् । न० विशिष्यधर्मे । स
तुण्णादिर्था । नोलीत्पलमित्वा
दि । व्यवच्छेदके । ददभमापो
इष्टविश्व प्रणक्तस्वम् । विशिष्यते
येनत'द्विषयणम् । कर्तुः । करण
स्वभावत्वात् । लुट् ॥ सुवन्त इय
यानेकसुवन्तस्वविशिषणम् । त
यातिङन्तमप्युत्तिङन्तस्वविशिष
णम् ॥ पश्यन्मृगे च'वतोत्वा'दौमृगे
कर्तृकगमन इ'शक्रवायांशम्' । प्र
धानस्तद्विशि क्रयैव ॥

विशिषणविशिष्यभावः । पुं० पदार्थ
योः सस्वन्विशिषे ॥ इयोर्हिप्रती
तपदार्थकयोर्लौकिकविशिषणविशिष्यभा
वो भवतीति ॥ इ भाष्यम् ॥ सस्वन्विष
दुभा'निरूपणीयत्वात् ययासि'यंते
वदन्त'तवाक्ये'सगव्दार्थतत्काल
विशेषदेवदत्तस्य'अवशब्दार्थ'तत्का
लवि'शब्दे'वदन्त'चान्यान्'मेदृश्या
वर्त्तकतयाविशिषणविशिष्यभावः । इ
न्द्रि'यार्थस'न्नकर्षे'अभावप्रत्यये'
विशिषणविशिष्यभाव'सन्निकर्ष'घ
टा'भाव'इ'त'मि'त्त्व'च'चतुः'सयुक्त
भूतलेघटा'भावस्वविशेषणत्वात् ॥

विशिषतः । अ० विशिषादिस्वयं ।
विशिषप्रतिपत्तिः । स्त्री० उतुक्लृप्त
भावनायाम् ॥

विशिषविधिः । पुं० अल्पविधयकविधौ
। यथा । तथासामान्यकार्येभ्यो'वश

विश्व :

यकविधिर्वली । बहुव्यविषयायस्य
ससामान्योविधिर्भवेत् । अल्पः
स्याद्विषयोयस्यसविश्वविधिर्भवेत्
॥ सामान्यविशिषयोर्मध्ये विश्ववि
धिर्वेत्तवान् ॥

विश्वेधव्योषिः । स्त्री० व्याप्तिभेदे । त
ल्लक्षणयथा । पतियोगिव्यधिकरण
स्वतन्नाधिकरणा'न्ताभावाप्रति
योगित्वमितिविन्तामणि ॥

विश्वेधितः । वि० व्यवच्छेदने ॥
विशिषोक्तः । स्त्री० अलङ्कारभेदे । त
ल्लक्षणोद्देशरणे यथा । कार्त्तलनिर्वि
शिषि क्रिः स'तपुष्कलकारणे । इ
टिच्छे'वचये'न भूत्स्वरदोषे'ज्वलस्य
पीतितन्द्राले के ॥

विशिष्यः । पुं० व्यवच्छेद्यो । भेद्ये ॥

विशोकः । पुं० वेदान्तवेदाशास्त्रनि
। विगतः शाकडूटादिविद्योगनि
मित्तो'मनसः'सतापी'वस्य'अशो
कहृद्ये । वि० शोकरहिते ।

विशोधनम् । वि० विशु'वसाधने ॥
। शोधनी । स्त्री० दन्तीहृद्ये । शो'प
न्याम ॥

विशोधनीबीजम् । न० दन्तीबीजि ।
जगपालि ॥

विशोधिनी । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

विश्वः । पुं० दीपौ ॥ मल्लाम् ॥ वि
च्छेदी'सो'गतौवा । यलयाचयतवि
च्छप्रच्छरत्नान् । उच्चिन्नसुषु' ॥

विश्राम :

विश्रामम् । न० विश्रायने । इ० श०
र० ॥

विश्रम्भः । वि० अनुद्वटे । शान्ते ।
विश्रवस्ते । अत्यर्थे । गाढे ॥

विश्रव्यनवे डा । स्त्री० सुगन्धनवेडा
भेदे ।

विश्रमः । पुं० विरसौ । अश्रान्ती ॥
विश्रम्यतेऽस्मिन्नित्यव्ययत्वाविश्रम

अधारः श्रमापनोदे । श्रम्यते
र्धञ् । नोदात्तापदेशस्यमानाद्या
नाचमेरितिषडशभावः ॥

विश्रमणम् । न० विश्रमे ।
विश्रम्भः । पुं० विश्रवासे ॥ विश्रमण

म् । श्रम्भुःश्रवासे । घञ् ॥ केलि
कलहे ॥ प्रणये

विश्रायनम् । न० विश्रायने । दानी ।
सम्प्रियणे । परिच्छाये । श्रवदाने

। सुवादिः । प्रायेणविपूर्वः । भावे
ल्यट् ।

विश्रायतः वि० दत्ते ।
विश्रान्तः । वि० विगतकामे ॥ विगत

चित्तादिखेदे ॥ श्रमेः क्तः । अनु
नासिक्कस्य तिस्रोर्धः ॥ श्रान्तियु
क्तं ॥

विश्रान्तिः । स्त्री० विश्रमेतौर्ध्विश्र
म ॥ विश्रमेः क्तन् ॥

विश्रामः । पुं० विरसौ । विरसि ।
अक्षगुणस्तु । विश्रमोपलक्षकत्वे

दशम जन्-स्याद्ः श्रमः । इ

विश्रः

ति । श्रयमगृहे ॥ परमात्मनि ॥
संसारसागरेषु तृपिप साद्भवद्-

मिभिन्नरहिते । अविद्याद्यैर्बन्धा
क्रेशैर्मदादिभिन्नपक्ते श्रेयः । धर्मो

कृतानां विश्रान्तं क उच्यमानानां
विश्राममेष करीतौति विश्रामः प

रमात्मा । विश्रमणम् । भाविष
ञ् ॥ विश्रामइतित्त्वप णिनाय

म् । नोदात्तोपदेशस्येतिषडशभा
वात्श्रमेः शुवाद्घञ्जिह्वटुर्लभ

त्त्वादिभिभावः । यदित्तुधुर्गान्
विश्रमयेत्त्वाद्घञ्जिह्वटुर्लभ

मायिष्यणिलतादिरेच क्रियमे-त-
दा रूपं सिद्धयत्येव । अर्धंस्तुभिश्च

तइतिभावः । निहत्तप्रं षणाद्घाताः
प्राकृतार्थं विहितिविषयान्तु-

नदेःप्रत्ययवधेयम् ।
विश्रामगृहम् । न० पान्यानां । प

घि । नयासोऽभित्येहे यथा ।
कलाशयःशय्यायविश्रामगृहमभ्य

नि । सितुः प्र'त'इतोयेनतेनले
कथयानताम'तमहानिर्वाचतन्त-

न् ॥
विश्रामस्थानम् । न० पान्यानां ।

पघि'नवासायस्य'नश्चिधे ।
विश्रावः । पुं० प्रख्यातो । अति

प्रःसदर्थो । विश्रायम् । श्रुश्रव
थे । विश्रुश्रुवइतिघञ् ।

विश्रिः । पुं० मृत्यौ ॥

विश्वः

विश्रुतः । वि० श्याते । प्रसिद्धि
 ॥ व्यग्रशि । श्रु० । क्तः ॥ ज्ञाते
 ॥ हृष्टे ॥ विश्वेषणश्रुतः ॥
 विश्रुतात्मा । प्र० । विश्रुता । अना
 यविद्यावशात्प्रानुव्योहं ब्राह्मणोहं क
 साहंभे । क्ताहमित्यन्तत्वात्प्रानुव्योहं
 यमानोप्यन्तजडदुःखात्मकीभ्योदे
 चादिभ्यामिन्द्रियैश्चैतन्नय्ये नवेदान्त
 वाक्यैः सत्यज्ञानादिलक्षणः सन्
 श्रुतः श्रवणादिनाऽवगतत्वात्प्रानुव्योहं
 विश्वेषणश्रुतत्वादिश्रुतात्मा । सचचे
 चक्रः । श्रु० चक्रज्ञापिमांविदधीतिभ
 गवद्वचनात् ॥ ब्रह्मविदि । विश्वेष
 णश्रुतत्वात्प्रानुव्योहं । ज्ञानोत्वात्प्रानुव्योहं
 नेमतनितिभगवद्वचनादस्त्वेषण-
 रूपत्वं सुप्रसिद्धमेव ॥

विश्रुतिः । श्रु० । फीर्त्ता । वि
 श्याती ॥

विश्रवः । वि० । विश्रवसे ॥

विश्रिष्टः । वि० । विश्रिते ॥

विश्वेषः । प्र० । विश्वेषे ॥ विश्वेषे
 विभाने ॥

विश्वः । प्र० । विश्वरूपमभयति ॥
 व्यष्ट सुप्रसिद्धतत्वेन व्यष्टिस्य जगती
 रोपचितस्य विश्वशब्दाच्चत्वेहे
 तुः सूक्ष्मशरीरमपरित्यज्यस्य राश
 रीरादिप्रविष्टत्वादिति । सूक्ष्मश
 रीरकारणशरीरम् । तदपरित्यज्य
 सूक्ष्मशरीरादौ । तद्विषयस्य ल

विश्वः

शरीरं लिङ्गशरीरं तदादित्यं स्वपरमस्य
 लशरीरस्य तितदगुणसंविज्ञानोव-
 ह्वन्तीष्टिः । तस्मिन् प्रविष्टत्वात् ।
 तथाहि । जीवस्य च यत्तथाप्यः सु
 सुप्रसिद्धादौ वृद्ध्यादिसंस्कारोपरि
 तमज्ञानमात्रमुपाधिः । स्वप्ने जा
 यदासनमयं लिङ्गशरीरमुपाधि ।
 जाग्रदवस्थायानुसूक्ष्मशरीरसंसृष्ट
 स्थूलशरीरमुपाधिः । तथाच पूर्व
 पूर्वीपाधिप्रविष्टस्यैवोत्तरेपाधि
 प्रवेशात्सर्वशरीरप्रविष्टत्वे नैवस्य
 लभोगाद्यतनाभिमानो विप्रवृत्ति
 संज्ञा ॥ यदा । सूक्ष्मशरीरं लिङ्ग
 शरीरं तदपरित्यज्य । स्थूलशरीरं वि
 राट् व्यष्टितदादित्यासां च चरादिह
 चीनां । तत्तद्विषयकारणास्तत्
 प्रविष्टत्वादिति हेतुयोजना विश्वशरी
 रवर्तित्वादिश्वः ॥ गणदेवतावि
 श्वेषे ॥ तेषां ॥ क्रतुर्दुर्घोक्तसुः
 सत्यः कालः कामो भूतिः कुरुः
 । पुरुषवामाद्रवाद्यविश्वेदेवाद्रश्व
 ताः ॥ इष्टिवाद्घे क्रतुर्दुर्घः स
 सत्यो नान्दो मुखे वसुः । नैमिचि
 के कालकामी काम्ये च धुरितो च गो
 ॥ पुरुषवामाद्रवाद्यपाशं सगु
 दाहृताः । तैतु । धर्माह्वयकन्या
 यां विश्वायां गाराः ॥ विश्रुतिः । क
 र्मास्त्रितिविश्वः । विश्रुतवैश्वने ।
 अग्नौ पितृविकारिण्यष्टिदिविभ्यः

विश्व :

कद्रितिक्रान् । ब्रह्मणि । विशन्ति
 सर्वाणिभूतान्दक्षिन् । तत् । अनुप्र
 विश्युत्या । विशति सर्वमिति वा ॥
 पञ्चीकृतपञ्चमहाभूततत्कार्यात्म
 केवैरोजशरीरे । भुवने । उगति ।
 सर्वस्मिन्प्रपञ्चनाथे । विशतिस्त्रका
 रणमिति निरुक्तेः । अस्त्रकारणस्त्र
 रूपादिविषयेतर्कजालनकर्त्तव्यमा
 यामयत्वादिष्व । इतिमिदं किमस्त्ररू
 पं कथमिदमभूदसूष्यकोष्ठे तु । इति
 नकदापि विचिन्वन् विन्वन् मायेति धौ
 सता विश्वम् ॥ दन्ति निदासु विकारे
 दासुतिरेभवति सौपितत्रै च । जग
 तितथापरमात्मापरमात्मन्यभिजग
 त्तिरीधत्ते ॥ ८४ ॥ इति ॥ अपि
 च । मूलाच्छेदं विना काश्चित्परेः
 न्तिपुनः पुनः । ययालतास्तयाभि
 श्वमञ्जानप्रशमं विना ॥ अपि च । पुः
 । विश्वदर्पणदृश्यमाननगरीतुल्यं
 निजान्तर्गतं पश्यन्नात्मनि मायया वि
 रिवोद्गतं यथानिद्रया । यः साक्षा
 त् कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवोद्
 यंतस्मैशोशुरुमुत्तं धिनमद्रदंशोदधि
 षामुत्तं ये ॥ इति ॥ अपि चाहुर्गौड
 पादाचार्याः । स्वप्नमायि यथा हृष्टे ग
 श्वं नगरं यथा । तथा विश्वमिदं हृष्टं
 येदान्ते सुविषयै रिति । नागरे ।
 शुखराम् । वीले ॥ यथेदशास्त्रे ।
 चि । पखिले । कल्पे । विशतिस्त्र

विश्वगन्धः

कारणम् ॥ विश्वं । कर्त्तरि कान् ।
 चनन्ते ॥ विश्वं गतं सप्तसप्तसर्वमद्य
 यथाचकमिति भारतम् ॥ सर्वनाम
 संज्ञोपम् ॥ आधुनिकसंज्ञास्त्रिषसर्व
 नामस्त्रपर्युदासात् ॥
 विश्वकद्रुः । पुं० । आखेटशुनि । शृगा
 याकुशलकुशुरे । ध्वनी । ध्वाने ॥
 चि० खलि । पिशुने । विश्वकंसं वैद्व
 वति । द्रुगती । मितद्रुपदित्वात्
 ङुः ॥ यहा । विश्वान्दते । कदि
 आह्वानादौ । वत्रादि ॥
 विश्वकर्माजा । स्त्री० । विश्वकर्मासुतायाम् ।
 विश्वकस्मा । पुं० । सहस्रांशौ । सूर्ये ।
 सुनिविशेपि ॥ देवगिल्लिपिनि । खट
 रि । देववटंकी । शौप्रोक्तौ विश्वक
 मांशौ मयस्त्रुषटापयोगवित् । विश्वं
 कर्मास्त्रादश्चेति ॥
 विश्वकर्मासुता । स्त्री० । सूर्यभाव्यांश
 म् । संज्ञायाम् ॥
 विश्वका । स्त्री० । गङ्गाचिह्नराम् ।
 विश्वकृत । पुं० । देवगिल्लिपिनि । विश्व
 कर्मणि । ब्रह्मणि । परमेष्ठिनि ॥
 विश्वं करोति । ङुक् । क्विप्
 । तुक् ॥
 विश्वकैतुः । पुं० । कामे । मदनै । वि
 श्वस्मिन् । विश्वव्याप्रीनादीतुर्क्योति
 रस्य ॥ चनिहवे ॥
 विश्वगः । पुं० । ब्रह्मणि ॥
 विश्वगन्धः । पुं० । पलाण्डौ । न० वी

विषघाती

तदेवयुक्रियुक्तन्तुयाषदायिरसाय
 नम् । योगवाहिरंवातश्चे भ्रमिन्
 सन्निपातहत् ॥ योगवाहिरिदोषघ्नं
 बृंहणं धीर्यवर्हनम् । येदुर्गुणाविषे
 ऽशुचे तेस्युर्हीनाविशोधनात् ॥ तस्मा
 द्विषंप्रयोगेपुशोधयित्वाप्रयोजयेत् ।
 अथशोधनविधिः । गीसूर्ध्वं विदि
 नंस्त्राप्यंविषंतेनविशुद्धाति । रक्तस
 पंपतौलाह्वं तथाधार्यं च वासति ॥
 येगुणान्तरखेप्रोक्तातेस्युर्हीनाविशोध
 नात् । तस्माद्विषप्रयोगेपुशोधयि
 त्वाप्रयोजयेत् ॥ स्याद्वरजकमश्चैव
 द्विविधं विषमुच्यते । दशाधिष्ठान
 माद्यन्तु ॥ द्वितीयं वैडशाग्रयम् ॥
 विश्विषाभाषप्रकाशित्द्रव्यः ॥ विवेदि
 कायम् । विप्लु ॥ विषविप्रयोगेण
 । इत्युपधेतिकः ॥ षाड्वाहलीनेष
 विषं विपरमापरजनाव्यत्ययेनम
 न्वते । येनेनजागतिं निषीयतशि
 यः चरन् रमांसुघृतिनिद्रयाह
 रिः ॥

विषपाण्डकिनी । स्त्री ० वन्ध्यायाकीट
 क्वाम् ॥

विषकाण्डः । पं ० गीतापाण्डे ॥

विषकाः । पि ० चतिश्रिष्टे । हन्ने ॥
 आश्रिते ॥

विषका । स्त्री ० गुहूच्याम् ॥

विषघाती । पुं ० शिरीषहृद्ये ॥ विष
 माशके । वि ० ॥

विषयः

विषयः । पुं ० शिरीषद्रुमे ॥ यवासि
 ॥ विभीतके ॥ चम्पकहृद्ये ॥ पि ०
 विषनाशके ॥ विषंहन्ति । हन ० ।
 हन्ते रननुष्यकर्तृकेषुचेतिठक् ॥ वि
 षघ्नीषधानिमास्ये १६२ ऽध्यायेद्र
 षव्यानि ॥

विषघ्नधूपः । पुं ० धूपविशेषे ॥ तथा
 । सक्तुः सन्न रसीपितः सपंपा
 पलवालुकैः । सुवर्थातस्करतराः
 कुसुमेरचुं नक्षतु ॥ धूपीवासगृहेह
 न्तिविषंस्थावरलक्ष्मम् । नतषकी
 टाः सविषानदुर् रसरीचपाः । न
 ज्ञात्वायार्मपक्षवधूपीयवचदद्यते ॥
 विषघ्ना । स्त्री ० विष्टतायोम् ॥ गुहू
 च्याम् ॥

विषघ्नी । स्त्री ० शिष्टमोषिकायाम् ।
 इन्द्रवारुण्याम् ॥ वनवर्षरिकाया
 म् ॥ स्रक्षफलायाम् ॥ भून्याभ
 र्याम् ॥ रक्तपुनर्नवायाम् ॥ हरि
 द्रायाम् ॥ इक्षिपाळ्याम् ॥ महा
 कारञ्जे ॥ उतुपायाम् ॥

विषघ्नी । वि ० मिषः श्लिष्टे ॥

विषलिप्तः । पुं ० देवताहृद्ये ॥

विषज्वरः । पुं ० मशिये ॥ विषज्वर
 रे ॥

विषगुडम् । न ० सृपाणे ॥

विषयः । पि ० विषादप्राप्ते ॥ भग्ना
 र्तारैः ॥ दुःखिते ॥ विषोदतस्य
 । पदह ० । गार्धेतित्तः । रदा

विषपुष्पक :

श्यामिति नत्वम् ।
 विषसूता । स्त्री० लडतायाम् ॥
 विषतिन्दुः । पुं० सुशीली ॥ कारस्का
 रवधे ॥
 विषदम् । न० पुष्पकासीसे ॥ वि० वि
 पदात्तरि ॥ यथा । विषदः श्याव
 शुक्लास्योपिलक्षोवीक्ष्यतेदिशः ।
 खेदवीपधुमांस्तथोभीतः स्खलति
 चमत्ते ॥ विषददाति । कुदाञ्० ।
 आतद्रुतिक्कः ॥
 विषदंघ्रा । स्त्री० सर्पकङ्काल्याम् ॥
 विषदनाकः । पुं० सर्पे ॥
 विषददर्शनमृत्तुकः । पुं० चक्षोरपक्षि
 षि ॥ धौघधौघस्तुगुन्द्रासोविषददर्श
 नमृत्तुकाद्रुतिहेमचन्द्रः ॥
 विषदह्रमः । पुं० कारस्करवधे ॥
 विषधरः । पुं० आशौविधे । सर्पे ॥
 विषधधरः ॥
 विषधर्मा । पुं० कुलधयायाम् । शू
 कजिम्ब्याम् ॥
 विषधोषी । स्त्री० विषधय्याम् ।
 विषनाशनः । पुं० शिरीषवधे ॥ वि०
 विषनाशके ॥
 विषनाशिनो । स्त्री० सर्पकङ्काल्या
 म् । नाकुल्याम् ॥
 विषनुत् । पुं० श्योनाकवधे ॥
 विषपुष्पः । पुं० मदनद्वमे । मदनपा ७३०
 प्र० ॥ न० नोनपत्रे विषपुष्पपुष्पे ॥
 विषपुष्पकः । पुं० मदनवधे ॥ स्वरे

विषमः

॥ विषपुष्पभक्षणजन्यरोगि ॥ विषपु
 ष्यैर्जनितः । कालप्रयोचनाद्वीगड
 तिकान् ॥
 विषमक्षयम् । न० विषखादने ॥ अ
 चसुद्धुत्माह । पराचरेन्द्रकुलघूडु
 शिवाविषाश्रमेभानुकवीन्दुभीमान् ।
 यद्वैद्येतेऽनेकविधानितायत्सपा
 लकूटानिसद्वैतिवैना ॥
 विषभिषक् । पुं० विषवैद्ये ॥
 विषमः । पुं० अलङ्कारविधिषे ॥ यथा
 । क्वचिद्यदतिवैधर्माच्चञ्चैपे।चटना
 मियात् । कर्तुं । क्रियाफलापामि
 नैवानर्थययद्वयेत् ॥ गुणक्रियाभ्यां
 कार्यस्यकारणगुणक्रिये । क्रमेण
 चविरुद्धेयत्सर्वविषमोऽगतः ॥ स
 धैरत्त्वन्तविलक्षणतयो० यदनुपपद्य
 सानतयेययोगः प्रतीयते० यच्चकि
 ष्चिदारभमाणः कर्त्ता० क्रियायाः
 प्रत्याशान्नकेवलमभीष्टतत्फलनल
 भेत० यावद्वर्धितमप्यनर्धविषयना
 सादयेत्० तदासत्प्रतिकार्यस्यकारण
 रूपाऽनुकारेयत्तयोर्गुणौक्रियेयप
 रस्परविरुद्धतांम्रकतः ० सममधि०
 र्यथात्मा० चतुरमेविषमः । क्रमेणो
 दाहरणम् । शिरीषादपिन्दुरद्वीके
 यनायतलोचना । अयत्तपकुशला
 गिनकर्मशिसदनानमः । सिंघना
 सुतसत्पक्षः शशःशीतांशुमाश्रि
 तः । अयसेसाप्रयतचतमन्यः सिं

विषयवित्

विषयैरिषी

आसक्तिर्नविधेयेतिसतांमत्वम् ॥ य
 योक्तम् । दीक्षेणतीव्रे विषयः क्वाप्य
 सर्पविषादपि । विषनिहन्तिमेका
 रंद्रष्टारश्चक्षुषाप्ययम् ॥ अपिच ।
 विषयविषधराणां दीपदंष्ट्रे।त्कटानां
 विषविषमयिसर्पव्यक्तदुष्टे छिताना
 म् । विरमविरमचेतः सन्निधानाद्
 मीपाम्सुखकणमणिहेतीः साहसं
 मास्त्रवाधीः । इति । निर्यासके
 यथा । विशब्दे हि विधिपाथैः सि-
 नीतेर्वन्मुलञ्चते । विशेदेणसिनीती
 ति विषयोऽतीनियामेकः ॥ इति ॥
 प्रवन्धादास्ये।ज्ञातस्तत्र ५ यथाजीव
 वक्ष्ये क्वंशुदुधैतन्यं प्रमेयवेदांतानां
 विषयः ॥ कुरुपञ्जाणादिदेशे ॥ अ
 नपदे ॥ अन्यत्ते ॥ शक्ते ॥ आशये
 । आशये ॥ भोगसाधने ॥ सर्वमेव
 हि कार्यमहटाधीनम् यच्चकार्ययदृष्ट
 टाधीनेतत्तदुपमेगंसाघात्परम्यर
 याजनयस्ये ५ नहिबीजप्रयोजना
 भ्यांविनाकल्पविदुल्वत्तिरस्ति ॥ तेन
 घागुष्पाद्विद्वद्भाण्डान्तसर्वमेवविष
 योभवतीत्यर्थः । इतिसिद्धान्तमु
 क्तावली ॥

विषयवित् । पुं० वाक्सायनादिमुनि
 पु० तेचित्वंरूपयन्ति शब्दादयोवि
 पयाः भूयोभूयोभुज्यमानास्तत्त्वमि
 ति । तदेतत्कल्पनंतेषांविभ्रमना
 चम् । विषयविषयाणां ति विप

यानुसन्धानस्यनिन्दितत्वात् ॥
 विषयाज्ञानम् । न० तन्द्रायाम् ॥
 विषयाधी । पुं० राज्ञि ॥ वैषयिकज
 ने । इन्द्रिये ॥ कामदेवे । विषया
 सक्तपुरुषे ॥
 विषयी । पुं० नृपती ॥ कामदेवे । वै
 ययिके । ध्वनी । विषयोऽद्यास्ति
 । धतद्वनिः ॥ देशे ॥ यश्चादित्वा
 सिनिर्बृद्ध्यभावः पक्षश्चनिपाच्यते
 ॥ न० इन्द्रिये ॥ वि० विषयासक्ते ॥
 आरोप्यमाणे ॥
 विषयैगः । पुं० तिविचारयोर्योगवि
 विशेषे ॥ यथा । षष्ठीशशाङ्के नवमी
 चशुक्तेबुधेहितीयातपनेचतुर्थी । जी
 वेशमी । सौरिकुजिज्ञेसप्तमीयोगावि
 याख्याः कुलनाशकाः स्तुः ॥ बु
 धवारिभद्रारूपेणसिद्धियोगस्तुसप्त
 मीसादश्याचारितार्थी ॥ नतुहितीया
 यामिति । अन्यथाहृष्ट्याद्विवाक्य
 यिरोधः स्यादिति ॥
 विषरुपा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥
 विषलम् । न० विधे ॥
 विषलता । स्त्री० इन्द्रयारुण्याम् ॥
 विषविद्या । स्त्री० विषलमन्त्रे ॥
 विषवेद्यः । पुं० क्वाप्रसङ्गे, गारुडि
 के । जाडुनिके ॥ विद्यामधीति ॥ वि
 क्षिवा । तदधीतेतद्वेदेत्यण् । विप
 छवेद्य ॥
 विषयैरिषी । स्त्री० निर्धिषायाम् ॥

विषाणी

विषशालूकः । पुं० पद्मकन्दे ॥
 विषशूकः । पुं० भद्ररेखे ॥
 विषशृङ्गो । पुं० भद्ररेखे ॥
 विषसूचकः । पुं० चकोरे ॥
 विषसृक्षा । स्त्री० भद्ररेखे ॥
 विषसृन्तो । स्त्री० अपराजितायाम् ॥ निर्विषायाम् ॥
 विषहरः । पुं० गरलनाशकौषधी ॥
 विषहरा । स्त्री० मनसादेव्याम् ॥
 विषहरो । पुं० ॥
 विषहा । स्त्री० देवहालीलतायाम् ॥
 विषा । च० बुद्धौ । विपूर्वात् स्रतेर्वि
 पाविष्टेष्वाप्तचयः ॥
 विषा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥ विषा
 साप्याकटुसिक्तापाचनौदौपनोष्ठ
 रेतु । कफपित्तसिसारामविषकास
 यमित्तामौन् ॥ बुद्धौ ॥ वेवेष्टि । वि
 प्लु ॥ विषप्रयोगेवा । इत्युपधेति
 कः ॥
 विषादुरः । पुं० शल्लोस्त्रे ॥
 विषायाम् । न० पशुशृङ्गे ॥ इभदन्ते
 ॥ कुष्ठनामौपधे ॥ दौल्ले ॥ व्यक्ति
 । असमुधि । चानश्रुसैरुत्पायः ।
 उपसर्गप्रादुर्भावमितिपत्वम् ॥
 विषाणिका । स्त्री० मेघशृङ्गयाम्
 ॥ सातलायाम् ॥ कर्कशशृङ्ग्या
 न् ॥ आधत्तक्याम् ॥
 विषाणो । पुं० एतानि ॥ शृङ्गि
 षि ॥ अटपभनामौपधे ॥ शृङ्गा

विषायुधः

टके ॥
 विषाणी । स्त्री० चीरवासीत्वाम् ॥
 अजशृङ्ग्याम् ॥ फलसाचशृङ्गस
 दृशत्वात् । विषाणमस्यक्षाः ।
 अर्थचायच् । गौरादिः ॥ ति
 न्तिङाम् ॥ अटपभीषधे ॥ हृदि
 कात्थ्याम् ॥
 विषादः । पुं० अवसादे । उपता
 पे । अत्रविषयोभूत्सखनविष्ये
 दागङ्गानिमित्तं शेषापरपर्यायेचि
 त्तव्याकुलीभावे ॥ इष्टनाशकृतेम
 नेभद्र ॥ तदुक्तम् । विषादयेत
 शसोभद्रउपायाभाक्षनाशयोरिति
 विषद्वनम् । पद्लु ॥ अच् ॥ मी
 ष्टे ॥ विषादात्मककनोमुणः ॥
 विषादनौ । स्त्री० पलाशीलतायाम् ॥
 विषादौ । वि० सतशमसन्तुष्टरभा
 वयस्त्वे नोनुशीचनशीले ॥
 विषाननः । पुं० सर्प ॥
 विषान्तकः । पुं० शिवे ॥ वि०
 विषनाशके ॥
 विषापष्टः । पुं० पाठली । सुष्ककी ॥
 विषापष्टा । स्त्री० दृन्द्रशरुष्याम् ॥
 निर्विषायाम् ॥ नागदमन्याम् ।
 अर्कमूलायाम् ॥ सर्पकङ्का-
 लिकायाम् ॥
 विषाभावा । स्त्री० निर्विषायाम् ॥
 विषायुधः । पुं० सर्पे । न० विप
 युक्तास्त्रे ॥

विपुषत्

विषारः । पुं० सर्वे ॥
 विषारातिः । पुं० कृष्णधत्तूरके ॥
 विषारिः । पुं० घृतकरस्त्रे ॥ महा
 चक्षुःशक्ति ॥
 विषास्यः । पुं० अहौ ॥ वि० वि
 पयुक्तमुत्से ॥
 विषास्या । स्त्री० भङ्गातके ॥
 विषीदन् । वि० विषादं कुर्वति ।
 अतिदुःखिते ॥
 विपु । अ० नानार्थे ॥ साम्ये ॥ सर्व
 तीर्थे ॥
 विपुषः । पुं० विपुषदास्यकाले ।
 विपुषे ॥ विपुषानामशुचिद्रुति
 विष्वस्त्रि । तान्यस्यसन्नि । पामा
 दिषु० विष्वगिच्छुत्तरलीपद्याक्तस
 म्भे रितिगणसूत्राप्रत्ययत्तरपद-
 लेापच । विपुषदास्यकालस्यहिना
 नागतानिदिनानिसन्ति० दिनान्त
 राणान्यूनधिकभावस्यतन्मूलक-
 च्चात् ॥
 विपुषम् । न० समराविन्दिवेकाले-
 । तुलामेपथारकस्यसङ्कमे ॥ वि
 पुषाम्यमस्यास्ति० तुलयामेपेणस-
 हदेत्यर्थे० वप्रकरणे अन्येभ्योपौलु
 ळ्ठे र्यः ॥
 विपुषत् । न० विपुषे ॥ प्रथमेकृत्ति
 कोभागेवदाभास्त्रास्तदाशशी । वि
 शाखानांपतुर्थे शिसुनेतिष्ठत्यसंशय-
 म् ॥ विशाखायांयदास्युंशरत्वं

विष्कम्भकः

शंढतीयकम् । तदाचन्द्रविजानी
 यात्कृत्तिकाशिरसिस्थितम् ॥ तदेव
 विपुषास्योवैकालः पुष्योविधीय
 ते । तदादानानिदेयानिदेवेभ्यः
 प्रयतात्मभिः ॥ इतिविष्यपुराण
 म् ॥ विपुषाम्यमस्यास्ति० तुल
 यामेपेणसहदेत्यर्थे मनुपुप्रत्ययः ॥
 विषूचिः । स्त्री० नानागतौ । पृष
 कृत्ते ॥
 विषूचिका । स्त्री० प्रवाहिकायाम् ॥
 विषूचीनः । वि० सर्वतः प्रच्यते ॥
 विषीपधी । स्त्री० नागदन्ध्याम् ॥
 विष्कः । पुं० विशतिवर्षकेगजे ॥
 विष्कम्भः । पुं० श्यागविशेषि ॥ तत्रो
 त्पन्नस्यफलंयथा । विष्कम्भयोगाय
 दिजन्मपालीकार्ये स्वतन्त्रोमनुजस्य
 दानीम् । सुदृत्कलत्रात्मजसौष्य
 सुयंशुस्यनिर्माणविधीसमर्थः ॥
 विम्भारे ॥ प्रतिवम्भे । अगला
 याम् । आगल० इतिभाषा ॥
 श्यागिनांयन्त्रमेदे ॥ विष्कम्भाति ।
 स्त्रम्भुः सौत्रोरीधनार्थः । कर्म
 ग्यण् । वेः स्त्रम्भावेरितिपत्वम्
 हवे ॥
 विष्कम्भकः । पुं० पूर्वमनसङ्घेष
 पूर्वकतत्प्रतिपक्षोत्कृष्टमनस्येधि
 ॥ यथा । वृत्तवर्तिप्यमापानांफ
 यांशानान्तुसूचकः । विष्कम्भकइ
 तिस्थ्यातीहीनपात्रप्रयोजकइति ॥

विष्ट :

विष्कम्भशैल : । पुं० मेरोदाख्यायिंस्त्रि
 तेषुचतुर्षुपर्वतविशिष्यु ॥ यथा ।
 विष्कम्भशैलाद्यज्वारोमेरा : स्त्रीयां
 यवेधसा । लघ्वादीनिप्रत्यय : ऋभा
 स्तोपांपूर्वेणमन्दर : ॥ श्वेतोहरिद्रा
 चूर्णाभियोम्यतोगन्धमादन : । प्रती
 ध्याविपुलोनील : सुपाश्र्व : सौम्य
 तोऽरुण : ॥ सहस्रयोजनीच्छाया
 स्तोपुकल्पद्रुमाः स्थिताः । कदम्बज
 न्बूचश्रवण्ययोधौषोत्तरान्तिका ॥

विष्कम्भि : न० अर्शलायाम् ॥ वि
 ष्कम्भाति० रुणदि० स्तम्भु० । आ
 वश्यकैशिनि : ॥

विष्कल : । पुं० याम्यशुकरे ॥ इ०
 रा० नि० ॥

विष्किर : । पुं० खगे । पक्षिणि ॥
 पक्षिविशेषार्णवणे ॥ यथा । वर्त-
 कालावविकिरकपिञ्जलकतिचिराः
 । कुलिङ्गकुकुटायाश्चविष्किराः स
 मुदाहताः ॥ विकीर्यभक्षयन्त्येते
 यस्मात्तस्माद्विष्किराः ॥ विष्कि
 रामधुरा : शीता : कषाया : षट्
 पाकिन : । बल्लाहृष्यास्त्रिदेःपद्माः
 पथ्यास्ते लघवः स्मृताः ॥ विष्कि-
 रति । कृ० । इगुपधेतिकः । वि-
 ष्किरः शकुनिर्विकिरोवेतिपक्षेसु
 ट् । परिनिविम्बइतिषत्वम् ॥

विष्ट : । वि० प्रविष्टे ॥ संवहे ॥ विश
 ति । विश० । ऋ : ॥

विष्टर :

विष्टपम् । न० पुं० विष्टपे । भुषणे ॥
 यिद्यन्त्यस्मिन्सुकृतिनः । विष्मप्रवे
 शने । विष्टपविष्टपविशिपोलपा
 -इतिविशैरोयाद्विष्कः कपन्प्रत्ययः
 । प्रत्ययस्यतुट् । त्रष्टेतिषत्वम् ।
 सूत्रेविष्टपस्थानेपिष्टपइतिपकारादि
 पाठसूत्रज्ज्वलदत्तरोक्तोक्तइतिवोध्
 म् । नायंयुक्तः यत्रब्रधुस्यविष्टपमि-
 त्वादी० दन्तोद्यदिपाठस्यदर्शनात्
 विष्टव्यः । वि० विधृते ॥

विष्टम्भः । पुं० प्रतिबन्धे ॥ आमयस्य
 प्रमेदे । आनाहरोगे ॥ तल्लक्षणम् ।
 आमंसकृद्धानिधितंक्रमेणभूयोविव
 र्त्तविगुणानिलेन । प्रवर्त्तमानंनयथा
 स्वमेनंविकारमानाहमुदाहरन्ति ॥
 आममपक्वमाहारसारम् । शकृत्पु
 रोषंवाक्रमेणनिधितंसञ्चितम् । भू
 योविगुणानिलेनदुष्टवायुनाविवर्त्त
 व्यामयोधितम्बायवास्त्रंपूर्ववत्प्र
 वर्त्तमानम् । एनंविकारमानाहमा-
 ह्वुः ॥ चत्तरदेशगतप्रतिबन्धे ॥
 आक्रमे ॥

विष्टम्भो । वि० विष्टम्भरोऽगजनके ॥
 विष्टम्भरोऽगवति ॥

विष्टरः । पुं० विष्टपिनि । मष्टीरुष्टे ॥
 दर्भसुष्टौ ॥ पीठाद्यासने ॥ आदि
 नाकुशासनादिषट् : ॥ समध्ययन्य
 दर्भासने ॥ विष्टरलक्षणम् यथा ।
 विष्टरस्तु० साहहितयमानावर्त्तवति ॥

विष्णु, क्रान्ता

क्तैः ॥ वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वम् ।
 विष्वख्याप्तौ । विषेः क्विञ्चेति ० नुः
 । रथाभ्यामितिणत्त्वम् ॥ वेषति ०
 सिञ्चति ० षाप्यायतेविश्वम् ० इति
 वा । विष्णाति ० विद्युङ्क्तेभक्तान् ०
 मायापसारणे नसंसारदितिवा ।
 पूर्ववद्भुः ॥ विशति ० भूतेन्द्रियम
 नाञ्जीवभावेनसर्वप्राणिनः ० विश
 न्तिसर्वभूतान्यत्रेतिवा । यस्माद्धि
 टमिदंसर्वतस्त्वशक्त्यामहात्मनः ।
 तस्मादेवेच्यतेविष्णुर्विशधासाः प्र
 वेशनात् ॥ यद्वा । रिदसीव्याप्यको
 न्तिरभ्यधिकास्थितास्यतितथा । व्या
 प्तं मेरिदसीपार्यकान्तिरभ्यधिकास्थि
 ता । विशेषेणक्रामति । क्रमु ० वि
 पूर्वः । अस्नात् ० षु प्रत्वयोधातुलो
 पश्चपृषादरादित्वात् क्रमणाद्दोष्यहं
 पाघं विष्णुरित्यभिधीयते ॥ यज्ञे ॥
 वामने ॥ वेवेष्टिविभिर्दिक्रमेरेवली
 कचयमितितया ॥ शुर्वे ॥ वसुदेव
 ताग्राम् ॥ यज्ञौ ॥ धर्मशास्त्रवार्तुमु
 निविशेषे ॥

विष्णु ऋक्षम् । न ० श्रवणर्षे ।

विष्णुकन्दः । पुं ० मूलविशेषे ॥ वि
 ष्णुगुप्ते । जलवासि । इहलकन्दे ।
 दीर्घपञ्चे ॥

विष्णु, क्रान्ता । स्त्री ० अपराजिताया
 म् ॥ अपराजितायापत्याच्च पञ्जा
 तिरपिविष्णु, क्रान्ता । रात् पर्यायाः

विष्णु, पदम्,

। हरिक्रान्ता ० नीलपुष्पा ० अपराजि
 ता ० नीलक्रान्ता ० सुनीला ० विक्रान्ता
 ० हृदि कतिराजनिर्घण्टः ॥

विष्णु, गुप्तः । पुं ० कौशिल्यमुनी ॥
 विष्णु, गुप्तकम् । न ० चाणक्यमूलके ॥
 विष्णु, गुप्तम् । न ० विष्णुमन्दिरे । स
 स्वपुरे ।

विष्णु, चक्रम् । न ० सुदर्शनचक्रे ॥ क
 रस्यरेखामयचक्रे ॥ विष्णु, चक्रं करे
 चिह्नं सर्वेषांचक्रवर्तिनाम् । भव
 स्वव्याहृतीयस्यप्रभावश्चिदशैरपि ॥
 विष्णु, तैलेम् । न ० भैषज्यरत्नावल्या
 युक्ते लघुहृद्देदभिज्ञेतैलेविशेषे ।

विष्णु, दत्तः । पुं ० परिचिन्नृपती ॥

विष्णु, देवतम् ।) वि ० विष्णुधिटाट
 विष्णु, देवत्वम् ।) देवताके ॥ श्रवणे ॥

विष्णु, देवत्वा । स्त्री ० एकादश्याम् ॥
 द्वादश्याम् ॥ एकादशीद्वादशीचप्रो
 क्ताश्रोचक्रपाणिनः ॥

विष्णुधर्मः । पुं ० शास्त्रविशेषे ॥ वि
 थाविशेषे ॥

विष्णु, धर्मोत्तरम् । न ० संहिताविशि
 षे ॥ तत्रप्रश्नकर्त्ताननमेजयमुतः
 ० यत्कारः शौनकादयः ॥

विष्णु, पञ्जरम् । न ० विष्णु, कवचविशे
 षे ॥

विष्णु, पदम् । न ० वियति, पाकाशे ॥
 विष्णोः पदम् ० चास्पदंस्वरूपं वा ॥

विष्णुभक्तः

विष्णुवाद्यः

बल्ले । विष्णोः स्थाने ॥ यथा ।
 अपुण्यपुण्ये । परमेष्ठीयाशिपार्तिहे-
 तवः । यथागत्वानशीचन्तितदि-
 ष्योः परमंपदम् ॥ पुं० शीरोदे ॥
 विष्णुपदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ विष्णुः
 पदंस्थानंयथाः सा । गौरादित्वा
 न्ङीप् ॥ द्वारिकायाम् ॥ रवेः से
 ङ्कान्तिविशेषः । इपालिषट्सिंहेषु
 विष्णुपथकंसङ्कमे ॥
 विष्णुपुरम् । न० वैकुण्ठे ॥ विष्णोः
 पूः । ऋक्पूर्वित्प्रत्ययः ।
 विष्णुभक्तः । त्रि० वैष्णवि । विष्णु
 भक्तिविशिष्टे ॥ तद्वक्षणं यथा । म
 त्कर्मकृतमत्परमेःमदुभक्तः सङ्गव-
 र्जितः । निर्बैरः सर्वभूतेषुयः स
 सोमेतिपाण्डव ॥ नचलतिनिजवर्ण
 धर्मतीयः सममतिरात्मसुहृद्विपक्ष
 पक्षे । नहरतिनचहन्तिक्लिष्टदुष्टैः
 सितमनसतमवैहिविष्णुभक्तम् ॥
 विमलमतिरमत्सरः प्रशान्तः शुचि
 चरितोऽखिलसखमिभूतः । प्रिय
 हितवचनीस्तमानमावीवसतिसदा
 हृदितस्ववासुदेवः । सकलमिदमह
 क्षवासुदेवः परमपुमान्परमेष्ठिनः
 सएकः । व्रतमतिरचलाभयच्यन
 न्नेहृदयगतेब्रजतानुविहायदूरात् ॥
 यमनियमविधूतकल्मषाणामनुदि
 नमच्युतसक्तमानसानाम् । अपयत
 मदमानमत्सराणां ब्रजभट्टदूरतरेण

मानवानामिति ॥
 विष्णुभक्तिः । स्त्री० भगवत्सेवायाम् ॥
 विष्णुमाया । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वि-
 ष्णुक्तौ । अव्यक्तं व्यक्तरूपेणरजःस
 च्चतमेऽगुणैः । विभज्यद्यार्थं कुरुते
 विष्णुमायेतिसोच्यते ॥ विष्णुरेव
 माया । एकैवशक्तिः परमेष्ठिनरस्य
 भिन्नाचतुर्धाव्यवहारकाले । मायेभ
 वानीपुरुषेषुविष्णुः कोपेषुक्वाली
 समरेषुदुर्गा । इत्यनेनविष्णुकालि
 कयोरेकमूर्तित्वप्रतिपादनात् ॥
 विष्णुयथाः । पुं० ब्रह्मयथाः पुत्रे ।
 फल्किपितरि ।
 विष्णुरथः । पुं० नागान्तके । गरुडे
 । विषयोःरथइव । यद्वा । रथः
 पीरुपदेह्योरिति विकारगुडशेषः ।
 विष्णोरथः पीरुषदेहोवा ॥ विष्-
 णोः स्पन्दने ॥
 विष्णुरातः । पुं० अभिमन्युसुते ।
 परीक्षिन्नपत्नी ॥ विष्णुनारातः ॥
 विष्णुलिङ्गी । स्त्री० वर्तिकापक्षिणि ।
 विष्णुवज्रभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ लघु
 न्याम् ॥ अग्निशिखायाम् ॥
 विष्णुवाहनम् । न० अरुणावरजे ।
 गरुडे । विष्णोर्वाहनम् ॥ गरुडः
 शालमल्लरुथावरजाविष्णुवाहन
 इतिहेमचन्द्रः ॥
 विष्णुवाद्यः । पुं० गरुडे

विष्णु, क्रान्ता

क्तैः । वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वम् ।
 विप्लव्याप्नोति । विषेः किञ्चेति० नुः
 । रपाभ्यामितिणस्त्वम् ॥ विषति०
 सिञ्चति० आप्यायतेविश्वम्० इति
 वा । विष्णाति० विद्युङ्क्तेभक्तान्०
 सायापसारणेनसंसारादितिवा ।
 पूर्ववद्भुः । विशति० भूतेन्द्रियम
 नीलीवभावेनसर्वप्राणिनः । विश
 न्तिसर्वभूतान्यत्रेतिवा । यस्माद्वि
 टमिदंसर्वतस्त्वेषत्त्वामशक्तनः ।
 तस्मादेवोच्यतेविष्णु विशधातोः प्र
 विशनात् ॥ यद्वा । रोदसीव्याप्यको
 न्तिरभ्यधिकास्थितास्वेतितथा । व्या
 प्तं मेरोदसीपार्थकान्तिरभ्यधिकास्थि
 ता । विशिषेणक्रामति । क्रमु० वि
 पूर्वः । अस्मात्प्राप्रश्चयोधातुजो
 पञ्चपृषादरादिष्वात् क्रमणादोप्यहं
 पार्थविष्णुरित्यभिधीयते ॥ यञ्जे ॥
 धामने ॥ वेवेष्टिविभिर्दिक्रमेरेवलो
 कचयमितितथा ॥ शुभे ॥ वसुदेव
 ताशाम् ॥ वज्रौ ॥ धर्मशास्त्रकर्तृसु
 निविशेति ॥

विष्णु, रुद्रम् । न० श्रवणार्थे ॥

विष्णु, कन्दः । पुं० सूत्रविशेषे ॥ वि
 ष्णुगुप्ते । जलपासे । उड्कन्दे ।
 दीर्घपञ्च ॥

विष्णु, क्रान्ता । स्त्री० अपराजिताया
 म् । अपराजितायाचन्याद्युपला
 तिरपिविष्णु, क्रान्ता । तत्पर्यायाः

विष्णु, पदम्

। हरिक्रान्ता० नीलपुष्पा० अपराजि
 ता० नीलक्रान्ता० सुनीला० विक्रान्ता
 ० हृदि० कोतिसाक्षनिर्घण्टः ॥

विष्णु, रामः । पुं० कौरिडन्वसुनौ ॥
 विष्णु, गुप्तकम् । न० चाणक्यमूलके ॥
 विष्णु, रुद्रम् । न० विष्णुमन्दिरे । स्व
 म्बपुरे ॥

विष्णु, चक्रम् । न० सुदर्शनचक्रे ॥ अ
 रस्यरेखामयचक्रे ॥ विष्णु, चक्रं करे
 विष्णु सर्वधाचक्रवर्तिनाम् । भव
 स्वव्याहृतोयश्चप्रभावच्छिदशैरपि ॥

विष्णु, तैलम् । न० भैषज्यरत्नावल्या
 द्युक्ते लघुहृद्देभिन्नेतैलविशेषे ।
 विष्णु, दत्तः । पुं० परिशिद्धपृथ्वी ॥

विष्णु, देवतम् ।) वि० विष्णुधिष्ठा
 विष्णु, देवत्वम् ।) देवताके ॥ श्रवणे ॥

विष्णु, देवद्या । स्त्री० एकादश्याम् ॥
 द्वादश्याम् ॥ एकादशीद्वादशीचप्री
 ताशौचक्रपाणिनः ॥

विष्णु, धन्वा । पुं० शास्त्रविशेषे । वि
 द्याविशेषे ॥

विष्णु, धर्मोत्तरम् । न० संज्ञिताविशे
 षे ॥ दक्षप्रश्नकर्ताधनमेजयसुतः
 ० वक्तारः शौनकादयः ॥

विष्णु, पद्मरम् । न० विष्णु, कषपविशि
 षे ॥

विष्णु, पदम् । न० वियति, चाकाशे ॥
 विष्णोः पदम् ० चास्पदंस्वरूपं वा ॥

विष्णुभक्तः

चक्रे । विष्णोः । स्थाने ॥ यथा ।
 अपुण्यपुण्यं । परमेष्ठीणां शिवातिष्ठे-
 रायः । यथा गत्वान्निश्चिन्तादि-
 ष्योः परमपदम् ॥ पुं० । जीरोदि ॥
 विष्णुपदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ विष्णुः
 पदं स्थानयथाः सा । गौरादित्वा
 न्डीय ॥ हारिकायाम् ॥ रविः सं-
 हृत्तान्तिविशिषे । हयालिघटसिंहेषु
 विष्णुपदकंसङ्क्रमे ॥
 विष्णुपुरम् । न० वैकुण्ठे ॥ विष्णोः ।
 पूः । ऋक्पूर्वित्यप्रत्ययः ।
 विष्णुभक्तः । त्रि० वैष्णवे । विष्णु
 भक्तिविशिष्टे ॥ तल्लक्षणं यथा । म-
 त्कर्मकृतमत्परमेऽमद्भक्तः सङ्ग-
 र्जितः । निर्द्वैरः सर्वभूतैषुयः स
 मामेतिपाशुद्व ॥ नचलतिनिजवर्ण
 धर्मतयः सममतिरात्मसुहृदिपक्ष
 पक्षे । नहरतिनचहन्तिक्लिष्टदुर्घैः
 सितमनसतमवेहिविष्णुभक्तम् ॥
 विमलमतिरमस्वरः प्रशान्तः शुचि-
 चरितोऽखिलसत्त्वमिचभूतः । प्रिय
 हितवचनोस्तमानमायोवसतिसदा
 हृदितस्ववासुदेवः । सकलमिदमह-
 स्ववासुदेवः परमपुमान्परमेश्वरः
 सएकः । इतिमतिरचलाभवच्यम्
 श्लोहृदयगतिव्रजतानुविधायदूरान् ॥
 यमनियमविधुतकल्मषाणामनुदि-
 नमच्युतसक्तमानसानाम् । अपगत
 मद्मानमत्सराणां ब्रह्मभट्टदूरतरेण

विष्णुवाद्यः

मानवानामिति ।
 विष्णुभक्तः । स्त्री० भगवत्सेवाया
 म् ॥
 विष्णुमाया । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ वि-
 ष्णुत्तौ । अव्यक्तं व्यक्तरूपेणरजः स-
 त्वतमोगुणैः । विभज्ययार्थं कुरुते
 विष्णुमायेतिसौष्यते ॥ विष्णुरेव
 माया । एकेवशक्तिः परमेश्वरस्य
 भिन्नाचतुर्वाव्यवहारकाले । भोगेभ-
 वानीपुरुषेषुविष्णुः कौपेयकाली
 समरेषुदुर्गा । इत्यनेनविष्णुकालि-
 कयोरेकमूर्तित्वप्रतिपादनात् ॥
 विष्णुधयाः । पुं० ब्रह्मधयः पुत्रे ।
 कल्किपितरि ।
 विष्णुरथः । पुं० नागान्तके । गरुडे
 ॥ विष्णोरथद्वयः । वदुवा । रथः
 पौरुषदेहयोरितिचिकाशुद्वेषः ।
 विष्णोरथः पौरुषदेहात् ॥ विष्-
 ष्योः स्पन्दने ॥
 विष्णुरागः । पुं० अभिमन्युसुते ।
 परीक्षित्पती । विष्णुनारातः ॥
 विष्णुलिङ्गी । स्त्री० शक्तिपक्षिणि ॥
 विष्णुवक्त्रभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ लक्ष-
 म्याम् । अग्निशिखायाम् ॥
 विष्णुवाहनम् । न० अरुणावरले ।
 गरुडे ॥ विष्णोर्वाहनम् ॥ गरुडः
 शाल्मल्यरुणावरलोविष्णुवाहन
 इतिहेमचन्द्रः ॥
 विष्णुवाद्यः । पुं० गरुडे

विष्वक्सेनः

विष्णुस्थानम् । न० तीर्थविशेषः ।

विष्वन्दनः । पुं० रोचकवस्त्वन्तरे ।

विष्यदे ॥ यथाङ्गसूदशास्त्रे । दधि

क्षीरेसमेष्वत्वात्त्वर्द्धभागाधश्रिते ।

अष्टमांशंक्षिपेत्तत्रतण्डुलाद्भिस्त्वच

सिक्तान् ॥ प्रियाणपनसाम्बाणांम

ज्यामाचंसमक्षिपेत् । क्षीरादूर्द्ध्व

तश्चैवशर्करास्रतधान्दसेत् ॥ सिद्ध

स्त्रिकटुकोपेतः कपूर्वेणाधियासि

तः । एषविष्वन्दनेनामदेवलिङ्गे

पिदुर्लभः ॥ यस्मिन्पक्षेक्षिष्टतंस्र

न्दतेसर्वतोमुखम् । तस्मात्सूपवि

धानञ्चैविष्वन्दनइतिस्मृतः ॥ वि

ष्यन्दोवृहद्योऽयः पिसानिलङ्गे

गुरुः । रुच्योवहृतरेखादुर्बलशुक्र

क्षुरोऽसिः ॥ इति ॥

विष्यः । वि० विप्रवधोचिते ॥ विविध

वधः । नौवयोधर्मविधिष्यादिना

यत् ॥ विदायङितोवा । उगवा

दिभ्यायत् ॥

विष्वः । वि० हिंस्रः ।

विष्वक्पर्णी । स्त्री० भूम्यामलक्ष्याम्

॥ विष्वक्षिपर्णान्यस्र ॥

विष्वक्सेनः । पुं० जनाङ्गेने । वि

ष्णो ॥ विष्णुनानाश्रुतिगच्छतीति

। षट्त्विगादिनाङ्गिन् । उगितसेति

क्षीप् । विष्वक्सीसेनायत् । गकार

परत्वादेतिसंज्ञायामगादितिनघ

त्वम् ॥ विष्वगश्चतिमलायन्तेदेव

विसम्

सेनायद्रथोद्योगमावेशेतिवा ॥ वि

ष्णोर्निर्मात्यधारिषि ॥ यथादशेम

नी ॥

विष्वक्सेनप्रिया । स्त्री० वाराह्यामोष

धौ । चामारवाल्-इ०गौ०दे०भा०

। लज्जाम्भि ॥ विष्वक्सेनस्यप्रिया ।

विष्वक्सेना । स्त्री० प्रियङ्गुः । फलि

न्याम् ॥ विष्वक्सेनाति । विष्

वन्धने । कण्वृक्षौल्यादिनामः ॥

विष्वक् । अ० परितः । समन्ताद्दृष्टे

॥ नानाविधगतौ ॥ तुल्याहाराच

कालि । विष्णुशक्ति । अक्षु० । कि

न् ॥

विष्वङ् । पुं० पुरुषे । आत्मनि । चो

अज्ञे । विविधंसृष्टयश्चति । अक्षु

० । किन् ॥

विष्वग्नम् । न० भोजने ॥ शब्दकर

थे ॥

विष्वदस्त्रङ् । वि० सर्वतो गच्छति । वि

ष्वग्तिके । विष्वगश्चति । षट्त्वि

गादिनाञ्चेः किन् । विष्वग्देवथो

रिष्वदस्त्रदिशः । क्षियांविष्वद्रीचौ ॥

विष्वगः । पुं० भक्षणे ॥

विसंवाद् । पुं० विप्रलम्भे । अक्षीक

तासम्पादने ॥ विरुहसम्यग्वदन

म् । वदेभविष्वङ् ॥

विसंवादि । वि० विलक्षण्ये ॥

विसम् । न० स्थालि । अक्षादीनाम्

ले । विसति । विसमेरथे । इयु

विसर्जनम्

पधितिकः ॥

विसकण्ठिका । स्त्री० मलाकायाम् ॥

विसकुसुमम् । न० कमले ॥

विसद्वटः । पुं० सिद्धे । मृगैन्द्रे ॥

इद्गुदीष्ठे ॥

विसतप्तुः । पुं० मृगालसूत्रे

विसनाभिः । पुं० पद्मिन्याम् ॥

विसपुष्यम् । न० नलिने ॥ विसष्ट

पुष्यम् ॥

विसप्रसूनम् । न० चमोरुहे । नलि

ने । पद्मे ॥ विसस्यप्रसूनम् ॥

विसम्बाद्ः । पुं० विप्रलम्बे । मि

थ्याख्यानेनवक्षणे । अङ्गीकृतास

म्पादने ॥

विसरः । पुं० सन्दोहे । ब्रजे । समू

हे । विसरति । स्रगती । पचादा

च् । प्रसरे ॥

विसर्गः । पुं० दाने ॥ स्वागि ॥ ग

लनिर्गमे । पादुपस्थयोर्व्यापारे ॥

विभासिरयनभेदे ॥ विसर्जनीये ॥

यथा । शृङ्गलडालवत्सलधालि

काङ्गाचयुग्मयत् । निषवत्कृष्णसर्प

स्यविसर्गोद्यमितिस्यूतः ॥ विशिष

सृष्टौ ॥ यथा । पुरुषानुग्रहीताना

नेतेषांवासनामयः । विसर्गोवस

भाकारेःषीनाङ्गीजचराचरम् ॥ वि

सर्जनम् । स्रज् । घञ् ॥ वि

विधंसृज्यतेक्षियतेवा० घञ् ।

विसर्जनम् । न० दाने । मरिच्यागे

विसारः

॥ सम्येषणे ॥ सृजेर्विपूर्वाङ्गावे
ल्युट् ॥

विसर्जनीयः । पुं० विसर्गे । द्विवि
न्दुके ॥

विसर्प्यः । पुं० रोमविशिषे । सवि

वामये ॥ अश्वविप्रकृष्टनिदानंस

खड्यानिरुक्तिश्चाह । समयाम्बक

टुष्णाटिसेवनःहोषकीपतः । वि

सर्पः सप्तधाज्ञेयः सर्वतः परि

सर्पणात् ॥ आदिगन्दाचरकीकृष्ट

रितशाकशिगडाक्षीप्रभृतीनांगृह्य

म् ॥ सप्तधात्वपिब्रथोति । पृथ

क्वयस्त्रिभिर्द्वैकैःविसर्पादनुदुजा-

स्त्रयः । बातिकः पैत्तिकश्चैयक

फजः साङ्निपातिकः । पञ्चारण

तेयीसर्पावच्छन्तेदुन्दुकास्त्रयः ॥

चाम्नेयोवातपित्ताभ्यांघ्न्यास्यः

कफयातकः । वस्तुकर्दमकीघोर-

सपित्तकफसम्भवः ॥ एषांलक्षणा

द्विकघ्न्यान्तरादधेयम् ॥

विसर्प्यणम् । न० प्रसरे । तन्नुत्र

चादेर्विसर्प्यणे ॥ सप्लुगती ।

ल्युट् ।

विसर्प्यिः । पुं० विषर्पे ॥

विसलम् । न० विसलये । पल

वे ॥

विसारः । पुं० मस्ये ॥ विप्रिषिपसर

ति । स्रगती । व्याधिमस्यबले

पुधेतिशच्यमितिघञ् ॥

विसूची

विसारिणी । स्त्री० मापपण्याम् ॥
विसारितः । वि० प्रसारिते । विपू
र्वात्सर्त्तः क्तः ॥

विसारी । वि० प्रसरणशीले । प्रसा
रिणि ॥ विसरणम् । स० । घञ्
विसारोऽस्ति । भतइनिः । भ
भोच्छां विसरतिवा । बहुव्रमाभी
च्छाये० इतिणिनिः ॥

विसिनौ । स्त्री० पद्मिन्द्याम् ॥ मृ
णाले ॥ विसमस्यस्याः । पुष्करा
दिभ्यइतिइनिः ॥

विसूचिका । स्त्री० अजीर्णहेतुकीरो
गविशेषः । विसूच्याम् ।

विसूची । स्त्री० विसूचिकायाम् ॥
अष्टासप्तत्यन्तु । मूर्च्छातिसारीपम
थुः पिपासाशूलभ्रमोर्दृष्टनजृम्भदा-
हाः वै र्णाकम्पीडद्वैरुलक्षभभ-
न्तितव्यांशिरसयभेदः ॥ अष्टास
पद्रवाद्यथा । निद्रानाशेऽरतिः
कम्प्योमूत्राघाताविमंजता । अमी
उपद्रवाघोराः विसूच्याः पञ्चदा
रुणाइति । निरुक्तियंथाहुः । सू
चीभिरिवगात्रोणितुदन्सन्तिष्ठतेऽ
निलः । यचानीर्णैचसावेदीर्विसू
चीतिनिगद्यते । नतांपरिमिता-
हाराक्षमन्ते विदितागमाः । मू
टास्तामजितात्मानोत्तमन्तेऽथन-
लोक्षुपाः । अष्टासप्तित्सायथा ।
लज्जनवीरकसैम्बधगम्बकचिकटुरा

विस्तारः

मठवृष्मिदंसमम् । सपदिनिस्तु
रसेनविसूचिकांहरतिभोरतिभोग-
विचक्षणै इतिखोलिम्भराजः ॥

विसूरितम् । न० अनुतापे ॥ इ०
ल० घ० ॥

विसृतः । वि० विसृते । विसर
तिस्त । स० । गत्यर्थे तिक्तः ।
विसृत्वतः । वि० विसृते ॥

विसृत्वरः । वि० प्रसारिणि प्रसरण
शीले ॥ विसरतितच्छोलः । स०
। इण् नशनीतिक्तरप् । हस्तस्येति
तुक् ॥

विसृमत्वम् । न० विसृते ॥

विसृमरः । वि० विसृत्वरः ॥ वि
सरतितच्छोलः । स० । वसदः
क्तरच् ॥

विसृष्टः । वि० निश्चिते । उत्पादिते
॥ विपूर्वात्सृजिः क्तः ॥ सुक्ती-
॥ दृष्टे ॥ विशिष्येणसृष्टः ॥

विसृः । पुं० ईद्वीच् । सुषर्णे ।
हेमः धोडशसुमासिपु । अशीतिर
क्तिकापरिमिते । स्वर्णे ॥ विसृते ।
विसरत्सर्गे । क्तः । आगमशास्त्र
स्थानित्वत्वाङ्गे ॥

विस्तारः । पुं० शब्दस्यविस्तारे । वा
क्प्रपञ्चे ॥ विस्तारे ॥ प्रणये ॥
विस्तारणम् । सृञ् श्वाच्छादने ।
क्तरप् ॥ घीठे ॥ समूहे ॥

विस्तारः । पुं० तिथ्यंगादती ।

विस्तारित :

विस्तृती । प्रष्टतायथवेसमूहे ॥ वि
टपे । शाखापक्षवादिसमुच्चये ॥
रुम्बे । विस्तौर्णतायाम् । विद्य
हे । व्याप्ति ॥ विस्तारणम् । पुं० ।
। प्रथमेवावशब्दप्रतिघञ् । विभू
शी । यद्यो । विस्तारः सर्वभूतस्य
विष्णोः सर्वमिदं जगत् । द्रष्टव्य
मात्मवत्तस्मादभेदेनविचक्षणैरि
ति । सर्वभूतस्यसर्वात्मकस्य ॥

विस्तारितः । वि० विस्तृते ॥ प्राग्भि
सारि ॥

विस्तौर्णः । वि० विपुले । विगालि ॥
विस्तौर्णतेस्य । स्तृञ्० । ज्ञः ।
रदाभ्यामितिनः ॥

विस्तौर्णपणः । पुं० न०मानकद्रुमे
। महापत्रे ॥

विस्तृतः । वि० विस्तृते । गते । वि
स्तारिते । लब्धविस्तारि ॥ विस्तार्यते
स्य । स्तृञ्० । गत्यर्थेतिक्तः ॥

विस्तृतिः । स्त्री० विस्तारि ॥ विस्तार
णम् । क्तान् ॥

विस्तृष्टः । वि० सुव्यञ्जे । सुस्पष्टे ॥
न०प्रकटोदिते । प्रकटोक्त ॥

विस्तारः । पुं० धनुषः स्त्रानि । यो
धानांधनुगुणयव्ये ॥ विस्फुरणम् ।
स्फुरस्फुरणे । घञ् । स्फुरतिस्फु
लत्त्वोर्ध्वोत्थात्त्वम् ॥ स्फुरस्फुर
णोवा ॥

विस्तारितः । वि० निघोषिती ॥ वि

विस्मयाविष्टः

वर्त्तिते ॥ प्रकाशिते ॥ विपूर्णाण्
व्यन्तस्फुरतिः । ज्ञः ॥

विस्फुरणम् । न० सर्वत्रप्रसरणे ॥
विस्फुरितः । वि० स्फूर्त्तिपिशिष्टे ॥
विस्फुरितः । पुं० विपप्रभेदे ॥ अ
मिकण्ये ॥

विस्फूर्ज्युः । पुं० उद्रेकी ॥ ट्टिवो
युच् ॥

विस्फूर्ज्युतः । वि० सङ्क्षुभिते ॥
विस्फोटः । पुं० विरुद्धस्फोटके । पि
टके । पिटकायाम् । पिडिया० फो
डा० इ० भा० ॥ विस्फोटितः स्फु
टिर्विशरणे । अच् । वारणे घञ्
या ॥

विस्फोटकः । पुं० न्नयविशेषे । वि
स्फोटे ॥ विस्फोटितः स्फुटिर्
यवल् ॥

विस्मयः । पुं० अद्भुते । आश्चर्ये । अ
लौकिकचमत्कारविशेषे ॥ यथा ।
विबिधेपुपदः ये पुलाकसीमातिवर्षा
यु । विस्फारयं तसोयस्तुसविस्मय
उदाहृतः ॥ गर्भे । दर्भे ॥ विस्मय
नम् । म्लिङ् ईषसने । एरच् ॥
सन्देहे ॥

विस्मयान्वितः । वि० विलम्बे ॥ वि
स्मयेनआश्चर्येणान्वितः ॥

विस्मयाविष्टः । वि० अद्भुतदर्शनज
न्याश्चर्येणव्याप्ते ॥ विस्मयेनआश्चर्ये
लुब्धाआविष्टाव्याप्तः ॥

विसृम्भः

विसृरणम् । न० विसृमृतौ ॥ सूत्राध्या
 ने । ल्युट् ॥
 विसृष्टावनः । पुं० सुहृत् । इन्द्रवालि
 ॥ गन्धर्वनगरे ॥ स्यरे । कामदेवि ॥
 विसृष्टः । वि० विसृष्टयमाख्यं हते ।
 विसृष्टान्विते ॥ पिठ् ० । कर्त्त
 रित्तः ॥
 विसृष्टः । वि० अन्तर्गते । स्मरणा
 विषये ॥ विसृष्टयतिष्ठः । स्रु० ।
 क्तः ॥
 विसृष्टिः । स्त्री० विसृष्टये ॥ विसृ
 रणम् । स्रु० । क्तिन् ॥
 विसृष्टेरः । वि० विसृष्टयशीले । विसृष्टय
 तेतच्छीले । नमिक्कम्पीत्वादिना
 रः ॥
 विसृष्टम् । न० आमगन्धिनि ॥
 विसृष्टसनम् । न० अवसंसने । अषः ।
 पतने ॥
 विसृष्टसमानः । वि० ध्वंसमाने ॥
 विसृष्टगन्धः । पुं० हरिताले ॥ वि० दु
 र्गन्धिनि ॥ विसृष्टगन्धोस्य ॥
 विसृष्टस्त्रः । स्त्री० हनुषायाम् ।
 विसृष्टयतिष्ठः । पुं० हरिताले ॥
 विसृष्टव्यः । वि० अनुकटे ॥ गाटे ।
 विश्वस्रु ॥
 विसृष्टम् । पुं० किलिकाले ॥ विश्वस्रु
 से ॥ प्रथये । प्रथयः । परिचयः । शृ
 द्वारप्रार्थनावेद्यमरमाला । क्रीडा
 पारतन्त्र्यनिष्कचित् ॥ वधि ॥ प

विश्वप्रिका

रिचये ॥ विश्वप्राम्ने ॥ विसृष्टायम् ।
 विसृष्टयतेऽनेनवा । सन्मु विश्वासे ।
 घञ् ॥
 विसृष्टः । वि० विश्वासंप्रापिते ॥
 विसृष्टः । वि० प्रणयिनि ॥ विश्वासे
 नि ॥ अख्यर्थेऽनिः ॥
 विसृष्टा । स्त्री० जरायाम् । विसृष्ट
 तेऽनया । स सुबध् । पतने । भिदा
 यत् ॥
 विसृष्टः । वि० विच्युते ॥
 विसृष्टा । स्त्री० हनुषायाम् ॥
 विश्वप्रः । वि० मन्त्रिणि ॥ अशुनेवाथ
 ॥ अथे ॥ विश्वासे । विश्वासेतिवा
 गच्छति । गम् ० । अन्यवापिह
 श्रतद्भुतिः । डे च विश्वासेतिवि
 हाटेशोयत्तयः ।
 विश्वप्रः । वि० मन्त्रिणि ॥ आशुने । वा
 थे ॥ पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ मेधि ॥
 विश्वासे । विश्वासेतिवागच्छति ।
 विश्वासेतिविश्वप्रगमेः सुपीतिषच्
 । खच्चडिडा ॥
 विश्वप्रमः । पुं० विश्वे । खगे ॥ वि
 हासेतिगच्छति । गम् ० । विश्वा
 सेतिविश्वप्रगमेः सुपीतिषच् ॥
 विश्वप्रमा । स्त्री० भारयण्याम् ॥
 विश्वप्रराजः । पुं० गम् ० ॥ विश्वप्र
 नाराजा । टच् ॥
 विश्वप्रिका । स्त्री० भारयण्याम् । य
 हंगी० इ० भा० । विश्वप्रतिकृतिः

विहाया :

। इवेप्रतिहतावितिकन् ॥ विहा
 यसागच्छतिवा । गमथे तिखच् ।
 ० विहायसोविहच । सच्चवाडिवाच्य
 । यावादिस्वात् कन् । टाप् ॥
 विहत । वि० विनष्टे । विशेषणघटत ॥
 विहननम् । न० विघ्ने ॥ हिंसयास्
 । ॥ तूलपिञ्जले । तूलधनुषि ॥
 विहरः । पुं० वियोगे ।
 विहरणम् । न० विहारे ॥ विपूर्वाद्
 जाल्युट् ॥
 विहरन् । वि० क्रीडति ॥
 विहर्तुम् । अ० क्रीडितुमिच्छर्थे ॥
 विहसितम् । न० मष्टत्वाल्पत्वहीने
 मव्यङ्गास्ये ॥ यथाहुः । आकुञ्चित
 कपोलाक्षं सस्त्रनं निखनतथा । प्र
 स्थाधीत्वं सानुरागमाहुर्विहसितंयु
 धाः ॥ हसिहसने । भावेत्तः ॥
 विहस्तः । वि० पण्डिते ॥ विह्वले ।
 व्याकुले ॥ करग्रन्थे ॥ विगतोवि
 चिप्तोवाहसोस्य ।
 विहा । अ० खगे ॥ विशेषणजहाति
 । ज्येष्ठाक्छागे । विधाविहेत्याप्रच्य
 यः ॥ न्यायिनीपार्लितसूधनादेः
 सत्पात्रे विनियोगे ॥
 विहापितम् । न० दाने ॥ विहापन
 म् । चेहाक् । ख्यन्तात् क्तः ॥
 विहायाः । पुं० खगे । शकुने ॥ पुं०
 न० गगने । आकाशे ॥ विशेषणहा
 ययति० गमयति० विमानादीन् ।

विहीनः

इथगतौ । ख्यन्तादमुन् ॥ विहाहा
 तिसुवंधा । चेहाक् ० । वहिहाधा
 । अ० अन्दीसीत्यमुन् । विदिष्यस्या
 नुवत्ते युक् । क्वचिच्छान्दसापि
 भायः(यं)प्रयुज्यन्ते तिनलीकीपि ।
 विहायसम् । न० व्याप्ति ॥
 विहायसा । अ० नभसि ॥
 विहारः । पुं० क्रीडार्थपद्मांसस्वरणे
 । परिक्रमे । भमथे ॥ स्तन्धे ॥ शी
 खायाम् ॥ सुगतालये ॥ विहरण
 म् । हञ् ० । घञ् । यानादौ ॥
 विहरण्यनेन । वारथे घञ् ॥ क्रीडा
 स्थाने ॥ विहरन्त्यत्र । अधिवारणे
 घञ् ॥ विन्दुरेखखगे ॥ वि० हार
 यञ्जिंति ॥ विगतोहारोस्य ॥
 विहारगृहम् । क्रीडागारे ॥
 विहारवित् । पुं० श्रीकृष्णे ॥ वि० वि
 हारञ्जि ॥
 विहारवेदिका । स्त्री० वितथाम् ॥
 विहारस्थानम् । न० क्रीडाप्रदेशे ॥
 विहारी । वि० परिक्रमिषि । विहार
 कर्त्तरि ॥ मत्सर्वार्थयद्गनिः ॥
 विहितः । वि० सृष्टे । निर्मिते । वि
 धेये । विध्यागतोचितकृत्ये ॥ वि
 धीयतेस्य । हुधाञ् ० । ङः । द
 धाते हं ॥ अभिहिते । विपूर्वस्य
 दधातेः क्रियासा मान्यवाचिस्वात्
 विहितिः । स्त्री० विधाने ॥
 विहीनः । वि० विगते । विशेषणघो

श्लोक :

ने । त्यक्ते । वल्लंति । बाधविधी
नेश्रोतरिक्त, वाक्यं प्रयाति वैफल्यम्
। नयनं वचोनेभर्त्तरिलावण्यमिव
खल्लगाचौषाम् ॥

विहृतम् । न० स्त्रीणांस्वाभाविकादृशा
'लक्ष्मणान्तर्गतालंकारविशेषे ॥ यथा
। लोलाविलासे । विच्छिन्नाविच्छेदः
किलकिञ्चित्तम् । मोहायितं कुट्टमि
तं ललितं विहृतं तथा ॥ विभ्रमद्ये
स्वलाङ्कारः, स्त्रीणांस्वाभाविकादृ
शेतिहेमचन्द्रः ॥ तल्लक्षणं यथा ।
वक्तव्याभाषणं व्याजाद्विहृतं श्रुतिं कि
तम् ॥ विहरणम् । हञ्० । भावेत्तः ॥

विहृतिः । स्त्री० सञ्चारे ॥ विहरणम्
। हञ्० । क्तिन् । विशेषणपरणे ॥

विहृष्टः । पुं० विहृष्टर्णे ॥

विहृष्टनम् । न० हिंसायाम् ॥ मर्दने
॥ विहृष्टने । हृष्टविधाधायाम् ।

ल्युट् ॥ दुः खे ॥

विहृष्टनम् । न० विहृष्टनार्थे ॥ हृष्टु
। ल्युट् ॥

विहृष्टलः । वि० भीत्याद्यभिभूते । खा
ल्लान्यवधारयितुमशक्ते । विहृष्टे ॥

विहृष्टलात । हृष्टलचलने । अच् । सू
च्छ्रिते । विलीने ॥ विषये ॥

वीः । पुं० गमने ॥ वेति । धीगत्या
दी । क्तिन् ॥

वीकः । पुं० वायी । वाते । पक्षिणि
। खगे ॥ अञ्ति । अञ्० । अजिपु

श्लोचिमाखी

धूनीभ्योदीर्घस्येति कन् । मनसि ।
वीकाशः । पुं० रघसि । विकने ॥
विकाशे । प्रकाशे । विकाराशम् ।
अस्मिन्वा । वाशुदीप्तौ । भावे ।
राशे स्वधिकरणे वाच्यम् । इकः
काशश्रुतिदीर्घः ॥ यथा, विकार
नमपवा काशशब्दे । पूर्ववत् । घ
ञ् दीर्घौ ॥

वीक्षणम् । न० विलोकने ॥ विशिष्ट
मोक्षणम् ॥

वीक्षण्यः । वि० शुक्रमुखाद्वगण्य
विचारणौये ॥ वीक्षितु वीक्ष्ये ॥ ई
ञ् । अनौद्यर् ॥

वीक्षापन्नः । वि० विज्ञयान्विते ॥ वी
क्षणम् । वीक्षातामापन्नः ॥

वीक्षितः । वि० अकलाकिते । हृष्टे ।
विशेषणार्थे चितः ॥

वीक्ष्यः । पुं० लासके ॥ वाजिनि ।

वीटके । न० विद्यये । हृष्टे । वि०
श्रुतीये ॥ ७

वीड्खा । स्त्री० शुकशिव्याम् । ग
तिभेदे । नर्तने ॥ अश्रुगतिभेदे ।
सन्वी ॥

वीधिः । पुं० स्त्री० खल्यतरङ्गे । अ
स्याम् । अकशाशे । वीधे । अ० भा०

॥ सुखे ॥ ययति । लयते वा । वेञ्
यानुमत्ता । वेज्जोद्विच्येति । ईधिः
॥ अन्ते । शाल्याम् ॥

योधिमाखी । पुं० समुद्रे ॥ वीचीनां

बीजम्

बासभक्ष। त्रीछादिस्था
दिनि : ।

बीची । स्त्री० धीचिशब्दार्थे ॥

बीचीतरङ्गः । पुं० न्यायविशिषि ॥ स

तुश्रीचेशब्दोत्पत्तिकारणरूपः ।

यथा । बीचीतरङ्गन्यायेनतदुत्पत्ति

स्तुकीर्त्तिता। कदम्बगोमकन्याया

दुत्पत्तिः कस्यचिन्मते ॥ इ०भा०

प० ॥ नमुसृष्ट्वादावर्द्धेदेनात्पत्रे

शब्दे श्राचैक्यमुत्पत्तिरित्यतपाह

। बीचीति । आद्यशब्दस्य०वर्द्धेदं

शदिगमच्छिन्नीऽन्यः शब्दोनेवशब्दे

मजन्त्येतेनचापरसङ्गापकएवंक

मेणश्रोत्रोत्पन्नोत्पद्यतइति । कदम्ब

इति । आद्यशब्दाहशदिच्चुदशश

ब्दात्पदान्ते०तैद्यान्देशशब्दात्प

दान्तइतिभाषः । अक्षिन्कल्पेगौ

रवादुक्तं कस्यचिन्मतइति ॥

बीजम् । न० अङ्कुरकारणे ॥ द्विती ।

तत्त्वे ॥ आधाने ॥ शुक्ते । रेतसि

॥ सर्वभूतानांप्ररे।हकारणं बीजं त

न्मायोपाधिकं चैतन्यं मगर्वाहभूतिः

॥ विशिष्येण जायतेऽनेन । उपसर्गे

असंज्ञायामितिहः । अन्ये धामपी

तिदीर्घः ॥ यथा । विशिष्येण० ईजते ।

ईजगतिकृत्स्नधियाः । अच्० बीज्य

तेषा । अच्० कुत्स्नगुर्भवति । अ

जांरिचचनिष्ठायामनिट्प्रतिवाप्तिं

कल्पसापूरितत्वात् । अक्षचनिष्ठा

बीजपूरः

यांसिट्त्वात् ॥ यथा । बीजयस्ति०

बीज्यतेऽनेनवा । बीजव्यजने । अ

च्० अज्वा ॥ मज्जनि ॥ गणित

विशिषे० अव्यक्तगणिते ॥ मन्त्रे ॥

बीजकः । पुं० मातृसुक्ते ॥ असनठ

घे । पीतसारके । विजयसार० इ०

भा० ॥ बीजकः कुष्ठयोसर्पश्चिच

मेहमुदकमौन् । इतिश्री भ्रासपि

त्तस्यत्वच्यः केश्योरसायनः ॥

बीजकृत् । न० बाजीकरणे ।

बीजकोशः । पुं० बीजकोषे ॥

बीजकोशी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥

बीजकोषः । पुं० बराटके । कर्षिका

याम् ॥ बीजस्यकोषः पानमाधार

इतियावत् ॥ बीजाभिधाने ॥

बीजगर्भः । पुं० पटोले ॥

बीजसृष्टिः । स्त्री० शिम्ब्याम् ॥

बीजधर्मिणी । स्त्री० सर्वेषामहदादी

नांविकाराणां बीजत्वेनावस्थितायां

प्रकृतौ ॥

बीजधान्यम् । न० धान्यादि ॥

बीजनम् । व्यजने ॥ कोके । चक्रवा

के । चक्रे । वस्तुनि ॥ विधूनने

॥ बीजव्यजने । पुरादिः । ल्युट् ॥

बीजपादपः । पुं० मङ्गातके ॥

बीजपुष्पम् । न० मरुयके ॥ मदनद्री

बीजपूरः । पुं० फलपूरे । मातृसु

क्ते । टावालेवृ० इ० वगौ० दे० भा० अङ्क

भापाच ॥ गुणास्तु । बीजपूरफलं

वीक :

वीचिमाषी

ने । स्वक्ते । वक्ष्यते । वीधविही
 नेश्रोतः । रक्त, वाक्य प्रयाति वैफल्यम्
 । नयनं घञोनेभक्तं रिलापय्यमिध
 खञ्जनाचोषाम् ॥
 विहृतम् । न० स्त्रीणांस्वाभाविकाद्ग
 लङ्कारोत्तर्गतान्कारविशेषे ॥ यथा
 । लीलाविलासोविच्छित्तिर्विन्वाकः
 किलकिक्षितम् । मोहायितं कुट्टमि
 तं ललितं विहृतं तथा ॥ विभ्रमश्चे
 त्यलङ्कारः । स्त्रीणांस्वाभाविकाद्
 श्रुतिहेमचन्द्रः ॥ तल्लक्षणं यथा ।
 वक्तव्याभाषणव्याजाविहृतदर्शितेहि
 तम् ॥ विहरणम् । हञ् । भावित्तः ॥
 विहृतिः । स्त्री० सञ्चारे ॥ विहरणम्
 । हञ् । क्तिन् । विशेषविहरणे ॥
 विहृष्टः । पुं० विहृष्टे ॥
 विहृष्टनम् । न० हिंसायाम् ॥ मर्हने
 ॥ विहृष्टने ॥ हिंसाधायाम् ।
 ल्युट् ॥ टुः खि ॥
 विहृष्टनम् । न० विहृष्टनाये ॥ हिहृ
 । ल्युट् ॥
 विहृष्टः । पि० भीष्मायभिभूते । स्वा
 हान्यवधारवितुमशक्ते । विहृष्टे ॥
 विहृष्टलाति । हलचलने । अच् । भू
 च्छित्ते । विलीने ॥ विवशी ॥
 वीः । पुं० गमने ॥ वेति । वीगच्छा
 दौ । क्तिन् ॥
 वीकः । पुं० वायी । वायै । पक्षिणि
 । खगे ॥ अजति । अज० । अजिपु

धूनौभ्योदीर्घस्येति कन् । नगसि ।
 वीकाशः । पुं० रहसि । विजने ॥
 विक्राशे । प्रकाशे ॥ विक्राशनम्
 अस्मिन्वा । काशुदीप्ती । भावे ॥
 लथे ल्यधिकरणे वाचञ् । इकः
 काशद्वितीर्घः ॥ यदा । विक्राश
 नमत्रवा कशशब्दे । पूर्ववत् ॥ घ
 ज् दीर्घौ ॥
 वीक्षणम् । न० विलोकने ॥ विशिष्ट
 मोक्षणम् ॥
 वीक्षणायः । पि० शुरुमुखाद्बगस्य
 विचारणायै ॥ कौक्षितु याम्ये ॥ ई
 थ० । अनौयर् ॥
 वीक्षापत्रः । पि० विस्त्रयान्विते ॥ वी
 क्षणम् । वीक्षातामापत्रः ॥
 वीक्षितः । पि० अकलोकिते । दृष्टे ॥
 विशेषकर्तृक्षितः ॥
 वीक्ष्यः । पुं० लासके ॥ वाञ्छिनि ।
 वीटके । न० विस्त्रये ॥ दृश्ये ॥ पि०
 श्रुनीये ॥
 वीड्, खा । स्त्री० शूकशिम्बाम् ॥ ग
 तिभेदे ॥ नर्तने ॥ अश्वगतिभेदे ॥
 सन्वी ॥
 वीचिः । पुं० स्त्री० स्वल्पतरुः । क
 र्याम् । अष्काशे । योष० इ० भा०
 ॥ सुखे ॥ यथति० कयतेषा । वीज्
 तन्तुमन्वाये । दीधोडिच्च ति० ईचिः
 ॥ अट् । वीक्ष्यम् ॥
 वीचिमाली । पुं० ससुद्रे ॥ वीचीना

बीजम्

भास्तपश्चात्त्रींशदित्वा
दिनिः ।

बीची । स्त्री० बीचिशब्दार्थे ॥

बीचीतरङ्गः । पुं० न्यायविशिषि ॥ स

तुश्रीचेशब्दस्योत्पत्तिकारणरूपः ।

यथा । बीचीतरङ्गन्यायेनतदुत्पत्ति

स्तुकीर्त्तिता । कदम्बगोक्षकन्याया

दुत्पत्तिः कस्यचिन्मते ॥ इ० भा०

प० ॥ ननुमृदङ्गाद्यवच्छेदेनोत्पन्ने

शब्दे श्राविकयमुत्पत्तिरित्यतथाह

। बीचीति । आद्यशब्दस्यवहृदं

शदिगवच्छिन्नाऽन्यः शब्दस्तेनैवशब्दे

नजन्यते । तेनचापरस्तद्व्यापकपूर्वक

मेणश्रावोत्पन्नोऽन्यदिति । कदम्ब

इति । आद्यशब्दाहृदित्तुदृशश

ब्दात्पदान्ते । तैश्चान्येऽप्यशब्दात्प

दान्तइतिभावः । अस्मिन्कल्पेगौ

रवादुक्तकस्यचिन्मतइति ॥

बीजम् । न० अङ्कुरकारणे ॥ जेती ।

रात्वे ॥ आधानि ॥ शुक्रे । रितसि

। सर्वभूतानांप्ररोहकारणबीजं त

न्मायोपाधिकं चैतन्यं भगवद्भूतिः

॥ विशिषेण जायतेऽनेन । उपसर्ग

ससंज्ञायामितिः । अन्यं यामपी

तिदोर्घं ॥ यथा । विशिषेण० ईजने ।

ईजगति कुत्सनायाः । अच् । बीज्य

तेषां । अच् । कुत्सन्तु भवति । अ

चारिष्यचनिष्ठायामनिट्प्रतिवाप्ति

ककृताप् । रितत्वात् । अच् । चनिष्ठा

बीजपूरः

यांसिट्त्वात् ॥ यथा । बीजयति०

बीज्यतेऽनेनवा । बीजव्यजने । अ

च् । अच् । मज्जानि ॥ गणित

विशिषे० अव्यक्तगणिते ॥ मन्त्रे ॥

बीजकः । पुं० मातुलुङ्गे ॥ असनठ

र्घं । पीतसारके । विजयसार० पू०

भा० ॥ बीजकः कुष्ठयौसर्पश्चिष

मेहगुदकृमौन । इन्तिङ्गेशासपि

त्तस्यत्वच्चः । किशोरसायनः ॥

बीजकृत् । न० धातुकारणे ॥

बीजकोशः । पुं० बीजकोषे ॥

बीजकोशी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥

बीजकोषः । पुं० वराटके । कर्षिका

याम् ॥ बीजस्यकोषः पाचमाधार

इतियावत् ॥ बीजाभिधाने ।

बीजगर्भः । पुं० पटाले ॥

बीजगुप्तिः । स्त्री० शिम्बायाम् ॥

बीजधर्मिणो । स्त्री० सर्वेषामहृदादी

र्भाविष्याराधाधीजर्लनावस्थितायां

प्रकृतौ ॥

बीजधान्यम् । न० धान्याके ॥

बीजनम् । व्यजने ॥ कीके । अकृषा

के । अकीरे । अस्तुनि ॥ विधूनने

॥ बीजव्यजने । चुरादिः । ल्युट् ॥

बीजपादपः । पुं० भज्जातके ॥

बीजपुष्पम् । न० मरुपके ॥ मदनद्वी

बीजपूरः । पुं० फलपूरे । मातुलु

ङ्गे । टावालेवृ० इ० वगौ० दे० भा० व

भापाच ॥ गुणान्तु । बीजपूरफल

वीतरागभयक्रीध :

इन्द्रियजातीयं हितत्करणम् • नचैन्द्रियत्वस्य सामान्यस्य स्वलक्षणमिन्द्रियविशेषः प्रत्यक्षनिर्वाहगृह्याम् • यथा वज्रत्वस्य सामान्यस्य स्वलक्षणं वज्रः सार्यपूर्ववतः सामान्यतो ह्यस्य सप्तपि वीतत्वे न तु त्वत्वे विशेष्य । अत्र च ह्यदृश्यं नम् • सामान्यस्य सार्वविभक्तिकसत्सिद्धे • अदृश्यत्वलक्षणस्य सामान्यस्य • दर्शनमनुमानमित्यर्थः ॥ चि • आश्लो ॥ निवृत्ते ॥ आच्छादिते ॥ विरहिते ॥ विशेषणद्वयः ॥

वीतंसः । पुं • सृगाणां पक्षिणामपि बन्धनेपाये ॥ सृगाणां पक्षिणाश्च विप्रदासहेतोः प्रावरणो ॥ वितरुसे । तसिपलङ्कारे । घञ् । उपसर्गस्येति दीर्घः ॥

वीतदम्भः । चि • त्यक्तदम्भे ॥

वीतनः । पुं • कृष्णपार्श्वद्वये ॥ यथा । कृष्णसुकन्धरासध्यं कृष्णपार्श्वीति वीतनी । इति हेमचन्द्रः ॥

वीतभयः । चि • निर्भये ॥ वीतं विगतभयं यथा ॥

वीतमन्युः । चि • विगतरीये ॥

वीतरागः । पुं • वृत्ते । चि • निस्पृष्टे । रागशून्ये । विशेषणद्वयः । गतः • रागः प्रीतिमात्सर्यवा • यथा • यस्मात् ॥

वीतरागभयक्रीध । ति • श्रवसत्त्वे ॥

वीधि :

रागभयक्रीधाः • धोता • • • • • विगतायस्मात् ॥

वीतरागी । ति • इहामुवार्थफलमो गरहिते ॥

वीतशोकः । पुं • अशोकद्रुमे ॥ ति • आत्मज्ञे ॥ आत्मज्ञ एव वीतशोकी भवति नानात्मज्ञः ॥ शोकहीने ॥ वीतः विशेषणगतः शोकीयस्य स्यात् ॥

वीतस्पृष्टः । विरक्ते ॥

वीतिः । पुं • अश्वे । स्त्री • गती दीप्तौ ॥ प्रजने । अश्वने ॥ धावने ॥ वेति । वीमत्यादौ । क्तिच् • भावेऽस्त्रिधां क्तिन्वा ॥ निवृत्तौ ॥

वीतिहोषः । पुं • धनशून्ये । अनी ॥ धीयते । धीगतिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु । कर्मणि क्तिन् । वीतिर्भक्ष्यं पुरीडायादि • ह्यतेऽस्मिन् । हृदानादनयोः । ह्यामाशुभसिभ्यस्त्रन् • इति चन् • वीतिरश्वो धीचं हवनमस्येति वा ॥ अर्के । सूर्ये ॥

वीत्तः । ति • विशेषणद्वये ॥ विदीयतेऽथ । उदात्तः • । क्तः । अत्र उपसर्गात्तद्वृत्तित्वादेशः दक्षीति दीर्घः ॥

वीधिः । स्त्री • भीष्याम् । अश्वसञ्चारस्थाने ॥ ताद्यनव । यथा । सि

बीधि :

उं मु खेन वसुवीधिपुक्छिदश्रं वत्वा
 विभागकु यलो गमया म्बभूवेति मोघ
 व्याख्याना वसरमस्त्रिनाथः । नव
 सुवीधिपुसुधारस्यानेषु गमया म्बभू
 व० बीधयान्वाश्वानां सर्वं च धारादा
 र्थाः परिमिताः प्रचारदेशाः
 । ताद्यतिस्रद्वल्येके० नवेच्यन्ते०
 तपोत्तरपक्षमाश्रित्येकं कर्मिना न
 वस्त्रिति । यथाश्रमेः । वीध्य
 म्तिस्त्रोऽवधारार्थालक्ष्मीमध्योत्तमाः
 क्रमात् । तासां स्यादनुयासानम
 शीतिर्नवतिः शतम् ॥ अष्टमधी
 तमानाम्नुवो जिनो वीधिकाः स्र
 ताः । नवानां कथिता वीध्येः दुष्टा
 नां क्रमणक्रमे ॥ अन्येषामपि सर्वेषु
 गतिद्वार्यां मीरिताः ॥ समेद्रतासा
 विषमास्वकीर्णोऽनुगततायात्तथवी
 कदाश्चा । स्यात्प्रकीर्णोऽपलसंप्रकी
 र्णां पाश्चीं प्रतास्येन वधेति वीध्यः ।
 सर्वं वीधिपु योपाजीडट शिघ्रासम
 न्वितः । तेन राजारणे निव्यं मृग
 यायां मुदं वीदिति ॥ अन्ये तु०
 उरसाख्यादयो गतिमिश्रिषा वीधयइ
 च्छाहुः । उरसाजीश्रवाजीपुघु
 लोमध्यनामकः । आलोठः शोभ
 नैरङ्गैः प्रच्छालीठस्तयापरः ॥ उ
 पधेन वउक्तज्ञपाट्टपालोचसर्वगः ।
 निर्दिष्टा वीधयस्त्वे तादृति ॥ विध्य
 तेनया । विद्युयाचने । इगुपधा

वीधः

त्किदितोन् । बाहुलकाहोर्षः ॥
 वीधिका । स्त्री० वीध्याम् ॥
 वीधी । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ गृहाह्ने ।
 गृहपिण्डिकायाम् ॥ नाव्यकपक्षि
 । यत्तं नि । विध्यतेऽनया । वि
 धृ० । घञ् । पृषोदरादिः । गौ
 रादिः ॥ यदा । विध्यते । इगु
 पधान्किदितोन् । बाहुलकाहो
 र्षः । कृदिकारादिति पाक्षिको
 ङीष् ॥
 वीध्यङ्गः । वि० नाटकमेदे ॥
 वीध्रः । पुं० चमती ॥ वायो ॥ न०
 नभसि ॥ वि० विमले । धीन्ने
 । जिह्वन्वीदीमौ ॥ वाविन्नेरिति०
 कन् ॥
 वीशाङ्गः । पुं० द्रष्टकादिभिर्यवैक
 पक्षम, खि ॥ विनष्टेऽनेन० कूप
 मु, खम् । गृहवन्ने । हलयेति
 घञ् । उपसर्गस्य घञोतिदीर्घः ।
 वीषा । स्त्री० विद्युति ॥
 वीषा । स्त्री० व्याप्तुमिच्छायाम् ॥
 नानाव्यं कशब्दाधिकरणानां क्रिया
 गुणाभ्यां प्रयोक्तव्यं गपद्याम् मिच्छा
 वीषा ॥ जीशैतेन मापिक्यं मी
 तिर्थापगजिगजि । देशदेशिनविहास
 चं दनपनेयने ॥
 वीधः । पुं० पर्याहरे । उभय
 तोचवशिष्ये स्तन्वयाद्ये काष्ठे ।
 विहङ्गिकायाम् २ अर्थनि । भा

वीर :

रे ॥ मार्गे ॥ धान्यादिप्राप्तौ ॥ वि
विधेयधोऽहननंगमनंवाऽचानिनवा
। प्रादिस्येधातुञ्छे तिसमासोत्त
रपदलोपी अन्येषामपीतिदीर्घः ॥

वीरधिकः । त्रि० वात्तावष्टि ॥ धोष
धेनहरति । एकदेशविकृतस्याग
न्यत्वात्० विभाषाविषधादितिष्ठ
न् । घोडोषधः ॥

वीरः । पुं० शूरे । विक्रान्तो ॥ वि
प्यौ ॥ जिने ॥ शृङ्गाराद्यष्टरमा
न्तर्गतसविशेषे । उत्साहवर्द्धने
॥ उत्तमप्रकृतिवीरवत्साहस्रायि
भावकः । महेंद्रदैवतोद्दिमवर्णो
ऽयंसमुदाहृतः । ककुभद्रुमे ॥
ब्राह्मणे । भावविशेषे ॥ न०
अग्नौ ॥ तण्डुलीये ॥ बराहकान्दे
॥ जताकरञ्जे ॥ करवीरे ॥ शृङ्गा
म् ॥ नले ॥ मरिचे ॥ पुष्करमूले ॥
काञ्चिके ॥ उशीरे ॥ भारुके ॥ वि०
उत्तमे ॥ श्रेष्ठे ॥ वीराचारविशिष्टेयथा
। कुलाचाररतीवीरः कुलसहस्रीसदा
भवेत् । संविदासेषनंक्रुयात्सोऽनपा
नंमहेश्वरि ॥ सर्वदाकुरुतेदेविवीर
शोऽतमानसः ॥ पुं० वीरयति । शूर
वीरविक्रान्तौचुरादिः । पचोद्यच् ॥
यथा । विशिष्टेषु० ईर्से० ईरयतिया ।
ईरगती । कोऽञ्वा ॥ यथा । अज
ति । अजगतिषोमशयोः । स्फायि
तञ्जीतरक् । अजेरी ॥ विविधानां

वीरपत्नी

शत्रूणांभीरयितावा ॥ यथा । ईरण
न् । ईरगतीकम्पनेच । भाविष्यञ्
। ईरः पलायनकम्पनञ्० तदुभये
परवीरप्रयुक्तां विगतमस्त्रीतिवीरः ॥

वीरकः । पुं० कारवीरे ॥
वीरकुलम् । न० ब्राह्मणानांगणे ॥
वीरगतिः । पुं० स्वर्गे ॥
वीरजयन्तिका । स्त्री० रथेवीराणां
स्थे ॥

वीरणम् । न० उशीरस्यदृष्ये । वीरत
रे । बहुमूलके । गौडरद्विद्विख्याते
दृष्ये ॥ वीरथं पाचनं शीतं सभनं स
धुतिककम् । मधुरं ज्वरनुदाशिम
दमित्कफपित्तघ्नम् ॥ दन्ताभ्रुषिप
यीसपं कच्छदाह्नपापहम् ॥ कुश
दीनांगणे ॥ यथा । कुशः काशश्च
दर्भश्चकृष्णं भूदृष्यं तथा । श्वे तट्ट
यां नीलदूर्वागण्डदूर्बेतिवीरणम् ॥
धिपक्षिणनीरयति । ईरगतीकम्प
नेच । ल्युयुञ्जा ॥

वीरतरः । पुं० वीरार्थे ॥ अवे ॥
न० वीरणे ॥ अतिशयितोवीरः ।
दिवचनविभज्येतितरप् ॥

वीरतरुः । पुं० अर्जुनवृक्षे ॥ वीररा
शीतकथ ॥ कौकिलाद्यवृक्षे ॥ वि
त्याम्तरवृक्षे ॥ भावातके ॥

वीरपर्वम् । न० सुरपर्वे ॥
वीरपत्नी । स्त्री० वीरभार्यायाम् ॥ वी
रः पतियंम्याद्विद्विषये० निष्कंस

वीरवत्सला

वीरा

पत्न्यादिष्विति० पतिशब्दस्वनकारा
न्नादेशे० चर्त्तं भ्यङ्गतिङ्गोप् ॥ नञि
वीरपत्नीनामजभ्यं नामक्षिप्तिदस्ति ॥

वीरपत्ना । स्त्री० त्रिलयोयाम् ॥

वीरपाणम् । न० वीराणांसमयविशिषे
क्लिद्यमार्थं भयपाने ॥ यथा । वीरपा
नन्तु यत्पानं हृत्तेभाविनिवारणे ॥
वीराणांस्तेनम् । वामानकरण्या
रितिषत्वम् ॥

वीरपुरुषः । पुं० परैरपराजिते ॥

वीरपृथ्वी । स्त्री० सिन्दूरपुपुष्याम् ॥

वीरप्रमोघः । पुं० तीर्थं विशिषे ॥

वीरभद्रः । पुं० अश्वमेधाश्वे ॥ वीर
श्रेष्ठे ॥ वीरणे ॥ द्वाध्वरध्वंसि
निशिषगणविशिषे ॥

वीरभद्रकम् । न० वीरणे ॥

वीरभार्या । स्त्री० वीरयत्न्याम् ॥

वीरसभार्या ॥

वीरमाता । स्त्री० वीरस्त्राम् ॥ वीरस्य
माता ॥

वीररणः । न० सिन्दूरे ॥

वीररात्रिः । स्त्री० त्रियाविशिषे ॥ यथा
। द्वीपावल्याममायां वैश्वहृत् यद्वि
तचये ॥ वीररात्रिर्महेशानीत्याग
मः ॥

वीररीणुः । पुं० भीमसेनेनागवसे ॥

वीरवती । स्त्री० मांसरोचिष्याम् ॥

वीरजनन्याम् ॥

वीरवत्सला । स्त्री० श्वश्राम् ॥

वीरवत्सा । स्त्री० वीरजनन्याम् ॥

वीरविज्ञापकः । पुं० शूद्रद्रव्येष्वेभ्य
वार्तरि ॥ यथा । वीरविज्ञापकोऽनु
हृदनेः शूद्रसमर्पितैरितिहेमचं
द्रः ॥

वीरवृत्तः । पुं० भक्तोत्तके ॥ ककुभट्ट
ने ॥ विल्लानने ॥ देवधान्ते ॥ अस्म
रीहरे ॥ वीरवृत्तवचः ० दुस्पर्शत्या
त् ॥

वीरव्रतः । पुं० दृढव्रते ॥ नैष्ठिके ॥

वीरसूः । स्त्री० वीरमातरि ॥ वीरंशु
षे । पूङ्गपाणिगर्भदिमोचने । स
त्सूक्ष्मिपितृक्लिप् ॥

वीरसेनः । पुं० नलाभिधभूपपित
रिः न० आरुक्कवर्षे ॥ चालुके ॥

वीरसेनजः । पुं० नलाभिधनृपे ॥

वीरशः । पुं० त्यक्तयज्ञान्तौ । नष्टा
मौ । प्रसादादिनायस्याग्निहोत्रि
षोऽग्निर्नष्टोनिर्वाणः शान्तासस्मि
न् ॥ वीरोऽग्निस्तं हन्ति । हन० ।
क्लिप् ॥ इति ॥ यदुरान् अमुरभटा
न् ० छिरण्यकशिपुप्रभृतीन् दाहन्ती
तितथा ॥

वीरा । स्त्री० सुरायाम् । मदिराया
म् ॥ वीरकाकील्योम् ॥ तामल
क्याम् ॥ एलवालुके ॥ पतिपुत्रय
त्याम् । पत्न्यामुतेनचयुक्तायाम् ॥
रक्षायाम् ॥ विदार्याम् ॥ विदा
रीस्थानेगम्भारीतिपाठान्तरम् ॥

वीरासनम्

वीर्यम्

वाकील्याम् ॥ महाप्रतापवर्धाम् ॥
 गृहकन्यायाम् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ अ
 तिविद्यायाम् ॥ शिशुपाह्वे ॥
 वीराध्वा । पुं० शूराणां वृत्तर्त्तनि ॥
 वीराणांसङ्ख्यामेध्वनिवर्त्तिनां० गो
 ब्राह्मणवालसुव्याद्यर्थ० कण्ठकण्ठसि
 कसर्पसिंहव्याघ्राद्यभीतानामध्वा ॥
 वीरासकम् । न० आरुके ॥
 वीराशंसनम् । न० अतिभयप्रदायां
 युद्धभूमौ ॥ सावीराशंसनं युद्धभू
 मिर्यां तभयप्रदा ॥ वीराः शंसन्तेऽ
 च । अङ् : शसिद्गच्छायाम् ।
 ल्युट् ॥
 वीराश्रमः । पुं० वीर्यविशेषे ॥ अत्र
 कार्तिकेयसिद्धति ॥
 वीरासनम् । न० रावीखड्गहस्तस्य
 त्रिष्ठतीजागरणे ॥ ऊर्ध्वस्थाने ॥
 वीराणामासनम् ॥ योगिनामासन
 विशेषे ॥ तदुक्तयोगशालेयसिद्धे
 न । एकपादमथैकघ्नन्विन्ध्यसि
 दूरुसंस्थितम् । इतरस्मंस्तयावा
 द्धुवीरासनमिदं स्मृतम् । इति ॥
 अपिच । एकपादमथः कृत्वावि
 न्ध्यस्यौरोरधितरम् । षड्जुकायोपि
 शंभ्रन्वीवीरासनमितोरितमितत
 न्तयासाम् ॥ श्रीभागवतेपि । ह्रत्वे
 रौद्रविशेषस्यैवाद्दपद्मस्रजानुनि ।
 पादुप्रकीर्णं चमाजामसीनं तर्कमु
 दयेति ॥

वीरिणी । स्त्री० दक्षप्रजापतेः प-
 त्न्याम् ॥
 वीरुत् । स्त्री० शाखापत्रप्रचयवर्त्त्याल
 तायाम् । गुल्मिन्याम् । उपले
 विटपे ॥ विरुण्डि । रुधिर० ।
 क्लिप् । अर्न्ध्यामपीतिदीर्घः ॥
 वीरुधा । स्त्री० वीरुधि । भागुरिम
 तेनटाप् ॥
 वीरेशः । पुं० शिवे ॥
 वीरेश्वरः । पुं० अदाशिवे ॥ वीरा
 षामीश्वरः ॥
 वीरेज्जोः । पुं० होमाकर्त्तरि ॥ य
 वा । अम्बुदितामिनिर्मुक्तौवीरे
 ज्जोमनुहोतिवः ॥ इति हेमच-
 न्द्रः ॥
 वीरेपकीविकः । पुं० जीविकार्थम
 म्निहेविषि ॥ यथा । अग्निहेच
 च्छलाद्य व्यापरीवीरेपकीविकइति
 हेमचन्द्रः ॥
 वीर्यम् । न० शक्ते । रितसि । य
 वा । हरितालं हरिरीर्ध्वं लक्ष्मीवी
 र्यमनः शिला । पारद्शिववीर्यं
 स्यात्सम्बकं पार्वतीरजः ॥ इति ॥
 प्रभावे ॥ रोजसि ॥ इन्द्रियसाम
 र्थ्यं ॥ अतिशयशक्तिभाज्यत्साहे ॥
 शक्ती ॥ साधयुधिव्यादीनांयः सा
 रभागस्तदतिशयरूपा । साद्वि
 धादिन्व्याचिन्व्यक्रियाहेतुत्वेन ।
 तत्रचिन्व्यक्रियाहेतुयांद्रव्यरसादीनां

वृंहण :

सुखकर्मणि सुभाषसिद्धाशक्तिः ।
 अचिन्त्यक्रियाहेतुप्रभावापरपर्या
 यः द्रव्याणरसादानुरूपकार्यकर
 यशक्तिः । उक्तञ्च । भूतप्रभावा
 तिशयोद्रव्ये पाकीरसेस्थितः । अचि
 न्त्याऽचिन्त्यक्रियाहेतुर्भीर्यध्वन्यनारे-
 र्भतमिति ॥ अस्याधमाह । या
 मंकरकपायभीर्यमखिलंचूर्णेषुप
 चषयंपरमासान्पृतमेादकौसहगु
 डीमासत्रयंगुग्गुलाः । सिद्धाणर
 सभस्मनांसुशिपुलंभीर्येषुध्वन्यम-
 किश्चिद्गन्धविश्वसंगुणपरतैलंपुरा
 षंमहदितिनारायणदासकृतापरि
 भाषाः । धीरे । अक्लीविसाधु । त
 चसाधुरितियन् ॥ यथा । धीर्यते
 ऽनेन । धीरविक्रान्तौ । अधियात्
 । अचन्यादिर्वा ॥ वले ॥
 धीर्यवान् । वि० मांसले । धीर्यम
 स्वस्थास्मिन्वा । मत्तुप् ।
 धीर्यवृहिकरम् । न० हृष्ये । वाणी
 करणे । शुक्रवृहिकारकौषधःदौ ॥
 धीर्या । स्त्री० अतिशयशक्ती ॥
 धीर्यम् । पुं० विसर्पे ॥
 धीरारः । पुं० बुद्धमन्दिर । महा
 लये ।
 धुकः । पुं० धकपोदपे । शिषमन्
 ल्याम् ॥ वाति वा० याहुल
 कात्कुक् । कुनीकारखोष्यवा ॥
 वृंहणः । पुं० याश्काख्ये । नाय

वृकीदरः

भेदे ॥ संयावीहृह्ये।गुरुः ॥ वि०
 पुष्टिकारके ॥
 वृंहितम् । न० करिगर्जिते ॥ वृह
 यम् । वृहध्वनौ । नपुंसके
 तिल्लः ।
 वृकः । की०के ॥ ईदाम् । वृङ्कार०
 इ० भेदिया० इ० अभाषा० प्र०
 ॥ वक्तव्ये । वृकषादाने । इगुप
 धेतिकः । यदा । वृणाति । वृ
 ज् । वृहभृशुपिमुष्मिभ्यः कल् ॥
 शृगालि ॥ कृषिमधूपे ॥
 वृकदंशः । पुं० कुङ्कुरे ॥ वृकान्
 दंशयति । दंश० । कर्मख्याप् ।
 वृकधूपः । पुं० नानासुगन्धद्रव्यकृ
 तधूपविशेषे । कृषिमधूपे ॥ सर
 लद्रवे । वृहधूपे । श्रीविष्टे ॥ वृक
 वृषधूपः ॥ धूप्यतेऽनेन । धूप
 सन्तापे । वज् । वृकनामाधूपः
 शाकापार्थिवादिर्वा ॥
 वृकधूर्त्तः । पुं० शृगालि ॥
 वृका । स्त्री० अम्बुषायाम् । पाठा
 याम् ॥
 वृकाधी । स्त्री० चिह्निते ॥
 वृकारातिः । पुं० कुङ्कुरे ॥
 वृकारिः । पुं० कुङ्कुरे ॥
 वृकी । स्त्री० पाठायाम् ॥
 वृकीदरः । पुं० शीमाख्यपाण्डवे ।
 भीमसिन्धे । यस्म्यतीर्त्तं वृकीनाम
 जठरेहृद्यवाहनः । मधोदत्तः स

वृक्षभेदी

वृक्षाम्नः

धर्मात्मातेनवासीद्विधादरः ॥ इ०

मत्स्यसु० ॥ वृक्षवर्तुदरंयस्यसः ॥

वृक्षः ॥ शि० छिन्ने ॥ वृक्ष्यते
स्म ॥ योत्रश्छिन्दने । तः ॥

वृक्षः । पु० महीरुद्वे । शाखिनि ।

विटपिनि । प्रादमे ॥ पुष्पिणः फ

लिनश्चैववृक्षास्तुभयतः स्मृताः ॥

वृक्षसिद्धवृक्षकरणे । पचाद्यच् । य

दा । वृक्षस्युष्णम् । वृक्ष्यतेरा ।

योत्रश्च० । स्तुवृक्षिण्युषिभ्यः

क्वित्तिसः ।

वृक्षकः । पु० कुठजवृक्षे ॥ इस्त्रे

वृक्षकः । पु० इल्लइत्तिकः ॥

वृक्षादिभ्यः खण्डः ॥

वृक्षधरः । पु० वानरे ॥

वृक्षधूपः । पु० शोवासे । सरल

द्रवे ॥

वृक्षनाथः । पु० वटवृक्षे ॥

वृक्षपञ्चकम् । न० शौरिवृक्षपञ्चके ॥

वृक्षपाकः । पु० वटद्रुमे ॥

वृक्षभक्षा । स्त्री० वन्दायाम् ॥

वृक्षभवनम् । न० वृक्षकोटरे ।

वृक्षमित्०द् । स्त्री० वृक्षभेदिनि । या

स्वाम् ॥ वृक्षभिनत्ति । भिदिर० ।

क्षिप् ॥

वृक्षभेदी पु० कुठारविशेषे । वृक्षाद्

ने ॥ वृक्षभेत्तुशीलमस्य । भिदिर्

विदारणे । सुवीतिषिनिः ॥

वृक्षमर्कटिका । स्त्री० रुषिइतिप्रसिद्ध

पर्यन्तगुणामौ ॥

वृक्षमार्जारः । पु० वृक्षविडाले । गि

ल्हरो० टिखेरी० इ०भा० ॥

वृक्षमृगः । पु० कलवेतसे ॥

वृक्षमरालः । पु० चन्द्रवेतसे ॥

वृक्षरुहा । स्त्री० वन्दायाम् ॥ वृक्षरे

इतिरुहेर्मूलविभुजादित्वात्कः ॥

वृक्षमृगवायाम् ॥

वृक्षधाटिका । स्त्री० अमाश्वस्य० गणि

कायाद्य० गेहस्योपवने ॥ वन्दते ।

वटवेष्टने । संज्ञायामितिगुल

ट्त्वे । प्रत्ययस्यादितोत्त्वम् ॥ वृ

क्षायांवाटिका ॥

वृक्षादनः । पु० वृक्षभेदिनि० कुठार

विशेषे ॥ वृक्षमत्ति । अद् । कल्प

लुटइतिस्मृट् । वलदले ॥ मधुष्क

त्रे । पियाले ॥

वृक्षादनी । स्त्री० वन्दायाम् ॥ विटा

रीकन्दे ॥ विदारौगन्धिकीपथी ॥

टित्त्वान्डीम् ॥

वृक्षादिहृदकम् ।) न० आसिङ्गने ।

वृक्षादिहृदकम् ।)

वृक्षामयः । पु० लाक्षाधाम् ॥

वृक्षाम्नः । पु० आन्वातके । न०शा

काम्ने । शिखिडौके । शुक्ले ॥ अ

स्यगुणाः । वृक्षान्मसामसनींषांवा

तप्तकफविजलम् । पञ्चानुगुरुसं

यादिकट्फांतुवरंलघु । अम्बोष्

वृचायुर्वेदः

राचनं रुजदीपनं कफशतहान् ।
 श्याशीयहणीगुल्मशूलहृद्रोगलन्तुनि
 त् ॥ वृक्षस्याऽम्नम् ॥ वृक्षेष्वम्नो
 धा ॥

वृचायुर्वेदः । पुं० महीरुहाणां चिकि
 त्सायाम् ॥ सादीक्षावाराद्यां प्र
 अध्याये । यथा । तत्रादौ प्रयोजनप्र
 द्यर्णार्थमाह । प्रातःप्रायादिनि
 र्मुक्तानसनेजाजलाशयाः । तस्मा
 दधीजलप्रान्ते ध्वारामान् विनिवेशये
 त् ॥ १ ॥ तत्रभूलक्षणात् । मृ
 द्वीभूः सर्ववृक्षाणां हिततातक्षांति
 क्षान्धपेत् । पुष्पितान्तांश्च मृदनी
 खात्तत्कर्मप्रथमभुजः ॥ प्रथम
 रोप्यावृक्षाः । अरिष्टाशोकपुन्नाग
 शिरीषाः सप्रियङ्गवः । मङ्गल्याः
 पूर्यमारामे रोपणीया मृद्विपुत्रा ॥ ३ ॥
 काण्डरेोप्याणां विधानमाह । प्रम
 साशोककदलोलम्बुषकुलदाडिमा ।
 द्राक्षापालीवताशैथ्यो जपूरातिमु
 क्तकाः ॥ एतेद्रुमाः काण्डरेोप्या
 गोमयेन प्रलेपिताः । मूलाण्ये देव
 वास्त्रान्वेरोपणीयास्ततः परम् ॥ ५ ॥
 काञ्चनियमार्थमाह । अजातशा
 खान् शिरीषातथा खान् हिमागमे
 । वपांगमेषु सुस्त्रान्धवादिक्
 स्थान् प्ररोपयेत् ॥ पृथो गीरतिल
 चौद्रविडहवीरीमयेः । धामूल
 स्वान्वलिमानां सहकामयविरोपय

वृचायुर्वेदः

म् ॥ ७ ॥ रोपणविधानम् । शुचि
 भूत्वा तरोः । पूजां ह्यन्वाक्षानामुले
 पनेः । रोपयेद्वापितस्यैव पक्षे शौ
 देवजायते ॥ ८ ॥ रोपितानां सेक
 विधानम् । सायप्रातश्च घनं शीथी
 तकाले दिनान्तरे । यथां सुवभुषः
 शोषिसेत्तद्वारेऽपि रुद्रुमाः । ९ ॥
 अनूपजानाह । जम्बूवेतसवान्नीरक
 दम्बोदुम्बराङ्गुनाः । वीजपूर
 कम्बुवीजलकुचासधदाडिमाः ।
 वज्जुलान्तमालक्षितिलकः पनस
 क्षया । तिमिराञ्जातकीचित्तिपोड
 शानूपजाः स्मृताः ॥ ११ ॥ रोपि
 तानां वृक्षाणां विमामाणमन्तरंका
 र्यमित्त्वाह । उत्तमं विंशतिर्हस्ता
 मध्यमं षोडशान्तरम् । स्थानात्
 स्थानान्तरं कार्यं वृक्षाणां वादशावर
 म् ॥ १२ ॥ किमर्थमन्तरं कार्यं त
 दाह । अभ्यासकातोक्षरवः सं
 सृशन्तः परस्परम् । मिश्रं मूर्त्यै
 यनकलं सम्यग् यच्छन्ति पीडिताः
 ॥ २३ ॥ वेपां रोगज्ञानमाह । शी
 तवातातनीरोनीजायते पाण्डुपत्र
 ता । अष्टद्विधप्रवासानां यावत् शी
 धारसंस्तुतिः ॥ १४ ॥ एतेषां चि
 किन्त्यामाह । चिकित्सितमधैतेषां
 शशेयादौ विप्रोषणम् । विडिहृ
 तपद्माङ्गान् सिधैत्तु वीरवारिष्या
 कननाग्निचिकित्सितमाह ॥ फाण

वृक्षायुर्वेद :

माशिकुलत्वैश्चमाषीर्मुद्गैश्चिलैर्वै
 वै : । शृतशीतपयः सेकः फलपु
 ष्यससृद्धये ॥ १६ ॥ हृद्ध्यर्षपयो
 गः । आधिकानशकृच्चूर्णं स्यादकी
 द्वे तिलाढकम् । सक्तुप्रस्थो जलद्वे
 षो रीत्सांसतुलयासह ॥ ससरात्रो
 पितैरेतैः सेकः कार्यो वनस्यते ।
 । वक्षीगुल्मलतानासुफलपुष्यायस
 र्वदा ॥ १८ ॥ अथश्रीजानांवापन
 विधानम् । वासराणितदुग्धभा
 वितं धीजसाज्ययुतहस्तयोजितम् ।
 शीमयेनशुभ्रैः विरुजितं क्रीडसार्ग
 पिणितैश्चधूपितम् ॥ मांससुकर
 थसाममन्वित रोपितश्चपरिकल्पि
 तारनौ । क्षीरसंयुतजनावसेवि
 तं वायसेकुसुमयुक्तमेवतत् ॥ २० ॥
 अथतिसिरीविधानम् । तिसिरी
 छपिकरोतिश्चरौत्रीहिमापतिल
 चूर्णसक्तुभिः । पूतिसांससहि
 तौ वसे चिताधूपिताचसतय हरिद्र
 या ॥ २१ ॥ अथकपित्यश्रीकरोप
 णम् । कल्पित्यश्रीकरवायसूला
 न्यास्यतेतथाश्रीधवशामिकानाम् ।
 पलाशिनोवितससूर्यवक्षीश्यामाति
 सुक्ते सहितासमूहौ ॥ क्षीरशु
 तीषाप्यनवासुशीरोतानं शतं स्वप्य
 कपित्यश्रीकम् । द्विद्विनेशोपिरा
 मर्कपाटैर्मानैर्विधिस्त्वैपसतोधि
 रोप्यन ॥ एसावतं तद्द्वयुणंशमी

वृक्षारोपक :

रंखात्वावटं प्रोक्तजलावपूर्वम् । श
 ष्कप्रदग्धं मधुसर्पिषातं प्रलेपयेत्तस्य
 ससन्वितेन ॥ चूर्णीकृतं माषति
 लैयवैषप्रपूरयेन्मुक्तिकशान्तरम्भैः
 । मत्स्याभिधाम्भः सहितश्चद्वन्या
 दाहद्वयत्वं समुपागतं तत् ॥
 उत्तञ्चवीजं चतुरङ्गुलाधिमत्स्य म्भ-
 साभांसजलेषुसिक्तम् । वक्षीभवत्वा
 शुशुभप्रवालाविस्त्रायनीमगुडपमा
 वृक्षोति ॥ २६ ॥ अथान्येषारोप
 णम् । शतशोद्धोऽसखूतफलकल्को
 नभावितम् । एतत्सैलेनवाश्रीजं
 श्लेषातकफलेभवत्वा ॥ वापितं कर
 कौन्मिश्रमृदितत्पणजन्मकम् फ
 लभारान्विताशाखाभवतीतिकिम
 इतम् ॥ २८ ॥ श्लेषातकरोपण
 म् । श्लेषातकस्यधीजानिष्फलीक
 ल्पभावेयत्प्राज्ञः । अक्षीहृषिक
 लादिन्क्यायायांससक्तुत्वैव ॥ माहि
 षगेमथपिष्टान्यस्यकरीयेचतानिनि
 लिप्य । करकाजलमस्योमेव्युपान्य
 ह्रफलकराणि ॥ वृक्षारोपण
 चपाणि । भ्रुवमूटुमूलविशाखागु
 रुभंश्रयणं तथाशिवनं हस्तम् । उत्ता
 निद्विद्वदृष्टिः पादपुसरोपणेभा
 नि ॥ ३१ ॥ इति ।

वृक्षारोपकः । वि० वृक्षाणामारोप
 वृक्षारोपकः । वि० वृक्षाणामारोप

वृत्तिः

वितरि ॥

वृत्तार्हा । स्त्री० सङ्गमेदायाम् ॥
 वृत्तालयः । पुं० खने । पश्चिषि ॥
 वृत्ताश्रयी । पुं० चट्टोष्ठी ॥
 वृत्तेशयः । पुं० विद्वने ॥ वृत्ते शिसे ।
 शीङ् । अधिकारणे शिसेरिष्यच् ।
 शयवासवासिष्यकालादिष्यलुक् ॥
 वृत्तोत्पलः । पुं० कर्षिकारे ॥
 वृत्तनः । पुं० केशि । न० पापि ॥ आ
 काशे । वृत्तशक्ति० वृत्तशेमा । वृत्तश
 क्ते । कृत्तवृत्तशक्तिदिनाक्षुः ।
 वृत्तिनः । पुं० केशि । न० कल्पये ।
 अघे ॥ रक्तचर्मणि ॥ कर्मफले ।
 धर्माधर्मकर्मसंसारफलकर्मणि ॥
 पापवत्पुण्यव्याथनिटफलस्वात् ॥
 वि० कुटिले । वक्ते । वृत्तसे । वृ
 क्ती० । वृत्तः कित्तेति० वृत्तम् ॥
 वृत्तित्तिवृत्तम् । वि० दु० खड्गतरि ।
 वृत्तः । वि० वृत्तम् । व्यावृत्तम् । कृत
 वरणे ॥ स्वयंवरदात्रीवृत्तवरदात्री
 ॥ त्रिषतेस्य । वृत्तवरणे । ऋः ।
 आवृत्ते ॥
 वृत्तकीर्ता । स्त्री० देवदान्याम् ।
 वृत्तपथा । स्त्री० पुषदात्यामीषधी ।
 वृत्तपुत्रा । स्त्री० वृत्तपथायाम् ॥
 वृत्तिः । स्त्री० वरणे । वेष्टने । घाटे
 । घाटवृत्तियामोषप्रसिद्धिविषयेक
 ष्टकशाखावरणे ॥ वरणम् । वृत्त
 ० । तित्त्नम् ॥ गोपने ॥

वृत्तकम्

वृत्तिकारः । पुं० विकृतवृत्ते ॥ वि०
 वृत्तिकारके ॥

वृत्तिस्यः । पुं० सरटे ॥ वि० वृत्तौतिष्ठति ॥

वृत्तः । पुं० वृत्ते । पुं० न० पद्ये
 यथा । पद्यं चतुष्पदीतश्च वृत्तं जा
 तिरिति विधा । वृत्तमन्तरसङ्ख्या
 तं जातिर्मात्राकृता भवेत् ॥ वृत्तौ
 ॥ चारिषे । वेदधीधिताचारस्यप
 रिपालने ॥ छिन्दसि । कृत्तिष्क
 न्दोभेदे । यथा । वृत्तमौदधनुनाम
 ते । रजौरभौरनौरगुरुल्लेख्य । यथा ।
 चित्तवृत्तशीलयानिसर्गस्मदेष्टक
 पविधनेषराजमानसद्वेद्याविलासस
 म्यदाकलाकुतूहलेन । यः समं त्र
 जाङ्गनाङ्गनेः सुराङ्गानामैः
 सुखंसमेत्यविष्णुः कृत्तलासचित्तपद्म
 कोषपट्पदः समेसदास्तु ॥ वि०
 अधीते ॥ अरुध्यपनेवृत्तमित्तिनि
 पातितः । वृत्तं व्याकरणम् । अ
 धीतमित्यर्थः ॥ अतीते ॥ अ
 तिवर्त्तुलि । वृत्ते । सृते । दृटे
 । वत्तंतेस्य० वृत्तसेस्यमा । वृत्तवर
 णे । गच्छर्थेतिः ॥ वत्तंनम् ।
 वृत्तवत्तंनिषरणे वा । भावित्वावा ।
 वृत्तकम् । न० गद्यप्रभेदे ॥ राज्ञण्यो
 ष्टे दाहरणे यथा । अकाठेराऽधरंज्ञल्प
 समासंवृत्तकं मतम् । यथा । सदि
 यथायामेवजगतांगतिः परमपुरु
 षः पुरुषोत्तमोऽहमदानपमरेषभङ्ग

उत्तल :

राज्ञीमवनिमवली।यवधसपाद्रं हृद
यन्तस्याभारमयतारयितुं रोमक्षय्यं
स्वरुमिणांतीयदुषं श्रेष्ठवतारयस्त्रुप्र
सङ्गे नापिस्रुतीवाग्दृहीतनामोपुंसां
संसारपारमपक्षीकयति ॥

उत्तलकर्मटिका । स्त्री० उत्तलकर्मस्थानम् ॥

उत्तलकर्मटी । स्त्री० उत्तलकर्मटी । पठन्मु
जायाम् ॥

उत्तलमन्त्रि । न० गृह्यप्रभेदे ॥ तल्लक्ष्यं
यथा । भविदुत्कलिकाप्रार्थसमाप्ता
द्वयं हृदाक्षरम् । उत्तलकर्मसम्बन्धा
दुत्तलमन्त्रिपुत्रः स्मृतम् । तदुत्त
हरणं यथा । जयजयजयजनाद्गसु
कृतिमनन्नाडागनिष्कस्वरधरपद्मप
द्मपद्मयजपद्मपद्मिनीविमिद्वराज
हंसामभास्वरयणः । पटलपरिपूरि
तभुवत्कलुषर । हरक्षमलासनादिभू
द्वारवाहकवन्दनीसमाहारविज्जद्वन्दु
हृष्टनिर्मुक्तयोभीन्द्रहृदयमण्डिरादि
कृतुतनिरस्त्रमण्योतिः खलुपनीर
द्वरुपनिकपथनायनायजगद्वायमा
मनवधिभवद्दुः खव्याकुलरक्षरक्षर
क्ष ॥

उत्तलगुह्यः । पुं० श्रवणविधि । दीर्घ
भाषि । जलान्धे ॥ शयंदिधा । श
धुम्भुसमेदात् । तच्छ्रुतीऽधिवाशु
यः ॥

उत्तलगुह्यः । पुं० शयनार्थे ॥

उत्तलः । अ० उत्तलमेच्छये ॥

वृत्तानन्दम्

वृत्तनिष्पावी । स्त्री० वृत्तनिष्पाविकाया
म् । नखनिष्पावे ॥

वृत्तपर्णी । स्त्री० महाशयपुष्पिकाया
म् ॥ पाठायाम् ॥

वृत्तमुष्णः । पुं० कदम्बे- ॥ शिरीषे ॥
यानीरे । कुञ्जके ॥ मुद्गरै ॥

वृत्तफलः । पुं० दाहिनेः । बद्धे ॥
न० मरिचि ॥

वृत्तफला । स्त्री० भामलक्याम् ॥ वा
र्चाद्याम् ॥ शशाण्डुल्याम् ॥

वृत्तमल्लिका । स्त्री० श्वेतार्के । मोदि
न्याम् ॥

वृत्तपीजः । पुं० भिन्डायाम् ।

वृत्तवीजका । स्त्री० पाण्डुरकल्याम् ।

वृत्तवीजा । स्त्री० चाटक्याम् ॥

वृत्तमध्यमः । त्रि० सदाचारपति ॥

वृत्ता । स्त्री० शिञ्जिरिष्टायाम् ॥ मि
धुषी । रेशुकायाम् ॥ मांसरीहि
श्याम् ॥

वृत्ताध्ययनार्थिः । स्त्री० ब्रह्मवर्चसे ॥

वृत्तलोधारः । अध्ययनशुशुमुखा
दिदाक्षरयहणम् । शयीर्त्तं हिः ॥

वृत्तानन्दम् । न० माषावृत्तान्तरे ॥

तल्लक्षणीदाहरणं यथा । एकादश
विश्रामि० सप्तधिरामि० यदि वृत्तावृ
त्तं भवति । छटावृत्तानन्दमिष्टपा
नन्दकारिफणितुपतिरिति वदति ।
यथा । मधुरस्मितनदशालियद्विष
नमालिषद्वनकमलमवलीकये । अ

हृत्ति :

धरसुधारसधामपरमभिराममजलम्ब
जीवितमये ॥

हृत्तान्तः । पु० धातांयाम् । प्रवृ
त्तौ । उद्गमे । समाचारे ॥ यथा
। अतीतजन्महृत्तान्तंवाख्येप्राये
षपश्यति । ऐहिकंयौवनेऽन्वोतुत
पल्लीभाषिवोच्यते । वार्ताजनशु
तिराख्यायिकाचेतिस्वामी । प्रमेदे
। विशिषे ॥ प्रक्षिपयाम् ॥ काय्स्वन्त्ये
। प्रस्तावे । अयसरे ॥ हृत्तोऽनुय
त्नीयागवेषणीयोऽन्तः । समाप्ति
यस्य । हृत्तोन्तोस्य • हृत्तस्त्राण्युक्ति
या • भाषे ॥

हृत्तावृत्तम् । न० मात्रावृत्तात्परि
॥ तस्यजलघोटाहरणेयथा । हृत्तस
प्तवतुप्लान्तगणनिर्मितपर्दापल्लुवि
रामंभवतिपदि । नागाधिपपिङ्गल
भणितसुमद्रजवृत्तावृत्तमिदंदिप
दि ॥ यथा । हृदितापदनेफः स्फु
रतिविधेकक्षपसिमनौनियतंभवति
। धावन्नयहरिषोभयनातरुषीस्मि
तसुभगंनविक्षीकयति ॥

वृत्तिः । स्त्री० व्याख्यामघन्यविशिषि
। विवरणे ॥ आजीवे । यत्ने ।
कृष्यादिजीवने । अनुच्छेद्यायांजी
विकायाम् ॥ पौत्रिकादी ॥ यथा
। भारतीसात्वतोधेवकैशिकवारभ
टीतत्रा । पतस्रोवृत्तयजंतायानु
नाख्यंप्रतिष्ठितमितिभरतः । १८८

हृत्ति :

गारिकैशिकीवीरिसात्वचारभटीपु
नः । रसेरौद्रेषधीभक्त्येवृत्तिसः वं
चभारती । पतस्रोवृत्तयेःश्लेताः
सर्वनाय्यल्लातकाः ॥ प्रवर्तने
॥ विधृती ॥ व्यधारे ॥ यत्तेऽग
या । हृतुयत्तने । क्षियांशिनृ । प्र
माषविपर्ययविकल्पनिद्रास्मृतिपु
पञ्चविधासु ॥ लज्जादिहृत्कीनाम
पिपञ्चस्त्रेयान्तभांयः ॥ अर्थसन्निक
ष्टेन्द्रिये ॥ इन्द्रियाणांव्यापारे ।
विषयाकारहृत्तिपरिणामे ॥ हृत्ती
नामानव्यादृक् यत्तांस्त्रयतिपत
क्षलिः । हृत्तयः पञ्चतस्रस्त्रिष्टा
पञ्चिष्टाद्विति । हृत्तयसिहृत्तस्यप
रिणामविशिषाः । रागहेशादिके
शरुपाः • आसुरवृत्तयः श्लिष्टाः
। रागादिरहितादैववृत्तयोऽस्त्रि
ष्टाः । यद्यपिपञ्चस्त्रेयस्त्रिष्टानाम
स्त्रिष्टानामन्तभांयः • तथापिस्त्रिष्टा
यथनिरेहव्यावृत्तमन्दबुद्धिंमारयि
तुंताभिः सहास्त्रिष्टाउदाहृताः ।
नामधेयलक्षणाभ्यांवृत्तीर्विगदयि
तुंस्त्रुपप्रदक्षमाङ् । प्रमाषदिवर्षय
विकल्पनिद्रास्मृतयः । प्रत्यक्षानु
नामागमाः प्रमाणानि । विपर्य
योमिच्छाज्ञानमत्तद्रूपप्रतिष्ठम् ।
पतद्रूपप्रतिष्ठम् • तस्माद्यस्ययद्रूपं
नतस्मिन् रूपेप्रतिष्ठति • तस्माद्यस्य
यत्पारमार्थिकरूपंनतत्प्रतिभा

वृन्दारक :

पिच । वृन्ताकंस्त्रादुतीष्णोष्णकट,
पाकमपित्तलम् । ज्वरवातयत्ना
सघ्नं दीपनं शुक्रलं लघु ॥ तद्वलं क
फपित्तघ्नं वृद्धपिचकरं गुरु ॥ वृ
न्ताकं पित्तलं किञ्चिद्द्वारपरिपाचि
तम् । कफमेदिनिलामघ्नमखर्ष
लघुदीपनम् । तदेव हि गुरुस्त्रिघ्नं
सतैलं लवणान्वितम् ॥ अपरं श्रेष्ठं तवृ
न्ताककुट्टाण्डसमं भवेत् । तदर्श
खा विशेषणहितं हीनस्य पूर्वतः ॥
पूर्वतः कृष्णात् ॥ भोजनं धिगवृ
न्ताकं वृन्ताकं धिगवृन्तकम् । सवृन्तं
धिगतैलाद्यं सतैलं धिगरामठम् ॥ स
र्वासांशान्कलातीनां वृन्ताकांशाकना
यकम् ॥

वृन्ताकी । स्त्री० वार्ताक्यां ॥
वृन्तिका । स्त्री० वृन्तियायाम् । कटु,
व्याम् ॥
वृन्दः । पुं० दशार्बुदे । शतकीटौ ।
महार्बुदे । अजो ॥ न० समूहे ॥ वृन्दयते
वृणमले । वृन्दाद्यथेति साधुः ॥
वृन्दा । स्त्री० तुलस्थाम् ॥ जलम्बरस्य
पत्र्याम् ॥ कीदारराजकन्यायाम्-
राधापौडयनामान्तर्गतग्नमवि
शेषे ॥
वृन्दारः । त्रि० मनोज्ञे ॥
वृन्दारकः । पुं० अमरे । देवतायो-
म् । सुरे ॥ प्रशस्तं वृन्दं यस्य सः ।
शृङ्गवृन्दाभ्यामारकन् । स्त्रियां सूत

वृश्चिक :

कासुविकावृन्दारकाणविति वशाव्य
मिति० वृन्दारका० वृन्दारिकेच्छुभ
यम् ॥ यूयपती ॥ यथा । वृन्दा
रकः सुरेश्रेष्ठे मनोज्ञे यूयपातरी
तिव्याडिः ॥ त्रि० मनोज्ञे ॥
श्रेष्ठे ॥

वृन्दावनम् । न० खनाद्याप्रसिद्धी
तीर्थं विशेषे ॥ वृन्दावने कियलासु
मानास्त्रीषदेशता । भूतेशीभैरव
सप्तसर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ इ
त्यागमः ॥ वृन्दाय च तपस्ते भेतत्
पृन्दावनं स्मृतम् । वृन्दया च कृता
स्त्रीलासेवमसुनिसप्तम ॥ इति पु
रणम् ॥ वृन्दावावनम् ॥
वृन्दावनेश्वरकः । पुं० श्रीकृष्णे ॥
वृन्दावनेश्वरी । स्त्री० राधायाम् ॥
वृन्दिष्ठः । त्रि० अतिवृन्दारके ॥ अथ
मेपामतिशयेन वृन्दारकः । इष्टम् ।
प्रियस्थिरिति साधुः ॥
वृन्दीयान् । त्रि० वृन्दारकतरे ॥ अथ
मनयोरतिशयेन वृन्दारकः । श्रेष्ठसु
नि० प्रियस्थिरिति वृन्दारकस्य वृन्दा-
देशः ॥
वृशः । पुं० चार्द्रके ॥ मूले ॥ वृशो
ति ॥ वृज् । जनिदेव्यादिनाश
क ॥ उन्दरी ॥
वृशा । स्त्री० औषधीविशेषे ॥
वृश्चिकः । पुं० अक्षौ । द्रुणे । विच्छु०
इ० भा० प्र० । वृश्चिकविषस्य लक्षणं

वृश्चिमची

वृष :

यथा । दृष्ट्यग्निरिवादीचमिन-
 तो•वाहंभाशुच । वृश्चिकस्यविषं
 यातिपद्याद्देशाऽवतिष्ठते ॥ औषध
 न्तु । जीरकस्यकृत : कल्कोष्ठतसै
 भवसंयुतः । सुखाण्योमधुनालिपा
 वृश्चिकस्यविषंहरत् ॥ गन्धसाध्याय
 मृदितसूर्यावर्त्तद्वलस्यतु । वृश्चिके
 ननरोविद्धः क्षणाद्भवतिनिर्विषः
 षष्टमराशौ ॥ तल्लम्भातस्यफ
 लंयथा । वृश्चिकीदयसञ्जातः शौ
 र्यवानतिदुष्टधीः । भवेद्विज्ञानस
 म्पन्नेविषहीमुभगः सुधीः ॥ शू
 ककौटे । श्रयपीका • इ•भा•प्र•
 ॥ चापधीविशेषे • वृश्चति • चात्र
 यूष्णं दने । वृश्चिकधीः किकन् ।
 यहिज्येति सप्तसारथम् ॥

वृश्चिकप्रिया । स्त्री • पूति फायाम् ॥
 वृश्चिकर्थी । स्त्री • शाखुक्क्याम् ॥
 वृश्चिका । स्त्री • क्षुद्रक्षुपदिश्रिये ।
 नखपर्ण्याम् । पिच्छिजायाम् । अ
 लिप्रियायाम् ।

वृश्चिकाधिपः । पुं • भद्रसि ॥
 वृश्चिकाली । स्त्री • क्षुपविश्रिये ।
 वृश्चिकपल्याम् । विषघ्न्याम् ।
 सर्पदंष्ट्रायाम् । भूरिदग्धायाम् ।
 भासुरपुण्यायाम् । विष्ठाटी • इ •
 गी • भा • ॥ वृश्चिकालीविषघ्नी
 तुकासमारुतनाग्निनी ॥

वृश्चिमची । स्त्री • वृश्चिकाल्याम् ॥

वृश्चौरः । पुं • श्रुतमूलपुनर्वा-
 याम् ॥

वृषः । पुं • धर्मो ॥ वर्षातिफलम् । वृ
 पुष्टेष्टेसेचनेच । इगुपचेतिकाः ॥
 वर्षाणात्सर्वकामानांघर्मावृषः
 इतिशङ्करभाष्यम् ॥ बलीवर्द्धे ।
 उच्चणि । भद्रे । ऋपसे । वृषभे ।
 अनहुहि । शीरभेवे । गवि • वि
 षवाहनवृषस्यस्वरूपंयथा । शृद्रायु
 धः शुभकायश्चतुष्पादसितधुरः
 । वृष्टत्ककुत्कृष्णपुष्पः श्यामस्कं
 घावृषं • स्मृतइति • वृष्टात्सर्गं
 वृषे ॥ तल्लक्षणंयथा । चरणानिसु
 खं पुष्कंयस्यश्रुतानिगीपतेः ।
 लाक्षारससवर्णंश्वसन्नीलमितिनि
 दिष्टेत् ॥ एषंविषवृषभावेऽन्यो
 वृषभोयायस्योपादिथः सौपुक्तः ।
 वर्षतस्तान्कामिलोब्राह्मणस्यप्रशस्य
 ते । तथा । प्रहेतोदरः कृष्णपृष्ठो
 ब्राह्मणस्यप्रशस्यते । त्रिगुणरत्नेनव
 र्णेनवचिचयस्यप्रशस्यते । काशुना
 भेनवैश्वस्यकृष्णोनाप्यन्यजग्मनः ॥
 इति । वृषोत्सर्गकालश्चशौचान्त
 द्वितीयदिनम् । कार्त्तिकीचैशीरे
 यतीवृताश्विनपूर्णिमाविति ॥ शृ
 द्याम् ॥ चतुर्विधपुरुषमध्येपुरु
 षविश्रिये ॥ तल्लक्षणम् । बहुगुण
 बहुबन्धः शीघ्रकामोमृगाङ्गः सफ
 लरुचिरदृष्टः सत्त्वशीदीवृषीयाम् ॥

वृषपक्षम्

ति । तावुरिसंज्ञे द्वितीयराशी
एतद्राशिजातफलं यथा । स्थिरम
तिंसुमतिकमनीयतां कृत्वा शलतां हि-
न्त्यामुपभोगताम् । वृषगती हिम
गुर्भृशमादिशेतसुकृतिनः कृति-
नश्चसुखान्यपि ॥ तस्मिन्जातफल
लभ्यते । वृषलने भवेज्जाती। गुरुभक्तः
प्रियंवदः । शुशीकृतीधनोलुब्धः शु-
रः सर्वजनप्रियइति ॥ उत्तरपद-
स्यः श्रेष्ठे ॥ वासे । वासके ।
अटहृषि ॥ मूषिके ॥ शुक्ले ।
वास्तुस्थानमेदे । रिपी । कामे ॥
वलवति ॥ ऋषभनामीषधे ॥ व-
र्षतिफलं मधुकामादीन् । वृषु० ।
इगुपधेतिकः ॥ वृष्यप्रयेगी । श्री-
कृष्णे ॥ पुष्ये ॥ वत्सविशेषि ।
यथा । कीद्रवाः शालिसुद्गाद्य-
सक्तुमापास्तथैषध । महावीजाव-
तेसर्वेवृषेचसुररन्दिते ॥ १५ ॥ न०
जने । पिच्छे ॥ वेतसे । वि० पु-
श्यावति ॥

वृषकर्षी । स्त्री० सुदर्शनायाम् । सु-
दर्शनगुलुक्ष्ण० इ० गौ० भा० ।
वृषकर्मा । पुं० भगवति । वृषाध-
र्मा लस्यं कर्माद्यः ।

वृषकेतुः । पुं० कर्षणपुत्रे ॥
वृषगत्या । स्त्री० अजान्त्याम् ॥
वृषपक्षम् । न० कृषिकर्मास्तु वृषाका-
रचक्रे ॥

वृषपथी

वृषणः । पुं० मुष्के । अस्त्रकीधि ।
वृषणौभवतः सारौकफामृद्मांस-
मेदसाम् । वीर्यवाहिविराधारीवृ-
षणौपुरुपावरी । स्थूललिङ्गेदरि-
द्रः स्याद्दुःस्थिकवृषणौभवेत्
द्विषमेखीचक्षुलीधेनूपः स्याद्वृष-
णसमे ॥ प्रलम्बवृषणोत्पायुर्निर्द्रव्यो
मखिभिर्भवेत् ॥ वर्षति । वृषु० से-
चने । बाहुतकालव्युः । बहुल
मन्यवेतियुज्वा । संज्ञापूर्वकत्वा-
द्गुणाभावः ॥

वृषणशत्रुः । पुं० इन्द्रस्याशत्रे । उच्चैः
श्वसि । श्वेतघने ।

वृषणसु । न० इन्द्रस्यघने । नन्दने
। कन्दसारे ।

वृषदण्डकः । पुं० आशुभुजि । वि-
डालि । वृषान्मूषिकान्दण्डति ।
दंग० । कर्मस्थण् । स्वार्थेकन् ॥

वृषध्वजः । पुं० वृषाङ्के । शिवे ॥ वृ-
षध्वजश्चक्रमस्य । हेरम्बे ॥ पुष्य-
कर्मणि ॥

वृषा । पुं० कर्णे ॥ मचेन्द्रि ॥ वृषमे-
। तुरगे ॥ वर्षति । वृषु० । कनिन्-
युवपितत्रिराशौत्वादिना० कनिन्-

वृषनाशनः । पुं० विडङ्गे ।

वृषपतिः । पुं० शिवे ॥ वषट् ॥

वृषपत्निका । स्त्री० वस्तान्त्याम् । अ-
जान्त्याम् ॥

वृषपथी । स्त्री० वृषविशेषि । दृष्या

वृषल :

ल्ल्याम् । चक्राङ्ग्याम् । सुदर्शना
याम् । पुरातो० इ० गौ० भा० ॥ आ
रुपण्याम् ॥

वृषपर्वा । पुं० अश्वक्रसूदने । शभी
। ईधि ॥ दैत्यप्रभेदे । शृङ्गारिणि ॥
कशेरौ ॥ वृषरूपाधिपवांश्वस्य ॥

वृषभः । पुं० श्रेष्ठे ॥ गधि । हवि ॥
षोषशीभेदे । शृङ्ग्याम् ॥ वर्पति
मूर्ध्णभूमिसिद्धति । हपु० । ऋ
पिष्ठधियांकिदित्यभञ् । आदिकि
ने । कर्णरन्ध्रे ॥

वृषभगतिः । पुं० रेविहाणे । शभौ
। हपभे षगतिर्यस्य ॥

वृषभध्वजः । पुं० महेश्वरे । शिवे ॥
हवभोध्वशश्चिह्नमस्य ॥

वृषभाक्षः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ सर्वका
माभिवर्षकेष्विषीयस्यसः । बहु
व्रीहावितिषञ् । वृषभोधर्मादृष्टि
रस्यथा ।

वृषभाघी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥

वृषभानुः । पुं० सुरभानुपुत्रे । राधि
कापितरि ॥

वृषभासा । स्त्री० अमरावत्याम् ॥

वृषपः । पुं० आश्रये ॥ ह्योति । वृ
ज्परशे । वृष्टा० पुकटुकौचितिक
यन्० धातेः पुगागमश्च ॥

वृषलः । पुं० शृङ्गे ॥ शृङ्गे । चन्द्र
गुप्तनृपे ॥ बालिनि । तुरगे ॥ अघा
मिके ॥ वृष्यते० वर्पतिवा । वृषु०

वृषली

। वृषादिभ्यश्चिदितिषलः । वृष
धर्मलुनातिषा । कृष्ण० । अन्ये
भ्येऽपीतिड । वृषणातिषा । ला०
। वाः । वृषादिभगवोन्धर्मस्तस्य
यः कुरुतेह्यलम् । वृषलतविदुर्देवा
स्तस्मात्तमैनीपयेत् ॥

वृषलपतिः । पुं० शृङ्गे० चौराणां रा
ज्ञि ।

वृषलवृत्तिः । पुं० शृङ्गे० पक्तुं प्रवृत्तौ ॥

वृषली । स्त्री० शृङ्गायाम् । जातित्या
नृडीष् ॥ स्त्रीसाधे ॥ निरुक्तसङ्ग
वन्ति । वृषस्यन्तीचपलघतिभर्ता

रमिति० वृषली० ब्राह्मणस्यपरिषौ
तात्राह्यग्रपिवृषलीति० आदधभुग्

वृषलीतल्पमिष्यथकुङ्कुमट्टः ॥
वभ्यातुवृषलीज्ञेया० वृषलीतुमृत

प्रजा । अपरावृषलीज्ञेयाकुमारी-
यारलस्यता ॥ पितृगृहेष्विवाह

तार्यारलस्यलायांकन्योयां ॥ यथाऽ
चिकाश्रयो । पितुर्गेहेचयाकन्या

रजः पश्यत्यसंस्कृता । भ्रूणहत्या
पितुस्तथाः साकन्यावृषलीस्मृता

॥ यस्तुतांशरयेत्कन्यांब्राह्मणेऽचा-
नदुर्वलः । अथाहेयमपाङ्क्तय

र्तश्चियावृषलीपतिमिति ॥ स्वपतं
परित्यज्यपरपतिगामिन्याम् । य

था । स्ववृषवापरित्यज्यपरधृषे० वृ
षायते । वृषलीसाडिविचित्रं यानश्च

द्रीवृषलीमवेदिति ॥

वृषाक्षपायी

वृषलीपतिः । पुं० सवर्णामपरिषीय
कृतशुद्राविवाहे ॥ वृषल्ल्याः पतिः
॥ यस्तुतांवरयेत्कन्यात्राज्ञाशोच्य
नदुर्बलः । अथावमपाङ्गेयंतंवि
द्यावृषलीपतिम् ॥ यदिशुद्रांजजिहि
प्रोवृषलीपतिरेवसः । तांपितुर्ग
हेसञ्जातरवस्त्राम् ॥

वृषलीफेनः । पुं० शुद्रायाअघररसे ॥

वृषलोचनः । पुं० मूषिके ॥ वि०
वृषनवने ॥

वृषवाहनः । पुं० शिवे ॥

वृषशब्दः । पुं० विष्णौ ॥ इ० वि० पः
॥ विडाले ॥

वृषसक्तो । पुं० भृङ्गरोले ॥

वृषस्यन्ती । स्त्री० कामुक्याम् । भैद्य
नेच्छावक्ष्याम् ॥ वृषंनरं शुक्रलंबा
० इच्छत्यात्मनः । सुपथात्मनः
क्यच् । अश्वचीरवृषजवयानामा
त्मप्रीतौक्वचोतिमुक् । छटः शठ
। उगितश्चेतिङीप् ॥

वृषा । स्त्री० मूषिकपश्याम् ॥ कपि
कच्छाम् ॥ यर्षति । वृषेरिरुपधेति
कः । टाप् ॥

वृषाक्षपायी । स्त्री० श्रियाम् ॥ भौर्व्या
म् ॥ वृषाक्षपेः स्त्रीतिपुंशेगार्धे
वृषाक्षप्यन्तिकुमितकुसिदानामुदा
त्तद्वत्येकारदेशोक्तोपच ॥ वर्याम्
। शतावर्षाम् ॥ जीवन्त्याम् ॥ श
च्याम् ॥ स्नाशशाम् ।

वृषाकृतिः

वृषाकपिः । पुं० हरि । स्मरहरे ॥
कृष्णे । वासुदेवे ॥ वर्षणात्सर्वका
मानांधर्मोवृषः । कात्तोयात्भू
मिमपोदितिकर्पिवराहः । वृषत्वा
त्कपिरुपत्त्वाच्चवृषाकपिः । कपि
वराहश्चेष्टश्चधर्मश्चवृषलक्ष्यते ।
तस्माद्वृषाकपिंप्राहकश्चपोमोप्रजा
पतिरितिमहाभारतम् ॥ जातवै
दसि । अग्नौ ॥ वृषंधर्मेनकम्प
यति । कपिकिञ्चिच्चसने । कु
शिडकम्प्योर्नसिापथेति० इः । वृ
षाद्धर्मादाकम्पयतिदुष्टानितिवा
॥ यहा । वर्षतिकामान् । वृषु०
। इरुपधेतिकः । आकम्पयतिपा
पानि । पूर्ववदिः । वृषश्चासा
वाकपिश्च ॥ यहा । वृषाङ्गन्द्रेण
कम्पते० आकम्पतेवाऽस्मात् ॥ ये
हा । वृषाधर्मी० वृषाङ्गन्त्रेवा० क
पिरिवधजेयस्य ॥ यहा । वृषरक्तकः
कपिवराहः । आक्षपाथिवादिः
। अन्येषामपीतिदौर्घः ॥ यहा ।
वृषाङ्गन्द्रेण० अकम्प्याकम्पिय-
ति० पिमती । अन्तर्भाषितण्यर्थी-
या । इन्द्रदुः खंप्राप्तेति० प्रापय
तिशदैक्षान्० रक्षकत्वात् । विचि
संज्ञापूवकत्वाद्भ्रमुणः । क्षिपितु
आगमशास्त्रस्यानिच्यत्वाद्भ्रतुक् ॥

वृषाकरः । पुं० मापे ॥

वृषाकृतिः । पुं० विष्णौ । नारायणे ।

वृषोत्सर्गः

धर्मायां वाक्यतिरस्य ॥ वृषशब्दस्ता
दर्थे • आक्यतिराकारः शरीरम्
। वृषार्थाधर्मायां वाक्यतिरस्यः शरीर
मस्येति ॥

वृषाक्षः । पुं • मङ्गरे ॥ साधौ ॥ वृ
षः षड्गुणविज्ञमस्य ॥ भजातके
॥ मङ्गले ॥

वृषाक्षजः । पुं • उमरुवाद्ये ॥ इ •
श • र • ली •

वृषाक्षनः । पुं • शिवे ॥ इ • वि •
यः ॥

वृषाक्षकः । पुं • महाकाले ॥ इ •
वि • यः ॥

वृषाधिपः । पुं • शक्रप्रहे ॥ वृषस्य
राशिविशेषस्य अधिपः ॥

वृषान्तकः । पुं • जनार्दने ॥ वि
जाले ॥

वृषायथः । पुं • चटके ॥ इ • हा •
ली • ॥

वृषासनः । पुं • शिवे ॥ वृषाधली
महः ॥ आसनयस्य ॥ उपरुपथा
सने ॥

वृषाहारः । पुं • बिडाले ॥ वृषाम्
पिफषाहारोऽस्य ॥ इ • हा • ली •

वृषी । पुं • मयूरे ॥ इ • श • ला • ॥
वृषी । स्त्री • यतीनामासने । त्रिपि
टरे ॥ वर्षतिसुखम् । वृषु •

इगुपधेतिकः । गौरादिः ॥
वृषोत्सर्गः । पुं • घ्राणादौ यत्प्रतरी

वृष्टिभूः

चतुष्टयसहितविशूलचक्राद्वितयूप
न्यागे ॥

वृष्टः । वि • सिके ॥ वृष्टेः क्तः ॥

वृष्टिः । स्त्री • वर्षे । मेघाज्जलपत
ने । वर्षथे ॥ वर्षणम् । वृषु • ।
स्त्रियांक्तिन् ॥ भाग्याख्यायान्
तुष्टौ ॥

वृष्टिती । स्त्री • भद्रपर्णिकायाम् ।
सूक्ष्मलायाम् ॥ वि • वृष्टिना
शके ॥

वृष्टिजीवनः । पुं • देवमातकेदेशे ॥
वृष्टिर्जीवनयस्यसः ॥ वृष्ट्याजीव
नयनवा ॥

वृष्टिप्रमाणम् । न • मेघाज्जलपतनेयता
याम् ॥ यथा । द्रोणोपसृनिमित्तग
र्भे • श्रीश्याठकानिपथनेन । पङ्क्ति
रानवाभैः स्तमितेन द्वादशप्रसयः ॥
इतिवराहोत्तौ वृष्टे राठकद्रोणप्रमा
णपरिज्ञानं पराशरयोः । षाठका
चतुरोऽद्रोणमपां विद्यात्प्रमायत ।
धनुः प्रमाणमेदिन्यां विद्याद्द्रोणा
भिवर्षणम् ॥ समेविंशाद्गुलाना
हादिचतुष्कोद्गुलाच्छिते । भाण्डे
वर्षतिसम्पूर्णे • त्रैयसाठकवर्षण
म् ॥ तदाचाचार्य्यः । इत्यपि
शालंकु गृहकमधिकृत्याम्बु प्रमाय
निर्देशः । पञ्चाशत्पलमाठकमने
नमिनुयाज्जलपतितमिति ॥

वृष्टिभूः । पुं • मेके ॥ वृष्टौ भवति ।

वृहच्चतुः

भू० । भुवः संज्ञान्तरयोरिति-
 क्तिप् ॥
 वृष्णिः । पुं० यादवे ॥ मेघि ॥ श्रीकृ-
 ष्णो ॥ वर्धति । वृषु० । सवृषि
 भ्यांक्वित्तिनिः ॥ वि० पापण्डे ॥
 चण्डे ॥
 वृष्णिगर्भः । पुं० श्रीकृष्णो ॥ वृष्ण
 योगर्भयस्यसः ॥
 वृष्यः । पुं० माघे ॥ न० वाञ्छीकर
 णे ॥ वि० शुक्रगृहिकारकौपधा
 दौ ॥ वृष्यते । वृषु० । विभाषाक्त
 वृषीरितिक्यप् । पक्षेऽप्यतितु० प
 र्थ्यन् ॥ वृषायङिते ॥ वृषायका
 मुकायङितम् । खलयवमाधिति-
 यत् ॥
 वृष्यकन्दा । स्त्री० विद्यार्याम् ॥
 वृष्यगन्धा । स्त्री० वृषदारके ॥
 वृष्यगन्धिका । स्त्री० अतिवलायाम् ॥
 वृष्यवज्रिका । स्त्री० विद्यार्याम् ॥
 वृष्या । स्त्री० षड्विनामौषधे ॥ शता
 वर्धाम् ॥ आमलक्याम् ॥
 वृषी । स्त्री० त्रतिनामासने ॥ ब्रह्म
 चार्यायासने ॥ ब्रुवन्तः सौदन्व
 स्यान् ॥ पृषीदरादिष्वाद्ब्रुवच्छ
 द्दस्य० वृ० आदेशः । अन्धेष्वपीत्य
 धिकरणेऽः ॥
 वृहच्चतुः । पुं० महाचक्षुशाकेपक्षि
 विजिषे । दौघपादे । कुलङ्गप्र-
 भा० ॥

वेगवती

वृहच्चित्तः । पुं० शीघ्रपूरे ॥
 वृहच्छस्तः । पुं० चिङ्गटमस्ये ॥
 वृहच्छुकः । पुं० दावाघाटे । कठ
 क्षीरवा० द्रुतिस्थ्यातीखने ॥
 वेकटः । पुं० वैकटिके । मणिकारे ।
 मणिकारा० द्रु० भा० प्र० मेकटी० द्रु०
 गौ० देशभाषाप्रसिद्धे मस्ये ॥ यू
 नि । जाततोरुस्ये ॥ विद्रूपके ॥
 वेगः । पुं० जरे । रंजसि । रये ।
 स्यदि ॥ प्रवाहे । शोषे । धारायो
 म् ॥ किम्याके । महाकालकले ॥
 रेतसि ॥ मूत्रादिप्रवृत्तौ ॥ यथा ।
 वेगान्नधारयेज्जातुर्विगमूत्रक्षवदट-
 त्त्वधाम् ॥ अपिच । वेगरीधानक
 र्तव्यीहान्यचक्रोधवेगतः ॥ पुन
 स्य । स्वभावतः प्रवृत्तानामजादी
 नांजिनीविद्युः । नवेगान्धारयेद्दी
 रः क्लामादीनाञ्चधारयेदिति ।
 पृथिव्यादिषुतुष्टयमनैवृत्तौसंस्का
 रे । वेजनम् । चोविनीभयचलन
 येतः । घञ् ॥
 वेगनाशनः । पुं० ज्ञेयप्राणि ॥
 वेगवान् । पुं० ईश्वरे ॥ वि० वेगि
 नि ॥ वेगोक्तवोऽस्यास्ति । मनुप् ॥
 वेगवती । स्त्री० अर्द्धसमवृत्तमेदे ॥
 यथा । विषमेप्रवृत्तमालरहीनंदाध
 कमेवद्विवेगवतीस्यात् ॥ यथा ।
 स्मरवेगवतीब्रजराजाकिशवधंशरधे
 रतिमुग्धा । रमसान्नगुरुनृगण्य

वैषि :

न्तीकैलिनिकुञ्जट्टहायजगाम ॥
 वेगसरः । पुं० वेगिहये ॥
 वेगितः । वि० सञ्जातवेगि । वेगवि
 गिष्टे ॥ वेगः सञ्जातोद्य । ता
 रकादिच्चादितम् ॥
 वेगो । पुं० श्येनपक्षिणि ॥ वि० वेग
 वति । तरस्त्रिनि । जाङ्घिके ॥
 अतिशयितोवेगोद्य । अतद्गुनिः ॥
 वेगिहरिषः । पुं० श्रीकारोत्सवे ।
 वेदटः । पुं० द्रविडदेशस्थोऽथलवि
 ज्ञेयि ॥
 वेवा । स्त्री० मूर्ख्ये ॥ विचिरं ।
 अच् । टाप् । वेवामूर्ख्यस्येत-
 नमित्तिल्लयायुधः ॥
 वेवामी । स्त्री० सोमराज्याम् ॥
 वेजितः । वि० भीते ॥
 वेजम् । न० सान्द्रविष्टिज्ञचन्दने ॥
 वेडा । } स्त्री० नौकायाम् ॥
 वेडी । }
 वेधः । पुं० अह्नात्सुनीयायामुत्पन्ने
 पृषोः । पितरिः ॥ सत्पुत्रेषुतु
 जातेनवेधोऽपिचिदिश्रययौ । पुत्रा
 धोनरकात्पातः सतेनसुमशस्त
 नेतिविष्यपुराणम् ॥ वर्षसद्वर
 जातिविशेषे ॥ यथा । वैदेहकिग
 त्वम्बहामुत्पन्नेऽविवञ्च्यतद्रतिम-
 नुः ॥
 वेधा । स्त्री० भारतवर्षेऽनदीविशेषे ॥
 वैषिः । स्त्री० वेष्ट्याम् । वेति०

वैशुः

वीयतेवा । वीगतिव्याप्तिप्रजनका
 नृत्त्वसनखाद्भेदु । वीज्याज्वरिभ्यो
 निः । वाङ्मुलकास्यत्वम् ॥ यहा
 । वेणति । वेणू० । इन् ॥
 वैषिविधनी । स्त्री० जलीकायाम् ॥
 वैषी । स्त्री० केशवन्त्रे । प्रथेष्ट्याम् ।
 प्रोषितभट्टकादिधार्यकेशरचनावि
 शेषे ॥ यथा । जटामेयवेणोक्तत
 कषकलापोनगरलंगलैकसूरीयंशि
 रसिगशिरेडानतिलकम् । इयं
 भूतिनाङ्गेप्रियविरहजन्माधवल
 मापुरारासेर्भान्द्याकुसुमशरकिंमां-
 व्ययसि ॥ देवताडो ॥ नयादेर
 न्तर ॥ सेती ॥ प्रवाष्टे ॥ मेप्या
 म् ॥ नदीविशेषे ॥ वेणति । वे
 णूगतिज्ञानविनानिशामनयादि
 पयहर्षेषु ॥ इन् । कृदिकारा
 दितिडोप् ॥
 वैशोरः । पुं० अरिष्टवृक्षे ॥
 वैशुः । पुं० नृपविशेषे । स्वक्सा
 र् । वंशे ॥ वंशवाद्ये । यथा ।
 महानन्दसघानन्दोविजयोऽजयस्त
 या । अत्वारउतमावंशामतङ्ग-
 मुनिसम्पत्ताः । द्याह, जामहा-
 नन्दोऽनन्दएकादगाह, नः । एाद
 शाह, जमानशुविजयः परिकीर्त्त
 तः । पतुर्दगाह, विमितोऽजयश्च
 मिधीयते ॥ वेणति । वेणूगत्या
 दौ । वाङ्मुलकाटुः ॥ यहा । अ

वैतस :

जति । अजिष्वरीभ्योनिष्प्रतिष्णुः ।
अजैर्षी ॥

वैशुकम् । न० तीर्षे । गजस्यतोदनद
गडे । वैशुनानिर्द्धत्तम् । निर्वृत्ते
क्षयतादिभ्यद्दत्तिठक् । इत्सुमुक्ता
न्तात्कः । सन्नापूर्कश्चान्नवृ
द्धिः ॥

वैशुकर्करः । पुं० करीरवृक्षे ॥

वैशुजः । पुं० वैशुयधे ॥

वैशुदारी । पुं० नरकात्मजे वाषा
सुरात्मजे ॥

वैशुधः । पुं० वैशुधिविधे । वंशीयाद
के ॥ वैशुधमति । धा० यातीनु
पसर्गेकः ॥

वैशुपथी । स्त्री० वंशपथीवृक्षे ॥

वैशुयवः । पुं० वंशतण्डुले । वंशयधे ॥

वैशुवादः । पुं० वैशुकिके ॥

वैशुवीकम् । न० वंशयधे ॥

वैशुवा । स्त्री० तीर्थविशेषे ।

वैशुवासङ्गमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

वैतः । पुं० वैते । इ० रा० नि० ।

वैतनम् । न० कर्मकरश्च० भृती । कर्म
ग्यायान् । विधायान् । श्रद्धायान्
। निर्वेशे । कामकराङ्० इ० भा० ॥

वैतनीपाये । आजीविके । रूप्ये ॥

वैतवेदनेन । वीगध्यादौ । वीपति

भ्यांतनन् ॥

वैतसः । पुं० वताविशेषे । रथे । अ

भपुष्पे । विदुले । शीते । वानीरे ।

वैवः

वधुले । वैत० इ० भा० ॥ अत्रभावप्र

काशः । वैतसीविदुलीनम्वीवधु

लीदीर्घपत्रकः । नादेवीगन्धपत्र

शजलीकासम्भृतस्तथा ॥ नदीकूल

प्रियस्त्वन्धः सुशीतोवनपुष्पकः

। जलजातसोयकामोविदुलीजलवे

तसः ॥ वैतसः शीतलीदाहशो

घार्श्यानिस्सग्वगान् । जन्तिवीस

पंक्तश्चासपित्ताश्मरिकफानिलान्

॥ अयनम् । इत्सु० । नपुंसकवृत्ति

कः । वायिकल्पस्य० इतंज्ञानं० स्य

ति । षोचनकर्मणि । आतीनुपेत

कः ॥ यहा । जयते । वैज् । वैज

सुट्चेत्यसच् । घाडुलकादात्स्वन ॥

वैतसान्धः । पुं० अज्जवैतसे ॥

वैतसी । स्त्री० वैतसे ॥

वैतसीका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

वैतस्नान् । वि० वधुवैतसेदेशे ॥ वैत

साः सख्यष । कुसुदनवैतसेभ्यो

ङ्मत्तुप् । मादुपधायान्प्रतिवः ।

वैतालः । पुं० ईश्वरहारपक्षि ॥ भू

ताधिहितशवे ॥ अकस्मान्नमस्या

भासमानिभूतविशेषे ॥ शिशुगथाधि

पविशेषे ॥

वैसा । वि० वेदितरि । ज्ञोतरि ॥

वैसि । विद्० । षच् ॥

वैवः । पुं० वैते । वीगिदगडे । सु

दगडे ॥ वीयते । वीगध्यादिषु ।

सुहृन्नीपचिक्चौल्यादिना० चः ॥ वं

वेद :

श्री ॥ फलिन्याम् ॥ पुं० अक्षुरविशि
ये ॥

वेवधर : । पुं० द्वारपाले ॥

वेवधारक : । पुं० दा : स्थिते ॥

वेवधान् । वि० वेवधारके ॥

वेवधती । स्त्री० नदीविशेषे ॥ सातुमा

क्षदेशात् कालपीसमीपियमुनायां

मिलित्ता ॥ वेवासुरमासरि ॥ वेवा

यिसख्यस्याम् । मतुप् । ङीप् ॥

वेवासती । स्त्री० वेववर्षानन्दाम् ॥

वेवासनम् । न० वेवनिर्मितासने ।

वेवासन्द्याम् ॥ छाडेवासनमासन्दी

ति० घिसचन्द्रः ॥

वेवासुरः । पुं० अक्षुरविशेषे ॥

वेची । पुं० द्वारपाले ॥ वि० वेवयुक्ते ॥

वेदः । पुं० आन्वाये । श्रुतौ । क्रमो

पशुहीतवर्णात्मन्यपौरुषेयशब्दो ॥

वेदयतिबोधयतिचात्मानम् । विद

ज्ञानि । इत्यतोऽयत्तात्पचाद्यप्

॥ नार्थबुद्धावेदस्यष्टिः कालिदासा

दिशब्दवत् । किन्तुऽत्रासद्रदायत्तो

तस्यादतोऽपौरुषेयतो ॥ यथाऽक्षुरा

यांशामाचार्याः । वेदेऽनादितथा

त्रायहापरनेश्वरप्रणीततथा । भवति

परमप्रमाणे वेदेऽनास्तिस्वतस्वपरीतो

था ॥ नापेक्षतेयदन्यथादपेक्षन्तेऽ

खिज्जानिमानानि । वाक्यतन्निग

मानानामनवज्ञायातीन्द्रयावगतौ ॥

मानं प्रबोधयन्त्या वेदमानेनयेषुभुक्ता

वेदः

न्ते । एधाभिरेवदहनदशुंवाञ्छन्ति

तेमशात्मानः ॥ ४६ ॥ वेदानादिर

सुख्यव्यञ्जकईशः स्वयमकाशात्मा ।

-तदभिव्यक्तिसुदोव्यप्रोक्तोसौसूरि

भिः प्रमाणमिति ॥ रूपाणामव

लोकैषच्चरिवान्यन्नकारणंष्टम् । त

दददष्टाप्रगतौवेदयदन्योनवेदकोऽि

तुः ॥ निगमेद्युनिसिधार्थान्येक

सिधद्विप्रकाशयति । तदिदमनुवा

दमात्रप्रामाण्य तस्यसिधार्थानिक्

ञ्चित् ॥ अशुभयवतिनिगमेसाधयति

द्वैतमेवएकींशः । अद्वैतमेववस्तुप्र

तिशब्दयतिप्रसिधमपरेशः ॥ ५० ॥

सचर्षेदोमन्त्रज्ञाज्ञाभेदाद्विधिषः ॥

विधिमचनमधेवनिषेधार्थवादभेदा

त्पञ्चविधयभवति ॥ अज्ञातज्ञा

पकोवेदइतिप्रमाणविदः ॥ अ

तीवेदार्थज्ञानप्रशंसामाहकूर्मपुराण

म् । नवेदपाठमात्रेणसन्तोषका

रथेहुषः । पाठमात्रावसानस्तुपद्वे

गौरिश्सीदति ॥ दोऽधीच्यविधिप

दिप्रेवेदार्थनिविचारयेत् । ससान्व

यः शूद्रसमः पाचतानप्रपद्यते ॥

व्यासस्य । वेदसाध्ययनसर्वधर्मशा

स्त्रस्त्रयामिषत् । अज्ञानतार्थतत्स

र्वतुषाणांकाण्डनयया ॥ यथापशुभां

रवाहीनतस्यभजतेफलम् । विजस्त

यार्थानभिज्ञानवेदफलमश्रुते ॥ पा

ठमात्रवर्तोगिनित्य द्विजातींशार्थं वज्जि

वेद :

तान् । प्रशुनिवचतान्प्राज्ञोवाङ्-
 माधेष्वापिनाचयेत् ॥ श्रुतहीनम
 घोतंग्रहणामुच्यतेवेत् । श्रुतन्तु
 केवलमपिसमुहारायकल्पते । यो
 धीतेनार्यं तत्त्वज्ञस्तस्मिन्वाराष्टया
 । भारवाहोसमृतकः केवलंके शमा
 ग्भवेत् ॥ तस्मादर्यं परिज्ञानीयतः
 कार्यो विज्ञानता । ज्ञानं कर्मचसंयु
 क्तं युक्तार्थकथितं मया ॥ अधीतं श्रुत
 संयुक्तं तया श्रेष्ठं न केवलम् । अधीत्य
 यत्किञ्चिदपि तदर्थं मधुध्यय । ख
 र्गलोकमवाप्नोति धर्मानुष्ठानविद्वि
 जः इति । अपि च । वेदार्थज्ञो ज
 पंजम्त्वात्तयैवाध्ययनं हि जः । कुर्य
 न्खर्गमवाप्नोति नरकन्तु विपर्यये ॥ इ
 ति च व्यासः ॥ मनुः ॥ वेदशास्त्रा
 र्थं तत्त्वज्ञो यच्च तत्राश्रमे वसेत् । इहै
 व लोके तिष्ठन्स ब्रह्मलोकं यायकल्पते
 इति ॥ व्यासः ॥ समुच्चितं लोका
 मपिश्रुताधीतं विशिष्यते । चतुर्णां
 मपि वेदानां केवलाध्ययनाद्ब्रह्मजाः ॥
 अन्वेषायान्विनः श्रेष्ठान्निभ्योधा
 रिणीवराः । धारिभ्यस्त्वाद्यं तत्त्वज्ञा
 स्तं श्रेष्ठेष्वध्यात्मविमकाः ॥ पुस्त
 केषु लिखितनिषेधः प्राज्ञोत्तरश्च
 यदे ११० अध्यायवशात् । वेदस्मलिख
 नं कृत्वायः पठेद्ब्रह्महा भवेत् । पुस्त
 कं वा गृह्णन्वाप्यवज्जपाती भवेद्भुवमि
 ति ॥ विद्वन्मनेन धर्मम् । विद्वान्ना

वेदना

ने । इत्यर्थं तिघञ् ॥ वेदार्थवेदन
 हेतुत्वाद्वाकारणं ॥ व्याकरणेन हि
 पदादिविभागश्च वेदादयो ज्ञाय
 न्ते ॥ अनुभवे । भाविघञ् ॥ इत्ती
 ॥ केशवे ॥ इन्द्रियादिदेवताप्रकाश
 के । मीनशरीरावच्छेदेन भगवद्वा
 क्यमिति न्यायशास्त्रम् ॥

वेदगर्भः । पुं० अजयोनी । ब्रह्मणि
 ॥ ब्राह्मणे ॥ वेदिगर्भेश्वरः ॥

वेदगर्भा । स्त्री० दुर्गायाम् । वेदजन
 यिव्याम् ॥ अद्यमहतीभूतस्य निश्च
 सितमेतदहमे दृष्ट्वादिश्रुतेः । म
 मीवाज्ञापरशक्तिर्वेदसं प्रापुरातनी
 । पर्ययन्तुः सामरूपिणसर्गादीसंप्र
 त्तं तद्भूतिकूर्मपुराणे द्वादशाध्यायेश्री
 भगवच्छ्रुतेषु । तथा च चत्वारो वेदाः
 साक्षाः सरस्वत्याबहुधाभिज्ञाः । ए
 कश्चतस्रश्चतुर्शाखाः । सश्च चत्वारो
 सामवेदः । एकविंशतिधा वाहृष्य
 म् । नवधा धर्मयोगी वेद इति महात्माप्य
 म् ॥

वेदज्ञ । नि० वेदपारगै ॥ वेदं जानाति
 । ज्ञा० । आतीनुपसर्ग इति कः ॥

वेदनम् । न० अनुभूतो । संवेदने ।
 विद्वज्जाने । ल्युट् चेतिल्युट् टिलीव
 ल्यम् ॥ विवाङ् ॥

वेदना । स्त्री० ज्ञाने । दुः खे । पी
 षायाम् ॥ विद्वेदनास्थाननिवा
 सेयुपुरादिः । ख्यासितियुच् ॥ व

वेदमाता

दा । विद्वान्नि । घट्टिबन्दिपिदिभ्य
श्च तिशाच्यमितियुच् ॥

वेदनास्कन्धः । पुं० विषयज्ञानप्रपञ्चे ।
विज्ञानस्कन्धजन्मयोः सुखदुःखयोः
याप्रियाप्रियानुभयविषयस्पर्शेषुख
दुःखतद्रहितविशेषावस्थाचित्तस्य
जायते० सवेदनास्कन्धइतिशाचस्य
तिः । सुखादिप्रपञ्चयोर्वेदनास्कन्ध
इत्यानन्दगिरिः ॥

वेदनिन्दकः । पुं० नास्तिके । वेदनि
न्दाकरे ॥ वेदनिन्दति । णिदिक्कुत्सा
याम् । ख्, ष् ॥

वेदपारगः । पुं० मन्त्रब्राह्मणात्मकशा
खाध्यायिनि ॥ वि० अथगतवेदार्थ
तत्त्वे० ज्ञानिनि० सञ्चासिनि ॥
वेदस्यपारंगच्छति । यमू० । अ-
न्तात्यन्तोतिगमेर्ङ् ॥

वेदभागः । पुं० मन्त्रब्राह्मणयोः ॥
पूर्वैरुदाहृतैरुहेत्यादिषु ॥ तैयवा ।
हेतुनिर्वचननिन्दाप्रशंसासंशयोवि
धिः । परकृतिः पुराकल्पोवधारण
कल्पनेतिहेत्यादयः ॥

वेदमाता । स्त्री० गायत्र्याम् ॥ सर्वेशा
क्ताद्विजाः प्रोक्तानशेषानचवैष्य
वाः । उपासतेह्यादिदेवींगायत्रीवे
दमातरम् ॥ अपिच । योधीतेऽहन्व
दन्वेतांसाषिर्षीवेदमातरम् । वि
ज्ञायार्थं ब्रह्मचारीसथातिपरमांगति
मिति ॥ दुर्गायाम् ॥

वेदवित्

वेदमागोः । पुं० वेदवोधितेपधि ॥ य
था । जलौघैर्निरभियन्तसितवोवर्ष
तोश्वरे । पाखण्डनामसद्वाद्वैर्वेद
मागोः कलौयथेतिश्री० । अपिच ।
एतस्माद्देवमागोविषयदन्वदिषभाय
ते । तत्तुद्भक्तमविज्ञेयंरौद्रंशौच
विषज्जितमितिव० पु० ॥

वेदवती । स्त्री० कुशध्वजराणकन्याया
म् । विवेकधप्रतीकार्याम् । वेद
विद्याभिमानिन्यादेवतायाम् ॥

वेदवदनम् । न० व्याकरणे ॥ यथा ।
योवेदवेदवदनंसदनं हि स म्यग् वा
ह्न्याः सवेदमपि वेदकमन्यशास्त्र
म् । यस्मादतः प्रथममेतदधीत्य
धीमान् यस्मान्तरस्यभवतिश्रयणे
धिकारीतिसिद्धान्तशिरोमणिः ॥
योगिनोतन्त्वेप्यथमेवपाठः ॥

वेदवादरतः । वि० वेदेयैसन्निवादाः
० अर्थवादाः ० अक्षय्यं वैषातुर्मा
खयाजिनः सुकृतं भवतीत्येवमाद
यस्तौ प्वेव रते । वेदात्सत्त्वत्वे नैव
सेयैतदिति मिथ्याविज्ञासिनसन्तुष्टे ॥

वेदवासः । पुं० ब्राह्मणे । वेदस्यशा
सायस्मिन् ॥

वेदवित् । पुं० कर्मब्रह्माख्यवेदार्थं वि
दि । कर्मकारणोपासनाकारणज्ञान
नकारणान्तरकर्मवैदाव्यविदि ।
वेदज्ञे ॥ अख्ये दादयेवेदाख्यत्वारस्त
त्त्वानीतिवेदविषदति ॥ वेदवेदार्थं

वेदाङ्गम्

स्रवेत्ति • विद्यते • विन्ने वा । विद
ज्ञाने • विदसत्तायाम् • विदविचार
णे वा । सत्स्विति • द्विप् ॥

वेदव्यासः । पुं • शुकदेवस्वपितरि ।
माठरे । इषायने । पाराशर्य्ये ।
वाद्रायणे ॥ वेदं व्यम्यति । असु •
। अण् ॥ यथा । वेदमेकं चतुर्भेदक
त्वाशाखायतै विंभुः । करेति बहु
लंभयो वेदव्यासस्वरूपधृक् । इापरे
तुयुगेविष्णुव्यासकृषीमहामुने । वे
दमेकांसवहुधाकुरुते लगतादिः ॥
यथातु कुरुते तन्व वेदमेकां पृथक् पभु
। वेदव्यासाभिधानात्तु सासामूत्ति
र्मंधु द्विपइति विष्णुपुराणम् ॥

वेदः । न० धने । विद्यते • लभ्यते ।
विदखलाभे । असुन् ॥
वेदसारः । पुं • श्रीदेवीभागवते ॥
वेदमव्यासी । पुं • वेदविहितानिहे
त्रादिकमं व्यागिनि ॥
वेदखामी । पुं • आगमपे । आगमा
धिपती ॥ यथ • हकालिदासः । गु
ह्यनीह्वारकराजपुत्राज्ञेयाः । ब्रह्मे
यागमपाः प्रथीयेः । निजाममे
शाहनिमे ललायावम्बस्तदाचारकरे
निरुक्तः ॥ इति ॥ तदाचारकरः
• तेषां विष्वादीनामाचारकृतं उक्त
म् ॥

वेदायथी । स्त्री • सरस्वत्याम् ।
वेदाङ्गम् । न० शिक्षाकल्पोव्याकरणं

वेदान्तः

निरुक्तं च्छन्दोज्योतिषमिति श्रुतिवे
धितेषु पठत्सु ॥ तथाकारादिवर्णा
नां स्थूलकरणप्रयत्नवाधिका अकुहवि
सञ्चनीयानां कस्युत्खादिका शिघ्रा
। यागक्रियाणां सुपदेशः कल्पः ।
साधुभ्यन्वाख्यानं व्याकरणम् ।
वर्णागमोवर्णं विपर्ययस्यं स्वादिना नि
स्येनेः ऋनिरुक्तम् । श्रुतिच्छन्दसां
प्रत्यायकं छन्दः । गृह्यादिगणन
शास्त्रं ज्योतिषमिति सङ्घेपः ॥
वेदस्य अङ्गम् । पुं • परमेश्वरे ॥
वेदाङ्गम् तादस्य ॥

वेदादि । न० प्रणवे ॥
वेदानुवचनम् । न० नित्यस्वाध्यायल
घणे मन्त्रत्रयथाध्ययने ॥ वेदस्य अ
नुवचनम् ॥ वेदेऽनूच्यते गुरुक्षे
रानन्तरपठ्यते इति ॥ अथवा । वे
दस्य अनुपस्थात् गुरुपासनाऽनन्तरम्
वचनम् • पठनम् ॥

वेदान्तः । पुं • उपनिषदि ॥ तदुपका
रिगारौ रक्तसूत्रादौ ॥ तथा च वेदीना
मनोऽवसानभागे वेदान्त इति व्युत्प
त्तियोगान्तरं ज्योतिषान्तश्चेद्वेदवि
भागे । तरमेदेषूपनिषत्सु • शारौ रक्ता
दौ रूपचरित इति ॥ वेदानामन्ते
निर्णयः । प्रस्थानत्रयात्मकीयात्वे
॥ आसुमिरामृतेः बालं नयेद्वेदान्त
विश्वधेति सव्यासिनेयावज्जीवाग्नि
हेतुप्रयोगश्च त्रिव्यत्वे न विहितं अथवा

वेदाभ्यासः

वेदिना

दि । उहस्यादीनान्तप्रथमादिका
म्यम् । तदुक्तम् । दिनेदिनेतुवेदा
नान्प्रथमादिकसयुतात् । गुरुशुभ्र
षयालम्बात्कृच्छ्राऽशीतिफलंलभे-
दिति ॥ वेदिमुतिदिपुंतेल्लब्धन्तोऽ
वस्थितायः । तैल्लब्धे देवेदान्तः च
प्रतिष्ठितइतिप्रथमात् ॥

वेदान्ताक्तम् । पुं० वेदान्तार्थसम्प्रदा
यंप्रथमंकेवेदव्यासादौ ॥

वेदान्तगः । पि० ब्रह्मज्ञे ॥ वेदा
नानामुपनिषदोमर्थब्रह्मणगच्छति ।
गम् ० । उग्रप्रथयः ॥

वेदान्तसारः । पुं० वेदान्तस्यमधि
कार्यं ॥ वेदान्तसारः ॥

वेदान्तौ । पुं० ब्रह्मोक्तचर्त्री । शिखे
तारिद्यात्मिकांचितोच्छ्रितमुपेक्ष्यके
फलतदनुकूलयुक्तानुसन्धानकीश-
क्तिनैवतुष्यन्वि० सेतुनैवोयिकादिस
दृशानिन्दिताएव । तदुक्तम् । वेदा
नाबहुतकंककंशमंतिथलो । पर
मायेया० भाषाः कर्मकलोषुणा
हलधियाश्चैतैतिवैशेषिकाः । अ
न्यं भेदेरताविद्यादकलहाक्षेतत्वतो
यश्चितास्तस्मात्सिधमतस्त्रभायकम
यधीरः परंसशयेत् ॥ इति ॥ वे
दान्ताउपनिषदः प्रमाणमस्वास्ति
इति ॥

वेदाभ्यासः । पुं० वेदानुशीलने । स
पञ्चविधाययाहृदयः । द्वितीयेच ।

तथाभागेवेदाभ्यासाविधीयते । वे-
दाभ्यासादिप्रियाणां परमंतपउच्य-
ते । ब्रह्मयज्ञः परं ज्ञेयः यद्वहंसदि
तद्ययः । वेदस्योक्तेरुपेक्षं विचारो
ऽभ्यसनंजपः । महानक्षेत्रमिष्य
म्योवेदाभ्यासोऽप्युच्यते । यद्वह
लिखितौ मवेदमनभोज्यान्त्यादि
यामधोवीतान्यवेदाहस्युतिभ्यः ।

वेदारः । पुं० कृष्णलासि ॥ इ० पि०
पः ॥

वेदारय्यम् । न० सुन्दर्यादेव्यासमधि
ष्ठितेषुप्यस्याने ॥

वेदिः । पुं० पण्डिते । बुधि ॥ वे
दि । वेद० । इतिशिरुहिति
विदोतिइम् । न० अन्वष्टायाम्
॥ स्त्री० परिष्कृतायीमूमी । प
रिष्कृता० यथा० पशुव्यना
य० यज्ञपाशासादनोयथाचितसं-
स्काराम्मिर्बेदिकथ्यते ॥ विद्यते०
शार्धनेनप्रायते० विषाध्यते० प्रा
यतेवा । पूर्ववदुदेरिने ॥ वेदा ।
वेदवर्ति० वेदवर्तवा । वेदनिवा
सादौ० चुरादिः । अचेदः ॥ अ
ह्नुलिमुद्रायाम् ॥

वेदिका । स्त्री० चतुरस्रायांकर्मार्धदि
याम् ॥ विवर्तयाम् । प्राङ्गणादि
युक्तौ० उपवेशनस्थाने । स्वा
र्थेक ॥

वेदिना । स्त्री० द्वीपयाम् । इतिहे

वेधनम्

वेनः

मधन्द्रः ॥

वेदितः । वि० ज्ञापिते
वेदितव्यः । वि० विदुरे । ज्ञातरि

॥ इ० ई० चन्द्रः ॥

वेदी । पुं० पण्डिते ॥

वेदी । स्त्री० सरस्वत्याम् । वेदिष्य
व्यर्थः ॥

वेदीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषः ॥

वेदीयः । पुं० दृष्टिषु । विधी । व्र
ह्मणि ॥

वेदादयः । पुं० रवौ । सूर्ये ॥

वेदादितः । वि० वेदात्ते ।

वेदापकरणम् । न० शिवादिवेदाङ्गे
॥ वेदस्योपकरणम् ॥

वेदध्वजः । वि० ताडयितव्ये ॥

वेद्यः । वि० वेदितव्यवस्तुनि । ज्ञे
यः । संबिद्धिपदभूते ॥ वेदितुं यो

न्यः । विद्विर्ज्ञानार्थात्कर्मविशेषा
त् । सचाहंज्ञस्यद्वयत्वार्थः ॥ इ

त्याहभगवान् शङ्कराभाष्ये । निः
श्रेयसार्थं निर्वेदनाहंत्वादिवाक्येति ॥

वेधः । पुं० व्यधे । वेधने ॥ वेधन
म् । विधविधाने । पञ्० ॥ चोप

थो ॥ गभीरतायाम् । गहरा० इति
भाषाप्र० ॥

वेधकः । पुं० अन्वयितसे ॥ कर्त्तुरे ।

न० चान्याके । वि० वेधिकर्त्तरि ।
वेधनम् । न० वेधे । वीधना० इ०
भा० ॥ विध० ल्युट् ॥ वेधसाध

ने ॥ विध्यतेऽनेन । कर्षणति-
ल्युट् ॥

वेधनिका । स्त्री० मण्डिगल्खादिविध
नेऽपकरणे । आस्तोऽन्याम् । भौ

री० बर्मी० इ० भा० । विध्यतेऽ
नया । विधविधाने । ल्युट् ॥ सा

र्थकः ॥

वेधमुख्यः । पुं० कर्त्तुरे । वेधमुख्यः ॥
वेधमुख्यकः । पुं० कर्त्तुरेके ॥ द्रावि-
डके । कात्यके ॥ सार्धकम् ॥

वेधमुख्या । स्त्री० कर्त्तुर्याम् । वेधमुख्यः ॥
वेधाः । पुं० परमिष्ठिनि । धातरि ॥ हु

धे ॥ विश्वी । इपोकेशे ॥ रवौ ॥
श्रुं तार्के ॥ विदधाति । लुधा

ञ् ॥ विधाजोवेधचेतिविधादे
शोऽसिप्रत्ययश्च ॥ विधति । विध

विधाने । असन्वा ॥

वेधसम् । न० ब्रह्मतीर्थे । अङ्कुटम्
के । इ० य० च० का० ॥

वेधितः । क्तिङ्गिते । विधे । विधा०
वीधा० इ० भा० ॥ वेध्यतेऽस्य । वि

ध० श्यन्तोऽनेकार्यः ।
वेधी । पुं० अन्वयितसे ॥ वि० वेधक

र्त्तरि ॥ वेधविशिष्टे ॥
वेधनी । स्त्री० रक्तपायाम् ॥ वेध

कायाम् ॥
वेध्यम् । न० लज्जे । वि० वेध
नीवे ॥

वेनः । पुं० प्रजापतौ ॥ अजति ।

वेलम्

अजः । धापृष्यज्यतिभ्योः ।
 अजिर्णे ॥
 वेजा । स्त्री० भव्याम् ॥ वनति । वन
 शब्दं सम्भक्तौवा । वनेरिस्त्रीपद्याया
 इति । नः । लघूपधगुणः ॥
 वेपथुः । पुं० कम्प्ये ॥ विपनम् ।
 टुवेपृक्कम्पने । टृतीयाऽथुच् ॥
 वेपनम् । न० कम्पने ॥ टुवेपृ० ।
 ल्युट् ॥
 वेपः । न० अनवयः ॥
 विपमानः । वि० भयेनकम्पमाने ॥
 वेमः । पुं० वायदण्डे ॥ यथा । वा
 यदण्डः । पुंसिबेमाविमीनावेमनटु
 शारितिश्च० र० व० ली० ॥
 वेमा । पुं० न० वायदण्डे । तन्तुवा
 यदण्डोपेयु० इ० गौ० भा ॥ वयति०
 अनेन । वेञ्च् । वेधः सर्वथे
 ति० इमनिच् । अर्हर्वादिः । सा
 मनी० वेमनो० इतिष्ठान्प्रयोगात् ॥
 वेमूनः । वि० वेमवति ॥ वेमाऽश्वा
 स्ति । पामादित्वात् नः ॥
 वेरम् । न० कलिधरे । शरीरे ॥ वास्ता
 कौ । इग्ताके ॥ कुड्मै । घु-
 स्ये ॥
 वेरकम् । न० कर्पूरे ॥
 वेरटः । पुं० नीचे ॥ न० वरटोफले ॥
 वि० मिथीकृते ॥
 वेलम् । न० आरामे । उपवने । कृ
 चिमवने ॥

वेङ्गन्तरः

वेला । स्त्री० काले । समये ॥ मर्यादा
 याम् । सीमायाम् ॥ हेरायाम् ॥
 यथा । चतुर्विंशतिवेलाभिरहेराच
 प्रचक्षते । पश्चिमादर्शरावादिहेरा
 षांविद्यतेक्रमइ० वङ्गपुराणम् । अ
 व्यैः कृते ॥ अर्थविकारे । अद्या
 स्वयिकृतौ ॥ अङ्कितमरथे ॥
 रागे ॥ ईश्वरस्यमेक्षणम् ॥ बुधस्यधा
 र्यायाम् ॥ माषि ॥ वेलति । वेल
 गती । पचाद्यच् ॥ वेल्यते० अनया
 वा । वेलकालोपदेशे । सुरोत्सवत्
 इत्यः । टाप् ॥
 वेलाकूलम् । न० तामलिप्रदेशे ॥
 वेलायाम् । अ० कालपरिमाणे ॥
 वेङ्गम् । न० पुं० विडङ्गे ॥ वेङ्गति ।
 वेङ्गवने । पचाद्यच् ॥ अभ्यनुष्ठा
 ने ॥
 वेङ्गजम् । न० मरिचे । वेलनम् ।
 यत्नः । घञ् ॥ वेङ्गजायते । ज
 नौ० । अन्तर्भाविष्यथः । अन्ये
 भ्योपीतिङ् ॥
 वेङ्गनम् । न० भूमोवङ्गधालुण्ठने ।
 लुठने । अङ्गपरिवर्त्तने ॥ वलनइ०
 प्र० रीटिकोनिर्मायाथकाष्टे ॥
 वेङ्गनी । स्त्री० मालादूर्वायाम् ॥
 वेङ्गन्तरः । पुं० सजलदेशप्रसिद्धे वृक्ष
 दिग्नेपि । वीरतरी । तथा । वेङ्गन्त
 रीलगतिशीरतरुः । प्रसिद्धः श्वेता
 सितारुषविलोचितनीलपुष्पः ।

वैश्वानरम्

वैश्व

शास्त्रातितुल्यदुसुमः शमिसूक्षा
पत्रः स्त्रीतृकखटकीचललदेशणप
वृक्षः ॥ वैश्वानरीरसेपाकेतिकस्त
प्याकफामहः । मूत्रोघाताग्मनि
दुयाहीयोनिमूत्रानिजात्तितित् ॥

वैश्वानरः । पुं० कीर्तिनागरि ॥
वैश्विः । स्त्री० कतायाम् ॥
वैश्विकारुद्र्या । स्त्री० मृत्तविशये । मरु
न्मान्वायाम् । विश्वपत्न्याम् ॥
वैश्वितम् । न० वैश्विते ॥ गमने ॥
चि० कुटिले ॥ विधते । कम्पिते ॥
वैश्वितम् । वैश्व० गन्धर्वेतिक्तः ॥
वैश्वः । पुं० वैश्वानरहे ॥ गृहमात्रे ॥
निपत्ये । अणुद्वारादिहृतशीभाया
म् ॥ विश्वग्वय । विश्वप्रवेशने । इ
। एतेतिघञ् ॥ विश्वति० वैश्वानम्०
विश्वतिवा । विश्व० । पदरुजविश्व
साशोचञ्० अञ्वा । पञ्चाश्रियाः
भृतौ ॥ प्रवेशे ॥

वैश्वकः । पुं० गृहे ॥ वैश्वएव । स्त्रा
यैकः ॥
वैश्वकीवी । चि० वैश्ववति ॥
वैश्वदानः । पुं० सूर्यशीभायाम् ॥
वैश्वधारी । पुं० हलतपस्विनि । चि०
वैश्वधोरके ॥
वैश्वानम् । न० अणुचूर्णे । विसण०
इ० भा० प्र० ॥ यथा । इत्ययस्यका
नान्मुनिस्तुप्रायन्वपेयिताः । तस्य
यैवैश्वानं प्रोक्तपाकशास्त्रविशारदैः ॥

वैश्वानमोदकः । पुं० बुद्धिसाक्षात्ता
ह्० इतिख्यातिख्याद्यप्रभेदे । यथा
सुक्रामोदकवत्कार्वाणिवैश्वानमो
दकाः । वैश्वानरप्रभः शीतौ ।
किञ्चिद्वातकरास्तथा । विष्टम्भिना
न्वरप्रः शोपितरक्तकफापहाः ॥ *
वैश्वानरवटिका स्त्री० पकीरौ० पू० प्र०
खाद्यद्रव्ये । वटिकाविधनछाक
धितायानिमष्यिता । रुष्याविष्टम्भ
जननीवस्थापुष्टिकरीं स्मृता ॥
वैश्वानः । पुं० पस्ववि । अल्पसरसि
॥ विश्वन्यवभेकादयः । विश्व० ।
लुभिशिभ्यांभव् ॥ अमनौ ॥
वैश्वरः । पुं० अश्वतरि ॥
वैश्वधारः । पुं० वैश्व० पू० भा० प्र० मां
सादिसाधकद्रव्ये ॥ यथा । द्रव्या
निर्विश्वधाररुनागवल्लीदलानिह ।
तदुलायलवङ्गानिमरिचोनिसेमा
संतः ॥
वैश्विः । पुं० जम्भकासिसूर्वांजापारा
शक्तिं तोयैरशी ॥ यथा । सूर्यादितौ
यन्मन्त्रं वैश्विस्थानं प्रकीर्त्तयन्वनेरि
ति ॥
वैश्वीजारा । स्त्री० पुत्रदात्रीकता-
याम् ॥
वैश्वकलिङ्गः । पुं० चटके ॥
वैश्वकुलः । पुं० अचिण्डायाम् ॥
वैश्व । न० गृहे । सधनि ॥ विश्वन्य
व । विश्व० । मनिन् ॥

वैद्यक :

विष्मनकुलः । पुं० गन्धमूषिकी ॥
 विश्वाम् । स्त्री० गृहचरवनावच्छिन्नम्
 मी । वास्तुनि ॥ विश्वनाभः ।
 विश्वम् । न० विश्वालयै । विशिभवः ।
 दिगादिस्वाद्यत् ॥
 विश्वा । स्त्री० वारस्त्रियाम् । गणिका
 याम् । रुपाक्षीयायाम् ॥ विश्वनेप
 ध्येनसस्यद्यते । कर्मवेशाद्यत् ॥
 वेश्वेश्वागृहेभवावा । दिगादिस्वा
 द्यत् ॥ वेशः । प्रवेशीत्युत्पत्तया । अ
 न्येभ्योपीतिवत् ॥ पाठायाम् ॥
 वैश्यागणः । पुं० वैश्यावारै । वैश्या
 समूहे ।
 वैश्याचार्य्यः । पुं० पीठमर्हे ॥
 वैश्याजनसमाश्रयः । पुं० । गणिकागृ
 हे । वैशे ॥ वैश्याजनसमाश्रयोवा
 सस्थानम् ॥
 वैश्यालयः । पुं० वैशे ॥
 वैषः । पुं० वैशे । प्रसाधने । अलङ्का
 ररचनादिकृतशीमायाम् ॥ द्विवेष्टि
 । विष्णुव्याप्ती । अच् ।
 वैषयः । पुं० कासमर्हे । पत्रोपस्करैः ।
 वैषणा । स्त्री० बितुद्रके । धन्याकी ।
 वैष्टः । पुं० वैष्टने । निर्वासि । श्रीवे
 ष्टे । सरलरसे । वैष्टते । वैष्टवैष्टने ।
 अच् ॥
 वैष्टकः । पुं० कुप्राग्घटे । पुष्पफले ॥
 प्राचौरै । वृत्तौ । न० लघ्वीषि ॥
 निर्वासि । श्रीवैष्टे ॥ वि० वैष्टनका

वैसरः

रवी संवैष्टके ॥
 वैष्टनम् । न० वार्शगच्छुल्याम् ॥ लघ्वी
 षि ॥ सुकुटे । घृतौ । गुग्गुली ॥
 व्यापतने । वैष्टन० लपेटन० इ०
 भा० प्र० ।
 वैष्टनकः । पुं० रतिवन्धविशिष्टे ॥ अ
 ध्या । ऊर्ध्वगंपादमेवास्त्रमुजान्तरेर्वैष्ट
 वेद्यद्वि । खान्नाकघ्राश्रितानारीष
 न्योवैष्टनकः स्मृतः ॥
 वैष्टनवैष्टकः । पुं० रतिवन्धविशिष्टे ॥
 यथा । ऊर्ध्वपादवन्धनावाभुजाभ्यां
 वैष्टवेद्यद्वि । कराम्यांकरलमात्रि
 म्यवन्धोवैष्टनवैष्टकः ॥
 वैष्टनिका । स्त्री० वैष्टनिकायाम् ॥
 वैष्टवंशः । पुं० कण्टकिली ॥
 वैष्टसारः । पुं० श्रीवैष्टे ॥
 वैष्टितः । वि० चलयति । संशीते ।
 रुचे । आवृते ॥ न० खासके ॥
 स्त्रीणांकरणान्तरे ॥ देव्यतेस्व । वि
 ष्टवैष्टने । क्तः ॥
 वैष्पः । पुं० जलि । नीरे । पानीये ॥
 वैष्पेष्टि । विष्णुः । पानीविषयः
 प्रः । इतिपः ॥
 वैष्प्यः । पुं० नष्टे । विविपक्षबिमाका
 रेणसम्पद्यते ॥
 वैष्प्यो । स्त्री० गणिकायाम् ॥ द्विवेष्टि ।
 विष्णुव्याप्ती । अच् ।
 वैसनम् । न० चणकहालिपूर्वे । वृत्तौ ॥
 वैसरः । पुं० सहराश्रं । अत्रतरै ॥

वैकचम्

वैसवारः । पुं० व्यञ्जनादीसंस्कारार्थं
 द्वीयमानेहिङ्गादी । उपस्करे ॥
 द्रव्याधिर्वैसवारस्वनागवल्लीदलानि
 हि । तरुदुलाश्चलवह्नाभिमरिचानि
 समासतः ॥ सर्वव्यञ्जनपरिभाषाया
 न्तु । हिङ्गाद्रमरिचंलीरंहरिद्रांधा
 न्यकराधा । क्रमेणदिगुणंसर्ववैसवार
 मिमज्जगुः । स्तोकेनधारिणासर्वैव
 द्रित्वंस्त्रगालितम् । माचयाव्यञ्जने
 देवकासमर्देपरात्सृत्तम् ॥ वैसन
 म् । विसंप्रेरणे । घञ् । विसंप्रेरणं
 वारयति० वृषोति३ । वृञ् ।
 कर्मण्यण् ॥

वैहत् । स्त्री० ग भोपघातिन्यामगवि ।
 विहन्तिगर्भम् । सद्यत्तृपडेहद्वि
 तिप्रत्ययेनसाधुः ॥

वैहारः । पुं० स्वनाम्नाख्यातेदेशविशे
 षे । यथा । वैहारेचैवश्रीहृष्टे कोश
 लेशयकणिके । षष्ठादशभुजाकार्या
 माह्निन्त्रेचहिमालये० इतिमत्स्यसू
 क्ते ५० पटलः । महिषासुरमर्हि
 नीतिशेषः ॥

वै । अ० हेतौ ॥ पादपूर्णे ॥ सज्जो
 धने ॥ विशेषे ॥ अरण्यार्थे ॥ अनुन
 ये ॥ प्रसिद्धौ ॥ निचये ॥ याति ।
 वागतिगन्धनयोः । धीगच्यादौया
 । डेः ॥

वैशतिकः । वि० विंशत्याश्रौते ॥

वैकचम् । न० तिर्यग्वर्षोक्तम्बिमा

वैकारिकः

ल्ये ।

वैकचकम् । न० उरस्युपवीतवत्ति
 र्यक्चिप्तमाल्ये । यिशिष्टः कचो
 घ्नात्० विकचसुरस्तत्रभवम् । तत्र
 भवइत्यण् । स्वार्थेकम् ॥

वैकहतः । पुं० विकहति । विकह
 तत्यायवोविकारोवा । पलाशादि
 त्वादञ् ॥

वैकटिकः । पुं० मणिकारे ॥

वैकणः । पुं० वाक्ये ॥ विकर्षंस्था
 पत्यम् । विकर्षंशुहृष्ट्यगलाहत्सभ
 रक्षानाभिध्वित्यण् ॥

वैकर्ष्यः । पुं० काश्यपे ॥ विकर्षं
 स्थापत्यम् । विकर्षंशुपोतकात्का
 श्यपइतिटक् ॥

वैकल्पिकः । वि० विकल्पेनभधे ॥

वैकल्पम् । न० विकल्पतायास् ॥ अ
 विवेकी ॥ विकल्पस्यभावः । घ्यञ् ॥

वैकारिकः । पुं० देवानाङ्कारणेसा
 त्विकाङ्कारे ॥ देयतापगो ॥ वन्य
 विशेषे ॥ सचवन्धतोषांयेविकारा

नेधभूतेन्द्रियाङ्कारवुधिरूपान्० पु
 रुषवुद्ध्यापासते । तान्प्रतीदमुष्य
 ते० दशमन्वन्तराथीहतिष्ठन्तोन्द्रिय

चिन्तकाः । भौतिकास्तुशतपूर्वस
 हस्तन्वाभिमानिकाः । वीटादृगस
 हस्ताणितिष्ठन्विगतज्वराः । पुरु

पनिगुणंप्राप्यकालसङ्ख्यानिवर्त्त
 ते ॥ तेष्वल्लमोविदेशावेषांवेकति

वैकुण्ठः

कौबन्धः ॥

वैकुण्ठः । पुं० विष्णो । कृष्णो । वि
 एरप्रवसि ॥ विकुण्ठायाश्चपथम् ।
 शिवाद्यन् । यथोक्तं विष्णुपुराणे ।
 चाक्षुषस्यान्तरिदेवो वैकुण्ठः पुरुषो
 समः । विकुण्ठायामसौजज्ञो वैकु
 ण्ठदेवतैः सङ्गतिः ॥ अपिच । कु
 ण्ठजडसुविध्यौघं विशिष्टसुफरैरति
 या । विकुण्ठांप्रकृतिवेदाद्यत्वारद्य
 वदन्तिताम् ॥ गुणाश्रयेणभगवान्
 तस्यांजातः स्वसृष्टये । परिपूर्णं त
 मंतेनवैकुण्ठसुषिदुर्बुधाः ॥ विग
 ताकुण्ठानाश्रायससविकुण्ठः ० वि
 कुण्ठस्थानज्ञानंशशक्तिस्वरूपत्वेन
 भाश्रयत्त्वं नयाऽस्या । षोऽस्मादि
 च्चादण् ॥ यद्वा । विविधाकुण्ठा
 मायाविद्यतैऽस्य ॥ अण् ॥ यद्वा ।
 विकुण्ठानांजीवानामयंनियन्ता
 ज्ञातावा । तस्यै दमिति ० शिष्यत्तवा
 ० अण् ॥ विगताकुण्ठाऽस्मात्प्रज्ञा
 दण् ॥ एवं तन्वीषामिधेविष्णोर्धाम
 विशिषे । तदर्थंनयवा । उपरिष्ठा
 त्त्वितैरष्टौक्रीटयः सध्यसौरितम्
 । सत्यादुपरिद्वैकुण्ठीयोगानानांप्रमा
 यतः ॥ भूर्लोकैत्परिसङ्ख्यातः
 कोटिरष्टादशप्रभो । यथान्तं शीप
 तिः साक्षान्तुसर्वेषामभयप्रदः ॥
 वैकुण्ठादुधरेशैवीलीकः षोडश
 कोटयः । तिर्यगेवमशाराणकैला

वैकुण्ठः

साख्यस्तुपर्वतः ॥ पार्वत्यासहितः
 शम्भुर्यवान्तो स्वगणैर्हृतः । इति
 पाप्नो स्वर्गखण्डे ६ अध्यायः ॥
 अपिच । अमृतशाश्वतंनित्यमनन्तं
 परमंपदम् । हिरण्यमयंमोक्षप्रदं
 ज्ञानन्दसुखाद्भयम् ॥ एवमादिगु
 षोपिततद्विष्णोः परमंपदम् । यज्ञ
 त्वाननिवर्त्तन्तो तावामपरमेश्वरैः ॥
 नदिवर्थायितुंशक्यवाल्पक्रीटिशतै
 रपि । अपिद्वष्टुमशक्यन्ताद्भारुद्रो
 दिदेवतैः ॥ ज्ञानेनशास्त्रमार्गेण
 द्रव्यतैर्भागिपुङ्गवैः । तत्स्थानमु
 पमोक्तव्यमव्यक्तंज्ञसिद्धिनाम् ।
 श्रीभाङ्प्रभक्तिसेवैकरसाभोगविष
 र्जिताः । महात्मानोमहाभागभ
 गवत्पदसेवकाः ॥ तद्विष्णोः प
 रमधाम्यान्निद्रह्यसुखप्रदम् । ना
 नायनपदाकीर्णं वैकुण्ठं तद्वरेः प
 दम् ॥ प्राकारैश्चिमानैर्यसौधैर
 ब्रमयैर्युतम् । तन्मध्येनगरीदेष्टा
 स योऽथ तिर्यकीर्त्तिता ॥ चतुर्धर
 समायुक्ताहेमगोपुरसंयुता । च
 ण्डादिद्वारपालैस्तुक्कुमुदायैः सु
 रचिता ॥ चण्डप्रचण्डोप्राग्द्वारि
 याम्येभद्रमुभद्रशौ । वारुण्यांजय
 विजयौसौम्येधातृविधातरौ । कु
 मुदः कुमुदाघसपुण्डरीकीयनाम
 नः । शङ्खकर्णः सर्वानिद्रः सुसु
 खः सुप्रतिष्ठितः तस्मिन्नुत्सवधि

वैज्ञानिक :

वैजयन्तोशब्दादिवैप्रतिष्ठताविति
कम् ॥

वैजयन्ती । स्त्री० प्रताकायोम ॥ ज
यन्तीपादपे ॥ अग्निमन्त्रे ॥ विज
यते । विजयतिभवे । तृभुवहीतिभक्त ।
विजयन्तस्त्रियम् । तस्येदमिच्छ-
ण् ॥ पञ्चवर्षमव्यांजानुपर्यन्तज
म्बितायांमातायाम् ॥ साचीक्ता-
विष्णुपुराणे । पञ्चस्वरूपायामा-
जायैजयन्तीगदाभूत् । साभूत्तपे
तुसङ्घातभूतमासाचवैद्विजिति ॥
पञ्चस्वरूपासुक्तामाशिक्यमरकतेन्द्र
नीलवज्रसमानवर्णांशुदेववैजयन्त्या
ख्यामालासाभूत्तपेनापञ्चतन्मा
त्राणांसङ्घातः पङ्क्तिः भूत्-
मालाचमहाभूत्पङ्क्तिश्चेतिमुष्म
स्यूनभूत्तमयीलघ्वः ॥

वैजयिः । पुं० अर्जुनात्मजि ॥ विज
यस्यापत्त्वम् । इज् ॥ विजयकृष
त्तविशिष्टे । सघवति ॥

वैजयिकः । वि० विजयस्थानिमित्ते
विजयस्थानिमित्तं सयोगः उत्पा
दीया । तस्यनिमित्तमित्ठव ॥

वैजयापः । पुं० गृह्यमेदे ॥

वैजिकः । पुं० सद्योङ्कुरे ॥ न० शि-
युतेति ॥ इती । कारणे ॥ वि०
वीजसम्बन्धे ॥ प्रतिषिद्धमैथुनसङ्घ
ल्यादिनाचपैलकरेतीदापजेपापे ॥

वैज्ञानिकः । वि० प्रवीणे । निपु

वैषयम् :

वे । विचिते । कृतसुखे । कुश
ले ॥ विज्ञानजनिते ॥ विज्ञानंयु-
दिः विज्ञानिनयुक्तः । तपनियु
क्तइतिठक् । यद्वा । विज्ञानिनजय
ति । तेनदीव्यतिचनतिजयतिवि
तमित्ठक् ॥

वैडालः । वि० विडालसम्बन्धिनि ॥
वैडालव्रतम् । न० दुष्टाचारविशिष्टे ॥
यथा । यस्यधर्मध्वजीनिर्ध्वंगकृष्य
कद्रवीच्छितः । प्रच्छन्नानिषपापा
निवैडालनामसुद्रतम् ॥

वैडालव्रतिकः । पुं० छद्मतापसे, स
र्वाभिसन्धिनि ॥ यथाहमनुः । ध
र्मध्वजीसदालुव्यच्छादिकोलीकद
भक्तः । वैडालव्रतिकोत्तोर्यादिस
सर्वाभिसन्धकः । इति ॥ विडाल
व्रतेनचरतीतिवैडालव्रतिकः । वि
डालोद्दिष्टाथैशमूषिकादिहिसारुषि
तयाध्याननिष्ठद्रवविनीतः सद्रव
तिष्ठतइच्छुपचरितोयशब्दः ॥

वैडालव्रती । पुं० भण्डतापसे ॥ वै
डालव्रतिनः पापाः सर्वधर्मवि
नाशकाः । सद्यः पतन्तिशायिक
संग्रहस्तत्फलम् ॥

वैषयम् । न० वैशुफलि ॥ विष्णोः फ
लम् । विष्वादिभ्योशविधिर्नाणोशु
क् । वि० वैशोर्धिकारेणदण्डादौ
॥ वैशोर्धिकारः । धर्मवदण् ॥ पुं०
राम्ने । उपनयनेवैशुदण्डे ॥

वैतथ्यम्

वैश्विकः । वि० वीशुषादे । वीशुषी
॥ वीशोर्विकारः । वीशरज् । वीशव
शिल्पमस्य । शिल्पमितिठक् ॥

वैश्वी । स्त्री० यष्ट्यादौ । वशरीचना
याम् । वीशोर्विकारा । विल्वाद्यम्
। ङीप् ॥

वैशिकः । वि० वीशाशादे । वीशा
सप्तलक्षयात्तदादनशिल्पमस्य । शि
ल्पमितिठक् ।

वैशुकः । पु० वीशुषादिनि ॥ न० ती
क्षे । गकुक्षुसादनदण्डे । उस्तिवा
लनाथीलोहमुत्थिग्रदण्डे ॥ वीशु
नानिष्ठं सम् । निष्ठं च द्यूरादि
भ्यदितिठक् । इत्सुमुक्तान्तात्कः ।
साश्वर्थे० गुडादिभ्यश्च ॥

वैश्यः । पु० पृथुनास्त्रिधराधीशे ॥ य
था । वैश्वस्यमधितेपाणीसम्भूषमहा
सुने । वैश्यीनाममहोपाक्षिपः पु
थुः पत्रिकोत्थे ॥

वैतसिकः । वि० कौटिके । मांसिके
। मांसविक्रितरि ॥ वीतसेनमृगप
द्यादिवस्त्रोपायेन चरति । चरती
तिठक् ।

वैतथ्यिकः । वि० वितथ्याशादिनि ।
वैतथ्यम् । न० महत्त्वे ॥ विततस्यभा
वः । प्यञ् ॥

वैतथ्यम् । न० वितथस्यभावे । अस
त्त्यत्त्वे ॥ वैतथ्यसर्वभाषानां स्वप्नया
हुर्मनीषिणः । भाषिथ्यञ् ॥

वैतालिकः

वैतनिकः । वि० भृतके । भृतिभुवि
। वैतनेनकर्मज्ञति ॥ वैतनेनजीव
ति । वैतनादिभ्योजिबतीतिठक् ॥

वैतरपिः । स्त्री० वैतरस्याम् । दृतिचद्र
वैतरणी । स्त्री० यानुमातरि । रात्र
सानांजनन्याम ॥ तीर्थविशेषे ॥

नरकनद्याम । विष्णुसूत्रपृथगाणि
तकीशनखास्थिसेदोमासवसावाहि
न्याप्रेतनद्याम् ॥ यथा । नदीवैत

रखीनामदुर्गभासुधिरावहा । उषा
तोयायद्येवाश्विनिकेयतरङ्गिणीति
यमदग्निः ॥ विगतस्तरणिर्यत्र० त

पभवा । तपभवपृथक् ॥ विगता
तरणिर्नोर्विषयी । प्रचाद्यम् ॥ वि
तरणेनदानेनलक्ष्यते० पूतिवा ।

शेषद्वयम् । ङीप् ॥ यमदारेमहा
क्षेत्रेतावैतरणीनदी । तास्यतर्जुन्द
दास्येनांक्षपयावैतरणीक्षगामिति
वैतरणीगीदानानन्तरप्रार्थनामन्त्रः ॥

वैतसः । पु० अस्त्रवैतसे ।
वैतानम् । न० श्रीतकर्मणि ॥ मा
हृपत्यकुण्डस्थानगो० आहवनी
यादिकुण्डेपुबितत्त्वक्रियतद्वृति

वैतानिकः । पु० श्रीतक्षिमे । अग्नि
होत्रे । माहृपत्यकुण्डस्थानामगनी
नामाहवनीयदधिषाग्निकुण्डयेर्वि

हारोवितानम्० तत्रभवः । ठक्
कर्मयोगिनि ॥
वैतालिकः । पु० सिद्धितासि ॥

वैदूर्यभूमिः

कथेनचमुत्तयेद्वति ॥ विदुषः कर्म
 भावोवा । त्रीङ्गणादित्वात्प्यञ् ।
 वैदूर्यम् । न० लसुनिया • इति श्याते
 कृष्णापौतवर्णे मणौ । घालयायजि ।
 बालसूर्ये । कितुरने ॥ तच्छायाल
 चण्ययथा । एकवेगुपलाशक्रीमलक
 चामायूरकण्डलिवामाजारेक्षणपि
 इत्यच्छविजुषाञ्चैवंविधाह्यथा ।
 यद्गवाचं गुरुतां दधाति नितरां स्निग्ध
 न्तु देवाजिह्वतं वैदूर्यं विगदं दन्ति सु
 धियः । स्वच्छसुतच्छीमनम् । तस्य
 कुलचण्ययथा । विष्णुर्धर्मश्चिलाग
 र्भेऽपुत्रुक्षसप्ततम् । सवासंपरुषं
 कृष्णं वैदूर्येदूरतां नयेत् ॥ तत्परी
 चायथा । घृष्टं यदात्मना खच्छं स
 च्छायां निकषाग्मनि । स्फुटं पदर्श
 येदेतद् वैदूर्यं जात्यमुच्यते ॥ विशिष्ये
 गारुडे • युक्ति कल्पतरौ च द्रष्टव्यः ॥
 विदूरात्प्रभवति । विदूराञ्ज्ज्यः
 नन्द्यासङ्गतिः • बालवायाव्यसी
 प्रभवति विदूरे तुर्मं स्क्रियते । सत्यम्
 । बालवायस्यापि विदूरमिति संज्ञा ।
 अथवा । बालवायस्य • विदूरवादेशः
 । अतएव भाष्ये • बालवायो विदूरश्च
 प्रकृत्यन्तरमेव वेति समाहितम् ॥
 वैदूर्यभूमिः । स्त्री • बालवायप्रभर
 स्थाने ॥ उरगेन्द्रमूर्धन्यवनाद्दुरैः
 सहादितनेवध्वने विदूरभूमिः सङ्गिज्ञा
 ह्, रामवतीति प्रसिद्धिः । उरगभू

वैदूर्यः

र्हेत्तरत्रसन्निधानादकालिपिमेधागर्भ
 न्नीतिप्राप्ता । केचित्तु यत्र वैरगर
 न् • मेघरसितश्च • रात्रौ वैदूर्यभूमि
 रिख्याहृः ॥

वैदेहः । पुं • वण्डिजि ॥ निमिराज
 पुत्रे । जनके ॥ वैश्याह्वाज्ञायामु
 त्पन्ने सङ्करजात्यन्तरे ॥ चि • विदेहदे
 शनाते ॥

वैदेहकः । पुं • वाणिके ॥ शूद्राह
 श्यासुते ॥ विदेहेषु भवः । धूमादि
 भ्यघंतिबुञ् ॥ विदेग्धिया । दि
 ह • । खलु । प्रज्ञायथ ॥ वैनि
 खितः देहउपचयीयश्चातथा । वि
 देहेषु भवः । तत्र भयद्रव्यम् । वि
 देहस्यापत्वंवा । जनपदेत्यञ् । क.
 स्वार्थे ॥

वैदेही । स्त्री • रोचनायाम् ॥ सीता
 याम् । जानक्याम् । वणिकुलि
 याम् । वैदेहनायाम् ॥ पिप्पल्या
 म् ॥ विदेहेषु भवा । अण् । ङीप् ॥

वैद्यः । पुं • भिषजि । रोगहारिणि
 । अगदहारे । चिकित्सके ॥ सचतु
 विधः । रोगहरः १ । विषहरः
 २ । शल्यहरः ३ । कृष्णहरः ४
 । इति मेदात् ॥ सस्ययश्चक्रीमस्यप्र
 सरंस्थानमेव च । देवाणाञ्चैव यो विद्
 सभवेति प्रगुत्तमः ॥ व्याधिसत्त्वपरि
 ज्ञानं वेदनायाश्च निराहृः । एतद् वैद्य
 स्वयं यत्त्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥

वैश्वमाता

कुचेलः कर्कशादीनः कुपामीस्त्र
 यमागतः । पञ्चरैदानपूज्यन्ते धन्व
 न्तरिसमाचपि ॥ सुश्रुतनश्रुतयेन
 हारीतयेनहारितम् । नालोकिचर
 कं येनसर्वैद्योर्वैद्यनिन्दितः ॥ हे
 तौलिङ्गे प्रथमनेरीगाणामपुनर्भवे
 । ज्ञानचतुर्विधस्यसराजार्हो भिष
 क्तमः ॥ अपिथ । एकंशास्त्रमधी
 यामीनविद्याःशास्त्रनिययम् । त
 स्मादहृश्रुतः शास्त्रभिजानीयाञ्चि
 कित्सकः ॥ शास्त्रं गुणमु खेद्गीर्ण
 मादायोपास्यचासक्तान् यः कर्म
 कुरुतेथैद्यः नर्वैद्योऽन्येतुतस्करा
 ॥ इतिसुश्रुतः विद्यामधीते ।
 तदधीतेतद्विद्वेष् ॥ वासकावर्ध
 ॥ परिहृते ॥

वैद्यकम् । न० भायुर्वेदे । निमित्ता
 शास्त्रे ॥

वैद्यनाथः । पुं० देशविशिषे ॥ शिषि
 । महालिङ्गविशिषे ॥ यथा । भ्रारख
 ग्द वैद्यनाथैवक्रैश्वरस्तथैवच । वी
 रभूमौ । स इनाथैराडेवतारकेश्वर
 ॥ सर्वैद्य शिषि ॥ यथा । हार्दवीठ
 वैद्यनथैवैद्यनाथस्तुभैरवः । देव
 ताजयदुर्गाद्यां । निपातिज्ञानुनीमम
 ॥ इति ॥

वैद्यशब्दः । पुं० आरग्वधर्धे ॥ ०
 वैद्यमाता । स्त्री० अटरुपि । वासपि ॥
 वैद्यस्यमाता ।

वैध्यतः

वैद्यसिंही । स्त्री० वासकावर्धे ।
 वैद्या । स्त्री० काकोल्याम् ॥
 वैद्यी । स्त्री० वैद्यपत्न्याम् ।
 वैद्यः । त्रि० विधिवाधिते ॥
 वैद्यसिंसा । स्त्री० वैद्यवाधितप्राणिवधे
 ॥ साचाहिसैव । यथाऽमनुः । या
 वेदविहिताहिसानियतास्त्रिंशराच
 रे । अहिसानेवताविद्ययाहेदाहमो
 द्विनिर्वाधिते ॥

वैधावः । पुं० सनत्कुमारि । विधा
 तुरपत्यम् । अण् ॥ त्रि० विधाटस
 म्बन्धिनि ॥ यथाहुः । कलाय वैधा
 चं कतिपातमजन्तैश्चक्षयः श्रि
 यादेव्याः कोपानभवति । त्रिः को
 रविधनेः । महादेवैरिध्वातयस
 तिसतोनासचरमेकुचाभ्यानासहृः
 कुरषपातरारण्यमुलभद्रति ॥

वैधाची । स्त्री० ब्राह्म्यामीपधी ॥

वैधृतिः । पुं० विष्कम्भादिपुषिपया
 गे । तत्रजातफलंयथा । मीची
 विधीमः कुटिलः खलश्चमूर्खीद
 रिद्रः परवृक्षकश्च । कुकर्मकर्ता
 परदारभर्ताभवेन्नरीवैधृतिलब्धज
 न्मा ॥

वैधेयः । पि० सूखे ॥ विधेयं । विधा
 नम् । तस्ययमधिकारी । अविद्यया
 पद्विपयत्वाःशास्त्राणाम् । तस्येद
 मिष्यण् । त्रिधां । वैधेयी ॥

वैध्यतः । पुं० यमप्रतीहारे ॥

वैपरीत्यम्,

वैनतेयः । पुं० खगेश्वरे । गरुडे ।
पक्षिणांमध्ये गरुडेः भगवद्विभूतिः ।
वैनतेयश्चपक्षिणामिच्छुक्तेः । वि
नतायाश्चपक्षम् । स्त्रीभ्योऽठक् ॥
अरुणे । सूरसूते ॥

वैनयिकः । पुं० शस्त्राभ्यासरथे । या
श्वरथे ॥ गुण्यश्चिषे ॥ यथा । लोक
धीगुरुशास्त्रेभ्योभातिवैनयिकेः गुणः
। यस्तुसद्यथावहितलोकतुर्हसुंरुतः
शास्त्राद्वा० समर्जित . सर्ववैनयिकी
भारि । समर्जितैवैनयिकीमनो
यः क्तनुचेष्टया । योसमोवाक्तनुचे
ष्टयाशुशब्दापारेषोऽर्जितः सवैन
यिकीविरहव्यः ॥ चि० दिनयान्वि
ते ॥ दिनयादिभ्यश्चिषित्त्वार्येठक् ॥

वैनायिकः । पुं० वीरे ॥ सर्वक्षयिक
त्त्वदादिनिपूर्णवैनायिके ॥

वैनायिकः । चि० क्षयिके । परतन्त्रे
। पराधत्ते ॥ वीरे । असदादिनि
॥ पुं० कर्णनाभि ॥ न० नाडीनक्ष
त्रविशिषे ॥ निधनतारायाम् ॥

वैनीतकः । पुं० न० परम्परावाहने
॥ वाटुपरम्परया० यद्वाह्यं० वहवी
ह्वयनराश्वहन्ति० शकटशिविकादि
यथा० तदेनीतकम् । विनीतकाना
मिदम् । तस्येदमिच्छण् ॥ यथा ।
विनीयतेऽस्माः । संज्ञायोरुन् ।
वैपरीत्यम् । न० श्वत्वारि । विपर्या
से । विपर्यये । व्यत्यये । इ० ङी०

वैभोजम्,

न्द्रः ॥ विपरीतस्य । भावः । -व्य
ञ् ॥

वैपरीत्तलज्जालुः । पुं० स्त्री० खल्प
श्चुपहृत्फलयांलज्जालौ ॥ यथा
। लज्जालुर्वैपरीत्तान्याखल्पन्नुपह
ृत्फला । वैपरीत्याचलज्जालुर्घा
भिधानेप्रयोजयत् । लज्जालुर्वैपरी
त्याघाः षट्ठुः श्वः । कफापनुत् ।
रसिनियामकथैवनानाविज्ञानकार
कः ॥ इ० रा० नि० षट् ॥

वैवधिकः । चि० यार्थावहे । कांश्चि
या० इ० भा० प्र० ॥ विवधिन० वीवधि
नया० हरति । विभाषादिश्वादिति
पर्जठक् । एकदेशित्तस्याऽनन्य
स्वान्० वीवधाद्विठक् ॥

वैषोधिकः । पुं० यैतान्तिके । विषो
धः शीलमस्य । शीलमितिठक् ॥

वैभवः । पुं० विभवस्वरूपे ॥ न० ऐश्व
र्ये ॥

वैभोजिधम । न० विभोजयितुर्धर्म्ये ॥
तस्यधर्म्यमित्यधिकारेविभोजयितु
र्षिलीपञ्जाञ्चत्तव्यङ्गञ् षिली
पञ्च ॥

वैभोजम् । न० सुराणामुदयानविशि
षे ॥ विपुलाश्चक्ष्माद्रेर्मूर्त्ति० वैभोजा
श्चं नामवनमक्षि । यथा । वैभोजं
वैपुलेमूर्त्तिसितौदद्यद्देशमः । दे
वैर्निषेव्यतेऽन्नः कामचैरंशुमतप्र
भैः ॥

वैयाघ्रपद्यः

वैमात्रः । पु० विमात्रणी ॥ विमात्रु
 रपद्यम् । अथ ॥
 वैमात्रोः । स्त्री० विमात्रुः । कन्या-
 याम् ॥
 वैमात्रेयः । पु० वैमात्रे ॥ विमात्रु
 रपद्यम् । शुभोदिभ्यश्च तिठक् ॥
 स्त्रीभ्योऽठिण्यश्च स्त्रीप्रथमोन्त्यश्च
 ह्यत् ॥
 वैमात्रेयी स्त्री० विमात्रु कन्यायाम् ॥
 वैमानिकः । वि० विमानयायिनिदे
 वादौ ॥ विमानेनचरतीत्यर्थे ठक् ॥
 वैमयेयः । पु० विनिमये ॥
 वैम्विकिः । पु० विम्वारराजि ॥ विम्व
 रराज्यान्तरस्थापत्यम् । व्यासयक
 उंत्वादिभ्यश्च । प्रकृतेरकडादेशः ।
 वैयाकरणः । वि० व्याकरणशास्त्रो-
 भिन्ने ॥ व्याकरणमधोति० विद्या० त
 दधीतेतदुं दिव्यम् । ऐजागमः ॥
 व्याकरणशास्त्रोऽख्यानः व्याकरण-
 भवोवाचैयाकरण ॥ अथ षट्पद्य
 नादिभ्यश्च स्त्री० वैयाकरणी ॥
 वैयाघ्रः । वि० व्याघ्रमार्तस्यन्द-
 ने । दूषे ॥ व्याघ्रस्यधिकारः ।
 प्राणिरक्षतादिभ्यश्च । वैयाघ्रेण
 चमणापरिहृतीरथः । दूषेवैया-
 घ्रादञ् ॥
 वैयाघ्रपद्यः । पु० शिश्रुती० मुनिवि
 शिदि ॥ व्याघ्रपदीऽपत्यम् । आ-
 ङ् ॥ इन्द्रयुज्यमुनी ॥ व्याघ्रपदी

वैरहिकः

गोत्रापत्यत्वात् ॥ यदा व्याघ्रस्ये
 वपादावस्येति बहुव्रीची पादस्योपाद
 तिलोपिगर्गादिस्वातंत्र्यविपादः प्र
 दितिप्रदावेनव्याभ्यामित्यैच् ॥
 वैयाख्यम् । न० अविनीततोयाम् ॥
 विरूपं यातं गर्भनम् ॥ घटनं यस्य ।
 वियातस्यभाषः । दृढादिस्वातं-
 द्यञ् ॥
 वैयासम् । न० व्यासोपन्यस्तो षष्-
 सि ॥ शिष्यवृत्त्यञ् ॥
 वैयासकिः । पु० शुकदेवे ॥ व्यासश्च
 अपत्यम् । व्यासश्चकन्यादचरुडा
 कविस्वानाश्चो विरक्तव्यमितियासिं
 कादिञ् ॥ अकडादेशश्च । नव्या-
 व्यामित्यैजागमः ॥
 वैरम् । न० विरोधे ॥ तस्यसमुत्थानं
 पञ्चविधम् । स्त्रीकृतम् ॥ यथाह
 ष्यांशिश्रुतीयोः । वास्तुजम् २
 यथाकौरवपराखडवानाम् । वागूज
 म् ३ यथाद्रोणद्रुपदयोः । साप
 तम् ४ यथासूयिकमाजारीयोः ।
 अपराधजम् ५ यथापूजनीवृत्तद
 तयोः ॥ वीरस्यकर्म ॥ वैरमैधुनि
 कयोः रितिनिदेशात् ॥ युवादिस्वाहो
 ष् ॥ अतिशदास्तित्तिघे तनावम
 न्येकस्यन । नचेमदिहमाश्रित्यवैरं
 कुर्वीतकेनचित् ॥
 वैरहिकः । वि० विरागयोग्ये ॥ वि
 रागं नित्यमर्हति । छिदादिपु० वि

वैशारद्यम् ।

ल्यम् । अश्वत्थादिभ्यः फञ् ॥
 वैशसम् । न० हिंसायाम् ॥ यथा ।
 वरहृतवहज्जालापुञ्जस्थान्तव्यवस्थि-
 तिः । नशीरि चिन्ताविमुखजेनसं-
 वासवैशसमितिकात्यायनः । शौ-
 रिचिन्ताविमुखेपुतेन्निन्दापरिपुलने
 पुयः सवासः सएववैशसंहिंसात-
 न्नभरमित्यर्थः ॥ नरकविशेषः ।
 वैशखम् । न० विश्वासितुर्धर्म्ये ॥
 विशसितुरिड् लोपयाञ् वक्तव्यः ॥
 वैशाखः । पुं० मासविशेषः । भाधवि-
 । राधे ॥ वैशाखीपौषमास्यस्मिन्-
 सास्मिन्पौषमासीत्यण् ॥ खज-
 के । मन्दानदखडे । रङ्गे । इ०
 मा० प्र० ॥ विशाखाप्रयोजनम-
 ख्य । विशाखाघाटादित्यण् ॥ न०
 धन्विनांसंखान्भेदे । वितस्वत्कारे-
 णस्मिन्तेपादद्वयेविशाखाख्यस्थानंभ-
 वति । विशाखएव । स्वार्थेऽण् ॥
 वैशाखी । स्त्री० वैशाखपौषमासा-
 म् ॥ विशाखयायुंक्तापौषमासौ-
 । नचक्षेणयुक्तः कालइत्यण् । त-
 तोडीप् ॥ रक्तपुनर्नयायाम् ॥
 वैशारदी । स्त्री० मायायाम् ॥ वि-
 शारदर्वैश्वरः । तस्यैयम् । षण्-
 डीप् ॥
 वैशारद्यम् । न० विशुद्धौ ॥ विशा-
 रदस्यभाषः । इडादिप् । वियातला-
 भमतिमगः शारदागामितिष्यञ् ॥

वैशेषिकः ।

वैशेषिकः । पुं० विविधनायकान्तर्ग-
 तनायकविशेषे ॥ बहुवैश्यामीना-
 परसिकोवैशेषिकइतितत्त्वज्ञयम् ॥
 वैशिष्ट्यम् । न० विशिष्टत्वे । स-
 स्वार्थेऽपदार्थे । विशिष्टधीनियामके ॥
 वैशेषिकः । पुं० कथादम्निकृतद-
 र्शनविशेषे । परमार्थतोद्रव्यादिस-
 मयायात्प्रट्पदार्थवादिनि ॥ य-
 धायात्मनोद्रव्यभूतशुशुणोबुद्ध्या-
 दयानंब । वासनात्वेनवेदान्ताइ-
 तिवैशेषिकादयः बुद्ध्यादिधर्मि-
 यमन्तः । कारणमेवात्मेतिभ्रमित्वा-
 षात्मगुणोपवासानात्वेन० यथा-
 । महारजनमित्यादिश्रुत्योच्यतइ-
 तिसदन्तिकायादाइत्यर्थः ॥ अ-
 यवैशेषिकायन्यविवरणम् । चतु-
 विशिषपदार्थनिरूपकयन्यः । अ-
 ख्यमतंन्यायदयंनमरातुल्यम् । अ-
 चलगतः कारणंपरमाणुपर्यन्तं
 निरूपितम् ॥ इहखलुनिखिलप्रे-
 षावजिसर्गप्रतिकूलवेदनीयतया-
 निखिलात्मसंवेदनसिद्धुः खंकि-
 दासतस्तदानीपार्थविज्ञासुः पर-
 भैश्वरसाक्षात्कारसुपायमाकलयति
 । यदाधर्मबदाकाशविद्यस्तीहमो-
 नवाः । तदागिषमविज्ञावद्दुःख-
 स्मान्तीभविष्यतीत्यादिवचन० निच-
 यप्रामाण्यात् । परभैश्वरसाक्षा-
 त्कारश्चश्रवणमननभाषणाभिर्गा-

वैशेषिक :

धनीयः । यदाह । आगमेनानु-
मानेन ध्यानाभ्यासप्रतीत्य । चिदा-
प्रकल्पयन् प्रज्ञानभतेयोगसुत्तममि-
ति । तत्र मननमनुमानाधीनम् ।
अनुमानस्य व्याप्तिज्ञानाधीनम् ।
व्याप्तिज्ञानस्य पदार्थवैधेयसापेक्षम्
। अतः पदार्थमटकम् । अथातो
धर्मव्याख्यास्यामः । इत्यादिका
यादृशलक्षणव्याकथनभवे यमगवता-
व्यवस्थाधि । तथाऽङ्गकदात्मके
प्रथमेध्याये । समवेताशेषपदार्थक
यनसकारि । तथापि प्रथमाङ्गी-
कान्तिमस्तिरूपपथम् द्वितीयाङ्गीकेना-
तिविशिष्टयोगिनिरूपणम् । आङ्गकद-
यात्मकी द्वितीयेभूतद्विकाललक्षणम्
। तथापि प्रथमाङ्गीकेभूतविशिष्टल-
क्षणम् । द्वितीयेदिककालप्रतिपा-
दनम् । आङ्गकदयात्मके द्वितीये-
षात्मानात् करणलक्षणम् । तथा-
प्यात्मलक्षणप्रथमे । द्वितीयेऽन्तः
करणलक्षणम् । आङ्गकद्वययुक्ते
चतुर्थे । शरीरतद्वययोगिविषयनम्
। तथापि प्रथमेतद्वययोगिविषयन-
म् । द्वितीये शरीरविषयनम् । आ-
ङ्गकद्वयवतिपथमे । धर्मप्रतिपा-
दनम् । तथापि प्रथमेशरीरसम्ब-
न्धधर्मचिन्तनम् । आङ्गकद्वय-
शालिनिपथे । यौतधर्मनिरूपण-
म् । तथापि प्रथमेदानपरिग्रहधर्म

वैशेषिक :

विशेषिकः । द्वितीयेषां तुराश्वस्वीचि-
तधर्मनिरूपणम् । तथापि धर्मप्रति-
गुणसमवायप्रतिपादनम् । तथा-
पि प्रथमे बुद्धिनिरपेक्षगुणप्रतिपाद-
नम् । द्वितीये तत्साधेयगुणप्रति-
पादनम् । समवायप्रतिपादनम् ।
अथमे निर्विशेषकसंयुक्तप्रकल्प-
क्षप्रसाधचिन्तनम् । मन्मेतुदिवि-
शिष्टप्रतिपादनम् । दशमे अनुमा-
नप्रतिपादनम् । तथो द्वितीये लक्षणप-
रीक्षाचित्तिविधिसंज्ञासंज्ञाप्रवृत्ति-
रिति वैशेषिकसंन्यविवरणम् ॥ क-
थादमुनिकृतदशमशास्त्रवैचरिः ।
शौलूक्ये । धिनवादिस्वोत्सार्थे
ठक् । वि० पिशियविदि ॥

वैशेषिकम् । न० भाषाधिक्ये । भावे
प्यज् ॥

वैशेषिकः । पुं० करुण्ये । करुणे । भू-
स्युशि । तमउपसर्जनरुजः प्रधा-
नेतृतीयवर्णे । तस्य चकृष्यादीनि
राहशानिकर्माणि भवन्ति । तानि
अवर्षाशमशब्दे द्रष्टव्यानि । निधि-
हानियथा । वैश्यानां धनलीभेन मि-
थ्यामूल्यप्रकाशनम् । अपालनप-
शुनाक्षभिन्याविभवे सतीतिपात्रे
स्वर्गखण्डे २७ अध्यायः ॥ लक्ष-
णन्तु । पिश्याशुपशुभ्यश्चकृष्यादा-
नरुचिः शुचिः । वेदाध्ययनसम्पन्नः
सप्रेञ्चइति संज्ञितः ॥ विशति ।

वैश्वानरः

वैषयम्

विश्वं क्लिप् । स्वर्गे च्यञ् ॥

वैश्वानरं । न० कृपिगेरख्यं वाणिष्यादी०

वैश्वानरः । स्त्री० अर्थाख्याम् । अर्थायाम् ।

बुधशतयन्तरे ॥ तारायाम् ॥

वैश्वानरः । पुं० कुवेरे । विश्वस्योऽपत्यम् ।

शिवोऽपि विश्वस्यै । विश्ववर्णनार्थात् ।

देशीनिपातितौ । अण् ॥

वैश्वानराख्यः । पुं० वैश्वानरावासे

॥ वटवृक्षे ॥

वैश्वानरावासः । पुं० वटवृक्षे ॥ कुवे

रपुर्याम् ।

वैश्वानरोदयः । पुं० वटवृक्षे ॥

वैश्वानरः । पुं० उत्तराषाढानक्षत्रे ॥

वैश्वानरः । पुं० अन्नसार्धं होमवलि

दानात् । धिमे । जन । त्मकेसायम् । त-

स्यै । ह्यप्रतिविहिते । कर्म । विश्वे ॥

विश्वे देवादेवताश्च । सास्यदेवते

च्यञ् ॥ न० उत्तराषाढान० ॥

वैश्वानरो । स्त्री० आभिषायाम् ।

जगती छन्दः प्रमेदे ॥ तन्नक्षत्रादि

यथा । वाणाश्वे । श्चिन्ना । वैश्वदेवीम

मीयी । यथा । अर्चामन्योषां त्वं-

विज्ञायामराणामपैतेनेकं विश्वुमभ्य

र्च्यभक्ता । तत्राशिषात्मन्यर्चितेभा

विनीतेभ्यस्तस्यम्पन्नाराधनावैश्व

देवी ॥

वैश्वदेव्यम् । न० सामविशिषे ।

वैश्वानरः । पुं० अग्ने । वज्रौ ॥ अ

भ्यभिमानिन्यादेवतायाम् ॥ जाठ

रागौ ॥ चित्रकवृक्षे । विश्वेनरोच

स्य । नरेसंज्ञायामिति विश्वशब्दस्य

दोषः ॥ विश्वानरस्यापत्यम् । कृष्य

ण् । गी । चापत्ये । विदादित्वात् । अ-

वा । विश्वेपां नराणां कर्त्तरि ॥ व्रह्म

वि । जीवे ॥ विश्वनराभिमानि

त्वात् । स्युलसमष्ट्युपहिते चैतन्ये

॥ विश्वे च तेनराश्च । विश्वानराः ।

पूर्वपदस्य दीर्घः । विश्वानरान्

भोक्तृत्वे भव्यवस्थितान् प्रति । अनेक

धाधर्माधर्मकमानुसारेण । सुखदुः

खादिप्रापणात् । अयं परमात्मा कर्म

णांफलदाता । वैश्वानरशब्दोऽभ्य

ति ॥ अथवा । विश्वस्यासौ नरश्च ।

विश्वानरः । नरेसंज्ञायाम् । वि

श्वानरएव । वैश्वानरः । स्वा-

र्वेऽण् ॥

वैश्वानरमार्गः । पुं० दहनबीष्या-

म् । पूर्वोत्तराषाढयोः संमीपे ।

वैश्वानरीबीषी । स्त्री० दक्षिणमार्गे

नक्षत्रविशिषाणां संज्ञाविशिषे ॥ य

था । शतभिषक् तथा । वैश्वानरी

भाद्रपदे रवती चैव कीर्त्तिता । ए-

तास्तु बीषयास्तिस्रो दक्षिणो मार्ग उ-

च्यत इति ॥

वैश्वी । स्त्री० उत्तराषाढानक्षत्रे ॥

वैश्व्यम् । न० दिपसत्त्वे ॥ भावे । वा

हायादित्वात् । अण् ॥

वैषयम् । न० विषयाणां समूहे भि

वैष्णवः

वैसादृश्यम्

चाद्यणः ॥

वैदधिकः । वि० विषयसम्बन्धिनि ।

वैष्टुतम् । न० हेमभद्रानि ॥

वैष्टम् । न० विष्णो ॥ विष्टपे ॥ वैशे

ष्टि । विश० भ्रसन्निगमिनसिद्धिनि

विश्वशांठहिष्टे तिष्टन् ॥ द्विवि ॥

वायो ॥

वैष्णवः । वि० विष्णुपासके । वि

ष्णुमन्त्रदीक्षिते । षाण्ठो । शरि ॥

तल्लक्ष्यमाहात्स्याद्विद्यया । फल

सम्भान्द्रहिताविष्णु भक्ताद्यवैष्णवाः

। सत्प्रीतिभक्तिकामास्ते सर्वदास

र्वकर्मसु । गुरुवक्त्राद्विष्णुमन्त्रोयस्य

फलार्थं प्रविश्यते । जीवन्मुक्तवैष्णवं

तंवेदाः सर्वेषुदन्तिष ॥ पुरुपाणं

शतंप्रैषैद्वकक्षशतंपरम् । मा-

तामहृष्टचशतंमातरंमातृमातरम्

भगिनींमातरश्चैवभागिनीयस्यमातृ

लम् । श्वश्रुश्चश्वशुरश्चैवशुरुपत्नी

शुरीः सुतम् । गुरुश्चज्ञानदाता

रंसिषस्यसहचारिणम् । भ्रष्ट्यंशि

ष्यंतयःचेटींमजाः ह्यश्रमसन्निधौ

॥ चहरेदात्मनासाधैमन्त्रयष्ट्यमा

पतः । मन्त्रयष्ट्यमात्रे षष्ठीयन्तु-

क्तीभवेत्तरः । त यसंस्पर्शमात्रे षप्

तंतीर्षंभारतम् । लक्ष्यैपादरज

संसदा पृतावसुन्धरा ॥ पादोद्द

कप्रतस्त्रानंतीर्षंनिषभवेद्भुवम् ।

इ० न० वै० व० पुराणम् । यैकरुहल

भन्तुनसीभवकाष्ठमात्राधिदादमात्र

हरिनामकृतोऽर्घुपुण्ड्राः । यैकृष्ण

भक्तिसुदृढाधृतगङ्खचक्रःसवैष्ण

वाभुषणमाशुपविचयन्ति ॥ अपि-

च । पशुर्भानुष्यः पक्षीवायिषवैष्ण

यसंशयः । तेनैवतेप्रयास्यन्तितदि

ष्योः परमंपदमिति ॥ अस्याचार

श्च । सर्वान्कामान्परिच्छज्यद्रष्टभ

क्तिञ्चसाधयेत् । सएश्वैष्णवाचारः

कामसङ्कल्पवर्जितः ॥ विष्णोर

यम् । अण् ॥ न० विष्णुपुराणे ॥

यथा । च्योपिगतिताहृष्टवैष्णवंपर

माद्गुणमिति ॥

वैष्णवी । स्त्री० विष्णोः शक्ती ॥ य-

था । एवाचियक्तिरुद्दिष्टानद्यसिवा

नगामिनौ । एवाग्नेतापरास्तृष्टि

सःशिवकीर्त्तनसंस्थिता ॥ एषैश्वर

कारणसिषैष्णवीपरिष्कीर्त्तिता । ए

पैशङ्गाणांतमसिरिद्रोदेवीप्रकीर्त्ति

ता । अष्टदशतयाकोट्योवैष्णव्या

मेदृष्टयते । याविष्णोराजसौशक्तिः

पालनीचैववैष्णवी । इतिवाराहपु

राणम् ॥ दुर्गायाम् ॥ यथा । शङ्

खचक्रगदाधारिविष्णुमातातयारि

हा । विष्णु रूपायवादेवोदैष्णवीते

नगोयते ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥ ग

ङ्गायाम् । तुलस्याम् ॥ अथराजि

तायाम् ॥ शताययाम् ।

वैसादृश्यम् । न० विसदृशत्वे ॥

वीट्री

वैसारिणः । पुं० मख्ये ॥ विविधंसर
ति । स० । यच्चादित्वाण्णि-
निः । ततोविसारिणोमख्यइति-
स्वार्थेऽण् ॥ सिधे ॥

वैहायसः । पुं० खिचरे ॥

वैहायसी । स्त्री० भारतवर्षखनयन्तरे ॥

वैहय्यः । वि० परिहासिनलालनी-
येश्यालसंबंध्यादौ ॥

वैहासिकः । पुं० वासन्तिके । केलि
काले । विदूषके । प्रहासिनि ॥

वीटा । स्त्री० वीच्यम् । दाख्यम् ॥
इ० ऐ० न्द्रः ॥

वीट्टः । पुं० गीनसाही ॥ भाषा-
न्तरे ।

वीट्टो । स्त्री० पणचतुर्थीशि । बुद्धि०
इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

वीट्यः । वि० बहनीवे ॥

वीट्टः । पुं० मुनिविशेषः ॥

वीटा । पुं० भारिके ॥ सूते । वीट्ट
महः । बह० । अर्धे क्वचत्वस्ये

तितच् । टत्वधत्वट्त्वटलोपाः ।

सङ्घिबहीरोद्वषण् स्त्रोत्योकारः ॥

चनडुट्टि । षट्पमे । परिणेतारि ॥
मूटे ॥

वीट्टः । वि० चाट्टे ॥

वीट्टालः । पुं० पाठीनमख्ये ॥

वीट्टः । पुं० गीनसाही ॥ भाषा-
न्तरे ॥

वीट्टी । स्त्री० पणपादे । काफिन्याम् ॥

वीला

वीरथः । पुं० लेखके । इ० वि०
शेषः ॥

वीरठः । पुं० कुन्दपुष्पे ॥ इ० वि०
शेषः ॥

वीरपट्टी । स्त्री० मन्दुरायाम् । माद
री० कट्० चटाइ० इ० भा० प्र० ॥

वीरथः । पुं० वीरो० इ० गौ० भा० प्र०
धान्यविशेषे ॥ यथास्यगुणाः । वा

रथस्तुवुधैः प्रोक्तस्त्रिदोषस्यप्रकीप
णः । मधुरश्चाक्षपाकधवीहिः पि

त्तकरीगुहः ॥

वीरखानः । पुं० पाठलवर्थाश्वे ॥
इ० ऐ० न्द्रः ॥

वीलम् । न० गन्धरसे । अष्टगुणाः
। वीलेरत्तहरंशीतमेध्यदीपनपाच

नम् । मधुरं कटुतिक्तश्चयस्त्रिद्वि
दोषकित् ॥ ज्वरापस्मारकुष्ठरंग-

भांशयविशुद्धिक्वत्तुश्चपिप्र । वील
श्चकटुतिक्तोष्णकपायंरक्तदोषनुत् ।

कफापित्तामयान्दन्तिप्रदरादिरुजा
पहम् । पुं० रसगन्धे ॥ वीलय-

ति । बुधमज्जमे । अच् । पालिवा
। वा० । मिष्ठादित्वाट्टलच् ॥

वीलकः । पुं० लेखके ॥

वीला । स्त्री० रीळावर्त्ते ॥ यथा ।
द्विगुणितरविमितकलितकलाभिल्ल

द्वितानियथा० मङ्गलपिङ्गलभवि
तगणितकलयापिशगथा । एकाद्
प्रकलपिरतिविदितसुदुगतिरिह-

व्यक्तदृष्टार्थः :

श्रीला • यथासापूरितभुवनभुवनर
सनासनवीणा ॥
बोलाहः । पुं० अश्वविशेषे । यथा
बोलाहस्त्वयमेवस्यात्पाण्डुकिशर-
वास्तुधिः ॥ इ० हे० न्द्रः ॥
बोहिल्यम् । न० यानपात्रे । पीते ।
जहाज० इ० भा० प्र० ॥ इ० हे०
न्द्रः ॥
बोपट् । अ० देवद्विर्दानमन्त्रे ॥ स्वा
हादेवद्विर्दानेनौपट्बोपटवपट्स्व
धेत्वमरः ॥ उच्चातेऽनेन । बह० ।
बाहुलकात्० डौपट् ॥
व्यंशकः । पुं० पर्वते ॥ इ० मुद्राङ्घ्रि
राष्ट्रम चन्द्रः ॥
व्यंसकः । पुं० धूर्त्ते ॥
व्यसिताः । वि० वसुधेति ॥
व्यक्तः । वि० स्फुटि ॥ मनोविधि ॥
प्रत्यक्षे । ऐतुमदनिच्यमव्यापिस
क्तियमनेकमाश्रितलिङ्गम् । सायय
धंपरतन्व व्यक्तम् । वृत्तिलक्षिते
॥ स्फुटि ॥ यथा । अव्यक्तोव्यक्तका
रणमिति ॥ व्यन्यतेऽयम् । अक्षुव्य
क्त्यादौ । क्तः । विपुर्भादश्चतेः
क्तु० अक्षेर्नत्वे व्यक्तप्रतिषेधइति
निष्ठातस्य अक्षोनपादानइतिनन-
त्वम् ॥
व्यक्तकाशः । पुं० स्थितिकाले ॥
व्यक्तदृष्टार्थः । पुं० प्रत्यक्षिणि ॥
साक्षिणि । इ० दि० शेषः ॥

व्ययः :

व्यक्तविशेषः । पुं० वृद्धे ॥
व्यक्तिः । स्त्री० पृथगात्मताम् ॥ प्र
त्यक्षे । स्पष्टतायाम् । शरीरवि
पयादिरुपायाभिःगभूभौ ॥ प्रभा
ये ॥ व्यक्तिलक्षणमाह्वेतात्मः ।
यथा । व्यक्तिसुंषुविशेषाश्रयोमूर्ति
रिति । अस्वार्थः । यद्यपिजात्या
देरपिव्यक्तित्वात्प्रमेयत्वमेवव्यक्ति
त्वम् । तथापिजात्याकृतिगतिवि
पयव्यक्तेरिदलक्षणम् । तथाच०
गुणविशेषिजात्याकृतिसमानाधि-
करणोगुणः । सद्ब्रह्मादिभिन्नस्तदा
शयः । मूर्तिव्यक्तिरितिसमाना
यैकानित्वर्षः । परितु० गुणारूपा
दय० विशेषाविशेषकाः । उत्तुघे
पयादयत्ते यामाश्रयोद्रव्यम् । तेन
जात्याश्रयेव्यक्तिरित्याशयः । पि
शेषलक्षणमाहमूर्तिरिति । मूर्तिः
उच्छान्दविशेषमाधानित्वाद्दुः । अ
वचमध्यमपदसोपीसमासद्वयाशय
। अन्येतु० व्यक्तिलक्षणमूर्तिरि
ति० सैवकेत्याह । गुणविशेषाशय
इति । गुणविशेषस्य० अक्षुव्य
रिमाणस्याशयद्वयर्थद्वयाद्दुः ।
१७२ । व्यन्यतेऽनया । अक्षु० ।
स्त्रियांक्तिन् ॥ जने । इ० हे०
चन्द्रः ॥
व्यय । वि० व्याहृते । व्याख्येति ॥ अय
यजिते ॥ सोऽयमे । व्यासक्ति ॥

व्यतीतः

विशेषे ॥ अथगीतमः । तद्विपर्य
याहाविपरीतव्यतिरेक्युदाहरणमि
ति । अन्वयार्थः । तद्विपर्ययात् सा
ध्यसाधनव्यतिरेकव्याप्तिप्रदर्शनात्
। तथाचसाध्यसाधनव्यतिरेकव्या
प्युपदर्शकोदाहरणं ॥ व्यतिरेक्युदा
हरणम् ॥ यथासौवर्ण्यरौ ॥ सात्स
कनूपापादिमखात् ॥ यत्रैवम् ॥ तत्रै
वम् ॥ यथाघटद्विति ॥ धाकारः ॥ प्र
योगसमेच्च ॥ तथाचान्वय्युदाहरणं
व्यतिरेक्युदाहरणं वाप्रयोगव्यतिरे
क्यर्थः ॥ ६६ ॥

व्यतिपत्तः । चि० सम्बन्धाज्जाते । स
न्वदृष्टे । व्यतिपत्तयेत्यम् । पञ्चस
ङ्गः । क्तः । उपसर्गत्सुनातीत्या
दिनापत्यम् ॥

व्यतिपद्मः । पुं० विनिमये ॥ सङ्गे ।
परस्परमेकमे ॥ व्यतिपद्मनम् । प
ञ्ज् ॥ घञ् ॥

व्यतिहारः । पुं० विनिमये । परस्पर
रकारणे ॥ यथा ॥ त्वमहमस्मि ॥ अहम
त्वमसीतिव्यतिहारः सचैक्यता
त्पर्यायगम इति ॥ व्यत्यये ।
अन्वयिद्वन्द्याद्यसंसे ॥ व्यतिउरण
न् ॥ घञ् ॥ घञ् । व्यतिद्विय
तेऽनेनाद्यथा । घञ् । उपसर्गत्सु
तिपात्तिकादीर्घाभावः ॥

व्यतीतः । चि० विगते । विशिष्ये ॥
व्यतीतः ॥

व्यत्यासितः

व्यतीपातः । पुं० मद्योत्पाते । उपद्
वे ॥ अपयाने । पलायने । योगवि
शेषे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । कठो
रवाक्यः । पिशुनस्तन्मावीगद्गुरो
मत्तहितोमनुष्यः । परस्यकार्यकृत
पक्षपातोयस्यप्रसूतौव्यतिपातयोग
। व्यतिक्रम्यपतनम् । पत्त्वगतौ
। घञ् । उपसर्गत्सु तिदीर्घः ॥
अन्वयेगि ॥

व्यतीहारः । पुं० परीवर्त्ते । व्यति
हरणम् ॥ व्यतिद्वियतेवा । घञ् ॥
। घञ् । उपसर्गत्सु तिपात्तिकादी
र्घः ॥ परस्परमेकजातीयक्रियाक
रणे ॥

व्यत्ययः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्या
से । विपर्यये । विपर्यये ॥ व्यत्य
यनम् । घञ् ॥ परच् ॥

व्यत्यस्तः । चि० व्यतिक्रमसहिते ॥
यथा । व्यत्यस्तपाणिनाकार्यमुपसं
यस्यंशुरीः । सव्येनसव्ये स्मृ
ष्टव्योदक्षिणेनचदक्षिणवृत्तिमनुः
॥ उत्तानाम्भ्यांस्तम्भ्यांदक्षिणोपरि
भावेनव्यत्यासः । अष्टसमाचारात्
विध्यः ॥

व्यत्यासः । पुं० व्यतिक्रमे । व्यत्य
ये ॥ व्यत्ययनम् । असुजोपयो ।
घञ् ॥

व्यत्यासितः । पि० वैसादृश्यं प्रापि
ते ॥ तारकादित्वादितच् ॥

व्ययक :

व्ययकः । चि० व्ययाकारिणि । दु० ख
जनकी ॥ भयङ्करे । व्यययतिव्य
यभयचलनयोः । बहुल मन्वचापी
तिङ्गुन् ॥

व्यया । स्त्री० शैडायाम् । दुः स्त्री ॥
व्यय० । घटादयः पितृकृतिपित्वा
दङ् । टाप् ॥

व्ययितः । चि० दुः खिते । पीडिते ॥
व्ययासञ्जातास्य । तारकादित्वादि
तच् ॥

व्यध । पुं० वेधि ॥ व्यधनम् । व्यधत,
उधे । व्यधलपीरिष्यप् ॥ लाङने ॥
व्यधनम् । न० विधने ॥

व्यध्यः । पुं० प्रतिक्वाये । धनुर्गुणे ॥
व्यध्यः । पुं० दुरध्वे । विपथे । निन्दि
तेषाम्नि ॥ विरुल्लिध्वा । प्राद्व्या
गताद्यर्थ इति समासः । उपसर्गाद्
ध्वनश्चत् ॥

व्यपगतः । चि० निवृत्ते ॥

व्यपदेशः । पुं० शब्दे । नामनि ॥ क
पटि ॥ विशिष्टोऽपदेशः । वाक्यविशे
षे । यथा । व्याजिनात्माभिलाषि
शिव् व्यपदेशश्चतुर्थतद्ब्रह्मज्ज्वलनी
लमथिः ॥

व्यपवर्गः । पुं० । व्यपवर्गमेदे ॥

व्यपकृति । स्त्री० व्यपकृते । अ-
स्त्रीकारे ॥

व्यपाश्रयः । पुं० शरणे ॥

व्यपितः । चि० अपगते ॥

व्यभिचारी

व्यपीठः । चि० विपरीते ॥

व्यपीठः । पुं० व्यपीठने ॥

व्यपीठनम् । न० अपाकरणे ॥

व्यभिचारः । पुं० कदाचरे । भटा
चारे ॥ परिलीये । सूखात्तित्वे ॥

दे।पविशेषे ॥ तस्मिन्नेव यथा । सा

थ्यतापक्षदकावच्छिन्नप्रतियोगिता

काभाषदृत्तित्वद्विव्यभिचारद्वितिव्य

धिकरणधर्मावच्छिन्नाभाषविनाम

थिः ॥ सविधेयः । साधारणासा

धारणा नुपसंशारिभेदात् । तच्च वि

पक्षदृत्तित्वसाधारणत्वम् । सत्र

संपन्नव्याहृतत्वमसाधारणत्वम् ।

व्याप्तिपदानुकूलैकधर्म्युपसंशारी

भाषायत्तत्त्वमिमतेऽनुपसंशार्यः

। इति सव्यभिचारविन्तामथिः ॥

विशिष्टोभिवारः ॥ व्यभिचरणं वा

। अर० । अङ् ॥

व्यभिचारिणी । स्त्री० परपुरुषगामि

न्याम् । कुलटायाम् । यथा । उ

ताधिकारमलिनमिडमाभोपसिव

नीम् । परिभूतामघः शब्दांशस्ये

व्यभिचारिणीम् ॥ व्यभिचारीव्य

तिक्रमेस्त्रया । इति । औप् ॥

व्यभिचारी । पुं० चतुरस्त्रिंशत्पकार

शृङ्गारमाधविशेषे । यथा । निर्म

दन्तानिभदास्यासयासूयामद्वय

मा । धालस्त्रयैवेत्यस्यविन्तामो

ः । स्मृतिर्भूतिः ॥ श्रीडाचपलता

व्यवहारपदम्

व्यवहारः । च० निश्चिन्त्येच्छये ॥
 व्यवहारणम् । न० व्यवहारे ॥
 व्यवहर्ता । पुं० व्यवहारकर्त्तारि ॥
 प्राङ्निवासे ।
 व्यवहारः । पुं० शास्त्रीयलीकिकादि
 व्यवहारणे । व्यौहार० द्र० भा० ॥
 यथाहुः । अहमिदमित्तिचमसि
 भ्यांसततं व्यवहारतिसर्वलोकिकापि ।
 प्रथमाप्रतीचिचरमानिषसतिवपु-
 रिन्द्रियादियाच्चार्ये ॥ इति ॥ द्रुम
 प्रभेदे । न्यासे ॥ पणे ॥ स्थितौ
 व्युत्पत्तौ ॥ विवादे । ऋणदाना
 दिविषयचतुष्पाद्याये ॥ ऋणदाना
 दादादशविषयो० निरुद्धावांश्चिप्र-
 ख्यविधाक्यलनिससन्देहहारौवि-
 चारणव्यवहारः । यथाहकाख्यो
 यतः । विनानार्थेऽवसन्देहहरणं
 हारउच्यते । नानासन्देहहरणा
 व्यवहारइतिस्मृतइति ॥
 व्यवहारज्ञः । पुं० प्राप्तव्यवहारे ॥
 सतुषोडशमपानन्तरंभवति । यथा
 । पालकायोडशाऽपान्तुषोण्डेऽपि
 निगद्यते । परमोव्यवहारज्ञस्वसन्धः
 पितराहसेइति ॥ त्रि० व्यवहार
 ज्ञातरि ॥
 व्यवहारदर्शनम् । न० न्यायदर्शने ।
 विचारकरणे ॥
 व्यवहारपदम् । न० सादिनाराज्ञिनि
 घेदने ॥ यथाहयाज्ञवल्करः । स्मृ

व्यवहारः

व्याचारव्यपेतेन० मार्गेणधर्मितः
 परे ; । आवेदयतिचेद्राज्ञिव्यवहा
 रउद्विहितइति ॥
 व्यवहारपदः । पुं० व्यवहारांशि ॥ य
 धा । पूर्वपक्षः स्मृतः पादोदि
 पादद्योत्तरः स्मृतः । क्रियापा
 दस्तथाचान्यस्तुषोर्निर्णयः स्मृत
 इति ॥
 व्यवहारमाहका । स्त्री० व्यवहारोप
 योगिक्रियाधाम् ॥ साधमिताऽत्र
 रातोनुसम्भवा ॥
 व्यवहारमार्गः । पुं० व्यवहारविषये
 । व्यवहारपदे ॥
 व्यवहारविधिः । पुं० धर्मशास्त्रे ।
 व्यवहारस्यविधाने ॥
 व्यवहारविषयः । पुं० व्यवहार-
 पदे ॥
 व्यवहारिका स्त्री० लोकायाचायाम् ॥
 वसन्त्याम् । सम्भारान्याम् ॥ इह
 गुदे ॥
 व्यवहारी । त्रि० व्यवहारविशिष्टे ॥
 व्यवहार्यः । त्रि० व्यवहरणीये । व्य
 वहर्त्तव्ये । व्यवहारयोग्ये ॥
 व्यवहित । त्रि० दूरेस्थिते ॥ व्यवधान
 विशिष्टे । साक्षरे । भित्वाद्यन्तरि
 वे ॥ तिरोऽहिते ॥
 व्यवहितः । त्रि० कृतव्यवहारे ॥
 व्यवहितः । स्त्री० व्यवहारे ॥
 व्यवहारः । पुं० सुरते । साम्यधर्मे ॥

व्यसनम्

मैशुने ॥ अन्तर्ही । व्यसधाने
 ॥ शुद्धावितिधरणिः ॥ न० ती
 जसि ॥ व्यवायनम् । प्रणगती०
 अयगतीषा । एरच्० घञ्वा ॥
 व्यवायी । पुं० स्त्री० कासुके ॥ वि०
 द्वयविशेषे ॥ व्यवायोऽस्मिन्वा
 ऽस्ति । पुनिः ॥
 व्यग्रवानः । वि० व्याप्रवति ॥ अग्नी
 तेलंठः शानजादेयः ॥
 व्यष्टिः । स्त्री० व्यस्तव्यापिनि ॥
 विशेषे ॥ अध्यात्मादिभिर्भागेनव्या
 पित्व्यष्टिरितौरिता ॥
 व्यसनम् । न० अशुभे ॥ सती । दै
 वानिष्टफल । भंसि ॥ पापे ॥ विप
 तौ । निष्फलोद्यमे ॥ स्त्रीपानसृ
 गयादिष्वष्टादशविधेषु ॥ यद्योक्तम
 नुना । सृगयाचोदिवास्तुतः परि
 वादः ॥ स्त्रियोमदः । तौख्यचिकह
 याव्याचकामजीदशकीगणः ॥ पै
 शून्यसाहसद्वीद्वैर्ध्यासूयार्थदूषण
 म् । वाग्दण्डजसुपाकव्यं क्रोधजी
 पिगणोऽकः ॥ कामजीपुपसज्जोषि
 व्यसनेपुमधीपतिः । विद्युज्यतेयंध
 र्माभ्यांक्रोधजीव्यात्मनैवतु ॥ घयो
 र्थं तयोर्भूलयंसर्वेषयोपिदुः ।
 तंयत्ने नक्षत्रेभ्योऽंतज्जावेतासुभौग
 णौ ॥ पानमघाः स्त्रियेष्वेवसृगया
 चयथाक्रमम् । एतत्कष्टतमंविद्याभ
 तुष्कं कामजीगणं ॥ दण्डस्यपातनं

व्यसनम्

चैवशाक्तपारुष्यार्थदूषणे । क्रोधजी
 पिगणो विद्यात्कष्टमेतत्त्रिकंसदा
 ॥ सप्तकस्यास्ववर्गस्यसर्वेष्वानुप
 क्लिणः । पूर्वपूर्वसुहृतरंविद्याद्यसन
 मोत्सवान् ॥ तथाहि० द्यूतात्पानक
 टतरम्० सद्यपानेनमत्तस्यसंज्ञाप्रणा
 शात्० यद्येष्टचेष्टयादेष्टधनाद्विरोध
 इत्यादयोदेःपाः ॥ द्यूतेतुपानिक्रीध
 नाषास्त्रिष्यस्ति । स्त्रीव्यसनात्०
 द्यूतकष्टम्० द्यूतेहिद्वैरोक्तथादयोनी
 तिशास्त्रोक्तादेषाः ॥ मूत्रपुरीषवैग
 धारयाच्चव्याध्युत्पत्ति ॥ स्त्रीव्यस
 नेपुनरपत्योत्पत्त्यादिगुणयोगोप्यस्ति
 । सृगयास्त्रीव्यसनयोः स्त्रीव्यसनंदु
 ष्टम्० तथादर्शनंकार्याणांकालोशिपा
 सेनधर्मलोपादयोदेःपाः ॥ सृगया
 यांतुष्यायामेनारीग्यादिगुणयोगो
 प्यस्तीत्येव कामजचतुष्कस्यपूर्वपूर्व
 गुरुदोषम् ॥ क्रोधजीवपिधियु० वा
 कपारुष्यात्० दण्डपारुष्यदुष्टम्० अ
 ष्टच्छेदादेरयत्नसमाधानत्वात्० वा
 कपारुष्यत्तु० क्रोधाधली० दानसानपा
 नोयसेकेः शक्तः शमयितुम् । अ
 र्थदूषणात्० शाक्पारुष्यदोषदन्त
 मपीडाकारम्० वाक्पारुष्यस्यदुःख
 किञ्च्यत्वात् । एवंपूर्वपूर्वदुष्टत
 रंत्यकीदृश्यर्थः । यतीव्यसनासक्ति
 रनर्थावशा ॥ व्यसनस्यचसृष्टीच
 व्यसनं कष्टमुच्यते । व्यसन्वेषोधी

श्राधि :

लक्ष्मीडायाम् । करपत्रिकायाम् ।
 ह्रींटाखेलना • इ • ह्रींटाह्रींटीसेखेल
 ना • इ • ह • भा • । ध्यतिहारेणउ
 षण्णम् • परस्पराम्युषणम् । उषसेव
 ने । कर्मव्यतिहारेणश्चिद्यामि
 तिणश्च प्रत्ययः । षचः चिद्यामञ् ।
 टिड्ढाणञ्जिह्वादिनाडोप् ॥

व्यादितः । चि • प्रसारिते ।
 व्यादित् । चि • सन्दर्शिते ॥ व्या

उपूर्वादिशिः क्तः ॥

व्याधः । पुं • मृगवधालीवे । मृ
 गधौ । लुब्धके ॥ अयंसर्वस्त्रिभा
 ययांचत्रियाज्जातः । यथात्तत्रञ्च
 द्वेवर्त्ते । नापितादुगोपकन्यायांस
 कंस्त्री • तद्व्यापिति । चचादभू
 वव्याधद्यवतवान् मृगहंसकद्रति
 ॥ दृष्टे ॥ तारामयेति ॥ मेदने ॥
 विध्यति । बाधताडने । श्राद्ध्य
 धितिवः ॥

व्याधभीतः । पुं • मृगे ॥

व्याधामः । पुं • बध्ने ॥ इ • हे •
 ऋः ॥

श्राधिः । स्त्री • कुष्ठौषधी ॥ रोगे
 । धातुवैषम्यनिमित्ते • ज्वराती-
 सारादिरुपेविकारे ॥ चिकित्सा
 शास्त्रे • पञ्चमहाभूतशरीरिसमवा
 यः पुरुषश्छुष्यते । तस्मिन्क्रियासी
 ऽधिष्ठानम् • कस्मात्कीकस्यहैविध्या
 त् । लोकीहितविधः श्रावरोज

व्याधितः

इमद्य । द्विविधात्मकएवाम्नेयः
 सौम्यद्य • तद्भूम्यस्वात् । पश्चा
 त्मकोवा । तत्रचतुर्विधीभूतया
 मः । खेदजागृहजीव्भिञ्जजरा
 युजसंज्ञः । तत्रपुरुषाधानम् ।
 तस्त्रीपकरणमन्यत् । तस्मात्पुरु
 धाधिष्ठानम् । तद्दुःखसंयोगा
 व्याधयश्चल्युच्यन्ते । तेषुचतुर्विधा •
 आगन्तव्य • शारीरा • मानसाः •
 स्वाभाविकाश्चेति । तेषामागन्त
 वाभिधातनिमित्ताः । शारीरास्त्व
 न्नपाङ्गमूलावातपित्तकफश्लेष्मित-
 सन्निपातवैषम्यनिमित्ताः । मान
 सास्तु • क्रोधशोकभयहर्षविषादे
 र्थाभ्यस्त्यादैरन्यमात्मव्यंकामलोभप्र
 भृतयद्रूपशब्दरसगन्धैर्भवन्ति । स्वा
 भाविकाः धृत्पिपासाज्वरामृत्यु-
 निद्राप्रभृतयः । तएतेमनः शरीरा
 धिष्ठानाः ॥ तेषांसंशोधनसंशम
 नाकाराचाराः सम्यक्प्रयुक्तानिय
 हहेतवः इत्यादिसुश्रुतेप्रथमाध्या-
 यः । विगतधाधिरनेन ॥ विवि
 धाधाधयोः श्राद्धा ॥ व्याधानंवा ।
 उपसर्गेषुः क्तः ॥

व्याधिघातः । पुं • चारुग्वधि ॥ व्या
 धीनृहन्ति । इत • कर्मस्थश्च ।
 इतस्त्रौचिष्यवीः ॥

व्याधितः । चि • व्याधियुक्ते । घाम
 याविनि । आतुरे ॥ व्याधि. सञ्जा

व्यापक :

सोम । तद्व्यसन्नः तंतारकाद्विष्य
ब्रह्म ॥

व्याधिहता । पुं० वाराहोक्तन्दे ॥

वि० व्याधिर्घातकी ॥

व्याधूतः । वि० कम्पिते ॥ विशिष्य
आसमन्ताहूतः ॥

व्यानः । पुं० त्रिष्वङ्गमनबलखिल
शरीरवर्तिनिदेश्यपञ्चवायव्यगर्ग
तानिलविशेषः । प्राणोपानयोर्नि
यमनकर्माचरय्यासक्युत्पादनाद्वी
र्यवत्कर्महेतुत्वात्खिलशरीरवर्ती
व्यानब्रह्मणः ॥ व्यानाविनामय
त्वह्यन्ये व्याधिप्रक्षोपणः । प्रति
दानंतथाकण्ठोद्व्यापनाद्व्यानउ
च्यते ॥ व्यापत्यापनित्यनेनइत्ये
तिवञ् ॥

व्यानतम् । न० रतिवन्त्यान्तरे ॥
यथा । स्त्रीक्याधमतिवहमेपिद्याये
पिदाचरतिवहभाषितम् । व्यानत
रतमिदंयदिप्रियास्यादधीमुखचतु
ष्यदाकृतिः ॥

व्यानहः । वि० विशिष्यणश्चे ॥

व्यापकः । वि० अवरच्छिन्ने ।
अब्रूनदेशकालहती ॥ विश्वी ॥
सुसप्तप्रकाशोभ्यानामरूपेऽव्याप्री
ति । अप्खव्याप्तौ । खलुत्तचा
वितिखलुञ् ॥ तद्विज्ञाव्यन्ताभा
वाऽप्रतिधोगिनि ॥ यथा । साध्य
स्यव्यापकीयसुहेतिरव्यापकत्वघा ।

व्यापिका

सुवपाधिभवेत्तन्ननिष्कर्षोयप्रदर्श
ते ॥ इ० भा० प० ॥ आच्छादके ॥
यथा । पक्षस्यव्यापकसारमसन्दि
ग्धमनाकुलम । अव्याख्यायस्यमि
त्येवमुत्तरंतधिदोषिदुः । पक्षस्य
भाषार्थस्य व्यापकमाच्छादकम्
अभियोगाप्रतिकूलमभित्यात् ।
इतिव्यवहारतत्त्वम् ॥ किंमिनि ।
धीनधप्रतिवह तद्व्यापकम् । वा
ह्ये ।

व्यापकता । स्त्री० व्यापकत्वे ॥

व्यापत्तिः । स्त्री० व्याधी । सरथे ॥

व्यापद् । स्त्री० व्यापदि ॥ सृष्टौ ॥

व्यङ्पूर्वात्पदेः क्तिप् ॥ विशि
ष्टाभाषण ॥

व्यापनम् । न० आच्छादने ॥ व्याप्तौ ॥

व्यापन्नः । वि० सृते ॥

व्यापाद् । पुं० द्रोहचिन्तने ॥ व्या
पादनम व्यङ्पूर्वकपदधाती
व्यन्ताहावेवञ् ॥

व्यापादनम् । न० मारणे ॥ व्याङ्
पूर्वात्पदधातीव्यन्ताल्लघुट् ॥

व्यापादित । वि० मारिते ॥

व्यापारः । पुं० कर्मणि । क्रियाया
म् ॥ दृग्मभयनी ॥

व्यापारितः । वि० नियुक्ते ॥

व्यापारी । वि० पशुपारविशिष्टे
व्यवसायिनि ॥

व्यापिका । स्त्री० व्यापिन्यामाख्या ॥

व्यालायुधम्

व्यालः । पुं० दुष्टगणैः ॥ सर्पे ॥
 श्वापदे ॥ सिंहे । चि० खले । श
 ठे ॥ व्याहति । अहठद्यमेव्या
 ह्पूवः । पचाद्यच् । डलयोरिक
 त्स्वरणाद्व्यालः यद्वा । विरुद्धमास
 मन्ताद्वति० अठतिवाचल० अड०
 । डलयोरिकत्वम् । पचाद्य
 च् ॥

व्यालकः । पुं० दुष्टगणे । गभी
 रवेदिनि ॥ इ० चि० शेषः ॥

व्यालखड्गः । पुं० व्यालनखे ॥
 व्याधगन्धा । स्त्री० नाकुल्याम् ।
 रात्रायाम् ॥

व्यालयहः । पुं० व्यालयाहिषि ॥
 व्यालयाही । पुं० आहितुण्डके ॥
 व्यालगृह्णाति । नन्दियहीति-
 णिनिः ॥

व्यालजिह्वा । स्त्री० महासमङ्गा-
 याम् ॥

व्यालदंष्ट्रः । पुं० नाक्षुरे ॥
 व्यालनखः । पुं० गन्धद्रव्यविशेषे
 । द्याघ्नखे ॥

व्यालपचा । स्त्री० एवारी ॥
 व्यालबलः । पुं० व्यालनखे ॥
 व्यालमालः । पुं० शिषे ॥ व्यापाः
 सर्पाएवमालायस्य ॥

व्यासम्भः । पुं० चित्रव्याघ्रे ॥
 व्यासम्भः । पुं० रत्नैरण्डे ॥
 व्यालायुधम् । न० व्यालायुधे ॥ व्या

व्यावहारिकः

लक्षसिंहसञ्जायुधमित्थ ॥

व्याली । चि० व्यालवति ॥

व्याली । स्त्री० दुष्टायाम् ॥

व्यालीडनम् । न० विमर्दने ॥

व्यालीलितः । चि० विलुङ्गिते ॥

व्यायक्रोशी । पुं० परम्पराक्रोश
 नि

व्यावर्तः । पुं० रागभेदे ॥ विशि
 ट्पावर्ते ॥

व्यावर्तकः । चि० भेदके ॥

व्यावर्तनम् । न० इतरितरचियोग
 स्थाने ॥ बैठने । बैठन० इ०
 भा०

व्यावर्तयितुम् । प्र० बाधितुमि-
 च्छ्वे

व्यावर्तिका । स्त्री० बाधिकायाम्
 प्रतिबन्धिकायाम् ॥ यथा । वी

भत्साप्रतिभान्तिक्लिन्नविधयाः कि
 न्तुस्पृहायुपपत्ती० देहध्यापचयोम

तौनिविशतेगाठे। गृहेषुयष्टः ।
 ब्रह्मोपात्मितिस्फुरच्चपिष्टद्विप्या

वर्तिकावासना० कानान्दियमत-
 कर्णोद्गहनादेवीसतायातना ॥

व्यावर्तितः । चि० बाधिते । परा
 ड्मुञ्चोक्तते ॥

व्यावहारिकः । चि० व्यवहारसि
 द्धे ॥ व्यवहारिणश्चरति । चरती

तिठक् । खागतादिः ॥ विम
 यादित्वात्सार्धेवाठक् ॥

व्यास :

व्याहृतः । वि० निहृते ॥ इति ॥
 व्याहृतिः । स्त्री० व्यतिरेके । निर-
 सने । खण्डने । अहृती । यथा
 सर्वसपचन्याहृतिरेवदीर्घा० नरिष-
 चन्याहृतिरपितस्थाननुगुणत्वात् ॥
 व्याश्रयः । वि० विभिन्नाश्रये । ना-
 नापचसमाश्रये ॥ विभिन्नश्राश्र-
 यः ॥
 व्यासः । पुं० मुनिपिशिधि । वाद्रा-
 यर्षे । पाराशर्ये । भगवति०
 कृष्णदेपायने । मुनीनामर्ष्यभग-
 वतीभिभूती । धेन० ऋग्वेदादि
 विभागेन० चतुर्धाविदान्यस्ताः ।
 तत्रर्वेदएकविंशतिधाकृतः । यजु-
 र्नैवाधिकशतधाकृतः । सामवेद-
 सहस्रधाकृतः । अथर्वणः पञ्चाशच्छा-
 खाभेदेनकृतः । एवंविभागेनचतु-
 र्धाविदान्यस्ताः । अन्वानिचपुरा-
 णानि० व्यस्तान्यनेनेतिव्यासः ।
 तवेदगात्रपरिनिष्ठितशुद्धबुद्धिं-
 चर्मास्वरंसुरमुनीन्द्रलुतकवीन्द्रम्-
 । कृष्णत्विकनकापिङ्गलटाकला-
 पंन्यासंभमाभिश्चरसातिलकंमुनी-
 नाम् ॥ व्यस्यतिविभजतिविस्तार-
 यतिविपूर्वाद्दस्यतीर्वाहुककात्कर्त्त-
 रिषञ् । वेदविस्तारकरणाद्वासना-
 माभवन्मुनिरितिभागवतम् ॥ पाठ-
 कब्राह्मणे ॥ यथा । विस्पष्टमद्भुतं
 शान्तंस्पष्टाक्षरपद्व्याथा । कलस्वर

व्याहरणम्

समावृत्तरसभावसमन्वितम् ॥ वु-
 द्ध्यमानः सदर्शवैगन्यार्थैकतृच-
 शिानृप । ब्राह्मणादिपुत्रैर्षुगन्यार्थैश्चा-
 र्पथैर्नृप । यएवंभाषयेद्वद्वान्त्वनि-
 प्रोव्यासउच्यते ॥ विस्तृते । प्रपञ्चे
 । विस्तारे ॥ मानभेदे ॥ गोलका-
 मध्यरेखायाम् ॥ व्यसनम् । असु-
 शेषश्चे । घञ् ॥
 व्यासक्तः । वि० व्याप्तृते । विशिषे-
 षासक्ते । संलग्ने ॥ व्यासक्तः ।
 कार्यान्तरंविस्मरतीहित्यसावधानी-
 क्तः ॥
 व्यासङ्गः । पुं० विशिषे ॥ विशिष्टा-
 सङ्गे ॥ विशिषेणवासङ्गः ॥ अ-
 भ्यासि ॥
 व्यासमाता । स्त्री० सख्यवश्याम् ।
 वासन्याम् ॥
 व्यासिद्धः । वि० निपिद्धि ॥
 वासिधः । पुं० प्रतिषेधे । वासिध-
 म् । वाङ्पूर्वात्सिधर्तर्घञ् ॥
 वाहतः । वि० वाधिते ॥ विधूनिते
 ॥ अयनीते ॥ विशिषेणवाहतः ॥
 वाधे ॥
 वाहतिः । स्त्री० वाधाते ॥
 वाहन्यमानः । वि० प्रतिपिद्ध्यामा-
 ने ॥
 वाहरणम् । म० दृग्धारे । यथा ।
 छातुस्तुवदवस्ति जिजुवहतीऽग्नि-
 श्रियहरत् । मुद्धानकयप्रस्वायुस्त

व्युत्पन्नम्

व्युष्टिः

स्त्रान्नयथाहरेत्विज्वितिभविष्योत्तरपुराणम् ॥

व्याहरन् । वि० शब्दर्थत ।
व्योहारः । पुं० उक्तौ । लपिते ।
वचसि ॥ व्याहरणम् । व्याङ्
पूर्वात् । ह्रजोभावेघञ् ॥

व्याहृतम् । वि० उक्ते ॥ सन्दिष्टे ॥
व्याहृतः । स्त्री० भूरादिपु ॥ व्या
हरतिभूरादिभग्नलीकान् । ह्रज् ।
। व्याङ्पूर्वसतः । क्तिन् । घा
हारे ॥

व्युष्कितः । वि० विमुक्ते । विजिषे
शीष्किते ॥

व्युत्तः । वि० स्यूते ॥ इ० हि० की
पः ॥

व्युत्तिः । स्त्री० व्यूतीङ् । हि० की
पः ॥

व्युत्क्रमः । पुं० क्रमविपर्यये । व्यति
क्रमे । उत्क्रमे । अक्रमे । विशिष्टउ
त्क्रमः ॥

व्युत्क्रमणम् । न० पृथग्व्यस्यने ॥
व्युत्पूर्वात्क्रमेण्युट् ॥

व्युत्पन्नम् । न० स्थातल्यकृत् । वि
ममूटविधिस्तास्यभूमितवे । समा
धिपारणे ॥ विरुद्धमव्युत्पन्नम् । प्रा
दयोगतिममासः ॥ वैपरीत्वेना
व्युत्पन्ना ॥ विरोधापरणे ॥ न्याय्यां
हन्ति समुपट् व्यतश्चिरुद्धतयास्य
तिः । व्युत्पन्नमुदितंराज्ञः साम

न्तोव्युत्पत्तिर्यथा ॥ एषणानुगुणत
यास्थितिमतिक्रम्यतत्प्रतिकूलत्वेन
•यास्थितिः सा • व्युत्पन्नमित्यु
दितंमहश्चिरितिशेषः । तत्रप्रसि
द्धिप्रमाणयति । राज्ञद्रात ॥ प्र
तिरोधने । नृत्तमेदे ॥ विजिषेको
व्याने ॥

व्युत्पापनम् । न० बाधने ॥

व्युत्पत्तिः । स्त्री० सम्यग्ज्ञाने ॥
संस्कारे ॥ विजिषेणोत्पत्तिः ॥ वि
विधाधीत्यसिः ॥ शक्तिज्ञाने ॥

व्युत्पन्नः । वि० व्युत्पत्तियुक्ते ॥ स
म्यग्ज्ञानयति ॥ सम्यक्ते ॥ विजिषे
यात्त्वत्तम् । उत्पन्नः परिचितः ॥

व्युत्पादकः । पुं० व्युत्पत्तिजनके ॥

व्युत्पन्नम् । न० निरसने ॥

व्युत्पत्तः । वि० प्रतिषिद्धे ॥

व्युत्पत्तः । पुं० प्रतिषिद्धे ॥

व्युत्पितः । वि० पर्युत्पिते । युमा • इ
तिभाषाप्रसिद्धे ॥ व्युत्पत्तेः । उ
प • । क्तः ॥ देशान्तरगते ॥

व्युत्पत्तम् । न० कल्पे । प्रभाते । काल् •
इ • भा • ॥ फले ॥ दिने ॥ वि०
उपिते । पर्युत्पिते ॥

व्युष्टिः । स्त्री० फले ॥ सम्यग्धी ॥
सुती ॥ व्युत्पन्नम् • व्युत्पत्तेबा । उ
त्पत्तेविधासे ॥ स्त्रियार्थे ॥ स्त्रक
रणसंबेदाविद्युत्पत्ते । अपरीघस्या
ती ॥

व्यूहमेदः

व्यूहः । वि० विन्दस्ते । व्यूहरचनयो
 स्थिति ॥ संज्ञते ॥ पृथुले । विशि
 षिषोऽस्तैस्त्र । यद्यप्रापथे । त्तः ॥
 व्यूहकद्वटः वि० सन्नहे । बर्गिते ।
 सक्तं । दंशिते । धृतसन्नाहे ॥ गू
 ढीधृतः • कद्वटः सन्नाहियेन ॥
 व्यूठिः । स्त्री० व्यूहे ॥ विन्यासे ॥
 संज्ञती ॥ पृथुलतायाम् ॥
 व्यूतः । वि० कते । तन्तुसन्तसे ॥
 व्यूतिः । स्त्री० वस्त्रादिपानिषाथौ ॥
 विशिष्टाकतिः । वेजः • कतिपू
 तीष्यादिनाक्रान्तिनिर्णयिताः ॥
 व्यूहः । पुं० निर्माणे ॥ हन्ते । समू
 हे । विभागे ॥ तर्के ॥ देहे । वि
 स्तारे ॥ चलविन्यासे । युद्धार्थसिना
 रचनायाम् । युद्धार्थसैन्यस्यदेशवि
 शिष्टिभिव्यदुर्लभं च्यत्तन्निर्मत्तस्या
 पने ॥ व्यूहते । ऊर्ध्वतर्के । इगु
 पचेतिक् । व्यूह्यतेवा । घञ् ॥
 विशिष्टकहाया ॥
 व्यूहनम् । न० सैन्यसंस्थाने ॥
 व्यूहपाण्डौः । पुं० इयुङ् ष्टे ।
 प्रख्यासारे । सैन्यस्य पृष्ठे धनुः श
 तद्वान्तरेस्थितसैन्ये ॥ व्यूहस्य
 पाण्डौः पृष्ठभागः ॥
 व्यूहमेदः । पुं० चलविन्यासस्यप्रमे
 दे । व्यूहमेदेद्विशिष्यः ॥ यथा
 हुः । समस्यन्तुसैन्यविन्यासः
 स्थानमेदतः । सव्यूहवृत्तिविख्या

व्योमधूमः

ती।युद्धेषु पृथिवीभुजाम् ॥ व्यूहमे
 दास्तुचत्वारोदखोभोगीस्त्रमण्डल
 म् । असंज्ञतश्चनिर्णीतानौतिसारा
 दिसम्भताः । अन्येपिप्रकृतिष्यु
 हाः क्रौञ्चकादयः कचित् । त
 च । तिर्यग्वृत्तिस्तुदण्डः सान्नी
 गोन्याहृत्तिरीयच । मण्डलसर्वतो
 हृत्तिः पृथग् हृत्तिरसंज्ञतः ॥ इ
 ति ॥ दण्डवद्वस्थानं दण्डः । अ
 न्योन्यानुगतवृत्तिर्भोगः । सर्पंश
 रीरश्चवस्थान मण्डलम् । गजा
 दीनांविजातीयेरमिश्रितानांस्थानम
 संज्ञतः । शकटमन्त्ररपताकासर्वती
 भद्रदुर्जयादयोऽन्येपिदण्डयः स
 न्तिसेपांलघणंभारतादिपुद्रदण्डम् ॥
 व्यो । ष० लोहे ॥
 व्योकारः । पुं० लोहकारके ॥ व्यो
 इत्यव्ययंलोहवाचीतिश्रीभोजः ।
 व्योकरेति । हुक्लज् • कर्मण्यण् ॥
 व्योमः । पुं० म२ सु पुर्वे ॥
 व्यामकेगः । पुं० शिवे । वधोऽस्मिन्ने
 शायस्य गच्छारणायव्योमव्यापि
 नः विश्रायस्तेतिवा ॥
 व्योमचारी । पुं० देवतायाम् ॥ वि
 ह३मे । यहे ॥ चिरजीविनि ।
 वि० व्योमचरे ॥
 व्योमचारिपुरम् । न० देवानांपुरे ॥
 व्योमचारिणांपुरम् । शीमे ॥
 व्योमधूमः । पुं० मेघे ॥

ब्रीहिसयः

दितौम् । पृषादरादिः ॥ ब्रीयते ।
ब्रीह्यस्वाम् । बाहुलकादिका ।
ब्रीहेः फलंवा० ब्रीहिः । विश्वादि
भ्योऽय् । फलपाकशुषामित० शु
पि० युक्तवद्भावः ॥

ब्रीहिकः । पुं० धान्यविशिष्टे ॥
ठन् ॥

ब्रीहिकाश्चनः । पुं० मसूरे ॥
ब्रीही । वि० ब्रीहियुक्तचोत्रादी ॥
ब्रीह्यादिस्यद्येतिङ्निः ॥
ब्रीहिवर्षी । स्त्री० शालपत्र्याम् ॥
ब्रीहिसवः । पुं० पुरोडाशे । ब्रीहेवि
द्वत्वादि गौडकुलोत्पन्ना ह्रीचवात्

श्रीधनपति मिश्रापरनाम्ना श्रीसद्गुरु कुलावधूत श्रीपरमहंस परिव्राज
काचार्य श्री महारिहरानन्द नाथ भारती शिष्येण ब्राह्म्यावधूत श्री
सुखानन्दनाथ परनामधेयेन विरचिते शब्दार्थचिन्तामणौ यवर्गः
समाप्तिहृतः

श्रीसुखानन्दनाथ तस्मिन् श्री जगदीशमिश्रा परनाम ब्राह्म्यावधूत
श्री जगदानन्दनाथ प्रीतिकामैः, श्रीमन्महा राजाधिराज रविकुलाव
तंस महोमहोन्द्र यावदायंकुलकमल दिवाकरैः सेदपाटदेशाधीशैः चण्डिस
भूपाल भौलिमणिभिः श्री १०८ श्रेष्ठत सञ्जनसिद्धैः संस्थापिते
उदयपुरस्थ सञ्जन यन्त्रालये मुख्यमन्त्रि कविराजिराज श्रीश्यामलदास
प्रेरण्या पण्डितवाजपेयि वश्रीधरेण चक्रिष्वनाजितदेव शर्मणाचश्रीधितः
हेडजोषनराम शम्भुनाथ गुलावरम लक्ष्मीनाथ प्राचनाथ लालसिंह
प्रभृतिभिर्द्विजैः वर्षक्रमेणदभितः सदांरथेण यवनेन गौरीशङ्करेण च
मार्गधीर्षशुक्ला चतुर्दश्यां सामवासरे शब्दार्थ-

चिन्तामणिकौशस्य यवर्गोमुद्रितः

ब्रीहिसयम्,

कारः पुरोडाशः । ब्रीहेः पुरोडा
शद्वृत्तिमयट् ॥

ब्रीहिराजकः । पुं० कामलिकाया
म् । कद्धान्ये । चीनकधान्ये ।
ब्रीहिश्रेष्ठः । पुं० शालिधान्ये ॥
ब्रीह्यगारम् । न० कुसुले । धान्य
शृङ्गे ॥

ब्रीहः । वि० ब्रीहिनिसिंते ॥
ब्रीहिसयम् । न० ब्रीहिभूयस्वि । धान्यसा
मान्यस्यकलमादेशोत्पत्तियोग्ये च
चे ॥ ब्राह्मीणां भवनं चोच्यते । ब्री
-दिशालोठकम्
प्रधानो पनाम तुलाराम मिश्रात्मज

शकुन :

शकुनः । यु- पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
 शेषे । यत्र ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
 वादिपुमङ्गलाद्यंगीतधिशेषे । न
 शुभाशुभशंसिनिमित्ते । शुभा
 शुभज्ञाननिर्णयहेतौ ॥ यथा । श
 कुनं कथ्यते सत्पुत्रं शुभाशुभसूचक
 म् । तथापि । विप्राश्चेभफलाद्भट्ट
 ग्धदधिगोसिन्हायं पद्मास्वरं घेय्याया
 द्यमयूरचापनकुलाः वयं केषश्चामि
 प्रम् । सहाक्यकुसुमेक्ष्णं पूर्णकलशच्छ
 वाणिमृत्कन्यकारत्ने । षोडशसिंहा
 मयसमुत्त । स्त्रीदोषवैश्वानराः ॥
 चादर्शास्त्रनघौतधस्त्ररलकीमीनाज्य
 सिंहासनंशावरीदनवर्ष्णं तं ध्वजस
 पुष्पागास्त्रगौरिचनम् । भारहाज
 नृयानवेदनिनदमाङ्गुल्यगोताङ्गुशा
 दृष्टाः सत्फलदाः प्रयाणसमये
 रिक्तोघटः स्वानुगः ॥ नरोनिह
 पः सितवाससः द्यौवाचं प्रशस्तम
 धुराङ्गुल्यम् । एषं विधायोपिद्
 पिप्रयाणे प्रथमकाक्षिकुर्वेत्स्यसिद्धि
 म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्मण्यर्षयुक्तो वि
 श्वाकुमारीसुहृदः सुवेशाः । ना
 र्योनराः श्वेतद्वयाऽधिकृष्टाः शु
 भायदृष्टाः सखलोद्यमेपु । श्वेता
 म्बराः श्वेतविलेपनाद्याः श्वेतांसजं
 मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टायादि
 गौरवर्णांगारिनरेः स्नातृदभीष्ट
 सिद्धौ ॥ धृतातपस्रः शुचिशुक्रयो

शकुन :

साः पुण्याऽर्चितयन्दनचर्चिता
 हः । निः श्रावयुक्तः कृतमोज
 नोवाविप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
 न् । अभ्युपगच्छतियस्यधियासीः
 स्त्रोपुरुषोऽप्यययाफलदस्तः । सर्वं
 समीहितसिद्धिरथश्र्यंतस्त्रनरक्षभव
 च्चचिरेष ॥ चादायरिक्तशयशंज
 लार्थोपदिशुतीकीपिसहाध्वगिन ।
 पूर्णसमादायनिवर्त्तैसौदधाक
 तार्थः पथिकस्तथैव ॥ गेधाजाह
 कसूकराश्चिग्रशकानांकीर्त्तनश्रीभ
 ननेाशब्दो नश्रितोत्थनं व वापिक
 चाणाशुगोव्यत्ययः । नयुत्तारभ
 यप्रवेशसमरेनटार्थसंशौचणं व्यत्य
 स्ताः शकुनान्द्विद्वयधिधौवाची दि
 तः श्रीभनाः ॥ वामार्हं किाफिला
 पत्नीपोतक्षीशुकरौवशा । विह्वला
 द्युच्छुकाश्चेष्टाशिक्षापुरुपसञ्चिता
 छिन्नरः पिप्यकोभासः श्रीकण्ठो
 धानरोरुहः । स्त्रीसंज्ञकाः काक
 ऋक्षश्चानः सुदंश्रिषे शुभाः ॥
 प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः याचायां नृ
 गपक्षिणः । षोडशगवृणत्तोति
 धन्यावामेखरहनः ॥ श्यामाशि
 वापिङ्गलिकान्यपुष्टापत्नीनलाशुफ
 रिफातथैव । कुच्छुन्दरीचापिशु
 भायवामेपुत्रानघेषाः शकुनाद्य
 सर्वे । श्रीकण्ठछिन्नारुहप्रवृत्ताः
 शोकहृत्मासीभपक्षिमयूरः । श्वे

शकटव्यूहः

स्वादिपशुघातकौटिः । कलीपट्टश
ककारकानाह । युधिष्ठिरोविक्रम
शालिव. इनीनराधिनाथीविलया-
भिनन्दनः । इमेमुनागार्जुनमेदि
नोविभुर्वलि । क्रमात्पट्टशककार
का कली । एषामन्तरालदशाप्या
ह । युधिष्ठिरार्हं द्युगास्वराम्भयः
३०४४ । कलस्वरविश्वे १३५
ऽभ्रखटाष्टभूमयः १८००० इहायु
त १०००० लक्षचतुष्टयं४०००००
क्रमान्महोदनागा ८२१ इति
शाकशस्तराः । एषांलक्षभूमि
माह । युधिष्ठिरोभूहुविहसिना
पुरे० तथे।कथिन्यां।रायक्रमा
हयः । शालेयधाराभृतिशालिया
हन सुविचकूटिविलयाभिनन्दनः
। नागार्जुनीरोहितकीचितौवलि
भं।वप्यतीन्द्रोभृसुकणपत्तने । कृ
तप्रहत्तसदनतरंभवेत्तदाभवि-
प्यन्त्यवदीभृतेऽर्कतः ।

शकटः । पुं० न० अनति । क्व
डा० इ० भा० ॥ गन्व्याम् । गा
ही० इ० भा० । शक्रीतिभारं-
वाटु० लौचवितुंया । शकृशक्री
। शकादिभ्योऽटन् ॥ शनिशङ्क-
चे ।

शकटव्यूहः । पुं० शकटाकारिवलावि
न्यासि । सूच्याकारायः पचात्
पृथुनः शकटव्यूहाभवति । तेन

शकारिः

पृष्ठतोभयेसतियातव्यंमार्गशक्रे
त् ॥ - ।

शकटहा । पुं० शीकृष्णे ॥ वि०
शकटनाशके ॥

शकटाज्ञा । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ॥

शकटिका । स्त्री० गन्व्याम् ॥

शकटी । स्त्री० मुनीनांवाहनविशेषे
॥ ब्रह्मादित्वान् लीप् ॥

शकव्या । स्त्री० शकटसङ्घे ॥ शक
टानांसमूहः । पाशादिभ्यायः ॥

शकनः । पुं० न० खण्डे एक
देशे ॥ न० रोहिताटिमस्यागां-

त्वचि । रागवस्तुनि । बल्कले ।
पुं० षट्यन्तरे । शक्यते० शक्री

तिवा । शकृशक्री । शक्तिशक्या
निर्दिशकलः ।

शकली । पुं० मस्ये ॥ शकलं० शक्य
मस्यासि । चतुर्दिनः ।

शकलीकृतः । वि० खण्डीकृते ॥

शका । स्त्री० भाषान्तरे ॥ शक्रीतोव्य
र्धंपचाद्यच् ।

शकान्तकः । पुं० विक्रमादित्ये ॥

शकारः । पुं० राशोऽनूटायाः स्त्रि
याभातरि ॥ यथा । मदमूर्खताभि

मानोदृष्ट्वाकतेऽश्वयंसयुक्तः । सीय
मनूढाभाराराज्ञः श्यालः शकार
द्वयुक्तः ।

शकारिः । पुं० विक्रमादित्ये । माह
साह ॥

शकुन :

शकुनः । पुं० पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
शेषे । वृद्धे ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
यादिपुमङ्गलार्थगेषीतविशेषे । न
शुभाशुभशंसिनिनिमित्ते । शुभा
शुभज्ञाननिर्णयहेतौ ॥ यथा । श
कुनं कथ्यते तत्तु यच्छुभाशुभसूचक
म् । तत्रादि । विप्राश्विभफलाद्भट्ट
गृध्रधिमोसिपाद्यं पद्माश्वरं वैश्याया
द्यमयूरघापनकुलाः । यथैकपञ्चामि
पम् । सदाक्यकुसुमेक्षु पूर्णफलशच्छ
चापिभृत्कन्यकारत्नेः प्योपसितोच्च
मद्यससुतास्त्रीदोग्रवैश्वानराः ॥
थादर्शाङ्गनधीतधस्त्ररजकौमोनाश्व
सिहासनंशाधरीदनयत्किं तं ध्वजम
धुष्ठागास्त्रगौरौचनम् । भोरहाज
नृयानवेदनिनदाभाङ्गल्यगीताहुशा
दृष्टाः सत्फलदाः प्रचाञ्चसमे
रिक्तेषटः सानुगः ॥ नरोनिरु
पः सितवाससः ख्योवाचंप्रशस्तां
धुराङ्गजल्पन् । एवंविधायोपिद
पिप्रयाथे प्रद्वेगकालेकुरुतेऽयं सिद्धि
म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्मण्डपयुक्तोवे
श्याकुमारीसुहृदः सुधैशाः । ना
र्योनिराः श्वेतपदाऽधिरुटाः श
भायदृष्टाः सखीद्यमेपु । श्वेता
श्वराश्वेतविलिपनाद्याः श्वेतांस्त्रलं
मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टादि
गौरवर्णानारीनरैः स्नातृदभौष्ट
सिद्धौ ॥ धृतात्पयः शुचिशुक्लयो

शकुन :

साः पुष्याऽर्चितयन्दनचर्चिता
दृष्टः । निःश्राव्युक्तः कृतमोज
नोवाधिप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
म् । अभ्युपगच्छतिवस्ययियासाः
स्त्रोपुरुषोऽप्यवयामलहस्तः । सर्व
समीहितसिद्धिरवश्यं तस्मिन्नरस्यभव
त्यचिरेष ॥ चादायरिक्तशशाङ्ग
लार्थोयद्विबुज्जैकापिसहाध्यनेन ।
पूर्वसमादायनिवर्त्ततेसौयथाकृ
तार्थः पथिकस्तथैव ॥ गोधाजाह
कसूकरादिशशकानांकीर्त्तनंश्रीभ
नंनोऽश्वो० नत्रिदोऽकनं च० कपिष्ट
जाणांशुनीबल्ययः । नद्युत्तरभ
यप्रवेशससरेनष्टार्थसंघीक्षणे व्यत्य
स्ताः शकुनान्दपिषवविधीयात्री दे
तः शोभनाः ॥ वामार्हे कीकिला
पक्षीयेतस्त्रीशुक्रीवला । पिहला
कुच्छुकाश्रेष्ठाशियापुरुषसंज्ञिता
छिक्करः पिप्यकोभासः श्रीकण्ठो
वानरीरुः । स्त्रीसंज्ञकाः क्काक
कलश्रानः स्युर्दक्षिणशुभाः ।
प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः यावायांशु
गपक्षिणः । भोजामृगावृजन्तीति
धन्यावामेखरस्त्रनः ॥ श्यामाशि
वापिहलिकान्यपुष्टापक्षीवलाशुक
रिकातथैव । कुच्छुन्दरीवापिशु
भायवामेपुत्रामधेयाः शकुनाद्य
सर्वे । श्रीकण्ठछिक्काररुद्रप्रवहाः
श्रीकण्ठभासीभयकोमयूरः । श्वे

शकटव्यूह :

स्यार्थेपशुचात्कीटिः ॥ क्लीयट्श
 ककारकानाह । युधिष्ठिरोविक्रम
 गानिय-इनीनराधिनाथौविक्रया-
 भिनन्दनः । इमेनुनागार्जुनमेदि
 नोविभुर्वलि । क्रमात्पटशककार
 का क्ली । एषामन्तराश्वर्षाष्या
 ह । युधिष्ठिराह द्युगाश्वरामयः
 ३०४४ , कलश्वरयिष्टे १३५
 ऽभखत्वाष्टमूमयः १८००० इहायु
 त १०००० लक्षतुष्टयं४००००
 क्रमात्महादिनागा ८२१ इति
 शकश्वराः ॥ एषांजन्मभूमि
 माह ॥ युधिष्ठिरोभद्रुविक्राना
 पुरे । तद्योष्ययिन्यांपरिविक्रमा
 हयः । शालेयधाराभृतिशालिवा
 हनः सुविचकृटविक्रयाभिनन्दनः
 ॥ नागार्जुनारोहितकेचित्तौयलि
 भं'दप्यतीन्द्रोभृगुकण्ठपत्तने ॥ ह
 तप्रव'समदनन्तरंभवेत्तदाभवि-
 ध्यन्त्यवनीभृतेऽर्कतः ॥

शकटः । पुं० न० चनमि । एक
 षा० इ० भा० ॥ गन्तव्याम् । गा
 ठो० इ० भा० । शक्तीतिभारं-
 योऽटु० लोषयितुं पा । शकृशक्ती
 । शकादिभ्योऽटन् ॥ तानिशह-
 चै ।

शकटप्युह । पुं० शकटाकारेकलवि
 न्यासि । सूच्याकारायः पद्यात्
 प्रयुतः शकटव्यूहाभवति । तिन

शकारि :

पृष्ठतोभयेसतियातव्यंमागीगच्छे
 त् ॥

शकटहा । पुं० श्रीकृष्णे ॥ त्रि०
 शकटनोगके ॥

शकटाज्ञा । स्त्री० रोहिणीनक्षत्रे ॥

शकटिका । स्त्री० गन्तव्याम् ॥

शकटी । स्त्री० मुनीनांवाहनविधिषि
 ॥ वक्षादित्वान् ङीप् ॥

शकट्या । स्त्री० शकटसङ्घे ॥ शक
 टानांसमूहः । पाशादिभ्यायः ॥

शकलः । पुं० न० खण्डे एक
 देशे ॥ न० रोहितादिमत्स्यानां-

त्ववि ॥ रोगवस्तुनि । बल्लले ॥
 पुं० ऋष्यशरि । शकथी० शक्ती
 तिरा । शकृशक्ती । शक्तिशक्त्यां

निंदितकलः ॥

शकली । पुं० मख्ये ॥ शकलं शक
 मस्यासि । अतइतिनः ॥

शकलीकृतः । त्रि० खण्डीकृते ॥

शका । स्त्री० भाषाशरि ॥ शक्तीतीव्य
 र्थेपचादाच् ।

शकान्तकः । पुं० विक्रमादित्ये ॥

शकारः । पुं० राज्ञोऽनुटायाः क्षि
 याभ्रातरि ॥ यथा । मदमूर्खताभि
 मानोदुष्कलतेऽयं सयुक्तः । सीय

मनुडाभ्रातराश्रः श्यालः शकार
 इत्युक्तः ।

शकारिः । पुं० विक्रमादित्ये । माह
 साह ॥

शकुनः

शकुनः । अ० पक्षिमात्रे ॥ पक्षिवि
 शेषे । उ० ॥ विप्रप्रभेदे । उत्स
 वादिपुमङ्गलार्थेयेगौतमिशेषे । न०
 शुभाशुभशंसिनिमित्तं । शुभा
 शुभज्ञाननिष्पद्यते ॥ यथा । श
 कुनं कथ्यते तत्तु यच्छुभाशुभसूचक
 म् । तथा हि । विप्राश्विभफलाश्रु
 म्भदधिगोसिद्धाद्यप्यम्बरवेश्याया
 यमयूरचापनकुलाः । वक्षिकपञ्चामि
 पम् । सदाक्यकुसुमेक्षु पूर्णकलशश्च
 चापिमृत्कन्यकारत्रोप्योषसितोद्य
 मयसमुत्तस्त्रीदौर्लभ्येश्वानराः ॥
 चादर्शाङ्गनधौतबस्त्ररजकोमीनाज्य
 सिहासनशावरीदनदक्किं तं ध्वजम
 धुष्कागास्त्रगोरोचनम् । भोरहाज
 नृपानवेदनिनदमाङ्गल्यगीताकुशा
 दृष्टाः सत्फलदाः प्रयाणसमये
 रिक्त्रोघटः खानुगः ॥ नरोनिह
 पः सितवाससाज्योवाचं प्रशस्ताम
 धुराङ्गलपम् । एवं विधायापिद्
 पिप्रयाणे प्रथमकाजेकुरुतेऽर्थसिद्धि
 म् ॥ पृथ्वीपतिर्वाङ्गणहर्षयुक्तो वि
 श्याकुमारीसुहृदः सुर्वेशाः । ना
 र्याभिराः श्वेतवृषाऽधिकृष्टाः शु
 भायदृष्टाः सकलियासेपु । श्वेता
 म्वराश्वेतविलिपनाज्याश्वेतांस्रजं
 मूर्धनिधारयन्ती । दृष्टोप्रदृष्टाद्यदि
 गौरवर्षाभारीनरैः स्नातृत्तद्भीष्ट
 सिद्धौ ॥ धृतातपत्रः शुचिशुक्लवा

शकुनः

साः पुष्याऽर्षितयन्दनचर्चिता
 ङ्गः । नि । श्रावयुक्तः कृतमोज
 नायाधिप्रः पठन्यच्छतिसर्वसिद्धि
 न् चभ्युपगच्छतियस्ययियासीः
 स्त्रोपुरुषोऽप्ययथाफलदत्तः । सर्व
 समीहितसिद्धिरवश्यतस्तन्नरक्षभय
 श्यचिरेण ॥ आदायरिक्तकलशज
 लार्थोद्यद्विजुलित्कोपिसहाध्वनेन ।
 पूर्णसमादायनिषत्तैस्त्रोद्यत्त
 तार्थः पथिकस्तवैव ॥ गोधाजाच
 कसूकरादिशशकामांकीर्त्तनशीः भ
 ननोऽश्वी० नविलोकानं च० कापिष्ट
 घाणांशुनीव्यत्ययः । नद्यत्तारभ
 यप्रवेशसमरेनष्टार्थसंशोचणे व्यच्य
 स्ताः शकुनान्द्रपिण्यधिधौशाचो दे
 तः शोभनाः ॥ वामाङ्गैः कौकिला
 पक्षीपीतकौशुकरौवला । पिङ्गला
 ह्नुच्छुकाश्रेष्ठाशिवापुरुषसञ्चिता
 छित्तारः पिप्यकौभासः शौकठो
 वानरोरुः । स्त्रीसञ्जयाः क्वाक
 कृच्छ्रज्ञानः सुर्दक्षिणेशुभाः ॥
 प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठाः याचायांस्त
 गपक्षिणः । कोजासृगाध्वजन्तीति
 धन्दावामेखरस्त्रन ॥ श्यामाशि
 वापिङ्गलिकान्यपुष्टापक्षीवलाशुक
 रिकातयैव । ह्नुच्छुन्दरीचापिशु
 भायशमेपुत्रामधेयाः शकुनाद्य
 सर्वे , शौकठछित्ताररुद्रवृक्षाः
 शौकठभासाभयकौमयूरः । श्वे

शकुनोत्तरः

नः समः विष्णुप्रथमप्रथमाः श्रौ
नामधेयाश्चपिदक्षिणेन । दृष्टे श
कुनेजातेयत्वात्तद्व्यवदाह । प्रा
थायामास्तत्रपञ्चस्रद्रायायादाते
शाकुनेवैविरुद्धे । तिग्मान्कृत्यै
वंदित्तीथित्तीथिसप्रख्यान्नेत्तुर्वे-
गमः स्यात् ॥ घसप्रख्यान्हिंस
तुल्यान्निग्मान्तीष्णान्प्राप्येत्
धं : शक्नोति । शक्नु० शकिकनोन्तो
न्युनयश्च्युनप्रत्ययः ॥

शकुनज्ञः । वि० शकुनज्ञातरि ॥
शकुनज्ञा । स्त्री० श्चि० ध्यान् । प्र
ल्लस्याम् ॥

शकुनाहतः । पुं० शालिविशेषे ॥

शकुनिः । पुं० विश्वे । पश्चिणि ॥

सौख्ये । दुर्वोधनस्यमातुले ॥ क

रणात्तरे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा ।

परजनधनहर्षाशिसकः क्रूचेष्टः

कारधतकरवालाव्याहतः स्वामिप्र

क्षः । अतिगयपरदारासक्तचित्त

सरोषोभशतिशकुनिगन्ध्यामानयः

शोषकस्यां । शक्नोतीत्यर्थे । शकिक

नोन्तोन्त्युनयश्च्युनिः ॥

शकुनिकः । वि० शकुनीकुगले ॥

आफपादिस्वत्कन् ॥

शकुनिपमा । स्त्री० पश्चिष्वापानीय

गोलायाम् । शोषहे ॥

शकुनी । श्री० श्यामाव्यविहगे ॥

शकुनीत्तरः । पुं० गरुडे ॥

शकुलोदनी

शकुलः । पुं० कीटविशेषे । भा
सपश्चिणि ॥ विहङ्गमार्जे । श
क्नोति । शकिकनोन्तोन्त्युनयश्च्युति०
उन्तः ॥

शकुलसा । स्त्री० दुष्यन्तगत्या
भरतमातरि ॥ निर्जनेतुषनेघस्या
त्० शकुलैः परिरक्षिता । शकु
लक्षितिनामाऽस्याः कृतश्चापिततो
मया ॥ कालिदासविरचितेना-
ठके ॥

शकुललात्मजः । पुं० भरते ॥ य
द्वास्वामारतीत्यर्थं सुप्रसिद्धिधरा
तले ॥

शकुन्तिः । पुं० पश्चिमाधे ॥ शक्नो
ति । शकिकनोन्तोन्त्युनयश्च्युतिशके
रुन्तिः ॥

शकुन्दः । पुं० करधीरे ॥

शकुलः । पुं० मत्स्यविशेषे । कल
के । शउल्० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥ शक्नोतिगन्तुर्धमेन । बाहु
लकात्पकेरुलच् ॥

शकुलगण्डः । पुं० शालमत्स्ये ॥

शकुलक्षकः । पुं० श्वेतदूर्वायाम् ।
गोलायाम् ॥ शकुलस्यमत्स्यस्यैवा
द्ययस्याः । अक्षरेऽद्वयनादिष्वच्
। सार्धेकन् ॥

शकुलाक्षी । स्त्री० गण्डदूर्वायाम् ।

शकुलादनी । श्री० कृष्णमेघाम् । क
टुष्याम् । कसुटमाकि । अण्विष्णु

शक्त :

ख्याम् । काचडादाम् । इति । गौ ।
भा । प्र । ॥ मांश्याम् ॥ किञ्चु
श्लिकायाम् ॥ शकुलै रथते । अद्
। कर्मणिल्युट् । डीप् । ग
जाषणायाम् । कट् फले ।

शकुलाभंफ । पुं । गडकमख्ये ॥ श
कुलसमस्तविशेषश्चभंफः ।
शकुली । स्त्री । सत्साविशिषे । सी
री । इ । दे । भा । प्र । ॥ सृगाल् इ ।
गौड । दे । भा । ॥ शकुलीयादिषी
इयामधुरातुधरास्मृतेतिभावप्रका
शः । शकुलीरोहिताकाराभूसौ
प्रायश्चरसौ । सुभीपाके षम धु
रामेदिकादे।प्रकोपथे तिराजशक्त
मः ।

शक्तु । न । विष्टायाम् ॥ शक्तोति ।
शक्यतेवानिश्चतुर्भानिश्चारयितुंया
। शकैर्त्तिन् ॥

शक्तकरिः । पुं । वस्त्रे ॥ शक्तकरि
ति । क्तम्बशक्तवोरिन् ।

शक्तद्वारम् । न । गुंदि । पायी ॥ श
क्ततेह्वारम् ॥

शक्करः । पुं । हृदि ॥ इ । डे । चन्द्रः ।
शक्करः । पुं । इ । वि । शिपः ।

शक्करी । स्त्री । चतुर्हंशाघरायांशुत्तौ
। शक्कीयाम् ॥ नदीप्रभेदे । मेख
खःयाम् ॥

शक्तः । नि । शक्तिविशिष्टे । समर्थे ।
शक्तु । कर्मणिशक्तः ॥ शक्तानां

शक्ति :

भूषणंजसा ॥

शक्तिः । स्त्री । शक्तविशिषे । सेल इ ।
भा । प्र । ॥ गौर्याम् । दुर्गायाम्
॥ यादेशीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसं
स्थिता । चैतन्यरूपायाम् । चि
च्छक्तौ । निर्विषयकसंविदि । सा
षसर्वत्रैकरूपा । यथा । एकैष
शक्तिः परमेश्वरश्चभिन्नाषतुधां
व्यपहारकाले । भोगेभयानीषुसुषे
पुविष्णु कोपिषुकाशोसमरेषुदुर्गा ॥
अपिच । एकमूर्त्तिरपिभिन्नरूपि
षीयाजगज्जननपालनचये । काच्यु
तेश्वरतयाविवक्षतेत्रैश्वर्यशक्तिमह
मानतोच्छ्रितामिति ॥ तयाहृदे
थीभागवते । निर्गुणायामदानि
ख्याव्यापिकाऽविज्ञताशिरा । या
गमन्याखिलाधारातुरीयायाचसंस्थि
ता ॥ तस्यास्तुसात्त्विकीशक्तीराज
सीतामसीतया । महालक्ष्मीः स
रक्षतीमहाकाशीतिताः स्त्रियः
। तासांसिद्ध्यांशक्तीनान्देहाङ्गी
कारलक्षणः । सृष्टार्यैश्चसमाख्या
तः सर्गः शास्त्रविशारदैरिति ।
साचसाच्चदानन्दब्रह्मरूपिणी । त
स्यायोसात्त्विकीशक्तिशशराजसो
तयातामसौचयाशक्तिः तप्तशक्ति
विशिष्टंयत्परम्ब्रह्मोत्तर्यः । त
न्महाजगन्नादयोथाः प्रसिद्धा । क्षि
यस्ताःस्रियोभर्शात् । साख्यावस्था

शक्तिः

त्मकब्रह्मरूपिणौ मूलादेवता। तच्छे-
 कैकगुणविशिष्टब्रह्मरूपिण्योमहाल-
 क्ष्म्यादयो देवतावृत्तिभायः । चतए
 वश्रुत्वागमपुराणादिप्रासांसिद्धिदा
 नन्दरूपत्वमुक्तं नतुवोधलज्जशक्ति-
 रूपत्वस्यैवजगत्सर्गमायवस्ता-
 सांतिष्टयांशकौनादिहाङ्गीकारे। दे-
 हधारणतल्लक्ष्योयः । सर्गः । सीऽ
 चशास्त्रविशारदैः पण्डितैः । सर्ग
 शब्दे नसमाख्यातद्वयर्थः । अपि
 च । श्रीय्ये वहिप्रमाणानिपाठता
 निसुपण्डितैः । प्रत्यक्षानुमा-
 नज्ञशाब्दस्यैवतृतीयकम् । चत्वा-
 र्येवैतरेप्राङ्गुपमानयुतानि च । इ-
 तरेनेशा। यत्कैकदेशिनः । अर्थाप-
 त्तियुतान्यन्येपसुप्राङ्गुमहाधियः ।
 ॥ सप्तपौराणिकाद्यैवप्रवदन्तिमनी-
 षिणः । पूर्वोक्तानिपञ्चसाच्चरूपं
 पष्टम् । ऐतिह्यं सप्तममिति सप्तप्रमा-
 णानि । एतैः प्रमाणैर्दुर्ज्ञेयव-
 द्ब्रह्मप मङ्गतत् । एतैरनेकधा
 भेदभिन्नेः प्रमाणैर्दुर्ज्ञेयवत्परब्रह्म
 तदेवपरमं मुख्यं जगत्कारणमस्ती-
 तिवेदान्तापोहुरिति शेषः । एव
 नेतानिसर्वमतानिवेदे । एवसन्ति ।
 तत्रकिंमतंसु व्यभित्तिविमर्शोऽटुर्षट्
 एव । तदापियत्रश्रुतिशाब्दानां पर-
 स्परं विरोधस्तथोपलभ्यमानसंज्ञारादि-
 लिङ्गैः श्रुततात्पर्यनिर्णयतात्पर्यं

शक्तिः

वतोश्रुतिः प्रवृत्तिसिद्धान्तउत्तर
 मीमांसायामुक्ताः । अनुतेनसिद्धा-
 न्तेनब्रह्मैवजगत्कारणमितिसिद्धती-
 तिचेत्तत्रानुमानेनागमेनश्रुतिवा-
 क्येनच । यद्ब्रह्मकिंसशक्तिकंजगत्का-
 रणमुतशक्तिरहितमितिविचारः ।
 कर्तव्यद्वयत्वात्कृतकंइति । वित-
 र्थाशक्तकंसंख्यादुष्टाच्चैवागमेनच ।
 निश्चयात्मिकयायुक्त्याविचार्यचपु-
 नः पुनः । वितर्कोऽनुमानवित्त्व-
 र्थः । सुदृष्टेस्वस्वार्थोनिश्चयात्मि-
 कयायुक्त्येति । प्रत्यक्षतस्तुविज्ञानं
 चिन्त्यंमतिमतासदा । दृष्टान्तेना-
 पिसतत्तद्विशिष्टमार्गानुसारिणा ।
 किञ्चमतिमताप्रत्यक्षतोयद्विज्ञानं ।
 तदपिचिन्त्यंयाज्ञम् । प्रमाखत्वेने-
 त्यर्थः । विशिष्टमार्गः । विशिष्टारस्त-
 दनुसारिणादृष्टान्तेन । व्याप्तिर्यादृक्कि-
 ष्यापिसततमनुमेयमिति शेषः । तमे-
 वदृष्टान्तमाह । विहासीपीति । वि-
 हांसापिषदन्त्येषंपुराणैः परिगीयते ।
 दुर्दिश्यं दृष्टिशक्तिश्चरौपालनशक्ति-
 ता । हरेसंसारशक्तिश्चसूर्यशक्तिः
 प्रकाशिका । धराधरणशक्तिश्चशेषे-
 कूर्मैतथैवच । साद्याशक्तिः परि-
 षताः सर्वस्मिन्त्याप्रतिष्ठिता । दाह-
 शक्तिस्तथावह्नौसमीरेप्रेरणात्मिका ।
 सोद्येति । यासर्वस्मिन् । साद्याश-
 क्तिरस्मिसाशक्तिः परिषता । तल्लक्ष-

शक्ति :

शक्तिरूपेणैतत्पर्यः ॥ शिवोपि शक्ततां
 याति कुण्डलिनीविवर्धितः । श
 क्तिहीनस्तु यः कश्चिदसमर्थः स्मृ
 ते। चर्चः ॥ एवमसर्वभूतेषु स्वाप
 रेषु चरन्तु च । ब्रह्मादिस्तन्वपर्यन्तं
 ब्रह्माण्डेऽस्मिन्महातपाः ॥ शक्ति
 हीनस्तु निन्द्याद्ब्रह्माचं चरन्
 म् । अशक्तः शक्तुद्विजयैगमनेभो
 जनेतथा ॥ तथागिर्वासावन्मोक्ष
 न्वयः ॥ एवमसर्वगतशक्तिः सा
 ब्रह्मेति विविच्यते । सा पाश्चादि-
 बुधैः सम्यक् विचार्यानुधिवासत्
 ॥ एवमिति । यथात्र सर्वपदार्थ
 त्वापच्छेदेन शक्तिमत्त्वव्याप्तिर्मृद्दोता
 तथा ब्रह्मसोपि पदार्थत्वावच्छिन्नत्वे
 न शक्तिरस्ति । सा च शक्तिः साम-
 र्थ्यरूपा । सत्त्वाश्रयादिब्रह्मेनमा
 सति । अग्निशक्त्यादावहृदत्वात् ।
 । द्वित्वमिन्द्रियं । तदेव दर्शयितुमे
 व सर्वगतशक्तिः सः ब्रह्मेति विवि
 च्यते । ब्रह्मेनेन स्यात्तद्वाहोदपवेत्त
 तथा च श्रुतिप्रतिपाद्यं ब्रह्म । मा-
 याएवानारसि हीतिनराक्षकार्यैक
 रणञ्च विच्यते । परास्त्वशक्तिर्विविधै
 बश्च यते । इत्यादिश्रुतिभिरनुमाना
 दिभिश्च शक्तिरस्यैव लभत्कारणानि
 तितदेधोपास्यमिति भावः । एतेन
 काशक्तिरित्यस्योत्तरं ब्रह्मसामर्थ्यैक
 माशक्तिरस्योतिवोधितम् । सायास्ये

शक्ति :

ति । यतो ब्रह्मभिश्चानशक्तिस्ततस्त
 स्थाभजने । अग्निशक्त्यादिमेऽमौ
 होमस्यार्थं सिद्धत्वं ब्रह्मणोपासनं
 जातमेवेति सर्वकारणभूतासैव
 शक्तिः सास्यास्यत्मात्मकीपाश्वेत्य
 र्थः । विष्णोवसास्त्विकीशक्तिस्तथा
 होनोप्यस्यैकत्वं । दृष्टये राजसी
 शक्तियंयाहोमीश्वरैकत्वं ॥ शि
 विचतामसौशक्तिस्तयासंहारकारकः
 । इत्युक्तं मनसासर्वविचार्यं पुन
 पुनः ॥ ब्रह्मविष्णुशुक्रादिपुत्रसिद्धे
 ष्वन्वयव्यतिरेकं दर्शयंतीत्यामिकैक
 गुण्यत्तयान् नखेन । नोपासात्वं
 शोभनवदपि जयति दर्शयति । वि
 ष्णोचेति ॥ शक्तिः शरीरतिब्रह्माण्डं
 सावैपाकयतीऽन्विलम् । इच्छयासं
 हरत्वेपाकदेगतत्राचरम् । नविष्णु
 र्भेश्वरः शक्तौ न ब्रह्मानुपपावकः । न
 सूर्योऽरुणः शक्त्याः स्त्रेस्त्रेकार्यैक
 वचन ॥ तथा युक्तादिद्वुरन्तिस्तानि
 कार्याणितिसुराः । सर्वकारणकार्ये
 पुत्रत्वधेयोवगम्यते ॥ समुत्थानिर्मु
 थासातुदिधोप्रोक्तामनीषिभिः ।
 समुत्थाराणिभिः सिव्यानिर्मुथातु
 विरागिभिः । समुत्थाः एकैकगुण
 यिणिष्टाः निर्मुथासाभ्याबल्योपाधि
 रुद्ररूपमित्यर्थः ॥ धर्मार्थं कामो
 दाणांस्त्रामिनीसानिराकुला । ददा
 तिर्वाकितान् कामान् पूजिताविधि

शक्ति :

पूर्वकम् । न जानन्ति जना मूढास्तां
 सदा मायया हता : । जानन्तोऽपि न
 रा : क्षिप्रं नो ह्यनित्यं परानपि ॥ प
 गिडता : स्त्रोदरार्थं वा पाखण्डानि
 पृथक् पृथक् । प्रवर्त्तयन्ति कश्चिना
 प्रेरिता मन्दचेतसः ॥ कथावस्त्रिन्
 महाभागानानाम्भे दसमुत्थिता : ।
 नान्ये युगेतया धर्मविदधा ह्यः कथञ्चन
 ॥ शिष्युः धरत्यसा बुयं तपोवर्षां व्यने
 कथः । ब्रह्माहस्त्रयोदिशध्यायन्तः
 कमपि ध्रुवम् ॥ कामधाना सदा
 काम वैशयः सर्वदेवहि । यजन्ति
 यज्ञान निविधाः सूत्रज्ञशिष्या मष्टिश्च
 रा : ॥ यद्दत्तं दद्यात्सुख्यास्ति हतं
 ऽन्यं क्षिप्रमिति मनीयुः • भजन्ति च •
 तस्माद्भवेत्सुखम् • कन्तु पराशक्ति
 देवैति भावः • शैवैशक्तिं परादेवीं
 ब्रह्माख्या परमात्मिकाम् • ध्याय
 न्ति मनसानित्यनित्यां मत्वा सनात-
 नोम् ॥ परब्रह्मैव साक्षात्कृतान्य-
 मसीत्यभिप्रायेण • ब्रह्मादिका म
 त्थः क्तम् • शरीरकृतैतद्ब्रह्मासि ह
 पि दृघाते ॥ राक्ष ऋक्ति : सदाः से
 व्या विरक्तिः कृति । निच
 यः सर्वश्रामाणां ज्ञातव्यं सुनि स
 तमा • कृष्णः श्रुतमया चैतत्तु
 न ज्ञातव्यं न ददात् • पितुः सका
 शः सृतेन • पत्राः गः शिष्युः श्रुतः •
 न योऽतव्यं न वतव्यं न न्य पावधनदु-

शक्ति :

शै : । शक्तिरेव सदाः सैन्या विद्वान्ति :
 . हतनि सद्यै : ॥ यथा मज्जशरीरे प्र-
 विष्टस्य चैतन्यस्य मज्जदृत्तित्यवहारः •
 तथा प्रथमतो मायाशरीरे प्रविष्टस्य चै
 तन्यस्य मायाशक्तिरिति व्यवहारस्त-
 दनन्तरं गुणोत्पादादिकौ कस्युषधि-
 शिष्टमायाशयजज्ञश्च एव ब्रह्मा वि-
 ष्युः कृद्ब्रह्मादित्यवहारः । तथा च
 सर्वकारणं ब्रह्म मायाशक्तिसः इतमेव
 भयतीति मायाशक्तिदेवी भगवतीत्या
 दिमुख्यगद्दे रेवेपास्येत्याह । श
 क्तिरेवेति ॥ प्रत्यक्षमपि द्रष्टव्यमश
 क्तस्य विचे हतम् । अतः सर्वेषु भू
 तेषु प्रमाणात्पराशक्तिः • इति •
 श्रीदेवीभागवतप्रथमस्कन्धे षष्ठोऽ-
 ध्यायः • याशक्तिः परमात्मा
 सौव्ये सौसा परमात्मता • अनन्तरे
 तथा : कीपिसूक्ष्म वेदव्यनारदेति
 तृतीयस्कन्धे ७५ अध्यायः • इति •
 षष्ठाह दी । नातिवेदिनां प्रभाषी
 त्स हसन्तजासु तिसृषु • तत्र प्रभु
 त्वे साधकत्वात्की । गटगुडी प्रभुशक्
 तिः । विक्रमेण स्वशक्त्याः निस्सर-
 यमुत्साहशक्तिः । सन्ध्यादोर्नासा
 मादानाश्च यथावस्थानमस्तग शः
 वली । सहस्रि । जीर्थे । परा
 क्रमे ॥ षट्षिषामर्घ्ये • क्षिप
 म् । योषित । नायाम् प्रक
 ती शक्त्याम् • अस्मान्पदाद

शक्तिवयम्

यमर्थाविदुष्यद्वृत्तीश्वरसङ्घेते ।
 शक्यतेजेतुमनयाथा । शक्तुशक्तौ
 । स्त्रियां क्तिन् । कात्यायनम् । शक्त
 लाङ् । पुं० शशिशुभनेर्घ्येऽपुषे ।
 शक्तियज्ञ । पुं० शिवे । कार्तिके
 ये ॥ शब्दशक्तिज्ञाने ॥ अस्मान्प
 दादयमर्थाविदुष्यद्वृत्तीश्वरेच्छः शक्
 तिरितिताङ्गिकाः । राज्ञानन्तु
 व्याकरणादिभ्यः । अतएव । शक्ति
 यज्ञ व्याकरणोपमानकोषे षशाक्या
 ह्यवहरतश्च । वाक्यस्यशेषाह्वते
 र्बन्तिसा ह्यध्यात । सिद्धपदकृष्टा
 । इतिप्राश्नः ॥

शक्तियज्ञः । पुं० व्याकरणोपमा
 नादौ ॥ त्रि० शक्तियज्ञोत्तरि
 शक्तिवयम् । न० ज्ञानेश्वरशक्तियज्ञ
 शक्तिवये ॥ यथा । द्रव्याक्रियात
 वाज्ञानगौरोद्गच्छोतुवेण्भी । त्रि
 धाशक्तिः स्थितावचनत्परव्या
 तिरामिति ॥ राज्ञांप्रभुमन्त्रोत्साहा
 ख्यासु । शक्तु विजयार्थं राज्ञां शक्ति
 त्रयसादरमादरणीयनतुहापनीयम्
 ॥ त्रिशक्तयोधया । एषा त्रिशक्ति
 रुद्दिष्टानयसिद्धान्तगामिति एषा
 प्रतीतापराहृष्टः सः त्रिधौत्रहास
 स्थिता ॥ एषैश्वर्यकारकसिद्धौ
 परिकीर्तिता । एषैश्वर्यशासमस्ति
 रौद्रीदेवीतुकीर्तिता ॥ परमात्माय
 धादिः एकपञ्चविधास्थितः । प्रयोज

शक्यः

नपशाक्यक्षतिरेकैवचित्तिधाभवेदि
 तिवाराहपुराणम् ॥ शक्तौनांचय
 स् ॥
 शक्तिधरः । पुं० कार्तिकेये । स्क
 न्दे वि० शक्तिभृति ॥ शक्तैर्घ
 रः ॥
 शक्तिपथः । पुं० सप्तपथं वृद्धे ।
 शक्तिपथिः । पुं० कार्तिकेये ॥ वि०
 शक्तिधारिणि शक्तिः माथैवस्य
 सः ॥
 शक्तिवचनम् । न० प्रजननसामर्थ्ये ।
 शक्तिसम्बन्धे ॥
 शक्तिभृत् । पुं० कार्तिकेये ॥ वि०
 शक्तिधारके ॥
 शक्तिमान् । वि० शक्ते ।
 शक्तिहेतिः । वि० शक्तिधरे ॥
 शक्तिहेतकः । वि० शक्त्यध्वधारिणि
 शाक्तीके ॥
 शक्ती । स्त्री० शश्वान्तरे । शक्तौ य
 हादिषुशक्तिः शश्वद्वृत्तिपाठात्प
 लोङ्गीप् ॥
 शक्त्यर्थः । पुं० शमहाराकुलिललाट
 योवासूपत्रो घर्मे० दौर्घानः श्वासे
 च ॥ यथा । कुक्षौललाटेयोवायांय
 दाघर्मे प्रवर्तते । शक्त्यर्थः तद्वि
 धानौथादायतीच्छासमेवच ॥
 शक्यः । वि० शक्तिविषये । शक्त या
 शये । याच्य ॥ यथा । शक्योर्घोऽ
 भिप्रयान्नेयः कच्छीलक्षययामतः

शक्रन्दन :

शक्रशरासनम्

। व्यङ्ग्योच्चनयाज्ञेयस्तिस्रः शब्दश्च
तयइति । ईश्वरसङ्केतः शक्तिस्त
याऽर्थवैधर्मापदंशचक्रम् । यवागो
खादिविशिष्टवैधर्मागवादिपदं. त
हो. ध्यो. र्थो. गवादिर्ध्वयः स एव सुख्या
यं प्रस्युच्यते । समर्थं ॥ शक्र० । श
क्तिसङ्घात्तितयत्साध्ये । शक्रनोये.
शक्यतावच्छेदकम् । न. शक्यां
शेभासमानार्थं ॥

शक्र. पुं. इन्द्रे । देवराक्षी ॥ कुटजवृक्षे
॥ शर्जुनपोदपे ॥ शक्तोरित्दैत्यान्
नाशितुम् । शक्र० । स्फायितस्त्री
शिरक् ॥ ध्ये. छानक्षत्रं ॥

शक्राक्षीसायणः । पुं. सुमेरुपर्वते ॥
शक्राशपः । पुं. इन्द्रगोपश्रीटे ॥

शक्रजः । पुं. काके । शक्रके । गूढ
सैयुने ॥ इन्द्रपुत्रे ॥ शक्राज्जातः
। जमो. । छः ॥

शक्राजित् । पुं. इन्द्रजिति । रावणपु
त्रं । शक्रमजपोत् । जि. । सत्सू
रिवित्वादिनाश्रिप ॥

शक्रधनुः । न. शक्रायुधेशक्रस्रधनुः ॥
शक्रध्वजः । पुं. इन्द्रध्वजे । अस्सवमि
श्रिये ॥ एतुरस्रध्वजाकारंराजशरिप
तिष्ठतम् । शक्रुः शक्रध्वजं नाम
पौरुसीकसुखावणम् ॥ विश्रियादेवी
पुराणे. शाराक्षीशंशितादिपुत्रद्रष्ट
व्यः ॥ शक्रध्वजः ॥

शक्रन्दनः । पुं. जयन्ते । यद्युने

वाजिनि ॥ काके ॥ शक्रस्रानन्दनः
शक्रपर्यायः । पुं. कुटजवृक्षे ॥ शक्रः
पर्यायैश्चो

शक्रपादपः । पुं. देवदारुवृक्षो शक्र
स्रपादपः ॥ कुटजी ॥

शक्रपुष्पिका । स्त्री. शक्रपुष्पाम् ॥

शक्रपुष्पो । स्त्री. शक्तिशिखावृक्षे ॥

शक्रोऽर्जुनतरुः पुष्पमक्षाः । शक्र
शब्दस्रत्पुष्पेणाजशिकः । पाक
कर्णतिष्ठीप् ॥

शक्रभवनम् । न. शक्रो ॥

शक्रभित्. इ. पुं. इन्द्रजिति । रा
वणो ॥ शक्रमभैस्त्रीन् । भिदिर.
। क्षिप् ॥

शक्रभुवनम् । न. नाके । सुराक्षीके ॥
शक्रस्रभुवनम् ॥

शक्रभूमया । स्त्री. इन्द्रशक्रभूम्याम् ॥

शक्रमाता । स्त्री. भाग्याम् ॥ इन्द्र
जनन्याम् ॥

शक्रमातृश्रा. स्त्री. इन्द्रध्वजाश्रयश्रिया
श्रिये ॥

शक्रमूर्धा । पुं. शक्रोके ॥ इ. शि.
श्रियः ॥

शक्रवध्नी । स्त्री. इन्द्रशक्रवध्याम् ॥

शक्रशक्रपी । स्त्री. इन्द्रशक्रश्र्याम् ॥

शक्रशरः । पुं. शैवे ॥

शक्रपोतम् । न. इन्द्रवधे ॥ शक्रसं
श्रयंश्रियम् ॥

शक्रशरासनम् । न. इन्द्रधनुषि ॥

शक्रायुधम्

शक्रशास्त्री । पुं० कुटजवृक्षे ॥ शक्रा
ख्यः शास्त्री ॥

शक्रशाला । स्त्री० प्रतिश्रये । स
शक्रशालिका ।)

भाषाम् ॥

शक्रशिरः । न० शक्यीके ॥ इन्द्रम
शक्ये ॥

शक्रसारथिः । पुं० सातथी ॥

शक्रसुतः । पुं० जयस्ते ॥ बालिवान
रे ॥ अङ्गुलि ॥ काकी ॥ शक्रसु
तः ॥

शक्रसुधा । स्त्री० कुन्दुरी ॥

शक्रसृष्टा । स्त्री० इरीतक्योम् ॥

शक्राख्यः । पुं० पेशके । वि० इन्द्र
जानके ॥

शक्राशी । स्त्री० इन्द्रायाम् ॥ शक्र
मण्डलिकीसंयति । अणशब्दे । का
संख्यण् । टिड्ढेतिडोप् ॥

शक्रायुधम् । न० इन्द्रायुधे ॥ अस्त्रस
न्नावादिखंयथाधाराङ्गाम् ॥ सूर्यस्य
विषिधमर्थाः । पशनेनविघट्टिताः ।

काराः साध्वे । वियतिधनुसंख्या
नायेदृश्यंवेतदिन्द्रधनुः ॥ किचिद

नरकुलीरगनिः प्रत्तासीद्भूतमा
हुराचोर्वाः । तद्यायिनांनृपाणाम

भिमुखमजयापदंभवति ॥ अष्टिन्न
मवनिगाठद्युतिमत्स्निग्धंवनंविधि

धयर्षम् । द्विदपितमनुसीमश्चप्रश
स्तमन्मः प्रथप्यतिच ॥ विदिरुद्रं

शक्रा

दिक्पतिनाशं च व्यभवं मरकधारि ।
भाटलपीतकनीचैः शक्रान्निजुत्क

तादिषाः ॥ अणमध्देनाडिभुं
विद्यस्यवधस्तरीस्थितिव्याधिः । व

स्त्रीकेशभवंनिशिसचिवधायधनुं
रैन्द्रम् ॥ इष्टिं करोत्यहृष्ट्यांठष्ट्यांठ

ष्टिं निवारयत्यैन्द्र्याम् । पश्चात्सदे
वहृष्टिं कुलितशभृतथापमाधष्टे ॥ वा

धंसद्योमः कुरुतेनिशावामाखण्ड
क्षायांदिशिभूपवीहाम् । यान्याप

रीदक्प्रभवंनिश्चन्यात्सिनापतिंनाय
कमन्निशौच ॥ निशिसुरथापंसित

वर्षाव्यंजनयतिवीडांदिहणपूर्वावा
म् । भवतिचदस्यांदिशितदृश्यंनरप

तिसुख्यंनिचिराद्वन्यात् ॥ इति ॥

शक्राशनः । पुं० कुटजवृक्षे । न० भ
द्रायाम् । विलयायाम् । संनिदि ॥

अस्यगुणायथा । शक्राशनन्तुतीक्ष्णो
प्यंमिःशक्रसुकुष्टमाशनम् । वलमेधा

भिकृतज्ञेपदेपहारिरसायनम् ॥

शक्राहः । पुं० इन्द्रयये ॥
शक्रोत्थानम् । न० शक्रध्वजीस्तवे ॥

शक्रोत्सवः । पुं० ध्वजीत्याने । इन्द्र
स्योत्सवे ॥

शक्रः । वि० प्रियंवदे ॥ शक्रोति । श
क्रुः । सूषक्यन्विभ्यः क्तः ॥

शक्रा । पुं० इक्षिति ॥ शक्रो ॥ श
क्रोति । शक्रुः । सामदिपद्य
सिंप्रभकिभ्योवनिप् ॥

शक्रन्दनः

। व्यङ्गीजनवाज्जेयस्त्रिः शब्दक्षर
शयद्वति । ईश्वरसङ्घतः शक्तिस्त
याऽर्वादीधर्कपदंशचक्रम् । यथागो
खादिषिशिष्टधोधर्कगवादिपदं । त
रोधोधीगवादिर्वाच्यः सपथमुखा
र्धं इत्युच्यते । समर्थे ॥ शक्र० । श
किसर्धेर्धं तियत्साधे । शक्रनोये
शक्रतावच्छेदकम् । न० शक्रां
शेभासमानार्थे ॥

शक्र । पुं० इन्द्रे । देवराजि ॥ कुटजस्रघे
॥ शक्रुनपादपे ॥ शक्रोतिदैत्यान्
नःशितुम् । शक्र० । स्फाधितधी
तिरक् ॥ व्येष्टानक्षत्रे ॥

शक्रतीक्ष्णः । पुं० सुमेरुपर्वते ॥

शक्रोपः । पुं०

शक्रः । पुं० सदाशिवे ॥ एकादश
द्राणांमध्ये भगवदिभूती ॥ शक्र
ल्याणक्षरति । शमिधातीः सं
त्रायामिति ॥ अक्ष ॥ यथा । शक्र
रोमिसदाध्यानात् परमंयन्त्रिरामध
म् । भूतानामसकृदाघातत्तेना
शयद्वरः श्रुतः ॥ इतिस्क्रान्दे ॥
शि० धाव्याचक्षरे ।

शक्राचार्यः । पुं० सनात्प्रसिद्धे
• अथैतवादिनि-वेदात्मभाव्यकर्त
रि-गरावतारिषिजेश्वरे ॥ यथा
शुः । सगम्पदायप्रयनावतिय्ये
गिथ्यैयतुभिं । सधोपसोपः ।
चक्रोऽश्वत्थसमत्पराक्षिप्रोमद्वरः

शक्रशरासनम्

वागिनि । कोके ॥ शक्रशमन्दनः
शक्रपर्याषः । पुं० कुटजस्रघे ॥ शक्रः
पर्याषो
शक्रपादपः । पुं० देशदारुचो शक्र
स्रपादपः । कुटजि ॥
शक्रपुष्पाका । स्त्री० शक्रपुष्पाम् ॥
शक्रपुष्पी । स्त्री० यमिशिखावृक्षे ॥
शक्रोऽर्चुनतरुः पुष्पमलाः । शक्र
शब्दस्तपुष्पोलाक्षणिकः । पाक
कार्षतिष्पी ॥

शक्रभवनम् । न० स्वर्गं ॥

शक्रभित् । न० पुं० इन्द्रकिति । २

शक्रौ । न० भौते ॥ वितर्किते
संयथयुक्ते ॥ अविश्रान्ते ॥ श
क्रासञ्जाताऽस्र । तारकादिखादि
तत् ॥ पुं० शिरस्त्रनाभिसम्बद्धे
। दुष्पथे ॥

शक्रितवर्षः । } पुं० शैरे ॥
शक्रितवर्षकः । }

शक्रः । पुं० सङ्ख्याविशेषे ॥
मदया १..... ॥

शक्रप्रमेदे । दीर्घांशुषे । कुन्ते ।
शक्ये । यादिमेदे । शक्योपमत्स्ये
॥ योके ॥ दीर्घसूयं धोकायापरि
मापार्थं काष्ठादिनिर्मितैकमेवसू
क्ष्माये दादयापुलपरिमितेकोलके
। ईशे । शमी ॥ मेदुं ॥ ककुपे ।
राक्षसे । नखीमानगम्बद्धे । हा
दगाह्णपरिमाणे ॥ म्याधी । शा

शक्रायुधम्

शक्रयास्त्री । पुं० कुटजवृक्षे ॥ शक्रा
ख्यः शायी ॥

शक्रयाणा । स्त्री० प्रतिशये । स
शक्रयालिका ।)
भायाम् ॥

शक्राशिरः । न० शक्यीके ॥ इन्द्रम
सकी ॥

शक्रसारथिः । पुं० सातची ॥

शक्रसुराः । पुं० जयन्ते ॥ बालिवान
रे ॥ यजुर्भुने ॥ फाकी ॥ शक्रसु

शक्रुः सः ॥
शक्रुः कुरः पवः । स्त्री० कुम्भुः री ॥
नि ॥

शक्रुणा । स्त्री० उत्पलपत्रिकायान् ।
पूगकत्तन्याम् । सरीता० इ० भा०
प्रः ॥ शक्रुतेऽस्याः । शक्ति० । वा
दृषणादुलच् । टाप् ॥

शक्रुवृक्षः । पुं० शाखवृक्षे ॥
शक्रुशिराः । पुं० दानवविश्विपे ।
शक्रुश्रुतिः । पुं० पातालाधिपतिदे
व्यविश्विपे ॥

शक्रोषः । पुं० शङ्कुमल्ले । शंका
ष० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥

शक्रोषिः । पुं० शङ्काषमल्ले ॥
शक्रुखः । पुं० जलिकासृष्टिः । भा
याऽस्यनि ॥ कुबेरस्थगिघिप्रभेदे ॥

शक्रोनामनिगन्धद्रव्यं । शुक्री ।
कोसदृशे ॥ कर्षसमीपास्यनि ॥
पटनामनायकात्तरानागविश्विपे ॥

शक्रा

दिक्प्रतिनाशं च व्यभक्तं मरककारि ।
पाटजपीतकनीके : शक्राग्निचुस्क
तादीपा : ॥ जलमध्येऽनाहृष्टिभुं
पिसस्यपधक्षरौ स्थिते व्याधि : । य
स्त्रीकेशश्च भयं निशिसचिययधायधनु
रेन्द्रम् ॥ हृष्टिं करीत्यहृष्ट्यां हृष्ट्यां ह
ष्टिं निवारयत्येन्द्र्याम् । पद्यात्सदे
षहृष्टिं कुलिशश्च तद्यापनावष्टे ॥ वा
पंसद्योगः कुर्वते निगायामाखण्ड
चायां दिशिभूपौडाम् । यान्याप
रोदक्प्रभवन्निहन्त्यात्सिनापतिनाय
कामन्त्रिषीच ॥ निशिसुरवापंसित
यथाव्यं जनयति पौडां हिलपूर्वाशा
म् । भवति च दद्यां दिशितेष्यं नरप

यः सातः शक्रुशिरया ॥ शक्ति
हरेरधिष्ठानं यतः शखस्तती हरिः
। तत्रैव सते लक्ष्मीदूरीभूतममद
लम् ॥ स्त्रीचाशुशंखध्वनिभिः श्रु
द्राणां हृदि शिपतः । भीताकृष्टाया
सिपक्षीः स्वगमन्यत्सुखात्तत
इति ॥ भूताद्यष्टद्वारात्मकीपास्यल
म्ये ॥ यथा ॥ भूतादिमिन्द्रिया
दिसिपिधाष्टद्वारमौश्वरः । विभ
क्तिं शङ्करूपेण शङ्करूपेण च स्थितमि
ति विष्णुपुराणम् ॥ शङ्कनति० जन
यति । खनुषवदारणे । अन्येभ्यो
पीतडः ॥ शङ्खचस्येतिश ॥ प्रा
न्यतिजलधर्मांश । शमु० । यन्ता
भांशितव्यवः । शमेः खः ॥

शङ्खचूर्णम्

शङ्खपुष्पी

शाम्यन्ननेनवा ॥ असुरविशेषे ॥
 शङ्खकः । पुं० शिरोरोगविशेषे । त
 स्यालक्षणादिदया । पित्तरक्तानिला
 दुष्टाः शङ्खदेशिदिमुष्णताः । ती
 ब्रह्मन्दाशरीरगंघ्रिशिंशुर्वादिदास्य
 म् ॥ सशिरोविषवधे गात्रिरुध्याशु
 गलंतया । निरावाष्पीषितं हन्ति
 शङ्खकोनामनामतः ॥ व्यष्टाष्पीव
 यतिमेषष्ठं प्रव्याख्येयस्यकारयत् ।
 पित्तरक्तानिला • अशकफोपिवो-
 ष्यः । छतानुतापः कफपित्त
 तौरितिसुश्रुतवचनात् । विमुष्ण
 ताः प्रवृद्धाः । निरावात्पिरा
 विमध्येमरयति । अश्विखित्सा
 शिरोरोगेभावप्रकाशित्द्रव्या । न०
 वलये ॥ पुं० न० कम्बो ॥
 शङ्खकारः । पुं० शुद्रागर्भे विश्वकर्मा
 रसजाते • वषंसङ्करजातौ । श
 ङ्खके । शंखारी • इतिभा • श
 ङ्खदरीति । दुक्तम् • कर्मव्यष्ट
 शङ्खचरो । स्त्री • जलाटिकायाम् ॥
 शङ्खचरति । चर० । पञ्चादीचर
 द्विवृत्तौर्षे ॥
 शङ्खचर्षी । स्त्री • जलाटिकायाम् ।
 शङ्खविष्टः । पुं० क्षमातायामि ।
 शङ्खवृष्टः । पुं० देवविशेषे ॥
 शङ्खचूर्णम् । न० शङ्खातचूर्णं ॥
 शङ्खाचूर्णकद्रुधारमुष्ण क्रिमिहरं-
 परम् ॥

शङ्खजः । पुं० कपीतद्विम्बवृहन्मु
 क्षायाम् ॥ त्रि० शङ्खजातवस्तु
 नि ॥
 शङ्खद्रापी । पुं० बन्धवेतसे ॥
 शङ्खधरा । स्त्री • शिलतोषिकायाम् ॥
 शङ्खधारी । पुं० हन्देशिविशेषे ॥ ध्व
 जानन्दकर्षाः पठेवाचवर्षाः ।
 युधानन्दकारोभक्षेखधारी ॥ व
 या । स्फुरहोपनाशोपरीरम्भकारी
 । हरिः पातुहन्दावनाम्भर्षचारी ॥
 शङ्खधमः । पुं० शङ्खवादके । शङ्खि
 के ॥
 शङ्खधाः । पुं० शङ्खिके ॥
 शङ्खदण्डः । पुं० सुद्रशङ्खे ॥ शङ्ख
 सनखद्वय ॥ शङ्खनतिवा । वृ
 खसन्धवापीतियुष्युत्त्वा । सा
 र्थकः । पुषादरादिः नखीनाम
 गन्धद्रव्ये । सप्तत्रय्याम् ॥
 शङ्खनखा । स्त्री • शङ्खनख्याम् ॥ हि
 धाशङ्खनखाख्याऽन्दाशुत्तवाख्यावद्
 रीकृदः ॥ इतिरत्नमाळा ॥
 शङ्खपुष्पी । स्त्री • सङ्ख्यकुसुमायाम्
 ॥ शङ्खपुष्पीतुशङ्खाश्चामहस्यकुसु
 मापिच । शङ्खपुष्पीसराभ्यामुष्पा
 मानसरोगघ्नत् । रसायनीकापायो
 ष्यास्रुतिष्ठातिषलाग्निदा ॥ देवा
 पसारम्भताचक्षुस्तुष्टमिषिचप्रशु-
 त् । इतिभाषप्रकाशः ॥ पातक
 र्भेतिदीप् ॥

शङ्खिनौ

शङ्खप्रस्यः । पुं० चन्द्रस्यविश्वे ॥
 शङ्खभृत् । पुं० विष्णौ ॥ भृतां
 दाहद्वारात्मकपाञ्चजन्यास्यं शङ्खं
 विभक्तिं । इभृज् ॥ क्विप् ।
 तुक् ।

शङ्खसुखः । पुं० कुम्भौरे ॥

शङ्खमूलम् । न० मूलकी १

शङ्खसंज्ञा । स्त्री० याथायोगान्त
 र् । यथा । स्वांशसंख्येयुषेणने
 शुक्रोवादेवपूजिते । शङ्खसंज्ञा
 ह्ययोगिनीयातुः कीर्तिप्रदः
 सदा ।

शङ्खसेनः । पुं० विचित्रात्मजेका
 यद्यत्रिशिषि ॥

शङ्खाख्यः । पुं० वृहन्नख्याम् ।

शङ्खालुकम् । न० श्वेततायुक्तं
 न्दविश्वे ॥

शङ्खाक्षा । स्त्री० शङ्खपुण्याम् ॥

शङ्खिका । स्त्री० दण्डविश्वे च
 रायाम् । चारुवृत्ती । इ० गौ०
 भा० ॥

शङ्खी । पुं० शरी ॥ समुद्रे ॥
 वि० शङ्खपरित ॥

शङ्खिनी । स्त्री० चारुपुण्याम् ।
 केशिन्याम् । शांखाङ्गुली । इ०
 भा०पा० । श्वेतचुलायाम् । वधूमे
 दे । चक्षुषप्रभेदे ॥ तीर्थविश्वे
 ॥ बुधशक्तिविश्वे ॥ श्वेतपुत्राने ।
 यवतिक्तायाम् ॥ श्वेतरुन्दायाम् ॥

शचीशः

शङ्खवत्याम् । चतुर्विधस्योशङ्ख
 खौविश्वे ॥ तल्लक्षणेयवा । दी
 र्घासुदोर्घंनयनावरसुन्दरीयाधामो
 पभोगरसिकागुणशीलयुक्ता । र
 खाशयेवचविभूषितकण्ठदेशासम्भो
 गकैलिरसिकांक्षसंशङ्खिणीसा ॥
 शशकंपद्मिनीतुष्टांविचिनीरमतं
 गम् । उपमंशङ्खिनीतुष्टाहस्ति
 नीरमतेयम् । पांशुनीपद्मगन्धा
 चमीनगन्धाचविचिणीशङ्खिनी
 चारुगन्धास्यान्मदगन्धाचक्षिनी ।
 नाहोविश्वे ॥ गान्धार्याक्षसरह
 ख्याः स्थितामध्येचशङ्खिनी ॥ श
 शङ्खाः सन्ध्याः शङ्खाका
 रपुष्पत्वात् । चतुर्निः ॥

शङ्खिनीफलः । पुं० शिरीषवृक्षे ॥

शङ्खिनीवासः । पुं० शाखाट-
 हस्ते ॥

शचि । स्त्री० शच्याम् । इन्द्राख्याम्
 ॥ शचति । शचव्यशायांवाचि । स
 र्वधातुभ्यश्च् ॥ स्त्रीकरणाकारे ॥

शची । स्त्री० पुत्रिमलायाम् । पौलि
 न्याम् । इन्द्राख्याम् । शचति०
 व्यक्तंषदति । शच० । इन्नन्तात्०
 कृदिकारादितिहोप् ॥ शतावर्षा
 म् ॥

शचीपतिः । पुं० इन्द्रे ॥ शच्याः
 पतिः ।

शचीशः । पुं० इन्द्रे ।

शठ :

शठ १. देशान्तरे ॥ शठेरच्
 ॥ च. चञ्जे ॥

शटा । स्त्री० जटायाम् । शठति । श
 टवजाविशरणगल्यवसादनेषु । अ
 च् । टाप् ॥

शटिः । पुं० शव्याम् । गन्धपला
 श्याम् । शठ० । इन् ॥
 शटिका । स्त्री० शटीप्रभेदे । गन्ध
 पत्रायाम् ॥

शटी । स्त्री० गन्धशव्याम् । गन्धमू
 ल्याम् । षड्ग्रन्थिकायाम् । कर्वू
 रे । पलाशे । गन्धपलाश्याम् ।
 कचूर० इ० दे० भा० । बनआदा० इ
 ० गौ० दे० भा० ॥ गन्धपलाशीसुगन्ध
 द्रव्यं काश्मीरेप्रसिद्धम् । शठति ।
 शठ० । अच् । गौरादिः ॥

शट्टः । पुं० शट्टके ॥

शट्टकम् । न० शट्टे । सांटा० इ० भा०
 प्र० शालिधूर्णवृत्तवैयंमिश्रितं
 शट्टकं वदेत् ॥

शठः । पुं० मध्यम्यपुरुषे ॥ धूसूरे
 ॥ धूसूरे । परब्रह्मनाथ० मन्वन्तजा
 नन्नव्यन्त्रयाथादिनि । गूढविप्रियक्त
 ति । यथाक्तं विष्णुपुराणे । प्रियव
 क्षिपुरेऽन्यवविप्रियक्कुरुतेऽश्रमम् ।
 न्यक्तापराधचेष्टशठेऽयं क्वचित् । सु
 धैरिति ॥ अपिच । परकार्यविमुक्षे
 । यथा । मनसावचसायसहश्रते
 कायंतत्परः । कर्मणाविपरोतश्च

शणपुष्यो

सशठः सन्निरुच्यते ॥ चतुर्विधप
 ल्यन्तर्गतपतिविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा
 । कामिनोविषयकपटपटुरिति ॥
 शठति० वक्ष्यति । शठकं तवे । प
 चाद्यच् ॥ न० तगरे । कुङ्कुमे ॥
 तीक्ष्णायसे ।

शठता । स्त्री० कुक्षतौ । निक्षतौ ।
 मायोयाम् । शठ्ये ॥ भावकर्म
 षोऽस्तत् ॥

शठोन्वा । स्त्री० अम्बुहायाम् । छिन्न
 पत्याम् ॥

शणः । पुं० खनाम्नाप्रसिद्धेषुषे ।
 माल्यपुष्पे । कटुतिक्षके । त्वकसा
 रे । दोर्घपक्षवे ॥ न० भद्रायाम् ।
 मातुलान्याम् ॥

शणचण्डिका । स्त्री० शणपुष्प्याम् ।
 शणपत्रम् । न० शणवत्कलनिर्मितेप
 त्रे । कागद० इ० प्र० ॥

शणपर्णी । स्त्री० शणनपण्याम् । श
 षः पर्णसंज्ञाः । शणशब्दः शण
 पर्णसदृशीलाक्षणिष्ठाः । पाककार्ये
 तिडीपः ॥

शणपुष्पम् । न० शणके ॥

शणपुष्पिका । स्त्री० शण्टारवायामे
 पथी । शणाः पुष्पसंज्ञाः । स्वा
 र्येकम् ॥

शणपुष्पो । स्त्री० शण्टारवायाम् ।
 शण्टे तिष्ठ्यातीपथी ॥ शणाः पुष्पं
 यथाः । शणशब्दस्तत्पुष्पसदृशीला

शरदः

क्षणिकः । पाककर्षेति लोपः ॥
 अस्त्रागुणोः । शणपुष्पोक्तस्त्रिणा
 धामिनीकफपित्तजित् ॥ आठव्या
 म् ।
 शणसूत्रम् । न० शणद्वमांशसूत्रे ।
 पवित्रके ॥ शषोति । शणगतौ ।
 पषाद्यच् । शणस्यसूत्रम् ।
 शणालुः । पुं० आरिवते । आरग्व
 शणालुकः । पुं० आरिवते । आरग्व
 षे । इ० श० र० ली० ॥
 शणिका । स्त्री० शणपुष्प्याम् ॥
 शणोरम् । न० शोणमध्यस्थपुल्लिने
 ॥ ददंरीतटे ॥ इ० मेदिनिकरः ।
 शण्डम् । न० पण्ड । अङ्गादिसमूहे
 ॥ पुं० असुरपुरोहिते । शण्डते ।
 शण्डिकार्यासङ्घातिषः । अस्मात्
 पषाद्यच् ।
 शण्डिकः । पुं० देशविशेषे ।
 शण्डिलः । पुं० मुनिविशेषे । शण्ड
 ते । शण्डि० । सलिकस्यनिमहिभ
 डिमण्डशण्डपिण्डतुण्डकुम्भ
 भ्यङ्गलच् ।
 शण्डः । पुं० नीपतौ । सांड० इ०
 भा० । आकृष्टाण्डे । यर्ष्यरे ।
 अन्तर्महद्विके । अम्यन्तरक्षीरक्ष
 के ॥ तृतीयप्रकृतौ । लोपे ॥
 शाम्यतिशिष्याभावात् । शमउप
 शमे । शमेट् । ॥ वन्धापुरुषे ।
 उन्धत्ते ।

शतघ्नो

शतम् । न० दशगुणितदशसङ्ख्या
 याम् । दशतौ । १००ः दशदशतः
 परिमाणमस्य । पङ्क्तिंशतौतिनि
 पातनात् । प्रकृतेः शभावः । त
 यप्रत्ययः । सङ्ख्ये ॥
 शतकः । त्रि० शतसङ्ख्यत्रिभि
 ष्टे सङ्घे । शतपरिमाणमस्य । स
 ङ्ख्यावाच्यतिशदन्तायाः कन् ।
 शतेनत्रीतेवा ।
 शतकीर्तिः । पुं० भाव्यहृद्विशेषे ॥
 शतकुन्दः । पुं० करवीरे ॥
 शतकुम्भः । पुं० पर्वतविशेषे । शत
 करवीरे ।
 शतकोटिः । पुं० यच् ॥ शतकी
 टयोधाराः क्षीणलक्षणाः यक्षसः
 ॥ दशार्बुदे । अङ्गे । पद्ये ॥
 शतक्रतुः । पुं० इन्द्रे ॥ शतक्रत
 वीयस्यसः ॥
 शतखण्डम् । न० सुवर्णे ॥ त्रि० श
 तभागे ।
 शतयन्त्रिः । स्त्री० दूर्वायाम् ॥
 शतघ्नी । स्त्री० शिल्पविद्याप्रसिद्धे
 शस्तविशेषे । प्राकाररक्षार्थंनि
 र्मितेयन्त्रविशेषे । शतंशक्तिः ।
 धन० । अमनुष्यकर्तृकेचित्ठित् ॥
 डौप् । लोचकण्टकसञ्ज्ञाशतघ्नी
 महतीशिलेति । विजयरक्षितः ॥
 शयिकाख्याम् ॥ करञ्जके । शल
 रेगविशेषे ।

शतपत्र :

शतशब्दः । पुं० व्याघ्रकुट्टखने ।
 दार्वाघाटे । शतशब्दापत्र ॥
 शतशतः । त्रि० शतस्यपूरणे । नि
 खंशतादिमासाहंमाससवत्सराहं
 तिष्ठतसामहागमः ॥
 शतशतार । स्त्री० शतभिषायाम् ॥
 शतशब्दिका स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
 शतशतुः । स्त्री० सरिद्विषये । शत
 शतौ । अस्याजलमुपाशया । शत
 शतौ विषयाशयुजः सिन्धुनद्याः सु
 शोतलवृत्तादुसर्वाभवधम् । जलं
 निर्मलदीपनपाचनसुप्रदत्ते बलवु
 शितेनयुपपन्न । शतशतवति ।
 शतशतौ । हरिमितयेर्दुःखः शते
 चतस्रः । शितद्रादित्वाशुभां ॥
 शतशत । स्त्री० शतप्रकारे ॥ दूर्वा
 शतशत । याम् ॥
 शतशतमा । पुं० धिष्यौ । शतमेन
 शानिधामान्यस्य ॥
 शतशतारम् । न० पथौ । शब्दौ ॥ श
 तशतारा । कौण्डिन्यथाशसः त्रि०
 शतशताराधिशिष्टे ॥
 शतशतार । पुं० इन्द्रे । शतौ ॥ पर
 शोष्ठिनि । सप्तारि ॥ दिवि । खर्मे ॥
 शतशतः । पुं० मयूरे ॥ दार्वाघा-
 टे ॥ सारसि ॥ राजकीरे ॥ नृ
 रीतीता । पुं० भा० न० कामले
 शतशतपत्रम् ॥

शतपत्रकम्

शतपत्रकः । पुं० दार्वाघाटे । काष्ठ
 कुट्टखने ॥ शतपत्रकपत्रम् ॥
 शतपत्रनिवासः । पुं० ब्रह्मणि ॥
 त्रि० पद्मस्थी ॥
 शतपत्रिका । स्त्री० शतपत्र्याम् । से
 वन्याम् ॥
 शतपत्रो । स्त्री० सेवन्त्याम् । सेवती०
 पुं० भा० ५ पाटलवर्णासौ गुलाब
 पुं० प्रसिद्धास्त्री० लभयाः पर्यायाय
 धा । शतपत्रोत्तरुष्णुक्ताकर्षिका
 चारुकेभरा । सहाकुमारीगन्धाब्दा
 जायापुष्पातिमञ्जुला ॥ शतपत्रो
 दिमाष्टयायाद्विषीशुकलाजघ्नुः
 दोषत्रयास्त्रिजिह्व्यातिक्ताकटोपमा
 चनी ॥
 शतपत्र । पुं० वैदिकदेशे ।
 शतपत्रिकः । त्रि० शतपत्राश्चेत्तरि
 ॥ शतपत्रमधीतेवेदशा । इकान्
 पदेत्तरपदात् । शतपत्रेः षिकन्
 पद्यः इतिषिकन् ॥ षित्वात् ।
 स्त्री० शतपत्रिकी ॥
 शतपत्रकम् । न० नामानघञ्प्रज्ञा
 नाद्यैश्चक्रौ ॥ तद्यथा । अक्षयत
 पदवर्धये । अक्षयानक्षरसंशयम्
 । नामादिवर्णैस्तौ चोयाक्षरचरश्रयं
 शकालाघा ॥ तिर्यग्भूगुणतारिखा
 रुद्रपठस्वाक्षिस्त्रिदुषः ॥ सायते
 कौण्डिनास्तुमतीकंगोचसंगयः ॥
 ए० ए० क० ए० हाऐशान्यां ॥

शतपदचक्रम्

म० ट० प० र० ता० हरिति०
 चान्नेय्याम् । न० य० भ० ज०
 स्वा० नैऋत्यां० ग० स० द० च०
 ला० वायव्याम् ॥ पञ्चपञ्चक्रमेणैवधि
 शवर्षान्प्रयोजयेत् । पञ्चस्वरसमा-
 योऽग्रेणैकं पञ्चधास्तु ॥ अथर्षाद्या
 स्त्रयोर्षेयाः सन्व्यस्वरयुतास्तथा ।
 सजातीयैश्चमास्यायपञ्चस्वरविनिर्ण
 यः ॥ षट्स्वरैरप्यकारिण० जिन
 सप्तपरिग्रहः । क० यत्कुपु० भु०
 दु० स्थानित्रीषिषीष्यघरादिषु ॥
 कु० घ० ङ० ञा० भवेत्सप्तमेरौ
 द्वेस्त्रीशानमेाघरे । पु० प० य०
 ठा० भवेत्सप्तमे हस्ते चान्नेयसंज्ञ-
 के ॥ भु० ध० फ० टाभवेत्सप्तमे पू
 र्वाघाटे चनैषट्ते । दु० घ० भ०
 ज० भवेत्सप्तमे वायव्ये भाद्रपदरे
 एवंस्तम्भचतुष्कञ्चत्वात्स्य स्वरविद्दि
 मिः । धिपस्थानिक्कात्सकादीनिप्रल्लि
 कंचतुरघरे । साभिजित्यंशका
 स्तधगतैकंहादशाधिकम् । यदृषां
 शकवोहस्यः क्रूरः सौम्योपिवा
 यइः । तत्रस्त्रीषिभयेत्सम्यक्पुं
 सोनामादिमाघरम् । सौम्यैर्विहं
 शुभं च यमशुभंपापस्त्रिघरेः ॥ मि
 श्रैर्मिश्रफलं तत्रनिर्वेधेन शुभाशुभम्
 । यदाच्यं सर्वतीभद्रे यदापशभेद
 तः । शुभाशुभफलं सर्वतद्विद्यापि
 विधिगतेत् ॥ पञ्चस्वराः० प०

शतपदचक्रम्

इ० उ० ए० ओकारास्त्रीर्षिधि-
 प्यस्थानिक्कात्सकादि । अथचतुर्भि-
 र्गणैरेकनक्षत्रं यथा । च० इ० उ०
 ए० कृत्तिका । ओ० च० वि०
 यु० रीश्चिषी । घे० धी० क०
 कि० सृगशिरः । कु० घ० ङ०
 छ० आर्द्रा । के० की० इ० द्वि०
 पुनर्वसू । ह० ई० हो० ङ० पु
 ध्यः । द्वि० ह० डे० डो० ज्ञेया
 । म० मि० मु० मे० मघा । मो०
 टा० टि० टु० पूर्वाफाल्गुनी ।
 टे० टी० प० पि० उत्तराफाल्गु
 नी । पु० प० ष० ठ० चत्तः । पे०
 पो० र० रि० शिषी । ऋ० रे०
 री० त० स्वाति । ति० तु० ते०
 सा० विशाखा । न० नि० नु० ने०
 अनुराधा । मो० य० यि० यु० ल्ये
 षा । ये० धी० भ० भि० मूलम ।
 भु० ध० फ० ट० पूर्वाषाढा । मे०
 भो० ज० जि० उत्तराषाढा । कु०
 जी० जी० ख अभिजित् । खि०
 खू० खि० खो० श्रवणः । ग० गि०
 गु० गी० धनिष्ठा । गो० श० शि०
 शु० शतभिषा । शि० शी० द० शि०
 पूर्वभाद्रपदा । दु० घ० ङ०
 उत्तरभाद्रपदा । टे० टी० प०
 पि० रेवती । इ० ई० हो० भद्र
 पञ्चमोः शि० शि० शि० शि०
 शी० शि० शि० शि० शि०

शतपटिका

शतमियक्

यः । छलिनदीर्घाञ्जेयः । शाल
० शकारिणदन्त्यसकारिञ्जेय ॥ इ
तिगतपटवक्रम् ॥

शतपदी । स्त्री० कर्षणशौकायाम् ।
शतपादायस्याः । कुम्भपदीपुचि
तिसाधुः ॥ शताययाम् ॥

शतपद्मम् । न० । ज्वलकमले । पुण्ड्र
रीक्षे ॥

शतपर्वा । पुं० । वज्रे । त्वक्सारि ।
शतपर्वाख्यस्य ॥ द्रुक्षुपिशिपे । शत
पारके ॥ यथा । शतपर्वाभवेत्
किञ्चित्कीपकारमुष्णान्वितः । वि
शिषाम्किञ्चिदुष्णस्यसधारः पश्ना
पश् ॥

शतपर्वा । स्त्री० दूर्वायाम् । वषा
याम् ॥ भार्गवभार्यायाम् ॥ की जा
गरपूर्णिमायाम् ॥ कटुकायाम् ॥
शतपर्वाख्यस्याः । पाक्षिक । जष
भोष ।

शतपर्वािका । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ वषा
याम् ॥ शतपर्वाख्यस्याः । शिषा
दितिकम् ॥ यदा । शतपर्वाति ।
पर्वपरणे । शत्रु । यवे ।

शतपर्वाणः । पुं० । शक्रयष्टे । शत
पर्वादादेगः ॥

शतपात् । स्त्री० शतपथाम् ॥ श
तपादाचक्रा । महध्यामुपश
येतिमाधु ॥

शतपाटिका । स्त्री० शतपथाम् ॥ का

कील्याम् ।

शतपादी । स्त्री० शतपाटिकायाम् ॥
शतपुष्पा । स्त्री० सितच्छवायाम् ।

शितच्छवायाम् । मधुरायाम् ।
सौफ । धानसाया० इ० भा० प्र० ॥

अस्यामुष्णायथा । शतपुष्पाकधुस्त्रीक्य
पित्तकृद्दीपनीकटुः । उष्णाज्वरानि

राश्लेषमणशुष्वाचिरीगह्वम् । मिश्रे
यातङ्गुषाप्रोक्ताविशिषाद्योनिशूलनु

त् । अग्निमान्द्यहरीहृदावद्विष्टक
मिश्रकृद्दत् ॥ रूक्षोष्णापाचनीका

सर्वमिश्रेष्मानिजान्हरित् ॥ अपि
च । एषे वाङ्महुरसास्त्रवासीनैव

वासिताशतपुष्पावटल्लेष छत्रद्वेषा
जिगीपथाः । शतपुष्पाख्यस्याः ।

सदृक्कण्डलितटात् ॥
शतपुष्पिका । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥

शतपात् । पुं० । शतपर्वाख्यद्वन्द्व
शिषिपे ॥

शतप्रसूना । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
शतप्रासः । पुं० । करवीरद्वन्द्वे ॥ श

यंप्रासद्वन्द्वपथोख्यस्य ॥ शतपुष्पा
विप्रास्रतिशः । असुखीपथे । कर्मा

शत्रु ॥
शतबलिः । पुं० । कपोनांयुष्पतेवि
शिषि ॥

शतमियक् । स्त्री० शतमिपानध्वे
॥ वि० शतमिपजिजातेः । पाप्माना

जिजिजातायस्त्राजुक् । पर्वे गा

शतमूली

तभिषजः । शतभिषापि ॥
 शतभिया । स्त्री० अश्विन्यादिपुचतु
 विशीमे ॥ तत्रचातस्रफलं यथा ।
 शीतभोशिरतिसाहसीसदानिष्ठुरी
 चित्तुरीमरौ भवेत् । वैरिणामति
 शयेऽहिदारुणोऽरुणोऽयद्विषस
 म्भवे ॥
 शतभीरुः । स्त्री० मल्लिकायाम् ।
 धेला० धिली० रायवेल० इ० च० भा०
 प्र० पुष्पे ॥ शतं वृषीवियोगिना
 भीरुषोऽश्वाः ।
 शतमण्डः । पुं० इन्द्रे । शचीपती ॥
 शतं मखाचष्ट ॥
 शतमन्दुः । पुं० द्विषसती । इन्द्रे ॥
 शतं मन्यधियागाचष्ट । शतेपुटै
 ल्येपुमन्दुः क्रीडोऽस्तेतिथा ॥ शत
 मन्यवोऽन्यान्मन्था । दैत्यैः प
 राजित्वात् ॥
 शतमानः । पुं० दशद्वयधरणेषु । विं
 शत्यधिकरक्तिकाशतत्रयपरिमाणे
 इत्यर्थः ॥ धरणादिशस्त्रेय श
 तमानस्तुराजतद्वृत्तमनुः ।
 शतमाष्यः । पुं० अन्नकारके । इ०
 कश्चित् ।
 शतमूला । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ वधा
 याम् ॥
 शतमूलिका स्त्री० द्रवन्त्याम् । मूषि
 कपर्व्याम् ॥
 शतमूली । स्त्री० बहुसुतायाम् ।

शतसहस्रकम्

शतावधाम् ॥ शतं मूलाश्वत्थाः ।
 पाककर्णेतिडोप् ॥
 शतयष्टिकः । पुं० शतलसिद्धादौ ।
 देः ष्टन्दे ॥
 शतरुद्वियम् । न० इधिरादौ ॥ श
 तं रुद्रादेशताचष्ट । शतरुद्रादृष्ट
 सेतिष्टः ॥
 शतरुद्रीयम् । न० शतरुद्विये ॥ श
 तरुद्रादृष्टसेतिचकाराष्टः शत
 शब्दोऽनन्ताश्चनः ॥
 शतरुपा । स्त्री० स्वायम्भुवसभोः
 पत्न्याम् ॥ ब्रह्मणः कन्यायाम् ।
 पत्न्याश्चेतिमाच्ये तृतीयोऽध्यायः ॥
 शतसुम्पः । पुं० किराताकुनीय
 शतसुम्पकः ।
 काव्यकर्त्तरिभारविषयी ॥
 शतरीयां । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 शतं वीर्याश्वत्थाः ॥ फलितद्राघा
 याम् ॥ शतावधाम् ॥
 शतवेधो । पुं० अम्बधितसे । शत
 वेदितुं शीलमस्य । विधिविधाने ।
 सुवीतिष्ठनिः ॥
 शतवेधिनी । स्त्री० चुक्रिकायाम् ।
 चूकाख्यशक्रे ॥
 शतवजः । पुं० अन्नमगती । अप
 रिमितगती ॥
 शतसहस्रम् । न० शतशुषितमहर्ष
 लघे ॥
 शतसहस्रकम् । न० तीर्षविशेषः ॥

शतपटिका

शतभिषक्

यः । छलिनदीर्घो ज्ञेयः । शाल
७ शकारेणदन्त्यसकारो ज्ञेयः ॥ इ
तिशतपटवक्रम् ॥

शतपटी । स्त्री० कर्णक्षतीकायाम् ।
शतपादायस्याः । कुम्भापटीपुचि
रिसाधुः ॥ शतधियांम् ॥

शतपद्मम् । न० श्वेतकमले । पु० गड
रीके ॥

शतपर्वा । पुं० श्वे । स्वक्सारे ।
शतपर्वायस्य ॥ इष्टु विशेषे । शत
पोरके ॥ यथा । शतपर्वाभवेत्
क्षिष्टित्कीपकारमुष्णान्वितः । वि
श्रियात्क्षिष्टिदुष्वाससचारः पथना
पहः ॥

शतपर्था । स्त्री० दूर्वायाम् । यथा
योम् ॥ भार्गवभायांशाम् ॥ कौ का
शरपूर्णिमायाम् ॥ कटुकोयाम् ।
शतपर्थायस्याः । पाचिकः कष
माव ॥

शतपर्षिका । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ यथा
याम् ॥ शतपर्थायस्याः । श्रेया
दितिकम् ॥ यथा । शतपर्षति ।
पर्वपूरणे । खलु । यवे ।

शतपर्शः । पुं० शुकयज्ञे ॥ शत
पर्शयाज्ञेयः ॥

शतपात् । स्त्री० शतपद्याम् ॥ य
तपादायस्याः ॥ सङ्ख्यामुपूर्
स्थितिसाधुः ॥

शतपाटिका । स्त्री० शतपद्याम् ॥ या

कील्याम् ॥

शतपाटी । स्त्री० शतपाटिकायाम् ॥
शतपुष्पा । स्त्री० सितपुष्पायाम् ।

शतपुष्पायाम् । मधुरायाम् ।
सीका । धानसीका । इ० भा० प्र० ॥

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतपुष्पायथा । शतपुष्पाकेषुस्त्रीष्व
पितृकृद्दीपनीकटुः । उष्णाञ्ज्वरानि

शतमूली

तभिषजः । शतभिषापि ॥
 शतभिषा । स्त्री० अश्विन्यादिपुत्रु
 विंशति ॥ तत्रजातस्य फलं यथा ।
 शीतभोतिरतिसाहस्रीसदानिष्टुरा
 द्विचतुरानरोभवत् । वैरिणामति
 शयोहिदारुणो वारुणो ह्यदिष्यस्य
 मये ॥
 शतमीरुः । स्त्री० मल्लिकायाम् ।
 वेला० विलो० रायवेल० द्र० च० भा०
 प्र० पुष्पे ॥ शतं वृषवीधियोमिना
 भीरवीश्याः ।
 शतमखः । पुं० इन्द्रे । शचीपतौ ॥
 शतं मखापय ॥
 शतमन्युः । पुं० दिव्यरुतौ ॥ इन्द्रे ॥
 शतं मन्वथीयामाशय ॥ शतेपुद्गे
 खेपुमन्युः क्रीधोऽस्येतिवा ॥ शतं
 मन्वथीदैन्यान्यमथा । दैत्यैः प
 राजित्वात् ॥
 शतमानः । पुं० दमरुध्वधरणेषु । विं
 शत्यधिकरत्निकाशतत्रयपरिमाणे
 इत्यर्थः ॥ धरणानिदशज्ञेयः श
 तमानश्चुरावतप्रतिमनुः ॥
 शतमाख्यः । पुं० अक्षयारकी ॥ इ०
 कसित् ॥
 शतमूला । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ वषा
 याम् ॥
 शतमूलिका स्त्री० द्रव्यत्वाम् । मूषि
 कपथ्याम् ॥
 शतमूली । स्त्री० बहुसुतायाम् ।

शतसहस्रकम्

शतावयाम् ॥ शतं मूलान्तराः ।
 । पाककथं तिडोप् ॥
 शतयष्टिकः । पुं० शतलतिषाहारे ।
 । दी० इन्द्रे ॥
 शतरुद्रियम् । न० इविरादौ ॥ श
 तं रुद्रादेरतापय ॥ शतनद्रादृष
 । खेतिषः ॥
 शतरुद्रीयम् । न० शतरुद्रिये ॥ श
 तरुद्रादृषखेतिषकाराण्यः शत
 शब्दोऽनन्तरचनः ॥
 शतरुपा । स्त्री० स्त्रायम् । वसनीः ।
 पत्न्याम् ॥ ब्रह्मणः पत्न्यायाम्
 पत्न्याखेतिमाख्ये तृतीयाध्यायः ॥
 शतलुम्पः । पुं० किंराताकुम्भीय
 शतलुम्पकः ॥
 शतलुम्पकः । पुं० किंराताकुम्भीय
 शतलुम्पकः ॥
 शतवीर्या । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 शतवीर्याख्यस्याः ॥ फणिलद्राघा
 याम् ॥ शतावयाम् ॥
 शतवेधी । पुं० अश्वपेतसे ॥ शतं
 वेदितुंशीलमस्य । विधिविधाने ।
 सुधीतिषिनिः ॥
 शतवेधिनी । स्त्री० सुक्रिकायाम् ।
 चूकाख्यशक्ये ॥
 शतव्रजः । पुं० अनन्तगती । अप
 रिमितगती ॥
 शतवहसम् । न० शतसुपितमहर्ष
 । लघे ॥
 शतसहस्रकम् । न० तीर्थविज्ञेय ॥

शतानन्द :

शतकदा । स्त्री० बर्षे ॥ विद्युति ।
 सौदामिन्याम् ॥ शतकदाः ० अ
 र्थे पि० अगाधजलाशयावासन्यस्याः
 । अच् ॥ शतकदादायकाइतिश
 । पृथीदरादित्वात् ॥ स्वः ॥

शतांशः । वि० शततनेभागे । स
 ह् ॥ अशब्दप्रवृत्तिविषये पुरोधस्य
 म । यथा । तस्याश्चिषोऽशंशिनया
 गङ्गासुरपूजिता । शतांशिनैवतुल्य
 सौतेनविष्णोः प्रियासदेतिमृत्वुल्ल
 यतन्मम् । तस्याः सुरायाइतिस्व
 स्वस्य ॥

शताक्षी स्त्री० शतश्याम् ॥ शत
 पुण्यायाम् ॥ शतश्याम् ॥ शतम
 घोष्यस्याः । बहुव्रीहौ० अच् ।
 ङीष् ॥

शताहः । पुं० शुभार्थरथे । सन्दने
 ॥ शतमहान्यवयवायस्यसः । ति
 निशदुने ॥

शतानकम् । न० रुद्राङ्गीडे । श
 शानि ॥

शतानन्दः । पुं० मुनिविशेषे ।
 गौतमसमुत्तदेशकीनन्दने । गौत
 ममुनी ॥ जनकपुराहिते ॥ व
 श्वाङ्गि । विष्णुरथे । शतमानन्दा
 यत्र एकएवपरमानन्दउपाधिमेष्ट
 अस्तथाभिद्यते ॥ शतमनेके० अगतः
 करवृत्तिविशेषेयुपाधिष्वभिव्यक्त
 मानाशानन्दाशकपरमानन्दसिन्धो

शताक्षः

वैश्वानरइतिश ॥

शतानीकः । पुं० व्यासशिष्ये० मुनि
 विशिषे ॥ हरे ॥ नृपविशेषे । जन
 नेजयमुभे ॥

शतायुः । वि० शतवर्षवयसि ॥ श
 तवर्षाणामायुर्यस्यसः ॥

शतारम् । न० बर्षे ॥

शतारुषी । स्त्री० कुष्ठमेदे ॥ रक्तश्याधं
 शतारुः । न०

सदाहार्त्तिशतारुः श्यादह्व्रणम् ॥

शतावरी । स्त्री० शतमूल्याम् । इन्दी
 वर्याम् ॥ अस्यागुण्याः । शतावरी
 गुरुः श्रौतातिश्राव्याशीरसायने ।

मेधःग्निपुष्टिदास्त्रिधाग्नेव्यागुन्मा
 तिसारजित् । शक्रस्तन्यकरोबल्या
 वातपित्ताश्रमोयजिदिति ॥ अस्या
 पाकीयथा । शतावरीमूलकल्कं कश्चा
 त्क्षोरघतुर्गुणम् । क्षीरतुर्गुघृतं
 व्यंसितयाकल्कतुल्यथा ॥ घृतशे
 यंपचेत्तन्तुपसाहंलेहयेत्सदा । र
 क्तपित्तश्लेष्मपित्तं शयंशुद्धोसञ्चनःशये
 त्इतिलघुशतावरीपाकः ॥ शश्या
 म् । इन्द्राख्याम् ॥ शतेनाहपोति
 । हज्ज्० । पचाद्यज्ज् । गौशदिः ॥

शतावर्षः । पुं० विष्णौ ॥ शतमात्र
 ताः प्रादुर्भावाश्च ॥

शतावर्षीः । पुं० विष्णौ ॥

शताक्षि । पुं० शतकीटौ ॥ बच्चौ ॥

शताक्षा । स्त्री० शतपुण्यायाम् ।

शब्द :

शब्दफा० इ० गौ० भा० ॥ मधु
रिकायाम् । अतिष्णुषायाम् ॥
शतिकः । वि० शब्दे ॥ शतेनक्री
त० शतव्यविकारोऽवयवीषा ।
शतस्थानिसित्तसंधीमलत्पातीषा-
॥ क्रीतवत्परिभाषादिव्यतिदेशा-
त् । शताञ्जठनयतावशतद्वतिठन् ॥
शतेरः पुं० शधौ । हिसायाम् ॥
श्रीयते । शदृष्टशतने । शदेस्तचे
त्वेरक् ॥
शब्दः । वि० शतिके ॥ शतिकथ
द्वतिदेशाद्यत् ॥
शक्तिः । पुं० कुञ्जरे । हस्तिनिःश्रीय
ते । शदृष्ट । राशदिभ्याञ्चिप् ॥
शत्रुः । पुं० । स्वविषयान्तराशनिपे
॥ विषयानन्तरोराजेत्यमरः ॥ नि
पातकारिणि । रिपी । वैरिणि ।
सपत्ने । अरौ । अभिघातिनि ॥
शत्रुर्द्धिधा । आभ्यनरोयाञ्च ।
आभ्यनरः कामत्कोधादिरूपः ॥
वाङ्मूढविघातादिघाता । अत्रा
ङ् । एकाः शत्रुर्द्धितीयेस्ति
शत्रुरश्चानतुल्य । पुरुषस्वरः जन् ।
येनाविष्टः कुरुतेकार्ये चघोरानि
कर्मणिमुद्गरुणाभीति । जन्मात्
पठस्थाने । शतयति । शदृष्ट०
। यदन्तः । कथातिभ्यांजुग् । य
द्वलमन्त्रभापीतिपिलुक् । प्रज्ञा
दिपाठाद्वाङ्मूढः ॥ शतयितरि ।

शब्दहा

इतिरि ॥ यथा । इन्द्रशत्रुः ।
इन्द्रस्यशत्रुर्द्धिमा । इन्द्रः शत्रु
र्द्धिमायस्येतिवहुव्रीहिर्या ॥
शत्रुघ्नः । पुं० सुमिधातनये । श
त्रुमर्द्धने । श्रीरामभ्रातरि ॥ श
त्रुन् इतधान् । इन० । मूलवि
सुजादिखात्कः । यथा । शत्रुन्
इति । अमनुष्यकतृकेपिविल्यपि
शब्दात् । कृतघ्नशत्रुघ्नादयः सिद्धा
इतिदुर्गासिंहः । पाणिनीयेपि०
शत्रुघ्नपठयाद्येष्टसिद्धिः । कृत्य
स्युटोवहुलम् ॥ वि० अरिघ्ने ॥
शत्रुघ्नजननौ । स्त्री० सुमिधायाम् ॥
शत्रुघ्नित् । पुं० भूपविशेषे । कुष
लयाश्रमितरि ॥ वि० वैरिणय
कारिणि ॥ शत्रुन् इत्यणिविभ्र
ति । जि० । जिप् । तुक् ॥
शत्रुघ्नयः । पुं० विमलाद्गौ । इति
नि । शत्रुं जयति जि० । सञ्जायां
भृत्पृष्ठीतिखच् ॥ शत्रुजीतरि ॥
शत्रुता । स्त्री० शत्रुत्वे । वैरिभावे
। तल् ॥
शत्रुत्पः । वि० वैरितापकृति ॥
शत्रुमर्दनः । पुं० शत्रुघ्ने । वि० वैरि
घ्ने ॥
शत्रुवणः । वि० शत्रुमति । शत्रु
रस्त्यम् । अन्येभ्योपिदृश्यतइति ।
वक्षच् । असञ्जात्वावलइतिनदीर्घः
शत्रुहा । पुं० क्लृप्तकर्मण्यवधौ ॥

शने :

शत्रुः । स्त्री० निशायाम् ॥
 शदः । पुं० फलमूलादी ॥ शदेरच् ॥
 शद्रिः । पुं० अर्माधरे । मघे ॥
 निष्पौ ॥ हस्तिनि ॥ खण्डे ॥
 स्त्री० शडिति । शीयतेशयतेवा ॥
 शद्लुः । अदिशदौतिक्त्विन् ॥
 शनकावधिः । स्त्री० गजपिप्पल्याम् ॥
 शनकः । अ० शत्रुरायाम् । शनेरेव
 । अव्ययसर्वनामकच्प्राक्ठेरिव्य
 । कच् । सम्भनेषेत्वर्थे ॥ ३॥
 शनपर्णी । स्त्री० असनफण्याम् ॥
 कटुव्याम् ॥ ३॥
 शनिः । पुं० सप्तमघर्षे । सौरौ ।
 शनेश्चरे । नीलवाससि । मन्दे ।
 ह्यायात्मजे ॥ कुकुरे ॥
 शनिगृहम् । न० मकरराशौ ॥ कुम्भ
 राशौ ॥ शनेष्टम् ॥
 शनिप्रसूः । स्त्री० ह्यायायाम् । सूर्य
 पत्न्याम् ॥
 शनिप्रियम् । न० नीलमघौ ॥
 शनिधारः । पुं० शनिभोग्यसावनदि
 ने ॥ तप्तु । उदयकालादेः दयका
 लः ॥
 शनेश्चरः । पुं० । शनियष्टे ॥ शनेश्च
 रति० पद्भुत्वात् । चर० । अच् ।
 वि० मन्दगामिनि ॥
 शनेः । अ० क्रियमानार्थे । स्त्रेरे ॥
 शत्रुरायाम् । अट्टते । शनेश्चरे ।
 शयति ० । शानयतिवा । शयदा

शफरी

नी० शानतिवनेवा । ऐस्प्रत्यय । पृ
 षाटरादिस्वात् ० यस्मिन् । इत्सोवा
 शन्तनुः । पुं० प्रतीपभूयतनये । न
 । शभिषे ॥ १०० ॥
 शपः । पुं० शपघे । निर्भत्सने ।
 शपघः । पुं० कारे ॥ आक्रोशे ॥
 दिव्ये । समये । सुतादिभिः शपने
 ॥ शपन्ति । शपघाक्रोशे । शौड्श
 पिरुगमीत्यादिनाऽधप्रत्ययः ॥
 शपनम् । न० शपघे । शप० । ल्यु
 ट् ॥
 शपमानः । वि० क्रोशति ॥ स्वरि
 तैस्त्वादात्मन्यटम् ॥
 शपः । वि० शापयन्ते ॥ शपतेष्वा
 । शप० । क्तः । पुं० उल् । इ०
 गौ० भा० प्र० ट्चविशिष्टे ॥
 शफः । पुं० सुगन्धिद्रव्यविशेषे । न
 स्त्रि । कालद्वि ॥ न० तक्षणां
 मूले ॥ मवादीनांखुरे ॥ शफण
 ति । फणयती । अन्येभ्योपोति
 ङः । पृषोदरोदिः ।
 शफरः । पुं० मत्स्यविशेषे । प्रोपठ्या
 म् । बूठी० इ० गौ० दे० भा०
 प्र० शफराति । रा० । आतोनु
 पेतिकः ॥
 शफराधिपः । पुं० इक्षिषे० मत्स्ये
 । वारिकर्पूरे ॥ शफराणामधिपः ॥
 शफरी । स्त्री० शफरे । प्रोपठ्याम्
 ॥ जातेरिति लीष् ॥

शब्द :

शबलः । पुं० एते । कर्बुरे । चि
 . च । किर्बुरे । शपति० च क्रोग
 . तिवर्णान् । शप० शपेर्व्येतिक
 . लप्रत्ययावत्वञ्च । षो, ष्ठ्यसभ्यः ।
 . त्रि० तद्वति ॥

शब्दः । पुं० अचरे । यशसि ॥
 . गीतौ । वाद्ये । स्त्रि । शशथे
 . ध्वनी । इति हिमचन्द्र ॥ श्रा
 . चयाञ्छि शुषपदार्थविशिषि । अस्य
 . पर्यायावया । शब्दे० निनादनि
 नदध्वनिध्वनिरवस्वनाः । स्थाननि
 र्वावनिर्जादनादनिस्वाननिस्वनाः
 । अरधारावसंराषविराषाः । इ
 त्यमरः ॥ प्रयोगेषामिञ्चलितषा
 ष्काशदेश . शब्दः । सहिविधः
 ध्वन्यात्मको० वर्णात्मकस्य तिभे
 दात् । तथाहि । शब्दो ध्वनिव्य
 षं शब्दद्वयदिभवेध्वनिः । करु
 संयोगादिजन्यावर्णास्तीकाद्यैः म-
 ताः ॥ सर्वैः शब्दो नभोऽहति
 श्रोत्रोत्पन्नस्तु गच्छते । बोधीतरङ्ग
 न्यायेन तदुत्पत्तिस्तु कौर्त्तिता । क
 दम्बगीलकन्यायादुत्पत्तिः कस्य
 चिन्मते । उत्पन्नः कोचिनष्ट क
 इति बुद्धेरनिच्यता ॥ सीयंक इति
 बुद्धिस्तु साजात्यमवलम्बते । तदेवौ
 पधमित्यदौ सजातीयोऽपि दर्शना-
 त् । इ० भा० प० शब्दं निरूप
 यति । शब्द इति । नभोऽहतिरा

शब्दः

काशममघेतः । दूरस्थशब्दस्या
 ऽयङ्गाद् । श्रोत्रोत्पन्न इति ।
 ननु सद्व्यवच्छेदेनात्यन्तेशब्दे०
 शोधकधमुत्पत्तिरतथाह । बोधीत
 रङ्गन्यायेनेति । आद्यशब्दस्य अहिर्द
 शदिगच्छन्तोऽन्व . शब्दस्तेनैव
 शब्दे गजन्वते० तेन चापरस्तद्व्याप
 क . एषं क्रमेण श्रोत्रोत्पन्नो गच्छतइ
 ति कदम्बगीलकन्यायादिति ।
 आद्यशब्दाद्दशदिगु० दशशब्द उत्प
 यन्ते । ततश्चान्ये दशशब्दा उत्पद्य
 न्ते० इति भावः । अस्मिन् कल्पे
 गौरवाद्गुक्तं कश्चिन्मते इति । ननु
 शब्दस्य नित्यात्वादुत्पत्तिः कथम
 त . आह । उत्पन्नः क इति शब्दा
 नासुत्पादपिनाशप्रत्ययशालित्वा
 दनित्यत्वमित्यर्थः । ननु स एषा
 यं ककार इत्यादिप्रत्यभिज्ञानाच्छब्दा
 नां नित्यत्वम् । इत्यं च त्पादविना
 शबुद्धिर्धर्मरूपा चित्तवत्तथाह । से य
 क इति बुद्धिस्तु साजात्यमवलम्बते इ
 त्यादि । तत्र प्रत्यभिज्ञानं तावत्स
 जातीयत्वविषयः । ननु तदुत्पन्न
 भेदे विषयः । उक्तपत्तिविधौ भा
 त् । इत्यस्यैवैरप्युद्धोर्नभमत्व
 मिति । ननु सजातीयत्वस्य मिति
 प्रत्यभिज्ञायां भाषते० इति कुत्र दृष्ट
 मित्यतथाह । तदेवेति । यदौपधं
 मया कृतं तदेवान्येनापि कृतमित्या

शब्दवृत्तिः

शब्दव्यापारः स्वज्ञानकरणकः सु
 त्यादिप्रायैतिकर्तव्यताकः पुरुष-
 प्रयत्नभाव्यकिष्ट शब्दभावनाच्यते ।
 शब्दभेदी । पुं० अर्जुने । सृतीयपाण्डवे भे
 दनभेद । सीक्ताऽऽसि भेदी शब्दस्य
 भेदी । वाणशिशेय । इ० रामायणम् ॥
 शब्दयन् । वि० व्याहरति ॥ शब्दशब्दा
 तु० तत्करोतीतिप्यनासृष्ट शत
 प्रत्ययः । स्त्री० ङीप् ।
 शब्दवैनिः । पुं० मूषधस्यर्षादिधातुषु
 ॥ शब्दव्यनाम्नोवैनिः ॥
 शब्दवृत्तिः । स्त्री० शब्दप्रवृत्ती ॥ सा
 च्चतुर्विधा यथा । तत्स्यतवर्माता
 भ्य च्चतस्रमीपतयापिच । तत्प्राह
 षयांशब्दानावृत्तिरुक्ताचतुर्विधा ।
 साच० मुख्यलक्षणागुणभेदेन० वि
 धा । मुख्यविरुद्धिवोगभेदेन द्वि
 धारुद्धिस्वरूपेषुजात्यागुणेनवा-
 निर्देशार्थेवस्तुभि० सप्तसप्तिसप्त
 तिन० प्रवृत्तं । यथा० डित्य० डवि
 त्य०० गौः शुकुद्रति । उल्लपाच
 तेनेवसङ्केतेनामिहितार्थसम्बन्धिनि
 । यथागङ्गायांचोपपत्ति । गौषीच०
 चभिहितार्थलक्षितगुणयुक्तेतत्सदृ
 शि । यथा० सिहोदेवदत्तइति ।
 योगवृत्तिस्तु० एतत्त्रिविधवृत्ति
 प्रतिपादितपदार्थेण । प्रकृतिप्रत्य
 यार्थयोर्योगेन । यथा० पहजम्०
 ओपगव०० पाचकइत्यादि० ॥

शमः

शब्दवैधी । पुं० अर्जुने ॥ दशरथे ॥
 शब्दस्मृतिः । स्त्री० व्याकरणे ।
 शब्दहेतुः । पुं० शब्दादिषु । यथा ।
 दृष्टोगुणक्रियाजातिरुच्यते । शब्दहे
 तव० । योमात्रीलोत्पलक्षैषपाच
 कीघटएषच ॥ आकाशइतिशब्दानां
 तत्सदर्थप्रवर्तकाः ।
 शब्दाधिष्ठानम् । न० कूर्णे ॥
 शब्दानुगासनम् । न० प्रकृत्यादिविभा
 गेनशब्दनुत्पादने ॥ उक्तञ्च यथा ।
 विविक्ताः साधवः शब्दाः प्रकृत्या
 दिविभागत । ज्ञाप्यन्ते येनतच्छास
 नवशब्दानुगासनमिति ॥ व्याकरण
 सिद्धमन्वर्धनामशब्दानुगासनमिति॥
 शब्दार्थः । पुं० शब्दजन्यज्ञानविषये ।
 वस्तुत्वाकृतौ ॥ शब्दस्यार्थः ॥ यत्
 परः शब्दः सशब्दार्थ इतिमीमांस
 काः । सयोगोविप्रयोगवसाहच
 र्यविराधिता । अर्थः प्रकरणात्तत्र
 शब्दस्यान्यस्यसन्निधिः । सामर्थ्यं
 मौचित्योदेयः कालोव्यक्तिः स्वरा
 दयः । शब्दार्थज्ञानवच्छेदेविशेष
 स्मृतिहेतवः ॥
 शब्दितम् । वि० भाषिते ॥ गौते ।
 प्रतिपादिते । शब्दस्यशब्दनेचौ
 रादिकः । कर्मणिक्तः ॥
 शम् । अ० कल्याणे ॥ सुखे शास्त्रे
 शम । पुं० शान्तौ । विषयेभ्यश्चन्द्रि
 योपरती ॥ मोचे । अन्तरिन्द्रियनिषे

शमनीपद :

हे । अन्तः । धरणीधरने ॥ शमीने
 यच्छे ॥ मजः । प्रसादे । अन्त क
 रणस्य विषयेभ्यो । ज्ञिषुषी ॥ अक्षया
 दिव्यतिरिक्तविषयेभ्यो । मनसि । निष
 र्त्तने ॥ उपशान्ती ॥ सर्वकर्मसन्धा
 से ॥ सदैववासनात्यागः । शमीपमि
 तिगृहितः । १ शमनम् । शम
 उपशमे । भाविष्यत् ॥ निद्राक्षीप
 देशेतिबृद्धभाष ॥ शान्तिरस ॥
 शाम्यतेऽनेनेतिव्याख्यानात् ॥ पा
 खी । शये । इक्षे ॥ शान्यतिकण्डू
 र्मल्लोवाणेन । हलस्येतिषञ् ॥ उप
 चारे । चिच्छिष्टायाम् ॥
 शमकः । चि० शान्तिकारके ॥
 शमय । चि० शान्ती । सन्धिणि ॥
 शमनम् । शम० । शमादिभ्यो षच्
 ॥ शाम्यतिषा । बाहुलकादायप्रत्य
 यः ॥
 शमनः । पुं० शमराजि । शमे । आ
 सदेवे । अन्तके । पितृपती । मृग
 विशिषि । कलामे ॥ न० शान्ती ।
 वर्धे । हिंसायाम् ॥ परम्पराके ।
 प्रोक्षये । यज्जार्थपशुहनने ॥ चर्ष
 ये ॥ शमयति । शम० । चिच्छि
 लस्यु । भावेच्छुद्धा ॥
 शमगच्छसा । स्त्री० कालिन्द्याम् । य
 मुनायाम् ॥ शमनस्यच्छसा ॥
 शमनी । स्त्री० उन्मूलिन्याम् ॥
 शमनीपदः । पु० निशाचरे । राघ

शमी

से ॥
 शमपरा । स्त्री० शीर्षप्रमेदे ॥
 शमयिता । चि० विनाशके ॥
 शमज्ज । पुं० अपराधे ॥ न० विष्टा
 याम् ॥ शम्यते । शाम्यतिषा ।
 शम० । शक्तिशम्योर्निदित्थलः ॥
 शमसुखम् । न० शान्स्थानव्दे ॥
 शमादिषट्कम् । न० शमदसोपरति
 तितिल्लासमोधानश्रवोत्तु ॥ शमा
 दीनाषट्कम् ॥
 शमान्तकः । पुं० कामदेवे ॥ इ०
 चि० शेषः ॥
 शमि । स्त्री० शिम्बायाम् ॥ शान्य
 ति । शम० । सर्वधातुभ्यङ् ॥
 शमितः । चि० शान्ते । शीतोष्णस
 ह्ने ॥ शम्यतेऽन् । शम० । शः ।
 यादान्तशान्तेतिषच् साधुः ॥ चि
 नाशिते । निषांपिते ।
 शमी । चि० शान्ते ॥
 शमिर । पुं० शमीवृक्षे ॥
 शमी । स्त्री० सक्तुफावायाम् । शिशा
 याम् । झोंकरा० जाटी० इ० भा० प्र०
 वर्धे ॥ अक्षाः गुणायया । शमी
 तिक्ताकटु । शीताकषायारिषनीज
 वुः । कम्पकासज्वरश्लेष्मकुष्ठार्श
 कृमिजित्कृता ॥ शिम्बिकाया
 म् ॥ यजुस्थाम् ॥ शान्ति ।
 शम० । अच् । गौरादिः ॥ यद्वा
 । शमयतिरोगान् । शमैरजस्तान्ही

शम्पाक :

शम्बरविद्या

पू॥

शमीकः । पुं० मुनिविशेषे ॥ शम्पति

। शम० । अलौकादित्वादीकान् ॥

शमीगर्भः । पुं० ब्राह्मणे ॥ शमी ॥

शमीजः । पुं० शमीधान्ये ॥

शमीधान्यम् । न० वैदले । माषादौ ।

यथा । मुह्येमाषीराजमाषः कुलव्य

ययफसिलः । काकायडाश्रीवरइ

तिशमीधान्यगणः स्मृतः ॥ शम्पा

धान्यम् ॥

शमीपत्रा । स्त्री० खदिरिवाम् । लज्ज

लौ । शमीपत्रसदृशानिपत्राण्यस्या

सा ॥

शमीफलम् । न० शम्पाः फले । सां

गर० सैगर० इ० भा० प्र० । यथा । श

मीफलं क्रोमलथीनसस्मितंतमोदके

स्वेदितमेकैबलम् । प्रलेशयोगिवि

धिनाविपाचितं सराजिर्कं वादधिसै

श्वनान्वितम् ॥ शमीफलं श्वस्राटु

कुष्ठार्शः कफहृत्सरम् । मृकच्यवि

त्तलं रुध्रं मधुपापपिनामनम् ॥

शमीरः । पुं० अल्पायां शम्पाम् । इ

स्त्राशमीत्यर्थे । कुटीशमीशुगडाभ्या

रः ॥

शम्पा । स्त्री० शतशुदायाम् । विद्युति

। मयद्वरत्वात् । शम्पविधति ।

पा० । आतीनुपेति कः । टाप् ॥

शम्पकः । पुं० चारम्बे । चतुरङ्ग

ले ॥ शम्पक्याश्पाकोऽस्य । विपाके

॥ पावके ॥

शम्पातः । पुं० चारम्बे ॥

शम्बः । पुं० शम्बे । सुसहायस्थलोऽ

सण्डलके । लोऽहकाञ्चाम् । प

वी ॥ शम्बसम्बन्धेन चुरादिः । श

म्बयति सम्बन्धातिशब्दं इति विद्यते

पवर्गद्वितीयः । अच् ॥ प्रतिलिप्ते

। द्वितीयकर्पणे । मथा । शम्बाक

रीति । अनुलोमं कृष्टं च प्रतिलोमं

कर्षंतीत्यर्थः । कृञ्जिः द्वितीयेति ङा

च् ॥ वि० शुभान्विते ॥ शम्बस्या

स्ति । कश्चिन्मिच्छति ॥ यथा ।

शाश्वति । शम० । शम्बेर्वन् ॥ द

न्व्यः ष्यः चोऽद्यथानपि ।

शम्बरः । पुं० शम्बान्महतिभृगुविशि

षे । सागर० इ० भा० प्र० ॥ अस्मिन्

सगुणाः । शम्बरस्त्रपलांस्त्रधंशीत

लंगुरुचस्मृतम् । रसिपाके च मधुर

कफहरणपित्तहृत् । दैत्यविशेषे ।

मत्स्यप्रमेदे । गिरिविशेषे ॥ शम्बो

ति । इज्ज० । पचाद्यच् ॥ शम्बं सं

वरपंरातिवा । कः ॥ शम्बयति ।

पाहुलकादरन्निति वा । शम्बोऽतिः

सन्नायामिलज्वा । न० सलिले ।

जले ॥ चिन्ने । यौश्रतविशेषे ॥

शम्बरकन्दः । पुं० वाराहकन्दे ॥

शम्बरचन्दनम् । न० चन्दनविशेषे ।

कौरादेवपुत्रगन्धे ॥

शम्बरविद्या । स्त्री० मायायाम् । श

शम्भु :

श्वरस्य दैव्यविशेषस्य विद्या ॥

शम्भरसूदनः । पुं० मदनै । कामदेवे

॥ शम्भरदैव्यविशेषं सूदितवान् ।

सूदयति वा । सूद० । नन्द्यादित्वा

ल्लुः ॥

शम्भरारिः । पुं० मनसिले । कामे

॥ शम्भरस्य दैव्यविशेषस्य व्रतविशे

स्य वा । अरिः शब्दः ॥

शम्भरी । स्त्री० आशुपथस्याम् ॥ माया

याम् ॥ शंभयोति । लुञ् । शम्भ

धातीरित्यच् । गौरादिः ॥

शम्भलः । पुं० न० कृते । तटे ॥

पोथये ॥ मत्सरं । शम्भयति ।

शम्भ० । बाहुलकात्केलः ॥

शम्भली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥ शंसु

खं । बलति० बलतिवा । बलसंवर

णं० । बलप्राप्तये वा । पचाद्यच् ।

गौरादिः ॥

शम्भाकृतम् । वि० द्विभारकृष्टत्वे च ।

द्वितीयाकृते ॥ शम्भस्त्विति । कं

शम्भारामितिवः । शंभशब्दोदितो

यकर्मणो वर्तते । शंभ्क्कृतम् ।

। कूञ्जोरितोयत्ततौयशंबवीजात्

कृपावितिडाच् ॥ यदा । शंभ

शब्दः प्रतिष्ठाये । अनुलोमेनकृ

ष्टं च पुनः प्रतिष्ठायेनकृष्टमित्य

यः ॥

शम्भुः । पुं० शम्भुक्ते ॥ यथा । श

म्भुक्कः शम्भुकीञ्जयः पूर्वः का

शम्भु :

नस्तु सर्वदा । ककारेण विनाशो वि

दृश्यतेत्यन्यविस्तरे ॥ इति हृष्टचन्द्रः ॥

शम्भुक् । पुं० शम्भुक्ते ॥ शम्भुक्

लकादुक्तप्रत्ययानुगागमश्च ॥ श

म्भुक्कमपिशम्भुकामिति द्विरुपकी

शः ॥

शम्भुक्कः । पुं० जलशुक्ती ॥

शम्भुक्कः । पुं० गजकुम्भान्तं । जल

शुक्तिकायाम् ॥ शूद्रतापसे ॥ ज

लजन्तुविशेषे ॥ दैव्यविशेषे ॥

शम्भु ॥ शास्यति । शम्भ० । उ

ल्लुकादयस्येत्त्वकीवुक्च ॥ घुट्ट

शखे ॥

शम्भुक्कपुण्यो । स्त्री० शम्भुपुण्याम् ॥

शम्भुका । स्त्री० जलशुक्ती ॥

शम्भलः । पुं० यामविशेषे ॥ तं च ध

ष्टितीर्थानिसन्ति । कल्कीचाविर्भूय

सहस्रसमाः स्यास्यति ॥

शम्भली । स्त्री० कुट्टन्याम् ॥ शंसु

खं भलति । भलपरिभाषणे । प

चाद्यच् । गौरादिः ॥

शम्भुः । पुं० महादेवे । ईशे । शि

वे ॥ परमेष्ठिनं । ब्रह्मणि ॥

विष्णौ ॥ सिधे ॥ अर्हति ॥

श्वेताकर्णपादमे ॥ शंसुखं भवति०

भावयति भू० । मितद्रादित्वा

हृष्टः ॥ यदा । शंभवऽप्यस्यत् ।

भूसत्तायाम् । भूप्राप्तौ वा । वा

हृत्कृत्वादादानेपि० मितद्रादि

शयित :

मदिशायामनलानोमेरुर्धोस्तिलन्मू
नाम् । तस्मात्तु वामपाश्वे शयो
तभुक्तप्रपाक्तायम् ॥

शयनासनम् । न० शयनगृहे । आस्य
तेऽस्मिन् । आस० । करणाधिक
रण्योःरितिल्युट् । शयनस्य आस
नम् ॥

शयनीयम् । न० शय्यायाम् ॥ श्रिते
शय्यतेऽपवा । कृत्यल्युट् इत्यधिक
रण्योः शौडोऽनीघर् । चि० शयनयो
ग्ये ॥

शयनीयकम् । न० शय्यायोम् ॥

शयानः । चि० शय्यानिहितोऽङ्गे ।
शय्यायां सुमे । शयानाः भुङ्क्तेष्य
नाः । भुञ्जिन्निघायाः शयनलक्ष
णम् । लक्षणद्वैत्ये । क्रियायाश्चति
लटः शानच् । निद्राकृते । शया
ननप्रविधयेत् ॥ विश्रान्ते ॥

शयानकः । पुं० अजगरे ॥ कृकलासि
॥ श्रिते । आनकः शौड्भिघः ॥

शयोलु । पुं० वाहसे । अजगरे ॥ कु
जुरे । शुनि । मृतकाम्बके । शृगालि
। सियाल० सयाल० इ० भा० प्र०
चि० निद्राकौ । सप्रजि । निद्रा
क० इ० भा० प्र० ॥ शयनशील । शी
डोवाच्यइत्यास्तुच् ॥

शयितः । पुं० शिली । श्रे प्रात्याके ।
वसन्तशुसुमे । चि० निद्रिते । नि
द्राणे । श्रितेस्म । शौड० । अकर्म

शरटः

कत्वात्कर्त्तरिक्त । निष्ठाशौडि
तिनकित्त्वम् ॥ स्थिते ॥

शयितवान् । चि० निद्रिते ॥ श्रितेस्म
। शौडोःकर्मकर्त्तरिक्तवतु । निष्ठा
शौडि स्त्रिदिमिदिस्त्रिदिध्रुपइतिन
कित्त्वम् ॥

शयिता । चि० शयनकर्त्तरि ॥

शयुः । पुं० वाहसे । अजगरे ॥ श्रिते
। मृ० मृ० शी० तृ० चरि० तनि० धनि०
सि० मसृत्तिभ्यः ॥

शयुनः । पुं० अजगरे ॥ श्रितेऽतृथर्
म् । अजि० यमि० शौड् भ्यश्चेतिगी
डडनम् ॥

शय्या । स्त्री० शयनीये । तूलिकाया
स्तरपिशिषे ॥ शय्यतेऽप० श्रितेष्वां
या । संज्ञायांसमजितिशौड० ष्य
प् । अयङ् विकटित्तिशौडोपङादि
भ । खट्टादौ । सुम्पने । शब्दसुम्पे ।

शय्याजन्तुः । पुं० मत्कुणे ॥

शरः । पुं० तेजनेके । गुन्दे ॥
माणे । काण्डे ॥ दध्यधे । दधिसा
रे ॥ न० सलिले । नीरे । जले
॥ शृणासि० अनेनवा । शृहिसा
याम् । अच्० कर्दारण्या ॥

शरजम् । न० देयङ्शीने ।

शरजन्मा । पुं० घडानने । स्कन्दे
॥ शरैषुजन्मास्य ॥

शरटः । पुं० सरटे ॥ शृणासिः
शकादित्वाइटन् ॥ कुसुमाशके ॥

शरणापकः

शरणापकः । न० शृङ्गे । रक्षितरि । व
 धि ॥ रचणे ॥ शीर्यतेट्टुः खम
 भिन्नितिव्यत्यच्चाप्रपन्नानामात्ति
 इति । यथा । शरणनहिममजन
 नीनपितानमुदानसोदरानान्धि ।
 परमशरणमिदमेवशरणमममूर्त्तुं दे
 शिकन्धस्तमिति ॥ आशये ॥ घा
 तके ॥ शृणाति । शृ ङिसायाम् ।
 ल्युट्० भाषिषा ।

शरणपदः । पुं० छन्दाःनदातरि० ई
 शररे ॥ चि० शरणदातरि ॥

शरणा । स्त्री० प्रसारख्याम् ।

शरणागतः । चि० आश्रिते । शर
 णापत्ने । शरणार्थिनि ॥ शरणे
 णागतः । शास्त्रे पुनिष्कृतिहृष्टा
 महापातकिनामपि । शरणागत
 हानुस्तुनदृष्टानिष्कृतिः क्वचित् ।
 शरणागतमार्त्तुंशुभेनदृष्टानिष्कृति
 सः । स एव नरकंयाति यावदाहूतस
 म्भ्रमम् ॥

शरणागतः । स्त्री० शरणागतने ।
 सापद्धिधायथा । आनुकूल्यस्य
 हृत्प्यः प्रातिकूल्यस्य च नम् ।
 रक्षयिष्यति विश्रान्तसोनीपुत्रवरचं
 तया ॥ आत्मनिर्धेपकाप्येप-
 ङ्ङिधाशरणागतिः ॥

शरणार्थी । चि० शरणागते । अनु
 गते ॥

शरणार्पकः । पुं० शरणपत्ने । स

शरत्पुष्पम्

शरत्पुष्पम् ॥

शरतिः । स्त्री० पद्यि ॥ शृ० । वा
 हुलकाट्टनिः ॥ आवली ॥ शर
 ङिंङिसामितिर्वेद्भाष्यम् ॥ पूय
 व्याम् ॥

शरथी । स्त्री० पद्यि ॥ प्रसारख्याम्
 । अयल्याम् । अयावधे ॥

शरच्छः । पुं० धूर्त्ते । शरटे ॥ भू
 पथान्तरे ॥ पद्यिषि ॥ कामुके ॥
 चतुष्पदे ॥

शरच्छः । चि० आर्त्तशरक्षितरि ।
 आतरि ॥ शरच्छरच्छेमाधुः ।
 तचसाधुरितियत् । शृणातिभयं
 वा । शृ० । शूरम्योसेल्यन्धः ॥ श
 रणमिववा । शाखादिभ्योयः ॥

शरच्छा । स्त्री० शरणाङ्गयोम् । दुर्गा
 याम् ॥ यथा । विषाम्निमवधारे
 पुशरच्छाशरणाद्यतः । शरच्छाते
 नसादेवोम्निभिः परिकीर्त्ता ॥

शरच्छुः । पुं० वारिदे । वारी ॥

शरच्छयम् । न० इच्छुप्रसिद्धे ।

शरत्कामौ । पुं० कुक्षुरि ॥

शरत्पद्मम् । न० सिताम्बुके ॥

शरत्पर्वः । न० दुर्गात्तर्वे । कीजा
 गरे ॥

शरत्पुष्पम् । न० आहृत्त्ये । शृपिः ।
 हलराख्ये । तगरे । गिम्बीफले ।
 सुपुष्पे । पीतपुष्पे । काम्बोरितरव
 टनाम्नाप्रसिद्धे । शरत्पुष्पमात्रे ॥

शरपुच्छः

शरत्पुच्छः । स्त्री० शयने । संवत्सरे ।
 वर्षे ॥ शृणासिभाषान् । शृङ्गि
 सायाम् । शृङ्गसिऽदि ॥ कृतु
 विशेषे । आश्विनकार्तिकयोः ।
 वर्षावसाने ॥ शीर्यन्तेऽस्यां पाकीनी
 पधयः । पूर्वपददिः ॥ तत्रजात
 सुफलवया । नरः शरत्संज्ञकल
 व्यजन्माभवेत्सुखमामनुजन्तस्त्री ।
 शुचिः सुशीलोऽनुषवान् सुमानीध
 नान्वितोऽराजकुण्ठप्रपन्नः ॥
 शरदः । वि० शरदार्षिणि ॥ शरददा
 ति । ङ्ङाञ् । आतपूतिकाः ॥
 शरदन्तः । पुं० हिमन्ते ॥ शरदान्तोऽ
 स्मिन् ॥
 शरदा । स्त्री० संवत्सरे ॥ शरदती ॥
 शरदाभागुरिमतेटाप् ॥
 शरदिकः । वि० शरत्कालिकासि ॥
 शरदुदाशयम् । न० शरत्कालिकेस
 रीवरे ।
 शरधिः । पुं० तूषी । तूषीरे ॥ शरा
 धीयन्तेऽस्मिन् । ङ्ङाञ् ।
 उपसर्गोद्योः क्तिः । कित्वादाकार
 लोपः ।
 शरपर्णी । स्त्री० चोपधिविशेषे ॥
 शरपुच्छः । पुं० ग्राह्यधी । सरफो
 का० इ० भा० प्र० योः धधी । अथगु
 णायथा । शरपुच्छोयत्तुश्रीहगुल्मम
 णविद्यापदः । तिष्ठः कषायः
 कासासञ्जरश्वासहरीलघुः ॥

शरभूमिषः

शरभः । पुं० सृगेन्द्रविशेषे । महासृ
 गे । अष्टापदे । महासिंहि । पर्वता
 श्रेय ॥ अलक्ष्णययामहाभारते
 । अष्टपादूर्ध्वनयनऊर्ध्वपादपतुष्टयः
 । सिंहहन्तुं समाधातशरभोऽवनगी
 चरद्वति ॥ शृणाति । शृ० । कृशु
 श्लिकशिशुर्दिभ्योऽभच् ॥ करमे
 लष्टे । वानरविशेषे ॥ हरी । विष्णो
 ॥ शीर्यन्तद्वति । शराः शरीराणि०
 शीर्यमाणत्वान् । तेषु प्रख्यगात्सतया
 भाति । भादीप्तौ । आतद्वतिकः
 ॥ पतष्टे ॥ वर्षावृत्तविशेषे ॥ यथा
 । द्विजशरत्तिलककलिसमिहसगणं
 कलयशरभामिदमतिमुखकरणम् ।
 कविशरसकलहृदयकृतधरणं फणि
 यरनरपतिवद्वनविशरणम् ॥ अत्रदि
 शरशरद्वयतुष्कलगणपञ्चसहस्रभा
 चकसद्रूपमृचतुर्लघुतेषां तिलकीन
 चितयेनफलितं हादशगणधुभिरिति
 यावत् । यथा । सकलकमलद
 लरुचिधरनयनः । अधिनलनिधि
 फणिपतिफणशयनः । दनुजवि
 जयसुरपतिनतिसुद्वितीहरिरपहर
 तुद्वरितततिसुदितः ॥
 शरभङ्गः । पुं० गीतमवेश्जि । रामा
 यणप्रसिद्धे । सुनिविशेषे ॥
 शरभङ्गाश्रमः । पुं० तीर्थविशेषे ॥
 शरभू । पुं० पार्श्वतीनन्दने । स्कन्दे ॥
 शरभूमिजः । पुं० गत्युक्ते ॥

शरानि :

शरमयः । वि० शरनिर्मिते ॥
 शरमल्लः । पुं० खगविशेषे । गूश्
 लक्ष्णे ॥
 शरलक्षम् । न० जले ॥
 शरवनाह्वयः । पुं० स्कन्दे ॥
 शरवाशिः । पुं० शरमुखे ॥ शरजी
 विनि ॥ पदाती ॥
 शरधीजम् । न० पातुके । शीदुष्का
 स्त्री ॥
 शरव्यम् । न० लक्ष्णे । शरवेहिंसा
 दहितम् । उगवादिभ्योयत् ॥ य
 हो । शरानुव्ययति । व्येञ् संश्वर
 षे । सम्प्रसारिणिभ्योऽङ् ॥
 शराघातः । पुं० प्रचलाके । वाया
 घाते ॥
 शराटिः । } स्त्री० शरारिविहगे ॥
 शराडिः । }
 शरातिः । स्त्री० शरारी । आडि
 विहगे ॥ शरं नीरमत्तति । अत०
 अज्यतभ्याश्चोत्थे ॥
 शराभासः । पुं० उपासने । शर
 शिषायाम् । शरस्यशरमेः षष्ठी
 भ्यासः ॥
 शरारिः । स्त्री० मुरगाद्रेः । इ० भा०
 प्र० ॥ पश्चिमिदिशि । आटी ॥ शर
 नीरसृच्छति । ऋगतीअघडः ॥
 शरारुः । वि० हिस्से ॥ शृणाति ।
 शृ० । शृष्यन्दोरारुः ॥
 शरालिः । स्त्री० शरारिपक्षिणि ॥

शरावाहम्

शरं नीरसृच्छति । ऋ० । अघडः ।
 कपिलकादित्वाह्वत्वम् ॥
 शरालिका । } स्त्री० शरालिविहगे ॥
 शराली }
 शरावः । पुं० कुडवद्वयपरिमाणे
 अतुः पष्टितोक्तके । सैर० इ०
 भा० प्र० । माणिकायाम् ॥ मृत्या
 अविशेषे । वर्धमानके । सरावा०
 इ० भा० प्र० शरणम् । शृ० ।
 ऋदोरप् । मृणातिवा । अच् ॥
 शरं शरादृष्या० अयति । अवरकशा
 दी । अण्० अज्वा ॥
 शरावती । स्त्री० रामात्मजम्यतवश्च
 राणयान्याम् ॥ नदीविशेषे ॥ अय
 स्त्रीत्तरपूर्वाभिसुखी० अर्थाद्वि
 षापूवर्णाव्ययस्थितौदेशः प्राम्दे-
 शः उत्तरापरस्त्राव्ययस्थितउद्गदे
 शः । तथाचैहम् । प्रागुद्घौ
 विभजतेहंसः शीरोदकं यथा । वि
 दुपांशुश्चसिद्धयैसानः पातुशराव
 तोति ॥ शराः सख्यव्याम् । मनु
 प् । शरादोनाश्चेतिदीर्घः ॥
 शरावरः । पुं० कवचे ॥ तूष्णीदे
 । यथा । शरावरौशरैः पूर्णै
 विध्वंसौपश्रुतकालेतिरामायणम् ॥
 शरावापः । पुं० धनुषि ॥
 शरावार्धम् । न० कुडवपरिमाणे ।
 द्वाविंशत्तोलके । चाधसैरड०
 भा० प्र० परिमाणे ॥

शरीरम्

शराश्रयः । पुं० तूष्णे ॥
 शरासनम् । न० कौटुम्बे । चापे
 धनुषि ॥ शराश्रयन्तेऽनेन । य
 सुर्जपथे । करणे ल्युट् ॥
 शराश्रम् । न० धनुषि ॥
 शरिः । पुं० शिस्रे ॥ शृत्वे ॥ शृणा
 त्ति । शृ० । इन् ॥
 शरिमा । पुं० प्रसवे । शृणाति
 यौवनम् । शृ० । ष्टभृष्टृशृभ्य
 इमन्तिष् ॥
 शरीः । स्त्री० गुन्द्रायाम् । एरका
 वृषे । गौरादित्वान्ङीष् ॥
 शरीरम् । न० कले रे । शार्धे ।
 वपुषि । संहनने । वष्प्राणि ।
 विग्रहे । समग्रेन्द्रियकलापि । टे
 यप्रहमनुष्यादोनादिहे । जरायुका
 गृह्णीकृष्णास्यभेदभिन्ने । पादा
 दिशिरास्ते । शीर्षते । तत्त्वज्ञाना
 द्विनश्यतीतिशरीरम् ॥ शरीरलक्ष
 णंयथा । चेष्टेन्द्रियार्थाश्रयः श
 रीरमित्तिगीतमः ॥ अथचेष्टादिभि
 लिताश्रयत्वलक्षणम् ० वैश्यात्
 । अपितु । आश्रयपदस्यप्रत्येकमन्व
 यच्छेष्टाश्रयत्वादिप्रत्ययनयेतात्पर्य
 म् । चेष्टात्वञ्च । प्रयत्नजन्यताथ
 र्च्छेदज्ञातातिविशेषः । नचशरी
 राश्रयवेऽतिव्याप्तिः । अन्त्याश्रयवित्त्वे
 नविशेषणात् । नचनिष्क्रियशरीरि
 ऽव्याप्तिः ० तादृशेभानामावात् ।

शरीरजः

अतएवाह । इन्द्रियाश्रयइति । इ
 न्द्रियाश्रयत्वञ्च । अथच्छेदकतास्य
 स्वरूपसम्बन्धविशेषणं चक्षुष्मान्दे
 यदशोयमित्यादिप्रतीतिः । अर्थाश्र
 यत्वमित्यन्वयार्थशब्दोन्वयवादिपरः ।
 तदाश्रयत्वञ्च घटादावतिव्याप्तिः ।
 किन्तुसुखदुःखान्यतएव । अतए
 वभाष्यं । यस्मिन्नाश्रयतनेसुखदुःख
 योः प्रतिसंघेदनप्रयत्नं । सएषा
 माश्रयस्तच्छरीरमिति । यस्तुतस्त्व
 न्यतराश्रयत्वमपितल्लक्षणम् । कि
 न्तु । सुखाश्रयत्वदुःखाश्रयत्वचित
 लक्षणवद्वेतात्पर्यम् । शरीरञ्चत
 दाश्रयत्वमथच्छेदकतामन्वयेनङ्-
 स्तादेरलक्ष्यत्वं त्वन्त्याश्रयवित्त्वेनवि
 शेषणीयम् । खागंशरीरेनारकिश
 रीरेवजादौसुखदुःखस्वीकारमाव्या
 प्तिः । नचतच्छून्यखञ्जशरीरेऽव्या
 प्तिः ० सुखाद्याश्रयवृत्तिद्वयत्वव्या
 प्यजातिमश्वस्यविवक्षितत्वात् । तादृ
 शजातियमनुप्यत्वचैवत्वादिः ०
 कल्पभेदेनरसिंहशरीराणांभेदा
 न्तरसिंहत्वजातिमादायनरसिंहश
 रीरेलक्षणसमन्वयइति ॥ २ ॥ शृ
 ष्याति । शीर्षतिरिमादिनाश ।
 शृ० । कृष्णपृष्णटीतोरन् । अर्हं
 चादिः ॥
 शरीरजः । पुं० रोगे ॥ कामे ॥
 पुत्रे । वि० देहजाते ॥ शरीरा

शशिर्यम्

॥ अर्द्धद्वजविशेषे ॥

शशिर्यम् । न० सुक्तायाम् ॥ कुमुदे

॥ चि० चन्द्रसमदोमियुक्ते ॥

शशिर्यम् । स्त्री० श्वोत्सायाम् ॥

शशिर्यम् । पुं० चन्द्रशेखरेशिवे ॥

शशिलेखा । स्त्री० चन्द्रमसः कला

याम् । इन्दुलेखायाम् ॥ शुक्ल

याम् ॥ बाकुच्याम् । सोमराज्याम्

॥ चन्द्रलेखरभिषेक्ये ॥ रसालायाः

प्रमेदे ॥ यथा । शक्रराशमयुक्ते म

ष्टतदुग्धघृतेनच । पटपूताशिलरि

षोशशिलेखेति कौत्सिता ॥ शशि

लेखादिनामल्यामच्याः पुष्टिप्रदालघु

। वातपित्तहरार्थेष्ठा महादाघविना

शिनो ॥

शशिलेखिका । स्त्री० शशिलेखाया

म् ॥

शशिवदना । स्त्री० गायत्रीलन्दः ६

प्रमेदे ॥ शशिवदनान्वी ॥ यथा ।

शशिवदनात्रकतरुषीनाम् । अ

धरसुषोर्निमधुरिपुरैश्कत् ॥ चन्द्र

समसुखादांशिरघिति ॥

शशिवाटिका । स्त्री० पुनर्नवायाम् ॥

शशिशेखरः । पुं० शैवे । चन्द्रमी

श्रीसदाशिवे ॥ बुधमेदे । चक्रसंवर

। वज्रकपालिनि । वज्रोत्के ॥

शशिर्यम् । न० शशिलामनि ॥ शश

र्यकार्थं शशिर्यम् । शशिर्यकार

थकारणमिति चन्द्रमीनिभिन्नानुशा

शशकेशकः

सनात् क्रीडत्वम् ॥

शशकत् । अ० आत्मपत्रे ॥ महले ॥

पुराकल्पे ॥ सदाशिवे । निखे । नि

रखरे ॥ आभीच्छे ॥ पुनरर्थे ॥ शश

तिशयनं वा । शशः । बाहुचकात्

पत् ॥ सहार्थे ॥

शशकुलः । पुं० शिशी । करस्त्रे ॥

शशकुलो । स्त्री० पिष्टविशेषे । सीशाली

तिश्याति ॥ यथा । समितायाद्यृता

क्तायालोप्लीकत्वाच्चवेत्येतत् । आ

ज्येतां भजयेत्सिंहाशशकुलीकेनिका

शुष्या ॥ कर्षरन्ध्रे ॥ यद्यो कर्णशशु

ल्यवच्छिन्नं न भव्यशोचमिति ॥ सौ

री० इ० भा० प्र० मत्स्ये ॥ ताहुषाय

या । शशकुलीयादिषोहवानधुरा

तुवरास्यता । गौरादित्वान्डीप् ।

शशम् । न० नवीनदन्धे । बालदन्धे

॥ पुं० प्रतिभाहारी ॥ शशते श

व्यतिवा । शसुहिंसायाम् शश

शोषणे वा । स्वपशिल्यशशेतिपो

निपातनात् प्रत्वञ्च ॥

शशमम् । न० परम्पराके । यत्रार्थ

पशुहनने ॥ शसु० । भावेकलुट् ॥

शशम् । न० श्लः श्रेयसे । शिवे ।

शोमे । चि० कल्याणयुक्ते ॥ स्तुते

॥ प्रशस्ते ॥ जस्यैस्व । शंसुस्तौ

। कर्षणिकः ॥

शशकम् । न० अद्भुतविषाणे ॥

शशकेशकः । चि० प्रशस्योऽप्यत

शस्त्रकीयतरुः ;

शस्त्राङ्गः । पि० रम्यतनौ । शस्त्रान्य
ज्ञान्यश्च ॥ पु० अतीतकल्पाहर्षे
दे ॥

शस्त्रम् । न० लोहे । तीक्ष्णायसे । अ
स्त्रे । आयुधे ॥ शस्त्रास्र बंधुधासु
तैरित्यादौशस्त्रास्त्रयेर्भेदः ।
तथाहि । येनकरपुत्तेनहन्वतेतस्त्र
स्त्रंअस्त्रादि । येनप्रक्षिप्तेनहन्वते
तदस्त्रंकाण्डादिभूत्यनयेर्भेदः ।
अपिच । अस्त्रंमन्त्राभिमन्त्रितम्
शस्त्रंतदितरदिति ॥ शस्त्रेऽनेन ।
शसुहिसायाम् । दास्त्रीतिट्टन् ।
सर्वाधातुभ्यद्भतिषा ॥ अमिचिमि
दिशसिभ्यः क्लोवा ॥ अग्रगौतक
गच्छति ॥ हेत्वादिनाशस्त्रमानु
ख्यर्थः ॥ अग्रगौतमन्त्रसाध्यायांस्तु
ती ॥ अग्रगौतमन्त्रसाध्यगुणनिष्ठगु
णाभिधानंशस्त्रमितियाजकानांय
वहारः ॥ पु० खड्गे । तरुशरी ।

शस्त्रकम् । न० अयसि । लोहे ॥ श
स्त्रतेनेन । शसिः ट्टन् । स्वार्थे
कः ॥

शस्त्रकम् । न० बर्दानांप्रधानिकम्
विशेषः । तददृष्टिविधंभवति । यथा
। खेद्य० मेद्य० लेख्य० वेध्य० मेध्यमा
हार्यं । विस्तार्यं । सीव्यमितमेदे
दान् ॥ ८

शस्त्रकीयतरुः । पु० महापिण्डहीत
री ॥

शस्त्रम्

शस्त्रजीवी । पु० शस्त्राजीवि ॥

शस्त्रधारणजीवक । पु० शस्त्राजीवि ॥

शस्त्रपाषाणः । पु० अस्त्रादिशस्त्रहस्ते
॥ अततायिविशेषि ॥

शस्त्रभृत् । पु० शस्त्रधारिणि ॥

शस्त्रमाख्यः । पु० अस्त्रिधारके ।

शस्त्राजीवि ॥ शस्त्रंमाष्टि । मृगशू
घौ । कर्मशब्दः ॥

शस्त्रशास्त्रम् । न० अयववेदस्योपवे
दे ॥

शस्त्रहतः । पि० शस्त्राघातेनमृते ॥

शस्त्रहस्तः । पि० शस्त्रपाशौ ॥

शस्त्राजीवः । पि० काण्डपृष्ठे । आ
युधीये । आयुधिके ॥ शस्त्रमाजी
वति-उपजीवति । जीव० । कर्म
शब्दः ॥

शस्त्राभ्यासः । पु० शस्त्रविधायोम् ॥

शस्त्रापसम् । न० पिण्डायसे । इस्
पात् इ०भा० ॥

शस्त्री । पि० शस्त्रविशिष्टे ॥

शस्त्री । स्त्री० कुरिकायाम् ॥ ट्टन् ।
पितृान्डीप् ॥

शस्त्रम् । न० हृत्वादिफले ॥ शस्त्रते ।

शसु० । तकिशसिपतौतिथत् ॥

ताणव्याथमिदन्व्याथशस्यशुकरपां

शवः ॥ क्षेपधान्ये ॥ यथा । शस्यं

क्षेपगतं प्राहुः सतुर्पधान्यमुच्यते

। आभंविपुमिभ्यक्तंस्त्रिभ्रमन्नसु

दाहृतमितिस्मृतिः ॥

शाकश्रेष्ठा

तौष्ण्यव्यवायिमूष्णद्यामिष्यन्दिक्
टुपाकिच ॥

शाकयोम्यन् । न० धान्याके ॥

शाकराट् । पुं० वास्तुके ॥

शाकराजः । पुं० वास्तुके ॥

शाकरुण्डः । पुं० रत्निकले ॥

शाकलः । पुं० उद्दीच्ययामि ॥ वा
हीकयामि ॥

शाकल्यः । पुं० ऋषिप्रशिवे ॥ श
कनक्षयौषापत्यम् । गर्गादित्वा
द्यञ् ॥

शाकशालिवः । पुं० ब्रह्मयज्याम् ॥

शाकधिल्वः । पुं० वार्ताकी ।

शाकधिल्वकः । पुं० वार्ताकी ।

शाकधीरः । पुं० जीवशाके ॥ पुन
नयावां ॥

शाकहृत्तः । पुं० शाके । खरप
चे । धर्मागोपने । ऋकचपचे ॥

शाकथाकटम् । न० शाकधेचे ॥

शाकानामभवमर्द्धवम् । भवने
र्द्धवशाकटशाकिनावितिशाक-

टः ॥

शाकशाकिनम् । न० शाकशाकटे ॥

शाकानाम्भवनर्द्धवम् । भवने
र्द्धवशाकटशाकिनावितिशाकि-

नः ॥

शाकश्रेष्ठाः । पुं० न० वास्तुकशाके ॥

शाकश्रेष्ठा । स्त्री० जीवन्त्याम् । या
तांकी ॥ टाडोष्णे ॥

शाकिनी

शाकाख्यम् । न० पत्रपुष्पादौ । य
था । मूलपत्रकरोरायफलकन्दा

धिरूढकम् । त्वक्पुष्पकवकक्षे

तिशाकंदेशविधंसृतम् ॥ पुं०

शाकंश्वचे । अतिपत्रे । श्रेष्ठा

ठे । स्थिरसारे । गृहद्रुमे । सा

गोनृद्गौ भा० ॥

शाकाङ्गम् । न० भरिचे ।

शाकास्त्रम् । न० वृक्षाक्ते ॥

शाकास्त्रमेहनम् । न० तुर्किका
ञ्जिकप्रभेदे ॥

शाकाशावूः । स्त्री० राजतुम्बाम् ॥

शाकिनम् । न० महच्छावाकति ।

महच्छाकंशाकी । तद्वति ॥ मत्स्य

वेपामादित्वाद्गः । शाकीपलाकौ

दृष्ट्याङ्गहृत्तवध ॥

शाकिनी । स्त्री० दुर्गायाश्चतुर्वरीवि

शेषे ॥ शाकमुक्तायांभूमौ ॥ यथा

। शकटः शाकिनीगावोशलमक्ष

न्दनरनम् । अनूपं पर्वतोराराजादु

र्भिवे नववृत्तयः ॥ शकटीधान्या

दिश्वहनदारेषोपजीव्यः । पत्रपुष्प

प्रलादिष्विद्धिप्रशाकयोगात् ॥ शा-

किनी । गृहवाटिका । शाकाशा

हरथेन । गावो । दुग्धादिना ।

कार्त्त । मत्स्याद्याहरथेनअश्वन्द-

नंस्वस्थानाऽऽवाग । ऋषादित्वाभिन०
व्यवायिक्यनिवृत्त्याच । वनफलपु
ष्पाद्याहरथेन । अनूपं वृद्धकदे

शाक्त :

श :० सम्प्रणालशाक्तूखाद्याहरणे
न । पर्वतीयैरिक्तमृदाद्याहरणेन ।
राजाभैक्षादिनेत्वर्थः ॥

शाकी । पुं० सङ्ख्याके

शाकुनः । पुं० न० पशुपद्यादिरूप
शकुनधारामनुष्यशुभाशुभनिधाय
कथय्ये । वसन्तराजादौ ॥

शाकुनिः । वि० पक्षिजोषिनि ॥

शाकुनिकः । पुं० जीवान्तके । पक्षि
इन्तारि । शकुनान् इन्ति । पक्षिम
ज्ये । त्वन्नपस्यायद्यापियहणादृक् ॥

शाकुनेयः । पुं० डण्ड, ले । पिङ्गले ।
सुद्रपेचके । शकुनेरपत्यम् । शुभा
दित्वाड्टक् ॥

शाकुन्तलेयः । पुं० भरते । शकुन्तला
याचपत्यम् । स्त्रीभ्याड्टक् ॥

शाकुलिकः । पुं० मातृस्थिकविशेषे
शकुलान् इन्ति । पक्षिगतृत्वे ति
ठक् ॥

शाक्तरः । पुं० अत्रदुहि ॥

शाक्तः । वि० सर्वदेवमय्याः शक्तिर
पासके ॥ शक्तिदेवतास्य । सास्यदे
वतेत्यप् ॥ यथा । शाक्ताः एवमिजाः
सर्वैर्नशैवान् चवैष्णवाः । उपासते
यतोऽिषीं गायत्रीपरमाक्षरीम् ॥ श
क्त्युपासनानन्तरं मय्योपासननिषे
धोयथा । अस्त्राधाराधनकृत्यानां न्य
स्त्राधनं चरेत् । अन्यस्य स्मरणा
हे विद्यागिनीशापमाणमेतिदितिग

शाक्यमुनिः

वंशतन्मम् ॥ देवीभक्तापराधदुष्ट
दातृत्वमुक्तं मुण्डभासातन्मे ।

शाक्तान् इंसन्ति गजं (सा) निन्दन्ति
महेश्वरपदाः । किन्तितेपां देवे
शौशिरांसिहरवत्समेति । गजं-
निः कुप्यन्ति युध्यान्ति धैत्वर्थः ॥

शाक्तिकः । वि० शक्त्युपजीविनि ॥
शक्त्याजीवति । वितनादित्वाड्ट-
ञ् ॥

शाक्तीकः । वि० शक्तिहेतिके । श
क्तियोषिनि ॥ शक्तिः प्रहरणम
स्य । शक्तियष्ट्वोरीकक् ॥

शाक्यं । पुं० वृत्ते । शकीऽभिज
योसा । शशिडकादिभ्योज्यः ॥
शाक्यमुनी । भीमयत् ॥

शाक्यमुनिः । पुं० शीषीदनी ।
सायादेशीसुते ॥ शकीऽभिजने
ऽसा । शशिडकाभ्योज्यः ॥ य

हा । शाक्यवृत्तप्रतिष्ठाप्रंयासयसा
स्यचक्रिरे । तस्यादिच्चाकुर्वंशास्ते
शाक्याइतिभुविष्मृताः इति सुन्द

रानन्दचरितागमे ॥ अथमर्थः ।
केचनेच्छाकुवश्याराजपुत्राः पि
त्रावनशासायदसाज्ञाः गीतमवंश

स्यकपिलस्याश्रमे । शाक्येन्द्रेधस
तिङ्कतश्च इतिहेतीक्ष्णशाक्याः ।
शाकीभयाः । दिगादित्वाद्यत् । त

दं शायतीर्णोमुनिः । शाक्यसा
सौमुनिर्दिति । शाक्यमुनिः ॥

शारिवा

अदूरेजगदस्वायी ; शारदीयामष्टौत्स
वः ॥

शारदीयमहापूजा । स्त्री० शरत्कालि
- कटुर्गामहाम्जायाम् ॥

शारदतः । पुं० कृषे ॥

शारिः । पुं० अक्षीपकरणे । द्यूत

साधने । खिलन्याम् । शारि । यु

टिका० मोट० सारि० इ० भा०

प्र० ॥ स्त्री० शकुनिकाप्रमेदे ॥ यु

द्यार्थवजपयार्थे ॥ व्यश्वरान्तरे ॥

शृणाति । शृ० । अः शकुनादिति

• इज् । कपटे ॥ वज्रादित्वात्प

ञोडोषि० शारी ॥

शारिका । स्त्री० खगान्तरे । पीनपा

दायाम् । गौराख्याम् । मीना० इ०

भा० ॥ शृणातिदुः खदिरहिणोना

म् । शृ० । खलुत् । प्रत्ययस्यदि

तौत्वम् ॥ वीणावादनदण्डे ॥ इ०

इन्द्रः ॥

शारीफलम् । न० अष्टापदे । शारिखे

लनाधारे । शारीणांखिलनाधरपट्टे

। धौषड० इ० भा० शारीणाफल

म्० पट्टः ।

शारिफलकः । पुं० न० शारिफले ।

अधपीठकायाम् ॥

शारिवा । स्त्री० गेप्याम् । श्वामा

याम् । अनलायाम् । अत्यलशा

रिसायाम् ॥ असायुषाः । प्रजित

कृष्णप्रमेदिनशारिवाविधिघास्युता

शरीरः

॥ शारिवायुगलंस्त्रादुस्त्रिगंधंशुक्रकरं
शुच । अग्निमान्द्र्याश्चित्रश्रामकोसा

मविषनाशनम् । दीपत्रयासूपदर

ज्वरातीसारनाशनम् ॥ अविष ।

एकंवाशारिवामूलंसर्वत्रयविशीध

नमिति ॥ शरणम् । शृ० । कृमुद्

त्यादिना० इण् । शारिरस्वस्थाः

। अन्वभ्योपीतिवः ॥

शारिचूडखला । स्त्री० पाशकविश्री

षि । पञ्चम्याम् ॥ यथा । चुच्चरी

तिन्तिडीद्यूतं० पञ्चमीशारिचूड

खला । नयपीठीचाष्टकाङ्गो० नयः

स्त्राकायपुत्रकः । एतेपाशकभेदाः

स्यु० गंयकीलाहसीपिच । इति

शब्दरखावली ॥

शारी । स्त्री० शारिपदार्थे ॥ कुशाया

म् ॥

शारीरः । पुं० जीवे ॥ म० हृषि ॥ वि०

देहनि । शरीरेभवः शरीरेकाता

या । अण् ॥ कर्मविशेषे । शरीर

स्थितिमात्रप्रयोगने० स्त्रीपीनाच्छा

दनादिग्रहणभिघाटनादिक्रमेयति

स्मृतयास्त्राभ्यनुज्ञाते ॥ शारीरंके

वर्लकर्मकुर्वन्नाप्नोतिक्लिष्टमिति

भगवदुक्तेः । शरीरप्रधानेः कर्मा

दिभिः साध्येचकर्मणिनतुकेवले

नशरीरेण० पञ्चैतेतस्मद्वैतवद्रत्सु

क्तेः । शरीरमात्रसाध्येचकर्मणि

॥ तपोविशेषे ॥ यथा । दिवहिनसु

शाङ्गः

शाङ्गलसितम्

रुप्राप्तपूजनं शौचमाकर्षम् । ब्रह्म
चर्यं महिंसा च शरीरं तप उच्यते ॥
शरीरकः । पुं० जीवे ॥ शरीरमेव
शरीरकम् । तत्रभवः । चण्
॥ शरीरकभाष्यमित्त्वभेदोपभा
रात् ॥

शरीरकसूचम् । न० उत्तरमीमांसा
याम् । अथातो ब्रह्मजिज्ञासेत्या
दिव्यासप्रणीतेषु० जीवभाषात्स्य
यादिषु वेदान्ताद्यं सङ्घषयाक्येषु ॥
शरीरक्यो जीवः ससूच्यते यादातव्यं
न निरूप्यते स्तानीति व्याख्यानात् ॥
शरीरकौषः । पुं० गन्धविशेषे ॥
शरीरकमधिगत्यकृती गन्धः । अ
धिगत्यकृते गन्धप्रत्यर्थे० उधाणः ॥

शारुक् । वि० हिंसके ॥

शाङ्गः । पुं० शर्करायाम् ॥

शाङ्गः । पुं० दुग्धफले ॥ शर्करा
रामिण्डे ॥

शर्करः । पुं० दुग्धफले ॥ शर्करेव
। शर्करादिभ्योश्च । शर्करान्वित
देशे । शर्करायाम् । शर्करिके ॥
शर्कराख्ये । देशे कुविलक्षणेति
चादौ ॥ वि० शर्करासम्बन्धि
नि ॥

शाङ्गराज्यः । पुं० जनाख्ये ॥

शाङ्गराज्यपत्यम् । गोत्रापत्ये०
गर्गादित्वाद्यञ् ॥

शाङ्गः । पुं० न० विष्णोर्धनुषि ।

कामुकमात्रे ॥ शृङ्खलविकारः ।

अनुदासादेशे खञ् ॥ पुं० पक्षि

वि ॥ शृणाति । शृ० । गणश

कुनावितिगश्च० तस्यनुट् । अचो

अण्णित्तीतिधातोर्द्विः । वि०

शृङ्खलसम्बन्धि ॥ न० चाद्रङ्के ॥

शाङ्गधन्वा । पुं० विष्णौ ॥ इन्द्रि

याद्यहङ्कारात्मकां० शाङ्गनामधनु

र्यस्य । धनुषश्चेत्यनञ् । यथा

। भूतादिमिन्द्रियादिसृष्टिधाहङ्कार

मीश्वरः । विभक्तिं शङ्करमेवशाङ्गं

रुपेण च स्मिन्ति मिति वि० पु० ॥

शाङ्गपाणिः । पुं० विष्णौ ॥ शा

ङ्गपाणौयञ्चसः । प्रहरणार्थस्यः

परिनिष्ठासप्तम्यादिति पाणेः परनि

पातः ॥

शाङ्गी । पुं० विष्णौ ॥ शाङ्गमन्त्रा

स्तौ । अत इति ठनादिति० ब्रुजिः

॥ धन्विनाथे ॥

शाङ्गः । पुं० व्याघ्रे ॥ पशुविशे

षे ॥ राक्षसे । उत्तरस्थितः स

चने ॥ यथा० राजशाङ्गलः ॥

अनौ । चिचये ॥ शारयति । शृ०

स्वार्थविषयः क्षिप् । द्रव्यते । दूढ

परितारमे । अन्तर्भावितव्यर्थः ।

वाङ्मलकाद्यञ् । शार्चासौदृलथ ।

यथा । शृणाति । पिच्छादित्त्वद्वा

च् । वाङ्मलकाद्यञ् । वृषिः ॥

शाङ्गलसितम् । न० धृति १८

शास्ता

साङ्गक ॥ शङ्कलीसदृशे । श
 ष्कलीव । अङ्गुल्यादिभ्यश्चक ॥
 शासकः । वि० शासनकृति । उ
 पदेष्टरि । शास्तरि ॥ शास्ति ।
 शासु० खलज् ॥
 शासनम् । न० राजदत्तोर्व्याम् ॥
 लेखे । लिपौ । लेखायाम् ॥
 आज्ञायाम् । प्रवर्त्तनायाम् ॥
 शास्त्रे । शास्त्री ॥ पत्रे ॥ श्रुति
 रूपेभ्यराज्ञावले ॥ शासुच्यनुशिष्टौ
 । ल्युट् ॥ । वि० । शासयि
 तरि ॥ षिजन्ताच्छासेनन्त्यादि
 । त्वाङ्गाः ॥
 शासनहरः । पुं० राजदूते । आज्ञा
 वाहके ॥
 शासितः । वि० कृतशासने ॥
 शासिता । वि० शासनकृति । उ
 पदेष्टरि । शास्तरि ॥ ब्रह्मादिस
 स्वपर्यन्तस्य । चेतनचितनस्य । स
 गतानियन्तयन्तयामिणपरमात्मनि
 ॥ योयमन्यादौनामौष्णादिनिय
 मोयथादित्यादौनाममथादिनिय
 मोयच्चकर्मणाफलप्रतिनियतमेतत्
 सर्वपरमात्माधीनमस्ति ॥
 शास्तिः । स्त्री० आज्ञायाम् ॥ रा
 जदण्डे शासु० । वाहलकात्
 । तप्रत्ययः इत्वाभावश्च
 शास्ता । पुं० उपाध्याये ॥ पितरि ॥
 राजनि ॥ हृदि ॥ समक्षभद्रे ।

शास्त्रम्

जिने ॥ वि० शासकी । देशके ।
 शासितरि ॥ शास्तिविनेवान्
 इति० शास्ता । तन्वृत्तौर्भासिघ
 दाःदभ्यः संज्ञायाम् । निटाविति
 तन्० ढञ्वा । नम् । दिग्विषय्यु
 त्यत्तिपक्षे निबन्धार्थत्वाद्गदौर्षः ।
 पितृभू० शास्त्रुशब्दः । बोधाता
 चाविधाताचपौराणौजगतः पत्नी
 हीपास्तारौचिलोकेऽस्मान्धर्माधर्मौ
 प्रकीर्त्तितावितिरङ्गपुराणेतुख्व
 ल्त्वावितिद्विष्वोध्यः ॥ प्रशासि
 तरि । ईश्वरे ॥ सर्वेषांविधाश्रमा
 षांतत्रतत्रकर्मस्यधिकृतानांश्रुत
 सुत्यादिभरनुशिष्टिकरीतीतितया
 । शासियंशपिसिट्कस्तयापिबहुत
 रप्रयोगानुरोधादतिव्यसागमशासन
 मितिज्यायात् ० शासितस्तुभितेव्या
 दिङ्गन्दिनिपातनाद्देडभावः ॥
 शास्त्रम् । न० । आज्ञायाम् । नि
 देशे ॥ आगमे । वेदे । शिष्येण
 अनुशिष्यतेऽपूरोर्धविभ्यतेऽनेनेति
 शास्त्रेभ्येऽप ॥ वेदेऽपजोविपु० स्मृ
 तिपुराणापमादिषु ॥ एकप्रयोग
 मोपनिषदोऽग्नेपार्थप्रतिषोदके ॥
 ऊन्दोव्याहारेषामिधानकीपकजाप
 तुर्गंमधतुरगखडादिशब्दयस्या
 शास्त्रादिभवन्ति ॥ प्रहतिर्वानिष्ठ
 शिर्वाणित्येनकृतकीनपा । पुंसांवि
 नोपदिश्येतच्छास्त्रमभिधीयते ॥

शास्त्रम्

तच्छास्त्रं विविधं प्रोक्तं सात्त्विकादि
विभेदतः । यथाऽऽत्तदेवीभागवते
। सात्त्विकंतत्त्ववेदान्तं मौमांसारा
। असंमतम् । तामसं न्यायशास्त्र
। अहंत्वादाभिधन्वितमिति ॥ त
। आध्यात्मशास्त्रातिरिक्तशास्त्रनिन्दा
यथाक्खान्ते । षड्दर्शनमहा
केपेपतिताः पश्यः प्रिये । पर
मार्थं न जानन्ति पशुवाग्निवन्विताः
। वेदशास्त्रार्थवेधैरेड्यमाना इत
स्ततः । षड्भिर्नियमयसांस्ति
छन्ति षिक्खुत्ताकिंकाः ॥ वेदागम
पुराणेषुः परमार्थं न वेत्तियः ।
विडम्बकस्य तस्यै त्रतत्सर्वकाकभा
पितम् ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयमिति
चिन्तासमाकुला । पठन्त्यहनिंशं
देनिपरतत्त्वपराडसुखाः ॥ वाक्य
चन्दोनिवर्त्य न कायव्यालक्षारशा
भिताः । चिन्तयादुःखिताम्
टास्ति छन्ति व्याकुलीन्द्रियाः ॥ अ
न्यथापरमेतत्त्वंगनाः किञ्चिन्ति
चान्यथा । अन्वथाशास्त्रमहावीर्या
व्यां कुर्वन्ति चान्यथा ॥ कथयन्त्यु
न्मनीभावं स्वयं नानुभवन्ति च । अ
दृष्टारहता । केचिदुपदेशादिपरिर्जि
ताः ॥ पठन्ति वेदशास्त्राविधेय
न्ति परस्परम् । न जानन्ति परतत्त्व
दर्शनापरसंयथा । शिरोवहति
पुष्पापिगम्भं जानातिनासिका ।

शास्त्रम्

पठन्ति वेदशास्त्राविदुर्लभैर्भाववै
धकः ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वात्
। शोस्ते पुमुद्यति । गोपः क
च गतीहानेकूपं पश्यति दुर्मतिः ॥
ससारमोहनशायशाब्धे धीनहि
द्यमः । न निवर्त्ते ततिमिरंकदा
चिद्दीपवाचंया । प्रज्ञाहीनस्य पठ
नमभ्यस्य दर्पणं यथा । देवीप्रज्ञा
यतः । शास्त्रं तत्त्वज्ञानस्य साधनम्
। अयतः पृष्ठतः केजित्पाश्र्वी
रितिकेचन । तत्त्वमीदृक्तादृगि
तिविद्यदन्ति परस्परम् ॥ सद्ब्रह्मा
दानशीर्षादिगुणैर्विख्यातमानवः
। ईदृशस्तादृशं प्रतिदूरस्थः कथ्यते
जनः ॥ प्रब्रह्मसङ्गं नास्ति वाचं
यायच्छप्रिये । एवमेवास्मत्सम्
टास्ते दूरस्थानसंशयः ॥ इदं ज्ञा
नमिदं ज्ञेयं सर्वतच्छ्रोतुमिच्छति ।
दिव्यं षं सप्तसुयुः शास्त्रान्तं नैव
गच्छति । वेदान्तनेत्रशास्त्रावि
वाल्पायुर्विप्रकीटयः । तस्मात्
सारं विज्ञानीयात् धीरहंससुखात्म-
सः ॥ अम्यस्य सर्वं शास्त्राणितत्त्वं
ज्ञात्वायत्तुदधिमान् । पलाशमिव
धान्यार्थी सर्वं शास्त्राणिसन्वजेत्
। यथाऽऽसृतेन दृष्टस्य नादारेपयोजन
म् । तत्त्वज्ञस्य तदादेविनशास्त्रे
अप्रयेजनम् । न वेदाध्ययनान्मु
क्तिर्न शास्त्रपठनादपि । ज्ञानादेव

शिक्षा

शितिः

शित् ॥ मधुशिशोः स्वच्छिचितं रक्तपि
त्तप्रसादनम् ॥

॥ सुरोद्ये स्वप्रत्ययः ॥ टाप् ॥

शिक्षितम् । न० भूषणध्वानि । नूपुर
शब्दे । शिक्षनम् । शिञि० । ता
लव्यादिः । भावेत् ॥ ॥ त्रि० श
ब्दाश्रयाने । कर्त्तरि क्तः ॥

शिक्षिनी । स्त्री० मौढ्याम् । धनुर्गु
र्षे ॥ शिङ् क्तः । शिञि० । भावशब्द
के शिनि ॥

शिखण्डाक्षी । स्त्री० खाद्यद्रव्यविशेषे
राजिकायुक्तैः सर्षपसखरसैर्वा मूत्र
कद्रवैर्निष्पन्नमाकृत्यपिष्टकैः ॥ यथा
। शिखण्डाक्षीराजिकायुक्तैः स्यान्मू
त्रकद्रवद्रवैः । सर्षपसखरसैर्वापि श
क्तिपिष्टकसंयुतैः ॥ सहितेरिति शि
यः । शिखण्डाक्षीराधनीगुर्षीपिष्ट
शेषाक्षीसूता ॥ इति राजनिघ
ण्टः ॥

शितः । चि० दुर्बले । कृषि ॥ तीक्ष्ण
। निशिते । शायते स्म । शीतनूत्र
रथे० शैलगतौ वा । क्तः । शिच्छो
रिति वित्त्वम् ॥

शितद्रुः । स्त्री० शतद्रुनशाम् ।
चौरमोरटे ॥

शितशुकः । पुं० यवे । मोधुमे ॥ शि
तंशुकं यश्च ॥

शिताद्यः । पुं० कण्टके ॥

शितिः । पुं० मूर्जे ॥ चि० सिद्धे ।
धवले ॥ च० सते । श्यामले ॥ शी
यते० शिनातिस्त्रया । शिञ् निशा

शिशुमूलम् । न० शिभाञ्जनवटाया
म् ॥ अस्य गुणाः । धीतंकुम्भरदन्त
दोषसदृशं सन्ध्यात्तैजासुरीराशौ
सङ्घमित्तं शिथररसंमूलं नवं शिशुज
म् । तक्षाः शोषदुग्धास्त्रुजे निविशिते
शोषेन्द्रचूडप्रियापादः शोषहरिण्युर
श्चित्तशिराथः प्राचिकाक्षिपुमान् ॥
शिशुमूलन्तुषातसंघे प्रमथो विनाश
नम् । शमनं क्षायुरीगश्यापित्तकृत्
कफनाशनम् ॥

शिशुनीमः । न० शिशुजे ॥

शिङ्ग्राणम् । न० नासिकाः मले ॥
शिङ्ग्यते । शिञिपाः प्राणैः । आ
थकीलूधुशिङ्गिधाञ्भ्यः । पृषोद
रादित्वात्पथे कलीपः ॥ पुं० श्रे
ष्ठाणि ॥ न० वाचपात्रे ॥ शीघ्रम
ले । संहृरे ॥

शिङ्ग्राणकः । पुं० श्रेष्ठाणि ॥ न० ना
सिकामले ॥ शिङ्ग्यते । शिञि०
। आथकीलूधुशिङ्गिधाञ्भ्यः ॥

शिङ्गिणी । स्त्री० नासिकायास् ॥

शिङ्गितः । पि० प्राते ॥

शिङ्गः । स्त्री० शिङ्गवे ॥ स्निग्धाः सु
शिङ्गवे नमिषाचवेणवः ॥ शिञेः
जिप् ॥

शिक्षा । स्त्री० भूषणप्रत्यये । धनुर्गुर्षो
॥ शिक्षनम् । शिञिच्यन्ते शब्दे

शिविषिष्ट :

ने । क्लिन्० क्लिज्वा । शतैः सौ
चात्० क्लमितमिशतिसक्तामत
इत्येति० इन्सप्तकित्० अतइदा
देशावा ॥

शितिकण्ठः । पुं० शर्मा । ईशि ।
शिवे ॥ शितः कालः कण्ठोऽथ
॥ दाल्घुइखगे ॥

शितिचरः । पुं० सुनिघण्टाशक्ति ॥

शितिचारः । पुं० शाकविशेषे ॥

शितिष्कटः) पुं० हसे ॥
शितिपक्षः)

शितिसारः । पुं० तिन्दुके । स्फूर्जं
के । तैट्० इ० प्र० हघे ॥ शि
तिः कालः सारोऽमज्जायस्यसः ॥

शितिसारकः । पुं० शितिसारे ।

शिविलम् । वि० श्वथे । ढोला इ०
भा० । न० अद्बन्धने ॥ श्वथ
वन्धे । सथोऽमिशेषे ॥ श्वथो
चने । अन्निरश्विरश्विविलितिकि
रप्० उपभायादुत्वम्० रफलोप०
प्रत्यपरफस्यलत्वञ्चनिपात्यते ॥

शिविलित । वि० विद्धं शिवे ॥

शिविः । पुं० सोत्यकेः पितामहे०
अत्रियविशेषे ॥

शिविनप्ता । पुं० सात्यथौ ॥ शिवे
नृणां ॥

शिविः । पुं० रम्भौ ॥ पशौ ॥ पा० ॥
वाचुलथात्किः ॥

शिविषिष्टः । पुं० खनगौ । खल्वा

शिव्या

टे । दुर्धर्मणिपिनाकिनिशिवे ॥

विष्णोःयथा । शैत्याच्छयनयोगा

अशौतवारिप्रचक्षते । तत्पानोद्

ज्याश्चैयशिवीरश्मयोमताः ।

तेतुप्रवेशाद्विद्धं शः शिविषिष्टइहे

च्यते ॥ शिविपु० रश्मिपुपशुपुवा

विष्टप्रतिष्ठितोयञ्चरूपेति तथा ॥

शिवः । पु० कालिकापुराणप्रसिद्धं०

सरिषरविशेषे ॥

शिव्रा । स्त्री० अर्बनादेशप्रसिद्धपुण्य

सरिद्धिषे ॥

शिव्का । स्त्री० वटादिद्रुमार्णानटायाम्

। मूले ॥ सरिति॥ सारिकायाम् ॥

मातरि ॥ शतपुण्यायाम् ॥ हरिद्रा

याम् । शिवे । चाङ्गुलयात्० शी

डः फक्त्इखश्च ॥

शिव्काक । पुं० पद्ममूले ॥

शिव्काकन्दः । पुं० करहाटे । पद्म

मूले ॥ शिव्कामूलतदपरिहः तस्य

हितः कन्दोमूलम् ॥

शिव्काधरः । पुं० शाखायाम् ॥

शिव्काधरा । स्त्री०

शिव्कावहः । पुं० वटवृक्षे ॥

शिव्कडी । स्त्री० खुपविशेषे । मति

दायाम् । द्रवत्पत्याम् । वात

घ्नान् । शुच्यपुण्याम् ।

शिव्कः । पुं० रत्नचक्रमर्दके ॥

शिव्या । स्त्री० सन्ध्याम् । यौजगुप

त्याम् । सेमफली० इ० भा० ॥

शिलाजतु

याम् ॥ यथा । विदोपविद्यकुषार्थी
हरोवारिशिरौषिका ॥

शिलः । पुं० न० कश्चिथायार्थे । लू
नकीदारशेषवान्ते । मल्लार्थत्मका
नेकधान्योन्नयने ॥ शिलति । शि
लउच्छे । कौषण्वा । संज्ञापूर्व
कत्वाद्गुणः ॥

शिलकः । पुं० वेदप्रसिद्धे मुनिशिष्ये
षे ॥

शिलगर्भजः । पुं० पाषाणभेदशै ॥

शिलहट्टः । पुं० देशविशेषे ॥ यथा ।
गणेश्वरसमारम्भमही । दधन्तगणिवि
। शिलहट्टाभिधोदेशः पर्वततिष्ठ
तिप्रिये ॥

शिला । स्त्री० पाषाणे । प्रस्तरं ॥ म
नः शिलायाम् ॥ द्वाराघः स्थित
दाकण्डि ॥ सभाशौर्षे ॥ जपूरे ।
टाप् ॥

शिलाकर्षी । स्त्री० शलकौर्षी ॥

शिलाकुट्टः । पुं० पाषाणदारणे
शिलाकुट्टकः ।)

। टङ्गे । शिलाशट्० इ० भा० प्र० ॥

शिलाजम् । न० शैल्ये । लिङ्गे ॥

शिलाजतु । न० पर्वतलादीपधातुवि
श्रिधि । सिपाशीत० इ० भा० प्र०
। अक्षय्यादादौष्यया । मेरेयस्य
गिरिणमखलाह्मशिलाजत्व्वसर
। शिलाज्यधी ॥ निदाचवर्मसन्त
माधातुसारशराधराः । निर्वासव

शिलाटिका

त्प्रसुञ्जिततच्छिलाजतुकीर्त्तितम्
। सौवर्ण्यं राजतताम्रमायसश्च
तुर्विधम् । शिलाजत्वद्रिजतुचशै
लनिर्यासद्वयपि । गैरेयसखलश्चा
पिगिरिकञ्जैलघातुलम् । शिलाजं
कटुतिक्तोष्णं कटुपाकं रसायनम्
। छेद्विद्योगवहंशुभिकफमेहाग्निश
कर्कराः ॥ मूषकृच्छ्रधर्मज्ञासंवाता
सार्शासिपाण्डुताम् । अपस्मारतथैः
भ्रमादेशेऽधकुष्ठोदरकृमीन् । सौव
र्ण्यं तुलयापुष्यवर्णं भवति तद्रसात् ।
मधुरं कटुतिक्तोष्णं कटुपाकं रसा
यनम् ॥ छेद्विद्योगवहंशुवशौतलं
कटुपाकिक ॥ राजतपाण्डुरशौत
कटुपाकं खटुपाकिक ॥ तान्त्रं मधू
रकण्डाभंतीच्छनुष्यक्षकायते ॥ सौ
वर्ण्यं तुलयापुष्यवर्णं तत्तिक्तं लघुवर्णं भवे
त् । विपाकीकटुशंशीतं सर्षपं सुसुदा
हृतम् ॥ मत्तश्रीधनप्रपारोभावप्रका
शः दितीऽवेषः ॥ शिलायाजत्व
व ॥ पठौतत्पुरुषः ॥

शिलाजनी । स्त्री० कालाजनी
षी ॥

शिलाटकः । पुं० अष्टे । अष्टालके
॥ विषे । शर्ते ॥ इ० मे० नी०
शिलाट्टीरितिमुद्रितहेनचन्द्रं पा
ठः ॥

शिलाटिका । स्त्री० रत्नमुनर्वा
याम् ॥

शिल्पि :

शिलास्त्रजः । पुं० लौष्टे ॥
 शिलास्त्रिका । स्त्री० मूषायां ।
 शिलादद्दुः । पुं० शैल्ये ॥ शिला
 जतुनि ॥
 शिलाधातुः । पुं० सितोपक्षे । ख
 ख्याम् । सेलखली० इ० भा० ॥
 खखं गेरिके । सोनागेरु० इ० भा०
 प्र० ॥
 शिलापट्टः । पुं० वेपथ्याय शिला
 याम् । सिलद० भा० ॥
 शिलापुत्रः । पुं० घर्षयादि । सिद्धव
 द्वा० लोटा० इ० भा० प्र० ॥
 शिलापुष्पम् । न० शैल्ये । अस्मपु
 ष्ये । शिलाजतुनि ॥
 शिलाभवनम् । न० शिलापुष्पे ।
 शिलाभेदः । पुं० पायापभेदिनिष्ठ
 ध्वं ॥ यावभेदकाश्चि ॥
 शिलारत्ना । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥
 शिलावत्का । स्त्री० शौषधद्रव्यविशेषे
 । वल्कलायाम् । शैलगर्भायाम्
 । शिलावाक् । इ० भा० प्र० ॥
 शिलाव्याधिः । पुं० शिलाजतुनि ॥
 शिलासनम् । न० शैल्ये ॥ पायाय
 रचितासने ॥
 शिलासन्निः । पु० पर्वतगङ्गरे ।
 गुहायाम् ।
 शिलात्तारम् । न० लोष्टे ॥
 शिलाजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शिल्पिः । पुं० भूर्जपत्रहृद्वे । स्त्री०

शिलीपदः :

द्वाराधः स्थितकाष्ठे ॥
 शिलिन्दः । पुं० मत्स्यविशेषे ॥ य
 धा । शिलिन्दः श्रेष्ठीवल्ग्योवि
 पाकेमधुरीगुरुः । आमवातकरो
 हृद्योभतपित्तहरोमतः । इ०
 रा० भः ॥
 शिली । स्त्री० गण्डूपद्याम् । स्त
 न्मशीर्षे ॥ द्वाराधः स्थितदाकृषि
 ॥ शिलति । शिल० । इगुपधि
 । तिक् । जातिरस्त्रीति० लोम् ।
 शिलीन्ध्रः । पुं० मत्स्यविशेषे ।
 चित्रफले ॥ यथा । शिलीन्ध्रः
 श्रेष्ठीवल्ग्योविपाकेमधुरीगुरुः ।
 वातपित्तहरो हृद्ययामवातकरश्च
 सः । तरुभेदे ॥ न० क्वकि ।
 क्वकाके । कदलापुष्पे ॥ त्रिपु
 टास्थे ॥
 शिलीन्ध्रकम् । न० दिल्लीरे । गी
 मवल्ग्यिकायाम् ॥
 शिलीन्ध्रो । स्त्री० विहगोविशेषे ॥
 गण्डूपद्याम् ॥ मृदि ॥
 शिलीपदः । पुं० श्लोपदाभिधपाद
 रोगे । पादवेल्ग्यीके । शीद० इ०
 गौ० भा० प्र० । पीलुपाय० इ०
 भा० ॥ अक्षधिप्रकृष्टनिदानं सा
 सान्यलक्षणात् । पुराणेदकम्
 विष्टाः सर्वसुपुत्रशीतलाः । ये
 दिशस्ति पुत्रायन्ती श्लोपदानिविशेष
 तः ॥ यः सञ्जरीवत् क्षणजीम-

शिवध्वजम्

रितः शतहस्तप्रमाणे सिद्धस्थाने ।
 तदुक्तं श्रीमहाभारते । यथा ।
 सिद्धरूपधरं शम्भुं परितो दिग्बिन्दु
 च । शतहस्तप्रमाणे न शिवध्वजं
 प्रकीर्तितम् ॥ अथ महाभारतम
 पि । ईशध्वजं महापुरुषसर्वतीर्थी
 शमीक्ष्यते । यथा मरानिराजत्ये
 सर्वतीर्थानामर्थादा ॥ अथ महाभ
 शिवध्वजे यो वसेत्तु भावतत्परः ।
 स सर्वपापनिमुक्तो यात्यन्ते परराज
 यम् ॥ अथ यत्प्रायस्कर्म स्वल्पं
 वा बहुलं तथा । प्रभावाद्दधुर्जटेस्त
 स्यतत्तत्कृतिगुणं भवेत् ॥ यत्र
 तत्र कृतात्पापान्मुच्यते शिवसन्नि
 धौ । शेषतो न कृतात्पापं श्वलेप
 समं प्रिये । पुरश्चर्याजपदानंथाहं
 तर्पणे यत्र । यत्करेति शिवध्व
 जे तदनन्त्यायकल्पते ॥ पुरश्चर्याश
 तं कृत्वा यद्विशिदिनेशयोः । य
 त्पानं तदवाप्नोति सकृच्छ्रुत्वा शि
 वान्तिकी । गयामङ्गप्रयागे पुकीटि
 पिण्डप्रदानरः । यत्प्राप्नोति तद
 वै ससहस्रपिण्डप्रदानरः ॥ अति
 पातकिनो यत्र महापातकिनश्च यैः ।
 शेषतीर्थैस्तथा वास्तं पिथान्ति परा
 हतिम् ॥ लिङ्गं त्रीजगन्नाथिविद्या
 श्रीदुर्गायासह । यथासातत्यं तद्य
 निभुवनानि चतुर्दश ॥ स्यात्पितृ
 शकमाहात्म्यं किञ्चिदेतत्प्रकाश

शिवदाह

तम् । अनादिभूतभूतेश्वरसिद्धिमा
 वागयोपरः ॥ महापीठे स्ववाचां
 यामस्पृश्यस्पर्शदूषणम् । विद्यते विद्य
 तेनैतन्निद्ररूपधरेऽहरे ॥ यथा चक्रा
 चनेद्विकोपिदेधानविद्यते । शि
 वध्वजे महातीर्थे तथा लानो ह्येवालि
 की ॥ बहुना किमिच्छिते नतथायो
 सखमुच्यते । प्रभावः शिवलिङ्गस्य
 मया वक्तुं न शक्यते ॥ अथुक्तविदि
 तं लिङ्गं युक्तं वेदिकया प्रिये । सा
 धकः पूजयेद्गन्तव्यं स्वामीष्टफल
 सिधयेदिति ॥

शिवगतिः । पुं० भूताहं शिवे ॥
 शिवधर्मः । पुं० महालयहे ॥
 शिवद्वारः । त्रि० महालयद्वारं । श्री
 मङ्गरे ॥
 शिवचतुर्दशो । स्त्री० चतुर्दशोक्तं
 व्याशङ्कतविशेषे ॥ फाल्गुनक
 ष्याचतुर्दश्याम् । शिवरात्री ॥
 शिवज्ञा । स्त्री० शिवोपासिकायाम्
 च मन्त्रायाम् ॥
 शिवज्ञानम् । न० शुभाशुभकालवि
 धकयाधे ।
 शिवगतिः । स्त्री० कल्याणकारि
 ण्याम् । श्रीमङ्गलम् ॥
 शिवदः । वि० परमसुखदे ॥
 शिवदत्तम् । न० विष्णुवक्त्रे । त्रि०
 शिवेन शिवायवादेत्तद्रव्यमात्रं ।
 शिवदाह । न० देवदारुवर्धे ॥

शिवमष्टाकरः

शिवदूतिका । स्त्री० मातृकापिश्रिषे ।
 शिवदूती । स्त्री० भवान्याम् । दुग्
 याम् । यतानियुक्तौदौत्थेनतयादे
 व्याश्रियः स्वयं । शिवदूतीतिक्त्वा
 केस्मिन्नतसाख्यातिमागता । शि
 वेनदूतघतिसन्देशम्प्रापयतीत्यर्थे
 • गौरादेराकृतिगणत्वान्डीष् ।
 बहुव्रीहौतुटाप्स्याद्विवाहः । व
 स्तुतश्च । दुनातेदुंनानिभ्वांशीर्षं
 तिगिष्ठायांशीर्षेसत्वल्पसन्देशप्रापक
 त्वविवक्षायांक्लादल्पाख्यायामिति •
 बहुव्रीह्यापिडोपसम्भवति ॥ मा
 तृभेदे । योगिनीविशेषे ि
 शिवद्रुमः । पुं० बिल्ले मालूरुवृक्षे •
 शिवद्विष्टा । स्त्री० केतव्याम् ॥
 शिवधातुः । पुं० पारदे ॥
 शिवनाभिः । पुं० शिवलिङ्गविशेषे ॥
 शिवपुराणम् । न० उपपुराणविशेषे •
 शिवपुरी । स्त्री० काश्याम् ॥
 शिवप्रियः । पुं० वक्रद्रुमे ॥ स्फटि
 के । धत्तूरे । धत्तूरुधूत्तरुषो
 न्दुनिवासयोग्यस्थानेषिणाशपति
 नादिनिवेशितासिः । किंकरवाणि
 शिकसन्तिसमः प्रयातिकिंवाशि
 रुलसतिकिंदूपदः स्तवनि ॥ न०
 रुद्राक्षे ॥ वि० शिषेष्टेद्रव्ये •
 शिवस्थप्रियः ॥

शिवप्रिया । स्त्री० उनायाम् •

शिवमष्टाकरकः । पुं० सर्वथाना

शिवरात्रिः

श्रीशिते ॥

शिवमष्टकः । पुं० अर्जुनपादपे ।
 शिवमञ्जिका । स्त्री० यमुके । वक्रवृक्षे •
 शिवमञ्जी । स्त्री० वक्रवृक्षे • शिवप्रि
 योमञ्जी ॥

शिवरसः । पुं० अग्नीदकजे । चि
 रात्रस्यापिरात्राम्बुरसि ॥

शिवरात्रिः । स्त्री० शिवचतुर्दश्या
 म् ॥ अस्यामुपवासः प्रधानम् ।
 यथा । नस्त्रानेननवस्त्रेणनधूपेन
 नपार्चया । तुष्यामिनतथापुष्पै
 र्यथातत्रोपरसतः । ततोरात्रौ
 प्रकर्त्तव्यंशिवप्रीणनतत्परैः । प्र
 हरेरस्त्रानंपूजाथैवविशेषतः शै
 वीवापैष्यविामपियोथात्यादन्यपूष्
 कः । सर्वपूजाफलंजन्तिशिवरा
 त्रिचतुर्दश्याः ॥ शिवरात्रिप्रतीका
 लशुचिमाह । यथा । माघंनिशी
 घानुगताचतुर्दशीपक्षेऽपरेथाशिव
 रात्रिसंज्ञिका । भवेत्पुष्यासज
 यापिशऽप्रयायुताचरिक्ताप्रविहाय
 पारणा ॥ यद्दानिशीघ्रश्यामिनी
 भवेच्चतुर्दशीसापरपूर्वाशक्तमात् ।
 त्र्यश्वत्वाद्दुतसुततदयावत्प्रोविधि
 याकिलकालवेदिभिः ॥ इति श्यो
 तिर्विंशतिभरणम् • जयन्तीशिवरा
 त्रियकार्यभद्रनयान्विते । कृत्वी
 पवासंतिथ्यन्तेतद्वाहुर्वाच्यपारणम्
 । तिथ्यन्तपारणं तुजयन्तीमाचपर

शिव

म् । चतुर्दशमेवपारणम् । यथै
 क्षम् । ब्रह्माण्डोदरमध्येतुयानिती
 यानिसन्निवै । पूजितागिभङ्गो
 हभूतापारण्येक्षतेइति ॥

शिवलिङ्गम् । न० महादेवस्यशिश्रे ॥

शिवलोकः । पुं० कैलासि ॥

शिवशङ्खः । वि० शिवप्रिये ॥ शि

वशङ्खभः । शिवेशङ्खभोस्यथा ॥

शिवशङ्खभा । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

शिवशङ्खिका । स्त्री० लिङ्गाम् ॥

शिवशङ्खो । स्त्री० श्रीशङ्ख्याम् ॥

लिङ्गिन्याम् ।

शिवशासनः । पुं० वृषभे ॥

शिवशीलम् । न० पारदे ॥

शिवशीखरः । पुं० शङ्खुने ॥ श

खरे ॥ शिवसस्तके ॥

शिवसायुज्यम् । न० शिवेनसहयोगे ॥

शिवसुन्दरी । स्त्री० भवगैरिन्याम्

। गौर्याम् ।

शिव । स्त्री० गौर्याम् । भवान्याम्

। यथा । शिवामुक्तिः समाख्या

सायोगिनामेक्षणाभिनी । शिव

यथांनपेक्षेवीशिवशिक्षेततः स्मृ

तेतिदेशोपुराणम् ॥ अपिच । शि

वाकल्याणरूपाशिवदाशनिप्रि

या । प्रवेदातरिवाशब्दः शिवातेन

प्रकीर्तितेतित्र० यै० पुराणम् ॥ पु

नथ । शयकल्याणशचनदरेवीत्कू

टयाचकः । सम्पुष्टाचकस्यैथवा

शिवाम्ना

कारोदाढवाचकः । शैवः सङ्

घोत्कृष्टदानीशिवतेनप्रकीर्तिता

। श्वराशिसूर्तिस्तीशिवतेन

प्रकीर्तितेतिचत्र० यै० पु० ॥ भा

त्वानुभूतिनिष्ठातावैतमापविद-

र्णिताः । तेषाम्पिस्थाभगव्ये

नामित्वंसर्वोत्तमाशिवेत्सुमासंदि

ता ॥ मुक्तौ । फेरौ । सक्तुमणा

याम् ॥ भाटामलौपथी ॥ अभ

यायाम् ॥ आमलक्याम् ॥ श

न्याम् ॥ हरिद्रायाम् ॥ दूर्वाया

म् । गोरिषनायाम् ॥ बुद्धिशक्ति

विशेषतारायाम् ॥ शिवमख्यस्याः

शिवोद्विभक्तत्वेनयस्याइतिथा ।

अश्याद्यच् । शिवः शिवावा

देशताप्रतिपत्त्याः अश्याद्यच् ।

शकुनावेदकत्वात् ॥ शिवकरीति

। तत्कारोतीतिविच् । पचाद्यच् ॥

शिव्यतिथा ॥

शिवाद्यम् । न० रुद्राद्ये ॥

शिवपाटिका । स्त्री० वंशपत्न्याम् ॥

शियाजकम् । न० सैन्धवे । वि०

शिवस्ये ॥

शिवानी । स्त्री० जयनगोष्ठे ॥ दु

र्गायाम् ॥

शिवपीठः । पुं० चन्द्रमसि । प

दाद्यच् । शिवयथापीठः ॥

शिवप्रियः । पुं० श्यामे ।

शिवाम्ना । स्त्री० शमीष्ठे ॥

शिविरम्

शिवारातिः । पुं० सारमेये ॥
 शिवास्तम् । न० शृगोल्यानिनादे ॥
 शिवालयः । पुं० हरमन्दिरे ॥ र
 क्ततुलस्याम् ॥ श्मशाने ॥
 शिवास्तुः । पुं० शृगाले ॥
 शिवास्तृतिः । स्त्री० जयन्तीवृक्षे ॥
 शिवाह्लादः । पुं० वक्रवृक्षे ॥ शि
 वस्थानन्दे ॥
 शिवाह्वयः । पुं० पारदे चि० शिव
 नामके ॥
 शिवाह्वा । स्त्री० रुद्रजटाशाम् ॥
 शिविः । पुं० उशीनरदेशाधिपती
 भूपतिवरे ॥ चौशीनरे ॥ उदारी
 यमहीपतिर्येनस्रमांसंश्रेयायदत्वा
 शरणागतः कपोसारक्षितः ॥ भू
 लंपववृक्षे ॥ व्याडे । हिंस्रपथी ॥
 शिविका । स्त्री० यात्रयाने । भ्रपा
 न० छीला० चौपाला० पारकी० इ
 त्यादिभाषाप्रसिद्धे बहुविधे । शि
 वीरथे ॥ शिवैष । शिवंकरोतिधा
 । सत्कारोतिष्यन्तात् ० खलु ॥
 शिविरम् । न० युद्धविभागि ॥ नि
 धिने । चागन्तुकसैन्यपसती ॥ सीना
 यावासस्थाने ॥ राजनिवेशे ॥ अ
 यशिविरलक्ष्यम् । श्रीभगवानुवा
 च । शिविरं परिखायुक्तमुच्चैः प्राक्का
 रथेष्ठितम् युक्तवाद्यशरसिंघपा
 रपुरस्कृतम् ॥ युक्तं चिपैर्विचित्रैश्च
 क्वाचिमीशकपाटकैः । निषिद्धघर

शिशिरः

शितंप्रसिद्धैश्चपुरस्कृतम् ॥ सुत
 चयंचन्द्रवेधं प्राङ्गणस्यतथेवचे
 ति । विशिवोन्नतवैधर्त्तद्वष्टव्यः
 कृष्णखण्डकी १०२ चाध्यये ॥ शव
 मूल्यच । शवमती । वाहुलक्यात्कि
 रष् ० अतइत्वञ्च ॥ यथा । शिरये
 राजसन्तान्स्मिन् । शीङ्खुप्ते ।
 वाहुलक्यात्किरष् । शीङ्खुगुण्य
 ल्यञ्च ॥
 शिवी । स्त्री० गौर्याम् ॥ पुं० गौडी
 च् ॥
 शिवीरथः । पुं० शिविकाशाम् ० इ
 ० शाली ॥
 शिवेष्टः । पुं० वक्रवृक्षे ॥ चि० शि
 वप्रिये ॥
 शिवेष्टा । स्त्री० दूर्वाशाम् ॥
 शिवशिशुः । चि० शिशुमिश्रौ । शि
 तैःसङ्गतादुप्रत्ययः ॥
 शिशिरः । पुं० हिमे । तुषारे ॥ छीपा
 न्तरप्रसिद्धयिरिविशेषे ॥ पुं० अ०
 षत्तुविशेषे । सपक्षपशुयोः । जाघ
 पास्तुनयोः । शम्पने । शीते ।
 हिमकूटे ॥ अस्तुशुभायथा । शिशि
 रः शीतलीऽतीवसूचोवाताग्निवृष्टे
 नः । अतिच । शिशिरं शीतलवृष्य
 शीतवातप्रकोपयामिति ॥ अतजा
 तथफलम् । मिष्टान्नभोगीमधुरप्र
 षादीशकतपुत्रादियुतः ॥ शुष्कान्तः
 । क्रोधीसुधीषारुक्तीवरसच ॥ प्रसू

शिशुवृद्धि :

। पुत्रवर्धनार्थे ॥ शिशुवृद्धे । शिशु
द्विष्यत्ये । बाहुल्यकाष्ठितः श्रान्तम्
। अनिव्यत्यान्ननुम् ॥ यथा । श्वे
तितु निष्कृति । शिवतावर्धे । शिव
सिद्धं श्वेतानम् ॥ २ : सनीलुवृच
॥ कृष्णकर्मत्वमरीपाठान्तरात् । पा
पाचारिणि ॥

शिशुः । वि० प० ॥ साधुव्यवहा
रान्विते ॥ यथा । नपाणिधादृचप
लाननेवचपसीर्थातः । नचधाक्च
पलश्वचैवमिति शिशुवृद्धयम् ॥
शान्ते । स्वच्छान्ते । सत्कारचथा
दिनि । धर्मवाधिगतीये सुविदः स
परिवृद्धयः । शिशुदाम्नाक्षणात्तयाः
श्रुतिप्रत्यक्षहेतवः ॥ उच्यते ॥
शिशुवृद्धे । शिष्यत्वे । शि० ॥

शिशुमभाचार । पु० पार्थव्यवहारे ॥

शिशुपाचारः । पु० सदाचारि । साधु
व्यवहारे ॥ यथा । दानसत्यतपोऽ
क्षीमापिद्योव्यापूजनदमः । अष्टौ
तानिचरिदापिशिशुपाचारस्यनक्षय
म् ॥ शिशुयस्माच्चरन्त्ये नमनुः
सप्तर्षयश्चये । मन्वन्तरेषुसर्वेषुशि
शुपाचारस्ततः स्मृतः ॥ श्रुतिस्मृति
भ्यांविहितो धर्मो यथाश्मात्तकः ।
शिशुपाचारविषयस्तु धर्मः ससाधुस
स्मृतः ॥ शिशुनामाचारः ॥

शिशुवृद्धिः । वि० शास्त्राचार्यानुशि
ष्टमती ।

श्रीकरः

शिशुपरिग्रहः । पु० सत्कारव्यादि
भिः केनाप्यंशनामृष्टीते० यथा
दिवादे ॥ शिशुनामपरिग्रहायस्त्रो
न् ॥

शिशुः । स्त्री० आज्ञायाम् । शासने
॥ शासनम् । शासु० । क्षिवांति
ज्ञावादिभ्यः । शासदृद्धत्वेः ।

शिशुः । पु० छात्रे । अन्ति शासिनि
। शासनयोग्ये ॥ तल्लक्षणं यथा ।
ब्राह्मणः कायवसुभियुः सशुश्रूष
थीरतः । एतादृशगुणीयैतः शि
ष्यो भवति नारद ॥ देशताचार्यशुश्रू
षामनोवाक् कायकर्मभिः । शुष
भावीमष्टौत्साहीवीदाशिशुवृद्धिसृ
तः ॥ अपिच । शान्तो विनीतः
शुद्धात्माशुद्धावान्धारणक्षमः
। समर्प्यकृत्वीनसप्राज्ञ सच्चरितो
मती ॥ एवमादिगुणैर्युक्तः शिष्यो
भवति नान्यथेति ॥ शिष्यते । शा
सु० । एतिसुशास्त्रज्ञेषु । येषु ।
शासदृद्धत्वेः । शासिष्यसौति
षः ॥ पुत्रशिष्यधीस्तुल्यत्वं यथा ।
यथापुत्रस्तथाशिष्यो न मेदः पुत्रशि
ष्ययोः । तर्पणे पिण्डदानेषुमात्र
नेपरिप्रेषणे ॥ यथाग्निदातापुत्र
स्तथाशिष्यश्च निश्चितम् । इतीदं या
शुषशाखायासुवाचकमलीकवः ॥
श्रीः । स्त्री० शान्ती । शयने ॥

श्रीकरः । पु० वातश्रुताभ्युनि । वा

श्रीघ्रा

तास्तकले । अन्वुकर्यांषु ॥ श्रीका
ते । श्रीह्रसिधने । ताणव्यादिः ।
कथोररत्नितिव। पुनकादरन् ॥ ग०
सरखद्वये ॥

श्रीघ्रम् । न० उग्रीरे । गलदे । घदा
हे ॥ खरिते । लघुनि । घिमे
अरे । द्रुते । सखरे । चपरी । वृ
र्षे । अखिलम्भिते । आशुनि ॥ नु
र्षपययि। यक्रियाविशेषणदृष्टव्येव
त्मानः । जोवे । यथा० श्रीघ्रं
जुहेति । सखगामीतुवाच्यलिङ्गः
। यथा । कर्षीश्रीघ्राजरा० श्रीघ्रो
ष्टव्युः । श्रीघ्रत्रयस्तघेति ॥ शिष्टुति
० व्याघ्राति । शिधियाघ्राय । श्री
घ्रादशब्दितिरगन्तो निपातितः ।
चि० द्रुतगतौ ।

श्रीघ्रगः । चि० नभसृति । धायौ ॥
चि० खरितगामिनि ।

श्रीघ्रगामी । चि० आशुगमनशीले ।
द्रुतगतौ ।

श्रीघ्रचेतनः । पुं० शुनि । चि० ख
रितचेतनायुक्ते ॥

श्रीघ्रजन्मा । पुं० पूतिकरञ्ज ॥

श्रीघ्रपुष्पः । पुं० वक्रवृजे । अगस्त्या
गे ॥

श्रीघ्रवेधी । पुं० लघुवृक्षे । शिधिता
खे । आशुपरः दिनालक्ष्यवेधकान्
रि ॥

श्रीघ्रा । स्त्री० उदुखरपर्याम् । इत्या

श्रीतकरः

न० ॥

श्रीतः । पुं० वागीरे । अन्वुने । वे
ससहचे । श्रीतमछास्ति । अय
षाद्यप् । श्रीतावीर्येणलेपाहाउप
सनाद्य ॥ उदाग्नि । अरवारके ।
निम्बे ॥ पर्पटे । जपरि ॥ अशन
पर्याम् ॥ नरकास्तरे । चिमर्तौ
॥ न० चिमगुणे । जके ॥ खचे ।
दारधीनी० इ० भा० । श्रीतंतुपा
रवाग्रीरवह्वारद्रुगेधुचेत्यजयः ॥
चि० श्रीतपे । अलसिश्रीतस्पर्शे ॥
श्रीतविद्यतेऽस्य । आशंअद्यत् ।
विशेष्यीभूतः । श्रीतशब्दीनपंसक
न् । अन्निगद्भ्ये श्रीतः । इत्यंइ
त्वादीनिशेष्यीभूतस्तुश्रीतशब्दीवि
शेष्यनिघ्नः ॥ श्यायतप्रतिश्रीतः
। श्येड्गत्तौ । सावेकः । द्रवमूर्त्ति
स्पर्शयोः श्यप्रतिसन्नाताश्चम्
। हलप्रतिदोषः । श्योस्पर्शप्रति
पद्युंदासाद्वनिष्ठानत्वम् ॥

श्रीतकः । पुं० श्रीतकाले ॥ सताहु
ष्यश्रीते० इ० यावादिपुमाठान्
सुार्धेकान् ॥ अशनपर्याम् ॥ चि०
सुस्थिते । सुख्ये ॥ अलसि । दीर्घं
सुप्रियि । सन्दे ॥ श्रीतंकराति ।
श्रीताष्योर्भाकारिणीतिभान् । उ
शुचिके ॥

श्रीतकरः । पुं० अन्दे ॥ चि० श्री
हपपाणियुक्ते ॥ श्रीतकारिणि ॥

श्रीतधारम्,

श्रीतभीरु :

श्रीतकषायः । पुं० हिमकषायि । यथा
। च्चक्षुद्रव्यपलसस्यकषयिजलप
लैः सुतम् । शर्वरीसुपितः म
स्राद्धिमः श्रीतकषायकद्रवितवैद्य
कम् ॥

श्रीतकोलः । पुं० हिमशीर्षी । मार्गपी
षयोः । हिमन्त । शूषादकषयटक्शाया
श्यामास्त्रीद्रवकागुहम् । श्रीतका
लेभवेदुष्यसुष्याकालेचश्रीतकम् ॥
हिमन्तशिशिरत्वीः ॥

श्रीतकिरणः । पुं० हिमांशौ ॥ चन्द्र
मसि ॥ यथा । कान्ते कोयमुदितिश्री
तकिरणोजातः कुतोवारिधौकस्ती
सुन्दरिसीदरः करमहीदत्तत्वदी
ये फने । धन्यास्वयुवतीसतीकुल
यतीभ्रातापिधन्वस्तबद्रव्यश्रीपरि
हासकिलकलयामुग्धीहरिः पातु
वः ॥

श्रीतकुम्भः । पुं० करशीरे ।
श्रीतकुम्भी । स्त्री० बलजहचविशेषे ।
शिवलीलोपु० इ० गौ० भा० प्र०
। अस्याः पर्यायाशयथा । श्रीतलीश्रीत
कुम्भीवशुक्रपुष्यानलोग्रवेतिरवमा
ला ।

श्रीतकच्छः । पुं० जयविशेषे । यथा
। त्यहश्रीतपिपित्तोयत्यहश्रीतपयः
पिवेत् । त्यहश्रीतघृततपोत्वावयुम
द्यः परंत्यहमितयसकृत्तिः ॥
१ श्रीतधारम् । न० प्रवेतटक्षणे ॥

श्रीतगन्धः । पुं० प्रवेतधन्दने ॥
श्रीतगुः । पुं० चन्द्रे ॥
श्रीतचम्यकः । पुं० खातपर्णे । त
पंथे ॥ दिने ॥ दीमे ॥ दपंथे ॥

श्रीतपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकांशाम्
। सूर्यबक्ष्याम् ॥
श्रीतपाकिनी । स्त्री० महासमहाया
म् ॥ काकील्याम् ॥

श्रीतपाक्षी । स्त्री० शाल्यालके । सुष्मा
याम् ॥ काकील्याम् ॥

श्रीतपुष्पः । पुं० अर्कहृत्ते । शिरोधे
॥ न० परिपेले ॥ शैलेये ॥

श्रीतपुष्पकः । पुं० अर्कहृत्ते ॥ न०
शैलेये ॥

श्रीतपुष्पा । स्त्री० अतिपलायाम् ॥

श्रीतप्रभः । पुं० कपर्दे ॥ त्रि० श्रीत
क्षप्रभायुक्ते ॥

श्रीतप्रियः । पुं० पपट्टे ॥ त्रि० श्री
तक्षप्रीतियुक्ते ।

श्रीतफलः । पुं० छदुस्वरे ॥ बहुलश
रे । शिलौ ॥ पीलौ ॥ श्रीतानिक
लानियस्य ॥

श्रीतबला । स्त्री० महासमहायाम् ॥

श्रीतभानुः । पुं० चन्द्रे ॥ श्रीतामा
नवः किरणायस्यतः ॥

श्रीतभीतः । त्रि० श्रीताशे ।

श्रीतभीरुः । स्त्री० मणिवायाम् ॥

श्रीतात् । भीरुः ॥ त्रि० श्रीतभी
ते ॥

श्रीतलजलम्

श्रीतभीरुकः । वि० श्रीतात्त ।
 श्रीतभीरुका । स्त्री० मल्ल्याम् ॥
 श्रीतमञ्जरी : स्त्री० शिफाल्याम् ॥
 श्रीतमयूखः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 श्रीतमरीचिः । पुं० द्रव्यैः कर्पूरे ॥

श्रीतमूलकम् । न० उद्यौरे ॥
 श्रीतरस्यः । पुं० प्रदीपे । वि० श्री
 तरमणीये ॥

श्रीतरश्मिः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे ॥

श्रीतरसः । पुं० श्रीधुप्रभेदे ॥

श्रीतलः । पुं० अशनपण्याम् । अर्ध
 विशिषे ॥ सुधांशौ । चन्द्रे । अरा
 विशिषे ॥ चम्पके । यदुयारकी ।
 धूनके । राले ॥ कर्पूरभेदे ॥ न०
 पुण्यकासीसे । शैलके । मलयी
 द्विषे । चन्द्रे ॥ पद्मके । मौ
 लिके । शैले । वीरणमूले ॥
 वि० सुषोमि । शिशिरे ॥ श्रीतं
 गुणोष्णास्ति । सिध्मादित्वात्त
 च ॥ श्रीतंलातिवा । लात्तदाने
 । अतद्वृत्तिकः ॥

श्रीतलकः । पुं० मन्वके ॥ न०
 सितोत्पले ।

श्रीतलच्छदः । पुं० चम्पके ॥ श्री
 बलपत्रे ॥

श्रीतलजलम् । न० उत्पले ॥ शि
 शिरेदके । श्रीताम्बुनि ॥ यथा
 मूर्च्छापित्तोपदात्तेषु विषिक्तोमदा

श्रीतली

स्यये । अनेशमेविदग्धेने तमकेव
 मश्रीतया । ऊर्ध्वगिरक्तपित्तेश्चश्री
 तमम्भः प्रशस्यते । पोशुंशुले
 प्रतिश्यायैवातरानेगलस्ये । आ
 ध्मानेस्तिमितिकाष्टेस्यः शुभो
 नञ्चरे ॥ अरुचियदंशुगुल्मश्वा
 सकासिपुविद्रधौ । हिक्कायांश्चे ह
 पानिचश्रीताम्बुपरिवर्णयेत् ॥

श्रीतलत्वम् । न० श्रीतलतायोम् ।
 । छदत्वे ॥

श्रीतलत्वकम् । न० श्रीतलत्वे ॥

श्रीतलप्रदः । पुं० चन्द्रे ॥ वि०
 हिमदातरि ।

श्रीतवनम् । न० तीर्थविशेषे ।

श्रीतलशातकः । पुं० असनपण्यां
 म् ॥

श्रीतला । स्त्री० श्रीतलीवर्षे ॥ य
 था । श्रीतलाश्रीतलीश्रीतकुश्री
 पाण्डुरपुष्पकेतिशब्दचन्द्रिका ॥
 कटुस्विन्याम् । अलेरुडायाम् ॥
 बालुकायाम् । चारामश्रीतला
 याम् ॥ देवताविशेषे । विस्फोट
 कविशीपाघिष्ठाव्याम् ॥ यथा । न
 मामिश्रीतलादिर्बौरासमस्त्रादिगम्य
 रीम् । माजनीकलशपितांसू
 र्यालङ्कृतमस्तकामितिल्लन्दपुराण
 म् ॥

श्रीतली । स्त्री० अलङ्कृतविशेषे ।
 श्रीतकुश्याम् ॥ कात्यानुसारि

शुक्र :

शुक्रपुत्रः । पुं० शिरोपह्वये ॥ न०
स्थीणये ॥

शुक्रप्रियः । पुं० शिरोधद्रुमे ॥ वि०
शुक्ररक्षणे ॥

शुक्रप्रिया । स्त्री० जम्बुदाम् शिरीषे ॥

शुक्रफलः । पुं० अर्कवृक्षे ॥

शुक्रपर्णः । पुं० न० स्थीणये । य
न्यपर्णे ॥ गन्धद्रव्यविशेषे ॥

शुक्रवर्षकम् । न० यन्यपर्णे ॥

शुक्रम् । अ० शैथ्ये ॥

शुक्रवृक्षः । पुं० दाडिमे । वि०

शुक्रप्रियदस्तुनि ॥

शुक्राख्या । स्त्री० शुक्रजिह्वायाम् ॥

शुक्रादनः । पुं० दाडिमे ॥

शुक्रानना । स्त्री० शुक्रजिह्वायाम् ॥

शुक्वी । स्त्री० कश्यपस्यपत्नीप्रभेदे
। शुक्रौशुक्रानवगवदुल्लूकोप्रत्युल्लू
कक्षानितिगामुडम् ॥

शुक्रोदरम् । न० तालीशपत्रे ॥ कौरजठरे

शुक्रः । वि० अस्त्रे ॥ यथा । यन्म
स्वा ऽऽदिशुक्वीभाण्डेसगुडचौ-

द्रकाञ्चिकम् । धान्यरागीतिरा
तिस्त्र्यंशुक्रं सुकृतदुच्यते ॥ इति ॥

स्वभावतीमधुरादिरसानिकालव-
श्रमेदकवासुदिगाचास्त्रयन्तिता-

निगुक्तानीतिमन्वयं मुक्तावल्यां-
फुल्लकमष्टः । पुं० । अटिते

। सडा० इ० भा० शुच्यतेषु
शुधिरपत्नीभावेणः ॥ द्रवद्रव्य

शुक्र :

विशेषे ॥ यथा । कन्दमूलफला
दीनिसस्त्रे हस्तव्यानिचः यत्रद्रव्ये

भिष्यन्ते तच्छुक्तमभिधीयते ॥ शु-
क्लकफत्रंतीत्योपरिचनपाचनेल

घु । पाण्डुक्कमिहरंरुखंभेदनंर
क्तपिच्छत् ॥ निष्ठरे । कर्कशे

॥ काञ्चिके । मांसे ॥

शुक्ता । स्त्री० बुद्धिबोद्याम् ॥

शुक्तिः । स्त्री० कपालशकले ॥ शङ्खे ॥
शङ्खनले ॥ नख्याम् ॥ अश्वत्थार्ते

। यथा । वक्षस्याः शुक्तयस्त्रिसक
र्षरेमात्रयापहाइति ॥ दुर्गामनि

। अर्शरिगे ॥ मुक्तास्फोटि । सोपी०
इ० भा० प्र० ॥ हृन्व्याधिश्शिषि ॥

कर्पदयेान्मते । चतुस्रो लकपरि
माथे । अष्टसिकायाम् । शुच्यति

• शीघ्रति • शीकर्तया । शुषभमि
पदे • शुवशिके • शुक्रमतीया ।

श्लिच् ॥

शुक्तिका । स्त्री० बुक्तिकायाम् ॥ शु-
क्ती । मुक्तास्फोटि ॥

शुक्तिजम् । न० मौक्तिके ॥

शुक्तिमान् । पुं० कुलपर्वतविशेषे ॥
कृष्णकुल्याकुमाराद्याः शुक्तिमत्पा

दसम्भवः ॥

शुक्तिबीजम् । न० मौक्तिके ॥

शुक्रः । पुं० दैत्यगुरौ । काव्ये । उ-
यनसि । भागवते । अथौ । सिते ॥

ज्योत्समासि ॥ अजौ । विषकठके ॥

शुक्रास्त :

न० । मञ्जजातधातौ । तत्पर्याया
 वधा । शुक्रं० तेषीरितषीच० बी
 लबीर्येन्द्रियादिष्विति ॥ नैश्वरीगवि
 शेषे । शुक्रपथं शुभे । चि० त
 हर्षविशिष्टे । शीचयति । पृष्णे
 न्द्रेतिनिपातनाच्छुचिश्चकः ०
 रन् प्रत्ययश्च ० शीचतीतिशुक्रः ।
 शुचशीकि । पूर्ववत् । शीचत्वने
 मवा ॥ विरहिणः शीचन्वस्मिन्
 • शुक्रोज्येष्ठमासः ॥

शुक्रकरः । पुं० मञ्जनि ॥ चि० बी
 र्यकारके ॥

शुक्रगृहम् ; न० वृषतुलयाः ।

शुक्रभुक्०ग० । पुं० मयूरे ।

शुक्रभूः । स्त्री० मञ्जनि । चि० बीर्यो
 त्यजे ॥

शुक्रलः । चि० बहुबीर्यवति । बीर्यं
 द्वे ।

शुक्रला । स्त्री० उच्चटायाम् ॥

शुक्रवारः । पुं० पञ्चारे । शुक्रवृष्ट
 भे।म्यदिने ॥

शुक्रशिष्यः । पुं० दितिसुते । असुरे ॥

शुक्रस्यशिष्यः ॥

शुक्राङ्गः । पुं० मयूरे ।

शुक्रास्तः । पुं० नष्टभृगौ । अत्रया

वादिनिषेधाप्याहद्राजमार्तपडे-

। यात्राविवाहव्रतयन्वधेऽप्रसात्

वृडाकरणं हितेषी ; नष्टे

पदिशेऽराणादिः प्र-

गोनि

तष्ठामपिकर्णवे

शुक्रः

धमिति ।

शुक्रियम् । न० शुक्रदेवते । हविषि

॥ शुक्रोदेवताऽस्य । शुक्रादृचम् ॥

शुक्रः । पुं० विष्णुकादियोगान्तर्ग

तधोगविशेषे ॥ अर्थविशेषे । तत्

पर्यायावधा । शुक्रशुभशुचिश्चैत

विशदृश्येतपाखुराः । अश्वदाः

सिवांगीराश्वघोषमलीर्धुनइति

॥ वत्सरविशेषे ॥ तत्फलं यथा

। रोगावहुविधाद्येवमनुष्यावाजिकृ

ञ्जराः । सर्वेष्वप्रपश्यन्तिशुक्रो व

र्षेऽश्वरामने ॥ इति ॥ शुक्रैरगडे ॥

शुक्रपथे । न० रजते । रुष्य ॥

नवनीते ॥ नैश्वरीनविशेषे ॥ यथा

। सुश्रे तं सृष्टुशुक्रामं शुक्रतदर्हते

चिरान् ॥ विकित्सास्ययथाभुम्ना

पाणितकं छुष्टुपचु पावर्दिदीयते

अचिरेथै यतारिति मिराणिव्यपे

इति ॥ स्नानं कृण्वतिथी वापिषच,

प्यमनिलापहम् । अमलैः सत

तं स्नानं परदृष्टिरलापहम् ॥ शु

ख्ठीनिश्चदलैः पिण्डी मुखोप

खल्लसो भवा । धर्वानित्रे ॥ निश्चये

पाशोधकण्डुव्याघाते

॥ चिकित्सा

पिण्डु काने च

॥ शारापित्तकफावृष्टेति

॥ शुभकर्मणि ॥ देवयानमार्गे ॥

चि० शुभवर्णयुक्ते ॥ शुक्रोगुणोऽस्या

ऽस्ति० अस्मिन्वा । मतुप् । गुण

वचनेभ्यः मतुपीलुगिष्टइति लुक् ॥

शुद्धपत्रः

श्रीचतिशः । शुभ० । ऋकेन्द्राय
त्याटिनारन् । निपातनाच्छुचैश्च
ऋकः । पद्येरेफस्थलः ॥

शुद्धपत्रः । पुं० शुद्धो ॥ शुद्धपत्रे ॥

शुद्धकण्ठः । पुं० दात्युष्टे । वि०
श्वेतगलवृत्ते ॥

शुद्धकन्दः । पुं० रक्षियकन्दे ॥ श्वे
तमूले ॥

शुद्धकन्दा । स्त्री० अतिविषायायाम् ॥

शुद्धकर्मन् । वि० अकण्ठकर्मन्सि ॥

शुद्धकुष्ठम् । न० श्वेतकुष्ठे ॥

शुद्धकण्ठम् । न० शुभाशुभे ॥

शुद्धकीरा । स्त्री० काकील्यायाम् ॥

शुद्धदुग्धः । पुं० शृङ्गाटके ॥

शुद्धधातुः । पुं० फटिन्त्याम् ॥ शुद्ध
शासीधातुश्च ॥

शुद्धपत्रः । पुं० सितपत्रे । विधुस
म्बन्धित्वानुशुद्धपत्रदशकाक्रिया
प्रपथे ॥ तत्पर्यायया । सितस्त्वा
पूर्वभाष्ये । अशुद्धोऽपि शब्दशुचिः
शुद्धपत्रे कण्ठ्ये चोबहुलोऽपि शब्द
तद्वत्शुद्धपत्रायाम् ॥ सतुशुद्धप्रतिप
टादमीयमाशुद्धपत्रदशतिथ्यात्म
क । यथा । तत्रपत्रावुभौमासिशुद्ध
कण्ठ्यैकमेष्टि । चन्द्रहृदिकरः
शुद्धः कण्ठ्ये चन्द्रशयात्मकः ॥
पत्रत्यायाः सुतिथ्यः क्रमात्पत्रद
शुद्धताः । दशोत्तराः कण्ठ्यपत्रे ताः
पूर्वमान्तावशुद्धके ॥

शुक्ला

शुक्लपुष्पः । पुं० कृत्तकहृत्ते । अतिच्छ
ये । कुन्दपुष्पहृत्ते ॥ मरुवके ॥
वि० अतस्तुसुमयुक्ते ।

शुक्लपुष्पा । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
शीतकुम्भ्याम् ॥

शुक्लपुष्पी । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

शुक्लपृष्ठः । पुं० निसिन्धुके ।

शुक्लपृष्ठकः । पुं० सिन्धुवारे ॥

शुक्लवलः । पुं० जिनविशिषे ॥

शुक्लरोहितः । पुं० श्वेतरोहितवृ
त्ते ॥

शुक्लला । स्त्री० उच्चटायां ॥

शुक्लवर्गः । पुं० श्वेतवर्गसलाती
पदव्ये । शुद्धशुक्तिपदकादौ ॥

शुक्लवाग्रसः । पुं० वकी । दीर्घज
ह्वे । वकीटे ॥

शुक्लयालः । पुं० अद्रिनिम्बे ॥ दू
राः कृत्तः ॥

शुक्ला । स्त्री० शारदायाम् । सरस्व
त्याम् । वाग्देवतायाम् ॥ शुक्लां
ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्ध्या
मिनीं शेषामुत्तकधारिणीमभयटां
लाड्याम्बुकारापहाम् । इत्येस्ताटि
कमाष्टिकां विदधतीं शशासने संस्थ
तां श्वेतापरमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्र
दां शारदाम् ॥ गतिविशिषे । ज्ञान
प्रकाशमयत्वादिर्विरादिगती । वा
मयापत्ये नागमप्रसिद्धे टिपयानमा
गौ ॥ अद्याम् ॥ काशील्याम् ॥

शुक्

विदार्याम् ॥ शुभवर्णायाम् ॥ टा
प् ॥

शुक्लाङ्गी । स्त्री० शेषालिकायाम् ॥
शुक्लापाङ्गः । पुं० मयूरि ॥ चि० शु
कवर्णनेत्रान्ते ॥

शुक्लार्जकः । पुं० सितपर्णसि । वर्ष
राप्रभेदे ॥

शुक्लाग्निम् । न० अक्षुरोगविशेषि ॥
सुष्ठो तंमदुशुक्लान्तेशुक्लं तद्वर्णसिचि
रात् ॥

शुक्लिमा । पुं० शुक्लत्वे ॥

शुक्लीपलः । पुं० श्वेतपाषाणे ॥

शुक्लीपला । स्त्री० शर्करायाम् ॥

शुक्लिः । पुं० वायौ ॥ तेजसि । चिन्ने
॥ शुष्यति । शुष्यशिवधेः । शुषि
कुषिष्पिभ्यः क्तिन् ॥

शुक्लः । पुं० न० वटे । आन्नातकि ॥
पर्णव्याम् ॥ अक्षुरि । कार्ये ॥

शुक्ला । स्त्री० अक्षुरधे ॥ नवपलवकी
श्याम् ॥

शुक्लाकर्म्म । न० पुंस्यनसंस्कारवि
शेषि ॥

शुक्ली । पुं० अक्षुरधे ॥ षट्द्रुमे ॥

शुक्लः । स्त्री० शीकि ॥ शीचनम् । शु
चशीकि । सम्यग्दादित्वात्क्षिप् ॥

वशप्राप्तं सृष्टीः । पिट् । रितनयेवासुष्ट
दिव्या० शुचासन्नप्यन्ते भृशमुदरता-
ल्लक्षधियः । पसारिसंसारिविरसप
रिणामेतुविदुषां वियोगीषैराभ्यद्रट

शुचिः

यतिवितन्वन् यमसुखम् ॥

शुचा । स्त्री० शीकि ॥

शुचिः । पुं० शीघ्रि ॥ अग्नी ॥ सौरा
ग्नी ॥ यथा । पावकः पवमानश्च

शुचिरग्निश्चतेष्यः । निर्मध्यः प
वमानः स्याद्वैद्युतः पावकः स्मृ

तः ॥ यथासौतपतेसूर्यः शुचिर
ग्निस्त्वसौ स्मृतः । तेषानुसन्ता

धन्ये चत्वारिंशत्पञ्च ॥ पावकः
पवमानश्च शुचिन्ते पांपितापयः ।

एते वै कोमपञ्चाशदङ्गयः परिकी
र्त्तिताः ॥ इ० कौर्मि १२ अध्या

यः ॥ चिचके ॥ अक्षुररसि ॥ उक्त
मयुषप्रकृतिकत्वेन० जुगुप्सारदि

रात्वात्० शुचिः अक्षुररसः ॥ अ
षाटेमासि ॥ शुचिंपविचकारोति०

शुचयति । तत्करेतीतिश्रनाद्
चदः ॥ यहा । शीचति । अन्तर्भावि

तश्रयोऽक्षुरगुपधात्किद्वितीन्
॥ शीचंतिविरिषयोऽस्मिन्नितिवा ।

शीचत्यनेनवा॥ विदुषि ॥ शीचतिज
नङ्क्लिश्यमानम् ॥ उमदाशुभमन्ति

षि । ज्येष्ठमासे ॥ स्त्री० कश्यप
पत्न्यास्तोसायाः सुतायोम् ॥ वि०

धधले ॥ शुद्धे ॥ यथा । आसन्नं य
मनं यानं जयापत्यं कमरुडुम् । आ

त्मनः शुचिरेतानिपरिषामशुचीनि
तु ॥ शुभायतः संस्कारतश्च शुद्धे

॥ वाद्याभ्यन्तरणीचसम्पन्न ॥ यो

शुद्धान्तः

विशेषि । सुधर्मात् • इ • भा • ॥
 यथा । पाकपात्रे घृतं दद्यात्तैलं
 वातदभावतः । तत्र हि हिङ्गु हरिद्राश्च
 भर्जयेत् तदनन्तरम् । छागादेर
 स्थिररहितं मांसं तत्स्निग्धतं भृशम्
 । धौतं निर्गलितं तस्मिन् घृते तद्भर्ज
 येच्छनैः ॥ सिद्धयोग्यं जलं दत्त्वा
 लक्षणं च पचेत्ततः । सिद्धं जलेन स
 म्पिच्य विस्वारं परिधिपेत् ॥ द्रव्या
 णिपेसवारस्थानागवह्निद्वलानि हि
 तखडूलाखलवद्धानि मरिचानि समा
 सतः ॥ अनेन विधिना सिद्धं शु
 द्धमांसमिति स्मृतम् । शुद्धमां
 सं परं वषट्कं च लोकाय च हृदये च ॥
 विदोषशसनं श्रेष्ठं दीपनं घातुवद्धं
 नमिति भावप्रकाशः ॥

शुद्धयतो । स्त्री • वरुणस्य पुर्व्याम्
 ॥ यथा । शुद्धवधस्य नुनायकास्य
 टिकोपलनिर्मिता । पाण्डुराभौ
 पमैर्वाद्दः सेविताभातिधानभिरि
 तिमृगीन्द्रसंज्ञिता ॥

शुद्धध्वजता । स्त्री • शुद्धूच्याम् ॥
 शुद्धधसत्वम् । न • रजसतोभ्यामस्यु
 टं चिगुण्यायानायाशाचंशमूसे । पि
 मलसत्त्वगुणे ॥ वि • शुद्धान्तः
 करणे ॥ शुद्धं रागादिकषाधरहितं
 सत्त्वमन्तःकरणं यम् ।

शुद्धान्तः । पुं • भूभुजांस्तपानारि ।
 अन्तःपुरे अवरिधने । छा

शुद्धिः

शुद्धहृदयान्तरे । राजधानीस्थान
 विशेषेवासगृहास्थे • इति स्वामी ॥
 राजयोषिति ॥ शुद्धीन्तोऽस्य ।
 रचकाः शुद्धाभन्ते समापेऽथवा
 ॥ अगौचान्ते ॥

शुद्धान्तपालकः । पुं • अन्त. पुररक्ष
 के । गृहदौषारिके । सधारणके ॥
 रात्रिद्विराहके ॥ तल्लक्षणां यथा ।
 शुद्ध. कुलीकृतः सूक्त. पिष्टपताम्
 हः शुचिः । राज्ञामन्तःपुरा
 ध्यघोविनीतस्तथेष्यते ॥ इ • स
 व्यपु • ॥

शुद्धान्ता । स्त्री • राजयोषिति ॥

शुद्धापङ्कतिः । स्त्री • अलङ्कारवि
 शेषे ॥ यथा ॥ शुद्धापङ्कतिरन्य
 स्कारोपार्थो धर्मनिष्कवः । नायं
 सुधांशुः किन्तु हिं व्यीसगृहासरो
 रुहम् । इति ॥

शुद्धिः । स्त्री • । मार्गनायाम् ॥
 दोषनिरासे ॥ वैदिककर्माहंत्वप्र
 योजकसंस्कारविशेषे ॥ कलिकल्प
 पदीनानां हिजादोनां सुरेश्वरि ।
 मेध्याऽमेध्याविचारार्थान् शुद्धिः
 शौतकर्मणा ॥ नसंज्ञिताद्यैः स्मृ
 तिमिरिष्टसिद्धिर्नृणां भवेत् । वि
 नाद्यागममार्गेण च लोनास्तिगतिः
 प्रिये ॥ कलायागमसुल्लङ्घ्येनान्य
 मार्गे प्रवर्त्तते । नतस्त्वगतिरस्तीति
 नन्य सत्यं नसंशयः ॥ दुर्गायाम् ॥

शुनाशौर :

यथा । स्वरणाच्चिनावाहापिशीघ्र
 तैसहिपातकात् । तिनशुद्धिस्त्रमा
 स्यातादेवैरुद्रतनौस्त्रितेति । शुधि
 स्त्रियांस्त्रिन् । देवतायैसुराप्रदाने
 द्रव्यान्तरसंज्ञायाम् ॥ यथा । मांस
 मीनधमुद्राघफत्तमूलांनियानिच ।
 सुधादानेदेवतायैसंज्ञैपांशुद्धिरी
 रितेति ।

शुद्धितामः । पुं० प्रायश्चित्ते ।
 शुद्धोदनः । पुं० नृपविजये । शुद्धयो
 दनोऽयम् । शक्तस्त्रादिः । शुद्ध्या
 दनोयसीमुक्ते न्यायवच्छुद्धमेादन
 म् ॥
 शुद्धोदनसुतः । पुं० शाक्यमुनी ॥
 शुनः । पुं० वायौ ॥ कुक्कुरे ॥ य
 थाइषावस्यति । कुक्कुस्तुग्
 निः श्वानः कपिलीमण्डलः शु
 नइति ॥

शुनः शिपः । पुं० मुनिविशिषे । षट्
 शुनः शिपः । न०

चीकमुनिपुत्रे । आजीगर्त्ते ॥

शुनकः । पुं० कुक्कुरे । शुनति ।
 शुनगती । कुक्कुशिषिसंज्ञदीरपू
 र्वस्थापि ॥

शुनकवसुधा । स्त्री० सुद्रवसुज्जमे ॥
 शुनकघिज्ञी । स्त्री० शाक्यविशिषे । ज्वा
 नपिलिकायां ॥

शुनाशौरः । पुं० इन्द्रे ॥ शुनाशायु
 • शौरः स्वर्गः • तायस्त्रतः ।

शुन्ध्यु :

शर्मपायच् । चन्देयामपीतिदी
 र्घः । शुनाशौरिद्वितालव्यः सु
 नासौरिद्विदन्वकः । तासव्यादि
 र्दन्वमध्यः शुनासौरशदश्रते ।
 इतिभरतः ।

शुनासौरः । पुं० इन्द्रे । पुरुहूते ।
 पुरन्दरे । शुद्धव्ययस्यपूजार्थक
 त्वात् । शिभनंगासीरसिनाविशिषा
 यस्तः ॥ यथा । शुनाशायुः सी
 रणादिव्य • शुनससीरयेति ।
 देवताइगृहेचिखानड् इतिर्षिका
 रः । दन्वद्वर्तयपठामहुसक्ततः ॥

शुनासौरोयन । न० शुनासौर्ये ॥
 शुनासौरिदेवताऽस्येत्यर्थे • यावा
 पृथिवीत्यादिनाहः ॥

शुनासौर्यम् । न० शुनासौरोये • इ
 विरादौ । शुनासौरिदेवताःस्येत्य
 र्थे • यावापृथिवीशुनासौरमरुत्व
 दम्नीयामशक्तोपतिगृहमेधाश्चि
 ति • चायत् ॥

शुनिः । पुं० कुक्कुरे । सारमेये ।

शुगी । स्त्री० कुक्कुर्गाम् । अद्यासप्त
 यंशुमेसिस्त्रमय • कुप्पाण्ड्याम्
 • गौरादित्वान्ङोप् ॥

शुनोरः । पुं० कुक्कुरोसमूहे • इति •
 षि • शिपः ॥

शुन्ध्युः । पुं० अग्नी । शुन्धति । शु
 न्धशुद्धौ । यजिमनिशुन्धिदसिज
 निभ्योऽयुप् ॥

शुभयज्ञः

शुन्वम् । न० शृन्ते ॥ शुनेहितम् ।
 गशाद्विषुशुनः सम्प्रसारणं वाचदी
 र्घत्वमितियत् ॥ शुनीनांसमूहे ॥
 शुभः । पुं० विष्कम्भादिषु० चवेविं
 श्रियोनि ॥ तपोत्पन्नफलं यथा । शु
 भप्रसूतः शुभकृन्नराणां शुभोद्
 येष्टीविदुषांसमाचि । करोतिनिव्यं
 शुभकर्मधीमान् शोभाधिकः शो
 भनवेशधारीति ॥ छात्रे ॥ शुभर्हि
 सायास् । इगुपधैतिकः ॥ न०
 कल्पार्थे । चमे । भद्रे । मङ्गले ।
 मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ इष्टफले ॥
 परमानन्दरूपत्वेनमङ्गलानांमङ्गले
 ० मे। चसुखे ॥ चि० सुखरूपे ॥ चे
 मशालिनि ॥ खसश्चारिपुदे ॥ प्रश
 स्ते ॥ शोभते । शुभशोभायाम् ।
 इगुपधन्नाप्रीकिरः कः ॥
 शुभंयुः । चि० शुभान्विते ॥ शुभम
 स्यान्ति । शुभमितिमाप्तमव्ययम्
 । अहशुभामैयुंस् ॥
 शुभकृतम् । पुं० प्रभवाद्विषुशुनान्तर्गत
 वत्सरविशेषि । यथा । सुवर्णरूप्य
 धान्यानिजगत्सर्वं सुशोभनम् । ब्रा
 ह्मणावणिकस्तृष्टाः सुभिधै । शुभ
 कृतिप्रिये ॥ ३६ ॥ चि० शुभकार
 के ।
 शुभगन्धकम् । न० विले । चि० मङ्ग
 रागन्धयुक्ते ॥
 शुभयज्ञः । पुं० सोम्ययज्ञे ॥ अर्द्धाधि

शुभाङ्गी

क्षः शुशीचैवगुरुः शुक्रस्तथैवच
 । पापाऽयुतोबुधश्चैवप्रोक्ताङ्गोतेशु
 भयज्ञाः ॥
 शुभङ्करः । चि० चमङ्करे । चोमका
 रे ॥
 शुभङ्करी । स्त्री० पार्श्वत्वाम् ॥
 शुभदः । पुं० अशुभवृद्धे । चि० शु
 भदातरि ॥
 शुभदन्ती । स्त्री० सुदन्त्याम् । सुदन्त्रि
 याम् ॥ पुण्यदन्तेभयोपिःत । शुभौ
 शोभनौदन्तावस्थाः । नासिकोद्
 रोष्ठेतिद्वीप् ॥
 शुभपत्रिका । स्त्री० शालपत्र्याम् ॥
 मङ्गलपत्रिकायाम् ॥
 शुभम् । च० चमे । भद्रे ॥
 शुभवासनः । पुं० सुखवासकरगन्धे
 । सुखवासने ॥
 शुभस्वली । स्त्री० यज्ञभूमौ । भद्रभू
 मी ॥
 शुभा । स्त्री० वंशरीचनायाम् ॥ नी
 रीचनायाम् ॥ प्रियङ्गी ॥ शम्याम
 ॥ श्वेतदूर्वायाम् ॥ दिवसभायाम्
 ॥ समासखीविशेषि ॥ मङ्गलजनिका
 याम् ॥ छाग्याम् ॥ टाप ॥
 शुभाङ्गः । चि० मङ्गलावयवयुक्ते ।
 सुन्दरावयविनि । शुभानिजस्य
 खचितान्यद्रान्यस्य ॥
 शुभाङ्गी । स्त्री० कर्पूरपत्न्याम् । का
 मदेवपत्न्याम् ॥ मङ्गलावयवयुक्ता

शुभालुः

शुक्लः

याम् ॥

शुभाचारः । वि० शिःभनाचारवति ।

शुभाचारा । स्त्री० उमासखीमेदे ॥

शुभाङ्गनः । पुं० गिरी ॥

शुभात्मिका । स्त्री० कल्पायाम् । शुभोक्तौ ॥

शुभान्वितः । वि० महलयुक्ते । शुभंयौ ॥ शुभेनान्वितः कर्त्तृकरणप्रतिसमासः ॥

शुभः । पुं० चन्दने ॥ शुक्तेषु ॥ शिःभते । शुभदोस्तौ । स्फःयितस्त्रीतिरक् ॥ न० अभक्ते रूष्ये ॥ कासौसि । गडलयषे ॥ शाकभरीये ॥ वि० लहीमे । शुक्लगुणयुक्ते ॥

शुभदन् । वि० शुभदन्ते ॥ शुभादन्नायस्यसः । ययान्शुद्धशुभेतिदन्तस्यदवादिगः ॥

शुभदन्तः । वि० शुभदन्ति ॥

शुभदन्ती । स्त्री० पुष्यदन्तेभकरिण्याम ॥ शुभोदन्ती० यस्याः साःनासिकीदरीष्ठजङ्घादन्तकर्णशृङ्गाश्चेतिङीप् ।

शुभरश्मिः । पुं० चन्द्रे ॥

शुभा । स्त्री० गङ्गायाम् । वंशरीषमायाम् । स्फथ्यामः ॥

शुभाशुः । पुं० सुवांगी शीपधीशे । चन्द्रे ॥ शुभाशगवोयस्य ॥ कपूरे ॥

शुभालुः । पुं० महिषकन्ठे ।

शुभिः । पुं० ब्रह्मणि । कमलासने ॥ दग्नौये ॥ शिःभते । शुभश्रीमनाथे । अदिगदिभूशुभिभयः क्तिन् ।

शुभः । पुं० कश्यपाद्दित्यासुत्पन्नेनिशुंभनमुचिग्यांज्ये ॥ शिवाद्यज्ञाणोवाप्राप्तवरे० असुरोक्तमे ॥ यथा । कश्यपकृदितिर्नाभमायांस्त्रीदृदिशसत्तम । तस्याः पुत्रपयंशुक्तेसदस्यघाहलाधिकम् । व्येष्टः । शुभद्रशिष्यातोनिशुभाशऽपरेऽसुरः ॥ तृतीयानमुचिर्नाममणवत्परः । इतियामनपुराणम् ॥

शुभवातिनी । स्त्री० महासरस्वत्याशुभगिषर्हिणी । म् ॥

शुभपुरम् । न० एकचक्रं । हरिष्टे । शुभलद्वलधुनाप्रसिधेपुर्य्ये ॥

शुभपुरो । स्त्री० शुभासुरनगयाम् । शुंभपुरे ।

शुभमघनी । स्त्री० दुर्गायाम् । शुभामर्दिनी । महासरस्वत्या ॥

शुभा । स्त्री० शिःभायाम् । शुभयतिः शुभशुभशिःभायान् । पचाद्यप् ॥

शुक्लः । पुं० न० चन्द्रदिदेवे । रत्नानिनिघण्टेपरिभागे । रत्नानिर्वेशीराजभागः शुक्लः । इत्युक्तेः । स्वलजलपयादिना० याचिष्वाकारि

शूकपिण्डो

सिमुधिभ्यः किदितिमन्प्रत्ययः
शुष्यत्यनेनवा । शुष० ॥

शुषा । पु० चानौ । चित्तशब्धे ॥
सूर्ये । न० तेवासि ॥ शुष्यत्व
नेन । शुष० । चन्त्योऽथैतिम
निन् । संज्ञापपूर्वकत्वप्रशुषः ॥
शुःप्रयतिवा । वाहुतवाःशालुक् ॥
शुषी । ति० वल्लिष्ठे । सत्ते ॥
चस्ययेदितिः ॥

शूक । पु० शुद्धे । संज्ञातौष्णाय
। । विशारोरन्वस्मिन् । श्लक्ष्णती
ष्णायै । ससादिरन्वत्तद्व्ययिका-
दिकण्ठके ॥ श्यासि । शीलनूकर
थे । लनूकादयश्चेतिसाधुः ॥
दशायाम् । न० शूकत्वथे ॥

शूकशः । पु० प्राशटे । यथे । रसे
शूककोटः । पु० वृषिके ॥ शूकषा
नूकोटः । शूकयुक्तः कोटः ।
शाकवादिवादिः ॥ ऊर्णादिभक्ष
कः कोटविशेषोऽह्निकः । शूक
कोटश्च० भ्रमरप्रमेदोऽयम् ।

शूककोटकः । पु० शूककोटे ॥

शूकत्वणम् । न० लस्यविशेषे । शूके ।

शूकाव्ये । कश्चिद्वके ॥ इ० रा०
ण्टः ॥

शूकधान्यम् । न० यथेनाधूमादौ ॥ शू
कस्यधान्यम् ।

शूकपिण्डिका । श्वो० शूकशिम्व्याम् ॥
शूकपिण्डो ।

शूकशिम्वी

शूकरः । पु० कूलेवरविशेषे । वराहे
कोडे । शूकोऽस्यस्य० खररोमत्वा
त् । रः ॥ यदा । शूकराति । रा०
भातद्धतिकः ॥ यदा । शू० इति
ध्वनिंकराति । अच्० टोवा ॥ श्रा
लिविशेषे ॥

शूकरकन्दः । पु० वाराहोक्तन्दे ॥

शूकरपादिका । स्त्री० कौलशिम्व्याम् ।
सुवरासेमद्रतिभावाप्रसिद्धायाम् ॥

शूकरमुखम् । न० जरकविशेषे ॥

शूकराक्तान्ता । स्त्री० वराहक्रान्ताया
म् ॥

शूकरी । स्त्री० शूकरस्त्रियाम् । जा-
तेरितिडोष् । इन्द्रश्राशुचिशूक
पस्यवमुखेदुः खिचनास्वन्तरंस्वैच्छा
कामनयोतयोःरविसुधाविष्ठाचक्षा
म्याशतम् । रत्नीचाशुचिशूकरोचप
रमप्रमेसास्पदंमृत्युतः सन्तासीपि
समः स्वकर्मशक्तिभिद्यान्त्यान्यभा
वः समः ॥ वराहक्रान्तायाम् ॥

शूकरेटः । पु० कशिराथि । चि० सू-
करप्रियवस्तुनि ॥

शूकलः । पु० दुर्धिनीताश्वे ॥

शूकवान् । चि० शूकयुक्ते ।

शूकपती । स्त्री० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्व्या । { स्त्री०
शूकशिम्वि । { पु० कपिकण्ठ्याम् ॥
शूकशिम्विका । { स्त्री०
शूकशिम्वी । {

शूद्र :

। कौचद्र० भा० ॥ शूद्रायुक्ताशिव्वा
• शिवि : शिविका • शिवीवा •

शूकसिम्वा । } स्त्री०
शूकसिम्बिः । } पुं० कपिकण्डाम् ।
शूकसिम्बी । } स्त्री०

मर्क्याम् । कौच० भा० प्र० ॥
शूका । स्त्री० शूकशिव्वायाम् ॥
शूकाव्यम् । न० शूकत्वये ॥
शूकापट्टः । पुं० लषयादिषि । ल
यमयी । कपूर्द्र० भा० प्र० ॥ इ
• हा० स्त्री ॥

शूतिपर्यः । पुं० शरग्वधे ॥
शूद्रः । पुं० अपरपर्ये । वृषले । ज
बन्धजे । अष्टान्नादिसहषण्वैदिक
ब्राह्मणे ननकसंध्यमित्यादिनाराय
णः । शूद्रान् शूद्रसम्पत्कौशुद्रेष
वसरासनम् । तियानिनरकंधारं
यावच्चन्द्रदियाकराविति ॥ अस्तीत्य
तिरतिनपुराणे जातिमाजायामुक्ता
। तथादि । चादौ प्रजापतेर्जातामु
खादिप्राः सदरकाः । यादौश्च
दियाजाताजर्भोर्ध्वशिविजिरे ॥
पादाच्छूद्रश्चसमात्तत्रिवर्णस्यचसे
वकः । षीमनामासुतस्तसाप्रदी
पस्तश्चपुत्रकः । कायस्यस्तस्य-
सुवीडभूडभूवलिपिप्यारकः । काय
स्यस्यचय पुत्रावित्याताजगतौतसि
॥ चित्रगुप्तचिपसेनोविचित्रचतयेव
प । चित्रगुमोगतः स्वर्गेविधिर्षी

शूद्रकर्मा

नागसन्निधौ ॥ चित्रसेनः पृथिव्यां
वैदितिशूद्रः प्रवचताइति ॥ श्राप
ति । शुचशीकि । शुचेर्दधेतिरक्
दीर्घश्च ॥ अष्टदारेत्वाशूद्रैतियुती
तु० रुहेर्वाधात्० योगएधपुरस्कृतः
तथाचि। शरतन्त्रे भगशेनुव्यासः ।
शूगस्यतदनादरशययात्० तदाद्रुप
यात्सूच्यतेहि ॥ १ । २ । ३४ । अ
ष्टार्थः । आन्दोग्ये चतुर्थे प्रपाठ-
के । शिष्यम् प्रतिशूद्रैतिसम्बोधना
च्छूद्रैधिकारइतिचित्र । शूगस्येति
। अर्हमेहं सैरत्तद्व्यगाहतीजान
युतिः • तदनादरशययादुयाशु
क० तथा० आशीघ्नं • रैकगुर्धये
द्रवयात्सशूद्रः । एतमिहत्तं • शू
द्रैतिसम्बोध्य० सर्वं श्रवख्यापनाय
रिक्तेणसूच्यते ॥

शूद्रकः । पुं० पतिकुस्मितशूद्रे ॥
कुत्साशकान् ॥
शूद्रकर्मा । न० द्विजपरिचर्यायाम् ॥
यथाहभगवान् । परिचर्यात्मकं
कर्मशूद्रेषामिहभाषणम् इति ।
सभाषणं रक्षतपसर्जनतमेगुयस्य
भाषाज्ञातम् कालिदासोपि ।
द्विजातिसेवाइधनिदेयताज्ञयाधर्मी
विधिः शूद्रनिसर्गकर्मश्च । स
भाषकर्मप्रदिहाययोन्यास्त्रयक्षरे
त्सीन्वज्जकर्मनमंभागिति ॥ शू
द्रकर्म ॥ अष्टानिषिदानिकर्मा

शूद्रा

पियथा । शूद्राणाञ्चमहाराजस्यै
वधनसस्ययः । शूद्रयोः कृतको
यस्यकृतसन्तानकर्मणः ॥ अथ
नुज्ञातराजस्यशूद्रस्यजगतीपते ।
अल्पान्तरगतस्यापिदशधर्मगतस्य
च ॥ आश्रमाविहिताः सर्वेषां
यित्वानिराश्रितमितिपाशे स्वर्गं
गडः ॥

शूद्रकलम् । न० शूद्रकर्तव्यकर्म
णि ॥

शूद्रधर्मः । पुं० शूद्रस्यशास्त्रवि
हिताचारैः ॥ सचवर्णाश्रमशब्दे
दृश्यः ॥

शूद्रप्रियः । पुं० पलाशडी ॥ चि०
तदिष्टद्रव्ये ॥

शूद्रप्रेष्यः । पुं० शूद्रस्यपरिचारके
ब्राह्मणादौ ।

शूद्रयाजकः । पुं० शूद्रसम्बन्धियज्ञा
दाहविजि ॥ शूद्रस्ययाजकः ॥

शूद्रशासनम् । न० पट्टे । मकुतौ ।
शूद्रस्यधिकारि ॥ इति० चि०
शेषः ॥

शूद्रशिष्यः । चि० शूद्राध्याप्यरथा
याध्ययनकर्तारि ।

शूद्रा । स्त्री० शूद्रजाती । अन्वभार्या
गामपिशूद्रजातीयायाम् ॥ शूद्रोश्च
दृष्टभाषांश्चात् शूद्रात्प्रजातिरे
वधीत्यमरः ॥ शूद्राणामहत्पूर्वा
जातिरितिटाप् ॥

शून्यम्

शूद्रान्नम् । न० शूद्रस्वामिकात्रे ।
यथा ॥ शूद्रान्नेनतुभुक्तो नचदरस्यै
नयीमृतः । सर्वे खरत्नमुप्यत्वं शूद्र
त्वस्वाधिगच्छति ॥

शूद्राभार्यः । पुं० शूद्रास्वामिनि ॥
शूद्राभार्यायस्यसः ॥

शूद्रात्तां । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥
शूद्रावेदी । पुं० सदर्शीपरिशीयकृत

शूद्राविवाहे ॥ शूद्रांविन्दति० प
रिणयति । विदेशिनिः ॥ शू
द्रावेदीपतस्यचैकतय्यतनयस्यच ।

श्रीमकस्यमुनीत्यत्वात्तदपत्यतयाश्च
शाः ॥ अथिष ॥ शूद्रांश्रयनमारी

प्यमश्रयोयात्पयोगतिम् । जनयि
त्व सुतं तस्मांमाहात्म्यत्वादेवहीयते ॥

शूद्रो । स्त्री० शूद्रस्यभार्यायाम् ।
भिद्रजातीयायाम् शूद्रभार्यायाम्

॥ शूद्रस्यस्त्री । पुं० योगादाख्या
यामितिहोप ॥

शूनः । } वि० श्राधनिःस्तीति ।
शूनवान् । }

वर्धिते । उत्पन्नोयतीत्य । क्रमेण
जयति ॥ तात्पर्यम् । यजादित्वा

त्सम्पसाधे ॥ पूर्वकृषीदितयो
तिनत्वेवहकइतिदीर्घः ॥

शून्यः । चि० । उच्छ्रितात् ॥
शून्यम् । न चाकाशे ॥ विन्दो ।

चि० निजनिदेशादौ । तुष्टे । रि
ते । सुनां । रीता । इ० भा० ॥

शून्यतिथिः

अविद्यजीवनंशून्यं दिक्शून्याचेद
वान्धवा । पुत्रहीनं गृहं शून्यं सर्वं शू
न्यादरिद्रता ॥ खपुष्पादिबदत्यन्ता
भावरूपे ॥ यथा । मृगदृष्यान्म
सिद्धातः खपुष्पकृतशेखरः । ए
षश्चन्द्रासुतोयातिशयशृङ्गधनुर्धरः
॥ शुनेष्टितम् । शूनः समुद्रसा-
रणं वाचदोर्घत्वमितियत् ॥

शून्यकाम् । न० शून्यार्थे । वि० तु
च्छे ॥ शून्यरिक्तइतियावादिपुपा
टात्कन् । स्वार्थेकीवा ॥

शून्यता । स्त्री० विषस्यदीपे । राग
हेषादितीव्रशसनयाविषस्यस्तञ्जी
भावेकषाये । क्षुब्धताशाम् । ध्या
नेचिन्त्याहितानाप्तेः शून्यताशब्दा
सतापहान् ॥ शून्यलभायः । तल् ०
शून्यतिथिः । स्त्री० तिथिविशिष्टे ॥ यथा
। अष्टमीनवमौषीषे पक्षयोरुभयोर
पि । साधवेशाक्षीत्यान्यापक्षयोर
भयोस्तथा । ज्येष्ठेष्येदशौनि
न्द्यासिते० क्वाप्येवतुर्दशौ । वा
चापाटेकृष्णपक्षस्यपष्टी० शुक्रेष
सप्तमी । द्वितीयाचतुर्थीयाचश्राव
णेसितकृष्णयोः । प्रथमाचद्विती
याचनवमस्य मासिनिन्दिता ॥ दश
म्येकादशौनिन्द्या० मासीषिशुक-
कृष्णयोः । ज्येष्ठपक्षेदशौशुक्लाकृ
ष्णपक्षे तुपक्षमी ॥ सप्तमीचाष्टमी
सौम्ये पक्षयोरुभयोरपि । पौषपक्ष

शून्यराशिः ॥

द्वयेचैवचतुर्थीपक्षमोतया ॥ मा
घितुपक्षमीपष्टीकृष्ण्ये शुक्लेयथाक्रम
म् । तृतीयाचचतुर्थीचफाल्गुने-
सितकृष्णयोः । तिथयोमासशू
न्याख्याविषयंशविनाशिकाः । आ
सुश्रावंप्रकृर्षीतनैवमङ्गलमापरि-
दितिवशिष्टः ॥

शून्यनक्षत्रम् । न० शून्यमे ॥ यथा
। अश्विनोरौषिणीचैवशून्यमेपरि
कीर्तिते । चिन्तास्त्रातीचवैशा
खे० ज्येष्ठे विश्वं ज्यतारकी ॥ भग
वासवमायाटे० श्रावणे हरिविष्ट
मे । नभस्येषारुणान्धर्षमक्षपा
दश्चतुर्थ्यपि ॥ कार्तिकेपिहवह्न्यु
धेसौम्येचिन्तादिद्वेषते । पौषेदा
सकरार्द्राः साुर्माघेसूक्ष्मविष्या
भम् ॥ सपस्येगङ्गभरणीशून्यमा
न्याहुरयनाः । एषुयस्तुक्तातंकरं
धनेः सद्विगज्यति ॥

शून्यभम् । न० शून्यनक्षत्रे ॥

शून्यमध्यः । पुं० नले । पीठ
गले ॥

शून्यराशिः । पुं० मासविशिष्यगत
राशिविशिष्टे । यथा । घटमल्ल
हषायुग्म मेघ कन्याः सप्तशि
खाः । तुलाचापकुलीराख्यान्
नसंज्ञास्य राशयः ॥ चैवा
दौराशिशून्याख्याविषयंशविना-
शदाः ॥

शून्यालय :

शून्यलम् । न० । दग्धलम् ॥ य
था । पक्षादितस्त्वोन्नतिथौघटैषी
सुगेन्द्रमकीमिधुनाङ्गनेच । चा
पेन्द्रभेककर्करीहयान्त्रैगोन्त्रौच
नेष्टेतिथिशून्यलम् । तस्यांतस्रां
तिथौ० दू०दू०लेजनेष्टे० निधि
दधि ॥

शून्यवादी । पुं० । माध्यमिके । सी
गते ॥ अस्मत्तयथा । विज्ञानं
अधिकं नात्माविद्युदभनिनेषवत् ।
अन्यस्यानुपलब्धत्वाच्छून्यं माध्य
मिकाजगुरिति । अस्यापवादे
यथा । अभाषीयेनभाषेनज्ञायते
शून्यवादिनात्स्यभावस्यसद्भा-
वीन्दकेननिवार्यते ॥ अपिच ।
शून्यस्यापिदिशून्यत्वंतत्साक्षि
णिसतीच्यते । असाक्षिकंचेतत्
त्सिद्धंसाक्षिबत्स्यात्स्वयम्प्रभ
मिति ॥ शून्यंषद्व्यपश्यम् । आ
वश्यकेषिनिः ॥

शून्यवृत्तिः । स्त्री० । अभाववृत्ती ॥
शून्यशून्यः । वि० । शून्यप्रकारे । अन
यं प्राये ॥ प्रकारेणुवचनस्येतिदि
र्भावः ॥
शून्या । स्त्री० । मह्याम् । तूलिकाया
म् ॥ महाकण्टकिन्धान् । नाग
यूहर० । नागफलाव्यूहर० । इ० भा०
॥ वन्यायाम् ॥

शून्यालयः । पुं० । निर्जनमन्दिरे ॥

शूरसेनः

शूरः । पुं० । भटे । वीरियुद्धकर्मण्यु
त्साहवति ॥ याद्वे । वसुदेवस्यपि
तरि ॥ सूर्ये ॥ शूरयति । शूरवीर
विक्रान्तौ । पचाद्यच् ॥ यद्वा । श
वति । शूः सौष्टोगत्यर्थः । शसिं
चिमौनांशोर्घञोत्तिक्कन् ॥ सिंहे ॥
शूकरे ॥ कुकुरे ॥ चित्रकव्याघ्रे ॥
चित्रकवर्षे ॥ साजे ॥ उष्टौ । लकु
चे ॥ मसूरे ॥ रगणेऽ । ऽ ॥

शूरकः । पुं० । क्रीकिलाञ्जे ॥

शूरणः । पुं० । अर्थोद्ये । कदे ॥ असा
गुणोयथा । शूरणोदीपनोदकः । का
पायः कण्डुकत्कटुः । विष्टमी
विशदीरुच्यः कफार्थः कान्तनील
धुः ॥ विशिवाद्यर्थसिपध्यः ग्रीहृण
कविनाशनः । सर्वपाकन्दशाका
नांशूर्यः श्रेष्ठरुच्यते । दद्रूपार
कपितानांकुष्ठानांनष्टितीक्षितः ।
सम्भानयेःगसम्प्राप्तः ॥ शूरणोगुण
हन्तपरः ॥ शयते । शूरीहिंसाया
म् । यङ्गलमनावापौतिशुचः । क
र्त्तरिल्युष्टा ॥

शूरणोद्भूजः । पुं० । हरिद्वहपधि
षि ॥

शूरदेवः । पुं० । भाव्यर्हृदिश्रिदि ॥

शूरसेनः । पुं० । चन्द्रवंशीयेन्द्रपतिपि
श्रिदि ॥ शूराः सेनायांस्यसा । शूराणां
सेनासायस्यवा ॥ पुं० । भूम्नि । म
धुरादेशेषु ॥

शूर्पघातः

शूर्पः । पुं० द्रोणद्वयात्मकीपरिमाणे
 । पुं० न० प्रस्फोटने । सूप० इ०
 भा० । शूर्पयति । शूर्पतेऽनेनवा
 । शूर्पमाने । पचाद्यच्० पुंसीति
 घोवा । यद्वा । शृणाति । शृ० ।
 सुशूर्पानिर्घृतिपः । बाहुल्यकाटु
 स्वम्० रपरस्वम्० हलिवितिदीर्घः
 ॥ न० शीणितभाजने ॥

शूर्पकाः । पुं० कामदेवारःतावसुर
 विशिषे ।

शूर्पकर्षाः । पुं० गजि । नानि । ग
 षे शि । विघ्नराशि ॥ शूर्पविषकर्षी
 यस्य ।

शूर्पकारातिः । पुं० कामदेवे ।
 शूर्पकारिः । पुं० कामदेवे ।

शूर्पणखा । स्त्री० रावणभगिन्याम् ॥
 शूर्पणखानियथाः । पूर्वपदा
 द्दित्तिणत्वम् । नखसुखात्संज्ञाया
 मितिनडीप् । केषलयौगिकत्वे तु
 डीप् ॥

शूर्पणखी । स्त्री० रावणससरि ॥
 शूर्पशीणितभाजनम्० नखविद्रूप
 षाद्दत्तिघातुः । शूर्पण० शीणित
 भाजनेनयज्ञादिक्रियानखयसिद्रूप
 यतीतिशूर्पणखौ ॥ यद्वा । शूर्पा
 काराणिनखानियथाः साडौप् ।

शूर्पपर्णी । स्त्री० मुद्गपर्याम् ॥

शूर्पघातः । पुं० सूर्पघायी । फुल्ल
 फाले ॥

शूलः

शूर्पश्रुतिः । पुं० हस्तिनि । इ०
 हा० ली ॥

शूर्पर्णौ । स्त्री० शूर्पणखायाम् । गीरा
 दिखान्, डीप् ॥ चन्द्रसूर्पे ॥

शूर्पः । पुं०
 शूर्पाः । स्त्री०
 शूर्पाका । स्त्री०
 शूर्पा । स्त्री० } शूर्पिकावान्

। लौहप्रतिमायाम् ॥

शूलः । पुं० न० चावुधविशिषे व
 र्णा० आला० इ० भा० प्र० ॥ मृ
 ल्यौ । कृतने ॥ विष्कन्नादिपुन
 यमयोगेः तत्रजातस्यफलं यथा ।
 भीतादरिद्रोदयिताप्रिययशुली ॥ ५५
 शूलवृक्षवन्धोः । विद्यामवाभ्यां
 रद्विहायशूलोकरातिजि।किनरितं
 कदाचित् ॥ सुतीर्ण्ये ॥ यधहे
 तावयः फीलके ॥ अघायाम् ॥
 विक्ले तव्ये ॥ यथा । अट्टशूलाघ
 नपदाः शिवशूलास्तुप्यथाः ।
 प्रमदाः केशशूलिन्धीभविष्यन्तिव
 लीयुगे ॥ इतिमहाभारतेषादिपथं
 । रोगविशिषे ॥ अस्त्रदानादिकं
 भावप्रकाशि० शूलाधिकारेद्रष्टव्य
 म् ॥ राधाकुरादिमध्यान्तेपुन
 द्यान्श्रादिमध्यत । मध्येचान्ते तथा
 दीर्घदीर्घेनात्प्रातिशूलकम् ॥ मुक्ते
 लीयेतिनीयेऽने लीये मुक्ते चलीये
 ति। लीयेऽनीयेतिमुक्ते चदीर्घेनात्प्रा

श्रियः

वन्निति० शीतोषन् ॥ श्रितेऽव्यर्थम् । शेषयष्टे तिसाधुर्वा ॥ सुखे ॥

शेषधिः । पुं० सायान्यनिधौ । शिक्क्याये० मोहिवा० अथधिः । तत्पुरुषद्वयलुक् ॥ यदा । श्रुतेऽनेनशेषसुखम् । इण्श्रीभ्यांश्चन् । शेषधीततेरस्मिन् । कर्मस्थधिकरणे चेतिकिः ॥

शेषत्वम् । न० शैबाली ॥

शैबालम् । न० शैबली ॥ जलेद्वैतितिष्ठति । शीतोषु क्तक्त्वल्बल्बालनद्रतिवाचनम् ॥

शैबालिनो । स्त्री० नयाम् ॥

शैबाली । स्त्री० आकाशमांशाम् ॥

श्रियः । पुं० भगवतीहितोयार्याम् शीर्षे ॥ यथा । एकाभगवतीमूर्त्तिर्ज्ञानरूपाशिवामला । बासुदेवाभिधानासाधुयातीतासुनिष्कला ॥ द्वितीयाक्षालसन्नाऽन्यातामसीश्रयसंज्ञिता । निश्चिन्तिसकलांशानोवैष्णवशेषरमातनुरितिक्रीर्मे ४८ अध्यायः ॥ सद्दर्शने । सीरपाणौ । यक्षदेवे ॥ वधि ॥ अचन्ते । नामजातिराजे । फणासहस्रसंयुक्ते ॥ शिष्यते । शिष्यत्वशिष्ये० श्रियचसर्वोपयोगेवा । घञ् ॥ परार्थः । श्रियद्वितीमांसकाः ॥ यद्यर्थे ॥ पुं० न० उपयु

श्रिया

क्तेररे ॥ परमाधिकत्वपक्षमप्रमेदे० ॥ ५० ॥ चि० अन्ते । सूत्रातेतरवस्तुनि । अथश्रिये । यथा । अत्यादरपरोविद्वान्नीहमानः स्थिरांश्रियम् । अन्तेः शेषनृणाम्पापिशचीः श्रियनश्रिययेत् ॥ अचिचः । कृणुश्रियमश्रियश्रयन्नुपतथैवच । पुनः पुनहावर्हेतोस्तस्माच्छेषंनश्रिययेदितिगहठपु० १६६ अ० ॥ शिष्यतेपरिशिष्यते । श्रियेर्घञ् ॥

शेषत्वम् । न० उपकारित्ये ॥ पारार्थ्ये । पराद्देश्यप्रवृत्तिकृत्वे ॥ यथा । शेषत्वमुपकारित्वंद्रव्यादावापवाहरिः । पारार्थ्यं शेषतासहस्रसर्वेष्वस्तीतिर्नमिनिरित्यधिकरणमालायांनापवाच्यः ॥

शेषभूतः । चि० अहमभूते ॥

शेषराचिः । स्त्री० राचिशेषे । उच्चन्द्रे । अपररात्रे ॥

शेषयत् । न० अशीतानुमाने ॥ शेषपरश्रिययतयाधस्यास्यनुमानज्ञानस्य० तच्छेषयत् ॥

श्रिया । स्त्री० प्रसादेनस्त्रनिर्मात्याप्ये । निर्मान्यदाने ॥ वर्षं हन्तान्तरे । यथा । छन्दोविधिः प्रोक्तापद्विषयैरेया । सर्वेष्वर्थायस्त्रादीर्वासास्याच्छेषा ॥ यथा । किंवाकुर्यांकान्तः संज्ञानेवायातः व्योमाभेसम्पूर्णवाताः प्राणान्तर्णम् ॥

शैलः

शेषायस्या । स्त्री० वार्द्धक्ये ॥
 शेषितः । वि० उर्वरिते ॥
 शैचः । पुं० प्रथमारब्धवेदे । प्राथम
 कल्पिके ॥ शिवायामधीते । तदधी
 तइत्यण् ॥ शिवायाचयम्० तत्र
 भषोमा ॥ यदा । शिवांलभते ।
 शेषद्वयण् ॥ यदा । शिवाशील
 मस्य । लषादिभ्योण् ॥
 शैखः । पुं० सङ्कीर्णजातियिशेषे ।
 । भूर्जकण्ठके ॥
 शैखरिक् । पुं० अपामार्गे ॥ शिख
 रैप्रायेणभवति । अथ्यात्सादित्वाद्
 ङ् ॥
 शैखरेयः । पुं० अपामार्गे ॥
 शैत्यम् । न० शीतत्वे ॥ भाष्यव्यञ् ॥
 शैत्यं हि यत्सुप्ताप्रहातिकर्तव्यम् ॥
 शैथिल्यम् । न० शिथिलतायाम् ॥
 अनुयने ॥ भाष्यव्यञ् ॥
 शैनेयः । पुं० शिनिर्गमरिः सात्यकी
 । श्रोत्रप्यसारथी ॥ शिनेर्गात्रापत्य
 म् । इतथानिञ्प्रतिठक् ॥
 शैर्ष्येदिकः । वि० शीर्ष्येद्ये ॥
 शिर्ष्येदमित्यमर्षति । शीर्ष्येदा
 द्यस्येतिठक् ॥ प्रत्यययोगेनमिरसः
 शीर्ष्येदाद्य ॥
 शैशः । पुं० महीधे । अथर्वे । मि
 लाशये । प्रपुराः शिलाः संश्रव
 । ण्योत्सादित्वाद् ॥ न० शैल्ये
 । तादृशं शैल । रसानने ॥ शिला

शैलराजसुता

जतुनि ॥
 शैलकम् । न० शैलके ॥
 शैलगन्धम् । न० शायरचन्दने ।
 शैलगर्भा । स्त्री० शिलापत्न्यायाम् ॥
 शैलगर्भाद्या । स्त्री० शिलापत्न्यायाम्
 । द्र० रा० नि० ण्टः ॥
 शैलजम् । न० शैल्ये । सुगन्धिव्य
 किशेपि ॥ शैलेजातम् । जनी० ।
 सप्तम्यांजनेडः ॥ वि० पर्यतोत्प
 न्नेयस्तुनि ॥
 शैलजा । स्त्री० गिरिजायाम् । पार्य
 न्याम् ॥ शैलाद्याता । जनी० ।
 पञ्चम्यामितिडः ॥ गजपितृत्याम्
 ॥ सैहल्याम् ॥
 शैलधन्वा । पुं० शमी । शिवे ॥ पुं०
 वि० जीवः ॥
 शैलधरः । पुं० गिरिधरे । श्रोत्रप्य
 ॥ इतिधनञ्जयः ॥
 शैलधातुजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शैलनिर्यासः । पुं० अश्वशे । शिला
 जतुनि ॥ शैलनिर्यासद्रव्य ॥
 शैलपथः । पुं० शिल्पपथे ॥
 शैलपीडुः । पुं० अचोटि ॥
 शैलभित्तिः । स्त्री० टप् ॥
 शैलराजः । पुं० मेरुपर्वते ॥ हि
 मालये ॥ शैलानाराजा । टप् ॥
 शैलराजतनया । स्त्री० पार्यत्या
 म् ॥
 शैलराजसुता । स्त्री० पार्यत्याम् ॥

शैली

दुर्गायाम् ॥ दया । अरुपापर
भावस्वात्तदुरुपाक्रियात्मिका । जा
ताशैलेन्द्रगेषाशैलराजसुतात-
तः ॥ इतिदेशीपुराणे ४५५ ॥

शैलवस्तुला । स्त्री० शिलावस्तुला
याम् ॥

शैलशैलः । पुं० भद्रातकवचने ॥

शैलशिविरम् । न० शारदी । धर
शौश्रवे । समुद्रे ॥

शैलसुता । स्त्री० अश्वकायाम् ।

पार्श्व्याम् ॥ श्योतिभ्रत्याम् ॥

शैलाख्यम् । न० शैली ॥

शैलायम् । न० शिखरे । शैल
शृङ्गे ॥

शैलाजम् । न० शैलये । इ०
रा० शृङ्गः ॥

शैलाटः । पुं० देवले ॥ सिंहे ॥

शुकाकाचे । किराते । इ० मे०
करः ॥

शैलादिः । पुं० नन्दिनि । शिवश
चविशेषे ॥

शैलापगा । स्त्री० सुद्रनद्याम् ॥

शैलाखी । पुं० नटे ॥ शिखलि
नामोक्तं नटसूत्रमधोत्त । पाराश
र्यशिलाखिभ्यांभिध् नटसूत्रधारि
शिष्यनिः ॥

शैलिक्यः । पुं० सर्वलिङ्गिनि ॥

शैलिक्यभाषः । कर्मशाब्दश्च ॥

शैली । स्त्री० सद्यते ॥ प्रज्ञप्तिः ॥

शैली

परिभाषाशैलीसङ्घे तसमयकारा-
शेतिचकारणशैलः ॥ समवधान
पूर्विकायांप्रवृत्तौ ॥ यथाब्राह्मणैः
सङ्घनाह्नयामोष्यन्ते क्षत्रियैः सङ्घ
क्षत्रियादिति ॥ शैलीभवा । अण्
डीप् ॥

शैलूपः । पुं० पिस्वि । मालूरुह
क्षे ॥ नटे ॥ शिलूपख्यापत्रम् ।

अण् । शैलूपद्वयेति० नानरूप
त्वात् ॥

शैलूपिकः । पुं० नटवृत्त्यन्वे पिषि ॥

शैलूपिषी । स्त्री० शैलूपिकला
तिस्त्रियाम् ॥

शैलेन्द्रः । पुं० हिमाचले ॥

शैलेन्द्रस्थः । पुं० भूर्जवृक्षे ॥

शैलियः । पुं० मधुपे । क्षमरे ।

सिंहे । न० तालपण्याम् ॥ सैन्धवे

। शैलजे शैलजातगन्धद्रव्ये । कुरी

ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपर्यायाद्

योग्यता । शैलियन्तुशिलापुष्पं हव

कालानुसार्थकम् ॥ शैलियंशीतलं

हृद्यं कफपित्तहरं लघु । कण्डूकु

ष्ठान्मरीदाश्च विषहृद्गुदरक्तहृदिनि

॥ वि० शिलातुष्ये ॥ शिलाया

सुत्पन्ने ॥ शिलायांभवः । न

नद्यादिभ्यश्चेतिटक् ॥ शिलेश ।

शिलायाश्चसिधोगविभागेनटञ्ज्वा

कीदिशैली ॥

शैली । स्त्री० पार्श्व्याम् ॥

शैवावधूत :

शैलादा । स्त्री० निघगान्तरे ॥
 शैलाहवा । स्त्री० घुद्रपापाणमेवा
 न् ॥ चम्बिकायाम् ॥
 शैवः । वि० शिवोपासके । श्रीर्द्ध
 स्त्रीतसिक्ते ॥ न० शिवप्रोक्तमा
 गे ॥ यर्था । नपाटुकापरोमन्त्रो
 म्देवः श्रीगुरीः परः । महिम्नै
 वात्परोमार्गोनपुण्यं कुलपूजना
 त् ॥ आचारविशिष्टि ॥ यथा ।
 षट्प्राङ्मैत्रेयसंयुक्तोयजिद्देवीविधानं
 तः । यारह्यानंसमाधिसुतावष्टौ
 वः प्रचक्षते । विवाहविशिष्टि ॥
 यथा । शैवीविवाहादिविधः कु
 लचक्रे विधीयते । चक्रस्यगियमे
 नैकादितोयोजोवनायधिः ॥ च
 पिथ । परिष्ठीतानरमिताकन्य
 काविधयागयेत् ॥ साप्युवाद्यापु
 नः विवाशैवधर्म्मं च्यवविधिः ॥
 गिरम्यायम् । तल्लेदमित्यण् ॥
 शिधि ॥ स्वार्थे ऽण् ॥ यमुक्ति । यदा
 एते ॥ धत्तरे ॥ देगविशिष्टि ॥
 शिवीमांविपद्यादिषः । विपद्यादि
 षट्ठण् ॥ न० शिवपुराणे ॥
 शैवाति । वि० शिवसंबन्धि
 नि ॥
 शैवलः पुं० शैवामि । न० पद्म
 खाद्ये ॥ लक्षितेतिष्ठति । गोटी
 घुक्नुज्ज्वलज्ज्वातानद्वतिवदञ् ॥
 शैवावधूतः । पुं० चवधूतविशिष्टि

शैकः :

॥ सचैकः श्रीमशानिर्वायेसदा
 शिविनः । पूर्वाभिधिकविधिनासं
 स्ततायेचमोनयाः । शैवावधूता
 स्तोत्रेयाः पूजनीयाः कुलाधि
 सिद्धति ॥
 शैवलिनी । स्त्री० तरङ्गिण्याम् ॥
 तटिन्याम् । नद्याम् ॥ शैवलम
 ख्यस्याम् । भतद्वनिठगावितोनिः
 । षट्त्रेभ्योऽङ्गोम् ॥
 शैवालम् । न० ललभौल्याम् ।
 शैवाले ॥ शैवालंतुवरंतिर्लमधु
 रगीतजंलघु । जिग्धंदाहवपा
 पितरतस्वरहरं परम् ॥
 शैवालिनी । स्त्री० नद्याम् ॥
 शैवी । स्त्री० शैवविवाहेनादाए
 तायाम् ॥
 शैव्यः । पुं० श्लोकप्रारथस्याश्लवि
 शेपि ॥ यथा । तुरगाः शैव्यसु
 चीवमेघमुप्यदलाहकाः । पाण्ड
 वागसिनापतिविशेपि ॥
 शैव्यम् । न० शिशुत्वे । पाल्ये
 ॥ शिशोर्भाषः कर्मवा । इगन्ता
 यत्तधुपुर्षादित्यण् ॥
 शैशिरः । पुं० श्यामण्टकि ॥ दला
 रीगदिशिष्टि ॥ वि० शिशिरस्य
 श्यनि ॥
 शैशुमारम् । न० शिशुमारवादे
 ल्लोतिपक्षे ॥
 शैकः । पुं० मन्त्री । इवावा

श्रीकृष्णरी

कुलतायाम् । इष्टविद्योगानुचि
 न्तने । इष्टविद्योगनिमित्तमनसः
 सन्नापे । इष्टविद्योगेतच्छाभानर्ह-
 ताज्ञाने ॥ सदानुचितएव० यतः
 । शोचमानास्तुसखीहावाभवाः
 सुद्वदस्तथा । पातयन्निगतंस्वर्गादि
 शुभतेनराधव ॥ भूरिदुःखोगतः
 स्वर्गपुण्येनपतितः पुनः । शोचि
 तेषाम्भुवर्गैश्चमूर्तेस्त्रेहंपरिच्छज ॥
 इतिवक्त्रिपुराखीरानंप्रतिबन्धिष्टो-
 क्तिः ॥ विवेकिनांचित्तुनाख्ये
 वमेकावकाशः । यतः । । पान्या
 नामिववर्त्मनि० चित्तिरुहानद्या
 निव० भाग्यतां० मेघानामिवपु-
 ष्करे० चलनिधौसांवाचिष्काणाभि
 व । संयोगः प्रित्मात्त्वन्मुतनय
 भात्प्रियाणांयदासिद्धीः दूरवि
 योगएव० विदुषांमेकीदयः कस्त
 दा ॥ शोचनम् । शुचशैकि ।
 घञ् ॥ संसारे । स्वसंघटंपुरु
 यंज्ञाचयतीतिशोकस्तमीमूलः सं
 सारः । लक्ष्मणीविदारण्यगुण
 भि । शार्करतिचात्माविदिति ॥
 शोकनाशनः । पुं० शोकाकृत्वो ॥
 शार्कनाशयति । खन्यदर्शने ।
 नन्दादित्वाल्लुब्धुः ॥ परमात्मनि
 ॥ स्वामेत्साद्यात्कारेपसत्तारिष्वा
 ससारमोक्षनाशयति ॥

श्रीकृष्णरी । पुं० खनयवर्त्तित्वायाम् ॥

श्रीच्यः ।

श्रीकातिगः । वि० मानसैर्दुः खैर्व
 च्छिंते ॥ श्रीकमतीत्यगच्छतीति
 या ॥ ३ ० ० ०
 श्रीकापनुदः । पुं० पुर्वे । श्रीकमप
 नुदति । शुद्धमरणे । तुन्दश्रीक
 शेः परिस्त्रजापनुदेरितिमुखिष्या
 हरणकः ॥ १ ॥
 श्रीकारिः । पुं० कर्दम्बवृक्षे ॥
 श्रीकार्त्तः । वि० श्रीकाकुलि ॥
 श्रीचनम् । न० शुचि । शोके ॥ वि०
 । श्रीकशोले । शोचति० तच्छीलः
 । शुचशोके । शुचद्वम्बदन्द्रस्यस्य
 धिञ्चलशुचलपतपदः । इतियु
 च् ॥
 श्रीचनः । स्त्री० श्रीकात्यादनायाम् ।
 श्रीचनीयः । वि० श्रीच्ये । शोचितुं
 दीम्ये । यथा । विवाहभावेनपठन्ति
 विद्यायैवीवनस्यापघनापदाराः
 । तेशोचनीयाइष्टगीर्वालाकेमनुष्य
 रूपेणमृगाशरन्तिइति ॥
 श्रीचिष्कोशः । पुं० उधवुंघि । चनौ
 । श्रीशीपिज्वालाः किशाइवास्त ।
 नित्यंसमासेऽनुशरपदस्यश्चेतिपत्व
 म् ॥ चिष्कवृक्षे ॥
 श्रीचिः । न० शोचिपि । प्रभायाम्
 । शुच्यति० पूतीभवत्यनेन । इ
 शुचिरपूतीमापि । चिश्शुचिष्टु
 पिष्ठादिष्छिंभ्यः इतिः ॥
 श्रीच्यः । वि० तपस्त्रिनि सापराधि ॥

श्रीशपञ्चकम्

अनुकम्प्ये ॥

श्रीचक्र । वि० च० द्वे ॥

श्रीठ० । वि० मूर्खे ॥ अलसी । घू०
सं । नीचे ॥ पापरते ॥श्रीण । पु० कृशानो । अनी श्योना
के ॥ लोहितार्थे ॥ नद्विशेषे ॥१ । हिरण्यवर्णो । योयममरकण्डक
दिशात्पाटलिपुत्रे गङ्गायांमिषित । वि० समद्रविषये ॥ रक्तश्री
॥ लक्ष्मणश्वधे । पारस्यै रक्तजले१ । ग्राधिवीप्रगांमिनिप्रज्ञेहोपान्तर्ध-
सिंमिनद्विषये ॥ अनुत्कर्तरेक्तो१ । कौकनद्वयणे ॥ श्योनाकप्रमे
दे ॥ न० सिन्दूरे ॥ रुधिरै ॥दि० कौकनद्वयये । कौकनद्व
यं वसि ॥ ज्ञापति । शोणुवर्षग१ । श्योः । पचादाव ॥ रक्तवर्णे ॥
शोणकः । पु० श्योनाकदरी । सीनापाटी० इ० भा० प्र० ॥ सु
र्धेकः ॥शोणज्योतीरथीसङ्गम् । पु० तौर्धवि
शेषे ॥शोणभ्रष्टका । स्त्री० रक्तसैरये ॥
शोणकिण्टी । स्त्री० कुरुवकी ॥ पण्डकित्याम् ॥
शोणपत्रः । पु० रक्तपुनर्वाया
म् ॥शोणपञ्चकम् । न०
शोणपञ्चकम् । न०) रक्तपञ्च ॥

शोयः

शोयपुष्पः । पु०) कृदासि ।
शोयपुष्पकः । पु०) कृदासि ।कौविदारैः । शोयानि० सङ्घर्षं
तिपुष्पाण्यस्य ॥शोयपुष्पो । स्त्री० सिन्दूरपुष्पशाम् ॥
शोयप्रभवः । पु० तौर्यविशेषे ॥शोयप्रव्रम् । न० पञ्चरागमथौ ॥ मो
षिक्ये । शोयध्वतद्रव्यंशोया । स्त्री० शोयध्वयुक्तायाम् ।
शोय्याम् ॥ शोयात्प्राचामित्यन्तेशामवेटाप् ॥
शोयाकः । पु० श्योनाकवर्धे । शुकनासि ॥
शोयितम् । न० रुधिरै । रक्त ॥ कुङ्कुमे ॥ शोयतिष्ठ । शोणु० । गत्य
र्थेतिष्ठः ॥शोयितचन्दनम् । न० रक्तचन्दने ॥
शोयितपुरम् । न० दापासुरपुरेसुराजणे । इ० भा० प्र० ॥ शि
षितसङ्घर्षपुरम् ॥शोयितद्रुम् । न० कृङ्कुमे ॥
शोयितोत्पलम् । न० रक्तोत्पले ॥शोयी । स्त्री० रक्तायाम् । रक्तोत्प
लवर्षायाम् । क्षियाम् । शोयात्प्रा
चामितिवाडोप् ॥शोयोपणः । पु० मादिक्ये ॥
शोयः । पु० शोफे । ज्वदधौ । त्यग्विदधने ॥ शपति । शवगती ।
शानुलकात् । य । श्चोरित्युठ् ।

शोधनी

आहुयः । संज्ञापूवकत्वादेत्ये
धत्वूत्स्वितिनष्टिः यदा । शव
ति । शोधनी । पूर्ववत् । यः ।
जर्दगामोर्नरं द्भ्यासघीगामीमुखा
त स्वियम् । उभयोर्भस्तिस्त्रातः
शेधि इन्तिनसंशयः ॥

शोधकः । पुं० शोधे ॥
शोधकत् । वि० शोधकारिण्ये ॥
शोधकः । वि० शोधनाशके ॥
शोधनी । स्त्री० रक्तपुनर्वायाम् ॥
पुनर्वायाम् ॥ शोधइन्ति । अ
अमनुष्यकतक्येषु चेतितकम् । डी
प् ॥ शालपख्याम् ॥
शोधयित् । पुं० भद्रातकी ॥ पुनर्वा
याम् ॥ वि० शोधकारके ॥
शोधयत् । पुं० भद्रातकी ॥
शोधः । पुं० शोधनी ॥
शोधकः । वि० शोधकारके ॥ न०
काटुष्टे ॥
शोधनः । पुं० निम्बे ॥ निम्बुके ॥
न० शोधनी ॥ शोधे ॥ मलापनवने
॥ विद्यायाम् ॥ काशीये ॥ वा
तुनिर्दोषीकरणे ॥ प्रणादिवरिष्ण
रणे ॥ लिखितपत्रादिः प्रमाणी
वारणे ॥ विरुद्धलिखितशुद्ध
धीवारणे ॥ अहस्यवरणे । वि०
शुद्धिप्राधाने । शुद्धिवारणे ।
शोधनी । स्त्री० सन्ताप्यन्याम् । सी
इनी । पुं० भा० ॥ शोधयतेऽनया

शोभनः

। शुभशीचे । करणे ल्युट् । डीप्
॥ तास्यवल्याम् ॥ नील्याम् ॥
शोधनीयः ॥ वि० शोधितव्ये । शो
धे ॥
शोधनीबीजम् । न० जयपाले । म
लद्राविधिः ॥
शोधितः । वि० सम्भृष्टे । मधिका
-व्यपनयनेन ज्ञतशोधनेव्यञ्जनादौ ॥
यदा । व्यञ्जने केशकोटादिशुद्धे स
म्भृष्टशोधितवृत्तिशुद्धरत्नावली । अ
पनीतमले । निश्चिते । मूष्टे ।
धीते ॥ शोधयतेऽम् । शुभ० । व्य
न्तः कर्त्तरिक्तः ॥
शोभः । पुं० शोभे ॥ शवति । शव०
। वाहुलकात्फः । शोभित्वूट्
। आहुयः । संज्ञापूवकत्वादेत्ये
धत्वूत्स्वितिनष्टिः ॥ यदाशवति
। शु० । पूर्ववत्फः ॥
शोभकत् । वि० शोधयति ॥
शोभनी । स्त्री० रक्तपुनर्वायाम् ॥
शोभपख्याम् ॥
शोभनाशनः । पुं० नीलवर्षे ॥ वि०
शोधनीशके ॥
शोभयत् । पुं० भद्रातकी ॥ वि०
शोधकारके ॥
शोभनः । पुं० यष्टे ॥ विष्कम्भादि
द्विपुपुष्टमेयोगे ॥ तत्रजातस्यापहं
यथा । स्याच्छोभनः शोभनयोगज
न्यादधीविषयप्रतिपत्तव्यवित्तः ।

श्यामक :

द्रादित्वात् ॥ : । क्विप् वा आग
 नशास्त्रस्थानित्वात्प्रतुक् ॥
 शश्रुमुखी । स्त्री० शश्रुयोपिति । पी
 टायाम् ॥
 शश्रुल । वि० प्रहृद्दमुखरोभवति ।
 सिंघादित्वात् ॥
 स्नाथानिक : । पुं० पितृवनेपाठादि
 कर्त्तरि । मसाधिष्ठा० द्र० भा०
 प्र० । शश्रुनेऽधीति । अध्यायिन्य
 देशकालादितिठक् ॥
 श्यान : वि० भीतात्सङ्घचिते । स
 ह्, चितमात्रे ॥ श्यायतेस्म । श्यै
 ङ्गती । ऋ : । संयोगादिरातीधा
 तीर्यं खतद्वृत्तिनिष्ठानत्वम् ॥
 श्याम । पुं० प्रकाशस्य षटे । धारिदे ॥
 हृद्दधारकी । विकि । कोयिले ॥
 कृष्णार्थे ॥ हरिद्वर्णे ॥ श्यामाकि
 ॥ पीलुवर्णे ॥ धन्तूरे ॥ दसनकत
 धे ॥ गन्धर्वे ॥ न० मरिचि ॥
 सिन्धुलवणे ॥ वि० कृष्णार्थे वि
 शिष्टे ॥ हरिद्वर्णवति ॥ श्यायतेम
 नीयस्मात् । श्यैङ् । द्रुपियुधीधि
 दसिश्चाधूसूक्ष्मीमगितिगक् ॥ पुं
 • कृष्णभाद्रिकाते । तमालदक्षानि
 मे० चन्दनविशेषे ॥ श्रीकृष्णे ॥
 श्यामल : । पुं० श्यामाकि । सांस्क
 ष्टिभाषाप्रसिद्धे ॥ न० रीचिप
 लवे ॥ श्यामार्थे म्पकति । य
 ज० । लम्प्यण् । शकम्पादिः ॥

श्यामा

श्यामकण्ठ : । पुं० मयूरे ॥ शिवे ॥
 पक्षिविशेषे ॥
 श्यामकन्दा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥
 श्यामकाण्डा । } स्त्री० गण्डदूर्वाया
 श्यामयन्त्रि : । }
 म् ॥ गण्डाल्याम् । मौननेत्राया
 म् ॥
 श्यामपत्र : । } पुं० तमालपादमे ॥
 श्यामपत्रक : । }
 श्यामल : । पुं० पिप्पलि । कृष्णे ।
 श्यामे ॥ नीलमार्कटि । वि० कृष्ण
 वर्णविशिष्टे । सिंघादित्वात् ॥
 श्यामलचूडा । स्त्री० गुह्यायाम् ॥
 श्यामलता । स्त्री० शारिवायामोपधी
 ॥ श्यामलिनि ॥
 श्यामला । स्त्री० पार्श्व्याम् । कस्तू
 र्याम् ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ जम्ब्या
 म् ॥ कटश्याम् ॥
 श्यामलिका । स्त्री० नील्याम् ॥
 श्यामलीचु : । पुं० कृष्णे चौर्ये
 श्यामवलक : । पुं० शिरीषे ।
 श्याममुन्दर : । पुं० श्लोक्ये ॥
 श्यामशालि : । पुं० कृष्णशाली ॥
 श्यामा । स्त्री० कलिकायाम् । दुर्गा
 याम् । पार्श्व्याम् ॥ श्यामायाल
 त्यन्तियंघा । ततः साकालिकादि
 चौरीगमिद्राजगन्मयी । पूर्वत्य
 ऋषतीरुपाजन्मार्धमेनकाययी ।
 समयस्यानुरूपेणमेनकाजठरेशिया

श्यामा

। सम्भूय च समुत्पन्नाः सालक्ष्मीरिव
सागरात् ॥ वसन्तसमये देवी नवभार्यां
न्ययौ गतः । अर्द्धरात्रौ समुत्पन्ना ग
ह्वेष शशिमण्डनात् ॥ ततस्तस्यान्तु
जातायां प्रसन्नाया भवन् दिशः ॥ सा
नुकूलोपवीचो युग्मं स्त्रीरिगन्विजः
शुभ ॥ वसुवपुष्यहृष्टि यतो वृष्टिः
परातया । जञ्जलु वान्धः ॥ शा
नाजगजुं च घनघनम् ॥ तस्यान्तु
जायमानायां सर्वास्त्रामपद्यत ।
तान्तुदृष्ट्वा यथाजातां नीलोत्पलदला
नुगाम् ॥ श्यामां सा मेनका देवी मु
दसायाति हर्षिता । देवाद्यहर्षं म
तुलं प्राप्नुस्तव मुहुर्मुहुः ॥ तुष्टु
स्तमन्तरीजे गन्धर्वां वापरे गथाः
। तान्तुनीलोत्पलदलश्यामां हि मय
त सुताम् ॥ कालीतिनाम्ना हि मया
भाजुहायकृतीदिने । वाभ्यवास्तु
सन्तानानाम् वापार्यं सं सिच ॥ का
लोतिवतथानाम् कालीतिं तो गिरिनं
न्दिनीति कालिकापुराणे ४० अ
ध्यायः ॥ चारिवी प्रथी ॥ कृष्णश्वे
ताभारियावास्ता श्यामेति गिरयते
॥ अमृतदायनायाम् ॥ नारी प्रि
थे । यौवनमप्यद्योपाम् ॥ अक्षाल
जयं यथा । स्त्रियधनयुनयनदग्ना
निरनुगयामानि नोत्थिरकोटा । सु
स्पगं शिनिरमांसनवराङ्गनासाम
तोश्यामेति ॥ छायायाम् । भवा

श्यामाङ्गः

नुहपायाम् ॥ प्रियङ्गौ ॥ वागुजौ
। सीमलतायाम् ॥ यमुनायाम् ॥
विश्यामायाम् ॥ कृष्णचिह्नं क्षीप
धी ॥ यथा । श्यामा चिह्नं ततोष्ठी
नगुणातीव्रविरचिह्ना । मूर्च्छांदा
श्मदभ्रान्ति कण्ठोत्कर्षं च कारिणी
॥ नीलिकायाम् ॥ गुग्गुली । गु
न्द्रायाम् । गुडूच्याम् ॥ फल्गुर्
म् ॥ वटण्याम् ॥ वन्द्यायाम् ।
रोचनायाम् ॥ नीलपुगनं वयान्
॥ पिप्ल्यायाम् । कृष्णायाम् ॥ च
रिद्रायाम् ॥ नीलगव्याम् ॥ नील
दूर्यायाम् ॥ श्लियायाम् ॥ पद्मवीची ।
शिंशपायाम् ॥ पल्लिविशीये । वा
राह्यम् । पाण्डविकायाम् । श
कुल्याम् । पीतक्याम् । कालिका
याम् । शितिसिन्धिन्याम् ॥ श्या
मेाचर्योऽस्त्वयस्याः । अर्गभायच
॥ मगन्ताद्याटप ॥

श्यामाङ्कः । पुं० लघुधान्यभेदे । श्या
मके । श्यामेति वीची । यपिप्रिथे
। रावधान्ये । सांवां । सांनका
पू० भा० प्र० ॥ श्यामाङ्कः श्याप
योः कृष्णो वा यल । कफपित्तघ्नत् ॥
श्यायते । शीङ्० । पिनाकाद्य
होति साधुः ॥ यथा । श्यामं वर्ण
म् । अकति । अक्ष० । कर्मस्थ
ण् ॥

श्यामं द्रुः । पुं० दुष्यदृष्टे ॥ वि० श्या

श्रवण :

श्रव :

मे । आयासे । आयासे ॥ तपसि ॥
खिदे । गमनादिप्रयुक्तखे दादौ । अ
स : खिदेऽध्वरत्वादेरितलघणम्
॥ आभ्यस्तनेन । अमुतपसिखिदे ।
घञ् । सादोऽपौपदेशस्त्री तिष्ठद्व्य
भावः ॥

कूलन्यायविचारि । षड्विधलिङ्गे रजि
यवेदान्तानामद्वितीयवस्तुनितात्पय
यधारणे । वेदान्तानामंशेषाणामा
दिमध्यावसानतः । ब्रह्मात्मन्ये व
तोत्पर्यमितिधौ : अश्रवणं भवेदित्यु
क्तिः ॥ अचार्यस्यमुखादेशत्रयस्य स
फलं भवेत् ॥ कर्णेन्द्रियेषसगुणस्य
निगुणस्थवाशब्दे नञ्चात् । सुनना
इ० भा० प्र० । पुं० न० कर्णे ।
कान० इ० भा० प्र० ॥ कर्णे पुंन
युंसस्ययोः । श्रवणावनिलस्येति
दर्शनान् । नस्त्रियांशुश्रवणः कर्णवृ
त्तिहेमसाख्यभिधानाच्च ॥ अश्रवणेऽ
नेन । कर्णस्युट् ॥

श्रवणहादयो । स्त्री० श्रवणानघचयुक्ता
यांभाद्रशुक्लाहादश्याम् ॥
श्रवणशीर्षिश्चा । स्त्री० श्रावणीवृत्ते ।
सुण्डीर्याम् ॥
श्रवणा । स्त्री० दारिंश्रतितनेनचचे ।
तपजातस्यफलंयथा । शास्त्रानुरक्ती
बहुपुत्रमित्तः सत्पुत्रभक्तिर्षिं छि
तारिवर्गः । वैष्णव्यकालिश्रवणा
हियस्यमोपु रावश्रवणे प्रवीणः ॥
श्रावणपूर् षिंसायाम् । श्रावण्याम्
॥ श्रवणेनयुक्तापीर्षिंसासी । नञ्
त्वेत्येत् । तस्य० लुक्विशेषद्वति
लुप् । टाप० सुण्डीरीवृत्ते ॥
श्रवणाहा । स्त्री० सुण्डीरिष्यायाम् ॥
श्रवः । न० यशसि ॥ कर्णे ॥ अश्रवणे

श्रवणः । पुं० तपस्विनि । श्रवणः
परिव्राडितपूज्यवादाः ॥ बुद्ध
भिक्षुके । निर्यन्त्ये । यती । कति०
० इ० भा० प्र० । न० श्रमे । त्रि०
निन्द्याजीविनि ॥ तपस्विनि ॥ आ
भ्यसि । अमु० । ख्युः ॥

श्रमणा । स्त्री० सुदर्शनायाम् । मां
स्याम् । मुंशीर्याम् । शबरीमेदे ॥
श्रमणी । स्त्री० चतुर्थाश्रमप्राप्तयाम्
। तपस्विन्याम् ॥

श्रमवारि । न० आयासिनस्त्रेद्विन्दी ॥
श्रमो चि० श्रमयुक्ते ॥

श्रयः । पुं० श्रयणे । श्राये ॥ श्रयण
म् । श्रिञ्सीवायाम् । एरच् ॥
श्रयणम् । न० श्राये । आश्रये ॥ श्रिञो
ख्युट् ॥

श्रवः । पुं० कर्णे । श्रवणे । श्रवणेऽ
नेनश्रवणं वा । श्रुश्रवणे । ऋदोर
म् ॥

श्रवणः । पुं० नक्षत्रविशेषे । श्रवणाया
म् । न० श्रुती । श्रोत्रकर्मणि । श्रु
तिष्मृतीतिशासपुराणे पुगब्दतात्त्व
यार्थधारणे । तदर्थनिर्धारणानु

श्राद्धम्

श्राद्धम्

ऽनेनवा । श्रु० । सर्वधातुभ्योऽसु
न ॥

श्रवाय्यः । पु० यज्ञपथौ ॥ श्रुति
। श्रु० । श्रुदक्षिस्पृह्मिभ्यश्चाय्यः
॥ श्रवाय्यः ० श्रुण्वीयदतिवेदभो
ष्यन् । अश्रुन्नर्थे० वाच्यलिङ्गः ॥

श्रुष्टि । स्त्री० धनिष्ठानघञे ॥ श्रुषं
श्रुषः । स्तृदेरप् । प्रसिद्धः श्रुवे
ऽख्यक्षाः । मत्तु । अतिशयेनश्रु
यवति । अतिशयनेतमविष्टनावि
वीष्टन् । धिन्मत्तुभिः णुं श्रुतिमत्तुपी
लुक् ॥

श्रुष्टिः । पु० । बुधघट्टे ॥ वि० त
त्रजातमात्रे ॥

श्रुम् । न० । सुन्दरवाक्ये ।
श्राणम् । वि० । पक्के ॥ श्राति । श्रा
पक्के । ऋः । संयोगादेरातीघा
वार्यगदतवृत्तः । तस्मिन् ॥ श्रुपि
ते ।

श्राणा । स्त्री० । उश्रिकायाम् । यवा
न्वाम् ॥ श्रायतेस्म । श्रा० । क्रमं
णिक्तः । संयोगादेरितिनिष्ठानत्वम्
॥ पक्कायाम् ॥

श्राद्धम् । न० । शोषोक्तविधानेनपितृ
णां कर्मणि ॥ तस्मिन्प्रथया । सं
स्मृतव्यध्वनाव्यध्वपयोः दधिघृतान्वि
तम् । श्रवथादीयसेयस्यात्श्राद्धंशेन
निगद्यते० इतिवचनत् ० अद्भ
याऽन्नादेदानंश्राद्धमिति वैदिकप्रथे

गाधीनयौगिकमितिश्राद्धतत्त्वम् ॥
वेदवोधितप्राज्ञानम्नपू०केप्रमोत
देवताकेत्यागविधिषे । सम्बोधनप
दे।पनौतान्० पित्रादीन्० चतुर्थ्यं
शापदेनाद्विश्य० इतिस्त्वानी । तच्च
श्राद्धंद्वादशविधमानतमिष्टवामि
भौक्तेः । तथाहि । नित्यंनैमित्तिकं
काम्यं००० श्राद्धं सपिण्डनम् ।
पार्श्वेणोतिविष्टीयं गीष्ठांशुश्रायं
मष्टमम् ॥ कर्माहंनवमं प्रोक्तं वैदिकं
दशमं स्मृतम् ॥ याचार्थे कादशं
प्रोक्तं पुष्ट्यर्थं द्वादशं स्मृतमिति ॥
विष्टतस्त्रीतद्भविष्यपुराणेषुया । अ
हन्वहनिषच्छ्राद्धं तद्विषयमभिधीय
ते । वैश्वदेवविधीनं तदशक्तं बुद्धके
नतु ॥ एकीहृष्टन्तुयच्छ्राद्धं तन्नै
मित्तिकमुच्यते । तदप्यदेवंकर्तव्य
मनुगमानाशयेद्विज्ञान् ॥ कामाय
विष्टतं काम्यमभिप्रेतार्थं सिद्धये ।
पार्श्वेणविधानेनतदप्युक्तं षड्गाधिप
॥ इदं धीयत् क्रियतेश्राद्धं इति श्राद्धं
तदुच्यते । सर्वप्रदक्षिण्यं सार्थं पूर्वार्ध
पूर्वतूपधीतिना ॥ गन्धोदकति
लेयुक्तं कुर्वात् पात्रचतुष्टयम् ।
अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रोक्तपात्रं प्रसेच
येत् । येसमानाद्वतिहभ्यनिमित्तकं
यं सपिण्डनम् । नित्यं नतुल्यं शिषं
स्यादेकीहृष्टं श्रियाश्चपि ॥ यमा
वास्यांयत् क्रियतेतत् पार्श्वे सुदाह

श्राद्धम्

राम् । क्रियतेवापर्वं शिवत् रात् पा
 र्थं मितिस्त्रितिः ॥ शैः प्रांयत्
 क्रियतेश्राद्धं गे षीश्राद्धं तदुच्यते
 । षड्नां विदुषां सम्पत् सुखार्थं पि
 तृत्तुभ्ये ॥ क्रियतेश्राद्धं वियत्तुत्रा
 ह्मणानाम्नुमेजनम् । श्राद्धार्थं मि
 तितत्प्रोक्तं वै भतेयमभीपिभिः ।
 निषेककालीसोमेचसीमनोन्नपमेत
 या । सो यं पुंसो नैवैवश्राद्धं कर्मा
 ह्नमेवच ॥ देवानुद्दिश्य यच्छ्राद्धं तद्द्वै
 दिवामिहाच्यते । इदिव्ये षविनि
 छे नमस्तभ्यादिभ्युत्तरः ॥ गण्डन्
 दिशान्तरं यत् श्राद्धं कृत्यां च सर्पिषा ।
 या चार्थं मिति रात्पोक्तं प्रवेशे च न संघ
 यः ॥ शरीरेपचये श्राद्धं सर्वोप
 चय एवच । पुण्यार्थं मेतद्विज्ञो यमोप
 चायिकमुच्यते । इति ॥ पशुविध
 मपि ह्यस्य सति यचनात्तदुच्यते । नि
 त्यं भै मित्तर्कं कान्यं ह्यश्राद्धं तद्यैव
 च । पार्थं षष्ठे तिमनुना श्राद्धं पञ्च
 विधं स्मृतमिति ॥ श्राद्धाचारः ।
 प्रश्नाश्राद्धाचारं भ्योपद्रुतियः ॥ य
 द्वा । श्राद्धाप्रयेजनमस्य । षड्हा
 दिभ्योऽपसङ्गाः गमित्यप्य । कलाय
 छानुष्ठानमागनेः कविधिनैवकार्यं
 म् । यथाऽभगवान् सदाशियः ।
 यामसीत्ताविधिं हित्वायः श्राद्धं
 शुरुतेनरः । श्राद्धं तद्वक्तृत्वात्सोपि
 पितृभिन र्कत्रेजीत् । तत्तृतीयं शी

श्रायः

चित्तसमं विण्डो मलमयी भवेत् । त
 स्मान्मत्वं : प्रयत्ने वशात्करं सतमा
 श्रयेत् इति ॥ वि० श्राद्धान्विते ॥
 श्राद्धदेवः । पुं० अन्तके । धर्मराजे
 । यमे । श्राद्धच्छदेवः । अंगमा
 क्त्वात् । पितृपतित्वाद्वा ॥
 श्राद्धप्रदेशः । पुं० स्वयं प्रतीर्थादिपुं०
 श्राद्धशाकम् । न० कात्तथाकि ॥
 श्राद्धशिवः । त्रि० श्राद्धिनि । अथ
 तनपयश्राद्धाद्गमोऽभिनि । श्राद्ध
 शब्दः कर्मनामधेयं तस्मात्तद्व्ये
 लक्षणयावर्त्तते । श्राद्धं मुक्तमनेन
 । श्राद्धमगेन मुक्तमिठनाविति
 ठन् ॥ श्राद्धसम्बन्धिद्वये ॥
 श्राद्धी । त्रि० श्राद्धिके ॥ श्राद्धम
 गेन मुक्तमिति ॥
 श्राणाः । पुं० यतौ । शान्ते ॥ त्रि०
 क्तन्ते । श्रमयुक्ते ॥ श्राण्यते क्तः ॥
 श्राण्ययः । त्रि० निहतसंज्ञापे ॥
 श्राणास वाहनम् । न० श्रमान्वितया
 सनादिप्रदानद्वाराश्रमेपद्यमने ॥
 श्रामः । पुं० मासि ॥ मण्डपे ॥ का
 ली ॥
 श्रामशेरः । पुं० जिनभिर्घो शिष्ये
 । चेलुके । मशापासके ॥
 श्रायः । पुं० आशये । श्रयणे ॥ श्रय
 यम् । श्रिञ्सीनायाम् । श्रिषीभु
 वीनुपसर्गं इति षञ् ॥ त्रि० श्रादि
 यताक्षिपिरादौ ॥ श्रादेपराऽम्य

शोधरः

श्रीकान्तः । पुं० विष्णो ॥
 श्रीकारी । पुं० सृगविक्षेपे । वेगि
 हरिणे ॥ इ० रा० नि० खटः ॥
 श्रीकुञ्जम् । न० सरसलास्योर्ध्वे ।
 श्रीखण्डः । पुं० न० चन्दने ।
 इ० त्रि० शेषः ॥
 योगर्भः । पुं० विष्णो ॥ श्रीर्वि
 भूतिः गर्भेयस्य ॥ खड्गे ॥
 शोचहः । पुं० पक्षिणांपानीय
 शालायाम् । शकुनिप्रदायाम् ॥
 शोचनः । पुं० सर्षपे । वृद्धि
 ङिने । म० नीन्द्रे ॥ श्रिया०
 ज्ञानपुण्यसम्भारिण० वृद्ध्याया०
 घनः पूषः ॥ शुभ्रादित्वाङ्गत्वं
 न् ॥ न० दधि ॥
 शीतः । पुं० कामदेवे ॥
 शीतालः । पुं० तालवृक्षसङ्घेऽहह
 विशिषे । सृष्टताये । विशालप
 चे । मसीक्षिष्यत्से ॥
 श्रीतीर्थन् । न० तीर्थविशेषे ॥
 श्राद्धः । पुं० पुण्यजनेऽहरे । कुवे
 रे ॥ श्रियद्वयते । ददातिवा । दि
 डोदाजीया० चातद्वृत्तिकः ॥ चि०
 श्रीप्रदे । शोभादःतरि ॥
 श्रीदेवी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 शोधरः । पुं० विष्णो । श्रियाः प
 क्षसिधरीधारकः ॥ नूताष्टद्वे
 ॥ शालग्रामविशेषे । यथा । अति
 शुद्धं हि चक्रानुवचनमालाविभूषित

श्रीपरिष्का

म् । शोधरदेविविज्ञेयंश्रीप्रदंमृष्ट
 षांसदा ॥
 श्रीनगरम् । न० श्रीविद्यास्थाने ॥
 श्रीनन्दनः । पुं० कामदेवे ।
 श्रीनिकेतनः । पुं० विश्वो ॥
 श्रीनिवासः । पुं० विष्णो । नारा
 यणे ॥ श्रियेःनिवासः । निनि
 स्येन० अपायविना० श्रीवसतय
 धवायस्त्वचसिचनपाविनिश्रीव
 सति० सङ्गत्यर्थः । यथा । श्रि
 योनिवासैःयथोरः पानपात्रंशु
 खदृशाम् । वाहवोलीकपालानां
 सारङ्गानांपदाम्बुजमिति ॥ यथा
 श्रीशब्देनश्रीमन्तीलक्ष्यन्ते । श्रीम
 मत्सु नित्यंनिवासोऽस्य । यतील
 क्षोस्तवीहरिरित्युक्ते ॥
 श्रीपतिः । पुं० पुरुषोत्तमे । विष्णो
 ॥ अन्तमथगिसर्षानसुरान्सर्षान्
 देवांश्चपिहायविष्णुमेवपतित्वेनवृ
 त्तवतीतिविष्णुपुराणप्रसिधे ॥
 श्रियः पति ॥ नृपती । पृथिवी
 नाथे ॥
 श्रीपथः । पुं० राजमार्गे ॥ इ०
 हे० चन्द्रः ॥
 श्रीपर्यन्तम् । न० अग्निमन्त्रे ॥ अदकी
 । पञ्चे । श्रीः पर्ये० पर्येऽपुया
 ऽस्य । अयंसायत् ॥
 श्रीपरिष्का । स्त्री० फट् फलि । काय
 फल० इ० प्र० ॥ काश्र्मर्षाम् ।

श्रीषष्ठी

गन्धार्थान् ॥ स्वार्थकन् । इलः ॥
 श्रीपर्णा । स्त्री० वाग्म्यार्थान् ॥
 गार्थान् ॥ इठे । कुम्भ्यान् । पा
 रिपण्याम् ॥ श्रीयुक्तानिपर्णान्यस्याः
 • श्रीपर्णैर्गुयस्यावा । पाककर्णैर्ष
 र्वैत्यादिनाञ्छीव् ॥ कट्फाले ॥ शा
 ष्मणी ॥
 श्रीपर्णतः । पुं० श्रीर्षीये ॥ तीर्थवि
 श्रिषे ॥
 श्रीपिष्टः । पुं० सरलद्रुमरसे । सरण
 द्रवे ॥ श्रियः सरलद्रुमपिष्टः •
 तश्चूर्णेनजनितत्वात् ॥
 श्रीपुत्रः । पुं० अश्वे ॥ प्लानदेवे ॥
 श्रीपुष्पम् । न० लक्ष्णे ॥ प्रज्ञाकाष्ठे ॥
 श्रीप्रसूनम् । न० लक्ष्णे ॥
 श्रीफलः । पुं० सिद्धे । मालूरे ॥
 श्रीप्रदं • श्रीप्रययंफलासख । शा
 कपार्थिमादिः । श्रीफलस्तुपरस्ति
 तोयाशोक्ष्णीनिविशकृत् । वात
 से पाइरीवस्त्रीलघुफणसपाचनः ।
 राजादनरथे ॥
 श्रीफला । स्त्री० आदलक्याम् ॥ नी
 ल्याम् • च्चुद्रपारवेत्प्याम् ॥
 श्रीफलिका । स्त्री० आमराज्याम् ॥
 च्चुद्रकारवेत्प्याम् ॥ मशानौषीठ
 चे ।
 श्रीफली । स्त्री० धाव्यान् । आमणक्या
 म् • नीलिपाथाम् ।
 श्रीषष्ठी । स्त्री० कट्फलायात् ॥

श्रीमदः

श्रीमद्रः । पुं० विषयुप्तसुरेकायस्य
 चारिविशेषे ॥
 श्रीमद्रा । स्त्री० भद्रमुक्तके ॥
 श्रीभागवतम् । न० पुराणार्थे । मरु
 पुराणान्तर्गतपुराणविशेषे ॥
 श्रीभाता । पुं० चोटके ॥ विधौ । च
 न्द्रे ॥ समुद्रीगणत्वात् ॥
 श्रीमान् । पुं० तिष्ठकवृद्धे । चुरके
 ॥ अश्वत्थवृद्धे ॥ शिवे ॥ मिथ्यौ ॥
 कुवेरे ॥ इन्द्रे ॥ पि० मनोर्षे ॥
 धनिके । श्रीते ॥ सर्वातिशयितश्रि
 यि । अखण्डितैश्वर्यसम्पन्ने • म
 धाराजपद्मार्थानि ॥ श्रीः लक्ष्मीः
 सम्पत् • श्रीभा • द्यान्तिर्था • सा
 स्थास्मिन्प्राप्ति । तदस्याख्यसि
 न्नितिमतुप् । पृथ्व्यायङ्पिसामा
 निसाष्टिथोरमृतासताम् । तथा
 युक्तामहात्मानः श्रीमताः शास्त्र
 सम्मताः •
 श्रीमतिः । स्त्री० राधायाम् ॥
 श्रीमती । स्त्री० श्रीयुक्तायाम् ॥ योपि
 तामभिधानस्यपूर्वैरेतत्प्रयोगवे
 त् ॥
 श्रीमदः । पुं० धनमदे । सर्वमदाध
 मे ॥ यथा । नक्षत्र्योक्षुपतीजीव्या
 न्चुद्विभ्रंसारजीमूषः । श्रीमदादा
 भिजात्यादित्यवच्छीयतमासयः ॥
 इत्यन्तेपमवेद्यत्नद्वैरजितात्म
 भिः । गन्धमानैरिमंदेशमजराम्

श्रुताय :

वेदि । श्रवणे । सुवना । इ० भा०
॥ वि० विश्रुते । आकाशिते । श्रु
वधनीपरि ॥ श्रुयते । श्रुयन्वा ।
श्रुश्रुयथे । क्तः । चश्रापिवा । श्रु
। क्तः ॥

श्रुतशौचिः । पु० देवर्षी ॥ स्त्री० ज
नकामातुः कुमध्यककन्याचाम् ।
दि० शौचिद्युक्ते ॥

श्रुतदेवो । स्त्री० सरस्वत्यां ।

श्रुतमिः । पु० सुश्रुतायुषिषु ॥ सुश्रु
तायाः श्रुतमयव्रतिविक्रयद्वि
यः ॥

श्रुतश्रुवा । वि० आकाशितयशसि ॥

श्रुतश्रुवा । स्त्री० श्रीकृष्णक्षपितृध्वस
रि । शिशुपालमातरि ।

श्रुतश्रुवाः । पु० धर्मचरयदि ॥

श्रुतश्रीयो । स्त्री० द्रव्यव्यां ।

श्रुतादानम् । न० ज्ञप्रायादि ॥ इ० हा०
ली० ॥

श्रुताध्ययनसम्पन्नः । वि० धर्मशास्
त्रे ॥ यथा । श्रुताध्ययनसम्पन्नाः ।
कुनीना सत्यव दिग । राज्ञासभास
द कथायां । शचीमिधेयसमाः ॥

श्रुतान्वितः । वि० शस्त्रान्वे ॥

श्रुतायः । पु० शाब्दवेदधर्मिययोभू
तायै । श्रुतयमात्रवेधैर्षे ॥ यथा
। श्रुतायैः परित्याग दश्रुतायैः स्र
कल्पमात् । प्राप्तकवाधादित्येव
परिसङ्घात्रिदेऽपिकेति ॥

श्रुतिः

श्रुतायुः । पु० सूर्यवंशोद्युत्पतिविशे
षि ॥

श्रुतिः । स्त्री० वेदि । आम्नाये । वेदा
ख्यपरदेवतायाम् ॥ विनियोगवि
धिः सहकारिभूतेप्रमायविशेषे ॥
तदुत्तरियेऽथोरयः श्रुतिः । सात्र
रिविधा । विधाषी० अभिधाषी०
विनियोक्षीष । तथादादिज्ञादा
त्सिका० द्वितीयाज्ञोच्चादिश्रुतिः

• यद्यथाशब्दश्रवणोद्दिष्टसम्बन्धः
प्रतीयतेसाविनियोक्षी । साऽपि
त्रिविधा । विभक्तिरूपा० एकाभि
धानरूपा० एकरूपाचेति । तत्रमि
शक्तिश्रुत्याद्भवम् • यथाज्ञोहिभि
र्यजोतेति • तृतीयाश्रुत्या • त्रीषी
वांयागात्त्वम् • तद्विपुरीक्षाभ
प्रकृतितथा • अरुषयाएकसायन्या
यथासामंज्ञोष्वातीत्वस्मिन्वाक्ये आ
रुष्यसापितृषोषाश्रुत्याक्रयात्त्व
म् • तद्विभोऽरूपद्रव्यपरिच्छेदहा
रा • नतुसाक्षादमूर्त्तत्वात् । त्री
शोन प्रोचतीतिप्रोचषकत्रीश्चात्त्वं
द्वितीयाश्रुत्या • तत्रप्रोचषं • नमो
दिस्ररूपार्थं तस्मैतन्विनाप्युपपत्तेः
। किन्त्वैतन्साधनत्वप्रयुक्तम् • त्री
शो नृपीच्छयागानुष्ठानेऽपूतनुपप
त्तेः । एष सर्वज्वल्लेषु • अपूर्वप्रयु
क्तमन्त्रत्व विध्यम् । एषमिमांशयम्
यन् रसनामृतस्योत्पन्नाभिधानीमा

श्रुति :

दत्तं इत्यत्र • द्वितीयाश्रुत्या • म
 न्तस्याश्रवाभिधान्यङ्गत्वम् । यदाश्रव
 नोयेकुट्टि(सौ)वाहवभौयल्लसामाङ्ग
 त्वं सप्तमौश्रुत्या । एवमन्वोपिबिभ
 क्षिथ्रुत्याविनियोगोच्चीयः । पशुना
 यजेतित्वचैकत्वपुस्तुयः सामाना
 धिकरण्यश्रुत्याकारकाङ्गत्वम् । य
 जेतेत्याश्रुत्याऽभिहितसङ्ख्याया
 भावनाङ्गत्वमसमानाभिधानश्रुतेरे
 धपदश्रुत्याचयागङ्गत्वम् • नचामू
 र्त्ताश्रुत्याः कथंभाषनाङ्गत्वम् •
 कर्तृपरिच्छेदद्वारातदुपपत्तिः । य
 र्त्ताचार्त्तपक्षभ्यः • चाश्रुत्यासैनहि
 भाषनेऽप्यते • साचकर्त्तारविनाऽनु
 पपन्नेतितभाक्षिपति । सैयंश्रुति
 लिङ्गादिभ्यः प्रथला • किङ्गादिषु
 नप्रत्यक्षोविनियोजकः शब्देऽस्त-
 किन्तुशब्दभ्यः । यावच्चर्त्तविनियो
 जकः शब्दः कल्प्यते • तावत्प्र
 त्यक्षयाश्रुत्याविनियोगकङ्गत्वमेव
 तेषांकल्पकत्वशक्त्याहितत्वात् । अ
 तएवैन्दुःखिङ्गनेन्द्रोपस्थानार्थत्व
 म् • किन्त्वैन्दुगार्हपत्यमुपतिष्ठत
 इत्यत्र • गार्हपत्यमितिद्वितीया
 श्रुत्या • गार्हपत्यापस्थानार्थत्वम् ॥
 अपदेवीगीतायादिवीषाक्यंयथा ।
 सर्वज्ञायाः सर्वशक्तिर्मौवेदः
 समुत्पतः । अज्ञानस्रममाभावा-
 दप्रमाणानश्रुतिरिति सर्वज्ञात्-

श्रुति :

सर्वशक्तेश्चममद्वितीयाठितुमतीमत्
 स्वरूपादित्यर्थः ॥ प्रयोगविध्युप
 योगिनिप्रमाणविशेषे ॥ तत्रक्रमप
 रंश्चनश्रुतिः । तच्चद्विविधम् ।
 केशकक्रमपरम् • तद्विशिष्टपदार्थं
 क्रमपरम् । तत्रवेदंङ्गत्वादिदि
 करोतीतिकेशकक्रमपरम् • वेदि
 करथादेवंचनान्तरप्राप्तत्वात् । घष
 ट्कर्त्तुः प्रथमभक्षद्वितितुक्रमवि-
 शिष्टपदार्थपरम् • एकप्रसरताभ
 क्षभयेनभक्षानुवादेनक्रममाश्रयवि
 धातुमशक्त्वात् । सैयंश्रुतिरित
 रप्रमाणपेक्षयावक्तव्यती • तेषां
 चनकल्पनद्वाराक्रमप्रमाणात्वात् ।
 अतएवाश्रिनयइक्षपाठक्रमोक्त-
 तीयस्यानेयइक्षप्रसङ्गावाश्रिनैद
 शसोमृच्छाद्वितिवचनाइक्षमस्यानेय
 इक्षमित्युक्तम् । कर्त्तुः । अस्यप
 र्यायाः । कर्त्तुःशब्दयहीश्रीवश्रुतिः
 स्त्रीश्रवणश्रवः ॥ अस्यश्रुभाश्रुम
 लक्ष्यंयथा । रक्ताल्पवस्त्रश्रुक्त
 र्णाः स्त्रुः मापस्यत्वः । निर्भा
 सैच्छिपिठैर्भोगाः कृपणाङ्गुलकर्त्त
 काः ॥ शङ्कुकर्त्ताशाराजानोरोम
 कर्त्ताः यतायुवः । इच्छत्कर्त्ताश्च
 राजानोधनिनः परिकीर्त्ताः
 ॥ श्रवणे । यावज्जनितवाक्त्वा
 र्थविज्ञाने ॥ मनननिदिध्यासन
 सहकृतेश्रवणज्ञाने ॥ श्रोत्रकर्मणि

श्रुतिधर :

वार्त्तायाम् ॥ अभ्यासे ॥ षड्जा
दिस्वरारम्भकावयवेष्वविशिषे ॥
तदुक्तम् । प्रथमश्रवणशब्दः श्रु
यतेत्यन्वयः । साश्रुतिः सम्य
रिञ्जे वास्वरामयपलक्षणोतिः ॥ श्रव
णवर्गे ॥ श्रुयते । श्रियां क्तित्ति
कर्मशक्तिन् ॥ श्रुयतेधर्मोऽनयेति
वा । श्रुयजोपिस्तुभ्यः करणइति
क्तिन् ॥

श्रुतिकटः । पुं० प्राञ्चलोद्दि ॥ अर्धौ
॥ पापशोधने । प्रायश्चित्ते ॥ इ०
मेदिनिहेमचन्द्रौ ॥

श्रुतिकट्टः । पुं० कठोरशब्दः ॥
श्रुतिजीविका । स्त्री० झूती ॥
श्रुततत्परः । वि० वेदाभ्यासरते
। सकर्षे ॥

श्रुतिधरः । वि० श्रुतमात्रेणधार-
के ॥ तदौपधमकङ्गाकड्येयथा ।
हरिरुवाच । इति कर्णस्यैस्त्वंगु
होत्वाचूर्णयेत् । सर्वैः गविनि
मुक्तं चूर्णं पलशतं शिव ॥ सजीरं
भक्षितं कुर्वीत । सप्तदिनं पञ्चज । न
रं श्रुतिधरं शूरं सृगेन्द्रगतिविलसम्-
पद्मगौरप्रतीकाशं युक्तं दशशतायुषा
। षोडशाब्दाकृतिभिः प्रसततदुग्ध
मेधितम् । मधुसर्पिः । समायु
क्तं जग्धमायुष्करं भवेत् ॥ तज्जग्धं
मधुना सार्वेदश्रवणं सृष्टिणम् ।
सुयान्नरं श्रुतिधरं प्रसदाजनवज्रभ-

श्रेयः

मिति । १६१ अध्यायः ।

श्रुतिवर्जितः । वि० अधरे ॥ ना
स्ति के ॥ श्रुतिभ्यां श्रुत्यावावर्जितः ।

श्रुतिविधः । पुं० कर्षविधे ॥
श्रुतिस्फोटा । स्त्री० वाष्पस्फोटा
याम् । त्रिपुटार्थास्तथायाम् ॥

श्रुतोपनिषत्कः । वि० ज्ञानिनि ॥
श्रेटी । स्त्री० लोलावत्युक्ताहविशेषे ॥

श्रेणिः । पुं० स्त्री० शीघ्र्याम् ।
श्रुली । षड्ज्ञौ ॥ सप्तशिल्पिसं
हृतौ । कारुसंज्ञतौ । एकेन शिल्पे
नपथ्ये नरायणो वन्ति । तेषां समूहे
॥ श्रयति । श्रयतेषां । श्रिञ् ।
वशिष्ठीतिनिः । एकमुख्ये सजाति
समूहे ॥ सेकपात्रे ॥

श्रेणिकः । पुं० मगधदेशीयनृपति
विशेषे ॥ इति हेमचन्द्रः ॥
श्रेणी । स्त्री० श्रेणिशब्दार्थे ॥

श्रेणीधर्मः । पुं० वशिष्ठादीनां धर्मो ॥

श्रेयः । न० सुक्ती । निर्वाणे । निः

श्रेयसि । वेदेषां धितेपरमपुरुषार्थे

। स्वरूपावस्थाने । अनपाधिसुखा

वाप्तिवचने । आगमज्ञापितेहिते

॥ यथा । इहैव नरकव्याधेः शिक्त्यां

नवारोतिथः । गत्यानिरोधं देशं

व्याधिस्यः किं करिष्यति ॥ याव

तिष्ठति तदेहीयंतावत्तत्त्वं समाभ्यसेत्

। सन्दीपिभवेत्कीमुक्त्वं खनतिपार्थ

श्रेष्ठ :

श्रोतव्य :

ति । व्याघ्रीयास्तो जराचायुर्थाति
भिन्नघटास्युवत् । निघ्नान्तिरिपुशद्रो
गस्तस्माच्छ्रेयः समाचरेत् ॥ या
यज्ञाश्रयतीदुः खंदायज्ञायान्तिचाप
दः । यावन्नेन्द्रयथैकल्यतावच्छ्रे
यः समाचरेत् ॥ काशीनज्ञायते
नानाकार्यैः संसारसमाधेः । सुख
दुःखेर्जातान्तिनविच्छिन्नमात्म
नः इतिकुलार्णवप्रथमेः स्यासः ॥
कल्याणं । मङ्गलं । शुभं ॥ धर्मं ।
वेदविहितेप्राणिनामभ्युदयनिः
श्रेयससाधने । प्रवृत्तिमिहत्तिलक्ष
णं । पुण्ये ॥ पि० अतिप्रशस्ते ।
शस्ते ॥ इदमनशिरतिशयेनप्रशस्त
म् । द्विषन्नेतौषसुम् । प्रथम्यथ
। विद्यादाधिके । धर्मादाबुच्यतेश्रे
यः । कानार्थी । धर्मपव । अ
र्धपवेदथार्थं यास्तधर्गइतितुस्थि
तिः ॥ अथमुपदेशाबुभूत्सुन्प्रति
वाच्यः ॥

श्रेयसौ । स्त्री० कारिपिष्यत्याम् ॥ अ
भयायाम् ॥ पाठायाम् । शठास्वा
याम् ॥ श्रेष्ठायाम् ॥ उभित्वान्छी
प् ६

श्रेयांगः । पुं० वृताहं द्विषि ॥

श्रेष्ठः । पुं० कुबेरे । धमदे ॥ विप्र
॥ ऋषि ॥ मुख्यप्राणे । न० नीर्दु
ग्धे । गश्री ॥ वि० अय्ये । वरी
। पुष्कले । सशमे । अतिशोभने ॥

अथमेषामतिशयेनप्रशस्तः । अति
शायनेतमश्चिधनावितीरन् । प्रथ
म्यथ ॥ प्रधानभूते ॥ श्रेष्ठे ॥
वृद्धे ॥

श्रेष्ठकाष्ठः । पुं० शाकटके ॥

श्रेष्ठता । स्त्री० श्रेष्ठत्वे ॥

श्रेष्ठा । स्त्री० स्थलपद्मिन्याम् । उत्त
मायानार्थम् ॥ श्रेष्ठान्छ्रे ॥

श्रेष्ठास्त्रम् । न० वृक्षात् ॥

श्रेष्ठी । पुं० कुलित्तमशिल्पिनि ।

श्रेष्णः । पि० जड्घाहीनिपत्नी ॥ श्रो
पति । श्रेष्णुसङ्गति । पचायच्
॥ यदा । शृणोति । श्रु० । वाङ्म
कात्रः ॥

श्रेष्णिः । स्त्री० कन्याम् ॥ श्रेष्णति ।

श्रेष्णु० । इन् ॥ यदा । श्रूयतीर्षुं

स्त्रि० । श्रु० । यद्विश्ववृद्धुग्ला
हात्वरिभ्योनिदितिनिः ॥ पधि ।

श्रेष्णीफलम् । न० कटी ॥

श्रेष्णीफलकम् । न० कटिपाश्वे ।

कटी ॥ श्रेष्णिः फलकमिदं । अर्मा
कारत्वान् ॥

श्रेष्णिविभ्वम् । न० कटिसूत्रे ॥

श्रेष्णिसूत्रम् । न० खड्गधन्वन्सूत्रे ।

परतला० इ० भा० प्र० १

श्रेष्णी । स्त्री० कन्याम् ॥ पधि ॥ हा

दिकारादितिपक्षेऽपीप् ॥

श्रोतव्यः । पि० अशनीये । श्रोतुंश्री

ग्ये । श्रोतव्यः श्रुतिवाक्येभ्योम

श्रीविद्यः

नामधेयपरिचयः ।

श्रीतः । न० कर्णे ।

श्रीताः । वि० अथवाकर्त्तरि । योद्धा
धैतस्यगवबुध्यतेसएवश्रीताभवति

॥ यथा । बहुरेवद्वितज्जाडा श्री

तायचनबुद्ध्यते । इति ॥ अपि

थ । वेधाविहीनेश्रोतरिशक्तुर्वाक्यं

प्रयासिथैकस्यम् । नयनविहीने

भर्त्तरिलावय्यमिबखलनाचीथा-

भिति ॥ शृणोति । श्रु० । लृच् ॥

श्रीवम् । न० श्रुती । कर्णे । शब्द

पदपदिकहेइन्द्रियविशिष्टे । श

ब्दाभिव्यञ्जकइन्द्रिये ॥ शृणोत्यसौ

नेतिश्रीवम् • शब्दप्रवचनप्रति

करणम् • श्रुतेऽनेनवा । श्रु० ।

ए० । इयामाश्रुभसिभ्यस्त्रिभिरिति

॥ कर्त्तव्यं श्रुत्वाश्रुत्वाभ्यश्चो

चम् ॥

श्रीविद्यः । पुं० कान्दसे । अधीत

विदे । विद्याधारयति । ज्ञातके

॥ कन्दोऽधीते । श्रीविद्यक दे

धीतइति • कन्दः शब्दस्य • श्रीव

नाविद्यन्प्रत्ययश्च देव्यायनिनिदा

स्यते ॥ एदेनःत्राध्यायिनि ।

श्रीवद्वेषणंयथा । अन्वभाना

पक्षीक्षेयः सस्कारैर्दिग्जलच्यते ।

विद्याभ्यासोभवेद्विद्यः । श्रीविद्यक

मिरेवदि ॥ इतिप्रायः उत्तरखण्डे

१२६ अध्यायः । ॥ अपिथ । एकां

श्रीतम्

शास्त्रांसकल्याणपङ्क्तिरङ्गीरधीत्यथ

। षट्कर्मनिरतोविप्रः श्रीतिथी

नामधर्मवित् ॥ इतिदानकमला

कारः ॥

श्रीतिथता । स्त्री० शब्दे । श्रीतिथत्वे ॥

श्रीतिथत्वम् । न० श्रीत्वे । वेदवेदा

ङ्गपारगत्वे ॥ वेदान्ताद्यपारगत्वे ॥

श्रीतिथस्यभायः । त्वः श्रीतिथे

कामराहित्यात्सर्वानन्दाः सद्यस्त्रि

ताः । सेःश्रुतेसकलान्कामान्शुचि

तिप्राप्तिसिद्धिरिः ॥

श्रीतम् । न० अग्निद्वये । गार्हप

त्याहवनीयदक्षिणाग्निश्रु० ति०

वेदसम्बन्धे ॥ श्रुतीभवम् • श्रुति

रिदमित्वाद्यर्थमुक्त्वा • श्रौतिकेऽथ ॥

श्रुतिविहितधर्मादौ ॥ यथा । धर्म

श्रौविहितधर्मः श्रीतः स्मार्त्तो

विधाविधेः । दानान्निर्होत्रसम्ब

न्धमिष्याश्रीतशल्लवधम् ॥ स्मार्

त्तोवर्षाश्रमाचारोयमेधनियमैर्मु

तः । पूर्वोभ्योवेदित्वेह • श्रीतं

सप्तम्योऽनुवन् ॥ ऋचायजूं प्रसा

मानिब्रह्मणीकानिसाश्रुतिः । म

न्यनारस्यतीतस्यसृत्वातन्मनुरवषो

त् ॥ ततः स्मार्त्तः श्रुतीधर्मोवर्षा

श्रमविभाषणः । एवैदिविधोऽध

र्मः श्रिष्टाचारः सञ्च्यते । त्रि

क्षेयः अथवाश्रुतीतः स्मरणात्

स्मार्त्तञ्च्यते ॥ इत्यादिदात्मकः

शुक्लशाकम्

श्रीतः स्मार्तोर्वर्णाश्रमात्मकवृत्ति
माख्ये १२० अध्यायः ॥

श्रीतयज्ञः । पुं० अग्निहोत्रदर्शपी
थमासादौ । श्रुत्याप्रोक्तः श्रीतः
। अण् । सषासौयज्ञश्च ॥

श्रीतसंस्कारिताः । स्त्री० वेदोक्तसंस्क्रि
यायाम् । यथा । एहस्यस्यक्रियाः
सर्वाभ्रगमेक्षाः क्लीशिविषे । नान्य
मार्गैः क्रियासिद्धिः कदापिष्टमेधि
नाम् ॥ भैक्षुक्येयाश्रमेदेवधेदो
क्तदण्डधारणम् । क्लीशनाख्ये वत
त्वज्ञेयतप्तच श्रीतसंस्कारित
म० नि० तन्त्रम् ॥

श्रीवम् । न० श्रीविषयतायाम् । श्री
विषयकर्मभाषीषा । शुवादित्वा
दण्० श्रीविषयस्यलोपश्च । श्रीवा
णसंमूहे ॥ भिषाद्यण् ॥

श्रीपट् । अ० देवहविदानि ॥ श्रूयते
ऽनेन । श्रु०) बाहुलकात् । डीप
ट् ॥

श्रुत्वाः । नि० स्तोत्रे । अस्यपर्यायाय
या । कौकाल्यचक्रकाः सूत्रमंश
लादंभंकरांतनु । चिद्यामात्राचुटि
० पुंसिलवलीशकयाणमः । इति
॥ मनोहरे ॥ सुवस्पर्णे । अपक्षे
। चिद्ये ॥ श्रुयते० श्रुयतिषा ।
श्रुयमानिहने । श्रुयिरोपधाय
इतिवम् ॥ ०

श्रुत्वाकम् । न० पुं गफले ॥

शुक्लीपदम्

श्रुत्वातीच्छायाम् । न० श्रुत्वे । श्रुक् ।
श्रुत्वाकृशस्रतत्तीच्छाश्च० तच्चतद
यश्च ॥

श्रुत्वात्वक् । पुं० अश्रुत्वाकृशश्च ॥ सु
न्दरवल्कले ॥

श्रुत्वाभूमिः । स्त्री० कृष्यमृदि ।
श्रुत्वाः । चि० श्रीविलाख्ये । श्रुत्वाले ।
श्रुत्वाचनम् । न० अभिनन्दने ॥

श्रुत्वा । स्त्री० अभिषापे । वृष्ठाया
म् ॥ उपाक्षौ । परिधर्यायाम् ॥
प्रप्रसायाम् । पयिद्यमानगुणसम्ब
न्धजापने ॥

श्राघटः । चि० श्राघ्यतमे ॥

श्राघ्यः । चि० प्रमंस्त्रे । श्राघनीये ।
स्तुत्ये ॥ आशाष्टे ॥

श्रुकुः । पुं० सेवके । भूत्ये । श्रुय
ति० यायत्कार्यं लपतिव्याप्रियते ।
श्रुयन्नालिहने । श्रुयिः कश्चेति
कुः कदात्तादेशः ॥ पिप्पे ॥ न०
ष्ठीतिः शास्त्रे ॥

श्रुपा । स्त्री० अलिहने ॥

श्रुष्टः । चि० सम्पूत्ते । गत्यर्थाऽक
र्मकिति० श्रुयिः क्तः । श्रुपयुक्त
शब्दादौ । भिन्नाचकैकरूपान्वितया
क्ये ॥ तत्रचणं यथा । श्रुष्टमिष्टम
विस्पष्टमेकरूपान्वितं वचइति ॥

श्रुपदम् । न० पादरुग्भिदि । पाद
वल्कोके ॥ अश्रुनिदानन्तु । यः
सञ्जरोवहृत्तययोर्भृशान्तिः श्रो

श्वसितम्

श्वश्रूः । स्त्री० साश्रुधिये । श्वश्रु
रभार्यायाम् पतिवद्वयोः प्रस्ताम् ।
पत्युर्मत्तापत्न्याः श्वश्रूः । प
त्न्याः सातापत्युः श्वश्रूः । श्व
श्रुस्यस्त्री० श्वश्रुस्त्रोकाराकारलो
पश्चेत्युङ् । पुंयोगलक्षणस्त्रीषोः
पदादः ॥

श्वश्रुश्चश्रुः । पुं० २ सङ्गीतशास्त्रे
श्रुयोः ॥ श्वश्रुश्चश्वश्रुश्चतौ ।
श्वश्रूः पूर्वोत्पत्नीचमादृतुल्या
प्रकीर्त्तितेतिश्वश्रुश्चश्रुश्चित्वा
त्पूर्वनिपातः ॥

श्वः । श्व० अनागतदिने । आगामि
अहः पृथेदरादिः । ऐपमीश्वः ।
श्वसोन्यतरस्यामितिनदेश्याः
नुशालः ॥

श्वसनः । पुं० स्वर्गने । वायौ ॥ मद
नद्रुमे । मयनफलितप्रसिद्धे ॥ न०
श्वसिते । श्वसि ॥ श्वसित्वनेन । श्व
सप्रापने । ल्युट् ॥ निकल्लिमिश्र
सिति । नन्द्यादित्वाङ्गुर्वा ।

श्वसना । स्त्री० श्वसोष्ठासवशायांधम
न्याम् ॥

श्वसनाशनः । पु० सपे ॥ श्वसनेश
नंयच्छसः ॥

श्वसनेश्वरः । पुं० चङ्गुनद्रुमे ॥
श्वसनेश्वरः । पुं० चङ्गु । सपे ॥
श्वसितम् । न० श्वसि ॥ उष्ठासमारु
ते । फल्कारे ॥ श्वसिति । श्वस०

शुवावित्-द्

। क्तः ॥

श्वसनः । पुं० चतत्रे । कुकरोधा०
इ० भा० प्र० इच्छे ॥

श्वसनः । शि० श्वीभवेवसुनि ॥ ऐष
मोक्षः श्वसोन्यतरस्यामिति० त्यव
भावित्वञ्चुलौ० तुट्च ॥ न० भवि
धत्काले । इतिराशानिर्घण्टः ।

श्वस्यः । शि० श्वीभवे । श्वसने ॥ ऐष
मोक्षः श्वसोन्यतरस्यामितित्यप् ॥
श्वानम् । न० श्वानसमूहे । खण्डिका
दित्वाद्ङ् ॥ पुं० कुकुरे ॥ इ०
श्वे० र० स्त्री ।

श्वानकः । पुं० श्वनि ॥

श्वानचिञ्जिका । स्त्री० श्वानविशेषे
। श्वानकचिञ्ज्याम् ॥

श्वानलोमापह । पुं० तीर्थविशे-
षे ॥

श्वानी । स्त्री० श्वन्याम् ।

श्वापदः । पुं० व्याघ्रादिद्विसपथी
॥ व्याघ्रादयोवनचराः पशवः श्व
पदामताः ॥ श्वानीर्दतद्द्राकणकु
न्दशराश्चपुष्पदिद्रुदोर्षोवाप्यद्रुतिदो
र्घः । शि० श्वीवापदे ॥ श्वापद
सोदम् । श्वापदस्यान्यतरस्यामि
तिपाञ्चिकश्च निघण्टुः ॥

श्ववावित्-द् । पुं० श्वल्यपथी । सा
उ० इ० प्र० सूक्ष्मलोमवति ॥ श्व
नंविभ्यति । व्यध० । क्षिप् । नहि
हतोतिदीर्घः ॥

श्वासप्रश्वासचारणम्

श्वेतकः .

श्वाश्वः । पुं० भैरवे ।
 श्वासः । पुं० श्वसिते । प्राथेनवा
 छल्लयायोरन्तः प्रवेशने । समा
 ध्वद्भेरेषकविरोधिनि । प्राथवा
 यौ । श्वसिति । श्वस० । श्वाद्य
 धितियः ॥ रोगविशेषे ॥ पिशु
 नेानरकः क्वाशो ध्यायतेश्वासकास
 यान् । घृततेनप्रदातव्यसहस्रप
 लसस्वित्तमतिशततपीयकर्मवि
 पाकः ॥ अश्लोपधेश्वाविभीतक
 स्यात्पूर्णमधुश्वासनाशनम् ॥
 पिप्यशीधिकावाचूर्णमधुसैन्धवसं
 युतम् । सर्षपेण्यश्वाश्वसिरीषपी
 नसहस्रविदितिगारुडे १८८ चध्या
 यः ॥ घ्राणे ॥ हारेः द्घाटने ॥
 श्वासकासः । पुं० श्वासयुक्तकासरोगे
 । श्वासजनककासे ॥ यथा । का
 सवृक्षाभवेच्छ्वासः पूर्वोवादेःयकेः
 पनेरितिगुरुपुराणम् ॥
 श्वासकुठार । पुं० । श्वासरोगश्लेष्म
 धविशेषे ॥ यथा । रसेगन्धोबिप
 खापितृद्वयसुमनः शिला । ए
 तानिकर्षमात्रापिमरिषश्चाष्टकर्म
 कम् ॥ कटुश्चकर्मयुग्मपृषग
 चविनिः श्वेत् रसः श्वासकु
 ठारैःसर्वश्वासनिवारणं द्रुतभा
 वप्रदायः ॥
 श्वासमण्डलसधारणम् । न० प्राणायामे
 । श्वासप्रवृत्तिसधारणं यश्चतत्

श्वासहेतिः । पुं० निद्रायाम् स्वादि ॥
 श्वासारिः । पुं० पुष्करमूले ।
 श्वाभी । पुं० वायौ । वि० म्वास
 रोगिणि ॥
 श्विषम् । न० श्रुतकुष्ठे । कुष्ठे ॥
 श्वेतले । श्वितावरणे । स्फायि
 तश्लोतिरक् ॥ अश्लोपधन्तु । धा
 षीखदिरयाः क्वाधंषीत्वाचकःसुस
 युतम् । शङ्खेन्दुधवलंश्विषं च
 श्वितार्थंनसंशयः ॥
 श्विषघ्नोः स्त्री० पीतपण्यांम् । वि
 कुटो० इति० गौ० भा० प्र० ॥
 श्विषी । वि० श्वेतकुष्ठवति । श्वि
 षमस्यास्मिन्श्वस्ति । अतद्रुनिठ
 नावितोमिः ॥
 श्वेतः । पुं० श्वभक्षणे । सपे
 द० इ० भा० ॥ दोषविशेषे ।
 श्वेतसौषे ॥ अद्रिषिषे । तुला
 ततश्लोत्तरेहितसहस्रयोजनविस्तोर्णे
 प्रागायतेहिरण्यवषपंश्वभर्षादागि
 रौ ॥ यानरविशेषे ॥ यथाराभा
 यणे ॥ श्वेतीरजतसहस्रमचपला
 भीमविज्जनः । तुद्विषान्पानर
 परस्त्रिपुनिकिपुत्रिश्रुतद्वितः कप
 र्दकि ॥ शुक्यह ६ शङ्खे ॥ श्वे
 ताभे ॥ निशयतारविशेषे ॥ न०
 दले । वि० शुक्यार्षविगिष्टे ।
 श्वेतते । श्विता० । पथाष्ट ॥
 श्वेतकः । पुं० वराटके । न० रज्ये ॥

श्रुतशुद्धा

ताह्वये । श्रुतेतरोहिडा । इ० भा०
प्र० वृक्षे ॥

श्रुतशुद्धिः । पुं० पट्टिकाश्लेषे ॥

श्रुतबधा । स्त्री० अतिविषाद्याम् ॥ व
चाप्रमेदे । मेधायाम् । हैमवत्या
म् । साकाशच० इ० भा० प्र० ॥

श्रुतशुद्धकः । पुं० उदुम्बरवृक्षे ॥ शु
क्लत्वचि ॥

श्रुतशाली । पुं० चन्द्रे । पार्श्वे ।
अर्जुने ॥ कर्के । शुक्लश्रुवे ॥

श्रुतवासा । पुं० शुक्लश्लथारिस
न्यासिनि ॥ इ० उलायुधः ॥
त्रि० परिघृतशुक्लवसने ॥

श्रुतवासापु० चन्द्रे ॥ श्रुताएनवहन्ति
। दह० श्रुतेनेहवतिवा मन्त्रे
श्रुतवहतिखिलनेविषये० श्रुत
वहादीनांउसपदस्योति० यत्रपद
त्वत्वखिलनेपवादेऽडम् । श्रु
तवाही० श्रुतवाह० श्रुतवा
भ्यामित्यादि ॥

श्रुतवाहनः । पुं० चन्द्रे । शशनि
॥ धनध्वये । अर्जुने ॥ मकरे ॥

श्रुतवाही । पुं० अर्जुने । पार्श्वे ॥
श्रुतशुद्धा । स्त्री० वनतिक्तायाम् ।
विसर्पिण्याम् । गिरिजायाम् ॥

श्रुतवहती । स्त्री० क्षुद्रमाताक्या
म् । श्रुतफगायाम् ॥

श्रुतवहः । पुं० मरुतदुमे ॥

श्रुतवहपुष्पा । स्त्री० क्षुपविशेषे ॥

श्रुता

सितत्तायकायाम् । सितपुष्पाया
म् ॥

श्रुतशिशुः । पुं० शुक्लश्रीभाङ्गने
सुतोष्णे । मधुशिशुके ॥

श्रुतशिशुपदा । स्त्री० शुक्लशिशुपा
वृक्षे ॥

श्रुतशिशुविकः । पुं० निष्पत्ति ।
भटवांसु० इ० भा० प्र० ॥

श्रुतशुद्धः । पुं० यवे ॥

श्रुतशुद्धः । पुं० वनशुद्धे ॥

श्रुतशुद्धः । पुं० शुक्लवर्षभुज्जने
। मरुवह्वे ॥

श्रुतसर्षपः । पुं० गौरसर्षपे ॥

श्रुतसारः । पुं० कदरे । खदरे ॥

श्रुतसुरसा । स्त्री० श्रुतपुष्पशिका
लिकायाम् । भूतविद्याम् ॥ श्री
भनारसीऽद्याः । श्रुताचासीसु
रसाच ॥ श्रुततुलस्थाम् ॥

श्रुतस्यन्दा । स्त्री० पिप्पलाकान्ता
मेदे ॥

श्रुतहयः । पुं० उर्वे । श्रवसि ।
हयवश्वे ॥ अर्जुने । पार्श्वे ॥
चन्द्रे ॥ शुक्लवर्षाश्वे । कर्के ॥

श्रुतहस्तो । पुं० ऐरावते । शुक्ल
शब्दे ॥

श्रुता । स्त्री० वराटिकायाम् ॥
काष्ठपटलायाम् ॥ श्रुतन्याम् ॥
अपराजितायाम् । स्फुट्याम् ॥

अतिविषाद्याम् ॥ श्रुतवहत्याम् ॥

श्रुतीदर :

श्रुतकण्टकाख्याम् । पापायमेया
म् ॥ श्रुतदूनीयाम् । शिलाय
स्कलायाम् ॥ वधरीचनायाम्
॥ शकंरायाम् ॥ सताविशिषे ।
छ, रिक्वापचिक्वायाम् । पथंमूला
याम् ॥ अविप्रियायाम् ॥ शु
वास्तु श्रुतातिमधुराशौतास्त
न्यदासचिकारिका ।

श्रुताविभृत् । स्त्री० शुकविष्टताया
म् । चिभाण्ड्याम् ॥

श्रुतास्त्रिः । स्त्री० च्युपविशिषे । अ
स्त्रिकायाम् पिष्टोष्ठ्याम् ॥

श्रुताकं । पुं० शुकार्कंथे ।
तपने । शकंरापुष्पे । उत्तमस्त्रि
कायाम् ॥ अस्त्रगुणा । श्रुता
कं । कटुकस्त्रिक्तउष्णोमलविशि
धनः । मूत्रकृच्छ्रासृश्रीकाशितं
शदे।पविनाशनइति ॥

श्रुतावरः । पुं० सितारवाकि ।

श्रुताश्रुः । पुं० अर्जुने ॥ सश
देवपाण्डुषि ॥

श्रुताष्टा । स्त्री० सितपाटलाया
म् ॥

श्रुतेघ्नः । पुं० सितेघ्नी । वधपथ
के । पाण्डुरेघ्नी ॥ अस्त्रगुणाः ।

श्रुतेघ्नः । स्त्री० रुच्योगुरुघ्नकफ
मूत्रहान् । दीपनः पित्तदाहघ्नो
विपाकिकोप्यलसद्येति ॥

श्रुतीदरः । पुं० कवेरे ॥ इ० वि

पट्कर्मा

काण्डशेषः ॥

श्रीवसीयसम् । न० कल्याणे । मह
ले । वसुशब्दः प्रशंसावाची० ई
यमुन्नतः । शुस् शब्दउत्तरपदार्थ
प्रथ समाशोर्विषयमाह । श्रीव
सीवइतिविद्यहे० मयूरव्यंसका
दित्वात्समासः । शुसीवसीयः
श्रेयस्त्रयलक्षसमासात् । अर्थपर
पदस्याचशुः शब्दः कालवाच्यपि
। अभिधत्तेस्वभावेनतेमौमद्वला
र्थंकारितपाणिनीयमतदर्पणः ।
श्रीवसीयसन्तोभूयात् ॥

यकाक्षरस्य प्रारम्भः

पः । पुं० यकारे ॥ कचे ॥ वि०
विज्ञि । निपुणे ॥ श्रेष्ठे ॥

पट्कः । पुं० वखांसङ्घे । सङ्
ख्यायाः संघासङ्घसूत्राध्ययने
ध्वितिकन् ॥ यष्टेनरूपेणगृह्णा
तीत्यर्थे तु तावत्तियेनगृह्णाती
तिकन्बक्तव्यः पूरणप्रत्ययस्यचनि
त्यलुक् । यष्टेनरूपेणगृह्णाति०
पट्कीदिवदत्तः ॥

पट्कट् । न० यष्टूपणे ॥

पट्कर्णः । पुं० कर्णवेधज्ञेनयोर
पथधे।विंशम.नधे।सूतोयस्यापत्य
स्यसम्भासनायाम् ॥

पट्कर्मा । पुं० यागादिभिर्युति
त्र.स्यपे ॥ पट्कर्माद्यध्ययनादी
न्यस्य । तानिबध्या । इत्याध्ययन

पट् चक्रम्

दानानियाजनाध्यापनेतथा । प्र
 तियहसतैर्युक्तः पट् कर्माविप्रल
 व्यसङ्गतिः । अथोप्यवर्गे गृह्यन्ना
 ज्ञाथे ॥ अतायाचितमै अह्नापिवा
 पिज्यकुसीदानिपट् कर्माध्यक्ष ॥
 न० पस्यां कर्मणां समाहारे । अध्या
 पनादिपट् सुकर्मसु ॥ यथा । अ
 ध्यापनमध्ययनयजनयाजनंतथा ।
 दानं प्रतिग्रहश्चैव पट् कर्माध्ययन
 न्ननङ्गति ॥ शान्त्वादिपट् सुकर्म
 सु ॥ तानियथा । शान्तिपश्यलभ
 नानिविद्वेषोच्चाटनेतथा । मारणा
 न्तानिशंसन्तिपट् कर्मादिमनीषि
 यङ्गति ॥ वि० पट् कर्म कर्षारि ॥
 पट्काष्ठकम् । न० विशाहादिविचारे
 दोषविशेषे ॥ यथा । यदिकन्याष्टमे
 भर्ताभर्तुः षष्ठे चकन्यकाः षट्का
 ष्टकं विजानीयात्कृत्स्नविद्वेशे र
 पि ॥ - - -
 पट्कृटा । स्त्री० भैरवोदेवताविशेषे ।
 पट्कीणम् । न० अर्थे ॥ षडस्ये ।
 दग्नात्पठगृहे ॥
 पट्कीणः । पुं० न० षड्भ्यः कोषे
 भ्यलत्पन्ने षपुषि ॥ यथाहुः । पितृ
 भ्यामशितादन्नान्पट्कीणं वाशतैव
 पुः । ज्ञायवोऽस्योनिमज्जावजायन्ते
 पितृतप्तवा । खड्गं सांसज्जापितमि
 तिमाहृतसमभन्तिहि ॥
 पट् चक्रम् । न० शरीरस्यपद्माकारव

पट् पदः

ट्प्रकारचक्रे ॥
 पट्करणः । पुं० भ्रमरे ॥ यूकायाम् ॥
 पट्तिखी । पुं० माघशुक्लैकादश्यांभै
 स्यामुपवासकृत्वाहादश्यांपट्तिना
 चारविशिष्टे ॥ यथा । स्रगशौर्षे श
 शधरेमाघेमासिप्रजायते । एकाद
 श्यांसिपक्षे सीयवासी जितेन्द्रिय
 ॥ हादश्यांपट्तिनाचार कृत्वापा
 पात्प्रमुच्यते । शिखलायैतिस्त्रिद
 र्शीतिलशोमीतिलोदकी ॥ तिलका
 दाताभीक्षावपट्तिनीनावसीदती
 ति ॥ - - -
 पट् चिंशत् । स्त्री० सङ्ख्याविशेषे ।
 क्लीस० इ० भा० प्र० चि० । स
 ङ्ख्येयै ॥ यथापट् चिंशत्पचारा ।
 पट् चिंशत्तत्त्वम् । न० शैवशास्त्रप्र
 सिद्धे तत्त्वसमूहे ॥ यथा । प्राणापा
 नसमानाश्चोदान्ध्यानौषवायवः ।
 भूतं चपशुभिः सार्यं चतुर्दशभिरि
 न्द्रियैः ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिसा
 ङ्ख्यशास्त्रविदोऽभिदुः । महानुका
 लः प्रधानसुमायाचिद्योचपुरुषः
 इतिपौराणिकाः प्राङ्मुखित्तत्त्व
 त्वानितैः सङ् । विन्दुनादौशक्ति
 शिवोयान्तातीतीपरंततः ॥ प
 ट् चिंशत्तत्त्वमित्युक्तं यैवागमविशा
 रदेरितिमानसोक्तासः ॥
 पट् पदः । पुं० भ्रमरे ॥ पट् पदानि
 यम् ॥ यूकायाम् ॥ न० माघा

षट्, पदेष्ट :

हत्तान्तरे । यथा । षट्, कलमादौ त
दनुचतुस्ररुग परिसन्तनु । शिषेदि
कलकलयचतुष्यदमेवंसिद्धिनु । ॥
छन्दः षट्, पदानामभवतिफणिन
यकगोतं । रुद्रे विरतिमुपै तिनृप
तिसुखकरमुपनीतम् । उल्लालयुग
लमन्ते भवेदृष्टाविंशतिकलमिदम्
• शृणुपञ्चदशेविरतिस्थितं पठनेप
शिष्टतलनहितम् ॥ तथा । वामक
रोदरकलितकमलसोदररुचिषदना
• गुरुपुरतीपितवैपनामलल्पतिगु
रुसदना • भवदभिलषणविशीयरभ
सपरिशेषतद्विषया • मुञ्चतचन्द्र
भयेनरक्षन्मिधजोवितमपिसा ।
निजहृद्विनिहितभवदभिसरणर
हतरङ्गमनङ्गशक्ति • भवदौय
बिल्लिकनमन्तरोनमनोरथमुषमनु
भवति ।

षट्, पदप्रियः । पुं • नागकीशरञ्ज
घे ॥ न • रत्नीत्यजि ॥

षट्, पदा । स्त्री • यूक्तायाम् ॥

षट्, पदातिविः । पुं • आचक्षते ॥

षट्, पदानन्दः । पुं • पुण्यहृद्विशीपे ।

किं हिराति । पौरुषभद्रे ॥

षट्, पदानन्दश्चैनः । पुं • किहिराति

। अशीकपादपे ।

षट्, पदी । स्त्री • यूक्तायाम् । इ • इ-
न्दः ॥

षट्, पदेष्टः । पुं • नीवे ! कदम्बे ॥

पडङ्गः

षट्, प्रज्ञः । पुं • वामकीली । कः सुकी
षिङ्गे ॥ धर्मादिशास्त्रविज्ञे ॥ यथा
। धर्मायैकामभोधोपुलिकातत्त्वार्थ
शोरपि । षट्, सुप्रज्ञास्तिपत्नीश्वी •
सपट् प्रज्ञवृत्तिस्मृतः ॥ इ • चि •
शेषः ॥

षडः । पुं • पियान्तरे । मेदे ।

षडंगः । चि • यष्टंशि ॥ सङ्गा
शब्दस्यवृत्तिप्रियेवृणार्थत्वम् ॥

षडङ्गः । पुं • वेदे ॥ षट्, शिचादी

न्यङ्गान्यस्य । छुद्रगी, चुरकी । न •

शिचादिभेदाङ्गेषु ॥ यथा । शि

चाकस्योव्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषं

तथा । छन्दश्चेतिषडङ्गानिवेदानां

वैदिकांशदुः ॥ छन्दः पादोतु

वेदस्यहस्तीकल्पस्तु कथ्यते । ज्यो

तिषामवननेच निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते

॥ शिक्षाप्रान्तुषेदस्यसुखं व्याकर

णं स्मृतम् । तस्मात्साहचर्येण

यत्रसाक्षात्किमहोयते ॥ इ • स्मृतिः ।

॥ शरीरस्यपडङ्गशेषे । यथा । जङ्गे

वाङ्गिरीमध्यं पडङ्गमिदमुच्यते •

इति । इदादिषु ॥ इतिरप्यग्नि

खाद्येवकाचं नयनचयम् । करतरा

करपुष्पीषपडङ्गं न्यासश्चर्मणि ॥

गव्यविशीपे ॥ यथा ॥ गीमूषं

गीमयं घोरं सपिदं धिचरोचनाप

हङ्गनेतन्माहल्यपविषं सङ्गागवा

मितिस्मृतिः ।

पडष्टकम्

पडङ्गित् । पुं० जनाहर्नि ॥ चि०

पडङ्गितरि ॥

पडङ्गमधूपु० । पुं० । देवदेवेषु मविशि
षे ॥ यथा । गुग्गुलुगुणोशौरशकं
रामधुवन्दनेः । धूपयिदाः क्यसंमि
श्रीर्नीचे देवेषु देविक इति ।

पडङ्गित् । पुं० । शिवादिवेदाङ्गज्ञे

। पङ्क्तिपावनद्राङ्गण्ये ॥ पडङ्गानि

• शिक्षादीनिशैल्याचष्टेः ।

पडभिज्ञः । पुं० । अथवादिनि ।

सर्वज्ञे । । बुद्धे ॥ दिव्यचक्षुः

श्रीर्ष० परचित्तज्ञानं० पूर्वनिवा

सानुसृतिः । • आत्मज्ञानं० वि

यज्ञमनं० वादन्त्यादिदिसिद्विष्टेति

पट्चभितीज्ञायमानानिधस्यसः ।

पट्सु० दानशौलक्षानिचर्याध्यान

प्रज्ञासु० अभिज्ञा० आद्यं ज्ञानमष्टे

तिथा ।

पडशीतिः । स्त्री० । अकंसदृक्कान्ति

विशेषे ॥ यथा । पडशीतिर्भवे

ज्ञापन्त्युक्तान्याशेषेषुचित् ॥ प

डधिकाऽशीतिसङ्ग्राथान् ॥

पडशीतिचक्रम् । न० । मिथुनकन्या

धनुर्भोनराशिस्यरवेः शुभाऽगुमफ

लक्षानार्थेनपुषाङ्गनराकारचक्रेः ।

यथा । सुखिबेकंकरेवेदाः पादयु

गमेदधेदयम् । क्रीडेवापस्तदापि

दा । करेसव्येतरिपिच- । इय हयं

तथानेवेमककेचित्तथेतथा । इयञ्च

पडूषणम्

वतयागुह्येषडशीक्षांस्वनेस्थिति ॥

सुखेदुःखंकरेस्वामः पादयेःमं

मणं हृदि । कान्तास्रावन्वनंवामेह

स्तीस्यात्स्त्रीधमेनृषाम् । संज्ञानं

नेत्रयेःसैवधपमानेष्टमस्तके । गुह्ये

चैवमवेन्मृत्यु । पडशीतिकलशुति

रिति ॥

पडष्टकम् । न० । पट्कारेयेःगि ॥ सतु

वरकन्ययोः स्वस्तराज्येपेक्षेवापरस्य

रपहाष्टमराशिसम्बन्धः । सचमि

चारिमेदेनद्विदिधः । तथमिचपड

ष्टक यथाभकारसमेतमिथुनं । क

न्याकलसौम्येन्द्रमीनीष । वृषभ

तुल्येपलिमेदीककंठधनुषोचमिच

विधौ । पडष्टकावितकीध । अरि

पडष्टकमाह । मकरः करिकुलरि

पुषाकन्यासेपिचसङ्गपस्तुलया ।

कर्किकंठौवृषधनुषोष्ठयिकमिधुने

अशेरिविधौ ॥ ददिकभ्याष्टमेभर्ता

भर्तुः पडष्टककन्यका । पडष्टकं

विधानीयानृषां तत्रिदशैरपि ।

पडाननः । पुं० । कार्तिकेये । महा

सेने । स्कन्दे । गुह्ये ॥ हांसिका

नामनिपत्तोनांपक्षांसनपानार्थध-

ट्फाननानियस्यसः ॥

पडूषणम् । न० । मिश्रितकटुपटुश

द्रव्ये । यथा । पडूषणं समारिचं

पडूषणमुदाहृतम् । पडूषणलशु

चंतशुखसुखविज्ञापडूमितिमाह

षड्, सन्धिका

प्रकाशः ॥

षड्, गया । स्त्री० षड्, विधमयायाम् ॥ यथा । मयागजागयादित्योगा यचौषगदाधरः । मयागयासुरखैव षड्, मयासुक्तिदायिकेतिपायपुराणे गयापदतिः ॥

षड्, यवम् । न० गीषट्, कयुक्तवृक्षादी ॥ यथा । षष्टामबंधर्म इजंपषड्, गव' जीविकार्थिनाम् । चतुर्ग'पंनृशं सोनांदिगव'व्रज्जवातिनाम् ॥ ष णांग'समाहारः । गीरतचित्तु षीकौतिसमासात्षट् ॥

षड्, गुणरहितः । पुं० मधुरादिप ङ्, गुणरहितेपरमात्मनि ॥

षड्, गुणेशः । पुं० षड्, इन्द्रियनि ॥ यन्तरि ॥

षड्, यन्त्रः । पुं० महाकरञ्जपादपे । षट्, यन्त्रयोश्च । अच'प्रत्यन्वबपूर्वा द्वित्वाभाजितियोगविभागाद् ॥ षट्, यन्त्रायध्वा ॥

षड्, यन्त्रा । स्त्री० वचायाम् ॥ षट्, यन्त्राः यन्त्रयोश्च ॥ सा ॥ श ब्याम् ॥ शुक्लपचायाम् ॥

षड्, सन्धिका । पुं० षट्, प'णि ॥ स्त्री० वचायाम् ॥ न० शिष्यली मूले ।

षड्, सन्धिका । स्त्री० शब्द्याम् । ग न्धमूल्याम् ॥ षट्, षड्, वीयन्त्रयो ष्याः । स्वार्थे षन् ॥

षड्, भुजा

षड्, जः । पुं० तन्नीसमुत्थिते० क र्ठील्लितेचखरविशेषे ॥ षड्, भ्यः स्थानेभ्योजातः । षड्, भ्यामिति ङः ॥ यथा । नासांश्चण्डमुरस्ता सुविज्ञांद्दन्वांश्चसंस्पृशन् ॥ षड्, भ्यः सञ्जायतीयस्मात्तस्मात्षड्, जइति छृत ॥ मधुर'खरतुल्यमुरीयम् । यथा । षड्, जरीतिसयू'रौहिगावीन दं'नित्यर्थेभम् । अजाविरौतिगा न्यार'क्रीडो'नइतिमध्यमम् ॥ ता नसिनसतेसप्तखराणांमध्येप्रथमख- रीयम् ॥

षड्, धा । अ० षट्, प्रकारे ॥ षड्, ख्यायाविधार्थे धा ॥

षड्, धिः । षि० षट्, प्रकारे ॥ षट्, विधाः प्रकारायस्य ॥

षड्, भावविरहितः । वि० अस्ती त्यादिगरीरधर्म'रहितेपरमात्मनि अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव हंतेविषरिणमठेअप'घ्नीयतेविनश्य- तीति ॥

षड्, भुजः । वि० षड्, टस्तयुक्ते ॥

षड्, भुजा । स्त्री० अण्डिकायाम् ॥ रुद्रचण्डा'पाम् ॥ षड्, यत्नाम् ॥ न० षड्, खामिधेकललाताविशेषे । मधु'फलायाम् । इतकक'व्याम् । तिक्तफलायाम् । खर'भुजा० इ० भा० प्र० ॥ अस्याः फलमुपाय यः । तिक्तंवाख्ये तदनुमधुरंकिञ्चि

षडष्टकम्

षडङ्गजित् । पुं० जनार्दनं चि०

षडङ्गजैतरि ॥

षडङ्गधूपः । पुं० । देवदेविधूमविभ्रि
पि ॥ यथा । सुगन्धगुरुणोशौरयकं
रामधुचन्दनैः । धूपयिदःश्वसंमि
श्रैर्नोचैर्देवश्लेष्टिक इति ।

षडङ्गजित् । पुं० शिष्टादिवेदाङ्गज्ञे

। मङ्गिपादनद्राक्ष्यर्थे ॥ षडङ्गानि
० शिष्टादीनिशैल्याचष्टेसः ।

षडभिज्ञः । पुं० चरयवादिनि ।

सर्वज्ञे । बुद्धे ॥ दिव्यवचः
श्रीषं० परचित्तज्ञानं० पूर्वनिवा
सानुस्यूतिः० शाक्तज्ञानं० वि
यङ्गमनं० वायव्यं जादिसिद्धिंति
षट्चमिती।ज्ञायमानानियस्यसः ।
षट् सु० दानशौलवान्तिवर्षाध्यान
प्रज्ञासु० धर्मिज्ञा० चादाज्ञानमस्ये
तिवा ॥

षडशीतिः । स्त्री० अर्कशङ्कान्ति
विशेषे ॥ यथा । षडशीतिर्भवे
जापन्मुक्तकन्याभक्तिपुत्रेति ॥ ष
डधिकाऽशीतिसङ्ख्यायाम् ॥

षडशीतिचक्रम् । न० मिथुनकन्या
धनुर्मोनराशिस्थरवे । शुभाऽशुभफ
लज्ञानार्थेनक्षत्राङ्गनराकारचक्रे ।
यथा । सुखिवेकंकरेवेदाः पादयु
गमेवयंइत्यम् । क्रीडेवागस्तवावे
दा । करेसव्येतरिपिच० । इय इयं
तथानेचैमस्तकेचितय तया । इयश्चै

षडूषणम्

षडयामुर्ध्वं षडशीत्यांस्त्रमेस्थिते ॥
सुखेदुःखं करेलाभः पादयोर्भ्रं
मणं हृदि । कान्तास्त्राधन्वन्वासेह
स्ति स्यात्स्त्रीयमेतन्वाम् ॥ संस्मानं
नेत्रयोश्चैव शपमानघमस्तके । सुर्ध्वं
चैव भवेन्मृत्युः षडशीतिप्रलम्बुति
रिति ॥

षडष्टकम् । न० षट्कारेणैवे ॥ सतु

वरकन्ययोः स्त्रस्त्रराश्वपेजशपरस्पर
रषष्टाष्टमराशिसम्बन्धः । सचमि
चारिमेदेनविबिधः । तत्रमिषषड
ष्टकं यवामकरसमेतमिथुनं । क
न्याकलसौम्येगृह्णमौनौचं । इषभ
तुल्यैर्ब्रह्मैषीककंठधनुषोचमिष
विधौ ॥ षडष्टकार्वातशिषः ॥ चरि
षडष्टकमाह । मकरः करिकुलरि
पुषाकन्यामेवेषसहभाषस्तुलया ।
कविंघटौहषधनुषीष्टाशकमिथुने
चवैरिषिधौ ॥ यदिकन्याष्टमेभर्ता
भर्तुः षष्टकन्याका । षडष्टकं
विजानोयात्षष्टिर्जातविदशैरपि ॥

षडाननः । पुं० कार्तिकेवे । महा
सेने । स्कन्दे । गुहे ॥ हात्तिका
नामग्निपत्नीर्गायस्त्रांस्तनपानार्थं ष-
ट्क्षाननानियस्यसः ॥

षडूषणम् । न० । मिथितकटुषट्का
द्रव्ये । यथा । षष्ठकालं समरिचं
षडूषणमुदाहृतम् । षष्ठकालगु
षं तत्तुद्वयमुष्णविज्ञापष्टमितिभावे

पठ्, घञ्चिपा

प्रकाशः ॥

पठ्, गया । स्त्री० पठ्, विधगयायाम् ।
 यया । गयागजीगयादिस्थोगा
 यचौचगदाधर । गयागयासुरदैव
 पठ्, गयामुक्तिदायिकेतिनायुपुराणे
 गयाप्रकृतिः ॥

पठ्, गवम् । न० गी, पठ्, क्युक्तहलादी
 यथा । अष्टागवर्धमं हलपठ्, गवम्
 जीविकाशिनम् । अतुर्गवन्नुशं
 सोनांदिगवन्ब्रह्मघातिनाम् ॥ प
 सांगवसमाहारः । गीरतद्धितलु
 कीकौतिसमासात्पठ्, ॥

पठ्, गुणरहितः । पुं० सधुरादिप
 ठ्, गुणरहितपरमात्मनि ॥

पठ्, गुणेशः । पुं० पठ्, द्विघनि ॥
 यन्तरि ॥

पठ्, गन्धः । पुं० मण्डलरङ्गप्रदये ।
 पठ्, गन्धयोग्य । अचपलन्धवपूर्वा
 दित्यन्नाजितियोगविभागादृष्, ।
 पठ्, गन्धापघवा ॥

पठ्, गन्धा । स्त्री० वधायाम् ॥ पठ्,
 गन्धाः गन्धयोग्याः सा ॥ श
 व्याम्, ५ शुकवचायाम्, ३
 पठ्, घञ्चिः । पुं० पठ्, पश्चि ॥
 स्त्री० वचायाम्, ॥ न० शिष्यली
 मूले ।

पठ्, घञ्चिका । स्त्री० श्याम्, । ग
 न्धमूल्याम्, ॥ पठ्, पृथ्वीचन्द्री
 ष्याः । सार्धेकान् ॥

पठ्, भुजा

पठ्, भुजः । पुं० तन्वीसमुत्थिते० क
 ष्टीत्थितेचस्वरविशेषे ॥ पठ्, भ्यः
 स्थानेभ्योजातः । पञ्चम्यामिति
 ङः ॥ यथा । नासांश्चन्द्रनुरक्षा
 लुजिह्वांदन्ताद्यसस्पृशन् । पठ्, भ्यः
 सञ्जायतेयस्मान्तस्मात्पठ्, कश्चित्
 श्रुत ॥ मयूरस्वरतुल्यमुरीयम् ।
 यथा । पठ्, जरीतिमयूरैरिहाविःन
 र्दंतिवर्षभम् । अजाविरौतिगा
 न्धारक्रीचीनदतिमध्यमम् । ता
 नसीनमतेसप्तस्वराणांमध्येप्रथमस्व-
 रीयम् ॥

पठ्, धा । अ० पठ्, प्रकारे ॥ सठ्,
 म्यायापिधार्धेधा ॥

पठ्, धि । त्रि० पठ्, प्रकारे ॥ पठ्,
 विधाः प्रकारायश्च ॥

पठ्, भावविरहितः । त्रि० अस्ती
 त्यादिशरीरधर्मरहितपरमात्मनि
 अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव
 र्छंतेमिपरिणमठिअपक्षीयतेविनश्य-
 तोति ॥

पठ्, भुजः । त्रि० पठ्, ठस्तयुक्ते ॥

पठ्, भुजा । स्त्री० चण्डिकायाम् ॥
 रुद्रचण्डिकायाम् । चण्डवत्याम् ॥
 न० यद्वेद्याभिधेफललताविशेषे ।
 सधुफलायाम् । इतककेश्याम् ।
 तित्तफलायाम् । खरपूजा० इ०
 भा० प्र० ॥ अस्याः फलगुणाय
 यः । तिष्ठंवात्ये तदनुमधुरंकिञ्चि

संघाव :

॥ संघते ॥

संघमकः । त्रि० नियन्तरि ॥ संघ
मिनि ॥संघमनः । पुं० यमलोकं ॥ न० व
रुने ॥ व्रते ॥संघमनी । स्त्री० यमस्यपुत्र्याम् ॥ यथा
क्षेत्रीश्वरेन्द्रसंघितायाम् ॥ मृत्योः
संघमनीतुङ्गलाप्रकारसमूहला ।
कालपाशपितृव्याधिप्रेतमारीनिधि
विता ॥ कालपाशादिचुष्टा० ऽत्यु
द्रतायसप्राकारसमूहा० संघमनी
नामदक्षिणस्यांशाम्यपुरीत्यर्थः ॥संघमितः । त्रि० जातसंघने ॥ ता
रकादित्वादितच् ॥ यधिते ॥संघमी । पुं० मुनी ॥ त्रि० संघमव
ति ॥ स्थितप्रज्ञे ॥ वानिथासर्वभू
तानांतस्थांजागर्त्तिसंघमी । मंथ
नेऽस्मास्ति । इनिः ।संघावा । स्त्री० सख्ययथावायाम् ।
योसिनदीपान्तरगमने ॥ समुदिता
नांगमने ॥संघामः । पुं० संघने ॥ संघमनम्
। यमः । ससुपनिधिसुचेतिपक्षे घञ्
॥ संघते ॥संघावः । पुं० घृतघीरगुडगोधूमचू
र्णसिद्धेभोग्यविशेषे ॥ यथा । संघा
वमुघृतघीरगुडगोधूमपाकजइति
॥ पितृकविशेषे । पिराक० पिराकी
० इ० भा० प्र० । यथा । यमच्यः

संयुग :

नाक्यसमितानिर्मिताघृतमज्जि-
ताः । कुट्टिताश्चोलिताः । शुषाः
शर्करामिर्विमर्दिताः ॥ तत्रचू
र्णेघ्रिपिदेनालवङ्गमरिचानिच । ना
लिकेरंसक्तपूर्वचारबीजान्यनेकथः
॥ घृताक्तसमितापुष्टरीटिकारक्षिता
ततः । तस्यांतत् पूरणंन्यस्यकुर्या
न्मुद्रांहडांसुधोः ॥ सर्पिप्रिप्रचुरे
तात्सुसुपचेन्निपुणोजनः । प्रकारज्ञैः
प्रकारोयंसंघावघृतिकीर्तितः ॥ म
ठकेनसमोद्धेयः संघावापिगुणै
र्जनैः ॥ लोके० गंभाइतिप्रसिद्धो
यन् ॥ संयुयतेमिथीक्रियतेगुडादि
भिः । यु० । समियुद्धदुषइतिघञ् ॥

संयुक्तः । त्रि० संलग्ने । संयोगाश्रये ॥
सम्यक्क्युथाः ॥संयुक्तसमवायः । पुं० सन्निकर्षे ॥
यथा० घटरूपप्रत्यक्षे संयुक्तसमवा
यः सन्निकर्षः । चक्षुः संयुक्तेघटे
टरूपस्यसमवायात् ॥संयुक्तसमवेतसमवायः । पुं० सन्निक
र्षविशेषे ॥ यथा० रूपत्वसामान्य
प्रत्ययज्ञे० संयुक्तसमवेतसमवायः
सन्निकर्षः । चक्षुः संयुक्तेघटे
पंसमवेतम् । तत्ररूपत्वस्यसमवा
यात् ॥संयुगः । पुं० युजे । आधोधने । ज
न्वरेण ॥ संयोगजनम् । युजिर०
। घञ् । रघयुनीतिनिर्द्देशानुशा

संयोग :

भावः । प्रतिजनादिषुसंयुगशब्द
पाठाद्वा ॥

संयुक् । ति० गुणवति । सम्वन्धिनि
॥ संयुज्यते । युज० । क्विप्चेति
क्विप् ॥

संयुतः । वि० । संयुक्ते । बहे ॥

संयोगः । पुं० प्रथमे । इमौसंयुक्ता
वित्तिव्यवहारहेतौ० नवद्वयवर्ति
नि ॥ मेलने । सम्वन्धे ॥ सन्निकर्ष
भेदे ॥ चक्षुषाघटप्रत्यक्षजननेसंयो
गसन्निकर्षः ॥ संबन्धमात्रे ॥ सं
युज्यतेनेन । युजिर्० । घञ् ॥
न्यायमतेसंयोगेऽगुणपदार्थः । स
चाप्राप्तवस्तुद्वयस्यप्राप्तिरूपः सम्व
न्धविशेषः । सचिद्विधायया । एक
कर्मजन्यः । यथापर्वणेष्विसंयो
गः । १ । उभयकर्मजन्यः । यथा
नेपथ्यसंयोगः । २ । संयोगजन्य
संयोगः । यथाकपालतरुसंयोग
जन्यतरुकुम्भसंयोगः । ३ । कर्म
जन्यसंयोगोऽपिद्विविधः । अभि
घातः० तस्माच्छब्दोच्चार्यते । १ ।
नादनः० तस्माच्छब्दोच्चार्यते
। २ ॥ अथप्रमाणम् । अप्राप्तयेस्तु
याप्राप्तिः सैवसंयोगहेतुः । की
र्त्तितस्त्रिविधस्तुपचाद्योन्यतरक
र्मजः ॥ तद्येभ्योः कर्मजन्योभ
वेत्संयोगोऽपरः । आदिमः श्य
मशोलादिसंयोगः परिकीर्त्तितः

संयोगपृथक्त्वम्

॥ मेघयोः सन्निपातीयः सद्विती
यउदाहृतः । कपालतरुसंयोगात्
संयोगस्तरुकुम्भयोः ॥ द्वितीयः
स्यात्कर्मजापिद्विविधपरिकीर्त्तित
। अभिघातोनादनशब्दहेतुरिहा
दिमः । शब्दाहेतुर्द्वितीयः स्यादि
भागेपिद्विधाभवेदितिभाषापारिच्छे
दः ॥ उदयात्पूर्वदशम्याः शिषि
॥ यथा । उदयात्प्राक्दशम्यास्तुशे
षः संयोगद्रव्यते । उपरिष्ठात्प्रवे
शस्तुतस्मात्तांवरिषञ्जयेत् ॥ स
न्निधौ ॥

संयोगपृथक्त्वम् । न० न्यायविशेषे

। यथा । एककर्मणोऽनित्यत्वका
न्यत्वाभ्यांद्वैरुप्याद्वीकारे० नित्या
नित्यसंयोगविरोधः । मैत्रन्० सं
योगपृथक्त्वन्यायात् । सचन्याय
श्चतुर्थाध्यायउक्तः । यथा । खादि
रेपशुवध्नाति० खादिरंवीथकाम
भ्ययूपकुर्वन्तितिश्रयते । अचसंश
यः । किंकोम्यश्चैवखादिरतानित्ये
पिस्थानुत्तनेति । तत्रफलार्थत्वेना
नित्यतया० नित्यप्रयोगाद्गतानयुक्ता
। यद्युनित्येपिखादिरत्वशक्यं० त
त्फान्यस्यैवपशुवन्नाययूपाश्रय
ज्ञापनार्थमथैनानित्येखादिरतेति
प्राप्ते० राहान्तायचतुर्थाध्यायसूच
म् । एककर्मण्यस्यैवसंयोगपृथक्
त्वमिति । अचसंयोगः सम्वन्धमा

संबन्धित :

महसिऽयोरवतारे ॥ अचद्रुमे । क
पंफले । यौगविशेषे ॥ यथा । स
प्रमीरविवारेचप्रसिपद्दुधवासरे ।
संबन्धसंज्ञकौयोगोर्गर्हितः शुभ
कर्मसु । नेघाधिपविशेषे । संबन्धं
यवहृदकः ॥

संबन्धकः । पुं० कालाग्निरुद्रे ॥ व
लदेवस्यसाङ्गले ॥ श्रीर्वे । बाढया
ग्नौ ॥ वि० प्रवर्तके ॥ संबन्धाय
ति । वतु० ब्रह्म ॥

संबन्धकी । पुं० यलदेवे । अच्यु
ताऽराजे ॥ इ० त्रि० शेषः ॥

संबन्धवापी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

संबन्धिः । स्त्री० पञ्चादिनवपदे ।

संबन्धिकार्याम् । संबन्धिते । वतु
० । इपिपिरुहिरतिविदिच्छिदि
कोर्तिभ्यश्चेतीन् ॥

संबन्धिका । स्त्री० पञ्चादीनांनशद
ले । पञ्चस्यकेसरसमोपस्यदले ॥

संबन्धितरेव । स्वार्थकम् । गुणा
स्तु । संबन्धिकाहिमातिकायाया
दाइहट्प्रसुत् । मूत्रहाच्छगुदव्या

धिरक्तपित्तविनाशिनी ॥

संबन्धिकाः । पुं० संबन्धनकारिणि ॥

संबन्धनम् । न० सम्यग्बद्धौ । सं
बन्धितेष्वौलः । वधुबुधौ । अ
नुदात्तधे तियुच् ॥ संदीपने ॥

संबन्धितः । वि० पुष्टे । सम्यग्
दधिबिशिष्टे ॥

संवाहनम्

संवाहनम् । न० मिश्रणे ॥
संयलितः । त्रि० मिलिते । मिश्रि
ते । एकतीक्ष्णते ॥

संयस्यः । पुं० शामे ॥ संयसन्वत्
। वस० । उपसर्गोवसइत्यथच् ॥

संयहः । पुं० सप्तशष्यन्तगतप्रश
सवायी ॥ सतद्रूहवायेरुपरिष्ठ

इतिसिद्धान्तशिरोमणिः ॥ वा
येऽस्तुयस्त्वन्वे ॥ यथा । धवन्तो

नयउद्यमीमः ॥ द्वे पञ्चसाहस्यः ।
श्वभियुग्मोऽथवामीश्वस्तुयः । सं

वशीगणः ॥ ४ ॥

संवाटिका । स्त्री० गृह्णाटके ॥

संवाता । पुं० संवहतरि ॥ वाते
गल्प्याच्छत्रप्रत्ययः ॥

संवादः । पुं० परस्परवचनाविरो
धे ॥ बाविके । सन्देशवाक्ये ।
समाचारे ॥ संवदनम् । वद० ।
वञ् ॥

संवादिनी । स्त्री० सहश्याम् ॥ य
था । यद्वृत्तसंवादिनीतिरथुः ॥

संवाय्वः । वि० संवरणीये ॥

संवात्तः । पुं० गृहे ॥ पुरवासि
नांविद्यारथेपुरमध्येवर्हिवाऽनाह

तस्थाने । सन्निवेशे । निक्षेप
थे ॥

संवाहकः । पुं० अहविमर्दके ॥

संवाहनम् । न० भारादेशने ॥
अहमर्दने । पादमर्दनादी ॥ वह

संविधा

प्रापणे । स्वाध्यायनालव्युट् ।
वाहनमाहितादितिनिपातनादीर्घ
द्वयके ॥

संवाहितः । वि० सञ्चारिते ॥

संविद्यन्ः । वि० उद्दिग्ने । सञ्चु
न्ते । श्रीश्रीभयचलनयोः स
पूर्वः । क्त । श्रीदितश्चेतिनः ।
प्रहोदितद्वृत्तिभेठ् ॥

संविदितः । स्त्री० प्रतिपत्तो ॥ वा
नाववादे ॥ विदञ्जाने । स्त्रियांक्ति
न् ॥

संविदुः । स्त्री० ज्ञाने । सञ्चा
पायाम् ॥ क्रियाकारे । याज्ञौ ।
सङ्ग्रामे । नाञ्ज ॥ अङ्गीकारे
॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ आचारः । ता
यथे ॥ संयमे ॥ संहृत्ते ॥ यथा
ः प्रहृत्तौचनिहृत्तौचस विदुः स्त्र्या
पथेद्रणेद्रति । क्तव्यवस्थायाम् ॥
यथा । स विदुश्चव्यतिक्कमद्रति ॥
मनीषायाम् ॥ संवेदनम् । स वि
द्यतेऽनयावा । विदञ्जाने । विद
चेतनादीया । सम्पदादित्वात्कि
प् ॥

संविदितः । वि० अङ्गीकृते । क
रोकृते । संविद्यतेऽस्म । विदञ्जाने
। क्तः ॥

संविधा । स्त्री० भोग्यवस्तुन । सा
मय्याम् । संविधीयतेऽनया ।
संविपूर्वात्प्राञ्जात्सोपसर्गङ्-

महत्तिः

तिक्रः ॥

संविधानम् । न० उत्पादने ॥
संविभागः । पुं० विभज्यप्रतिपा
दने ॥

संविद्यतीर्थम् । न० तीर्थं विशिषे ॥
संविधा । स्त्री० अतिविषयाद्यं ॥
संबोधयम् । न० अन्वेषणे । अप
हृतवस्तुनस्तात्पर्येणान्वेषणे । सम्य
क्तात्पर्येणविविधप्रकारैरीक्षयम् ॥

संविदः । वि० कृते । अहृते ।
नद्यादिनावेष्टिते । संवीयतेऽस्म ।
व्यञ्जस्वरणे । क्तः ॥

संवीताङ्गः । वि० पाश्चादितदेहे ॥
संहतः । वि० महच्चिते । यथा
। नासंहतमुखः कुर्वाणस्रंज
म्नांतथाचुत्तमिति । निगूढे ।
गुप्ते । सवेष्टिते । सम्पूर्वाद्भृज्
क्तः ॥

सहृत्तः । स्त्री० वागिन्द्रियप्रयुक्ते
व्यवहारे । गोपने । संवरणम् ।
हृत्त् । क्तन् ॥

सहृत्तः । वि० सञ्जाते । सम्यक्प्र
हृते ॥ सम्पूर्वाद्दत्ततेः क्तः
। पुं० वसुथे ॥

संविदितः । स्त्री० संवरणे ॥ अवि
द्याविषयेलौकिकेव्यवहारे । लौ
किक्यांशुवौ ॥ अविद्यायाम् ॥
संत्रियते । अश्वाद्यतेतत्त्वयया ।
विभमे ॥ संवर्त्तनम् । हृत्तु-

संशयः

क्तिन् ॥

संशयः । पुं० समूहने । इषादिना
कर्मसुत्वरणे ॥ अहृतपरचक्रादि
दर्शनात्सत्वरतायाम् ॥ संशे
जनम् । भीविची० घञ् । सम्य
खेने ॥

संवेदः । पुं० वेदने । अनुभवे ॥

विद्वान्नि । सम्पूर्वः । घञ् ॥

संवेदनम् । न० संवेदे ॥

संवेद्यः । वि० ज्ञेये ॥

संवेशः । पुं० स्त्रापि । निद्रायाम् ॥

स्त्रीरतिवन्धे ॥ पीठे ॥ संवेशन

म् । विश० । घञ् ॥

संशयनम् । न० संशयेने ॥ उपभो

गस्थानि ॥

संशयानम् । न० उत्तरीयवस्त्रे ॥ अं

शुके । वस्त्रे ॥ संशयतेऽनेन ।

व्यञ्जसंशरणे । ल्युट् ॥

संशयकः । पुं० समयात् सद्गामा

दनियतिर्नि ॥ समयात् ० कुचा

चाराण्यपयाहा ० सद्गामादनिति

नेऽपराह्मुखाचपलायमानायाः क्रो

शन्ति ० तिसंशयकाः कथ्यन्ति ॥

नारायणस्वसेनाविशिषे । शयनम्

। शयनशयनीये । भाषिणः । सं

शयनशयनीकराति । तत्करोतीति

विष् । खलु ० कृत्वा ॥ सन्ध

क् ० शयनसंशयस्तीतिवा ॥

संशयः । पुं० निर्वशीयनाग्नि ॥ सं

संशयः

शयनम् । शय० भावेघञ् ॥

संशयनम् । न० शयने । यथा ।

कशीधयति यद्दोषान् समानोदीरय

त्यपि । समीकरातिसंबृत्तांस्तत्

मंशयनमुच्यते ॥ नशीधयति ० नो

धधामागर्भ्यां पातयति । नोदी

रयति ० नवर्धयति ॥ इ० भा० प्र०

शः ॥

संशयः । पुं० सन्देहे । हापरे ॥

अस्त्रलक्षणयथा । एकस्मिन्धर्मि

शिविरुद्धनानाधर्मैश्चिष्टयज्ञानं

० संशययति । यथास्य सुवापुरु

दावेति ॥ विश्विकत्सायाम् ॥ यो

गः साधनीयानवित्नुभयकीटिस्पृ

शिविज्ञानि ॥ अतद्रूपप्रतिष्ठत्वेन

विपर्ययान्तर्गतोपिसद्गुभयकीटि

स्पर्शत्वेककीटिस्पर्शित्वरुपावान्त

रविशेषविवक्षयाचविपर्ययान्ते

वेदध्वः ॥ प्रतिबन्धके ॥ सं

शयलक्षयति गीतमः । समानानि

कधर्मिपपत्तेर्विप्रतिपत्तौ रूपलब्धा

नुपलब्धव्यवस्थातद्यविशेषापिच्छीवि

मर्शः संशयः । १ । २३ । संशय

इतिलक्ष्यनिर्देशः विमर्शइत्यत्र

विशब्दो विरोधार्थः । अविज्ञाना

र्थः एकस्मिन्धर्मिणोतिपूरणीय

म् । तत्र एकधर्मिणिविरोधेन

भावाभावाकारकज्ञानम् संशयः

। तत्रकारणमुत्तेनविशेषलक्षणान्यो

संशय :

इ. समानेत्यादि । उपपत्तिज्ञान
म् । तथाच. समानस्यविरुद्ध
कोटिद्वयसाधारणधर्मज्ञानादि
त्वर्थः । तथाचसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्योऽसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्यत्वर्थः । विप्रति
पत्तिविरुद्धकीटिद्वयेऽप्यपकः
शब्दसामादित्यर्थः । यद्यपिशब्द
स्थानसंशयफलम् । तथापिशब्दात्
कोटिद्वयोपस्थितौमानसः संशय
कृतिवदन्ति । उपलब्धे ज्ञानस्य. अनु
पलब्धे व्यतिरेकज्ञानस्योऽव्यवस्था
सद्विषयकत्वानिर्धारणप्रामाण्य
संशयइतिफलित्वार्थः ॥ अन्येतु
उपलब्धव्यवस्थाप्रामाण्यसंशयः ।
अनुपलब्धिरुपलब्धिव्यभक्त्यम् । तद
व्यवस्थात्संशयइत्याहुः । यस्तु
तस्तुप्रामाण्यसंशयस्थानसंशयहेतुत्व
म्. किन्त्वृषोताप्रामाण्यकज्ञानस्य
विरोधितयासतिप्रामाण्यसंशयित्त
ज्ञानाद्याविरोधितयासाधारणधर्म
दर्शनादित्यसंशयोत्पत्तिरिति ।
उपलब्धेत्यादिकंताइत्यर्थेसंशयो
भयतीत्येतायन्मात्रपरम् । चका
राव्याप्यसंशयस्यव्यापकसंशयहेतु
त्वंसम्प्रतिनातीतिवदन्ति । विशे
षापेक्ष कोटिद्वयसापेक्ष. वस्तुत
स्तुसंशयधारायादिकत्वस्यादत्तत्वात्
। निशेधेति । विशेषविशेषपदार्थम्.

संगित :

अपेक्षतेनिवर्तकत्वेन. तथाच. वि
शेषदर्शननिवर्तकत्वकथनमुखेनवि
शेषादर्शनजन्यसंशयइत्युक्तम् ॥
१।२३ । संशयनम् । शीङ् ए
रच् ॥
संशयात्मा । वि. इदमेवभवतिनवेति
सर्ववत्संशयाज्ञानाविति । संशये
• आत्मानेनायस्यसः । संशया
त्मायिनश्चति ।
संशयानः । वि. संशयापन्न । संश
ययुक्ते ॥
संशयापन्नः । वि. संगयिनि ॥
संशयापन्नमानसः । वि. सन्देहके
। संशयिते । सांशयिके । संशय
मापन्नमानसंयत्त. यस्मिन्विष
येवा ॥
संशयातुः । वि. संशयितरि ॥
संशयितः । वि. सन्देहविषये । वि
चिकित्सिते ॥
संशयिता । वि. सन्देहाशये । संश
यकर्तारि । यथाहुः । अस्तिस्वय
मित्यस्मिन्नर्थेकक्षासिसंशयः पुं
सः । अत्रापिसंशयश्चेत्संशयिता
यः सएवभवसित्वम् ॥ ४ ॥
संगितः । वि. सम्यक्सम्प्रादिति ।
संगितव्रतम् । सम्यक्सम्प्रादित
मित्यर्थः ॥ व्रतविषयक्यव्रतवति ।
संगितोत्राक्षणः । व्रतविषयक्य
व्रतानिद्यर्थः । सम्यक्प्रायतेस्म

संसारवन्निर्मुक्तिः

कालिसत्वयद्वातिप्रवेदिऽसत्वयद्दधिदि
 ति ॥ अपिच । अयमतिचारितचा
 दतयासंसारोभातिरमणीयः । अ
 नपुमः परमार्थदृशानकिमपिसा
 रेषरमणीयद्वृत्तिशिल्कयमिश्रः ॥
 दुःखे ॥ कृच्छ्रोषानेध्यमध्येनिय
 मिततनुभिः स्त्रीयवैगर्भवासे •
 कान्ताविश्वेषदुःखव्यतिकरविप्रयो
 यौवनेधोपभोगः । वामाक्षोणाम
 यज्ञाविहसितवसतिद्वंद्वभाशेष्यसा
 धुः संसारेरेरनुव्याः वदतयदिमु
 खंस्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥ संसरति
 कालान्तरम् । च० । षण् • ॥
 संसरणम् • वा ॥ दुःखमूलं चिसं
 संसारः सयद्यास्तिसदुःखितः ।
 व्यागः कृतोयेनसमुखीनापरः प्रि
 ये ॥ प्रभवंसर्वदुःखानामालयं
 सकलापदान् । आययंसर्वपापा
 नांसंसारं वलंवेत्प्रिये ॥ अथध्यव
 न्वनघोरमखीकृतमहाविषम् । अ
 प्रखखडनंदेविसंसारः सकृच्चिन्ता
 न् ॥ चादिमध्याधमानीषुदुःखस
 र्वमिदयतः । तद्ध्यातुसख्यज्यसं
 सारंतस्वनिष्ठः सुखीभवेत् ॥ इ
 तिकुलाशंवे १ उद्गासः ॥
 संसारगुरुः । पुं० प्रथुञ्जे । काम
 देवे । मनोजन्मनि । रूपार्थे ॥ स
 संसारकगुरुः ॥
 संसारवन्निर्मुक्तिः । स्त्री० गाना

संसारद्वयः

योनिस्वन्वनिवृत्तौ ॥ संसारएव
 यन्त्रः • तस्म्यनितरांमुक्तिः ॥
 संसारमार्गः । पुं० मिथ्याज्ञाने ॥
 भने । योनौ ॥
 संसारशीलम् । न० कामकर्मप्रवृत्ति
 कारणे • अज्ञाने ॥
 संसारद्वयः । पुं० अव्यक्तादिस्त्र्यावदा
 न्तोद्वमसदृशे ॥ यथा । कदलीसन्ना
 वद्विसारीऽनेकगतपाखण्डबुद्धिनि
 कल्पस्यदस्तात्रिभिन्नःसुभिर्निर्घो
 रितेदंतस्त्री • विदाणनिर्घोरितपर
 ब्रह्ममूलसारी • ऽविद्याधामकर्मा
 लक्षणोत्पन्नवै • ऽपरब्रह्मविद्यान
 क्रियाशक्तिप्रदात्मकारिख्यगर्भाहु
 रः • सर्वप्राणिलिङ्गभेदस्तन्त्रः
 • तत्पुष्पाजलायसेकाद्भूतदर्पी • बु
 द्धोन्द्रियविषयप्रवालाचुरः • श्रु
 तिसिद्धृतिन्यायविद्योपदेशमलाशिः •
 यज्ञदानतपसाद्यैकक्रियासुपुण्यः
 सुषुदुःखवेदनानीकरसः • प्रा
 य्यापनोव्याननफलसाचृष्यासखि
 लायसेकाप्रकृतनडोक्ततद्वटपदुधम्
 णः सत्त्वनामादिसत्त्वलोकत्रयादि
 भूतपचिह्नतनीडः • प्राणिसुषु
 दुःखोद्भूतद्वयशोकजातनृत्वगीत
 वादिष्ये डितास्फोटितवृत्तितान्ना
 एरुदिततासुषुसुष्टेत्वाद्यमेकशब्द
 कृततमुषुमीभूतमहारवा • विदान्त
 विहितब्रह्मात्मदर्शनसप्तमकृत्वा

संज्ञः

एषे दृष्यसंसाधुषो निरूपितो वेदा
 श्लोकाचार्यैः । तत्रोक्तं श्रौतान्त्रि
 यैः । यमुष्यसंसारतरे रविधमूल
 श्लोचान्मूलविनाशनाथ । विश्वेश्वरा
 राधनवीजलासतस्वप्रवोधान्नपरेऽ
 भ्युपायदृष्टिः ॥

संसारदृष्टः । पुं० आत्मविधिः ॥

संसारहेतुः । पुं० आत्मनोऽविद्याया
 म् ॥

संसारो । पुं० संसारविशिष्टे प्राणि
 नि । भीक्षुरि । संसारोऽश्नास्ति
 । इति ॥ अर्हत्वादिधर्मवति ॥

संसिद्धिः । स्त्री० सम्यक्सिद्धौ
 ॥ प्रकृती । स्वभावे । मटोद्यायां
 शिवात् । मुक्तौ । मोक्षे । देहे
 न्द्रिणसङ्घातश्चाऽऽशुद्धिश्चैषस
 व्यग्ज्ञानोत्पत्तिधोग्यतायाम् । अ
 वपादिसाध्यायांश्चाननिष्ठायाम् । अ
 फले । साङ्गयोगमनुष्ठायपरिसमा
 पनं चंसिद्धिरितियोगिनः ॥ सं
 सिधनम् । सिधुसंराद्धौ । जित् ॥
 संज्ञतिः । स्त्री० संसारे । प्रवाहे ।
 संसारणं । इ० । जित् ॥

संज्ञः । वि० संसर्गः । यमगादि
 नासंशुद्धे । विभागान्तरं प्रीत्या
 पुनः संज्ञं कृतधने । यथा । वि
 भक्तोयः पुनः पिशाभाशयैक्य
 संस्थितः । पितृव्ये पायवोप्रीत्या
 सतुसंज्ञदृष्ट्यते । इति संज्ञस्यतिः ।

संज्ञः

॥ संसर्गं नम् । इजम् । ज्ञाः ॥

संज्ञः । स्त्री० काव्यालङ्कारविधि
 ॥ यथा । सैषा संज्ञद्वारेतेपाभेदेन
 यद्विद्विद्यतिः । एतेषांशब्दार्थाल
 ङ्काराणां यथासम्भवमन्योन्यागिरमे
 क्षतयः । यद्विद्वं शब्दभागएष । य
 र्थविषयएव । उभयवापिषाऽऽश्रया
 नं । सैकायं समवायसुभायसंज्ञः
 । तत्रशब्दालङ्कारसंज्ञद्वयं यथा । य
 दनसौरभलीभपरिधमममरसस्थम
 सन्भृतशाभया । अणितयापिद्विक
 लनेखलाकलकलीकलीकलकल
 या । अर्थालङ्कारसंज्ञद्वयं यथा । कि
 न्यतीवतमोक्षानिपयं तोभाङ्गनं न
 मः । असत्पुरुषसेवेवद्विनिष्ठा
 लताङ्गता । पूर्वज्ञपरस्परनिरपेक्षी
 यमयानुप्रोसौ संज्ञद्विप्रयोजयतः
 । उत्तरतत्तुतयाविधे । उपमीतुप्रे
 क्षे । शब्दार्थाङ्कारयोः संज्ञद्वि
 यं यथा । सोषत्वि एत्व गामे खी
 एषं मम हृदयतला अश्वम् । तरुणा
 र्थद्विषयलुङि परसंर्पतीं विपारे
 द्रसनान्तिषयामेयएतां स्फुरता
 यश्वाम् । तरुणानां हृदयलुठ
 नं परिसहामतिनिवारयतीति सं-
 स्कारम् । हृदयलुठनमितिरूपक
 म् । आयुष्टं तमितिशब्दं । पूर्वविं
 तुषनुमासः । एषं शब्दार्थालङ्कार
 योः संज्ञद्विरियम् ॥ यथानुप्रा

संस्कार :

सीरूपकस्थान्धीन्यानधि । संसर्ग
यतयोरैकवर्षाव्ये छन्दसिवासमवे
तत्वान् ॥

संसृष्टी । वि० संसृष्टत्वविशिष्टे ॥
संसेवनम् । न० सम्यग्द्रादौनांउपमो
ने ॥ तत्रनिघण्टुादिप्रोक्तव्यतिरिक्ता
नांद्रव्यायांभक्षयंनिधधति । अन्ना
तत्रातिगुणरूपविधानकानामन्नादि
वीजरसपुष्पफलौषधानाम् । संसे
वनसंज्ञतसौष्ययशोभिहृद्ध्येनिः
मंशयंनरवरोविदधीतनाच ॥

संस्कार : । पुं० अनुभवे ॥ मानसफ
लम् ॥ वासनायाम् ॥ प्रतिशत्रे
। उक्तृष्टगुणाधाने । संस्क्रियते०
अनेन० श्रीतेनस्मार्त्तेनवाकर्मणःपु
रुपप्रतिसंस्कारः । स्त्रीयस्त्रीयका
तौसामान्यविशेषविहितवैदिकस्मा
मार्तंकनुष्ठानपारादृष्टविशेषाधा
यकप्रतिपाद्यत् । तत्राक्षययातदधी
क्तदिनशुद्ध्यादिरपिसंस्कारमर्थेनो
च्यते ॥ अर्गेक्तंश्रीमहाजिर्णयय
न्ते । संस्कारेणविनादेविदेहशुद्धि
र्भावायते । नासंस्कारोधिकारोस्या
हैवेपित्येचकर्मणि ॥ असाविप्रा
दिभिर्ऋणैः स्वस्ववर्षागतसंस्क्रु
याः । कर्तव्या । सर्वथायनोर
इ सुवहितेषुभिः ॥ तीचदृशदीडशा
ष्टचत्वारिंशद्भिनूः प्रे हाःयथा
। जीवसेकः पंसवनंसीमन्तोनुय

संस्कार :

नंतथा । जातनास्त्रीनिष्कमणमन्नाश
नमत परम् ॥ चूडोपनयनोद्वाहाः
संस्काराः कथितादय । शूद्राणांशूद्र
भिन्नानामुपकीर्तनविद्यते । तेषानं
वेवसंस्कारादिष्ठातीनांदगस्मृताः ॥
निव्यानिसर्वकमापितयानैमित्तिका
निच । काम्यान्वपिवराःरोहिण्युर्वा
ष्ठाभाययत्तंभा ॥ धाहंययथा । ग
र्भाधानं पुंसवनंसीमन्तोनुयनंत-
तः । जातकर्माभिधानञ्चनिष्क
मः प्राशनंतथा ॥ चूडोपनयनंवे
दत्रतानाञ्चपतुष्टयम् । गोदानंमे
खलीन्मोचीविवाहः पांडश्कमा
त् ॥ अष्टचत्वारिंशद्यथा । गर्भाध
नमथापिपुंसवनकंसीमन्ताजातकि
यानामान्नादनधीलकोपनयनश्रीत
व्रतान्यव्यथ । चत्वारिंशपनंविवा
हकरणंप्रज्ञाभिषञ्जाचपिस स्याः
सप्तचसप्तसप्तइतितेसंस्कारकाश्च्य
मी । देवताप्रतिष्ठायांपठसंस्का
रायथा । जातनास्त्रीनिष्कमणमन्त्र
प्राशनमेव च । चूडोपनयनञ्चेतष
ट्संस्काराः निवेदिताइतिमहा
निर्वाणतन्त्रम् ॥ संस्क्रुयतेऽनेन
। कुजोधञ् । व्युत्पत्ती ॥ न्या
यमतेगुणविशेषे ॥ सत्रिविधः वेगा
द्यमंस्कारः १ अयंमूर्तपदार्थ
स्याथी० जापिद्भेगजन्त्य० कपित्कर्म
जन्यश्च । स्थितिस्थापकसंस्कारः २

संस्कार :

अथपृथिवीगुणः • कीर्वाद्धिन्मते
 पृथिव्यादिवतुष्पदायांनंगुणः •
 अथमतीन्द्रियः स्वन्दनकारणश्च ।
 भावनाख्यसंस्कारः ३ अथमात्म
 जीऽतीन्द्रियगुणः • उपेक्षानात्म
 अनिश्चयजन्यः • अथस्यारण्यप्रत्य
 भिज्ञेयाः कारणश्च । यथाहविश्व
 नाथतर्कालङ्कारः । संस्कारभेदे
 धीगोप्यस्थितिस्थापकभागने । सूक्त
 मात्रे तुवेगः स्थातृकर्मजीविगजः
 क्वचित् ॥ स्थितिस्थिरपक्षसंस्कारः
 धितीकिचिच्चतुर्विंशति । • अतीन्द्र
 यः सधियैः क्वचित्स्वन्दोपिका
 रणम् । भावनाख्यस्तुसंस्कारो जी
 वश्चिरतीन्द्रियः । उपेक्षाऽनात्म
 कस्यनिश्चयः कारणं भवेत् ॥ स्म
 रणे प्रत्यभिज्ञायामव्यस्रीकारणं भवे
 दिति । अथजातकर्मदिक्रियाक
 लापः समयः अक्षयलक्ष्मणेशरी
 रसंस्कारार्थस्त्रीयामपिभवति । त
 थाचावमनुः । अमन्त्रिकातुचार्ये
 यंस्त्रीयानाहृदशेषतः । संस्कारा
 र्थंशरीरस्ययथाकाव्ययात्ममम् ॥
 येषाधिकोविधिः स्त्रीयांसंस्कारो
 वेदिकः स्मृतः । पतिसिवागुरौवा
 सोऽहृद्योऽग्निपरिक्रियेति ॥ आह
 त् • जातकर्मदिक्रियाकलापः ।
 एहृद्यमेवसायंप्रातः समिद्धो
 मादिरुमेऽग्निपरिष्वेद्यः ॥

संस्क्रिया

संस्कारणः । धि • संस्कारात्जातिः •
 संस्कारदर्शितः । पुं • ब्राह्मे ॥ वि •
 गर्भाधानादिसंस्कारविधुरे ।
 संस्कारस्कन्धः । पुं • वासनाप्रपञ्चे ।
 रूपविज्ञानवेदनासंज्ञास्क्रंधानावा
 सनायाम् ॥ रागद्वेषाभिनिदिज्ञेयु
 ः रागादयः क्लेशाः • उपल्लेशा
 खमदमानादयो • धर्माधर्मोचितिवा
 चस्यतिमिथाः ॥
 संस्कारहीनः । पुं • ब्राह्मे ॥ वि • ग
 र्भाधानादिसंस्कारदर्शिते ॥ संस्का
 रैरुपनयनादिभिर्गर्भाधानादिभि
 र्वा • हीनः ॥
 संस्कृत्यः । पुं • कर्मशेषे • व्रीक्षा
 दौ ॥ वि • संस्कारार्हे ॥
 संस्कृतम् । न • ज्ञाप्योपेते । पाणि
 न्यादिव्याकरणवोधिते । गीर्वाणवा
 य्याम् ॥ संस्कृतं नामदेवीवागव्या
 ध्यातामहर्षिभिः ॥ वि • कृषिमे
 ॥ शस्त्रे ॥ भूपिते । संस्कृतस्य
 । क्तः ॥ व्युत्पन्ने । अपनीतमसि ।
 शोधिते । कृतसंस्कारे ॥ पक्ते ॥
 संस्कृतोक्ता । पुं • हीनयादोचिते ॥
 संस्कृतिः । स्त्री • संस्कृषायाम् ॥
 संस्कारणम् । ङ, क्तञ् • । क्तञ् ।
 संस्कृष्या । स्त्री • संस्कृती । शब्दाहा
 दिक्रियायाम् ॥ मन्नापनयने ॥
 संस्कारायकरणम् । ङ, क्तञ् • । क्त
 ञ् । शक्तिः । रिङ् । इवङ् ॥ वाक्

संख्याय :

योविप्रभिन्नश्चस्रस्रथर्थात्संस्क्रियाम् । श्रैवेनवत्प्रनाकुर्थादेषधर्मः ।
कणौघुगैः ।

संस्तरः । पुं० प्रसारी । पञ्चवादिरेषि
तयव्यायाम् । सांघरा० इ० भा०
प्र० ॥ अक्षरे । यज्ञे ॥ संस्तोर्बन्धे
। सृञ्, चाष्ठादने । ऋदोरप् ॥

संस्तवः । पुं० परिचये । सङ्गतिस्त
वने । संस्तवदम् । टुञ्, स्तुती ।
ऋदोरप् ॥ सम्यक्, स्तुती ।

संस्तवानः । त्रि० वाग्मिनि । संस्ती
ति । टुञ्, ० । सन्धानश्, सुषट्
त्वानच् ॥

संस्तवः । पुं० ज्ञातुप्रदिकण्मनांस्तु
तिभूमौ । यज्ञे वन्दोर्गैः । क्रियमौ
यायाः । स्तुतिभूमौ । यज्ञे स्तापक
दिनाशस्थानभूमौ । समेत्वनुबन्ध
श्च । पुञ्, ० । यज्ञे समिस्तुषट्, तिथ
धिकरणे ल्युटोपवादीचञ्, ॥ संस्त
वन्वा ॥

संस्तुतः । त्रि० सम्यक्, स्तुतिश्चयी
भूते । संस्तुयतेत्य । टुञ्, ० ।
ऋ । सदशत्वे ननिरूपिते । प
रिचिते ।

संस्थानम् । न० मं हती । उपचये ॥
संस्थायः । पुं० सन्निवेशे ॥ संस्था
ने ॥ विसृतीः । सङ्घाते ॥ सं
स्थानम् । छ्वैस्त्वैश्चसङ्घात
योः । घञ् । पाठाद्युक्, ॥ गृहे ॥

संस्थितिः ।

यथा । संख्यायान्, प्रविशियु रिति ॥
संस्थः । पुं० चरे ॥ निररारुक्केचरे
॥ क्रतुमेदे ॥ सन्तिष्ठतेऽनेन । छ्वा०
। चङ् ॥ त्रि० चवस्थिते ॥

संस्था । स्त्री० स्थितौ । सादृश्ये ॥
नाशे ॥ न्याय्यपथस्थितौ । मर्यादा
याम् ॥ सन्तिष्ठतेऽनया । सम्यगव
स्थानंवा । छ्वा० पातद्योपसर्गइत्य
ङ् ॥ व्यवस्थायाम् । समाप्तौ ॥
व्यक्तौ ॥ प्रणयचतुष्टये । यथा ।
नेमित्तिकः । प्राकृतिकीनित्यचा-
त्यन्तिकीलयः । संस्थे तिकवि
भिः । प्रोक्तचतुर्षु । सखभाषतइति
पुराणम् ॥

संस्थानम् । न० आकृतौ ॥ मृती ॥
सन्निवेशे । चतुष्पथे ॥ संस्थोयने
ऽत्रानेनवा० संस्थितिर्था । छ्वा० ।
भावाधिकरणादील्युट्, । चिञ्जे ॥
त्रि० शिषादौ ॥ समीचीनंस्थान
मस्य ॥

संस्थापनम् । न० स्थिरीकरणे ॥
संस्थितः । त्रि० मृते ॥ व्यवस्थिते ।
सम्यक्, स्थिते । उचिते ॥ सन्तिष्ठ
तेत्य । छ्वा० गणधार्कर्मकेतिकः ॥
संस्थितिः । स्त्री० तत्त्वे । संस्थाने ॥
मृत्यौ ॥

संस्थगः । पुं० स्थगैः । त्वनि
न्द्रिययाज्ञानुषविश्रिये ॥ यथा । चा
लापाज्ञाचसंस्थगान् । निः श्वा

संखेदजम्

सात्सङ्गेऽजनात् । सङ्गश्यासना
ध्यायात्पापसङ्क्रमतेनृणामिति-
कागलियः । सम्प्रयोगे । सम्ब-
न्धे । संस्पर्शनम् । स्पृशसस्य
र्शने चकस्रिचकारकोसंज्ञाया
मितिषञ् ।

संस्पर्शजः । चि० विपथेन्द्रियसं-
यन्धाज्जातेभोगे । वेदिसंस्पर्शजा
भोगादु खयोनययते षादान्नपन्त-
कौन्तेयनतेपुरमतेयुधः ।

संस्पर्शा । स्त्री० जतूयायाम् । जनी
नामगम्यद्रव्ये । स्पृशति । संस्पृ-
शतिषा । स्पृश० । पदगजिति
षञ्० पचाद्यच्० धाम्निषिषञ्
षा० ॥

संस्फाणः । पुं० निपे ॥

संस्फुटः । चि० फुल्ले । विकसिते
॥ स्फुटति । स्फुटविकसने । प्र-
शुपधितिकः ।

संस्फोटः । पुं० युषे । रणे ।
संस्फोटनम् । स्फोटपनादरे ।
षञ् ॥

संस्फोटः । पुं० युषे । संस्फोट-
नम् । स्फुटिर्० । षञ् ॥

संस्फरणम् । न० संस्फारजन्यज्ञाने ।
संस्फुत्तौ

संस्फृतिः । स्त्री० संस्फरणे ॥ द्वि-
याङ्गिन् ॥

संखेदजम् । न० खेदजेष्वाकविज्ञे

संघतिः

धि । तथाहि । उक्त संखेदजं
शाकंभूमिच्छन्मिलीभ्युक्कम् । वि-
तिगमयकाष्ठं पुष्पादिषु तदुद्भवे-
सर्वेसंखेदजाः शीतःदीपलाः पि-
च्छिलाश्चते । गुरवश्च्यतीसारञ्च
रज्ञेष्वाभयप्रदाः ॥ प्रवेताः शुषि-
स्रलीपाइवंगमीद्वजसन्भवाः । ना-
तिदीपकरास्तेषुः शियाकंभ्यो
विगर्हिताः ॥ चि० भुयः शरी-
रखचसंखेदादुपथे जातेदंशमश-
कादिरूपिभूतयामे ।

संघतः । चि० सङ्गते । मिलिते
दृष्टे । दृष्टसभ्यौ । सङ्घन्यतेष्य
। णः ।

संघतजानुः । चि० संज्ञौ । संघ-
तजानुके ।

संघतजानुकः । चि० सञ्ज्ञौ ।
संघतेमिलितेजानुनीयस्यषः ।

संघतलः । पुं० मिलितपाणिद्वये
। प्रतले । सिङ्घतले । विस्तृता
हृत्स्थीसिलितयोर्शामद्विषयापा-
य्यौः ॥ संघतंसङ्घट्टंजाति ।
सा० । आतीनुपसर्गइतिकः ॥

संघतिः । स्त्री० समूहे । वृन्दे ।
निकुरम्बे । कदंबके ॥ अल्पानाम
पिनक्ष्णसंसंघतिःकार्यसाधिका ।
दृष्टेर्गुणत्वमापन्नेर्षंशानोमत्तद-
न्तिगः १ संघतिः श्रेयसीषुसां-
ख्युक्तैरत्यकीरपि । तुषेष्वापिप

संहितपुष्पिका

रिच्छताः न प्ररोहन्ति तद्गुणाः ॥
 घनतायाम् १ संहन्यते । इन्तोः
 त्तिन् ॥ घाते ॥
 संहननम् । न० कक्षिषरे । गात्रे ।
 शरोरे ॥ संहति० संहन्वतीषा
 हन० । क्लृत्त्युट्प्रतिष्णुट् ॥
 यदा । संहन्वन्ति ऽस्मिन् मूर्ताभि
 । करणे तिल्युट् ॥ दृढाङ्गत्वे ॥
 संहननाङ्ग । वि० कठिनावयवे ॥
 संहन्वते निविष्टो भवन्ति० चङ्गानि
 यस्मत्सः ॥
 संहर्षः । पुं० स्वर्षावाम् ॥ मु
 दि । सुखे ॥ घर्षणे । घृष्टौ ॥
 प्रभङ्गने । पवने ॥ संहर्षणम्
 । षपतुष्टौ । घञ् ॥
 संहारः । पुं० प्रलये ॥ सद्बोधने
 सङ्घर्षे ॥ नरकाविश्रिये ॥ हर
 षंहारः । इज्जोभाषिषञ् । सम्य
 क् संहारिऽपे ॥ यदा । सञ्चित्यते
 ऽनेन । अध्याश्रयार्थेति घञ्त्वाः सा
 धुः ॥ अक्षितः ष्ठादिभैरवाङ्ग
 तभैरवविश्रिये ॥
 संहारमुद्रा । स्त्री० विसम्भनमुद्रा
 याम् ॥
 संहितः । त्रि० संहिते । योजिते
 ॥ समीयतेऽयम् । ङुघाञ् । ङुः
 । दधाते षिः ॥ मिजिते ।
 संहितपुष्पिका । स्त्री० मिथेया
 याम् ॥

सकण्टकः

संहिता । स्त्री० मन्वादिप्रथीतघ
 ङ्गमास्त्रे ॥ पुराणसंहितासु ॥ प
 ङ्गसंहितायथा । ब्रह्मण्यवशिष्या
 पिप्रह्लादस्तथैषष । गीतामख्य
 मारख्यसंहिताः परिकीर्तिताः
 ॥ पतन्वीयथा । ब्राह्मीभागवतीशे
 धीवैश्वशीषप्रकीर्तिताः । एतस्रः
 संहिताः पुण्याधर्मकासायमोक्ष
 दाः ॥ षट्संहितायथा । आद्या
 सनत्कुमारोक्ताद्वितीयासूयसंहि
 ता । तृतीयाशास्त्रीपिमाद्यतुर्यौ
 षीष्याधोमता ॥ तत्परासंहिताब्रा
 ह्मीसौराख्यासंहितामतीति ॥ सं
 धीषणानामतिशयितसद्भिधौ । व
 र्णसंयोगे ॥ वेदेषुदेशे ॥ सम्य
 षाद्दधातेः कर्मणिक्तः । दधाते
 षिः ॥
 संदृतिः । स्त्री० बहुभिर्विहितोक्ता
 ने ॥ समाह्वानम् । सम्युर्षात्
 छेधः । क्षियात्तिन् । वचिस्वपीति
 सम्प्रसारणम् ॥
 संदृत्तः । दि० कृतसंहारे सङ्घि
 त्ते ॥
 संहतिः । स्त्री० संहारे ॥
 संहृष्टः । त्रि० प्रहर्षिते ॥
 सकण्टः । पुं० शस्त्राटवृत्ते ॥
 सकण्टावः । पुं० दराचे ॥ दि०
 कण्टावसंहिते ॥
 सकण्टकः । पुं० शैवाक्षे । पृती

सकाम :

करञ्चे । वि० कण्टकयुक्ते ॥
 सकरः । वि० सहस्त्रे ॥ राजस्र
 विशिष्टे । शृङ्खल्युक्ते । सकिर
 यो ॥ करिष्यसहस्रसंज्ञः सः ॥
 सकरुषः । वि० सद्ये । करुषा
 विशिष्टे ॥
 सकर्षः । वि० श्रवणशीले । श्रुति
 तत्परि ॥ सावधाने ॥
 सकर्मकः । पुं० कर्मयुक्तपचव्यादि
 धातुषु ॥
 सकलः । पुं० सगुणेशिवे । यथा
 केशारदातिलके । निगुणः स
 गुणधेतिविधौ ज्ञेयः सनाशनः
 । निगुणः प्रकृतेरन्यः सगुणः
 सकलः स्मृतद्रुति ॥ कलाप्र
 कृतिक्षयासहस्रंते ॥ वि० सम्पू
 र्णः । सर्वस्विन् ॥ कलाभियुक्ते ।
 कलाभिः परिपूर्णः ॥
 सकलप्रियः । पुं० पथके ॥ वि०
 सर्वेषांप्रीतिविषये
 सकलाज्ञानम् । न० समष्ट्यज्ञाने ॥
 सकषपायः । वि० सरागे । कषाये
 यथाभक्तीधादिमजिगसहस्रंमाने
 ॥ कषायविशिष्टे । कसैजा० इ०
 भ० प्र० ३
 सकामः । वि० कामनाविशिष्टे ।
 कामिनि ॥ पुंसिायाविषयापेयास
 पामइतिभण्यते । तेनयुक्तोद्दीन
 मनाः सकामः प्रीत्यन्तबुधैः ॥

सहस्रमलः

सकामाद्यैवनिष्कामादिविधामुवि
 मानवाः । कामिनांफलमित्युक्तं
 सथिष्णुस्वप्नराण्यवत् । निष्कामा
 यान्तुनिर्वाणंपुनराहसिधत्तम्
 सहस्रमेनपत्तंते । सहस्रसः ॥
 सकाशः । पुं० समीपे ॥ वि० का
 शयुक्ते ॥
 सकुण्डलः । पुं० साकुण्डलश्चे ॥
 सकुलः । वि० कुलान्विते ॥
 सकुल्यः । वि० सनीत्रे । सप्रम
 पुरुषानन्तरं दशमपुरुषपर्यन्तस-
 न्यतौ ॥ दशाहेनसपिण्डास्तुशुष्य
 म्निप्रेतसूतके ॥ विरावेणसकुल्या
 स्तु० आत्वाशब्द्व्यक्तिशोदकाः ॥
 दायाधिकारिसकुल्यास्तु० मद्यमपुरु
 पादधयः । यथाहयौधायनः ।
 प्रविशामह० पिशामह० पिता०
 सूर्य० सोद्व्यंभावारः सवर्षायाः
 पुत्र० पौत्र० प्रपौत्रोवाएतानवि
 भक्तदायादानुसपिण्डानाचक्षते ।
 विगतदायादानुसकुल्यानाचक्षते
 सत्कुलकीपुत्राद्गामीश्वरीभयतीति ॥
 सकृत् । अ० सहस्रं । एकवारं
 एकवारम् । एरुणमकृष्येतिमु
 च् । संयोगान्मध्ये तिसुधीक्षोपः
 । सकृद्शीनिपतरिसकृत्कन्या
 प्रदीयते । सकृदहृददातीतिवी
 र्येगानिसतांसकृत् ॥
 सहस्रमलः । पुं० काके । वायसे ॥

सक्तः :

सक्तप्रजायम्यसः ॥ सिद्धे ॥

सक्तफलता । स्त्री० कदल्याम् ॥

सक्तफलान्यफ्लाः ॥

सक्तद्रुमः । पुं० खिसरे । खड्ग० इ०
भा० प्र० ॥सक्तद्विभातः । वि० एकद्वैवकृत्या
ऽभिच्यक्ते ॥ सदैवद्विभाते । सदा
भासते ॥

सक्तहीरः । पुं० एकहीरवर्ष ॥

सक्तः । वि० अद्विरे । लम्बे ॥
अभिनविशेनलम्बे । कर्त्तृत्वमि
सानेनफलाभिसम्बिजाचकम्बं
भिनविष्टे ॥ सज्यतेस्य । सज्ज
सङ्गे । क्तः ॥सक्तचिताः । वि० चासक्तचित्ते ॥
यथा । अवध्यवन्धनघोरमस्त्रीकृत
महाविषम् । अशक्यखरुद्धनद्वि
संसारः सक्तचित्तान् ॥मक्तिः । स्त्री० सङ्गे ॥ पञ्चेः क्ति
न् ॥सक्तवः । पुं० न० भूमिर्वर्षेति
। भूटयवादिशूणे । सक्तू० इ०
भा० प्र० ॥ सचने । पक्षिघने। सितनिगभिमसिसच्यऽविधाब्ज
क्रुपिभ्यस्तुन् ॥ अक्षलक्षणाद्वेदायथा । धान्यानिस्त्राष्टभृष्टानियन्त
पिष्टानिसक्तवः ॥ तत्रयथसक्तवियथा । यथजाः सक्तवः शीतादी
पनः राधवः सराः । कफपित्त

सक्थिः

हररुचःलिखनाद्यप्रकीर्त्तिताः ॥

तेपौताबलदाहप्याह्वं इषामेदनास्त
था । तर्पणामधुरारुच्याः परिणामेवलावहाः ॥ कफपित्तशम
क्षुत्क्षुत्त्रणनेत्रामयापहाः । प्रथसाधमदाहाध्वय्यायामार्त्तशरीरि
थाम् ॥ अणकयवसक्तवस्तु । निस्तुपेद्ययकैर्भृष्टैस्तुर्याशैद्ययवैः
कृताः । सक्तवः शकंरासर्पिंयुंक्यायीष्टेतिपूजिताः । शालिस
क्तवोयथा । सक्तवः शालिसम्भूतावद्धिदालत्रवोहिमाः । सधुरा
याहिणोरुच्यः पथ्यासवलशुकदाःनभुक्तानरदैन्धित्वा ननिशोयान्
वागहन् । नजलान्तरितान्नुनधिःसक्तूनद्यान्कीर्याम् ॥ पूयक-
पानं पुनर्दानं सामिषं पयसानिधि। दन्तच्छेदनमुपास्यसप्तसक्तपुष
व्यथित् ॥ अर्हवादिः ॥सक्तुक्तः । पुं० क्षिप्रमेदे ॥ यद्वय
न्धिः सक्तुक्तेनैवपूर्णमध्यः ससक्तुक्तः ॥
सक्तुफलता । स्त्री० समीहर्षे ॥ सक्तुवत्फलमस्याः । अजादित्वा
तृष्णा ॥सक्थिः । न० जानूर्द्धमाने । जरी ।
सांधल० इ० भा० ॥ मज्जति० सथ्यतेवा । सज्जसङ्गे । असिसङ्घिस्यां
क्थिन् ॥

सखित्वम्

सगर्भः

सक्तिश्चम् । न० व्यक्ते । परिस्फुटवति ।
तथाहि । बुद्ध्यादयत्तमुपा
सदेहंल्यजन्ति । देहान्तरस्थोपाद्द
तद्गतितेषांपरिस्फुटः । शरीरपृथि
व्यादीनाञ्चपरिस्फुटः प्रसिद्धएव
॥ चि० क्रियासहिते ॥

सद्यथः । चि० कृतायसरि ॥

सद्यत्वम् । च० चविद्यायांयोग्ये चव
त्वे ॥ चविद्यायांसम्पत्तिः अत्यथं
विभक्तौतिसम्पत्तापत्यथीभाषः ।
सम्यक्तिसमस्यमानोत्तरपदद्वयो
ग्यप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥

सद्यमः । चि० क्षमतायुक्ते ॥ क्षमा
विशिष्टे ॥

सद्यारः । चि० लवणयुक्ते ॥

सखा । पुं० मित्रे । सुहृदि । वयस्ये
। समवसि । क्षिप्रये ॥ सङ्गतिप्रति
दिषच्छहितेचैवप्रवर्तनम् । व्यसने
चापरिव्यागस्त्रिविधसखित्ववदम्
॥ अमिच । सव्यागासहनीवन्तुः
सदेशानुगतः सुहृत् । एकक्रियाभ
वेच्छिभंसमप्रापः सङ्गामवेदिति
॥ समानः स्यात्तर्कवैः । स्या
मकथने । समानेभ्यः सचात्रात्तद्
तोषु० सवडित्० दक्षिणः । न
सानस्युदात्तः सङ्गवादिगसः । स
हाथे । चनाज्ञादौ ।

सखी । स्त्री० चाखी । वयस्यायान् ॥
सख्यशिवीतिस्त्रीषु ॥

सख्यश् । न० सैख्ये । मित्रतायाम्
। साप्तपदीने । सौहार्दे ॥ दशाब्दा
ख्यंशौरसख्यंषष्ठाब्दस्यंक्वाभ्युत्ता
म् । ल्यब्दपूर्वश्रीचियायांसख्ये
नापिसखीनिपु ॥ इतिमनुः ॥ स
ख्युर्मात्रः कर्मधा । सख्युर्षः ॥
सख्ये निषेधायथा । कृतभैरेशठैस
व्येकासुवीपगतघृणो निर्लक्ष्मिभैव
कर्त्तव्यंसख्यंमतिमतासदेति । वि
तार्थसने ॥

सगहदः । पुं० भवेनघर्षेणचाश्रुपू
नेतव्ये । सति० कफकृद्धकस्तन
तथावोसःसोमन्दत्वंसकम्पादिवि
कारस्तस्मिन् । चि० तदति ॥

सगन्धः । पुं० अंगके । ज्ञाती दा
यादेः । चि० गन्धयुक्ते ॥

सगरः । पुं० अयोध्याधिपती० वाशु
रत्नयुक्ते० सूर्यवंशोद्भूतपतिवरः ।
नमनिदःननु । सद्वातुगर्माश्र
दशोगर्भदिवंशया । गरेदमदत्ते
भैवजातस्तृप्तगरोऽभवेदित ॥
अर्द्धदेहे । चि० गर्मादिते । म
दिष्टे ॥

सगर्भः । पुं० सौन्दर्ये । समानोऽर्भा
दशमः । सगर्भेतिदृष्टेमानुसमा
नशमः । सगर्भारितमद्वयवला
दियुक्तकुमादौ ॥

सखिता । १) स्त्री० सखी
सखित्वम् । १) न० सख्ये

सङ्घट :

सगर्भा । स्त्री० गर्भं ब्रह्माम् ॥
 सगर्भः । पुं० सङ्घोदरे । समाने ग
 र्भे भवः । सगर्भं सयूयैतियत् । स
 गर्भं तिनिर्द्देशात्सः ॥ यद्वा । स
 शतुल्ये गर्भे कुक्षीभवः ॥
 सगुणः । पुं० गन्धादिविधिष्टे । वि
 ध्यादियुक्ते ॥ यथा सगुणो निर्गु
 णो यापिसहायो ब्रह्मवत्सरः । तुषिया
 पिपरिभट्टकाल्ढीनाद्वा रायते ॥
 मायाश्रवणे सर्वज्ञे सव्यं शक्तियुक्ते प्र
 क्षाणि ॥
 सगुणा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ गुणव
 त्याम् ।
 सगेजम् । न० गेजे । कुले । पुं०
 सप्तमादूर्ध्वपुरुषे । चि० अभिज्ञयो
 वे । ज्ञातो ॥ समानं गेजं कुलसस्य
 ज्योतिर्जनपदे तत्समानस्यसः ॥
 सग्धिः । स्त्री० सङ्घमेजने । अदनम्
 । अद् । स्त्रियंक्तिन् । बहुजं हं
 दसोतिघस् । घसिमसिर्हलौल्यप
 ध. स्त्रीपः । भ्रूजोः भ्रूजोः तससिः पः
 भ्रूजस्तथे. शीघः । भ्रूजाकम्भगीति
 घक्षगः । समानाग्धिः । समान
 स्यण्डस्तीति सभावः ॥ सङ्घि
 र्था । सङ्घस्य । सङ्घायाम् ।
 सङ्घट । वि० सम्राधि । सङ्घोर्ध्वे ।
 अल्पावकाशे । वर्त्तमानौ । सम्यक्क
 टयि । आह्वयेति । कटिर्घावरण
 योः । पचायच् ॥ यद्वा सम्राधा

सङ्घरः

घात्संशब्दः तस्यार्थे । सम्प्रोदधेति
 मटच् ॥ न० दुः खि ॥
 कङ्कटा । स्त्री० देवीविशिषे ॥ योगिनी
 प्रभेदे ॥
 सङ्घटाक्षः । पुं० धवहर्षे ॥
 सङ्घयनम् । न० सम्यग्भाषणे ।
 सङ्घया । स्त्री० परस्परभाषणे । सखा
 षणे । मियः प्रेमगेष्टान् ॥
 सङ्घरः । पुं० सन्मार्जन्यविषयधूल्या
 दौ । अवकरे । सङ्घारे ॥ सङ्घीयं
 ते । कृषिघ्ने वेदि सायांवा । क
 देरप् । व्यामिश्रत्वे । मिश्रित
 त्वे ॥ परस्परालम्बनाभावसमाना
 धिकरणवैरैकाधिकरण्ये । यथा
 मूर्त्तत्वमनसियत्तैः । भूतत्वं ना
 स्ति । आकाशे भूतत्वं वर्तते मूर्त्त
 त्वनास्ति । पृथिव्यां भूतत्वं नास्ति
 । पृथिव्यां भूतत्वं वर्तते । मूर्त्तत्व
 द्वास्तीति जातिस्माद्बर्त्तते । स
 मान्जनासौ । वर्षं सङ्घरजासौ ॥ अ
 शङ्करविशिषे ॥ यथा । अविश्रान्ति
 लुधामात्मन्यङ्गाङ्गित्वन्तुसङ्घरः ।
 एतएवाजङ्कारायत्तात्मन्यनासादि
 तस्यतन्त्रभोवाः परस्परमनुयाद्या
 नुयाङ्कतां दधति । स एषां सङ्घीयं मा
 यस्वरूपत्वात् सङ्घरः । उदाहरण
 म. यथा । आर्त्तं सीमन्तविद्धं नर
 कं तिनिर्द्देशे मताः उट्टपदे लुप्तयां मिख
 लायां भ्रूटितिमिषितुकाः कौटियुग्मेष्ट

सङ्घर्षः

हीति । शिष्यांश्चैवैकान्यास्वद्विर
भृगुदृशामित्वरीयामरख्ये राजन सु
ह्याफलानांखलप्रतिशयदानैवहारं
हरन्ति ॥ अत्रतद्गुणमपेक्ष्यभा
निसमताप्रादुर्भूतं तदाश्रयेणचतद्गु
णः सचेतसांप्रभूतचमत्कृतिनिमि
तमित्यभयैरहोहिभायः ॥ अस्या
न्येभेदाः काव्यप्रकाशादिमुद्रदृ
व्याः ॥

सङ्घरी । स्त्री० सङ्घार्याम् ।
सङ्घरीकरणम् । न० नवविधपापास्त
मंतापापविशिष्टे । यथाहविष्णुः ।
अथपुरुषस्यकामक्राधत्तेभास्त्रारिपु
त्रयंभवति । परिसहप्रसङ्गेनविशि
याद्गृह्यश्रमिणः । तैनायमःक्रान्ती
ऽसिपातकामहापातकानुपातकीप
पातकीपुत्रांते । जातिभ्रंशकरेषु •
सङ्घरीकरणेषु • अपाचोकरणेषु •
मलावहेषु • प्रकीर्णकेषु • तद्यथा
। खराश्लोष्टृमृगैभानामजाविकषध
स्तथा । सङ्घरीकरणञ्चैयंनौनाहि
महिषस्यचित्तमनु ; ॥ गर्दभतुरगै
ष्टृमृगश्चक्रुत्सामेधसस्त्ररूपंमहिषा
याम्प्रत्येकं बधः सङ्घरीकरणञ्चै
यमितिक्रुद्धकमट्टः ॥

सङ्घर्षकः । वि० सङ्घर्षणकत्तरि ॥
सङ्घर्षणः । पुं० सौरपाणौ । बलभ
ट्टे ॥ सम्यक्कर्षतिशत्रुशरीरमा
युधैः । कृपविलेखने । नन्द्यादि

सङ्घल्पः

खाण्ड्युः ॥ सम्यक्कृष्यतेषां । क
र्मणि ल्युट् ॥ गर्भं खामय्यत्कर्म
यादा । यथैः कर्हरिवंशे । गर्भं सं
कर्षणः लोकेषीपित्तकर्षणः स्मृत
इति ॥ अहङ्काराधिष्ठारि ॥ द्रष्टृ
प्रयोः सम्यक्कर्षणमेकीकारणयेन
भ० अन्यस्थितछान्दजनयनि ॥ भा
कर्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेणकर्षणम् ॥
सङ्घलनम् । न० क्रमादुत्क्रमतीवाऽ
ह्यधीनि । जिह्वादेना • इ० भा० प्र०
कलशब्दसङ्ख्यानयोः । सम्यूर्ध्वः
। ल्युट् ॥

सङ्घलितः । वि० सङ्घुटे । सङ्घृहीति
। एकत्रीकृतौ । अक्षान्तरिणौकीकृता
ह्ये । जिह्वादिवाचकइतिभाषा ॥
सङ्घल्यतेस्य । यालसङ्ख्याने त्तः
॥ पुष्पीकृतधान्यादौ ॥

सङ्घल्पः । पुं० मानसकर्मणि । इदं
महं कुरुषामिति मनसोव्यापारे । इ
दं हरिष्यामौत्यादिलक्षणेऽन्तः क
रुणपरिणामे ॥ इदं नीलमिदं पीत
मितिविषयविवेचने ॥ इष्टसाधन
तात्राने । समीचीनत्वेनभावने ॥
अहङ्करीमीतिकर्तृत्वाभिमाने ॥ दु
ष्टेष्वपि विषयेषु • अशीभनत्वाद्यर्थ
नेनशीभनाध्यासे । अनेनकर्मणे
दमितफलंसाध्यते • इत्यर्थं विषया
यांशुधौ ॥ तिष्ठ्याद्युल्लेखपूर्वकनाम
गीचाद्युच्चारणपूर्वकीवाक्यविशिष्टे ॥

सङ्क्रमः

यथापने ॥ यथा । सामान्यश
न्दार्यथाविशिष्यनिष्ठत्वसङ्घोषः ॥ न०
कुङ्कुमे ॥ सङ्क्रोचति ० सङ्क्रु
च्यतेवा । यथा । सङ्क्रोचयति सङ्क्र
वोच्यतेवाकुवसम्बर्ननौटिष्ठप्र
तिष्ठकविसेखनेषु । अन् ० घञ्
घा । सङ्क्रुचतोतिविद्यहीनस
म्यङ् । कुचसङ्क्रोचयनद्वयसङ्क्रु
टादित्वेनगुणाभावप्रसङ्गात् ॥

सङ्क्रोचनी । स्त्री० लघ्यालुलवा
याम् ॥

सङ्क्रोचप्रिज्ञगम् । न० कुङ्कुमे ॥

सङ्क्रन्दनः । पुं० दुश्चने । इ
न्द्रे ॥ सम्यक्क्रन्दयति । कदि
क्रदिषाघागिरीदमेव । ल्युः ॥
न० रोदमे ॥

सङ्क्रामः । पुं० क्रामणे । जलो
परिगमनार्थकाष्ठपाषाणादिभिर्नि
मित्ति० मार्गं ॥ सङ्क्रामत्या
प्रोचयामिलीकानांसङ्क्रामंयथा ।
हृदाद्योष्ठतयाद्यर्गसङ्क्रामेप्रटीय
ताम् ॥ भागेराश्वत्थरप्रवेष्टे ।
सङ्क्रामणे ॥ लुटेः सङ्क्रामानी
यः सङ्क्रोचिरविसङ्क्रामः ॥ पुं०
न० दुर्गसङ्क्रं । दुर्गधारेफलका
दिनिमित्तिसञ्चारमार्गं । सङ्क्राम
यम् । क्राम् ० । घञ् । नोदा
त्तोपदेशकमाप्तानाघनेरितिन
वृद्धिः ॥

सञ्चयः

सङ्क्रमयम् । न० संक्रान्ती । सम्पूर्वा
त्क्रमैल्युट् ॥ गमने ॥

संक्रान्तः । वि० ससङ्घे ॥ संक्रान्ति
विशिष्टे ॥ क्रमागतघनद्वी ॥ प्रा
प्ते ॥ गते ॥

संक्रान्तिः । स्त्री० राश्वत्थरसंयोगा
नुकूलव्यापारे । सूर्यादीनांप्राया
शितेऽपरराशौसङ्क्रमये ॥ तत्रमञ्जा
विधिप्रायथा । अयनेद्वेषिषुवेदेष
तस्यः षडशोतयः । चतस्रोविष्वा
पयस्तुसंक्रान्त्वोवादशस्युताः ॥

अपिच । इयालिघटसिंहेषुविष्णु
पथकंसङ्क्रमे । षडशोतिर्भवेत्का
यन्मृशुककन्याभवेषुच ॥ विष्णुस्तुस
माख्यातंतुलामेधोभवेस्तथा । या
म्यायनं कर्कटोऽस्मान्करवीशराय
यम् । सङ्क्रमयम् । कसु० । स्त्रियां
क्तिन् । अनुनासिकस्थोतिदोषः ॥

संक्रामः । पुं० दुर्गसङ्करे ॥

संक्रोदः । पुं० अग्नीभाषि ॥

संक्रेशः । पुं० दुःखे ॥ संक्रेशन
म् । क्रिशुविवाधायाम् । घञ् ॥

सञ्चयः । पुं० प्रनये ॥ नाजे ॥

सञ्चिप्तः । वि० सङ्घृते ॥ कृतसं
ख्ये ॥ सञ्चेष्युक्ते ॥

सञ्चुम्बः । वि० चाकुले ॥ चाकु
लोभूते ॥

सञ्चोपः । पुं० सङ्घट्टे ॥ खल्वे ॥
समासे ॥ शोकेनमूषसाऽभिधा

सङ्ख्या

जे । सङ्घिष्यते सङ्घिष्यन्वा ।
चिप० । घञ् ॥

सङ्घिष्यन्वा । न० विस्तृतानां संकी-
चने । समसने ॥ सम्युक्तचिपि-
ल्युट् ॥

सङ्घिष्यन्वा । पुं० ध्यानयोग्यसू-
चस्यानीयेयामि ॥ यथाङ्गुनायथी
भगवान् । यथा । स्वर्णानुक्तत्व व-
द्विर्वाङ्गांश्च सैवान्तरेभ्यो । प्रा-
णापानौसमौक्त्यानासाभ्यन्तरथा-
रिणौ । यत्तेन्द्रियमनोबुद्धिर्मु-
नीन्द्रपरायणः । विगतेश्चाभ्यन्तो-
धाय सदा मुक्तएवसः ।

सङ्घोष्ठा । पुं० हरौ ॥ वि० सङ्घो-
पकारके ॥ विस्तृतं सूक्ष्मरूपेण सङ्-
घिष्यति । चिपप्रेरणे । ढच् ॥

सङ्घोष्ठा । पुं० सङ्घोष्ठा । चा-
ञ्चल्ये ॥

सङ्घोष्ठा । न० रुधि । आस्त्वन्दने ।
बुद्धि । सङ्घोष्ठा नम् । चचिङ्०
ख्याप्रकायनेषा ; भाषिकीणाङ्गुलाका-
त् । वि० सङ्घोष्ठाये ॥

सङ्घोष्ठा । स्त्री० विगर्भः । चर्चायाम् ।
। विचारणायाम् । चिचारे ॥ सत्य-
म् । विविकीनात्मकायने । सम्यग-
त्तम् । बुद्धौ । एकदशादौ । यथाङ्गा-
मरसिद्धः । सङ्घोष्ठाः सङ्घोष्ठा-
द्यादशचिपु । विगर्भाद्याः सदै-
कात्वेसर्वाः सङ्घोष्ठासङ्घोष्ठा

सङ्ख्या

। सङ्घोष्ठाये विषयत्वेऽन्तासुचा-
नयते । स्त्रियः । षड्ः । शत-
सङ्घोष्ठादिक्रमाद्दशगुणीतरमिति ॥
अध्यायः । आद्यः । दशमव्यभि-
च्यप्य । षाड्मर्यादाभिषिध्योरि-
त्यशशौभाषः । नपुंसकोऽन्तर-
स्यामिति षड्ः । एवादिशान-
वदशपर्यन्ताः । सङ्घोष्ठाः सङ्-
घोष्ठाये । चिलिङ्गाद्य । शिनसङ्घोष्ठा-
सङ्घोष्ठायेः । सामानाधिकरण्ये-
नवृत्तिः । यथा० एकः षट्ः ।
एकाश्राटी० एकं वचम् । द्विशब्दो-
ऽश्रवणं० सङ्घोष्ठायेऽश्रवणं० ननु स-
ङ्घोष्ठायामित्यर्थः । तेन० एकावि-
प्रद्व्यादिभरति ननु विप्रस्ये कद्व्या-
दि । किन्तु । द्वैक्याद्विषयनैका-
वचनवृत्तिसूत्रे० द्व्यैक्यैरिति न-
द्वैक्यात्सङ्घोष्ठायात्ते पिसन्वावः ।
शिनघटागां पक्षे त्वपिस्यादिति भू-
तिः । वाचां कुरेपागुणसप्तयुक्तो-
त्तैक्यात्सङ्घोष्ठाये । विप्रतिराद्या-
यासोत्ताः सङ्घोष्ठाः । सङ्घोष्ठा-
सङ्घोष्ठायेऽर्थात् । एकवचनान्ता-
श्च । यद्यत्विंशतिर्गावः । गवां विंश-
तिः । विंशत्यादीनां षडासङ्घोष्ठा-
यैः षडादिवचनवृत्तवचनेऽपि स-
। यथाङ्घे विंशतो० गावः । गवां
यासोत्तौ विंशतयवृत्ति । तासु विंश-
त्यानवतिमभिव्यञ्ज्यतीतिङ्गाः ।

संगतिष्ठा

फलाभिलाषे । आसंगे : अत्यन्तं
सुखहेतुरेवेत्येषां शोभनाध्यासलक्ष
णे प्रीतिविशेषे ॥ अभिनिवेशे । अ
हमेवकारिणोति कर्मव्यरूपे । कर्तृ
त्वाभिनिवेशे ॥ सञ्जनम् । प्रज्ञसं
गे । घञ् ॥ संगोऽप्रवृत्तिरिति वी
द्याः । यथा । यातमूषपुरीषार्थां
संगोष्मानं कनोरुजा । जठरेवात
काद्यान्व रोगाः स्थिरानियन्तात्
॥ रुजाजठरे • इति सन्ध्वः ॥ प्र
तिबन्धे ॥

संगणिका । स्त्री० अप्रतिरूपकथाया
म् । इ० वि० शेषिसङ्कीर्णवर्गः ॥
संगतम् । न० सौहार्दे ॥ सुखजनकी
त्वी । इद्वयङ्गमैयुक्तियुक्तावाक्ये ।
संगतियुक्ते ॥ सख्ययोगीकले ॥
वि० लहति ॥ युक्ते ॥ उपसर्गे ॥
संगच्छतिस्त्र । गच्छर्थे ति कर्त्तरि क्त ॥
संगतिः । स्त्री० संगमे ॥ ज्ञाने ॥
उपेदुषातादिपठके । यथा । स
प्रसंगउपोदुषातीहेतुताऽवसरस्त
या । निर्वाणके क्वकार्थत्वे षोढासं
गतिरिष्यते ॥ संश्लेषे ॥ सङ्घट्टने
॥ सम्पूर्वाहमेः ङिन् ॥
संगतिष्ठा । स्त्री० यथैवतान्तरे । य
था । सगणपुरः कुक्षीभित्तजग
थाद्वयं गुहसंगतम् । फणिराजवक्
त्रनिवेदिताभवतीहसंगतिष्ठाहिसा
॥ यथा । अक्षरिद्विकसिद्धनुत्तरं प्र

संगरहितः

बदामितेनृपसत्वरम् । तद्यदिच
कीर्त्तिविलासिनीप्रतिभिचुनेहनि
वासिनी ॥

संगमः । पुं० संगे । मेलके ॥ नद्या
दिमेलके ॥ स्त्रीपुंसयोर्मियुगीभावे
॥ यथा । विदग्धस्त्रविदग्धेनसंग
मोगुणधानभवेत् । विदग्धायाद्रति
या ॥ सचप्रथममध्यमोत्तममेदत्
चविधः । यथाहस्यासः । विवि
धंतत्समाख्यातंप्रथममध्यमोत्तम
म् । अदेशकालभाषाभिनिर्जनिष
परस्त्रियाः ॥ कटाचाधिकणंघ्रात्यं
प्रथमंसाहसंस्मृतम् । १ । प्रेरणं
गन्धमाख्यानां धूपभूपण्यससाम् ।
प्रलोभनश्चाद्गान्धर्ममध्यमंसाहसं
स्मृतम् । २ । सहासनं विविक्तोपु
परस्परसमाश्रयः । कीशकीशियह
शैथनम्यथासंयदणस्मृतमितिमि
ताधरा ॥ संगमनम् । यद्वद्विति
गमेरप् ।

संगरः । पुं० युद्धे । समरे ॥ आपदि
॥ क्रियाकारे ॥ संविदि । शिषे ॥
अङ्गीकारे ॥ न० । शस्यफले ।
सांगर • इ० भा० प्र० ॥ संगरश
म् • संगीर्थयेवा • अनेनया । गृ
शब्दे । कर्दारम् । पुंसोतिवीवा
॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ यथा । सख्यसं
गरः ॥

संगरहितः । वि० निः संगे । अ

सङ्गीतम्

हनेवमहायाज्ञिकइत्याद्यभिमान
रूपोहृदयारापरपर्ययिराजसोमश्च
शिशुषः संगः तेनग्रन्थे । संगेन
रहितः ॥

संगश्चः । पुं० पञ्चचाषिमहादिनसृष्टि
तीर्थाग्ने । प्रातः कालात्परस्म
नृसुहृत्पथे । यथा । प्रातः का
ले मुहूर्त्तौस्त्रीन्मंगलस्यावदेवतु ॥
मध्याह्नः द्विसुहृत्सुः स्यादपरा
हृत्सतः परम् । सायाह्नस्त्रिसुहृ
त्सुः स्याच्छ्राद्धं तत्रनकारयेदिति
॥ सम्बन्धे ॥

संगवर्णितः । वि० निःसंगे स
न्यासिति ॥ संगे वर्णितः । या
द्यस्तुसदाहीने ।

संगविषयिणीतः । वि० चेतनाचितन
सर्वविषयशीभवाध्यासरहिते ॥

संगी । वि० सङ्घः । संगविशिष्टे ।
यथा । यान्मृत्युहेतवेवसगोत्रधाना
सन्तोश्चिविज्ञातसिद्धं त्रयाद्य । म
नोरवासङ्गिपरस्त्रविधं नद्यायतैवै
परमार्थसंगि ॥

संगोत्तम् न० तीर्थचिके । प्रेषणा
र्धन्वगोतपाद्ये । यथा । गोतथा
द्यन्ववधं नाख्यं तीर्थं त्रिभञ्जतत्
। संगीतमेवसायैर्दृष्टिन्शाघो
रुं नाख्यधर्मिकेतिहेमचन्द्रः । अ
पिच । ताजशादानुगंगीसंगटौभ
यंशगोथरी । न्त्वस्त्रानुगतंरंगीत

सङ्गीपनम्

त्संगीतकमुच्यते ।

संगीतशास्त्रम् न० नृत्यगोतवाद्या
नांशिक्षाशास्त्रे । तत्तु० सीमेश्व
रभरतहनुमतकलानाथमतभेदात्
तुर्विधम् । अधुनातुहनुमन्मतप्र
चलितमस्ति । तस्याध्यायाः सप्त
। खर/ध्यायारागाध्यायस्तालाध्या
यानृत्याध्यायोभावाध्यायः कीका
ध्यायोहस्ताध्यायश्चेति । अथमुहृ
त्समाहकालिदासः । हरिर्भवेति
प्येभगत्रे हरिर्भे हरिर्भे चसीत्रेथवै प्रवे
हरिर्भे । हरिर्भे श्रविष्टाहयेन्त्वोसद्
ङ्गिकितारम्भवेद्राव्यसङ्गीतशास्त्रम्
। इति । हस्तीनगरचन्द्रोपावसुति
अश्रयणातया । पञ्चानांहरिभानां
हृत्पथांविध्यामनीपिभिः ॥

संगीतिः । स्त्री० आलापि ॥ संगी
ते ॥

संगीर्षः । वि० संविदिति । संश्रुते
। ऊरोहृते । अङ्गोहृते ॥ सङ्गीर्ष
तिस्र । गृनिगरथे । ऋः ०

सङ्गुप्तः । पुं० दुग्धभेदे । वि० संगी
पनाश्रये ॥

संगूढः । वि० सङ्कलिते । रीखादिना
पुञ्जोहातधान्यादी । संगुहृतेस्र ।
गुहृः । ऋः ॥

संगृहीतः । वि० एकतोहृते । सङ्
कलिते ॥

संगोपनम् । न० सम्यग्गोपने ।

संघणम्

संघः । पुं० समाहृतौ एककर्तृ
काणामभेदकर्तृकाणां वा एकाभि
प्रायाणां वा क्वानांसंघश्चे ॥ उच्यते
दुद्रुहं ॥ यद्ये ॥ सङ्घं पे । पि
सूतार्थानांसमासिननिबन्धने । य
ज्जाने ॥ संघणम् । यद्यद्यनिच
गमद्येत्यप् ॥ सङ्घं पेण यद्यन्ते
नानास्थाननिप्रकीर्णार्थानुद्ध्य-
न्ते ऽस्मिन्निति । यादुलकादधिकर
णे ऽप्या ॥ परमात्मनि । विष्णौ
॥ संघण्णातिप्रणयेसर्वभगत्स्वा
त्मन्पसंहरतीतिसंपूर्णाद्भृष्टेः प
चाद्यच् ॥ यद्यविशेषे ॥ पूतकौ य
टः । सभलघञीफसङ्घ्योव्याडि
कृतीयन्वद्रतिप्रसिद्धिर्धरतिश्वर
णम् ॥

संघणम् । न० संघे , तीर्थारण्या
दिनिर्जनदेशीपरस्त्रियासङ्घसम्भाष-
णादौ ॥ सङ्घस्यणदृष्टो । यथा ।
परस्त्रियार्थो भवति तीर्थारण्ये षने
पिशा । नदीनां वापिसर्वादेशसं
घणमाप्रयात् ॥ उपचारक्रियाके
लि । स्वर्थाभूषणससाम् । सङ्घ
खट्वासनद्यैव सर्वसंघणस्मृतम्
॥ क्रियस्त्र्येदेशेयः स्मृष्टो वासर्ग
श्रेयसा । परस्परस्नानुमतेसर्वसं
घणस्मृतम् ॥ सम्यक् गृह्यतेज्ञाय
तेष्वनपरस्त्रीभोगाभिलाषइति । स
म्यर्थात् । यद्यस्युट ॥

सङ्घाहः

संघणी । स्त्री० यद्यधीरागभेदे । य
था । अग्न्यधिष्ठानमन्नस्य गृहणादग्न
हणीमता । अपक्वधारयित्तत्रपक्वं
तृयजतिवाय्यध्वज्यस्राः स्वरूपम्
। सुश्रुतीपि । यद्यधीरागनाम
याकलापरिकीर्तिता । आमपक्वा
शयान्तः श्यायद्यधीसाभिधौयतद्र
। अस्याः प्रभेदः संघणी । यथा
। द्रव्यवसितंस्त्रिभंसकटीवेदनं-
शक्यत् । आसंघस्यपैच्छिद्यसंघ
ब्दसन्देदन्त् ॥ पचान्मासाद्गज्ज्वा
दानित्वं चापि विमुञ्चति । अन्नकृ
जनमालस्य दीर्घस्य संदन् भवेत् ॥
दिवाप्रकीर्णो भवति रात्रौ गान्तिश्चग
च्छति । दुर्विज्ञेयादुर्नियाराचिरका
लानुपम्बिनी । साभवेदामवातेन
तेन संघणीमतेति ॥

संघभोजनम् । न० चन्द्रसूर्यापरा
गकालभोजने ॥

संघामः । पुं० युधे ॥ संघामणम्
। संघामयुधे । श्यन्तः परच् ॥
सङ्घसते । यमुषदने । यसेरा
चितिमन्वा ॥

सङ्घामपटहः । पुं० रणतूर्ये ॥ श
ङ्गादिरणवाद्ये ॥

सङ्घाहः । पुं० फलकम्पुटौ । फल
कयद्यस्थाने ॥ मुष्टिवन्धनाक्र
यायाम् । मुष्टिवन्धे ॥ यथा ।
अहोमल्लस्यसङ्घाहः ॥ सङ्घाह

सञ्जना

जातीभवाजातीयः । समानस्थे
तियोगविभागात्सादेशः ॥

सञ्जुः । अ० सञ्जार्थे ॥

सञ्जुः । स्त्री० प्रीतियुक्तायाम् । सेवा
युक्तायाम् । जीषणम् । चुट् ।

शुषांप्रीतिसेवनयोः । भाविक्रिप् स
हजुषावर्त्तते । -यासा० सञ्जुः ।

बहुव्रीहौसहस्यसमाहः । ससञ्जु
षोः । धीरितिदीर्घः ॥

सञ्जः । वि० सञ्जद्वेषे । बभित्ते ।
बदुधसञ्जाहे ॥ सञ्जातिघ्नः । पस्ज
गती । अच् ॥ सम्भृते ।

सञ्जनः । पुं० सञ्जाकुलि । कुली
ने । अर्थः । अस्मत्तत्त्वयथा ।

निजावारयादिधीयेकुर्वन्तोवेदस
म्मतम् । पापाभिलापरहिताः स

ञ्जनास्ते प्रकीर्त्तितादृतिराज्ञे क्रि
यायोगसारे १६ अध्यायः । न०

उपरचये । सैन्यरक्षणायनिवृत्त
प्रहरिकादी । गुह्ये । घट्टे ।

वि० कुलीने । सति । सत्पु
सौजन्यः । सञ्जोऽनेन० सत्०

श्रीभनम् । अन्वयेषाऽनेन । पस्जग
तौ० जनोप्रादुर्भाषिषा । ल्युट् ।

सञ्जात्मनि ।
सञ्जना । स्त्री० पत्न्याणादारोपणे

नेभसञ्जोक्षरथे । कल्पनायाम् ।
पस्जगती । अन्वयः । ग्यासत्रयेति

युच् । सञ्जत्त्वेनयः । तद्वज्ज

सञ्जाय्यः

त्वेनयः ॥

सञ्जा । स्त्री० वेशि । सञ्जाहे । साञ्ज
ना० इ० भा० प्र० ॥

सञ्जितः । वि० बधीकृते ॥ भूषिते
। कृतसञ्जे ॥ बभित्ते । सञ्जि ॥

पस्ज० । क्तः ॥

सञ्जः । पुं० पुस्तकलिखनार्थं पत्रचये
। सञ्जी० इ० भा० ॥ यथा । श्री

ताडोपवकीसञ्जे सनेपत्रमुसञ्जिते ।
पिबित्तकविपार्श्वे चचमणासम्पुटी

कृते । रक्तेनवायकृष्ये नमूर्द्धन्याप
हितेनच । दृष्टसूत्रमुबन्धेनपत्रवि

धकृतेनच ॥ यस्तुशादयसाहस्रीसं
हितामुपसेखयेत् । ददातिचामियु

क्तायसयातिपरमाहृतिमित्तिदेवीपु
राथे विद्यादानमाहात्म्यफलनामा

ध्यायः ॥
सञ्जेत् । पुं० प्रतारके ॥

सञ्जयः । पुं० समूहे । निवृहे ॥ स
ञ्जीयते । चिञ् । एरच् ॥

सञ्जवनम् । न० सञ्जये ॥
सञ्जयी । वि० सञ्जयगौले । सञ्जहक

चरि ॥ सञ्जयोऽस्मास्ति । इनिः
॥ सञ्जयीनायसीदति ॥

सञ्जरः । पुं० सीतो । मार्गे ॥ देहे
॥ सञ्जरनोऽनेन । गोपरसञ्जरिति

साधुः ॥
सञ्जलन० । न० कम्पने ॥

सञ्जा

संविदा

सञ्जीवनी

चीयसीऽसौ । सम्युवाचिभित्तेः ।
 क्रतौकुण्डपाथ्यसञ्जाय्यावितिण्य
 दाव्यौनिपात्यते ॥
 सञ्चारः । पुं० निर्गते ॥ सञ्चारय
 म् । सञ्चारयन्नेनया । चरगतौ
 । घञ् ॥ गमने ॥ यथा । सञ्चारी
 निगमान्तयोर्ध्वत्ति ॥ अथुत्ते
 भयसञ्चारा प्रणाराणभिधात्सिंकी०
 इतिच ॥
 सञ्चारकौबो । वि० प्ररथाधिनि ॥
 सञ्चारिका । स्त्री० युगबि ॥ कुट्ट
 न्याम् । दृष्याम् ॥ प्राप्ते ॥ सञ्च
 रति० सञ्चारयतिषो । चर० ।
 ख्युष ॥
 सञ्चारिणी । स्त्री० शीघ्रापञ्जात् ॥
 सञ्चरणशीलायाम् ॥
 सञ्चारी । पुं० धूमि ॥ वायी ॥
 भावविशिष्टे ॥
 सञ्चारितः । वि० सञ्चारिते ॥
 सञ्चाणी । स्त्री० गुह्यायाम् ॥ य
 था । सञ्चालौमीच्यतेगुह्यासाति
 स्त्रीरुपकभवेत् ॥
 सञ्चितः । वि० रचिते ॥ संभृते
 । सम्पादिते ॥ भाविदेहात्मके
 कर्मविशेषे ॥
 सञ्चितकर्म । न० ज्ञानोत्पत्तेः
 प्रागुत्पन्ने । अनारव्यकलेकर्मणि
 ॥ सञ्चितवतत्कर्मच ॥
 सञ्चिषा । स्त्री० सृष्टिकर्मणाम् ।

मूषीकण्याम् ॥
 सञ्चिणितः । वि० सञ्चल्ये नक्तये ॥
 सञ्चिन्वानः । वि० सञ्चयंकुर्षा
 ष ॥ सञ्चिन्वानकमेयैर्नकामागा
 मन्वितप्रकम् । प्रकीर्षारणमासा
 यन्मत्युरादायगच्छति ॥
 सञ्चियः । वि० सञ्चयनीयेः सञ्चि
 तव्ये ॥
 सञ्चयनः । वि० आच्छादिते ॥
 सञ्चयः । पुं० विधी । वृद्धाणि ॥ व
 द्दे । शिवे ।
 सञ्चयनः । वि० उत्पद्ये ।
 सञ्चयः । वि० रागरेषादिदोषाणां
 सम्यक्जितरि ।
 सञ्चयनम् । न० अन्वोन्वाभिमुख
 शालाचतुष्टयगृहे । चतुःश्रवि
 । सञ्चयन्वत् । चुगतौसौत्रः ।
 अचिफरणेच्छुट् ॥
 सञ्चा । स्त्री० अजायाम् ॥ छान्याम् ।
 सञ्चितः । वि० संलग्ने । सञ्चे
 र्यन्नातृताः ।
 सञ्चिष्टानः । वि० परित्यजति ।
 सञ्जीवनम् । न० सञ्जीवनेसम्यक्प्र
 कारिदमापधारणे ॥
 सञ्जीवनी । स्त्री० शुद्धसुपविशेषे
 चमृतसवायाम् । रुदन्विकायाम्
 यावायोगाम्भरे ॥ यथा । चञ्चर्षे
 तगतचन्द्रोद्यतोद्यपरविशुद्धः ।
 सञ्जीवनीसमाख्योयंमृत्युयोगाय

संज्ञास्कन्धः

हारकः ।

संज्ञम् । न० पीतकाष्ठे ॥ वि० ल
जनानुके । संज्ञतजानुके ॥ सं
ज्ञावति ।

संज्ञपनम् । न० मारणे ॥ मारण
तोषणनिशामनेपुञ्जा । स्रपमिञ्चे
तिवा । भावेत्युट् ॥

संज्ञप्तिः । स्त्री० मारणे ॥ विज्ञप्ती ॥
संज्ञा । स्त्री० नामनि ॥ यथाप्रत्या
व्यतेसासंज्ञेतिमहाभाष्यम् । प
र्यायमितिवावत् । साचसंज्ञिनं
बोधयति ॥ गायत्र्याम् ॥ चेतना
याम् । बुद्धी । रवियोपिति ॥ ह
स्तादौ रक्षसूचनायाम् । संज्ञा
नम् । ज्ञाप्रबोधने । आतद्योप
सर्गद्वयत् ॥ सम्यक्ज्ञायतेइति
कर्मणिशाब् ॥ सङ्ज्ञेति ॥

संज्ञास्कन्धः । पुं० नामप्रपञ्चे । दि
वदत्तादिनामधेये ॥ सविश्वल्पके
॥ सविश्वल्पप्रत्यय० संज्ञासंज्ञं
योग्यप्रतिभासः । यथा । डित्वाः
कुण्डली० गौरी० ब्रह्मधोमण्ड
तोत्येनंजातोयकइतिवाचस्पतिमि
थाः । सविश्वल्पप्रत्ययद्वयनेन
विज्ञानस्कन्धोनिर्बिकल्पइतिमिदं
स्यथेः । च्चनितइतिफल्पततः ।
गौरशब्दत्वादिगण्यसङ्घटितप्रत्यय
इत्याहन्दगिरयः । गौरशब्दत्वादि
गण्टादिविगण्टरन्तुद्विषयकसन्निव

सङ्घोनम्

ल्पप्रत्ययइतिहत्तिकाराः ।

संज्ञो । वि० संज्ञावति ॥ संज्ञया
य । प्रतीयतेससंज्ञीतिमहाभाष्य-
कृतम् । संज्ञास्थासि । प्रीत्यादि
त्वादिनिः ।

संज्ञुः । वि० संज्ञतजानुके ॥ संज्ञ
तेसंज्ञमंजानुनौषस्य । प्रसभार्ता
जानुनोऽर्जुः ॥

सञ्चुरः । पुं० अग्निप्रतापे । सन्नापे
॥ संञ्चुरयति । च्चुरेः । यत्ता
त् ॥ पचायच् ॥

सटम् । न० व्रतितः । पिखायाम्-
सटा । स्त्री० । जटायाम् ॥
यथा । जटाजटिर्बटौजटौ जटक
न्तुसटंसटा । कौटोरंजटकंइत्यंशि
खायांव्रतिनामपोतिशब्दरत्नाश्लो
॥ मटति । यटश्चयवे । चच् ॥
कीसरे ॥

सटाहः । पुं० सिंहे ॥ व्रतिनि ॥ स
टापहसिद्धयस्यमः ॥

सटिः ।
सटिका । स्त्री० } शब्दार्थम् । गन्धप
सटी ।

साश्याम् । वनवादा । अम्बरिद्रा०
दू० गौ० भा० प्र० ॥

सथः । पुं० शसे ॥

ससिडगः । पुं० सन्दंशे ॥

सङ्घोनम् । न० खगतिक्रिया
याम् । पद्विनीहृतादीपतमे ॥

सत्,

सङ्गतं ह्यनम् । ङीङ् विहायसा
गती । नपुंसकीभावेः । स्वा
दयस्योदितइत्यादिस्वाङ्गिष्ठानत्वम्
॥ सङ्गीतसम्बन्धपतनमितिमहा
भारतम् ॥

सङ्गीतज्ञानम् । न० खगानांशोभ
नगमनमात्रे ॥

सङ्गीतज्ञानम् । न० खगानांशोभ
ने० ङङ्गमने ॥

सत् । अ० आदरे । आदरानादर
योः सदसतीतिनिपातसञ्ज्ञा ॥

सत् । न० सत्ये । सदस्यायिनि ।
अनृतशून्यव्यावृत्ते । पाधाभा

वापलक्षितरूपसत्तात्मके । सत्
स्वभावेवेदान्तसिद्धिपरमेष्ठिने । का

लत्रयावाध्यं ब्रह्मणि ॥ यद्विषया
बुद्धिर्भूयभिचारति० तत्सदि

तिभाष्यम् ॥ वि० सत्ये । भा
वत्वाशये ॥ साधौ । नित्यानित्य

वस्तुविवेकादिसाधनसम्पन्ने मुमु
क्षौ । शिष्टे । विदेशकारिणि ।

वेदशास्त्रानुसारेणवर्तमाने । धी
रे ॥ मान्ये ॥ प्रगल्भे ॥ धार्मिके

॥ विद्यमाने । अस्तोतिविधिमुखे
नप्रतीयमाने ॥ यत्स्वस्वितयाय

दिद्यते० तत्तत्सदित्युच्यते ॥
न्यक्ते । विधिमुखेनप्रमाणव्यविष

ये ॥ अमर्षे सुख्यापनोदनसमर्थे ॥
पृथिव्यज्ञे ज्ञा ॥ सद्भावेसाधुभा

सततग :

वैशसदित्येतत्प्रयुज्यते । प्रगल्भे
कर्मवितयासङ्घट्टः पार्थयुज्यते

॥ यज्ञे तपसिदानेवस्थितिः सदि
तिवेद्यते । कर्मवैशसदित्येतत्

दित्येवाभिधीयते ॥ अस्ति । अ
सभुवि । लट् प्रश्नदेयः । अस्तिरत्तो

पः । सत्तायास्तिनि । अस्तित्ता
मात्रे वस्तुनि । शान्ते ॥ अस्ति

ब्रह्मेतिब्रह्मास्तितत्त्वविद्धि ॥ आधि
ष्ठात्वात्तुमिष्टोद्वायमानोयविष्णु

तः । स्यर्षतेस्युत्तद्वत्त्वेवंसर्वे
वस्तुवेद्यते ॥

सततम् । अ० सर्वदार्ढ्ये । निरन्तरे
सततम् । न० अनःरते । अशान्ते ।

सम्पत्ते । सत्तान्यतेस्य । तनुविष्ठा
रे । ङः । अनुदात्तोपदेशितिनलो

पः । समोवाहितततथोरितपद्ये
समीमलोपः ॥ क्रियान्तरैरव्यवधा

नमन्यार्थः । क्रियाविशेषयोः क्री
यत्वम् । द्रव्यविशेषयोः तुविलिङ्गम्

॥ पुं० विषमञ्जरविशेषे ॥ तद्वत्
व्ययथा । अहोरात्रेसततकीदौका

लापनुवर्ततइति । धीशान्तौ । अ
ह्न्येककालंरात्राविककालमायतेदे

पःशामहोरात्रेप्रत्येकंहीदौप्रकीप
ताली ॥

सततगः । पुं० दायी ॥ वि० सर्व
दायमनशीले ॥ सततंगच्छति । ग

ङ् । ङः ॥

सताः

श्रपयेनयत् इ स्त्रीकारोऽप्युनाच्छु
 दुष्यत्पक्षमेकमेवनेः । अनेषा
 पितमुल्लङ्घ्यद्दशाङ्कपाशनेः ।
 कुलधर्मोपितत्सिनविधिनाचैत्र
 सिधितः । मिःपाययोःयसिनस्यात्
 कीर्तिपापायकीर्तनम् ॥ इति ॥ त
 ध्ये । अथमिषारिषि । अन्तवि
 रेधिनि । यथादृष्टोऽर्थमपथे । प्र
 मारणेनादनुद्वेषार्थं स्यतेस्त्रीभाम
 ॥ यथाच । यथातिष्ठतिपुण्यानि
 सत्यमाश्रित्येषावर्षति । तथाऽन्त
 तसेमाश्रित्यपातकोऽन्तखिलान्यपि
 ॥ अतः सत्यविहीनैः सत्सर्वापा
 श्रयस्त्वैव । तादृशोऽदमनाद्राजान
 पापाह । शिवाज्ञया ॥ अथलज
 यमुक्तं पापं क्रियायोगमारे । यथा
 धर्मकथनं यच्चसर्वं लोकासुखप्रदम् ॥
 राते सत्यमितिभिन्नैः नसत्यं तद्
 पयं यमिति । तस्त्रीकारादीनाम
 हाभारतेराजधर्मं यथा । सत्यं स
 मताचेऽदमये वनसं श्रयः । अमा
 त्सर्गं समाचेऽदोऽस्तिविज्ञानसंय
 ता ॥ त्यागोऽध्यानमथायत्वं धृति
 असततं दया । अहिंसाचेऽवराज
 न्द्रसत्यं शारास्योऽदशिति ॥ सत्य
 प्रयसाययुः । नेहिसत्तयात् परिध
 मीनान्ततात् पातकपरम् । नेहिमा
 तुः परीमन्तुनं गुरुमन्त्रदत्तप
 ॥ ३० ॥ ३० ॥ ३० ॥ ३० ॥ अत्रिच

सताः

महानिर्वाणतन्त्रे । प्रकटोऽवकली
 देविसर्वधर्माद्विदुर्वाः । स्याद्य
 त्ये कसत्यमातंतस्यात्सत्यमयोभवे
 त् ॥ सत्यधर्मसमाश्रित्यवर्त्मं कु
 रतेनरः । तदेवसकलकर्मसत्त्वं
 जामोहिसुवर्तं । नेहिसत्त्वात्प
 रेधर्मोऽनपापमनुतात्परम् । तस्मा
 त्सर्वात्मनामर्त्यः सत्त्वमेवसमाश्र
 येत् । सत्यहीनोऽप्यपुण्यसत्त्व
 हीनोऽप्यपः । नसत्यहीनंतयो
 व्यंमन्परिवपनेययोः ॥ सत्यरूप
 रत्वं सत्त्वं हिपरमंतपः । सत्य
 मूलाः क्रियाः । सर्वाः सत्त्वात्
 परतरं न च । अतएवमयाप्रोक्तं
 दुष्कृतप्रक्षेकली । कृत्वाश्रापि
 सत्यं न कर्तव्यीत्युक्तं भावतः । शी
 पनादधीयतेसत्त्वं ननु मरान्तं वि
 ना । तस्मात्प्रकाशतः कुर्यात्
 शौलिकः कलसाधनम् । कल
 धर्मस्यगुणस्यैवान्तं स्यात्तुगुण
 सितम् । यदुक्तं कलतन्त्रे पुनश्च
 प्रक्षेकली ॥ क्वेधर्मं सत्युपाद्
 स्त्रीसायांपादहीनकः । द्विपादे
 द्वापरदेविपादमात्रं क्लीयुती । त
 चापिसत्यं बलवततपः खलदया
 दिच । सत्यपादेकनेतिमिधर्मलियाः
 प्रजायते । तस्मात्सत्यसमाश्रि
 त्यसर्वकर्मपिसाधयेत् । कृत्वाश्रा
 रविनायकनास्त्वपायः कृत्वाश्रि

सत्यः

सत्यकारकतः

तत्रानुत्पत्तेश्चैव त्वत्तत्त्वित्येवं
 समश्नेत् । इति ॥ अथमेधसहस्रं
 असहस्रतुलयाधृतम् । अथमेध
 सहस्रदधिसत्यमेकविंशत्यते ॥ अ
 न्तभाषयकृतवाग्व्यापारनिरोधि
 अनर्वातनुधन्विप्रयाभूत्तयैवचने
 । प्रियेहितपथायभाषणे ॥ अथा
 धिततात्पर्यविषयेतत्त्वधिदक्षिदे
 ह्यप्रमाणे ॥ तदुपेक्षीविनिपु
 राकादी ॥ प्रमाणम्निऽपाधितार्थ
 वाक्ये ॥ सिद्धवाच्ये ॥ भूतपक्ष
 कि ॥ सख्ये नपुधिय्यपतीक्षासि
 त्थमव्येनवाख्याशायी । सख्यत्य
 ख् । अनयोः समाहारः ॥ मम
 द्यने । परमाथरुपे । अद्वैत
 यस्तुनि । परमब्रह्मणि ॥ द्वैताद्वै
 तयोः प्रमाणभूतवेदप्रतिपाद्यत्वा
 र्कस्यसतयत्वकस्यासतयत्वमित्या
 काह्वायामाहावायं । अद्वैतमे
 धसत्यं । तस्मिन् । द्वैतं । नसत्य
 मध्यक्षम् । रजतमिधः शुक्तिका
 याम् । मृगलक्ष्यायामिधो । दफ
 स्फुरणम् । आरौपितयद्विष्टा
 दद्वैतवस्त्वऽधस्तुनिद्वैते । युक्तं
 नैव । तदाद्यात् । सत्ये । अ
 ध्यासो । भवतयः । सतयानाम्
 यथारौपयः सुमयोः सांशतिरि
 त्तक्षकस्यविद्भाषः । आरौपय
 नशून्ये । तस्याः । दद्वैतसत्यताया

द्या ॥ एवञ्चैतद्वैतश्रुतिरेवप्रमा
 णमित्याह । प्रत्येयथायनवगतं
 श्रुत्वाप्रतिपादनीयमस्यैतम् । द्वै
 तानप्रतिपाद्यम् । तद्व्यख्येनेवलो
 कसिद्धत्वात् । ६ ५४ । इति ॥
 भूतपक्षके । सख्ये नपुधिय्यमे
 कासि । तयख्ये नवाख्याकाशौ ।
 सख्ये चसत्यमितिव्याख्यानात् ॥
 व्यक्तकाचिततः । पुं । सूक्ष्मयेक
 र्ककम् । सतयत्वमिनाशचसत्यत
 द्बस्तुकथ्यते ॥ वि । तय्यपति ॥ अ
 वाधे ॥ सतिसत्यवासाधुः तयसा
 धुरितिद्यत् । पारमाथिके । यथा
 । सतयव्यसतयः परमेश्वरः । स
 तयस्थभूतपक्षकस्यसतयः पारमा
 थिकेनाश्रयितयः सत्यमाकरूपः ॥
 सतयक्तामः । पुं । अर्थात्तयो ॥ अद्वै
 ते ॥ सतयाश्रयितयाः कामायस्यम् ॥
 सत्यपहा । सोः कामरूपदेवप्रसिदा
 यानयो ॥
 सत्येकारः । पुं । अथग्यमपैतत्य
 तव्यमितिसतयकारणे । सतयाप
 ने । सतयस्यकारणम् । भाषेच
 क्ष् । कारिमेतथायदस्येतिमुस ।
 समयकारणे ॥
 सतयकारकतः । वि । अथग्यसथे
 तत्कोतव्यमितिसतयस्यत्वायदेयं
 तस्मिन् । यथाना । साद्व । भा
 प्रः ॥

सत्त्वधोनि :

सत्त्वतपाः । पुं० मुनिविशिष्टे ॥
 सत्त्वधृतिः । पुं० ऋषिविशिष्टे ॥
 वि० अमितवधैर्ये ॥ सत्त्वधृति
 वितपविवधाधृतियंछ ॥
 सत्त्वनारायणः । पुं० स्कन्दपुरा
 णप्रसिद्धदेवताविशेषइतिक्वचि-
 त् ॥
 सत्त्वपरः । पुं० परमेश्वरे ॥ स
 तत्परश्रीछंदाप्रिसाधनवस्मिन्सः ॥
 सत्त्वपक्षः । पुं० बिल्वइच्छे ॥
 सत्त्वभामा । स्त्री० श्रीकृष्णछाष्टम
 षड्यन्तगर्तमहिषीविशिष्टे • दुर्गा
 याम् ॥
 सत्त्वभारतः । पुं० कृष्णदेवायने ।
 येद्व्यासै
 सत्त्वम् । अ० अर्द्धाहोकारे ॥ पञ्च
 ॥ अभ्युपगमे ॥ प्रतिये ॥ स
 त्वे ॥
 सत्त्वभारत । स्त्री० मूढधीपक्षमद्व्यां
 नयाम् ॥
 सत्त्वयज्ञः । पुं० पौलुषिनाम्निम्
 निविशिष्टे ॥
 सत्त्वयुगम् । न० अतुर्युगानांप्रथम
 युगे । कृते • यथा । कृतंसत्त्व
 युगंवेताम्नाधी • हापरपञ्चमी ।
 कलिभोभरतः कर्मयुगमितिवि
 याण्डगीयः ॥
 सत्त्वधोनिः । पुं० परमेश्वरे ॥ स
 त्वस्यमूलपञ्चकधोनिःकारणम्

सत्त्वशक्यः

सत्त्वधीवनः । पुं० विद्याधरे ॥
 सत्त्वतरतः । पुं० सत्त्वत्रंतराजः पु
 वे ॥ व्यासै ॥ वि० सत्त्ववाचि ॥
 सत्त्वतरतः ॥
 सत्त्वलोकाः । पुं० मगलोकान्तगत
 लोकविशिष्टे ॥ यथा । पङ्गुर्ष
 नतपोलीकात्सत्त्वलोकोविरोजते
 । अपुनर्मारकायत्रल्लोकोविस्मृ
 तः ॥ जनलोकापेक्षयैवपङ्गुर्षो
 न • हादयकीव्युच्छ्रायेषतपोलीका
 नकारंसत्त्वलोकः । अपुनर्मारकाः
 • पुनर्मृत्युशून्याः ॥
 सत्त्वार्चः । पुं० ऋषौ ॥ वि० स
 त्त्वाशादिनि ॥
 सत्त्वार्चः । पुं० नृपान्तरे ॥
 वि० सत्त्वार्चवि ॥ सत्त्वमस्यस्मि
 न् मत्तुर् । मादुपधायाइतिमती
 म् ॥ ॥
 सत्त्वार्चता । स्त्री० व्यासमातरि
 । कल्याम् ॥ नारदस्यपत्न्याम् ॥
 ऋषोकमुनेर्भावायाम् ॥ सत्त्व
 थिय ऋष्यायाम् ॥ उगित्वानुडोप ॥
 सत्त्ववतोमुनः । पुं० व्यासै ॥
 सत्त्वशक्यः । पुं० ऋषौ ॥ काकी ॥
 वि० सत्त्वार्चदिनि ॥ सत्त्वभाग
 स्य ॥
 सत्त्वशक्यः । पुं० भगवतीपुराणप्रसि
 द्धे मुनिविशिष्टे ॥ वि० सर्गस्वयं
 स्वपितृवचने ॥ सत्त्वशक्यमछ

सत्याग्निः

सत्यवादी । वि० यथार्थवक्तारि । स
त्योथे ॥

सत्यव्रतः । वि० अक्षयपठपरिते ॥

सत्यव्रतः । पुं० ईश्वरे । सत्यव्रत
सङ्कल्पोद्य ॥ सूर्यवंशीयस्यव्याक
णस्यात्मजीशान्तर्षिदिशिषे । योसी
निशङ्कसंज्ञामयाम् ॥ वि० सत्य
सङ्कल्पे ॥

सत्यसङ्कल्पः । वि० अमोघगान्धिके
। ईश्वरे ॥ सत्याः सङ्कल्पाथस्य ।

सत्यसङ्करः । पुं० विश्वरामि । यी
दे । कुबेरे ॥ कूटाक्षवर्जितिशूरा
यांयुदे ॥ वि० सत्यप्रतिज्ञे ॥

सत्यसम्भः । पुं० केकयीतनये । भ
रते । जनमेकये ॥ वि० सत्यप्र
तिज्ञे ॥ सतगानम्बाप्रतिज्ञायस्य ॥

सतगानम्बा । स्त्री० द्वीपयाम् ॥

सत्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ अन्नकात्म
जायाम् । सीतायाम् ॥ व्यासमातरि
। सत्यदद्याम् ॥ सत्यभामायाम्
॥ विगापिप्रलयासिधुत्तरपदलिपः
॥ सत्यभाषिण्याम् ॥ अविनाशि
न्यां ॥

सत्याकृतिः । स्त्री० सत्यापने । मयै
तदवश्रक्तव्यमितितथ्यकरणे ।
सत्यज्ञिया । साद्र० भा० प्रसिद्ध
निदमे ॥ सत्यकारणम् । छिद्यांति
न् । सत्याद्वयपथे । प्रतिहाच् ॥

सत्याग्निः । पुं० अगस्त्यमुनी । अ

सत्याजित्

डाण्यमांगौ ॥

सत्यानृतम् । न० वाणिष्ये ॥ सत्यस
हितमनृतम् । शाकपाचिवादिः ॥

सत्यापनम् । न० सत्यहारे । सत्यां
कृतौ ॥ सत्यसकारणम् । सत्याप
प्राप्तिविज्जापुक्तौ । भाषिण्युट् ॥

सत्योद्यम् । न० सत्यथ्ये । सत्यस्यवद
ने ॥ वदः सुपिद्यपचितिकार ॥

सत्तम् । न० कृतौ । यज्ञे ॥ सदादा
ने ॥ आष्ठादगे ॥ अरस्ये । कैत
थे ॥ यज्ञविशिषे । गयायनादिकतु

विशिषे ॥ यथयथमानापवसमाना
कृत्विगादिदपेण ॥ कर्मकुपन्ति
तस्मिन् यज्ञे सदचिते सतताग्रदा
ने ॥ धमे ॥ गृहे ॥ कर्मवि ॥ सी

दन्वचाग्नेनया । पदृख्यविशरणम्
त्ववसादग्नेषु । पुनः ॥ गृध्रभौष्या
दिनाषोचः ॥ सतः साधूनवा
यतेषा । वैष्णालने । आतीनुपस

गैरुद्रतिकः । नपुंसकत्वात्सत्र
छति ॥

सत्तम् । अ० सद्यर्थे । सद्यथायते ।
वैष्णालने । अम् । यरोदित्वम् ॥
सत्तमाला । स्त्री० प्रतिशये । अद्रदा
नायुद्वसिते ॥

सत्ता । अ० सद्यर्थे । सत्ताफलवेगां
ईश्याम् ॥ सद्यवायते । वैष्ण० ।
क्तिम् ॥

सत्याजित् । पुं० लण्यस्यत्रयुरे ।

सत्त्व :

सत्त्वायथम् । न० बहुयज्ञमानके० वै
दिकीकर्मणि ॥

सत्त्विः । पु० गजे । हस्तिनि ॥ अर्द्धे
। मेघे ॥ वि० जयशैले ॥

सत्त्विकातकम् । न० व्यञ्जनविशिषे ॥
यथा । मांसं बहुधृतं सत्त्वात्वा
श्याम्बुनामुहुः । जीरकाद्यै समा
युक्तं परिशुष्यं तदुच्यते ॥ तदेव धृ
ततक्ताव्यं प्रदिग्धं सत्त्विकातकम् ॥

सत्त्वो । पु० गृहपती । सदाश्रादिदा
नकर्त्तारिगृहस्थे ॥ नागौचं सत्त्व
णांसवे० नकारुणां स्वकर्मणि ॥
चत्त्विकि ॥ सत्त्वं० यज्ञतन्त्रमस्या
क्ति । अत इति ठकारितीति ॥

सत्त्वः । पु० न० लक्ष्मी ॥ न० प्रकृ
तेर्गुणविशिषे । प्रीत्यात्मके सत्त्वगुणे
॥ धेतुप्रीतिर्नदुःखाभावादतिरि
च्यते० एषं दुःखमपिन प्रीत्यभा
वादन्यदिति मन्यन्ते० शान्प्रत्या
त्मयज्ञम् । नेतरैतराभावाः सु
खादयः० अपितुभावाः० आ
त्मगच्छमायवचनत्वात्० प्रीति
रात्मभावावैपांतिप्रीत्यात्मानः ।
भावरूपतावैपांगुणानामनुभवसि
द्ध्या० परस्परभावात्मकत्वे तु परस्पर
राश्रवापक्षेरेकस्याप्यसिद्धैरुभया
सिद्धिरिति भावः । सत्त्वलघुप्र
काशकमिष्टं साङ्ख्याचार्य्यैः । य
तसायज्ञतन्त्रतमात्मकं सत्त्वम् ॥

सत्त्वविशालः

चित्ताधर्मविशिषे ॥ यस्मिन् सति न
कुतश्चिद्भयमुत्पद्यते न कलामप्यव
स्थायासु विषादः समुपजायते त
त्सत्त्वमितिव्याख्यातारः । तथा
हि । एकाकिनीयनशासिनिशराज
लक्ष्मणनीतियावृत्ते । सत्वोच्छ्रि
तेऽप्यपती० राजेति गिरः परिण
मन्ति ॥ पिशाचादी ॥ वलि । परा
क्रमे ॥ द्रव्ये ॥ स्वभावे ॥ आत्मत्वे
॥ व्यवसाये ॥ अमुदु । प्राणेषु ।
चित्ते ॥ वसे ॥ आयुषि ॥ घने ।
विषे ॥ यथा । अन्वदुष्कृत् खलं
सत्त्वमन्वष्टास्यन्नियन्वितम् । सामा
न्येऽश्वरव्यं हितेजसि मिरवोः कु
तश्चुति ॥ औदात्मनि ॥ अन्तः क
रणे ॥ निर्विकारमनसि ॥ यथा ।
व्यसनेऽभ्युदयेवापि द्वाविकानेसहा
मनः । रातुसत्त्वमितिमोक्षमि
ति । उत्साहमज्ञौ ॥ चित्तधैर्ये ॥
सतीभाषः । तस्य भावस्त्वतली ।
सीदन्वस्मिन् गुणाद्याः । पद्लु० ।
अस्येभ्योपिदृश्यन्तद्वृत्तित्वनृश ॥

सत्त्वतनु । पु० यः सुदेवे ।
सत्त्वरम् । न० शीघ्रे । अदिलन्विते
। वि० तपति ॥ सहस्वरयापत्ते
। सद्दृश्यतः । अदिलन्विते क्रिया
विशिषणत्वाद्द्रव्ये वक्ष्यमानं क्लीधम्
। द्रव्ये तु चिकित्से ॥

सत्यः

त्याम्ने खीके । वि० सत्त्वबहुले ।
जर्णसत्त्वविशालः ॥ सत्त्वे न वि श
लः ॥

सत्त्वसंशुचिः । श्री० अन्तःकरणस्य
निर्मलतायाम् । श्रवणादिपरिपा
केषान्तःकरणस्थासम्भावनाविष
यीसम्भावनादिमलराहित्ये सत्य
कृद्गुणः । संशुद्धिः । सत्त्वसं
शुचिः । तथाः सत्यज्ञाभगवत्
त्वस्फूर्तिर्याम्यता ॥

सत्त्वसङ्घयः । पुं० चित्तभङ्गे ॥
प्रारब्धकार्यासिद्ध्यादेर्विघादः स
त्त्वसङ्घयः ॥

सत्त्वसमाविष्टः । वि० सत्त्वेन च आत्म
ना । आत्मविषेक्षज्ञानेहेतुना चित्त
गतैर्नातिशयेन । सत्यगुणानप्रति
बन्धकरजस्तमोमलराहित्येन । आ
समनात्फलान्यभिधारेण । आपि
ष्टव्याम् ॥

सत्त्वसम्पन्नः । वि० सहावापन्ने ॥
सत्त्वस्यः । वि० सत्त्ववृत्तिप्रधाने ॥
पुं० विष्णौ ॥ सत्त्वसत्त्वगुणप्रका
शात्मकमधितिष्ठतिपालनीपाधित
याविष्णुरूपेण तिसत्त्वस्त्रीविष्णुः
। यदासत्त्वे पुसर्वा प्राप्सुजोऽरूपे
पालायांमिरूपेण च तिष्ठती तिसत्त्व
स्यः । छा० । सुषिन्वर्द्धतकः ॥

सत्यम् । न० सत्यसिंहायाम् ॥

सत्यः । पुं० पविर्तेऽब्जनि ॥ स

सत्सारः

यासीपन्याय । सम्प्रदितितत्पु
रुषः । समासान्तष्टम् ॥

सत्पुत्रः । पुं० सत्पत्न्ये ॥ सत्पुत्रे
पुत्रजातेनवेषोपि द्विदिष्यथौ । पु
त्रासोनरकात्त्रोतः सवैनसुमहः
त्तना ॥

सत्पुरुषः । पुं० पूज्यमानपुरुषे ॥
सत्प्रतियहः । पुं० साधुजनदत्तद्र
व्ययधने ॥ सत्पुत्रः साधुभ्यः प्र
तियहोदानयहयम् । यथा । सप्त
विसागसाधन्यादियोजाभः क्रिया
जयः । प्रयोगः कर्मयोगसत्प्र
तियहयवचित्तमनुः ॥

सत्प्रतिपक्षः । पुं० तुल्यव्यग्री । म
तियोगिनि ॥ न्यायमते । साध्या
भायसाधकहेतुनरं गस्यतस्मिन्-
॥ यथा । शब्दोनिव्यः श्रवणत्वात्
गन्धयत् । शब्दोऽनिव्यः कार्यत्वाद्
घटवदिति ॥ यथा । इदोवद्वि मा
नूधुमात् । इत्यादीवद्वन्भावव्या
प्यवद्वदादिरिति ॥

सत्फलः । पुं० दाडिमवृक्षे ॥ श्रीभ
नफलपतिवृक्षे ॥

सत्सद्रः । पुं० सःधुसद्रमे । सधर्मा
यत्निजनसमागमे । यद्येत्सुकला
र्थे । सत्सद्रस्यविकल्पनिर्मलं न
शनहयम् । यस्मनास्तिनरः सी
न्यः कर्षणश्लादसार्गदिति ॥

सत्सारः । पुं० खादिर । खदिरसा

सदक

रक्तमिन्द्रप्रसादनी । कण्डूकण्डू
रीषैः । वार्ताकीमुण्डनसरेतिराल
वक्षसः ॥

सदाभद्रा । धी० गम्भार्याम् । भद्र
पण्याम् ॥

सदामुदितम् । न० दानपदवाच्या
यांपञ्चम्यांसिधौ ॥ वि० सर्वदा
इष्टे ॥

सदायोगः । पुं० स्वस्वरूपाविभाषे ॥
सदायोगी । पुं० विष्णौ ॥ शिवे ॥
सदाविभूतस्वरूपे । सदायोगी
स्वस्व । इतिः ॥ अन्ये पांचिन
इतिनिरीधरूपयोगप्रधानस्वरूपा-
विभाषः । ईश्वरस्वतुस्वरूपानाद
रणात्स्वरूपवाद्यात्स्वाविभाषः
सर्वदास्तोत्र्यः ॥

सदाशिवः । वि० साधुभिप्राये ॥
सत्भाषयोरथ ॥

सदाशिवः । पुं० महादेवे । शम्भौ
॥ सदासर्वदा० शिवंश्लेषार्थ
थ० यस्मात् ॥

सद्वयः । वि० सदृशे ॥ समानमात्म
नापश्यति० समानद्रवपश्यतिवा
। दृग्निर्घृथे । लदादिष्वित्यत्र०
कसोपिवाध्यइतिक्तः । इत्थे चिति
समानक्षसादेशः । रुटिरियना
शक्यपर्योधाद्यः ॥

सदक । वि० सदृशे ॥ ससाममा
त्मनापश्यति० समानद्रवपश्यति

सदाशिवः

वा । दृग्निर्घृथे । लदादिष्विति०
क्तिन् । दृग्दृशपतुष्वितिसभाषः
रुटिष्वोद्यमितिनात्रदृशंनक्तिवा
पेक्षास्ति ॥

सदृशः । वि० तुल्ये । समे । सदृशि
॥ समानमात्मना० समानद्रवभाष
श्रुतिः । दृग्निर्घृथे । लदादिष्व
तिकल् । दृग्दृशपतुष्वितिसभा
षः । रुटिरियमितिनात्रदृशंनक्ति
यापेक्षास्ति ॥ उचिते ॥

सदृशस्वन्दनम् । न० निकट्ठे ॥

सदेगः । वि० निकटे । देशान्विते
॥ समानोदेशीय ॥

सद्गतिः । पुं० ईश्वरे ॥ सन्नि
ब्रह्मवादिनः सन्तः ० तैर्गम्यते
प्राप्यतेइतिवत् ॥ धी० शीमन
गतौ ॥ ति०सद्गतिविशिष्टे ॥ स
तीगतिर्बुद्धिधरस्य ॥ सतामन्तिव
स्ततिविदुषांगतिः प्राप्यंश्वानं स
इतिः ॥

सद्गुरुः । पुं० कौले ॥ यथात्ममहा
निर्वाचे । शक्तेशक्तोगुरुः य
स्तः शेषैश्वैश्वर्यसन्तः । वैश्वै
वैश्ववः सौरीश्वैश्वर्यसन्तः
॥ गायपेगापपद्यैवकौलः सर्वसद्ग
रुः । अतः सर्वात्मनाधीमान्कौ
लादीषांसमाचरेदिति ॥

सदाशिवः । पुं० अविद्यामानत्वशङ्कायां
मिद्यमानत्वे । सतः सन्नाशक्ये

सद्यशीलः

भावाधर्मः सत्त्वप्रमियत्वादिस्तस्मिन् ॥ अस्तित्वे । देवदत्तस्यसुवा
दिक्कमस्तौल्यस्मिन्नर्थे ॥

सद्गतः । त्रि० सत्ये ॥

सद्यः । न० विष्मन्नि । निकेतने । गृहे
॥ सीधे । पानीये । नोरे ॥ सी
दृश्यत् । पद्लविषरथगत्यवसा
दनेषु । मनिन् ॥

सद्यः कृतम् । न० नामनि ॥ त्रि०
तत्कालकृते ॥

सद्यः प्राथकारः । त्रि० तत्क्षणात्प
णकारकद्रव्यादौ ॥ यथा । सद्योभां
संनवाज्ञसवाखाद्योषोरमोजनम् ।
घृतमुष्णोदकश्चेत्सद्यः प्राथकारा
ण्यिषट् ॥

सद्यः प्राणहरः । त्रि० तत्क्षणात्प
लायुषिर्नाशकद्रव्यादौ ॥ यथा । शु
ष्कमांसंस्त्रियैः षट्क्षमायाकाकं करु
णदधि । प्रभासिमेघुनं निद्रासद्य
प्राणहराण्यिषट् ॥

सद्यःशुद्धिः । स्त्री० सद्यः शौचि ॥ यथा
। देवात्तरस्मृतिशसिसद्यः शुद्धियं
तौमृते ॥ इ० गोरुडे १०७ प
ध्यायः ॥

सद्यः शोधा । स्त्री० कपिकच्छाम् ॥

सद्यः शौचः । पुं० कार्वाण्यु । से
यथा । कारुषः शिल्पिनीषेद्याः
दासीदासस्यैव । राजानोरा
जभृत्याद्यसद्यः शौचाः प्रकीर्ति

सद्गतिः

ताः ॥ विशिषोःगसहकूर्मपुराणश
द्धिविवेक्षादौ द्रष्टव्यः ॥

सद्यः । ष० तत्क्षणे । सपदीत्यर्थे
। समानेऽहनि० इत्यस्मिन्नर्थे० सद्यः
परुत्परार्थे० पमद्व्यादिनासमानस्यस
भाषेऽद्वयस्त्वाहनिनिपात्यते ॥
यथा । सद्योवलङ्घनारोसद्यो
यत्नकरंपयः । स्त्रियंगच्छत्पयःपो
त्वाताश्चत्तुपुनः पिवेदिति ॥
सदास्त्रः । त्रि० नवीने । नूतने ॥
सदेराजातः । पुं० शिवे । मत्स्ये ।
त्रि० तत्क्षणीत्यर्त्तं ॥

सद्योनिः । पुं० देवे । सुरे ॥ सा
स्विकेऽपजभुजि । सतीयोनिः ॥
सद्योभाषो । पुं० तर्षक्षि । गीर्ष
स्ये ॥ त्रि० तत्क्षणभवनवीत्ये ।
सद्रूपः । त्रि० अबाध्यसूक्ष्मे । सर्व
दास्यायिसूक्ष्मे ॥ सत्सदास्यायी
हपथ्य ॥

सद्गता । पुं० सत्कयने । सत्साक्षी
ताप ॥

सद्गतम् । न० सञ्चरिचे । साधुसू
भाषि ॥ त्रि० तद्द्युक्ते ॥ यथा ।
वासमञ्जसशीलेस्तसहासोतकदा
चन । सद्गतसंनिकर्षोऽहिस्यार्द्धम
पिमस्यते ॥

सद्गतिः । स्त्री० शास्त्राविरुद्धोवने
॥ प्रमापान्तरवाधाध्यायात्रिज्ञा
कारोयात्रसौ ॥ सतीवासौष्ठसिद्य

सध्वङ्

क्षतिसर्वदास्यायिनिहृत्तिर्वा ॥
 सहृत्तिभाक् । वि० सहृत्तिविशिष्टे
 । यथा । पथ्याश्रिनांशीलवतांनरा
 यांसहृत्तिभाजांविजितेन्द्रियाया-
 म् । एवंविधानामिदमायुरत्रवि-
 न्वंसदाहृदधमुनिप्रवादः ॥
 सधर्माचारिणी । स्त्री० शृष्टिष्याम् ॥
 सधर्मा । वि० तुल्ये ॥ समानधर्मा
 यक्षसः ॥ धर्मादिनिष्क्रेवलात् ॥
 सधर्माणी । स्त्री० समानधर्माबला
 म्भाषायां । पत्न्याम् ॥ सहच-
 र्यांस्यस्याः । कर्मसुपथ्यासहा
 धिस्तारात् । धर्मांशीलवर्णान्ताद्धे
 ति० इति । वीपसज्जनस्येतिवा-
 सः ॥
 सधर्मा । वि० समानधर्माचारिणि ।
 सधथा । स्त्री० पतिवताम् ॥
 सधिः । पुं० अमी ॥ सहधरणे ।
 सहस्थितौ ॥ धानधिः । सहधि-
 सधिः ॥
 सधिः । पुं० हपने ॥ सहतिः पद-
 । सधधत्तौसन् ॥
 सधोषी । स्त्री० सख्याम् ॥
 सधोषीनः । वि० समीचोने । विभा-
 याद्धेरिति० खः । सहस्यसधिः ॥
 सध्वङ् । वि० सहचरे । सहव्यप्यति
 । सहास्यति । ऋत्वगादिनाद्धेः
 जिन् । सहस्यसधिः । अनदिता
 मितिनिकारलोपः ॥

सनन्दनः

सनः । पुं० चण्डापाटलिष्ठे ॥ पुं०
 स्त्री० शक्तिवर्णास्पत्तौ ॥ दःनि ।
 सनोतिष्युदाने । प० अच् ॥ वि०
 अखण्डिते ॥
 सनकः । पुं० विष्णोः पारिषदभेदे
 । ब्रह्मणः सुते । मुनिविशेषे ॥
 सनत् । अ० नित्यार्थे ।
 सनत् । पुं० ब्रह्मणि । दृष्टिर्षे ॥
 सनत्कमारः । पुं० वैद्यसंहिताप्र-
 षेतरिब्रह्मणः पुत्रे । वैधाभे ॥
 सनत् । नित्यंकुमारः ॥ यथा । स-
 नत् । ब्रह्मातृकुमारोऽपत्यम् ॥
 तत्रात्मकारणमुक्तं हरिवंशे । यथीत्य-
 प्रस्तवी वाङ्कुमारइतिविद् धिमा-
 म् । तस्मात् सनत्कुमारेतिमम-
 नामप्रतिष्ठितम् ॥ इति । जिना-
 नांदादशसार्धभौमान्तर्गतसार्धभौ-
 मविशेषे ॥ न० उपपुरायदिशेषे ॥
 सनन्दः । पुं० समन्दने । ब्रह्मणः
 पुत्रे । सयया । सनकश्चसनन्दश्च
 सनातनसयात्मभूः । सनत्कुमा-
 रश्चसुनीन्निष्क्रेयान्छरेतसः ॥
 असज्जितसम्बन्धः ॥
 सनन्दनः । पुं० ब्रह्मणश्चतुर्थेपुत्रे ॥
 यथा । धर्मस्यभार्याऽङ्गसाख्यात्
 स्यांपुत्रश्चतुष्टयम् । सम्प्राप्तंमुनि-
 शाट्त्वयैःशशास्त्रनिवारकम् ॥
 षष्ठेऽः सनत्कुमारोभूत् । द्वि-
 तीयश्चसनातनः । तृतीयः सन

सनातनी

कोनामचतुर्थं ससमन्दमदति ॥ स
 नतकुमारि ॥
 सनपर्णी । स्त्री० असनपर्ण्याम्
 सना । अ० नित्ये ॥ सनाति । पणस
 ग्भत्तौ । आप्रत्ययः ।
 सनाखलः । पुं० सनखले ॥ यथा ।
 महेंद्रभीमविमलकुरुचे त्रगयाः
 खलाः । सनापदोत्तराः सादृष्टा
 सा । सनखलाः खग ॥
 सनात् । अ० नित्यार्थे ।
 सनातनः । पुं० अच्युते । विश्वी ॥
 शिवे ॥ अक्षी । विधत्ति ॥ पिष्टणाम
 तियौ ॥ दिव्यमनुष्ये । ब्रह्मणः पु
 षे । मुनिविश्वे ॥ परम्पराप्राप्ते ॥
 पाधिपरिच्छेदेमिषस्तुतः परमात्म
 स्वरूपत्वान्नित्ये ॥ आत्मज्ञानंविनाहे
 शुभमक्येसंसारतले ॥ अि० स्थिरे
 । मुनिवले । सर्वदैकरूपे । अवि
 नाशिनि श्रुते ॥ सनाभयः ।
 सायश्चिरमितिच्युत्तुलौतुट्च् ॥
 अनादिपरम्परागते । चिरन्तने ॥
 सनातनी । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥ सरस्व
 त्याम् ॥ दुर्गायाम् । भवान्याम् ।
 निर्वचनम् । सर्वकालिसनाप्रोक्तं
 विद्यमानतनीतिच । सर्वसर्व
 कालेषुविद्यमानासनातनीति ॥ अ
 विच । निगुंशयचनित्यस्यवाचक
 यसनातनः । सदानित्वादिनिगुंशा
 यास्तीर्षितासासनातनीति । टि

सनिष्ठीवम्

खान्डीप् ॥
 सनीकुमारः । पुं० ब्रह्मणः पुत्रे०
 सनतकुमारि ॥ सनात् ० नित्यकु
 मारः ॥
 सनाथः । वि० सखात्मिके । नाथव
 ति ॥
 सनाथा । स्त्री० पतिवद्भ्याम् ।
 सनाथिका ।
 जीवद्वर्तुकायाम् ॥
 सनाभः । पुं० सौदरेभातरि ॥
 सनाभिः । पुं० ज्ञातौ । सपिण्डे ॥
 ससौदरे ॥ समानोनाभिर्मूलपुत्र
 योऽथ । ज्योतिर्जनपदेतिसमानस
 सः ॥ वि० तुल्ये । सहाय ॥
 सनामकः । पुं० श्रीभाङ्गने ॥ अि०
 समोननामवशि ॥
 सनिः । स्त्री० भक्तौ । दाने ॥ सनी
 ति । यशुदाने । खनिकपीत्यादि
 ना० इन् ॥ सनगंवा ॥ अध्ये
 षायाम् । गुर्पादि प्रार्थनयाकचिद
 र्थेनिशालने ॥ यथा । हेस्वामिन्म
 माभिधिकंकुरु । अपिच । वाहिना
 धकुलाचारनलनीकुलवद्वभ । खत्
 पादायोः इच्छायांदिङ्मूठि कृपा
 निधि० इति ॥
 सनितः । अि० प्रतिपन्ने ॥
 सनिष्ठीवम् । न० सद्ये प्रवचसि । स
 निष्ठे ॥ निष्ठेवनम् । विदुनिर
 सने । अज् । लघुपधुपः । टि

सन्तति :

घाद्रादिखादीकारः । सङ्घनिष्ठी
वेन० ह्येष्कणादिनिर्गमनेनवर्त्त
तेद्वतिसनिष्ठीवम् ॥ त्रि० तद्वति ॥
सनिष्ठेवम् । न० सङ्घेष्कणसि । अ
भ्वक्लृते । निष्ठेवनम्० निष्ठेषः
। ध्रिनु० । घञ् । कप्रूपधगुणः ।
सङ्घनिष्ठेवेनर्त्त एष्कणादिनिर्गमने
नवर्त्ततेद्वतिसनिष्ठेवम् ॥ अस्वृक्ष
तंसनिष्ठेषमित्यमरः ॥ त्रि० त
द्वति ॥

सनी । स्त्री० सनिशब्दार्थे ॥

सनीडः । त्रि० निकटे । समीपे ।

उपकण्ठे ॥ समाननीडंशासंस्था
नमस्य । सङ्घनीडनेतिवा ॥

सनुतर । अ० अन्तर्द्वानि ॥

सन्ततः । पुं० ज्वरविशिष्टे । तल्लघ

णंयथा । सप्ताहंवाद्दशाहंवाद्द्वाद
शाहमवापिवा । सन्तत्याद्योऽविस
र्षीत्यात्सन्ततः सनिगद्यतद्वति
॥ विकल्पोपात्तिकादिभेदात् । स
न्तत्यानैरन्तर्मेण । अविसर्षीषपरि
त्यागो ॥ न० सतते ॥ त्रि० त
द्वति । व्याप्तो ॥ विस्तीर्णो ॥ सन्त
न्यतीत्य । तनु० । ऋः । अनुदात्तो
पदेशितिलीपः । समीवाहिततत
थीरितिपद्ये मलीपाभावः ॥

सन्ततम् । अ० सातत्ये ॥

सन्तताभ्यासः । पुं० खाध्याये ॥

सन्ततिः । स्त्री० गीर्णे । अभिजने ।

सन्तानः

सन्ताने ॥ पठ्, स्त्री । पुत्रपौत्राणां
पारम्यर्थे ॥ विस्तारे ॥ तनये ॥
दुहितरि ॥ सन्तान्यते । तनातिष्ठि
यांक्तिन् । पारम्यर्थे ॥

सन्तप्तः । त्रि० अध्वगमनादिनाश्रान्ते

। तत्पर्यावायवा । सन्तापितस्तुस
न्तप्तौधूपितधूपादितौचट्टनखेति
॥ सन्तप्यतीत्य । तपसन्तापे । ऋः
अकर्मकत्वात्, ऋचंरिवाक्तः ॥ प
रमोऽद्विगे ॥ अग्निजतापयुक्ते ॥

सन्तमसम् । न० विध्वग्ध्रान्ते । व्याप

कान्धकारे ॥ समन्तात्सर्वतः ०

तमः । अवसमन्ते भ्यस्तमसद्वत्य
च् ॥

सन्तरणम् । न० तरणे । पारगमने ।

अवनपूर्यकदेशान्तरगमने ॥

सन्तर्हन्म् । न० दृढसंज्ञेपि ॥

सन्तर्पणम् । न० प्रीणने । दृष्टौ ॥

द्राक्षादाडिमखर्जुरीकदलीशर्करा

क्षानाचूर्णमध्वाज्यसन्निहिते ॥

त्रि० दृष्टिस्कारके ।

सन्तर्पितः । वि० सम्यक्प्रीणिते

सन्तानः पुं० सन्तौ । विस्तारे ॥

गीर्णे । वंजि । अन्ववाये ॥ अप

त्ये ॥ सन्तान्यते । तनुविस्तारे ॥

घञ् । सुरद्रुमे । कल्पवृक्षे ॥

सम्यक्तनैःतितुष्याद्विज्वलितीति

सूत्रे० तनैतेरुपसङ्ख्यानाम् । ॥

सम्यक्तन्यन्तेषुष्याद्यस्त्रिज्वल्यधि

सन्तुष्ट :

करणे इयते ति चञ्च् ।

सन्तानिका । स्त्री० मर्कटजालके ।
छुरिकाफले । फलेने । शीरादिस्ता
दे । मलाइ० इ० भा० ॥ सन्तानि
कागुरुः शीताहृद्यापिप्तासवातनु
त् । तर्पणीभृष्टशीलाग्धावलासव
जशुकदा ॥

सन्तापः । पुं० अग्निजतापे । सञ्ज्व
रे । सन्तापयति । तपसन्तापे ।
यद्यंतः । पचाद्यच् । सस्यगृह्णामि
। औष्ये ॥

सन्तापनः । पुं० क्षारशुगणविशेषे ॥
त्रि० सम्यक्तापकारके ॥

सन्तापितः । त्रि० शब्दादिनाशान्ते
। सन्तापे ॥ सन्ताप्यद्विद्य । तपदा
ह्चुरादिः । क्तः । अकर्मकत्वा
त्कर्त्तरि वाक्त्तः ॥

सन्तारः । पुं० सन्तरणे ॥

सन्तिः । स्त्री० दाने ॥ अथसाने ॥
पुं० भृत्ये ॥

सन्तुष्टः । त्रि० उत्पन्नालम्पत्यये । नि
हृत्स्यष्टे । सन्तोषयुक्ते । यथा ।
अप्राप्तं हि परि त्यज्य समप्राप्ते समर्ता
गतः । अहृष्टखेदाखेदोयः सन्तु
ष्टइतिकथ्यतइति ॥ असन्तुष्टादि
जानटाः सन्तुष्टासमशीभुजः । स
खज्यागणिकानटानिलंकापकुला
हना ॥ पुं० अज्वखरनी । खचरइ०
भा० प्रसिद्ध ॥

सन्दानम्,

सन्तुषः । त्रि० विधे । व्याप्ते ॥

सन्तोषः । पुं० विद्यमानभोगोपकर
णादधिकस्थानुमादित्साक्षपायांश्चि
त्तद्वृत्तौ । पानमने । यदृष्टालाभ
सन्तुष्टौ भलाभे वा विधादे । धनम्,
दूधौ । यथासम्भवभृत्यात्मताणधा
रणावशकपक्षयन्नाद्यनुष्ठानमाचो
चितधनानधिष्ठायांस्तुष्टायाम् ॥
सन्तोषान्तरत्तानांयत्सुखशान्त
चित्तसाम् । कुतस्तदुभयुत्थनामि
तस्येतद्यथायताम् ॥ धृती । स्वा
स्थये ॥

सन्ताप्तः । पुं० साध्यसे । भये ॥

सन्दंभः । पुं० कदमुखे । सन्दंभीति
ख्यातेलिहयन्तविशेषे । एकाङ्गानु
यादेनविधीयमानयोरप्यहधीरन्तर
लिपिचित्तत्वसन्दंभः । नरकवि
शेषे ॥

सन्दंशिका । स्त्री० सुसुव्याम् ॥ स्त्री
इयन्तविशेषे । कासारि० इ० गौ०
दे० भा० प्र० ॥

सन्दर्भः । पुं० प्रवत्ये । रचनायाम्
। घन्त्ये ॥ प्रकरणे ॥

सन्दर्शनम् । न० साध्यात्कारे । सं
दृश्यते । दृशिर्० । व्युट् ॥ स
म्यक्प्रकारेणदर्शनंवा ॥

सन्दष्टः । त्रि० सम्यक्प्रकारेणदृष्टे ॥

सन्दानम् । न० दामनि । दीप्तन
काखेदादधन्वनरज्यौ ॥ सन्दोयते ॥

सन्दिष्टार्थः

सम्पुर्वाहाण्वन्वनद्रव्यऽस्मात्कृत् ।
 पुं० गजस्त्राष्टोत्तारविभागे ॥
 सन्दिष्टानिका । स्त्री० खरिखदिरि ।
 विट् खदिरि ॥
 सन्दिष्टानितः । वि० बह्वे ॥ सन्दिष्टान्य
 तैस्त्र ॥ दानखण्डने । ऋः ॥
 सन्दिष्टानिनी । स्त्री० गोगृहे ॥
 सन्दिष्टावः । पुं० पलायने । प्रद्रावि
 ॥ सन्दिष्टवनम् । दुगतौ । समि
 युद्द्रुदुवद्द्रुतिषञ् ।
 सन्दिष्टाहः । पुं० मुखतास्त्रीषदा
 हे ।
 सन्दिष्टधः । वि० संशययज्ञे । सं
 शययुक्ते ॥ सन्दिष्टधैस्त्र । दिह् ।
 ऋः ॥ ।
 सन्दिष्टधमतिः । वि० सन्दिष्टधविष
 यीभूतयुद्धियुक्ते ॥
 सन्दिष्टधार्थः । पुं० सन्दिष्टधविषयी
 भूतार्थे ॥ वि० तद्विशिष्टे ॥
 सन्दिष्टाः । वि० बह्वे । षष्ठ्यपर्यायाः
 । षड्धिसन्दिष्टानितंभूतमुदितंसन्दि
 तंसितमिति ॥ सन्दिष्टशतैस्त्र । दि
 षवखण्डने । ऋः ॥ सन्दिष्टतैस्त्र ।
 वा ॥ यविते ॥
 सन्दिष्टम् । न० षाकायाम् । स
 न्दिष्टे । वि० व्याहृते । उक्ते ।
 ऋषिते ।
 सन्दिष्टार्थः । वि० सन्दिष्टशहरे ॥
 इ० कथित् ॥

सन्दिष्टशहरः

सन्दिष्टानः । वि० सांशयिके ॥ य
 था । सन्दिष्टानः सांशयिकः सं
 शयपन्नमानसः ॥
 सन्दिष्टमानः । वि० संशयविषयी
 भूते । सांशयिके ॥
 सन्दिष्टो । स्त्री० खट्टायाम् ॥ नियथा
 खट्टिकासन्दिष्टित्तिकाखण्डशेषः ॥
 सन्दिष्टोः । वि० प्रज्वलिते । जलउ
 ठा० इ० भा० ॥ यथावावत्तिष्ठ
 तिदेशीयंतावत्तत्त्वसमभ्यसित् ।
 सन्दिष्टो भवनेकीनुकूपं खनतिपार्व
 ति ॥ सन्दिष्ट्यतैस्त्र । दीपीदीप्तौ
 । ऋः । ईदित्वाङ्गेट् ॥
 सन्दिष्ट्यः । पुं० भवृश्रिखाङ्गर्त्त ॥
 सन्दिष्ट्यः । वि० सन्दिष्ट्यनविषये ॥
 नसन्दिष्ट्येतिष्ठतिरूपमस्य ॥
 सन्दिष्ट्यः । पुं० संवादे । सन्दिष्ट्या
 ष्ट् । भा० ॥ षोडशस्यहयोरण्डि
 त्तवास्त्रीमध्यवर्तिनीष्टीष्टीदन्तौ
 सन्दिष्ट्यावृध्यते । सन्दिष्ट्यते । दि
 ग् । षलयेतिषञ् ॥
 सन्दिष्ट्यवाक् । स्त्री० वाचिके । परि
 योक्तार्थं परमप्रख्युक्तौ ॥ सन्दि
 ष्यतेद्रुतिसंदेशः । सन्दिष्ट्यार्थः
 तस्यवाक् ॥ सन्दिष्ट्योर्षीयैष्यते
 सा ॥
 सन्दिष्ट्यशहरः । पुं० दूते । सन्दिष्ट्य
 यचिकंशरति । षड् । शरतेरनु
 दामनेऽच् ॥

सन्धाता

संदेशहारकः । पुं० दूते ॥ संदेश
छहारकः ।

सन्देशः । पुं० विचिक्षिप्सायाम्
। संशये । हृदयशङ्कौ ॥ यथा ।
व्याख्यामतीतिशेषप्रतिपत्तिर्न हि
संदेशादलक्षणनिति । न हि स देश
मावादलक्षणताभवति । पुनः प्र
माणात्तरेणनिघयोत्पादादिति ।
संदेशनम् । द्विषउपपये । भा
षिषञ् । देशमध्यभगे ॥ सन्दि
ह्यते । उपशोयतेइतिषा । पृथि
व्यादिभूतैरुपचितैशरीरे ॥ यत्न
हारविशिषि ॥ यथा । विधयोविष
यीयवसाहृश्यातृकाविसम्भतात् ।
संदेशगोचरीछातासंदेशालङ्घुति
शसेति ॥

सन्दीहः । पुं० विसरे । समूहे ॥
सन्दुह्यते । दुष्टप्रपूरणे । घञ् ॥

सन्द्रावः । पुं० पलायने । अस्त्रप
यांयायथा । प्रद्रावीद्द्रावसन्द्रावस
न्धावाविद्वेषीद्वेषः । अपरुमेापया
नञ्चेति ॥ सन्द्रवणम् । द्रुगतौ
। समियुद्द्रुवइतिघञ् ॥

सन्धा । स्त्री० स्थितौ ॥ प्रतिज्ञा
याम् ॥ सन्धाने ॥ सन्धानन्०
अथवा । डुधञ् । आराखो
पसर्गइच्छ ॥

सन्धाता । पुं० श्रीहरी ॥ कर्मक
लैः पुरुषान्सन्दधाति । डुधा

संधिः

ञ्० । ङष् । सन्धत्संयोग्य
तिवार्सफलैः पुरुषान्वा । धि०
सन्धानकृत्तरि ॥

सन्धानम् । न० अभिपवे । सुराक
रणे । सुरीत्यत्तिप्रकारे । मदत्तु
ष्यायना० इ० भा० ॥ सङ्घट्टने
। मिथोऽवयवसंयोगने । श्लिड
जिःडना० इ० भा० ॥ सन्धीय
ते । डुधाञ्० । ल्युट् ॥ का
ञ्चिके ॥ मदिरायाम् ॥ अश्वदशे
॥ सौराष्ट्रे ॥ धनुषिग्रयोलने ॥
यथा । तदाशुक्रतसन्धानंप्रतिसंघ
रसायकम् । आर्त्तभाषायवः श
खानंप्रवृत्तुमनागति ॥

सन्धानितः । वि० सन्धानविशि
ष्टे । सङ्घट्टिते ॥ इतच् ॥

सन्धानी । स्त्री० स्वर्णहृष्यान्यसङ्घ
नि । कुप्यशालायाम् ॥ संधा
ने । संधिवायाम् ॥

संधार्य्यः । वि० अनुष्ठेये ॥

संधिः । पुं० राज्ञायद्गुणान्तागं
तगुणविशिषि । स्वर्गादिदानेनवन्
ध्यादिभिः प्रीत्युत्पादनाम्नैशौक
रणे । पणथ धनैकार्य्यैः ; अरिबि
जिगीषीत्यर्थस्याकरणरूपे । ऐक्य
संधौ ॥ उभयार्थेऽलने ॥ यथा ।
शशोर्दधिपरिज्ञायक्षयस्वस्थानिरी
त्यव । स्वामिनीकथयेत्संधिमन्वी
हितकरप्रमी ॥ तथापीकंरामा

सन्नयः

सन्निधिः

सैवमनुष्ठाननितियावदित्यर्थः ॥

सन्नहनम् । न० कवचादिधारणे ।

सन्नः । पुं० पियालवृक्षे ॥ चि० अ
वसादसंयुते ॥ शीघ्रे ॥

सन्नाहः । पुं० कवचे । यर्मसि ॥ सं

सन्नयः । पुं० पियालवृक्षे ॥

यर्मयति० सन्नृज्यात्मनेसज्जती
त्वमो । सन्दंशते० दंशयति० स
न्नाहोदपञ्चकम् ॥

सन्नकट्टः । पुं० पियालवृक्षे । चार
द्व० भा० प्र० ॥ सन्नीचीनः । यद्वः
पिङ्गलवर्षीक ॥

सन्नाह्यः । पुं० सन्नाहयोग्ये ॥ यु
वाहंगजे ॥

सन्नतः । त्रि० सत्यकप्रज्ञोभूताह
॥ सन्नमतिस्त्र । यम० । ऋः ॥

संनिकर्षः । पुं० संनिधाने । समी
पे । निकटे ॥ अतिशयितसंनिधौ

सन्नतिः । स्त्री० ध्वनीवन्दे । प्रथती
॥ नन्वतायाम् ॥ यथा । इतिषंघि ।

॥ लयस्थाने ॥ न्यायसतेन० विषये
न्द्रिदसम्बन्धे ॥ सन्नज्ञानस्वकारण
म् ॥ संनिकर्षणम् । कृष० । घ
ञ् ॥

सन्नसन्नतिः । सन्नतिर्ज्ञेययाश्री
यनिवृत्तार्थो महात्मनि ॥ सम्यक्

संनिकर्षणम् । न० संनिधौ । संनि
कर्षणे ॥ कृषेच्छुंष्ट् ॥

नतिः ॥ पानुकृष्ये ॥

संनिकृष्टः । चि० समंघे । संनिकृ
ष्यते वा । कृषिः ऋः ॥

सन्नदधः । चि० युद्धाद्यसञ्चै । धृत
सन्नृषे । अक्षयर्थायायण । सन्न

संनिधम् । न० संनिधाने । सं-
निधौ ॥

दूषानमितः सन्नोदंगितो व्युट
कडटः । इति ॥ व्युत्तरदनवाग्नि

संनिधानम् । न० संनिधौ । निष्क
टे ॥ आश्रये ॥ दशादीयाणांसन्नि

से ॥ सन्नृधति० सन्नृधतेच्छावा ।
एषपथने । अकर्मकत्वात्० कर्म

धानमिति ॥ न० लयस्थाने ॥ स
म्यङ्निधौयतेऽस्मिन् । स्युङ् ॥

रि० कर्मविधाः । मन्वादिर्स
युते ॥ सन्नाति ॥ यथा । एतिषसन्न

सन्निधिः । पुं० संनिधाने । अन्तिके
॥ इन्द्रिणीवरे । प्रलये ॥ भाष्या

दूषमनोऽप्रपलयेतिरघुः ॥

दंज्ञानहेती । पदागामविद्यम्येना
कारणे । प्रपरेप्रपरेऽसंनिहर्तासा

सन्नद्वः । पुं० विद्यासे ॥

रितानि० सामान्येत्वादिपदानि
नप्रमायम् ॥ आनिध्याभावात् ।

सन्नयः । पुं० समंघे । समूहे ॥ पु
ष्यायिबले । अनुसैन्ये ॥ सन्नय
नम् सन्नोपरीवा । सन्नयतिवा । यो
ज्जापवे । एष० । एषादव्यः ॥

संनिपातञ्जर :

संनिधानम् । ङुधाञ् । उपस
 र्गोः । किः ॥
 संनिपतनम् । ग० सम्यङ्निपाते ॥
 संनिपातः । पु० सहमे । मेलने ॥
 ताक्षविशेषे ॥ यथा । एकपत्रगुर्यं
 असंनिपातः सञ्च्यतइति ॥ वि
 दीपत्रनितव्याधी ॥ यथा । द्युष्ण
 शेकोक्षुणेः षट् सुर्द्धिनमध्याधि
 को षषट् । समौ शैकोनिष्कारासो
 संनिपातास्त्रयोदश० इतिचरकेच
 योदशसंनिपातालङ्कारः । ते यथा
 शोतीक्षुणः १ । पिशीक्षुणः २ ।
 कपोक्षुणः ३ । वातपिशीक्षुणः
 ४ । वातशो पीक्षुणः ५ । पित्तशै
 पीक्षुणः ६ । एवंपट् । अधिक
 वातीमध्यपित्तोहीनकफः १ । अ
 धिकवातीमध्यकफोहीनपित्तः २
 अधिकपित्तोमध्यवातीहीनकफः ३
 । अधिकपित्तोमध्यकफोहीनवातः
 ४ । अधिकवातीमध्यवातीहीनपि
 त्तः ५ । अधिकवातीमध्यपित्तोही
 नवातश्चेतिषट् । समौ वातपित्त
 कफोऽल्पक्षुणपट् १ । एवंपट् ।
 दशसंनिपाताः ॥ संनिपतनम्
 । पठ् । घञ् ॥ समुच्चैः ॥
 संनिपातञ्जरः । पु० विदीपञ्जरे ॥
 विदीपजनकौ वातपित्तशो फ्रममेह
 राः । यद्विनि रस्ये । षा निरसगा
 ष्वरकारिणः ॥ अताड् । संनिपा

संनिवेशः

तस्यकालक्षकश्चिद्देवानविद्यते ।
 चिकित्सकोऽप्येवस्तं तस्यात्कास्ति
 प्रतापवान् ॥ विदीपजगरशमे
 चयीदस्तु वै घराट् । आत्मापित्तस्य
 दातव्यः । किंपुन । कनकाद्वय
 तित्तेचिम्भराजः ॥
 संनिपातनुत् । पु०) निपालनिम्बे
 संनिपातरिपुः । पु०)
 । इत्यनिम्बे । ज्वरान्तके ॥
 संनिवेशः । वि० संयोजिते । सम्य
 खन्वनयुक्ते ॥ संनिपूर्वाद्धेः
 क्तः ॥
 संनिभः । वि० सहशे ॥ संनिभाति
 । भा० । अतथीपसर्गइतिक्तः ॥
 संनिरोधः । पु० लये ॥
 संनिवायः । पु० समुदाये ॥
 संनिविष्टः । वि० स्थिते ॥ उपविष्टे ।
 संनिविष्टोद्गमः । पु० उपविष्टया
 विभावे ॥
 संनिहतः । वि० प्रश्रयगते ॥
 संनिर्हतिः । स्त्री० सम्यङ्निव
 र्तने ॥
 संनिवेशः । पु० पुरादीयहे तिरथ
 नापरिच्छिन्नप्रदेशे । निकर्षणे ॥
 पुरादेवर्द्धिर्वाहारममौ ॥ नगरा
 दिवद्दः छौरविहारयाचममिधु
 । तत्रद्वयनिगदितं संनिवेशेनिक
 र्षयमितिशब्दरत्नावली । संनिवि
 शन्तेऽत्र । वि० । इत्येतिशब्द

सञ्चास :

। सम्यङ् निवेशने । रचनायाम् ।
संनिहितम् । न० कुरुषो वे० सरोवि
श्रेष्ठे । त्रि० समीपस्थे । निकटे ॥
संनिहितातीर्थम् । न० तीर्थविश्रे
ष्ठे ॥

संगीतिः । स्त्री० सम्यङ् न्याये ॥ स
म्प्रापणे ॥

सम्मानम् । न० आदरे ॥ यथा । अ
सम्मानात्तपोवृद्धिः सम्मानात्तु
तपः क्षयः । अर्चितः पूजितो
विप्रोदुग्धागौरिवगच्छतीति । अ
पिच । तथाचरेतथैयोगीशतांधर्म
मनुस्मरन् । जनादथाऽशमन्थैरनु
गच्छेरन् नैवसङ्गतिमिति ॥ सम्यत
न्यायश्च ॥ महतांधने ॥ यथा । सं
सारिपुनिमज्जानांस्त्रिघ्नन् पृष्यत्वमा
जिनाम् । ईश्वरात्कामवासानां सं
न्यायं महतांधनं ॥

सम्मानार्गः । पुं० सदाचारैः शुल्यनु
सारिषिस्मृत्युक्ते र्थे ॥ वेदमार्गे ॥
सतांस्वतः प्रमाणभूतानामप्रामा
ण्यकारणरहितानांधेदानामार्गः ॥
ब्रह्मपरत्वम् ॥

सम्यक्तः । त्रि० सम्यक् त्यागविशिष्टे
सत्यासिनि ॥ सम्यङ् न्यस्तानि०
पात्मातिरिक्तानियेन । सम्यक्
शक्तेः समर्पिती ।

सम्यामः । पुं० स्वाने । सर्वकर्मसु
तूकनपरित्यागे । सर्वकर्मसामग

सञ्चास :

वृत्तिसमर्पणे । सफलकाम्यकर्म
त्यागे । आत्मानिकत्यागरूपेषुतुर्था
श्रमे । यथा । यदा मनसिर्भैराभ्यं
जायते सर्ववस्तुषु । तदैवसम्यसेदि
हानन्वधापतितो भवेत् ॥ अपिच ।
वित्तकर्महेतुत्वात्तत्त्वागोप्यज्ञान
साधनम् । एतथाचयसञ्चासो वि
तत्त्वागेनलक्ष्यते । ज्ञानस्य हेतुः
सञ्चास इति शास्त्रे बुद्धिरिहमः ॥
सचञ्चिविधीयया । सञ्चासश्चिविधः
प्रोक्तो विद्विद्विदिषाश्रमेरिति । त
मेतं वेदानुमचनेन ब्राह्मणा विविदि
षन्तीति श्रुतौ । ब्राह्मणा इत्यत्र । ब्रा
ह्मणायः प्रव्रजेद्गृहादित्यत्र च ।
ब्राह्मणमब्धेर्विधिं कपरः । ते
न । ब्राह्मणः शत्रियो वापि वैश्यो
वा प्रव्रजेद्गृहादिति स्मृतेरविरोधः
। तत्रैवं निर्णयथाचार्याणाम् ।
यश्चतुर्थाशमरुपंदरुडधारणादिति ब्र
धारणं तच्च विप्राश्रमैश्च । यद्यस्य
कर्मत्यागश्चक्षुस्तत्फलत्यागरूपी
यासञ्चासः सतुर्षैर्विधिकसाधा
रण्येति ॥ एतदेव स्पष्टमुक्तं श्रीम
हानिर्वाणतन्त्रे । श्वत्वारः कथि
तापण्याश्रमाश्चपितुन्नते । या
चाराद्यापिषर्णानामाश्रमाणांपृथक्
पृथक् ॥ इतादौर्कलिकासितुषणाः
पञ्चप्रकीर्तिताः । ब्राह्मणः शत्रि
यो वैश्यः शूद्रः सामान्य एव च ।

सञ्चास :

एतेषां सर्ववर्णानामाश्रमौद्धीमहेष्ट
 रि । तेषामाचारधर्माद्यष्टषु ध्या
 यो ब्रह्मनिवे ॥ पुरैर्व्यधिततावत्
 कलिप्रभावे चिष्टतम् । तप . छो
 ध्याय हो नानां नृषामप्यायुषामपि
 क्रेशप्रघासाशक्तानां कुतो देष्टपरिग्र
 मः । ब्रह्मचर्याश्रमेनास्ति ज्ञानप्र
 स्थोपिनप्रिये । गाहं स्थोभैल्लुक्ष्यं
 वषाश्रमौद्धीयलीयुगे ; गुरुम्यस्य
 क्रियाः सर्वाचारगमिताः कलौ
 शिवे । नान्यमार्गे . क्रियासिद्धि.
 कदापि गृहमेधिनाम् । मैधुकेप्या
 श्रमे देवि वेदाङ्गदण्डधारणम् । क
 लोनास्यै वसत्त्वज्ञे यरास्तच्छ्रीतसं
 स्क्रुतिः ॥ शैवसंस्कारविधिनाऽवधू
 ताश्रमधारणम् । तदेवकथितं भ
 द्रे ससंन्यासग्रहणं कलौ । विप्राणा
 मितरेषां षड्वर्णानां प्रवलेकनी उ
 भयत्राश्रमे देवि सर्वेषामधिकारिता
 सर्वेषामेव संस्काराः कर्माणि शैव
 वत्सना । विप्राणामितरेषां षड्क
 र्मलिङ्गपुत्रकपुत्रक । जातमा
 वेगुहस्यः म्यात्संस्कारादाश्रमौ
 भवेत् । गाहं स्या प्रथमकुर्यात्त्यथा
 विधिमहेष्टरि ॥ तत्त्वज्ञानिसमु
 त्पन्ने वैराग्यं भावतीयदा । तदास
 र्वेपरित्यज्यसंन्यासाश्रममाश्रयेत् ॥
 विद्यामुषाज्यैहाल्ये धनदारांश्च धी
 वने । प्रौढेधर्म्याणिकर्माणि धतुर्ध

सञ्चास :

प्रव्रजित्सुधीः ॥ मातरं पितरं ब्रह्म
 भार्वाक्षैव पतिव्रताम् ॥ शिशुसूतन
 यं हित्वानाबधूताश्रमं व्रजेत् ॥ मा
 तृः पितृन् शिशुन्दारान् स्वजना
 न्वाभ्यधानपि । यः प्रव्रजति षि
 ख्यै तान् समहापातको भवेत् ॥ मा
 तृहापितृहासस्यात्स्त्रीषधोत्रह्याघा
 तकः । असक्त्यर्थं स्वपितादीन् धी
 गच्छेद्भिक्षुकानामे । ब्राह्मणो वि
 प्रभिन्नघस्त्रवर्णोक्तसंस्कृत्याः ।
 शैवेन वत्सनाः कुर्यादेव धर्माः क
 लीयुगे । इति ॥ अपिच . अवधूता
 श्रमे देविककलौ सञ्चास उच्यते । इ
 त्युपक्रम्य । ब्रह्मज्ञानिसमुत्पन्ने
 विरते सर्वकर्मणि । अध्यात्मवि
 द्यानिपुणः संन्यासाश्रममाश्रये
 त् ॥ विहाय ब्रह्मपितरौ शिशुं
 भार्यापतिव्रताम् . त्यङ्गाऽससर्वा
 न्बधूस्वप्रव्रजनारको भवेत् । ब्रा
 ह्मणः स्वपितृवैश्यः शुद्रः सा
 मोन्धएव । कुलावधूतसंस्कारे
 पश्चानामधिकारितीति ॥ सम्यङ्
 न्यासः सनन्यास । सम्यग्वात्
 विष्ठादिभूत् . तैकद्वयभोगस्य . न्या
 सस्वाग . संन्यास इत्यर्थः । अ
 स्यमुहूर्तमाहकालिदासः सञ्चा
 सः श्रुतियुगलेशये शिष्ये वैरक्षे क
 रुशिरसौन्द्रपुजितर्षे । नीरिक्तौ
 स्थिरसदनेऽपवर्गं सिद्ध्यै सीमेज्य

सत्र्यासी

त्रखरकरेपुचाचरासु ॥ नीरिक्तो
स्थिरसदनं कम्भराशिबलिंतेस्थि
रराशु द्येसतीं चर्धः ॥

सत्र्यासी । पुं० चतुर्थाशमिणि । अ
वधूति । अष्टपदीयायथा । मित्रुः
परित्राट्कर्मन्दीपाराशयं पिमस्क
रोति ॥ ज्ञानसत्र्यासिनः केचिद्दे
सत्र्यासिनेऽपरे । कर्मसत्र्यासिन
स्त्वन्वेचिविधाः परिकीर्त्तिताः ॥
यः सर्वसद्गनिर्मुक्तोनिर्दन्द्द्या
पिनिर्मयः । प्रोच्यतेज्ञानसत्र्यासी
• स्वात्मन्येवव्यवस्थित • ॥ वेद
सेवाभ्यसेन्नित्यं निराशीनिं परिशुद्धः
। प्रोच्यतेवेदसत्र्यासीमुमुक्षुर्विनि
तेन्द्रियः ॥ यस्त्वनीनात्मसातक
त्वाद्गन्नाप्यपरोद्विजः ज्ञेयः सक
र्मसत्र्यासीमहायज्ञपरायणः ॥ च
यायामपिचैतेपाञ्चानौत्वभ्यधिको
मतः । नतस्वपिश्चतेकर्मनलिङ्गा
द्याविपरितः ॥ युगभेदेसत्र्यासि
नांनामान्नुपाधयश्चयथा । आदौवे
दान्ताचार्योत्रिभ्रात । द्वितीयाचार्योवि
ष्णुः । तृतीयाचार्योऽरुद्रः । चतुर्थाचा
र्योवशिष्टः पञ्चमाचार्यः शक्तिः । ष
ष्ठः पराशरः । सप्तमोव्यासः ।
अष्टमः शुकः । नवमोःगौडः । द
शमोःगोविन्द एकादश श्रीशङ्कराचा
र्यः ॥ सप्तयुगेपाचार्यं चयं ब्रह्मनि
ष्णुदत्तोः । चैतायामाचार्यं चयं

सत्र्यामी

वशिष्टशक्तिपराशरः हापरषाचार्यं
द्वयं व्यासशुक्लौ । कलावाचार्यं चयं
गौडगोविन्दशङ्कराचार्याः ॥ शङ्क
षारार्यं स्वचत्वारिंशद्याः स्वरूपाचा
र्यः । पद्मपादाचार्यः षोडशचार्यः
• पृथ्वीधराचार्यं छेति । अथद्
दशनामानि । स्वरूपः चार्यं शशि
ष्योतीर्थाश्रमौ । पद्माचार्यं स्वप
नारख्यौ । षोडशचार्यं शिष्याः
• गिरिपर्वतसगराः । पृथ्वीध
राचार्यं शशिष्यत्रयं • सरस्वतीभार
तीपुरीचेतिशङ्कराचार्यं रचितसप्तम
सूचम् ॥ अपिच । तीर्थाश्रम
नारख्यगिरिपर्वतसगराः । स
रस्वतीभारतीपपुरीतिदशकौर्त्ति
ताः ॥ तेषांलक्षणानिथथा । वि
देषीसङ्गमेतीर्षं तत्त्वमस्यादलक्षणं
। स्तोत्रोत तत्त्वार्थं भावेनतीर्षं नो
मासउच्यते ॥ १ ॥ आश्रमसङ्घ
र्षोऽप्रौढाद्यापाशविबलिंते ? । या
तायातयिनिर्मुक्तएतदोचमलेक्षणम्
॥ २ ॥ सुरस्येनिर्भरेदेश्चनेवासं
करीतियः । अश्रमाशविनिर्मुक्तौ
धननामामउच्यते ॥ ३ ॥ अरख्ये
संस्थितो नित्यमानन्दनन्दनेवने ।
त्यक्तासर्वमिदं दिश्वमारण्यलक्षणं
किल ॥ ४ ॥ यासोगिरिवरेनित्यं
गीताभ्यसेदित्यपरः । गम्भीराच
लजुष्टियगिरिनामासउच्यते ॥ ५ ॥

सपक्ष :

वसित् प्रथं तमू लीपुप्रीठीयोऽध्वानधा
 रणात् । सारात् सारं विज्ञाना
 तिपथं ताः परिकीर्त्तितः ॥ ६ ॥
 वसित् सागरगन्धोरोवनरत्नपरियहः
 । मयादाद्यनलङ्घितसागरः परि
 कीर्त्तितः ॥ ७ ॥ खरज्ञानवशी
 नित्यं सुरवाद्योक्तोऽश्वरः । संसा
 रसागरेसाराभिस्तोयाहिसरसुतो
 ॥ ८ ॥ विद्याभारेणसम्पूर्णः स
 वंभारं परिख्यजित् । दुः खभारं
 नजानातिभारतोपरिकीर्त्तितः
 ॥ ९ ॥ ज्ञानतत्त्वेनसम्पूर्णः पू
 र्णतत्त्वपदेस्थित । पदत्रयज्ञानेनि
 त्यं पुरोनामासउच्यते ॥ १० ॥
 इतिबृहच्छङ्करविजयेशोविद्यारण्य
 सुामिनः । अक्षधर्मावरणादि
 कंसमुष्मृतीत्रयैवैवर्त्तंगण्डकूमं
 पुराणादिपुद्रह्यम् । विधानन्तुः श्री
 महानिर्वाणतन्त्रोऽसदाजिवेनीक
 ततत्सतोऽप्यगन्तव्यम् ॥ सत्या
 सेऽस्मास्ति । पतञ्जलिः ॥ अस्मा
 नग्निविधिमाद्यौनवकः । सर्वसह
 निवृत्तं अध्वानयोगरतत्त्वम् । नत
 स्तदहनंकार्थं नैवपिण्डोदकक्रिया
 ॥ निदध्यात्प्रणयनैवविलीभिचोः
 कलिवरम् । षोडशं स्वगनञ्चैवसर्धं
 तेनैवकारयेत् इति ॥

सम्पूर्णः । पि० अभिसुखे ।

सपक्षः । पि० निश्चितसाध्यवति ।

सपत्नीकः :

साध्यवत्त्वनिघद्यविषये । यथाधू स
 वत्वे० महानसम् ॥ अनुकूलेः स
 मानः पक्षः० इतिविग्रहे० स
 मानस्थेतिथ्यागविभागात्सादेयः
 ० यद्वा । सशब्दः सद्दशवचनः ।
 तेनाक्षपदविग्रहोऽङ्गुलीः० स
 मानः पक्षोऽक्ष० इतिसपक्षः ॥
 सत्यः । पु० ग्लहे । पथेनसहवर्त्त
 साने० व्यवहारविशेषे ॥ यथायद्य
 हभवपराजितोभवामि० तदाश्रतं
 दास्यामीति ॥

सपत्नाक्षरणम् । न० अत्यन्तपीडने ॥
 सपत्निय्यवोदतिव्यथनइतिहात् ॥
 सपत्नाकृतः । पु० क्षतस्यपादौ ॥
 त्रि० अत्यन्तपीडिते ॥

सपत्नाकृतिः । स्त्री० अत्यन्तदुःखे
 । निष्पत्नाकृतौ ॥

सपत्रः । पु० शत्रौ । सपत्नीय ॥ व्य
 न् सपत्रइतिनिर्देशादकारः । इ
 चार्थेऽक्षत्प्रत्ययात् ॥

सपत्नारिः । पु० वेटशंशे ॥ शत्रोः
 शत्रौ ॥ सपत्न्यश्चरिः ॥

सपत्नी । स्त्री० समानपतिकार्याम् ॥
 समानएकः पतिवर्षाः० इति
 विग्रहे० सपत्न्यादियुसमानकास
 भावोनिपात्यते । नित्यं सपत्न्या
 द्विजितिहात् ॥

सपत्नीकः । पु० पत्नीसहिते ॥ सहप
 त्न्यावर्धंतेइतितथानदृतश्चेति

सपिण्डः

कम् ॥

सपिण्डे च० तत्क्षणे । शौत्रे ॥ स
म्ययतिऽस्मिन् । पदगतौ । इन् ।
पृषोदरादित्वात्समीपत्वोपः ।
सपर्या । स्त्री० पूजायाम् । पर्याया
स्तु । पूजानमस्याऽपचितिः सप
र्याचाह्वयाः समावृत्तिः सपर्यण
म् । सपरपूजायाम् । कण्डूदि
भ्योश्चक् । अत्रत्ययात् ॥

सपादः । नि० चरणवृत्ते ॥ चतुर्थं
भानसहिते ॥

सपादपीठः । पि० पादपीठवृत्तसिं
हासनादौ ।

सपादमन्त्र । पु० गौडराभिषेकमन्त्रे
॥ सपादमन्त्रोन्निधाक्तन्मोदः चय
करयसः । अतपित्तकरछापिक
चिह्नत्परमेमतः ॥

सपादकाण्डः । पुं० न० सुगन्धवि
श्रिये । षाडो० इ० भा० ॥

सपिण्डः । पु० सनाभी । सप्तपुरुषा
वधिज्ञातौ ॥ यथा । प्रपितामह०
पितामह० पिता० स्वयंसा० दर्शना
तर० । सरण्या० पुषः पौत्रप्रपौत्रः

। एतान्विभक्तदायादनुसपिण्डाना
वृत्तति । येषामर्घ्यसपिण्डदातायेवात
सपिण्डदातारन्तोऽपिभक्तपिण्डद
पदाधमश्रुतीत्यविभक्तदायादाः
सपिण्डाः । समानः पिण्डोदेहिः
मूलपुरुषोनिषाधियास्य । यान्ति

सपिण्डता

नसपिण्डवृत्तिनिर्देशात्समानस्य
सः ॥ यथा । सपिण्डेनवत्ततिवृत्ति
तथा ॥ सपिण्डतातुपुरुषेसप्तमेवि
नियत्तते । सचाशौचविवाहदायमे
दाक्षिविधः । तत्राशौचसपिण्डस्य
बक्षयंयथा । सप्तपुरुषान्त० गर्त
त्वे सतिगोत्रैक्ये सतिदाहत्वमेत्तु
त्यान्यतरसम्बन्धे नपिण्डस्येपान्यतर
वत्त्वम् । दसकन्यानान्तु० भर्तृसा
पिण्डेनसापिण्ड्यामृषदसःनापि
वधधित्वपुरुषसापिण्ड्यम् ॥ विवा
हसपिण्डान्तु । पित्रपितृवन्वधिषया
सप्तमपुरुषावधयः मातामहमा
तृवन्वधिषयापञ्चमपुरुषावधयः ।
यथा । पञ्चमात्सप्तमादर्शमाहृतः
पितृसः क्रमात् । सपिण्डतानिव
र्त्तसर्वधयेष्वयंविधिः । दाय
सपिण्डान्तु । त्रिपुरुषाऽवधयः ।
तेष्वपितृपितामहप्रपितामहाः ।
तेषांपुत्रपौत्रप्रपौत्रदौहित्राः । मा
तामहप्रमातामहवृषप्रमातामहाः
। तत्पुत्रपौत्रप्रपौत्राद्येतिदाहभा
गः ॥

सपिण्डता । स्त्री० सापिण्ड्ये यथा
। तेषामात्रचतुर्थाद्याः पित्राद्याः
पिण्डभागिनः । पिण्डदत्तसप्तम
स्ते पांसापिण्ड्यंसाप्तपौरुषमिति ॥
सगीर्त्तव्येयंसपिण्डता । सपिण्ड
तातुसर्वपात्रोत्ततः साप्तपौरुषो ।

सपीति :

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसंश्लेषे
पिनसपिण्डता ॥ सपिंडस्यभावः
। तत् । टाप् ॥

सपिण्डौकरणम् । न० श्रावविशेषे ।
प्रेतपिण्डछापिण्डपिण्डेनसहमिथी
करणे ॥ द० च० रू० संघत्सरिसपि
ण्डौकरणमितिसुख्यकल्प • तदग
ज्ञौनषमेमास तदगज्ञौपष्टोमासः ।
तथाप्यसञ्जीविपक्षः तथाप्यगता
वशीचापगमेप्रथममासस्यद्वादशभि
दिनेषां दृश्यासिद्धानिशाशानिभि
बल्यत्रयेदशाहः सपिण्डौकरणका
लः ॥ सपिण्डौकरणविषयेकूर्मपु
राण्यथा । सपिण्डौकरणंप्रोक्तं पु
र्वं सम्वत्सरेपुनः । कुर्वाञ्ज्वारिया
वापिप्रेतादीनां द्विजात्तमाः ॥
प्रेतार्थं पिण्डरात्रेपुपात्रमासिच्येत्त
तः येसमाना इतिहाभ्यांपिण्डा
नप्येषमेव ॥ सपिण्डौकरणे श्रा
वदेवपूर्वविधीयते । पितृनावाह
येद्यत्रपृथक्पिण्डं च निर्दिशेत् । येस
पिण्डौकृता प्रेतानतेर्षास्यात्पृथक्
क्रिया । यस्तुकुर्यात्पृथक्पिण्डं पितृ
हःसापिजायते ॥ इति :

सपीतकः । पुं० राजकीषातक्याम् ॥
सपीति । स्त्री० आत्मोयेनजनेनसह
मिलित्वैककालकृतेपाने । तुल्यपा
ने । पानम । पापःनेस्त्रियांक्तिन्
। घ०मास्त्रौत्स्वम् । समानापीति

सप्तजिह्वः

। समानस्यच्छन्दसौतिसभावः । स
इपीतिर्था । सहस्रसः संज्ञायाम् ॥
सपीतिका । स्त्री० इस्त्रिघोषायाम् ।
सपुत्रः । त्रि० पुत्रेणसहवर्त्तमाने ॥
सप्तकः । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ॥
त्रि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भिः क्रौत्विस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाच
तिशदनायाः कन्नित्वाहोविष्वये
पुशन् ॥

सप्तकी । स्त्री० सेखलायाम् । काञ्च्या
म् । काटिभूपणे ॥ सपति । षप
समवाये । वाङ्मल्लत्तान् । स्वार्थे
कन् । यद्वा । सप्तभिरनिकाभिः
किङ्चिषीभिर्या० सप्तस्वरान्वा० का
यति । कौशब्दे । आत्तानुपसर्गे
कः । गौरादित्वाङ्गीम् ॥

सप्तगङ्गम् । न० तीर्थंविशेषे ।
सप्तनेदाधरम् । न० सप्तानगिःदाधरी
र्थासमाहारे ॥ तीर्थंविशेषे ॥
सप्तशदः । पुं० सप्तपर्यंशब्दे । का
ण्डेकाण्डेसप्तशदाश्वसः सङ्
ख्याशब्दस्यद्विचिबिषयेषीप्साथत्वं
म् । न० तस्यपुष्ये ॥

सप्तजिह्वः । पुं० अनेचि । अनी ॥ सप्त
काख्याद्वौजिह्वाभाहृतिसप्तनाथो
यस्यसः । तायथा । कालीकराली
अमनीजवाचसुकीदित्वाचैवमुधुस्व
वर्णा । स्फुल्लिङ्गिनोविश्वरुचीषदे
धीलिजायमानेतिचसप्तजिह्वा इति

सप्तभूरादयः

सप्तप्राणाः । पुं० व० सप्तेन्द्रियेषु ॥ यथा । अन्तःकरणत्वान्मनसएकत्वेन० पञ्चकर्मेन्द्रियाणामेकत्वसङ्ख्ययाचक्षे० पञ्चबुधोन्द्रियाणि० सङ्कलनयासप्तेन्द्रियाणि० सप्तप्राणपदवाच्यानिभवन्तीति ॥ शीर्षंश्वेपुसप्तप्राणेषु ॥

सप्तभङ्गी । स्त्री० अनेकान्तवादिनां न्यायविशिषे ॥ देहस्यथात्पूर्वजोवः किमस्ति० उत्तनेतिथः पर्यनुयुक्तो० सम्प्रति० अनेकान्तवादिभ्युपगतव्यः । यथया । स्यादस्ति० स्यान्नास्ति० स्यादस्तिचनास्तिथ० स्यादवक्तव्यः० स्यादस्तथावक्तव्यथ० स्यान्नास्तिथावक्तव्यथ० स्यादस्तिचनास्तिथावक्तव्यथेति । अत्रविद्यद्यत्पर्यनुयोज्यं तत्तत्सदसत्तथासमाधेयम् । तत्रयच्चतयाऽवाच्यतयापिचविरोधोऽनिस्तुषट्नीयः । इति सप्तभङ्गीनेचत्रह्यसप्ततामजीयमिहकित्तम् ॥ यत्स्यादस्तस्यान्नास्तिस्यादिविपुद्गतिभिर्ध्वान्तैजगत्सर्वमिति ॥

सप्तभद्रः । पुं० विरोपवर्णे ॥

सप्तभूरादयः । पुं० व० प्राणिनां कर्मज्ञानफलोपभोगस्थानविशिषेपु० यथापाठक्रममुपयुपरवर्त्तमानेषु० भूर्भुवः । मूर्ध्वर्जनतापः स

सप्तर्षयः

श्वेषु ॥

सप्तमः । वि० सप्तानांपूर्वेषु ॥ डट् । तस्यमङ्गलमः ।

सप्तमी । स्त्री० तिथिविशिषे । सांते० इ० भा० प्र० ॥ तत्रोत्पन्नजनसफलशया । कन्याप्रजापैरि कुलेमसिद्धीविशालनेत्रः प्रथितप्रभावः । दिवद्दिवाचारसिकामघात्साक्षात्सप्तमीजः पितृवित्तहर्ता ॥ व्रतःदौषट्ठोयुताशुद्धा ॥ डि० शीस्० नृप० इतिरिक्ते । टित्त्वाङ्गीप् ॥

सप्तरक्तम् । न० शरीरस्वरक्तवर्णविशिष्टेषुसमावयवेषु ॥ तत्रसमुद्रवाक्यंयथा । पाणिपादतलौरतौनेत्रास्तरनखानिच । तलुकाधरजिह्वाद्यसमरक्तप्रशकृष्टइति ॥

सप्तर्षयः । पुं० भू० मरीच्यद्विमुखेषु० श्वित्शिशुसिद्धेषु । यथोक्तंपाश्वेनृगंखण्डे । सप्तर्षिमण्डलंतद्याहश्रुतेसर्वतीपरि । तद्वसन्तर्षयः सन्निधिनियुक्ताः प्रजासृजा ॥ मरीचिरतिः पुलकः पुलक्यःकतुरङ्गिराः । श्विश्वसमहाभाग । ब्रह्मणोमानसाः सुताः ॥ सप्तब्रह्माण्डतृयेतेष्वच्यन्तेब्रह्मवादिभिः । सभूतिरनसूयावधमाप्रीतिश्चमन्नतिः । असन्वतिक्षयाण्य्यातत्पत्न्योषीषमातरः । एतासांतपसा

सपीति :

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसंबन्धे
पिनसपिण्डता । सपिंडस्यभावः
। तत् । टाप् ॥

सपिण्डोत्तरणम् । न० आद्यविशिषि ।
प्रतिपिण्डोत्तरणपिण्डेनसहमित्री
करणे ॥ तत्पूर्वोत्तरणसपि
ण्डोत्तरणमितिमुल्लेख्यः • तद्व्य
क्तौत्तरणोमासः तद्व्यक्तौपटोमासः
तथाप्यसक्तौत्रिपक्षः तथाप्यगता
प्रतीचापगमेप्रथममासस्यद्वादशभि
दिनेर्द्वादशमासिस्थानिथाधानिनि
धत्वंत्रयेऽद्वादशः सपिण्डोत्तरणका
लः ॥ सपिण्डोत्तरणविधयेकूर्मपु
राण्यथा । सपिण्डोत्तरणप्रोक्तं पू
र्वोत्तरणपुनः । सुर्याश्चत्वारिमा
साग्निप्रैतादीनां चर्जासमाः ॥
प्रेतयैऽपिष्टगर्वोपुत्रावमासैश्चैत
तः । येसमानाश्चैतद्व्यापिण्डा
नप्येवमेव ॥ सपिण्डोत्तरणे आ
द्यैवपूर्वविधीयते । शत्रूनावाप
येत्यत्रपृथक्पिण्डं च निर्दिशेत् । येस
पिण्डोत्तरता प्रेतानतेषांस्वात्पृथक्
क्रिया । यस्तुसुर्यात्पृथक्पिण्डं पिष्ट
वृत्तपिण्डायते ॥ इति :

सपीतकः । पुं० रात्रकोपातक्याम् ॥
सपीतिः । स्त्री० पातकोयेनजनेनसह
मिलित्वैककालकृतेपाने । तुल्यपा
ने ॥ पानम् । पापानेस्त्रियांस्तित्त्
। घ,मास्येतीश्वम् । समानापीति

सप्तजिह्वः

। समानस्यच्छन्दसौतिसभावः । स
इषोतिषां । सहस्यसः सञ्जायां ॥
सपीतिका । स्त्री० इक्षिचोषायाम् ।
सप्तुवः । त्रि० पुत्रेषुसहस्रमाने ॥
सप्तकः । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ॥
त्रि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भिः क्रोतवस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाप
तिशब्दायाः कन्नित्वाहोर्विष्वये
पुञ्जन् ॥
सप्तकी । स्त्री० मेखलाशाम् । काञ्च्या
म् । काटभूपयो ॥ सपति । घप
समशये । याङुलस्यात्तन् । स्त्रार्थे
कन् ॥ यद्वा । सप्तभिरनेकाभिः
क्लिष्टीभिर्षा० सप्तस्तरान्बा० का
यति । कौशब्दे । आतोनुपसर्गे
कः । गौरादित्वात्तुङीष् ॥
सप्तगङ्गम् । न० तीर्थविशिषि ।
सप्तगोदावरम् । न० सप्तानां गिदावरौ
णांसमाहारं ॥ तीर्थविशिषि ॥
सप्तशब्दः । पुं० सप्तपर्यं ह्ये ॥ का
गडेकागडे सप्तशब्दाश्च । सङ्
ख्याशब्दस्यह्यसिधयेकीप् सार्थत्व
म् । न० तस्यपुष्यं ॥
सप्तजिह्वः । पुं० चनक्षि । चनौ ॥ सप्त
काख्याद्वयोविद्यापाङ्कतिसप्तमायां
यस्यसः । ताद्यथा । कालीकराक्षी
चमनीजवाचमुलीहिताथैरसुधूय
यथा । स्फुत्स्त्रिजिनोविश्वरूपीचदे
कीषीलायमानेतिचसप्तजिह्वाः इति

सप्तोपधातर :

स्रोतीभिः सप्तभिद्यवैस्त्रधुनीसप्त
धाव्यधात् । सप्तानांप्रीतथैनास्वास
प्तस्रोतः प्रपद्यते ॥

सत्तांशुपुंगवः । पुं० शनियह्ने ॥

सप्तार्चिः । पुं० दमुनसि । शुक्रे ।
अग्नी । वैश्वानरे ॥ सप्तार्चविंशति
दश ॥ चित्रकह्वरे । शनियह्ने ॥
त्रि० क्रूरचक्षुषि ॥ सप्तार्चो
वि० सप्तप्रास्थानांदीपत्यः स्ववि
षयानुद्योतनानीत्यर्थः ॥

सप्तार्चस्यः । पुं० तीर्थविशेषे ॥

सप्तार्चः । पुं० हरिदश्वे । उप
शरश्वौ । सूर्ये । सूर्ये ॥ सप्तार्च
श्वः सन्वद्य ॥ अर्थाह्वरे ॥

सप्तार्चवाहनः । पुं० सूर्ये ॥

सप्तः । पुं० चोटेके । पीतौ । तु
रगे ॥ सप्तसिनायांसमवैति । य
पसमशये । क्लिप् । याहुलकात्
सिमां ॥

सप्तैन्द्रियम् । न० सप्तप्राणेषु ॥

सप्तोपधातवः । पुं० य० सप्तसद
व्यकौपधातुषु यथा । साक्षिकं
तुल्यकार्ये अगोलाह्वनशिक्षाऽऽल-
पाः । रसकथं तिविज्ञे याएतिस
प्तोपधातवः ॥ शरीरस्यसप्तधातु
भगसप्तोपधातुषु ५ यथा । सान्यंर
जघनारीयांजाजिभश्रतिगच्छति ।
शुद्धवर्णासमभः शोहायः सासद्वी
र्त्तसिंस्ता ॥ प्तिदिदनास्तथादिना

सभा

तथैवेज्जसप्तममृद्धतिधातुमवाप्त्रे
याएतिसप्तोपधातवइति ॥

सफलः । वि० फलिते । फलवति ॥

सफलः । वि० सैन्ययुक्ते । सामर्थ्यं
वति । बलेनसहवत्तैइति ॥

सरलिः । पुं० दिनावसाने । उत्स
रे । विक्रान्ति ॥ वि० बलिसहिते ॥

सबाधः । वि० पीडःयुक्ते । निषेध
युक्ते ॥ बाधया । बाधेनचसहवत्
मानः ॥

सत्रज्ञचारी । पुं० समानवेदव्रताचा
रिणि । यथाहामरः । एकव्रतज्ञता
चारामिथ सत्रज्ञचारिणइति । व्रतज्ञ
वेदस्तदध्ययनार्थं व्रतमध्युपचाराप्र
ज्ञा । एकांस्त्रिभुवनज्ञांषित्रताचरण्ये
पांतिमिथः परस्परं । सत्रज्ञचारि
पीमधंतोत्यर्थः ॥ समानं व्रतच
रति । व्रतइतिषिनिः । चरणेव्र
ज्ञाचारिणीति । समानरुसः ॥ स
मागेव्रतज्ञांषिचरतिषा ॥

समर्थाका । स्त्री० पतिव्रताम् ॥ सह
सर्थांस्तिपथाः । नदृतशोतिकम् ॥

सभा । स्त्री० योऽयाम् । समज्यापरि
षद्वेगोष्ठीसभासमितिसंसदः । आ
न्यानीकोवमास्यानं स्त्रीनपुंसकयोः
सदः । प्रत्यमरः ॥ सप्तमान्तिये
यंशांश । भादीपती । सुशीतिकः
। अन्यवापीतिशोषा । भिदावाङ्
या ॥ समानोभान्वयान्तिषा ॥

सभापति :

समानस्येति योगविभागात् • सभा
वाङ्मतिनिर्देशाहासमाजस्यसादेशः

। अष्टालक्षणे यथा । यस्मिन् देशे
निषीदन्ति विप्रादिद्विद्वज्जयः • रा
ज्याधिकृतो विद्वान् ब्रह्मणस्तांसमा
विदुरितिमनुः ॥ अत्रोदीदध्वम्
ज्ञाः परित्तं द्वै विद्यमेववा । साम्रसे
यसधमं स्यादेकोवाध्यात्मपित्तम ।

• इतियोज्ज्वल्यः ॥ विदुस्तं ह
तौ • भाः प्रकाशस्तथासएवर्तते •
इत्युक्तेः ॥ यामनेगोरादौ नियत
जनसंमूहस्थाने ॥ समाजिके । स
भ्ये ॥ श्रुते ॥ मन्दिरे । राज्ञोऽमा
त्यादिदर्थं नरुष्टि ॥ अनुविधेयस्येयः
सभ्यंपुरुषपत्नीजनतासमा । अनु
विधेयोरार्जादिः • स्थेयान्मध्य
स्थः ॥

सभागः । वि • सभाहृते ॥ अन्यैः पू
ष्यमाने ॥ भजनभागः • पूजा •
सेवा । सहभागेनवर्त्तमानः ॥
भागसंघिते ॥

सभाजनः । पुं • सभ्ये ॥ न • गमना
गमनादिसमयेलुसुदादिरालिङ्गनारो
न्यत्रश्रद्धागतादिनानन्दोप्यादने ।
आनन्दमे । आग्रणने ॥ सभाज
प्रोतिसेधनयोः । ल्युट् ॥

सभाजितः । वि • पूजिते ।
सभाज्यः । वि • पूज्ये । भजनोपे ॥
सभापतिः । पुं • समाजाधिपतौ ॥

सभासन् • द्

यथा , श्रीमद्भाग्यपुरेसाक्षात्तरना
मासभापतिरिति ॥

समारचना । घो • राजमन्दिरनिर्मितौ
॥ यथा । आपाकृति न्यस्तनृपास
नोदरा सती तिक्रीर्णा नृपगौरवो
विता । निष्ठातधीरे विदधीत म
न्तिषा नरे रनूचानरसामरैः
सभा ॥

सभासन् • द् । पुं • सभासारे । सभ्ये
। सामाजिके • सभासदानोद् । श्रु
ताध्ययनसम्यज्ञोः कुलीनाः सत्य
थादिनः । राज्ञासभासद् : क्षार्या
शचीमिते चयेसमाइतियाज्ज्वल्यः
॥ श्रुताध्ययनसम्यज्ञाः • धर्म
ब्राह्मज्ञाः । कुलीनाः • साह्वयं
दोषयून्वमातापिद्वयपरम्पराज्ञा
॥ सभायामधिकृतत्वेनलीफानां
धर्माधर्मावलीयानार्थं सौदृतिवपवि
श्रुति । यदुक्तं । सत्सूद्रिविति
क्रिप् ॥ समद्विवाकः सामाज्यः
समाग्रपपुरोहितः । ससभ्यं • प्रे
क्षकीराजास्वर्गेदिष्ठतिधर्मतः ॥
तत्त्वमाज्ञाप्रनियुक्ताः • सभ्यास्तु
नियुक्ताइतिमिद् : । तन्नियुक्ता
नांयथावस्थितार्थंक्षयनेपियदिराजा
न्ययाकरोतितद्गोसौनियारपीयो
न्ययादोषः । यथाइत्याद्यःदनः ।
अन्यायेनापितंयान्तं देनुयात्सिस्तभा
सद् : । तैपितद्वागिनस्तसाष्टोद्य

सम :

नीय : सतैर्नृपइति ।

समाक्षार । पुं० समासदि ।

समांस्तृणति । स्तृञ् आच्छाद
ने । कर्णं खण् ॥समिक्क : । पुं० द्यूतकारके । प्र
तिभूत्वादिनाद्युतप्रयोगके ॥ स
भाद्युतमाश्रयत्वेनाख्यासि । व्री
ह्यादित्वाङ् ॥समोचित : । पुं० पण्डिते । त्रि०
समावीर्ये ॥सम्यः । पुं० समासदि ॥ यथा ।
सम्येनावश्यावक्तव्यं धर्मार्थसहितं च
च । नृणोति यद्विशेषा राजास्मात्
सम्यस्तदाऽनृणः इति ॥ शीता
पनादाद्यर्थयाज्ञिकैः प्रथितेऽग्ने
विशेषे ॥ समाधासाधुः । समा
यायः ॥ कुलीने ॥ साधौ ॥
त्रि० प्रत्ययिने । विश्वासपात्रे
॥ समासम्यञ्चिनि ॥सम् । च० जीमनावर्णे ॥ समार्थे ॥
सङ्घार्थे ॥ प्रकृतार्थे ॥ सर्वार्थे
भावे ॥ समुच्चये ॥समः । त्रि० समाने । तुल्यार्थे ॥
साध्यर्थे ॥ सर्वशब्दार्थे ॥ रा
गर्भपादिरहिते ॥ समर्त । य
मवैक्ये ॥ पचाद्यच् । सर्वार्थं
सर्वनामसंज्ञा ॥ यश्चक्रे । नि
यतानुपचये रजारम्भात् । सर्वेषुम्
तैष्वाम्नीपन्थेनसर्वेषुखटुखड्गय

सम :

पश्यतितस्मिन् । न० सम्पूर्णं

। सत्ताप्रकाशाभ्यां सर्वाभिन्ने । नि

र्विशेषे । सर्वविकारगून्ये । कुट

स्थे । निच्ये । एकस्मिन् । सर्वेष्वेक

रूपे । प्रतिदेशमेकस्मिन् । ब्रह्मणि

॥ समस्यानि ॥ सङ्घमर्थे ॥ अल

क्षारविशेषे ॥ यथा । समयोग्य

तथायोगीयदिसम्भावित क्वचित् ।

इदमनयोः श्लाघ्यमितियोग्यतया

सम्बन्धनियतविषयसम्यक्साधनार्थे

नृतदासमम् - । तत्सद्योगेऽमयो

नेच । उदाहरणम् । धातुः शि

त्यातिशयनिकपस्यानमेपासृगाद्यौ

रूपेदेवैष्ययमनुपमेदत्तपत्रः स्मर

स्य । जातं देवात्सदृशमनयोः

सङ्गतं यत्तदेतच्छुद्धारक्षोपनतम

घुनाराज्यमेकातपत्रम् । यथावा ।

विश्वं चित्रं यत्तत्तमहश्चित्रमेतदिति

विश्वं जातो देवात्सदृशितरचनासंवि

धाताविधात । बह्विभ्वानां परिष्कृत

फलस्तीतिरास्त्रादनीयायथैतस्या

कथनकलाकोविदः काकलीकः

॥ नक्षत्रविशिषाणां सञ्ज्ञायाम् ॥

यथा । समं भूदुतिप्रसुशब्देऽग्नि

मघाच्चिपूर्वास्त्रभूमितिपेक्षदमनच

लेपु ॥ पुं० दिष्ठी । मयाश्रि

यासद्वत्तैर्इतितथा । सर्वेषां
लेपुसर्वविकाररहितत्वाहा । राशि
विशिषाणां सञ्ज्ञाविशिषे ॥ यथा ।

समञ्जः

क्रूराद्यधीन्यः • पुरुषोद्भवाद्यः
 श्रीजोषयुग्मविषयः समञ्जः । च
 रस्विरदुःखकनामधेयानेपाद्वो
 मोक्षमयः प्रदिष्टाः • मानस्यप्र
 कारविशेषे ॥ सतुमदागौराषाद्यवो
 स्वासौगानकसुर्द्धापादादिचाल
 मञ्जु • एकदासमभाषिनपतितितदा
 भवतोशिसहीतशास्त्रम् ॥

समञ्जसः । लि • तुल्ये । समे ॥

समकन्या । खी • विवाहोपयुक्तायांम्
 ॥ इति धनञ्जयः ॥

समकीलः । पुं • अर्थभङ्गे । द्विरस
 ने । सर्वे • इ • वि • शेषः ॥

समञ्जम् । अ • अक्षीः समीपे ॥ अ
 ल्लोसमीपयोग्यं वा । अव्ययविभ
 शीतिसमीपे • यवार्थे वाऽव्ययीभा
 यः । प्रतिपरिशिष्टम् ॥

समगन्धकः । पुं • इक्षुधूपे ॥

समगन्धियाम् । न • उगीरे ॥

समयः । लि • समस्मिन् । सयस्मि
 न् । विश्वस्मिन् । अशेषे । सम्पू
 र्णे ॥ सहस्रानयमस्य ॥ समंससते
 वा । अन्येभ्योपीतिरसिद्धे ॥ शी
 भनाशके ॥ सहायेणफलेनविद्यतेप
 रागतम् ॥

समञ्जः । पुं • मूषके ॥ सम्यक्प्रका
 रित्वादिदिकरणेन • अद्ययति •
 विश्वयतिवस्त्रादिकम् । अक्षि • ।
 अथ ॥

समञ्जसम्

समञ्जा । खी • मणीठङ्क • प्र • शोषधी
 । पर्यायास्तु । मञ्जिष्ठाविकसाणि
 ह्योसमञ्जाफालमेषिका । मण्डूकप
 र्थीमण्डूरीरीमण्डूरीयोजनयद्विपी-
 ति • लज्जाली । नमस्कृत्याम् ।
 गण्डकायांम् ॥ समन्तात्प्रति ।
 अग्निः । पचाद्यथ् ॥

समधिपः । वि • ह्यपिपादशून्यम
 नसि । आत्मविदि ॥ समधिपय
 ससः ॥ एकविपयकान्तः करण
 हतो ॥

समञ्जः । पुं • पशुनां हन्ते ॥ स • शोय
 हेऽथवा । अज • । समुदायः प
 शुध्विल्यप् ॥ मूर्खसंहतो ॥ न •
 निपिने ॥

समञ्जा । खी • यथसि । कीर्त्तौ ॥ स
 मीः सर्वज्ञापते । ज्ञा • । अजय
 षः ।

समञ्ज्या । खी • परिपदि । सभायांम्
 ॥ समञ्जन्यस्त्राम् । अथ • । संज्ञा
 यांसमञ्जितिक्यप् । अक्षीः क्यपिषी
 भाषीन ॥

समञ्जसम् । न • उचिते । न्याये ॥
 सम्यगञ्जोऽश् । अथप्रत्यन्वयेत्यन
 ऽलितियोगविभागाद्च् ॥ यथा । स
 हसामञ्जसारात्त्वमत्र । अक्षीनपुंस
 योऽशिश्रस्त्रावम् । लि • समीचीनि
 ॥ अभ्यसौ ॥ अविस्ते । युक्ते ॥
 न्याये । सज्जदवाधि ॥

समधिक :

समष्टः । पुं० प्राक्तमेदि । गण्डीरे ।
समती । स्त्री० साम्ये । समत्वे ॥ स
मत्वभाराधनमच्च, तस्येतिप्रज्ञादय
चनम् ॥ समवर्तित्वे । मध्यस्थत्वे ॥
बिसक्षरागदेषादिरचितावस्थाया
म् । तत् ॥

समतिष्ठः । बि० अनुज्ञाते ॥

समतीतः । बि० विरंविनष्टे ॥

समवर्षम् । न० समभागासुगुडशुष्ठी
हरोत्कस्यु ॥

समदर्शनम् । न० समानदृष्टी ॥

समदर्शी । बि० सम्यग्दर्शिनि । ज्ञा
निति । सदैः ऋषभसुदर्शनशीले
। परिहृते ॥ समं ब्रह्मद्रष्टुं शीलं य
श्च । पिनिः ।

समदृक् । पुं० ज्ञानिनि । ब्रह्मात्मै
क्यज्ञानवति ॥ समं ब्रह्मपश्यति ।
द्विर् । द्विप् । अहीवाहारेया
कुसुमशवनिवाहपदिनामपौयालोटे
वापशवतिरिपीवासुहृदिवा । तथे
वास्त्रैशेषामसमदृशोयान्मुदिन
साः कपित्पुण्यारथ्ये शिवशिवशि
वेतिप्रलपतः ॥

समदृष्टिः । स्त्री० सर्वचतुर्व्यदर्थे ॥
यथा । दुः क्षिमुखेषविप्रेन्द्रया
दृष्टिर्भूतैसदा । तवागभीचमित्रे
षसमदृष्टिषसास्युतेतिपशुपुराणे
क्रियायोगनारे १६५ध्यायः ॥

समधिपः । पि० अधिपे । पतिरि

समन्वयः :

सम्बन्धः ॥

समधिगतः । त्रि० प्राप्ते । अधिग
ते ॥ सम्बन्धधिगतः ॥ अधिगतप
रमार्थान् परिहृतान् मावमं स्यात्सु
यमिबलघुसम्पन्नैवतान् संरुष-
वि । अभिनवमदृशीभाश्यामयण्ड
स्यलानां नभवति बिसतन्तुर्वारणं वा
रणानां ॥

समधुरः । त्रि० मधुररसयुक्ते ॥ स
मानभारे ॥ मधुरेषसदृविद्यते ॥
समाधुभारोयक्षसः ऋक्पूरिष्यः ॥
समन्तः । पुं० समन्ततीर्थे ॥ सी
मनि ॥

समन्ततः । अ० चतुर्दिगभिव्याप्ते ।
परितः । सर्वतः । भिव्यक्त् ॥
समन्तात् । आद्यादित्वात् तसिः ॥
समन्तदुग्धा । स्त्री० क्षुहीद्वमे । सी
हृत्ते ॥ समन्ताद्दुग्धमस्त्राः ॥

समन्तपञ्चकम् । न० कुरुक्षेत्रे ॥
समन्तभद्रः । पुं० सुगते । बुद्धे ॥ स
मन्तं भद्रं दृश्यसः । समन्तात् सर्वं
तः पुण्यसन्भारतो । ज्ञानसन्भार
तयभद्रः यैः ॥ पञ्चमीतियोग
विभागात्समासः । पृथीहरादिः ॥

समन्तभुक् । पुं० अनले । अनी ॥
समन्तात् । अ० समन्ततीर्थे ॥
समन्तुः । त्रि० सक्तीधे ॥
समन्वयः । पुं० लिङ्गेः शास्त्रतात्पर्यं
सम्बन्धे ॥ भिन्नानां सङ्गपतायाम् ॥

समभिहार :

सम्यगन्वयः ॥

समन्वीरक्षणम् । न० समनुगमने ॥

समन्वितः । वि० सम्यगन्विते । सं
युक्ते ॥समन्वितलयः । पुं० एकतालि ॥ स
म्यङ्घ्रन्वितौलयेच्छ्रुतौतथाद्या
नांसास्यंयथसः ॥ सम्यगन्वितौल
घामध्यमणवोषायस्मिन् ॥समपदः । पुं० रतिपन्विविशिष्टे ॥ य
था । धापित्पादौदृष्टिस्त्रायकरा
स्यांघोडयेत्स्तनी । यथेष्टंतालये
द्योनिंयन्त्रः समपदः स्मृतोद्भूति ॥
न० युष्वालेषन्विनापादन्यासवि
शिष्टे । धन्विनापाद्वीस्तुखरूपतया
धारणे ॥ धन्विनास्त्राणि ॥

समपर्यासनम् । न० परिपत्तने ॥

समपादम् । न० धन्विनापाद्वीस्तु
खरूपतयाधारणे ॥समहुतिः । वि० सर्वपरागदेपगून्थे
॥ पाः कौटुककर्मा । इच्छव्यापृत
हुद्धी ॥

समभिश्चाहारः । पुं० सहिते ।

समभिव्याहृतः । वि० सहोच्चरिते ॥
सहिते ॥समभिहारः । पुं० आभीष्टार्थे । पी
नः पुन्थे । भृगुर्वे ॥ समभिहर
णम् । ङञ् । यञ् ॥ सम्यगभि
हारोपा ॥ विमकीर्णनांद्रव्याणांसा
कीभावे । शिवजेपितायकपद्वीः

समवाचारः

सहीच्चारथे ॥

समभूमिः । स्त्री० समानस्थाने ।
आजौ ॥समम् । य० सहाये । सार्द्धम् । स
थम् ॥ समति । पम० । यम् ॥समयः । पुं० काले । दृष्टे । यनेष्ट
सि ॥ सम्यनेति । इष्टगती । पचा
द्यञ् ॥ कार्यंवाचि ॥ समयेदिस
र्धमुपकारिकृतम् । सर्वसमयेकृत
मुपकार्येपभयति ॥ यपवे ॥ आ
चारि ॥ सिद्धधान्ते ॥ धिधि । स
विदि । क्रियाकारि ॥ निर्देशे ॥
सद्धेरी । भाषायाम् ॥ सम्पदि ॥
नियमे ॥ यवसदे ॥ समयनम् । स
मीघन्तेऽपानेनया० समेतया ।
इण् । इगतौषा । एरच् । पुंसो
तिघोना । पचाञ्जन्वा । सङ्ग
से ॥

समयकारः । पुं० सद्धेरी ॥

समयज्ञः । वि० क्षापज्ञे ॥ समयंवा
नाति । ज्ञा० । यः ॥समयमेदी । वि० संविद् ॥ तिक्रमका
रिणि ॥समया । य० यन्तिके । निकटे । स
ध्ये ॥ समेति० समयनंषा । इण्
। चाः समिष् । निकपिभ्याम् ॥ का
लविज्ञापने ॥समवाचारः । पुं० समवेधिताचर
णे ॥ तन्त्रविशिष्टे ॥

समर्थयिता

समयाध्ययितः । पुं० सूयं नक्षत्रय
ज्जिंतीकाले ॥ समयः अध्वयितो
यस्मिन् ॥
समयी । पुं० भगवत्पादद्वयभक्तिभा
वप्रतिपादकशास्त्रनिष्ठे ॥
समरः । पुं० न० युद्धे । रणे ॥ स
मरणम् । अगतौ । भ्वादि । षट्
एप् ॥
समरमः । पुं० रतिवत्प्रिये ॥ य
था । खलुष्काद्वयसंयुक्तत्वायो
दित्पदद्वयम् । क्लृप्तस्वारमेत्
कामोपलब्धः समरमः स्मृतइति ॥
समरपिञ्जया । स्त्री० यात्राप्रभेदे ॥ स
मरपिञ्जयात्रयात्रायामविलानघिती
शयेनेपु ॥ द्वितीशयेनेपु० राज
येनेपु । सातग्नप्रवृत्तयश्चिन्नवधि
तिथाशयाद्गुण्यः ॥
समर्थः । वि० हिते ॥ शक्ते । शक्ति
सम्पन्ने ॥ संघद्वे । उपाययुग
ले । समर्थयति । समर्थयेत् । अ
र्थउपयाग्यायाम् । पपाद्यप् । घ
ञ् । सत्यद्वयार्थे ॥
समर्थता । स्त्री० सामर्थ्ये ॥
समर्थनम् । न० अनुचितचित्तनिघ
ये ॥ सम्प्रधारणायाम् ॥ अर्थयतिः
समर्थान् । ल्युट् । चाद्यपरि
वारि ॥
समर्थना । स्त्री० समर्थने ॥ युष् ॥
समर्थयिता । वि० प्रतिपादयितरि ॥

समवायः

समर्थितः । वि० कृतसमाधाने ॥
समर्हकः । वि० वरदातरि । वरदे ।
दृष्टार्थप्रदेदेवतादौ ॥ सम्भ्रूति ।
फट्पुष्टधी । खलु ॥
समर्षम् । न० सम्यगर्थे । आद
रेणार्थे । सौपना । इ० भा०
प्र० ॥
समर्षितः । वि० कृतसमर्षे ॥
सम्प्राप्ते । सम्प्रवेशिते । स्थापिते ॥
समर्थ्यादः । पुं० ममीपि ॥ वि० म
र्थादासहिते ॥ समानामर्थादास्य ।
सहमर्थाद्वेतिवा ॥ ऐमचन्द्रस्तु ।
समर्थादमर्थादासहितेपिच । सुव्या
नुवायिनिशिष्यौकृतस्यानुवर्त्तने
। दीपित्वादे० इत्याह ॥
समलः । वि० मलिन । आविले ॥
समवतारः । पुं० तीर्थे ॥
समवर्त्ती । पुं० परेतराजि । धर्मरा
जि । पितृपती । यमे ॥ वि० तुल्य
वर्त्तनशीले ॥ समवर्त्तितुंशीलम
स्य । सुव्यजातावितिपिनिः ॥
समवसर्ग्या । स्त्री० रज्याम् ॥ समवस
र्यते । खलु० । समवसर्ग्यात्तिय्य
त् । अजीरितिकुल्वम् ॥
समवस्थितः । वि० अविनाशिते
। अन्नादिविनाशास्तभावादिकारण
न्यतया । सम्यक्तयाऽवस्थिते ॥
समवाकारः । पुं० नाटकभेदे ॥
समवायः । पुं० समूहे ॥ कस्याश्चि

समवेतसमवायः

शुक्रियायामिवने । समन्वयविधि
 दि ॥ यथा । घटादीनांरूपाणा
 दीद्वय्युगुलकर्मणो । तेषुजादेषस
 म्बन्धः समवायः प्रकीर्तितः ।
 अथवाअथविज्ञोःगुणगुणिनोः ।
 क्रियाक्रियावतीःकारितव्यज्ञोःनि
 त्वाद्रव्यविधिपयोऽथः सम्बन्धः स
 समवायद्रव्यार्थः ॥ यथावाःश्रोत्रेषु
 शब्दसाक्षात्कारेःसमवायः सन्निक
 कर्षः । कर्षविपरवर्षाकाश
 श्रोत्रत्वात् । शब्दस्पर्शाकाशगुणत्वा
 त् । गुणगुणिनोऽथप्रमथायात् । स
 धर्मित्वसम्बन्धः । सपणकणश्च
 समवायते । अथ । घञ् ॥

समवायिकारणम् । न० उपादानका
 रणे ॥ यत्समवेतकार्यमुत्पद्यते
 तत्समवायिकारणम् । यथात्स
 षः पठकः पठकत्वगतुरुपादेः ।
 यथावाः परमाणुर्धुणुषुष्यःकपा
 लश्चघटस्य । सर्वत्रसमवायिकार
 णद्रव्यमेव । समवायीष्यस्य । इतिः
 । तत्सतत्कारणस्य ॥

समवेतः । वि० मिलिते । सद्ये
 ॥ समवायसम्बन्धेनहृत्तौ ॥ यथा ।
 यत्समवेतकार्यंभवतिश्वेतुसम
 वायिजनकतत् ॥

समवेतसमवायः । पुं० सन्निकर्षवि
 शेषे ॥ यथा । शब्दत्वसाक्षात्का
 रिसमवेतसमवायः सन्निकर्षः ।

समसृष्टिः

शेषसमवेतेशब्दे । शब्दत्वस्यसम
 वायात् ।

समसृष्टानः । वि० सम्प्रकारिण
 व्याप्तिविधिः ॥

समसृष्टिः । स्त्री० सामान्ये । समस
 व्याप्ते ॥ यथा । समसत्वेन
 संन्याप्तिः समसृष्टिरिति कीर्तितेति
 थपिच । समसृष्टौश्चः सनेर्वासा
 त्प्रतादात्वन्यवेदानात् । तदभावात्
 तदन्वयेतुच्चायतेव्यष्टिसंज्ञेति ।
 सकृत्ते ॥

समसृष्टः । पुं० धूपविशेषे । अण्वौ
 र् । नद्याच्चे । प्रत्ययत्वके । क्का
 ये । कष्टकितले । उपदेशे ।
 कौकुशां० इ० भा० ।

समसृष्टिला । स्त्री० गण्डरीरे । गण्ड
 रद्वी० इ० प्र० शब्दे ॥ सम्यग
 द्विजावीजंयथाः ।

समसृष्टानम् । न० शकलाद्यानि ॥
 समसृष्टिः । पुं० समसृष्टिः ॥
 समसृष्टिका । स्त्री० समसृष्टिायाम् ॥
 । समेतिसृष्टि । मिथिलादृश्येति
 साधुः ।

समसृष्टीला । स्त्री० समसृष्टिायाम् ॥
 समसृष्टनम् । न० समासेपादानामैक्य
 साधने । अनेकपदस्यैकपदीभव
 ने ॥ सठर्थेपथे ॥ अमुषेपथे
 । सम्प्रसारिल्युठ् ॥

समसृष्टिः । स्त्री० फल्पानो । मर्ष

समाशङ्करी

प्रकथये । तुल्यमयमे ॥

समस्तः । वि० सर्वावयवविशिष्टे ।

सकले । समस्मिन् । पूर्णे ।

समस्तुतेषु । असु० । ऋः ॥ सी

पकरथे ॥ सफल ॥ पुष्पीकृते ।

निःक्षिप्ते ॥

समस्यः । वि० धनधान्यादियुक्ततया

सूर्यगणस्थिते ॥ समेतिष्ठति । ष्टा०

। सुपिच्छद्रतिकः ॥ समभावेन

स्थिते । समाने ॥

समस्यली । स्त्री० शशस्त्रव्याम् ॥

अन्तर्घेदि सरस्यलीतिर्निमचन्द्रः ॥

समस्या । स्त्री० स्त्रीवक्ष्येनपादेन-

द्वाभ्यांविभर्त्तापूरथे । समासाद्या

याम् ॥ समसनमन्योत्तप्रस्यञ्चोप

थम् । असु० । यत्सु०संभ्रापूर्वक

त्वाद्दृढ्यभावः ॥ सुभीर्षीकित्वा

द्यापिष्वक्त्वाननननगरैः । स्मर

नारायण येनर्त्ततायांरायणोदतः ॥

समा । स्त्री० अलङ्कारद्वये ॥ सास

मारुहकृतिर्योगीदृष्टनीरनुकूप्या

रितिलचनान्तः ॥

समा । स्त्री० शरदि । संवासरै । व

त्सरै । शयने ॥ समन्ति । धित्त

संकुर्वन्तिसर्वम् । समष्टकद्वये ।

पचाद्यधि० टाप् । प्रायेणार्थवष्ट

वचनान्तः ॥

समाशङ्करी । वि० समभागार्थे ॥ य

था । समाशङ्कारिणीमातापुत्रायां-

समाख्या

स्थान्मृतेपतावितिदायतत्वम् ।

पतावितिप्रयोगसुप्रामादिकएव ॥

समाशिकः । वि० समभागार्थे ॥

यथा । यदिकुर्वत्समानंमानुष

तन्व्यः कार्याः समाशिकाः । नद

संस्त्रीधनयासादत्ते त्वर्हं प्रकीर्तित

मितिदायतत्वम् ॥

समाशो । वि० तुल्यभागिनि ॥ य

था । ष्टौष्ठवाशेष्ठभागेनसर्वेषाष्टुः

समाशिनद्रुतिदायतत्वम् ॥

समासमीना । स्त्री० प्रतिवर्षप्रसूता

यांगवि ॥ समायांसमाशोविजा

यते । समांसमाविजायतेद्रुतिश्चः

। उत्तरपदेविभक्त्योर्लोपः । पूर्व

दक्षिणोपपद्य ॥

समाकर्षः । पुं० सम्यगःकर्षथे ॥

समाकर्षी । पुं० दूरगामिगन्थे ।

निर्हारिणी ॥

समाकूलः । वि० सपथिते ॥

समाकृष्टः । वि० सम्यगाकृष्टे ॥

समाक्रान्तः । वि० सम्यक्क्रान्ताक

रणे । व्याप्तौ ॥ अधिष्ठिते ॥

समाख्या । स्त्री० नाम्नि । सज्जाया

म् ॥ स्त्रीर्षी । यशस्वि ॥ योग

सभ्यार्थे ॥ विनियोगविधेः सङ्

कारिभूतेप्रमाणविशेषे ॥ समा

ख्यायौगिकः शब्दः । साषट्ठिवि

धा । वैदिकीलौकिकीष । तद्व

हेतुसमसमघणादृत्वं । हेतुचम

समाज्ञा

सङ्गतिः वेदिभ्यासमाख्यया । च
ध्वर्षोऽसत्तत्पदायां ह्रस्व लौकिक्या
ध्वर्षवमिति समाख्येति सङ्घे पः
। लक्षणे ॥

समागतः । वि० सम्प्राप्ते । आग
समाशये । सम्यगगमनविशिष्टे ॥

समागमः । पुं० रुधेः ॥ सम्यगा
गमने ॥ संप्राप्तौ ॥

समाघातः । पुं० घञ् । युद्धे ॥
समाहननम् । घञ् । इनसोचि

श्लोः । हीनो रितघः ॥
समाशयनम् । न० राशौकरणे ॥

समाशरणम् । समाशारे । समाङ्
पूर्वाच्चरेत् ॥

समाचारः । सम्यगाचरणे । यथाश
मादिघर्षासाचरणे । समाच
रणम् । समाङ्चरेभाविघञ् ॥
प्रतपत्ये ॥

समाजः । पुं० पशुभिन्नानांसमूहे
। यथा० समाजिब्राह्मणानां० स
माजः । अत्रिषोषाम् ॥ अनेकीपां
प्रामाणिकजनानां वासस्थाने ॥ स
भायाम् । उत्सर्षिषु सङ्घाते ॥ स
वीयतेऽय । घञ् । घञ् । अघञ्
पारित्युक्तेर्भावात् । अत्रिषो
येति कुत्वनिघिधः ॥ इक्षिनि ॥
द्रव्यनेवार्थकीपः ॥

समाज्ञा । स्त्री० ख्याती ॥ समाज्ञः
यते । समाङ्पूर्वात्ज्ञागधेधने०

समाधिः

इत्थत्यादातथीपसर्गश्रुत्यङ् ॥
समादरः । पुं० सन्धाने ॥
समादानम् । न० सङ्घे ॥ समी
चीनवद्वये ॥ सीगताङ्गिके । बी
दधानानित्यकर्मणि ॥ समापा
याम् ॥

समाधानम् । न० ब्रह्मणिमन० स्थि
रीकरणे । अथधाने । प्रणिधाने
। वित्तैकायान्तुसङ्घर्षे समाधान
मित्यङ्गुतमित्युक्तेः ॥ निगृह्यो
तस्मिन्मनस यथादादौ तदनुगुणवि
धये च समाधि समाधानमित्यत्र
अलक्षिते ॥ यथादादौ तदनुगुणवि
ष्टीमननादिसङ्घर्षार्थः । तदनुगु
येत्यत्र० गुह्यशुभ्रपापुस्तकसम्पादन
तद्वचसादि यथादादौ तदनुगुणविधये
निर्दिश्यते० ननुन सुखवासद्वया
नादिसङ्घर्षादेरपि यथादादौ तदनुगुण
त्वात्तदर्थमठारम्भप्रतिषेधादावपि
चित्तसमाधि० कर्तव्यइत्युपदिश्य
ते । दण्डमाणादानकौपीनपरिचय
दृष्टेः पितृजीवितिसम्यगसकालित्या
जितस्य दण्डकौपीनाद्यतिरिक्तस्य०
यिनाप्रतिप्रासवशात्सङ्घर्षानुप
पत्तेरित्यर्थः० । योग्ययोगसामर्थ्ये
। तत्परतायाम् । मय्यङ्साधानम् ॥

समाधिः । पुं० समर्थने ॥ समर्थन
मद्वये० अथयसायी दुर्घटस्य घ
टनं वा । नौयाके । नौयाकीवचना

समाधि :

भावप्रतिबन्धो । धान्यादिषु मून्धो
 त्वर्धं पूर्वं कोजनादर इति सुभूतिः ।
 ॥ नियमे । अह्नौ करि । मौनव्रता
 दौ ॥ सिद्धान्ते । इन्द्रियरीषे । ए
 कान्तभक्तियोगे ॥ ध्याने ॥ काव्यगु
 विषयेषु । अलङ्कारप्रभेदे । यथा ।
 समाधि सुकरं कार्यं कारणात्तरयोग
 त साधनान्तरोपकृतैर्नकर्त्तव्यं । यद्
 क्लेशिनकार्यमात्ममधोयते । स समा
 धिर्नाम । उदाहरणम् । मानम
 स्थानिराकर्त्तुं पादयोर्मपतिष्ठतः ।
 । उपकाराय दिश्ये दसुदौर्घनग
 ख्यं तमिति ॥ समाधीयतेऽस्मिन्
 सत्ताजनैः । दुष्पात्रम् । उपस
 र्गोद्योः । किरित्यधिकरणे किः ॥
 कारणसामर्थ्यात् ॥ ध्याने । चित्त
 स्थाने यात्सना निश्चलावस्थाने । स
 प समाधिर्दिविधः । स विकल्पकी
 निर्विकल्पकश्चेति । तद्विपरिण
 यिकल्पकनिर्विकल्पकशब्दे द्रष्टव्य
 म् । ध्यानमेवार्थसाधनिसंस्मृ
 त्प्रयत्नसिद्धमाधिः । सर्वथा वि
 जातो यप्रत्ययानशरतः सजातो य
 द्रव्यप्रशोधः । स तु चित्तमूनिभेदे
 न द्विविधः । सम्प्रज्ञातिः । सम्प्रज्ञा
 तश्चेति । चित्तस्थं च पञ्चमस्योभ
 यन्ति । चित्तं मूढं विचिन्तयेत्सायं
 निरुद्धमिति । समाधोयतेऽस्मिन्
 सान्निहित्यत्पत्त्या । समाधिरन्त

समाधि :

करणम् प्रमात्मात्मा ॥ अह्नौ करि
 स्ववस्थान समाधिरिति गोषते । द्वि
 विधेऽस्मिन् समाधिर्भवति । स य पूर्वं
 कोबाधपूर्वकश्चेति । तत्र । तदन
 न्यस्वमारम्भणशब्दादिभ्य इति न्याये
 न । कारव्यतिरेकेण कार्यत्वात् ।
 त् । पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतकार्यं
 व्यष्टिरूपं । समष्टिरूपविराट्कार्यं
 त्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति । त
 ज्ञापि । मृद्विषो । शब्दस्यैव रूपरस
 गन्धाख्यपञ्चगुणाः । तदा समष्टिरूप
 मपि पञ्चीकृतपञ्चभूतात्मकाकार्यं
 न् । अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतकार्यं
 त्वात् । साचपृषिषो । गन्धेतरश्च
 तुष्टुंशाकार्यत्वात् । तद्व्यतिरे
 केण नास्ति । तीसतुष्टुंशाभाषो ।
 गन्धरसेतरत्रिगुणात्मकतेजः । को
 र्यत्वात् । तद्व्यतिरेकेण सति
 तदपि त्रिगुणात्मकतेजोः । गन्धरस
 रूपेतरदिगुणाद्युकार्यत्वात् । तद्व्य
 तिरेकेण नास्ति । सिमिदिगुणात्म
 को वायुः । । शब्दमाचगुणाकाश
 कार्यत्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति
 । स पञ्चदशगुणाकाशोऽह्नौ चित्तमिति
 परमेश्वरसङ्ख्यात्मकाह्नौकार्यं
 त्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति । अ
 दपोषणरूपं महत्तत्त्वं मावापरिमा
 षत्वात् । तद्व्यतिरेकेण नास्ति ।
 तदपि मायाशब्दकारणं ब्रह्मत्वेन चेत

समाधि :

न्येऽध्यस्तखात् • तद्व्यतिरेकीयना
स्तोत्रनुसन्धानेन • विद्यमानैतिका
यंकारणात्मकेप्रपञ्चे • चैतन्यमा
चनोचरीयः समाधिः • सलथपू
र्वंश्लक्ष्यते । तत्रतत्त्वमस्यादिवेदा
न्तमहावाक्यार्थज्ञानाभावेनाऽविद्या
तत्कार्यं स्यात्तत्रोत्पत्त्यात् • एवचित्तने
विकारवसत्वेन • पुनः कृतज्ञप्रप
ञ्चोत्थानात् • अयं सुपुत्रियत्सवी
जः समाधिनं भुष्यः । मुख्यस्तु •
तत्त्वमस्यादिमहावाक्यार्थसाक्षात्का
रेण • अपिद्यायानिष्ठतौसर्गक्रमेण
तत्कार्यं निष्ठतिरनाद्यविद्यायाद्यपु
नस्त्यानाभावेगतत्कार्यं स्यात्पिपु
नस्त्यानाभावाग्निर्धीजावाधपूषं-
कः समाधिः । सएव • समाधी
न्द्रियकर्माणिप्राणकर्माणिचापरे ।
आत्मसंयमयोगानीं जुहतिज्ञानदो
षितद्वल्यनेनह्योकेनप्रदर्शितः । त
थादि । सर्वाणिनिखिलानिस्थूल
रूपाणिसंस्काररूपाणिच । इन्द्रि
यकर्माणि • इन्द्रियाणांश्रोत्रत्वक्
चक्षुरसनप्राणाख्यानां प्रस्रानां • वा
क्पाणिपादपायूपख्याऽऽख्यानां वा
ज्ञानाम् • आस्तर्थाहमर्थाबुद्धयोः
कर्माणि • भ्रष्टदशवस्यर्गवर्णरूप
दर्शनरसगन्धगन्धवर्णानि • यत्त
नादानशमनविहरणौत्सर्गान्द्रा-
ख्यानिप • सद्रूपध्यायसायौष ।

समाधि :

एवंप्राणवर्माणिच • प्राणानां • प्रा
णापानव्यामीदानसमानाख्यानांप
खानां कर्माणि • यद्दिनं यनसधानय
नमाकुञ्चनप्रसारणाद्यशितपीतस
माभयनमूर्द्धनयनमित्यादीनि । अ
नेनपञ्चज्ञानेन्द्रियाणि • पञ्चकर्मे
न्द्रियाणि • पञ्चप्राणाः • मनोबु
द्धिश्चेतिसप्तदशात्मकं लिङ्गमुक्तम् •
तत्त्वसूक्ष्मभूतसमष्टिरूपं • विरह्य
गर्भास्वमिष्टविषयवित्तमितिवेदितुं
सर्वाणोतिविशेषणम् । आत्मसंय
मयोगानीं • आत्मविषयकः सं
यमोधारणाध्यानसम्प्राप्तसमाधि
रूपश्चात् परिपाकेसतियोगी • निरो
धसमाधिः । यं • पतञ्जलिः सू
चयामास । व्युत्थाननिरोधसंस्का
रयोरभिभवप्रादुर्भावीनिरीधलक्ष
णचित्तान्वयोनिरोधपरिणामइति
। व्युत्थानं • क्षिप्तमूढविक्षिप्ताख्य
भूमिषयम् • तत्संस्काराः स
माधिविरोधिनः तैश्विगतयत्नेन
प्रतिदिनं प्रतिपद्यन्नाभिभूयन्ते •
तद्विरोधिगणनिरोधसंस्काराः प्रा
दुर्भावाः । तत्रचनिरोधमात्रलक्षणे
नचित्तान्वयोनिरोधपरिणामइति ।
तत्त्वफलमाह । ततः प्रशान्तवादि
तासंस्कारादिति । तमेरज्ञसोः
क्षयाद्गर्वावच्छेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्व
रूपचित्तप्रशान्तमित्युच्यते । पूर्व

समाधि :

पूर्वप्रथमसंस्कारपाठवेनतदाधि
 क्यं प्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणञ्च
 सूचयामास । विरामप्रत्ययाभ्यास
 पूर्वः । संस्कारशेषान्यद्वृत्ति । वि
 रामाह्वानस्य परमः तत्प्रत्ययः का
 रणहृत्परमार्थः । पुरुषप्रयत्नक्ष
 याभ्यासः पौनः पुन्येनसम्प्राप्
 नम् । तत्पूर्वकस्तज्जन्तोऽन्यः । स
 म्प्रज्ञाताद्विलक्षणोऽसम्प्रज्ञातइत्य
 यः । एतादृशोयथात्मसंयमयोगः
 एवाग्निस्तस्मिन् । ज्ञानदीपिते । ज्ञा
 नवेदान्तवाक्यजन्तो ब्रह्मात्मैक्यसा
 चात्कारः । तेनाधियातत्कार्यनाश
 दारादोपिते च त्वन्तो ज्ज्वलितेशधपूर्व
 केसमाधीसमष्टिलक्षणरीरमपरेषु
 तिप्रविलापयन्तोत्यर्थः । तद्वैकतान
 तामेति ससमाधिविधीयते ॥ तत्
 • ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्ये वै
 कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त
 दा • समाधिरितिशास्त्रे पृ. प्रदिश्यते
 • लक्षणन्तु । निर्विकारतयाऽहत्वा
 ब्रह्माकारतयापुनः । वृत्तिविसृ
 ष्टसम्यक्समाधिज्ञानसंज्ञकः ॥
 अपिच । ध्यात्तु ध्यानेपरिच्छिन्न
 मादृष्येकगीचरम् । निघातशेष
 चित्तसमाधिरभिधीयतइति । पु
 नश्च । नित्यं शुद्धबुद्धियुक्तसत्त्वभो
 नन्दमहयम् । तुरीयमहर्षिब्रह्म
 हर्मिपरंपरम् । अङ्गब्रह्मैव

समानः

स्थानंसमाधिरितिगीयते ॥ इ.
 गा. ४४ ॥ अपिच । तस्यैवकल्प
 नाहीनंस्वरूपग्रहणंइत्यत् । मनसा
 ध्याननिष्पाद्यं समाधिः साभिधी
 यते ॥ इ. वि. पु. स अपरश्च
 । इमंशुषसमाहारमनात्मत्वेनप
 श्यतः । अन्तः शीतलताश्छस
 माधिरितिकथ्यते ॥ इतियोगवा
 शिष्ठेऽपशमप्रकरणम् ॥ समाधी
 यतेमर्षमस्मिन् • समाधानमनेनवा
 । समाङ्पूर्वाभावोऽधिकारणादौ
 उपसर्गेधिः किः ॥

समाधिविघ्नः । पुं. लयविघ्नेपकपा
 यरसास्वादलक्षणेपुचतुर्षु ॥

समाधिस्थः । चि. व्युत्थितचित्ते ॥
 समाधियुक्ते ॥ यथा । मनः स
 ङ्कल्परहितमिन्द्रियार्थानचिन्त
 यन् । यद्यत्रज्ञापिसंलीनंसमाधि
 स्थः सकीर्त्तितः । ध्यायतः प
 रमात्मानमात्मस्थं यस्म्येगिनः ।
 मनस्तद्वयसांघातिसमाधिस्थः स
 कीर्त्तितः । इतिगारुडेगीता
 सारे २४. अध्यायः ॥

समानः । पुं. इन्द्राभिसर्गसन्निवृत्तौ
 वायुमिश्रिणे । शरीरमध्यगतेऽग्नि
 तपोताम्रपानादिसमीकरणकरेवा
 यी । नाभिसंस्थिते ॥ यथा । पी
 तं भक्षितमाघ्रांतरक्तपित्तकफानि
 लम् । समंनयतिगात्रेपुसमाना

समानयानकर्मा

नाममाकृतइति । अद्भुतखल्वर्थे
 पु॥ समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
 हे'शादकीभिधोयन्ते'दशसमानाश्च
 तिषचनादितिकौयटः । यचना
 दिति । अथा० इदं उक्तं चत्त
 खल्ल दशसमानाश्चतिपूर्वव्याकरण
 वचनादित्यर्थ'इतिविधरणम् । वि०
 सती । साधी ॥ समे । तुल्ये ।
 जनातिरिक्तवर्णे ॥ एकस्मिन् ॥
 समस्तादनित्यनेन । अन० । इत
 छेतिचञ् ॥ समतिषा सम० ।
 ताच्छील्यवधे।वचनशक्तिपुचानश
 । आगमशासनमनित्यमितिसुम्न
 ॥ सचमानेनवर्षतइतिषा । विप
 सर्जनकीतिसभावः ॥ समानं
 मानमस्येतिषा । समानच्छन्द
 सीतिसः ॥

समानकालीनः । वि० समकाली
 त्यतिक्के ॥ यथा । गीपुदुष्टमाना
 स्हागतः० दुग्धास्हागतइत्यादौ
 समानकालीनत्वंभायते । तेनगी
 विधयकवर्षमानदोहनकालीनग
 मनानुकूलकृतिमान् । एषंशोविध
 यकालीतदोहनसमानकालीनाती
 तगमनानुकूलकृतिमानितिषोधः ॥

समानयानकर्मा । पुं० सन्धेः प्रभेदे
 ॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
 र्थंमुत्तरकालीनफललाभार्थंदायच
 रालीन्तरेषसहान्यप्रतियानादिक

समानोदर्थः

मंक्रियथे० ससमानयानकर्मासन्धि
 र्त्तैयः ॥

समानाधिकरणः । पुं० समानविष
 यै ॥

समानाभिहारः । पुं० समानशुभानां
 मिश्रणे ॥ यथा० तीयदसुश्रुतल
 विन्दूनां जलाशयेसमाभिहारः
 यथाशोमाहिषादिदुग्धपतितानां ग
 व्यदुग्धानाम् ॥

समानालङ्कृतिः । स्त्री० बलद्वारवि
 शेषि ॥ यथा । समानालङ्कृतिर्यौ
 गेयस्तुनौरनुरुपयोरिति ॥

समानिका । स्त्री० वर्षधृत्ताम्भरे ॥
 चारमीरुथायदासद्वलाभवेत्तदा ।
 सप्तवर्षनिर्मितासासंमानिकासता
 ॥ यथा । पद्मचारुपञ्चपानीलनीर
 कृत्विषा ॥ आक्षिप्तग्ननोद्धतंयं
 शयादमोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
 । ग्लौरनीसमानिकातु । यथा ।
 यच्छक्यापादवशमस्तिदत्तडागत
 य । धीः समानिकापरेषमी
 चित्तापसस्तरिण ॥

समानोदकः । पुं० चतुर्दशपुरुषप
 र्थंनोजगन्नामस्मृतिपर्यन्तेषु ॥
 गीषजमात्रे ॥

समानोदर्थः । पुं० सङ्घादरे । सी
 दर्ये ॥ समानेवदरेण्यितः स्थि
 तः । समानादरेण्यितशोचोदा
 चइतियत् । विभाषादरइतिषा

समाधि :

पूर्वप्रथमसंस्कारपाठवेनतदाधि
 क्यंप्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणस्य
 सूत्रयामात्र । विरामप्रत्ययाभ्यास
 पूर्वः । संस्कारशेषीभ्यदिति । वि
 रामीहृद्युपरमः । तस्यप्रत्ययः का
 रणं ह्युपरमार्थः । पुरुषप्रयत्नस्य
 स्याभ्यासः । पौनः पुन्येनसम्पाद
 नम् । तत्पूर्वकसञ्जन्त्योऽन्यः । स
 म्प्रज्ञातादिलक्षणेऽसम्प्रज्ञातद्वय
 यैः । एतादृशीयथात्मसंबन्धयोगः स
 एवामिहसिद्धिन् । ज्ञानदीपिते । ज्ञा
 नवेदान्तवाक्यजन्तोव्रज्जातुस्त्वैक्यसा
 चात्कारः । तेनाधिद्यातत्कार्यनाम
 हारादीपितेचत्वनोष्णलितेशाधपूर्व
 क्तिसमाधीसमष्टिकृष्णरीरमपरिवृष्ट
 तिप्रबिलापयन्तोत्यर्थः । तदेकतान
 तानेति स समाधिर्विधीयते । तत्
 • ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्येये
 कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त
 दा • समाधिरितिशास्त्रेषु प्रदिश्यते
 । लक्ष्यन्तु । निर्विकारतयाश्चत्वा
 व्रज्जाकारतयापुनः । इत्तिविस्मर
 णंसम्यक्समाधिज्ञानसंज्ञकः ।
 अपिच । ध्याः लक्ष्यानेपरिच्युक्त
 मादृध्येकैकगोचरम् । निषातशेष
 चित्तसमाधिरभिधीयतइति । पु
 नश्च । नित्यंशुहंयुदियुक्तंसत्वमो
 नन्दमदयम् । तुरीयमधरं व्रज्जाप
 रमस्मिपरंपदम् । अहंशुहं च्यव

समानः

स्थानंसमाधिरितिगीयते । इ.
 गा. ४४ । अपिच । तस्यैवकल्प
 नाहीनंस्वरूपयहर्षाहृद्यत् । मनसा
 ध्याननिष्पाद्यसमाधिः साभिधी
 यते । इ. वि. पु. स अपरस्य
 । इमंशुहंसमाहारमनात्मत्वेनप
 श्यतः । अन्तः शोतलतायस्यस
 माधिरितिकथ्यते । इतिगीगवा
 श्रिष्टेऽप्यमप्रकरणम् । समाधी
 यतेमर्षमस्मिन् । समाधानमनेनवा
 । समाहपूर्वाभावोऽधिकरणादौ.
 उपसर्गेषाः किः ।

समाधिविघ्नः । पुं. लयविच्छेपकपा
 यरसास्त्रादलक्षणेपुषतुर्पुं ॥

समाधिस्यः । वि. न्युत्थितचित्ते ॥
 समाधियुक्ते ॥ यथा । मनः स
 ङ्कल्पपरहितमिन्द्रियार्थानचिन्ता
 यन् । यस्यव्रज्जाणिसंलीनंसमाधि
 स्थः सकीर्त्तितः । ध्यायतः प
 रमात्मानमात्मस्ययस्यवोगिनः ।
 मनस्तद्वयतांघातिसमाधिस्यः स
 कीर्त्तितः । इतिगारुडेगीता
 सारं २४. अध्यायः ॥

समानः । पुं. इन्द्राभिसर्वसन्धिहृत्तौ
 वायुपिप्रिये । शरीरमध्यगतेऽग्नि
 तपोताम्रपानादिसन्तीकारथकरेवा
 यी । नाभिसंस्थिते ॥ यथा । पौ
 तंभक्षितमाघ्रातंरक्तपित्तकफानि
 लम् । समंनयतिगात्रेषुसमाने।

समीनयानकर्मा

नाममाहृतइति । अष्टउच्छ्रवणे
 पुं ॥ समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
 हेष्टादकोभिषोयन्ते दशसमानाः
 तिस्रचनादितिकैयटः । यचना
 दिति । यथा • इदं लज षट्ठ
 ल्लु दशसमानादृतिपूर्वव्याकरण
 यचनादित्यर्थ इतिविपरणम् । वि •
 सती । साधी ॥ समे । तुल्ये ।
 जमातिरिक्तवर्ण ॥ एकास्मिन् ॥
 समन्तादनित्यनेन । अन • । हल
 शेतिघञ् ॥ समतिषा घम • ।
 ताच्छील्यवधेःश्चनयक्तिपुवानश्
 । आगमथासनमनित्यमितिमुम्न
 ॥ सहमानेनवर्त्ततइतिषा । वाप
 सर्जनश्रोतिसमायः ॥ समानं
 मानमश्रोतिषा । समानश्लेषन्द
 सौतिसः ।

समानकालीनः । वि • समकाली
 त्यधिके ॥ यथा । गीपुदुष्टमानाः
 स्वागतः • दुग्धास्त्रामतइत्यादौ
 समानकालीनत्वभापते । तेनगो
 विषयकवर्त्तमानदीचनकालीनग
 मनानुकूलकृतिमान् । एवंगोविषय
 यकात्तौतदीचनसमीनकालीनात्तौ
 तगमनानुकूलकृतिमानितिषोष ॥
 समानयानकर्मा । पुं • सन्धेः प्रभेदे
 ॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
 र्यमुत्तरकालीनफललाभार्थं पायच
 राभान्तरेशसद्धान्यप्रतियानादिक

समानोदर्थ्यः

भक्तिवत् • सप्तमानयानकर्मासन्धि
 ज्ञेयः ॥
 समानाधिकार्यः । पुं • समानरिप
 द्वे ॥
 समानाभिहारः । पुं • समानगुणानां
 भिद्यर्थे ॥ यथा • तीयदुमुक्तजल
 बिन्दूनां • जलाशयेसमाभिहारः
 यथागोमादिषादिदुग्धपतितानां ग
 श्यदुग्धानाम् ॥
 समानालङ्कृतः । स्त्री • अलङ्कारवि
 शेषे ॥ यथा । समानालङ्कृतिर्यो
 गेषस्तुनोरनुरूपयोरिति ॥
 समानिका । स्त्री • यथैवृत्तान्तरे ॥
 चारमेरुषायदासद्वलाभवेत्तादाः
 सप्तवर्षनिर्मितासासमानिकामता
 । यथा । पद्मचारुषज्जुपानीजनोर
 जश्चिषा ॥ चालिमन्मनोद्वतंयं
 शवाद्मोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
 । श्लौरैरुत्समानिकात् । यथा ।
 यच्छक्यपादपशमसिद्धात्तडागत
 श्च । धीः समानिकापरैश्चगो
 शिताचमस्त्रेण ॥
 समानोदकः । पुं • चतुर्दशपुरुषव
 यंश्लो जन्मनामश्रुतिपर्यन्तेश्च ॥
 गीषजमाशे ॥
 समानोदर्थ्यः । पुं • सहादरे । सी
 दर्थे ॥ समानोदरेणयितः स्थि
 तः । समानोदरेणयितशोधादा
 चइतिपत् । विभाषादइतिषा

समास :

द्वयपदार्थप्रधानः • कश्चिदुभय
पदार्थप्रधानइति ॥ पुनश्चद्विविधा
नित्याऽनित्यभेदात् । अविद्यहेनि
व्यममासः • अखपदविद्यहेवा-
समसमानयावत्पदरहितविद्यहइ
तिवाचत् । । तद्विज्ञोऽनित्यः ॥
अपिच । कृतत्तद्धितसमासैकश्री
यसनाद्यन्तधातुरूपाः पञ्चदशयः ।
। परार्थाभिधानंरहितः • परशब्दस्य
थार्थसस्त्राभिधानमितियावत् ।
हृत्त्वर्थबोधकंशक्यंश्विद्यः । सद्वि
धा । लौकिकोऽलौकिकश्च । परि
निष्ठितत्वान्साधु लौकिकः । प्र
योगानर्होऽसाधुरलौकिकः । य
थाराज्ञः पुरुषः । राजन्पुंसु •
पुरुषसु • इति । अविद्यहेनिच्य
समासोऽखपदविद्यहेना । समा
सश्चतुर्दुर्धेतिप्रायोवादः • अव्ययी
भावतत्पुरुषपञ्चदशोऽद्वन्द्वौऽधिका
ररहितभूतानामपिचतुसुपेतिविधा
नात् । पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययी
भावः • उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्
पुरुषः • अन्यपदार्थप्रधानोऽव्ययी
हेः । उभयपदार्थप्रधानोऽद्वन्द्वः
इत्यपिप्राचांप्रवादः प्रायोभिप्रायः
। सुपप्रति • उभयतगहमित्याद्य
व्ययीभावे • अतिमाजादीतत्पुरु
षे • द्विवाः सपुत्रद्वत्यादिवहृत्त्री
ही • दन्तीषमित्याद्विद्वन्द्वे चाभा

समासाद्यः

वात् । तत्पुरुषविशेषः कर्मधा
रयः • तद्विज्ञेयाद्विद्युः । अनेकपद
त्वद्वन्द्वद्वहृत्त्रीद्योरेव • तत्पुरुषस्य
काविदेवेत्युक्तम् । किञ्च । सुपां
सुपातिडाशाम्नाधातुनाऽर्यातिडांति
डा । सुवन्तोनेतिचज्ञेयः समासः
पद्विधाषुधैः ॥ सुपा • राजपु
रुषः । तिडा • पर्यभूषत् । ना
म्ना • कृष्णकारः । धातुना • क
टप्रूः अज्ञसम् । तिडां • तिडा •
पिवतखादत् । तिडांसुपा • कृष्ण
विचक्षणं तियस्यांक्रियायांसाकृन्त
विचक्षणा । एहीडादयोन्यपदा
र्थे इति • मयूरव्यंसकादीपोठात्
समासः ५ समुदाये । समूहे ॥
समासज्ञः । त्रि • सम्यगासञ्ज्ञिते ।
संयुक्ते ॥
समासञ्जनम् । न • समासज्ञे । मेलने
संयोगे ।
समासज्ञिः । स्त्री • संनिकर्षे ॥
समासज्ञः । त्रि • प्रत्यासन्ने । निक
टवर्त्तनि ॥ समासोदतिस्त्र । य
दूल । गत्वर्थेतिक्तः । समासा
द्यतेस्त्रय ॥
समासज्ञान् । पुं • तुत्रे । नन्दिह
चे ॥ त्रि • समासाश्रये । समा
सविशिष्टे ॥
समासादितः । दि • आहते । प्राप्ते ॥
समासाद्यः । पि • प्राप्ये । गम्ये ।

समासाक्ति :

आप्तुं शक्ये । समासाद्यते । पद
 छ० । ऋहृलोत्थत् ।
 समासाद्या । स्त्री० समसायाम् ।
 पूरणकृतपदाकाङ्क्षायां । क
 विशक्तिपरीक्षार्थमपूर्वतयैवपठ्य
 मानायाम् । यथा । शतचन्द्रं न
 भक्तलमिति । तच्च० दामोदरक
 राघातविह्वलीकृतचितसा । हृष्टं वा
 यूरमज्ञे नैत्यादिना० सा० पूर्यते
 ॥ समासाधीयसा : ।

समासाक्ति : । स्त्री० अर्थाङ्कारभेदे
 ॥ यथा । परोक्तिर्भेदकैः शिष्टैः
 समासाक्ति : । प्रकृतार्थप्रतिपाद
 कयाकवेन० शिष्टविज्ञेयमाहात्म्या
 त्रतुविशिष्यसासर्थादिपि० यदप्र
 कृतस्यार्थसाभिधानसासमासाक्तिः
 ॥ उदाहरणम् । लक्ष्मणतुमुश
 हृष्टसंजीवसकीर्तिउल्लासि । जप
 लक्ष्मीतुष्टविरहेणैष्णवाद्बुधनाप
 सा । अत्रजयलक्ष्मीशब्दकीर्ण
 कान्वावाचकत्वं नास्ति । प्राकृत
 छसंस्कृतत्तु । लब्धात्तथाहुस्पश
 यसा : सकीप्युत्तासः । जयलक्ष्मी
 स्तपविरहेणखलुज्ज्वलादुर्वकाननु
 सेति ॥ अपथाहुस्पशंसाभप्रयुक्ती
 ज्ञासादिसाधारणविशेषणनाश्रय
 लक्ष्मीयत्तान्तोनादिकावृत्तान्तरप
 तयागम्यतइतिसमासाक्तिरलङ्का

रः ॥

समाह्वयः

समाहरणम् । न० समाहारे ॥
 समाहारः । पुं० । समुच्चये । ससमुदा
 यकरणे । एकवकरणे । यद्गुणाभि
 ज्ञानांवाच्यव्यापारेणतुद्व्यावापसम्
 लीविभुधननवद्रागीकरणे । सङ्घे
 ये । समूहे । संहतिप्रधाने वाच्ये पि
 श्रिये ॥ यथा हृष्टोपानहृष्टयाकृत्व
 चम् । शमीहृष्टमिति ॥ अत्र
 संहतिरेकत्वादेकवचनं नित्यक्रीव
 तावभवतो ॥ समाहरणम् । ह
 ज् । घञ् । सम्यगाहारे ॥

समाहितः । वि० यतात्मनि । अ
 नन्यमगसि । समाहितत्वमैका
 य्यंमनसः श्रवणादिदु ॥ समाधि
 स्थे ॥ उक्तसिद्धान्ते ॥ आहिते
 ॥ निर्विषयाहीकृते । प्रतिज्ञाते ।
 सश्रुते । अहीकृते ॥ समाधीयते
 छ । ङः । दधातेर्हिः ॥ सम्य
 गाहितः स्थिताथा ॥ सावधानि ॥
 अलङ्कारान्तरे ॥

समाहृतः । वि० समीलिते ॥
 समाहृतिः । स्त्री० सङ्घे ॥ ममा
 हरणम् । भावेक्तिन् । एककृत
 काणामनेककृतकाणांवाएकाभि
 प्रायाणांशक्यानांसमाहरणे । स
 श्रिये० सङ्घे येणप्रतिपद्यतेऽन
 या । क्तिन् ॥

समाह्वयः । पुं० आह्वये । सहारे ॥
 आह्वाने ॥ प्राणियते । पशुभिः

समिता

पञ्चभिर्वाचूते ॥ तस्यनिषिद्धत्वं
यथा । द्यूतं समाप्तयञ्चैवराजारा
द्रात्रिवारयेत् । राज्यान्तकरणादेती
होदिषीपृथिवीपिताम् । प्रकाशमे
यत्तास्त्वर्थ्यं यद्देवनसमाप्तयौ । त
थेनिर्व्यप्रतीघातेनृपतिर्धनवान्भ
वेत् ॥ अप्राणिभिर्यत् क्रियतेत
लोकियुत्मुच्यते । प्राणिभिः
क्रियतेयस्तुसविज्ञेयः समाप्तयः
॥ द्यूतं समाप्तयञ्चैवयः कुर्वात्
कारयेतथा । तानसर्वान्घातयेद्रा
जाशुद्रांश्चदिजलिद्विनद्वति ॥ स
समाप्तयन्तोऽथ । दृञ्स्पृष्टायाम्
। पुंसैतिघः । बाहुलकात्ता
त्वम् ॥

समाह्व । स्त्री० नीलिह्वायाम् । गी
क्रियालता० इ० भा० प्रसिधा ॥
समित् । अ० मिन्दायाम् ॥
समित् । स्त्री० युद्धे । आयोधने ।
रथे ॥ समयनम् । द्रुगती । सम्प
दादिजात्किप् । तुक् ॥
समितः । नि० सङ्गते ॥ सम्यक्
इयः ॥
समिता । स्त्री० नीधूमचूर्णं पिशेदे ।
मयदा० इ० भा० प्र० ॥ यथा ।
नीधुमाधवशाधौताः कुट्टिताः गी
पितासतः । प्रोक्षितायन्वनिष्प
ष्टापालिताः समितामृतेतिराजनि
धेष्टः ॥

समित्

समतिः । स्त्री० धाजौ । सम्पराये
। अभ्यामर्हे । सङ्ग्रामे ॥ समायाम्
॥ सङ्गमे ॥ साव्ये ॥ संहती ॥
सहविद्यमानामिहितैर्वामितिः
प्रमाऽस्याम् । समयनम् । समी
यविकाऽस्याम् । द्रुगती । तिन् ।
समयन्वस्थांश ॥

समितिल्लयः । पुं० घोहरौ ॥ समि
तौयुद्धेजयति । जिजये । संज्ञा
यांश्चल्लक्षणीत्यादिनाखचिमुमाग-
नः ॥ समिति'युद्धंजयतीतिवा ।
समितिनन्दनः । वि० युद्धे।त्सुके ॥
नन्दतौतनन्दनः । समितौयुद्धे
नन्दनः ॥

समिधः । पुं० बह्वौ ॥ समेति । इ
य् । समीपद्रुतिवक् ॥ सङ्ग्रामे
सम्यगेतिजयार्थमत्र ॥

समिहः । वि० प्रज्वलिते । सम्यग्
दीप्ते । समिद्धिम्नावापृतीर्जुहाती
तिवधा ॥

समिहरः । पुं० किंशुकहर्त्ते ॥

समित् । स्त्री० अग्निसन्दीपनार्थं हण
काष्ठादौ । इत्यने । एधसि । समि
न्धने । इवन् । इ० भा० प्र० ॥
समिद्धन्तेऽनया । जिह्वन्दीप्तौ
। सम्पदादित्वात्कारणे जिप् । न
क्षिपः । शीमौतकाष्टे ॥ तल्लचणं
यथा । प्रादेशनाञ्च सशिखाः स
वल्काश्चपलाशिनीः । समिधं स

समी

कल्पयेत्प्राज्ञः सर्वकर्मसुसर्वादे
 तिमत्स्यपुराणम् ॥ हृन्दोगपरिश्रि
 ष्टेपि । नाहुष्ठादधिकान्यनासमि
 त्सूक्ष्मतयाकचित् । नगिर्भुक्तत्व
 चाधेयनसकौटानपाटिता ॥ प्रा
 देशान्नाधिकानिगानतयास्त्रादिशा
 खिका । नसपचाननिर्वायान्दिमे
 पुत्रविजानतेति ॥ निपिदलचचंय
 था । विशीर्षाविद्वान्छावजाः
 सूक्ष्मादिधाकृताः । ह्रामिदष्टाद्य
 दोर्षासमिधोभैवकारयेत् ॥ अप
 दीप्रायथा । विशोर्षायुः अथक
 र्यादिद्विधापुत्रनाशिनी । पुत्राना
 शयतेपत्नीवक्रावभुविनाशिनी ॥
 ह्रामिदष्टारोगकरौविदेषकरीहि
 धा । पशुन्मारयतेदीर्घासूक्ष्माचा
 र्यादिनाशिनीतितन्वम् ॥ नवय
 हाणांसमिधोयथा । अर्कः पला
 शः खदिरस्त्वयामार्गीयपिप्लवः
 उटुम्बरः शमोदूवाः कुशासमि
 धः क्रमादिति ॥

समिधः । पुं० अस्मिन्निर्वापि ।
 अमोः ।

समिध्वनम् । न० समिधि ॥

समिरः । पुं० चायौ ॥ इ० हि० च
 न्द्र ॥

समी । स्त्री० श्रव्याम् । वीजगुप्या
 न् । समति । यम० । यप् । गी
 रादिः ॥

समीपः

समीकम् । म० साम्यरोधिके । युद्धे
 । समनम् । यम० । यनीक्षाद्य
 खेतिकन् ॥ सम्यग्यनवा । ईगत्या
 दौ । बाहुलकात्कः ॥

समीघम् । न० साङ्ख्यशास्त्रे ॥

समीघणम् । न० सम्यङ् निरूपणे ॥
 प्रोक्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेण ईक्ष्य
 दर्शनम् ॥

समीघा । स्त्री० तर्त्वे ॥ बुद्धौ ॥ नि
 भालने । समीक्षणे । दर्शने ॥
 सीमांसाशस्त्रे ॥ सम्यगीघथसन
 यावा ॥ ईक्ष् । गुरोश्चेत्यः । टा
 प् । यजे ॥

समीघ्यः । वि० समीघणीये । दर्श
 नीये ॥

समीघ्यमाणः । वि० प्रीक्ष्यमाणे ॥

समीपः । पुं० समुद्रे । अङ्गुपारे ॥
 संवन्तिथिन् । इण्० । समी
 षट्तिचट् दीर्घत्वसुधातोः ॥

समीपौ । स्त्री० मृग्याम् । एष्याम्
 ॥ धन्दनायाम् ॥ टित्वान्ङीप् ॥

समीपौनम् । न० सत्त्वे । षट्ति । त
 छ्ये । वि० तदति ॥ सम्यगेव ।
 विभाषाश्चेरदिक् स्त्रियासित्तिखः
 । समः समि ॥ शोभने ॥

समीनः । वि० समाम् । अधोष्टे
 भूते । भूते । भाविनि । समायाः
 खः ॥ मौनसहिते ॥

समीपः । वि० अश्रयहिते । निकटे

समुद्रयात्रा

समुद्रलवणम्.

समुद्रगा । स्त्री० नद्याम् ॥
 समुद्रगृहम् । न० जलयन्त्रालये ।
 फ० हारिकाघर० इ० भा० वि०
 शेषः ॥
 समुद्रचुलुक । पुं० अगस्त्यमुनी ।
 समुद्रचुलुकीगण्डूषीस्य ॥
 समुद्रदयिता । स्त्री० नद्याम् ॥
 समुद्रनवनीतम् । न० पौयूषे ३ च
 न्द्रे ॥ समुद्रनवनीतमिव ॥
 समुद्रनेमिः । स्त्री० समुद्रमेखला
 याम् । भूमौ ॥ समुद्रोनेमिरि
 वनेमिरस्याः ॥
 समुद्रफलम् । न० अश्विफले ।
 औषधविशेषे ॥ तद्गुणायथा ।
 फलं समुद्रकटूपाकारि० वाता
 पङ्गुभूतनिरोधकारि । विदोष
 दावानजदोषहारिकामयभान्ति
 निरोधकारीतरा० नि० वण्टः ॥
 समुद्रफेनः । पुं० फेने । अश्वि
 कफे । शिखरीरे ॥ समुद्रफे
 नश्च प्योलेखनः शीतलः सरः ।
 कषायोविपपित्तघ्नः कर्णरक्तफट्ट
 जघ्नः ॥
 समुद्रमेखला । स्त्री० भुवि । प
 चलायाम् । विश्वम्भरायाम् ॥
 स्थिरायाम् ॥ समुद्रमेखलाय
 स्याः ॥
 समुद्रयात्रा । स्त्री० घातेनसमुद्रग
 मने । समुद्रयात्रादयः क्ली

निविहायथा । समुद्रयात्रास्त्रीका
 रः कमण्डलुविधारणम् । वि
 जानामसवर्णासुकन्यासूपयमस्तथा
 । देवरेणमुतौत्पत्तिर्मधुपर्कंपरी
 र्वाधः । सांसादनंतथायात्रे वा
 नप्रस्थानमस्तथा ॥ दत्तायाश्चैव
 कन्यायापुनर्दानंवरश्च । दी
 र्वाकालं ब्रह्मचर्यं नरमेधाप्रमेधकी
 ॥ महाप्रस्थानगमनं गीमेधस्तथा
 मखः । इमान्धर्मान्कलियुगेव
 ष्यानादृमं नोपिषद्वतिष्ठन्नारदी
 यम् । अपिच । एतानिस्त्रीक
 गुणार्थे क्लेशरादौमहात्मभिः । नि
 वर्तितानिकर्माणि व्यवस्था० पूर्व
 कंतुधैरित ॥
 समुद्रयानम् । न० घाते । बहिर्
 ॥ यथा । समुद्रयानेरत्नानिमहा
 मूल्यानिसाधुभिः । रत्नपरीज
 क्थैः साहं मानयिष्ये बहूनिचेतिव
 राहपुराणम् ॥
 समुद्रयात्री । वि० समुद्रेवजिवा
 दिनाहीपान्तरगामिनिजमे ॥ स
 मुद्रयात्रीवन्दीचतैलिकः कूटका
 रकः इतिमनुः ॥ समुद्रयात्रि
 भिः सार्द्धं सविदंसूच्यानिर्गतत्र
 तिवराहपुराणं ॥
 समुद्ररसना । स्त्री० पृथ्व्याम् ॥
 समुद्रोरसनाकाशीयथाः ॥
 समुद्रलवणम् । न० कडकी । चिकू

समुन्दनम्

समुल्लिखन्

टे । सामुद्रे ॥ समुद्रलज्जलवणम् ।
 समुद्रलज्जलज्जलवणं वा ॥
 समुद्रवज्जिः । पुं० वाडवे । वड
 वानले ॥
 समुद्रविजयः । पुं० वृत्ताहं तुपितरि ॥
 समुद्रसिन्धुसङ्गमः । पुं० । तीर्थं
 विशिष्ये ॥
 समुद्रसुभगा । स्त्री० गद्गाशाम् ॥
 समुद्रा । स्त्री० शब्दाः ॥ शब्दाः ॥
 समुद्रान्तम् । न० आतौफलैः ॥ अ
 व्यावसाने ॥
 समुद्रान्ता । स्त्री० तुण्डिकीर्याम्
 कार्पास्याम् ॥ समुद्रोन्तोयस्याः ॥
 यथा । सुद्रयासफवत्मानान्तः
 समीपेयस्याः । आच्छादकत्वात्
 ॥ दुराणभायाम् । यासि । यथासि ॥
 समुद्रोन्तोऽस्यस्याः । अर्गंथाय
 च् ॥ समुद्रोन्तोऽशावा ॥ मरु
 न्मालायाम् ॥ पूजायाम् ॥ स
 मुद्रोन्तोऽस्याः ॥
 समुद्रास्वरा । स्त्री० पृथिव्याम् ।
 अथलायाम् ॥ समुद्रोस्वरवसनं
 यस्याः ॥
 समुद्रायणा । स्त्री० भद्राम् । स
 रितः । समुद्रोऽवनंगतिर्यस्याः ॥
 समुद्रारुः । पुं० याज्ञविशिषे ॥ से
 तुपत्ये ॥ तिमिहिले ॥
 समुद्रेशः । पुं० प्रादुर्भावे ॥
 समुन्दनम् । न० पार्श्वभावे । तिसै ।

सौमे । उन्दी० छट् ॥
 समुद्रः । वि० आर्द्रे ॥ समुन्नतिः ।
 उन्दी० अकर्मकत्वात्कार्त्तरितः ।
 नुद्विदितिपद्येनत्वम् । सन्वयुन्न
 त्तिन्नं वा ॥
 समुन्नतः । वि० समुन्नद्वये ॥
 स्तम्भविशिषे । इ० धरणिः ॥
 समुन्नतिः । स्त्री० समुच्छये । उक्ते
 ये ॥ अतिशयो ॥
 समुन्दधः । ति० समुत्तुति ॥ प
 शिद्धतन्वन्त्ये ॥ नर्विंशे । दृष्टे ॥
 कर्ध्वंशये ॥ प्रभौ ॥
 समुन्नयः । पुं० समुच्छये ॥
 समुन्नाहः । पुं० उच्छ्राये ॥
 समुपक्रमः । पुं० आरम्भे ॥ समुपक्र
 मत्वम् । क्रमु० । घञ् ॥
 समुपजीवम् । अ० आनन्दे । कल्या
 णार्थे ॥ समुपजीवयन् । लुपीप्रौ
 तिसिषनयोः । अम्प्रत्ययः ॥
 समुपश्रितः । वि० प्राप्ते ॥
 समुपेतः । वि० सम्प्रप्रे ॥
 समुपेयिधान् । वि० सन्वयुपगते ॥
 समुपसन् । नि० सन्वयुप्रासद्युक्ते ॥
 यथा । दरश्मत्समुपसद्दनकान्ति
 प्रूरान्तोर्भयान्तिविभिर्जिताननि
 यमूर्ध्वयलीगरान् । विदिञ्जसयच
 न्दिशापयचमत्कृतिं तन्तोतनीतु
 अमर्तनोः सपदिशन्तनोरङ्गना ॥
 समुल्लिखन् । वि० पादादिभाभूमि

सम्बद्धः

खननकर्त्तरि ।
 समुल्लेखः । पुं० सम्यक्कथने । सम्यगु
 च्चारणे ॥
 समृष्टः । वि० पुञ्जिते । भुज्ने ॥ स
 योजाते ॥ अनुप्युते ॥ शोधिते
 ॥ दमिते ॥ ऊढे ॥ विशाहिते ॥
 समूहः । पुं० अग्निवोनी । हरिण
 प्रमेदे ॥ शोभनायूक्तश्च ॥
 समूलः । वि० सप्रमाणके । मूलस
 हिते । मूलेनसहस्रत्मानद्रति
 तया ॥
 समूहः । पुं० व्यूह । सन्दोहे । ब्रजे
 । समुदाये ॥ समूहरे ॥ ऊह
 वञ् ॥
 समूहचारः । पुं० चारभिकुरञ्चै ॥
 समूहगन्धम् । न० जयादिनि । गन्धा
 व्यः ।
 समूहनी । स्त्री० ऊहन्याम् । सम्भा
 कान्याम् ॥
 समूहितः । वि० एकवोक्तते ॥
 समूह्यः । पुं० यज्ञाग्नी । परिचा
 य्ये । उपचाय्ये ॥ समुह्यते । समू
 ह्यतेया । दहप्रापणे । ऊहवितर्के
 वा । अग्नीपरिचाय्योपचाय्यसमू
 ह्याद्भूतिसाधुः । अग्निधारणार्थे
 स्थलविशेषे ॥
 सम्बद्धः । वि० अधिकदर्धे । सम्ब
 द्धियुक्ते ॥ सम्बुधोतिस्त्र । ऋधुह
 दर्धौ । अकर्मत्वत्कार्त्तरिक्तः ॥

सम्पत्तिः

सम्बद्धिः । स्त्री० महदर्धौ । एधाया
 म् । धनसम्पत्तौ । अपेक्षितार्थस
 म्पत्तौ ॥ समर्द्धनम् । ऋधु० ।
 क्तिन् ॥
 समेताः । वि० मिलिते । संयुक्ते ॥
 यथा । श्रीनाथेनसमेताःस्वच्छन्दंक्रु
 केनिमित्ति ॥ अपिच । नामसमेत
 क्ततसक्केवंदादयतेमृदुवेष्टुमिति ॥
 समेत्त्व । अ० मिलित्वेत्त्वर्थे ॥
 समेधितः । वि० सम्यग्बधिते ॥
 समोदकम् । न० मधिताधाम्बुदधिनि
 । उदश्रिति ॥ सममुदकयस्त्रिन् ॥
 समीसा । पुं० खनाग्नेवलीकाभाषा
 याम् । सूदशास्त्रे चप्रसिद्धेखाद्यवि
 शेषे ॥ निर्माणप्रकारायथा । मण्ड
 कस्यकृतापट्टोपूर्येनप्रपूरिता ।
 वैद्यशृङ्गाटकाकारंसम्बलित्येत्क
 निष्ठया । हृतेपचेत्समीसेतिनाम्नो
 षष्टोतिसूपकः ॥ सुरच्यंवातनिदु
 ल्यंइष्य पितापष्टगुरु । विक्रियोत्र
 गुणोयोहिमांसमेदात्सजायते ॥
 सम्पत्तिः । स्त्री० विभक्तीत्कर्षे । ल
 ष्ययान् । सम्पदि ॥ साक्षिगानपत्नी
 यथा । ईशानपत्नीसम्पत्तिः पूजिता
 चसुरैर्नरे । सर्वलीकादरिद्राश्ज
 गत्सुचमयादिनेतिभागवतम् । इ
 ष्टप्राप्तौ ॥ सम्पदनमनयोवा । प
 दगतौ । जिवाह् । क्तिन् । सुतौ ।
 ऋद्धिनामोपधी ॥ गुणोत्कर्षे ॥

सम्पत् द०

सम्पत् द० ; स्त्री० भूती ॥ गुणोक्त
 र्णं ॥ हारमेदे ॥ सम्पदनमनयाथा
 । पद० । सम्पदादित्वात्क्रिप् ॥
 अथसम्पदवच्यन्ते स्वलोकात्मिका
 मर्थः । मष्टतद्विज्ञानसम्पत्तया
 प्राप्यमहाफलम् ॥ इतीयताराया
 म् ॥ वासनासक्ततौशरीरारम्भा
 खेपुण्यादिकर्मभिरभिव्यक्तायाम्
 । साद्विधा । दैवी० आसुरीति
 मेदात् । अनयोपिस्त्वारस्तुभगव
 द्गोतायांविडशाध्यायेयथा । शोभग
 यानुवाच । अगर्थसत्त्वसंशुचिर्जा
 नयोगव्यस्थितिः । दानं दमस्यस्र
 खस्त्राध्यायस्तपश्चार्जवम् । अहि
 ससत्त्वमक्तीधक्ष्यागशान्तिरपैशु
 नम् । दयाभूतेष्वलोलुप्यमादेय
 स्त्रीरचापलम् ॥ तेजः क्षमाधृतिः
 शौचमद्रोहानातिमानिता । भव
 तिसम्पदं दैवीमभिजातस्य भारत
 ॥ दक्षोदर्पोभिमानशक्तीधः । पाव
 प्यमेववच । अज्ञानस्त्राभिजातस्य
 पार्थसम्पदमासुरीम् ॥ दैवीसम्प
 द्द्विमेवायनिषन्धायासुरीमता ।
 साशुचः सम्पदं दैवोमभिजातीसि
 पाण्डव ॥ दौभूतसगोलोकेस्मिन्
 देवसासुरएवच । दैवीस्तरयः
 प्रोक्तसासुरपार्थमैशुशु ॥ प्रवृत्ति
 स्तनिवृत्तिस्त्रजनानविदुरासुराः ।
 नमोचंनानिवाचानसत्त्ववैपुधि

सम्पत् द०

द्यते ॥ असत्त्वमप्रतिष्ठन्ते जगदाह
 रनीश्वरम् । अपरस्परसम्भूत कि
 मन्वत्यत्कामहेतुकम् । एतां हृष्टि
 मयष्टभ्यनष्टात्मानोऽल्यबुद्धयः ।
 प्रभवन्त्युयक्षमांषः । जयायजगतीऽ
 षिताः ॥ काममाशिव्यदुष्पूरं दम्भ
 मानमदान्विताः । मिहाद्दृष्टीत्वा
 ऽसदृयाज्ञानप्रवर्त्तन्ते ऽशुचिज्जताः
 ॥ १० ॥ चित्तामपरिनेयाष्टप्रलया
 स्तामुपाश्रिताः । कामोपमेगपर
 माएतश्चदितिनिश्चिताः । आशा
 पाशशतैर्वन्धाः कामक्रीधपराय
 णाः । ईदन्तं काममेवाधर्मन्वाये
 नार्थमश्नयान् ॥ इदमद्यमयालब्ध
 सिद्धं प्राप्स्येमनैरवम् । इदमस्ती
 दमपिमेभविष्यतिपुनर्जनम् ॥ अ
 सीमयाहतः शत्रुर्हनिष्येचापरा
 नपि । ईश्वरैः समहं भोगीसिद्धी
 चंफलवान् सुखी ॥ आल्येभिजन
 बानस्मिकोन्त्यास्तसदृशिसया । य
 ल्लेदास्यामिमोदिव्यङ्ग्यज्ञानविनी
 षिताः ॥ अनेकचित्तविभ्रान्तामो
 हजालसमाहताः । प्रसङ्गाकाम
 भोगेषुपतन्निनरकेऽशुचौ ॥ आस्त
 सन्नादितास्तव्याधनमानसदान्वि
 ताः । यजन्ते नामयज्ञैस्ते दम्भे ना
 विधिपूर्वकम् ॥ अहङ्कारबलं द
 र्पं कामं क्रीधसंश्रिताः । ममात्म
 परदेहेषुप्रविष्टन्तेऽभ्यसूयकाः ॥

सम्प्रदाय :

सम्प्रदाय : । पुं० गुरुपरमपरागतस
दुपदेशे । अस्माये ॥ आगमोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायाद्यथा । श्रीशिवउवा
च । वैखान ; सोमवेदादीश्रीराधो
वक्त्रभीतया । गोकुलेशीमहेशानित
याहन्दावनीभवेत् ॥ पाञ्चरात्रः म
सुमः स्थात्पठः श्रोतौरवेष्वावः
। रामानन्दोहरिव्यासौनिश्चार्कश्च
महेश्वरि ॥ ततोभागवतोदेविदश
मेदाः प्रकीर्त्तिताः । शिखीमु
रुडीकटोचैवद्विचिदगुह्यीक्रमेष्वच ॥
एकदशहोमहेशानिवोर्यैः सद्यैवच
। सप्तमाशुपताः प्रोक्तादशधाथे
ष्वाशमताः । एतेषांशसनदेवि
शुशुयलेनशाम्भवि । विवेष्टिसर्गसं
व्यप्यथस्तुष्टिसर्वेष्वचः ६ शैख
नसादिदोकाद्यैर्भूषितः स्मार्त्तवै
ष्वावः । श्रीराधावक्त्रभदेविशुशुय
लेनशाम्भवि ॥ शैष्वावाचारनिर
तैःविष्णुतन्त्रैकपारमः । अनन्यचे
ताः शान्तात्माविष्णुचिन्तापरायण
॥ श्रीराधावक्त्रभोदेविने कुलेशंशुशु
प्रिये । नानाभूषणसम्पन्नोनाना
सुगन्धिभूषितः । गणकुलप्रीण
दिताकैलिकृष्णस्वरूपधृक् । शरीर
मर्थप्राणांशतन्निवेदनकारकः ॥
अनाः शक्तिपरोदेविकृष्टवैष्वावश्च
पधुक् । गन्धर्वाचारनिरतैलतावे
ष्टनतापरः । सम्प्रदायोनीकुले

सम्प्रदाय :

शः सर्वसिद्धिकरीभुवि । हन्दाव
नाख्यदेविशुशुयलेनसाम्प्रदाय
॥ विगताशः प्रसन्नात्माविष्णुभक्ति
परायणः । कामिनीसङ्घपल्लिव
नक्रोडाधिनादधुक् ॥ सौगन्ध्य
भूपिततनुः स्वौध्यागैकपरायणः
। विष्णुसारुद्यतत्वज्ञः प्रोक्तीहन्दा
वनीशिवे ॥ पाञ्चराधोमहेशानित
धैश्वीरवैष्वावः । पूर्णमेवमहेशा
निकोर्त्तितः परमेश्वरि ॥ राशक्ति
रितविख्यातामः शिवः परिको
र्त्तितः । तदानन्दोशान्तिचित्तप्र
सन्नात्माविचारधृक् ॥ सर्ववसम
रूपशरामानन्दोमकीर्तितः । हरि
व्यासमहेशानियथावदधधारय ॥
पापसंहरणाशक्तीविष्णुभक्तोजिते
न्द्रियः । यमादिनिधमैयुक्तोभक्त्या
चारपरायणः । खोपयोगफलया
शीपरकाव्यपरायणः । हरिख्यासो
महेशानिशिवभक्तिसरूपधुक् ॥ नि
म्बार्काख्यसम्प्रदायंशुशुयलेनसा
म्पतम् । निष्कार्त्तनक्रमासक्तः
स्वतन्त्रैकपरोरुणः ॥ पाञ्चपूजा
दिनिरतीनान्यभक्तः प्रसन्नधीः ।
चार्यपदान्वितः स्वच्छः स्वच्छन्दा
चरतत्परः ॥ स्वदन्तस्मार्त्तविहे
धीनिम्बार्कोभगवान्हरिः ॥ अथ
भागवतदेविकथयामिशुशुयप्रिये ।
विष्णुभक्त्येकदिपुण्योविजितात्मा

सम्प्रयोग :

प्रसन्नधीः ॥ स्मार्तगर्भान्वितीदेषि
 तदन्वाधारतत्परः । आर्यपदान्वि
 तीदेषितयः स्वरूपवैशधृक् । शीवङ्गे वी
 तस्यसङ्घातपुनः स्नानपरायणः ।
 केवलविष्णुतत्त्वज्ञ प्रीक्तोभागवतः
 शिवे ॥ इतिश्रीभक्तिसङ्गमतन्त्रे १
 खण्डे ८ पटलः ॥ सप्तपुराणोक्ता
 वैष्णवसम्प्रदायभेदा यथा । श्रीम
 न्नारायणोत्रज्ञानारदेव्यासएवम् ।
 श्रीलक्ष्मणपद्मानभे । नृहरिर्माधवस्त-
 या ॥ अष्टोभाजयतौर्षसंज्ञानसि
 न्धुसंज्ञानिधि । विद्यानिधिसराज
 न्द्रोत्तयधर्ममुनिस्तथा । पुरुषोत्त-
 मोत्रसंज्ञोव्याससौम्यमुनिस्तथा ।
 श्रीमार्जुनोपनिषत्तः श्रीमान्माधवेन्द्र
 पुरिस्तथा ॥ सम्प्रदायविधीनायम
 न्हास्तो निष्कलामताः । अतः क
 लौभविष्णुन्तिचत्वारः सम्प्रदायि
 नः ॥ श्रीमार्जुनसुव्रतसकावैष्णवा ।
 क्षितिपावनाइति ॥ सम्प्रदानम् ।
 ङुदाञ् । घञ् । आतइतियुक् ॥
 समाधारणम् । न । विचारे । सम्प्रश्रे
 सम्प्रधारणा । स्त्री । लघिज्ञानुचितनि
 रुषे । समर्पणे । इदमुचितमेवेति
 नियये ॥ सम्प्रधारणम् । धृञ् ।
 यन्तः । व्यासितियुक् ॥
 सम्प्रयोगः । पुं । विद्यारणे ॥
 सम्प्रयोगः । पुं । रवे । निधुनने ॥
 ॥ अन्वितौ । सस्वन्ते ॥ कामर्थे ।

सम्पुङ्गः

वशीकरणादिकर्मणि ॥ चि० प्राधि
 ते ॥
 सम्प्रयोगी । पुं० कलाकेली । कामी
 कामुके । सम्प्रयोजने ॥
 सम्प्रश्रः । पुं० सम्प्रधारणे ॥
 सम्प्रसादः । पुं० सुपुसिस्थाने ॥ स
 न्यक्प्रसौदव्यस्त्रिन । घट्टञ् । घ
 ङ् । विदुषि ॥ प्राथे ॥
 सम्प्रसाधनम् । न० पवित्रीकरणे ॥
 श्रीभाजनके ॥
 सम्प्रहारः । पुं० गतौ ॥ युटे । रणे
 सम्प्रहरणम् । इञ् । घञ् ॥
 हनने । इतिधरणि ॥
 सम्प्रहृष्टः । चि० पुलकिते । पुलकि
 तगावे ॥
 सम्प्राप्तः । वि० समागते ॥ सम्यक्
 प्रकारेणप्राप्तः ॥
 सम्प्राप्तिः । स्त्री० सम्यक्प्रापथे ।
 सम्प्रीधः । पुं० नियोगे । विधी ॥
 सम्प्रपथः । पुं० एकीभाषिनेतरतरघ
 नीभावे ॥ व्यामिश्रणे ॥ महापुरे ॥
 वारिपुरे ॥ प्रलये । सङ्घोभे । ल
 ज्जते ॥ यथा । मेघः सम्प्रयते ॥
 सम्प्रपथनम् । मुञ् । षट् । दीरम् ॥
 सम्प्रपथतेवा । गथाद्यञ् ॥
 सम्प्रपथोपलः । पुं० चन्द्रकांति ॥
 सम्प्रकृतः । पुं० सेधि ॥
 सम्पुङ्गः । चि० विकथे । विकसि
 ती । प्रमुङ्गे ॥ सम्प्रकलति । छिफ

सम्बन्धः ।

लाक्षिकरणे । ज्ञोतः क्तः , आदि
तश्चेतोडभावः ॥ उतफुल्लसम्फु
वोरुपसह्यानमिति • तस्यलजः ॥

सम्बन्धः । वि० पंधनविशिष्टे ॥ सम्बन्ध
प्रकारेणवधः । सम्बन्धयुक्ते ॥ सं-
वदुध्यतेऽत्र । वध० । क्तः ॥

सम्बन्धः । पुं० समृद्धौ । न्याये । इत्य
जयः ॥ स वेगादी ५ आदिना •
समपावस्तादात्तम् विषयविषयिभा
वश्चेतिगृहाण ॥ सम्बन्धे ॥ सचत्रि
विधः ; विद्याजिवानिजः प्रोति
जश्चेतिभेदान् ॥ संसर्गं ॥ यथा ।
एषापदार्थेऽपरपदार्थसम्बन्धः सं-
सर्गमयं दयाभासते • सच • प्रतिषे
न्यनुयायाधाराद्येवविषयविषयि
भावादिरितिप्रथमव्युत्पत्तिवादीय
गादाधरी ॥ सम्बन्धोवहुविधीजन्य
जननासैव्यसैरुपबोधवैधकप्रतिपा
द्याप्रतिपादकादिभेदान् ॥ प्रश्ने
षि ॥ संज्ञेषि ॥ पद्यार्थे ॥ तृतीया
नुरन्धे ॥ यदावेदांतिनांप्रत्यम्ब्र
णोरेकाप्रमेयस्य • तत्रप्रतिपादकीप
निषत्प्रमापस्यच • बोध्यवैधकभा
वलक्षणः सम्बन्धः ॥ सम्बन्धरथे ॥
यथा । पदयोः सामानाधिकरन्ध्रम्
पदार्थवैविर्गैपथविशिष्यभावः •
प्रत्यगात्मपदार्थैर्लव्यजवणभाव
श्चेति । सद्दुःखम् । सामानाधिक
रण्यस्यविशेषण विशेष्यता । लक्ष्य

सम्बन्धोद्भवम्

राक्षससम्बन्धः ; पदार्थप्रत्यगात्मना
मिति ॥ दायविभागीपयोगिनि ।
सद्विधिः । यथा । सम्बन्धोद्वि
धोक्षेत्रोद्विवाहाज्जन्मनक्षया । त
वीहाहिकसम्बन्धादपरोऽवलवसर •
इति ॥ बन्धनम् • बन्धः । यन्त्रे
हंलक्ष्येतिवञ् । सम्बन्धवन्धः ॥
यावत्तः कुरुतेजन्तुः सम्बन्धान्
मनसः प्रियान् । तावन्तोऽस्मिन्निख
न्वन्तेऽदृश्येतिशक्यइयः ॥ स्रदेइम
पिजोवैयंमुक्तायासिकुक्षिप्रहरि ।
स्तीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्धः कीन
ऐतुना ॥ वि० शक्ते ॥ हिते ॥ स-
म्बन्धते । कर्मविषयञ् ॥

सम्बन्धी । वि० सम्बन्धविशिष्टे । गुण
वति । संयुक्ति । मातृपत्ने । पुत्र-
शुरादौ । जामातृश्यालकादौ ॥
सम्बन्धोऽस्यास्ति । इति ॥

सम्बरः । पुं० दैव्यविशिष्टे । हरिणवि
शिष्टे ॥ मध्यभेदे ॥ शैतप्रभेदे ॥
किनान्तरे ॥ सेतौ ॥ न० सलि-
लि । जयि ॥ धौवन्नराविशिष्टे ॥ स
यमे । संबयति । पस्वसम्बन्धे ।
वाहुलकादरन् ॥

सम्बरारिः । पुं० ननसिद्धी । कामदे
वे ॥ सम्बरस्रदेऽत्र • विशेषस्रधरिः ॥
सम्बरी । स्त्री० भ्रतमून्याम् ॥ शम्बर्या
म् ॥

सम्बरोद्भवम् । न० गडलवथे ॥

सम्बोधनम्

सम्बलः । पुं० न० प्राथिधे ॥ जले ॥
सम्बलकृतम् । वि० सम्बलकृते । दि
तोयाकृते । सम्बलते । सम्बल-
त्ये । अर्थः । अथ । सम्बलकृत
म् । अर्थितकचित् ॥

सम्बाधः । पुं० सहटे ॥ भगे । यो
नौ ॥ भये । सम्बन्धाधन्तेऽथ ।
बाधुल्लोडने । अलक्षितघञ् ॥ अ
न्वीत्यपीडायाम् ॥ सम्बाधनम्
। भाषिघञ् वा । सम्बाध्यतिधा । घ
ञ्प्रत्ययापिबिज्ञेपनिघ्नत्वम् ॥ सम्बा
धननुवर्त्तन्तइतिभाष्यप्रयोगाद्विष्य-
ते । सम्बाधं हृदपितइभूवत्स्मै
तिभाषः ॥

सम्बाधनम् । न० हाः सद्ने ॥ शू
लाये ॥ द्दारपाले ॥ इतिमोडि
निवार ॥

सम्बुधः । वि० सम्बुद्धरति ॥
अर्थपाठजन्तः । यथा । अने
नाज्ञायकल्पेनधर्मानुधीगपनीपमा
न् । ज्ञेयोऽभिद्वेनसम्बुद्धस्य ।
बन्दिपदावरम् ॥ सप्तति । पुं०
बुद्धे । समन्तभद्रे । सुगवे ॥
सम्बुधिः । स्त्री० सम्बुद्धौ ॥
सम्बोधनप्रथमाथाएकवचने ॥

सम्बोधः । पुं० सम्बुद्धे ॥ सम्बो
धने ॥

सम्बोधनम् । न० शामन्ते ॥ अभि
सुखोत्तरणे । अन्यत्रव्योपलक्ष्य ॥

सम्भारः

कार्यान्तरेनियोजनार्थमासिमुच्यधि
धाने ॥ यद्यो हृदेषदक्ष हृदयोऽति
व्याकरणम् ॥ हृदयं हृदये हृ
फलं इत्यादावचितनेतूपचार ॥
सम्भक्तिः । स्त्री० संभजने ॥ भज
तिन् ॥

सम्भली । स्त्री० कुट्टन्याम् ; सम्बल्
नार्थ्यन्यपतिसङ्ग भजते । भजपरि
भाषणे । पचाद्यच् । गौरादिः ॥

संभवः । पुं० इतो । कारणे ॥
सम्भवत्पञ्चात् । अन्तर्निष्पन्ना
रक्तवृत्तधिकारादपादानार्थं बृहदे
रपुं० उत्पत्तौ ॥ सैनके । आधिप
त्याधारानतिरिक्तत्वे । आधाराधि
येकस्युत्थे । भूयः सङ्घाराधीन
ज्ञाने ॥ यथ सम्भवतित्राक्षणे
विद्यासंगमतिः सङ्घसंगतम् । यथा
खार्थं द्रोपाठकप्रत्यायवगनः ॥ वि
पत्तौ । स्त्रे षष्ठासमीचीनं भवनम
स्य । समोवीनामधीनान्नाशेति
वा । धर्मसंस्थापनोर्थायसंभवा
मीतिवचनात् ॥ उत्पत्ते । संभ
वति । भू० । पचाद्यच् । सद्दे
धि ॥ अपाये । भनत्कल्याहं
न्तरे ।

सम्भारः । पुं० सम्भृतौ ॥ सङ्घे ।
गर्थे । सम्भियति । अङ् ० ।
अन्तर्निष्पत्तिघञ् । साधने । उ
त्तरणे ॥ सर्वपूषत्वे ॥

सभिन्न :

सम्भावनाम् । न० शतघृत्कपर्पवा
 शनायाश्चुक्ती ॥ यथा अपिस्तु
 याद्विष्णुम् । यथावाङ्मनसगीच
 रंविष्णुमपिस्तुयादित्त्वधिकीक्तिः ।
 एतादृशस्यान्वदीयस्तन्नेसामर्ध्यम
 स्त्रीत्त्वदक्किंयक्तव्यमितिभावः ॥
 सम्भाव्यते । यत्नः । यथासशब्दो
 युक् । सम्भावन० क्लिवासुयोग्य
 ताध्यवसायइतिमुग्धविधव्याकरण
 म् ॥ अलङ्कारविशेषि ॥ यथा । स
 म्भावनंयदीदं ह्यादिस्त्वूरेन्यस्त्रमि
 द्धये । यद्विषेधोभवेद्वक्ताकथिता
 श्चुमुंशोस्तव ॥

सम्भावना । स्त्री० शोभ्यतायाम् ।
 सम्भावनायः । वि० सम्भावनाया
 र्थे । संभाव्ये ॥

सम्भादितः । वि० मानिते । वट्टमो
 नंप्राप्ते । पूज्यताम्प्राप्ते । बहुम
 ले ॥ यथा । भूत्वाभावेभक्तिमरणं
 किन्तुसम्भावितानामिति ॥ चि
 न्तिते ॥

सम्भाव्यः । वि० सम्भावितुंयोग्ये ।
 सम्भावनौघे ॥

सम्भाषणम् । न० आभाषणे ॥ सम्पू
 र्णंहावेर्लुट् । नन्नेष्वाशुच्यधा
 र्मिकेः सहसम्भाषित ॥

सम्भाषा । स्त्री० सम्भाषणे ॥

सम्भिन्नः । वि० संयुक्त ॥ सरुंशु
 भित्ते ॥ सम्यग्भेदविशिष्टे ॥

संभृति :

सम्भृतिः । पुं० जनितरि ॥ यजमाने
 ॥ सम्भ्रयति । भू० । विप्रसम्भ्रयो
 ह्रूसंज्ञायामितिङ् ॥

सम्भृतः । वि० उत्पन्ने ॥ सम्भवति
 स्म । भू० । क्तः ॥

सम्भृतविजयः । पुं० श्रुतकीर्णसं
 ज्ञकेषुदूधविशेषि ॥

सम्भृतिः । स्त्री० शिरश्चगर्भाध्यायां
 देवतायाम् ॥ सम्यग्भृतिरैश्व
 र्यंयस्याः । सम्भ्रवनंवा०
 सम्भृतिः । सम्भ्रयामात्रे ॥ यथा ।
 कामान्नातापिताचैनंयदुत्पाद्य
 तौमियः । सम्भृतिंश्रुतांश्रिया
 द्यद्योनावभिजायतइतिमनुः ॥
 यद्योनीमात्कुचावभिजायतेचङ्गप्र
 त्यङ्गानिलभते । तत्तत्तस्यसम्यमा
 चंपञ्जादिमाधारणं । यतः । आ
 चार्थस्त्वस्ययांजातिंविधिवद्वेदपा
 रगः । उत्पादयतिताविव्यासासा
 च्यासाऽकाराऽमरेतिमनुः ॥

सम्भूयसमुत्पन्नम् । न० मिलित्वैक
 मख्यावणिगादौर्नाकर्मकरणे ॥ आ
 दिनानटनत्वाप्रभृतयोऽप्यन्ते ॥
 तत्तुविधादपदविशेषः ॥

सम्भृतः । वि० सम्पादिते । संहते
 ॥ पूर्ये ॥ सम्यक्पुष्टे ॥ जनिते
 ॥ सम्यक्प्रभारि । भृञ् । क्तः ॥

सम्भृतिः । स्त्री० सम्भारि । सम्यक्
 पोषणे ॥ सम्यग्भरणे । सम्यग्धा

सम्भ्रम.

रणे ॥

सम्भ्रदः । पुं० सिन्धुसङ्घने । सरितो
मिधः सङ्घने । नदीनां योर्नदी
समुद्रयोश्चनेलवी ॥ सन्निधाने मि
लन्यत्र । भिदिरु० । हणथेतिघ
ञ् ॥ स्फुटने । सङ्घे । मीलने ॥

सम्भोगः । पुं० भोगे । रते । निधुव
ने । सुरते ॥ स्त्रीणांसम्भोगएवमण्ड
नम् । तद्भावेसर्वमण्डनस्याश्रम
ण्डनत्वम् । जिनयासने ॥ शृण्डा
याम् ॥ हर्षे ॥ शृङ्गारविशेषे ॥ त
ल्लचषंयथा । दग्गंस्पर्गनादीनि
निषेवेतिविलासिनौ । यचानुरक्ता
यन्थोन्यंसम्भोगः समुद्रोद्धतइति
साहित्यदर्पणम् ॥

सम्भोगी । पुं० केलिनागरे ॥ वि० स
म्भोगयति ॥ सम्भोगीविद्यतेऽप्य ।
इति ॥

सम्भोजनी । स्त्री० दङ्गुपुरुषभोजना
त्मिकायां गीठाम् ॥ यथाहसनुः ।
सम्भोजनीसाऽगिहितापैशाचीदधि
पादिलैः । दृष्टैशस्तीतुसालोके
गीरन्धेवैक्ष्विष्मनीति ॥ सहमुच्य
तेयथा । भुज० । ख्युट् । ङीप् ।
दक्षिणादानक्रियेत्वर्षः ॥

सम्भोज्यः । वि० सम्भोजयितव्ये ॥

सम्भ्रमः । पुं० भयादिजनितस्वराया-
म् । सवेगे ॥ साध्यसे । भये ॥

आदरे ॥ अप्राप्तप्राप्तौ हि सम्भ्रमो भ

सम्भाष्यः

वचनानुप्रकामस्य ॥ सम्भ्रमणम् ।
भ्रसुचनवस्थाने । भावि० घञ् । ने।
दात्तोपेच्छद्दृधिः ॥ महाभ्रमे ।
सूत्रे ॥ इत्यजयपालः ॥

सम्भ्रान्तः । वि० संविभ्रमे ॥

सम्भ्रतः । वि० निर्धोक्ते ॥ अनुभ्रमे ।

सम्भ्रानभाजि । महाजनाङ्गीकृते ॥

सम्भ्रतिः । स्त्री० अभिलाषि ॥ धनु
ज्ञायाम् ॥ अभिप्रायस्त्वर्षाधनि ॥
पूजलमे ॥ यथा० देवदेवन्धोसि ।
अतथांस्वादेरामन्तितस्त्रे तिसन्मती
द्वित्वम् ५ ।

सम्भ्रदः । पुं० हर्षे । वि० तद्वति ॥
मदीहर्षे । प्रभदसन्धदौ हर्ष इत्यप् ।

सम्भ्रदः । पुं० सम्बाधि । परस्परपी
डायाम् । भीड० इ० भाषा० प्र० ।

सम्भ्रदंजः । पुं० गन्धप्रभेदे ॥ यथा ।
सगन्धकरवौबिस्वगन्धनीतिलञ्चं त
था । प्रभृतीर्भारसीयोऽसीनिष्पोड्य
परिच्छते । ससम्भ्रदोद्गवोगन्धः ।
सम्भ्रदंजद्वतीष्यतइति ॥

सम्भ्रादः । पुं० मत्स्यविशेषे ।

सम्भ्रानमः । न० समादरे । गीरके ।
यथा । सम्भ्रानाहाहागोनित्यमुदिजे
तविषादिव । अन्तस्त्रेयथाऽऽड्-
घेदयमानत्तुसर्वतः ॥ इति ॥

सम्भ्रानितः । वि० समाहते । गीर
विते ॥

सम्भाष्यकः । वि० सम्यङ्माजंन

सम्मुखः

वार्त्तरि ॥

सम्मुखानम् । न० संशुद्धौ । सं
शोधने । मत्सापनयने ॥ सम्यङ्-
माख्यानम् ॥

सम्मुखानी । स्त्री० शोधन्याम् । बर्ह
न्याम् । साधनी० बटनी० इ० भा० ॥
सम्मुख्यतेऽनया । स्त्रज्शुद्धौ ।
करणे लघुट् । स्त्रजिञ्ङुद्धिः ॥

सम्मुखितः । वि० विरलस्त्री । मां
जा० इ० भा० ॥ सम्यङ्माख्यितः ॥
सम्मितः । वि० सङ्घे । परिच्छिन्ने
। मिते । मिथा० मिन० इ० भा० ॥
सम्यङ्मितः ॥

सम्मुखः । वि० संयुक्ते ॥

सम्मुखः । वि० अभिसुखे । भान-
पुष्टे ॥

सम्मुखीनः । पुं० दर्पणे । समंस
र्षे मुखं । सम्मुखम् । समयच्छा
न्निपातिपातसिद्धः । सधंक्ष
मुखस्यदर्शनः । यथासुखसम्मुख
स्यदर्शनः खड्गतिष्ठः ॥

सम्मुखः । वि० सम्यङ्मीहयुक्ते ।
मुग्धे ॥

सम्मुख्येणः । पुं० तृणादी ॥

सम्मुख्येणम् । न० अभिव्याप्तौ । उ
च्छ्राये । सिद्धे ॥ मुख्यानिहसमुख्यः
यथाः । लघुट् । उपधायाश्चेति
दीर्घः ॥

सम्मुख्येणोद्भवः । पुं० मत्स्यादी ॥

सम्यग्ज्ञानम्

सम्यग्ज्ञानम् । स्त्री० सकलेन्द्रियमगसां
स्त्रविषययद्वाशतिहेतावमस्यावि
शेषे ॥

सम्यग्ज्ञानितः । वि० सम्यग्ज्ञिते ॥
संज्ञितकरणे । विज्ञानशून्ये ॥ म
तिफलिते ॥

सम्यग्ज्ञः । वि० संशोधिते । शुद्धान्ने
। संशुध्यतेऽयम् । स्त्रज्शुद्धौ । कर्म
णितः ॥ सच्चिकाद्यपनयनेनश्री
चित्तैव्यञ्जनादौ ॥

सम्योदः । पुं० प्रीतौ ॥

सम्योदः । पुं० विवेकायोग्यत्वे ।
कार्याकार्यविवेकाभावे ॥ विकृत
मतित्वे ॥ सम्योद्यतेऽनेन । सम्
पूर्वान्मुष्टिर्वज्ज् ॥

सम्योदनम् । न० अस्त्रविशेषे । स
म्योद्यतेऽनेन । मुष्टिवैश्वर्ये लघुट् ॥

सम्योदः । स्त्री० वर्षहृतान्तरे ॥ यथा
। हीकपीडारः सम्योदासारः ।
वर्षाः । पक्षे वनगाधीशक्तम् ॥ य
था । दूरयत्तालीधिरायन्याणी ।
कृष्योसायाधीनिर्वेदाभाषी ॥

सम्योदितः । वि० जातसम्योदिते । स
म्यङ्मिहविषयीकृतौ ॥ स्वरूपावर
णेनविद्यते ॥

सम्यग्ज्ञानम् । न० एकरूपेज्ञाने ।
श्रीपनिपटेशाने । यथास्मिन्रूपेण
तिज्ञानं वस्तुतत्त्वादेकरूपम् । ए
वंनिर्विशेषत्वे तन्वात्मकीहमिति

सथावसानम्

सरघा

ज्ञानम् सम्यग्ज्ञानम् ॥
सम्यग्दर्शनम् । न० शब्दात्मदर्शने
। शास्त्रोपपत्तिभ्यामवधारितोऽदया
त्मदर्शने ॥ क्रोधान्स्पदत्वादात्
न्यैकत्वबुद्धिरेवसम्यग्दर्शनमिदं
दुर्भाष्यकारोः ॥

सम्यक् । अ० दृष्टे ॥ प्रशंसायाम् ॥
सम्यक् । वि० मनोऽन्त्रे ॥ सहते ॥
सत्त्ववचने । ऋते ॥ संशयादिशु
न्ये ॥ अर्थेनसहसम्यगस्यतिसङ्ग
स्वरयितिसम्यक् । अस्तु० ऋ
त्विगादिना० क्षिन् । सम समी
तिसम्यादिषः ॥

सम्यग्व्ययः । पुं० शयतुरीयांश
व्यये ।

सखाट् । पुं० राजसूययागकर्त्तारि
। राजसूयिनि । चतुरश्रसौमाव
च्छिन्नायाम्नेरीश्वरे । चक्रवर्त्ति
नि । सार्वभौमेनृपवरे ॥ द्वादश
राजमण्डलस्थे श्वरे ॥ कियत्परि
माण्यायाम्नेराश्वीनृपानृषीभ्यः
दाक्षयायास्ति० तस्मिन्नुपि ।
राजपञ्चधागासके ॥ यथाह
शेनेष्ट'राजसूयेन० मण्डलसेश्वर
स्यः । शक्तियद्याज्ञयाराज्ञः स
सत्त्वाहित्यमरः । सम्यक्० राज
ति ॥ राजु० । क्षिन् । मेराशि
समः कौ ।

सथावसानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

सथानिः । पुं० इन्द्रे ॥ वि० समा
नयानी ॥

सरः । पुं० कटुरे । दध्यधे । द
ध्युत्तरे । दध्नवपरिग्रहमाने ॥ ग
तौ ॥ घोषे ॥ लघणे ॥ निर्भारे
॥ नीरे । लज्जे ॥ सरावरे ॥ वि०
सारके । भेदके ॥ सरति । ष्ट० ।
अच् । दध्नत्परिव्योभायीघनः
श्रीहसमन्वितः । सत्त्विकीसरद्रष्टु
त्तोद्धूनामण्डलुमस्त्विति ॥ सरः
स्वादुसुं सुहृष्योवातवद्विप्रणाशनं
सोमोपसिप्रधमनः पितृश्रेणवि
पईनः ॥

सरः फाकः । पुं० हंसे ॥

सरः काको । स्त्री० शरटाशाम् ।
हंस्याम् ॥

सरकः । पुं० न० शोधुपाशे । शोधु
पाने । इक्षुशोधुनि । चक्षिन्ना
ध्वगपङ्क्तौ । अक्षिन्नाध्वगानां
पङ्क्तिर्यस्मिन् । सरक० सडक०
इ० भा० प्र० पत्तर्नि ॥ न० ग
गने । आकाशे ॥ तीर्थविशेषे ॥
सरति ॥ वि० गन्तारि । गति
शौचे ॥ शिष्ये । सङ्गतौ । क्ष
जादिभ्यः संज्ञार्यावुन् ॥ सरति ।
सगतौ । प्रुस्यत् । समभिहारिनु
न् । इतिशवुन् ॥

सरघा । स्त्री० मधुमघिकायाम् ॥
रङ्घणम् । रघिगती । खनोवचे

सरण्ड :

तिवित्करणादन्ये भ्योपीतिघः ।
भागसशास्त्रस्यानित्यत्वाद्गनुम् । सङ्घ
रविणगत्वायर्त्तते ॥

सरणम् । न० नयनीते ॥

सरजाः । स्त्री० मलिष्टायाम् । रज
सलायाम् । इ० पि० शेषः ॥

सरट् । पुं० वायौ ॥ वारिदे ॥ सर
वायाम् ॥ सरति । स० । सत्ते
रटिः ॥

सरटः । पुं० कृकलासि । सरति ।
स० । शकादिभ्योऽटन् ॥

सरटिः । पुं० वायौ ॥ निषे ॥

सरट् । पुं० सरटे ॥

सरणम् । न० गमने ॥ लोडमले ॥

सरतितच्छीलः । स० । लुचङ्
क्रम्येत्त्वादिनायुच् ॥ धोषने ॥ भा
वेत्युट्, षा ॥

सरणा । स्त्री० गन्वालिकायाम् ।
प्रसारणायाम् ॥ विहतायाम् ॥ स
रति । स० । बाहुलकात् ० युच्
। टाप् ॥

सरणिः । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ मार्गे ।
पङ्क्तौ । अयने ॥ सरन्वयनया ।
स्रगती । अस्ति स्रष्टृधमीत्यनिः ॥

सरणी । स्त्री० कटभरायाम् ॥ प
थि । पङ्क्तौ ॥ ङीप् ॥ सर
नाई । इति हिमगिरिप्रसिद्धे निष्यद
यानविशेषे ॥

सरण्डः । पुं० धूर्त्ते ॥ सरटे ॥

सरणः :

भूषणविशेषे ॥ सरति । स० ।
षण्डन्कसभृष्टअनृत्यण्डन् ॥ वा
सुके ॥ खगे ॥

सरण्युः । पुं० वारिवाहे ॥ मात
रिश्चनि ॥ सरति । सप्तर्षिवा ।
स० । स्युवचिभ्योऽन्युजागूजकृष
इत्यन्युच् ॥ सरण्युः शीघ्रगामी
तिवेदभाध्यन् ॥ जले ॥

सरत् । पुं० तकौ ॥ सूत्रे ॥

सरथः । त्रि० रथेनसङ्घर्षमाने ॥

सरदान् । पुं० शीतमसुनी ॥

सरपत्रिका । स्त्री० पद्मपत्रे ॥

सरभसम् । त्रि० सप्तत्वरि ॥

सरमा । स्त्री० कुङ्कुयाम् ॥ देवशुन्या
म् ॥ राक्षसोभेदे । विभीषणस्यप
त्राम् ॥ सरति । स० । बाहुल
कादमः ॥ कश्यपस्यस्त्रीविशेषे ।
ममरादौर्नामातरि ॥ त्रि० श्री-
युते ॥

सरयुः । पुं० पवने । वाते ॥

सरयुः । स्त्री० नदीविशेषे । सरति
। स० । सत्तेरयुः ॥

सरयूः । स्त्री० नदीप्रभेदे । सरति
। स० । सत्तेरयूरित्त्वैके ॥ सरयू
सलिलं स्रष्टुवत्पृष्टिप्रदायकं ॥

सरलः । पुं० पीतद्वी । पूतिक्राष्टे
॥ अक्षयुषाः । सरलामभुरस्ति
त्तः । कटुपाकरसेलघुः । सिग्धो
ष्यः कर्णकरुणाचिरोगरुघोहरः

सरसिखम्

स्रुतः । अफानिलखेदयुक्ताका
साजन्मीष्टपापहः । इति ॥ देव
दासविशेषे । बुद्धे ॥ अन्तौ ॥ स
रति । स० बाहुलकादलच् । वषा
दित्वादाकलः । बाहुलकाद्गुणः
॥ वि० उदादि ॥ ष्टौः । अशक्ते
॥ यथा । सरलाविरजायन्ते घनाय
न्ते यत्किद्गुमाः । नशमीनयपुत्रा
गायस्मिन्संसारकान्मे ॥

सरलद्रवः । पुं० वृक्षधूपे । श्रीविष्टे ॥
सरलक्षदेवदारोः द्रवः ॥

सरला । स्त्री० सप्तानुभूतो । चिष्टुटा
याम् । चिष्टति । श्वेतविधारेति
ख्यातौपथौ ॥ सरत् । स० । वा
हुलकात् कलन् । टाप् ॥

सरलाङ्गः । पुं० शोबिष्टे ॥
सरलाशिका । स्त्री० सानेव्याम् ॥
सरः । न० नीरे ॥ तडागे । स जा
नन्तीभयकलाशये । अखलकगुणाः
॥ सारसंलघुद्वेषान्नंपल्यं स्रुदक
पायपदिति ॥ देवखातकलाशये ।
सियते । स्रगती । कर्मस्थसुम् ॥
सरसम् । न० सरसि ॥ रसवतिमांसि
॥ वि० रसस्युक्तौ ॥

सरसम्मतम् । न० सुष्ठाम् । चि-
कष्टे ॥

सरसा । स्त्री० द्राक्षावाम् ॥ रसविशि
ष्टायाम् ॥

सरसिखम् । न० पञ्चे । सरसिजातं

सरसती

म् । जनजनने० जनोपादुभावेवा ।
सप्तम्योत्तनेडं । तत्पुरुषप्रति०
छेरलुक् ॥

सरसी । स्त्री० कासादि । सरसि ॥
स्रिपती । स० । कर्मस्थसुम् ।
गौरादित्वान् ङीप् ॥ प्रकृष्टिच्छ
न्दः २१ प्रभेदे ॥ तद्वज्रयोदाष्ट
रणे यथा । नजभनजाजरौयदित
दाशदितासरसीकगोश्वरेः ॥ चि
कुरक्षणापथैवलकृतममदासुलसद्र
सीमिंपु० स्युटयदनास्युजासुविल
सद्गुधपालस्यपालनजिप्तु । कुचयुग
चकपाकमिथु नानुगतासुद्धलाकु-
तूङ्गो० व्यरथयदच्युगोत्रगम्मान
यगासरसीसुविभ्रमं ॥

सरसीकः । पुं० सारसपक्षिणि ॥
सरसीकहम् । न० पञ्जे । नलिने ।
सारसे । सरस्यारिः । ऋ० ।
द्रुपधेतिकः । तत्पुरुषिकतीत्य
लुक् ॥

सरस्रान् । पुं० सागरे । अर्षे ॥
नदे । सरैगौरं० गतिथाऽख्यसि
न् । भूस्मिमतुर् । तसीमत्वर्थद्व
तिमत्वात्प्रपदकार्यम् ॥ वि० रसि
के ॥

सरस्रती । स्त्री० वाख्याम् । वाचि ॥
वाग्देव्याम् । पर्यायास्तु । ब्राह्मी
तुभारतीभाषागोर्वाग्याथौसरस्रती
ति ॥ अक्षाध्वान् वया । वाणीम्

सरस्वती

पूर्णनिशाकरोज्ज्वलसुखीकपूर्
 कुंदप्रभावंन्द्रार्धक्षितसस्तकांनिज
 वरैः संविभ्रतीमादरात् । धी
 वामजगुणं सुधाव्यकलशं विद्यासु
 तुङ्गस्तनीद्वियैराभरणैर्विभूषित-
 तानुं हंसाधिरुटाभजे ॥ नदीवि-
 शेषे । इन्द्रसमुद्रवायाम् ॥ वाक्
 प्रदायाम् । ब्रह्मसुतायाम् ॥ अ-
 स्थाजलगुणायया । सरस्वत्याजलं स्था
 दुपूतं सयं कजापहम् । रुच्यञ्च
 दीपनं पथ्यं देहक्षान्तिकरं लघु ॥
 सातुदेशमेदेनसप्तनाम्नीयया । पु-
 ष्करिपितामहयज्ञे समाहूता • सु-
 प्रमा ? नैनिपेसषयाजिभिवर्षि
 भिराहूता • याश्चुनाची २ गय
 देशिगवराजयज्ञाहूता • विशाली
 श । उत्तरके । प्रलायामौहालकमुनि
 यज्ञे समाहूता • मनोरमा ४ । ऋ-
 पभक्षीपेकु रचने च कु सराजयज्ञे स-
 माहूता • लीघवती ५ । गङ्गाहारि
 दक्षप्रजापतियज्ञे समाहूता • सुरे-
 षु : ६ । हिमालये ब्रह्मणः पुन-
 र्यज्ञे समाहूता • विमलीदा ७ । त-
 षसप्तसरस्वत्यः समागताः । अ-
 तस्तत्तीर्थसप्तसारस्वतनाम्नाप्रसिद्धमि-
 तिमहाभारतेशल्यपर्व ॥ स्त्रीरत्ने
 ॥ गवि ॥ नदीषु ॥ मनुपतन्वाम्
 ॥ ष्योतिप्रत्वाम् । त्राह्म्यामीपधी
 ॥ सीमवल्त्वाम् ॥ दुर्गायाम् ॥

सरिताम्यतिः

बुद्धिशक्तिविशेषे । सरौऽस्यस्याः
 । सरांसिसन्त्यस्यांवा । मतुप । ली-
 प् ॥ तीर्थविशेषे ॥
 सरस्वतीसङ्गमः । पुं • तीर्थविशेषे ॥
 सरस्वतीसागरसङ्गमः । पुं • तीर्थवि-
 शेषे ॥
 सरस्वत्यरुणासङ्गमः । पुं • तीर्थवि-
 शेषे ॥
 सरस्वत्यः । द्वि • मन्वदेवताज्ञानसहिते
 सरा । स्त्री • विद्यतायाम् ॥ गम्या
 लिकायाम् । प्रसारयाम् ॥ भरे ॥
 सरागः । त्रि • रागसहिते ॥
 सरायः । पुं • शरावार्थे । सीर-
 द्वा • भा • प्र • कुडवद्वयपरिमा-
 षे । मोनिकायाम् ॥ मृत्याचवि-
 शेषे । बर्हमानके ॥ यया । बर्हस-
 रायष्टस्यचखडालागारवीथिषु ।
 भिजायं मटनंकाश्यांराज्यं नान्यच-
 नीरिषु ॥ सरणम् । स्त्री • । षट् ।
 रम् । सरतिवा । अच् । सरंश्च
 रादाऽवति । अच् । अण् • अच्वा ।
 सरिः । पुं • स्त्री • निर्भरि । उल्से
 ॥ सरथम् । स्त्री • । अच् ।
 सरिका । स्त्री • दिङ्प्रत्ययान् ॥
 सरित् । स्त्री • नद्याम् । तरङ्गिण्या-
 म् ॥ सरति । स्त्री • । षट् । षट् ।
 विभ्यद्गतिसर्भोरितिः ॥ सूचं ॥
 सरितान्नाथः । (पुं • समुद्रे ॥
 सरिताम्यतिः । (पुं • समुद्रे ॥

सरोजम्

सरिताम्बरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ य
था । त्व देवसरितां नाथः त्व देवि
सरिताम्बरे । उभयाः सङ्गमेजा
त्वामुष्मानिदुरितानि वै ॥ इति ग
ङ्गासागरसङ्गमज्ञानसखः ॥
सरित्पतिः । पुं० समुद्रे । पारा
पारे । सरिताम्पतिः ॥
सरिद्वरा । स्त्री० गङ्गायाम् । विष्णु
पदाम् ॥ सरित्सुद्वरा ॥
सरिद्रायः । पुं० समुद्रे ॥
सरिमा । पुं० अनिले । वायौ ॥ स
रतिः । स० । इभृधृस्त्सृष्टृभ्यङ्गम
निष् ॥
सरिलम् । न० सलिले । लले ॥ रल
यैरेकत्वम् ॥
सरिपपः । पुं० सर्पे । कटुर्लहे ।
सरी । स्त्री० निर्भरे ॥
सरीसृपः । पुं० सर्पे । पृदाकी ।
आशीदिशि ॥ कुटिलसर्पति । स
मृ० । निर्यकीटिल्ये गतावितिय
ङ् । पचाद्यच् । यङोविचेति य
ङो लुक् ॥ उदिकरागौ ॥
सरीसृपम् । वि० अतिशयेन चलति ।
सरुप । वि० सङ्ग्रे ॥ समानं रूपमद्य
। ज्योतिर्नगपदेतिसमानक्षयः ॥
सरोजम् । न० पङ्क्ति । पङ्क्ति । सर
सिमासम् । जननी । सप्तम्यां लनीडः ।
। तत्पुत्रपुत्र्यवद्भुलीलेर्लुक् ॥
सरोजखण्डः । पुं० पङ्क्ति ॥ स

सर्गः

। रीजानांसमूहः । कमलादिभ्यः
खण्डः ॥
सरोजम् । न० पङ्क्ति ॥
सरोजी । पुं० ब्रह्मणि । सुरग्ये षे ॥
जोषनाये । बुधभेदे ॥
सरोजिनौ । स्त्री० कमलाक्षरे । पञ्च
खण्डे ॥ पङ्क्ति ॥ कासारि । सरो
जानिसन्त्यस्याम् । पुष्करादित्वा
दिनिः ।
सरोत्सवः । पुं० सारसखगे ॥
सरोधः । वि० रुधे ॥ रोधिनसद्वत्
मानः ॥
सरोसट् । पुं० अश्विनी ॥
सरोरुहम् । न० ॥
सरोरुहासनः । पुं० ब्रह्मणि । कम
लासने ।
सरोवरः । पुं० पद्माक्षरे । तडागि ॥
सर्गः । पुं० स्वभावे । निर्माणे ॥
निर्मावस्त्रागिमाघाभाधावा । मे।
घाभाधियथा । इहेवतैर्जितः स
र्गायेषांसाम्येभ्यस्तमनः । निरुधे
॥ यथा । सहायमस्त्रं यदिसर्गं एष
ते । द्रुति ॥ अध्याये । मे।हे । उ
त्साहे ॥ अनुमतौ । सज्यते । सज
विसर्गो । कामं विघञ् ॥ रुष्टौ ॥
यथा । सर्गं घृतिमर्गं धेति ॥ स्त्री
सारभाषः । प्राजापत्योमानवद्वया
दिभेदे । पुराणेषु पिसरिणोक्तौ ।
सैतप्रपञ्चे । स्युतदेहित्यत्तौ । अक्षि

सर्जनम्

तनसृष्टी । सग्यतो येषु सृष्टव्या ;
 प्राणिमादृतिव्युत्पत्त्या । पृथिव्यादि
 लोकाः सर्गपदवाच्याः । अथो
 कृतगुणसोभान्महत्सिद्धिस्तैः सृष्टम्
 । भूतसूक्तंन्द्रिधार्थानां सग्यसर्ग
 उच्यते ॥ इति श्रीविष्णुभागवतम् ॥
 सर्गक्रमः । पुं० प्रकृतेर्महदाद्युत्पत्ति
 क्रमे ॥ यथा । प्रकृतेर्महासतीऽह
 द्दारसाम्नाद्गणेशुपिऽशकः । तस्मा
 दपिषिऽशकत्पदभ्यः पञ्चभूता
 गीति ॥ सर्गोत्पत्तेः क्रमः ॥
 सर्गाद्यन्तः । पुं० महाकाव्ये ॥ सर्गा
 शांभ्योयव ॥
 सर्जः । पुं० सालयुधे । सखुया •
 इति श्याते ॥ सृजति । सृजेरिगुप
 घेतिकाः ॥
 सर्जकः । पुं० पीतसाली । आसने
 । यन्त्रकगुप्ते । विजयसोर • इ •
 भा • प्र • उच्ये ॥ सृजति । सृजयि
 सर्गे । खलुत् • यदा । सर्जते ।
 पल्लभर्जने क्त्वात् । वि • सृष्टिक
 शरि ॥
 सर्जगत्वा । स्त्री • राजाशाम् ॥
 सर्जतेलम् । न • सर्जतेह । राजतेल
 इ • भा • ॥ तेलंसर्जरभीज्ञूतयि
 स्कीटव्रयनामनम् । कुष्ठपामाक्षामि
 हरंवातश्चेष्टामथापचम् ॥
 सर्जनम् । न • विसर्जने ॥ सृ
 ष्टी ॥

सर्पः

सर्जनिर्यासः । } पुं० राक्षी । धूनकी
 सर्जसर्पिः । }
 सर्करसः । पुं० धूनकी । यक्षधूपे ॥
 सर्कसालस्यरसः ॥ वाद्यभाण्ड
 विशेषे ॥
 सर्जिः । स्त्री •) सर्जिकाचारि ।
 सर्जिका । स्त्री •) सर्जो • इ • भा
 प्र • सर्जिकाल्पगुणातस्मादिशेषा
 इत्यमशुलहत् • । तस्मात् • यथा
 रात् ॥
 सर्जिकाचारः । पुं० कापीते ।
 सुखधर्षके । सीधर्षले । रुषके ।
 सर्जो • सर्जो • इ • भा • प्र •
 सर्जिकारजसः चारः । शकपा
 थियादिः । सर्जिकादग्ध्वान्निय
 नाणः चारइत्यर्थः ॥
 सर्जिचारः । पुं०) सर्जिकाचारि ॥
 सर्जो । स्त्री •) सर्जिकाचारि ॥
 सर्ज्युः । स्त्री • वधिवि • विद्युति ।
 सर्जति । यत्र अर्जने । कौषिचमि
 तनिधनिसर्जिखर्जिभ्यक्तः ॥
 अभिसारे ॥ हारे ॥
 सर्ज्यः । पुं० सर्करसे ॥
 सर्पः । पुं० यक्षी । नाभ्योपकृष्ट
 । अक्षपधाया यथा । सर्पः पृदा
 कुर्भुजगोमुजहोदिर्भुजहमः ।
 चाशोविषोविषधरसक्रोव्यालः स
 रोसुपः ॥ कुण्डलीगूढपाञ्चुः श्र
 वाःकाकीदरफणो । दर्शिकरोदो

सर्पदन्ती

सर्पदन्तीशुक्रोविलेशयः । उरगः
पन्नगेभोगौलिह्वयः पवनाशतद्धति
॥ सर्पति । सृष्टगतौ । पचाद्यच्
* नागकेशरी श्मश्रुवारिषिन्नेष्क
जातिविशेषे ॥ पञ्चमाचक्ष्वदितौथ
भेदेऽ । ५० ॥ पयसा वस्यषष्ठप्रभेदे
॥ ५५ ॥ सर्पणे । गमने ॥

सर्पकङ्कालिका । स्त्री० वृचभेदे ॥ स
र्पकङ्कालिका० लीच्छा० विषदंष्ट्रा
० विषापङ्कतिपर्यायाः ॥

सर्पकङ्काली । स्त्री० सहायाम् । स
र्पकङ्कालिकायाम् ॥

सर्पगन्धा । स्त्री० अश्विभुजि । रक्तप
विकायाम् ॥ वृक्षविशेषे । छत्राकौ
० सर्पगन्धाचरसनाचपलक्षपति
पर्यायाः ॥

सर्पघटः । पुं० सर्पघटवृक्षौ ॥

सर्पघातिनी । स्त्री० सर्पकङ्काली
भेदे । सर्पसहायाम् । सर्पा-
ङ्ग्यां ॥

सर्पान् । त्रि० गच्छति ॥

सर्पद्वयः । पुं० नकुले ॥ इ० हे०
न्द्रः ॥

सर्पदंष्ट्रः । पुं० दन्तीदंष्ट्रे ॥

सर्पदंष्ट्रा । स्त्री० वृक्षकाल्याम् ॥

सर्पदंष्ट्रिका । स्त्री० अजशृङ्ग्याम् ॥

सर्पदण्डा । स्त्री० सैहल्याम् ॥

सर्पदण्डी । स्त्री० गौरक्ष्यां ॥

सर्पदन्तो । स्त्री० नागदन्त्यां ॥

सर्पाघ्नी

सर्पादननी । स्त्री० वस्त्राकर्मोत्-
क्याम् ॥

सर्पनामा । स्त्री० सर्पघातिन्याम् ॥

सर्पनिर्मोचनः । पुं० धूपविशेषे ॥
यथा । कार्पासास्थिमुजहस्यतथानि
मोचनं भवेत् । सर्पनिर्मोचनो धू-
पः प्रशस्तः सततं यजे ॥

सर्पपुष्पो । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

सर्पफणनः । पुं० सर्पफणजात
मणौ ॥

सर्पभुक् । पुं० मयूरः ॥ सर्पान्भु-
ङ्क्ते । भुजः । द्विपः ॥ दिमुखा
हो । वि० सर्पभक्षके ॥

सर्पराजः । पुं० अहिराजि । वासु-
की ॥ सर्पाराजा । राजाद्यः स
खिभ्यष्टच् ॥

सर्पलता । स्त्री० नागपङ्क्याम् ॥

सर्पविद्या । स्त्री० गारुडे ॥ सर्पा-
णांविद्या ॥

सर्पसत्रम् । न० जनमेजयारब्धे स
र्पनाशकीयज्ञविशेषे ॥

सर्पसत्री । पुं० जनमेजये ॥

सर्पसहा । स्त्री० सर्पघातिन्या-
म् ॥

सर्पसुगन्धा । स्त्री० राजायाम् ॥

सर्पहा । पुं० नकुले । इ० हे०
न्द्रः ॥

सर्पाक्षम् । न० रुद्राक्षे ॥

सर्पाघ्नी । स्त्री० कन्दविशेषे । मन्थ

सर्वतन्त्रसंघान्तः

सर्वसौभद्रः

भिः क्रीडोक्तसर्वतेनसर्वज्ञै
 रितः ॥ तत्र सौषुप्तिऽज्ञानेकार
 रथभूतेकार्थभूतानां सत्यं प्राणिवुद्धी
 नां गसना निवसन्ति ताभिर्वासना
 भिः सर्वजगतः क्रीडोक्तम्
 विषयोक्तम् तेन सर्वं बुद्धिवास
 नाश्च ज्ञानोपाधिकत्वेन सर्वज्ञत्वसु
 च्यते इत्यर्थः ॥ परमार्थं परिण्डिते
 ॥ जिनेन्द्रे ॥ बुद्धे सुगदी ।
 विः सकलज्ञातरि ।

सर्वज्ञत्वम् । नः सर्वज्ञतायाम् ॥
 परमार्थतोऽसङ्गस्यापि चैतन्यस्याध्या
 सिकसत्त्वशास्त्रानुसाराः सर्वाश्भासक
 तायाम् ।

सर्वज्ञा । स्त्रीः दुर्गायाम् । सर्व
 ज्ञासर्ववेत्तृत्वाच्छान्तित्वाच्छान्त्य
 रुच्यते । इति देवीपुराणम् ॥

सर्वज्ञानविमूढः । विः सर्वव्या
 यार्थिः ब्रह्मणिः सगुणे निगुणे
 च यज्ञज्ञानविधिधम् प्रमाणत
 प्रमेयतश्च प्रयोगनतश्च तत्र मूढे
 सर्वप्रकारेणावीर्यम् ॥

सर्वतः पाणिपादम् । नः चैत्रज्ञे ॥
 सर्वतः शुभा । स्त्रीः प्रियङ्गुशुद्धिः ।
 सर्वतः श्रुतिमत् । नः क्षेत्रज्ञे ॥

सर्वतन्त्रम् । नः सकलशास्त्रे ॥
 सर्वतन्त्रसिद्धान्तः । पुंः मोतमी
 त्तोऽसिद्धान्तविशिष्टे । तथाहि ।
 सर्वतन्त्राधिकरुद्धस्तन्त्रेऽधिकृतस

यं तन्त्रसिद्धान्तः । अस्मार्थः ।
 सर्वतन्त्राधिकरुद्धः । सर्वशास्त्राभ्यु
 पगत इति ब्रह्मः । इत्युत्तियथाशु
 तएवार्थः । अन्यथा तन्त्रेऽधि
 कृत इत्यस्मार्थं यथ्यापत्तेः । अतएव
 अजात्यादेरसदुत्तरत्वमपि सर्वतन्त्र
 सिद्धान्तः । नच तन्त्रेऽधिकृत इति
 स्पष्टार्थं लक्षणं तु न देयमेवेति वाच्य
 म् । मनसद्विन्द्रियत्वस्यापि सर्वतन्त्र
 सिद्धान्ततापत्तेः । नव्यास्तु सूत्र
 स्तोपे लक्षणमावत्वात् वादिप्रति
 वाद्युभयाभ्युपगतः कथानुकूलो
 र्थः स इति शब्दन्तीति । २८ ॥

सर्वतः । अः समस्तार्थे ॥ सर्व
 स्मात् । प्रहृम्यास्तसिद्धे ॥

सर्वतापनः । पुंः कामदेवे ॥ विः
 सर्वतापके ।

सर्वतिका । स्त्रीः काकमाच्याम् ॥
 सर्वतौर्यं शरज्जदः । पुंः तौर्यं वि
 शेषे ॥

सर्वसौभद्रः । पुंः चित्रकाव्यविशिष्टे
 । तदुदाहरणम्यथा ।

स	का	र	ना	ना	र	का	स
का	घ	सा	द	द	सा	य	का
र	सा	ह	वा	वा	ह	सा	र
ना	द	बा	द	द	बा	द	ना

। अस्मार्थः .

पुनः कीदृशीसेनाः सकाराः स

सर्वतीमुखः

यत्राः सीत्साहा • नाना • नाना
विधाय • ये • पारा • चरीयांस
मूषा • तीर्थासासा • • गतिभेदा
काया • दिग्द्वय • तीर्थासादं
ददति • इतिसाददा • नाशका
रकाः सायकायसासातयोता ।
रसेन • रागेण • आह्वेयखा •
सा • रसाह्वरा • रणरागिणीत्यर्थ • ।
वाहसारायांवाह्येद्यायां • घेनादाः
ध्रुवादिघोषा • तीर्थासादं कलहद
दति • इतिमाददानि • तैः सप्तक
लहोयमानानिवादानि • वाद्यानि •
यसांसा • वाहसारनादवाददवाद्
वा । अतएवतीर्थांतुल्यतोक्ते रतिश
योक्तिः । सर्वतीभ्रमणात्सर्वतीभ
द्राख्यश्चिवन्धः । अतएवदण्डो ।
वदिष्टं सप्ततीभद्रमभ्रमणं यदि सर्व
तइति • निम्बे • दिव्याश्चि • व्यू
हविशेषे । सर्वतीभद्रमभ्र । सर्वती
भद्रं यस्माद्वा । न • देवोद्यानविश्रि
धे वृषेत्सर्गव्रतप्रतिष्ठादिषुपूजा
धारमण्डलविशेषे । तत्रभारदादि
तन्त्रोपुद्रष्टव्यम् । पुं • न • ईश्वर
सद्गविशेषे । अतुर्धाराकिन्दशीभि
राकण्टहान्तरे ॥ अतु • शालातु-
होरः सर्वतीभद्रसंज्ञितपुत्रुक्तोः •
सर्वतीभद्रा । स्त्री • गमभार्याम् • न
टयोपिति • सर्वतीभद्र यस्याः •
सर्वतीमुखः । पुं • विधी । ब्रह्मणि ॥

सर्वपावर्त्तमानः

सर्वे । रुद्रे । शिवे ॥ श्रीपञ्चो ।
अत्मनि ॥ अन्वी ॥ ब्राह्मणे ॥
स्वर्गे ॥ न • अस्व • क्ले । आ
काशे । खे । सर्वतीमुखान्यस्य ।
सर्वदिग्गमनात् ॥
सर्वं च । अ • सर्वस्मिन्काले ॥ सर्वं
स्मिन्देशे ॥ सर्वस्याभिदिशि ॥ सम
न्यास्यत् ॥ सर्वं रश्मिबुद्धयन्त्रोसाध
वैधर्मचारिणः । शूराः शरण्याः
सौमिचेतिर्यगथोनिगृह्यपि ॥
सर्वं चग • पुं • वायी । चि • सर्वं
व्यापिनि । सर्वं करणे ॥ सर्वं चग
च्यति । गच्छ • उप्रकरणे सर्वं च
पद्मयोरुपसङ्ख्यानाद् ॥
सर्वं चगामी । पुं • अनिले ॥ चि •
सर्वं दिग् देशवाक्त्रिपुगमनवात्परि
सर्वं चसमदर्शन • ति • सर्व-
स्मिन्नरिसिवादीसमदर्शनं यस्मिन्
स्मिन् ॥
सर्वं च । अ • हृती ॥ वाटे ॥ सर्वं
प्रकारेणैश्वर्ये ॥ सर्वे • प्रकारैः ।
प्रकारवचनीयात् ॥ यथा । विद्यते
नखलुकचिदुपायः सर्वं लोकपरि
तोषकरोयः । सर्वं चास्त्रहितमाच
रणीयं किद्धरिष्यतिजमीवृजल्लयः
। प्रतिज्ञायाम् ॥ भृशे ॥
सर्वं चार्त्तमानः । ति • सर्वं चाप्रा
रथ्यकर्मवशाद्विधर्मतत्कर्मवत्-
माने

सर्वधारी

सर्वदमनः । पुं० शकुन्तलात्मजे०
 भरते ॥ कात्तंवीर्ये ॥
 सर्वदर्शनः । पुं० विष्णोः ॥ सर्वापिदर्श
 नात्मकान्यचीणियस्यसर्वात्मकारणा
 त् ॥
 सर्वदर्शी । पुं० विष्णोः ॥ सर्वेषां
 प्राणिनां कृताकृतं सर्वं पश्यति स्वाभा
 विक्तेन वीधिनेति तथा ॥ बुद्धे ॥
 त्रि० सर्वज्ञे ॥ सर्वद्रष्टुंशीलम
 स्य । सुप्रजातीपिनिसाष्ठील्ये ॥
 सर्वदा । अ० सर्वस्मिन्काले ॥ स
 र्वैकान्यकियमदः कालिदा ॥
 सर्वदुःखघ्नः । पुं० मोक्षे ॥ सर्व
 दुःखानां विनाशोऽस्मिन्
 इतितथा ॥ सर्वपीडानाशि ॥
 सर्वदृक् । त्रि० सर्वज्ञे अखि
 लक्ष्मदार्धस्थाबलोक्तयितरि । स
 र्वं पश्यति । दृशिरु० त्रि० ॥
 ईश्वरे ॥ सर्वमतोतानागतादि०
 पश्यति स्वरूपवीधिनेति तथा । कि
 न्प्रत्ययघ्ने ल्यववहुनीच्चाश्रयणात्-
 कृत्वम् ॥
 सर्वदेवमुखः । पुं० अनले । अनौ ।
 सर्वधातमः । त्रि० सर्वस्य धारयि
 त्तमे ॥
 सर्वधारी । पुं० बत्सरविशेषे ॥ तत्
 फलं यथा । कौट्टनाः शालिमुद्गा
 शकट्मापाक्षयैश्च । सुखभंजा
 नैतस्य जगत्सर्वधारिणि ॥ त्रि०

सर्वन्दमः

सर्वधारणशीले ॥
 सर्वधुरावहः । पुं० सर्वधुरीणे
 ॥ सर्वावासीधुष्ट० सर्वधुरा । पु
 र्वकालैकसर्वैतिसमासः । षट्क्
 पूरिखः । वहतीति० वहः । अ
 च् । सर्वधुरायाः वहः ॥
 सर्वधुरीणः । पुं० रथवाहलादि
 सर्वभाराणां वाहके गवादी । सर्व
 धुरावहे ॥ सर्वधुरावहति । खः
 सर्वधुरादिति खः ॥
 सर्वनाम । न० सर्वादिपञ्चविंशत्सु
 ॥ तानियथा । सर्व० पिश्व० स
 भ० उभय० उत्तर० उत्तम० अ
 न्य० अन्यतर० इतर० त्वत्०
 ख० जेम० सम० सिम० पूर्वप
 रादरद्विधीत्तरापराधराणिव्यव-
 स्थायामसंज्ञायाम् । खमञ्जातिष
 नाख्यायाम् । अन्तरं बहिर्धीमिप
 संख्यानयोः । त्वद्० तद्० यद्०
 एतद्० इदम्० अदस्० एक०
 द्वि० युष्मद्० अस्मद्० भवतु० कि
 म्० इति ॥
 सर्वनियन्ता । त्रि० परमेश्वरे ।
 चिदात्मनि ॥ परमावर्षीऽसदृष्टा
 ऽपिचेतन्मस्य० आध्यासिकसम्बन्ध
 सम्बद्धाज्ञानद्वारा सर्वजीवप्रथक्
 कत्वेन० सर्वनियन्तृत्वसितित्त्वे
 यम् ॥
 सर्वन्दमः । पुं० शाकुन्तले ॥ म

सर्वभूतात्मभूतात्मा

सर्वमङ्गला

रथे ॥

सर्वपत्रोषः । पुं० सारथी । सर्व
पतागुव्याप्नोति । तत्सर्वादि पथ्य
- ह्यसंपात्रपात्रव्याप्नोतीतिखः ॥
सर्वपथीनः । पुं० रथे ॥ सर्वपथा
गुव्याप्नोति । तत्सर्वादिरितिखः ॥
सर्वपाथीयः । पुं० शोदने ॥ सर्वपा
त्रव्याप्नोति । तत्सर्वादिरितिखः ॥

सर्वपूर्णत्वम् । न० समारि ३
सर्वभक्षः । वि० सर्वभक्षशक्तारि ॥
सर्वभक्षा । स्त्री० गलस्तन्याम् ।
सर्वभक्ष्या । स्त्री० काग्याम् । अना
याम् ॥ इ० ई० म्द्रः ॥

सर्वभूतगुहाग्रयः । पुं० चिदात्मनि०
परमेश्वरे ॥ सर्वभूतानांस्वाश्रयण
मानां गुहासुदुद्धिद्युशेती । शौडो
धिकारशेतिरित्यच् ॥

सर्वभूतप्रणेता । पुं० शिवात्मनिपर
मेश्वरे ॥ यथाहुः । यान्मूर्धानंयस्य
विप्रावदन्ति० खर्वेनाभिचन्द्रसूर्वी
चनेचे । दिग्गः शोने विविपादौ
द्वितिसुसीचिन्त्यात्मसर्वभूतप्रणे
ता । इति ॥

सर्वभूतात्मकः । वि० प्रत्यगभिज्ञेपर
मात्मनि ॥

सर्वभूतात्मभूतात्मा । पुं० आत्म
ज्ञानिनि ॥ यथा । अडाजडात्मकं
सर्वमात्ममात्रं प्रपश्यति । स एव स
र्वभूतात्मभूतात्माप्रोच्यतेवुधैरिति

सर्वभूतात्मभूतश्च० आत्मसुख
पम्यय्य ॥

सर्वभूताशयस्थितः । वि० आत्मनि०
चैतन्यामन्दधमेधिनात्रे ॥ सर्व
भूतानामाशयैच्छद्द्वैश्वर्याभिरुमे
ष० प्रत्यगात्मरूपेष्विष्टिषीयः
स एव सः ॥

सर्वभृत् । वि० नाभरूपात्मकस्यजगती
धारकः । पोषकेष० चिदात्मनि० ॥
मायया० सदात्मना० सर्वव्याप्ति
तं० धारयति० पोषयतिष० निर
धिष्ठानभमावीगात् । दुभृज्वारण
पिःपथीयः । क्रिप् । तुश् ॥

सर्वमङ्गला । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ सर्वे
भ्यः सर्वेषांमङ्गला ॥ सर्वाणिम
ङ्गलानियथाऽस्तिवा ॥ सर्वाणिहृद
यस्थानिमङ्गलानिशुभानिच । दृष्टा
तिधेपितांशोकेतेनसासर्वमङ्गले
तिदेवीपुराणम् ॥ अपिच । महत्वं
साक्षयचनमाशब्देदाष्टवाचकः । स
र्वाभ्योऽज्ञान्याददातितेनसासर्वमंग
ला ॥ इष्टेसम्पदिकल्याणमङ्गलंपरि
क्रीर्त्तितम् । तान्ददातिअथादेवी
साएवसर्वमङ्गला ॥ इ० ब्र० यै०
पु० ॥ अत्यच्च । सर्वमङ्गलशब्दश्च
सम्पूर्णार्थवाचकः । आकारि
दादयचनसाम्राज्यसासर्वमङ्गला ॥
इ० ब्र० यै० पु० श्रीहृष्याजन्म
खण्डे २० अध्यायः ॥

सर्वलिङ्गी

सर्वभयः । त्रि० सर्वात्मके ॥
 सर्वमूढ्यम् । न० कपर्दके ॥
 सर्वमूषकः । पुं० अनेहसि ५
 काले ।
 सर्वमेघः । पुं० सर्वखद्विषे० वि
 श्वजिद्यज्ञे । यज्ञे ॥
 सर्वम्भरिः । पुं० प्राथे ॥ सर्व
 श्वभरिः । सर्वभ्रमुनागमोष्ठम्
 इनिनिर्पातनात् ॥
 सर्वयोगविनिर्गुतः । वि० असङ्गि ।
 सर्वसम्बन्धविनिर्गते ॥ योगशब्दे
 नसम्बन्धोच्यते । सर्वपतयेगा.
 सम्बन्धास्तम्भोविनिर्गुतः विनि
 र्गतः ॥
 सर्वरक्षणम् न० कदम्बविशिष्टे ॥
 सर्वरसः । पुं० सर्करसे । धूनके ॥
 धीणाग्रमेदे । लवणरसे ॥ सर्वर
 सते । रसआस्तादने । अदन्तोण
 न्तः । घञ्० अज्वा ॥ सर्वरसा
 यस्मिन्वा । परमानन्दे० आत्म
 नि ॥ सर्वरसाः सुखानिविद्यन्ते
 यस्मिन्सः ॥ पण्डिते ॥
 सर्वरसायः । पुं० मण्डे ॥ रसधा
 सावयथ । रससायद्रतिथ ॥ अ
 योत्सः । रसायः । राजदनादि
 र्था । सर्वरसाय ॥
 सर्वरसात्मः । पुं० लवणरसे ॥
 सर्वस्तुपरिषत् । पुं० धत्तरे ॥
 सर्वलिङ्गी । पुं० पापगङ्गे । शिद्वि

सर्ववेदाः

कशाचारे० सर्ववशाथमचिह्नधारि
 षि ॥ नानाव्रतधरानानाविषाः
 पापण्डिनोमताः ॥ सर्वाधिष्ठानि
 किङ्गानिच । सर्वेषांलिङ्गानिसन्ध
 य । अतइनिः ॥
 सर्वलोहः । पुं० लोहमयगणे ।
 प्रच्छेडने । समस्तधातौ ॥
 सर्ववर्षिका स्त्री० गम्भार्याम् ॥
 सर्ववृक्षः । त्रि० सर्वप्रिये ॥
 सर्वश्लभा । स्त्री० असत्यामूनायो-
 म् ॥
 सर्वपाथ्यः । त्रि० सर्वमिन्द्रावाग्
 पिपथे ॥
 सर्वविक्रवी । पुं० प्रतिपिष्टद्रव्याणां
 विक्रोतरि ॥
 सर्वगित् । पुं० परमेश्वरे ॥ त्रि०
 विद्वितात्मतत्त्वे ॥ सर्ववसर्ववे
 सि० विन्दितया । विद्० विदुल
 या । सत्सुहिदिस्थादिनात्तप्
 सर्वविपयातीतः । त्रि० सर्वाप्त्या
 मिष्ये । सर्वमविद्यावत्कार्यात्म
 कंविषयमतोत्यावस्थितः ॥
 सर्ववेदाः । पुं० विश्वजिद्यष्टिः । स
 र्वखद्विषोपेतयागकर्त्तरि ॥ य-
 थ इ मरः । सर्ववेदाः सद्यनेष्टो
 यागः सर्वखद्विष्यद्रति ॥ सर्व
 वेदवति० लमावति० षट्त्वग्भ्य
 डतिसर्ववेदाः । विदुलनामे ।
 यत्नः । असुन् ॥

सर्वसद्गुणार्थकः ।

सर्वाङ्गसुन्दरः ।

सर्ववेशी । पुं० नर्त्तकी । नट्टे । सर्वे
पाविशः । सात्त्विकः । इति । स
कलवैश्वरिणः । बहुशरी० इ०
भा० ॥

सर्वव्यापी । वि० आकाशवन्मन्वान
पदार्थव्यापनशीले । यथा । सर्वं
व्यापिनमात्मानं ज्ञात्वाधीरो न ज्ञा
चतीति ॥

सर्ववृत्तः । ष० सर्वप्रकारेण व्यर्थे ।
सर्वशाखाभनम् । न० नक्षत्रविशि
ष्टेषु ॥ यथा । भरणीकृत्तिकापिष्य
विशाखाश्रवणभाद्रपद । सर्वशाखा
मलं प्रोक्तं तत्र तत्र विवर्णयेत् ॥

सर्वशास्त्रविद् । वि० महानिर्वाणाय
मन्त्रे ॥

सर्वशान्तिकृत् । पुं० दैः प्र्यक्तो ।
शाकुन्तलेये ॥ वि० सर्वशान्तिवि
धायिनि ॥

सर्वसंसर्गहरणम् । न० शीघ्र-
रक्षे ॥

सर्वसद्गतः । पुं० षष्टिकाग्राम ॥
वि० सर्वप्रिये । सकलसद्गति
युक्ते ।

सर्वसत्त्वसमुद्भवा । स्त्री० प्रगृह्यति ।
सर्वेषां प्राणानां समुद्भवत्प्राणित्यौ
धनतद्वयस्याम् ॥

सर्वसद्गुणार्थकः । पुं० सर्वसं-
न्यसद्गुणैः । सर्वाभिसारि ॥ सर्वे
षां सद्गुणम् । सर्वसद्गुणम् । स

सं सद्गुणमर्थोदस्यसः ॥

सर्वसद्गाहः । पुं० सर्वात्मनि ॥

सर्वमहः । पु० शुभ्रुत्तौ ॥ वि० स
कागसहिष्णुः ॥

सर्वभाक्षी । पुं० परमात्मनि ॥ सर्वे
षां शुभाशुभकर्माणां साक्षी० सा
क्ष इष्टा ॥ वि० सर्वविषयद्र-
ष्टार ॥

सर्वसिद्धिः । पुं० शोफलीविल्ले ॥
वि० सिद्धियुक्ते ॥

सर्वसुखप्रदः । पुं० परमात्मनि ॥
भगवति ॥

सर्वस्वम् । न० समस्तधने ।

सर्वस्वो । पु० गैः पक्षन्दार्यानां पिता
व्यातेसद्गुणजातौ ॥ वि० सर्वस्व
विशिष्टे ॥

सर्वहरः । वि० सर्वसंहारकारिणि
सर्वहितम् । न० भविषि ॥ वि० स
र्वघातितकारिणि ॥

सर्वाकारः । वि० समस्तदेहाद्याद्या
रविशिष्टे० भगवति ॥ यथा हरा
चाशां । सर्वाकारो भगवानुपस्थ
तेयेन येन भावेन । तन्मथावसम्भू
त्वादिप्लामां षट्समभ्येतीति ॥
सर्वापादानकारत्वात् सर्वाकार
त्वम् ॥

सर्वाङ्गम् । न० सखलाययवे ।

सर्वाङ्गसुन्दरः । पुं० शीघ्रविशिष्टे
॥ यथा । रसगन्धकतुल्यां शीघ्रीभा

सविकल्पकः

म् । अभिषवे ॥ अध्वरे ॥ सीमनि
द्वैतने ॥ पुञ्चभिषवे । ल्युट् ॥
प्रसवे ॥ पुं० काशि । समये ॥ च
न्द्रमसि ॥ सवति० सुनीति० सुव
तिवा । सुयुक्तञ्जीयुच् ॥

सवयाः । पुं० वयस्त्रे । त्रिगधे ॥
समानवयोऽस्य । ज्योतिर्जनपदेति
समानस्वसः ॥

सदरः । पुं० सलिले ॥ शिवे ॥
सदर्शः । वि० सदृशे ॥ तुल्यवर्णे ।
समानजारी ॥ यथा । पाण्डिप
हृषसंस्कारः सवर्णात्पृदिश्यते०
इति ॥ समानीवर्णाऽस्य । ष्यो
तिर्जनपदेति सः ॥ तुल्यास्त्रप्रथ
नेवर्णे ॥

सवर्था । स्त्री० शनिमातरि । छा
याधाम् ॥

सवर्थाख्यम् । न० शौर्थविशिषे ॥

सवहा । स्त्री० विवृति ॥

सवासकः । पुं० वर्षवृत्तान्तरे ॥

द्विजगणमाहरभगणमुपाहरः सण
तिसशासकमितिशुभायायक । य
था । गिरिवरनन्दिनिदुरितनिह
न्तानि । विद्वितनतीसयिकुरुक्षर
क्षीमपि ॥

सविकल्पकः । पुं० सम्प्रज्ञातसमा
धौ ॥ शवादिः । सविकल्पकीनाम
ज्ञातज्ञानादिविकल्पमेदलयानपे
क्षयाऽद्वितीयवस्तुनितदाकाराका-

सविता

रितावाधित्तवृत्तेरवल्याभम् । त
चोदाहरणम् । तदामृन्मयगजादि
भानेपिष्टज्ञानवत्० दैतभानेष्वद्वै
तं वस्तुभासते० इति । तदुक्तम् ।
दृशिस्वरूपंगणैः प्रमंपरं सत्त्वादिभाव
न्वजनमेकमचरम् । अक्षेपकंसर्वगतं
यद्व्ययंतदेवचाहंसततं विभुः क्व इति
॥ वि० सविकल्पसहिते ॥

सविधारः । वि० विकारसहिते म
हाभूतादिभूष्यन्ते ॥ विकारेण स
हितः । कार्यमाभीषादानतया
सर्वकार्यतादातृव्यापन्नं वृत्तमपि ॥

सविकाशः । वि० सप्रकाशे ॥

सविकासः । वि० तिकासेनसद्वप
नमाने ॥

सविशहः । वि० मूर्त्तिमति ॥

सविता । पुं० सूर्ये । सर्वभावानां प्र
सवितरि ॥ यथाहयाच्चवल्काः ।
सवितासर्वभूतानांसर्वभावात्प्रसू
यते । सवनात्पाषाणञ्चैवसविता
सेनचोच्यतइति ॥ यन्दिपुराणमपि
यथा । धीमद्विद्योवृत्तान्प्रचे द
यतिसर्वदाः सद्यथैभगवानृषिणः
सवितासतुकोर्षितः ॥ सर्वलोपा
प्रसवनात्सवितासतुकोर्षितः ।
यतसद्वैवतादेशसावित्रील्युच्यतेत
तइति ॥ विष्णुधर्मोत्तरमि । र
सानाप्ततथादानाद्गिरित्वभिधौव-
ते । प्रशानाश्वप्रसवनात्सवितेव-

सञ्जसाची

भिधीयतइति ॥ स०ति ॥ सुव
शि० कर्मणिस्त्रीकां०रेयति । पू०
रणे । ढच् । अकं०घे ॥

सवित्दैवत । पुं० इत्तनघचे ॥ स
वित्दैवतयस्य ॥

सवित्तम् । न० प्रसवसाधने ॥ सूय
तेनेन । पू० । अत्तिलू०धू०सूख
मेतीचः ॥

सविचियः । सू०सम्बन्धीये ॥

सविषी । स्त्री० जगन्त्याम् ॥ इजन्ता
त्०डीप् ॥

सविधः । वि० अन्तिके । निकटे ॥
समानाविधाऽस्य० सवविधयेतिवा
॥ सप्रकारे ॥

सविस्मयः । वि० चाद्यव्युक्ते । धी
चापन्ने ॥ विस्मयेनसहवर्त्ततइति
तथा ॥

सवेशः । वि० निकटे ॥ वेशान्दिवे
समानावेशेऽस्य० सहदेशेनेतिवा ॥

सव्यः । पुं० विष्णौ ॥ वि०षामि । प्र
तीपे । प्रतिकृते । दक्षिणे ॥ सूयवे
पू० । अचोयत् ॥ वडा । सुनी
ति । धाङ्गलकायः ॥

सव्यभिचारः । पुं० हेत्वाभासान्त
रे ॥ यथा । अनैकान्तिकः स
व्यभिचारः । सचिविधः । साधा
रणाऽसाधारणानुपस चारिभेदान् ॥

सव्यलोकः । वि० सापराधे ॥

सव्यसाची । पुं० अर्जुने । पार्थे ॥

ससदेष्टः

सव्येनधामेनइतीनापि०शरान्०
सचितुं सन्नातुं गौलं यस्य । वि०
निः ॥

सव्येष्टः । पुं० सारथी ॥ सव्येतिष्ट
ति । सुपिस्वइतिकः । स्यास्तिन्
स्युषामितिषः । इलदन्तादिष्य
लुक् ॥

सव्येष्टा । पुं० सूते ॥ सारथी ॥
सव्येधामेतिष्ठति । ष्टा० । सव्ये
स्यास्तिन्दीति० ष्टः० ङिञ् ।
अस्वास्वेत्यव० स्यास्तिन्स्युषामुपस
ङ्गानात्पत्वम्० सुषामादित्वाधा
। इलदन्तादिष्यलुक् । सव्येष्टरी०
सव्येष्टरइत्यादिरुपाणि ॥

सगसः । वि० शस्ययुक्तोभूम्यादौ ॥

सगस्या । स्त्री० नागदन्त्याम् ।

सगशुः । स्त्री० श्मश्रुयुक्तधियाम् ।
नरमाग्नित्याम् ॥

ससत्त्वः । वि० प्राणियुक्ते ॥

ससत्त्वा । स्त्री० शर्मित्याम् ॥

ससन्देहः । पुं० अर्षालङ्कारप्रमेदे ॥

यथा । ससन्देहस्तुमेदोक्तौ० तदनु
क्तौषसंशयः । मेदोक्तौयथा । अ
यंमार्त्तण्डः किंसङ्खुतुर्गैः स
प्रभिरित्त क्कगानु किंसर्वा प्रसंरति
दिशेनैवनिवतम् । क्कदायाः किं
साःवाग्मद्विधवइने।सावितिचिर स
मालोक्यानीत्वाविदधतिद्विकल्पा
नूपतिभटाः ॥ मेदोक्तावित्यनेननकि

सहपानम्

शिरावहासहदेव्याजटाधुबम् ॥
ज्वरविषमज्वरम् ॥ सर्पाच्याम्
॥ पीतदण्डोत्पलायाम् ॥ सहदे
वस्यभार्यायाम् ॥

सहदेवीगणः । पुं० प्रतिष्ठायाम् देव
ज्ञानार्थमोषधीसमूहे ॥ यथा ।
पञ्चगव्यैः स्नापयेत्सहदेव्यादिभि
स्ततः । सहदेवीपलाचैवशतम्
श्लोथतावरी ॥ कुमारीचगुडूचीष
सिंहीव्याघ्रोतथैवच । याचीषधौ
तिमन्त्रेणस्नानमोषधिमङ्गलैः ॥

सहधर्मिणी । स्त्री० विद्विधानि
नैटायाम् । पत्न्याम् । द्वितीया
याम् । भार्यायाम् ॥ सहधर्मो
स्वस्थाः ० पत्न्यासहकर्मस्वधिका
रात् । धर्मश्रीलवर्णान्ताश्चैतानिः
। वीपसर्जनक्ष ॥

सहनम् । न० क्षमायाम् । प्रतीका
रानिच्छायाम् ॥ यथा । सहनं
सर्वदुःखानांतिच्छासाशुभाम
तीति ॥ त्रि० क्षमयान्विते । स
ह्निष्ठी । क्षमिषि ॥ सहतेतच्छी
लः । पङ्क० अनुदासैतथेतिसुष्
। नन्दादिध्वान्तर्या ॥

सहनकर्तृन्मन् । न० एकत्रमण्डलाका
रन्त्यकरणे ॥

सहनशीलः । वि० सहिष्णी ॥

सहपांशुक्लिः । पि० चयस्ये ॥

सहपानम् । न० सपीती ॥

सहा :

सहभावी । वि० सहाये ॥

सहभोजनम् । न० बहुभिः सम्मि-
ल्यैकपात्रभोजने । सगधी ॥ सह
भोजनम् । सुप० सुपेतिसमासः ॥

सहमरणम् । न० मृतस्त्रामिनासह
ज्वलश्चितारे। ह्येनप्राणल्यंगे ॥

सहमानः । वि० सहिष्णी ॥

सहमाना । स्त्री० चैत्रिकास्त्रानः कि
शस्यदक्षिणदिग्भागे ॥ सहस्रोस्थी
पापकर्मफलानियमपुर्याप्राणिनः
तितथा ॥

सहयज्ञः । वि० कर्माधिष्ठते ॥ य
ज्ञेनविहितकर्मकलापेन० सहव
त्तद्वृत्ति ॥

सहयाधी । वि० मिलितगामिनि ।
सायो० इ० भा० ॥

सहयुद्धो । त्रि० कारितयुद्धे ॥ सहयो
धितवान् । युध० सहचितिकनिम् ॥

सहरसा । स्त्री० मुद्गपर्ण्या ॥

सहर्षः । त्रि० हर्षयुक्ते ॥

सहपासः । पुं० सहायस्थाने ॥
यथा । नसंघसिद्धपतारिंनचागडा
सेनंपुक्तसैः । नमूर्खेनांशक्तिमैद्य
नाग्यैर्नान्वावसाधिमिरितिसन्तुः ॥

सहपासो । त्रि० एकस्थानेयौगप
थेनापस्थानकर्तारि ॥ यथा ।
सहपासोषिजानातिचेष्टितसहपा
सिभामिति ॥

सहाः । पुं० नागशीर्षे । सगर्भे ॥

सहस्रकिरणः

हिनसर्त्तौ । सहस्रे । षट् । अ
 सुन् ॥
 सहः । न० वक्षि ॥ मानसपाटवे ॥
 ज्योतिषि ॥ सहस्रे । सद्यतिऽनेना
 चत्वा । षट् । असुन् ॥
 सहसः । वि० सहासि ॥ हसेनसहस्र
 र्ततद्धति ॥
 सहसा । अ० हठाद्धे ॥ अविमर्शे ॥
 • यथा । सहसाधिदधीतनक्रियामवि
 बेकः परमापदापदम् । वृणतेदि
 विमृष्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वय-
 नेवसम्पदः ॥ अतर्किते । आक
 क्षिप्ते । अकस्माद्धे ॥ सहसानि
 छात्तामावीयाश्चनिच्यं हृदिस्थि-
 तः । नाकारिः गूहितुं शक्यो वृहस्प
 तिसमैरपि ॥ तत्घणाद्धे ॥ दि
 वः प्रसूनंसहसापपातितियथा ॥
 सहस्रे । षट् । असाप्रत्ययः ॥
 सहसानः । • पुं० मयूरे ॥ यज्ञे ॥
 वि० चमायुक्ते ॥ सहस्रे । षट् ।
 ऋत्विष्वधिमन्दिस्तृभ्यः किदित्थ
 सानच् ॥
 सहस्रः । पुं० पीषमासि । सहस्रिव
 लिसाधुः । तत्रसोष्ठुरितियत् ।
 सहस्रम् । न० दशमते० १००० ॥ अ
 नन्ति ॥ विश्वं शतंसहस्रस्रसर्वं म
 चयशाकमितिनहाभारतम् ॥
 सहस्रकाण्डा । स्त्री० द्वैतेहृष्यायाम् ॥
 सहस्रकिरणः । पुं० सूर्ये ॥ सहस्रं

सहस्रधारा

किरणायस्य ॥
 सहस्रगुः । पुं० आदित्ये । भानी ॥ स
 सहस्रं गवारश्मीनायस्यसः ॥ अत्र
 यादवः । तासांशतानिष्वारिरश्मो
 नां वृष्टिसर्जने ॥ शतत्रयंहिमो-
 त्सर्गतापद्मभंक्षसर्जने ॥ आनन्दा
 चहिमेध्यायनूतनापूतनाइति । च
 तुः शतं वृष्टिवाहास्ताः सर्वाभस्र
 तास्त्रियइति ॥
 सहस्रजित् । पुं० हरी ॥ सहस्रा
 ग्यसुराणां जयति । नि० । क्तिप् ।
 सहस्रणीः । पुं० भीष्मे । गाङ्गेये ॥
 सहस्रं रधिनिःनयति० पालयति ।
 षीञ् । सत्स्रुद्विषेतिक्तिप् ॥
 सहस्रतमः । वि० सहस्रस्रपूरणे ॥
 निच्यं शतादीतिहटस्तमडागमः ॥
 सहस्रदंष्ट्रः । पुं० पठानमत्ये ॥ स
 हस्रदंष्ट्रायस्यसः ॥
 सहस्रदंष्ट्री । स्त्री० पाठीने । वीदा
 लमत्ये ॥
 सहस्रदः । वि० बहूप्रदे ॥ सहस्रं
 ददाति । ष्टुदाञ् । षाः ॥
 सहस्रदोः । पुं० कार्थदीर्याङ्गुने ।
 ॥ सहस्रं देवावाहवोयस्यसः । प
 त्यम्रासिदृधस्वाद्रुत्त्विसर्गौ ॥
 सहस्रधारः । पुं० विष्णुषक्ते ॥
 सहस्रधारा । स्त्री० देयताशानार्थे स
 हस्रिन्द्रयुक्तभाषयतिजलधारा
 यान् ॥ यथा । सहस्रधारयादीर्षी०

सहपानम्

शिरावहासहदेव्याजटाध्रुवम् ॥
 ज्वरविषमज्वरम् । सर्पाध्याम् ।
 पीतदण्डोत्पलायाम् ॥ सहदे
 वस्थभार्यायाम् ॥

सहदेवीगणः । पुं० प्रतिष्ठायाम् देव
 ज्ञानार्थमोषधीसमूहः ॥ यथा ।
 पञ्चगव्यैः ज्ञापयेच्च सहदेव्यादिभि
 स्ततः । सहदेवीवलाचैवशतमू
 लौशतावरो ॥ कुमारीचगुडूषीष
 सिंहीव्याघ्रीतथैवच । याचौषधी
 तिमन्त्रेण ज्ञानमोषधिमङ्गलैः ॥
 सहधर्मिणी । स्त्री० वेदधिधाने
 नादायाम् । पत्न्याम् । द्वितीया
 याम् । भार्यायाम् ॥ सहधर्मि
 ण्यस्याः ० पत्न्यासहकर्मसुधिका
 रात् । धर्मशीलवर्णान्ताच्चैतौनिः
 । वीपसर्व्वनक्ष ॥

सहनम् । न० क्षमायाम् । प्रतीका
 रानिच्छायाम् ॥ यथा । सहनं
 सर्व्वदुःखानां तितिक्षांशुभाज
 तैवि ॥ वि० क्षमयान्विते । स
 ह्निष्यौ । क्षमिषि ॥ सहनेतच्छौ
 लः । पशु० अनुदासोतथेतियुष्
 । नन्द्यादित्वास्त्रुर्वा ॥

सहनकर्त्तव्यम् । न० एकचमगुडलाका
 रत्वाकरणे ॥

सहजशीलः । वि० सहिष्यौ ॥

सहपांशुकिणः । पि० चयथे ॥

सहपानम् । न० सवीती ॥

सहा :

सहभावी । वि० सहाये ॥

सहभोजनम् । न० बहुभिः सम्मि
 ल्यैकपात्रभोजने । सम्यगी ॥ सह
 भोजनम् । सुप० सुपेतिसमासः ॥

सहमरणम् । न० मृतस्वामिनासह
 ज्वलक्षितारोहणेनप्राणत्यागे ॥

सहमानः । वि० सहिष्यौ ॥

सहमाना । स्त्री० वैजिक्यात्मनः कि
 शस्यदक्षिणदिग्भागे ॥ सहन्तेस्थां
 पापकर्मफलानिधनपुत्रैः प्राणिनश्च
 तितथा ॥

सहयज्ञः । वि० कर्माधिकारि ॥ य
 ज्ञानविहितकर्मफलापेन० सहव
 र्त्ततइति ॥

सहयायो । वि० मिलितगामिनि ।
 साधी० इ० भा० ॥

सहयुद्धो । वि० कारितयुद्धे ॥ सहयो
 धितयान् । युध० सहचेतिकनिष् ॥

सहरसा । स्त्री० मुह्रपर्व्या ॥

सहर्षः । वि० हर्षयुक्ते ॥

सहपासः । पुं० सहायस्थाने ॥
 यथा । नसंघसेहपततीर्नचाण्डा
 लेर्नपुक्कसैः । नमूखैर्नावलिसैश्च
 नान्यैर्नांन्यावसायिभिरितिमनुः ॥

सहवासो । वि० एकस्थानेयौगप
 येनाथस्थानकर्त्तरि ॥ यथा ।
 सहवासोविजानातिचिष्टितसहवा
 सिनामिति ॥

सहाः । पुं० सागर्शीर्षे । मार्गे ॥

सहस्रकिरणः

सहस्रधारा

हिनन्तर्णी । सहस्रं । पङ्० । अ
 सुन् ॥
 सहः । न० बले ॥ मानसपाठवे ॥
 ज्योतिषि ॥ सहते० सहस्रतिऽनेना
 चदा । पङ्० । असुन् ॥
 सहसः । वि० सहसि ॥ हसेनसहस्र
 संतद्रति ॥
 सहसा । अ० हठाद्धे ॥ अपिमर्शे ॥
 यथा । सहसाविधीतनक्रियामवि
 वेकः परमापदापदम् । वृषतेहि
 विमृष्यकारिणं शुबलुब्धाः स्वय-
 नेवसम्पदः ॥ अताकिंति । चाक
 श्चिके । अकस्माद्धे ॥ सहसानि
 स्मृतीभावेधियाश्चनिच्यं हृदिस्त्रि-
 तः । नाकारिगूहितुं शक्यो हृदस्य
 तिसमैरपि ॥ तत्त्वपाद्धे ॥ दि
 वः प्रसूनंसहसापपातितियथा ॥
 सहते । पङ्० । असाप्रच्ययः ॥
 सहसानः । पुं० मयूर ॥ यज्ञे ॥
 वि० असायुक्ते ॥ सहते । पङ्० ।
 ऋषिहृदिमन्दिसहस्रः किदित्थ
 सानच् ॥
 सहस्रः । पुं० पीपमासि । सहस्रिय
 तिसाधुः । तत्रसाधुरितियत् ।
 सहस्रम् । न० दगयते० १००० ॥ अ
 नन्ति ॥ विश्वं शतं सहस्रसुसर्वं म
 घयशक्यमिति मशभारतम् ॥
 सहस्रकाण्डा । स्त्री० श्वेतपूर्वायाम् ॥
 सहस्रकिरणः । पुं० सूर्ये ॥ सहस्रं

किरणायस्य ॥
 सहस्रगुः । पुं० आदित्ये । भानी ॥ स
 सहस्रं गशंरग्नोनायस्यसः ॥ अथ
 यादराः । तासांशतानिचत्वारिरग्नो
 मां हृदिसर्जने । शतत्रयं हिमे-
 त्सर्गतापहर्भस्यसर्जने । आनन्दा
 चहिमेध्यायनूतनापूतनाइति । अ
 तुः शतं हृदियाहस्ताः सर्वापमृ
 तास्त्रियइति ॥
 सहस्रजित् । पुं० हरी । सहसा
 ग्यसुराणां जयति । जि० । जिप् ।
 सहस्रगोः । पुं० भीष्मे । गात्रेये ॥
 सहस्ररथिनेनयति० पालयति ।
 षीञ् । सत्सूदितिकिप् ॥
 सहस्रतमः । वि० सहस्रस्यपूरणे ॥
 निच्यं शतादीतिहृत्तमस्यः ॥
 सहस्रदंष्ट्रः । पुं० पठानसत्ये ॥ स
 हस्रदंष्ट्रायस्यसः ॥
 सहस्रदंष्ट्री । स्त्री० पाठीने । धादा
 जमत्ये ॥
 सहस्रदः । वि० यष्टप्रदे । सहस्रं
 ददाति । ङुदाज् । ॥ ॥
 सहस्रदेः । पुं० काहंशंभुनि ।
 ॥ सहस्रदेः पाठोऽपि कृतः ॥
 त्वस्यासिद्धं चरितम् ॥
 सहस्रधारः । पुं० शिबुदत्ते ।
 सहस्रधारी । स्त्री० देवदत्तवर्षे
 सिद्धिदुहनाय दिवदत्त-
 यान् । हताः सहस्रान्तर-

सहाक्ति :

तिरिचौ चमिणि । सहनश्री
लः । यथा । सहते श्रीते।ष्णादी
नि । प्रहृ । प्रलङ्कित्विति । इ
दृष्णुच् ॥

सहिष्णुता । श्री० जमायाग् ॥
सहुरिः । पुं० आदिथे । दिवाक
रे ॥ श्री० घितौ ॥ सहते । प्र
हृ० असिसहेःकरिन् । सहुरिः
सहनशीलवृत्तिवेदभाष्यम् ।

सहृदयः । वि० प्रशस्तचित्ते । हृद्
योन्वौ ॥ सहृदयेन । तेनसहे
तिवहृद्रीहिः । प्राणिमात्रस्यतथा
त्वाद्त्वं प्रशस्तपरत्वं हृदयशब्द-
स्य ॥

सहस्रं खम् । न० विचिकित्खिताम्ने
॥ यथा । विचिकित्खितुहृदयेष
म्ने यस्मिन्प्रजायते । सहस्रं खन्तु
विज्ञेयं । पुरीषन्तुस्रभाषतइति
प्रायश्चित्तविधेयः ॥

सहाक्तिः । श्री० अर्धालङ्कारविशेषे
॥ यथा । सासहाक्तिः सहायं
स्यवलादेकंदिवाषकम् । एकार्था
मिधायकममिसहायं वलाद्यदुभय
स्याङ्गमकसासहाक्तिः ॥ यथा ।
सह० दिवस० पिसाहिं० द्रोहरा०
सासदगडा० सहमणियलएहिं० वा
इधारा० गलन्ति । सुहृ० तुहृ०
विषीए० उल्लेखए० सीहृ० मतशु
रुदाए० दुष्वा० श्रीविदासा ॥

सहाठः

अस्रसंस्कृतान्तु । सहृदियसनिशा
भिर्दीर्वाः । श्वासदृष्टाः० सहृम
शिवलयेर्षाप्यधारागलन्ति । सुभ
ग० तवविधोगे० तथ्या० उद्वेग
शीलायाः० सहृच० तनुलताया०
दुर्वला० श्रीविताश्रिति ॥ दूच्याना
यकंप्रतोयमुक्तिः । श्वासानांवन
प्रचुरतयादण्डत्वेननिरूपयन्का
श्याम्भणिकहृदयगलनम् । अथा
यादुर्वलत्वंकादाचित्कत्वम् । श्वा
सदृष्टादिगतदोषंस्वादिशाब्दंदि
वसनिशादिगतन्तु० सहायंसाम
र्थ्यात्प्रतिपद्यते । अहसहेतिर
शङ्करः । अपिच । सहाक्तिः
सहभाषणं दुभासतेजनरश्चन ।
दिगन्तमगमत्स्रकीर्तिः प्रत्ययि
भिः सहिति ॥ लघणान्तरमपि
। सहायं नान्वयोयत्रभवेदतिरथी
कृतः । कल्पितोपम्यपर्यंस्तासा
सहाक्तिरिच्छेयतइति ॥

सहाठजः । पुं० मूनीनांपर्यंशाला
याम् । पर्यंठजे । यथा । मूनी
नास्तुचितास्तु ज्यांपर्यंठजसहेठ-
जादितिचारावली ॥

सहाठः । पुं० हादृशपुषान्तगतपु
त्रविशेषे ॥ यथा । यागभिर्णौसंस्
क्रियतेज्जाताज्जातापिषासती । यो
ठः सगर्भीभवति सहेठइतिचो
च्यतइतिमनुः ॥ संस्क्रियते० य

साराविषयम्

रिषीयते । अदायादीश्रयम् ॥ स
होः छतेऽम् । षड् । ङः सम्प्रसा
रथम् । गुणः ॥ वि० ऊठे नसप
यशमानि ॥

सहीत्यः । पुं० तृतीयभङ्गिने ॥
सहीदरः । पुं० सहस्रिः । सीदरेभा
सरि ॥ सहस्रदूरेषवर्त्तते । दीप
सर्जनस्य ॥ सह० समानम् । उ
दरं वस्येतिथः ॥

सहीरः । वि० साधुनि ॥ सहति ।
षड् । किशोराद्यर्थे तिषोरन् ।
सह्यः । पुं० मलयद्विममौषधितं
निशैलविशेषे । न० आरीर्ये ॥
साम्ये । वि० सहनीये । सोढ
व्ये । सुमधुरे ॥ सह्यते । सोढुं
शक्योश । षड् । शक्तिरूपे
तियत् ॥ गोदावरीमौमरयोक्त्या
दिवादिक्तास्तथा । सह्यपादोक्तमा
नयः स्मृताः । पापभयापघाः ॥
सा । स्त्री० लक्ष्मणम् ॥ दुर्गायाम् ॥
संयोचिकः । पुं० पोतवर्णिजि । प
द्विबगामिनिश्रयिगुजने ॥ संयात्रा
दीपान्तरगमनायसम्पृथयाचासाप्र
थे।जनसस्य । तदृष्टप्रथे।जगमिति
ठञ् ॥

संयुगोन्तः । वि० रथोक्तुले । युग
कुगले ॥ संयुगेरत्नसाधुः । प्रति
जमादिभ्यः खञ् ॥

साराविषयम् । प० न० समन्तादृष्टे

सांपत्सरिकः

। इष्टशब्दध्वनी ॥ संघ्नी ॥
सांपत्सरः । पुं० गणके । अक्षयक्ष
यमाहवराठमिहरः । तत्रसांपत्सर
रोऽभिजातः प्रियदर्शनी । विनी
तवेशः । सत्त्वयाक्चनसूयकः । स
रा । सुसंछितोपचितयात्रसन्धिरवि
कलस्यारः । पारवरथनखनयनविद्यु
कदगमथरणललाटभूत्समाहोषपु
ष्पान्गुणीरोदासघोषः । प्राथ प्रती
राकारानुवर्तिनीदिगुणाद्यदोपा
यभवन्ति ॥ १ ॥ तत्रगुणाः शुचि
दंशः प्रगल्भोऽभगप्रीप्रतिभानवा
नूदेशकालपितृसात्त्विकानपरिषदो
रुः । सहाप्याधिभिरनभिभवनीयः
कुशलोऽव्यसनीशान्तिकापौष्टिका-
भिचारस्नानविद्याभिघ्नोपियुधाचं
नवतोपयासनिरतः । स्ततन्नाथधी
त्यादितप्रभापःपृष्ठाऽभिध्याव्यव्यप
देवात्त्वयाद्यद्यगविरासंछितादीरा-
यन्वर्षवेत्ता ॥ २ ॥ विशिषायासार्त्ता
सांपत्सरसूत्रेद्रष्टव्यः ॥ सांपत्सरं
वेत्ति । तदधीतेतमेदेत्वण् ॥ न०
फले । पर्वणि ॥ सन्धिविलादिपु०
सांपत्सरानूकलपर्वणोरितिशेषिको
ऽण् ॥

सांपत्सरिकः । वि० सांपत्सरसम्बन्धि
नि । कालाङ्कितिशेषिकेत्वर्थे
ष्वण् ॥ सांपत्सरं व्याप्तमूत्ति ॥ प्रतिय
र्षकसंख्ये शशादिकसंख्ये ॥

साटीपः

साहसिकः । त्रि० शीकीषु विचित्रप
 रिहासकथादिभिः सङ्ख्याव्यर्थे
 नि । सङ्गतीभवे ॥
 साहसाः । पुं० सङ्गमे ॥
 साह्रुषा । स्त्री० शुद्धायाम् ॥
 साह्रुपाहः । त्रि० सम्पूर्णे ॥ अह्रो
 पाहः । सङ्घितः ॥
 साह्रुहसूत्रिकाः । त्रि० साह्रुहसूत्राभि
 च्छे ॥ साह्रुहसूत्रमधोत्ते । वेदया ।
 क्रतूत्यादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुहिकाः । त्रि० साह्रुहामिच्छे ॥
 सक्त्वादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुयामिकाः । त्रि० साह्रुयामीप्रथी
 गिरपादौ ॥ साह्रुयामीसाधुः । गु
 ङादिभ्यश्च ॥
 साह्रुहिकाः । त्रि० साह्रुहश्चे ॥ साह्रुहं
 वेद । उक्त्वादिस्त्रुवात्साह्रुक् ॥
 साह्रुहिकाः । त्रि० मारात्मके ॥ ज
 न्माभात्पिडशेनश्चत्वे । साह्रुह्यात्ते
 साधुः । गुङादिभ्यश्च ॥
 साधि । अ० वक्रौ । तिरिर्वे । तिर्य
 ग्ये । सचनम् । पत्रसनशायि ।
 इजजादिभ्यः ॥
 साधिशटिका । स्त्री० ज्वितपुनर्नशा
 याम् ॥
 साधिव्यम् । न० साहाय्ये ॥ साधिव
 स्यफर्मभावोवा । ज्यञ् ॥
 साध्वनः । पुं० कृकलासि ॥
 साटीपः । त्रि० ससभुम् ॥

साखान्

साहः । त्रि० । साह्रे ॥
 सातत्यम् । न० अविच्छिन्नतयावस
 मानि । सततधभावः । ज्यञ् ॥
 सातयाहनः । पुं० गालिवाहननृपे ॥
 सातिः । स्त्री० दाने ॥ अवसाने । स
 मापनेसननम् । सानश्च । पशुदाने ।
 धानकर्मविषक्तिन् । अतिव
 तीहित्वादिना । अतीरोत्वाभावे
 निपाच्यते । सनीतीर्षा । जनसनेत्यात्व
 म् । सनुताया । शिचत्तौचि
 तिक्चिच् ॥
 सातिसारः । त्रि० अतिसाररेगद्युक्ते
 । अतिमारकणिषि ॥ सङ्घसतिसारे
 णवत्तै ॥
 सातीनकः । पुं० कलाये । सती
 नकरण । प्रज्ञाद्यप् ॥
 सात्माः । त्रि० द्विषे ॥
 सात्त्वः । त्रि० सत्त्वगीये । सत्त्वगी
 खमस्य । क्त्वादिभ्योश्चः । चिपां
 • ताच्छौलिकीषोपोति । औपि
 इलसद्दधितस्त्रुतिथलोपि । साती
 । सांघौ । इ० भा० ॥
 सात्त्विकः । पुं० पाह्यं शिष्ये । युयुधा
 ने ॥
 सात्त्विकः । पुं० साठरे । बाद
 सात्त्विकः । पुं० साठरे । बाद
 रायसि । वेदव्याप्ति ।
 सात्त्वान् । त्रि० उपासके ॥ भगवद्
 क्ते ॥ सङ्घे न० सत्त्वम् । ति० मं

सात्वतः

वान् • सत्पाश्चतयाविद्यतेयस्य ।
 मतुप् । सार्थेऽण् । तदधिः ।
 पार्पत्वाद्घोऽश्रवणम् । यथा ।
 सूतजानासिभद्रन्ते भगवान्साच्च
 ताम्यतिरिति ॥ सात्वतं नामतन्त्र
 म् • तत्करीतितदाषट्कृतिपिचि
 कृते • क्षिप् चैतिक्षिप् प्रत्ययेषेरनि
 टीतिपिचिः । पिचकृतेपद सात्वदिति
 साच्चर्तापतिरिति नामभाष्यम् ॥
 तथाच • सात्वर्तासात्वततन्त्रमाच
 छाणानां भक्तानां पतिः पाणकद्र
 तिव्याख्येयम् ॥

सात्वतः । पुं • कामपाणि । म
 धुप्रिवे । षलदेवि । रामे । हरौ ।
 विमण्डे । श्रीकृष्णे ॥ दशाहं ।
 उवाचक्षि । भगवद्रत्ने ॥ यद्योक्तं पा
 णी • चत्तरद्वये । सत्त्वसत्त्वाद्ययं स
 त्त्वगुणसिद्धेयकेश्वम् । यानन्यत्वेन
 मनसोसात्वित समुदाहृतः ॥ दि-
 ष्टायकाम्यकर्मादीन् भजेदेकाकिनं
 हरिम् । सच्चसत्त्वगुणोपेतो भक्त्या
 तसात्त्वसंविदुः । सुकुन्दपादसीमा
 चां तन्नामश्रवणेपिच । कौर्त्मेत्तर
 तो भक्तो नाचः स्मान्छरणे हरैः ।
 वन्दनार्थं नयेत् । शिरनिशंदास
 खायोः । रतिरात्मापंयेयस्यदृष्टा
 नशससात्त्वतः । इति ८८ अध्या
 यः ॥ सत्त्वस्यन्दान्स्त्वार्थिकः प्र
 च्चाद्यण • विष्वन्नि । सुधन्वाचा

सात्त्विकः

ये ॥ योद्वे ॥ सत्त्वतोपलम्पुमा
 न् • उखादिभ्योऽञ् । पुं भूक्षि •
 देशविशेषे ॥ यथा । यद्वस्तुदशो
 हां • श्रुः सात्वताः कुक्षुराद्य-
 ते • इतित्रिकाण्डशेषः ॥ न • प-
 क्षराचतन्त्रे ॥

सात्वततन्त्रम् । म • वैष्णवतन्त्रे ॥
 पक्षराचगने ॥ सात्वतानाम् भग
 वदुपासकानां तन्त्रम् ॥

सात्वतसंहिता । स्त्री • महःपुराणेशो
 भागवती ॥ यस्यां वैश्रयमाणापांक्ष
 ष्ये परमपुरुषे । भक्तिरुत्पद्यते पुं
 सः शिकमोऽभयापहा ॥

सात्वतो । स्त्री • शिशुपाचमातरि ।
 कृष्णक्षपितृष्वसति ॥ सात्वतोऽप
 खंसी । उखादिभ्योञ् । ङीप् ॥
 नाप्यसत्त्वन्तरे ॥

सात्वतोऽसूनुः । पुं • वैद्ये । शिशु
 पाचि ॥

सात्त्विकः । पुं • ब्रह्मणि । विधात
 रि ॥ विविधभायान्तर्गतमाववि
 शेषे ॥ तद्वचनं यथा । सत्त्वोत्क
 टे मनसि ये प्रभवन्ति भाषासो सात्त्विक
 का इति विदुर्मुनिपुङ्गवास्तैः । तैय
 या । सत्त्वः खे देवरीमाक्षः ख
 रभक्तो ववेदयुः । वैषण्यं सशु
 प्रलयद्रक्ष्यो सात्त्विकागुणाः ॥
 प्रलयो म्हां ॥ यज्ञान्तरे ॥ यथा
 । अफलाकांक्षिर्यज्ञीमिधिदृष्टोय

सात्त्विकी

इच्छते । यद्यस्यैवेति मनः समा
 धाय ससात्त्विकः ॥ आहारप्रभेदे ।
 यथा । आयुः सत्स्वधाराभ्यसु
 खप्रीविविधैर्हनाः । रक्षाः स्ति
 ग्धाः स्त्रिराह्वयाआहाराः सात्त्विक
 कप्रियाः ॥ सत्त्वे गुणे प्राधान्ये न
 स्थितः ॥ नगणे ॥ ॥ ॥ वि० स
 त्त्वे गुणव्ये ॥ सत्त्वेनमानाह्वया
 निर्वृतः ॥ तेननिर्वृतमिति ठल् ॥
 सत्त्वे भविषा ॥ अध्यात्मादित्वा-
 इच्छ वा ॥

सात्त्विकधनम् । न० शुद्धे धने ॥ य
 था । श्रुतशौचतपः कन्याश्लिष्य
 याज्याऽन्वयगतम् । धनसप्तविधं
 शुद्धं मुनिभिः समुदाहृतम् ॥
 श्रुतेनध्ययनेन० शौचे शयनादिना०
 कन्यागतत्कन्ययासहागतं श्वशु
 रदिल्लब्धम् ॥ शिष्यागतं गुरुदक्षि-
 णादिना० शय्यागतं आर्त्विक्तल
 व्यम् ॥ चन्दनगतम् दद्यादिभ्यो लब्ध
 म् ॥ शुद्धं सात्त्विकमिच्छ ॥ ॥

सात्त्विकी स्त्री० दुर्गायाम् । पूजा
 विशेषे । यथा । शारदीचण्डिका
 पूजाः त्रिविधापरिगीयते । सात्त्विक
 कीराणसीधै वशाससौचित्यच्छृणु ।
 सात्त्विकीजपयज्ञाद्यैर्नैवेद्यैश्चनि
 रामिषैः । माहात्म्यं भगवत्प्राद्य
 पुराणादिपुकीर्तितम् । पाठसा
 ख्यजपः शोका० पठेद्देवीमनासथि

सादृश्यम्

ति ॥ देवीप्रकृतौ ।

सादृः । पुं० सन्नतायाम् । अथसा
 दे ॥ सादनम् । पद्ल् ० । घञ् ॥
 कार्ये । कृशत्वे ॥ यथा । शरीर
 सादादसमयभूषणं तिरघुः ॥
 सादनम् । न० गृहे । सादने ॥ स्र घं
 य्यन्तात्सदस्कुट् ॥ मध्यने ॥
 सादनी । स्त्री० कटुक्याम् । पक्ता
 इराम् ॥ डीप् ॥

सादिः । पुं० सारथी ॥ शीघ्रे । शी
 द्धरि । सोदति । पद्ल् ० । यसि
 यप्रियविराजिन्नजिसदिइनिवाशि
 नादिनादिभ्यइञ् ॥ वि० आदि
 युते ॥

सादितः । वि० स्नाति । विध्यस्ती
 कृते ॥

सादी । पुं० अश्वारोहे । असवार०
 श्र० भा० प्र० ॥ मातङ्गारोहे ॥ रथा
 रोहे ॥ अथश्वंसीदति० सादयति
 वा । पद्ल् ० । आवश्यकैतिषि
 निः । यच्चादिर्वा ॥

सादृश्यम् । न० उपनायाम् । तुल्य
 त्वे । सहयत्त्वे । तद्गन्तत्त्वेस
 तितद्गतम् ॥ यथा ॥ वत्त्वे ॥ यथा
 चन्द्रभिन्नत्वे सति चन्द्रगताङ्गादक
 त्वादिनत्त्वमुखे चन्द्रसादृश्यम् । त
 त्पर्यायायवा । तमन्वेत्यनुबन्धा
 तितच्छेषतत्निषेधते । तस्यचा
 नुसरोतीतमन्दाः सादृश्यवाच

साधनम्

का : इतिदण्डो ऽ सदृशस्यभाय :
। शुभसधनब्राह्मणादिभ्यः प्यञ् ॥
त्रिगापित्वान् ङोपि ॥ सादृशो ऽ
प्यञ् : पितृकरणादीकारोपकुलमि
तिषामनसूबादेकल्पिका : ॥

साधान्तः । पुं० रादृधान्तो ऽ
साद्यस्कः । पुं० सोमयागविशेषे ॥
साधकः । चि० साधनकर्त्तरि । नि
प्यादके ॥ अथवापानुशातरि ऽ सा
धोति । साधसंभिवीश्लुत् ॥
पुं० पुत्रव्रीहद्रुमे ॥ यष्टतरायाम् ॥
साधयातमम् । न० करणे । क्रिया
सिद्धौप्रकृतोपकारके ॥ इती ॥
चि० अतिशयसाधके । अतिशय
नेतनप ॥ प्रकृतसाधकसाधक
तमम् ॥

साधनम् । न० करणकारके ॥ साध्य
ते० धर्मनिष्पाद्यतेऽनेन । साध०
। ण्युट् ॥ सृतसंस्कारे । सैन्य
॥ सिद्धौपथौ ॥ गती ॥ निवसने
। निवृत्तौ । उपाये ॥ साध्यमुद्दिश्य
साधनंनिरूप्यते ॥ मेट्टे ॥ दापने
॥ अनुगमे ॥ धने ॥ मारेणे ॥ वधि
। प्रमाणे ॥ मीने ॥ मोहने ॥ ल
वि । धने ॥ मन्त्रसिद्धिकरणे ॥ सि
द्धौ ॥ मोक्षसाधकेधर्मविशेषे ।
साधनचतुष्टये । यथा । निष्चानि
त्यधस्तुविधेयाः ॥ इष्टामुच्यतेफल
भोगविरागः ॥ शमदमादिपट्क

साधर्म्यवैधर्म्यसमी

सम्यत्तिः ॥ सुमुद्युत्वधेति ॥ सा
ध० । भावकर्मकरणादीच्छुट् ॥
साधयतिषा । नन्द्यादित्वाङ्गुः
। तयसि । यथा । तपोभिः प्राप्य
तेभोष्टनासाध्यहितपस्यतः । दु
र्भंगत्वद्वयालिकोवदतेसतिसाधने
पल्पसाधनेरधिकारमीनसुकर ।
साधननिर्मुक्तः । चि० साधनाभ्यास
रहिते ।

साधना । स्त्री० आराधनायाम् ॥
साधनाव्यापकत्तुम् । न० साधनवृत्ति
छात्तन्ताभासप्रतिधीगितायाम् ॥
साधनीयः । चि० साध्ये ॥
साधनः । चि० भिक्षुके ॥ स धीति
साध० तृभूषड्विसोच्चादिना० भ
ल् ॥ पितृ ॥

साधयणी । स्त्री० मांसिकायाम् ॥
साधर्म्यम् । न० समानधर्मत्वे ॥
साधर्म्यवैधर्म्यसमी । पुं० न्योयमते
जातिविशेषलक्षण्ये ॥ यथाङ्गोत्त
मः । साधर्म्यवैधर्म्याभ्यामुपसं
हारतद्वधर्मविपर्ययापमत्तेः सा
धर्म्यवैधर्म्यसमी ॥ २ ॥ उपसंहारे
साध्यश्लोपसंहारणे ॥ वादिनाकृते
० तद्वधर्मस्यसाध्यरूपधर्मस्यशेषि
पर्ययोव्यतिरेकस्तस्यसाधर्म्यवैधर्म्य
भ्यांकेवलाभ्यांवाप्लनपेक्षाभ्यांयदु
पपादनंततोऽतीताः साधर्म्यवैध
र्म्यसमावृत्त्येते । तदयमर्थः ।

साधारणः

साधारणधर्मः

वादिना • अन्वयेन व्यतिरेकीयवासा
 भ्ये साधिते • प्रतिवादिना साधर्म्यमा
 च प्रवृत्तहेतुना तदभावापादनं साध
 र्म्यसमा । वैधर्म्यं भाचप्रवृत्तहेतुना
 तदभावापादनं वैधर्म्यसमा । तत्र
 साधर्म्यसमायथा । शब्दोऽनित्यः
 कृतवत्त्वात् • घटवत् • व्यतिरेकी
 यथाव्योमवत् • इच्छुपसं हृते • ने
 तदेवम् • यथा नित्यघटसाधर्म्यान्नि
 त्याकाशवैधर्म्याडाऽनित्यः स्यात्
 नित्याकाशसाधर्म्याद्मूर्त्तत्वाच्च
 स्यात् • विशेषो वाक्याव्यः । वैध
 र्म्यसमायथा । शब्दोऽनित्यः कृत
 कत्वात् • घटवत् • आकाशवद्वि
 तिस्थापनायाम् • अनित्यघटवै
 र्म्याद्मूर्त्तत्वाच्चित्यः स्याद्विशेषो
 वाक्याव्य इति । अत्र साधर्म्यत्वमात्र
 वैधर्म्यत्वमात्रं वागमकतौपयिक
 मित्यऽभिमानात् सद्यः प्रतिपक्षदेश
 नाभासिचिनेचनै कान्तिकदेशनाभा
 सेतिवार्त्तिकेतुचनैकान्तिकपदं ये
 गात् सत् प्रतिपक्षपरम् । एकान्त
 तः साध्यसाधकत्वऽभावात् ॥

साधारणः । पुं • वक्ष्ये विशिषे ॥ त
 त्प्रमाणं यथा । तेषामूर्त्ती भवेन्ने वै
 धर्म्यत्वे वदिनेदिने । निरुपद्रवाद्य
 राकाजः सर्वसाधारणे प्रिषे । ४४
 ॥ आह्लादाऽनूपलक्षणसम्यग्देशे ॥
 यथा । मिश्रविज्ञस्तुयेदिशः सदि

साधारणः स्मृतः । तस्मिन्देशीय
 दुदकं तत्तुसाधारणं स्मृतम् ॥
 साधारणाम्मुसधुरं दीपनं शीतलं
 लघु । तपै रीचनं हृष्टादाहृष्टाद्य
 वयप्रशुत् ॥ त्रिंसमाने । अनेकस
 स्वभिन्येकस्मिन् । सामान्ये ॥
 अनेकस्वामिवायस्तुनि ॥ यथा । सा
 धारणं समाश्रित्य यत् किञ्चिद्वाहना
 युधम् । शीर्षादिना प्रोतिधनं च
 तरस्तत्रभागिनः ॥ सर्वे । तत्र
 दितरसस्वभिनः ॥ सहसाधारणे
 नवर्त्तते । वापसर्जनस्ये वि • स
 भाषः । आन्तीप्रसाधारणाम्यामि
 तिस्वार्थेऽज् ॥ साधयसंसिद्धेः
 • आरथीशचक्रवर्षा ॥ स्त्रियां
 साधारणी ॥ इत्वाभावविशिषे ॥ य
 था । अनेकान्तो विरुद्धाप्यसिद्धः
 प्रतिपक्षितः । फालाख्योपदिष्ट
 छहेत्वाभासस्तुपक्षधा ॥ आद्यः
 साधारणस्तुस्यात् स्यादसाधारणोऽ
 परः । तथैवानुपसं हारीविधीनै
 कान्तिको भवेत् ॥ य. सपक्षे विपक्षे
 च सतुसाधारणो मतः । यस्तु भय
 स्याद्व्यावृत्तः सत्वसाधारणो मतः
 तथैवानुपसं हारीकीवला न्वयिप
 क्षकः ॥

साधारणत्वम् । न • असाधारणभि
 ज्ञत्वे ॥

साधारणधर्मः । पुं • चतुर्वक्ष्ये

साधित :

सव्ये । यथा । प्रजनार्थस्त्रियः
 सष्टाः सन्तानार्थंचमानवाः । त
 स्मात्साधारणोधर्मः श्रुतौपहन्त्या
 सष्टादितः ॥ अषिच । अहिंसा
 सख्यमस्तौयंगौचमिन्द्रियसंयमः । द
 मः क्षमार्जवन्दानंसर्वेषांधर्मसा
 धनप्रति ॥ आत्मज्ञानंतितित्वा
 चधर्मः साधारणोनुपेतिच ॥
 साधारणस्त्री । स्त्री • वेद्यायाम् ॥
 साधारणानैकान्तिकः । पुं • उतुखा
 भासान्तरे । साध्याभाववद्भृत्तौ ॥
 यथापर्वतोऽग्निमान् • प्रमेयत्वादि
 ति । प्रमेयत्वस्यावहन्वभाववतिरुदे
 विद्यमानत्वात् ॥ साध्यवदन्यव
 त्तौ । यथा । शब्दोऽनिच्यः •
 निःस्पर्गत्वात् नचविसृद्धसङ्गी
 ष्टोऽपः • उपधिसहस्रेऽप्युपाधे
 रसङ्करान् ॥
 साधारणी । स्त्री • सदृशायाम् । स
 मानायाम् ॥ कुञ्चिकायामितिहे
 मचन्द्रः ॥
 साधारण्यम् । न • साम्ये । कुञ्चिका
 याम् । इतिहेमचन्द्रः ॥
 साधारिका । स्त्री • घटिकायाम् ।
 नाडिकायां ॥
 साधिका । स्त्री • साधनकल्याम् ॥
 सुपुत्री ॥ सुमन्तुसाधकीतिलैमः ॥
 साधितः । वि • दापिते । धनादिना
 यत्तीकृते । धनादिप्रदापिते ॥ प्र-

साधुः

दापितवने ॥ साध्यतेत्य । साध •
 ऋः ॥ सिद्धे ॥
 साधिमा । पुं • साधुत्वे ॥ साधीर्मा-
 वः । प्रमनिच् ॥
 साधिष्ठः । वि • अतिशयेनवाटे ।
 अतिहृष्टे ॥ आर्य्ये ॥ न्याय्ये । शो
 भनतमे ॥ अयमेवामतिशयेनवा-
 टः । अतिशाश्विततमविष्ठनाधि
 तोधन् । अन्तिशवाठयोर्नेदसा-
 धी ॥
 साधिष्ठानः । ति • जीवे । अधिष्ठानेन
 कूठस्यचैतन्येनसहिते ।
 साधीयान् । वि • अतिवाटे ॥ अति
 शोभने । अतिसाधी ॥ अथमनयो
 रतिशयितावाटः साधुर्वा । द्विष
 चनेतीयसुनि • अतिक्रवाठयोरिति
 वाठशब्दससाधादेशः । टेरिति
 साधोष्टिलोपः ॥
 साधुः । वि • उत्तमकुलोत्पन्ने । अस्य
 पर्यायायथा । महाकुलकुलीनाय्यं
 सभ्यसज्जनसाधवद्भृति । शार्ङ्गुपि
 के ॥ आरौ । शोभने । मनाच्चे ।
 स्वभावसुन्दरे ॥ प्रबोषे । योग्ये ॥
 स्वधर्मवर्तिनि ॥ अपकारिष्वप्युप
 कारशीले ॥ अद्रोहिणि ॥ पुण्यका
 रिणि । धेदमार्गस्ये ॥ शास्त्रमि
 दितकारिणि ॥ सर्वहिते ॥ नित्या
 निष्पवस्तुविधेकादिसाधनघनुष्टय
 सम्यग्नेसुसुधी ॥ कुलधर्माश्रिते ॥

साधुवादः

सर्वपुत्र्ये । यथा । शाक्त्यां वैष्ण-
 वैः शैवेः सौरैर्गाणपतैरपि । कौ-
 लधर्माश्रितः साधुः पूजनीया-
 तिपत्रतः । साधोतिपरकार्यम्-
 धर्मम् अर्थम् । कामम् । मोक्षं
 वा । साधुः । कृष्णपितृण् । पुं-
 व्याकरणेन प्रतिपादितेशास्त्रीयश-
 ब्दे ॥ यद्यपिसाधूनेवभाषितेतिन-
 श्रूयतेतयामिफलनिर्देशशक्ये त-
 न्निर्देशादेवेदशविधिः कल्प्यते-
 साधूनेवभाषितनापशब्दानिति ।
 मन्तोहीनः स्वरतोवर्णतीव्रतिद-
 शनात् ॥ मुनी ॥ जिने ।
 साधुवः । त्रि- उत्तमकुक्षिप्रवे ।
 साधौ ॥
 साधुधीः । स्त्री- वरवत्सत्तायाम् ।
 श्वश्रुाम् । सुन्दरपुद्गी ॥ त्रि-
 तदति । साध्वीवीर्यश्लाः ॥ कर्म-
 भारधावहुत्रोद्दिशा ॥
 साधुनिन्दितः । त्रि- प्रणय्ये । सा-
 धुभिर्निन्दिते । साध्वसन्मतद्वतिघा-
 वत् ॥
 साधुपुण्यम् । न- प्रपौखरीके । स्य-
 लपञ्चे । साधुवत्पुष्यश्व- उत्त-
 मप्रसूने ॥
 साधुभावः । पुं- असाधुत्वश्रद्धायां
 साधुत्वे ॥
 साधुवादः । पुं- सतामनुमीदने ॥
 साधुवादीपठहितद्वतिघा ॥ सा-

साधूतम्

धोरुत्तरे ॥
 साधुवाहः । पुं- विनीताश्वे ॥ सा-
 धुशासौवाहश्च ॥
 साधुवाही । पुं- विनीताश्वे । सुशि-
 क्षितैरुरगे । साधुवहनशौलः ।
 वह- । सुपीतिबिनिः ॥ त्रि- शो-
 भनाश्वयुक्ते ॥
 साधुवृद्धः । पुं- कदम्बट्टमे ॥ वरुण-
 वृद्धे ॥ साधुशासौवृद्धश्च ॥ मनो-
 ज्ञतरौ ॥
 साधुवृत्तः । त्रि- सुचरिरे ॥ साधु-
 नांभिवसमानसुखट्टः खानांसुद्ध-
 दां वृत्तम् ॥
 साधुवृत्तिः । स्त्री- उत्तमजीविकाया-
 म् ॥ सद्दिवरणे ॥ सुन्दरवर्णने ॥
 साध्वीवासीवृत्तिश्च ॥ साध्वीवृत्ति-
 र्वा ॥ त्रि- तद्वति ॥ साध्वीवृत्ति-
 र्यस्य ॥
 साधुसहमः । पुं- मनोनियहस्यो-
 पायविशेषे । यस्तुवेऽधितमपितत्त्वं
 नसम्बन्धयते- वावाविस्मरति-त-
 दोः साधुसहमएवापायः । साध-
 वोहिपुनः पुनर्वाधयन्ति- क्षारय-
 श्चिच ॥
 साधुसमागमः । पुं- साधुसहमे-
 यथा । लज्जट्टर्जनसंसर्गभङ्गसाधु-
 समागमम् । कुक्षुपुष्यमहीरारत्रंस्मर-
 निच्यमनिलयामिति ॥
 साधूतम् । न- बहिंसद्धघाते ॥ प-

साध्यः

यद्गवीध्याम् । पातपत्रे । इत्यथ
यथा । पाठान्तरे । साध्यतम
पि ॥

साध्यः । पुं० । गणदेवताविशेषे ।
साध्यंतिष्ठिः । साध० । ऋषि
व्याम् । इतिभाष्येयत् । साऽऽख्य
स्य । अयं भाष्यत् । साध्याद्वाद्य
विख्याताः पुराणेषुपुरातनैः ।
तियथा । मनोमन्त्रसंप्राणसनयोया
मिहवस्यथा । नारायणो नरसैवह
सयिबिभ्रयाविभुः ॥ प्रमुखाद्
श्रीरैतेसाध्याः प्रीक्षापुरातनैरिति
॥ विष्कम्भाद्यन्तर्गतयोगविशेषे ।
तथोत्पन्नस्यफलं यथा । असाध्यसा
ध्यः किलसाध्यजातः शूरेतिथी
राविजितारिपक्षः । बुद्ध्याद्युपा
यैः परिसाधितायः परं कृतार्थं
सुतरांविनीतः ॥ स्मरे । कामे ।
देवे । सुरे ॥ वि० साधनीये ।
कृष्णीपायः सुखीपायोद्विषयः
साध्यउच्यते ॥ साधनार्हाभिमते ॥
साध्यतेऽथ । सतुपक्षः । यथा ।
प्रतिज्ञादीपनिर्मुक्तसाध्यंसत्कार
यान्वितम् । निश्चितं लोकसिद्धपक्ष
पक्षपक्षविदेविदुः ॥ साध्यंसाध
नार्हाभिमते पक्ष विदुः । यदाप्यन्य
नसाध्य ज्ञाप्यम् । तद्विशिष्टधर्म
पक्षइतिभेद । तथाप्यदवाकप्रत्या
प्यर्थादिधर्मविशेषविशिष्टसंपन्नत

साध्यसमः

याधर्मिणीऽधमर्षपदैरेवसाध्यत्वात्
साध्यपक्षयोरभेदाभिधानमितिव्यव
हारतत्त्वम् ॥ व्याप्ये ॥ साध्यते
ऽनेतिव्युत्पत्त्यापक्षे ॥ यथा । प
र्वतोवज्जिमानिलापर्वतः । सा
धयितुयोग्ये ॥ यथापर्वतोवज्जिमा
निल्यवपक्षिः साध्यः ॥ साध्यस्य
वस्तुनोऽभावेसाधने किंप्रयोजनमप्य

साध्यतावच्छेदकम् । न० अनुमिति
विधेयांशेभासमानधर्मे ॥

साध्यव्यापकत्वम् । न० साध्यसमा
नाधिकरणात्त्वन्ताभावाप्रतिथेयि
त्वे ॥

साध्यसमः । पुं० । हेत्वाभिसान्तरि ।
यथाऽगोतमः । साध्याविशिष्टस्य
साध्यत्वात्साध्यसमः ॥ ४८ ॥
साध्येनमद्व्यादिना । अविशिष्ट ।
कुतइत्यतश्चाह । साध्यत्वादिति ।
साधनीयत्वादित्यर्थः । यथाह ।
साधांसाधनीयं । तथाहेतुरपिचित्
० साधासमइत्युच्यते । अतएव
सिद्धइतिव्यवहिते । अथसाध्य
यासिबिस्वरूपासिद्धिव्याप्यत्वासिद्ध
धमेदान् । विविध । साध्ययासि
द्धिपक्षे । पक्षेपक्षताच्छेदकाभाव ।
। यथाकाङ्क्षमय । पर्वतोवज्जिमा
नित्यादी । स्वरूपासिद्धिः । प
क्षे हेतुनाऽवच्छेदकामच्छिन्नसाभा
यः । यथाऽदोद्रव्यधूमादिच्छादी

साध्यसम :

। व्याप्यत्वासिद्धिर्द्वय • अन्वभिष
रितसामानाधिकरस्यसाभावः ।
नचसत्त्वपासिद्धिरेवसूत्राच्चव्यत्वप्र
तीतिर्नाभयैर्लक्ष्यत्वमितिवाच्यम् ।
। हेतुरितिपदंष्ट्रत्रपूरणायम् • हे
तुपदस्यगमकहेतोर्व्याप्तिविशिष्टपक्ष
धर्मस्यवाचकम् • व्याप्तिविशिष्टप
क्षधर्मइत्येववामुयंताम् । तथा
च • तस्यकिञ्चिदंशसाध्यत्वेनैव
साध्यसमत्वम् । अतएवसाध्यैसा
ध्यतावच्छेदकाभावः साधनेसोध
नतावच्छेदकाभावेवसाध्यत्वासि
तिः । यथा • पक्षतावच्छेदकाभा
वमक्षतावच्छेदकवर्तेदादेरन्यतम
त्वेनाश्रयासिद्धिर्द्विध्वम् • यथाच •
मलेहेत्वभावहेतुमन्त्रेदादेरन्यतमत्वे
नलक्षरुपासिद्धित्वम् • तथासाध्य
तावच्छेदकाभावादेरन्यतमत्वेन
व्याप्यत्वासिद्धित्वं • चितयान्य
तमत्वञ्चासिद्धिसामान्यलक्षणनी
लधूमत्वादेरपिव्याप्यत्वासिद्धिवाच
स्तर्भाववदन्ति । तेषामयमाशयः ।
व्याप्तिर्हेसाध्यसम्बन्धितावच्छेदक
रूपा • गुरुधर्मस्यसाध्यसम्बन्धितान
वच्छेदकीऽतैर्नीलधूमत्वादेः सा
ध्यसम्बन्धितानवच्छेदकत्वान्नव्यो-
मित्यलक्ष्यत्वम् । तथाचसाध्यताव
च्छेदकाभावादिरेव • साधनतोय
च्छेदकीव्याप्यतानवच्छेदकत्वमपि

सानन्द :

भयतिव्याप्यत्वासिद्धिरिति । ४८ ।
साध्यसिद्धिमाहः । पुं • व्यवहारस्य
चतुर्थपादे । सवनिर्णयपादः ।
यथा । प्रथमिर्नाऽयतौलिख्यमिति •
भाषापादः प्रथमः । श्रुतार्थस्योत्त
रंलिख्यमित्युत्तरपादोद्वितीयः ।
ततैर्यौलिख्येत्सद्यद्वितिक्रियापाद
सृतीयः । तत्सिद्धीसिद्धिमा
प्रोतौतिसाध्यसिद्धिपादश्चतुर्थः ।
यथा । भाषात्तरक्रियासाध्यसिद्धि
भिः क्रमवृत्तिभिः । आक्षिप्तचतु
रंशस्तुवतुष्यादभिधीयते । इतिमि
ताक्षरा ॥

साध्यसम् । न • भये ॥ साधूनृषस्य
ति । अक्ष • । अक्षितिसुकुटः
तन्न । अक्षः प्रसङ्गात् । तस्यात् •
साधूनाम् अक्षः ॥ सम्भ्रमे ॥

साध्यो । स्त्री • दुर्गाशाम् । मेदावा
म् ॥ पतिव्रतायाम् ॥ तल्लक्षण
माहहारीतः । आर्त्तात्सुदिताह
ष्टे प्रोषिते मल्लिनाक्षणा । भृतेस्त्रि
येतथापत्तौसाध्योऽप्यपतिव्रतिति
॥ मनुस्मि । पतिशानाभिचरति
मनोवाग्देहसंयता । साभर्तुली
कागाम्प्रोतिसङ्गिः साध्योतिचाच्य
ते • इति ॥ धीतौगुणवचनादिति
डीप् ॥ शोभनायाम् ॥

सानन्दः । पुं • गुण्यकरश्चे ॥ ध्रुव
काप्रमेदे । यथा । अष्टादशाक्षरै

सान्त्वयन्

युक्तोयशोऽर्षप्रदेःध्रुवः । खड्गख
सन्नकेताखिसानन्दीवीरक्षरसि ॥
वि० आङ्गादयुक्ते ॥

सानन्दूरः । पुं० तीर्थविशिष्टे ॥

सानसिः । पुं० आसने ॥ सनोति
पशुदाने । सानसिष्यसौच्यादि
नाथसिप्रत्ययप्रधादृष्टिय ॥ वि०
सम्भजनौथे ।

सानिका । स्त्री० आद्यविशिष्टे । सना
ई० इतिश्लोकप्रसिद्धे ॥ वंशी-
पाद्ये ॥

सानुः । पुं० न० ज्ञी । प्रत्ये । पर्व
तखसमभूभागे ॥ धने ॥ आच्छा
याम् ॥ मार्गे ॥ अये ॥ कीर्तिदे
॥ सनोति । पशु० । दृष्टनिष्पत्ती
तिजुष् । अर्के ॥ पत्रवे ॥

सानुक्रोमः । वि० सदये ॥

सानुजः । पुं० तुम्बुलवृक्षे । तौच्छ
पथे ॥ न० प्रभौखडरोक्ते । वि० अ
नुजिनस्रवर्षानाने ॥ सानुजरा
ममीच्छे ॥

सानुधन्वः । वि० सपरिधारे ॥ अवि
च्छिन्ने । सानुच्छूते ॥

सानुमान् । पुं० पर्वते ॥ सानवीवि
द्यतिस्र । सतुप् ॥

सानेयिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥

सानेयी । स्त्री० वंश्याम् ॥ इ० ग०
र० नी० ।

सान्त्वयन् । न० कृष्णसान्त्वयनाभिधि

सान्दष्टिकम्

व्रतविशिष्टे ॥ यथा । गीमूचं नीमयं
घौरद्विसर्पिः कुशीदक्षम् । ए
कराचोपवाससङ्कच्छं सान्त्वयन्सु-
तम् ॥ गीमूचादिषड्द्रव्याख्येकी
कृत्वेकस्मिन्नहनिमचयेत् नान्यत्
विश्विदद्यात् । अपरदिनेचोपवास
इत्येतत् सान्त्वयन्कृच्छं सुतमित्य
र्थः ॥ सप्तपति । तप० । स्थु० ।
तच्छेदङ्कर्म । अयम् ॥

सान्तरः । नि० विरले ॥ अन्तरेषस
हितः ॥

सान्त्वम् । न० अत्यर्थमधुरेवायत्वे ।
कर्ममनः प्रीतिजनके ॥ साम
नि । प्रियशार्दार्यप्रदानसम्बन्धादिः
भिः क्षीचोपशमने । द्रव्यदाया
मितुभ्यंसाभौरीत्यादिसमाधा-
नास्त्री ॥ सान्त्वयति । आन्वसामप्र
योगे । चुरादिरदन्तः । एरव्० घञ
या ॥ दाक्षिण्ये ॥

सान्त्वनम् । न० प्रणये ॥ सामीपाथे ।
पान्त्व० । स्थुट् ॥

सान्त्वना । स्त्री० प्रणये ॥ प्रणयः सर
न्वनाननेतिकीपान्तरम् ॥ सामनि
सान्त्वनादादः । पुं० प्रियवचने ॥

सान्दीपनिः । पुं० सुनिविशिष्टे ॥ अ
क्षादिबिद्याभिज्ञे ॥ अयस्तिपुरवासि-
निकाश्वरामकृष्णयोर्गुरौ । सन्दी
पनस्यापत्यम् । अतइज् ॥

सान्दष्टिकम् । पुं० व्यापारान्तर

सान्निपातिक :

आश्रयमानेऽस्य : फलि । सन्दृष्टौ प्र
ख्यत्वे भवम् । अध्यात्मादित्वाद्भङ्
॥ समानदृष्टिविषये ॥

सान्द्रम् । न० घने ॥ त्रि० घने । नि
विष्टे ॥ मृदौ ॥ सह० अन्वयते । अ
दिवन्वने । बाहुलकाद्भङ् ॥

सान्द्रपुष्पः । पुं० विभीतकवृक्षे ॥
सान्द्रस्निग्धः । त्रि० घनस्निग्धे ।
मेदुरे ॥

सान्त्विकः । पुं० शौण्डिके ॥ त्रि०
सन्त्विकर्चरि ॥

सान्त्विलम् । न० सन्धिवेलायाम्भ
वे ॥ सन्धिवेलाद्युत्तुनघर्चभ्योष् ॥

सान्त्वयः । पुं० खल्ले ॥ सन्त्विभवे ॥ स
न्व्याधाभायः । सन्धिवेलादित्वा
दण् ॥

सान्त्वयङ्गसुमा । स्त्री० त्रिसन्ध्विपुष्पवृ
क्षे ॥

सान्नाह्निकः । त्रि० योधानांरणसन्ना
हप्रयत्नके ॥ सन्नहनं प्रयोजनमस्य ।
तदस्यप्रयोजनमित्ठक् ॥

सान्नाय्यम् । न० शैतव्यद्वयार्थे । इपि
पिसम्यङ् नोयते हेमाद्ये मग्निम्रति
। ऋज् । पाय्यसान्नाय्ये तिण्यदा
यादेशः सनेदीर्घनिपात्यति ॥

सान्निध्यम् । न० नैकाद्ये ॥ निकटे ॥
सन्निधिरेव । चतुर्शृङ्गादित्वात्
स्वार्थेष्वञ् ॥

सान्निपातिकः । त्रि० सन्निपातकरो

साभाव्यापत्तिः

ये । सन्निपातक्षणमनङ्क्त्वापनंशो
। सन्निपाताच्चैतिठञ् ॥

साव्यासिकः । पुं० भिक्षौ । पाराश
रिणि ॥

सान्वयः । त्रि० सम्बन्धिनि ॥ कुलस
हिते ॥ पुत्रपौत्रादिसहिते । यथा
। यानधौत्यद्विजीवेदमन्वयकुरुतेत्र
मम् । सजीवद्वेषशूद्रत्वमाशुशु
तिसान्वयः ॥

सापन्नः । पुं० सपत्नीस्तनये । सपत्न्या
अपत्यम् । शिवादिभ्योष् । तत्र स
पत्नेतिपाठेपितृहृदिशिष्टपरिभाष
या० सपत्नीशब्दादपिसामान्यचि
न्ताया० टकंशाधिष्व'ऽधितिबोधम्
॥ वैरिणस्तनये ॥ शस्त्रापत्यमित्यच्
० शिवादित्वाद्वा ॥

सापत्न्येयः । त्रि० सपत्न्यास्तनये ॥
सपत्न्याअपत्यम् ॥ स्त्रीभ्योऽठक्

सापत्नीयौ । स्त्री० सपत्न्यादुहितरि ॥
सापत्न्या । स्त्री० लज्जायाम् ॥

सापराधः । त्रि० कृतापराधि ॥

सापिण्डः । पुं० सपिण्डे । प्रज्ञा
दिभ्यश्चेतिस्वार्थेऽण् ॥

सापिण्डाम् । न० सपिण्डतायाम् ।
साप्तपदीनम् । सख्ये । सिचत्वे ॥

साप्तभिः । षट्पदैरुप्यते । साप्तप
दीनं सख्यमितिसाधु ॥

सापत्यम् । न० सपत्न्यतायाम् ॥
साभाव्यापत्तिः । स्त्री० साव्यप्राप्ती ॥

साम

सामयानि :

सामकः । पुं० लक्ष्मणाय ॥ सा
माभिन्ने ॥ सामघधीति० वेदवा ।
क्रमादिभ्योवुन् ॥ न० मूलकणे ॥
सामयः । चि० ब्राह्मणविशिषे । छा
न्दीने ॥ साममायति । गौशब्दे ।
गापिष्टगितिठक् । टीकोषधः ।
सेनस्त्रियांसामगी ॥

सामगर्भः । पुं० विष्णौ ॥
सामयी । स्त्री० कारणसमूहे । यथा ।
सामयीचिद्रफलविरहीव्याप्तिरेवेति
रात्वमूह० पदाद्भूतः ॥ द्रव्ये ॥
सामयाम् । न० समुदायत्वे ॥
सामघः । पुं० गजे ॥ कुञ्जरे ॥
चि० सामे त्वे । सामार्थे ॥
सामस्रक्षम् । न० औचित्ये । तु
क्तियुक्ते ॥

साम । न० सहस्रशखिपितृदेवताकिने
द्विशिषे ॥ गीतिविशिष्टायासृचि ॥
कच्यध्यूटंसामिष्यते ॥ वाक्यवि
शेषस्यायांगोती ॥ सामपदन्तुगी
तिमात्रस्यैवाभिधायकमित्यन्यत् ।
अतुर्थाविदानामध्येमानमाधुर्येणा
तिरमणीयत्वादिष्णोर्विभूतिः सा
मेष्ट्यच्यते । राज्ञांशत्रुषशोकरणा
यापायविशिषे । सान्वे । प्रिययाद्
र्थप्रदानसम्बन्धादिभिः शत्रोः
स्त्रीधोपशमने ॥ यथा । परस्परौप
काराणां दर्शनं सुपक्षीर्तनम् । स
म्बन्धस्यसमास्यानमायत्वाः सम्य

काशनम् । वाचापिशलयासाधुतथा
श्मितिषार्पणम् । इति सामयिधा
नञ्चैः सामपक्षविधं स्यात्तम् ॥
स्यतिषार्पणं रीषं वाऽनेन वा । येष
न्तकर्मणि । सातिभ्यांमनिग्म
निष्ठावितिमनिन् ॥ सामनम् ।
सामसान्वप्रयोगे । बाहुलकात्-
क्षनिन्वा ॥ द्वि० शोभने । अनय-
थे ॥

सामनः । पुं० सामयति ॥ सामा
स्याति । सामादित्वञ्च ॥
सामनी । स्त्री० पशुसम्बन्धरक्षायी ॥
सामन्तः । पुं० प्रतिवासिनि । स
लान्तेन एकदेशीयः । प्रादिभ्योधा
तुल्येति समासः । समन्तायाः
सुदेशान्यवहितभूमेश्वम् । तस्येद
मित्यष् ॥ माण्डलिके ॥ अतु
र्हरिके ॥ ति० सहाये ॥

सामन्तः । पुं० सामविदि ॥ साम
सुमाधु० प्रवीणो० धीमयोः । रा
वसाधुरितियत् । येषामावकगर्
णोरिति प्रकृतिभावः ॥

सामयिकः । द्वि० समयाचिते । स
मयेकार्यकर्त्तरि ॥ समयः प्राणो
क्ष । समक्षदस्यप्रामितिठञ् ॥
दिनशादिखात्स्वार्थेठ्वा । सम
येत्ये ॥

सामयानिः । पुं० ब्रह्मणि । द्रुधि
थे । कुञ्जरे । गजे । चि० सा

सामानाधिकरण्याम्,

सामान्य :

मीत्ये ॥

सामरस्यम् । न० एकस्ये ॥
सामर्थ्यम् । न० योग्यतायाम् ॥ श
क्ती ॥ विशेषविशेषणभाववशाच्च,
प्रस्थितिजनकरूपे, एकार्थोभावे
॥ परस्परशब्दाद्वाच्यतायां व्यभिचा
याम् ॥

सामर्थः । त्रि० सरोधि ॥
सामवायिकः । पुं० अमात्ये । म
न्त्रिणि । त्रि० समवायसम्बन्धि
नि ॥ समवायात्वे ॥ सामूहिके
॥ समवायंसमवेति । समवाया
नूसमवेतीतिठक् । इहसमवपूर्वच्छे
षोर्धः । प्रदिश्ये कदेशीभवनम् ।
तत्रगुणभूतंप्रवेशंप्रति० प्रकृत्यर्थ
स्यकर्मताधीना । विशेष्यानुरो
धिनतु० लीःसप्तमीप्रायेणप्रमुञ्च
ते । कुरुर्वे च समवेताइतिथया ।

सामञ्चित् । पुं० उद्गातरि ॥ सामा
निवेशि । विद्० । त्वाप् ॥
सामवेदः । पुं० कृत्वाधिपेवेदवि
शेषे ॥

सामाजिकः । पुं० सभासदि । स
भास्तारि ॥ समालसनवेति । स
मवायानूसमवेतीतिठक् ॥ समा
जंरक्षतिश । रक्षतीतिठक् ॥

सामाधिपतिः । पुं० भौमपते ॥
सामानाधिकरण्याम् । न० पश्ये :
सम्बन्धविशिष्टे । पदयोरैकार्थनिष्ठ

त्वे ॥ सवसम्बन्धीभिन्नप्रवृत्तिनि
मित्तानांशब्दानामेकस्मिन्नर्थे तात्प
र्यसम्बन्धः । यथाःसीयुदेवदत्तप्रति
वाक्ये तत्कालविशिष्टदेवदत्तवाच
कसशब्दस्य० एतत्कालविशिष्टदे
वदत्तवाचकायंशब्दस्यच० एकस्मि
न्प्रिण्डे तात्पर्यसम्बन्धः ॥ यथा
ज्ञानाचार्यैः । एकवृत्तिरर्थे शब्दानां
भिन्नवृत्तिहेतुनाम् । सामानाधि
करण्याम् भवतीत्येवंबदन्तितात्परि
काइति ॥ एकविभक्तवन्तानांपदान
विशेषणविशेष्यभावेनैकार्थनिष्ठत्वे ।
तच्चमुख्यगौणमेदेनद्विविधं यथा ।
सामानाधिकरण्यात्किंस्त्वैक्ये मुख्य
तां व्रजेत् । खद्विद्रमुत्पन्ननीलमि
त्यादौतद्विधत्वात् ॥ अन्यस्यान्य
चसम्पत्प्राप्तिसिंहस्यपुरुषियथा ।
सामानाधिकरण्यात्सगौणसिंहः पु
मनिति ॥ समानसधिकरणं यथा
स्तयोर्भाषः ॥ एकाग्रयत्त्वे ॥ अ
न्यदुच्छृङ्खलसत्त्वमन्यस्यास्मिनियन्त्रि
तम्० सामानाधिकरण्याच्चित्तोज्ज्वलि
मिरयाः कुतः ॥

सामान्यः । पुं० पञ्चमेवर्थे । वर्षं च
हरेः । यथोक्तमज्ञानिवांशे । अ
त्वारः कथितावर्षांश्चाश्रमाश्रपिसु
व्रते । आचाराद्यापिवर्षानामाश्र
माणांपृथक्पृथक् । कृतादौकणि
कालितुषणाः मध्यप्रकीर्त्तिताः ।

सामान्यम्

ब्राह्मणः क्षत्रियैश्चैः शूद्रः
सामान्य एव चेति ॥

सामान्यम् । न० जातौ ॥ तद्विधिमम् । यथा । सामान्यद्विविधम् प्रीक्षम् परस्त्रापरमेव च । द्रव्याद्विधिकाद्विस्तुसत्तापरतयोच्यते । परभिन्नाचयाजातिः सैवापरतयोच्यते । व्यापकत्वात्परापि स्याद्द्रव्याप्यत्वात्परापि च । द्रव्यत्वादिकलातिस्तुपरापरतयोच्यते । इतिभाषापरिच्छेदः ॥ तल्लक्षणं यथा । निश्चयत्वे सत्यमेकसमवेतत्वमिति । अनेकसमवेतत्वं संयोगादीनामप्यस्ति । अतः सल्लभम् । निश्चयत्वे सतिसमवेतत्वं गगनपरिमाणादीनामप्यस्ति । अतउक्तसनेकेति । निश्चयत्वे सत्यमेकाद्विस्तुसामान्यमुपेक्ष्यसमवेतत्वमुक्तम् । एकव्यक्तिहस्तिसुनजातिः । यतउक्तम् । व्यक्तेरभेदशुद्धस्वसद्विद्यमानव्यस्ति । रूपदानिरसस्वमीजातिषाघकसङ्घट्टः ॥ एकव्यक्तिकत्वादाकाशत्वं नजातिः । तुल्यद्विकत्वाद्घटत्वं कलसत्त्वं नजातिद्वयम् । सङ्घोषत्वाद्गुणत्वं मूर्त्तत्त्वं नजातिः । अमरस्याभयात्सामान्यत्व नजातिः । विशेषशब्दाहृतत्वमावच्छरूपदानिः स्वादौविशेषत्वं नजातिः । समवायसम्बन्धा

सामान्याम्

भाषात्समवायानजातिः । द्रव्याद्विधिकाद्विस्तुसत्तापरतयोच्यते । परस्त्वमधिकदेशहस्तित्वम् । अपरत्वमल्पदेशहस्तित्वम् । सकलजात्यपेक्षयाऽधिकदेशहस्तित्वात्सत्तायाः परत्वम् । एतद्विधनायद्रव्यादीति । तदपेक्षयाचान्यासांजातीनामपरत्वम् । परभिन्नासत्ताभिन्ना । व्यापकत्वात्परापि स्याद्द्रव्याप्यत्वात्परापि च । पृथग्योत्पाद्यपेक्षयाव्यापकत्वात् । अधिकदेशहस्तित्वात् । द्रव्यक्षपरत्वम् । सतामेधयाऽल्पदेशहस्तित्वात् । द्रव्यक्ष । अपरत्वञ्च । तथापेधमहयसमावेशादुभयमविरुद्धम् । इतिमुक्तावली ॥ निश्चयमेकसनेकाऽनुगतं सामान्यम् । तच्चद्रव्यगुणकार्यावर्तीति । तर्कसङ्घट्टः ॥ सामान्यगुणसाम्ये नयत्रवस्त्वन्तरेकेतितिलक्षणाक्षितिकाव्यालङ्कारविशेषे ॥ यथावा । प्रस्तुतकयदायेगुणसाम्यविषयया । एकात्स्वंबध्यतेथीनात्तत्सामान्यमिति स्मृतम् । अताद्वगमपिताद्वगतयाविषयितुं यदप्रस्तुतार्थे नसम्पूक्तमपरित्यक्तनिष्कगुणमेवतदेकात्मतायानिमध्यते । तत्समानगुणनिबन्धनात् । सामान्यम् । उदाहरणम् । मन्त्रयज्ञरसविलिप्ततन्वीनवहारलताविभूषिताः नित्त

सामानाच्छलम्

रदन्तप्रकृतश्चक्षुश्चौरचिरामुखां
शुकाः । प्रथमं विहिततथास्त्रिध्व-
लयतिधरामविभावताहताः प्रि
यवसति प्रथान्तिमुहमेवनिरस्तभि
योऽभिसारिकाः ॥ अतप्रस्तुततद
न्यथीरन्यूनानतिरिक्ततयानियहं
धवलक्षमेकात्मताहेतुः । अतएव
पृथग्भावेनानयोरुपलक्षणम् ॥
यथाया । वैचल्यचातुल्यरुचां वधु-
नां कर्षाद्यतीगण्डतलागतानि । अ
ह्वाः सहैलं यदिनापतिप्यन कैविद
विष्यन्नवचम्पकानि ॥ अतनिमिषा
त्तरजनितापिनामः क्षप्रतीतिः प्रथ
मप्रतिपन्नं ममेदं नव्युदसितुमुत्सृष्टी
प्रतीतत्वात्सक्षप्रतीतैश्चवाधायोगान्
सामानात् । वि० साधारणे । अवि
शेषे । तुल्यतायाम् ॥ अनेकसम्य
न्येक्षवस्तुनि ॥ उत्सर्गे ॥
सामानाच्छलम् । न० लक्षप्रमेदे ॥
सम्भवतीर्थं क्षातिसामानायोगाद्
सवत्तार्थं कल्पनासामानाच्छलम्
॥ ५३ ॥ सामानाविशिष्टसम्भवद
र्थाभिप्रायेणोक्तम् ॥ अतिसामाना-
योगाद्सम्भवदर्थं कल्पकल्पनया० दू
पथाभिधानं सामानाच्छलम् । य
थाब्राह्मणोयं विद्याचरणसम्भन्नद-
ल्लुक्तेः ब्राह्मणत्वेन विद्याचरणसम्प
दं साधयतीति कल्पयित्वा० परी
वदति कुर्वी ब्राह्मणत्वं न० विद्या

सामासिकः ।

चरणसम्पत् ० बाल्ये व्यभिचारा-
त् ॥ ५२ ॥

सामान्यतादृष्टम् । न० अदृष्टलक्ष
यसामान्यविषयेवीताऽनुमाने ॥
सामान्यलक्षणा । स्त्री० अलौकिक-
त्रिकर्षविशेषे ॥ सतु० आत्यय
ज्ञापकसामान्यज्ञानम् । यथा
एक घटदर्शनेसकलघटज्ञानंभव-
ति ईदृशघटत्वादिज्ञानम् । तत्
प्रमाणं यथा । अलौकिकः सन्नि
कर्षस्त्रिविधः परिकीर्तितः ।
सामान्यलक्षणाज्ञानलक्षणायोगल
क्षया ॥ आसत्तिराश्रयाणः नुसा
मान्यज्ञानमिष्यते । तदिन्द्रियल
तदर्शं वाधसामयपेक्षते ॥ इति
भा० ॥

सामान्यविधिः । पुं० अनारभ्यवि
धौ । यथा । नहिंस्यात्सर्वाभू-
तानीति ॥

सामान्यशासनम् । न० सामान्या
धिकारे ॥ राजलक्ष्यविशेषे ॥

सामान्या । स्त्री० नायिकाभेदे । या
चान्तरे ॥ कथिततिथिदासुरधे
ष्वभिमतफलदाभवेच्चसामान्या ॥

सामानाभिनयः । पुं० वागङ्गसङ्ग
जेऽभिनये ॥ यथा । सामाना
भिनयोगामञ्जुं विधागङ्गसङ्गकः इ
ति ॥

सामासिकः । पुं० साङ्घेपिके ॥

सामुद्रम् ।

समाप्तसमुद्रे ॥
 सामि । अ० अर्थे ॥ निन्दायाम् ॥
 सामयति । धामसान्त्वप्रयोगे ।
 अथद्रः ॥
 सामिधेनी । स्त्री० धाय्यायाम् । अ
 ग्निज्वालनायै नृषि । ष्टकसामि
 धेनीधाय्याचयास्त्रादग्निस्त्रिमिथ्वने
 ॥ समिधामाधानी । समिधाम
 धानेषिष्ठण । पित्वान्छीप् । य
 स्थलद्रुतिलिपः ॥ समिधि ॥
 सामिधेनः । पुं० मन्त्रविशेषे ॥
 समिधामाधानः । समिधामाधा
 नेषिष्ठण् ॥
 सामीची । स्त्री० वन्दनायाम् ।
 सामीप्यम् । न० साजिध्वे । देश
 कालाभ्यां कृततायाम् प्रख्यासत्ती ।
 अथ्यश्चित्तत्वे ॥ समीपमेव । चतु
 र्यर्णादित्वात् । ष्यञ् ।
 सामुद्रम् । न० देशलक्षणम् ॥ लवणयि
 श्रेये । कठके । धमिरे । अथ्यसुथा
 यथा । सामुद्रं नधुरं पाके सति चामं
 घुरं गुस । नाष्युष्यं दीपनमेदिसिञ्चा
 रमविदाश्चिच । श्रीफलवातनुषिक्त
 मरूचं नातिशीतलम् ॥ समुद्रोदके
 सामुद्रमुदकं चारं सवर्देवप्रकीरण
 म् ॥ समुद्रफेने ॥ धाराजलप्रमेदे
 ॥ तत्सुसचारत्ववर्णं शुकहृदिवला
 पद्मम् । विसृष्टदेवत तीक्ष्णं सवर्
 फामं सुगर्हितम् ॥ सामुद्रन्वाशिव

साम्यरायिकम्

नेमासिगुणैर्गाह्वृदादिशित् । य
 तौऽगस्यस्यदिव्यर्षे रुद्र्यत् सकलं
 जलम् । निमलं निर्विषं स्वादुशु
 क्रलं स्वाददेवपनम् ॥ तत्सामुद्र
 जलम् । आश्च । फूत्कारविषया
 तेनगानानां श्योमचोरिणाम् । यथा
 सुसविषं तीर्थं दिव्यमव्याश्रितनं वने
 ति ॥ वि० समुद्रोत्पन्नवस्तुनि । स
 मुद्रे भवम् । तत्रभवद्द्रव्यम् ॥
 सामुद्रकम् । न० समुद्रलवणे ॥ स
 मुद्रोक्तस्त्रीबुलजयत्ये ॥ तीर्थं वि
 शेषे । वि० । स्त्रीपुंसयोश्चिद्र
 वेचरि ॥
 सामुद्रिकः । वि० स्त्रीपुंसयोश्चिद्र
 च्छे ॥ वेलास्त्रीपुंसयोश्चिद्रं सामुद्रि
 कलदाहृतप्रतिहारावणी ॥ समुद्र
 सम्बन्धिनि । समुद्रधारिणि ॥
 सामुद्रिकः । वि० सामवायिके । स
 मूहंसमवैति । समयायान् समवै
 तीतिठक् ॥
 साम्यरायः । पुं० परलौकिके । परलौ
 कसाधने । साम्यरायः परलौकिकः
 • तत्प्राप्तिप्रयोगेनास्त्रीधेसाध
 नविशेषे ॥
 साम्यरायिकम् । न० लुहे । समीक
 । समरे ॥ वि० पारलौकिके । य
 था । प्रभुः प्रथमसख्यस्योनुक
 ख्ये नरर्षति । नसाम्यरायिकं तस्य
 दुर्मतेपि दानेकनम् ॥ पारलौकिक

साम्बुध्यम्

केसाधने । सम्परायणम् । अयग
 तौडगतौषा । घञ् । ततोधिनीया
 दित्वात् स्वार्थे ठक् ॥ सम्परायाय
 प्रभवति । सन्तापादित्वाद्घञ् ॥
 सम्परायाहे । सम्परायमहेति ।
 तदहंतीतिठक् ॥

साम्प्रतम् । अ० अधुनाये । इदानी
 म् ॥ उचिताये । सम्प्रतनम् ।
 तनुविस्तारे । डम् । पृषादरादि
 त्वात्समोद्देशे । यथा । सम्प्र
 ति० एतथाः समाहारः । तद्
 तस्मात् प्रज्ञाद्यण् । गणेपाठा
 न्मानाद्यम् ॥

साम्प्रतिशब्दम् । न० समे ॥ न्याय्ये ॥
 सम्प्रतिशब्दादिनयादित्वात् स्वार्थे
 ठक् ॥

साम्बम् । न० उपपुराणविशेषे ॥
 साम्बरम् । न० गडलवणे ॥
 साम्बरी । स्त्री० नायायाम् ॥ शास्त्र
 रीसम्बरीमाया० मायाह्वयिचुकेन
 टि० इ० शब्दरत्नावली ॥

साम्बरी । स्त्री० रक्तदिग्धे ॥
 साम्नातुरः । पुं० भाद्रमातुरे ॥ स
 तीतमथे ॥ साम्नातुरपद्यम् । मा
 तुरुत्सङ्ख्यासम्बद्धपूर्वायाः ॥
 साम्बुध्यम् । न० सायाङ्गव्यापिन्या
 निधी । साम्बुध्यनामसायाङ्ग
 व्यापिनोत्पत्तिदेशीतिस्कान्दीकः
 । सम्बुध्यत्वे ॥

सायकः

साम्यम् । न० तुल्यत्वे । समताया
 म् । आगडालान्धस्त्रियोगत्वाभु
 क्त्वाचप्रतिरुद्धव । पतञ्जलान्तौ
 विप्रोच्चानात्साम्यन्तुगच्छरा ॥ नि
 विशिषे । सर्वमूत्तैषु विषमसमेष्व
 पिशतमानस्यत्रह्यणः समभाषे ॥
 समाहाविष्यञ् ॥

साम्नाज्यम् । न० सार्वभौमपदे । इ
 शतत्राधिपत्ये ॥ यथा । लक्ष्या
 धिपत्यंराज्यांश्चात् । साम्नाज्यंदेशल
 लक्ष्मी । शतलक्षेभ्योशानिमहासा
 म्नाज्यमुच्यतेइतिशरदातन्त्रे द्विती
 यः पटलः ॥ सम्नाजीभावः ।
 प्यञ् ॥

साम्नाषिकम् । न० जवादिनाम
 निगमद्रव्ये । गन्धाद्यं ॥ इ०
 रा० नि० गृहः ॥

साम्नाषिकम् । न० महापारिषते ॥
 सायसन्ध्या । स्त्री० पितृप्रस्ताम् ॥
 सायङ्कालीमासुदेवतायाम् ॥

सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्तो ॥
 सानम् । पा० णम् । युगागम ॥
 सायः । पुं० कारुडे । शरी । वा
 यो ॥ दिनान्तो । विकाली ॥ स्य
 ति० समापयतिदिनम् । पा०
 श्चादुधेतिषः ॥ घञ् । प्राती
 युक् ॥

सायकः । पुं० शरी ॥ खड्गे । स्य
 ति । पा० । खुल् । युक् ॥

सारः ।

सायकपुङ्गा । स्त्री० शरपुङ्गायाम् ॥
सायकालः । पुं० सायकाले ॥
सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्ते ।
सानम् । धा० । यम् । युगा
गमः ॥

सायम्प्रातिकः । वि० सायम्प्रातर्भा
वे ॥ कालादृञ् ॥

सायन्तनः । वि० सायङ्कालसम्बन्धि
नि ॥

सायाङ्गः । पुं० विकालके । दिनान्ते ।
पञ्चधाधिभक्तस्याङ्गः पञ्चमे
भाने । यथा । सायाङ्गस्त्रिसुहूर्त्त
स्याच्छ्रान्तजनकारयेत् । राक्षसी
नामसाधेलागर्हितासर्वकर्म्मसु ॥
अङ्गः सायम् । सङ्ख्याविसाधे
तिच्चापकात्समासः । सायमीदृ
मक्षीपद्रतिभाष्याट्टासाधुः ॥

सायिका । स्त्री० क्षमस्थितौ ।

सायुज्यम् । न० सयुग्भावे । एकदे
हदेहित्वेऐक्ये । सयुजीभावः ।

त्र ह्यणादित्वात् ष्यञ् ॥

सायात्स्यः । पुं० विकाले ।

सारः । पुं० बले ॥ स्थिरांशे । यथा
। विद्यान्यनेकशान्वाणिष्याल्पायुर्वि
प्लक्षे टयः । तस्मात्सारविजानी
यात्क्षौरहंसद्वयान्मसः । मज्ज
नि । मज्जायाम् ॥ च्चकारे ।
राने । द्रुतिधरणी ॥ दाडिने ॥
दाधौ । पाशके । नवमीते ॥ द

सारगन्धः ।

ध्यये । काव्यलङ्कारविशेषे ॥
यथा । उचरोत्तरमुत्कर्षोभवेत्सा
रः परामधिः ॥ पर पर्यन्तभा
गोऽवधिर्यस्यधाराधरेद्वितयातवे
वेत्कर्षस्यविश्रान्तेः । सदाश्चर
म् । राज्ये सारवसुधा० वसुधाया
मपुरम् । पुरेसौधम् । सौधेतल्पं
तल्पे पराङ्गनाऽनङ्गसर्वलम् । न०
जले । धने । न्याय्ये । नवनीते ॥
विपिने । शिष्टसारे । यथा । अ
माशुष्कित्तराकाराण्यङ्गान्यङ्गेनले
पिते । शिष्टेषु यं नमून्माणितत्सा
रमभिधीयते ॥ शिष्टसाराङ्गय ह
न्याङ्गुणोमत्तिसारकम् । चर्षसर्वा
ङ्गजयातंशूलक्षपरिणीमजम् ॥
अर्हिह्वपोनसंपित्तवाससाशुन्यमी
हति चि० वरे । श्रेष्ठ । यथा ।
असारेखलुस सागिसारमेतच्चतुष्टय
म् । काश्यावासः । सतांसङ्गी
यङ्गान्धः शिष्यजनम् ॥ हट्टे ॥
धिरन्तिष्ठन्सरतिकालान्तरम् । स०
। सस्थिरे० इतिष्यञ् ॥ सारः श
बलपीतधीरिति विश्वः ॥

सारक्षः । पुं० तरुप्रवृत्तिश्रितौ । अ
यपाखे । वि० विरेचके । सरति
। स० । खलुङ् ॥

सारखदिरः । पुं० दुष्खदिरि । पञ्च
तरी ॥

सारगन्धः । पुं० चन्दने ॥

सारङ्ग :

सारगाथी । वि० सारसहस्रकर्त्तरि ॥
 सारसम् । न० सधुनि । सरवाभिः ।
 कृतम् । संज्ञायादिष्वण् ॥
 सारङ्गः । पुं० एषे । हरिषे ॥ चा
 तके ॥ मतङ्गजे ॥ विहगान्तरे ॥
 चक्षुरीके ॥ छत्रे ॥ राजहंसे ॥ चि
 चन्तुरी ॥ याथाभेदे ॥ चंशुके ॥ चि
 चवर्षे । नानावर्षे । मयूरे ॥ धा
 मदेवे ॥ धनुषि ॥ क्षीरे ॥ सूर्ये ॥
 आभर्षे ॥ पक्षे ॥ शङ्खे ॥ चन्द
 ने ॥ सूर्ये ॥ पुष्ये ॥ धीक्षिति ॥
 मेघे भूमौ । राक्षी ॥ दीप्तौ ।
 सिंहे ॥ न० सारङ्गैषमांसि ॥ य
 था । सारङ्गं जाह्नवं स्नाधं मधुरं च
 पुत्रप्यश्मितिः सान्निध्यं च ॥ वर्षा
 वृत्तान्तरे ॥ कर्षाध्वजं जोहलं चाम
 रदेहिचिह्नं सताणं सदासन्निवीधि
 चि । सर्पाधिराजाधिराजस्तदासुत
 मूरीकरेः तीक्ष्णमारुहमेतदि ॥ यथा
 । अथापि नैवाग्नौ नं हतत्कर्म
 यातं धनुः । कापिलभ्यं न वैशनां ।
 किन्दारदेहादाजलवर्षं हन्देनचितो
 रतिविन्दसेत्तु कुन्देन ॥ वि०
 चिपवर्षं वति । शवले ॥ भगवद्गते
 ॥ यथा । त्रिभोजिषासोपस्थोरः ॥
 पानपाचं सुखं तन्मान् । वाचवेत्ती
 यपाचानां । सारङ्गानां पदाब्ज
 निति ॥ सरति । स० । खड्गोर्ध्व
 द्विषोऽप्यण् ॥ सारंगपञ्चतिषा ।

सारणः

गम्छ० । खष् ॥ सारमङ्गयस्य ।
 शकत्यादिः ॥ सारङ्गेषुवा । सा
 रङ्गायतिवा । गीशब्दे । गाथो
 ष्ठक् ॥

सारङ्गिकाः । पुं० । सारङ्गिके ॥ सा
 रङ्गान् हन्ति । पश्चिमव्यष्टगान्द्व
 श्लोतिठक् ॥

सारङ्गिका । स्त्री० । वर्षावृत्तान्तरे ॥
 द्विलक्षरकथोसगणविरचययस्याय
 रणम् । जगद्भिरामं हितयाभन
 तिचिसारङ्गिकया ॥ यथा । प्रण
 मतराधारमणं नगन्तुपवाधाशमनम्
 । चमुमदापाहरणं यदुसुलचञ्डा
 भरणम् ॥

सारङ्गी । स्त्री० । वर्षावृत्तान्तरे । यस्या
 माद्रीकृत्वाकार्थे । दस्वाहारं ताटङ्ग
 म् । विद्युन्मालापादं दद्यादश्लोका
 रं यदृप्तम् । नागाधोश्रीनाक्तं तस्मा
 रङ्गीष्याख्यातं सद्दिसाच्छ्रुत्वारिमाद्य
 क्षिप्रायः सर्वेषां नागाधि ॥ यथा
 । हन्द रण्यं गे धुक्ष्पुष्ये गीपायन्तं
 गे हन्दं ॥ शाले । साकांशाक्रीडा
 शीलं रन्दे गीविन्दम् । धामीरीषा
 मीपन्त्यस्यव्याजाहासः । कर्षं गच्छे
 यो कुक्षं मन्मङ्गुषैराधां हृष्टाद्यन्त
 म् ॥ शङ्खायाम् ॥ अन्यतीली
 पिकिठोष् ॥

सारणम् । न० । नवगीते ॥

सारणः । पुं० । पत्नीसारणेने ॥ रा

सौरभृत

सारसः

षण्मन्त्रिषु । दशकम्बरदूते ॥
 चाघातके । भद्रवलायाम् ॥ न०
 गन्धमेदे ॥ मलनिर्गमने ॥
 सारणिः । स्त्री० सुद्रनद्याम् ॥ प्र
 -सारण्याम् ॥
 सारिषो । स्त्री० प्रसारण्याम् ॥ सु
 ल्यनद्याम् ॥
 सारण्ड । पुं० सर्पाण्डे ॥
 सारसः । पुं० सुग्री ॥ वि० अर्त्त
 नसदृशत्तमानि ॥
 सारसकः । पुं० कश्मीरह्वे ॥ इ०
 ध० ह्ययः ॥
 सारतः । प० वलतद्रुत्तर्धे ॥ प
 लुम्य क्तसिन् ॥
 सारथिः । पुं० सुते । नियन्त्रि ॥
 पञ्चलक्षणे यथा । निमित्तशकुन
 ज्ञानोद्देश्यशिक्षाविशरदः । इयायु
 र्बेदतत्त्वज्ञो भूरिभागविशेषवित् ॥
 स्वामिभक्तो महेत्स्यः । सर्वेषाञ्च
 प्रियंवद् शूरशक्ततपिद्यस्य सारथि
 परिकीर्तित इति ॥ सरलश्रवान् ।
 इ० । अनाभाषिष्यार्धः । सर्त्तार्थ
 र्त्तं तिगथिन् ॥
 सारथ्यम् । न० सारथेः कर्मणि०
 भावेव । पुरोहितादिशब्दाद्य् ॥
 सारदः । वि० सारदातरि ॥
 सारदुम । पुं० खद्विरे ॥
 सारवाद् । पुं० धामनिवृत्ते ॥
 सारभृत । वि० सारत्यादिषु ॥

सारमितिः । स्त्री० वदे । श्रुती ।
 सारस्यवार्थस्मितिः ॥
 सारमूषिका । स्त्री० देवदात्याम् ।
 सारमेयः । पुं० कृष्णुरे । सरमा
 याश्चपत्यन् । स्त्रीभ्योऽटक् ।
 सारमेयाद्दनः । पुं० नरकविशेषे ॥
 सारमेयो । स्त्री० शुन्वाम् ॥ टग
 न्तानुङीप् ॥
 सारलोहम् । न० लिङ्गसारे ॥ इ
 तिभूरिप्रयोगः ॥
 सारवः । वि० सरयुजातवस्तुनि ॥
 सारवांभवः । तत्रभवत्त्वन् । द्वा
 ण्डिनायनेतियलोपः ॥ छिर्वा
 टिङ्ङेतिङ्ङीपि० सारवी ॥
 सारवान् । वि० ससारे ॥
 सारवती । स्त्री० छन्दोभेदे । यथा
 । चिह्नगणविशयकमत० स्याद्गुरु
 न्तगतीचमतः । श्लोयश्वन्तन्त्रपत्र
 विता० सारवतीकविभिः कथि
 ता ॥ सारविशिष्टार्था ॥
 सारसः । पुं० खगलैश्चसिद्धैर
 द्विविशेषि । पुष्कराश्वे ॥ अष्टम
 क्तुन्यथा । इटार्थसिद्धिः सक्त
 लानुद्दिक् स्यात्सारसहन्वपिलोक
 नेन । श्रुत्याश्रयै निमदंनगच्छे
 त्सिद्धत्त्वमीष्टं गृह्यवयस्यात् ।
 वामेनयोधित्क् ललाभकारोशब्द-
 लयाये नृपतीर्थशब्धौ । इः सा
 सारसः स्याद्युगपद्विरावः कृतीचि

सारसिका

रेणकमतीपिषामः ॥ सर्वदितव्यः
 काधितायकारी • क्रीडयस्यप्य
 यमेषवर्गः ॥ इतिवसन्तराजः ॥
 इन्द्रो ॥ इंसि ॥ न • सरसीरुष्टि ।
 पञ्चो । भीमपानोयविशिषि ॥ यथा
 नद्याः श्रेतपराचाम्भोधसंस्र, ज्य-
 तित्यति । तत्सरिअजजच्छन्नतद
 म्भः मारसंस्मृतम् ॥ सारसंसलि
 लवल्यालप्याप्रमधुरंलघु । शिष
 नंतुरंरुचं वदुधमूषमलंइतम् ॥
 त्रि • सरिजाति ॥ सरसिभवः ।
 षण् ॥

सारसगम् । न • तनुवनामोरश्चे ।
 कसु कदाव्याप्यमध्यकायनिबद्धप
 टिकादौ । यथा । कसु कीवारवा
 षोछौ • यत्तु मध्येसकच्चकाः ।
 श्रद्धन्ततत्सारसनमधिकास्तेवशी
 पंकमिच्छमरः ॥ क ल् च्याम् ।
 मेखलायाम् । कटिभूपथे । सी
 कव्यावस्त्रयन्वने । सारसतुल्लष्टस
 रमस्य पणसम्भतौ । घः । स
 हारसनेनाल्पशब्देनवा सारंस
 यातिषा । पणुदाने कर्मणः श्रे
 पत्यविषचामच् । यथा । सारंवल
 मकते • दीप्यतेऽनेन । यत्तुभतशी
 पचादानेषु । करणे तिल्लुट् । श
 कन्ध्यादि ॥

सारसिका । सी • सारसाम् । सु
 धेः ॥

सारसूती

सारसी । सी • लक्ष्मणायाम् । सारस
 स्त्रियाम् ॥

सारसूतः । पुं • देशविशिषि ॥ विल्ल
 दगडे ॥ कल्पविशिषि ॥ यथा । सा
 रसूतस्यकल्पसमर्थे, विल्लु, नं राग-
 राः । तदृत्ताक्तोद्भवले, कितङ्गागप
 तमुच्यते ॥ इतिमात्स्व ५. ५ ध्या
 यः ॥ सरसूतीनदीपुत्रे सुनिविशि
 षि । इति कश्चित् । सारसूतदेशी
 ज्वेद्राक्षयो ॥ सचपञ्चविधगीहोपु
 प्रसिद्धः । यथा । सारसूता, वान्य
 कुल इति • न • ब्रह्मो धृते । पि •
 सरसूतीतीरवासिनि ॥ सरसूती-
 तीरसम्बन्धिनि ॥ सारसूतदेशसन्
 धन्धिनि ॥

सारसूताः । पुं • भूचि • देशविशिषि ।
 विश्वार्थिकीपु । यथा । कश्मोरास्त
 स धुमताः सारसूतास्तु विश्वार्थि-
 का इति हेमचन्द्रः ॥

सारसूतकल्पः । पुं • स्वायम्भुवमाह
 कातन्वोक्तेज्ज्वाहरसूतलुपास
 नाप्रवरणे ॥

सारसूतव्रतः । पुं • न • मत्स्यपुरादौ
 शिवव्रतविशिषि ॥

सारसूती । स्त्री • इष्टविशिषि । याज्ञि
 काः । षठ्मि । याज्ञिताग्निपश
 व्दं प्रयुज्यमायसिधौषांसारसूतीमि
 ट्ठिनिर्विषे इति प्रार्थयतीत्यामाभूने
 यद्येयं व्यकरणमि तमहामाप्यम्

साङ्गल :

सारा । स्त्री० जुष्टीप्रभेदे ॥ दूर्वावा
म् कृष्णद्विष्टतायाम् ।

साराथः । वि० निष्कृष्टार्थे ॥

साराजः । पुं० तिथि ॥

सारिः । पुं० स्त्री०-पाशके ॥

सारिका । स्त्री० शारिकाख्यखगे ।
पीतपादायाम् । गौराटिकायाम् ।
१ सरति । स० । गङ्गुल् । प्रत्यय
स्थादितोत्वम् ॥ वृषान्तरे ॥

सारिणी । स्त्री० कपिलशिंशपायाम्
॥ क्षार्पांसिकायाम् । दुराणभा
वाम् । प्रसारख्याम् । ३ रत्नपुनर्न
षायाम् । ४ सहदेव्याम् । ५ इतिरा
जनिर्घण्टः ॥

सारी । वि० यज्ञयुक्ते । सवले ।

सारिष्ठः । वि० अतिशयेनसारे ॥

सारौ । स्त्री० सप्तनायाम् ।

सारु । न० अर्थात्तप्रभेदे ॥ चारदण्ड
चारिसारु । यथा । नन्दनन्दमम्
भवाभि ॥

स सथः । वि० अतएववर्णयुक्ते ॥

सारुषा । स्त्री० जमायाम् ।

सारुष्यम् । न० सारुपतायां ।

सारिष्ठः । पुं० देवभेदे ॥ सारुष्ठोय
स्मिन् ॥

सारिष्ठिक । पुं० विषयिणीषि ॥ सा
रे द्वे देशेभ्यः । अध्यात्मादित्वाद्
ञ ॥

साङ्गलः । वि० सप्रतिबन्धे ।

साप्यराज्ञी

साथः । पुं० अन्तुसङ्घे ॥ वथिक
समूहे ॥ समूहभावे ॥ याविक
जनानांसङ्घाते । वि० सधने ॥
सफले । अभिधेयसहिते ॥ सरति
• स्त्रियतेषा । स० । सार्थेऽर्थादि
तियन् ॥ अर्थेनसहवर्त्तमानावा
॥ थापोज्विषसन्नानीषुवनेषूपयने
ज्विष । साथाः स्त्रीरतदौषेषुचिक
र्षेऽस्मिन्निवाद्रिषु ॥

साथकः । वि० सप्रथीकने ॥ अर्थे
नसहवर्त्तमानः । सार्थकः ।
साथवाहः । पुं० वथिणि ॥ साथ
वहति । वह० । कर्माग्यण् ॥
साथिमः । वि० सार्थेऽस्थिते । साथी
तिष्ठति ॥

साद्रः । वि० अर्द्धे ॥ पर्यायास्तु ।
थाद्रैसाद्रैःकित्तंतिमितंस्मितं
समुद्रमुच्यते ॥ सहअर्द्धेणरुपे
नेति तथा ॥

सार्थः । वि० अर्थेसहिते ॥ अर्थेनस
हवर्त्तमानः ॥

सार्थम् । अ० साकमर्थे । सत्रम् ।
समम् । सार्थे ॥ स्रज्वति । स्रजु
वृद्धौ । बाहुलकात्कम् । सहस्रहं
यत्तै ॥

साप्यः । पुं० अज्ञोपानवत् ॥ स
र्पादिवतासु । सास्रदेवतीत्यण् ॥
साप्यराज्ञी । स्त्री० सर्परवृक्षयासु
कैः पतुष्याम् ॥

साप्यपम्

साप्यपः । वि० सपिं : सम्बन्धि
निं, सपिंषासंस्कृते ॥ अण् ।
साप्यिष्कः । वि० घृतसंस्कृते ॥ स
पिंषासंस्कृतं तेन संस्कृतमिति ठक् ॥
साप्यिष्कन्टाधिकं सपिंर्दधिभ्यांसं
स्कृतं क्रमादिति हेमचन्द्रः ॥

साव्यं : । पुं० अर्हति । जिने ॥ वि०
सर्वहिते । सर्वस्मै हितः । सर्व
पुरुषाभ्यां षट्जाविति षः ॥

साव्यजनिकः । वि० सर्वजनोने ॥
सर्वजनः । पूर्वकालैकेतिसमा
सः । सर्वजनाय हितः । सर्वजना
इज् खञ्जे ति ठञ् ॥

साव्यभूमिः । पुं० सर्वपृथ्वीपती ।
चक्रवर्तिनि । कान्यकुब्जदेशे ।
उत्तरदिग्गजे । सर्वस्याम्भूमी
विदितः । तत्र विदित इत्यण् । अ
नुगतिकादिच्चाट्टुभयपददृष्टिः ॥
सर्वभूमिरीश्वरो वा । तस्यैश्वर इत्य
ण् ॥ सर्वभूमिनिमित्तसंयोगउ
त्पातो वा । सर्वभूमिपृथिवीभ्याम
षजावित्यण् ॥

साव्यजनोने : । वि० सर्वजनेसाधी
॥ खञ् ॥

साव्यलौकिकः । वि० सर्वलोकवि
दिते ॥ सर्वलौकिकिविदितः । लोक
सर्वलोकादृज् । अनुगतिकादिः ॥

साप्यपम् । न० सप्यपमाक्षि । गुणा
यथा । काट्, कंसाप्यपंशाकं बहून्

सालरसः

वमलङ्ग्युद्ध । अन्नपाकं विदादि
स्यादुष्णं रुचं विदोपकृत् ॥ सद्यारं
लवणं तीक्ष्णं स्यादुष्णं किमुनिन्दितम्
॥ सप्यपते ली ॥ दीपनं साप्यपते
लं काट्, पाकरसंलघु । लेखनं स्पर्श
वीर्घोष्णं तीक्ष्णं पिप्पलसदूपकम् ।
कफमेदोनिवारार्थं शिरः कर्णमि
यापहम् । कण्डूकीषकृमिश्लेष्ककु
ष्ठदुव्रणप्रणुत् ॥ तद्वद्राजिकयोस्तौ
लं विश्रियान्मूत्रकृच्छकृत् ॥ राजि
कयोः । कृष्णराजिकारक्तराजि
कयोः ॥

साष्टिता । स्त्री० समानार्थित्वे । स
मानैश्चये ॥

सालः । पुं० वृक्षमात्रे ॥ प्राकारे ॥
सर्जपादपे । समुद्या० इ० भा०
प्र० । सत्यते । चलगती । कर्म
षिषज् । न० धूनके ॥

सालयामः । पुं० शालयामे ॥

सालनः ।) पुं० धूनके । सज्जं
सालनिर्यासः ।) पुं० धूनके । सज्जं
रसे ॥

सालपर्योः । स्त्री० सालपर्याम् ।
विदारिगव्यायाम् ॥ इ० श्र० र०
लो । सालः पर्यमस्याः । साल
शब्दस्य शालपर्यसदृशिलक्षणा । पा
ककर्णो ति षीप् ॥

सालपुष्पम् । न० सलपुष्पे ॥

सालरसः । पुं० रालि । धूनके ॥

साल्वेयः

सालवेष्टः । पुं० धूनको ॥
 सालमृद्गम् । न० प्राचीरायो ॥
 सालसारः । पुं० तरौ । हिङ्गुनि ॥
 सालिका स्त्री० शारिकायान् ॥ पल०
 । खलुत् । इत्वम् ॥
 सालीक्यम् । न० एकलीकवासे ।
 सालीकतायाम् ॥
 सालिकः । पुं० पञ्चविंशति । गूढ
 लक्ष्णे । घृद्रुड्डे ॥
 साल्वः । पुं० देशविशेषे । तद्देशस्थे
 • पुंभूभिः कारकुचीयेषु ॥
 साल्वास्तुकारकुचीयामरवस्तुदशैर
 कश्चित्कर्मचन्द्रः ॥ पुं० नृपति
 विशिषे ॥ न० मूलविशेषे ॥ सा
 ल्वस्यमूलम् । पुष्पमूलेषु बहुलमि
 च्यणोस्तुक् ॥ शक्तिप्रामाण्यात्सा
 ल्वशब्दो हृत्वेपिविध्यादित्त्वञ्च
 दित्त्वयाचोऽध्यम् ॥ त्रि० साल्वदे
 शजे । साल्वेपुमयः । कण्ठादि
 व्यञ्जेत्थण् । यथा० साल्वः पद
 तिर्ब्रजति ॥
 साल्वकः । त्रि० साल्वदेशजेराक्षणा
 दौ ॥ गवि ॥ यथाश्वाम् ॥ सा
 ल्वेपुजात । अपदातौसाल्वादि
 ति० गीयथाखोद्येतिचबुञ् ॥
 साल्वती । स्त्री० नाव्यहृती ॥
 साल्वहा । पुं० श्रीकृष्णे ।
 साल्वेयः । पुं० नृपान्तरे ॥ तच्छा
 पत्ये ॥ साल्वेयस्यापत्यं० राजा

सावरः

वा । साल्वेयगात्यारिभ्याश्चेत्यञ् ॥
 सावधानः । त्रि० समाहितान्तः क
 रणे ॥ अश्वानेनसहात्तमानः ॥
 सधितने ॥
 साधन । पुं० यज्ञकर्मणि । यजमाने
 ॥ प्रचेतसि । वरुणे ॥ दिवसवि
 शेषे । यथा । खरमरोच्चदयहय
 जन्तरंयदिहपावनसंज्ञदिनस्कृ
 तम् ॥ अपिच । अहोरात्रेणचैकेन
 सावनेादिवसःस्मृत । इति । त्रि
 शब्दिनात्मकेमासे ॥ त्रिंशतासौ
 रदिवसेः साधनः परिकीर्तितः
 । प० सवनसम्बन्धिदिने । सीम
 यानिसवनत्रयस्याहोरात्रसाध्यत्वात्
 तत्सम्बन्धिदिनंसाधनमितिसाध
 याचाख्यं ॥
 सावययम् । न० व्यञ्जे ॥ अवययनम
 वधधामिषः सश्लेषः मिश्रणं सं
 शिगदृतियावत् अप्राप्तिपूर्विका
 प्राप्तिः सयोगः तेनसहवर्ततद्
 तिसावययम् । तथाचि०पृथिव्याद्
 यः परस्परं संयुज्यन्ते० एवमन्ते
 पि । नतुप्रधानखवुद्ग्यादिभिः
 संयोगस्तादात्म्यात् । नापिसत्त्वर
 क्तमसाम्परस्परं संयोगेऽप्राप्ते
 रभावात् ॥ त्रि० अवययविशिष्टे ॥
 सावरः । पुं० सृगविशेषे ॥ न० त
 न्यासि । यथा । भांसंसावरसम्भूत
 पाचितवहुधाचृते । विसवारोपणा

साहस :

मभिप्रेषु, र्दशसाहसमन्यवम् । नी
 पेशो तच्चमपिरासाहसिकं नर
 म् ॥ शान्दु टीतस्कराश्चै वदण्डे
 नै वचिंसतः । साहसस्य मरः
 फर्ताविज्ञेयः प्रापकृतमः ॥ सा
 हसैवत्तमानस्तुधोमपवतिपोर्धिवः
 । सविनाशं व्रत्रच्याशुविडेजं चाधि
 गच्छति ॥ नमितकारणाद्राजाधिपु
 लादाधनागमात् । समुत्सृजित्सा
 हसिकान् सर्वं भूतभयामहाभिशि
 ॥ सहसापत्नीनवर्त्तते । श्रीजसस
 हे।भसायत्तं तद्वृत्तिठक् ॥

साहसिक्यम् । न० सहसाप्रवर्त्तने ॥
 साहसिकस्य कर्म । ब्राह्मणादित्वा
 त्प्यज् ॥

साहसी । वि० साहसान्विते ॥

साहसः । पुं० सहससङ्ख्याकगला
 दिक्षै न्ययति ॥ सहस्रं बलमस्य ।
 चण् चिच्यण् ॥ न० सहस्रहन्दे
 सहस्राणां समूहः । भिक्षादिभ्योऽ
 ण् ॥ सहस्रमात्रे ॥ स्वार्थेऽण् ।
 यथा । हरिश्चो साहससहस्रवलिमा
 धायपदयोर्वैदेकीमेतस्त्रिजनुद-
 हरत्ते तकमणमिति ॥ वि० सहस्र
 युगाधिके ॥ यथा । विधियज्ञाण्य
 पयस्त्रोषिगिष्टीदशभिर्गुणैः । उपा
 श्चः काप्यतसुयः साहसीमान
 साःश्रुतवृत्ति ॥ सहस्रैवकीर्ति ॥
 शतमानविंशतिरसहस्रवचनाद-

सिंह :

ण् । सहस्रसम्बन्धिनि ।
 साहसकम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 साहसवम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
 यस्यकर्मभावोवा । सहायाहे तिवु
 ज् । शेषधातुरूपात्तमाहु वि-
 तिवा ॥

सोहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
 सहायस्यकर्मभावोवा । ब्राह्मणा
 दित्वात्प्यज् ॥ साहाय्यं वरयामा
 सेतियथा ॥

साहित्यम् । न० मेलने ॥ सहितस्य
 भावः । प्यज् ॥ तद्वचनं यथा ।
 परस्परसामेवाणां तुल्यरूपाणां युग
 पदेकक्रियान्वयित्वं साहित्यमिति
 श्रावविधिकः ॥ एकक्रियान्वयित्वं
 वा ॥ मनुष्यकृतस्य भट्टिमावादि
 यन्त्रे । काव्ये ॥

साह्यम् । न० साहाय्ये ॥ सहशब्दः
 सहायवाची । राक्षसानां वधे साह्यं
 लक्षायाश्च प्रथमं श्रेष्ठिरामायणव-
 चनात् ॥ सहितत्वे । मेलने ॥

साह्यः । पुं० समाह्वये ॥
 सिंहः । पुं० रुग्न्द्रे । पञ्चाशो ।
 कश्चिद्वे ॥ महासिंहे ॥ दिनसि
 । रिसिदिंसायाम् । पचाद्यच्
 । पृथीदरादिः ॥ सिंहः प्र
 सुखानां पालने मुद्गूर्त्तमाह । सा
 यमोप्यवृषिमन्त्यारुषानामक्षिमे

साहस :

मभिप्रेष्य, वीरशालाचयमव्ययम् । नो
प्रेष्ये तच्चयमपिरावासाहसिकं नर
म् ॥ वाग्दुष्टीतस्कराच्चैवदशडे
नैवचर्हिंसतः । साहसस्यनरः
कर्त्ताविज्ञेयः पापकृतमः ॥ सा
हसैवर्त्मानन्तुधोमर्ष्यतिपार्थिवः
। सविनाशं ब्रह्मव्याशुविद्वेषं चाधि
गच्छति ॥ नमितकारणाद्वाजाशु
लादाघनागमात् । समुत्पृजित्सा
हसिकान् भवन्मूढमयावहानिति
॥ सहसावलेिनयत्ति । शोचसस
हे।म्भावत्तत्तद्वृत्तिठक् ॥

साहसिक्यम् । न० सहसाप्रवर्त्तने ॥
साहसिकस्यकर्म । ब्राह्मणादित्वा
तुष्यञ् ॥

साहसी । वि० साहसान्विते ॥

साहसः । पुं० सहससङ्ख्याकगजा
दिसैन्यवति ॥ सहसंपलसस्य ।
चण्डेख्यण् ॥ न० सहस्रहन्टे
सहस्राणांसमूहः । भिवादिभ्योऽ
ण् ॥ सहस्रमात्रे ॥ स्वार्थेऽण् ।
यथा । हरितो साहस्रहमलवकिमा
धायपट्योर्गदेकीनेतस्त्रिज्जिनमुद-
हरन्नेतकनखसिति ॥ वि० सहस्र
गुणाधिके ॥ यथा । विधियज्ञाञ्च
पयस्रोयिगिष्टीदशभिर्गुणैः । उपां
गुः षाण्डतगुणः साहस्रोमान
सःस्युतप्रति ॥ सहस्रेपकीने ॥
शतमानविंशतिस्तस्रहस्रमनाद-

सिंहः

ण् । सहस्रसम्बन्धिनि ।

साहसकम् । न० तीर्थविशेषे ॥

साहस्यम् । न० तीर्थविशेषे ॥

साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
यस्यकर्मभावीवा । सहायाहेतिवु
ञ् । शोपधाद्गुरुप्राप्तमाहुञ्जि-
तिश्च ॥

साहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
सहायस्यकर्मभावीवा । ब्राह्मणा
दित्वात्तुष्यञ् ॥ साहाय्यंवरयामा
सेतियथा ॥

साहित्यम् । न० मिलने ॥ सहितस्य
भाषः । घ्यञ् ॥ तस्रचणंयथा ।
परस्परसामेलाणांतुल्यरुपाणांयुग
पदैकक्रियान्वयित्त्वंसाहित्यमिति
श्रावयिष्येकः ॥ एकक्रियान्वयित्त्वं
या ॥ मनुष्यकृतरघुभट्टिमाघादि
यन्त्रे । काव्ये ॥

साहायम् । न० साहाय्ये ॥ सहस्रब्दः
सहायवाची । राक्षसानांयधिसाहायं
लहायाद्यप्रथमं चैतितरामायणव-
चनात् ॥ सहितत्त्वे । मिलने ॥

साहायः । पुं० समाहाय्ये ॥

सिंहः । पुं० स्येन्द्रे । पञ्चाक्षे ।
कण्डिरूपे ॥ महासिंहे ॥ दिनसि
। सिंहसिंसायाम् । पचायच्
। पृषीदरादिः ॥ सिंहः प्र
सुखानांप्राप्तनेमुपसमाह । का
यनीथावृषिमन्त्रारुणानासिंहै

सिकतामयम्

सिंहिकात्मजः ।) पुं० राशीवि
सिंहिकासूनुः ।)

धुनुदे ॥ वास्तुपुरुषे ॥

सिंहनी । स्त्री० मात्राहृतान्तरे ।
यदिमायातुर्यमष्टं विंशतिमात्रं चगा
धिनीभवति । ऋषिपतिपिङ्गलभ
षिसंततद्विपरीतन्तुसिं धिनीहसम् ।
यथा । पर्याप्ताश्लधाराविरमति
नचहृत्तलीचनेजलधारा । जग्मुः
प्रसादमायास्तदपिनमेभवतिजोवि
तस्त्राशा ॥

सिंही । स्त्री० कण्टकार्याम् । वा
शीकौ ॥ वासके ॥ राहुमातरि
॥ दिनलि । हिसो० पचाद्यच्
। पृषादरादिः । गौरादिः ॥
सुषण्वर्षेवराटके ॥ मुद्गपर्ण्या
म् ॥

सिंहीलता । स्त्री० वृष्ट्याम् ॥
सिंहीडता । स्त्री० शर्करौलन्देभि
दे १४ । वसन्ततिलके ।

सिकता । स्त्री० सिकतित्वे० देशे ॥
सिकतास्यऽथ । देशेऽनुविलचौच
रि० सिकताशर्कराभ्याश्चेतिविधि
तस्त्राणोलुप् रूजि ॥

सिकताः । स्त्री० भूभिः ॥ वास्तुका
याम् ॥ सिच्यते । सिच्यरणे ।
वाहुकादत्तच् । पृषादरादिः ॥

सिकतामयम् । न० वास्तुकामयदेशे
। सैकते ॥ सिकतानाविहारः ।

सिचन

मयद्वे तयोर्भाषायामभवाच्छादन
योरितिमथट् ॥

सिकतावान् । चि० वास्तुकावहृत्तदेशे
सैकते ॥ अस्मप्रायस्यदधिकदेशे ॥
सिकताऽस्यच । मतुप् ॥

सिकति । लः । चि० सिकतायति
॥ सिकताऽस्यच । देशेऽनुविलचौ
चेति० इलच् ॥

सिक्तः । वि० अभिपिक्ते ॥ कृतसिच
ने । सिकाशये ॥ सिचिः क्तः ॥
एकैःसुनिः कुम्भकुण्डोयस्यस्यच
स्यमूलिसलिलददानः । अन्वयसि
क्तः पितरस्यस्यैवाशक्तिवाद्य
वर्णकरीप्रसिद्धा ॥

सिक्थः । पुं० भक्तपुलाके । यासे ॥
न० मधुच्छिष्टे । मैष० सिधा०
इ० भा० प्र० गीम० इतिच । नी
त्याम् ॥ सिच्यति । सिच्यतेवा ।
विच० । पातृतुद्विचिरिचिसिचि
भ्यस्यक् ॥

सिक्थकम् । न० सिक्थे । स्वार्थक० ॥
सिक्थवर्तिका । स्त्री० मधुच्छिष्टव
र्तिकायाम् । सिक्थदीपे । सिक्
थस्यवर्तिका ॥

सिक्थायम् । न० सिक्थाय ॥
सिक् । स्त्री० वस्ये ॥

सिचयः । पुं० वस्ये ॥ जीर्णमथे ॥

सिचन । चि० स्ययति । पिचिः
शब्दप्रत्ययः ।

सिंहसंहननः

त्वजे ॥ दालधीनी • इ • भा • ॥
 सिंहलस्या । स्त्री • सिंहल्याम् ॥ त्रि •
 सिंहलदेशवासिनि ॥
 सिंहलास्य नः । पुं • तालवृक्षसदृश
 वृक्षविशेषे । प्रोक्तये ॥
 सिंहलीलः । पुं • रतिवन्धविशेषे ॥
 यथा । लिङ्गीपरि स्नानानारीभू
 मौदन्वापदद्वयम् • छद्वयेदत्तहस्ता
 चसिंहलीलः प्रकीर्तितः ॥ लि
 ङ्गीपरिस्नानानारीकानोरस्त्रपदद्व
 यम् । छद्वयेदत्तहस्ताचसिंहलीला
 प्यतावपि ।
 सिंहवाहिनी । स्त्री • दुर्गायाम् ॥
 यथा । सिंहमारुघ्नकल्पान्ते निह
 तैसिंहवायथा । सिंहपत्नीयतोदे
 योक्तव्यावैसिंहवाहिनी ॥
 सिंहविक्रान्त । पुं • अग्रहोदये ॥ त्रि •
 सिंहतुल्यविक्रमवति ॥
 सिंहपित्रा । स्त्री • मापयर्थ्याम् ॥
 सिंहविलोकितम् । न • मात्रावृत्तान्त
 रे ॥ गृणुसिंहविलोकितवृत्तवधं चर
 यमकमनी । हरचरणधरम् । धरणी
 पतिमानसमधिकलिखितवैद्वेषतु
 प्कलमणललितम् ॥ यथा । दिवसा
 द्यसादिरतिमिरमनवनजावृत्तिवै
 धनिसर्गधनम् । धनदेन्दुक्रवान्तापा
 गिनलितम् । मितभुवमत्तखनमद्विस
 कृतम् ॥ सिंहविलोकितम् ॥
 सिंहसहननः । त्रि • पराङ् रूपेऽपि

सिंहिका

॥ सिंहसंहननः सस्याद्योदिसर्वा
 इत्सुन्दरः ॥ सिंहस्येवसंहननदेही
 ऽस्य । रुटिषण्डोयम् ॥ न • सिं
 हस्यसम्यग्दर्शे ॥
 सिंहसेनः । पुं • इत्ताईतुपितरि ।
 सिंहा । स्त्री • धमन्याम् ॥ नाड्या
 म् ॥
 सिंहाणम् । न • मण्डूरे । सिंहामले
 ॥ सिंहमानवति । अन् • । कर्म
 स्थम् । पृषादरादिः ॥
 सिंहाधिपः । पुं • सूर्ये ॥
 सिंहानम् । न • मण्डूरे ॥ सिंह
 दनमिति । अन् • अच् ॥
 सिंहासनम् । न • हेममथेराजासने
 ॥ सिंहवदासने ॥ सिंहाकारमास
 नम् । सिंहवदासनम्वा ॥ परासन
 स्यो । यो । राजा । यो । राजः । अनिरासनः
 सपरैर्वन्वतेसिंहेरिवमत्तो गजाधि
 पः ॥ पुं • रतिवन्धभेदे । यथा ।
 स्वलङ्कारद्वयशुषुक्त्वये । योयद्द्वय
 म् । सनीधृत्वारमेत्कासोवन्धः सि
 हासनामतः ॥
 सिंहास्यः । पुं • वासके ॥ सिंहास्य
 मस्य । सिंहास्यसदृशपुष्पत्वात् ॥
 त्रि • सिंहससानमुखे ॥
 सिंहिका । स्त्री • राजमातरि ॥ पश्य
 पश्यस्यिषोतुसिंहाकाराङ्गवास्तु
 यनयावन्नीधमत् । पूर्वजिह्वरिनि
 क्तकत्वरोदैवतैरपिजानिपातितः

सिता

सितवाजी । पुं० अर्जुने ॥
 सितशिंशपा । स्त्री० श्वेतशिंशपा
 याम् ॥
 सितशिशिकः । पुं० शोधने
 सितगूरुषः । पुं० पनजीषे ॥
 सितसर्षपः । पुं० रघोष्णे । सिषा
 र्थे ॥
 सितसायका । स्त्री० श्वेतशरपुष्पावा
 यम् ॥
 सितसारः । पुं० शालिश्वशक्ति ॥
 सितसारकः । पुं० तिन्दुके ॥ शा
 निष्ठे ॥
 सितसिंही । स्त्री० श्वेतकण्टकायां
 म् ॥
 सितसिन्धुः । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सिता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ सिने
 ति । पित्र यस्मिन् । अङ्गिष्ठपम्प
 कः । टाम् । शुभ्रवर्णत्वात् ॥
 खण्डन्तुसिकतारूप सुश्वेतशर्करा
 सिता । सितासुमधुरानुष्वाभात्
 पितासदाष्टत् ॥ मूर्च्छाङ्घ्रिद्वरा
 नृष्टसिसुशीताशुक्कारिणी ॥ गङ्गा
 म् ॥ तैलन्याम् ॥ जरायाम् ॥
 गिरिजातापरागितायाम् ॥ वा
 कुचाम् ॥ पापमाणायाम् ॥
 मये ॥ विद्यायाम् ॥ विदार्था
 म् ॥ सितकण्टकार्याम् ॥ श्वे
 तद्रुग्णायाम् ॥ चन्द्रिकायाम् ॥
 कुटुम्बिन्याम् ॥ गङ्गायाम् ॥

सितासङ्घः ;

सितांशुः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 सितांशुतैलम् । न० कर्पूरै
 र्थे ॥
 सितान्धुः । पुं० मधुगर्करायां ॥
 सितान्धुः । पुं० शार्तुकामडमस्ये ॥
 सितोद्गः । पुं० श्वेतरेहिति ॥
 सिताजाजी । स्त्री० श्वेतजीरके ।
 सिनादि । पुं० सुष्ठे ॥ सिताया
 चादिः ॥
 सिताननः । पुं० गण्डे ॥
 सितानाहः । पुं० मयूरे ॥
 सितानजम् । न० श्वेतकमले ॥
 सिताम् । पुं० कर्पूरे ॥
 सिताम् । पुं० हिमवालुकायाम् ।
 कर्पूरे ॥ सितश्वैत्यं । यन्मय पा
 • चन्द्रशं । यन्मति । यन्मती ।
 कर्मण्यम् ॥ शुभ्रत्वात् । सिता
 भमियवा ॥
 सिताम्भकम् । न० कर्पूरे ॥
 सिताम्बरः । पुं० श्वेतवस्त्रपरिधि
 तत्रतिनि ॥ वि० शुभ्रस्वय
 ति ॥
 सितांभोजम् । न० शुभ्रवर्णे । पु
 एडरीके ॥ सितशुभ्रसङ्गतदग्गोष
 च ॥
 सितार्जकः । पुं० श्वेततुलस्यम्
 कुटीरके ॥
 सितानता । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 सितानजकः । पुं० श्वेतमन्दारे ॥

सितपद्या

सिद्धिता । स्त्री० विप्रख्याम् ॥
 सितः । पुं० शुक्रयज्ञे ॥ अयदाते ।
 गौरवर्णे । वाये । शरे ॥ न० चन्द
 ने ॥ रूप्ये ॥ मूलके ॥ वि० समा
 से । अवसिते ॥ शुक्रवर्णविशि-
 ष्टे । धवले ॥ वदधे । वंधा० इ०
 भा० ॥ ज्ञाति । सोयतेस्य । पित्र्
 वशने । त्तः । स्यतिस्स्य । पा० त्तः ।
 द्यतिस्तस्योतीत्स्यथा ॥ सिनातिवा
 । अङ्गिचृपिभ्यः । त्तः ॥ समा-
 ज्ञमे ॥

सितकण्टा । स्त्री० श्वेतकण्ट-
 कार्याम् ॥

सितकण्ठः । पुं० द्वाच्यूपचिण्णि ॥
 सितकरः । पुं० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
 सितकर्षी । स्त्री० वासके ॥
 सितकुञ्जरः । पुं० इन्द्रे ॥ इन्द्र-
 गजे ॥
 सितगङ्गा । स्त्री० कामरूपप्रसिद्धन
 दीविजेपे । खर्षद्याम् ॥ इ० का-
 लिकापुरापम् ॥
 सितगुह्या । स्त्री० श्वेतगुह्यायाम् ।
 राजपीली ॥
 सितचिह्नः । पुं० बालुशागडे० म-
 ख्ये ॥
 सितच्छपत् । न० नृपच्छे ॥
 सितच्छया । स्त्री० मत्स्युपायाम् ॥
 सितवदधेशुभ्रंदाश्रयणाः ।

सितशर्षाभूः

सितच्छदितः । वि० श्वेतच्छदयुक्ते ॥
 सितच्छदः । पुं० हंसि ॥ श्वेतच्छद
 विशिष्टे ॥ वि० सितारः शुभाः ख
 दायस्य ॥
 सितच्छदा । स्त्री० श्वेतदूर्षायाम् ॥
 सिततुरगः । पुं० अर्चुनाख्यपा-
 र्शुवे ॥
 सितदर्भः । पुं० श्वेतकुशे ॥
 सितदीप्यः । पुं० श्वेतक्षीरके ॥
 सितधातुः । पुं० कठिन्याम् ॥
 सितपद्यः । पुं० हंसि । शुक्रवर्णे ॥
 वि० तदति ॥
 सितपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम् ॥
 सितपाटविका । स्त्री० काष्ठपाटवा
 याम् ॥
 सितपुङ्खा । स्त्री० श्वेतगरपुङ्खा
 याम् ॥
 सितपुष्पः । पुं० मगरवर्षे ॥ श्वेत-
 रोहिते ॥ काशिः । न० कौवर्त्तोमु-
 स्तके ॥
 सितपुष्पा । स्त्री० मल्लिकायाम् ॥
 सितपुष्पी । स्त्री० श्लोतापरजिताया-
 म् ॥ नागदन्त्याम् ॥
 सितमरिषम् । न० शिशुषीजे ॥ शु
 भमरिषे ॥
 सितमायः । पुं० राजमाये ॥
 सितरक्षणः । पुं० पीतवर्षे ॥
 सितरगिः । पुं० चन्द्रे ॥
 सितशर्षाभूः । पुं० पुनर्वायाम् ॥

सिद्धपीठः

॥ कार्येष्वपि भवते । तद्यथासि
द्धश्रीद्वयः सिद्धः सूपः सि
द्धायशगरिति ॥ मुक्ति ॥ नि
पत्रे । पक्के ॥ सिध्यतस्मै ।
प्रिधुसराद्धी । ऋः । सिद्धे
साधनाप्रयोगः ॥ सर्वभूतादीषु
शुद्धिष्ठानेपरमेश्वरे ॥ उत्पत्त्या
लभ्यात्मकद्विघटादिसिद्धसिल्लुच्य
ते । परमात्मातु । सर्वदालवधस
त्तत्त्वकः सद्दोषकप्रमाणाभावा
दितिनिव्वनिपन्नरूपत्वान्निरसिद्ध
धवृच्छ्यते ॥ सिद्धिर्भीषोच्चानं
वातदुभयमीश्वरस्यतः सिद्धद्व
च्यनन्याधीनसिद्धत्वात्सिद्धीषा
॥ सिद्धिर्विशिष्टे ॥

सिष्कः । पुं० शालवृक्षे ॥ निव्वु
वारि ॥

सिष्कामीश्वरी । स्त्री० कामाख्यायाः
पञ्चमूर्त्त्यन्तर्गतप्रथममूर्त्ति ॥

सिद्धश्रीरत्नः । पुं० श्रीरत्नदेशान्तर्गत
तदेशविशेषः ।

सिद्धगङ्गा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धलक्ष्मणम् । न० काञ्चिके । पक्व
साये ।

सिद्धदेशः । पुं० शिवे ।

सिद्धधातुः । पुं० पारदे ।

सिद्धपीठम् । पुं० सिद्धस्थाने ॥

यथा । जमीलखलिबतुसिया
कीटिसत्त्वक । महाविद्यालय

सिद्धसाधनः

कीटिः सिद्धपीठः प्रकीर्ण
तद्वति ।

सिद्धपुरम् । न० भूगोलभाषादेश
विशेषः । तन्वीतरेश्वरुपर्यङ्गनिर
लदेशिस्ति । यथा । लङ्काकुमध्यं य
मकीटिरक्षाः प्राक्पश्चिनेरोमभा
पत्तनञ्च । अथस्ततः सिद्धपुरं सु
नेरुः । सौम्येऽप्येयस्यै बडयानलख
॥ कुञ्जपदाद्भरितानितानिस्थाना
नानियत्गीणविदेवदन्ति ॥

सिद्धपुरी । स्त्री० सिद्धपुरं ॥

सिद्धपुष्पः । पुं० करवीरवृक्षे ॥

सिद्धप्रयोगनः । पुं० गौरसर्पपे ॥
त्रि० लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोग
नथेन० यद्यथा ॥

सिद्धमन्तः । पुं० सिद्धिप्राप्तमन्ते ॥

सिष्नीदकः । पुं० तवराजीश्वरवृ
क्षे ॥

सिद्धयोगिनी । स्त्री० योगिनीविशेषः ।

सिद्धरसः । पुं० पारदे । रसे । त्रि०
व्याडिप्रभृतिषु । सिद्धद्यासौर
सद्य ॥ सिद्धोरसाधिपाम् ॥

सिद्धविद्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ म
हाविद्यायां ॥

सिद्धसङ्घः । पुं० कपिलादिसिष्ठा
नांसमूहे ॥

सिद्धसखिलम् । न० काञ्चिके ॥

सिद्धसाधनः । पुं० गौरसर्पपे ॥

न० सिद्धशब्दान्तः साधने । सा

सितोपल :

सितालिकटभी । स्त्री० श्रुतकिण्ठी
वृधे ॥

सितावरः । पुं० सूधीपक्षके । श्री
यारके । सिरिदाराद्रतिख्यातीशक्ति
॥ मुनिपक्षे ॥

सितावरो । स्त्री० वाकुच्याम् ॥

सितासितः । पुं० बलमद्रे । इला
युधे ॥

सिताह्वयः । पुं० श्वेतशिशौ ॥ श्वे
तराहते ॥

सितेष्टुः । पुं० श्वेतेश्वी ॥

सितेतरः । पुं० कृष्णशाली ॥ कृ
ष्णत्वे ॥ कृष्णे ॥ वि० कृष्णवर्ण
वसि ॥

सितेतरगतिः । पुं० वल्ली ॥

सितोदः । पुं० सरौविशेषे ॥ वि
पुलाख्यस्याद्रे मूसैवैभाषाख्यं वनंत
वसितोदकं नाम सरः० यदकं का
निभिरज्जैर्मण्डितं सुरैरासेव्यते ।
तदुक्तम् । वैभाजं वैपुलेमूसैसितो
दघञ्जोत्तमः । देवैर्निषेव्यते क
ञ्चः कमलैरंशुमत्पुमैरिति ॥ सि
तमुदकं पयस्य । उत्तरपदच्छेषिणुद
कञ्चोदादेशः ॥

सितोदकः । पुं० सिते दे ॥ खा
र्षकः ॥

सितोदरः । पुं० कुवेरे ॥

सितोपजः । पुं० स्फटिके ॥ शि
लाधात्री ॥ सितान्जाने । मि

सिद्धः

श्री० भोजा० इ० भाषाप्रसिद्धा ॥

सितोपला । स्त्री० शकंरायाम् ॥

शकंराविकारनेदे । मिश्रीतिलो
याविश्रुते ॥ सितोपलासरालघौ-
षातपित्तहरीहिमा । यथायथाभि
नेर्मल्यं मधुरत्वं तथा तथा ॥ जेह
लाघवशैलानिसरत्त्वञ्च तथा तथा ॥

सिद्धः । पुं० व्यासदौ ॥ देवयोनि

विशेषे । अणिमादिगुणोपेक्षे
श्लाघसुप्रभृती ॥ शिष्कभादियो
गान्तरवतयोः विशिषे ॥ तत्रजात
स्यफलं यथा । जितेन्द्रियः सर्व
कला निधानो गौरातिशूरामधुरी
विनीतः । सख्योपपन्नः कृतमू
रिभोगीयस्यप्रसूतीकिलसिद्धीयग
। इति ॥ गुडं असिधीत् । इति

सिद्धः विधुहिंसासंराद्ध्याः । ग
त्यर्थाकर्मकेतिकर्त्तरिक्तः । सि
द्धिरस्यास्तीतिपा । अशं चाद्यच् ॥
ज्ञानाधसूरे ॥ व्यवहारे ॥ दे ।
शब्दं गृह्योमीत्यादिव्यवहारैश्चप्रसि
द्धे ॥ न० सैम्बलवर्षे ॥ वि०
योगिनि ॥ जन्मभेवदिनाप्रय-
त्नं धर्मज्ञानवैराग्यैश्च योतिशयं
प्राप्ते ॥ पृथं मनोरथे ॥ अघिग
तपरमार्थे ॥ पृथश्चत्वादिभिः ।
सहायैः सम्पन्ने ॥ प्रसिद्धे ॥
नित्ये ॥ यथासिद्धाद्यौः सीद्
धापृथिरी० सिद्धमाकाजमिनि

सिद्धपीठ :

॥ कार्येष्वपि यत्नैः । तद्यथासि
द्धश्रीदमः सिद्धः सूपः सि
द्धोयशगूरिति ॥ मुक्ति ॥ नि
ष्पन्ने । पक्वे ॥ सिध्यत्तस्य ।
पिधुसराद्धी । ऋः । सिद्धे
साधनाप्रयोगः ॥ सर्वभूतादींश्चि
न्नाधिष्ठापिपरमेश्वरे ॥ सत्यव्या
सत्त्वात्मकांश्चिघटादिसिद्धमित्युच्य
ते । परमात्मातुः सर्वदालयधस
त्तात्मकः सद्योषकप्रमाणाभावा
दिति नित्यनिष्पन्नरूपत्वाच्चिसिद्ध
धद्वष्टुच्यते ॥ सिद्धिर्भाषीज्ञानं
यातदुभयमीश्वरस्यस्यतः सिद्धद्व
ष्टनन्याधीनसिद्धत्वात्सिद्धोपा
॥ सिद्धिर्विभिद्ये ॥

सिद्धकः । पुं० शालब्रह्मे ॥ निम्बु
वारि ॥

सिद्धकामेश्वरी । स्त्री० कामाख्यायाः
पञ्चमूर्त्त्युत्तमप्रथममूर्त्तौ ॥

सिद्धकीरलः । पुं० कीरलदेशान्तर्गत
तद्विशेषः ।

सिद्धगङ्गा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धगजम् । न० काञ्चिके । पञ्ज
तोयैः ।

सिद्धदेशः । पुं० गिरी ।

सिद्धधातुः । पुं० पारदे ।

सिद्धपीठः । पुं० सिद्धम्याने ॥
यथा । ज्ञानालयपरिवर्तणे । मेधा
कोटिसिद्धस्य । महाविद्यालय

सिद्धसाधनः

कोटिः सिद्धपीठः प्रकीर्णं
तद्वति ॥

सिद्धपुरम् । न० भूगोलकाध्यादेश
विशेषः । तच्चोत्तरकुम्भपर्यन्तानि
सदेशेति । यथा । लङ्काकुम्भे य
मकोटिरुद्याः प्राक्पश्चिमेरे । मर्क
पञ्चनक्ष । अथस्ततः सिद्धपुरं सु
मेरुः सौम्येऽययाम्ये यडवानलघ
॥ कुम्भसमाह्वारितानितानिद्या
नानिपट्गोलाविशेषद्विधा ॥

सिद्धपुरी । स्त्री० सिद्धपुरे ॥

सिद्धपुष्पः । पुं० करवीरवृक्षे ॥

सिद्धप्रयोजनः । पुं० गौरसर्पे ॥
त्रि० लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोज
नयेन । यस्याथा ॥

सिद्धमन्त्रः । पुं० सिद्धिप्राप्तमन्त्रे ॥

सिद्धमोदकः । पुं० तपराक्षीद्वयव
रुद्धे ॥

सिद्धयोगिनो । स्त्री० योगिनीविशेषे ।

सिद्धरसः । पुं० पारदे । रसे । त्रि०
व्याहिरप्रभृतिषु । सिद्धधराम्भीर
सद्य ॥ सिद्धोरसोपिपाम् ॥

सिद्धविद्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ म
हाविद्यायां ॥

सिद्धरूपः । पुं० कपिलादिशिष्य
नांसमूहे ॥

सिद्धसंलग्नम् । न० खाल्जिके ॥

सिद्धसाधनः । पुं० गौरसर्पे ॥
न० सिद्धशब्दान्तः साधने । सा

सिद्धान्तः

सिद्ध्यिका

ध्वपञ्चानिद्यवेसत्त्वेप्यनुमाने ॥
 सिधसिन्धुः । स्त्री० धर्मद्रव्याम् । ग
 ह्यायाम् । आकाशगह्यायाम् ॥
 सिध.नांसिन्धुः ॥
 सिद्धसेनः । पुं० कार्तिकीये ॥
 सिद्धसेवितः । पुं० भैरवे ॥ पि०
 कपिलादिसिद्धोपासिते ॥
 सिद्धा । स्त्री० ऋद्ध्याद्यौषधी ॥
 सिद्धिरह्यस्याम् । अश्वप्रायश्चि
 टात् ॥ योगिनीविधिषु ॥
 सिद्धान्तः । पुं० वक्तृतात्पर्यविष
 याश्चरणेषु ॥ पूर्वपक्षं निरस्यसिद्ध
 धपक्षस्थापने । वादिप्रतिवादिभ्यां
 निर्णीतेषु ॥ सिद्धान्तलक्षणा
 नीतमीयथा । त्वाधिकरणाभ्यु
 पस्यति । सिद्धान्तइति ।
 अत्रार्थः । तन्त्रशास्त्रं तदेवाधि
 करणं ज्ञापकतयायत्नः । तादृशीयो
 भ्युपगमः । तद्वत्समीचीनतयाऽसं
 शयरूपतयास्थितिः । तथापश्चात्त्रि
 तासंनिध्यः सिद्धान्तः । अत्र
 चाभ्युपगम्यमानोर्थः सिद्धान्तइति
 भाष्यम् । अभ्युपगमः सिद्धान्तइ
 तिवाचिकटौका । नञाचविरोधः
 गह्यनीयः । आचार्यः परिद्धतत्वा
 त् । तथापचिसूचीनिवन्धः । अ
 र्थाभ्युपगमयोगुं प्रप्रधानभास्यवि
 शेषात्तत्त्वात् । अर्थाभ्युपगमोऽभ्यु
 पगम्यमानोऽर्थः सिद्धान्तः । ति

नसूत्रभाष्यवाचिकटौकात्तन्निवरी
 धः । अत्रवभाष्यानुसारात्सर्वत
 न्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः ; सि
 द्धान्तान्तमः सिद्धान्तइति
 सूत्रार्थइतितुनयुक्तम् अस्मिन्सू
 चानुत्वानापत्तेः तं । सिद्धान्त
 त्वेनइयमनुगम्यतंवा । करणाभ्यु
 पगमान्यतमसिद्धान्तइतिकथित
 ॥ २६ ॥ सिद्धान्तं विभजते । स
 र्वतन्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमे-
 स्थितौनामर्थांतरभावात् ॥ २७ ॥
 सचतुर्विधइतिशेषः । सर्वतन्त्रा
 दिसंस्थितौनामर्थांतरभावात् । मे
 दादित्येन ॥ २७ ॥ सिद्धान्ते
 ॥ सिद्धोऽन्तोनिशयेऽधिकरणाभ्यु
 पगमविधयोऽस्ति । तत्रसू
 र्यसोमहृत्स्यतिगर्गनारदपरारण्यपु
 लस्त्यप्रशिष्टसिद्धान्तोपु ।
 सिद्धान्ताचारः । पुं० वामाचारा
 दुत्तमचाचारविधिषु ॥ यथा । चा
 त्मानंदिवर्तामत्वायजोहोरीसमान
 से । सदाशुद्ध. सदाशांतः सि
 द्धांताचारउच्यते । इत्याचारमेद
 तन्त्रम् ॥
 सिद्धान्तौ । पुं० भोमांसके ॥ सि
 द्धान्तोविद्यतेऽस्य ॥ इतिः ॥
 सिद्धापगा । स्त्री० सूर्यदाम् । ग
 ह्यायाम् ॥
 सिद्ध्यिका । स्त्री० जिनघासनदे

सिद्धासनम्

सावित्रीये ।

सिद्धार्थः । पं० विष्णो ॥ सिद्धी
निर्वृत्तो निष्पन्नः कर्मव्यवसायार्थोऽ
स्य । आश्रयकामत्वादिति । रचो
घ्ने । सितसर्वधि । आन्वसिद्धे ।
श्रीदधोदनी । वृत्ताहंत्पितरि ।
जिननमस्त्रिभटोवृत्ते ॥ सिद्धार्थोऽ
स्यादस्यथा । धत्तरविशेषे । शत
फलयथा । तीयपूर्णाः स्मृतानि
घावहसस्यार्थमेदनी । निष्ठुरापा
धिवादेविशिष्टार्थवचनने ॥ ५३
॥ वि० प्रसिद्धार्थे ॥

सिद्धार्था । स्त्री० वृत्ताहंत्पितरि ।
सिद्धासनम् । न० ब्रह्मणि ॥ सिद्धं
यत्सर्वभूतादिभिर्ज्ञाधिष्ठानमव्य
यम् । यस्मिन्सिद्धाः समाधिष्ठा
नसिद्धासनं विदुः ॥ सिद्धश्च
तदासनश्च । सिद्धानामासनं वा
। कर्मधारयतत्पुरुषाभ्याम् । ब्रह्म
वेत्त्वर्थः । योगिनामासनविशेषः ॥
यथा योगिनामनामकर्मभूमौ लवट
तं कृत्वा हठं विन्यसेभ्यो दे पादमर्षे
कर्मवद्वये कृत्वा सप्तविद्यहम् । स्या
त्तु संयमितेन्द्रियोऽचलहृद्यपश्य
न्भुवो रश्मरेतिष्ठेदेतत्तौ योगि
सुखद सिद्धासनं प्रोच्यते । इति
। योगिनामनामकर्मिति । एकपादमू
ला लङ्गमूले । द्वितीयपादमूलहृद्यपा
धद्वयार्थः ।

सिद्धिः

सिद्धिः । स्त्री० निष्पत्तौ । य दुकाया
म् ॥ अन्वधि । वृद्धी । ऋद्धी
नामौपधी । दुर्गायाम् ॥ सम्यत्ती
। योगे । साङ्ख्यानामष्टविधसि
द्धी । यथा । लङ् शब्दोऽध्ययनं
दुः खविधातास्त्रयः सुवृत्पाप्ति
। दानश्चसिद्धयेष्टौ । विद्यन्यसा
नखदुः खस्त्रयित्वात्तद्विधातास्त्र
यइति । इत्थामुख्यास्त्रिभः सिद्ध
यः । तदुपायतया चैतरागौष्ठ्यः
पञ्चसिद्धयः । साधपितृहेतुम
त्तयाव्यवस्थिताः । तदाद्याध्ययन
लक्षणादिदधिहेतुरेव । मुख्यास्तु
हेतुमध्यएव । मध्यमास्तुहेतुहेतुम
त्तयः । पुम्प्रकृत्वाटिविधया बुधिर्या
सिद्धिरसता । पृष्ठात्मनि० प्रकृ
तावऽव्यक्ते । आदियह्याद । व्य
क्ते यथा बुधिरिज्ञानं सौसिद्धिरिच्छु
च्यते ॥ यात्रायोगान्तरे । यथावर्गो
त्तमगतेलम्ने शुभेव व्यवलान्विते ।
सिद्धसंज्ञीमहायोगीयाधिनांसिधि
दायकः । इति ॥ राजाशक्तिग्रय
साध्य सुपुरुषार्थलाभात्मिकास्तु
प्रभुसिद्धिमन्त्रमद्भ्युत्साहसिद्धिपु ॥
सहायाः साधनीपोथाविभागीदेश
कालयोः विनिपातप्रतीकारः सि
धि पञ्चाङ्गद्रव्यते ॥ तथाच । कर्म
योगमारभोपायः । पुरुषद्रव्यसम्पत्
; देशकालविभागः । विनिपातप्र

सिध्दम्

सिन :

तीकार : । कार्यसिद्धिर्धिति
नोतिशास्त्रविदः ॥ सोर्धे ।
सत्त्वशुद्धिद्वारज्जामित्यन्तौ ॥ ब्रह्म
भावलक्षणायाम् । पुरुषार्थप्राप्ति
येऽन्यतरूपवायाम् । करणशुद्धौ ।
ज्ञाननिप्रालक्षणायाम् ॥ सिद्धयति
। विधुसंरद्धौ । शिष्यः यदा ।
करणं शिष्यम् ॥

सिद्धदः । पुं० प्रत्ययभिन्नब्रह्मा
परीचक्षणद्वाराखरूपवस्थानल
क्षणसुक्तिप्रदेशोऽनुते ॥ परमेश्वरैः ।
सिद्धिमफलकर्तृभ्यः स्वाधिकारा
त्पुरुषतैर्ददाति । छुदाज्० । यो
तद्वृत्तिकः । भैरवे ॥ चि० सिद्धि
दातरि ॥

सिद्धियोगः । पुं० शुभयोगविशेषे ॥
यथा । शुक्लेन्द्राबुधभद्रा० शनौ
रिक्ता० कुंभेजया । सुरौपूर्णावसं
युक्ता० सिद्धियोगः प्रकीर्तितः ॥
सिद्धिधोगिनो । स्त्री० योगिनोपि
क्रमे षष्ठिपुराणीकामुद्धसम्प
ज्ञायतत्कन्यासु

सिद्धिस्थानम् । न० पुण्ड्रम्यानविशेषे ॥
सिद्धियोगः । पुं० कपिलमुनी । सदा
शिवे ॥ सिद्धिनामोऽसः ॥
सिद्धिग्वरः । पुं० शिवे ॥
सिद्धिग्वरो । स्त्री० देवीविशेषे
सिद्धौषः । पुं० शुद्धकामविशेषे ॥
सिद्धम् । न० किलासरीने । सिद्ध

वां० इ० प्र० ॥ सिध्यति । विधुसं
राद्धौ । बाहुलकान्मक ॥
सिद्धा । पुं० न० किलासरीने ॥ सि
द्धाशिलासंत्वन्पुण्यासिद्धमिति
मवन्दः । किलासंसिद्धोद्वलमर ।
सिध्यतः । चि० किलासिनः ॥ सि
द्धमश्वासिसिद्धादिभ्यश्चेति लक्ष्
सिद्धता । स्त्री० मत्स्यविज्जती । मत्स्य
चूणे ॥

सिद्धशान् । चि० सिद्धलि ॥ सि
द्धमस्वच्छ । मतुप् ॥

सिध्यः । पुं० पुण्यनक्षत्रे ॥ सिध्यन्त्व
स्मिन्कार्याणि । विधु० । पुण्यसि
द्धीनघवद्वृत्तिश्चपिनिपातितः ॥

सिद्धः । पुं० उच्ये ॥ साधौ ॥ सिध्यति
। विधु० । स्फायितस्त्रीतिरक्
सिद्धका । स्त्री० सीधद्वृत्तिभाषाप्रसिद्धे
। सिद्धति । सिध्यतेषां । विधु० । बहुलम
न्यबापोति । स्फायितस्त्रीतिवारक्
ततः । स्वार्थेकन् । धिपकादित्वादिच्वा
भावः ॥

सिद्धकारणम् । न० देवीद्याने ॥
सिद्धकावणम् । न० सिद्धकारण्ये ॥
सिद्धकाषायनम् । वदम्पुर्गाभि
श्चक्रेत्युत्तरपदस्य उच्यते स्वम् ॥
सिनः । पुं० यासे ॥ विण्डीक
दमाषोयासीयदादध्यादिव्यक्षनच
शादस्यनेनुकृतीभाषिततदाक्षनं च
कर्तृत्वम् । तदाचसिनीयेयांमक

सिन्दूरः

संकषेतिनिष्ठातस्थनः ॥ काणे
 १ सिनाति । पिञ् । इण् घिञि
 तिनक् ॥ वि० शुकगुणविशिष्टे ।
 सिनी । स्त्री० शुकगुणपथ्याम् । श्वे
 तासितासिनीश्वेनीतिव्याडिः ॥
 सिनीवाची । घी० दृष्टेन्दुकलामा
 याम् ॥ चतुर्दशैर्यागाहृष्टचन्द्रा
 सती० अमा० सिनी० शशीपद
 वाच्याभवाति । एनविष्णुनासद्व
 सत्तिसालधर्मोः । तद्योगात्सि
 नीचन्द्रकला । ब्रह्मादित्वादिनिः
 । सिनीवक्षति । वल० । कर्म
 ख्यम् । डीप् ॥ दुर्गायाम् । इ०
 मे० नी० ॥

सिन्दुकः पुं० । सिन्दुवारे ॥ सन्द
 ते । सन्दूपस्रवणे । सन्देः सम्प्र
 सारणत्वद्येच्छुः । गीहुलकादपधी
 न । स्वार्थसंज्ञायां पाफन् ॥ श्वेत
 नोलपुष्यमेदात्सिन्दुके । विविधो म
 तः ।

सिन्दुवारः । पुं० । निगुण्डयाम् ।
 सिन्दुके । म्पीडो० सखाल्० य
 इणा० इ० भा० प्र० ॥ निसिन्दा०
 इनकर० इ० गौ० दे० भा० ॥ सि
 न्दुवर्णोति० वारयतिवा । वज्र्य
 रणेवज्रधादरपेषा । कर्मस्थम् ।
 सिन्दूरः । पुं० । वृचविशेषे ॥ न० । र
 णवर्णवृणविशेषे । नागसम्भवे ।
 सौमशक्ति ॥ तद्वारणात्साम्यायु

सिन्दूरपुष्पो

घातं द्विभवंति यद्योक्तं काशीखण्डे
 । हरिद्रांकुं सुमश्चैव सिन्दूरं कञ्ज
 लंतया । कार्पासकञ्जताम्बूलमा
 द्रव्याभरणशुभम् ॥ केशसस्कार
 कवरोकरकर्णविभूषणम् । भक्तुं
 रायुष्यमिच्छन्तो दूरेष्वेव पतिव्रतैति
 ॥ अस्त्रपर्यायादश्यायथा । सिन्दूर
 रक्तरेणुश्चनागगर्भसूसौसजम् । सौ
 सौपधातु । सिन्दूरं गुणं कतसोस
 बन्धतम् ॥ संयोगजप्रभाविष्यतसो
 प्यन्वेगुणाः स्मृताः । सिन्दूरमु
 ष्यं वीसर्पकुष्ठकण्डूविषाण्डम् ॥
 भग्नसंधानजननत्रयशोधनरोपण
 म् ॥ अस्त्रशोधनं याय । दुग्धाच्च
 योगतस्तस्त्रविशुद्धिर्गदितानुधैरि
 त ॥ सन्दते । सन्दे० । सन्दे स
 म्प्रसारणव्येच्छूर्णम् ॥

सिन्दूरकारणम् । न० । सौसके ॥

सिन्दूरतिलकः । पुं० । मतङ्गजि । इ
 सिनि ॥

सिन्दूरतिलका । घी० । सधयायांजा
 व्याम् ॥

सिन्दूरपुष्पो । स्त्री० । सिन्दूरीतिव्याप्ते
 पुष्पेषु पविशेषे । वृणपुष्प्याम् । क
 रण्यदायाम् । अस्त्रागुणाः । कटु
 च्चम् । तिक्तत्वम् । वापायत्वम् ।
 श्लेष्मवाताग्निरेतिभूतनाशित्वम् ।
 पण्डोप्रयत्नश्चेति ॥ सिन्दूरप्रव
 पुष्पाय्यथा । पाककथंतिडीप् ॥

सिंधुक :

सिन्दूररसः । पुं० रससिन्दूराभि
धीषथे ।

सिन्दूरितः । चि० सिन्दूरवत्कृते ॥
सिन्दूरवच्छब्दात्सत्करोतीतिष्ण
त्तात्कर्मस्थितः । थाविष्ठवद्भाषा
त्० विन्मत्तालुंक् ॥

सिन्दूरी । स्त्री० रोचन्याम् ॥ रक्तधि
लिकायाम् ॥ धातव्याम् ॥ सिन्दू
रीविषमिषास्रष्टयावान्निहरीहि-
मा ।

सिन्धुः । पुं० पञ्ची । समुद्रे ॥ स्र
न्दन्ते० थापोऽत्र । स्रन्दू० । स्रन्देः
सम्प्रसारणधर्मेच्छुः ॥ बमथौ ॥
रानेश्वरतायार्पितेदेशविशेषे ॥ का
श्वीरदेशप्रसिद्धेनद्विजिषे ॥ गज
मदे ॥ सिन्धुशारहर्षे ॥ रोमविशि
षे ॥ श्वेततटद्वने ॥

सिन्धुः । स्त्री० नद्या । सरिति ॥ न
दीविशेषे ॥ तप्पलगुणायथा । शत
द्रोषिंवाशायुजः सिन्धुनद्याः सु
शीतंलघुस्वादुसर्वामदन्नम् । जलं
निर्मलंदीपनंपाचनञ्चप्रदत्तबलं
बुद्धिमेधायुतश्च ॥

सिन्धुकः । पुं० सिन्दुके । निरुं
गडाम् ॥ सिन्धुशब्दात्सुखार्थेसं
ज्ञायांशकन् । गुणायथा । सिन्धु
कः स्मृतिदत्तिकः कपायः कटु
कोलघुः । केय्रीनेष्वितोऽस्तिश्च
सशोषाममाकृतान् ॥ क्षामिकुष्ठान्

सिंधुवारः

विश्वेभ्रत्रणाग्निजापितद्विधा ॥ सि
न्धुवारजलंजन्तुशतश्वेषाहरंक्षु
॥ चि० सिन्धुपुजाते ॥ सिन्धुपक
राभ्यांक्वन् ॥

सिन्धुकफः । पुं० समुद्रफोने ॥

सिन्धुप्रभवः । पुं० तीर्थविशेषे ।

सिन्धुरम् । न० श्वेततटद्वने ॥

सिन्धुखिलः । पुं० सिन्धुदेशे ॥

सिन्धुजम् । न० सैन्धवलवर्षे ॥ सि
न्धुपुजातम् ॥ सप्तम्यांजनेडः ॥

चि० समुद्रजाते ॥

सिन्धुजन्मा । पुं० चन्द्रे ॥ न० सैन्ध
वलवर्षे ॥

सिंधुजा । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥

सिंधुडा । स्त्री० मालवरागभाया-
याम् ॥

सिंधुनन्दनः । चन्द्रे ॥

सिंधुपुत्रः । पुं० चन्द्रे ॥ मर्कटिन्दौ ॥

सिंधुपुष्पः । पुं० शङ्खे ॥

सिंधुमन्यजम् । न० सैन्धवलवर्षे ॥

सिंधुरः । पुं० इस्तिनि ॥

सिंधुरहस्यौ । पुं० सिंहे ।

सिंधुरवदनः । पुं० त्रीगणेशे ॥

सिंधुराजः । पुं० समुद्रे ॥

सिंधुलवणम् । न० सैन्धवे ॥

सिंधुवारः । पुं० उत्तमाश्वे ॥ सिं
धुवारे । निरुं गडाम् ॥ सिंधुवा

राविषयं पात्रणकुष्ठजयापणः ॥

सिंधुं हपोति० वारयतिवा । हञ्

सिन्धा

आष्कादनेवा । कर्मगण्य ॥
 सिंधुवारकः । पुं० सिंधुवारे ॥
 सिन्धुवारितः । पुं० सिन्धुवारे ।
 वि० समुद्रेणवारिते ।
 सिन्धुवेषणः । पुं० गम्भार्याम् ॥
 सिन्धुसद्वमः । पुं० संभेदे । सिन्धुधो
 सङ्गमोमिषः ॥
 सिन्धुसमम् । न० तार्थभेदे ॥
 सिन्धुस्रवम् । न० सैन्धवलक्षणे ॥ सि
 ष्युपुत्रद्वीपस्य ॥
 सिन्धुपलम् । न० सैन्धवलक्षणे ।
 सिप्रः । पुं० चन्द्रे । हिमांगौ ।
 निदाघसलिले । खेदे । न० स
 रीविशेषे ॥ यथाक्ताङ्गालिकापुरा
 णे । ततोहिमन्तः प्रस्ये प्रतीच्य
 तः पुरस्तात् । सिप्रं नामसरः पू
 र्णदृशद्दुहिणादयइति ॥
 सिप्रा । स्त्री० नदांतरे ॥ सप्राख्या
 त्सरसीयस्नान्निर्गतासामहान-
 दौ । अतः सिप्रेतितन्नामपुरैवत्र
 क्षणोक्तमितिकाङ्गालिकापुराणम् ॥
 साध्याः क्वथिनीदेशेषर्त्तते । तथा
 द्योत्यसि । काङ्गालिकापुराणे २३
 अध्यायेद्रष्टव्या ॥
 सिमः । वि० समस्त्रिन् । सर्वगव्या
 र्थे ॥ सिनेति । पिञ् । चवि
 सिशुषिभ्यः क्तिदितिमन् ॥
 सिम्बा । स्त्री० शम्भाम् । शिन्वाया
 म् । बीजगुप्तायाम् । सिम० इ०

सिंहण्डः

भा० प्र० ॥ फली० इ० प्र० च ॥
 समति । यमवैकृत्ये । उत्सवाद्य
 खेतिसाधुः ॥
 सिम्बिः । स्त्री० शिम्बाम् । सिम्बा
 याम् । नखनामगन्धद्रव्यं ॥
 सिम्बी । स्त्री० शिम्ब्याम् ।
 सिरः । पुं० पिप्पलीमूले ।
 सिरा । स्त्री० नाड्याम् । अम्बुवाहि
 न्यानाड्याम् । सौर० इ० भा०
 प्र० सिनेति । पिञ् । बहुलम
 न्यवापीतिरक् ॥
 सिरालः । पुं० सिरासन्तरे ।
 सिरिष्टिका । स्त्री० घृद्रकुटुम्बिन्या
 लघुसुपे । दुराधर्षायाम् ॥
 सिलकः । पुं० मलावतीपथ्ये । क
 पिविशेषे ॥
 सिलकी । स्त्री० शककीवर्षे ॥
 सिधाधधिषा । स्त्री० साधनेच्छायाम्
 ॥ यथा । सिधाधधिषयाशून्यासि
 धियंवनविद्यते । सपञ्चत्तपठशि
 च्चन्नानादनुमितिर्भवेत् ॥
 सिधिचा । स्त्री० सिक्तुमिच्छायाम् ॥
 सिधचन् । वि० स्रष्टुमिच्छति ॥
 सिंहण्डः । पुं० ऊहीवर्षे ॥ सौ
 तिङ्ण्डनी । हुडिबरणे । पपा
 यच् ॥ सिंहण्डस्ययमपभ्रंशइ
 तिस्वामी० पृषादरादिः ॥ पत्रगु
 षायया । सिंहण्डोरेचनस्त्रीच्छोदी
 यनः कटुकीगुरुः । शूलासाधौ

सिद्धसारः

सीत्कारः

लिङ्गः भानकफगुल्मोदरानिलान्
 उन्मादमोहकुष्ठार्थः शीघ्रमेदेश्म
 पाण्डुनाः । ब्रणश्रीघञ्वरश्रीहृषिप
 दूषोविप्रंहरत् ॥ उष्यावीर्यंरुहीचो
 रंस्त्रिभक्षकटुकंलघु । गुल्मना
 ह्क्, छिनाच्चापितथैवीदरैरिगिणा
 म् ॥ हितमेतद्विरकार्येवेचान्येदो
 घंरैरिगिणः ॥

सिद्धखड्गदलम् । न० रुहीपथे ॥
 तष्काकगुणायथा । सिद्धखड्गद
 लन्तोच्छदीपनंरौचनंहरत् । या
 भानाधीलिलामुल्मगुल्मश्रीघीदरा
 शिष ॥

सिद्धः । पुं० तुल्यो । पिण्डके ।
 यावने । लोषान् ॥ इ० भा० प्र०
 ॥ त्रिद्यति । त्रिहमीती । य
 त्तर्भाषितव्यर्थः । वाहुष्वाङ्गम् ।
 पृषीदरादि० ॥

सिद्धकः । पुं० सिद्धे । नागौरी
 गूद० इ० भा० लोषान् ॥ इ० य
 वनभाषाप्रसिद्धे ॥ सिद्धकः कटु
 कः स्त्रादेसिग्योष्यः शुककान्ति
 हन् । इष्यः खण्डूखेदकुष्ठञ्जर
 द, हयछापहः ॥

सिद्धहो । स्त्री० सप्रक्याम् ॥ सि
 द्धे ।

सिद्धाभिका । स्त्री० गलक्याम् ॥

सिद्धासारः । पुं० तुल्यो ; धूम
 वर्णः । पीतसरि ॥

सीकरः । पुं० शीकरे ॥ धनपाला
 दिमतदन्त्यादिः ॥

सीता । स्त्री० जाङ्गलपद्मती । हल
 रेखायाम् ॥ जनकनन्दिन्याम् ।
 मैथिन्याम् । वैदेह्याम् ॥ सीता
 लाङ्गलपद्मतिः । तदुत्पन्नस्वोत्सी
 वेतिनिर्दिश्यते ॥ यथा । अयमे
 ह्यपतः खेचंलाङ्गलादुत्विताततः
 । खेचंश्रीधयतालव्यानाम्नासीवेति-

श्चिश्येतिरामायणे ६६ सर्गः ॥

खर्गमद्रोयोम् ॥ यथा । पूर्वेषु
 लात्सीतातुयै लयाच्यन्विरचगा ।

ततश्च पूर्वेषुषमद्राश्वेनैतिसार्ण
 यम् ॥ सातुभद्राश्ववर्षगङ्गा । य

थोक्तंश्रीभागवते । सीतातुत्रज्ञस
 दनात्कीशवापलादिगिरिशिखरेभ्यो

ऽधोऽधः प्रसवन्तो गन्धमादनमूर्ध
 सुपतिस्वान्तरेषुभद्राश्ववर्षप्राच्यां

दिशिधारसमुद्रमभिप्रशिशतौति ॥

श्रियि ॥ दुर्गायाम् । सप्ताधि देव
 तायाम् ॥ मदिरायाम् । गङ्गोत्त

सा. का. द. न. मा. ला. याम् ॥ सीते ।
 यिञ् ० । ऋः । पृषीदरादिः ॥

सीताद्रव्यम् । न० काष्ठकुहालादौ ॥
 सीतापतिः । पुं० रामचन्द्रे । दा

सीतायापतिः ॥ पुं० रामचन्द्रे । दा
 शरथी ॥

सीत्कारः । पुं० मनुष्याणां गुणानुरा
 गजगर्ध्दे ॥ यथा । शब्दीगुणानु

सोमा

रागोत्थः प्रयादः सीत्कतं नृणा
मिति हेमचन्द्रः ॥ दन्तनिष्पीडना
या । सीरिति शब्दः ॥

सीत्कृतम् । न० सीत्कारिसुरतध्व
नी ॥

सीत्थम् । न० धान्ते । वि० हल्ये ।
इलिनकृष्टे षे षे ॥ सीतया समितं
• सङ्गत • निम्नोन्नतादिरहितत्
कृतं • समीकृतमितियावत् । भौ
वयाधर्मैतियत् ॥

सौदमानः । वि० अयसीदति ॥

सीधम् । न० आचक्ष्ये ॥

सीधुः । पुं० शीधुशब्दार्थे ॥

सीधुगन्धः । पुं० वकुले ।

सीधुपुष्पः । पुं० फट्ठे ॥ वकुले ॥

सीधुपुष्पी स्त्री० धातव्याम् ॥

सीधुरसः । पु० आन्वष्टे ॥

सीधुसञ्ज्ञः । पु० वकुलद्रुमे ॥

सीपः । पुं० तर्पणाद्यर्थतान्त्रादिनि
स्मितं जलपोषे । अर्घा • कीपा •
द्र० भा० प्र० ॥

सीम् । अ० सर्पतीभवे ॥

सीमा । स्त्री० आचष्टे । भर्षादायाम्
। सीमायाम् । यामादीनामवधारि
तान्तभागे । सीम० द्र० भा० प्र०
॥ स्थितौ । षे षे । अण्डकीषे ।
सीयते । षञ् । नामनृसीमन्नि
ष्वादिनानिपातितः । मनद्रातिन
डोप् । सीमानौ । सोमानः ।

सीमा

इत्यादि ॥

सीमन्तः । पुं० सीमन्तोन्नयनसंस्कार
रे ॥ पु० न० केशवेषि । केशरच
नामेदे ॥ किष्पुवत्सनि । मूर्ध्वज
मध्यपदधत्तौ ॥ सीमन्तमस्त्रियां स्त्री
यां केशमध्ये तु पदधतिरिति षे जय
न्तौ । सीमोऽन्तः । शकन्ध्वादि ॥

सीमन्तकः । पुं० नरकावासे । यथा
। लक्ष्मणस्य नरकावासा । सीमन्त
कादयश्च । हेमचन्द्रः । न० सि
न्दूरे ॥

सीमन्तितः । वि० सीमन्तिनीकृते ॥
सीमन्तशब्दान्मत्त्वन्तात् । तत्क
रोतीति ख्यन्तात् कर्त्तृपिक्तः । या
पिष्टशब्दादि • विन्मतीर्लुक् ॥

सीमन्तिनो । स्त्री० नाट्याम् ॥ सी
मनीऽख्यस्या । अतद्गनिः । ना
न्तलक्षणीडोप् ॥

सीमन्तोन्नयनम् । न० गर्भाधानात् •
पष्ठेऽष्टमीवामासिकर्त्तव्ये • सस्का
रविशेषे ॥ यथा । मासिपष्ठेऽष्टमेया
पिष्टके पुंसवनेादिति । रिक्ताहोनि
तिथौ कुयात्सीमन्तोन्नयनस्त्रियोः ॥

सीमा । स्त्री० आचष्टे । भर्षादायाम्
। सीमनि । यामादीनामवधारिता
न्तभागे । सीम० द्र० भा० प्र० ॥
स्थितौ ॥ षे षे । अण्डकीषे ॥ सि
नाति • सीयतेवा । षिञ् । ना
मन्सीमन्निष्वादिनानिपातितः ॥

सीलम् :

सनद्रतिनडीम् । ड्राबुभाभ्यामिति
पत्रे ड्राप् । सीमे० सीमा : • इ
च्चाद्विधाध्यम् ॥ विलायाम् ॥

सीमाविधाद् : । पुं० यामादीनांसी
माविषयकेकलङ्घि ॥ सीमाविषयकी
विधाद् : सीमाविधाद् : । सोमा
चतुर्विधा । जनपदसीमा० याम
सीमा० घञ्सीमा० गृहसीमेति
मेदात् ॥

सीमिक : । पुं० वृक्षविशेषे ॥ वा
ल्मीके ॥ सूक्ष्मकामिलाती । वृक्ष
पत्रविभागकृतिकीटि ॥ स्थमति ।
स्थनुशब्दे । स्थमे : सम्प्रसारणश्चे
तिफियान् ॥

सीरः । पुं० अर्के । सूर्ये ० इले
। फाङ्गले ॥ सिनेति० सीयतेषा
। पिञ्० । शसिचिमीनां दीर्घश्चे
ति० कान्० दीर्घत्वञ्च ॥

सीरकः । पुं० शिशुमारि ॥ अर्के ॥
इले ॥

सीरध्वजः । पुं० चन्द्रवर्णीयनृपवि
शेषे ॥

सीरपाणिः । पुं० बलभद्रे । फालि
न्दीमेदने ॥ सीरिलाङ्गलंपाणा
वक्ष्य ॥

सीराङ्गम् । न० फालाघारे ॥

सीरी । पुं० बलदेवे ॥

सीलम् : । पुं० मत्प्राविशेषे । सि
लिन्दा० इ० सी० दे० भा० प्र०

सीसम्

॥ तद्गुणायथा । सीलम् : द्वेष
लोहप्योविपाकेमधुरीगुरुः । वा
तपित्तहरेःहृद्यधामवातकरश्चसः ॥
सीवनम् । न० सीवने । ल्युटौ । तु
न्नवायकर्मणि । सीवना० इ०
भा० ॥ विद्युतन्तुसन्ताने । ल्युट्
पुषोदरादित्वादीर्घः ॥ छिनुसि
व्योल्युटिवादीर्घद्रतिस्त्वामी ॥
सीवनौ । स्त्री० लिङ्गमण्यधः सूत्रे
लिङ्गायाद्गुञ्जपर्यन्तसीवने ॥
सीसम् । न० सीसके । योगिष्ठे । ना
ने । सीसा० इ० भा० प्र० धा
ती ॥ सिनेति । पिञ्० । क्रिप्
। अनिच्यत्वात्तुक् । ईक्षति ।
घा० । आतीनुपेतिक् । सिच०
तत्० ईसञ्च० सीसम् ॥ अस्यगुण
यथाः सीसरङ्गगुणञ्चैवंविशेषान्ने
हनाशनम् ॥ नागस्तुनागशततुल्य
बलं ददातिव्याधिंविनाशयतिजीव
नमातनेति । यङिप्रदीपयतिक्वा
मवलं करोतिमृल्युत्तुनाशयतिसन्त
तसेवित् सः । पाकेनघोनौषि
लवंगनागीकुष्ठानिगुल्मानघतयाति
कष्टान् । प्राणुपमेहानिलमन्दशो
थमगन्दरादीन्कुरुतः प्रभुत्तौ ॥
अस्यशोधनमारणविधिर्यथा । रा
द्यसाहजिकादोषाद्यंगस्यैवनिदर्शि
ताः । शोधनंवापितस्यैव० मि
पग्भिर्गद्वितंपुराः ताम्बूलरस

सौहृदः

म्यिष्टशिलाशेषोत्पुनः पुनः ।
 वाक्शिक्षाः पुटेनांशिनिरुत्वंभ
 स्मजायते । शिलाभनः शिला ।
 चम्यच्च । अश्लत्यचिस्रात्वक्चूर्णं
 चतुर्थेशिननिः चिमेत् । मृत्याचे
 शिद्रुतेनागोशोहृदम्याप्रचालितः
 । यामेकेनभवेदस्मत्तुल्यास्याभ्य
 नः शिला । काञ्चिकेनहयंपिष्टा
 पचेदृष्टपुटेनच । स्वाङ्गयोतंपु
 नः पिष्टाशिलयाकाञ्चिकेनच ।
 पुनः पचेच्छरादाभ्यामेवंषष्टिपु-
 टैर्हृतिः । अपिच । तैलेतक्रो
 यशर्मूत्रेकाञ्चिकेचकुलत्यके । वि
 धाविधाविशुचिः घ्यात्सुखर्णादीनां
 सनासतः । मारणम्पुनः । कु
 हयनागपवाशांकुनव्याः स्यात्प
 जाईकम् । तण्डुलीयरसैर्यामयामं
 वासारसैस्तथा । सम्मद्यं चक्रियाड्
 कृत्वाधमेसजोष्यतम्पुनः । सरा
 वसम्पुटेकृत्वापचेदन्वोपलेभिंपक्
 ॥ एवंसप्तपुटेनांगोभस्मीभवतिनि
 श्चितम् । द्विगुह्योर्थध्रुवंहन्यात्प्रमे
 हानखिलानपीतिवेद्यदप्यैः ।
 सौसकम् । न० सौसि । स्वार्थे षाः ॥
 सौसपचकम् । न० सौसके ॥
 सौहृदः । पुं० सुहृत् । सिहृ
 एहं । सौतिहृदते । हृडिवरथ
 । पचायच् । सिंहुतुण्डप्रापभंश्री
 यमितिसाम्नी । पृषादरादिः ।

सुकर्णकः

सु । अ० पूजायाम् ॥ भृशार्थे ॥ नि
 भरे । अतिमाने ॥ अमुमतौ ॥
 कृच्छ्रे ॥ समृद्धौ । अनायासे ॥
 सुयते । सवतिषा । सुमतौ । द्वि
 वि० तुगभायः । हृषां ॥
 सुकण्टका । स्त्री घृतकुमार्याम् ।
 सुकण्डः । पुं० कण्डुरीणि ।
 सुकथा । स्त्री० नैमिषारण्याधिष्ठाणे
 श्वरतायां ॥
 सुकन्दः । अश्विर्हृषि ॥ धरणीकन्दे ॥
 सुकन्दकः । पुं० बलागडो ॥ शिभ
 नमतीपरा० कन्दर्वात० भद्रकस्य
 खातिभंशकारत्वात् । कटिरीदने
 । अच् । स्वार्थेकन् । खल्त्वा ॥
 धरणीकन्दे । वाराहीकन्दे ॥
 सुकन्दो । पुं० सूर्ये ॥
 सुकम् । अ० अतिशये ॥
 सुकरः । वि० सुखकरे । सुखिनक
 र्भुंशक्ये । सुसार्थे ॥ ईपद्दुः सु
 ध्विति० भावे० कर्मणिषा० अक
 ष्यार्थेखल् ॥ अल्पसाधनेरधिका
 रणोनसुकरः ॥
 सुकरा । स्त्री० सुशीलायाइवि । अच
 एडाम् ॥ सुसुखङ्करोति । अ
 च् ॥ सुक्रियतेषा । ईपद्दुसुध्वि
 तिखल् ॥
 सुकर्णः । पुं० हस्तिकर्णे ॥ वि०
 शिभनकर्णवति ॥
 सुकर्णकः । पुं० हस्तिवन्दे ॥ वि०

सुकालुका

सुन्दरकण्ठवति ।

सुकर्षिका । स्त्री० मूषीकख्याम् ॥
 सुकर्षी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥
 सुकर्मा । पुं० विष्कम्भायन्तर्गतयो
 गवित्रिये ॥ तज्जोतफज्जयथा । परी
 एकारोक्षुगलः कलासुदर्पेण्युक्ती
 नितरायशस्त्री । प्रसूतिकालेयद्वि
 त्सुकर्मानरः सुकर्माभवतिप्रसि
 द्धः । देवानांशिल्पिनि । विप्रक
 र्माणि ॥ वि० सत्क्रिये । शोभन
 कर्मक्षरशशीले ॥

सुकलः । वि० दाढभोक्तुरिमानवे ।
 यएकएशददाति । भुङ्क्तेवतत्र ।
 दाताभोक्ता । इ० भा० प्र० । सु
 कल्पते । कलशब्दसङ्ख्यानयोः ।
 । ईपद्गुणुष्वित्खल् । शोभनाक्
 लायस्येतिवा ॥

सुकल्पः । वि० अतिनिपुणे ॥
 सुकाण्डः । पुं० कःरवैष्टे ॥ वि०
 शोभनकाण्डवति । वृषादौ ॥
 सुकाण्डो । स्त्री० काण्डोरे । काण्ड
 वेनर्वात् । गी० भा० प्र० लता-
 याम् ।

सुकाण्डोः । पुं० भद्ररे ॥
 सुकामाः स्त्री० शायमाशायाम् । प
 लिति । बहुवैतिनः गी० भा० प्र० ।
 सुकाणो । पुं० वसिष्ठात्मजेषु । शूद्रा
 दापितृषु ॥

सुकानुका । स्त्री० छोटीपुष्ये ॥ इ०

सुकन्त

रा० एटः ॥

सुकाष्ठकम् । न० दिवकाष्टे ॥

सुकाष्ठा । स्त्री० कटव्याम् ॥ का
 सुकाष्ठिता ।)

ठकदल्याम् । इ० रा० एटः ।

सुकुन्दनः । पुं० बर्बरे ॥

सुकुमारः । पुं० पुण्ड्रिणी । वनधम्य
 के ॥ चवे ॥ श्यामाके । वि० को
 मले । सृष्टौ ॥ सुष्टु कुमार्यति । कु
 मारकीडायाम् । चुराद्यदक्तः ।
 पुंसोतिथः । एरज्जा ॥ यथा । सु
 काम्यते । कामेः किटुसोपधाया
 इत्यारन् ॥

सुकुमारकः । पुं० शाली ॥ सुन्दरवा
 लके ॥ न० तमालपत्रे ॥

सुकुमारतरः । वि० अतिपेलवे ॥

सुकुमारतरा । स्त्री० अतिपेलवायाम्
 । प्रकृतौ ॥ यथाह । प्रकृतिः सुकु
 मारतरं किञ्चिदस्तेतिमेमतिर्भ
 वति । यादृष्टास्तेतिपुनर्नदर्शनं
 सुपैतिपुरुषस्येति ।

सुकुमारा । स्त्री० कदल्याम् ॥ गाल
 याम् ॥ नयमालिकायाम् ॥ जा
 स्थान् ॥ पृक्षायाम् ॥ विसृष्टि-
 पुष्ये ॥

सुकुमारो । स्त्री० नयमालिकायाम् ॥
 सुकन्त । वि० पुष्याद्ये ॥ धामिके
 ॥ सुष्टु कृतवान् । इ० कृष्णः । सु
 कर्मगापैतिकृष्णः । कृष्णः । सुक

सुखम्

सुकृतम् । न० श्रेष्ठे । स्वर्गादिप्राप
 कि । पुण्ये ॥ वि० सुविहिते । सु-
 विधाने ॥ सुदुःकृतम् । प्रादिसमा
 सः ॥ सुदुःक्रियतद्गतिषा । कः ॥
 सुकृतिः । स्त्री० सत्कर्मणि । शिष्य
 नाकृतिः ॥
 सुकृती । वि० पुण्यवति । धन्ये ॥
 सुकृतमस्मात्ति । अतद्गतिः ॥
 सुकेतुसुता । स्त्री० ताडकायाम् ॥
 सुकेशरः । पुं० बीजपूरे ॥
 सुकेयी । स्त्री० अपसरोविशेषे ॥ वि०
 श्रेष्ठभक्तियुक्ते ।
 सुकीमलः । वि० अतिमृदुले ॥ अ-
 तिमनोष्णे ॥
 सुकीमला । स्त्री० सिन्दूरीतिप्रसिधे
 पुष्पे ॥
 सुकीली । स्त्री० वीरयाकील्याम् ॥
 सुकीशः) पुं० कीषान्ते । वृ-
 सुकीशकः) द्राम्ने ॥
 सुखंसुखः । पुं० खट्वाङ्गे ॥ इति०
 हे० चन्द्रः ॥
 सुखम् । न० आत्महृत्तिगुणविशेषे ॥
 गुदि । प्रीतौ ॥ इषे । सस्यदे ।
 आनन्दे । शर्मणि । सर्वेपामनु-
 कूलवेदनौघे ॥ क्षरणे । नाके । वि
 द्विः । शुद्धिनामौघे ॥ जले ॥
 न्यायमते० धर्मजन्येजगतःङ्का-
 न्ये ॥ यथासुखंनुलगतामेकान्य

सुखम्

धर्मेष्वन्यते । अधर्मजन्यं दुःखं
 स्यात्प्रतिकूलं सधितसाम् ॥ तस्मिन्
 नीगाचरत्थं यथा । मनीयाद्यं सु-
 खं दुःखमिच्छादेषामतिः कृति
 रितिभा० प० द० ॥ सुखं चतुर्विधं
 तिसृणास्तर्गतगुणविशेषः । तच्च
 निष्कलं च न्यञ्च । निष्कलं परमात्मनो
 विशेषगुणान्तर्बन्धि । जन्यसुखं-
 कीवात्मनो विशेषगुणान्तर्बन्धि ।
 तच्च शुभादृष्टजन्यम् । धनमिच्छाभा
 रोग्यमिष्टान्नपानपुरीषात्सर्गपुत्रा-
 दिजन्मतत्प्राप्तदृष्टकान्तासम्भोगा
 दिजन्यञ्च । तस्मिन्निष्कलस्यैव
 खोत्तरोत्पन्नानुभयनाश्रयत्वात् । सु-
 खाद्युपरागेषु बोधनीमानसधी-
 धः । सुखं तदुपायश्चेष्टः । याल
 यस्तान्यपानप्रवृत्तौ सुखसाधनत्व-
 ज्ञानहेतुः तच्च सुखस्यैवेष्टत्वं ।
 दुःखजनकगमनादिप्रवृत्तौ सुखो-
 पायोधनं तदेवेष्टं । तस्याधनत्वज्ञा-
 नमेवेहेतुः । यागादिप्रवृत्तावपि पा-
 रलोक्तिसुखसाधनत्वज्ञानङ्का-
 रणम् । सुखोपायस्वर्गादिदृष्टेष्टसा-
 धनत्वज्ञानमपिकारणम् । सुखस्य
 कालावच्छेद्यत्वं शरीरावच्छेद्यत्वं
 क्षणतादव्याप्यवृत्तित्वम् । शरीरैक-
 देशावच्छेदिनदुःखसम्भवेत्यन्यदे-
 शावच्छेदिनसुखसम्भवात् । एकस्य
 शावच्छेदिनसुखस्यैवदुःखसम्भवेति ।

सुगन्धिः

याम् ॥

सुगन्धमूलम् । न० गन्धद्वये ॥

सुगन्धमूला । स्त्री० राज्ञायाम् ॥

स्त्रलपद्मिन्याम् ॥ सुगन्धोमूल्य-
स्याः ॥

सुगन्धा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥ शिभनो

गन्धः । सुगतीतिसमासः । सुग

न्धोस्त्वस्याः । अर्धभाष्यम् ॥ श

व्याम् ॥ गङ्गापत्न्याम् ॥ बन्ध्याक

कोटस्वाम् ॥ नयनालिकायाम्

तुल्यस्याम् ॥ सधुक्काटिकायाम्

॥ शतपुष्पायाम् ॥ स्वर्णव्यूह्याम्

॥ रुद्रजटायाम् ॥ अगन्धमूले ॥

सल्लवयाम् ॥ माधव्याम् ॥ तीर्थ

विशिषे ॥

सुगन्धामलकम् । न० सर्धैपधिभिः

शुक्लामलकत्वयोगी । यथा । सर्धै

पधिसमायुक्ताः शुक्लास्त्वामलक

त्वयः । यदात्तदाययोगः स्यात्

सुगन्धामलकाभिधः ॥ इतिराज

निर्घण्टः ॥

सुगन्धिः । पुं० शिभनगन्धे । सुरभी

। घ्राणतर्पणे । इष्टगन्धे ॥ तुल्य

द्वये । शीघ्रवन्धो ॥ परमात्मनि

॥ प्रतिमोक्षधर्मटोकायांनोदक-

ण्डः ॥ सवकारेः । न० एशवासु

के । ऐतिये ॥ कुन्तस्युरी । यान्या

के ॥ मुक्ताके ॥ कश्चित्पि ॥ गन्ध

द्वये ॥ पिप्पलीसूक्ष्मे । पि० सुगन्ध

सुगन्धिमूलम्

युक्ते । शिभनोगन्धोऽस्य । गन्ध

स्ये इत्तम् । तिसुसुरभिभ्यद्रीतत्वम् ॥

गन्धस्ये त्वे तदेकान्तग्रहणं नाद्रिय

न्तोकवयः । यथा । कण्डू

यतः । कटभुषण् करिषोमदेनस्त

न्धं सुगन्धिमनुलीनवतानगन्धेति

भाषे । सुगन्धिंशिभनगन्धमिच्छ

यान् ॥

सुगन्धिकाः । पुं० सिद्धके । तुल्यो

महाशाली । गन्धके । न० कल्ल

रे ॥ पुष्करमूले ॥ गौरसुवर्णे ।

वारिजे । पञ्चशाकविशिषे ॥ सुपर्णे

॥ उशीरे ॥

सुगन्धिकुसुमम् । न० सुगन्धिपुष्पे ।

पुं० पौतकरवीरे ॥ शिभनगन्धम

न्तिपुष्पायस्य ॥

सुगन्धिकुसुमा । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥

सुगन्धिता । स्त्री० सौरभ्ये ॥ शिभ

नोगन्धोपस्य ॥ तद्यभाषः । तल

। टाप ॥

सुगन्धितायम् । न० । सुगन्धिजले

। क्षेतकादिपानोये ॥

सुगन्धिविपला । स्त्री० जातीफलनि

पूग्फलिनवसंयुक्तेलवद्वकालिकाफ

ले ॥

सुगन्धिनी । स्त्री० थारामशीतलायाम् ॥

सुगन्धिमूलम् । न० उशीरे ॥

सुगन्धिमूषिका । स्त्री० छुदुन्दर्या

म् ॥

सुतारम्

१. सुनी ॥ नरनारायणरूपेभगवति
षड्रिक्वाथमेसुशोभनंनसयेन्द्रि
याशास्त्रैःशारुपंतपोऽर्धे तिसुत
पानरनारायणः ॥

सुतराम् । अ० अत्यन्ते । अतिशये
॥ अथधारितापं प्रतिपादके ॥ य
था । शृणुद्विजभशणुवेदभोनापि
श्रुतीश्रुतिः । ददातिमे। अं सुतरां
क्षिम्पुनर्दक्षवर्जनादिति ॥ द्विप
चनविभक्त्येव्यदिना० सुशब्दात्तर
पु । किमेतिहव्यवेद्यादिनाम्प्रत्य
यः । तद्विद्ययासर्वाविभक्तिरिष्यव्यय
संज्ञा ॥

सुतकारि । स्त्री० देवदाजीलतायाम् ॥
सुतहंनः । पुं० तास्वाद्ये । की
किञ्चि ॥

सुतचः । पुं० अट्टालिकाशब्दे ॥ ना
गधियाप्रमेदे ॥

सुतःस्तरा । स्त्री० सप्तपुत्रप्रत्वाम् ॥
सुतथेपी । स्त्री० मूषिकपञ्चाम् ॥

सुतानांश्रे शिरसाः ॥ पुत्रहन्दे ॥
सुता । स्त्री० स्वधपत्ने । श्रन्थायाम्
॥ दुरालभायां ॥

सुतात्मजः । पुं० पौत्रे ॥ दीर्घभे
॥ सुतसुतायावाभात्मजः ॥

सुतात्मजा । स्त्री० पौत्र्याम् ॥ दीर्घि
व्याम् ॥ सुतसुतायावाभात्मा
या ।

सुतारम् । अ० द्वितीयायाम्शब्दात्प्रा

सुतेजा

याम्सिद्धी ॥

सुतारथा । स्त्री० वृद्धशसनदेवी
विशेषे ।

सुतिलः । पुं० भूनिम्बे । शिरात
तिलो ॥ पर्वठे । पित्तपापडा०
ब्र० भा० प्र० ।

सुतिलक्षः । पुं० पारिभट्टे । भू
निम्बे ॥

सुतिला । स्त्री० कोशातक्याम् । मृ
दङ्गफलिकायां ॥

सुतिलिका । स्त्री० कोशातक्याम् ।
सुती । वि० पुत्रवति ॥

सुतीष्णः । पुं० शिषी ॥ श्वेतशी
भाञ्जने ॥ रामायणप्रसिधेसुनि
विशेषे ॥ नाम्यासुतीष्णश्चरितेनदा
न्तः ॥ वि० अतिशयेनखरे ॥

सुतीर्थकम् । न० । तीर्थविशेषे ॥
सुतुहः । पुं० नारिकेलानामे ॥ य

शोषासुसांशविशेषे । अक्षरातुह
॥ वि० अतिशयेन ॥

सुतुथः । पुं० कुन्दरे । उखर्षे ।
स्वगवसमेव्यविशेषे ॥

सुतुजनः । पुं० धन्वजे । धन्वन
ह्वये ॥

सुतेजाः । पुं० सुवेणस्त्वगुणविशि
ष्टेषु लोके ॥ स्वर्गे ॥ प्राञ्जल्याहं
विशेषे स्त्री० चादित्यभक्त्यायाम् ॥
वि० तेजसान्विते ॥

सुतेजा । स्त्री० मजान्वीतिशब्दात् ॥

सुदर्शन :

सुध्या । स्त्री० अभिषवे । शीमल
ताकण्डने ॥ अभिषवदिने ॥ स
वनम्० सुयसीसोऽस्मिन्० अक्षां
वा । पुञ् अभिषवे । संज्ञायां
समजीविक्यप् ॥

सुधामा । पुं० गोत्रमिदि । इन्द्रे ॥
सुधुचायते० पालयति । षड्पा
लने । आतीमनिन्० सर्वधातु
भ्योमनिन्षा ॥

सुध्या । पुं० अभिषयन्ताने । य
ज्ञाद्भस्मानकक्षरि ॥ सुतवान् ।
पुञ् । सुयजोङ्निप् । तुक् ॥
सुध्वरी । स्त्री० मातरि ॥ इनिव
न्तात् । वनेरचित्कोट्री ॥

सुदर्धा । स्त्री० दग्धाख्यवर्चे । सु
दग्धिकायां । मेरुजम्बुदुमे ॥
सुदर्धिका । स्त्री० कुक्कुट । इ० गौ०
दे० भा० प्र० वृक्षे । दग्धवृक्ष
याम् । भस्मरेऽद्याम् ॥

सुदर्ण्डः । पुं० वने ॥
सुदर्ण्डना । स्त्री० गौरक्ष्याम् ॥
सुदर्न् । त्रि० शीमनदन्तविशिष्टे ॥
शीमनादन्तायप्रस । वयसिदन्तस्य
दद । जुग् ॥

सुदर्भा । स्त्री० दृषविशिष्टे । इच्छुद्
भायाम् ॥

सुदर्शनः । पुं० । शरवर्के ॥ अक्ष
यक्षयथा । दादमारन्तुपट् । की
यवलयनयसंश्रुताम् । चक्रांछा

सुदामा

तृदक्षिणावर्तः । शंखधश्रीहरेःसु
तइति । जिनानांवलदेधे ॥ इ
साहंतुपितरि ॥ शीमनदर्शनम
स्य । भक्तैः सुखिनदृश्यतेवा । भा
षार्याशासियुधिद्विष्टधिमृषिभ्यो
युच् ॥ गन्धर्भे ॥ जम्बुद्वीपे ॥
सुदर्शनोकारत्वात् ॥ मेरु ॥
वंशि ॥ राजमेदे ॥ न० शक्तन
गरे ॥ वलुगमने ॥ वि० सुदर्शे ॥
सुदर्शनचूर्णम् । न० भाषप्रकाशीक
ज्वररोगक्षीयधविशेषे ॥

सुदर्शनद्वीपः । पुं० न० जम्बुद्वीपे ॥
सुदर्शना । स्त्री० आज्ञाशाम् ॥ शो
षधिप्रमेदे । सीमवज्याम् । इ
षपण्याम् । सुदर्शनगुलसुद्ध ॥ प
द्मगुलसुद्ध ॥ इ० गौ० दे० भा० प्र०
॥ सुदर्शनास्वादुत्पाकफणोपास
वातजित् ॥ मेरुजम्बुद्वाम् ॥ सु
रविशेषे ॥

सुदर्शनी । स्त्री० फमराबल्याम् ॥
सुदर्णः । पुं० वीरमोरटे ॥
सुदर्णा । स्त्री० तरुण्याम् । गन्धा
द्यायाम् । सिवल्याम् ॥ शालप
ण्याम् ॥

सुदान्तः । पुं० शक्यम्निशिष्यवि
शिष्टे । पि० तपः सहे ॥

सुदामा । पुं० वारिधरे । मेघे ॥ प
वंतविशिष्टे । गोपविशिष्टे समुद्रे
॥ श्लेतद्वीपे । ऐरावते ॥ श्रीकृष्ण

सुदुर्लभः

मिथेव्राह्मणविशेषः । वि० सुदात
रि ॥ सुष्टुददाति । डुदाञ् ।
आतिमनिन् ॥

सुदामा । स्त्री० नदीविशेषः । टाप् ।
सुदायः । पुं० हरणे । कन्यादान
काले । व्रतमिच्छाद्दीपदीयमानद्र
घ्ये । सुष्टुदीयते । डुदाञ् । घ
ञ् । युगागमः ।

सुदारुः । पुं० पारिपाचकवर्तनी ॥
सुदारुः पारिपाचकप्रतिहेमचन्द्रः ।
न० शोभनदीकृषिः ॥

सुदि । अ० शुक्रपर्व ॥

सुदिनम् । न० शुभदिवसः ॥ वि०
प्रशस्ते ॥ यथा । सुदिनासुसभा
सुकार्यमेतत्प्रविचिन्वीतविशेषतः
स्वयमितिप्रयोगः ॥

सुदीर्घः । वि० अतिविस्तारः ॥

सुदीर्घवर्मा । स्त्री० असनपण्याम् ॥

सुदीर्घफलिका । स्त्री० धार्ताकुविशे
षे । सिद्धार्थिगन० इतिगौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुदीर्घा । स्त्री० चीनाककण्याम् ।

सुदुर्लभः । वि० अत्यन्तद्रष्टुमशक्ये ॥
सर्वथादर्शनायोग्यपरमात्मनि ॥
तस्यादृष्टरूपत्वात् ॥

सुदुर्लभ । वि० अतिदुष्प्राप्ये ।

दुः खिनापिलङ्घ्यमशक्ये ॥ इथा ।
यद्दर्शनान्नामन्ते ज्ञानशान्मां प्र
पद्यते । आसुदेवः सर्वमितिप्रम

सुधन्वाचार्यः

शास्त्रासुदुर्लभइति ॥ सुधतिमा
चंदुर्लभः ॥

सुदुधरः । वि० अतिमयदुः खिना
चरणीये ॥

सुदुष्करः । वि० सर्वथाशक्तुमशक्ये
॥ अत्यन्तकेशकरे ॥

सुदुष्करः । वि० अतिदुः खिनतर
णीये ॥

सुदूरः । वि० दूरीवसि । इषिष्ठे ।
अतिदूरे ॥ यथा । सुदूरमपिगन्त
व्ययवमः उरुशरौजनः ॥

सुदूरपराहतः । वि० अतिदूरनिरा
कृते ॥

सुदुष्टम् । न० अतिदुष्टे । गाढे ॥
वि० तद्वति ॥

सुदुष्टत्वम् । स्त्री० काश्मर्याम् ॥

सुदुष्कः । वि० शोभननीचदुष्के ॥

सुदुष्कः । वि० सुन्दरकृतौ ॥

सुदुष्वी । स्त्री० नामैर्भार्यायाम् । मेरु
जंघाम् ॥

सुदैवः । पुं० मत्स्यदेशे । उत्तमदेशे ॥

सुदुम्नः । पुं० वैवस्वतमनेः पुत्रे ॥
वि० बहुधने । अतिवल्गुशालिनि ॥

सुधन्वा । पुं० विश्वकर्माणि । स्वष्ट
रि । नृवरविशेषे ॥ वि० धन्व
नि । प्रौढभानुष्के ॥ शोभनध
नुर्वक्षसः । धनुष्ये छनञ् ॥

सुधन्वाचार्यः । पुं० ब्राह्मणैश्च
तृप्तपर्वायांजातिः जातिविशेषे ।

सुधन्वाचार्यः । पुं० ब्राह्मणैश्च
तृप्तपर्वायांजातिः जातिविशेषे ।

सुधांशुतैलम्

काशपि । यथाहमनुः । वैष्णवात्तु
जायतेवाञ्छात्सुधन्वाचार्यपक्ष ।
यानुषयपिबन्माचमैवः सात्वत
एवचेति ॥

सुधर्मः । पुं० लिनगणाधिपदिशिषि ॥
सुधर्मा । वि० धर्मशालिनि ॥ शु
टुस्विनि ॥

सुधर्मा । स्त्री० देवसभायाम् । शी
भनाधर्मास्त्राम् । धर्मादनिष्के
वजात् । डाबुभाभ्यामितपक्षे
ठाप् । यनीयदुग्नीहिरितिडीयन् ।
सुधर्म० सुधर्माश्चादि । डाव
भादि । सुधर्माथी० सुधर्मापइ
त्वादि ॥

सुधा । स्त्री० शीघ्रे । अमृते ।
मद्ये । सुरायाम् ॥ सुखिनधी
यवे । घिटपाने । खातशोपस
गंद्रतिरुमंथ्यद् । लेपने । कुराया
म् । सूच्याम् ॥ कुक्षाम् ॥
गङ्गेपशायाम् । गङ्गायाम् ॥
शासपश्याम् । विद्युति ॥ सु
डूच्याम् ॥ जले ॥ तावे ॥
रसे । धाव्याम् ॥ चासजक्या
म् । पुष्परसे । मधुनि ॥ प
रीतव्यात् ॥ सुदुदपातिपुष्पा
ति । डुधाज्० । विम् ॥
सुधांशुः । पुं० इन्द्री । चन्द्रे ॥
सुधावृत्ताप्रश्लोयस्यसः ॥
सुधांशुवज्ज । न० क्षमूरतेति ।

सुधासन्नयोगः

सुधांशुरत्नम् । न० मौक्तिके ॥ इ
न्दुक्तात् ॥
सुधाकरः । पुं० चन्द्रे ।
सुधाचारः । पुं० सीधमूपथे । चू
ना० इ० भा० प्र० ॥ सुधाचारो
ऽन्नसङ्घायः प्रायोक्तेदीविदार
यः ॥

सुधांशुः । पुं० चन्द्रमसि ॥
सुधावोषी । पुं० पलगरुडे । सीप
के । राज० इ० भा० ॥ सुधयाले
पनेनजीवति० तच्छीलः खिनिः ॥
सुधाधारः । पुं० चन्द्रे । इन्द्री ।
अमृतपात्रे ॥ सुधाया० आधारः ॥
सुधानिधिः । पुं० चन्द्रे ।
सुधामुञ्ज् । पुं० गौर्वाणे । देवे ।
सुधामुञ्ज् । भुल० । क्षिप् ॥
सुधामयः । पुं० सौधे । राजसदने
वि० अमृतात्मके ॥

सुधामोदकः । पुं० यवासशर्करा
याम् ॥
सुधामोदकाजः । पुं० तरराजिह्व
खण्डे ॥
सुधावर्षी । पुं० विधोतरि । विश्वस
जि । बुद्धमेदे ।
सुधावासः । पुं० चन्द्रे । न० पशु
पे ॥

सुधावसा । स्त्री० अपुष्याम् ।।
सुधासन्नयोगः । पुं० अमृतसिद्धिघ्नो
ने । यथा । इरावज्जईज्ये०

सुधोदधः

सुनयना

जघनिजघनिजघनिजघनिद • दा
समादि । ज्जमैवम् । भवेदन्यधि
पृष्णधिष्ण • कधिष्ण्यंभनीचिष
देवसुधासंज्ञयोगः ॥

सुधासिन्धुः । पुं० अश्रुतापर्वे ॥

सुधासूतः । पुं० चन्द्रे ॥ यथा ।

प्रदीपज्वालाभिर्दिग्गसकरनीराजन
विधिः • सुधासूतिसन्द्रीपल्लजल
कथैरर्घ्यघटनाः स्वकीयैरभोभिः
सखिलनिधिसौष्टिष्णकरय • त्वदी
याभिर्वाग्भिल्लवजननिवाचांस्तुति
रिधमिति ॥ मखे । वज्रो ॥ पञ्चे ॥

सुधासखा । स्त्री० अधोजिह्विकाया
म् । गलशुण्डिकायाम् । घण्ट
कायाम् । पुढानाड्याम् । रुद
नीघर्चे ॥

सुधाधरः । पुं० गरुडे ॥ देवः ।
सुधाधत् ॥ पुं०

सुधाधितः । पुं० स्त्री० खधितौ । प
रयौ ॥

सुधीः । पुं० शिटुषि । सति । की
चिदे । पण्डिते । न्यायश्रीतयो
स्त्रार्थयाचके ॥ सुधुध्यायति । ध्ये
• । ध्यायते । क्रिपिषमप्रसारयम्
॥ स्त्री० सुन्दारबुद्धौ ॥ सुधुधीः
वि० श्रीभनबुद्धियुक्ते ॥

सुधुषः । पुं० सरलद्रवे ॥

सुधुष्य । पुं० स्यादुनामगमद्रव्ये ॥

सुधोदधः । पुं० धन्वन्तरौ । द्विवे

दासि ॥

सुधोदधा । स्त्री० इरीतक्याम् ॥

सुगन्दः । पुं० शोक्ताष्टक्षपार्श्वद्विर्शिवे ॥

होदप्रविधराजयदान्तगत्यहवि
शेषे ॥ सषदैर्व्यैराज्ञः स्वहस्तमाने
नैरुपस्थाशशस्तः परिणाष्टित्वारिं
शबलथ ॥ यथा । यद्यत्तैवोध्यते
मानतल्लतैवैवकल्पना । राज्ञः
स्वहस्तमेकस्तुदोर्वैसर्गवनिः क्षिमे
त् ॥ आयासेनसुगन्दः स्याद्राज
हस्तैथपस्तुभिः । परिणष्टितुभिं
शराजहस्तैः प्रतिष्ठितः ॥ अस्या
धिदेवताभीमैरक्षतोमाशसुम्बराम्
द्वाराविभिंशतियाक्षरत्तविवाहता
निच ॥ रत्नपट्टावतोशिवः सकला
यंप्रसाधयः । अवशिक्तानमहीपा
लः सुपिरंपातिमेदिनीमितियु
क्तिकल्पवृक्षः ॥ दैर्घ्ये ५१ प्रश्ने
४० ॥ न० इलभन्मुसले ॥

सुनन्दा । स्त्री० शिवनायाम् । उ
मायाम् । अङ्गनायाम् । जगन्दा
म् । उमासखीमेदि ॥ पञ्चपत्रीव
र्षे । इयेरमूल • पू • गौ • दे •
भा • प्र • ॥

सुनन्दिनी । स्त्री० मञ्जुभाषिणीह
न्दसि ॥

सुनयनः । पुं० सृगे । वि० श्रीभननेत्र
युक्ते ॥ श्रीभनेनयनेयस्यसः ॥

सुनयना । स्त्री० नार्वायाम् ॥

सुनिषणम्

सुरेन्द्राधिपः । पुं० यगर्थे । ५५ ॥
 सुनाकृतः । पुं० कर्पूरके ॥ इ० श०
 चन्द्रिका ॥
 सुगामः । पुं० मैनाकाचले ॥
 सुनामदोदयी । स्त्री० दादयमासी
 यद्वाद्दगीकृतं व्यत्रतविश्रिते ॥
 सुनारः । पुं० शुनीसन्धे ॥ सर्पा
 रडे ॥ षटके । कलविडके ॥
 सुनालः । पुं० उयीरे ॥ क्षामकके ॥
 सुनालकः । पुं० षकटमे ॥ वि०
 सुन्दरनालयुक्ते ॥
 सुनासिका । स्त्री० क्वाकनासायाम्
 ॥ शिभननासायाम् ॥ वि० तद्यु
 क्ते ॥
 सुनासीरः । पुं० इन्द्रे ॥ नासते ।
 षाच्यवर्दे । वाङ्मयादीरन् । सु
 छुनासीरंसीनामुखम् । नासीराय
 येसराबायस्यसः ॥
 सुनिर्व्यासा । स्त्री० जिङ्गिन्याम् ॥
 सुनिश्चितः । पुं० बुद्धविशेषे ॥
 सुनिषणम् । न० सुनिषण्यकमाके
 । अत्रवाणिकासदृशे । चौपति
 या० इ० प्र० लक्षप्रभवशाके । च
 तुषल्याम् । अक्षयुषायवा । चा
 ह्नीरोसदृशः पत्रेषुतुर्दंलद्वतोरितः
 । शकीजलान्वितदेशेचतुष्योति-
 चाच्यते ॥ सुनिषण्योहिमेयाही
 मोहिदेपत्रवापः । अषिदाशील
 धुः खादु कषायोरुवदीपनः ॥

सुनेपाली

॥ वयोरुच्योच्चरश्वामेहकुष्ठभ्रम
 प्रणुत् ॥ सितावरगाके । शोबार
 के ॥ वि० सुपदिष्टे ॥
 सुनिषण्यकम् । न० शाकविशेषे ।
 वितुक्ते । सुनिषण्ये ॥
 सुनीतिः । स्त्री० ध्रुवमातरि ॥ शि
 भननये ॥ वि० शिभननोतियु
 क्ते ॥
 सुनीधः । वि० धर्मशौलके ॥ नीति
 मति ॥ पुं० षटौ ॥ ब्राह्मणे ॥
 सुधुनयति । शीञ् । इनिष्पुषि
 नीत्वादिनाक्यन् ॥
 सुनीधा । स्त्री० मृत्वीः कन्यायाम् ।
 विश्वस्मातरि ॥
 सुनीलः । पुं० नीलरत्ने ॥ दाडिमे
 ॥ सुन्दरनीलवर्णे ॥ न० लाम
 ष्यके ॥
 सुनीलकः । पुं० नीलरत्ने ॥ नीला
 सने ॥ दाडिमे । नीलभद्रराजे
 । न० वीरणाङ्गौ ॥
 सुनीला । स्त्री० लणविशेषे । चणिका
 याम् । गीदुग्धायाम् । अतस्थाम् ।
 विष्णुक्लान्तायाम् । अरशीलसे ॥
 सुनीलिका । स्त्री० सुनीलायाम् ॥
 सुनेपालीः स्त्री० विण्डखर्वूरिका
 प्रमेदं । तद्गुणायथा । सुनेपाली
 सुन्दरनाथलिङ्गीनफलाचसा । सु
 नेपालीयमभान्तिदाहमूर्च्छासपित्त
 घत् । सुखेमानोतिलोके ॥

सुन्दरी ।

सुन्दः । पुं० रामायणप्रसिधिवानरवि
श्रेष्ठे । राक्षसश्रेष्ठे ॥ कन्याकारे
परमेश्वरे । सुहृत्वनति । चाद्रीं क
रोति । उन्दी० । पचाद्यच् । शकन्
ध्वादिः ॥

सुन्दरः । पुं० कामदेवे । सुन्दरी०
इति० गौ० दे० भा० प्र० वृत्ते ॥
त्रि० रुचिरे । चासुषि । शोभने ।
मञ्जुले ॥ सुद्विपत्ते । दृष्ट्यादरे ।
यद्वद्विख्यप् । पुषोदरादिः ॥
यथा सुवनति० त्रिसद्वशो करो
ति । उन्दीकृदिने । बाहुलवाद्
रः । शकन्ध्वादिः ॥

सुन्दरिका । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

सुन्दर । स्त्री० रूपजावण्यसम्पन्नायां
नायाम् ॥ दृष्टान्तरे । त्रिपुरसुन्द
रान्देव्याम् ॥ योगिनीविशेषे ॥
हरिद्रायाम् ॥ काकमाष्यम् ॥
उन्दीविशेषे ॥ अयुजीयंदिस्त्रीजगौ
युजीः सभराज्गौयदिसुन्दरोत्तदा
। यथा । यदधीचदवेत्यमानिपोप
रितः स्त्रीहमयेनचक्षुषा । अपि
चागंधपस्यदुर्वचं वचनतद्विदुधीत
विश्वयम् ॥ वर्षं वृत्तान्तरेपि । कु
सुमगन्धरसैरभिभूषिताचरणसङ्घ
तनूपुरमण्डिता । करसुवर्णलस
द्वनयान्विताः सुरतकस्यनचेतसि
सुन्दरि । यथा । नसुखभासरदि
न्दुम्खोप्रवामनसिकामचिच्छि

सुपथ्यः ।

तमोद्वयम् । मलयमारुतपालित
मालतीपरिमलप्रसरोद्गतवासरः ॥
सुन्दरगण्डकगौरादित्वान् उोप् ।
पारं ध्याम् ॥

सुन्वन् । वि० सीमयाजिनि । सी
माभिषवङ्कुर्वति ॥ सुनीतेर्लट्
शतादेशः ॥

सुपक्तः । पुं० सुगन्ध्याम् ॥ त्रि०
शोभनपरिणते । परिपक्वे ।

सुपक्कः । पुं० सहकारार्थे ॥

सुपत्रः । पुं० पत्रिकाइत्यर्थे ॥ आदि
त्वपथे । न० तीजपथे । पत्रके ॥

सुपत्रकः । पुं० शिष्यौ ॥

सुपत्रा । स्त्री० पालङ्क्याम् ॥ शताव
राम् । शब्द्याम् ॥ रुद्रजटाश्याम्
। शालपथ्याम् ॥

सुपत्रिका । स्त्री० जतुकायाम् ॥

सुपथः । पुं० । शोभनेवर्त्मनि । सत्य
थे ॥ यथा । सत्यधस्त्वतिरन्या
यसुपथ्याः सुपथीपिचेतिशब्दरत्नाव
ली ॥

सुपथ्याः । पुं० अर्चितेऽध्वनि । स
त्यथे । अतिपथि ॥ सुः पूजा
याम् । कुगतोतिसमासः । नपू
जनादितिसमासान्निवेशः । क
तसमान्निवेशात् । पथः सङ्घा
व्यथादेरितिनङ्गीवच्यन् ॥

सुपथ्यः । वि० यपीडाकरभोजनो
दौ ॥

सुप्रभातम्,

छाप्समिब्युक्तिः सार्वलौकिकीति
 ॥ जिह्वपृथये । क्तिच्ः सुप्तःसुप्तिं
 नजानातिनासुप्तेस्त्रप्रजागरौ ॥
 सुप्तोत्थितः । चि० सुप्ताच्छठादुत्थि
 ते । आदौसुप्तः पश्चादुत्थितः ॥
 सुप्रजाः । पुं० सत्सन्तानवति ॥ नि
 च्यमसिचप्रजामेधयोः ॥
 सुप्रतिभा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ प्र
 गल्भतायाम् । ज्ञानोक्त्यर्थे ॥
 सुप्रतिष्ठः । स्त्री० शोभनप्रतिष्ठाया
 म् । पञ्चाचरायांश्चौ ॥ सादि
 धा । पठ्क्तिप्रियाच ॥
 सुप्रतिष्ठितः । पुं० उदुस्वरे ॥ चि०
 शोभनप्रतिष्ठायुक्ते । सुस्थिरे ।
 यथस्थिति ॥
 सुप्रतीकः । पुं० ईषानदिग्गजे ॥
 शिवे ॥ कामदेवे ॥ शोभनाङ्गे ॥
 वि० साधौ ॥ शोभनाङ्गयिष्यष्टे
 शोभनाः प्रतीकाः अथयथायस्य
 ॥ यथा । सुप्रपूर्वादिषोऽलीका
 दिव्वात्फोक्तम् । इत्यस्तुत्च ॥
 सुप्रभः । पुं० जिनविशेषे । श
 क्तवले ॥ वि० सुन्दरप्रभायुक्ते ॥
 सुप्रभा । स्त्री० बाहुल्याम् । यन्ने
 जिह्वाविशेषे ॥ सुप्रभापञ्चरागा
 भाषाक्यादिषिसंस्थितेतिवन्वसा
 रः । शोभनदीप्तौ ।
 सुप्रभातम् । न० शुभसूचकप्रातः
 काले ॥

सुप्रिया

सुप्रभाता । स्त्री० शोभनप्रभातयुता
 यांरात्रौ । प्रचक्षीपस्यसरिति ॥
 सुप्रयुक्तः । वि० शोभनप्रयोगविशि
 ष्टे ॥
 सुप्रयुक्तघरः । पुं० कृतदृष्टौ ॥
 सुप्रयोगविशिष्यः । पुं० कृतदृष्टौ ।
 सुशिक्षितवाणमोक्षके । सम्यक्कृ
 तशराभ्यासे ॥ शोभनप्रयोगोऽस्य
 सुप्रयोगः । सुप्रयोगविशिष्योऽस्य ।
 सुप्रलम्बाः । वि० सुखलक्ष्ये ॥
 सुप्रलापः । पुं० सुवचने । सुष्ठुत्तौ ॥
 सुष्ठुप्रकृतं । लपनम् । घञ् ॥
 सुप्रसन्नः । पुं० कुर्वरे ॥ कण्ठार्जके
 ॥ चि० सुप्रसादयुक्ते ।
 सुप्रसन्नकः । पुं० कण्ठार्जके ॥
 सुप्रसरा । स्त्री० प्रसारय्याम् । गन्वा
 लिकायाम् लतायाम् ।
 सुप्रसादः । पुं० शिवे ॥ विष्णौ ॥
 शोभनप्रसादेऽस्य ॥ अथचारवतां
 शिशुपालादीनामपिमोक्षप्रदाह-
 च्छादाः । सुप्रसन्नतायाम् । वि०
 प्रसन्नसुखे ।
 सुप्रातः । पुं० सुप्रभाते । शोभ
 नंप्रातरस्य । सुप्रातसुश्रुत्वादि
 ना । पञ्चवींशत्प्रख्यानोनिपा
 तितः ॥
 सुप्रिया । स्त्री० सुभगायान् । भ
 र्तुः प्रियायाम् । सुष्ठुयायाम् ॥
 मघाऽऽवम्परिच्यज्ययदासिंहेगुरु

सुभगा

सुभाषित :

भवेत् । तथाब्दे कन्यकाचीटासुभ
 गासुप्रियाभवेत् इतिमण्डव्यः ॥
 सुफलः । पुं० दाडिमै । बदरे । सुद्रे ।
 कर्षिकारे । राजतरौ । पारम्वध
 विशिषे । छोटोसोनालु० इ० गौ०
 दे० भा० प्र० ॥ कपित्थे ॥ सत्फ
 ले ॥ वि० शोभनफलवति । सुष्ट
 शोभनानिफलाव्यञ्ज ॥
 सुफला । स्त्री० कृष्णखट्वाभोषधौ ॥
 इन्द्रवासुथ्यान् ॥ काश्मर्याम् । क
 दल्याम् ॥ कपिलद्राच्याम् ॥
 सुफनम् । न० समुद्रफने ॥
 सुषम् । पुं० तिखे ॥
 सुषलपुत्री । स्त्री० गान्धार्याम् ॥
 सुषजरी । स्त्री० पुवदाव्याम् ॥
 सुषजी । स्त्री० बाकुच्याम् । सोमरा
 ष्याम् ॥ शोभनाषजिरस्याः ॥ क
 दव्याम् ॥
 सुव्रह्मण्य । पुं० कृत्विग् विशिषे ॥
 सुष्टे ॥ किरवादिदेगप्रसिद्धे सर्पाधि
 क्तसिद्धे । तत्रत्ये सर्परजिषे ॥
 सुव्रह्मण्या । स्त्री० निगदविशिषे ॥
 सुव्रह्मवासुदेवः । पुं० ब्रह्मरूपसु
 देवसुति ॥
 सुभगः । पुं० चम्पके ॥ अश्लेकि ॥
 रत्नाम्बाने । टङ्गणे ॥ वि० इष्टे
 ॥ सुन्दरीचक्षुष्ये । शोभनम्
 भगश्रीयस्य ॥
 सुभगा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पतिप्रिया

याम् । सुप्रियायाम् ॥ शालिप
 थ्याम् ॥ वनमलयाम् ॥ हरिद्रा
 याम् ॥ सुषर्षकदल्यःम् । चम्प
 ककदल्याम् । चम्पाकिला० इ०
 भा० प्र० । नीलदूर्वायाम् ॥ प्रि
 यश्री ॥ कप्तूर्याम् ॥ तुल्य्याम् ॥
 कौवर्त्तिकायाम् ॥ शोभनम् । भ
 गश्रीयस्याः ॥
 सुभगासुतः । पुं० सौभागिनेये ॥
 सुभगायाः सुतः ॥
 सुभद्रः । पुं० नारिकेलवृक्षे ॥
 सुभद्रः । पुं० विश्वी । राजनेदे ॥
 वि० सुमङ्गलवृक्षे ॥
 सभद्रकः । पुं० विमाने । विश्व
 वृक्षे ॥
 सुभद्रा । स्त्री० श्रीकृष्णभगिन्याम् ॥
 घृतमण्डायाम् ॥ श्यामालतायाम्
 ॥ काश्मर्याम् । गन्धार्याम् ॥
 सुभद्राणी । स्त्री० व्ययन्त्याम् । बटुला
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 सुभद्रिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 सुभद्रेणः । पुं० चक्षुर्ने ॥
 सुभानु । पुं० बह्वरविशिषे ॥ तत्
 फलवथा । सुभिक्षे ममारोग्य
 विश्वशुनिरुपद्रवम् । अक्षरारोम
 वेष्टुष्ट सुभानौदेवपूजिते ॥ १० ॥
 सुभाषितः । पुं० वृक्षे ॥ न० सुव
 चने ॥ हितोपदेशवचने ॥ यथा
 स्वर्गापवर्गसिद्ध्यर्थभाषितंयत्सु

सुमत :

शीमनम् । वाक्यंमुनिवरैः शान्ते
 लद्विज्ञेयं च भाषितमिति ।
 सुभिन्नः । वि० सुजन्मभै चद्रव्ये ॥
 सुलभभै च युक्तकालादौ ॥
 सुभिन्ना । स्त्री० धातुपुण्याम् ॥ शी
 मनायाम् ॥ भिन्नायाम् ॥ वि०
 लम्बात्रे ॥ सुष्ठु भिन्व्यथे० । भिन्न
 याच्चादौ । घञ् ॥
 सुभीरवः । पुं० पलाशवृक्षे ॥
 सुभूः । वि० सुजन्मनि ॥
 सुभूताः स्त्री० चैलाव्यात्मनः को
 यस्त्रीदग्भानि ॥ भूतिमद्विरीश्व
 रकुबेरादिभिरधिष्ठितत्वात् ॥
 सुभूतिकः । पुं० विल्ववृक्षे ॥
 सुभूतः । पुं० काशंशौर्ये ॥
 सुभूगन् । घ० याटमिच्छर्वे ॥
 सुभाताः । वि० स्निग्धेभातरि । शी
 म्नः स्निग्धेभातायस्सः । नद्य
 तले तिक्कपत्तुनभवश्चि । पन्दिते
 भ तुरितिनियेधात् ॥
 सुभूः । स्त्री० योपिति ॥ वि० शी
 मन्भू विशिष्टे ॥
 सुमम् । न० पुष्ये ॥
 सुमङ्गलम् । न० पुष्यादिद्रव्ये ॥ वि०
 सदाचारि ॥ अतिशयघे मपति ॥
 सुमङ्गला । स्त्री० वायसील्याम् । घ
 षन्मातरि ॥
 सुमतः । वि० अनुमते । सुन्दरञ्चा
 नविषये :

सुमना :

सुमतिः । पुं० भरतात्मजे ॥ वृत्तः ह
 द्विशिषे । भूताहद्विशिषे ॥ स्त्री० शो
 भनमतौ । विष्णुयशसः पत्न्या
 म् । कल्किमातरि ॥ वि० सुशुवी ।
 निपुष्ये ॥
 सुमदनः । पुं० अन्नवृक्षे ॥
 सुमदात्मका । स्त्री० स्वर्गानन्दाया
 म् । अपसरसि ॥
 सुमधुरः । पुं० जीवशाके ॥ न०
 अश्वथंमधुरवाक्ये । सान्ध्वे ॥
 त्रि० अतिशयमधुररसयुक्ते ॥
 सुमनः । पुं० गोधूमे ॥ सुष्ठुमन्य
 ते । मनञ्जानि । अच् ॥ घत्तूरे ।
 त्रि० मनोहरि ।
 सुमनः पतिक्का । स्त्री० जातोपल्याम्
 चाश्विनी० इ० भा० प्र० ।
 सुमनः फलम् । न० घातीफलम् ॥
 पुं० कपिलवृक्षे ॥
 सुमनाः । पुं० देवे । सुरे । घी
 रे । पण्डिते ॥ शीमनंरुनीय
 स्सः । पृथीकरञ्जे । मण
 करञ्जे ॥ निम्बे ॥ गोधूमे ॥
 देवेप्राथेपायम्भूच्चि ॥ वि० प्रग
 त्तमनसि ॥
 सुमनाः । स्त्री० सुमनसः स्त्री० भूच्चि०
 पुष्ये । सुमनाः पुष्यमालकोः
 चिष्वांमितिमेदिन्यादेरेकत्वम् । वि
 श्याग्जयानसुमनाइयधत्तनीयेतिश
 कोक्तं च ॥ स्त्रियः सुमनसः

सुमपंथः

पुष्पप्रसूनं कुसुमं सुममिष्यमरी
 क्तेः । भूमिस्त्रियः सुमनसद्वृत्ति
 रत्नकीशच्चवदुस्वमपि ॥ सुष्ठु म
 न्यतेषामभिः । मनः । असुन् ।
 यदा । शिभनं मनोऽस्त्राम् ॥ शतप
 व्याम् ॥

सुमनः । न० पुष्ये । पुष्यं सुमनः
 कुसुममिति नाममात्रा । अप्रच्युष्ये
 येदधि सुमनसौतिप्रयोगद्याकृत्नी
 यश्चोऽनुकूलः । क्लीबत्वं छान्दस
 मिष्येति ॥

सुमना । स्त्री० मालाख्याम् । जारोपु
 ष्यदधि । चन्वीतीति भाषाप्रसिद्धे-
 सुमनायाद्यपचः शीतिस्युतेदश
 नाडापन्तापि ॥

सुमनोरजः । न० पराणे ॥ सुमनसां
 रजः ॥

समन्तुः । पुं० मुनिदिशिपे । यथर्था
 हिरसानुधारकैव्यासत्रिष्ये ॥

सुमन्तः । पुं० पालिकदेवप्रथ्ये छे
 ध्यातरि ॥ यथा कल्लोर्ज्येष्टास्त्रयः
 शूराः पृथिव्यात्सुमन्तक्षा । ता
 तमाहप्रियक्षराशुविप्रप्रतिष्ठिता
 इति शक्तिपु० २५०५ः ॥ दशरथ
 भूपतेः सारथी ॥

सुमन्था । स्त्री० दुर्गाथाम् ॥

सुमपंथः । वि० सुसहि ॥ सुसि
 नन्व्यते । मप० । भाषादांया
 सियुधोच्छादिनाखलवेद्युध् ॥

सुसुखी

सुमालतिका । स्त्री० वथं वृत्तविशिपे
 ॥ यदाजगद्यहिभवेदमलख्य । पा
 शीवितनोतिस, साणतिक्तेति ॥ य
 था । मनीजशरेष्विषण्यतरिष । अ
 थादिनतेनभवद्दधितेन ॥

सुमिषः । पुं० ईश्वरे ॥ सुष्ठुमि
 चंजीवपक्षिणः सखा ॥ वृत्तात्
 त्पितरि । इत्याकुवश्रीयद्वृत्तलो
 न्वयेसुखराजपुत्रे ॥ न० धिते ।
 सुमितभूः । पुं० जिनपक्षपतिं वि
 शिपे । सगरे ॥

सुमिषा । स्त्री० लक्ष्मणशच, प्रयोर्ज
 नन्वाम् । दशरथराजपत्न्याम् ।
 लक्ष्मणप्रसाम् ॥

सुमिषानन्दवर्धनः । पुं० लक्ष्मणे ॥
 सुमिषायाश्चानन्दवर्धयति । नद्या
 दित्वात्कृत्युः ॥

सुसुखः । पुं० गरुडात्मजे ॥ नाग
 विशिपे ॥ शाश्वप्रभेदे । परिष्ठते ।
 डिरन्वे । वनवर्धिरकायाम् ॥ वर्षरे,
 सितोर्कंके ॥ प्राग्दक्षिणपश्चिमहा
 रण्डे ॥ भगवतिषासुदेवे ॥ शिभ
 नसुखमख्य ॥ न० । नखद्यतविशिपे
 ॥ उत्तमाप्ते । वि० परिष्ठते । न
 नाधे सुन्दरे ॥ सुन्दराननविशि
 प्ते । सुन्दरवदने ॥

सुसुखा । पुं० ताच्छर्वध्याम् ॥

सुसुखी । स्त्री० देव्यन्तरे ॥ ताच्छर्व
 ध्याम् । विष्ट्, प्कन्दो ११ भेदे ॥

सुखम्,

नजलजगैर्गदितासुमुखी । यथा
। तरणिसुतातटकुञ्जरहेऽदनविधु
स्मितदीधितिभिः । तिमिरमुदस्य
मुखसुमुखीहरिमञ्जोक्वबुधुम्बचि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्वाहा
सोपसर्जनादसंयोगोपधादितिहो
य ।

सुमुष्टिः । पुं० विषमुष्टिचुपे । डो
डिकायाम् ॥

सुमूलः । पुं० श्वेतश्रीभाज्जने ॥

सुमूलकम् । म० गर्जरि ॥

सुमूला । स्त्री० शालपर्ण्याम् ॥ पृ
ष्ठापर्ण्याः ॥

सुमेखलः । पुं० सुखे ॥ वि० श्री
भनमेखलायुक्ते ॥

सुमेधाः । स्त्री० ज्योतिष्प्रक्षाम् ।
वि० सुचुष्टी । विदुषि । शोभना
मेधाप्रज्ञायस्यसः । निष्कमसिच
प्रजानेधयोरिच्छसिचसमासात् ॥

सुमेढः । पुं० पर्वतविशेषे । मेरौ ।
हेमाद्रौ । रत्नसानी । सुरालये ॥
सिनेतिचिपति । उच्चत्वान्ज्यो-
तीषि । जुमिन्प्रचोपथे । मि
पीर्भ्याः ॥ सुमेरुिच्छुपसर्गान्ता
रनिष्ठच्छयम् ॥

सुधम् । न० सुखे ।

सुम्पलुष्ठः । पुं० लपूरके ॥

सुग्म । पुं० देवविशेषे । असुरभेदेः

सुम्यम् । न० रत्नो ॥ सुपूजितंमो

सुरः

यते । मीङ्गच्छाम् । परच् । वा
हुलकायय् ॥ सुमेपुष्पेसाधुर्वा ।
तत्रसाधुरितियत् ॥

सुयन्त्रितः । वि० शास्त्रीयनियमिते
धिप्रादी ॥

सुशासुनः । पुं० बत्सरालि । प्रासादे ॥
अद्रिविशेषे ॥ अच्युते । शौक्यथे
॥ शोभनायसुनासम्बन्धिनः परि
वेष्टारोऽस्य ॥ यामुनाः परि वेष्टा
रः पद्मासनादयः शोभनायस्ये
तिवा ॥

सुयोजितः । वि० नियुक्ते ॥

सुयोधनः । पुं० दुर्योधने ॥ सुखेन
युध्यतेससुयोधनः । भाषायांशा
सियुधिदृषिसृषिभ्योयुच् ॥

सुरः । पुं० अमरे । निर्जरे । दिवे
। सुरति । पुरपसवैश्वर्यधीः । तु
दादिः । इगुपधेतिकः ॥ यहा ।
धीरसमुद्रोल्यासुराः साशस्ति-
अस्येच्छर्वे । चर्मायायच् ॥ सुरा
परिग्रहावासुरः । तथाचार्ये रामा
यथे । वरुणस्यततः कन्यावाक्यो
रधुनन्दन । उत्पपातरसान्त
स्नान्मार्गमाणापरियहम् ॥ १६ ॥
दितेः सुवानतारामजगत्सर्वस्या
त्मजाम् । अदितेशुसुताप्रीतांशा
मगृह्यन्तवैसुराः ॥ २० ॥ सुरा
परिग्रहाहेवाः सुरावल्भिविश्रु
ताः । अवरिग्रहयात्तस्मादेतेवा

सुरङ्गः

यासुरास्तथेत्यापराभाषणे चादि
कागडे असृतेः त्वत्तिनामनिषट्-
त्वानिंशदध्यायेऽन्तोः ॥ शोभनं
राजते । राजृदोः । अन्ये भ्योपो
तिडः । यडा । सुनोति । युञ्-
। सुसूधायाधेभ्यः ज्ञान् ॥

सुरकः । पुं० अङ्गिदिशिधे । सुराधर्षो
ऽङ्गिः । सुरायाचः जायति कन ।
सुरकरीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
म् ॥ यथा । भगीरथपथानुगासुरक
वीन्द्रदर्पापहामङ्गेशमुकुटप्रभागिरि
शिरः पताकासिता । सुरासुरनरो
रगैरजभवाच्युतैः संस्तुताविमु
क्तिफलदायिनोभगवतिस्त्रयं राजते
॥ इतिकल्किपुराणे ३४ अध्या-
यः ॥

सुरकाहः । पुं० विश्वकर्मणि ।

सुरकता । स्त्री० गुडुच्याम् ॥

सुरक्तः । पुं० रक्तचन्दने । त्रि० मधु
रक्ते ॥ अत्यन्तानुरक्तो ॥ शोभ
नरागयुक्तो ॥

सुरक्तकः । पुं० कीर्णान्ते । स्वर्णगे
रिक्ते ।

सुरगणः । पुं० इन्द्रादिदिग्गणे ।

सुरगण्डः । पुं० रोगविशेषे । वर-
गण्डे ॥

सुरगुरुः । पुं० वृष्टकृतौ ।

सुरगामथीः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरङ्गः । पुं० नागरङ्गे ॥ भूमौयुग

सुरतम्

मागात्मकैगतं विशिधे ॥ न० पत
ङ्गे । वक्तम् । इ० भाषा० प्र० ।
हिङ्गुले ।

सुरङ्गकृतः । पुं० खनकवृत्तिद्वतितहा
सम्पत्तिभूमौयुगसामागं कर्त्तरि ॥

सुरङ्गदन्तः । न० पतङ्गे ॥

सुरङ्गधातुः । पुं० गैरिक्ते ॥

सुरङ्गयुक् । पुं० सुरङ्गेषापचर्त्तरि ।
- कुषणिन्नि ॥

सुरहा । स्त्री० लताविशेषे । कौवर्त्ति
कायाम् । दयारुहायाम् ॥ तिर्य
ग्भूखाति । सस्यौ । स्त्री० वृ-
सुरङ्ग-वृत्तिषभाषाप्रसिद्धे ॥ सुवह
ज्यतेऽश्वाभ्रजसा । रत्नरागे । एत
द्योतिवज् । चञ्जिरितिकुष्यं ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्धायां ।

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् । र
क्तशोभाञ्जने । इतिरत्नमाला ॥

सुरजः फलः । पुं० पनसहस्रे ॥

सुरजनी । स्त्री० रात्रौ ।

सुरज्येष्ठः । पुं० ब्रह्मणि ॥ सुरा
णांसुरेपुराज्येष्ठः ॥

सुरज्जनः । पुं० गीपदले । गुणक
वर्धे ।

सुरतम् । न० निधुने । मैथुने ॥

सुरतंदिविधम् । शोच्यमाभ्यन्तर
सु । तत्रवाच्यप्रैक्ष्यभाषणाद्गोप
यसुम्ननाद्यनेकनिधम् । चाभ्यन्त
रहासनादिभेदेनापि ॥ वि० दृग्

- सुखम्,

नजजलनैर्मादितासुमुखी । यथा
। तरणिसुतातटकुञ्जगृहेऽदनविधु
स्त्रितदीधितिभिः । तिमिरमुदस्य
सुखंसुमुखीहरिमन्त्रीकञ्चुसुखचि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्नात्ता
चोपसर्जनादसंयोगोपधादितिहो
प ।

सुसुष्टिः । पुं० विषसुष्टिजुषे । डो
डिकायाम् ॥

सुमूलः । पुं० श्वेतशोभाज्जले ॥
सुमूलकम् । न० गर्जरै ॥

सुमूला । स्त्री० शालपण्याम् ॥ पुं
शिपण्याम् ॥

सुमेखलः । पुं० सुखे ॥ वि० शो
भनमेखलायुक्ते ।

सुमेधाः । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ।
वि० सुवृष्टौ । विदुषि ॥ शोभना
मेधाप्रज्ञायस्यसः । निष्कमसिच्
प्रलासेधयोरिच्छसिचस्मासान्तः ॥

सुमेरुः । पुं० पर्वतविशेषे । मेरौ ।
हेमाद्रौ । रत्नसोनौ । सुरालये ।
मिनोतिक्षिपति० उच्चत्वाज्ज्यो-
तीषि । डुमिञ्प्रक्षेपणे । मि
पीभ्यांङ् । सुमेरुरिच्छुपसर्गान्त
रनिष्ठस्यर्धम् ॥

सुधम् । न० सुते ।

सुम्पलुगुहः । पुं० संपूर्णके ॥

सुभः । पुं० देगविशेषे । असुरभेदे ।

सुम्यम् । न० रज्जौ ॥ सुप्लितमो

सुरः

यते । मीङ्गच्छाम् । एरच् । वा
कुलकाद्यर्थ ॥ सुमेपुष्पोसाधुर्वा ।
तत्रसाधुरितियत् ॥

सुयन्त्रितः । वि० शास्त्रीयनियमिते
विप्रादौ ॥

सुशासुनः । पुं० बत्सराजि । प्रासादे ॥
अद्रिपिशेषे ॥ अच्युते । शौक्लण्ये
॥ शोभनायसुनासम्बन्धिनः परि
वेष्टारोऽस्य ॥ दामुना परि वेष्टा
रः पद्मासनादयः शोभनायस्ये
तिवा ॥

सुधाक्षितः । वि० नियुक्ते ॥

सुशोधनः । पुं० दुर्गोधने । सुखेन
युध्यतेससुशोधनः । भाषायांशो
सियुधिद्विपिम्बिभ्योयुच् ॥

सुरः । पुं० अमरे । निर्जरै । देवे
। सुरति । पुरपसवैश्वर्ययोः । तु
दादिः । इत्युपधेतिकः ॥ यथा ।
धीरसमुद्रोत्थासुरा० सायस्त्रि०
अश्लोक्ष्ये० अर्गसायम् ॥ सुरा
परियङ्गादासुरः । तथाचार्यैरामा
यथे । मरुणस्यततः कन्यावारुणो
रधुनन्दन । उत्पपातरसात्त
स्यान्मार्गमाणापरियङ्गम् ॥ १६ ॥
दितेः पुत्रानतांरामजगृह्वर्कणा
त्तजाम् । अदितेस्तुसुताप्रीतोस्ता
मगृह्णन्तवैसुराः ॥ २० ॥ सुरा
परियङ्गाहेवाः सुगन्धत्वभिविश्रु
ताः । अपरियङ्गात्तस्यादैतेया

सुरङ्ग :

खासुरास्तथेत्वार्येरासायथे चादि
काण्डे अमृतैः त्यक्तिनामनिघट् च-
त्वारिंशदध्यायेऽश्लोकाः ॥ शोभन
राजते । राजदोषी । अन्ये भ्योपी
तिङ् । यथा । सुनीति । पुञ् ।
। सुसूधार्याधभ्यः क्तन् ॥

सुरकाः । पुं० अङ्गिविशेषे ॥ सुरावर्णा
ऽङ्गिः । सुरायाभ्यः हानतिक्रान् ।
सुरकावीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
भू ॥ यथा । भगीरवपवानुगासुरका
वीन्द्रदर्पापहामवेशमुकुटप्रभागिनि
शिर प्रताकासिता । सुरासुरनरो
रगैरजमवाच्युतैः संस्तुतायिसु
क्तिफलदायिनीभगवतिस्त्रयं राजते
॥ इति कालिकापुराणे ३४ अध्या-
यः ॥

सुरकाह । पुं० विश्वकर्माङ्गि ॥

सुरकता । स्त्री० गुडुच्यम् ॥

सुरकाः । पुं० रक्तवन्दने । वि० मधु
रकरुहे ॥ अच्यन्तानुक्ते । शोभ
नरागमुक्ते ॥

सुरकाकः । पुं० काशीने । खण्डं गै
रिके ।

सुरगणः । पुं० इन्द्रादिदेवगण ॥

सुरगण्डः । पुं० रोमविशेषे । वर-
ण्डे ॥

सुरगुरुः । पुं० उषश्चतौ ॥

सुरघामथीः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरङ्गः । पुं० नागरङ्गे ॥ भूमौ गुप्त

सुरतम्,

मार्गात्मके गतं विशिषे ॥ न० पत्त
ङ्गे । वक्तृन् । इ० भाषा० प्र० ।
चिह्नुलि ।

सुरङ्गकृतः । पुं० खनकवृत्तिवृत्तिज्ञो
सप्रथिते भूमौ गुप्तमार्गं कर्त्तरि ॥

सुरङ्गदम् । न० पत्तङ्गे ॥

सुरङ्गधातुः । पुं० गैरिके ॥

सुरङ्गयुक् । पुं० सुरङ्गेऽपहर्त्तरि ।
कुर्जा नाले ॥

सुरङ्गा । स्त्री० जलाविशेषे । कौवर्षिं
कायाम् । दशारुहायाम् ॥ तिर्थं
गुम्खाति । सन्धौ । र्छी० इ०
सुरङ्ग-इति च भाषाप्रसिद्धे ॥ सुवहुर
प्यतेऽप्यामरजसा । रघुरागे । इत्य
थेति वञ् । अञ्जेः रितिकुत्सं ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्धायां ॥

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् । र
क्तश्रीभाङ्गने । इति रतमाला ॥

सुरजः । फलः । पुं० पनसष्ठवे ।

सुरजनी । स्त्री० राधौ ॥

सुरज्येष्ठः । पुं० ब्रह्मर्षि ॥ सुरा
यांसुरेयुषाज्येष्ठः ॥

सुरज्जनः । पुं० गोपदले । गुणक
वृद्धे ॥

सुरतम् । न० निधुने । मैथुने ॥
सुरतं द्विविधम् । राज्ञामभ्यन्तर

श्च । तत्र बाह्यप्रक्षेपभाषणाज्ञेप
णचुम्बनाद्यनेकविधम् । याभ्यन्त
रश्चासनादिभेदेनापि ॥ वि० द्रुप

सुरदीर्घिका

युक्ते ॥ अभिरते ॥

सुरतकण्ठक । पुं० रतकौलि ॥ ३
सुरततापी । स्त्री० दूच्याम् । शिरः
स्रजि ॥

सुरतरङ्गिणी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
यथा । आगताथतजरेवहिमानोसी
व्यस्तांसुरतरङ्गिणीसदा । कृष्ण
वल्गुनिशुभान्कलयन्तोऽलोवनेषुल
घयन्त्यनुरागम् ॥

सुरतरुः । पुं० देवतरौ ॥ अश्वत्थ
द्रुमे ॥

सुरता । स्त्री० देवत्वे ॥ देवतायाम्
॥ पूर्वभ्रमवेतल् । अपरवदेवा
सखिति- देवशब्दीर्घपरः ॥ यथा
। सुराणांभूमः । गजसहाया
भ्याद्येतिवासिके- चकारादन्यथा
पितृन् ॥

सुरतोषक । पुं० पौस्तुभमथी ॥
त्रि० देवप्रोतिकारके ॥

सुरथ । स्त्री० विषयेऽन्तरेष्वेवशंसम्
इत्येववतिररे । सचधन्द्रशोयः
। यथोक्तव्रजैपथे । शोनारायण
उपशच । अविद्यमहाण । पुत्रस्तस्य
पुत्रोनिशकरः । सचकृत्वाराम्
यद्विजराजिभूमेषु । गुणपत्न्या
सुतारायातभूमेषुपुत्रसुत । दुध
पुत्रसचवत्स इत्युहः सुरथसस्रति ॥

सुरदाक । न० देवदानविः ।

सुरदीर्घिका । स्त्री० मन्दकिन्वाम्

सुरपर्यायकः

विशङ्कयाम् ॥ सुराणां दीर्घिका
० वापौव ॥

सुरदुन्दुभिः । स्त्री० तुवस्त्राम् ॥
इ० रा० छः ॥

सुरद्रुमः । पुं० मन्दादिदेवतरौ ॥
सुराणांद्रुमः ॥ देवतरौ ॥

सुरद्विष्टः । पुं० असुरे । पूर्वदेवे ॥
सुरान्द्वेष्टि । द्विष्यप्रतीती । स
त्सु द्विषद्द्रुदुत्तेत्यादिनाक्रिप् ॥

सुरधनुः । न० इन्द्रायुधे । शक्रधनु
पि ।

सुरधूपः । पुं० धूनके ॥

सुरनदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरनन्दा । स्त्री० नदीविशेषे ॥
सुरनन्दिका ।

सुरनायकः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरनालः । पुं० देवनाले । नली
तमे ।

सुरनिम्नगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुराणांनिम्नगा । घुभ्रादि ।

सुरनिर्मथम् । न० पत्रके ।

सुरपतिः । पुं० इन्द्रे । बलारातो
सुराणांपति ॥ आदिगुनविकले
० ५ । ० ॥ पक्ष तक्षपतुर्धर्ममे
दे० ५ । ५ ।

सुरपत्तनम् । न० खर्गे ॥

सुरपथम् । न० व्योम्नि ॥

सुरपर्यायम् । न० देवपर्ये ॥

सुरपर्यायकः । पुं० सुरपुत्राये ॥

सुरभिः

सुरपथिष्ठा । स्त्री० पुत्राग्रे ॥
 सुरपथी । स्त्री० पलाश्वाम्
 सुरपादपः । पुं० कल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्रागः । पुं० पुत्रागमेदे । न०
 मेरी ।

सुरपुरी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥
 सुरप्रियः । पुं० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् । स्वर्ण
 रत्नायाम् ॥

सुरभि । पुं० दम्पके ॥ वसन्ते ॥ जा
 तोफले ॥ सुगन्धौ ॥ चैत्रभासे ॥ क
 षण्णुसुली ॥ धूलके ॥ कदम्बवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धतले ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० खर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ सधुगन्धे ॥ सुन्दरे
 । स्त्री० शङ्खामोषधी । गन्ध
 चायाम् ॥ माटभिट्टि ॥ मुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् ॥ न
 पमालिकायाम् । नथाल्याम् ॥ जा
 त्याम् । अपेतराचक्षाम् । तुलस्या
 म् ॥ वर्षरीतुलस्याम् ॥ छाया
 म् । मैदिन्याम् । सुरायाम् । ग
 वामातरि ॥ यथा । गवामधिष्ठा
 दिबोगवानावागयाम्प्रसूः । गवा
 म्प्रधानं सुरभिं निष्ठाकिसास
 मुहवा । पि० सुगन्धौ । कान्ति ।
 धामने ॥ विद्याति ॥ सविधे । धी
 रे ॥ सुष्टुरभते । रभ्यते । सुष्टु
 रभन्ते । रभस्युक्ताभन्त्यपश । रभ

सुरधिः

रामजो । सर्वधातुभ्यङ् । षाग
 नानिच्छत्वाङ्गनुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० खर्षकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० मालत्याम् । षषि
 ली० इ० भा० प्र० ।
 सुरभिगन्धिः । पि० शोभनगन्धशि
 थिष्टे । सुरभिर्गन्धोवस्य । गन्धस्यो
 दृत्पूर्तिमुसुरभिभ्यः ॥
 सुरभित । पि० वासिते ।
 सुरभिप्रफला । स्त्री० सुगन्धिप्रफला
 याम् ॥
 सुरभिप्लव् । स्त्री० वृक्षदेजायाम् ॥
 सुरभिदारुः । पुं० सरलवृक्षे ।
 सुरभिपत्रा । स्त्री० धन्वाम् ॥ राज
 जम्बूवृक्षे ॥
 सुरभिचकलम् । न० गुडचकपि ॥
 सुरभिश्चवा । स्त्री० शङ्खाम् ॥
 सुरभी । स्त्री० चानोदमाने । सुर
 भी । गत्रप्रक्षां ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खीवृक्षे ॥
 सुरभूरुषः । पुं० देवदारुपि । कल्प
 वृक्षादौ ॥
 सुरभृत्तिका । स्त्री० तुष्याम् । का
 च्याम् । सौराष्ट्रभृत्तिकायाम् ।
 षट्करी० इ० भा० ॥
 सुरभेदा । स्त्री० नशमिदायाम् ।
 सुरराजः । पुं० इन्द्रे । सुरार्थाराजा
 । टच् ॥
 सुरधिः । पुं० नारदादौ । नारदा

सुरदीर्घिका

युक्तं ३ अभिरति ॥

सुरतकण्ठकः । पुं० रत्नकीर्ति ॥ ७

सुरतताली । स्त्री० दूखाम्, ३ शिरः
साक्ष ॥

सुरतरङ्गिणी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
यथा । आगतावतगरेवहिमानीसी
व्यतांसुरतरङ्गिणीसदा । कृष्ण
वर्त्मनिगुथान्कलवन्मौजोवनेषुष
घयन्वसुराभाम् ॥

सुरतकः । पुं० देवतरी ॥ अश्वत्थ
द्रुमे ॥

सुरता । स्त्री० देवत्वे ॥ देवतायाम्
॥ पूर्वभवेतल् । अपरपदेवा
शालिति । देवशब्दीर्यपरः ॥ यडा
। सुराणांभमूः । गजसहाया
भ्याश्चेतिवाचिंक्षि । चकारादन्यथा
पितृल् ॥

सुरतोषकः । पुं० श्रीन्तुभमथी ॥

त्रि० देवप्रोतिकारके ॥

सुरवः । स्त्री० । चिषेऽन्तरेचैतश्शसमु
द्रेनेतुःप्रतिशरे । सवचन्द्रवंशोयः
। यथोत्तमप्रापैपर्वे । शोणारायण
वराच । अत्रिषवप्राप । पुत्रस्तस्य
पुत्रोनिगण्ठरः । सचक्रवाराजसू
य द्विजराजोऽभूत् ॥ सुवपत्न्या
पुतरायांतश्भूत्पुत्रः । सुव
पुत्रवचेत्तस्य । त्वुहः । त्रुवचसद्भवति ॥

सुरशकः । न० देशान्तिपि ।

सुरदीर्घिका । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

सुरपथिकाः

विश्वद्वयाम् ॥ सुराणां दीर्घिका
० वापौव ॥

सुरदुन्दुभिः । स्त्री० तुल्याम् ॥
इ० रा० शटः ॥

सुरद्रुमः । पुं० मन्दादिदेवतरी ॥
सुराणांद्रुमः ॥ देवनेत्ते ॥

सुरद्विष्टः । पुं० असुरे । पूर्वदिने ॥
सुरान्द्वेष्टि । द्विष्यप्रतीती । स
त्सु द्विषद्द्रुष्टुहेत्वादिनाक्षिप् ॥

सुरधनुः । न० इन्द्रायुधि । शक्रधनु
यि ।

सुरधूपः । पुं० धूनके ॥

सुरनदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरनन्दा । स्त्री० नदीविक्रिषे ॥
सुरनन्दिका । स्त्री० नदीविक्रिषे ॥

सुरनाथकः । पुं० इन्द्रे ॥

सुरनालः । पुं० देवनाले । नली
नमे ।

सुरनिक्षगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुराणांनिक्षगा । क्षुभ्रादिः ॥

सुरनिर्गन्धम् । न० पत्रके ॥

सुरपतिः । पुं० इन्द्रे । यत्नाराती
सुराणांपतिः ॥ आदिसुरात्रिकले
० ५ । ० ॥ पञ्जत्रकापतुर्पमे
दे० ५ । ५ ० ॥

सुरपत्तनम् । न० खर्गे ॥

सुरपथम् । न० व्योम्नि ॥

सुरपथम् । न० देवपथे ॥

सुरपथिकाः । पुं० सुरपुत्रागे ॥

सुरभिः

सुरपथिका । स्त्री० पुत्रागि ॥
 सुरपर्णा । स्त्री० पलाश्याम्
 सुरपादपः । पुं० अल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्रागः । पुं० पुत्रागभेदे । न०
 भेदे ।
 सुरपुरी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥
 सुरप्रियः । पुं० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् । स्वर्ण
 रभायाम् ॥
 सुरभि । पुं० अम्पके ॥ वसन्ते ॥ जा
 तीफले ॥ सुगन्धी ॥ चैवभासे ॥ क
 ष्यसुगन्धी ॥ धूनके ॥ वादव्यवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धवृक्षे ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० खर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ स० धुगन्धे ० सुन्दरे
 । स्त्री० शङ्खक्याभोपथी । गजभ
 चायाम् ॥ मातृभिदि । सुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् । न
 यमाशिकाशाम् । नथाल्याम् ॥ जा
 खान् । अथेतराक्षयाम् । तुलछा
 म् ॥ वर्षरीतुलछाम् ॥ क्षायाम्
 न् । मेदिन्याम् । सुरायाम् । ग
 वामातरि ॥ यथा । गवामभिष्ठा
 दिवोगवानाद्यागवाम्प्रसूः । गवा
 म्प्रधान सुरभि गी० ली० की० सा०
 सुव्रथा ॥ पि० सुगन्धी । खान्ते ।
 शोभने ॥ विर्याति ॥ सविदे । धी
 रे ॥ सुदु० रभते ० रभ्यते श० सुदु०
 रभन् रभसयुक्ताभयव्यवथा । रभ

सुरधिः

राभञ्जे । सर्ववातुभ्यङ्गन् । याग
 मानिच्चत्वाप्तनुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० माखत्याम् । वषि
 ली० इ० भा० प्र० ॥
 सुरभिगन्धिः । पि० शोभनगन्धवि
 शिष्टे । सुरभिगन्धोपस्य । गन्धश्चे
 द्रुत० पू० तिसुरभिभ्यः ॥
 सुरभित । वि० वासिते ।
 सुरभिवफला । स्त्री० सुगन्धिवफला
 याम् ॥
 सुरभित्वक् । स्त्री० वृद्धदेलायाम् ॥
 सुरभिदासः । पुं० सरलवृक्षे ।
 सुरभिपता । स्त्री० जम्बुाम् ॥ राज
 जम्बुवृक्षे ॥
 सुरभिवल्लभम् । न० रुद्रत्वपि ॥
 सुरभिचरा । स्त्री० शङ्खक्याम् ॥
 सुरभी । स्त्री० चानोदमाने । सुर
 भी । गन्धप्रदा ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खक्यवृक्षे ॥
 सुरभूरुषः । पुं० देवदारुणि । कल्प
 वृक्षादी ॥
 सुरमृत्तिका । स्त्री० तुषर्धाम् । का
 च्याम् । शौराष्ट्रमृत्तिकायाम् ।
 फट्करी० इ० भा० ॥
 सुरमेदा । स्त्री० मद्यमेदायाम् ।
 सुरराजः । पुं० इन्द्रे । सुराणाराजा
 । टप् ॥
 सुरधि । पुं० नारदादी । नारदा

सुरा

पशुमः ॥ तस्यैषिणुगतं दद्याद्वाह्य
 यानासुमेजनम् । इति गारुडे
 २२६ अध्यायः । तत्पाने शुक्रया
 पीयथा । सुरापानात्तृणानाम्प्राप
 यित्वा संज्ञानाशश्चैव मर्यादातिघोर-
 म् । हृष्टाक्वक्ष्णपितथा विरूपं पीतं
 तथा सुरपानोचितेन ॥ समन्युक्त्याय
 महानुभावस्तदेवना विप्रहितं चिकी-
 र्षु । काव्यः स्वयं वाक्यमिदं गार्हपत्ये
 रापानमप्रतिषेधात्तथा ॥ योत्रा
 क्षणोत्पद्यते तौ चकियन्मोहात्सुरां
 पाक्षती मन्दवृद्धिः । अपेतधर्मात्तत्र
 हाचैव सखादस्मिन्लोके गार्हितः
 स्थात्परच ॥ मया चिमां विप्रधर्मात्त
 सीमां मर्यादां विस्थापितं सर्वलोक
 मतीविदाः श्रुत्वा सां गुरुणां देवा
 देव्याः श्रेयःश्रुत्वा ननु स ॥ इति मा
 ख्ये २५५ अध्यायः ॥ ब्राह्मणश्च विद्य
 विशिष्य विधिसुरापानप्रायश्चित्तादि
 यथा । सुरापीत्वादिजोतिषादग्नि
 यणं सुरांमपि वेत् । तथा स्वजायेनि
 र्दग्धं मुच्यते किल्लिखात्ततः । गी
 मूचमग्निश्चैवाग्निर्वेदुद्वज्जमेवथा ।
 पथे घृतं वा तारणादृगो गुरुद्रममेवथा
 ॥ कषोन्वाभायैव दृष्टमपि पृथ्वायां वा
 सक्तं त्रिभिः । सुरापानापनुत्थर्षं वा
 लभासालटीष्वली ॥ सुरार्थं मसम
 दानाम्प्रापनाथमलमुच्यते । त
 स्माद्वाह्यवराजन्वी वैश्वरानसुरां वि

सुरा

वेत् । गौडीपैषीचमाधीवविज्ञे
 याश्चि विधासुरा । यवैर्नैकातथास
 वनिपातस्यादिकीत्तमैः ॥ यच्चः
 रच्च । पिशाचान्नमयं मांसं सुरास
 वम् । तद्वाह्येनेमासं व्यदधानाम
 श्रुताद्विः ॥ अन्धे वापतेन मत्तो
 वेदिकं वाप्युदाहरत् ॥ अकार्यं म
 न्यत्कुर्याद्वाह्येनेमासं व्यदधानाम
 ॥ यद्यकार्यं गतं मन्त्रज्ञमथेनाज्ञाय
 ते सक्तम् । तत्र व्यपैति तत्राह्वय
 श्रुत्वा च सगच्छति ॥ एषा विचित्रा
 भिहितसुरापानस्य विष्कृतं रिति
 मानवे ११५ अध्यायः ॥ अथाहं श्रुतः
 कुलाऽप्ये । गीयं मयं पल्लव्यायं
 समालोक्यं प्रिया सुखम् । इत्यं वा
 चरणं जप्यं परंप्रापमुपरमृपदम् ।
 गुरुकारुण्यं सुखममीहयत्कुलद्वयं न
 म् । त्वन्नता एव जानन्ति नेतरं मुक्ति
 सुक्तदम् ॥ गुरुपदेशरहिता महा
 त्तद्भवकीचन । मोहयन्ति जनान्
 कांशित्स्वयमप्युर्विमोहिताः ॥
 दुराकारपराः । केचिद्वृथं तिष्ठि
 पामराः । यथाभूता भवेत्स्वामी से
 यकाः स्युस्तथा विधाः ॥ यद्यथाः
 कौशिकं धर्मं निध्याज्ज्ञानविडम्बका
 । सुबुद्ध्यात्पल्लयन्तीत्यं पारमप्यं
 विनर्हिताः ॥ नद्यपानेन मनुजा
 यदि सिद्धिं लभन्ति चेत् । मद्यपान
 रताः सर्वे सिद्धिं यानुसमोहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यमांशेष्यदिपुण्यागतिर्भ
 धेत् । श्लोकैर्मांसाग्निः सर्वेषु पुण्या
 वन्नोभयन्निच ॥ स्त्रीसम्भोगेनदेवे
 शिष्यदिमोक्षं ब्रह्मनिचेत् । सर्वेपि
 जन्तवोऽपि सुक्ताः ॥ धुः स्त्रीनिधि
 यथा ॥ कुलमार्गमहादेविनमया
 निन्दितः क्वचित् । अथाररुहि
 तायेननिन्दितास्तेनचेतरे ॥ अथ
 धाकौलिकेधर्मेऽप्यथारः क्वपिमा
 मया । विषरन्त्यन्धघदेविमूढाः
 पण्डितमानिनः ॥ क्लृपायधारान
 मनाद्ब्याघ्रकर्मशक्यन्नात् । सुख
 हृधारणाद्भूमशक्यन्नुज्ज्वलन्तं न
 न् ॥ वृषापानन्नुदेविशिसुरापायं व
 दुच्यते । तन्माहापातकं ज्ञेयं वेदा
 दिपुनिरूपितम् ॥ धर्माधोयमना
 चैःकामस्पृष्टाःप्यपेयकम् । नच
 मांसं पशूनांतु कौलिकाभानंमण्डफ
 लम् ॥ अनेष्वानिऽजातोनांमया
 न्येयादयं चतु । दादयंतु सुराम
 यंसर्वेषामधमं द्यूतम् ॥ सुरावे
 मलमज्ञानाम्पापमाचमलमुच्यते ।
 तस्माद्ब्रह्मणराजन्वैषैश्चयनसुरा
 म्यिवेत् ॥ सुरादयं नमांशेषुर्था
 त्सूर्यावधीकनम् । तस्मात्प्राय
 नांशेषुमायायामयं चरेत् ॥ याजा
 नुभ्यांभवेत्क्षानं मौन्यस्युपवसीद्वृ
 । कर्षं नामिचिराचनुमद्यस्यगंने
 विधिः । सुरापाणे कामकृतेज्वलनी

सुरा

तांविनिःक्षिपेत् । सुखे तथाऽग्निदं
 ग्धोऽतः ॥ शुद्धिसत्राप्रयात् ॥ म
 यस्पशादिदोषस्यप्रायश्चित्तमितिष्णु
 तम् । अविधानेनयीदन्त्यादात्मा
 धर्मप्रापिनम् प्रिये ॥ निषेत्तरुके
 घोरेदिनानिपशुरीमभिः सक्ता
 निदुराचारक्षिप्योनिपुणायते ।
 अनुमत्यादिगसितानिपुणाः क्वचि
 क्षयी ॥ संस्कारांश्चिपुस्तं चिखा
 दिताऽष्टौ चरीसमाः ॥ धृतिनक्षत्रि
 क्रोडन्ति ॥ खादित्वाऽपिभोगतः
 । घातकीयधन्याभ्यामिच्छे यत्रिवि
 धोषधः ॥ मांसस्यदयं नं क्लृप्तासु
 रादयं नश्चरेत् । तस्मादविधिना
 मयं मांसं सेवेतनक्वचित् ॥ विधि
 यत्सेवितेदेवितारसात्वम् प्रसीदसि
 । नाथयस्यविधानज्ञसत्त्वनेतद्वरा
 नने ॥ त्वणं वाप्यऽविधानिच्छेदये
 द्वलदायम् । विधिनामां विजंयापि
 पत्वापारैर्न लिप्यते ॥ यजुनाऽथ
 किमुक्तं नसारमेकं गृह्यप्रिये । औ
 यन्मृत्तिसुखोपायः कुलयास्त्रीपु
 गीपितः ॥ यन्मृत्सुषोः फलदेवि
 यनककोपसौरभम् । कुलत्रोऽप्यु
 च्छुर्वित्स्याद्येन्यन्तस्त्वादनुसमः
 ॥ कुलयास्तापिसर्वापिमयेवाक्ता
 दिपार्षति । प्रमापानिनसन्देहे
 नश्चन्त्यानिधेनुभिः ॥ देवताभ्यः
 पितृभ्यश्चमधुपाताप्यतायते । खा

सुरा

पञ्चमः ॥ तस्मिन्नेतद्गद्योद्ब्राह्म
 षानाश्वमेजन्म् । इतिमासुडे
 २२६ अध्यायः । तत्त्वानेशुक्या
 पीयथा । सुरापानादञ्जनाम्प्राप
 यित्वासंज्ञानाश्वैवमस्यातिघोर-
 म् । हृष्टाकषष्ठापितथाविरूपपीतं
 तथासुरधानोहितेन ॥ समन्वुहत्याय
 मजानुभाषस्तदोशनाविप्रहितचिकी
 र्णु । काव्यः स्वयवाक्यमिदमगादसु
 रापानम्प्रतिवैजातशब्दः ॥ यैत्रा
 छयोद्यप्रभृतीइक्यिनमोघात्सुरां
 पास्यतोमन्दबुद्धिः । अपेतधर्मात्रज्ञा
 हाचैवससादस्मिन्लीकीगर्हित
 सात्परेच । मयाविर्माविप्रधर्मीक
 सीमांसर्थादवैत्यापितांसर्वलोक
 मन्नीविप्रा । श्रुश्रुवासीशुक्रयादिवा
 दैत्याद्येऽपशृग्वस्तुसर्वे ॥ इतिमा
 स्ये २५५ अध्यायः ॥ नःक्षयध्वय
 यिशांविविधसुरापानप्रायश्चित्तादि
 यथा । सुरांपोत्यादिकीमोहादग्नि
 यवै सुरांमपिबेत् । तथास्तकायेनि
 दार्ध सुच्यतेकिञ्चिज्जाततः । नी
 मूचमग्निश्चैवापि वैदुद्रकमेतदा ।
 पये घृतवासरणाद्दुर्गोश्लुद्रसमेधवा
 ॥ कषोन्वाभजयेद्दम्पिण्याक वा
 सक्तत्रिभिः । सुरापानापनुत्त्वर्था
 यशसाजटीध्वली ॥ सुरार्थमलम
 ज्ञानाम्प्रापनाश्चमलमुच्यते । त
 स्यादब्राह्मणरात्रन्वैश्वानुरसुरांदि

सुरा

वेत् । गौडीपैठीचमाञ्जीवविर्द्ध
 याशिविधामुरा । यथैरिकातवास
 र्वाणपोतथादिकीसमेः ॥ यत्तः
 रत्न . पिशाचात्रमयमांसंसुरास
 धम् । तद्ब्राह्मणेननात्तव्यदेशनाम
 श्रताश्विः । अन्धेयैवापतेनमत्तो
 वेदिकेवाप्युदाहरित् । चकार्यम
 न्यत्कुर्याद्ब्राह्मणोमदमीहितः
 ॥ यद्यकायगतमृत्रह्यमयेनाप्राव्य
 तैसज्जत् । तन्नव्यपैतिब्राह्मण्यं
 श्रुद्रत्वस्रसगच्छति ॥ एषाविविधा
 भिहितामुरापानस्यदिष्णुतरिति
 मानवे ११५ अध्यायः ॥ अवाङ्गिह्वरः
 कुलाऽपि । शिवमथापसुखाद्यं
 समाणोर्ध्वप्रियामुपनम् । इत्येवा
 चरथंजप्यपरमापमुपरमृपद्मम् ।
 शुक्रकाकष्यसुक्तभमीदृशङ्कुलदर्शन
 म् । त्वन्नकाएवजानन्तिनेतरेभुक्त
 सुक्तदम ॥ शुक्रपदेगरहितामहा
 न्दइवकीचन । मोहयन्तिकनान्
 कोशित्स्वयम्पूथंविमोहिताः ॥
 दुराकारपराः । केचिदृष्टयंतिहि
 पामराः । यथाभूतेभवित्खामीसि
 यकाः स्युस्तवाविधाः ॥ यद्वहः
 कौलिकधर्मन्मिथ्याज्ञानदिडम्बका
 । स्रुवुद्ध्याकल्पयन्तीत्यपारम्पर्यं
 विरिञ्चिताः ॥ मद्यपानेनमनुजा
 यदिसिधिलभन्तिचेत् । मद्यपान
 रताःसर्वे सिपिंयास्तुसमीहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यमामेषेणवद्विपुख्यागतिर्भ
 वित् । खीकेमांसाग्निः सर्वेषुगुण्य
 वनोभक्तिय ॥ स्त्रीसन्धोर्गेनदेवे
 शिवदिमोच ब्रह्मन्निचेत् । सर्वेपि
 जन्तवोखीकेमुक्ताः ॥ स्त्रीनिषे
 षकाः ॥ कुलमागींसहादेविनमया
 निन्दितः क्वचित् । आचाररहि
 ताथैवनिन्दितास्तेनचैतरे ॥ अथ
 याकीलिकेधर्मोच्चारः कथितो
 मया । विधरन्ध्रान्दयदेविमुक्ताः
 पण्डितमानिनः ॥ कृपाणधारान
 मनाद्वाप्रश्नार्थावच्छब्दनात् । सुख
 ह्वधारणाद्भूममव्यवह कुलान्तर्ग
 न् ॥ ह्यथापानन्तुदेविशसुरामागंत
 दुच्यते । तस्मिन्नापातकाज्ञेयवेदा
 द्विपुनिरूपितम् ॥ अनाद्येयमना
 विक्कमस्पृष्टद्वाप्यपेयकम् । अयं
 मांसं पशुनांतुकीरेलिकानांमहत्फल
 लम् ॥ अग्नेध्यानिरिंजातीनांमया
 न्धेकादर्थंयत्तु । पादशंतुसुराम
 यंसर्वेषामधर्मस्मृतम् ॥ सुरावै
 मलमज्ञानाम्पाप्माचमलमुच्यते ।
 तस्माद्ग्राह्याश्रान्त्यौषेय्यथनसुरा
 भ्यवेत्तु । सुरादर्थंनसाचेणकुर्वा
 त्सूर्पावलीकनम् । तत्समाग्राण
 माचेपप्राणायामव्यचरेत् ॥ आना
 तुर्भाभवेत्क्षान्नमौन्धभ्युपवसिदृष्ट
 । कर्तव्यंनामेश्वराभन्तुमद्यमस्यमंने
 विधिः । सुरापाचेकामकृतेज्वलन्ती

सुधा

तांविनिधिषेत् । सुखेऽतथाविनिर्दे
 ग्धोमृतः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ म
 द्यस्यर्थादिदेपस्यप्रायश्चित्तमितिष्णु
 तम् । अविधानेनयेहत्यादात्मा
 यंमप्राचिनम्प्रिये ॥ निषेत्त्ररक्षे
 घोरेदिनानियशुरोमभिः सस्मिता
 निदुराचारस्तैर्यग्योनिपुजायते ।
 अमुमन्ताविशसितानिहताक्लबवि
 त्तथी १ संस्वार्ताचिपञ्चशर्वखा
 दिताऽऽष्टौचरीसमाः २ धनेनक्रयि
 कोऽन्ति ॥ खादिताचेपभोगतः
 । घातवीषधपन्थाभ्यामिष्वेषविष
 धोषधः ३ मांसस्यदमनं कृत्वासु
 रादर्थंनश्चरेत् । तद्यादविधिना
 मयंमांसं सेवेतनक्वचित् ॥ विधि
 यत्सेवितेदेवितरसात्वम्प्रसीदसि
 । नाशयस्यविधामन्नंमद्यमेकद्वरा
 ग्नि ॥ त्वषंवायुऽविधानेनर्षेदये
 प्रकादायम् । विधिनागादिजंवापि
 इत्यापापैर्भूलिप्यते ॥ वधुनाऽव
 क्तिसुक्तो नसारमेकं गृणुप्रिये । औ
 वन्मुक्तिसुखीपायः कुशयाज्ञेपु
 गीपितः ॥ यन्मुमुषोः फलं देवि
 कनकको वसौरभम् । कुलचोऽप्यु
 पूर्वावित्क्याद्येज्जनस्तस्मादनुत्तमः
 ॥ कुलगास्त्रापिसर्वापिमयेवोक्ता
 निपायंति । प्रमाणातिमसन्देहो
 नश्चन्तव्यानिर्भृतिः ॥ देवताभ्यः
 पितृभ्ययमपुषाताहृतायते । स्वा

सुरापानम्.

श्रेष्ठम् ॥

सुराङ्गना । स्त्री० देवपत्न्याम् ॥ अप्स
रसुसु ०सुराचार्यः । पुं० हृद्यतौ ३ सुरा
णानाचार्यः ॥

सुराजकः । पुं० शत्रुराजी ॥

सुराजा । पुं० श्रीभनेन्द्रपे ॥

सुराजोषी । पुं० श्रीडिके ॥

सुरानन्दः । पुं० शरी ॥ सुरान्धान
न्दयस्यस्यतप्रदानेभिततया । कौ

षी सुरथा० सुरायांशानन्देस्य ॥

सुरापः । वि० संव्यपे । सुरापानक
र्त्तरि ३ सुरापिपसि । पा० । गा
पि। एमिच्यथ० पिपतेः सुराथी० श्री
रिनिवात्ति० काहक । टिल्वःतुस्त्रि
यांढोप् । सुरापी ॥ ब्रह्महाजाय
सिधच्छेसुरापः श्रवाबद्वयकः । सु
वर्षाशरीरुनखौदुषस्त्रासुवसत्स्य-
गः ॥

सुरापगा । स्त्री० शङ्गायाम् ॥

सुरापानम् । न० मद्यपाने ॥ सुरा-
वाः पानम् अश्वदेशे ॥ वाभाव
करण्यैरितिपक्षेपत्त्वम् ॥सुरापानाः । पुं० भूक्षि० प्रःच्छिपु ।
पूर्वदेशस्थेषु ॥ पीयतइतिपानम् ।कर्मपिल्लुट् । सुरापानदेशाम् ।
पानन्देशे० इ० णत्वम् ॥सुरापानम् । न० सुरापाने । मद्य
पाने ॥ सुरायाः पानम् । वाभा

सुराघ्नः

यकरण्यैरितिपक्षेसत्त्वाभावः ॥

ब्राह्मीक्षितावेदनिन्दाकौटसाख्यं
सुहृदधः । गर्हितानाद्यथैवर्गिधिः
सुरापानसमानिपट् ॥सुराभागः । पुं० सुराये । सुरायाश्च
यभागे ॥सुरामण्डः । पुं० सुरायाश्चयभागे ।
कारोत्तरे ॥ सुरायामण्डः ॥सुरारिः । पुं० दैत्ये । सुराणाम्
अरिः ॥सुरारिडा ।) पुं० विष्णौ । श्री
सुरारिश्चन्ता ।) पुं० शरी ॥ सुरारोन्वन्ति ३ सुरारो
यांङना ॥

सुराडम् । न० परिचन्दने ॥

सुराजयः । पुं० सुनेकथैले । स्वर्गे ।
सुरायामालयः ॥ सुरायानिलये ॥

सुराशयः । पुं० इन्द्रे ॥

सुराष्ट्रः । पुं० देवविशेषे । सुरत०
इ० भा० प्र० ॥ श्रीभनेोपवर्त्तने ॥सुराष्ट्रजः । पुं० कृष्णसुदने ॥ वि
पविशेषे ॥ न० तुवरिकायाम् ।
सौराष्ट्रसृष्टि ॥ सुराष्ट्रजातम् ।
कनी० । सप्तस्यंजनेडं । वि०
तद्देशजाते ॥सुराष्ट्रजा । स्त्री० तुवरिकायाम् ।
सौराष्ट्राम् ॥ टाप् ॥सुराघ्नः । पुं० देवदाकषि ॥ मरु
वके ॥ हरिद्रवधे ॥

सुरेश :

सुरी । स्त्री० देशज्ञनायाम् । पुरः
सुरीषांभणकेवमानधी ॥
सुरुङ्गः । पुं० शोभःक्षणे ॥
सुरुङ्गा । स्त्री० सुरुङ्गायाम् । सन्धि
लायाम् । सम्भौ । र्शोध० इ०
प्र० खासविशिषे ॥
सुरुङ्गादिः । पुं० सन्धिचौरे । कु
जन्मिले ॥
सुरुक् । वि० अतिक्रमनौये ॥
सुरुप । वि० शोभनरूपयुक्ते । सुन्द
रे । रुषिरे । मनोज्ञे । -मनीर
मे । शोभनरूपवस्त्रमः ॥ वि
दुषि । विपश्चिति । न० तूले ॥
सुरुपा । स्त्री० भाग्याम् । बालपण्या
म् ॥ सुन्दर्याम् । रुचिरायाम् ॥
मनोरमायाम् । शोभनरूपयस्याः ॥
सुरुषकः । पुं० गर्दभाश्वे । इ०
हे० चन्द्रः ॥
सुरेश्यः । पुं० वृषस्पती ॥
सुरेश्या । स्त्री० तुलक्षाम् ॥
सुरेन्द्रः । पुं० इन्द्रे ॥
सुरेन्द्रजित् । पुं० गरुडे ॥ सुरेन्द्र
जयति । लि० । क्रिप् । तुक् ॥
इन्द्रजिति ॥
सुरेभः । पुं० देवहस्तानि । शो
भनवृंहणं । न० रङ्गे । मृपङ्गे ।
सुरेवटः । पुं० रानपूने सुनिपूने ।
सुरेशः । पुं० भगवति । विष्णौ ।
विषे ॥ सुराशामौषः स्वःसौ ।

सुलभः :

सुरेशलोकाः । पुं० ब्रह्मलोकि । यया
। नयचवै कुलकयासुधापगानसा
धवीभागवतास्तदाश्रयाः । नयच
यज्ञेशमहामहात्सवाः सुरेशलोका
पिनवैससिव्यतामितिदेवीभागवतं ॥
सुरेश्वरः । पुं० इन्द्रे ॥ शिवे । श
द्धराचार्यशिव्यविशिषे । वार्त्तिक
कारे ॥
सुरेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् । सन्दा
किन्याम् ॥ सुराशामीश्वरी ॥
सुरेष्टः । पुं० वक्रवृत्ते । शिवमहा
म् ॥ शाले ॥ सुरपुत्राणि ॥
सुरेष्टा । स्त्री० ब्राह्म्याम् ॥
सुरीचमः । पुं० सूर्ये ॥ वि० देव
श्रेष्ठे ॥
सुरीत्तरः । पुं० चन्दने ।
सुरोद्दः । पुं० सुरासिन्धौ । सुरास
सुद्रे । सुरा० उदकांयस्य । उत्तर
पदस्थेष्टुदकस्रोदादेशः ॥
सुलक्षणः । वि० शोभनेलक्षणविशि
ष्टे ॥
सुलक्षणा । स्त्री० उमायाः । सखीवि
शेषः ।
सुलभः । पुं० विष्णौ ॥ यया । पञ्चे
पुपुषेपुफसिपुतोयेष्वक्तोरतणभ्येषुस
देवसत्सु । भक्त्यैकलभ्येषुसुषिपुरा
ये सुत्क्यैक्यनक्रियतेप्रयत्नः इति
महाभारतम् ॥ वि० जननायासप्रा
प्ये । सुखेनलभ्यते । इति । ईष

सुलोमा

सुवदना

दुःसुखितिलमेः खल् ॥

सुलोमा स्त्री० तुलस्याम् ॥ धूस्रपत्रा
याम् ॥ माघपर्णाम् ॥

सुललाटः । वि० श्रीभनभालविशिष्ट
ष्ट । ललाटेयच्छदश्रन्तेचतुस्त्रि
द्व्येक्षरेखिक्वाड्व्युक्तचतुर्लेखासौ
भाग्यविशिष्टे ॥

सुललितम् । न० मात्रावृत्तविशिष्टे ॥

द्विजवरयुगमिष्टरचयत्रिलयुक्तगण
मयकलय । सुललितफलितरसपदि
सरसिलसुखिभवतिवदि । अगतिवि
दितसुललितमितिवरफुत्तिप्रतिरिति
वदति ॥ यथा । प्रविचल कुबलयन
यनजलनिधिलतवरेण्येनानादिति
तनयनिवहदसनयमनविबिधभयय
मन । मयिधरसुपनयसुचिरमभिनय
जलधरसुचिर ॥ वि० अतिसुभगे ॥
सुकौमले ॥

सुलोमा । स्त्री० दुर्गायाम् ।

सुलोचनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ श्रीभन
लोचनंनवर्नं । ज्ञानंवाच्य ॥ नृगे
। हरिणे ॥ वि० श्रीभननेत्रविशिष्टे ॥
श्रीभनेलोचनेयस्यसः ॥

सुलोचना । स्त्री० सुनिवायाम् ॥
माधवराजपत्न्याम् ॥

सुलोमथा । स्त्री० काकजड्घायाम्
॥ वि० श्रीभनलोमयुते ॥

सुलोमा । स्त्री० मांसकदायाम् ॥
तान्त्रवप्याम् ॥

सुलोहकम् । न० पित्तले ॥

सुलोहितः । पुं० सुन्दररक्तवर्णः ॥
वि० तद्वति ॥

सुलोहिता । स्त्री० अग्निलिङ्गावि
शिष्टे ॥

सुवक्तः । पुं० वनवर्षव्याम् ॥ न०
सुन्दरानने । वि० तद्वति ॥

सुवचनम् । न० सुप्रलापे । श्रीभने
कौ ॥ श्रीभनं वचनम् ॥

सुवचा । वि० वाग्मिनि ॥ सुष्ठु
वक्ति । षच० । सप्तधातुभ्योऽसुन्
॥ यथा । मिथुनेऽसिः । उपसर्गं
विशिष्टोधातुर्मिथुनम् । तत्रासु
नेत्येच्छेऽसिः । स्वरमेदः ॥

सुवदनः । पुं० श्रीगणेशे । श्रीभन
वदनमस्य ॥ ति० सुन्दराननवति
॥ न० श्रीभनानने ॥

सुवदना । स्त्री० सुन्दराननविशिष्टा
यानार्याम् ॥ कृतिच्छन्दः २० प्र
मेदे ॥ श्रेयासप्तप्रखण्डभिसरभ
जययुताभ्लौगः सुवदना ॥ यथा
। प्रत्याहृष्येन्द्रियाणित्वदितरविष
यात्रासायनयना । त्यांघ्यायन्तीनि
कुष्ठे परतरपुरुषं हर्षीत्यपुलक ।
थानन्दाशुप्रतासौषसतिसुवदना
योगैकरसिका । कामाशित्यन्ध-
क्तुकामाननुनरक्तरिपेःराधामनस
खी । सुष्ठुश्रीभनं दनयस्याः ।
सा ॥

सुवर्णः

सुवनः । पुं० दिवानाथे । सूर्ये ॥ व
 ङी ॥ सूते० सूवतेषा । षड्प्राथि
 गभर्विभोवने । भूसूध्भस्त्रिभ्य
 ऋन्दसौतिक्यन् ॥

सुववाः । स्त्री० प्रौढायाश्च ।

सुवर्चकः । पुं० सर्जिकाकारे ॥

सुवर्चला । स्त्री० सूर्यपत्नीविशेषे ।

मच्छवायाम् । अतश्चाम् ॥ ब्राह्म्या
 म् । आदिच्छभक्त्याम् । हुल्लु
 ल० इ० प्र० शाक्ते । अष्टागुणा

वया । सुवर्चलाहिमारुघास्वादु
 पाकरसागुरुः । अपिचलाकटुः ।

धाराविष्टमक्षफवातजित् ॥ अ
 न्यातिकाकपायोऽथासाराकृष्णधुः

कटुः । निश्चलिकफपित्तास्रश्ले
 सकासासुविज्वरान् ॥ विस्फोटकु

ष्ठमेहास्रयोनिरुक्कृमिपायड, ता ॥

सुवर्चा । वि० दीप्तमति ० अति
 तिलासुनि । शोभनं चर्चोयच्छ ॥

सुवर्चिकः । पुं० सर्जिकाकारे ।

सुवर्चिका । स्त्री० जतुकायाम् । त
 रुवल्ख्याम् । जतुकार्याम् । नि

शाभ्यायाम् ॥ सर्जिकाप्रमेदे ।
 सीरा० इ० भा० प्र० ॥ सुवर्चि

कासर्जिकावहोद्व्यागुणतीव्रने ॥

सुवर्ची । स्त्री० सर्जिकाकारे ।

सुवर्च । पुं० स्वर्णकर्म । विस्ते ।
 रेखोद्ये । द्वि० पीडयसुसाधिषु
 पीडयभिर्मांसैः परिमितेपरि

सुवर्णः

मायविश्रिये ॥ सुवर्णाढी ॥ सुव
 र्णनामनिश्चये ॥ धत्तूरे ॥ खडा

द्विदोषवत् ० समुद्रान्तर्वर्तिनिदो
 षविश्रिये । कणगुण्णुलौ ॥ न०

सीना० इ० भा० प्र० धातुये
 छे । तत्पर्यादायथा । स्वर्णसुव

र्चकनकं शिरस्यं शिरसाटकम् ।
 तपनीयं शातकुम्भां गाङ्गे यममं कर्षु

रम् ॥ चामीकरं जातरुपं भस्मरज
 तकाश्वने । रुक्मं काचं खरवाब्धू

नदमष्टापदेऽस्त्रियामिति ॥ तस्य धा
 र्यं स्वसर्वदेवतात्मकत्वस्योक्तं रामाय

णे ० सदाभारते च परशुरामं प्रति श
 रिष्ठयावचम् । सर्वरत्नानि निर्म

य्यते जैरागिसमुज्वितम् । सुवर्णं
 मेभ्योऽपि प्रेन्द्ररत्नं परमनुत्तमम् ।

एतस्मात्कारणाद्देवमन्वर्षिरपराध
 साः । ननुप्यासुपियापाशप्रयता

धारवन्ति तत् ॥ तथा । तस्मात्स
 र्णपवित्रेभ्यः पवित्रं परमं स्मृतम् ॥

तथा । अग्निर्देवकृत्वादिषाः सु
 वर्णं सुतदात्मकम् । तस्मात्सुव

र्णं दत्तादत्ताः श्रुः सर्वदेवताः ।
 तस्मात्पादेन धार्यम् । अष्टोत्प

त्तिर्देवि० गुणाराखर्णद्वष्टयाः ॥
 कृष्णागुणवि । शरिवन्दने ० स्व

र्णं तैरिक्ते । विस्ते । धने ॥ नाग
 केयरे ॥ पुं० न० श्लो० ॥ अथी

तिरत्तिष्ठापरिमितेराधे ॥ वि०

सुवर्णयूथी

उत्कृष्टवर्णः ॥ श्रीभनौवर्णः सु
तिर्वासुवर्ण्यतिवा । वर्णवर्णने ।
ख्यतः । एरच् ॥

सुवर्णकः । पुं० धारवधसुधे ॥
पुष्पैः श्रीभनौवर्णोऽस्य ॥ न०
पित्तके ॥

सुवर्णकदली । स्त्री० धनकमीषा
याम् । चम्पकरम्भायोम् । चम्पा
केला० द्र० भा० प्र० ॥

सुवर्णकारः । पुं० खर्णकारि ॥
सुवर्णकीतकी । स्त्री० हेमकीतक्याम् ॥

सुवर्णगैरिकम् । न० गैरिकप्रमेदे ।
खर्णधाती । सुरक्तके । सन्ध्याखे ।
पानीमाटी । पीलागेरु० द्र० भा०
प्र० ॥ सुवर्णगैरिकन्वन्यतृतीर
क्ततरङ्गतम् । ततीगैरिकान् ॥
अश्लगुण्याः । गैरिकमधुरंशीतं
कपायंत्रथरीपणम् । विस्कोटा
र्णोऽग्निदाहप्रवरंखर्णादिकं शुभ
म् ॥

सुवर्णनकुली । स्त्री० महाज्जोतिष्प
त्याम् ।

सुवर्णपुष्पः । पुं० राजतरुण्याम् ॥
सुवर्णप्रसरम् । न० एतवालुके ॥
सुवर्णमाचिकम् । न० खर्णमाचि
के ॥

सुवर्णधूयो । स्त्री० मुगन्धायाम् ।
चैनपुष्पिकायाम् । सौमजुषी० द्र०
भा० प्र० ॥

सुवर्णः

सुवर्णवर्णिक । पुं० अम्बुहासैश्वक
न्यायांजातिवर्णसङ्करजातिविशेषे ।
कस्यवर्णिविशेषसप्तसंसात्स्वर्णका
रिणः । खर्णधौर्धादिदोषेषमति
तोत्रपञ्चशापतः ॥

सुवर्णवर्णः । पुं० विष्णौ । वि०
रक्तवर्णः ॥ सुवर्णखर्णवर्णोऽस्य ।
सुवर्णवर्णा । स्त्री० काञ्चन्याम् । च
रिद्रायाम् ॥

सुवर्णविन्दुः । पुं० विष्णौ । इरी ।
विन्दवीऽपयवाः सुवर्णसदृशाणस्य
॥ श्रीभनवर्णमधुरम् । विन्दुस्य
यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीया ॥

सुवर्णा । स्त्री० खर्णधौर्धाग् ॥ च
रिद्रायाम् ॥ वाय्वालके ॥
सुवर्णाप्यः । पुं० नामकीशरे । धसू
रे ॥

सुवर्णी । स्त्री० चाखुपण्याम् ।
सुवर्णजम् । न० काशिङ्गे ॥
सुवर्णजिः । स्त्री० सोमराज्याम् ॥
श्रीभनौवर्णिरस्यः ॥

सुवर्णजो । स्त्री० सोमराज्याम् ॥ च
टव्याम् ॥

सुवर्णजः । पुं० मधूख्ये चैवाद्
उग्राम् ॥

सुवर्णजकः । पुं० वासंभ्याम् ।
मदनौख्ये ॥

सुवर्णः । वि० सुखवाद्ये । सुखेन
वर्णति । वद० । पचाद्यच् ॥ पुं०

सुविदित :

सुबेल :

वायो : प्रमेदि ।

सुवहा : स्त्री० गोधापूर्याम् ॥ सु
 सुवह्यामोदम् । वह् । अच् ।
 टाप् ॥ शंखवीट्टुमे ॥ एलापय्या
 म् । तुलस्याम् ॥ शोषायाम् ॥
 रात्रायाम् । शैफालिकायाम् ॥
 विह्वतायाम् ॥ नीलसिन्धुवारकी
 ॥ रुद्रजटायाम् । ईसपद्याम् ॥
 सुसल्ल्याम् ॥

सुशस : । पुं० शोभनगन्धे ॥ उत्त
 मनिवासि ॥

सुवासा । वि० । निर्निक्तवाससि ॥
 सुवासिनो । स्त्री० जटाल्यवयः स्त्रि
 याम् । विरग्ट्याम् ॥ सुशतौष
 वसतिपिटमेहि । तच्छोला । सुष्य
 ज्ञाताशितानिः । अतीक्तज्ञा
 नाशने । विराडितासदेविशिवान्ना
 ईरकुमारिकाः । सुवासिन्योम-
 हाप्रीठः सगवोपास्तिमुद्रते ।
 इति ॥

सुशिक्रमः । पुं० सुहृपाद्विन्यासे
 ॥ विक्रमसौष्ठवनामगजसिद्ध
 दिगतिसङ्घत्सम् । वि० तद्वति ।

सुशिक्षः । वि० अतिनपुषे ।

सुशिक्ष्यः । वि० सम्यग्ज्ञातुंश
 क्ये ॥

सुविद्वम् । न० कुटुम्बे ॥ सुदुषि
 धि । विद्वानि । सुविदे कव ॥

सुविदितः । वि० प्रख्याते ॥

सुविधिः । पुं० उत्तमविधाने ॥ अ
 र्शद्विशिष्टे ॥

सुविनीतः । वि० अतिविनयविशिष्टे
 सुविनीता । स्त्री० सुकरायाम् ॥

सुशोचम् । न० खसुखसे । वि० सा
 धुवीजि ॥

सुशीरः । पुं० देशविशिष्टे । वि० सु
 हुवीरे ॥ शोभनोविधिप्रागत-
 योऽस्य ॥ शोभनवीर्यमिति ॥

सुशीरकम् । न० सौशीराश्वने पुं०
 एकशीरवर्षे ॥

सुशीरजम् । न० सौशीराश्वने । सु
 शीरजातम् । जनी० । डः ॥

सुशीराम् । न० काञ्चिके । सु
 शीरेषु । अर्भयुतम् । याक
 पार्थिवादिः ॥

सुशीर्यम् । न० बदरे ॥ उत्तमवी
 र्ये । वि० तद्वति ॥

सुशीर्यां स्त्री० नाडीरिङ्गुनि ॥ वन
 कार्पाश्याम् । महाशतावर्ष्याम् ॥

सुशतः । पुं० शूर्ये ॥ वि० सदा
 चारनिष्ठे । सुदुवर्तुषि । प
 रिवर्तुषि ॥

सुशता । स्त्री० काकलीद्राक्षायाम् ।
 यतप्यम् ॥

सुशदिः । स्त्री० सखदितेशोभनव
 पंथे ॥

सुवेगा । स्त्री० महाव्योतिष्मत्याम् ॥

सुबेलः । पुं० शिकुटावले । वि०

सुसंस्कृतः

दिनासनः । किञ्चाद्विस्त्रयीच्यादि
मासम्प्रसारणम् ॥

सुपुण्याः । स्त्री० नाडौद्विजिषि ॥

साध । पूडापिलत्रयैर्माध्यैवत्तमा
ना० पृष्ठवंशान्तर्गतानाडी० सुपु
नूणे च्युच्यते ॥ शोभनं सुसं सुखं
यक्षाम् ॥ पुं० ॥

सुषेणः । पुं० करसदे ॥ विष्णौ
सुशोषरैव्ये ॥ तारायाशक्तिभा
यायाः पितरि ॥ धेतसे ॥ शोभ
न० सेनायद्य ॥ एतिसंज्ञापानगोदि
तिषत्वम् । रपःभ्यामित्तिणत्वम् ॥

सुपिण्डा । स्त्री० कृष्णाचिह्नतायाम्
॥ सुष्टु सेनयति । सेनाशब्दात्
सन्धय पर्यायेति षिष्य । पचाद्यच्
। एतिसंज्ञापानगोदितिषत्वम् । व
त्वम् । स्याद्येधन् ॥

सुपिण्डी । स्त्री० विवृति ।

सुपीया । स्त्री० नदोमदे ॥

सुष्टु । ष० प्रगंसने ॥ अत्यर्थं ॥

सुतिष्ठति । सुप्रानंषा छा० । अप
दुष्पुष्ट्यद्वितिकुः । सुपानादित्वा
त्त्वत्वम् ॥

सुनयत । वि० कृतप्रथमे । यथावि
धिसंयमविगिष्टे ।

सुतं वगः । वि० सिद्धे ॥ अतिनि
गूढे । पापारनिर्णयविहारयोगाः
सुसंज्ञाः प्रसंगविद्यतुकाः ॥

सुसंस्कृतः । वि० पूतादिनानाद्व्ये

सुजातकः

णप्रयत्नतः सुपक्षिव्य छुनादौ । प्र

यस्य ॥ सुष्टुसंस्क्रु वतैश्च कर्म

षिक्तः । सम्परिभ्यामितिसुष्टु ॥

सुसंस्थानः । वि० शोभनाकृतौ ॥

सुसंस्था । स्त्री० जनकभावायाम् ।

सुसम्पत् । पुं० परभागे ॥

सुसम्पृष्टः । वि० अलङ्कृते

सुसङ्गः । वि० दुः सङ्गिभित्ते ॥

सुसाध्यः । वि० सुकरे ॥

सुसारः । पुं० रक्तखद्विरे ॥ मषिवि
जिषे ॥ वि० अतिगवसारयति ॥

शोभनः सारोऽस्य ॥

सुसारयत् । न० स्फाटिके ॥

सुसिकता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ शो
भनवास्तुकायाम् ।

सुसीमा स्त्री० साधुसौख्ये ॥ वृषा
हन्मातरि ॥

सुसिपः । वि० सुष्टुसिपवतुयोग्ये ॥

सुख्यः । वि० नीरेणे । खख्ये ।

सुख्यता स्त्री० चारोग्ये ॥

सुस्थिरः । वि० चाक्षुष्यरहिते । स्थि
रतरे ।

सुस्त्रा । स्त्री० खड्गशरी । विसारो
दु० प्र० शमोधान्ये । सुस्त्रोदुर्वा
सतादुर्वावपायाविपदागुहरिति
राजनिर्घण्टः ॥

सुजातः । पुं० यज्ञान्तरानकृति ।
वि० सुन्दररूपेण कृतस्त्राने ॥

सुजातकः । पुं० शोभनजातके ।

सुहृत्

सूक्तम्

सुस्मितः । वि० सुन्दरिषवालयुक्ता ॥
 सुखाद्दुः । वि० सुमधुरे ॥
 सुहृत्तिः । पुं० वीरभेदे ॥
 सुहितः । वि० विहिते ॥ वृत्ते ।
 सुहिता । स्त्री० अग्नेर्हिष्ठाविशेषः ॥
 सुहृत्समः । वि० उशकारानपेक्षीप
 धारणे ॥

सुहृत्प्राप्तिः । स्त्री० अम्पकाख्यायां
 सिधी । सुहृदांगुशिश्विसत्रज्ञावा
 रिषांसंवाद्कानांप्राप्तिः । न्याये
 नक्षयंपरोक्षितमध्यव्यंताषन्नग्रहृ
 ते । याऽद्गुरुशिश्विसत्रज्ञाचारिभिः ।
 सधनसंवाद्यते ॥

सुहृत् । पुं० मित्रे । सदैवानुगते
 पःकर स्वपरभूरिक्कयानांप्रायशी
 पिसुहृदेः । सहासः । शस्तधि
 त्तः । प्रत्युपकारनिरपेक्षतयोपका
 रिणः । प्रत्युपकारमनपेक्ष्यः पूर्व
 कोहंसम्बन्धविनैवोपकर्त्तरि ।
 ह्यतोपकारे । सम्बन्धिवि । शीम
 नंहृदयमस्य । सुहृद्दुर्दाविति
 साधुः ॥ सहाये ॥ यथाइत्युपि
 चारः । अन्द्रचन्दनमिन्दुधामधश
 लारः ल्योद्विरेपायलीभृदारोः न्मुहुरा
 यिल्लसविपिनोपान्तावसलोदयाः
 । मन्द्रध्यानघनेऽथाद्यदिसास-
 न्दाः षदम्बानिलाः । गृह्यारप्रसु
 खाद्यथाससुहृदेनायांवितायांवि
 ताः ॥ कामसुहृदः सहाया

नायांघ्रितायांविताः । सरेपांत
 दुपरल्लकत्वात् ॥ सर्वान्तर्यामिषि ॥
 सुहृदयः । वि० सुचेतसि । सवृद्
 धे । हृदयालो ॥ शीमनंहृदयम
 स्य । मित्रत्वाविवक्षणाहृदयस्य
 हृत्वायः ॥

सुहृद्गुणः । पुं० शुचितादी० मित्र
 स्रमुथे ॥ यथा । शुचिताव्यागि
 ताशीर्षिसमानसुखदुःखिता । अ
 नुरोगस्यदाविश्वसंध्यगाचसुहृद्ग
 याः ॥

सुहायः । पुं० वानरविशेषे ॥ अत्र
 गोयहृदिपुराजपुत्रे ॥

सुहाः । पुं० जातिविशेषे ॥ पुं० भू
 वि० नीलविशेषे । सुहानांभिषा
 सोजनपदः । सुहाः । अथोलु
 प् । लुपिपुत्रवृद्धायः ॥

सूः । पुं० प्रसवे सवनम्पूज्प्रा
 षिप्रसवे । क्रि० ॥

सूहः । पुं० वाथे ॥ वाते ॥ उ-
 त्पत्रे ॥

सूकरः । पुं० पराङ्गे । गूकरे । कुम्भ
 चारि ॥ मृगविशेषे ॥ सवनम् । पू
 ज्प्राणिसमंविमोऽने । सम्पदा
 दिः । सुवंप्रसवकर्ताति । ह्यजो
 रुत्स्वितिः ॥

सूकरो । स्त्री० घृपविशेषे ॥ पराङ्
 जान्नायाम् ॥ गूकरपियाम् ॥

सूक्तम् । नः प्रयत्ने ॥ वि० गयी

सूक्ष्म :

राधे ॥ श्रीभनोक्तिविशिष्टे ॥ वै
शक्तसोत्रमन्त्रादौ ॥

सूक्तवाकः । पुं० इदं द्यावापृथिवीभ
द्रमभूदित्यादिकेमन्त्रे ॥ मन्त्रमात्रे
। सुभाषिते ॥ सूक्तं वक्ति । वच०
। घञ् ॥

सूक्ता । स्त्री० विद्याच्याम् । शारिका
याम् ॥

सूक्तिः । स्त्री० श्रीभनोक्तौ ॥

सूक्ष्मः । पुं० अथौ ॥ कतकि ॥ सू
क्षात्मनि ॥ जातिक्रियादिप्रवृत्तिनि
मित्तशून्यत्वान्मनीशमादौन्द्रिया
यामयोचरपरमात्मनि ॥ आत्मा
सूक्ष्मोऽणुपरिमाणवृत्तिकश्चित् । त
न्न । युगपदशेषगरीरव्यापिवेदना
नुसन्धानासिद्धेः ॥ न० कीदृशे ॥
शाठ्ये । अध्यात्मे । सूक्ष्मगरीरे
॥ अलङ्कारविशेषे । यथा । कुतो
पिलक्षितः सूक्ष्मोऽप्यर्थान्यस्मात्प्रका
श्यते । धर्मोऽकीनपिद्यत्रतत्सूक्ष्मं
परिचक्षते ॥ कुतोऽप्याकारादिभि
तः ॥ सूक्ष्म० स्तोत्रमति संवेदः
। उदाहरणम् । वज्रसन्दिहो देवि
न्दुप्रपञ्चैर्हृष्टमिन्नकुङ्कुमं कामि
कण्ठे । पुंस्त्वतन्व्याव्यञ्जदन्तीष
यस्मात्सिन्धुपाणौ खड्गलेखां लिखिष्व
॥ अथाङ्गतिमालिङ्गनयोपिषित
किं तं प्रकृतमित्तमनिजतालिखिन
यैर्दृग्प्यादभिव्यक्तिमुपनीतं पंसा

सूक्ष्मपत्रः ।

मेवकृपायपाशितावोग्यत्वात् । य
थावा । सङ्घे तकालमनसं विटं ज्ञा
त्वाविदग्धया । ईषन्नेवापि तावृ
तं लीलापद्मनिमीलितम् ॥ अत्र
विज्ञासितः सङ्घे तकालः ० क
याचिद्विहितमात्रेण विदितानिशा
समवयसिनाकमलनिमीलनेन लो
लयाप्रतिपादितः । वि० अल्पे
। स्तोके ॥ इन्द्रियागोचरे ॥ सूक्ष्म
ते । सूक्ष्मैश्च ॥ सूक्ष्मः स्निग्धः ॥
सूक्ष्मकृष्णफला । स्त्री० मध्यमवस्त्व
वर्त्ते ॥

सूक्ष्मतण्डुलः । पुं० खसखसे ॥
सूक्ष्मतण्डुला । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
सूक्ष्मदर्शी । वि० प्रण्डिते ॥ कुनापी
यमती । प्रत्युत्पन्नमती । विशिष
जो । इन्द्रियेभ्यः पराङ्गर्थादित्यादि
प्रकारेण सर्वविशेषसूक्ष्मतापारम्य
यं दर्शनेन ० परं सूक्ष्मद्रष्टृशीलं य
स्यतस्मिन् ॥

सूक्ष्मदलः । पुं० देवसर्षपे ॥
सूक्ष्मदला । स्त्री० दुरालभायाम् ॥
सूक्ष्मदारु । न० शिखिञ्जे ॥ तनुका
ष्ठे ॥

सूक्ष्मपत्रः । पुं० धान्यके ॥ वनकोर
के ॥ देवसर्षपे ॥ लघुदरे ॥ सुर
पर्णे ॥ वनवर्षांशम् । लालतेधौ
। ताञ्जचूटे । कुण्डरी । कुक्षुरे
। धा० इ० भा० प्र० ॥ वाचस्पत्ये

सूक्ष्मभुवनाष्टकम् ।

। स्रष्टुं पुष्पे । न० वितुन्नके ॥ सू
क्ष्मपथे ॥

सूक्ष्मपथकः । पुं० सूक्ष्मपथे ॥ स्त्री
यैकः ।

सूक्ष्मपथा । स्त्री० सुद्रुल्लभ्यम् ॥ स्त्री
वन्त्याम् । दीर्घपत्राशाम् । डी-
डाम् ॥

सूक्ष्मपथिका । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
शतोवर्धाम् । सुद्रोपीदिक्काशाम्
दुरालभायाम् । पाकाशमाश्राम्
॥ लघुव्राह्म्याम् ॥

सूक्ष्मपथी० स्त्री० चक्राशमाश्राम् ॥

सूक्ष्मपथी । स्त्री० जीर्णदारुणि । जी
र्णफलव्याम् ॥ डीडाम् ॥

सूक्ष्मपथी । स्त्री० रामपथ्याम् । ना
गदन्तिकायां ॥

सूक्ष्मपिप्पली । स्त्री० धनपिप्पल्या
म् ॥

सूक्ष्मपुष्पी । स्त्री० यवतिक्तायाम् ॥ गर्भे

सूक्ष्मप्रयत्नः । पुं० चिरयत्नगर्भे ।

सूक्ष्मफलः । पुं० भूकर्वुदारि ॥

सूक्ष्मफला । स्त्री० शामलव्यां ।

सूक्ष्ममवदरो । स्त्री० भूषद्वीं ॥

सूक्ष्मभुवनाष्टकम् । न० अमरपुरविशि
षिषु ॥ यथा । सूक्ष्मा मरपुराण्यष्टी
बुद्धीपैशाचमादितः । राक्षसया
जगाम्भवेमाहेद्रक्षमर्हर्मित् ॥ स्त्री
स्य प्राजिह्वरब्राह्मदीमपरमयाधि
येति । वृषितच्च० सूक्ष्मभुवनाष्ट

सूक्ष्मशरीरम्

कम् । तेषुपैशाचमादितद्ब्रह्मादी
पैशाचम् । ततोराक्षसादि । ब्राह्मं
दीर्घपरमयाधियेति । महर्हिमतो
माहेन्द्राप्यतशयाय । अधिकाकारिणि
॥ इ० मृ० स० ता ।

सूक्ष्मभूतम् । न० अपञ्चोत्तताका
यादिभूते ।

सूक्ष्ममचिकः । पुं० मगले ।

सूक्ष्ममजूजा । स्त्री० लयायाम् । वै
जयन्तिकायाम् । जाहि० इ० प्र०
पुष्पवृक्षे सूक्ष्ममूलमण्याः ॥

सूक्ष्ममदरी । स्त्री० भूषद्वीं ।

सूक्ष्ममवलो । स्त्री० जतुकायाम् ॥ ता
मवत्त्रयाम् ॥

सूक्ष्ममवस्त्रम् । न० शृङ्गावस्त्रे ॥

सूक्ष्ममवीजः । पुं० खसखसे ॥

सूक्ष्ममव्रणः । पुं० क्लिणे ॥

सूक्ष्मशरीरम् । न० समदशावश्ये
लिङ्गशरीरे ॥ विज्ञानमयतनीम

यप्राणमयशोयाः । ज्ञानेच्छाः कि
याशक्तिप्रदानाः । एतत्कीशवय

मिलितसत् । सूक्ष्मशरीरमित्य
च्यते । यथाहभगवतीहिमाद्रिप्र

तिदेवीगोतायाम् । ज्ञानेन्द्रियाणिप
ञ्चेवपञ्चकर्मैन्द्रियाण्येव । प्राणादि

पञ्चवृक्षैवधियापसहितमनः ॥
एतत्सूक्ष्मशरीरस्थान्मसतिङ्ग

यदुच्यते । इति । सूक्ष्मयतत्
शरीरसु ॥

सूचनाः ।

सूक्ष्मशर्करा । स्त्री० बालुकायाम् ॥

सूक्ष्मशाखः । पुं० बालववुरे ।

सूक्ष्मशक्तिः । पुं० अशाखान्धविशि
षे । सूक्ष्मशाली ॥

सूक्ष्मषट्चरण । पुं० सूक्ष्मशुक्तिः ।

सूक्ष्मा । स्त्री० यूथिकायाम् ॥ वा
लुकायाम् ॥ चूट्रैलायाम् ॥ कस
प्याम् । सूचि स्निहतिटाप् ॥
आन्दासकेश्वराधिवासिन्यामन्वा-
याम् ॥सूक्ष्मेक्षणम् । न० शिल्पिविद्याप्रसि
द्धिद्वन्द्वविशिषे ॥सूक्ष्मैला । स्त्री० उपकुञ्जिकावाम्
। विपुष्याम् । चूटौ । कौटौडशा
यथी० इ० भा० ॥ अस्त्राशुषायथा
। एवामसूक्ष्माशुषासकासाशी
सूक्ष्मच्छदत् । रसितुकट्, काशीता
सञ्जीवातशरीसवा ॥सूचः । पुं० दर्भादुरे ॥ स्त्रीव्यति ।
पितुसन्तुसन्ताने । सिद्धिंरुचेति
षट् ॥सूचकः । पुं० सोधनद्रव्ये । वेध
के ॥ शुनि । सोतौ । विडाले ॥
आके । यायसे हुदधि । सिद्धि
॥ पिशाचे । कथने ॥ सूक्ष्मशाली
॥ सूचधारे ॥ पि० पिशुने । दुर्भ
ने । कथंजपे । परदेधीदासके ।
परससतामसताशुदायासाध्यापके
॥ सूचयति । सूचयैशुन्ये० द

सूचिशालिः ।

न्यादिरदन्तः । खल ॥

सूचनम् । न० गन्धने ॥ ज्ञापने ॥

सूच० । ल्युट् ।

सूचना । स्त्री० व्यधने । वेधनेदृशि ।
दृष्टौ ॥ गन्धने । अभिनये ॥ टाप्सूचिः । स्त्री० व्यधिन्याम् । सूच्या
म् । सुदू० इ० भा० प्र० ॥ नुव्य
प्रभेदे ॥ शिखायाम् । सूच्यतेऽ
नया । सूच० । खड्गः ॥ अल्प
गलि ॥

सूचिका । पुं० सौचिके । तुन्नशये ॥

सूचिका । स्त्री० सूच्याम् । सोधन
द्रव्ये ॥

सूचिकाधरः । पुं० गजे । इस्तिनि ।

सूचिकाधरः । पुं० छित्तव्यम् ॥

सूचिकामरणम् । न० श्रीपधविशि-
षे ॥सूचिकामुखम् । न० जलकरुं । ज
लनीषड्से । पि० अच्यापे ।सूचिगः । वि० ज्ञापिते ॥ सङ्क्षेप
तेऽर्शिते । सूच० । लः ॥

सूचिपरकः । पुं० शितावरशके ॥

सूचिपुष्पः । पुं० कितकवृक्षे ।

सूचिरेमा । पुं० शूकरे ॥

सूचिशान् । पुं० गरुडे । इ० श०
र० लौ ॥

सूचिपदनः । पुं० नकुले । मशके ॥

सूचिपदन्तः । पुं० नकुले । मशके ॥

सूचिशालिः । पुं० सूक्ष्मशाली ॥

सूच्यः

सूतः

सूची । स्त्री • सीवनसाधने ॥ चाङ्गि
काऽभिनयात्परं । यद्गङ्गाविष्टा
याम् ॥ स्त्रियाः कश्च ॥ सीच्य
तेऽनया । षिबुतन्तुसन्ताने सि
वेष्टेरुचेतिषट् । टित्वान्डीप् ।
चि • पिशुनद्रुति • श्रीधरस्वामि
नः ॥

सूचीदलः । पुं • सिताधरे ॥
सूचीपचा । स्त्री • गण्डदूर्वायाम् ॥
जलस्य याम् ।

सूचीपाशः । पुं • सूचीधम्बनचेतुभूते
क्षिप्त्रे ।

सूचीपुष्पः । पुं • कीतक्यां ॥
सूचीमुखः । पुं • शुकुदर्भे ॥ व्यूह
विशेषे । न • हीरके ॥ नरकान्त
रे ॥ चि • सूच्याख्ये ॥

सूचीरोमा । पुं • सूकरे । चि • सूची
तुल्यरीमविशिष्टे ॥ सूचीसदृशा
निरोमाषियस्रसः ॥

सूचीव्यूहः । पुं • सूच्याकारिव्यूहवि
शेषे ॥ विपीलिकापङ्क्तिरिषाय
पद्याङ्गावेन • संशतरूपतया • यत्र
यत्र • सैनिकावष्टानं • सशोप्रपशी
रम् • रुषमुखः सूचीव्यूह । सेना
यतीभयेसतियायान् ॥

सूच्यः । पुं • खरच्छदे । चलूख
ड • इ • गौ • दी • भा • प्र • दृष
ि शेषे ॥ न • दर्भे ॥ सूच्य
भागि ॥

सूच्यस्यूलकः । पुं • दृशविशेषे ॥
यथा । सूच्यस्यूलकीदर्भोर्लूपा
खखखरच्छददृशिरत्नमाशा ।

सूच्याख्यः । पुं • मृषिके ॥ महानर
कीक्षप्रभेदे ॥ चि • सूचीतुल्यमुखे ।
सूच्याङ्गः । पुं • सिताधरे ॥

सूतः । पुं • सारथी ॥ सुवतिगम
यतिस्त्राश्वान् । धू • यत्त्वत्त्वा
तुलः ॥ खट्वरि । तच्चिच ॥ त्रा

द्याख्याञ्चित्रियाञ्जाते ॥ यथा । च
त्रियाञ्चिप्रकन्यायांस्तीक्ष्णसिजा
तितइति । चत्रियाञ्चिसम्भवात्

कन्यायदृष्यंस्त्रोमाञ्चदर्शनार्थम् ॥
त्राद्याख्याञ्चित्रियाञ्जात्तनामा
सजायते ॥ पितामहद्वैबध्यपृथो

र्वैद्यस्यवक्षे सूच्यासीमाभिषवभूती
सीत्वेदिसमत्पन्नंनारायणांशे •
पुराणानांश्चरि । पीराणिके ॥

यथोक्तविष्णुपुराणे । इक्षुतुदक्षिणे
चक्रं दृष्ट्वात्स्यपितामहः । विष्णो
रंशंपृथुंमत्वापरितीक्ष्णंयथै ।

तद्यत्वेजातमःशुच्यवक्षेपैतान्दृश
मे । सूतः सूच्यांसुसुत्यङ्गः सी
त्वेदिसमत्पन्नं ॥ तस्मिन्नेवमथा

यक्षेजक्षेप्राञ्जीवनागधः । प्रोक्तौ
तदाम्निवरेत्सायुभौसूतनागधौ ॥
सूयतामेषनृपतिः पृथुर्वैद्यः

प्रतापवान् । इति २ अंशे २३
ऽध्यायः ॥ पण्डिति ॥ सूयै ॥

सूपधूपनम्

सूरि :

प्ररिखः । कुसुमुस्यसि स्यपचतल
त् ॥ कदनारिखचदीर्घनिर्देशा
दन्यचाप्युदितिषा । बडा, सब
तिरसम् । पुप्रसवादी । सुप्रुर्था
निष्ते तिपोदीर्घं च ॥

सूपकारः । पुं० पाककृत् । व
ल्लवे । आरालिके ॥ शौदनिके ॥
तल्लक्ष्यं वयः । ब्रह्मिताकारतल्ल
घ्नोबलवान्मिष्टवाचकः । शूरघ
कठिनशैवसूपकारः सलच्यते ।
अपिच । पितृपैतामहादृषः शा
स्त्रज्ञोमिष्टवाचकः । शौचयुतो
यमलक्ष्यसूपकारः सलच्यते । भवे
युद्धोमिकाः शिशुधाः सूपकाराः
प्रमागताः । धृतोष्णोषोघशुच
यस्तयावे श्वशिक्षिताः । अन्येपितृ
शयिकेविस्तरस्त्रिपरिवारकाः । तेषि
नेषंविधाएषतद्व्यलोपिताहमद्र-
ति ॥ सूपंशरोति । कृ० । क
प्रंश्रय ॥ गृहपाक्षीपक्षीविनि ॥
सूपकारपतिः । पुं० पाचकाध्यक्षे
तल्लक्ष्यं वयः । सूपकारपतिस्तत्र
प्रायोषेयशुभान्वितः । तल्लक्ष्य
स्नतल्लक्ष्यस्तल्लक्ष्यमत्तत्परः । जी
वनंशौचनामन्नं तद्गृहं विधिपाचि
तम् । तदेवाविधिनाभुक्तं परिष्ठा
नेविधिपमम् ॥ सूपकाराणां प
तिः ॥

सूपधूपनम् । न० विद्वानि ।

सूपपर्णी । स्त्री० मुहपर्व्याम् ॥
सूपश्रुतः । पुं० मूत्रे ।
सुपाङ्गम् । न० विद्वानि ॥
सूप्यः । पुं० वैदिके । प्रमोधाग्ये ॥
सूमम् । न० पुं० घीरे ॥ नमधि
॥ सूते । षड्प्रोपिगर्भविनीच
ने । सुधतेषा । षड्प्राधिप्रसवे
। इधियुषोधिदसिध्याधूसूभ्योम
कः ॥ पुं० चन्द्रे ॥

सूर । पुं० सूर्ये । रवी ॥ सुवति
प्रैरयतिकर्मणिलोकम् । सूप्रैर
थे । सुसुधागुधिभ्यः कान् ॥
यादधि । वसुदेवजनके । उताहं
तुपिद्विधिवि ॥

सूरयः । पुं० अर्धाङ्गे । शूरये ।
चन्द्रे ॥ चर्यते । सूरिर्षसायाम्
। वसुधामन्यवापीतियुष् । कर्त्त
रिख्युड्या ॥ बाहुलिसूरयंभा
द्यात् ॥

शरतः । वि० कृपालौ । सुष्ठुरम
ते । रम० । शतः । बाहुलकात्
पूर्वपदक्षदीर्घः ॥ शरीकं वृषरा
पतिषा । उः ॥ लपमान्ते ॥ सौ
रनेः शौरनेः पूर्वपदक्षदीर्घः
। कित्त्वोद्गनुमासिक्कलीपः ॥

शरसूतः । पुं० अन्तरे । यकडा
यजे । शरशरवे. यत् सारधिः ॥
सूरिः । पुं० घीरे । पण्डिते । सज्
ख्यापति ॥ सूरिः सूर्यतेषा धू

सूर्गो

वर्षान्तः ।

क्प्रानिभविभोषने । प्राधिप्रसवे
 वा । सूर्गः क्रिः ॥ यादवे । सूर्गः ॥
 सूर्गी । पुं० पण्डिते । विदुषि । सूर्
 रः सूर्गोऽस्यु पाद्यतथाऽस्य । अ
 तर्ननिठनावितौनिः ॥ न० भूमे ।
 सूर्गी । स्त्री० कुम्बाम् । पृथायाम् ॥
 सूर्गं सूर्गी । पुं० योगादितिडीम् ।
 सूर्गं तिथ्यात्सूर्ये तिथिषोऽपः ॥ रा
 जसर्षपे । राधिकीयाम् ।
 सूर्गं पम् । न० च० दरे ॥ सूर्गं चा
 दरे । व्युट् ॥
 सूर्ग्यः । पुं० माषि ॥
 सूर्गः । पुं० प्रसूतोऽने ॥ शीपित
 भावने ॥ कुम्भपरिमाणे । द्रोणप
 यपरिमाणे । इतिवैद्यकपरिभाषा
 ॥ सूर्गं चि । चयती । सूर्ग्याम्
 क्चेतिदद्यापादौस्यपाठात्पुः ॥
 सूर्गं चि । स्त्री० रात्रयस्यभगिन्या
 च् ॥ सूर्गं शीपितभाजनम् । नख
 विदूपथे । सूर्गं चि शीपितभाजने
 नमन्नादिसत्स्रियागखयतिदूषयतो
 तिसूर्गं चि ॥
 सूर्गं पथी । स्त्री० सुहृपथ्याम् ॥ पुं
 चं पदादितिषत्वम् ।
 सूर्गं रक्षम् । न० तीव्रं विशिषि । राम
 तीर्थे ॥
 सूर्गो । स्त्री० ययः प्रतिमायाम् ॥
 शीपनाकाशः । ॥ बहुदोषिणी । स
 र्गं शीपितपादिति० गौरादित्वात्

लीष् ॥ सूर्गो ज्वलतीमादिष्
 न्मुष्पेगुवतस्यगः ॥
 सूर्ग्यः । पुं० चर्कपथे ॥ सूर्गे । अ
 र्गं नृषि । चादिष्थे । तपने । स
 रितरि । रती ॥ अक्षदध्यादिभिः
 पृथोक्ताभरादुपुराणे । यथा । उ
 द्याग्निः सूर्यं चर्कयन्तुभक्ष्यान्ती
 विक्षः । दध्यदतास्रसिभिस्तु तउ
 भिः पृथयेष्णुषिः । तस्यभाषप्र
 पत्रस्याशुभं यत्समुपाजितम् ।
 तत्स्यणादेवनिर्दग्धिं भस्मीभवतिरा
 स्यतदिति ॥ रस्योनां प्राचः नारत्ता
 नाचस्तीक्ष्णरथात्सूर्यः ॥ यथा ।
 सरस्यः काशे । च० । खर्त्तं रिक्यप्
 । निर्णीतनादुत्त्वम् । तद्यारपरत्वा
 दधिचेतिदीर्घः । यथा । सुवति०
 कर्मथिदीर्घं प्रेरयति । पूं प्रेरथे
 । खर्त्तं रिक्यप् । निपातमात्क्य
 पीरुडागमः । चभयभरात्सूर्यस्यै
 च्यादिनाविपातनम् ॥ चतेजस्य
 तिसर्कं जगदितिषा । पूं क्प्रानि
 गभं विभोषने । पूं चं प्रपातमम्
 सर्वांशभासके ॥ पौषं भासोपन्द्रे
 ॥ यथा । परीतन्तुद्विषाप्रोक्तं विपरो
 तन्तुयर्षो । पौषं मासौगतचन्द्र
 चर्कं स्रमिधोयतयति ॥
 सूर्ग्यं चान्तः । पुं० चग्निमणौ ।
 चग्निमणौ ॥ सूर्गं मणौ । यथांश
 निः । विविषि । सूर्गं मणौ

सूर्यराक्षणम्

सूर्यभङ्गः

। पुष्परत्ने । पचत्पुटे ॥ स्फुटिके ॥ सूर्यः काःस्तोऽस्य ॥
 सूर्यशान्तिः । स्तो. पुष्पविशेषः । यथा । सूर्यशान्तिस्तत्र यथाऽप्युक्तं पचायद्दृश्यते तत्र चन्द्रिका ॥ च यं द्युती ॥
 सूर्यकालः । पुं. दिने ॥ सूर्यकालानुचक्रम् । न. खरोदय प्रसिद्धे मानशान्तिशुभाशुभप्रार्थनार्थं मन्त्रप्रवृत्तितत्त्वविशेषः ॥ विवा द्वैतसन्निवेशेनामानं गमनेतया ॥ सूर्यकालानुचक्रं ज्ञातव्यस्तुप्रयत्नतः ॥
 सूर्ययज्ञः । न. जिहराशौ ॥ च वाङ्मालिदासः । यश्चाननाख्यो प्रियवेभक्त्योपज्ञाचक्राख्योऽस्तितया भक्तो । एतद्देव पात्रायितुं च नोऽस्तित्तद्विष्ये तद्गारमासोरिति ॥ सूर्ययज्ञः ॥
 सूर्ययज्ञः । पुं. सूर्यपरादे । सूर्ययज्ञे । यथा । सूर्ययज्ञः सूर्यपरादेसोमयज्ञे भवितुं । च सामथिरपथीयतवानस्तफनंसात्तम् ॥
 सूर्ययज्ञः । न. सूर्यपरादे । तस्कारयानुक्तं वृष्टपुराणे । सूर्यमूर्तेरुपरागस्तुनोक्तयत्प्रवृत्तिर्भवितुं । च नोऽन्यथास्तुनोऽन्यथास्यैव प्रकारवात् ॥ य (१२३) सुप्रयत्ने

तथातः पूर्वपश्चिमी । तत्रपुष्पफलकाशानः क्षीराशौस्तुविष्णुनेति ॥
 सूर्यजः । पुं. यने । पितृपती ॥ शनैश्चरे ॥ सूर्योऽप्यनरे । कर्षे । कृश्यात्पत्नी ॥ सूर्याज्जात । जनी. । उ. १
 सूर्यजः । स्त्री. कालिन्द्याम् । यमुनायाम् ॥
 सूर्यतनयः । पुं. यने । शनियज्ञे । कर्षे । सुर यवानरे ॥
 सूर्यतनया । स्त्री. कालिन्द्याम् । यमुनायाम् ॥ यच्छयस्तनया सूर्यतौलनं । न. तीर्थविशेषः । सूर्यपथः । पुं. यथापथे । सा दिश्वपत्नी ॥ सूर्यभानितीक्ष्णानिपथानिपथानिपथसः ।
 सूर्यपुत्रः । पुं. सूर्यजे । सूर्यतनये ।
 सूर्यपुत्री । स्त्री. यमुनायाम् । यथा । यमस्तनयं सूर्यस्तुयमुने लोकावृत्तिः परदाभवमेनिष्य सूर्यपुत्रिनमोऽस्तुते ।
 सूर्यकालिन्द्याम् । न. खरोदयातेमनुनासैवकायंशुभाशुभप्रवृत्तिचक्रविशेषः ।
 सूर्यपत्नी । स्त्री. यक्षपुष्पिकावृत्ते ॥
 सूर्यभङ्गः । पुं. यन्त्रे ॥ वि. यक्षपुष्पके ॥

सूर्योपासम्

सूर्येन्दुसङ्गमः

सूर्यभङ्गाः । स्त्री० सुवर्षलायाम् ।
आदित्यभङ्गायाम् । पुल्लिङ्गम् ।
इ० भा० ॥

सूर्यभवि । पुं० सूर्यकान्तनथी ॥
पुष्पवृक्षविशेषः । पञ्चतुष्टेः । पुष्प
रत्ने ॥

सूर्यमण्डलम् । न० अक्षदिव्यम् । सूर्य
व्यंशमण्डलम् ॥

सूर्यमण्डलमेदी । पुं० परित्राधिः ।
योगिनियन्त्ररथेऽभिसुखिभूत्वाऽत
स्तस्मिन् ॥

सूर्यमता । स्त्री० आदित्यभङ्गायाम् ।
सूर्यमुखी । स्त्री० सूर्यमुखीतिख्या
संपुष्पवृक्षः । सूर्यमुख्याश्चेत्सुखी
टयोऽनिरुक्तकामिण्यण्डताम् । अ
क्षद्वितीयः ॥

सूर्यमोक्षः । पुं० सौरभुवने ॥
सूर्यवधः । पुं० सूर्यसन्ताने ।
सूर्यसञ्ज्ञम् । न० कुटुम्बे ॥
सूर्यसारथिः । पुं० अक्षणे ॥
सूर्यसुन्दरम् । न० सूर्यसुन्दरवि-
शेषः ॥

सूर्याः । स्त्री० सूर्यसुन्दरतायाम् धी
विति । सूर्यसुन्दरता । सूर्या
होवतायायाम् । इन्द्रवासुधामो
धधी । विशालायाम् । नवेठा
याम् ।

सूर्यध्वंसः । न० सूर्यसम्प्रदान
पण्यम् ॥

सूर्योत्थितः । पुं० आतये ॥

सूर्योत्थितः । पुं० पुल्लिङ्गम् । इति
प्रसिद्धेऽपि विशिष्ये । सुवर्षलायाम्
॥ सूर्योत्थितोऽपि विशिष्यः । सुलङ्कि
याः प्र० यौ० दे० भा० प्र० गा
कविशेषे अक्षरयोऽप्यथः । परा

वर्षेयशक्यभोवशिरः क्षमिपिष्ण
योः । जामातासौर्जापत्प्रोक्तसूर्यो
वर्तमानितोऽपरद्वितीयात्ताला । परा
इत्यालीवाधितः सूर्योत्थितस्तु शब्द
कैरिति च रात्रौऽश्विरीरागविशेषः ॥

यथा । सूर्योदययाप्रतिमन्दगन्दम
स्मिन् यं रुक्मसमुपैतिगाठम् । वि
वर्द्धतेऽपि शुभतासञ्ज्ञेऽसूर्योत्थितोऽपि
निदसंतेयः ॥ यौतेनवान्तिजभने
चक्रिच्छुद्धे नक्षत्रः सुखमाप्नुयाद् ॥

सूर्योत्थितकण्टकतमविष्कारसूर्योत्थि
तसुदाहरति ॥ सूर्योदयमिति
सञ्ज्ञोक्तव्यारभ्येति यावत् । सूर्योत्थि
वृत्तौ सूर्योत्थितायाम् ॥ इति ॥
सूर्योत्थिताः । स्त्री० आदित्यभङ्गाया-
म् ॥

सूर्योत्थिताः । पुं० सूर्योत्थितायाम् ।
सूर्योत्थिताः । सूर्योत्थिताः । सूर्योत्थिता
याताऽहरितीसमाविति विशिष्ये
शिवः ॥

सूर्योत्थितम् । न० तासौ ॥ पुं० अक्ष
वृक्षः । नि० सूर्योत्थितायाम् ॥
सूर्येन्दुसङ्गमः । पुं० दशम् । अमा

सूक्ता

वक्ष्यामः ॥ सूर्येन्दुसङ्घे तोष
क्विन् । षः ॥

सूर्योऽटः । पुं० सूर्याक्षकाक्षप्राप्तेऽति
थी ॥ यथा । सूर्योऽटस्तस सम्प्राप्ते
यः सूर्येऽस्तङ्घेऽतिथिरिति हेमच
न्द्रः । अपणेऽद्योऽतिथिः सायंसू
र्योऽटिः गृहमेधिनेति मनुः । सूर्येष
जठः प्रापितः ॥ अक्षगतसूर्ये ॥
यथा । दिवातिथौ तु बिमुखे गते यत्
पातकं भवेत् । तदेवाष्टगुण विद्या
त्सूर्योऽटिः पितृसुखे गच्छति विष्णुपुरा
णम् ॥

सूर्योद्दयः । पुं० भासाः प्रकाशी । सय
थादेशो भागवते । पक्षपंच ५५ उषः
कालः सप्तमं वा ५० क्वीद्दयः ।
षष्टपंच ५८ भवेत्पास शेषः सूर्यो
द्दयः स्मृतइति । तत्रशयनं नि
प्रियं यथा । सूर्योद्दये चास्तमितेषु
गायत्रि विष्णुं पतिश्रीरपि वक्ष्यामि
निति ।

सुखः । पुं० वापे ॥ कुमुदे । कौ
रवे ॥ उत्पत्ते । पश्ने वाते । वा
यो ॥ सरति । सप्तमिं वा । सुख
तौ । सुखभूय पितृपिभ्य कञ् ।
सुखं सरण्यौ लसिति वैदभाष्यम् ॥
सुखञ्चुः । पुं० कगदुरीने ॥

सुखा । स्त्री० सद्यश्चरित्यमख्यमा
शायाम् ॥ अफुल्लितायां क्षमं स
व्यांगतौ ॥ टाप् ।

सृष्टिः

सकालः । पुं० अयाजे ॥

सकम् । न० सृष्टिषि ॥

सकषीः । न० २ शोष्ठयोः प्राणाभा
से । सृजति जालादि । सृष्टिषि
र्गं । बाहुलकात्कनिन् । षत्व
म् ॥ प्राणाद्विःष्ठसृष्टयोद्भव्यम
रः । शोष्ठस्येति जालात्वेकवचनं ।

सकृत् ।) न० सृष्टिषि ॥
सकृत् ।)

सकृत् । न० सृष्टिषि ॥ इत्युत्थोभ
रतस्य ॥

सकः । पुं० भिन्दिवासे ॥ सरति
। स० बाहुलकात् । मक ॥

सकालः । पुं० गोमाघौ । जस्युक्ति ।
सिंहात् । प्र० भा० प्र० मृगधु
त्तके ॥ सृजति मायाम् । सुख०
। बाहुलकात्कालम् । न्यङ्ङा
दिः । सकालातिशयः । षः । पृ
थीदरादिः । स्यंनलातिशयः । पू
र्व्वं परा । दीर्घविशेषे ॥

सकडा । स्त्री० सकायात् ॥ सती ।
सकृत् । पुं० सृष्टिषि । सृजिः
जिप् । मृजौमृषः प्रथादिषु
पाणि ।

सकलाक्षरः । पुं० सखिंवापारे ;
सृष्ट्यमानः । पि० सकलमूलसङ्घे ।
सकलयः । पुं० पाण्डवानां सिनापती ।
सृष्टिः । पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये । वा
यो ॥ सरति । स० जनिदेश्वा

सूदाकुः

दिनासर्गः । क्षिन् ॥ प्रथो । पुं०
 स्त्री० । पञ्चमे ॥ सृषिः । धिषामि
 ष्वमरः । सृषिः स्याद्दृष्टिपुमा
 नितिष्ठाशानरम् । तिनोऽभवति
 ङीयमद्दृष्टि ॥ सरतिष्वन्तरंगच्छति
 • पनयाया । सृ० । सृष्टिमिभ्यां
 क्विद्धितिनिः ॥

सृषिश्वा । स्त्री० । लाक्षायां ॥ संज्ञा
 योक्तम् ॥

सृषीक्षा । स्त्री० । लाक्षायां ॥ सर
 ति । सृ० । सर्गोर्नुञ्चेति । ईज
 न् ॥

सृत्तः । वि० । मते ॥ सृधातीः । ल
 प्रच्छयेवनिष्पन्नः ॥

सृत्तिः । स्त्री० । ममने ॥ मार्गे ॥
 सरन्व्यनया । सृपती । क्षिन् ॥
 सृक्तायाम् । कुत्वितायां म् । डवनम
 सृधायांगतौ ॥

सृत्वा । पुं० । विसर्पे ॥ पश्चिषि ।
 वृषी ॥ प्रक्षापती । सरति । सृ०
 । शीलु शीलादिनाक्कनिप् । तुष् ।

सृत्वरः । वि० । ममनशीले । सरति
 तच्छीलः । सृ० । इष्वन्मर्जस
 र्तिभ्यः । क्त्वरप् ॥

सृत्वरो । स्त्री० । ममनकल्याम् ॥
 टिट्ठेतिङोप् ॥

सृत्वरः । पुं० । सपे ॥

सूदाकुः । पुं० । वायी ॥ यच्च ॥
 ज्वलने ॥ यज्ञो ॥ प्रतिसृष्टी ॥

सृष्टिप्रदा

दावाग्नापितिङ्गैमः । ॥ सरच्च्य
 थम् । सृ० । सरर्गोर्नुञ्चेति
 क्काकुप्रच्ययः ॥

सूदाकुः । स्त्री० । नयाम् ॥

सृपाटः । पुं० । सृपाव्याम् ।

सृपाटिका । स्त्री० । वक्षुाम् ॥

सृपाटो । स्त्री० । माने । गीतोदित्वा
 नृङोप् ॥ रक्तधाराशाम् ॥

सृत्तः । वि० । मते । प्रविष्टे ॥

सृष्यमापः । वि० । पच्यमाने ॥ सृ
 ष्यमापं पथेयस्त्रिन्पसन्त्युत्तरिगाः
 खगाः ॥

सृप्तः । पुं० । पन्द्रे । निगासरे ॥
 सपति । सृम् । ल्यगती । स्तोपि
 शस्त्रिष्विण्श्रीत्वादिनारक्ष् ।

सृसरः । पुं० । मृगदिग्निपे ॥ यक्ष
 नीलधार्थः । क्काग्नादपमाङ्गव्यं
 द्विपते । सधमश्चिधाक्कतिभ्रवति ।
 सरसगोलः । सृगती । सृष्यद्व
 क्त्वरप् ॥

सृष्टः । वि० । निःसृति । रश्मि
 । वृत्ते ॥ निश्चिते ॥ प्रचुरे ।
 प्राश्ये । भूषिती ॥ मुक्ते । ल्यतो
 । सज्जनम् । सृज्ज् । भाषिक्त ॥

सृष्टिः । स्त्री० । सर्वे । निर्माणे । नि
 मिती ॥ खमाये । ल्याने ॥
 सज्जनम् । सृज्ज् । क्षिन् । सृ
 ज्यतेऽपुतिष्वन्तर्पिष्याजिन् ॥

सृष्टिप्रदा । स्त्री० । यमदापोद्यपे ॥

सैतिका

सै : । खी० प्रयुक्तभार्यायाम् । इ
नाजामेवसद्वचनाना । वीपस
कनस्रतिसः ।

सैकः । पुं० सैधने । घारे । सैव
नमें । पिच० । घञ् । च० भिषिके ।
सैकद्रीणी । खी० सैकपात्रे । सैक
ख० सैकायवाद्रीणी ।

सैकपात्रम् । न० सैकद्रीण्याम् । सैच
ने । भौस्यजननिस्वारणपात्रे ।
येननाशेजलसुदधियते । सिंउ
नी० इ० गौ० भा० । सैकस्थपा
त्रम् ।

सैकभाजनम् । न० सैकपात्रे । सैक
स्थभाजनम् ।

सैकिसम् । न० मूलके ।
सैता । पुं० भर्त्सरि । चि० सैधन
धर्त्सरि । सिञ्चति । पिच० ।
उच० ।

सैकषम् । न० सैकपात्रे । सिञ्चतेऽ
नेन । पिचररथे । दासीससयु
जेतिहरणे प्रुत् ।

सैधतः । पुं० सैधे । चि० सैधरि ।
सिञ्चति । पिच० । खड्गम् ।

सैधनम् । न० सैकपात्रे ॥ धरथे ॥
सैके । सिञ्चतेऽनेन । पिच० । क
रथेतिख्युट् ॥ रचथे ॥

सैट् । पुं० धिवापि । लतापनसे ।
गोडुम्पायाम् ॥

सैतिका । खी० च्याप्यायाम् ॥

सैतुवन्धः

सैतुः । पुं० पाली । व्यवस्थापके ।
खखेड्ड् खेचमखेदड्ड् खमिति
व्यवस्थासैतीसृदादिमये । डौजी०
मैड० भिडजी० इ० भा० प्र० ।
पिण्डवि । सख्यार्थजलधारणे ।
उदकसन्धानस्यविधातरि । जलप
न्धे । सखरे । वन्ध० इ० भा० प्र०
पुत्र० इ० भा० प्र० नदीसङ्क्रमे
। सांक्रि० इ० गौ० भा० ॥ सैतो
हो० विध्यनुक्तानारदेन । सैतुस्रदिपि
धेऽज्ञेयः खेयोरन्धस्तथैषप । ती
यप्रथमनात्खेयोरन्धः स्यात्त
न्निवचनार्दिति ॥ धर्ममर्थादाया
म् । शास्त्रीयनियमे ॥ मर्थादाया
म् ॥ कुमारके । वरुणहर्षे ॥ मन्त्र
विज्ञेये ॥ सिञ्चति । सीधतेषा ।
पिच० पन्धने । सितनीतिगुम् । ति
तुभेतिनेट् ॥

सैतुधः । पुं० वरुणद्वे ।

सैतुगन्धः । पुं० लङ्गागमनार्थं श्रीरा
मकृतसमुद्रवन्धनसैती । समुद्रारी
। पानियन्धे । सैतुवन्धनेशुद्धिमा
यकालिदासः । सवारिभरोयतमो
मतारजाकषुद्रुवाधेऽधजभावपास
रान् । यमाय० मार्यास्तुलितौ
निराकुलानुमन्धपिवात्रपसैतुवन्ध
ने । पादे० शुभात्पसतुपसुपांशिस
तीदरेवधपरांनसंखुः । पादेस
दापसमिताः परस्मिन्सारारणः ।

सिनायग :

सेतुसंमूर्धसंस्थाः ॥ लम्नशुद्धिमा
 व । सेवेतिमौताशुरिमेनिधेऽस्त्रिणि
 द्विपुंसिलग्निसमदम्बरायने । षतु
 टयेविक्रमभैरिलाभगैरसाधुभिः
 सेतुनिवन्धनश्रियै ॥ इति १८ अ
 ध्यायः ॥

सेतुमेदो । पुं० दन्तीवृक्षे ॥

सेतुवृक्षः । पुं० धरुषट्टुमे ॥

सेचम् । न० धन्वनद्रव्ये । निगडे ।
 धञ्जीइ० भा० प्र० ॥ सौयतेऽनेन
 । पिञ्चवन्धने । दास्योश्सेतिसर
 षेट्टन् ॥

सेद्विवात् । षि० निषण्णः । षट्ठ् ।
 । भाषायांसद्वसुशुषइति० लिट् ।
 क्खदादेशः । लिटिधासैरितिद्विस्त्वे
 • षतएकइल्मध्यइति० एत्वा
 भ्यासलोपौ । इट् ॥ लिट्यामुगित
 षोतिष्ठीपि० षसौरितिसम्प्रसार
 षेयत्वादिस्वऽभाषाज्ञे ट् । से-
 ट्टुपो ॥

सेट्टुः । पुं० नाटाव्ये । राक्षसेभिः ।
 तरस्वजी ।

सेना ; स्त्री० ध्वनिन्धाम् । वाङ्मिया
 व् । पृतनायाम् । सैन्ये । उता
 हन्मातरि ॥ सिनाति । पिञ्च०
 । कृष्टकृत्सिद्धरन्ध्रनिस्त्रपिभ्योनिदि
 निनन् । टाप् ॥ सष्टद्वयेनलामि
 नाया ॥

सेनायग । पुं० सेनापती ॥ सेनाया

सेनापति :

अयं गच्छतिगम्भृ० । छः ॥

सेनायथीः । पुं० सेनासेसरे ॥

सेनाइम् । न० इत्यादिषतुषुं ॥ ते
 यथा । इत्यश्वरथपादात्सेनाइ
 स्याच्चतुष्टयमिति ॥ अत्र० नाविका
 टविकादोनांपदात्तावन्तर्भावः । नौ
 कानारथिष्वन्तर्भावः । सशिपादीनां
 यथाश्विन्तर्भावः । सेनायाश्चम् ।

सेनानायकः । पुं० यत्नाध्यक्षे । से
 नापतिदशकस्यैकस्मिन्पत्न्यौ ॥

सेनानिवेशः । पुं० शिविरे ॥

सेनाजीः । पुं० अग्निभुवि । गुष्टे ।

कात्तिकेये । सेनापती ॥ पृतना
 धिपे । सेनांनयति । षीञ्० ।
 सस्युद्विषेतिक्लिप् ॥

सेनानुकारी । पुं० सेनायगे ॥ सेना
 मनुपसाज्ञाशिकरोति । षिनिः ॥

सेनापतिः । पुं० सैन्यपि । वाङ्मिनी
 पती ॥ पतिदशकस्यैकः पतिः ।

सेनापतिरुच्यते । तल्लक्षणं यथा ।
 कुलीनः शीलसम्पन्नो धनुर्वेदवि
 शारदः । इन्द्रशिवाश्चशिवात्तु

कुशलः श्लाघ्यमाशयः ॥ निमित्तो
 शकुनज्ञानेयैसाथेपचिकित्सिते ।

कृतज्ञः क्षमंथांगूरक्षयाक्तेशसङ्को
 क्तृजुः । व्यूहतत्त्वविधानज्ञः फ

ल्गुसारविशेषवित् । राष्ट्रसेनाप
 तिः कार्योपपन्नः चक्रियेयवेति

माख्येराजधर्मः । कात्तिकेये ।

सौम्यास :

यः । तत्रभवद्वृत्तम् । क्षयः ।
 सौरेमथः । उवाच्यः ॥ सौरीयः
 अक्षयातद्धत् ॥
 सौरीयकः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सञ्जा
 यांक्षम् ।
 सौरीयः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सौरेभ
 यः । नद्यादिभ्योठक् २
 सौरीयकः । पुं० भ्रिग्ट्याम् ॥ सौरीय
 यदोत्सञ्जायांक्षम् ॥ अक्षयुषाय
 या । सौरीयः कुष्ठवातास्रकफकाण्ड
 धिमापहः । तिक्तीणोमधुरोदन्त्यः
 सुन्निग्धः केशरञ्जनः ॥ द्रुति ॥
 सौवालम् । न० शैवाले ॥
 सौठः । वि० चामो । सशिष्यो ।
 सद्यतेष्य । षडमर्षे । ऋः । स
 द्विपहोरोद्वर्षे ॥
 सौठा । वि० तितिक्षासंयुक्ते । सचित
 रि । शक्ते । सद्यते । षडमर्षे ।
 यदुल्लघावितितृष् ॥
 सौत्कष्टः । वि० उत्कष्टायुक्ते ।
 उत्के । उन्नानसि ॥
 सौत्यासः । पुं० सद्यद्वृत्तम् । या
 ष्चुरितके । श्यादाश्चुरितकंश-
 सः सौत्यासपृथ्वरः ॥ उत्या
 सभम् । असुचोपथे । असुगति
 दीप्यादानेपुषा । वञ् । उत्सञ्चि
 तः सौत्यासः । उत्यासेनाधिक्ये
 नघेपथे नयासहितः सौत्यासः ॥
 न० सौप्र० ठमे । प्रियशक्त्ये ॥

सौपकरण :

सौटकाः । पुं० पिण्डप्रदातारं पुरुष
 मारग्वद्वयमपुरुषान्तेषु ॥ यथा ।
 पिण्डदात्सप्तपुरुषाः सपिण्डाः क
 धिताः प्रिये । सौटकाद्वयमान्ताः
 स्युस्ततः क्षिप्रमोचजाहति ॥
 सौटवः । वि० उद्वेगनसद्यवत्मानि
 वृत्तियुक्ते । लाभसमेत-पु० भाषा ॥
 सौटदरः । पुं० सट्टादरे ॥ सद्य
 दरेष्ववत्तै । विपसज्जन्त्येति सः
 । सद्यसमानमुदरं यच्छेतिवत् ॥ क
 मात्तृगीयस्थानि ॥
 सौटरा । स्त्री० सट्टादरावामिन्या
 म् । टाप् ॥
 सौटव्यः । पुं० समानोद्वे । सग
 र्भ्ये । सद्ये । समाने उदरेष्वयि
 तः स्थितः । सौटराथः । वि
 भाषोदरे । इतिसमानस्यसः ॥
 सौनवः । पुं० जगुनि ॥ पु० य०
 र० सो ॥
 सौन्मादः । वि० उग्मादिस्थी । सौन्मा
 देः सट्टाग्मादेनवत्तै । विपसज्ज
 नद्य ॥
 सौपकरणः । वि० उपकरणे नसद्य
 वत्मानि । उपकरणविशिष्टे ॥
 सौपकारः । वि० उपकारविशिष्टे ॥
 सौपधम् । वि० सञ्चयदानादौ ॥
 सौपपदा । स्त्री० यन्मध्यावनिशेये ।
 यथा । सितान्ये द्वे द्वितीयावचा
 श्रिनेद्वयोतथा । चतुर्वादादयो

सीमानन्

साधिएताःसीपपदा : स्मृता : ॥

इति ॥

सीपपदा : । पुं० राहुयस्य० इन्द्री ॥

राहुयस्यपूषधि ॥ राहुयस्योत्थि

न्द्रीष० पूषधिष ॥ सीपपदापर

तौदाधिव्यमरः । राहुयस्यवायव

पक्षमीभूतपक्ष्मपूषधिष । उपर

रुः । सङ्घटपप्रवेनराहुया० इति

सीपपदा : । तिनसदितोतिसमासः

। धीपसज्जन्मक्षोतिसपृक्षसः ॥

धि० आपगतते ॥

सीपपदा' । धि० तिरस्कारसहिते ॥

सीपवासः । धि० उपवासविधिष्ठे ॥

सीपाथः । पुं० चण्डालेनपुण्यस्थां

नितेऽन्यजविशेषे । भङ्गोतिप्रसि

धे ॥ भारणोपितापरधि० राजा

देशियमारथम्० तेनास्यवृत्तिः ।

धया । चण्डालेनसुसुतापाकीमूल

व्यसनवृत्तिमान् । पुण्यलांजायते

पापः सदासक्यनगर्हितः ॥ इ

तिमनुः ॥

सीपाधिः । ति० उपधिद्युक्ते ॥

प्रतिवाभेष्टादिनादानादौ ॥

सीपानम् । न० पापार्थाद्विरचिते०

सौधाद्यारोहणे । आरिःहणे ।

पैडो० इ० भा० प्र० । सद्यद्य

मानउपरिधानागमममनेन । आ

रोहणवृत्तिसीपान'पैडोइतिसमाह्वय

। सीपानेवाऽऽवृत्तितैमि० अथि

सीमधारा

स्वधिरौडिथीतिवन्दरत्नापलो ॥

सीमाध्वनः । पुं० शिभाध्वने ॥

सीमः । पुं० शिथि ॥ उभयोसहितः

तः । विमदौधितौ । चन्द्रे ॥

सीमेऽमावास्यायामरुषोदयमारथ

स्वान्कालपर्यन्तमौनोभूत्वान्ना-

नात्नोऽसृज्जदोनफलम्भवतीत्या

एत्यासः । सिधौधालोवाहुर्वापि

यदिसीमदिभिभवेत् । शिसृज्जफ

लंदद्यात्स्नानंयन्मौनिनाहृतमि-

ति ॥ अमुत्सौति० सीमः ।

पुप्रसवेयर्थीयाः । अतिस्तुह

सधृञ्चिच्चुभायाथापदिवलिनीभ्यो

मङ्गितिमन् ॥ पानरे ॥ कुषेरे ॥

पितृदेवि । यने । समोरथे ॥ व

सुप्रभेदे । नीलवसो ॥ कर्पूरे ॥

सीमवतीधधी ॥ सीमवतारसे ।

सीमवतासाधवकीयागि ॥ दिव्यी

प्रथ्याम् ॥ अमृते ॥ पर्वतविशि

धे ॥ न० नीरे । अक्षि ॥ आधि

धि ॥ स्वर्गे ॥

सीमगभः । पुं० विथौ ॥ सीमो

गभोऽग्र ॥

सीमजः । पुं० धृषि ॥ न० दुग्धे

॥ वि० चन्द्रकी । सीमाकालः

। अनी० । उ० ॥

सीमतोर्धम् । न० प्रभासतोर्वे ॥

सीमधारा । स्त्री० देवपथे । नभः

सरिति ।

सोमवाची

सोमा । पुं० चन्द्रे । इन्दो । अमृतं सौति । घृणसधने । नामन्सोमन्सोमद्विष्टनेनदृग्पाद्यानिपातितः सोमानात् ।

सोमपः । पुं० सोमपीतिनियामेषी तसोमलतारसे । सोमंपिषाति । पापाने । आतानुपेतिषः ।

सोमपत्रः । पुं० उलपे । कोमलतपे ।

सोमनाः । पुं० सोमपे । वज्रोसोमलतारसवानकर्त्तरि । सोमंपिषाति । पा० क्विप् । नृगोः पुर्वेषु० ब्राह्मणानांपितृषु ।

सोमपीती । पुं० यागेपीतसोमरसे । सोमपि । सोमप्यपीताम् । सोमपीतामस्यास्ति । इनिः ।

सोमपीथः । पुं० सोमपागे ।

सोमपशुः । पुं० कृशुदे ॥ सोमो वशु रश्च । सूर्यवधयोः । यथा । स्रवाणिसूर्याण्यश्वीसधीपाः । सूर्येन्दुजो । सूर्यशशाङ्कशीशः । आदिशशुजो रविचन्द्रभीमा । वृषार्कनीचन्द्रजगर्गवीर्षति । ध्योतिशब्दम् ॥

सोमभूः । पुं० वृधदहि ॥ जिनराजभेदे ॥ वि० सोमवंशीश्वे ॥ सोमोव्यति । भू० क्विप् ॥

सोमपागः । पुं० सोमलतारसपापापधेषादिभ्यश्चविभेषि ॥

सोमशोधो । पुं० सोमपागवर्त्तरि ।

सोमलता

सोमशोनि । न० चन्दनविशेषः । यथा । सुगीतर्त्तचन्दनयत्तेजपणिकसुच्यते । उभौतुयद्यपयोदौसोमशोनिः शिलोद्वयमितिषब्दचन्द्रिकाः ।

सोमराजः । पुं० चन्द्रे । द्विजराजो सोमराजः । पुं० चन्द्रे । द्विजराजो सोमराजः । टच् ॥

सोमराजिका । स्त्री० सोमराजिनि । बाबुच्याम् ॥

सोमराजौ । पुं० सोमविशेषः । तत्पर्याया यथा । अश्वजुजः सोमराजौसुवर्णोसोमशशिका । कालमेपीकृष्णकलावागुणीपूतिफल्गुभीति । सोमराज० इ० इ० कुचं० इ० च० गौ० दे० भा० ॥ सोमद्रव । सोमिनवा० राजति । राज० । उपमानइतिशामुष्यलाताभितिशायिनिः ॥

सोमराजौ । स्त्री० सोमलतायाम् । बागुज्याम् । सोमराजिनि । गायत्रोद्वन्दोभेदे । यकारइवेनप्रकृताइवतिः । भवेत्सोमराजोतथागङ्खनारीद्वियासोमराजोष्वपिलच्छन्नचणम् । यथा । इरेसोमराजोसमःसैयश्रीः । अगम्पाण्ड्याच्छिगच्छन्वकारम् । ङीप् ।

सोमनता । स्त्री० खनःस्त्राप्रसिद्धायां कतायाम् । तस्याः पर्यायाशुखादयद्यत् सोमपञ्जीसोमलतासोमाशोरोद्विजप्रिया । सोमपञ्जेति-

सोमवधो

दोषतोऽटु स्तिन्नारसायनौति ॥
अपिच । सोमवधोमहागुह्यायज्ञ
योऽपानुर्गता । सोमार्हागुह्यवधो
ययज्ञाखीर्दिषप्रिया । सोमवीरा
वसोमाययज्ञाङ्गाकद्रसङ्ख्यया ।
सोमवज्रीकटुः शौतामधुरापित्त
दाहहृत् ॥ दृष्याविजोपयमभौ
पावनोयज्ञसाधनीतिरा० नि० कटुः
॥ ब्राह्मोपधौ ॥

सोमवधिका । स्त्री० गुडूच्यां । सोम
वध्याम् ॥

सोमवधः । पुं० बुधिरिरे सजात
यधौ । चन्द्रवंशः । सोमवधंशः ॥

सोमवल्गः । पुं० धमणकटुफलै ।
खदिरै । रोठाकरधौ ॥ धरधौ ॥

सोमवधयस्कोवल्गलमस्य ॥
सोमवल्गलः । पुं० कदरे । श्वेत
खदिरै ॥ सोमवधयस्कोलमस्य ॥

सोमवधरी । स्त्री० ब्राह्म्याः सोमवधौ ॥
सोमवधपत्नी ॥ सोमजतायाम् ॥

सोमवधिका । स्त्री० सोमराजिनि ॥
सोमवधजो । स्त्री० स्वार्थे कन् ॥

सोमवधो । स्त्री० वत्सादय्याम् । छि
न्नहृदायाम् । गुडूच्याम् ॥ सोम
वधजो ॥ यागुध्याम् । सोमजता
याम् ॥ सोमवधोषिदे।पत्नीकटु
स्तिन्नारसायनो ॥ पातालगरुडूया
म् । माह्व्याम् । सुदयना
याम् ॥

सोमवधो । स्त्री० वत्सादय्याम् । छि
न्नहृदायाम् । गुडूच्याम् ॥ सोम
वधजो ॥ यागुध्याम् । सोमजता
याम् ॥ सोमवधोषिदे।पत्नीकटु
स्तिन्नारसायनो ॥ पातालगरुडूया
म् । माह्व्याम् । सुदयना
याम् ॥

सोमसिधान्तौ

सोमवारः । पुं० सोमवधमेवम्यदिने ॥
सोमविक्रयी । पुं० सोमलतारसनि
कृत्यकशरि ॥

सोमवधः । पुं० कटुफलवधे ॥ श्वे
तखदिरै ॥

सोमवधका । स्त्री० शशाङ्कल्य्याम्
॥ चन्द्रखण्डविषिष्टायाम् ॥

सोमवधजम् । न० कपूर्णे ॥
सोमवधः । भूस्त्रि० पितृगणान्तरे ॥

विराट् सुताः सोमवधः साध्या
नापितरः स्मृताः ॥

सोमवधगः । पुं० नक्षत्राण्यस्त्राश्व
त्यवधे ॥ सोमोऽन्वत्सवतीति ।
युषः ॥

सोमसारः । पुं० खदिरै ॥
सोमसिधान्तः । पुं० भौदधविशेषे ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सोमसिद्धान्तौ । पुं० सोमसिद्धा
न्वत्तरि । कापालिके ॥ तस्यखण्ड
पादिकंयया । नरास्थिमालाकृत
चारुमूषणः श्मशानघातीनृक्षपा
लभोजनः । पश्यामिथीयाश्चनश
दुधदधनि।गनन्निधो।भिन्नमभिन्न
सोश्वरान् ॥ अपिच । मस्तिष्कात्त
वसाऽभिषारितमशामांसोऽतुर्धुं
हतां । वज्रीकृष्णकपालनिर्मितसु
रापाशेननः पारणाः सद्यः क्त
त्तकठोरकण्डविगलन्कीलाधभारी।
घणैरर्धोऽनः पुरुषोपहारवर्जिभि
देधोमहाभैरवद्वति ॥

सौध :

द्विप्रकृतिभावाद्द्विसौपात्रीपीन
भवतः । यद्वा । सुदामाभवतः
सुदामाप्रद्विषाएकदिक् । पृष
वदण्प्रकृतिभावौ । स्फटिकादिम
यपर्वतप्रान्तभवाश्चिद्युदतिस्तु
टाभवतीत्यर्थात् ॥ सुदामाभाला
। तत्रभववावा । सौदामनी । माया
कारिण्यः । तस्मिन्निधि ॥ अपस
रः प्रमेदे ॥ देवनिधिषु ॥ इत्यन
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशिष्टे ॥
अपाहकाख्यायनः । ऊटयाकन्य
यावापिपञ्चुः । पितृगृहेयवा । भ
र्तुः सखाशात्पित्रीर्बालव्यंसौदा
यिकं स्मृतम् ॥ सौदायिकं धनं प्रा
प्यस्त्रीणां स्त्रातन्व्यमिष्यते । यस्मा
त्तदादन्तर्गम्यार्थं तैर्दत्तं तत्प्रणी
वनम् ॥ सौदायिके तदास्त्रीणां स्त्रा
तन्व्यां परिक्रीर्षितम् । विक्रयेषु य
दाभिसदयेष्टं स्त्रावरण्यपीति । सु
दायेभ्यः । पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिस्यो जव्यंसौदायिकम् । भान्तर्ग
मम् ॥ पनोष्ठपम् ॥ इतिदायता
त्त्वम् ॥

सौदातः । पुं० वृक्षाकुर्वंश्रीवपयी
ध्याधिपतौ । कृष्णपवादे । मि
पददि ॥

सौधः । पुं० न० राससदने । सुधा
विषाऽप्यास्ति । ज्योत्स्नादिष्याद

सौपर्णयो

य् ॥ सुधयाऽवल्लिप्तं वा ॥ रौखे
॥ वि० सुधासम्बन्धिनि ॥ पुं० दु
ग्धपापाये ॥

सौधभूषणम् । न० कटशकं रायाम्
। चूना० दू० भावाप्र० ।

सौनः । वि० सूनायांभावे ।
सौनन्द्रम् । न० बलभद्रसुसखि ॥
सौनन्दो । पुं० बलदेवे ॥ सौनन्दम
स्यास्ति । इति ॥

सौनिकः । पुं० वधस्यानाधिकारि
णि ॥ वैतंसिके । नांसिके । शा
कुनिके ॥ सून्याचरति । ठक् ॥

सौनिको । स्त्री० दीवचौवेष्ट्याम् ॥
सौन्दर्यम् । न० सुन्दरतायाम् ॥ त
ल्लचणयवा । अङ्गप्रलङ्गणानां यः
सन्निवेशिायथोचितम् । सुश्चिदसन्धि
बन्धयत्तत्सौन्दर्यं सुदाङ्गतनिष्ठु
ल्लज्वलनीचमधि ॥ सुन्दरस्यभाषः
। प्यञ् ॥

सौपर्णम् । न० मरकते । शुष्क्या
म् ॥ गारुत्सतास्त्रे ॥ वि० सुप
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णा । स्त्री० पातालगरुडीयता
याम् ॥

सौपर्णयः । पुं० गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णावाचपञ्चम् । स्त्रीभ्यो
ठक् ॥

सौपर्णयो । स्त्री० सुपर्णाः प्रथ्याम्
॥ सुपर्णापपर्णो । स्त्रीभ्यो

सौभाग्यम्

सौभाग्यम्

क् । टिट्ठाण्वितिडीपं ॥

सौष्टिकम् । न० राषिमारथे । रावि

युधे ॥ महाभारतखण्डविशेषे ॥

त्रि० सुप्रसम्बन्धिनि ॥

सौभम् । न० खसखारिपुरे ॥ हरि
चन्द्रपुरे ॥

सौभगम् । न० सुभगम् ॥

सौभद्रः । पुं० सुभद्रातनयेऽभिमान्यौ

॥ सुभद्रायाथपत्न्यम् । अहहाभ्यो

नदीमानुषोभ्यद्रुत्तम् ॥ सङ्घा

मविशेषे ॥ सुभद्राप्रदोजनसख्ये ।

सङ्घान्निप्रयोगनयेऽष्टम्यद्रुत्तम्

यन्त्रविशेषे ॥ सुभद्रामधिकृत्यक

तारान्यः । अधिकृत्यकनेयुः

द्रुत्तम् ॥ त्रि० सुभद्रासम्बन्धि

नि ॥

सौभद्रेयः । पुं० अभिमन्त्रौ ॥ सुभ

द्रायाथपत्न्यम् । स्त्रीभ्योऽटक् ॥

विभौतकहङ्के ॥

सौभरम् । न० सामविशेषे ॥

सौभरिः । पु० सुराथप्रसिद्धेपरम

दसि । मुनिविशेषे ।

सौभागिनियः । पुं० सुभगासुभे

सुभगायाथपत्न्यम् । अष्टम्यद्रुत्तम्

नामिनङ्कितटक् । द्रुत्तदिशय

। दृग्गोष्ठभयपददृष्टिः ॥

सौभागिनीः । स्त्री० सुभगाभिर्भुक्तौ

सौभाग्यम् । न० विष्कम्भदात्तगत

योगविशेषे ॥ शब्दात्पलजयथा ।

सौभाग्यन्यासुभगेऽमनुष्ये आश्वी

जनानां धनवान् गुणज्ञः । उदार

चित्तो बलवान् विवेकी महाभिमानो

प्रियभाषणश्चेति । सिन्दूरः ॥ टङ्क

णे ॥ सुभगत्वे ॥ तद्वचनं यथा ।

अल्पनिद्रोऽल्पभुक्त्वाग्नीमितभाष्य

नसूचक इति । सुभगस्य कर्मभावात्वा

। व्यञ् । दृग्गसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य चि

त्त्वभयपददृष्टिः ॥ तत्रविशेषे ॥

सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यव्यवहारी ॥

यः सामान्यं सुभगत्वं सिद्धे नृ

पान् ससर्वं स्वयदेत्परोक्षम् । प्रा

प्नोतिदोषान्ततोऽप्यनेकान् परस्व

योऽदोषकषांकरोति ॥

सौभाग्यचिन्तामणिः । पुं० सारकौ

सुशुक्तधौषधविशेषे ॥

सौभाग्यशुद्धी । स्त्री० पाकविशेषे । य

था । नागरस्य पलान्यष्टौ हत दीपञ्च

तत्समम् । चौरद्विप्रस्यसंयुक्तं च

खड्ग्याद्वैशतं पलम् । पचेन्मृगनि

नासम्यक् यथापाको भवेत्तदा ।

अथैदं दद्यात्पिनातस्यश्चोपस्य चप

लोन्मिदम् ॥ भक्षयेद्वाशयत्याशुमि

रशूलसुमारुतम् । सूर्यावर्षे ॥

नुक्तस्य मन्यास्यस्यगलयधम् ॥ व

लयणं करं हृद्यं बलोपहितनाशन

म् । यः स चातप्रशन्नः सौभाग्यकर

नुत्सममिति पाकावली ॥

सौभाषम् । न० सुभातृणांभावे ॥ यु

सौध :

त्रितिप्रकृतिभावाट्टिकोपाधोपीन
भवतः । यद्वा । सुदाभापर्वतः
सुदाक्षाप्रद्विषाएकदिक् । पूर्व
वदण् प्रकृतिभाषौ । स्फटिकादिम
यपर्यंतप्रान्तभवाश्चिद्युदतिस्फु
टाभवतीछर्घात् ॥ सुदाभाभाला
। तपभवावा । सौदामनी । साली
क्षारिच्छर्घः । तडिद्विशेषे ॥ अष्ट
रः प्रभेदे । देवनिशेषे । वृष्यज
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशेषे ।
अपाहकाव्यायनः । कठयाकन्द
यावापिपण्युः पितृगृहेयवा । भ
र्त्तुः सखाभात्पिभीर्बालव्यंसौदा
यिकं स्मृतम् ॥ सौदायिकधनं प्रा
प्यज्जोषांस्वातन्त्र्यमिष्यते । यस्मा
त्तदानीन्तनंस्वार्थं तैर्दत्तं तत्प्रणी
यनम् ॥ सौदायिके सदाज्जीवांस्वा
तन्त्र्यां परिक्रीर्षितम् । विक्रये चैव
दाने च यद्विष्टं स्वावरेष्यपीति । सु
दायिभ्यः पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिभ्यो लब्धं सौदायिकम् । आन्तर्ग
म्यम् । धनैश्च, वंम् । इतिदायत
त्त्वम् ॥

सौदासः । पुं० ब्रह्माकुर्वन्धीयन्नयो
ध्याधिपती । कलापपादे । मि
पसष्टे ॥

सौधः । पुं० न० राजसदने । सुधा
विषाऽख्याति । ज्योत्स्नादिच्वादि

सौपर्णयो

य् ॥ सुधयाऽवलिप्तं वा । रौप्ये
॥ वि० सुधासम्बन्धिनि ॥ पुं० दु
ग्धपायाणे ॥

सौधभूषणम् । न० कटशकं रायाम्
। जूना० पू० भावाप्र० ।

सौनः । वि० सूनायांभावे ।
सौनन्द्रम् । न० बलभद्रमुसले ॥
सौनन्दो । पुं० बलदेवे ॥ सौमंदम
स्यास्ति । इतिः ॥

सौनिकः । पुं० बधस्थानाधिकारि
णि ॥ वैतंसिके । मांसिके ॥ शा
कुनिके ॥ सूनयापरति । ठक् ।
मीनिको । स्त्री० दीक्षणीवेष्ट्याम् ॥
सौन्दर्यम् । न० सुंदरतायाम् ॥ त
ल्लचणं यथा । अहप्रब्रह्मकानांयः
सन्निवेशायथोचितम् । सुश्रुहसन्धि
बन्धं यत्तत्सौन्दर्यं सुदाहृतमिष्टु
लज्जलनीलमखि । सुन्दरस्यभाषः
। ध्यञ् ॥

सौपर्णम् । न० सरकते ॥ सुपर्णा
म् ॥ गारुत्मानस्य ॥ वि० सुप
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णी । स्त्री० पातालगहडीपला
याम् ॥

सौपर्ण्येयः । पुं० गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णायाश्चपथ्यम् । स्त्रीभ्यो
ठक् ॥

सौपर्ण्यो । स्त्री० सुपर्णाः । ध्याम्
॥ सुपर्णापपथ्यं स्त्री । स्त्रीभ्योठ

सौभाग्यम्

क. । टिट्टाणजितिडोपे ॥
 सौष्टिकम् । न० राधिमारेणे । राति
 युधे ॥ महाभारतकपवै विशिषे ॥
 वि० सुप्रसम्बन्धिनि ॥
 सौभम् । न० खसहारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभद्रासुभे ॥
 सौभद्रः । पु० सुभद्रातनयेऽभिमन्वी
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्नम् । अश्वत्थो
 नदीमानुषोभ्यदृत्त्वण् ॥ सङ्घा
 मविशेषे ॥ सुभद्रोप्रयोजनसम्भ ।
 सङ्घामेप्रयोजनयेदृष्ट्वात्त्वण्
 यत्नविशेषे ॥ सुभद्रामधिकृत्य
 नैयत्यः । अधिकृत्यैवैश्वर्ये
 दृत्त्वण् ॥ वि० सुभद्रासम्बन्धि
 नि ॥
 सौभद्रेष । पु० अभिमन्वी ॥ सुभ
 द्रायाश्चपत्नम् । स्त्रीभ्योऽठक् ॥
 विभोतकठक् ॥
 सौभरम् । न० सामविशेषे ॥
 सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धेपरम
 हसे । सुनिविशेषे ।
 सौभागिनिय । पु० सुभद्रासुभे
 सुभगायाश्चपत्नम् । सुभद्रासुभे
 नामिनडितिकम् । इनडोदेशे
 । इन्द्रगेषुभयपददृक् ॥
 सौभागिनीयो । स्त्री० सुभद्रासुभेयोनी
 सौभाग्यम् । न० विष्णुभद्रान्तर्गत
 योगविशेषे ॥ तज्जगतकलयथा ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यवन्मासुभगीसनुष्य श्राव्यो
 जनानां धनवाननुष्यज्ञः । उदार
 धितीवलवानुविद्विक्तीमहाभिमानी
 प्रियभाषणश्चेति ॥ सिन्दूरे ॥ टक्
 षे ॥ सुभगत्वे । तज्जगतकलयथा ।
 अल्पनिद्रोऽल्पभुवान्मोहितभाष्य
 नसूयकव्रति । सुभयस्यकार्यभावीया
 । ष्यञ् । इन्द्रगसिन्धुन्पूर्वपददृक्
 लुभयपददृक् ॥ व्रतविशेषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० वाङ्मयवैती ॥
 य । सार्धजन्यसुभगत्वमिच्छेद्गु
 षान्ससर्वाश्चदेत्परोक्षम् । प्रा
 प्रीतिदोषानसतोव्यनेकान्परस्य
 वोदोपकथांकराति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणिः । पु० सारकी
 सुयुक्तौषधविशेषे ॥
 सौभाग्यशुद्धो । स्त्री० पाकविशेषे । य
 था । नागरकपलान्द्यष्टीहृत देवस्य
 तत्सतम् । चौरधिप्रस्यसंयुक्त ख
 यदशार्द्धमत्पत्नम् । पश्चिम्भूमि
 नासम्बन्धयथापाकीमवेत्तदा ।
 पृष्णदयात्त्रिजातस्त्रीयोपक्षप
 लोन्मितम् ॥ भद्रवेद्वाशयत्वाऽशुशि
 रश्शूलसमाकृतम् । सूर्यावर्षे इ
 सुस्तम्भान्दक्षिणयत्नम् ॥ व
 लयवर्षश्चरदृष्यं बलीपक्षितनाशक
 ज् । अमरातप्रशसनसौभाग्यकर
 मुत्तममितिपाकावली ॥
 सौभाग्यम् । न० सुभातृणांभावे ॥ यु

सौध :

मितिप्रकृतिभाषाद्विज्ञानाद्योपीन
भवतः । यथा । सुदामापर्वतः
सुदान्नाद्यद्विष्णुएकदिक् । पूर्व
वदण्प्रकृतिभाषौ । स्फटिकादिम
यपर्यंतप्रान्तमवाहिविद्युदतिस्फु
टाभयतोद्यघातः । सुदासाभाला
। तत्रभवावा । सौदामनी । माषा
यारेण्यः । तच्छिञ्जिषे ॥ अपस
रः प्रमेदे । देवनिशिषे । इत्यज
यः ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीधनविशिषे ।
चपाइकात्यायनः । कठयाकन्य
यावापिपत्तुः । पितृगृहेयवा । भ
र्तुः । सखायात्पितृर्बालम्सौदा
यिकं स्मृतम् । सौदायिकं धनं प्रा
प्यस्त्रीषांस्वातन्त्र्यमिष्यते । यस्या
त्तदान्दंशंस्वार्थं तैर्दत्तं तत्प्रकी
र्षनम् । सौदायिके सदास्त्रीषांस्वा
तन्त्र्यं परिकीर्तितम् । विक्रयेचैव
दायिषयघट्टं स्त्रावरेष्यपीति । सु
दायिभ्यः । पितृमातृभर्तृकुलसम्ब
न्धिभ्यांलब्धं सौदायिकम् । भान्दं
स्रद् । धनैष्ठ्यम् । इतिदायत
त्वम् ।

सौदातः । पुं० । वृद्ध्याकुर्वन्धीयञ्यया
ध्याधिपतौ । कृष्णपपादे । मि
पसहे ।

सौधः । पुं० । न० । राजसदने । सुधा
लेपाऽस्मात् । ज्योत्स्नादिस्वाद

सौपर्ण्यौ

ण् । सुधयाऽवलिप्तं वा । रौप्ये
। वि० सुधासम्बन्धिनि । पुं० । दु
ग्धपापाणे ।

सौधभूषणम् । न० कटयकं रायाम्
। जूना० । इ० भाषाप्र० ।

सौनः । वि० सूनायांभावे ।

सौनन्द्रम् । न० । बलभद्रसुसले ॥

सौनन्दी । पुं० । बलदेवे । सौनन्दम
स्मात् । इतिः ।

सौनिकः । पुं० । वधस्थानाधिकारि
षि । वैतसिके । मांसिके । शा
कुनिके ॥ सूनयाचरति । ठक् ।

सौनिको । स्त्री० । दीर्घशौयेष्ट्याम् ॥

सौन्दर्यम् । न० । सुन्दरतायाम् ॥ त
ल्लक्षणं यथा । चन्द्रप्रखण्डकानांयः
सन्निवेशिायशोचितम् । सुब्रह्मसन्धि
बन्धं यत्तत्सौन्दर्यं सुदाहृतमिच्छु
लज्जलनीलमणिः । सुन्दरस्यभाषः
। ध्यञ् ।

सौपर्णम् । न० । मरकते ॥ शुशुब्ध्या
म् ॥ गारुत्मतास्त्रे ॥ वि० सुव
र्णसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णी । स्त्री० । पातालगरुडीयता
याम् ॥

सौपर्ण्यः । पुं० । गरुत्मति । गरुडे
॥ सुपर्णायापपद्यम् । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्ट्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्ट्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्ट्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौपर्ण्यो । स्त्री० । सुपर्णाः । इष्ट्याम्
॥ सुपर्णापपद्यं स्त्री । स्त्रीभ्यो
ठक् ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यम्

क् । टिट्टाषाञ्जित्ठीपे ॥
 सौष्टिकम् । न० राविमारणे । रावि
 युधे ॥ महाभारतस्य षष्ठं विशिषे ॥
 वि० सुप्रसम्भानि ॥
 सौभम् । न० खसञ्चारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥

सौभगम् । न० सुभेगच्छे ॥

सौभद्र । पु० सुभद्रातनयेऽभिसन्धी
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्नम् । अश्वदाभ्यो
 नदीमानुषोभ्यश्च ॥ सङ्घ्या
 मविशिषे ॥ सुभद्राप्रयोजनस्य ।
 सङ्घ्यामेप्रयोजनयेऽदृष्ट्यश्च
 यत्नविशिषे ॥ सुभद्रामधिकृत्य
 तैः यत्नः । अधिकृत्यतेऽयम्
 दृष्ट्यश्च ॥ वि० सुभेद्रासम्भानि
 नि ॥

सौभद्रेय । पु० अभिसन्धी ॥ सुभ
 द्रायाश्चपत्नम् । स्त्रीभ्योऽटक् ॥
 विभीतकश्च ॥

सौभरम् । न० सामविशिषे ॥

सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धिपरम
 हसे । मुनिविशिषे ॥

सौभागिनेय । पु० सुभेगच्छे
 सुभगायाश्चपत्नम् । स्त्रीभ्योऽटक्
 नामिनङित्ठक् । इन्द्रोदियस्य
 । इन्द्रोदियस्य भयपददृष्टिः ॥

सौभागिनीयौ । स्त्री० सुभेगच्छेऽभिसन्धी

सौभाग्यम् । न० विष्णुभादान्तगत
 योगविशिषे ॥ तत्रात्पत्नयथा ।

सौभाग्यजन्मासुभगेऽसुख्ये ज्ञाघ्यौ
 जनानाधनवान् गुणज्ञः । उदार
 चित्तोवलवान् विवेकीमहाभिमानो
 प्रियभाषणश्चेति ॥ सिन्दूरे ॥ टक्
 षे ॥ सुभगत्वे ॥ तद्वचनं यथा ।
 अक्षयिद्रोऽल्पभुक्त्वाऽमीमितभाष्य
 नसूयकश्चेति ॥ सुभगस्य कर्मभावेवा
 । प्यञ् । इङ्गसिन्धुत्वे पूर्वपदस्य चि
 त्तुभयपददृष्टिः ॥ तत्रविशिषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यभ्यर्हती ॥
 य सावर्जन्यं सुभगत्त्वमिच्छेत्
 एतान् ससर्वस्यपदेत्परोचम् । प्रा
 प्रोतिदोपानसतीत्यनेकान् परस्य
 येऽदापकथाकरेति ॥

सौभाग्यचिन्तामणिः । पु० सारकी
 सुयुक्तधीषधिविशिषे ॥

सौभाग्यशुद्धी । स्त्री० पाकविशिषे । य
 था । नागरस्यपत्नान्यधीष्ठत दीपश्च
 तत्समम् । चौरदिप्रस्यस युक्त ख
 गडस्यार्हेशतंपलम् । पचिन्मुद्गि
 नासम्यक् यथापाकौ भवेत्तदा ।
 चूर्णं दद्यात्त्रिजातस्यस्योपस्यचप
 त्नाग्निमतम् ॥ भक्षयेत्त्राशयत्वाशुभि
 रऽऽतृप्तमासुगम् । सूर्योवर्षं ह
 नुस्तस्य मन्वास्तम्भगतपदम् ॥ व
 क्षयर्थं करं तस्यं बलीपजितनाशन
 म् । अ मवातप्रशसनं सौभाग्यकर
 सुत्तममितिपाकायली ॥

सौभाजम् । न० सुभातृषाभावे ॥ यु

सौमेरव :

वाटित्वादण् ॥

सौमदत्तिः । पुं० ज्विय विशिषि ।
भूरिश्रपसि ॥ सौमदत्तस्याऽपव्यम्
। भतद्रज् ॥

सौमनसा । स्त्री० जातिपल्याम् ॥

सौमनसायनी । स्त्री० जातिपल्याम्
। मालतीपत्रिकायाम् । जाविषी
० इ० मा० प्र० ॥

सौमनस्यम् । न० शोभनसनीभवे ॥

कुमुमसमूहे ॥ यादृषिपिण्डदाना
नन्तरं ब्राह्मणहस्ते पुण्यदात्मन्वे

सौमनस्ययान् । द्वि० प्रीतिमति ॥

सौमनस्यायनी । स्त्री० मालतीफल
कायाम् ॥ यथा । मालतीपुष्पक
लिकांसौमनस्यायनीविटुरितिविना
खड्गशेषः ॥

सौमिषः । पुं० सोमरससाध्योऽग्नि
ष्टोमादियोगे ॥

सौमिषो । स्त्री० दीक्षणीवैष्टी ॥ इ०
हे० चन्द्रः ॥

सौमितः । पुं० लक्षणे ॥

सौमित्तिः । पुं० रामानुजी । लक्षणे
॥ सुमितायापपद्यन् । वाङ्मादि
च्वादिभ् ॥

सौमी । स्त्री० स्वविशिषे ॥ सीमा
देवताऽस्याः । सीमाङ्क्यण् । ङो
प् । यलोपः ॥

सौमेभिषः । पुं० सिद्धि ॥

सौमेरव । पि० सुमेरसन्वन्विनि ॥

सौम्यत्वम्

सौमेरकम् । न० सुवर्णे ॥

सौम्यः । पुं० सीमात्मजि । वृषे ॥
वत्सरविशिषे ॥ तत्फलं यथा । सु
मिचंक्षेममारोग्यं सुखञ्चनिरुपद्रव

म् । सौम्यदृष्टिर्भवेद्राजासौम्ये

सौम्यं प्रकीर्तितमिति ॥ ४३ ॥

भास्करे ॥ प्रतिधरणीविभे ॥ उ
दुम्बरवृक्षे ॥ भूलखण्डविशिषे ॥

ऊच्छ्रवतविशिषे ॥ न० श्रमशिरो
नक्षत्रे ॥ गौर्यविशिषे ॥ धरमध्ये

सौम्यतीर्थम् ॥ वि० अनुय ॥

साधो ॥ मनोक्ते ॥ सीमद्वेषते

॥ सीमद्वेषसौम्यः । शाखादिभ्यो

यः । ततः प्रज्ञादाण् ॥ सीमा
देवताख्या । सीमाङ्क्यण् ॥ य

हा । सीमद्वेषसौमः । ततश्चतुर्थ
शादित्वात्पठ्यन् ॥

सौम्यकृच्छ्रः । पुं० व्रतविशिषे । य
था । पिण्ड्यान्नाचामतक्राम्बुस

रूपांप्रतिपासरम् । एकैकामुप
वासकृच्छ्रः सौम्योयमुच्यते ॥

सौम्यगुन्दी । स्त्री० शतपल्याम् ॥

सौम्यगुणः । पुं० शमयहे ॥ यथा ।

सौम्येनेनृषकसौराराः पापाः

सौम्यास्तयोपरे । पापयुतीयुधः

सौम्येराहकित्तुपापदो ॥

सौम्यतः । स्त्री० प्रियदर्शनताया

म् ॥

सौम्यत्वम् । न० सौमनस्ये ॥ स

सौरज :

बैशाखादियै पिखे ॥ प्रतिविद्धा
विन्तने ॥

सौम्यघातु : । पुं० शर्फे । अं प्राणि ॥
सौम्यघु : । न० अनुषङ्गरीरे ॥
सौम्या । स्त्री० अनुषायाम् । मनो
ज्ञायाम् ॥ दुर्गायाम् । गौर्याम्
॥ शालपण्याम् ॥ महाज्योतिष्प
त्याम् ॥ शुद्धायाम् ॥ उत्तरदि
शि ॥ ब्राह्मणशाम् ॥ मन्त्रिकायाम्
॥ रुद्रजटायाम् ॥ शय्याम् ॥ म
हेन्द्रशरण्याम् ॥ मन्त्रिवल्ल्या
म् ॥

सौम्या : । स्त्री० बहुल्ये० मृगशिरः
शिरः । स्यात्सुपसुतारकात् । इण्
व्वलात् ॥

सौम्यायनम् । न० उत्तरायणे ॥
सौरः । पुं० शनैश्चरे ॥ मासविशेषे
। सूर्यैकराशिभोगावधिज्ञेमासे ॥
यथा । आदित्यराशिभोगेनसौरा
मासः प्रकीर्तितइति । एकस्या
त्सङ्गमादासङ्गान्तिः सौराभिधी
यतइतिच ॥ दिनविशेषे ॥ यथं
विशेषे ॥ तुम्बुसुतये ॥ पि० सु
र्यसम्बन्धिनि ॥ न० उग्रपूराण
विशेषे ॥ पि० सूर्याशक्तौ ॥ सु
र्यंश्राक्तंश्यायम् । तथ्यंदिमिच्छ
य् ॥

सौरज . । पुं० तुम्बुसुतये ॥ फलवि
शेषे ॥ पि० सौरजाते ॥

सौरमास :

सौरदिनम् । न० सौरदिपत्ते ॥
सौररक्तम् । न० व्रतविशेषे ॥ यथा ।
इन्द्रयुक्ते चार्फदिनेसौररक्तसमाच
रेत् ॥ आत्वात्सर्वसमभ्यर्च्यनौरो
गोभङ्गुजीपति ॥ आत्मभोगिगुण
ध्यायंयदासंतिष्ठतेरविः । सौर
रक्तं विलानीयान्नक्तञ्चनिशिभिज
नमितिनारसि हे इष्ट अध्यायः ॥
सौरभम् । न० कुङ्कुमे ॥ वीले ॥ सु
गन्धितायाम् ॥ विषमवृत्तान्तरे ॥
पथमुद्गतासदृश्यमेवपदमिद्वतीय
मन्वथा । जायतेरनभगैर्घृतं
कथयति।सौरभमिदंतदोदृश्यम् ॥ य
था । परिभूतं फलजयतपचपनधिर
तग धविभमा । कश्चिद्भ्रष्टरतोश्च
इरेसुखपद्मसौरभकथातराद्गुता ॥
सौरभियः । पुं० उषि ॥ सुरभ्याचपथ
म् । स्त्रीभ्योऽङ् ॥
सौरभेयी । स्त्री० भाष्य्याम् । गधि ।
उत्तायाम् ॥ सुरभ्योः स्युपत्त्व-
म् । टङ् । डीप् ॥
सौरभ्यम् । न० मनोज्ञत्वे ॥ सौग
न्द्ये । सुगन्धितायाम् ॥ गुणगौर
वे ॥ पुं० कुपिरे ॥
सौरमासः । पुं० सूर्यैकराशिभोगा
वधिज्ञेमासे ॥ यथा । एकराशौर
विचारत्कालमासः समास्तरः ।
अथप्रश्निः सौरमासैरयनं परि
कीर्तितम् ॥

सौराष्ट्रकः

सौरसभम्

सौरसम्बाह्वरः । पुं० । सूर्यं कृत्वा दश
राशिभोगार्थं चक्रात् । यथा ।
सौरसं वत्सरखानो सामेनशशिजेन
तु । एकादशातिरिच्यते दिनानि
भृशुनन्दन ॥

सौरसेनः । पुं० । देवविश्वेदे ॥ य-
था । मागधा इक्ष्वाकुरुतुस्वित्प
शिमयः शिवे । सौरसेनाभिधादे
यः सूर्यवंशप्रकाशकः ।

सौरसेयः । पुं० । कार्तिकेये । स्कंदे
॥ सुरसायापपत्न्ये ॥

सौरसंभारः । वि० । गङ्गासम्भानि ॥
सुरसिम्भोरयम् । अण् । ऋग-
सिन्धुकोपूर्यपदलक्षित्त्वं भयपद-
कविः ॥

सौरसष्टः । पुं० । देवविश्वेदे ॥ क्रीडाक
यात्पण्डित्यंतीर्थसमुद्रप्रान्तनोषर
म् । विह्वलाजात्कीर्तिदेविदशयो
वनदेशकः । सौरसष्टदेशदेविमिस
स्यात्तुर्नराभिधः ॥ शुन्दुबकी
॥ न० । कार्तिके ॥

सौराष्ट्रकम् । न० । पञ्चविंशति ॥
सौराष्ट्रसूक्तिका । स्त्री० । कात्यायम् ।
तुर्वयाम् । फट् । तुरी० । इ० । भा०
प्र० ।

सौराष्ट्र । स्त्री० । तुर्वयाम् ॥
सौराष्ट्रकः । पुं० । शिवप्रसंदि । सौ-
मन्त्कारः सद्रिशा० इ० । भा०
प्र० ॥ मू० । राष्ट्रविशेषः स्यात्ससौ

राष्ट्रकच्यते ॥ वि० । सुराष्ट्रजे ।
सुराष्ट्रे देशविशेषः । यथा
त्मादिस्वाट्टकम् ॥

सौराष्ट्री । स्त्री० । सौराष्ट्रसूक्तिका
याम् । सफटिकायागुणाः सर्वेसौ
राष्ट्रापपिकीर्त्तताः ॥ सुराष्ट्रे भ-
वा । अण् । लोप् । सौराष्ट्रीकफ
पितृभोविसर्पव्रथनाशिनो ॥

सौरः । पुं० । शनैश्चरे । शनिग्रहे ॥
सूरस्यार्त्तक्षोपच्यम् । अतश्च ॥
श्रीकृष्णे ॥ सूरामादवेदन्त्यवानपौ
तिसधुमाधवी । सध्वसुदेवस्यपि
ता । तद्वयत्वारः सौरिः कृष्णः ।
सुष्वित्त्वे दिवाहादेराकृतिगणस्वा
दिङ् । अतनवधो ॥ भादिभ्यभता
याम् ॥

सौरिकः । पुं० । स्वर्गं । न० । सुरा
निसिचधने ॥

सौरिकम् । न० । नीलमथी ॥

सौरौ । स्त्री० । रग्नी । सूर्योत्तरणे
॥ सूर्यस्यैवम् । अण् । लोप् । सूर्य-
वर्तिष्ठेति यथापः ॥

सौरः । वि० । सुकीर्ति ॥ सुखेद
म् । अण् ॥

सौरसंज्ञम् । न० । सज्जिकापारे ॥
सुरसंज्ञायापुदम् । सखेदमित्यण् ।
सत्तरः इ० । प्र० । लवर्थ । कृष्णवर्णे ।
अर्धे । नषिके । सुष्ठु वच्यते । व-
चंशीतो । इयादिस्वात्पल्लव ।

सौवीर :

सौधाह :

प्रज्ञाशब्दः ॥

ज्ञातम् । यो धूमैरपिसौवीरमाचार्याः

सौवर्षः । वि० सुवर्षं श्राविकारे ।
कठकादौ च तत्र विद्यारदुष्यते ॥

क्षिप्रद्विचरे । सौवीरन्तु यदुष्यते ॥
कृतमेदिदोपनम् । अदावताप्रय

क्षीतदुष्यते : परिमाणदुष्यत् ॥

द्विस्त्रिगुणानां उषुगस्यते ॥ स्त्रीतौष्ठ

स्त्रीवर्षं मेदिनी । स्त्री० प्रियंगी ॥

ने । सौवीराञ्जने ॥ बदरीकले । म

सौवर्षी । घो० माभ्याव्यम् । सुवर्ष
अपुम्बाम् ॥

हृदरे । यथाहुः । पच्यमानं सुमधुरं
सौवीरं वदं मधुरम् । सौवीरं वदं यो

सौवस्तिकः । पुं० पुरीहिते ॥ वि०
श्रद्धिस्तिति ॥

संभेदनं सुमशकलम् । उं ह्यपि पित्त
दाहाच्च यद्व्यानिवारणमिति ॥

सौविदः । पुं० राज्ञागारे वहीरजा
विज्ञते । सौविदश्च । कञ्कुक्किनि

सुवीरदेशिभश्चम् । तत्र भयदुष्यत् ॥
सौवीरश्चम् । न० सुवीरान्ते । काश्चि

। श्यापथ्ये । वदिः सशरस्तीना
मनः पुरस्त्रीयां प्रेषयापुहमान्तर

क्षे ॥ पुं० बदरश्च ॥

वारणाधराज्ञाज्ञागारे ये वैषधरानि
पुत्रास्तौ वैदिमं ध्रुवाः सौविदजादि

सौवीराञ्जनम् । न० स्त्रीतौष्ठने । सु
रमाह० भा० प्र० ॥ सौवीरश्च तद

शब्दवाच्याः । सुष्ठु धिति । पिदप्राने
। इगु धितिश्च । सुविदएव । प्रज्ञा

ञ्जनश्च ॥ यथा । सौवीराञ्जनमिद
मन्मष्यु योक्तो दिव्यस्तं कनकमन्ता

दित्वात्सार्धेण । यथा । सुविदश्च
तुराः क्षिप्रज्ञातामयं रक्षकाः । तच्छे

द्विसप्तप्रध्नेन्द्राव्यभिषापथीयता
मिद्यायैति श्राद्धरोमानसौपुञ्जा ।

दमिष्यत् ॥

सौविदः । पुं० सौविदे ॥ सुपुदिदना
विर्धिसमपि० ज्ञानिपशयति न

सुर्वन्सुविदजाः । तासामय र
क्ष्यः । तच्छे दमिष्यत् ॥

सौवर्षम् । न० सुपुतायां च । सुपु
भावः । ज्ञानादिच्छादश्च ॥

सौवीरः । पुं० नोहदन्तरे । कुमाण्डके
। शूरसिमात्पूर्वभागे गच्छथाः पथि

सौचातिकः । वि० सुज्ञातप्रश्न
त्तरि ॥ सुज्ञातं पुच्छति । पुच्छ

सेमथे । सौवीरदेशिदेवि सवदेग
धनोधमः । न० काश्चि ॥ यथा ।

तौ सुज्ञातादिभ्य इति ठक् ॥

सौवीरन्तुयथैरामैः पत्नीर्मानिसुपैः

सौशाहः । पुं० निषतगथे ॥ सुष्ठु

समन्वयः

समालिङ्गम्

संप्रसादितः पंतने ॥ पिच्छिला
द्वीपतने ॥ धर्मादेशसने ॥ स्वत्र
सञ्चलने । भावेत्युट् ॥

स्वखितम् । न० क्लृद्युवादिनाद्युद्धम
याद्वाञ्छने । छले । छलिते ॥
भेदे ॥ स्वजनम् । स्वज० । स्व० ॥

स्त्रालिङ्गम् । न० व्यभिचारे ॥

ज्ञानः । पुं० ब्रह्मसत्ताङ्गे । कुक्षे
। पयोधरे । यक्षोजे ॥ सनीपुंस
स्तवांगार्वाः विशेषवभयोऽरयम् ।
योवनागमनीयार्थाः पोषरीभवतः
स्तनी ॥ गभयञ्छाः प्रसूतायाः
स्तनीषक्षीरपरिती ॥ अरिमशोस्त
भोषीगोचमाप्रविषमीशुभो ॥ स्त
नमनीहरत्वकारणोपधयथा । क्लृप्त
नागश्चाधुर्धमभवौतसमन्वितम्
तत्रंमोयुवतीनासुक्षुयाम्नोहरं-
स्तनम् ॥ स्तनयतिप्रथयतिवीरभो
द्वयम् । स्तन्यतेमद्युतेपाज्जानु-
कैः । स्तन्यव्ये । यव० । सुसी
तिधिया ॥

स्तनम् । वि० प्रत्यायमाने । स्तन०
। छटः प्रजादेनः ॥

स्तनम् । न० धूमिमात्रे ॥ मेघय
व्ये ॥ सुन्विते ॥

स्तनधयः । य० अतिपात्रके । उता
नयथे ॥ स्तनधयति । छिट्पात्रे ।
नासिष्वास्तनयोऽपिठोरितिपुम्
। अहविंभरितिपुम् ॥

स्तनधयी । स्त्री० जगपावाम् + प
तिवालिङ्गायाम् । उद्यानशयया
म् । छिट्छिष्वाञ्छोप् ॥

स्तनयः । पुं० अतिविशी । चर्मके
॥ स्तनीपिपति । पा० चातीनुपे
तिष्णः ॥

स्तनया । स्त्री० डिम्भायाम् । स्तन
धय्याम् ॥ टाप् ॥

स्तनमरः । पुं० स्तनाभोगे ॥

स्तनभवः । पुं० रतिबंधविशेषे ॥
यथा । स्वलङ्कारमध्यस्तुल्यत्वो
षित्पदत्वम् । स्तनोधूत्वारमेत्
क्षामोश्चः स्तनभवः क्लृत् ॥

स्तनमुखम् । न० चूचुके ॥

स्तनशिशुः । पुं० शारिषरे, मेघे ।
मुशके ॥ स्तनिते । मृती । शैमे
॥ चशनी । विद्युति ॥ स्तनय
ति । स्तनगदोदेशव्ये । पुरादा
वदन्तः । स्तनिकपिपुषिगदिभ्यो
शेटिष्णुप् । अद्यामन्तेतिषेरवा
देनः ॥

स्तनश्लथम् । न०
स्तनाश्लथा । स्त्री० धनशुद्धिः ॥
स्तनायम् । न०

स्तनाकारम् । न० प्रदये ॥

स्तनाभोगः । पुं० क्षुपभरे । स्तन
भरे ॥ क्षुपपरिपुंशतःयाम् ॥

स्तनाश्लथम् । न० अश्लथे ॥
तप्यवधयथा । उरसिदयितसुचे

सम्बन्धः

रादिमन्त्रिपराष्ट्रीकानयुगमुपधरो य
रूक्षमाजिह्वन्तदिति ॥

सन्निभम् । न० शब्दिते । मीघनिधी
षे । स्तनपदोद्देश्यम् । भावित्तः
॥ वि० शब्दिते ॥

सन्निभः । पुं० विकण्ठकण्ठे ॥
ज्ञान्यम् । न० दुग्धे ॥ सानेभरम् ।
शरीरादुपयथाद्यत् ।

सन्धः । वि० साभिमाने । पविनी
री । अपश्यतस्वभावे । पनम् । सु
सदेवतादिष्वप्यनयोः सन्निभे ।
जङ्घीकृते ॥ स्तम्भः । त्तः ॥

सन्धिरेमा । पुं० वरुणि । सुवरी ।
वोपिनि । सन्ध्यानि । पनसाधि
रीमाधिपत्यम् ॥

सन्धः । पुं० गुल्फे । स्तम्भरपिते ।
पनकाण्डद्रुमे ॥ दण्डपथादिगुच्छे
॥ प्रोक्ष्य दीनामरकाण्डे ॥ पाजा
मि । तिष्ठति । पत्रा । घा० ।
सन्धोम्यजवसात्रिष्वस्यत् । तिष्ठ
ते सादिपद्य ॥ दण्डादौ ॥

सन्धः । पुं० सन्धे । सान्धे । या
यादिभ्यः सन् ।

सन्धकरिः । पुं० धान्ते ॥ सन्धत्
फरीति । सन्धयच्छतीरिन् । प्री
तिवद्वयोरितिपद्यम् ॥ वि० व
इत्कर्म ॥

सन्धकार । पुं० गुच्छकारके ॥
सन्धः । पुं० सन्धु ॥

सम्बन्धः

सम्बन्धन । पुं० सन्धु ॥ दण्डादि
गुच्छोन्मूलनसाधने । सन्धुस्तु
सन्धनः । सन्धोयेननिष्ठन्ते । प्रथ
मः । सन्धुत्वं कीदृशः । सन्ध
दीयेन । सन्धे कश्चित्पत्तन्धुनीच
नादिषः ॥ नीपारादिपद्यार्थे
सन्धुपाथे ॥

सन्धः । पुं० तृणाद्युन्मूलनसाध
नादौ । सन्धने ॥ सन्धोएत्यते ।
येन । सन्धे कश्चित्पत्तन्धुनीच
नादिषः ॥ नीपारादिपद्यार्थे
सन्धुपाथे ॥

सन्धुः । धो० पुरीमेदि । दामधि
मो । विष्णुस्ये । तमोलुक् । प्र०
भा० प्र० देशे ॥

सन्धुवनम् । } न० सन्धु ॥
सन्धुवनो । } धो० सन्धु ॥

सन्धुः । पुं० दक्षिणि । दन्ता
धि । प्रमे । सन्धुः । स
सन्धुः । धो० पुरीमेदि । दामधि
मो । विष्णुस्ये । तमोलुक् । प्र०
भा० प्र० देशे ॥

सन्धुः । पुं० सन्धुपाथाम् । धन्ध
भा० ॥ सन्धुत्वं । सन्धुत्वं ॥ स
भूति । सन्धुत्वं । पद्यार्थे
भाधिपत्र्या ॥ सन्धुत्वं । नि
ष्पृतिभसायाम् । सन्धुत्वं ॥

सन्धुकारः । पुं० वेष्टने । वि० सन्धु
कारके ॥ सन्धुत्वं ॥

स्त्रीधनम्

लिषदेषाश्चतस्रपुष्पजलादिकम् ।
 ज्ञानिनकिंकिंतपसाजपहेमप्रयुज्ज
 नैः । विद्ययाचैवयगसास्त्रीभिर्य
 स्मने। हतमितिश्रीदेवीभागवतीतु
 लक्ष्मपाख्यानम् ॥ तस्मात्सर्वोपनि
 षिदूधः । यथा । स्त्रीकृतस्यर्गं
 मात्रेणसर्गंयुक्त्वांप्रपश्यति । नभू
 मीपातकीपापात्पापिनांकीजिता
 त्परः ॥ इति । स्त्रियाजितः ।
 स्त्रीधनम् । न० स्त्रील्लोस्प्रदीभूतध
 ने । यस्मिन्धनेपतिनिरपेक्षतया
 स्त्रियाधधिकारस्तस्मिन् ॥ तत्रवि
 ष्यः । पितृमातृसुतभ्रातृदत्तनप्य
 ग्नुपगतम् । आधिवेदनिकं बन्धु
 दत्तं शुक्लाभिधेयकमिति ॥ मनु
 य । अध्यन्यध्यायादृनिकं दत्तं
 प्रीतिकर्मणि । भ्रातृमातृपितृप्रा
 त्तंपद्विधंस्त्रीधनंस्मृतम् ॥ नारदा
 पि । अध्यन्यध्यायादृनिकं भर्तुं
 दायकपैत्रय । भ्रातृदत्तं पितृभ्याश्च
 प्रद्विधंस्त्रीधनं स्मृतम् । याज्ञव
 ल्क्यः । पितृमातृपतिभ्रातृदत्तन
 प्यग्नुपगतम् । आधिवेदनिकं
 वस्त्रीधनं परिधीतितम् । तदेव
 मव्यपद्यितसङ्ख्यस्त्रीधनकीर्तना
 ज्ञपट्त्सङ्ख्यविबधिता । कि
 न्तु । स्त्रीधनकीर्तनं गानपराधिनु
 निरपनानि । तदेवचस्त्रीधनं यद्
 दत्तः एतन्व्येवदानं निरप

स्त्रीधर्मः

भोगान्कतुमधिकरोति । तदि
 दं क्विचित्सङ्क्षिप्याहकात्त्राय-
 नः । प्राप्तं शिल्पेस्तुयदितंप्रीत्या
 चैवयदन्यतः । भर्तुः स्वाम्यं
 भवेत्तत्रश्रेष्ठं तुस्त्रीधनं स्मृतम् ।
 अन्यतइति । पितृमातृभर्तृकुलव्य
 त्तिरिक्ताद् । यत्त्रयम् । शिल्पं न
 वायद्विंशतम् । तत्रभर्तुः स्वाम्य
 म् । स्वातन्त्र्यम् । अनापद्यपिभ
 र्ताग्रहीतुमर्हति । तेन । स्त्रियाच
 पिधनं गस्त्रीधनमस्वातन्त्र्यात् । ए
 तद्गुणातिरिक्तधनन्तु । स्त्रियाएष
 दानाद्यधिकारात् ॥ कुलाश्रयं
 रौश्रीमहानिर्वाणे श्रीसदाशिवः ।
 पितृभिः श्वशुरैर्वापिदत्तं वदुधर्मा
 सज्जतम् । सख्योपालितं यच्च
 स्त्रीधनं तत्प्रकीर्तितम् । मिति ।
 स्त्रियाः । धनम् ॥ नभर्तानेवच
 सुतानपिताभ्रातरानपः । आदाने
 वापिसर्वेवास्त्रीधनेप्रभविष्यात्पुति
 दायभागः । प्रभविष्यवः । प्र
 भयः ॥
 स्त्रीधर्माः । पुं० ऋतौ । पृथ्वी । य
 त्तं वै । रजसि । स्त्रीणामनुष्ठेये ॥
 तथमनुः । यायावायुष्यावाह
 धयापापिदेयिता । नस्वातन्त्र्येण
 कर्तव्यं क्विच्यार्थं एतेष्वपि ॥ वा
 ल्ये पितृवर्गेशितेतेष्वपि वाच्यौ
 यने । पुष्यार्वाभर्तुरिमेतेनभर्तुः

स्त्रीधर्मः :

स्त्रीस्तन्वताम् ॥ पिशाभावाप्तुसै
 र्वापिनेच्छि हिरण्मात्मनः । एवं
 द्विविरिषणस्त्रीगर्भोक्तुर्वाटुमेकुले ॥
 सदाप्रहृष्टयाभाव्यं गृहकार्येषुदक्ष-
 या । सुसंस्कृतौपस्करयाव्ययेषा
 मङ्गलक्षया ॥ यस्मैदद्यात्पिता
 स्त्वेनाभितावानुमतेपितुः । तंशु-
 शुभैतजोवत्संस्थितचनपद्वेत्
 ॥ मङ्गलायैस्त्रस्ययनयज्ञसाक्षात्प्र-
 क्षापते ॥ प्रयुज्यतेविवाहेपुत्रदानस्त्रा-
 स्यकारणम् ॥ अनृतावतुकाशिवम-
 न्तसंस्कारकृतपतिः । सुखस्यनि-
 च्छदासेहपरस्त्रीकेषयोपितः ॥ वि-
 शीलः कामवृत्तीवागुर्षोर्षाप्रिय-
 र्जितः । उपचयः स्त्रियासाधु-
 व्यासततंदेववत्पतिः ॥ नास्तिस्त्री-
 षांपृथग्यज्ञीनव्रतंनान्युपोपितम् ।
 पतिशुभ्रपसेयेनतेनस्वर्गेसपेयते ॥
 पाण्डुराहससाध्वीस्त्रीजीवतीधा-
 न्ततल्लया । पतिजोक्ममभीप्सन्तौ
 नाचरेत्किञ्चिदप्रियम् ॥ कामन्तु-
 चपयेहृहपुष्यमूलफलैः शुभैः ।
 नतुनासापिष्टइषीयात्पच्यौव्रते
 परस्त्रतु । भासोतामरणात्क्षान्ता
 नियताम्रह्मचारिणी । वेधमएक-
 पत्नीनाश्चाङ्चनीतमनुत्तमम् ।
 धनेकानिसहस्राधिकुमारव्रह्मचा-
 रिणाम् । दिवगतानिविप्रापान-
 क्षान्ताकुलसनातन् । नृतेमर्त्ति

स्त्रीपुंसलक्षणया

साध्वीस्त्रीब्रह्मचर्यव्रतेस्थिता । स्व-
 र्गगच्छत्यपुत्रापिपद्यावैब्रह्मचारि-
 णः ॥ अपत्यस्त्रेभावात्तुस्त्रीभर्ता
 रमतिवर्त्तते । सेहनिन्दासवाप्नो-
 तिपतिस्त्रीकाञ्चरीयते ॥ नान्योत्प-
 न्नाप्रजास्त्रीजनषाप्यन्यपरियते । न
 द्वितीयससाध्वीनांकाविहर्त्तोर्षद-
 श्यते ॥ पतिहृत्वापकृष्टस्वमृत्क-
 र्ष्टवानितेवते । निन्द्यैवसायधेस्त्री
 क्षेपरर्षेतिचेद्यते ॥ व्यभिचारा-
 त्पुमर्षुः स्त्रीलोकप्रोतिनिन्द्य-
 ताम् । शृगापधेनिप्रोतिपाप-
 रीमोक्षपीडयते ॥ पतिंयानाविच-
 रतिनगोवाग्देहसयता । साभर्त-
 वीकमाप्रोतिपतिः साध्वीतिचि-
 च्यते ॥ धनेननारीवनेनमगोवाग-
 देहसयता । ब्रह्मग्याकोर्त्तनाप्रो-
 तिपतिस्त्रीकपररथ ॥ इतिमानवे-
 धर्मास्त्रेऽज्ञमेध्यायः ॥
 स्त्रीधर्मिणी । स्त्री • चतुस्रान् ॥
 स्त्रीधर्मिणीऽव्यष्टाः । चतस्र-
 निठनाधितानिः । ज्येष्ठा
 त्रिवरः । पुं • पुरुषे ॥
 स्त्रीपरः । पुं • ज्ञानुजे । विद्वे ॥
 स्त्रीरस्त्रीपत्नीनी । पुं • स्वोपयनेन
 न्द्वौक्त्रिदत्त्वातदनीपत्नीक्षिनि ।
 स्त्रीपुं • स्त्री । पुं • र्त्तिरुजे । इन्द्रे ।
 स्त्रीपुं • नांष्ट । चतुरेक्षः ॥
 स्त्रीपुंसलक्षणा । स्त्री • देऽटाशाम् ॥

स्त्रीप्रशंसा

स्त्रीपुंसयोर्ब्रह्मणश्चिह्नं सनश्चयुः
निकंथसाम्सा ॥

स्त्रीपुंसस्यः । पुं० स्त्रीपुंसवीर्यं व
हरे । सचमानवेनवमाध्यायेद्र
द्वयः ॥

स्त्रीपूर्वः । पुं० जीजिते ।

स्त्रीप्रमाथः । पुं० कटुत्वनिः
जीप्रमाथीयस्य । अष्टपुरश्रीप्रमा
थीरित्यप् ॥

प्रशंसा । स्त्री० नारीद्वारायाम्
सायथा । जवैधरिव्याः पुरमेव

सारंपुरेश्वरसङ्गतिश्चैकदेशः तथा
विश्वव्याशयगेधरस्त्रीरत्नीज्वलारा
जसुखद्वसारम् ॥ रत्नाजिधिभू

पयंतिथोपाः० भूयन्तेवनितान
रत्नकान्त्या । यायेतीवनिताहर
न्याद्या ० मीरत्नाजिधिनाङ्गनाङ्ग

सङ्गम् ॥ अकारंविनिगृह्यतांरि
पुवक्ष्यंतीतुं समुत्तिष्ठतांतन्त्रिणा
यतीकृताकृतयसव्यापारयाखाक्षु

लम् । मन्त्रिप्रोत्तनिषेविपीसि-
तिभुजामाशक्तिनांसर्वते दुः खा
गोनिधिवर्तिनांसुखलजः कान्ता

सनाजिद्वनम् । युतदृष्टंसाष्टंस्मृत
मपिनृयांष्टाद्वन्ननम्नरसंस्त्री
भ्योन्यतुविद्विपिक्ततलेकपतिना

। तदर्थोधमांवीसुतविपयसोस्त्रा
निषतमीगुहिलम्पयोमान्याः घत
तमववामानविभेः ॥ विष्वङ्गना

स्त्रीप्रशंसा

नांप्रदन्तिदेवागुर्वीराग्यमार्गेण
गुणानुविहाय । तदुजनामेननसी

वितर्कः सद्भाषवाक्यानिनतानिते
याम् । प्रवृत्तसत्त्वकतरोङ्गनांनार्
दोपे।क्षिवोनाचरितोमनुय्यै । धी

र्येनपुमिः प्रमदानिरस्तागुया
धिकास्तामनुनाचप्रोक्तम् ॥ सीम
सासांददक्षौदंगम्यः । जिच्चि

ताद्वरम् । अग्निश्चसर्वमघत्वंत
स्त्रामिच्छसमाः स्त्रियः ॥ ब्राह्म
याः पादतीमेध्यागावीमेध्यांष्टपु

ष्ठतः अजासुमृत्तमेध्याः स्त्रियो
मेध्यास्तुसर्वतः ॥ स्त्रियः पवित्र
मतुलंगेतादुष्यन्तिर्वाहचित् गा

सिमासिरर्जःस्त्रासांददृतान्वपिक
र्षति ॥ जामयोधानिनेहानिगप
न्त्यमत्ता जिताः । तानिक्तव्याह

तःनीविद्विक्तममंतत ॥ जा
यावासाज्जनिनीवाप्तम्भवः स्त्री
द्विपानुयाम् । ईकतप्राः स्त्रि

योनिन्दांक्षुर्वतीवः कृतः शुभ
म् ॥ इम्पयोर्नुत्तमेदियः सम
शाक्तुं प्रतिष्ठितः । नरागतमवेक्ष्य

न्ततेनाशवरसङ्गनाः ॥ बहिर्वा
सातुपयमासानुवेष्टितः खरथमं
था । दारातिक्तमर्कमिचादिहोष्ट

क्ताविशुष्यति ॥ अयतेनाग्निर्वा
सानपेतिमदनाशयः । तवाशक्त्या
निर्वात्तेनराधेयंपयोदितः ॥

स्त्रीयावा

षष्टीधार्ष्टमसाधूनांनिन्दतामनघः
 विद्यः । मृच्छतःमिथपौराणांति
 छधौरितिष्यताम् ॥ पुरुषघट्ट,
 लानिक्षामिगीनांकुहतेयःनिरङ्गिन
 तानिपद्यात् । सुकृतज्ञतथाइना
 गतासूनथय, ह्यप्रविशन्तिसप्तजिह्व-
 म् ॥ स्त्रीरत्रभोगोस्तिमरच्छयस्त्रनि.
 स्त्रीपिसम्प्रस्यथनीश्वरेःसौः राज्य
 स्यसारेऽवनमइनाचटप्यानली-
 हौपनचारुशेषम् ॥ कामिनींप्रथ
 मथौबनान्वितांमन्दवल्गुमृदुपीडि
 तखनाम् । उत्सवीसमवलम्य
 यारतिः सानधाहमुधनेऽस्तिमेम
 तिः । तवदेशयुनिसिद्धधवारणै
 सान्व्यमाहपिष्टसैव्यसियनात् । त्रु
 तधातृभबनेस्तिक्सुखयद्रहः स
 मवलम्यनखियम् ॥ पात्रज्ञकी
 टान्नासिद्धनिवदुर्धपुंस्त्रीप्रयोगेणज
 गत्समस्तम् । त्रौडावकायवचतुर्मुख
 स्वमोक्षोपिखोभाङ्गसितीयुषथा ॥
 धृतिवाराहोसंहितायाम् ७१ अध्या
 यः ।

स्त्रीप्रियः । पुं० षट्पद्वृत्तिवौ । चो
 मठचे ॥

स्त्रीमुखः । पुं० दीर्घदे ॥

स्त्रीयावा । स्त्री० योपितृप्रयाणे ।

यथा । कुलोरखन्याषट्संस्थितेरवी
 सितज्ञवारिप्रथमामयोत्तराम् । वि
 धाययाचावनितासुगच्छतैविशेषवि

स्त्रीस्त्रभाषः

शेषोऽन्यदशेषसुक्तम् ॥ प्रथमाप्र
 तिपत् । उत्तरा० उत्तरावयम् ॥
 स्त्रीरेःगः पुं० नारीणामामये ॥
 स्त्रीसञ्ज्ञा । स्त्री० पिपीलिकाया
 म् ॥

स्त्रीसभम् । न० योषितांसमूहे ॥
 स्त्रीयांसमापशालाचेतिनपुंसकत्व
 म् ॥

स्त्रीस्त्रभाषः । पुं० मण्डके । सौ
 विदह्ने ॥ योषितांशोखे ॥ यथा ।
 एषाधिप्रकृतिः स्त्रीणामासुष्टेरचुन
 न्दन । समस्यमनुरव्यन्तिविषमस्यं
 व्यजन्तिच ॥ अतश्चदानांशिलत्वं
 मस्त्रीणांतीच्छतांतथा । गरुडानि
 लयोःशैथ्यमनुगच्छन्तियोषितः ॥
 ब्रह्मथैवशैथ्यमनुगच्छन्तिचयथा । ह
 दयंलुग्धाराभंभरत्पद्मीत्वधंमृख-
 म् । सुधीःपमंसुमधुरंभषणं
 स्वार्थसिद्धये ॥ प्रकीर्षेविषतु
 ल्यंतदनूधंशोखेत्सितम् । दु
 र्च्यंतदभिप्रायनिगूढंकर्मकीवल
 म् ॥ तदातासामधिनयंप्रवलंसोह
 संपरम् । इदौकार्यंस्त्रयात्स्त्रा
 र्थमश्वन्मायादुरच्छया ॥ पुंसयाठ
 गुणः कामः शश्वत्कामीजगद्गु
 रो । चाचारिद्विगुणोनिष्पन्नैह्यं
 क्षधतुर्गुणम् ॥ कीपः पुंसः अ
 हगुणश्चव्यवसायधनिष्ठितम् ।
 मथैमेदोषनिवधाः कास्यातडपि

स्वीयान्

५४ । शयशसिखलुक् । वि०
 सधलशाधिनि ॥
 स्यविः । पुं० । स्यावरे । तन्न
 वाये ॥ तिष्ठति । छा० । क्वि
 घृष्वच्छसिस्वविश्वोक्तिद्विरिति
 किन् । निपातनादुल्लः ॥ नाके
 । स्वर्गं ॥
 स्यविरः । पुं० । ब्रह्मणि । सुर
 ज्येष्ठे ॥ न० शैलेये । अस्मपुष्ये
 ॥ वि० वरे । यथा । नतेनघ
 दुधोभवतियेनास्यपलितंशिरः ।
 योवैवुवाप्यधीयानसां देवाः स्य
 विरंविदुरितिमनुः । अचले ॥ ति
 ष्ठति । छा० । अजिरशिशिरैतिकि
 रच् । तिष्ठतेवुक् । छल्लस्वश्च ।
 स्वविरा । स्त्री० । उवायाम् । महाश्रा
 वण्याम् ॥
 अविष्टः । वि० अतिच्छले । स्यूल
 तने अयभेपामतिगधेनस्यूलः ।
 । स्यूलदूरेतौष्ठनिसाधुः । धीरा
 लरुपेयसुधितेभगवद्रूपे ॥
 स्यथीयान् । वि० स्यूलतरे । अय
 मनधीरतिगधेनस्यूलः । श्रेयसु
 न् । सधूलदूरेत्यादिनापुं० छु
 षलोरी ॥
 स्यागुः । पुं० । शमी । द्वेष्टे । शि
 वे । प्रनयेपितिष्ठतिरुद्रुपेण ।
 छा० । स्यःगुरितिगुप्रत्ययः ॥ स्थि
 तिगोणानिपुर्विव्यादीनितिष्ठन्त्यस्मि

खानम्

ज्जितिवा । कीलि ॥ गन्वद्रव्यविशि
 षे । जीवके । पुं० । न० । शाखाम
 चादिरहिततरौ । ध्रुवे । शङ्खौ ।
 वि० स्थैर्यान्विते । स्थिरे । अवि
 कारिणि । सदैकरूपे ॥
 स्यागुप्रिया । स्त्री० । कुरुक्षेत्रवर्ति
 न्यामस्वायां ।
 स्यागुषट्तीर्थम् । न० तीर्थंविशेषः ॥
 स्यागुतीर्थम् । न० तीर्थंविशेषः ।
 साणोः शिवस्थालिङ्गेनउपलक्षितं
 तीर्थम् । सागुतीर्थम् ॥ साखी
 शाखागुसंज्ञके ।
 साखिलः । पुं० । साखिलशायिनि ।
 साखिलेष्वरिभयितु नियमोस्य ।
 साखिलास्ययतिरिजतद्रव्यम् ।
 साखलटकम् । न० । अरुद्धारादिपुं
 सेनाकोटादौ । यथा साखलटकं
 धिजयेष्ठनामतः कथयामति । भा
 कोटमण्डलेमानडिरण्डकगलमद
 काः । अलस्यलेखरौशङ्कणका
 लङ्कारापीति । इदमहङ्कारेतन्मा
 चेन्द्रयत्त्वान्तरि- माकोटादिश्चा
 षुष्टकंसितमिच्छयः ॥
 साखीया । स्त्री० । सागुतीर्थाधिष्ठा
 त्यादेव्याम् ।
 साखीश्वरः । पुं० । कुरुक्षेत्रस्थे शिव
 जिह्वविशेषे ।
 सातव्यः । पुं० । आनीये ।
 खानम् । न० । साहज्ये । अयखाशि ॥

खानम्

स्वितो । पसतो । यन्त्रतन्त्री । भाज
 शि । राक्षोहर्गम् । स्यात्पथो । पथयाभा
 विसर्गस्वितो । अष्टवर्गं स्यात्पथयः ।
 थयः । तथैधोपथोपथि । त
 ऊनोपचयोनाप्यपथयः खानम् ।
 तदुक्तम् । थयः खानसुष्ठुद्विथि
 पगोनीतिथिदिनाम् । थयसुष्ठु
 रभावेनखानसुष्ठु मनोधिभिरिति
 । राक्षोचिन्तनीयेपुदगुकेपपुररा
 एं पुस्तुपुं । तिष्ठथमेनेत्त । छ।
 । खरथे सुठ् । तथदुक्तवैदिके
 ति । दगडोऽख्यगवरथपदातयः ।
 तिपथिपथय रथयादिराक्षोचिन्तनी
 यम् । के धीयनिथयः । तस्याथ
 खयादि । सुरथरथयादि । राष्ट्रं
 देयः । तत्रासिमनुष्यपण्यादिधा
 रण्यमत्स्यादिचराणाचिन्तयेत् ।
 धीयः । तिष्ठथराक्षिन्तनुकदा
 चिथयवत् । छ। अधिकरथे सु
 ठ् ॥ थ धारं ॥ सुठे ॥ देयसामा
 ख्यं खानमितिमीमांसकाः । त
 द्विविधम् पाठवादेश्यमनुष्ठान्
 सादेश्यथु । खानञ्जम्सर्वं खन
 यंशरम् । पाठवादेश्यमपठिवि
 धम् । यथसङ्ख्यपठः । सन्न
 धिपठञेति । राईन्द्र धनेकादश
 खपाण निवंधेत् । वैश्वानर ह द
 थयराजं निवंधेद्विषं कर्मविधि
 तेषु । इन्द्रामोरोपनाद्विष्यादी

खानम्

नांयाथानुपाथ्यमन्वाणांयथासु
 ख्यं प्रथमं प्रथमं । इतोऽस्यद्विती
 मिथ्ये वंरुषोधिनिधोमीयवासु
 ख्यपाठात् । प्रथमपाठितमन्वाणां
 नथ्यांकाङ्क्षयांश्वमतेविहितं
 कर्मप्रथममुपतिप्रतेसमानदेश्वा
 त् । एर । इतोयमन्वाणाभिर्विज्ञता
 ज्ञानां प्राकृताज्ञानुशदेनविहितानां
 सदथपतितानां विज्ञत्थयं स्वसन्न
 धिपाठात् । यथा । आसनहेमाना
 म् । तेषाः इत्येवमथ्यांकाङ्क्षयांमा
 जं विज्ञत्थयं पूर्वमेभावात्त्वेनसम्ब
 ध्यते । उपसिक्तत्वात् । शतन्वमत्त
 थोऽवकांतसन्नधिपाठानर्थक्यापत्ते
 । पशुवर्माणांमन्मोदीमीयार्थं स्वम
 नुष्ठानपादेश्यात् । चीपवसथ्येऽङ्ग
 चमोधीमोय पशुरनुष्ठीयते । तन्नि
 ज्ञेवद्विने । तैथर्मापठयन्ते । यतस्त्री
 पांथोमथ्यांकाङ्क्षयांमनुष्ठेयथ्वे
 नोपस्यतपशुवर्भनेभावात्त्वेन
 सम्बध्यते । तच्चखानं नमाख्यातः
 प्रथमम् । यतएवगुम्यमन्वाणां सा
 न्न व्यथाशाङ्गम् । यठनादेश्यात् ।
 नतुषीरोऽगिकमितिधमस्यथापु
 रेडागणपाठमिति । सम्बध्यथि
 धि पदमितिधस्यमिति । । य
 था । पितृस्त्रानीयः । पितृविष्वान
 नमस्योतिवहुन्नोहिः । स्त्रोवसेऽ
 प । छ। अधिकरथे भाविवाक्युट्

स्थानपञ्चला

। तिष्ठन्त्यस्मिन्मन्त्राद्भूतिस्तुत्या
 क्वचित्स्थानशब्दोऽयं वाच्यः । नि
 कटे । स्वधर्मानुष्ठापिनामसम्बन्ध
 तिनानुष्ठानविशेषप्रतिषेधार्थं ।
 वर्षानामाश्रमाणाससम्बन्धधर्मानु
 पाजिनान् । असम्बन्धवर्तिनांलो
 कान् ब्रह्माचक्रं यथाचयत् । प्राजा
 पत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं शिवा-
 पतान् । ऋषियाणां तवाचैन्द्रं सङ्-
 ग्रामेष्वनुवर्तिनाम् । वैश्वानांमा
 रुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तिनाम् ।
 गांधर्वं शुद्रजातीनां परिचर्यानुष्ठा
 रिणाम् । षाष्टाशौनिसप्तह्यारणां प
 तीनाम् उरेतसाम् । स्मृतं तेषान्तु
 यन्स्थानं तदेवशुक्लासिनाम् । स
 मर्थीषोऽयत्स्थानं स्मृतं तद्वदनीक
 साम् । प्राजापत्यं रघुस्थानं रघुध
 र्मानुवर्तिनाम् । न्यासिनान्तुपर
 म्नायोविनामस्मृतं स्मृतम् । ए
 कान्तवासिनां ब्रह्मध्यायिनां परमं प
 दम् । तामिस्रमन्वतामिस्रमष्टा
 रौरपरौरवम् । असिपवधनं घोरं
 कान्तपथमश्रीविमत् । वेदकानिन्द
 जानान्तुपञ्चव्योघातकारिणाम् ।
 स्थाननेतत्समाप्यातं स्वधर्मं विनि
 वर्तिनाम् । इतिवर्द्धिपुराणं समं
 जवननामाध्यायः ।
 न्यामप्यम् । न० पालकाश्री । नगरे ।
 स्थानपञ्चला । स्त्री० चर्नराज्ञे ।

स्थापत्यः

स्थानच्युतः । वि० स्थानभष्टे । यथा
 । स्थानस्थितस्य पञ्चस्यमिषीवरुष
 भास्करौ स्थानच्युतस्य ताविवर्जो
 दशावणकारकौ । इतिग० पु० ।
 स्थानपात्रः । पुं० स्थानरक्षके ।
 स्थानभष्टः । वि० पदच्युते । यथा
 । स्थानस्थितानि० पूज्यन्ते पूज्य
 न्ते च पदस्थिताः । स्थानभष्टानपू
 ज्यन्ते किंशार्त्तान्खानरः । इति
 गारुडोऽध्यायः । ११५ ।
 स्थानाध्यक्षः । वि० स्थानरक्षके ।
 स्थानिकाः । वि० स्थानरक्षके ।
 स्थानाः । वि० स्थानविशिष्टे । स्थानी
 वृत्तिः ।
 स्थानीयम् । न० पुराणम् । पत्तने ।
 निगमे । नगरे । प्राञ्चारादिनादु
 र्गं योजनविस्तारं नगरं स्थानीयम्
 । स्थानायहितम् । तस्मै हितमि
 ति० कः । वि० ज्ञानमये । स्ना
 नसम्बन्धिनि ।
 स्थानि । अ० कारणार्थे । हेतौ । यु
 क्तौ । साहचर्ये । साख्ये स्थानस्य
 रश्मिः । आगमशब्दात् । तत्त्वरीतो
 तिथिजनादिप्रत्ययः ।
 स्थापत्यः । वि० स्थापनशब्दार्थे । का
 पयति । टा० । विभक्त्या च्छृज्, ज् ।
 स्थापत्यः । पुं० राज्ञां स्थापनादिषु घोर
 चाधिकृते । सौमिदर्थे । कश्चुकि
 मि । तिष्ठन्त्ये सुपुनवाः । घञर्थे

स्यायुक्तः

स्यालीपुलाकः

कः । आनादाराणांपतिः पाल
कः । रूपतिरेष । चतुर्वर्णादिस्वा
तुस्वार्थेष्वञ् । न० रूपदेभांवि ।
आपनम् । न० शेषर्षे । निवेशने ॥
पुंसवने । समाधी । स्थितिहेतु
प्रयत्ने । आपयति । षा० । ल्यु
ट् ॥

स्यापना । स्त्री० स्यापने । निवेशने ॥
मनुष्यादाश्रयत्वे ॥

स्यापनौ । स्त्री० पाठायामोषधी ॥
स्यापितः । वि० निश्चिते ॥ न्यक्ते ॥
स्यायः । वि० रक्षितधने । न्यघ-
धने ॥

स्याम । न० सामध्ये ॥ तिष्ठध्ययने ।
षा० । सर्वधातुभ्योऽग्निन् ॥

स्यायौ । पुं० भावमेदे । रक्षादिभादे
षु । यथा । रतिर्चासश्चिःकण्ठक
धीत्साहोभवन्तथा । गुणुषाविखा
यश्मोः स्यायिमावाः प्रक्षीर्त्त
ताः ॥ समवेपः समुद्भूतः स्वा
न्तैश्चर्षतिष्ठते । नापः स्यायौश्च
विज्ञो वाय्वभि चारौततोन्यर्थेति ॥
वि० स्थिरे । स्थितिमति ॥ वादि
राजास्त्रदेशिदुर्गैश्चात्तिष्ठति० स-
स्यायौश्चुच्यते ॥ तिष्ठति । षा० ।
याच्चादिच्चाच्चिनि । आतीयुक्
चिष्कृत्वारितियुक्त ॥

स्यायुक्तः । पुं० एकयामाध्यक्षे ॥
स्यातुं गीलमस्य । षा० । लप

तपदस्वामुहृषिच्युत्तज् ॥ वि०
स्थिरे ॥

स्यालम् । न० स्वर्णादिनिर्मितमोक्षण
याथे । याच० द्रु० धा० प्र० ॥ तिष्ठ
त्यञ् । षा० । स्वाचतीत्यालञ् ॥
स्याली । स्त्री० शोदनादिपथनपा-
थे । पिठरे । उखायाम । कु
ण्डे । षांङी० प्र० भा० प्र ॥ तिष्ठति
षा० । स्वाचतिस्त्रीराक्षत्राक्षजा
नीयचः । जामेरितिङीप् ॥ पा
टलात्तत्वे ॥

स्यालीपाकः । पुं० भाजनपक्कात्रा
दौ । मांसाष्टकाधार्थे स्यालीपाकस्य
मासप्रतिनिधिष्वयवानाभिलः ।
अपिपास्यालोपाक्षुर्धर्तिति । त
त्रिधानन्तु । स्यालीपाकपशुत्वानिक्तु
यांशयः लुक्त्वियक्षम् । श्रव्येत सव
त्यायास्तदव्यायोः पयस्यन्तु । इ
तिहन्द्रेणपरिशिष्टोक्तं याच्यम् । अ
न्विति० चोदनशरी । पद्यत् ॥

स्यालीपुरोधम् । न० स्यालीकानेद
ग्धान्नं ॥

स्यालीपुलाकः । पुं० न्यायविशेषि
॥ यथा । स्यालीस्यास्तच्छुलापटीस
र्वैषिकिचिभागिनः । समक्षारा
निसयोगभागित्वात्प्रतिपद्यत ।
इतिचालोपुलाकान्वायेनवैदिकलि
ङ् स्यापच्छ देनापुर्वैशिकिचिष्यना
त् । प्रतिपद्यन्वक्षमर्दनादिनास्तु

आसक्तः

टित्तयेनज्ञातामतिमज्जमासत्वम् ।
 कालोविलम् । न० पाक्षपाक्षस्थाय
 पतरं । स्यात्ख्याः शून्यभागे ॥
 कालावलोच ।) वि० पाक्षपाक्ष
 स्यालोविलम् ।)
 तखल्लादी ॥ स्यालोविलमर्पति
 । कालोविलादित ॥ समेष्वय
 तौ ॥

खानोविलः । पं० मन्दोदधे । थ
 प्रत्यमन्दे । विलयापापर० ५०
 भा० प्र० ॥

स्वापरः । पं० पर्यसे ॥ न० ध
 नुःप । कोदण्डे ॥ पि० अङ्
 सेतर । अचनश्चुन ॥ किति
 शक्ति ॥ खानथोषः । खनभासे
 तिवरच् ॥

सुधावरनुम् । पं० एकसुधानसुध
 तेषदातसमुक्ते । धाना० ५० भा०
 प्र० । सुधावरशालीगुणश्च ॥
 आश्रादि । न० बलानाभाविषी ॥
 स्वविरम् । न० अथये ॥ सत्सुसत

तिवर्दानुपरभवति । यथा । भा०
 उयाङ्गवैवाक्यरुच्यत्तत्तत्तत् । थ
 थः खत्तुवर्तकुरुष्योवाञ्जनपत्तं
 परतिवित्तुत्ति । ॥ अविरेकभावः
 कर्मवा । युवादिस्वादच् ॥

आसक्तः । पं० आधिपत्ये ॥ लला
 वैर्दुदुदु ॥ धुदुदुदाधारमयल्लो ॥
 ललाध्व । समतिमर्षिसुदाया

अतपत्रः

म् । सांवा० ५० भा० प्र० ॥ ति
 छति । धी० । वापुनकानुसः ।
 स्यात्पेकन् ॥
 साक्षः । वि० अवरतरे ॥ खान
 शीतः । खल्लिखलमञ्जुः ॥
 आयतिन ॥ शङ्कते । उद्ये ॥
 अथः । पं० कटिप्रोद्ये । ५०
 थ० ५० धी० ॥

अथः । वि० प्रतिप्रातवति । स
 प्रतिप्रे । कर्त्तुं । निचलि । अि
 रे । बर्षमाने । सत्पुत्यते ॥
 धा० । ऋः । यतिव्यतिमाषा
 भित्तिकारान्तादिभः ॥ सर्वाद्वा
 न्यदे ॥ निवृत्तिगतित्तिधोपि
 अितः धीवृत्तिलनः ॥
 अतधीः । वि० अतपत्रे । अि
 तानियलाधोर्ध्वसः ॥
 सुदितपत्रः । वि० अतपत्रे । ए
 पथापयानम् । वेदुवि ॥ अिता
 प्रतिपताच त्तानात्तविषयप्र
 कावल्सः ॥ अितानिसका० ॥
 हेत्रप्रामोतिप्रायश्चवा । अथ
 ल द्ययति । अथप्रचयन्तु । प्र
 कथादिषदाकामनुदयानुपार्थन
 निगतान् । अत्तयेवात्तमातुष्टः
 अितप्रप्रकटोच्यते । दु० अिज्जनु
 दिरमगाः सुविपुधियतस्सुष्टः धी
 तरागमयदावः । अतधीर्निद्वि
 तवृत्ति ॥

स्त्रिरगन्धः

स्त्रितिः । स्त्री० चक्षुःशानि । ऊर्ध्वोव
 शानि । मर्धादायाम् । न्यायपय
 स्थितौ । सस्यायाम् । ईश्वरैका
 निरुद्धस्यसर्वाकाकृष्टगोचरेनि
 योगस्यापने । विद्यमानतायाम्
 । सृष्टिप्रलययोर्मध्ये ॥ सौमनि ।
 स्थानम् । छा० । स्यागापापचीभा
 ये । इतिङिन् ॥ तिष्ठच्छ्रवा ।
 बाहुलकादधिकरणेतिङ् ॥

स्त्रितिस्थापकः । पुं० संस्कारविशिष्टे
 । अन्यथाज्ञातस्यमुनस्तद्व्यस्थापादक्षे
 षटादिपुंथीवृत्तौ ॥

स्त्रिरः । पुं० जनैश्चरे । मैत्रेः । दे
 वे ॥ नये । पर्वते ॥ वृष्टे ॥ का
 तिक्रिये ॥ धववृष्टे ॥ वृषे ॥ वृष
 सिं वृष्टिचक्रकुम्भराशिषु । न० न
 चक्षुःशानिषु ॥ मया । उत्तराचय
 रे । इण्योभास्करस्युवस्त्रिरम् ।
 तत्रस्त्रिरं बीजनेष्टं शान्त्वं रामादिसि
 द्धयतोति ॥ पि० फाठने ॥ शष
 क्षि । वृष्टप्रयत्ने ॥ रसाद्य शिनश्चिर
 षालस्याधिनिशरीरे ॥ तिष्ठति ।
 छा० । अजिरश्चिरश्चिथिलश्चिर
 स्त्रिरश्चिरश्चिराः । इतिकिर
 च् । टिलोपः । पठ् भाषाधिकार
 रश्चितसदैव रूपे ॥

स्त्रिरश्चर्मा । पि० आफनेादयका-
 रिषि ॥

स्त्रिरगन्धः । पुं० चम्पके ॥ पि० स्त्रि

स्त्रिरबुद्धिः

रस्याधिसौरभयुक्ते । स्त्रिरोगन्धो
 यस्मिन् ॥ ५

स्त्रिरगन्धा । स्त्री० पाटलायाम् ॥ कै
 तव्याम् ॥

स्त्रिरचक्रः । पुं० मञ्जुचोपाभिधेजि
 नविशिष्टे । पि० सुख्यसैन्ये ॥

स्त्रिरच्छदः । पुं० भूणपत्रे ॥ स्त्रि
 राः छदायक ॥

स्त्रिरच्छायः । पुं० देवद्रुमे ॥ स्त्रिराच
 चक्षुःशान्तायस्यसः ॥ वृचमापे
 । छायावृष्टे ॥

स्त्रिरजिह्वः । पुं० मत्स्ये ।

स्त्रिरजीपिका । स्त्री० स्त्रिरवृत्तौ ।
 शाब्दकौ । पि० स्त्रिरवृत्तिमति ॥

स्त्रिरजीविता । स्त्री० शाब्दजिह्वचे ॥

स्त्रिरतरः । पि० स्यान्तौ । स्येयसि
 । अतिस्त्रिरे ॥ अतिशयेनस्त्रिरः ।

द्विषयनविभज्येतितरप् ॥ एकक
 पक्षवातिस्त्रिराः ॥

स्त्रिरदंष्ट्रः । पुं० भुजङ्गने । धराछा
 द्वातिविष्ठी । ध्वनाविष्जलयः ॥

स्त्रिरदाहः । पुं० शाकष्टवे ॥

स्त्रिरपत्रः । पुं० उन्तात्तौ ।

स्त्रिरपुष्पः । पुं० चम्पके ॥ वक्रुत्तौ ॥

स्त्रिरपुष्पी । स्त्री० तिलकद्रुमे ॥

स्त्रिरफला । स्त्री० कृपावृष्ट्याम् ॥

स्त्रिरबुद्धिः । वि० स्त्रिरप्रज्ञे । लब्ध
 श्रवणमननफले ॥ स्त्रिरानिष्ठला
 सञ्जासत्पूर्वकवदान्तशाब्दविधार

सुधिरायुः

परिपाकौषसर्वसंश्रयशून्यत्वे ननि
र्विचिकित्सानिश्चिताद्वापिबुद्धि
यस्य ॥

स्विरमतिः । स्त्री० निष्पलायांशुष्ठी
॥ परसार्धबन्धविषयावामती ॥
त्रि० तद्वति । स्मिरापरसार्धब
न्धविषयामतिवस्य ॥

स्विरयानिः । पुं० द्रुमे ॥

स्विरयोःन । पुं० विद्याधरे ॥ त्रि०
स्विरस्थायितरुण्यवस्ये ॥ स्विरयोः
नमस्य ॥

स्विररहा । स्त्री० भील्याम् ॥

स्विररागा । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥

स्विरश्रीः । पुं० विष्णौ ॥ त्रि० नि
खलश्रीविशिष्टे ॥ स्मिराश्रीयस्मि
न् ० यद्यवा । स्विरैःपाथीचिषु
षः । स्विरश्रीरेवजायते । रक्षितुं
नैवशक्नोतिचपलखपलांश्रियमिति
मत्स्यपुराणम् ॥

स्विरसाधनक । पुं० सिन्धुधारवृक्षे ॥

स्विरसारः । पुं० शाकवृक्षे ॥

स्विरा । स्त्री० भुवि । धरित्याम् ।

विश्वम्भरायाम् ॥ शालपथ्याम् ॥

शाल्मलिहर्षे ॥ तिष्ठति । छ। ॥

अजिरथिश्चिरैश्चादिनाकिरच् । टि

क्षोपः । टाम् । काकोल्याम् ॥

स्विराड्घ्रिमः । पुं० हिन्तालवृक्षे ॥

स्विरायुः । स्त्री० शाल्मलिद्रुमे । लि

रनायुषंस्थाः ॥ पट्टिपसहस्रा

सुधूलकः

शिवनैजीवतिशाल्मलिरितिवचना
त् ॥

सूषा । स्त्री० गृहस्थाधारभूतेस्तम्भे
काष्ठमयोषिकर्षिकासूषाभवति
। घूषी० इ० भा० प्र० गृहपूर्यः
स्यूणाशब्दः । ज्ञोवि । यथागृहसू
षामिति ॥ सूस्याम् ॥ तिष्ठति ।
छ। ॥ राधासास्त्रे तिसाधुः ॥
रुगणारे ॥ इतिहेमचन्द्रः ॥

सूरः । पुं० मनुष्ये ॥ तिष्ठति ।
छ। ॥ स्यः क्विप्तेसूरन् ॥ सूर
रक्षरापद्धतिमन्त्रेतुषीमपुरस्कारात्
सुधिरश्चेत्यर्थः ॥

सुधूरो । पुं० खरवृक्षमत्पुष्पेनभा
रवाहकेऽश्वे ॥

सुधूलः । पुं० विराजि । पनसे ।
न० कूटे । समूहे । त्रि० निष्प्र
ज्ञे ॥ जडे ॥ उपचिताषयवे । पी
ने । पीषु । पीषरे । मोटा०
इ० भा० ॥ सुधूलशरीरे । या
त्मनउपाधिविशेषे ॥ सुधूलोदेष्टा
ऽऽम्प्रथयादात्मेतिलोक्तायतमेदः
। तत्र । सृतसुधुप्रयारपिसङ्का
ताविशेषाच्चैतन्प्रसङ्गात् । एकै
कस्यबभूतस्यचैतन्वाद्यनात् ।
सङ्कातस्यचावस्तुत्वात् ॥ सुधूलय
ति । सुधूलपरिष्करणे । पुराणद
न्तः । प्रवाद्यच् ॥

सुधूलकः । पुं० गृहविशेषे । सूच्य

स्यूलजोरक :

ये । खरफदे । उलुखड • इ •
गौ • दे • भा • प्र • । वि •
स्यूलै ॥

स्यूलकण्डुः । पुं • बरकधान्ये ।
स्यूलकणा । स्त्री • स्यूलजोरकी ।
स्यूलकण्टकः । पुं • जालनवूरे ।
स्यूलकण्टिका । स्त्री • शास्त्रजिह
वे ।

स्यूलकण्टा । स्त्री • उषल्याम् ।
स्यूलकण्टिका । स्त्री • उषल्याम् ।

स्यूलकन्दः । पुं • इक्षिकन्दे । गृ
रथे । मानकन्दे । शतशशने
। रघुने ।

स्यूलकायः । पुं • स्यूलभरोरे ।
स्यूलकाष्ठधुक् । पुं • उषत्काष्ठा
नी । स्त्रान्वानसे ।

स्यूलकाष्ठान्विः । पुं • स्त्रान्वान्वौ ।
स्यूलखण्डः । पुं • वाषे ।

स्यूलकीश्वरः । पुं • सिषन्वानविशि
पि । स्यूलकाष्ठात्स्यूलकीश्वरे • प्र
तिदेशीयोता ।

स्यूलयान्विः । स्त्री • यषाप्रभेदे । म
शभरा • इ • भा • ॥

स्यूलधधुः । पुं • महाधधु, प्राथी ।
स्यूलधधुः । पुं • तूलपरिष्कारार्थे
धनुषि । तूलधधुः । पुं • म •
र • जो ।

स्यूलजोरकः । पुं • कण्यजोरकी ।
उपकुञ्चिवायाम् । यजोर्जी • मं

स्यूलभद्रः

गरैला • इ • भा • प्र • ॥

स्यूलतालः । पुं • चिंतालि ॥
स्यूलत्वचा । स्त्री • वाग्भयान् ।
गभायाम् ।

स्यूलदण्डः । पुं • देवनधि ॥

स्यूलदभः । पुं • सुधे ॥

स्यूलदला । स्त्री • धृतकुमार्याम् ॥

स्यूलनालः । पुं • देवनधि ॥

स्यूलनाघः । पुं • सुधरे ॥

स्यूलनासिकः । पुं • सुधरे ॥

वि • पीननासायुक्ते ॥

स्यूलपटः । पुं • स्यूलषाटके ।
पटति । पटगतौ • पटविस्तारिषा
। पषायष् । स्यूलषासौपटथ ॥

वि • स्यूलषस्यथति । यया ।

स्यूलपटाघवभीधुमगा
लिमः । प्रलथेपिनसीदन्धिधदि
कान्वानसायते ॥

स्यूलपट्टः । पुं • कर्वासे ॥

स्यूलपट्टाकः । पुं • स्यूलध्वजं ॥

स्यूलपादः । पुं • इक्षिति । व्यधि
नास्यूलधरणे ॥

स्यूलपुष्पः । पुं • वफट्टने ॥

स्यूलपुष्पिका । स्त्री • गिरिजापरा
त्रितायाम् ॥

स्यूलपुष्पः । पुं • विराजि ॥

स्यूलपुष्पः । पुं • शास्त्रचिह्नघे ॥

स्यूलपुष्पा । स्त्री • शषपुष्पाम् ।

स्यूलभद्रः । पुं • युतकेधनिगामनि

स.नु.हि :

करञ्चो । गुण्यकरञ्चो ॥
 चिग्धपञ्चा । स्त्री० वदर्याम् ॥ पाल
 ऊ.व्याम् । काश्मवांम् ॥
 चिग्धपर्या । स्त्री० गन्धार्याम् ॥
 चिग्धपिण्डीतकः । पुं० मदनवृक्षवि
 शेवे । स्थूलवृक्षफले ॥
 चिग्धफला । स्त्री० फफांटीप्रभेदे ।
 बालुङ्क्याम् । मू.बलायाम् ॥
 चिग्धा । स्त्री० मेदायाम् ॥
 चु. : । पुं० प्रस्थे । सानौ । पर्वतस
 मभूभागे । श्रौतिवृक्षम् । अस्त
 वा । श्वप्रसवणे । ष्याशौचेवा ।
 मितद्रादिच्वात् । चु. : ॥ स्त्री०
 चाथी ॥
 चु.क.कृदः । पुं० जीर । सुकोतञ्चो ।
 चु.तः । पि० स्रजे । चु.तवसादौ ।
 चु.यसेस्य० । ष्य० कः ॥
 चु.पा । स्त्री० सुतस्त्रियाम् । पुत्रव
 ध्याम् । श्रौति । ष्य० । चु.मचि
 कृष्यृपिभ्यः क्विदिशितः ॥ चु.
 ज्ञान् ॥
 चु.वा. स्त्री० चु.ज्ञाम् । चु.ज्ञति ।
 चु.इउद्वरणे । क्षिप् । बाट्टुहेति
 कुत्सम् । तदभाविच्छेदप्रतिष्ठत्वे
 च.ट.चु.ङ्. ॥
 चु.श । स्त्री० चु.शीवृक्षे । भागुरिम
 ते. स.नु.इष्टाय् ॥
 चु.हि. । स्त्री० स.नु.छान् । स.नु.छ
 ति । ष्य० । सवंधातुस्यङ् ॥

स.ने.ह :

स.नु.शो । स्त्री० सिङ्गण्डे ॥ इन्द्रन्ता
 त्स.नु.हे : कृदिकारादितिपच्चे-
 ङीय् ॥
 स.ने.हः । पुं० सौहृदे । प्रेम्णि ।
 प्रियतायाम् ॥ तामसैःयं विसत
 त्तिविशेषः • यस्मिन्सख्यन्यदोवे
 छानिष्ठदुषीस्वस्मिन्नारोप्येते । अ
 न्यविषयः प्रेमापरपर्यायः स.ने
 हः ॥ यथा । स्मृत्वाभियोगजं दुः
 खं त्यजस.नेहं प्रियेजनने । अतिस्
 नेहपरिजङ्गलानि राद्रापिदृष्टतेषु
 वि । स.नेहवतिप्रोचयतिपुरुषम्
 । ष्यिह० । पचायच् । स.नि.छाति
 पुरुषावस्मिन् । अधिवारणार्थे •
 घञ् । घृतादिरसविशेषे । यथा
 स.नेहयतुषिं चः प्रोक्तो घृतं तैलं
 वसातथा । मञ्जाष० तं पिबिन्वा-
 ष्यः क्विञ्चिदभ्यदिशेत्थी ॥ स्थ'व
 रोऽजङ्गमस्यैवत्रियोनिः स.नेहउच्य
 ते । तिलतैलं स्वावरपुत्रहमेपुचृ
 तं वरमृदति ॥ इ भ्यांविभिसतुं भं
 यः • यमकास्त्रहतेः सजान् • न्याय
 सते • चूर्णादिपिण्डोभावेदितौ •
 गुणविशेषे • अजमात्रहमी ॥ ज
 लोयपरिमायावयं निश्चोऽन्यत्रव
 नित्यः । तैलादावस्रप्रकर्षीच्यत
 स्तोपांशुःशोभवति । यथोक्तं भाषा
 परिच्छेदे । स.नेहाजलेऽपीनिष्पी
 यमनिष्पीऽयवित्यसौ । तैलान्

सोहयती

सपयः

रितत्प्रकर्षादिजनस्यानुकूलतेति ॥
 सोहनम् । प्लिङ् । भाषिषञ् ॥
 क्षिप्रतयेनवा ॥ सोहस्यदुः खम्
 लक्षमुक्तगारुडे २१४५ध्याये । य
 वक्रो हे।भयतश्चो हे।दुः खस्यभा
 जनम् । सोहनूशानिदुः खानि
 तस्मिं त्यक्तो मङ्गत्सु खमिति ॥ क्षि
 प्रतयायाम् । यथा । सोह . पञ्च
 सु।उच्चोवाग्।क्षिप्रादन्तनेवनखस
 स्यः । सुतधनसौभाम्ययुताः
 क्षिप्रं सौनिधंनारुघैरिति ॥

सोहा । पुं० व्याधिभेदे ॥ सुह
 दि ॥ चन्द्रे ॥ क्षिप्रत । प्लिङ् ।
 प्रवन्नचनूपक्षित्यःदिना० क्षनि
 न्० निपातनाद्, षय ॥

सोहनम् । न० तौलमहने । स्रज्जणे
 । षभङ् ॥ क्षिप्रतयेन । प्लि
 ङ् । ल्युट् ॥

सोहपात्रम् । न० कुलाम् । चर्मम
 येतेनादिभाण्डे ॥ सोहश्चर्तनघृ
 तादेः पात्रम् ॥

सोहप्रियः । पुं० प्रदीपे ॥ वि०
 तौलादिप्रिये ॥

सोहफलः । पुं० तिले पात्रे ।
 सोहम् । पुं० न्नप्रवे । वि०
 दाग्धभूमौ ॥

सोहरङ्गः । पुं० तिले ॥

सोहयती । स्त्री० जेदायाम् । सोहे
 ऽस्त्यस्याम् । रसादिभ्यघेतिसत्तुप्

। ङीप् ॥

सोहयस्यः । पुं० प्रिये । प्रदीपे ।
 सोहयसिः । स्त्री० अनुवासनरक्षी
 । तेलपिष्यकारी० इ० भा० ॥
 यथा । यक्षाधिंघाऽनुवासाख्यीनि
 रुहस्यततः पर . । यः सोहेदीप
 . तिसस्यादनुवासननामकः ॥

सोहरीलः । पुं० पिशाचवृत्ते ।
 वि० सोहकारणे ॥

सोहाणः । पुं० प्रदीपे । दीपे ॥

सोहो । पुं० वयथे ॥ वि० सोह
 युक्ते ॥

सोहु । पुं० व्याधिभेदे । चन्द्रे ॥
 क्षिप्रति । प्लिङ् । गृत्वृक्षिही
 ष्यादिनाडः ।

स्पन्द । पुं० स्पन्दने । प्रस्फुरणे ॥
 स्पन्दते । स्पृङ्।क्षिप्रवृत्ते । प
 चायञ् ॥

स्पन्दनम् । न० स्पन्दे । क्षिप्रवृ
 त्ते ॥

स्पर्द्धः । वि० स्पर्द्धाकरे ॥

स्पर्द्धा । स्त्री० सङ्घर्षे । पराभि
 मपेच्छावाम् ॥ स्पर्द्धते।वलिनरक्षी
 ॥ साम्ये ॥ क्षमसमुन्नती । स,प
 दुर्धसङ्घर्षे ॥ भिदापङ् ॥

स्पर्धालुः । वि० स्पर्धालुके ॥

स्पर्धालाति । स्त्री० मितङ्गा
 दित्वात् । छुः ॥

स्पयः । पुं० राजायाम् ॥ मन्त्राणि ॥

स्फुटिक :

स्फुटिका :

यांश्चु हाविदेजनिन्दिता । त्रिषया
 यांश्चतपसिश्चु हातीवप्रशंसिता ।
 ब्राह्मणानांविवादेपुष्पु हातीवनिनि
 न्दिता ॥ त्रिषयाशांरणोधर्मांरणो
 नृस्युर्नर्गर्हंतः । रणेष्चु हात्राज्ञा
 यानांलि,किवेदेविडस्वभा ॥ तपोध
 नानां प्रियायांवाःमल्लानांयुगेयुगे ।
 शान्तिहस्ययनं कर्म विप्रधर्मानुस-
 हारः ॥ इतिब्रह्मरैवर्तोगणपतिख
 गडे ३५ अध्यायः ॥

स्पृष्टा . पुं० फलपूर । मातुलुङ्ग-
 की वि० स्पृहाहै । वाळ्ढनीये ।
 स्पृष्टा : वि० उपतापके । उपतप्त
 रि . स्पृयति । स्पृयसं स्रयंति ।
 तृ ० । अनुदात्तस्योच्यभागमः ।
 स्पृयंनम् । कृच्छ्रस्युटोवृद्धकर्म-
 तिभाषितश्रीः । सनासे ॥ स-
 नापि ।

स्फुट । पुं० स्फुटायाम् । स्फुटांत ॥
 स्फुटविकसनै . चुरादिः । शिञ्ज-
 भावे . पचयश्च । पृथिदरादिः ।
 स्फुटाः स्त्री० फलायाम् । स्फुटे ॥
 टम् ।

स्फुटिक . पुं० खनाद्यातिप्रसिधे
 मथौ । सूर्यकाशे । मसुरे । गा
 लिपिष्टे । धीतशिले ॥ अशुगुणा
 द्योषवा । स्फुटिक . समशीर्षंश्च
 पिपदाद्यातिदिषनुन् । तस्याच
 मानाअपतादत्तेऽतिगुण फलम् ॥

परीक्षाश्रयथा । यद्ब्रह्मवैश्विन्दु,
 ष्कारिविभक्ततमं निस्तुपंनेवृद्धंस्त्रि
 म्भंशुदान्तराखंमधुरमतिहिमं पि
 तदाहासहारि । पायाण्येयमिष्टवृष्टं
 स्फुटितमपिनिवांश्च्यतांनेवजघ्ना
 त् तज्यात्वंजातुलभ्यंशुभमुपविनु
 तीथैवरत्नश्चरत्नम् ॥ इतिराजनि
 र्घण्टः ॥ अषिच । मुद्रादिद्रुमव
 ज्जेन्द्रवैदूर्गस्फुटिकादिकम् । म
 विरत्नसर शीतं कषायं स्वाटुलेखन
 म् ॥ अशुप्यधारणात्तस्यपापाल
 क्षो विनाशनमितिराजवृत्तमः ॥
 तस्योत्पत्तिपरीक्षेयथा । काविरवि
 न्यययनचौननेपालभूमिपु । लाङ्
 लीळकिरन्मेदिदानवृक्षपठव्रतः ॥
 च काशशुद्ध होवाळ्यमुत्पन्न स्फुटि
 कंततः । स्फुटालशब्दखवशं कि
 सिद्धवान्तरान्धितम् । नतत्तस्यं
 शिरजानातयवापायनाशयम् । स
 स्फुटां गिष्पिनासखीमूयथं किंश्चुस्र
 मेततः । इतिमन्त्रो ७६९ ध्या-
 यः ॥ तथा । जिमालभेसि इलेच
 दिभ्य टधितटे तथा । स्फुटिके का
 यतेवैवनाःरूपंशयप्रभम् ॥ हि
 माद्रौवन्द्रनद्धाशंस्फुटिकंतदुदिधा
 भवेत् । सूर्यकान्तचतथैवा पन्द्र
 कान्ततथपरम् । सूर्योशुस्यंभावे
 यधश्चिं वमतिथत्तथात् । सूर्यका
 न्त तद् स्यातस्फुटिकरत्नवेदिभिः ॥

पूणं न्दु करसं स्पशादभ्यतं स्वधति
 चथात् । चन्द्रशान्तां तदाख्यातं दु
 र्लभं तत्कलौयुगे । अशियापक्षये
 ष्छाद्यं दाडिनी शैवसद्भिभम् । वि
 न्याटवितठदेशेजायतेमन्दकान्त
 कम् ॥ सिं हलीजायतेकृष्णमाकरे
 गंधनौलके । पञ्चरागभवेष्टानेदि
 विधं स्फटिकं भवेत् ॥ अत्यन्तमं
 लं स्वच्छं स्ववतीश्चलं शुवि । ज्यो
 तिर्ज्वलनमाग्निष्टं सुताज्योतीरसं-
 द्विज ॥ तदेषोऽङ्गिताकारं राजाप
 तं मुदाष्टतम् । आनीलं तत्तु पापा
 यं प्रीतं राजमयं शुभम् । ब्रह्मसूच
 मयं यत्तु प्रीतं ब्रह्मभवं विजेति स्फटि
 कपरीषा । इति मेानराजकृतयुक्ति
 कल्पतरुः ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फुग्धान् । रङ्गदा
 याम् । स्फटिकायाम् । फटकरी०
 इ० भा० ग० पापाये ॥

स्फटिकावलः । पुं० स्फटिकोर्ध्वं
 ति । शैलासे ॥

स्फटिकात्मा । पुं० स्फटिके ॥

स्फटिकाभः । पुं० कर्पूरे ॥

स्फटिकारिः । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फटिकारिका । स्त्री० स्फटिकाया

स्फटिकारो । स्त्री० स्फटिकाया

म् ॥

स्फटी । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फुरणम् । न० स्फुरणे ॥ स्फुरण

ब्रह्मकारीपधं किंचित्पठति ॥ स्वार्थं
 यत्नादस्माद्युक् ॥

स्फटिकम् । न० स्फटिकोपले ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फटिकोपले । फट

करीतिख्यायेपायाथे ॥ अस्यागुणा

यथा । स्फाटिकातुक्ष्णायोष्णवात

पित्तकफत्रयान् । निघन्तिश्रव-

वोसर्पान्शैनि सङ्घीचकारिणीति ॥

स्फाटिकोपलः । पुं० स्फटिकाया

म् ॥ स्फटिके ॥

स्फाटिकोर्ध्वंभृत् । पुं० कैलासे ।

स्फातिः । स्त्री० इषी । स्फायन-

म् । स्फायोऽश्वी । तिनम् ॥ ५ ॥

स्फायितः । वि० वृषिक्रमे ॥

स्फारः । पुं० शिवाटे ॥ कारकादे

वुंहुदि ॥ वि० विपुले । विशाले ॥

यथा (तस्मिं शिहर्षं स्फारिसम

स्वाधस्तुहृष्टयः । इमाप्ताः प्रतिभि

भ्यन्तिहरसीषतट्ट्रमाः ॥ स्फा

यते । स्फायोः । स्फायितश्चीति

रक् ॥ यथा । स्फुरधम् । स्फुरस

ञ्जलमे । घञ् । स्फुरतिस्फुलघ्यो

घञोश्च वचात्त्वम् ॥

स्फिग्घातनकः । पुं० कटफले ॥

स्फग्देशः । पुं० बालधिमूलप्र-

देशे ॥

स्फिक् । स्त्री० कटिप्रोथे । कटिदेश

स्वर्मांसपिण्डे । स्फायने । स्फा

योः । बाहुलकाङ्घ्रिप्रक्षयः ॥

सफुटल :

सफुलिङ्ग :

सफुटति । सफुटहिंसायाम् । कि
म् । सफुिण्पूतैतिनिपातनात् । टस्य
चङ्गतिमुकुटः ।

सफुरिः । वि० प्रचुरे ॥ सफायते
। सफायी० । अजिरशिशिरैतिकि
रचटिणीपञ्च ॥

सफोतः । वि० ससृद्धिः ॥ विकसि
ते ॥ सफायतेत्य । सफायी० ।
क्तः । सफायः सफोनिष्ठायाम् ॥
वायसफोतिक्वामङ्गतिस्फोतमाच-
ष्टे० इतिशब्दात्तादृशङ् । अतोप
णिलोपौ ॥

सफुट् । स्त्री० ईर्षारी ॥ पोदसफोटे
। सफुटति । सफुट्० । छिप् ॥

स्फुटः । वि० व्यक्ती । स्पष्टे । सध
घटादीनांविषयेन्द्रियसन्निकर्षण-
न्यसिद्धयायांप्रमाचमिदाप्रवतीति
प्रसिद्धमेव । प्रफुल्ले ॥ व्याप्ते ॥
सिते । शुक्ले । स्फुटति । स्फुटवि
धामने । भृगुपधेतिकाः । स्फुटते
। भिन्ने ॥

स्फुटता । स्त्री० विद्यदार्थतायाम् ॥

स्फुटनम् । न० विद्वरे । विद्वरणे ॥
स्फुट्० । कुटादि० । छ्युट् । वि
क्षसने ॥

स्फुटवन्धनी । स्त्री० श्योतिषाल्याम् ।
भारावताङ्घ्राम् ॥

स्फुटलः । पुं० तुखुसुहृदे । शू-
षणे ॥

स्फुटा । स्त्री० फणायाम् ॥ स्फुट्० ।
क् । टाप् ॥

स्फुटिः । स्त्री० पादस्त्रीटामये । विपा
दिशायाम् । निर्भिन्नकर्कटौशस्ये
। इर्वांगशुक्तिकायाम् । फूट्०
इ० भा० प्र० ॥

स्फुटितः । वि० विक्ष्वे । विक्षसिते
। दीर्घे । भिन्ने ॥ अस्फुटत् ।
स्फुट्० । क्तः ॥

स्फुरः । पुं० फलके ॥ स्फुरणे ॥
स्फुरणम् । न० स्फुरणे । प्ररक्ष्ना
। इतिभाषा ॥ यथा० अङ्गस्फुर
णनेषसफुरणम् ॥ किञ्चिच्चलने
॥ भाषि ॥ क्षम्पने ॥ स्फुरस्फुरणे
सञ्चलनेच । कुटादिः । छ्युट् ॥
स्फुरन् । वि० क्षम्पनयुक्ते ॥ दीप्य
माने ॥

स्फुरितम् । न० स्फुरणे ॥ वि० मन
सः फल्यनाथाम् ॥ लज्जसिते ॥
लज्ज्यन्ते ॥ प्रतिफलिते ॥

स्फूर्जकः । पुं० क्षालस्तम्भे । ति
न्दुके ॥

स्फूर्जधुः । पुं० वक्षपतनजनितध्व
नी ॥ स्फूर्जधौ ॥

स्फुलम् । न० तस्व् । इ० प्र० वस्त्रवे
म्भनि ॥

स्फुलिङ्गः । वि० अग्निक्वथे । विन्-
गारी० इ० भा० ॥ स्फु० इत्थनु
करणशब्दः । स्फुना० फूल्लारैण् ॥

स्फोयः

स्फयः

लिकृति० गच्छति । विगिगती ।
पचादाय् ॥

सफुलिङ्गा । स्त्री० अग्निक्षयज्जती ॥
जाताभपिनडोप् । अजादिषुपा
ठात्० टाप् ॥

सफुनिङ्गनी । स्त्री० अग्निं जिह्वादि
श्रे ॥

सफुक्त्वारः । पुं० फुक्त्वारि ॥

सफुक्जंभः । पुं० तिन्दुक्जंभे ।
तेदू० इ० भा० प्र० ॥ सफुक्जं
तिः टु० षोसफुक्जं च निघोषे ॥
खलु ॥

सफुक्शंभुः । पुं० शंभुनिघोषे । व
क्षपातज्जनी । सफुक्जंनम् ।
टु० षोसफुक्जं । टु० तौयुच् ।
सेचनादे । तण्डुलीये ॥

सफुक्शंनः । पुं० तिन्दुक्के ॥

सफुक्शिः । स्त्री० सफुरथे ॥

सफुक्शिमान् । वि० पाशुपते ॥ य
था । पाशुपतिं कः । पाशुपतश्चट्ट
पः सफुक्शिमान्मतः । प्रतिवि
षाण्डशीपः । सफुक्शिभिर्मिष्टे ।

स्फोमा । पुं० स्फिरत्वे । प्रचुरता
यान् ॥ स्फिरत्तभाषः । पुष्पा
दिस्वादिस्वनिच् । प्रियस्थिरैस्वा
दिनास्फादेशः ॥

स्फोयः । वि० प्रचुरतरे । स्फिरतरे
॥ इदमनघोरतिशयेनस्फिरम् ।
ईयमुन् । प्रियस्थिरैस्फादेशः ॥

स्फेरम् । वि० भूविष्टे ॥

स्फोष्ठः । वि० अतिशये । भूवि
ष्टे । अथमेधाभतिशयेनस्फिरः ।
इउन् । प्रियस्थिरैतिसाधुः ॥
स्फोयहृतः । पुं० स्फोहृतिपक्षे ॥
अय् ॥

स्फोटः । पुं० स्फोटके । विस्फोटे ।
पिडके । शब्दव्यापारे । स्फु
व्यति० व्यञ्जनेवर्ण० । स्फुटव्यर्थोप
यस्मादितिवा । स्फुटविकसये ।
घञ्० अञ्जा ॥

स्फोटकः । पुं० फोडाप्रतिप्याति०
रोगे । पिडके । स्फोटति स्फु
टिर्बिगरणे । खलु ॥

स्फोटनम् । न० विदारणे ।

स्फोटनी । स्त्री० सविशङ्गादिवेधा
पकरणे । चास्फोटन्याम् । स्फो
व्यतेऽनया । स्फुटभेदनेचुरादिः
। वारणे ल्युट् ॥

स्फोटवीजः । पुं० वातारोगक्षान्त
स्फोटवीजकः ।) पुं० वातारोगक्षान्त
के ॥

स्फोटीयनः । पुं० सुनिविष्टिषे ।
कचोवति । स्फोटीप्रतिपादनव
रे० वैयाकरणे । स्फोटीऽयनं
परायणं यस्मात् ॥

स्फोटीका । स्त्री० खड्गनिकाया
म् । धातुविज्ञायां ॥

स्फयः । पुं० यन्त्राङ्गभूते । खड्गा

स्मरणम्

कारकात्

स्म । अ० अतीति ॥ पादपूरणे ॥
 प्रसिद्धे ॥ स्मयति ॥ पिण्डे
 पदुधसने । अन्वेभ्योपीतिङः ॥
 स्यति । घा० उाप्रच्योषा ॥
 स्मयः । पु० अह्वये ॥ गर्भे ॥ स्म
 यनम् । पिण्डे० । एरच् ॥
 स्मरः । पु० कामे । पञ्चशरे ॥
 स्मरयति० उक्लृष्टयति । सृष्ट
 याध्यागे । पयाद्यच् । अर्पते
 ऽनेनदा । पुंसिसञ्जायांघः ॥ अ
 न्तः करणधर्मोऽस्मरथाख्ये ॥ अर
 णम् । भाविषोषा ॥

स्मरूपकः । पु० भगे । स्मरागारे ।
 योनौ ॥

स्मरुहम् । न० भगे । स्त्रीषिञ्छे ॥

स्मरवक्रः । पु० रतिरन्ध्रविशेषे ॥
 यथा । हुत्वावामशरीरोत्खण्ड
 स्त्रोपरिस्थितम् । इटस्वरमतेजा
 भौऽस्मरवक्रःप्रकीर्तितः ।

स्मरुधम् । न० योनौ ।

स्मरणम् । न० चिन्तायाम् । स्मृती
 ऽ याध्याने ॥ स्मृचिन्तायाम् ।
 ल्युट् ॥ अलङ्कारविशेषः । यथा ।
 यथानुमथनर्थं अदृष्टे तत्सदृशे स्मृ-
 तिः । स्मरणम् ३ यः पदार्थः
 केनचिदाकारेणनियतोयदाकदा-
 पिदनुमृतेऽभूत् । सक्कालान्तरे
 स्मृतिप्रवाधाधादिनि० तत्त्वमात्रेव

स्मरवत्तमः

स्तुनिदृष्टेसतियत्तथैवस्मयतेतद्ग
 वेत्स्मरणम् । उदाहरणम् । नि
 मनाभिक्षु हरिषुघदम्भः प्रापितं च
 लटशालहरोभिः । तद्भवैः क्षुध
 रुतैःसुरनाथैः स्मारिताः सुरत-
 काण्डकतानाम् । यथावा । करतु
 यगहितजसीदा० यथामुर्विषिषिसि
 आधरपुटस्म । सन्धारिचपञ्चक्रञ्च
 स्मयमहकञ्चस्मरोमञ्चम् । अत्यसं
 स्मृतंयथा । करयुगयज्ञीतयथो
 दास्तत्रमुखविनिवेशिताधरपुटस्म ।
 स्मृतपाञ्चजन्यस्मनमतकृष्णस्मरी-
 माहमिति ॥

स्मरणापच्यतपर्कः । पु० कच्छपे ॥

स्मरदशा । स्त्री० कामाक्ष्यायाम् ॥
 सादृशविधायथा । नयनपीतिः प्र
 धमंभिलासङ्गस्तोऽथसदृश्यः । नि
 द्राष्टे दस्तनुताविषयनिर्हत्तिस्त्रपा-
 नायः ॥ लम्बादीमूर्च्छान्तिरिच्छे
 ताः स्मरदशादमैवस्युरिति ।

स्मरदाशौ । वि० कामोद्दोषके ॥

स्मरध्वजः । पु० दाशे । शिशौ ॥
 न० योनौ ।

स्मरधृजा । स्त्री० ज्योत्स्नादाशाशौ ॥

स्मरप्रिया । स्त्री० कामपत्न्याम् ।
 रती ।

स्मरमन्दिरम् । न० भगे । योनौ ॥

स्मरलीखनी । स्त्री० शारिकापक्षिषु ॥

स्मरवत्तमः । पु० अनिरुद्धे ॥

आशः

आशोयिका । स्त्री० वेश्यायाम् ।
आशुषिः । स्त्री० कामवृद्ध्याश्चर्यौ
पथौ । मदनानुषे ॥ आशुषि
वया ॥

आशुष्यः । पुं० वसन्ते ॥ कामो
होपवत्यात् ॥ आशुष्या । उ
च ॥

आशुष्यः । वि० कामोहोपवते ॥ स
हते । वङ्० । पचाद्यच् । आशुष्य
सङ् ।

आशुष्यः । पुं० उपस्थे । तद्धे ॥
आशुष्यसमाह्वयस्यः ॥

आशुष्यः । पुं० गृहमे ॥

आशुष्यः । पुं० शिवे । आशुष्यति ।
शरतेरनुवचनेऽप्य् ।

आशुष्यः । न० भवे ॥

आशुष्यः । पुं० करवृत्ते । नखि ।

आशुष्यः । पुं० राजास्ये ॥

आशुष्यः । पुं० आलायाम् । मुख
सुरे । मद्यप्रमेदे ॥

आशुष्यः । पुं० यन्त्रे ।

आशुष्यः । वि० आशुष्ये ॥ यथा ।

आशुष्यः । सततविष्णुसिंघस्यौ

मकानुषिन् । सभेपिधिनिषेधाः ।

आशुष्येतिरियकिङ्कराः ॥

आशुष्यः । पुं० गृहसिते ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षे ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षिदि ॥

आशुष्यः । वि० आशुष्यारक्षिदि ॥

आशुतिः

आशुतिः । स्त्री० आशुतिः । य
था । श्रौतकर्मस्यैकुशादन्वयोपि
आशुतिमाचरेत् । अथश्रौतमप्य
न्यः कुर्यादाचारमवतः ॥

आशुतिः । पुं० यज्ञविशेषे ॥ सच
तुर्विधायथा । दिवयज्ञः पितृयज्ञो
भूतयज्ञस्यैवच । मनुष्ययज्ञइ
त्येव आशुतिश्चतुर्विधः ॥

आशुतिम् । न० ईषदधात् ॥ तत्रयत्
यथा । ईषद्वक्तिस्यैर्दन्तैः कटा
द्यैः सौष्ठवान्वितम् अलक्षितदि
जहारमुत्तमानांश्चित्तभवेदिति ।
श्रुत् ईषदधसने । भाषितः ॥
वि० विकसिते ॥

आशुतिम् । वि० अरोधे ॥

आशुतिः । वि० आशुतिविषये । तत्रय
रथे ॥ यथा । पाण्डिकेपितृकृत्ये
अमासयान्द्रमसः आशुतिः । दिवा
वादीशुतिः सौरियज्ञादीसाधना
मतः ॥

आशुतिः । स्त्री० धर्मसंहितायाम् ।
मन्यादिप्रबोतेधर्मशास्त्रे ॥ अथ
तेषुनुमानप्रकारोऽनया । आशुतिर्वि
दायाम् । क्षियान्तिन् । वेदा
यं आशुतिपूर्वकं रचितत्वात् ॥ शा
स्त्रमात्रे । आशुतिवेदमनयाशुति
शुतिः ॥ महर्षिभिर्वेदायं आ
शुतिः । तद्योगाद्यन्योपि श्रु
तिः ॥ आशुतिः । कर्तव्यानुसन्धा

समृतिविधमः

ने ॥ धियः । इच्छायाम् ॥ अनु
 भूतिप्रियज्ञाने ॥ स्वाभ्याग्रितक्रि
 याजन्त्यसंस्कारजन्यज्ञानं स्मृतिरि
 तिरसमञ्जसो ॥ शास्त्राचार्योपदि
 ष्टार्थानुत्थाने ॥ अनुभवान्यसंस्का
 रजन्यज्ञाने ॥ यथा । विभुर्तुं दृष्ट्या
 दिगुत्थवान् बुद्धिस्तु द्विविधमता
 । अनुभूतिः स्मृतिप्रसादनु-
 भूतिप्रतुर्विधेतिभाषापरिच्छेदः
 ॥ सास्मृतिविधा । यथार्थाः अ
 यथावाच । तत्रप्रमाजन्त्यायथार्था
 अप्रमाजन्त्याऽयथार्था ॥ अनुभूतिवि
 यथाऽसम्प्रमेयिप्रत्यये ॥ पूर्वानुभ
 वसंस्कारजन्यज्ञाने । चिरानुभूता
 वंशरक्षणशक्ती ॥ एतद्व्यन्तनिर्गुणानु
 भूतार्थविषयवायांशुती ॥ वेगिना
 क्षणम्नन्तरानुभूतार्थविषयवि-
 स्मृतिर्भवति ॥ अनुभूतिप्रियादी
 नामर्थानां चिन्तनं स्मृतिः । तत्र
 काम्यज्ञानवैश्यावाहानिः प्रवृत्तता
 दयः । तत्प्रवृत्ताः । चिन्ता ।
 अध्ययनम् । चिन्तया । ध्यानम्
 । अरण्यम् । चर्चति । स्मरणम्
 स्मृत्तध्याने । चिन्तनम् ॥
 स्मृतिमान् । वि० पूर्वानुभूतार्थानि
 स्मरणशीले । स्मृतिविशिष्टे ॥ स्मृ
 तिरल्लयाजिन्वा । अनुप ॥
 स्मृतिविधमः । पुं० स्मृतिविच-
 लम् ।

स्यन्दनः

स्मृतिविरुद्धः । वि० धर्मशास्त्रवि
 परीते ॥ यथाकर्मपुराणे हिमाक्षयं
 प्रतिदेशीवाक्यम् । यानिशाखाणि
 दृश्यंते लोकेऽस्मिन् विविधानि च ।
 श्रुतिस्मृतिविरुद्धानि निष्ठातेया-
 न्तुतामसो । क्षरालभैरवस्यै यथाम
 लंभामयत्कृतम् । एषामादीनि चा
 न्यानि मोक्षनार्थानि तानि वै । म
 यास्येष्टानि चान्यानि मोक्षार्थेषां भया-
 र्थेषु इति । जोषप्रवृत्तिकारोणि
 कानि चित्कथितानि चेति मज्जानि-
 वांषसन्तम् ॥
 स्मृतिशास्त्रम् । न० धर्मसंहिताया-
 म् ॥
 स्मृतिचित्तु । पुं० अरण्यबीजे । वास
 नायाम् । स स्कारे । भावमा-
 याम् ॥
 स्मरः । पुं० प्रकाशे । वि० प्रकाशयु
 क्ते ॥ ईषदधसन्शीले ॥ अर्थे तैत
 श्लोचः । प्रिङ् ईषदधसने । न
 सिक्कम्यस्वभस्यसदिसदीपीरः
 स्मोराचः । वि० कितदृशि ॥
 स्मदः । पुं० लघे । वेगे ॥ सवेग
 गतिवचनेऽस्यप्रयोगे ॥ सान्दतेऽनेन
 । सधन्दनं वास्यदू प्रसधये ।
 स्यदो अथद्विधजन्योनिपातितः ।
 वेनाऽऽसुथे ॥
 स्यन्दः । पुं० स्यन्दने ॥
 स्यन्दनः । पुं० तिनिगदधे । नेति

नि । रयडौ । अतिमुक्तके । अती
 तकरयः ५४६ दे । न० कृत्तौ । अ
 रथे । नौरे । सलिले ॥ पुं० न०
 रथे । नि० अथमि । अन्दते । अ
 न्द० । अहुलमन्त्रचापीतियुष् ।
 अलनगन्दायादकर्मशावुष् । इ
 तिषायुष् । यदा । स्यन्दते ।
 प्रद्रवति । स्यन्द० । नन्द्यादि
 त्वाङ्गुयुः ॥

अन्दनद्रुमः । पुं० तिगिगठघे ॥

अन्दनारिषः । पुं० रथिनि । रथा
 रुढेयादुधरि । स्यन्दनमारिषय
 ति । रुह० । अगंश्याप् ॥

स्यन्दनाक्षयः । पुं० तिमिश्रे । ति
 न्दके । स्यन्दनमात्रधायस्यसः

स्यन्दनिः । पुं० तिनिशद्रुमे ॥

अन्दनिष्ठा । स्त्री० अद्रनयाम् ॥

अन्दनी । स्त्री० आलायाम् । मूष
 नाश्याम् ॥

अन्दौ । वि० अणशौलि ॥

अन्दनी । स्त्री० आलायाम् ॥ अण
 श्यं अन्दते । अन्द० । आणश्यके

तिथिनिः ।

अन्नः । वि० सुतेगलादौ ॥ अयते

य अन्द० । ङः । रदाभ्यामि
 तिणत्वम् ॥

अद्रम् । वि० सुते । रोशे ॥

समन्तकः । पुं० शोकण्यअक्षतमणौ

। मणि । समन्तकीपुस्तंभुजमध्य

तुकोसुभद्रतिशेमपन्द्रः ॥ सीरभा
 द्रपदीयचतुर्थ्यापन्द्रदग्नेसमन्त-
 कीपाख्यानंशुक्लावक्ष्यमाणमन्त्रेय
 भिमन्त्रितंजलपिबित् । नन्वत्तु ।
 सिंहः । प्रसीनमयधौत्सिंहे।गाम्य
 यथाहतः । सुकुमारथमारोदी
 स्तत्रद्येयसमन्तकप्रति ॥

समोक्तः । पुं० मुनिविशिषे ॥ पा
 दपे । हृषे ॥ नाकौ । वल्माकि
 ॥ समति । समुशब्दे । समे
 रीटचेतिकम् ॥

समोक्ता । स्त्री० नीलिकायाम् ॥

आडादौ । पुं० जिने ॥

अ्यालः । पुं० पत्नीभ्रातरि । श्यालि

। सामयति । समयितवोचुरा

दिः । अषपृषादरादिः ॥

अतः । पुं० प्रसेवे । यस्त्रगणादि

निमित्तैवेजाइतिख्याते । वि० क्त

ति । प्रोते । पुना० इ० भा० ॥

कृतसीवने । सौव्यतेसम । पिर

तनुसन्ताने । ङः । अोरिष्यठ । य

थादेगः

अतः । स्त्री० सूच्यादिनाथस्त्रा

दिसोपने । सेरने । सीरगा० इ०

भा० प्र० ॥ पिबेः क्तान् । अठ

। सप्ततौ ॥

अतः । पुं० किरणे ॥ सूव्ये ॥

धौतवाटे ॥ सौव्येनेनपा । पि

वुः । सिवेष्टैर्युचितानः । शौर्वी

संसमान :

मुख्यो

आरक्षसामध्यांशुषः ॥

सुमः । पं० खिरणे ॥ सप्ततमौ ।
शौच्यतिपि० । अक्सिबिसिपु
विभ्यः क्विदितिमन् । ज्वरखरे
छूट् ॥

खीगवा । खी० सागमापछेपु ॥
यथा । अजुंनखदनेराणानेनेरा
याः शिखरिडनः । सौदनामम
याथापिसागमाछेगवाइवेति ॥
सागमाककं टोप्रोक्तातदपछ्यानि-
श्रीमथाः ॥

खीगविः । पं० ककंठपुत्रे ॥
कुक्षीराखीगविरितिपिकायडने-
पः ॥

खीकः । वि० खीते ॥
खीनः । पं० खिरणे ॥ म० ॥
धीतकटे । सौच्यति । वि० ।
क० इलकात्रः ॥ वरुजठ् । अथ
रइत्वाशय० । सुषय ॥ न० । अ
मन्दे । वि० समोषीने । सु
खकारिणि ॥

खीनाकः । पं० श्योनाके । प
पोषे ॥ खीनेनाकति० अक्यने
वा० । अक० । पथायत् ० । अ
अ० ॥

खडनम् । न० । खडुं गतदेःपसाधि
नवने । अथः पतने ॥ संसि
छूट् ॥

संसमानः । वि० गवति ॥

खसी । पं० पौलुहसे । संसव
यतिमलम् । असुभधः पतने ।
आवप्रकीषिनिः

संसनीफलः । पं० भखडीरे । शि
रोघणने ॥

सखिः । खी० कौषे ॥

सकसुगन्धः । पं० भूमिजम्बम् ॥
साधरा । खी० प्रकृतिपुण्डः २१

प्रमेदे ॥ तद्वचथं यथा । अन्ने
यांनां भवेत्तस्मिन्निधतियुतासन्धरा
कोलितेशम् ॥ यथावा । अथ
ताटद्वयुक्तं बलयमपिसुरथं अमखी
रयुम् पुष्पं गन्धं अथोदितप्रवरुधि
रान् पुरइन् युक्ता अङ्गुहारं दधाना
सुलक्षितरसनारुपवत्कुण्डल भ्यां
सुम्धाकीपांनचितं तरलवतिवकान्
अधराकामिनो ॥ यथा । अ
न्वदीतास्त्रिमाशाबलपिठबिलसत्
वाहुदगदप्रवण्डः विगव्यासिः अमुण्डा
बलिकलितरलत्वारकसुठोपवसुठः
। कुर्वन्वोगं मच्छुद्रतगहनचल
द्वर्षं रश्मानसुचं इत्कृते इतमाके
विं दधति अमिवाः कन्दु यत्कीष्टि
तानि ॥

सन्विषो । खी० जगतीपुण्डः १२

प्रमेदे ॥ तद्वचथं यथा । कीर्ति
तं पाचनुरेफितासुख्यो । यथा
इन्द्रनोषिपलेनेयानिर्मितायात
कुम्भद्रशालकताशिमते । नव्यनेष

सवयम्,

च्छविः पीतवासोहरिभूतिराव
 स्नांशयावीरसिखंविषी ॥ भाला
 च्याम् ॥

सखी । पुं० भूततन्माचरुपांबीज
 यन्त्याख्यांसवविभाषेहरौ ॥ वि०
 कुसुममालाधारिणि ॥ सगविद्य
 तीक्ष्ण । अण्पायाभेधासज्जायिनि
 रितयिनिः ॥

सक्त् । स्त्री० मूर्द्धन्यस्तपुष्य
 दामनि ॥ माल्ये ॥ सख्यते०
 सजातिवा । सख्यसिर्गे । कर्त्त्व
 मिखादिना० कर्त्तारि० कर्त्तारि
 वाङ्मिन्० अमागमश्च । कुश्वम् ॥
 अतिशर्करीच्छब्दः १५ प्रभेदे ।
 तल्लक्षणयथा । सखियमपिचर
 सनवरचितयतिः । यथा । अ
 यिसहचरि० रुचिरतरगुणमथीस
 द्विमवसतिरनपगतपरिमला । स
 गिवनिःसखिलसनुगमरसासुसुखि
 सुदितदनुजद्वनद्वये ॥

सख्या पुं० प्रजापती । पठसङ्घे
 । रण्यौ ॥

सुषः । पुं० सुषे । सुषणम् । सुगती
 । नृदोरप ॥ वा'रपयाजे । यथा
 इहेमवन्द्रः । निर्भरस्तुभरः स
 रिः । उत्सुः सवः प्रसूयय-
 मिति ॥

सुषणम् । न० सच्छिद्रहतेः घनैः
 घनैर्लणनिर्गमि । घरणे ॥ सु०

साक्,

। ल्युट् ॥ मूचे ॥

सुषचीया । स्त्री० रुदन्त्या ॥
 सुषहर्मा । स्त्री० पतितगर्भायाङ्गि ।
 अथतोक्षायाम् ॥ पतितगर्भाया
 म् ॥ सुषन्गर्भावस्थाः ॥

सुषद्रुद्रः । पुं० पण्यन्वौ । शट् । व
 कार० इ० भा० प्र० ॥

सुषन्तो । स्त्री० नयाम् । सिरिति । नि
 स्रगायाम् ॥ सुषति । स्रु० । ल
 टः शब्द । उगितश्चेतिङीप् । श
 प् । अथनेरितिनुम् ॥ सुस्रस्थाने ॥
 शीपधिभेदे ॥ घरन्त्याम् ॥

सुषा । स्त्री० मूर्धायाम् । सुरधराः
 इ० भा० प्र० ॥ सुषति । स्रु० ।
 अच् । गुणाभादेयौ । टाप् । ली
 यन्त्यासोपधी ॥ लीयन्त्याम् ॥

सुषा । पुं० प्रजापती । निर्यातरि ।
 वेधसि । अन्धौ । शिषे ॥ विष्णौ
 ॥ सजति । सजसिर्गे । टप् ।
 सजिहशीरिष्यम् ॥

सुसः । पि० च्युते ॥ सुसतेस्य ।
 सुसुषसुसने । गत्ययाकर्मकिति
 कर्त्तरिशाक्तः ।

सुसकम् । न० च्युते ॥

सुसरः । पुं० न० वीरश्चकटि । पञ्च
 वादिगये ॥ पुं० कुशसुष्टी ॥

सूक् । अ० द्रुते । भाटिच्चर्धे ॥ सु
 वाकि । सम्यदादिश्वात्किर् । सू
 मकति । अककुटिजायाम्गती ।

सुकुंम्

क्षिप् ।

स्रामः । वि० एकनेत्रे ॥ यस्मिन्सदाच
चुर्नासिकावासवतितधिन ॥

स्रावः । पुं० चरणे ॥ आगभाधाना
चतुर्वर्गमासपर्यंतं गमं स्य चरणे ॥

सावकम् । न० सरीचे ।

सायणो । स्त्री० षड्विधे ॥

सावितः । वि० गालिते ॥

सुम्दाह । न० व्याघ्रपादद्वये । विष्णु
हृन्ने ॥

सुप्तः । पुं० आगराख्ये । नगरे ।
तदुपान्तदेशे ॥ मधुरायामिव । न
धुरावत्सुप्ते प्रकाशाद्दतिशोमुदी ॥

सुप्ती । स्त्री० सर्जिशाघारि ॥

सुकुंम् । स्त्री० खादिरेण नपाच
विनेपे । तद्विदायया । ध्रुवापभृज्जु
हृन्नांतुसुवेभेदाः सुव चियद्
त्वमरः । तत्रवटपत्राकृतिर्ध्रुवा ।
उपभृज्जकाकारा । सुधुर्येणन्द्रा
कृतिः । वैश्वशोभ्रुवाप्रोक्त-
काश्रवलीचोपभृज्जता । सुधुं प
साशकाष्ठयदिस्त्रयमेमतः ॥
सुपादिकन्तुगन्नादीनां मध्यशि-
धीयते । सुधः पुमाभीक्ष्णस्तीशा
धुमाशाचुगोरिता । तद्विशिषाः
शरावायाः स्त्रीलुहृत्पभृद्भ्रुवे
तिशब्दरत्नावली ॥ चतुर्विधतादि
कम् । सुसदृशे सुधः कश्चिच्
चेतिपिक्प्रत्यय प्रणारण्यारवा

स्रोतसती

शः । कइत् । सुत्त्वम् ॥

स्रुतः । वि० चरितेनखादी ।
ज्ञे । रीथे । च्युते । स्रुयतेस्र
। स्रुगतौ । तः

स्रुता । स्त्री० हिङ्गुपत्वाम् ॥

स्रुधः । पुं० यज्ञपात्रविशिषि । स्रु
चि ॥ स्रयति । स्रु० । चक्

। सञ्जापूर्वकत्वाद्भाषः । उ
ङ् । यडा । स्रयतिघृतादिकम्
। स्रुवस्रयणे । स्रुधः कः ॥

स्रुपा । स्त्री० हेमपात्रान्तरे । स्रुचि
॥ स्रुयाम् ॥ यस्मिन्वाम् ॥
टाप् ।

स्रुवाष्टवः । पुं० विकङ्कते । ला
दुकण्टके ॥ स्रुथायाष्टवः ॥

स्रुः । स्त्री० हेमपात्रविशिषि ।
यज्ञोपकरणे ॥ स्रुवे ॥ निर्भरे ।
स्रवत्यतीघृतादिकम् । स्रुस्रवसे ।
क्षिञ्चिप्रक्षिञ्चिस्रुदुकटप्रज्वादी
वींस्रस्रसारणश्चेतिक्षिद्दोर्घा ।

स्रोतम् । न० स्रोतसि ॥

स्रोतर्षभः । पुं० समुद्रे ॥ स्रोत
सामीयः ॥

स्रोतः । न० स्रोताभ्युसरणे ॥ प्र
यासे । वेनेनचलकात् ॥ इन्द्रि
ये ॥ शरीरस्वनवक्त्रिद्रेषु ॥ स
यति । स्रुगतौ । स्रुरोभ्यात्
ट्चेष्णसुन् । तुडागमद्य ।

स्रोतस्रतो । स्त्री० नदीमात्रेसरि

श्रीतीज्जनम्

ति । क्षीपवत्याम् । श्रीतीजिसन्व
स्था : । तदश्यास्तोतिमतुप् । मा
दुपधायाद्येतिवचम् । उगितद्ये
तिडोप् ॥

श्रीतीज्जननी । स्त्री० सरिति । श्री
तांसिसन्वस्था : । अस्त्रायामेधा
रुजोऽविति : । नाफत्पान्दोप् ॥
श्रीतीज्जनम् । न० श्रीश्रीरे । कापी
ताज्जने । यासुने । अथलघ
यादयोयथा । तवश्रीतीज्जनं
ष्णंसीवीरंश्वेतमीरितम् । यस्त्री
वशिखराकारंभिन्नमज्जनसंज्ञमम्
। वृष्टतुमीरिकाकारमेतत्श्रीती
ज्जनम् । श्रीतीज्जनसमंज्ञेय
सौवीरतत्तुपाण्डुरम् । श्रीती
ज्जनम् । तत्तद्वचप्यकफपित्तनुत्
। कथार्यंशेखनक्षिग्धयादिच्छदि
विषाण्डम् । इधमचपाण्डुरश्लो
तसिनीयसदावुधैः । श्रीतीज्ज
नगुणाः सर्वसौवीरेपिमतावुधैः
॥ शिक्तुशैरज्जनयोश्च श्रीतीज्ज
नंस्मृतम् ॥ इतिभाष्यप्रकाशः ।
श्रीतीज्जनन्तुतद्विद्यादज्जना-
भंपदज्जनमितिमदनपाल ॥ अपि
च । श्रीतीज्जनमतये षंविशुषंसि
न्वसुधाम् । इष्टेः कण्डूमलह
रदृक्कदवधोपहम् ॥ अश्लोःक
पायश्चैवसद्वेतिमाचतातपौ । नीव
रोगानभायन्ते तस्मोदज्जनमापरित्

सगृहः

श्रीतीज्जनं कृष्णसुरमेतिप्रसिद्धम् ।
अज्यतेनयनमनेनपद्यव्यत्यात् ।
अज्ञुव्यक्तिसप्तशकास्तिगतिषु । अ
रण्येस्युट् । श्रीतीसीऽज्जन श्रीती
ज्जनम् ॥

श्रीतीमेदन्तः । पुं० प्रवृष्टज्जनानांसे
तुमेदादिनादेशान्तरनेदरि ।
श्रीतीवहा । स्त्री० नद्याम् ॥
अः सिन्धुः । स्त्री० गङ्गायाम् ।
अः पुं० आत्मनि । ज्ञातौ । पुं०
न० धने ॥ न० द्वितीयभयने ।
वि० आत्मन्येः अनति । अनग
द्देयन्वोभ्योपौतितः ॥
अज्जः । वि० शोभे । अत्मीये ।
अज्जम्यनः । पुं० वायी ।
अज्जसंज्ञत् । वि० निजकाव्यंका
संरि ॥
अज्जीयः । वि० आत्मसव्यभ्यनि ।
शोभे । निनी । आत्मन्ये ॥ अज्जे
दम् । गङ्गादिषुअज्जवेतिष्णः क
मागमत् ॥
अज्जुलपयः । पुं० मख्खे ॥ निजव
शनाशे । वि० तत्कसंरि० तद्विनि
ष्टेष
अज्जतम् । न० मनेगते । वि० आ
त्मप्राप्ते ॥ आत्मनोगते ॥
अज्जुमा । स्त्री० आत्मगुणायाम् । गु
णनिम्ब्याम् ॥ नद्यालोः
अज्जहः । पुं० अलिङ्कारपश्चिणि ॥

स्वज्ञान :

पुं० न० निखालये ।

खड्गः । वि० सुकूपे । सुन्दराङ्गवि
शिष्टे । सिद्धसंज्ञमने : प्रीभना
निशास्त्रीतलघणलक्षितान्यद्वाव्य-
ण ॥ न० प्रीभनापदये ॥

खण्डः । पुं० स्फटिके ॥ न० भी
क्तिके ॥ वि० प्रकाशगुणदेशस
स्वत्वशुन्देपरसात्मनि ॥ निर्मले ।
यथा । आसनपसनपाचशव्यथा
ननिक्तेनम् । गृह्णाकंभन्तुजातश्च
खण्डत्खण्डपशसेवृतिव्याधिशु-
न्ते ॥

खण्डोः स्त्री० अङ्गुलिमोटने । अ
ङ्गुलिसन्देष्टे ॥

खण्डन्दः । वि० स्वतन्त्रे । स्वतन्त्रो
पाहतः खैरीखण्डन्दोनिश्चयश्च
खमरः ॥ खः आत्महन्दोऽभि
जाधाऽथ ॥

खण्डन्दचारी । वि० खण्डन्दवि
हरवर्गीके ॥

खण्डपत्रम् । न० अश्वके ॥ अण्डपत्र
तत्पत्रम् ॥

खण्डमणिः । पुं० स्फटिके ॥

खण्डवालुकम् । न० विमलापरसे ।
निर्मले ॥

खण्डा । स्त्री० श्वेतदूर्वादी

पत्रः । पुं० प्रखेदे ॥ पुत्रे ॥ न०

रत्ने ॥ वि० आत्मजाते ॥

सूजनः । पुं० प्राती । सयोगे ॥

स्वधा

सुधात्मोपयासौजन्य ॥ पात्मी
येष्वध्वषये ॥ पात्रितशब्धवादी ॥
मजा । स्त्री० कन्यायाम् ॥

सूतन्त्रः । वि० स्वच्छन्दे । निरव-
यहे ॥ यथा । समयादभयप्राप्तस्त
दर्शयततेष्वयः । सपुनः समयं
गन्तुं सूतन्त्रं प्रहीच्छयीति ॥ न०
अन्यतन्त्रानपेक्षे । तन्त्रविशेषः ।
स्वकोपशास्त्रे ॥

सूतन्त्रपत्रः । पुं० व्यासादिषुः सु
खपेक्षामतरेष्वीर्षपयालीचनया
शुश्रित्वादेश्चुख्यप्रतिपत्तिसन-
धेर्ष्विच्छयः ॥

सतः । अ० आत्मनद्रव्ये ॥

सख्यम् । न० शास्त्रसन्मतयथेष्टविनि
योगाहंखे ॥ समपदावोरिक्तपदा
धे ॥

सखदनम् । न० अश्वने ॥ आखादे ॥
लेष्टे ॥

सखटानाः । पुं० सपथे । खः खो
यः टटान्तोयच ॥

सख्यः । पुं० खण्डाशमोक्ताचा-
रे ॥ अर्थमीयमंसाःतियोविहि
तः सखधर्मः ॥ सः सखीया-
धर्मः ॥

सखा । अ० पितृभ्योदोयमानेऽन्ते ।
पितृषामन्ते ॥ पितृदाने । यथा
। पितृणांसुरपत्नीचमुनिभिरनु
भिर्नरेः । पूजितापितृदानंङ्गिनि

सुधावाचनम्

प्रफलं च यथा विधीति भागवतम् । पि
 ल्यदानमन्त्रे । देवद्विदाने ॥ यथा
 स्वाहा देवद्विदाने शीषट् शीषट् च
 षट् सधेऽमरः । अथ पितरि देवता
 इति स्मृतेस्तपि देवाः ॥ स्वमात्मान
 न शरीरपीषयतोति स्वधा ॥ स्वधा
 वितृणामन्नमिति श्रुतिः ॥ देवपि
 ल्यद्विदाने । स्वधतेऽनेन । अद
 ध्यात्वादेने । आप्रणव्य । पृषीद
 रादित्वाद्दृष्टव्यः ॥

स्वधा । स्त्री । पितृदाने । स्वधाऽस्व
 स्था । चच् । टाप् । पितृपत्न्या
 म् । स्वानुधत्ते पुतिव्युत्पत्तेः ।
 नमः स्वधायै स्वाहायै । इति प्रथी
 गय ।

स्वधाप्रियः । पुं० कृत्वातिथे ॥
 स्वधामुक् । पुं० पितृगणे । दिव्य
 पितरि । देवे ॥

स्वधाम । न० स्वधपश्चिस्करणे ।
 स्वधायी पुं० पितृषु । स्वधागमन
 शील । मृत्पृथ्वीमातीषिनिस्त्वास्त्री
 ल्ये ॥

सुधावाचनम् । न० श्रावण्येऽथवा
 विशिषे । यथा । अडेमुद्भूतत्
 कृतपादान्मुद्भूतं चतुष्टयम् । म्
 इत्तं पञ्चमस्यैव स्वधावाचनमिच्छ
 ते । कृतपाददूर्ध्वं मुद्भूतं चतुष्ट
 यम् । मुद्भूतं पञ्चमस्य कृतपात्पूर्व
 म् । अथोदिकम् इत्तं कृतपदम् ।

सुधपतिः

स्वधाशौच्यतेऽथ । वच० । अधिष्ठा
 रणेऽल्युट् ॥

सुधपतिः । पुं० स्त्री० कृठरि । य
 था । इयोः कृठारः वि० ।
 परशुषुपरशुषुषुऽमरः ॥ सुधि
 यति । धिधारणे । कृत्वा । अद
 नीयमांसस्य शस्त्रविशेषे ॥

अनः । पुं० शब्दं । निनादि । निन
 दि । धुनी । स्वन्ननम् । स्वन्नश
 ब्दे । सुधनसोर्वेति पद्येऽप्य् ।

सुधनचक्रः । पुं० रतिवन्धविशेषे ।
 यथा । धृत्याभाङ्गुत्तघाकण्ठपाद-
 तीपिशिरः स्थितः । गूढसुकाम
 येत्कामी सनचक्र प्रकीर्त्तित इति
 रतिमञ्जरी ।

स्वन्नितम् । वि० ध्वनिते । न० ग
 ल्पिते । मेघशब्दे । अनृतस्य ।
 अन० । क्तः ।

सुन्नितः शब्दः । पुं० राण्डुषीयशक्ति
 । अल्पमारिषे ।

अनुष्ठितः । वि० सर्वाङ्गोपसर्हारिण
 सम्पादिते ।

अनिस्तम् । पुं० गण्डके ॥

अनः । वि० अचनोत्तरकाले । शुभे
 दक्षे ॥

सुधनम् । वि० निद्रामनुभवति । सुधि
 ति । अिष्यप् । अट् । यथा
 देयः ॥

अपतिः । पुं० आळ्ये । निजभर्त्सरि ॥

स्वप्नः

लपनम् । न० निद्रायाम् । जिह्वप्
 शये । ल्युट् ॥
 लपिण्डा । स्त्री० पिण्डल्ल्यांर्याम् ॥
 लप्र० । पुं० निद्रायाम् । शयने ।
 ल.पि० । प्रसुप्तस्यमिज्ञाने । जाग्र
 दासनाभये । जागरितसंस्कारजः
 प्रत्ययः सविषयः ॥ प्रद्वस्युक्तलक्ष
 णे चक्षत् । अरणस्याङ्गैविकाश्रियवा-
 । जाग्रदवस्थायांशुदृष्टं यच्छ्रुतं तच्छ
 नितवासनयानिद्रासम्भवेय. प्रपञ्ची
 यत्रप्रतीयते सा स्वप्नावस्वेतिवासु
 देवसरस्वती ॥ तथाच । बाह्ये
 पुकारणे षूपसंज्ञतेपुजागरितवासना
 नुसारिणमनसस्तदर्थाभासाकाराव
 सासनं लप्रशब्दितम् ॥ यथाहुः
 । इन्द्रियाणामुपरमेमनोनुपरतं य
 दि । सैवतेविषयानेवतद्विद्यात्स
 प्रदर्थं नमिति । सचसप्तविधोऽयथा
 । दृष्टः श्रुतीऽनुभूतसंप्रापितः
 कल्पितस्तथा । भावित्वादिषल
 खंति लप्र. सप्तविधः स्मृतइति ॥
 लप्रजायदादिकल्पनयोतल्लक्षणे वि
 ध्वनाह । स्पष्टस्मृतिरवास्पष्टस्मृ
 तिरस्मृतिरिच्छमी । लप्रमेष्टा ।
 लप्रमध्ये जायतु लप्रसुप्तयइति ॥
 सन्व्यंलतीयं लप्रस्थानं नतिश्रुतिः
 ॥ लपिच्छनेन । जिह्वप् शये ।
 कृद्वज्जुसिद्धपन्थनिषपिभ्योनिदिति
 नन् ॥ लप्रोऽन्यवायव्यसंपर्दव

स्वप्नकाशः

रज्जुामितिभाष्यम् । यथा रज्जुं
 सर्वोत्थमाथोऽन्यथाउत्थते. तथा
 त्मनिदेशादियदृष्टमन्यथायदृष्टम्.
 चात्मनेदेशादिरैलक्षण्याद्युति
 युक्तिसवत्वात्. अन्वयाऽऽहृत
 लप्रोनिद्रातत्त्वमजानत. । विषया
 -सितयोः शीथेतुरीयं पदमश्रुते ॥
 स्वप्नकृत् । पुं० सुनिषसुक्ते ॥ शीवे
 लप्रक् । वि० शयाजौ । निद्रा
 शीले । लप्रनशोलः । जिह्वप्.
 । लपिह्वयेनं जिह्व्. ॥
 लप्रदक् । पुं० शीवे । लप्रान्प
 श्रुति । दृशिर्. । क्तिप् ॥
 लप्रस्थानः । पुं० तैलसे । स्थूल
 प्रपञ्चलयस्थानं लप्रव्यष्ट्युपहितचैत
 न्ये ॥ स्वप्नः स्थानमस्य ॥
 स्वप्नान्तः । पुं० स्वप्नमध्ये । स्व
 प्रविच्छेदे ॥ सुषुप्तिस्थाने । स्व
 प्नस्वान्तोऽवसानं यस्मिन् ॥
 स्वप्नकाशः । पुं० अन्त्यागपेक्षप्रका
 शि । चन्द्रसूर्यादप्रकाशनिरपेक्षे.
 स्वप्नमेवमासनानेद्रदृशिर । दृश्यानां
 वाडानुबुद्धादीनां दर्शनं स्वप्नका
 शं द्रष्टारं विमानवटते ॥ यथोक्तं ल
 ल्पोधरिसूरभिः । नप्रकाशिशमिष्य
 क्तिर्वत्प्रकाशैकबंधना । स्वप्नका
 शंतमात्मानमप्रकाशः कथं सुषु
 दिति ॥ अद्वैतात्मनेवप्रकाशते ।
 काशुदीप्ती । पचायच्. ।

सुभावाक्ति :

सप्रमाणकः । वि. स्वतः सिद्धे इ
 सभाषः । पुं. सप्तमधर्मविशिष्टे ।
 संनिधी । प्रकृतौ । स्वरूपे । नि
 सर्गे । अभावचान्तर कश्चिद्येनस
 दाऽसदासदसदाकर्मनिष्पद्यते । क
 न्मान्तरकृतेधर्माधर्मादिशुभाशुभसं
 स्कारे । इदानीन्तनजन्मारम्भके
 प्राक्तनसंस्कारे ॥ सप्तसात्विका
 दिभेदात्त्रिविध . अनाद्यविद्याया
 म् ॥ अतएवविभक्तिः । यथा ।
 बहिर्लक्षणमेवौतुल्यभावाद्यप्रकोत्सि
 तः । निमग्नंस्वरूपस्त्वेवापि
 भवतिद्विधा । निमग्नं . सुदृढा
 भ्यासजन्यः स स्कारउच्यते । अ
 जन्यस्तुगतः सिद्धं स्वरूपंभाष
 पूष्यतइत्युज्ज्वलनी तर्नाथि . सू. धी
 भाषः मत्तायश्चसप्तसुभाषः पत
 न्नाधीनसप्तकः ॥

सभावाक्तिः । स्त्री. अर्थालङ्कारवि
 शिष्टे । यथा । सभावाक्तिस्तुडिभा
 दे अक्तधारूपवर्णनम् । अथेत्तदे
 काश्रयणीः रूपवर्ण . सस्य गद्य ।
 उदाहरणम् । पद्यादुत्तरोप्रसार्य
 चिदानतिरिततद्राचयित्वाङ्गसुचै
 रासव्याभुमनकरुणामुखमुरसिसटां
 धूलिधूर्त्वाविचूथ । घासयासाभिला
 यादनधरतचत्तुप्रोद्यतुशङ्खुरद्वेम
 न्दंशब्दायमानैर्विलिखितययनादु
 त्वित . आखुरेणैति । सुभाषी

सुयमप्रकाशः

तिरलंभारोथवायस्तुवर्णनमिति
 लक्षणात्तरम् ।
 स्वभूः । पुं. विष्णौ । इरौ ॥ अन्न
 . थि । प्रजापतौ । परमेष्ठिनि । स्व
 तोभवति । सुरइतिक्तर ॥
 स्वमेकः । पुं. संपत्सरे ॥ यथा ।
 स्वमेकमेकंधरदाहताभवतिचंडि
 का । रुधिरैरैरणयो इतपिंतावि
 धिषद्भ्रूमेतिपुराणम् ॥ स्वमेकंसंय
 त्परीयव्योमासइतिश्रुतिः ॥
 स्वयंशरिका । स्त्री. स्त्रीविशिष्टे ॥
 स्वयङ्कृतः । वि. आत्मनाकृते ॥
 स्वयङ्कृतेतितत्पुरुषः ॥
 स्वयङ्गुप्ता । स्त्री. शुक्लशिभूम्याम् ।
 स्वयङ्गुप . पुं. प्राथंनोदिनास
 ह्ये ॥
 स्वयन्दत्तः । पुं. हादशविधपुष्यान्तर्ग
 तपुत्रविशिष्टे ॥ यथाइमनुः । मा
 तापितृविर्देनाद्यस्वक्तोवास्यादका
 रणात् । अ त्मानंस्वर्गवेद्यस्त्रैस्व
 यन्दत्तस्तुसम्भृतइति । आत्मानंन
 यंददात् . तथाहंपुत्रोभयामीति
 . स्वयन्दत्तः उपनतः स्वयंप्राप्त
 इतियावत् ॥
 स्वयम् । अ. आत्मनेत्वर्थे । आप् .
 वृ. भां. प्र. ॥ सुर, अयते । अय
 गतो । अम् ॥
 स्वयमुपस्थितः । वि. स्वयनागते ॥
 सुयमप्रकाश . वि. स्वतः साधना

रूपप्रकृति :

स्वरापगा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ॥
 स्वरातुः । पुं० ववायाम् ॥
 अरितः । पुं० मध्यस्त्रे । उदात्तानु
 दात्तच्छेषधर्मोत्तमाङ्गियेति यस्मिं
 स्तस्मिन्नधि ॥ शब्दनिष्ठधर्मविशि
 ष्टे । अरः सप्त तीव्र । दूतच् ॥
 अरुः । पुं० शम्भे । ङादिन्याम् ।
 यच् ॥ यूरखण्डे । यूपितच्छमा
 यो प्रथमपतितैयकले ॥ यूपैकदेश
 प्रादेशमात्रकाष्ठे । अघरि ॥ शरी
 । वाथे ॥ अरति० अर्धवेवा । स्तु
 शब्दोपसापयोः । शुभ्रुस्त्रिदिवध
 सिसिहनिक्लिदिपन्धिमनिभ्यष्टे-
 क्तुः ॥
 अरुचिः । वि० अरुच्यन्ते । अतन्त्रे ॥
 स्त्रीषोष्ठावाम् ।
 अरुः । पुं० सुती । अरुः ॥ शोभना
 निचरुपिधाराशछपातः ॥
 अरुपम् । न० अभावे । निसर्गे ॥ अ
 अरुपम् । समेवरूपयस्त्रया ॥ पर
 मानन्दप्रकाशित्वात्मनः अरुपम्
 । वेनधर्मोपयद्रूपतेनतत्तच्छरु
 पम् ॥ वि० प्राची । विदुवि ॥ म
 नोर्ज्ञे ॥ प्राप्तारुपमरुभाभिरुपासुध
 मनोऽज्ञीरित्यमरः ॥
 अरुपकक्षयम् ! न० अध्यासाधिष्ठा
 नत्वेनसत्त्वे० सप्तज्ञे ॥
 अरुपप्रकृतिः । स्त्री० समाधिपिशिषे
 ॥ यथा । संशान्तसर्वसङ्ख्यायाश्च

शर्मा :

शावदवस्थितिः । जायन्निद्रावि
 निर्मुक्तासात्तरुपप्रकृतिपरिति ॥
 अरुपासिद्धः । पुं० इत्वाभासवि
 शेषि ॥ यथा । शब्दोपुवसाद्युपल्ला
 दिति । अत्रषाद्युपल्लंशब्देनास्ति
 । शब्दल्लशावशत्वात् ॥ अरुपेय
 अरुसिद्धः ॥
 अरुपासिद्धिः । स्त्री० साध्यसमाध्य
 इत्वाभासमेदे । पक्षेहेतुतावच्छेद
 कावच्छिन्नस्याभावे । यथा । इ
 दीद्रम्यंभूमादित्यादौ ॥ अरुपेय
 सिद्धिः ॥
 अरुणः । स्त्री० सूर्यवतीविशेषि । सं
 ज्ञायाम् । धममातरि ।
 अरुदयः । पुं० अरुजापकसम्यवि
 शेषे ॥
 अरुदयवित् । वि० दिक्परमाद्यं
 वादिनि ॥ सवदियः परमावाद्
 ल्वाह । अन्तिमाधमेवतत् । तदि
 दामपिपराजवदशंकात् ॥
 अरुताः । पुं० माके । विद्वि । वि
 पिष्टेः । दिश्लोके । सुखाधारे ॥
 सुपुष्यते । अरुपजनि । कम
 मंशिवज् । अङ्गादित्वात्कुत्त्व
 म् । सामवेदे । दुः खशिरोधिनि
 सुखविशेषे । उक्त् एमुसे ॥ सवल
 गः अससयासमूलघातमपहन्ति
 दुः खम् । नचैषघयी । तथादिशु
 यते । अपामसोत्सम्यताशममेति

सुवर्गसरित्

अथ जयेकुतोऽमृतत्वसम्भवः ।
 यन्नदुः खिनसांभन्नं नभयसामन
 न्तरम् । अ भिजापिपनीतसुखं च
 र्गंदास्यदम् ॥ अज्यतेऽस्मिन्निति
 वा । अजगतिस्त्रिनादौ ॥ इज
 योतिषञ्च ॥ मनः प्रीतिकरः ॥ अर्गो
 नरकस्तद्विपर्ययः । नरकक्षयं सञ्चो
 वैपापपुण्ये द्विजोत्तमाः ॥ पारिभा
 प्रिकक्षर्गविधा । मनीनुकृष . प्र
 मदारुपवस्यः ॥ अणकृताः । वासुः
 प्रासादपुष्टेषु अर्गः ॥ अश्चुभक्तमं
 णद्वृतिगासु १.८ अध्यायः ॥

सुवर्गगामी । वि० अर्गमनकत्तरि
 ॥ यथा । सर्वाहसानिष्ठतावेसर्वदु
 खहराद्यये । सर्वस्याश्रयभूतायेति
 नराः अर्गगामिनः ॥

सुवर्गद्वारम् । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ।
 सुवर्गद्वारम् । न० सोर्वविशेषे ॥
 सुवर्गपतिः । पुं० इन्द्रे । पुरन्दरे
 सुवर्गपरः । पुं० सुवर्गप्रधानि ॥
 सुवर्गपुत्रः । उर्वश्याद्युपेतत्वेनपरउ
 क्तष्टोयस्यसः ॥

सुवर्गलोकाः । पुं० वैकुण्ठे । अर्गो
 यतेद्वृतिअर्गः । अर्गशासीलो
 कश्च ॥ यजमाने । अर्गोलीकोय
 स्यसः ॥

अर्गोलीकियः । पुं० इन्द्रे ॥ शरीरे ।
 अर्गवधूः । स्त्री० सुवर्गश्यायाम् ।
 सुवर्गसरित् । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

सुवर्णम्

सुवर्गसरिहरा ।) स्त्री० भागीरथ्याम् ।
 सुवर्गापगा ।) सुवर्गायः । पुं० हरौ ॥ सुवर्गोयतद्वृति
 भुवर्गोयः ॥

सुवर्गगिरिः । पुं० सुमेरौ ॥
 सुवर्गः । पुं० देवे । सुरे वि० सुवर्ग
 गामिनि ॥ तल्लक्षयन्तु । दयाभूवे
 पुत्रव्यादः परलोकप्रतिप्राया ।
 सस्य परहिताचोक्तिर्वेदप्रामाण्यद
 र्थनम ॥ सुवर्गदेवधिपूजाचक्रेवर्ण
 साधुसङ्गमः । सत्क्रियाभ्यसनमै
 वीसुवर्गोपायलक्षणविदुररिति ॥

सुवर्गवधूः । स्त्री० अपसरस्यु ।
 सुवर्गगिरिः । पुं० मेरौ । सुरालये ।
 सुवर्गोकाः । पुं० अमरे । सुरे ॥
 सुवर्ग्यः । वि० सुवर्गलोकस्यप्रा
 प्तिसाधयभूते ॥ सुवर्गकनिमि
 त्तः ॥ सुवर्गायद्विषे ॥ सुवर्गस्य
 निमित्तसंयोगलप्यातीया । गी-
 दव्यचोऽसक स्यापरिमाणाश्रतादे
 यत् ॥

सुवर्णम् । न० लोहवरे । शृङ्गारे । अ
 स्यपर्यायापया । सुवर्णसुवर्णकन
 कां हिरेण्यहेमहाटकम् । तपनीव
 शोतसुवर्गाङ्गेयभक्तकवुरम्
 । आसीकरंजातरुपंसङ्गरजतका
 क्षुने । कर्णकाशं सुवर्णाम्बुनद
 मष्टापदैर्लिखामिति ॥ अक्षपरी
 चाद्विधा । दाहेऽतिरक्तमयवर्णस्य

स्वरथम्

तं छिदायांशः शरीरकान्निचविभा
तिनिकायपट्टे । स्निग्धसुगौरवसु
पेतिवयत्तुलायाम् ज्ञानीतदेवक
नकंसदुरक्षणीतम् ॥ तत्रैकरस
वैधजंतदपरजातं स्वयंभूमिसं
• किञ्चान्यवदुक्ते। इतद्धरभवम् चि
तिविधाकाञ्चनम् । तदाद्यस्निग्ध
पौतरक्षमपररक्षततोन्वयथागौरा
भंनदितिक्रमेणगदितं स्नात्पूर्वं
पर्वीतमम् । यस्मिन्व्यसिप-
रोक्षे तुद्रष्टव्येष्टमनिस्कृष्टे । गुणा
नूमावप्रज्ञाश्रीः कान्पठाभिमारथा
दिकम् । यथा । सुवर्णभी
तल्लवणवल्गुगुरुरसायनम् । स्
वादुनिश्चल्यपरवाकिचस्वाट्टपिच्छ
लम् । पवित्रं वृषभैत्यसैधास्त्रु
तिमतिप्रदम् । इवमायुष्करं वा
न्तिराज्विशुद्धिस्त्ररत्वकृत् ॥ चि
पद्वचचयेन्मादृष्टिदे। पञ्चरशिःप
चित्तः । वज्रसवौधैरतेनराणोरे।
गत्रजपे। पयसौधक्षये । असीध्व
कार्यैवसदासुवर्णमशुद्धमेतन्मर
णश्चनोपतिः । अथस्युमांरि
त। वर्षीयतांवीयंक्षनाशयेत् । क
रै। तरे। गान्मुच्युञ्जतग्याजतस्त
तः । मारणये ग्वसुयर्थमाह ।
द। हेरक्षंसितजेदेनिकपिकुञ्जमप्रभ
म् । सारशुभ्रानिभंलग्धकाम
ल्लगुरुष्टमसत् ॥ उतगम् । तच्छे

स्वरथम्

तंकठिनंरुद्धं विषयं समलदलम् ।
द। वृद्धदेऽसितंश्वेतंकषिस्फुटलघु
च्यजेत् ॥ अथश्रीधनम् । पत्तली
ल्लव्यपचापिष्टेष्टोवृद्धीप्रतापयेत् ।
नि। वृष्टे त्ततप्तमानितैलेतक्रेचका
ल्लिके । गीमूचेश्कुलत्वानाकषा
येतुविधाविधा । एयष्टेक्षः परेया
सुधातूनांश्रीधनंभवेत् । अथमार
थम् । स्वर्णं स्याद्विशुद्धं सूतमज्जेन
सहमर्दयेत् । तद्गोलकसमंगधनि
दध्यादधरे। सरम् ॥ स्वर्णं स्यपति
तनूकृतपचक्षः । गन्धं • गन्धकषू
र्थं • गोलकसुततोऽसुधासराव
दृष्टसम्पुष्टे । शिंशदुर्वनोपलेदं
द्यात्पुष्टान्येवंचतुर्दंशः । निरुत्वं
जयतेभस्त्रगन्धोदिय पुनः पुनः ।
सुवर्णं • सशस्त्रकुट्टितचिक्कणसु
त्तिकषा । वनोपले • गोदृष्टा • इ
तिलीकी । निरुत्वं घृत्युवनंभीष
तिः । अथवान्यप्रकारेणैष्टोमारथ
मुच्यते । कश्चनेमलितेनापि। द
शंशेननिःक्षिपेत् । चूर्णयित्वा
तथस्त्रेनचुष्टाकृत्य तुगोलकम् ॥
गोलकेनपसंगन्धं दत्त्वाश्वाधरे। स
रम् । गरावसम्पुष्टेधृत्वापुष्टेविं
शदुर्वनोपलेः । एषसप्तपुष्टेष्टेम
निरुत्वं भस्त्रजायते अथापिपूर्वं
वद्वन्धः प्रदातव्यं पुनः पुनः ॥
काञ्चनाररसं चूर्णत्वासमसूतक-

सर्वकारः

गन्धर्वाः । कञ्जलीहिमनचाणिलेपवे
 त्समयातया ॥ काञ्चनारक्षः क
 क्तैर्मूपायुग्मप्रकल्पयेत् । धृत्वा
 तत्सम्पुटेगोलंस्त्रुन्मूपासम्पुटेचत
 त् । निधायसन्निरोधश्चक्रत्वासं
 श्लेष्यगोलकम् । वङ्गिखरतरं कुयी
 देवंदद्यात्पुत्रयम् ॥ निरुत्तंजा
 यतेभस्त्रसर्पं कर्मसुवीजयेत् । का
 ष्चनरप्रकारेशलाङ्गलीष्टन्तिकाञ्चन
 म् ॥ लाङ्गलोकलिङ्गरी ॥ ज्वाला
 सुखीतयाहन्त्यात्तयाहन्तिमनः
 शिला । शिलासिन्दूरयोः सु
 समधोरवां दुग्धर्वाः ॥ सप्तधाभा
 वनां दद्याच्छोपयेच्चपुनः पुनः
 । ततस्तुगलितीर्त्विन्नश्चस्त्रीवर्दीय
 तीसमः ॥ पुनर्धमेदतितरांषथा
 कल्कोबिलीयते । एवंबेलावयं
 दद्यात् कल्काहिममृतिर्भवेत् ॥ सु
 छृच्छणोति । ऋणायती । पचाथ
 च् ॥ यथा । अर्धंनम् । धञ् ।
 शिभनोऽर्धोऽक्षु ॥ धत्तुरे ॥ गन्धशा
 के । गौरसुवर्णशोके ॥ जागके-

शरे ॥
 सर्वकर्म । पुं० कणसुगुली ॥
 सर्वकायः । पुं० गरुडे । वि० सु
 वर्णमयशरीरे ॥
 सर्वधारः । पुं० अथाव्यवर्णसङ्घर
 जातिविशेषे । नाडिभने । कला
 दे । तदुत्पत्तिस्तु । विश्वकर्मांचशू

सर्वशीरी

द्रायांषोर्ध्याधानं चकारसः । ततो
 वभूत्तुः पुवाचनवैतेशिल्यकारि
 णः ॥ मालाकारः कर्मकारः श
 खकारः कुविन्दकः । कुम्भकारः
 कंसकारः पलेतिशिल्पिनाधराः ॥
 सूत्रधारश्चित्रकारः सर्वकारस्तथैवच ।
 पतितः क्षेत्रज्ञशापाददवाज्याधर्चसङ्घ
 राः ॥ अर्णकारः स्वर्णचौवांद्राङ्गणा
 नांविद्योत्तमः । वभूयसद्यः पति
 तीत्रज्ञशापेनकर्मणोतित्रज्ञवैवर्ते
 भङ्गाखण्डे १० अध्यायः ॥ अर्ण
 कारोति । छृत्तञ् ० । कर्मण्यण् ॥
 अर्णकृतः । पुं० स्वर्णकारे ॥
 अर्णकितकी । स्त्री० हिमकितक्यान् ।
 कनकप्रसवायाम् । हिम्याम् ॥
 अर्णालक्षणागुणायवा । सुवर्णकित
 कीश्वन्यालघुपुण्यासुगन्धिनी । की
 तपीकुमुभं अर्णकितकौगन्धनाश
 नम् । हिमभंमदनोन्मादपाहुष्यो
 र्णोऽर्णकारिण ॥ सख्यास्तनीतिशि
 शिरः कटुः पित्तक्षफापहः ।
 रसायनकरोऽर्णोदिहृदाव्यंकरः
 परः ॥

सर्वशीरी । स्त्री० शीपधिविशेषे ।
 पटुपण्याम् । हिमवच्छान् । हि
 मावच्छाम् । चोःकद्रुतिलीकितृति
 भावप्रकाशः । अष्ट्याः पर्यायासु
 यास्यथा । अर्णशीरी अर्णदुग्धा
 अर्णाङ्गाहविद्योतया । सुवर्णाहिम

दि. सुवर्णसदृशवर्णयुक्ते ॥
 सुवर्णकल्कनः पुं. श्वीनाके ॥
 सुवर्णबद्धो । स्त्री. जताविशेषः ।
 रक्तफलायाम् । काकबल्लाम् ।
 सुवर्णवल्लीशर । पीडात्रिदोषान्
 इन्नादुग्धदा ॥
 सुवर्णविन्दुः । पुं. विश्वी । इरौ ॥
 विन्दुवोऽवयवाः सुवर्णसदृशाय
 सप्तः ॥ शिमानमणमखरं विन्दुय
 यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकोना ॥
 सुवर्णश्रीफाकिवा ।) स्त्री. राजवृक्षे ॥
 सुवर्णश्रीफाली ।)
 सुवर्णाङ्गः । पुं. कृतमाक्षि । भारग
 वधि ॥
 सुवर्णारि । न. गन्धके ।
 सुवर्णाक्षय । पुं. नागकीररे ॥
 सुवर्णाहा । स्त्री. सुवर्णशौर्याम् ॥
 सुवर्णुनी । स्त्री. क्षुपालरि । ईमपु
 यस्याम् ।
 सुवर्णानवः । पुं. गानेदमथी । पिञ्ज
 सकटके ॥
 सुवर्णानु । पुं. राक्षी । सुवर्णाक्षा
 शिषिपरीतनक्षत्राभाति । भा. ।
 सुवर्णाभ्यानुः । शुभ्रादि ॥
 सुवर्णानुसूदन । पुं. सूर्ये ॥
 सुवर्णात । वि. मृते ।
 सुवर्णाकः । पुं. सूर्ये । तद्वनश्रीटि
 सुवर्णाखः सुवर्णवर्णसमानवः ॥
 सुवर्णाशोतिलक्ष्मीच्छायं सुवर्णवर्णायां

सुवर्णसिसुख्यानामास्यदं सुवर्णकवृ-
 ख्यर्थः ॥
 सुवर्णधू । स्त्री. सुवर्णश्यायां ।
 सुवर्णवी । स्त्री. गङ्गावाम् ॥
 सुवर्णश्या । स्त्री. उांशौप्रधानान्वस्तर
 र्णु । तायथा । छुताचीमेनकार
 स्नाउरंशौषतिखोत्तमा । सुकेशी
 मञ्जुषीषाद्याः कथ्यन्तेऽस्तरसोतु
 धीरिति ॥ खः सुवर्णस्यश्या ॥
 सुवर्णद्वी । पुं. २ अश्विनोसुतथीः ।
 । नासत्यथीः ॥ खः सुवर्णस्यथी
 द्यौ एतयोः सर्वेपर्यायानित्य
 द्वियथनान्ताः । एकत्वविषयाया
 सेकवचनताय । तथीत्तंमाकं गडे
 यपुराणे । नासत्यथीवदस्यस्युती
 दीनामतीश्विनाविति ॥
 सुवर्णानः । पुं. दानवविशेषे ॥
 सुवर्णाला । स्त्री. खाधारे ॥
 सुवर्णः । वि. यक्षरूपे ॥
 सुवर्णकेशरी । पुं. कोविदारं ॥
 सुवर्णकेशी । पुं. भूतकेशे ॥
 सुवर्णतपाः । पुं. तीर्थजानादिमा
 खं तपोवृत्ते ॥
 सुवर्णवपः ।) पुं. गौरशके । म
 सुवर्णवपसः ।)
 सुवर्णवपुः । विरिञ्ज ॥
 सुवर्णवर्षिका । स्त्री. मेदायाम् ॥
 सुवर्णप्रला । स्त्री. पशुपादभेदे । क
 सुवर्णन्याम् । प्रोक्षणी ॥

स्वान् । वि० धनिनि । स्वस्ति
 मत्तुम् ॥
 स्वयम् । वि० अपराधीने । तन्त्रे
 । स्वस्तिन्वयः । चायत्तः ।
 स्वस्तिनी । स्त्री० सुशस्तिन्याम् ।
 चिरन्त्याम् । जेषुपिचादिपुस्तु
 शीलमक्षाः । सुप्यजाताविति-
 षानिः ॥
 स्वकीजः । पुं० चात्मनि । न० निज
 कारणे ॥ स्त्री० स्वकीर्णम् ॥
 स्वस्तिवित् । स्त्री० स्वरूपसम्बन्ध-
 ज्ञानि ।
 स्वयसा । स्त्री० भगिन्याम् । सुपुत्र
 क्षतिः । अक्षतीवा । अनुचोपणे ।
 सावसेष्टम् ॥
 स्वस्तिवित् । न० स्वरूपभूतेपरमा
 नन्दे ॥
 स्वस्तगः । वि० स्वर्गाभावे ॥
 स्वस्ति अ० नद्रत्नेसमोद्दितसाधने ।
 समोद्दितसापके । पुच्छे ॥ आर्ध
 सायाम् ॥ आर्षोदिदि ॥ दानस्त्री
 कारमन्त्रे । यथा । स्वस्तिदेवीया
 युपत्रोप्रतिविज्ञे पुपूजिता । या
 दानश्चप्रदानश्चनिष्कलञ्चयथाविनि
 त्तिदेशीभागवतम् ॥ अक्षतिः । अ
 सतिरा । असदोप्री० अनुचोपणे
 वा । सुपूर्वदात् । तिक् । वाहु
 लकात्तिर्वा । यथा । अक्षि । अ
 सभुवि । सावसेरितिः । पदुल

वचनाद्भूभाषः ॥
 स्वस्तिवाः । पुं० मद्रत्तद्रथे । तगडु
 लचूर्णनिर्मितचिकोशाकाराधि
 वासद्रथे ॥ वतुष्को ॥ पिष्टकप्र
 कारे ॥ रततालिके । जिनाणां च
 तुर्बिद्यतिचिक्कात्मगतचिक्काविशिष्टे
 । रसेःनके ॥ राजादीश्वरसम्पत्ति
 शिष्टे । चतुष्पथे ॥ सर्वाणां कपा
 स्थेनीखरेखाविशिष्टे ॥ पुं० न० रा
 जादीश्वराणां सम्पत्तिविशिष्टे ॥ तद्व्य
 पयथा । प्रागुत्तरधारहितः स्वस्ति
 कास्थोधनप्रदद्रति ॥ अविच । स्व
 स्तिकं प्राङ्मुखं यत्स्वादिनिन्दानु
 गतं भवेत् । तत्प्राश्नानुगतौ चा
 न्यीतत्पथ्यन्तगतौऽपरः ॥ इति
 । सितावरथाके ॥ अभिप्रोताय
 स्थाविताशि । अष्टाङ्गयोगस्य ततोया
 वृत्तिविष्टे ॥ तद्यथा । जानूर्बिरत्न
 रसम्यक् कृत्वा पादसंज्ञितमे । तद्वु
 कायोविशिष्टमन्त्रो स्वस्तिवत्तत्प्रच
 यतीति ॥ स्वस्तिचेमंकावति । के
 शब्दे । आतीऽनुपेतिकः । मूलादि
 सुवादिर्वा ॥
 स्वस्तिमुखः । पुं० ब्राह्मणे । छेत्ति
 । पथे । वि० धन्दिनि । स्वस्तिमु
 खेश्च ॥
 स्वस्तिवाचनम् । न० विधिरागङ्गक
 र्गारम्भे मन्त्रविज्ञेयाणां पाठे । मन्त्रो
 चारणपूर्वकतगडुलविस्तरश्च ।

यथाहव्यासः । सम्पूज्यगन्धपुष्पा
यैर्ब्राह्मणान् स्वस्तिवाचयेत् । धर्म
कर्मणिमाह्वये सङ्गामाद्भुतदर्शन
न इति । स्वस्वयं श्लाघनम् ॥

स्वस्वयनम् । न० अभिप्रेतार्थं श्लाघा
पक्षे ॥ स्वस्तिप्रकाशनेमन्त्रविशिषे ।
स्वस्तिपदवाच्यश्लेषयनम् ॥ स्वस्ति
चोमम् । ईषतेप्राप्यतीऽनेन । इण्
। ल्युट् ॥

स्वस्तिः । वि० सुस्तिः । प्रकृतस्ति ॥
यथा । समदोषः समागच्छसम
धातुमलक्ष्मिः । प्रसन्नात्मनिन्द्रिय
मनाः स्वस्तिरुच्छमिधीयते । क्रि
याऽपकर्म । तेनसमक्रियः । श
रीरानुरूपकर्मा । स्वात्मनिष्ठिते
। उपसङ्गतदेशमनोव्यापारे । सुसु
रूपस्ति । वरदे ॥

सुस्तीयः । पुं० भगिनीपुत्रे । भागि
नेये । सुसुरपत्न्यम् । सुसुच्छः ॥

सुस्तीया । स्त्री० भागिनीय्याम् ॥

सु । स्त्री० चात्मीयायाम् ॥

सुाचरम् । न० सुोयाचरे । सङ्कोड्
सुहावा । इ० चभायाप्र० ॥

सुागतम् । न० कुशलप्रश्ने । शुभाग
मने ॥ सुखिनागतम् ॥ सुेनाग
तया । वि० सुशमागते ॥

सागता । स्त्री० विष्टुप् ११ प्रनेदे
तद्वचयन्तु । सागतैतिरनभाद्भुतदु
ग्ममिति । अपिच । शरिणीकान

ककुण्डलियुक्तापुष्पयुक्तरयुगावल्य
श्रीः । वपिंताहिवतिथकृषसह
स्त्रैः सागताहरतिस्त्रमचित् ॥ य

था । पङ्कजंतदपिपायसिमग्नं चन्द्र
माः सचचनान्तरितोभूत् । तन्मु
खेन्दुतुलयपिबिभोद्दृग्मानैवसह
तैश्चतवेधाः ॥ अयमागतायाम् ॥

सागतिकः । वि० सागतवादिनि ॥
सागतमित्वाह । ठक् । सागता
दीनाश्चेच्छेसागताभाषः ॥

साङ्गः । पुं० विष्ठी । सत्तामैवाङ्
गंसहकार्यं स्रजगतसृष्ट्यादाविति
सत्वाङ्गः ॥

सत्वाङ्गि । पुं० सत्वात्मजे । सत्
इत्यापत्यम् । अतइव् । सत्वाग
तादित्वाङ्गैसागमः ।

सत्वाङ्गिकः । पुं० साङ्गिके ॥

सत्वाच्छन्द्यम् । न० सत्वाच्छन्दताया
म् ॥

सातन्व्यम् । न० अपराधीनताया
म् । परस्परानुमतिनैरपेक्ष्ये ॥

यथा । प्रमुः सातन्व्यमपशीयद्
क्षतिकरीतितत् । पाषिनेनदीग
द्वायमनापस्थलीनदी ॥ इति ।
सातन्व्यभाषः ॥ प्लञ् ॥ वि०
साधीनताविशिष्टे ॥

सातिः । स्त्री० सूर्यपत्न्यकारे ॥
खड्गे ॥ पुं० स्त्री० पञ्चदशेनघ
थे ॥ रावाजातफलंयथा । क

न्दर्परूपप्रभयासमेतः कान्द्याजन
प्रोत्तरतिप्रसन्नः । अतिः प्रसू
शौचदिमानपक्षमहामतिः प्राज्ञ
विभूतिधनः ॥ धि० अद्यांजा
ति । अविद्याप्रख्युत्थोत्थोत्थुक् ॥

ज्ञाती । स्त्री० पञ्चदशर्षे ॥
ज्ञातीपथः । पुं० ज्ञायपथे । ज्ञाती
बीध्याम् ॥

ज्ञातीबीधी । स्त्री० सूर्यादीनामध्य
मार्गमध्यमबीध्याम् । यथा । सूर्या
दीनां विधानागांदिशिणोरमध्य
मादृश्यपक्षम्य० तथादिषापिफ
ला न्योऽमघाषैवपिभिर्मन्त्राहस्तं
विपातवाम्भातिमंध्यबीध्याभिवि
श्रुताक्षय्येष्ठादिश्याग्रनुराधाप
दिराक्षगभीमता । एताद्यथोयव
स्त्रिकोमध्यनेमार्गं उच्यते प्रतिभा
युपराधात् ॥

जात्मा । पुं० लकीमात्मनि ॥
जात्मान्तरसाध्यात् । पुं० खात्मीया
न्तरस । चन्द्रतद्रवस्तस्मात्सादनेः ।
साद । पुं० । रसपृष्ठी सादनम् ।
साद० । घञ् ॥
सादनम् । न० अयने ॥ सादनमश्विन
भक्षणमहोत्सोन्नत सादनमितिष्ठ
चायुधः । प्रीतिकरणे ॥
सादित । पि० सासादिते ॥
सादिमा । पुं० अदुतायाम् । सादो
भावेः । इगनिच् ॥

सादुः । पुं० मधुररसि । यथा । म
धुरस्तरसज्येष्ठीमध्यमत् ॥ दुर्गंध
लकडितिहेमचन्द्रः ॥ गण्डोले ।
गुडे । शोषकोपधी ॥ सुगन्धिद
व्यभेदे । चणुदक्षारि । स्त्री० द्राक्षा
याम् ॥ पि० मिष्टे । रसनाक्षरि
षि ॥ मधुरि । मनीषे । सुन्दरे
॥ चदने । च्चदसासादने । कषापि
थ्युक् ॥

सादुकण्टकः । पुं० विकल्पे । नेत्र
रक्षे ॥ कण्टकीऽग्राणि । अर्ग
पापञ्च । सादुसाक्षीकण्टकच ।
सादुः कण्टकीऽग्राणि ॥

सादुदग्धा । स्त्री० विद्यार्थिन् ॥
सादुका । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
सादुखण्ड । पुं० गुडे । मधुरभा
ने ।

सादुगन्धा । स्त्री० विद्यार्थिन् ॥
सादुदारम् । अ० सादुदुख्ये ख्ये
॥ सादुमिणुम् ॥

सादुपर्णी । स्त्री० दुग्धकायाम् ॥
सादुपाका । स्त्री० काकमाथ्याम् ॥
सादुः पाकीऽग्राणि ॥

सादुपिण्डा । स्त्री० पिण्डखर्जूर्था
न् ॥

सादुपुष्यः । पुं० कटभ्याम् ।
सादुफलम् । न० बदरीफलम् ॥
सादुफला । स्त्री० द्राक्षायाम् ।
कोपी ॥

१। दुमन्ता । पुं० शैलपीली । अचो
 टे ॥
 २। दुमन्ता । स्त्री० खर्जूयां ॥
 ३। दुमन्ती । स्त्री० काकोल्याम् ॥
 ४। दूमन्ताम् । न० गङ्गादे ॥
 ५। दूमन्ता । स्त्री० काकोल्याम् ॥ या
 स्य कफलि ॥ मन्दिरोशाम् ॥ अ
 तावर्षाम् ॥
 ६। दूमन्ता । स्त्री० विदार्याम् ॥
 ७। दूमन्ता । पुं० स्यःदुवारिधी ॥
 ८। दूमन्ता । उदकंयस्यसः । उत्तर
 पदस्थेक्षुदकस्त्रीदादेशः ॥
 ९। दूमन्ता । पुं० दाडिमे । न
 नधुराश्वे ॥
 १०। दूमन्ती । स्त्री० द्राक्षायाम् । स्व
 यते । प्वदमात्वाद्देनेः क्वापा
 जिमिदोखुण् । वेतोशुयवचना
 दितिस्त्रीप् ॥ खर्जूय्यं ॥
 ११। दूमन्ता । न० घट् । क्तान्तर्गत
 द्वितीयचक्रे ॥ लगन्नेनपरलिङ्गं
 स्याधिष्ठानं ततोऽभिदुः । परलि
 ङ्गस्याधिष्ठानं यतस्तस्मात्स्यधि
 ष्ठानमुच्यतद्रक्ष्यः ॥
 १२। दूमन्ता । वि० सवतन्त्रे । अ
 पराधीने । स्ववशे ॥ यथा ।
 यासोऽङ्कजसाम्भार किशलयान्धी
 कस्तद्वर्षातलं मूढानिष्ठतयेलुधा
 गिरिनदीतोय ह्येवामान्वये । लोडा
 सुगन्धगैर्ष्यासिमुष्टेनलंपदीप ॥

शशोस्वाधीनेविभवेतवाःपितृपण्या
 याचन्तद्रक्ष्यतम् ॥ द्रुतिशक्ति
 शतकेशिञ्जणमियाः । अमिच ।
 स्वाधीनवत्ते साफल्यंनपराधीन
 दक्षिता । येपराधीनकर्मणीको
 बन्तोपिचरित्ताद्रुतिगारुडे ११५
 १५ध्यायः ॥ स्वस्मिन्नधि । सप्त
 मीशौण्डैरितिसमासः । ततः
 स्वार्थे । अषडर्थेतिखः ॥
 स्वाधीनपतिका । स्त्री० स्वाधीन
 भर्तृकायाम् ॥ स्वाधीनपतिका
 सातुयानमुत्थितवभ्रभम् ॥ स्वा
 धीनः पतिर्थाः । कप् ॥
 स्वाध्यायः । पुं० विदे । लपे ।
 स्वाभिमतप्रथवादिमन्त्रापे । व
 द्वावन्त्रे ॥ वेदाध्ययने । फलवद
 र्थावधीधपर्व्यन्ताध्ययने । अदृष्टा
 र्थभृत्वेदोऽध्ययनरूपेत्प्रत्ययज्ञे ॥
 उपनिषद्ग्रन्थावधौ ॥ मीक्षया
 स्थायामध्ययने । सुपतीवशाव
 द्याध्ययनम् । दृष्ट्याध्ययने ।
 इत्यर्थेतिवज् ॥ स्वार्थमध्यय
 नंवा ॥
 स्वाध्याययज्ञः । पुं० यथाविधि
 वेदाध्यासपरि ॥ स्वाध्यायएवय
 ज्ञीयश्च ॥
 स्वाध्यायान् । पुं० आध्यायवि
 गिष्टे ॥
 स्वाध्यायाभ्यसनम् । न० यथाविधि

स्वाप :

वेदाभ्यासे ।। स्वाध्यायक्षेत्रभ्य
सनं ॥

सुध्यायी । पुं० पत्तनवशिजि ॥ सु
ध्याययुक्ते ॥ सुध्यायेः ख्यत्वा ।
द्वनिः ।

सुध्वरिक् । पि० सुध्वरवादिभि ॥
शोभनेऽध्वरः खध्वरः । खध्वर
मित्वाह० तेनचरतिवा । ठक् ।
भूगतादौनास्रध्वैजागमीन ॥

खान । पुं० निर्घोषि । निष्प्रदे ।
शब्दे ॥ खननम् । खनशब्दे । ख
नइसिर्वैतिपक्षे घञ् ॥

खानुभवः । पुं० आत्माकारान्त
करणसाक्षात्कारे ॥

खान्तम् । न० इदि । मानसि । म
नसि । चिन्ते ॥ गह्वरे ॥ खन्य
तेषु । खन० क्षुब्धखान्तध्यान्ते
दिमनछऽनिट्कमेतन्निपासितम्
॥ खखान्तोऽच्छेदेऽभतिधेनत-
दितिवा ।

स्वापः । पुं० निद्राघाम् । कारण
भावेनावस्थानि ० शयने । शय्या
याम् । अज्ञाने । तत्त्वाप्रतियोगे
१ दर्शगह्वरिणददर्शनश्चक्षुति
विपक्षे रनिहृषिनीवावस्थाभेदे ।
रुग्भेदे । स्पर्शाज्ञतायाम् ॥ ख
पनम् । जिह्वपश्ये । घञ् ॥ धा
न्तगोशुक्लतायसु राणांसंविशेदु-
रिनाप्यनुवंशम् । नीतरापरशि-

स्वाभाव्यः

रानचनज्जोनैवचाद्रक्षरथः शिथ
मिच्छन् ॥

स्वापतेयम् ।) न० धने । वित्ते
स्वापतेयकम् ।)

॥ स्वल्पपति० स्वपति०ः । मुपती
धनसुामिनोसाधु । पथ्यतिथिव
सतिसुपतेठञ् । सुगतादित्वा
त्रैजागमः ॥

स्वापन । पुं० न० अल्लविशेषि ।
पुं० श्रीहरौ । विष्णौ ॥ स्वापय
तिसुवमायथात्मात्मज्ञाविधुरान्क
रोति । जिह्वपश्ये । अस्त्रांश
न्तालच्छुट् । शौणादिकोयुञ्ज्वा ।
स्वाप्ययः । पुं० सुप्रभौ । स्वस्मि
नृष्ययः ॥

स्वाभाविकः । पि० सवभावतिष्ठ
। स्वभावतत्त्वज्ञे ॥ स्वभावे
ऽनादिरविद्या० तत्कार्ये । सइजि
। अकृतके ॥ स्वभावविभवः । सु
भावादागतीषा । ठक् ॥

स्वाभाविकी । स्त्री० प्रकृतौ । द्रव्य
स्वभावतत्त्वज्ञसिद्धायांप्रकृतौ ॥
ययाऽन्यादौनामुप्यप्रकाशादिल-
क्षणात्स्वाभाविकीप्रकृतिः ॥

स्वाभासः । पि० रमणीये । सुष्ठु
प्राभासते । भास० । पचाद्यच
॥ पुं० कृषेरे ॥ स्वैनधनेनया
भासते ।

स्वाभाव्यः । पुं० हरौ ॥ स्वभा

सुधारणम्

वेनैवपभावोऽसाध्योनिच्छन्निपन्न
 रूपत्वात् ।
 स्वामिजङ्घी । पुं० परशुरामे ॥
 कामिता । स्त्रीः स्वामिन्वे ॥ का
 निनीभावः । तद्यभास्त्वतणौ ॥
 कामी पुं० कामिकीये । विशाले ।
 शिखिवाचने ॥ पत्नी । मन्त्रि ।
 गुरी । श्रोनाद्ये ॥ यथा । गुप्तं
 नामानभाषितकपकालाहतीशिवे ।
 योनायदेवसाभौतविवादेवीधनेव
 देत् ॥ हरि ॥ हरी ॥ परम
 हसे ॥ वाख्यायनमुनी ॥ प्राक्त
 लीयाहंहेदे ॥ नृपे । भूपे ॥
 चि० अधिपती । अस्वपयायास्तु ।
 कामीस्त्रीश्वरः प्रतिरोचिता । अ
 धिभूमायकोनेताप्रभुः परिहटोधि
 पद्धति ॥ समैश्वर्यमस्यास्तकामि
 न्नीश्वर्यं कृच्छामिनच्० निपात्यते ॥
 चान्यम् । न० आधिपत्ये ॥
 आयम्पुः । पुं० प्रथममगौ ।
 ब्रह्मणः पीत्रे । अयम्पुर्वेऽपत्य
 म् । अण् । संज्ञापूषकास्त्रवि
 धेरनिच्छत्वाद्गुणः ।
 आयम्पुवी । स्त्री० ब्रह्मा मोदधी
 कारः । पुं० उपतमरि ॥ खर
 ति । खृग्वदोपतापयोः । अण् ।
 परण्य । प्रज्ञायण् ॥ भाषिवा
 चञ् ॥
 चारणम् । न० स्वभाये ॥ खर

सुधार्यानुमानम्

सद्यभावः । अण् ॥
 चाराट् । पुं० इन्द्रे । नसुचिसू
 दने ॥ स्वः स्वर्गोराजते ।
 स्वेषुदेवेषु० स्नेनधनेनवा० चारा
 जते । सत्सु द्विदितिक्रिप् । री
 रीतिलोपे० दृष्टोपकृतिदोषः ।
 जान्तः ।
 चाराण्यम् । न० स्वभातन्त्रे । स्व
 राड्भावे ॥ अण् ॥
 चारामगुच्छक् । न० यन्त्रपथे
 ॥ ऐन्द्रेपदे ॥
 चारोचिषः । पुं० द्वितीयमगौ ।
 स्वरोचिषोऽपत्यम् । अण् ॥
 स्वार्थः । पुं० स्वप्रयोगने ॥ स्वो
 याभिधये ॥ स्वकीयेधने । स्वो
 यस्तुमि ॥
 स्वार्थदशनः । वि० निकार्था
 वलीकाने ॥ स्वच्छात्तनार्थपश्य
 तीतितथा ॥
 सुधार्यानुमानम् । न० सुदानुमि
 तिहेतौ ॥ तथाहि । स्वयमे
 वभूयादशमेनयचधूमस्तथाग्निरि
 तिमहानसादीव्यामिंशुहोत्वा० प
 र्यंतसमोपहतः ० तद्गतैपामीस
 न्दिशनः पर्यंतधूमं पश्यन्व्यामिं
 स्मरति यचधूमस्तथाग्निरिति । त
 दनन्तरं वद्विद्याप्यधूमवानथं परं
 तद्वतिज्ञानसुत्ययते । अथनेयत्ति
 इतरामर्गं दृश्यते । तस्मात्प

सिन्

धर्तृशक्तिमान् । इति ज्ञानमनुमि
तिरु व्ययस्य । तदेतत्स्वार्थानुमा
नम् ॥

स्वाश्रयः । वि० अनन्याश्रये ॥
स्वाश्रयम् । न० पारिष्ये ॥ स्व
रूपेऽश्रयानि । सन्तोषे ॥ स्व
स्यस्यभावः । व्यञ्ज् ॥

स्वाहा । अ० देवविद्मन्मन्त्रे । स्वा
दत्ते । स्वादपाखादने । आप्रच्छयः
। पृथोहरादिस्वाहृद्व्यङ्गः ॥ सुष्ठु
अ० हृयतेऽनेनवा । उ० प्रच्छयः ॥

स्वाहा । स्त्री० धन्यैः पत्न्याम् । अ
नन्य्याम् ॥ यथा । स्वाहादेवोपदि
पलोप्रशिक्षणे पुरूक्षिता । यथापि
नाशविदानं नरुहीतुं सुराः क्षमाप
तिदेवीभागवतम् । सुष्ठु, अ० हृय
क्ते देवाधनवा । अन्येभ्योपीतिउ
। टाप् ॥ स्वाहाऽख्यस्याया । अर्थ
भाष्यत् ॥ स्वान्पाजिहीतेषा ॥
सुष्ठुमक्तिविशेषे । तारिष्याम् ॥

स्वाहापतिः । पुं० धर्मो । इ० ध-
रणो ॥ ५

स्वाहाप्रियः । पुं० वैश्वानरि । वज्रौ
ः स्वाहाप्रियायत् । अपूर्णीप्रपा
दिद्वितनिषिधान्पूर्वज्ञावः ॥

स्वाहाभुक् । पुं० विद्वे । देवता-
याम् ॥

सिन् । अ० प्रय्ये ३ वितर्के । जानाप
त्वावमर्थे ॥ पादपूर्व्ये । सुष्ठु, एति

स्त्रीया

• अथतिवा । इष्टगती • इष्टगती
या । क्षिप् • तुक् ॥

क्षिदितः । वि० क्षोदिते ॥

क्षिन्नः । वि० प्रक्षिन्ने । क्षोदाक्षिते ।
धर्मयुक्ते ॥ पित्रोघर्मीपितोघ्ननर
तिहृत्कायुधः ॥ पक्षे ॥ यथा । अ
स्यं चैवगतं प्राहुः सतुषं धान्यसु
च्यते । धामं वितुषमिच्छुः क्षां विन्न
मन्नसुदः इतमितिविशिष्टः ॥

क्षिष्टम् । न० सम्यग्यजने ॥ वि० स
म्यक्पूर्विते ॥

क्षिष्टकृतम् । पुं० पूर्णाहुत्यन्ते क्षिपमा
द्ये होमविशेषे । सु० सुष्ठु, धीभनं
इष्टं सर्वं मपिस्वरीति । उ० कृत्वा •
क्षिप्तुक् ॥

क्षिष्टकृतम् । पुं० होमविशेषे ॥ शोभ
नादृष्टे । क्षिष्टः । तांस्वरीति ।
कृत्वाः क्षिप्तुक् ॥

क्षौकारः । पुं० अक्षौकारि । क्षौकार
यम् । स्वयन्तव्यव्यपूषात् कृत्वा
भाषिष्यत् ॥ यावताख्यातं क्षिन्ना
इ । क्षौकुर्यात् तापदर्थं वित् । अ
धिक्ये न्यूनतायाश्च च्यवतेपरमार्थं
तः ॥

क्षौकृतः । वि० अक्षौकृते ॥

क्षोयः । वि० चान्मोये । प्र० कृत्वा
ताच्छः ॥

स्त्रीया । स्त्री० स्वामिन्येवानुरक्ता
यांनाधिकार्या ॥

हंस :

यद्दधनमर्जितम् । स्त्रीपार्जितं
तदेवस्त्रात्सतत्स्त्राभीनचापरः प्र
ति ॥ विः स्त्रार्जितधनादी ॥ अ
यद्विष्णुसूत्रम् । पिताचेत्पुत्रान्
विभजेत्तच्छुभेच्छासुखमुपासो धे
पैतामहेतुपितापुत्रयोस्तुल्यं स्यामि
त्यसिति ॥

(००—०३०३—००)

हकारप्रारम्भः

ह । अ० सव्योधने ॥ पादपूर्णे ॥
विनियहे ॥ नियोगे ॥ क्षिपायाम्
क्षेपणे ॥ कुत्सायाम् ॥ येति
क्षार्ये ॥ प्रसिद्धौ ॥ इन्ति । इन
क्षिसागळी ० । अन्धे भ्योपीतिड
॥ इत्तावद्योतकीष निपातइतिवै
द्विधाः ।

घ । पुं० शिवे ॥ सखिले ॥ शून्ये ॥
धारणे ॥ मञ्जरी ॥ गगने । नक्षु
लीशे ॥ रत्ने ॥ नाक्षे । सुर्गे ॥ पा
पहरणे ॥ चन्द्रे ॥ इरी ॥ इसे ॥
रणे ॥ रीमाक्षे ॥ यालिनि । इ
र्षे । हकारे ॥ सकीपवारणे ।
शुद्धे ॥

हंस ० । पुं० मानसीशक्ति । श्रोत्रय
रुति । चत्ताष्टे ॥ अक्षमांसगुण
यथा । क्षिप्रं हिमगुरुष्वप्यंसांसं प्र
क्षपिषान्तुनासम् । तद्वपिचं

हंस :

समांसं वृष्यतमं तिमिरहरणं चेति
रा० निर्घण्टः ॥ अक्षमकुनन्तु ।
क्वाष्टामुसर्वात्पपिदर्शनं हंसस्य
शब्देन तु सर्वसिद्धिः । नामानिहं
सस्यशोतिवस्तुप्रयान्तिनाशं हरि
तानितस्य ॥ चौरैः समं दर्शनमा
द्यशब्दे निधिर्हि तीर्थेऽवभयं हतौये
। युवं चतुर्धे ० नृपतिप्रसादः स्त्रा
त्पञ्चमेहं सरवेनराशामिति वसना
राजः ॥ निर्लोभनृपे ॥ विष्णौ ॥
अर्के ॥ परमात्मनि ॥ मत्सरः ॥
योसिभेदे ॥ अन्धभेदे ॥ शरीरस्थम
रुचिशिवे । प्राणवायौ ॥ ब्राह्मणे ॥
अश्वमेधीयाश्वे ॥ यथा । किमयं
दीयते हंस । सति सन्धे चतुर्विधे
द्रव्यादिपुराणम् । अयतः स्थित
यं छे । सुरी ॥ शिवे ॥ विशुभे ॥
पर्वते ॥ गन्धर्वविशेषे । जीवे ॥
चतुर्विधावधूतान्तरंगतावधूतवि
शेषे । यथा । श्रीदेव्युवाच । द्वि
विधावाप्रनौ गीतौ गार्हस्थ्यभेद
वस्तवः । क्षितिदंश्रुयतेष्वप्यय
धूतावतुर्विधाः ॥ एतद्धेदितुमि
च्छानितस्यतः कथयप्रभो । चतु
र्विधाऽवधूतानां शेषसंविशेषतः
॥ यौसदाशिववचनाच । ब्रह्ममन्त्रो
पाउवाधेव्राह्मणः क्षपियादयः ।
एतावमेवसखीपिच्छेयाक्षेयतयः
प्रिये ० पृष्ठीभेदेऽप्यविधिनासंस्त

इंस :

तायेचमानवा : । शैवावधूतास्तो
 च्छिंया : पूजनीया : कुशाचिंते ।
 ब्राह्मणावधूता : शैवावधूताश्चमापा
 रथसिनः ॥ विदधुः ॥ अथशर्मा
 शिमदुदीरितकर्त्ताना ॥ विनात्र-
 छाविंते ॥ तैतपाचक्रापिंते विना
 । निविषस्यतायश्चनश्चयुः
 कदाचन ॥ ब्राह्मणावधूतकौलानांकी
 लानामभिषेक्षियाम् । प्रानेयश्रुधि
 दधमं शोषाराश्वरानने । पानं
 सन्ध्याशनं पानं दानस्यदाररघणम्
 । सर्वभागममार्गेथमैवमः ब्राह्मणधू
 तयोः ॥ उक्तावधूतीदिविधः पू
 र्णापूर्वाविशेदत ॥ पूर्णं परम
 इंसाख्यः परित्राठपरः प्रिये ॥
 कृतावधूतसंस्कारोयद्विद्यादृष्टान्
 नदुर्लभः । तद्विद्यालयेतिष्ठद्वा
 त्मानंसतुशीघयेत् ॥ रचनशुभा
 तिचिञ्चक्रुधुंनं वामोणिश्रीलवत्
 । सदान्नष्टपरैर्भूषासाधयेत् ॥
 नमुशमम् । उतत सन्ध्यान्वसुजा
 य्ये शैवमन्त्रोतिचिन्तयन् । कुर्वा
 दात्मोचितं कर्मसदावैराग्यमाश्रि
 तम् ॥ कुर्वन्कर्माख्यनासतोर्नलि
 नीद्वलनीरयत् । यतैतत्मानसुदुध
 र्त्तं तच्च ज्ञानविवेकतः ॥ इत्युपक्र
 र्व्योक्तम् । अतुर्वावधूतानांतुरी
 योइंसवच्यते । यद्येऽन्वैयोगभो
 गाव्यामुजाः सर्वेशिवोपमाः ।

इंसक :

इंसानकुर्वीतस्त्रीसङ्गंनवाधातुपरि
 यजम् । प्रारब्धमग्रन्विहरेन्निषेध
 विधिवर्जितः ॥ लजितस्त्वजा
 तिचिञ्चानिचमोविद्यतेधिनाम्
 । तुरीयोविचरंतश्चीथीनिः सङ्ग
 ल्योनिहयम् ॥ सदाहाभायश्च
 टः श्रीकमीहविचर्जितः । नि
 त्रिंशैतस्वितिञ्चुः ख्याञ्चिः गङ्गी
 निहयद्वयः ॥ नार्पणंनवपियानां
 पतलध्यानधारणाः । सुक्तीविर
 श्नीनिहन्दोइंसाचरपरोयतिः ॥
 इतिसेकथितं देविचतुर्थाकुलयोगि
 नाम् । लक्ष्यंसतिशेषिणसाधुना
 मत्सुहृषियाम् ॥ एतेषां दर्शनं
 शर्मादालावात्परितोपयात् । सर्वं
 तीर्थं कलावातिर्जायतेमनुजन्मना
 म् ॥ पृथग्याधानितोर्धानिपुण्यले
 चाशियागिचः कुलसन्धासिनां देहि स
 न्नितामिसदाप्रियेइंतशोभइनिर्वा
 यसन्वे १४ उक्तस । इन्तिमच्छति
 सुं पांक्तेश्वरा । इन् । पचायच । भ
 वेदशशिमादुधंसइतिसक ॥ इन्ति
 । चतुर्षदिहनीतिसैवा । इतविशि
 धे । विद्वलदिष्टेमादिविशिष्टः
 कर्णयुनेसौभागिनिहंसः ॥ यथा
 । एतिपत्तयोवातिदिगको । किंस
 खिशात्तः शीपिक्तान्तः ॥
 इंसकः । पूं पादकटके । पादश
 ये । इंसकयकायतिचधुरध्वनिच

इठयोग :

इष्टविलासिनी । स्त्री० गम्भद्रव्यविशि
पे । धमन्याम् । अष्टवक्रियाम् ।
हरिद्रायाम् । इष्टेवितसति० त
स्त्रीला । लसक्रीडायाम् । सुवी
तिषिनिः ॥

इष्टाध्वजः । पुं० अथिकमिंकी ॥
इष्टो । स्त्री० घृष्टइष्टे । पुरतव्याम् ॥
इठः । पु० प्रसमे । यजात्कारे ॥
अम्बुपय्याम् । प्रग्न्याम् । इठ
मम् । इठभ्रुतिवठत्त्वयोः । पुं०
सि० खनीघषेतिराघः ॥

इठनिघहः । पुं० मूठानुगृशेतनि
यवृदिशिपे ॥ तवाहि । अच्युः श्री
वादीनिज्ञानेन्द्रियाणि० वाष्पा
यादीनिकर्मन्द्रियाण्यच० तसही
लक्ष्मणाधोपरोधेनइठासिद्यध्वन्ते ।
तदृष्टान्तेनमनोपिठेननिघश्रीष्या
मोतिसूट्ठवर्धातिर्भवति । नचत
सयानिघहीतुंशक्यते० तद्गोलक
स्यइत्कमलकनिरेऽवुमथयत्त्वात्
। अयः कर्मनिघहएवयुक्तः २

इठपर्या । स्त्री० अम्बुतापे । प्रै-
वापे ॥

इठयोगः । पुं० पारस्रवीक्तो प्रसि
द्वेषेऽष्टाष्टयेगे । योगसुरोदेवोक्तो
योगे । यथा । इदानींइठयोगस्तु
कव्यतेइठसिद्धिदः । कृत्वासनं
पावनांगंशरीरेदीगणःरकम् । पुं
रत्कुम्भकस्तेरिचखंवायुनाभजीत्

इठजम्

। इत्यंक्रमेः। कामं च्वात्वापवनं साध
येत्सदा । धीष्वादिकर्मपट्कससं
स्क्रुयाद्दधठसाधकः । एतद्ग्राडा
नुदेवेयिवायुपर्णं प्रतिष्ठितम् ॥ त
तौमनोनिघलं क्वात्ततचानन्दमेव
हि । इठयोगाग्नकाळः स्यान्मनः
शून्येभवेद्यदि । इदानींइठयोगस्य
द्वितीयंभेदवच्छृणु । आकाशेनासि
कार्येतुसूयंकोटिसमंक्षरेत् । अ
तंरत्तंतथापोतं क्वात्तमिष्यादिरूप
तः । एषंध्यात्वाधिरायुः ध्याद्
ज्ञाननपक्वितः ॥ शिषतुल्यो
नहात्मासीइठयोगप्रसादतः । इ
ठान्ज्योतिर्मयोभुत्वाज्ञाकरेवशि-
वोभवेत् । अतोयंइठयोगः क्वा
त्सिद्धिदः सिद्धसेवितइति ।

इठालुः ।) स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
इठालुका ।)

इठो । नि० इठविशिष्टे ॥

इठो । स्त्री० बारिपय्याम् ।

इडिः । पुं० परमसाधनकाष्ठधन्व
विशिपे । यथा । निगडोत्तोइवन्वेऽ
चोइडिः काष्ठधन्वणे इतिशब्द
माला ॥

इठकः । पुं० मजाधपिंवि० नीच
जातिविशिपे । इडि० इ० गौ० भा० ।

इठम् । न० अस्थनि ॥

इठ्यकः । पुं० इठिये ॥

इठजम् । न० मध्यनि ।

इतायः

इनुः

इडिः ।)

इडिकः ।) पुं० इडिकेपलेयडौ ।
इडिपः) ।

इगडा । अ० कुत्सितान्नाम् । नीचस
स्योधने ॥ यथा इक्ष्मि तिथेठकात्ता
नंसख्य इ । न इक्षिरिच । इगडे तिक्तु
त्सिताः इत्समावीर्नारिपउच्यसइति
भागुरिः ॥ इगडाइत्ताइत्ताशब्दा
इत्तयः सम्बोधनाचक्षाः ॥ पाप
विशेषः ॥

इण्डिका । स्त्री० इण्डो० इतिप० नृ
त्याच । उखायाम् ॥

इण्डिकामुतः । पुं० इण्डिके । छोटी
इण्डो० इ० भा० ॥ इतिविष्णुमण्ड-
णिवः ॥

इण्डो । स्त्री० इण्डिकायाम् ॥

इण्डे । अ० भाव्योत्थानीषांशवा
त्ताम् ॥ इण्डेते । इण्डिगन्धना-
दरयोः । बाहुलयादिप्रत्ययः
इतीत्यारण्य ॥

इत । वि० इतनक्रिय कर्ता भूति ।
नष्टं प्रमापिते ॥ आशरइते ।
भनमनसि । मनीपते । प्रतिइ-
ते । प्रतिबुडे ॥ अ इने । मुषिती ।
ताडिते ॥ इन्वतिस्म । इन० ।
ज्ञः ।

इतय । पुं० नीचलेक्षिः ॥

इतागः । वि० निर्दये ॥ आशरइ
ति ॥ विशुने ॥ इतायाः नायत्तान्०

इत्थादिशिवः । वस्तु ॥

इतिः । स्त्री० अपत्यपे ॥

इतीषाः । वि० निस्सो लस्को ॥

इत्तुः । पुं० न्याधौ ॥ यस्मि ॥ इ
न्ति० आहारमन्थंवा । इन० इत्त
निम्बात्तुन् । अगुनासिपोपदेशिन्वा
दिनाऽनुनासिकक्षिपः ॥ इत्तारि ॥

इत्ता । स्त्री० इतने । वधे ॥

इयः । वि० विषयो ॥ इन्ति । इ
न० । इतिकुपिणीरमिकाश्रिभ्यः
कथन् ॥ ७ ॥

इयः । वि० इमगधातंरि ।

इयनम् । न० प्राणविवेगफणस्यवा
पारि । वधे ॥ पूरये ॥

इनु । स्त्री० इहनिष्ठासिन्याम् ॥ नृ
त्थौ ॥ अघे । गदे ॥ अघगदे ।
रत्तरोनि ॥ इन्द्रियायाम् ॥ नखीष
धौ । नृत्थारम्भे ॥ आयुधे ॥
पुं० स्त्री० कपोलाः वयधे । कपोला
धोभागे ॥ इन्ति । इन० नृत्थुं स्त्रि
शोच्यः ।

इनुयइः । पुं० इनुयत्ताय्ये वात-
व्याधौ ॥

इनुमान् । पुं० आयुजे । इनुमति ।
आज्ञनेये । धीगचरे । रामकूने ।
महाभीरे । अतिशयितीऽनुविंय
तेऽयम् । अतिशयनेमतुप ॥

इनुस्तम्भः । पुं० अनुयइ ।

इनुः । स्त्री० इनुयद्वार्ये ॥ इत्थम्

इयपुष्पो

इत्या । स्त्री० इन्मायाम् ।
 इत्या । स्त्री० गोध्वनी । रम्भायाम् ।
 इयः । पुं० घाटके । तुरगे । अश्वे
 । वाजिनि । तत्रसञ्चिदाक्ष्मीः
 सन्तियषोत्तमा इयाः । इयति ।
 इयगती । अच् ॥ हिनातिषा ।
 अच् ॥ शरीररयक्षाक्षषादिन्द्रि
 येषु ॥ धनूराशौ ॥

इयकातरा । स्त्री० अश्वकातरा
 इयकातरिका ।)

याम् ॥ यथा । कातरा इयपर्यायैः
 कातरान्तैः प्रकीर्त्ताः । अश्व
 कातरिकातिष्ठावातघ्नीदीपनीपरा
 ॥ इ० रा० नि० ष्टः ॥

इयगन्धम् । न० काशकवशे ।
 इयगन्धा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 अक्षमोदायाम् ॥

इययोषः । पुं० शिदोद्धारार्थं विष्णो
 रवतारविशिष्टे । असुरप्रमेदे ॥

इययोषडा । पुं० विष्णौ ।
 इयद्वयः । पुं० मातङ्गी ॥

इयद्वीपः । पुं० लङ्कादिशोपनत्समु
 द्राक्षार्त्तं मिश्रीपविशिष्टे ॥

इयनम् । न० सुवयस्त्वयशास्त्रे चीञ्चो
 काक्ष्ययानविशिष्टे । कर्षीरथे । इ
 यगती । ल्युट् ॥

इयपुष्पी । स्त्री० मापपय्यामिषधी
 ॥ इयपुष्पमियपवान्यस्त्राः । गो
 रादिः ॥

इधी

इयप्रियः । पुं० यवे ॥ इतिहेमच
 न्द्रः ॥

इयप्रिया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 खर्जूबाम् ॥ इतिराजनिर्बण्टः ॥

इयमारः । पुं० कारवीरे ॥

इयमारकः । पुं० करवीरे ॥ इयानां
 मारकाः ॥

इयमारथः । पुं० अश्वत्यवृत्ते ॥

इयवाहनः । पुं० सूर्यपुत्रे । रिवन्ने
 ॥ अि० इयारोहे ॥ इयावाहनाय
 अक्षः ॥

इयवानशङ्करः । पुं० रक्तकाष्ठमे ॥

इयवाणा । स्त्री० मन्दुरायाम् । अ
 श्वाक्षये ॥

इयशीर्षः । पुं० विष्णौ ॥

इया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ।

इयाध्यक्षः । पुं० अश्वत्थाध्यक्षे । त
 क्षवन्तु । इयधिक्षाविधानत्र-
 ताधिकित्स्मितपारगः । अश्वत्था
 क्षोमधीमर्तुः स्नासनशप्रशस्त
 इति ॥

इयानन्दः । पुं० सुत्रे ॥

इयायुर्वेदः । पुं० अश्वत्थिक्रिस्ता-
 शास्त्रे ॥

इयारिः । पुं० करवीरे । मन्त्रिणे ॥

इयागना । स्त्री० शङ्खोवृत्ते ॥

इयाक्षवा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥

इधी । स्त्री० वाम्याम् । अश्वायाम् ।
 इड्वायां । घाटो० प्र० भा० प्र० ॥

हरिणी

हरितालम्

हरिणसक्तः । पुं० निरः शृगल
नसक्तः ।

हरिणशृता स्त्री० अहंसमवृत्तप्रमेदे
॥ विषनेसगवत्रितयं घगावयसमेन
गयोभगयोवरः । यद्यन्तमशो
मदादिताकभिक्षुर्ल रमलाहरिणशृ
ता ॥

हरिणचूदः । वि० भीरौ ।

हरिणाशो । स्त्री० रमथ्याम् । शृगला
चनायाम् । इन्द्रशिलासिनोनामग
मद्रथे ।

हरिणाशुः । पुं० चन्द्रे । यथिनि ।

हरिणौ । स्त्री० शृगलास । एष्याम्
॥ हरिणशृङ्गी । पुं० धामादिति लो
पः । हरितायाम् । यथादनुदा
तादिति लोपनौ । नारीमेदे । वा
रुथीभिति । सुपर्णप्रतिमायाम्
स्वर्णयथ्याम् ॥ मञ्जुहायाम् ॥
सुर्वेष्ट्यायाम् । अल्लष्टिचन्दः १०
प्रमेदे - यत्तद्यथयथा । नसमरस
लायः पद्मेदे ह्यैषं रिखीमता ।
आपथ । भवतिहरिणोन्सौच्यौ-
सलौगोरसान्धुधियिष्टपैरिति । य
था । व्यधितसमिधिर्ने नोत्वाभु-
बंहरिणोगघात् । ब्रह्मचरहर्मांस
प्योहृष्टीप्रसन्नयत्रियाम् । यद्य
मनिमदूवांश्यानेमु रारिणसेवरैष्य
किरदधिक्यैरह्लाकाङ्घ्रीविद्योत-
विलोचनम् ।

हरित् । पुं० अश्वविशिष्टे । नील
तमिश्रितवर्णे । पालाशे । हरि
। हरिकृतिभाषाप्रसिद्धे । मृद्धं
स्त्री० द्विधिः । हरिद्रायाम् । पु
न० लक्ष्णे । वि० हरिद्वर्णवि
ष्टे । हरति० हरन्तिविनयव्य
थाया । इज्ज्० । इच्छहृष्ट्यु
भ्यङ्गतिरितोतिः ।

हरितः । पुं० हरिद्वर्णे । पालाशे ।
हरा० इ० भा० प्र० । मन्यानके
लथी । न० स्त्रीबोयके । वि० ह
रिद्वर्णयुक्ते । हरति । इज्ज्० इ
श्याभ्यामितन्नितीतन् ।

हरितकम् । न० शाले । शिथौ । ह
रितोषधीऽस्यास्ति । अर्गणोद्यत्
। स्वार्थे कञ् । हरति । ज्वयतीना
। इज्ज्० । इश्याभ्यामितन् ।
कन् ।

हरितपत्रिका । स्त्री० भाठ्याम् ।

हरितयासः । पुं० शिथौ ।

हरिता । स्त्री० दूर्वायाम् । लघव्या
म् । आशो० इ० प्र० पुष्पशब्दे
॥ हरिद्रायाम् ॥ पाठ्याम् ॥ क
पिनद्राचायाम् । नीलदूर्वायाम्
। यथादनुदात्तात्तोपधात्तोमद्र
तिपक्षे लोपनकारे देवयारभाय ।

हरितालम् । न० धातुविशिष्टे । वि
ह्वरे । पीतके । तालि । घालि । ह
रितालके । तत्तुहरेर्वायम् ।

हरितालम्

हरिताली

यथोक्तम् । हरितालं हरिवर्षं च तन्म
 वीर्यं मनः शिला । पारदं च
 वीर्यं छाश्र्मकं पार्वतीरथः । इ
 ति ॥ तस्मिन् रूपं यथा । हरितालं
 द्विधा प्रोक्तं पाशाख्यं पिण्डसंज्ञकम्
 । तयोराद्यं गुणैः श्रेष्ठततो हीन
 गुणं परम् । स्वर्णं च गुणसिग्धं
 सप्तशुभाभवपपत् । पत्राख्यं तालकं
 विद्याङ्गुषाख्यं तद्रसायनम् । नि
 प्यत्रं पिण्डसदृशं खल्वसत्त्वतया गु
 ण । खीपुष्यहारकं खल्वपगुणसत्पि
 ण्डताण्यम् ॥ हरितालं कटुस्त्रि
 ग्धं कषायीः प्लीहरिद्विषम् । कण्डू
 कुष्ठः स्य रोगो मूत्रफणितकषयश्चा
 न् ॥ हरितच हरितालं चारुतादे
 चकारात्सजतिष्वनुतापान्नसहो
 चवीडाम् । कित्तरतिव्यक्तवर्तौक्य
 हरोमविदध्यादिदमवितमशुद्धं मा
 रितज्ञान्यसख्यम् ॥ अशुद्धस्या
 खदेःषमाश्च । अशुद्धं तालमा
 युद्धं तूष्णफमारुतमेव ज्ञान् । ताप
 स्फोटो मूत्रसहोचानप्युत्तेते मशीध
 वेत् ॥ अथाग्नीधनविधिः ॥ ता
 लकस्यथः ज्ञात्वा तत्र धूपं चाग्नि
 कीर्षयेत् । देवाय न्ये च वामैकत
 त कूष्माण्डजलके ॥ तिष्ठते
 लेपविद्यामं यासन्नश्चिकित्सा रसि ।
 देवाय न्ये चतुर्षामं पञ्चशुद्धभृति
 तालकम् । अथमारथम् । सद

संतालकं शुद्धवीर्यं परसिनतु । ख
 लेषिमदं घृतेकदिनं पद्याद्विशीपयेत्
 ॥ संश्लिष्येते तालकं तेषां भाव्यां तत्र
 शिपयेत् । ततः पुनर्नवाचारैः
 स्थाख्यामर्षं प्रपूरयेत् ॥ तत्रतद्दो
 णकंधृत्वा पुनस्तै नैवपूरयेत् । आ
 दख्यं पिठरं तत्रापिधानंधारयेन्म
 खे ॥ स्थालीं पुञ्ज्यासमारोप्यक्त
 मादृषज्जिबिर्हयेत् । दिनान्यना
 रण्यन्यानि पञ्चवर्षं प्रदीपयेत् ॥ ए
 वंतन्मिष्यते तालमाभातस्यैवरसि
 ध्या । अनुपानान्यनेत्यानि यथाये
 र्यं प्रयोजयेत् ॥ भूति । तालकांश्च
 रतेरिगामूष्णं प्रसृज्युज्वरापहम् ।
 श्रोत्रितफुल्लेकानि वीर्यं हृदि त
 यायुषः ॥ हरितं रथं चालाति
 । आषादमे । आतीनुपेतिक्तः ॥
 हरितालः । पुं० वीर्यवर्षं पक्षिविज्ञि
 ये हरियालं द्रु० गौ० भा० प्र
 ० । तन्मांसगुणायथा । हरिताली
 ख्यं पिठकः स्थात्कषायो मधुरो
 क्षयुः । रत्नपित्तप्रथमनस्तृषाघ्नी
 भातक्षीपनः ॥
 हरितालकम् । न० हरिताले । स्वा
 र्थेक्षः ॥
 हरितालिका । स्त्री० हरिताल्याम् ।
 भाद्रशुक्लपतुर्थ्याम् । दूर्वायाम् ॥
 हरिताली । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ आ
 काशरिखायाम् ॥ खड्गवतायाम् ।

हरिवक्त्रम्

हरिहर :

दधः स्वामं नृपमः सुमं नीषिष्यः
वृत्ति ॥

हरिवः । पुं० पीतमर्षश्चै ॥
हरिदोषनः । पुं० तिर्यग्वाणे । कु
लोरे ॥

हरिवंश । पुं० महाभ रतीयमर्षवि
शेषे ॥ श्रीकृष्णान्वये ॥

हरिरान् । पुं० इन्द्रे । वि० हरि
विशिष्टे ।

हरिवर्षम् । न० निषधश्चैमकूटयोः स्म
ध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।
निषधश्चैमकूटयोः स्मध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।
निषधश्चैमकूटयोः स्मध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।
निषधश्चैमकूटयोः स्मध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।
निषधश्चैमकूटयोः स्मध्वेवर्षमानेवर्षविशेषे ॥ यथा ।

हरिवप्रभा । स्त्री० पञ्चमाशुः २ तुलस्य
म् । जयायाम् । जयायाम् ॥

हरिशासरः । पुं० न० द्वादश्याः प्रथमे
पादे ॥ यथाः द्वादश्याः प्रथमः
प द्वादश्याः प्रथमः । तमसि
क्ष्म्यकुर्वीतपार्ष्णिष्णतत्परः ।
सि ॥ वृत्तिविष्यधर्मीशरसदि
ता ॥

हरिशासमः । पुं० नरुद्धे ॥

हरिवक्त्रम् । पुं० परेः पराक्रमे ॥
योपिदृक्परचै समुच्छ्रितैः यत्तैश्च
हरिवक्त्रमाद्यवृत्तिष्विद्विषयि

शेषे ।

हरिवोषम् । न० हरितापि ॥

हरिवृषम् । न० हरिवर्षे ॥

हरिवचनम् । न० हरिर्निद्रायाम् । त
स्वापाठशुद्धैः कादशीतः प्रसिद्धम् ॥

हरिचन्द्रः । पुं० नृपतिविशेषे । अ
ताक्षोभक्ते । विशङ्कुणे । पटविधि
शेषे ॥ प्रस्तरुहरिचन्द्राद्युषीवृत्ति

साधुः ॥ अन्द्रिक देवीस्थानेतीर्थ
विशेषे ॥ वृत्तिदेशीनीता । शुभेश
रौहरिचन्द्रप्रत्नागमः ॥

हरिचन्द्रपुरम् । न० श्रीमे । सपुरे ।
जर्षंगपुरे । हरचन्द्रायको० इ०
भा० प्र० ॥

हरिधिवः । पुं० जिनपत्तवर्तिविशेषे
। हरिसुते । यथा । हरिधिवोहरि
सुतो जयोविजयनन्दनः । अष्टासु
त्रुर्गदत्तः सर्वेष्वंशास्तुवंगजाः
॥ हरिः सेनायुधः । एतत्संज्ञोया
मगादितिषः ॥

हरिसुतः । पुं० ह्यरे । कामे । सी
नकीतने ॥ हरिधिवो ॥

हरिद्वयः । पुं० वन्दे । मपिपत्तौ ॥
हरिद्वयोवयः ॥ अज्ञविशेषे ॥ यथा
। स्वकीयवः सरीमापिसुवर्षाभा
नियम्यतु । हरिः सवर्षतीऽव्यस्तु
पीतश्रीपियसप्रभवृत्तिमाकिशेषः
॥ सुर्थे ॥

हरिहरः । पुं० सयुक्तहरिहरमूर्ती ।

हरितकौ

हरितक

यथा : हरिहरमनुसरसाधीपारंप
यातुमिच्छसिचैकनुदधधि. रूपत
मयउपदसिचस्तएकंमजानासि ।

हरिहरज्ञेयम् । न. हरिद्विधे ॥

हरिहरात्मकः । पुं. शिष्यस्ययमे ॥
गरुड ३

हरितकौ । श्री. खनाज्जापसिधेपथ्या
वृद्धे । तत्कले ॥ तत्पर्यायायथा
अमयात्त्वव्यापयथावद्व्यापूतनाऽ
वृत्ता । हरितकौहैमवतीचितकौशे
यसीशिविति । अद्याः प्रमेदागु
णाद्ययथा । हरितकवस्ततोत्पन्नोसप्त
मेदेरुदीरिता । तस्याननाभिर्वाशि
वक्ष्याम्यवयथाक्रममात् ॥ विजयारी
हृद्योचैवपूतनावास्यताऽभवा । जी
वनीचितकौचितिनःसासप्तविधास्तु
ता । अचाडुगताविजयासुठपारी
श्रियोमता । खल्पत्वक्पूतनाज्ञे
यास्तुलसांसाऽवृत्तास्तुता वधा
साभयाज्ञेयालः वंतीखण'गण'
भाक् । व्यस्तानुचितकौविद्यादिच्छा
संरूपप्रक्षयम् ३ विख्याद्रीविजया
हिमाचलमनासाज्ञे तकीपूतना-
सिंधीग्यादशरोहृद्योतुविजयाणा
ताप्रतिष्ठानके । अम्यायाममृता
ऽभवापजनितःदेशिसुराष्ट्राद्वेकी-
वृत्तोतिहरितकौनिगदितासासप्त
मेदावुधेः ॥ सर्वप्रयोगेविजयाध
रोहृद्योघतेपुष्टिपुष्यपूतनादिता

। विरेचनेस्यादस्तागुणाधिकाली
वन्तिकाद्यादिहृद्योशरीरमजित् ॥
द्याज्ञे तकीसर्वरुजापहारिकानेना
मयघ्रीमभयावदन्तिताम् । वृत्त्य
यारीगमियंप्रयेरजिताज्ञेयागुणा
व्यानकदाचिदन्यथा ॥ चितकौचधु
ताहस्तोयार्वातउतिदेहिमः । ता
वद्विरेच्यतेविगात्तत्प्रभावाज्ञसंश
यः ॥ सप्तानामपिनातीनांप्रधानं
विजयास्तुता । सुखप्रयोगसुकभा
सर्वन्याधिपुश्रयते ॥ विद्यास्तुनि
मव्यतिवासाज्ञे धागुषवतीभिषक्
प्रवरेः । यस्यायथाभूषानिमज्जनं
सागुणाव्याद्यात् ॥ इतंप्रसमंन्या
धीनभूदस्तकतियवमुः । हरितकौ
तुसाप्रोक्तातक'तरी'गाचिका ॥
हरितकौतुदव्यायांनुसक्तं गताय
हे । शिवेनअच्यरेक्षीणं गु'वंशानैव
वक्षते । इतिराधनिर्घण्टः ॥
अपिचभाप्रकाशे । नशास्त्रिगघ
नाठसागुर्नी चप्त अयासासि । नि
मज्जेत्सासुप्रयस्ताकवितानिगुणाप्र
दा ॥ नशादिगुषयुक्तत्वंतथैकचदि
कप'ता । हरितक्याकलेयवद्यंत
च्छेष्टमुच्यते ३ अर्थिताअंशयच'निं
पेवितामलमोधिनी । लिम्बासक
यादिशीपथ्याभृष्टाप्रोक्ताचदीपनु
त् ३ उक्तोजिनोवुद्धिषधि'न्द्रयापां
निमं'तिनीपितकफानिचानान् ।

हवः

हविष्यान्नम्

वृष्या । स्त्री० इलसमृद्धे ॥ इलानां
 समूहः । पाशादिभ्योयः ॥
 इलकम् । न० रक्तसंध्यक्ते । रक्तसौं
 धीतिस्थायि । हला० वृ० गौ०
 भा० प्र० पुष्ये ॥ रक्तवर्णचिह्नकाल
 विष्काशिपुष्पविशिषि । इच्छत्ये ॥ इ
 लति । इलविकसने । शतृत् ॥ य
 हा । इलनम् । सम्पदादिच्वात्
 क्षिप् । इलंजाति । लादाने ।
 आसीनुपेतकः । सञ्जायाकम् ॥
 इलनम् । वि० प्रचलायिते । इ०
 ज० धरः ॥
 इल्लीषम् । न० योषितामण्डलीन्दुच्छे
 ॥ स्त्रीषांइल्लीष सहनसंनमितिवि
 काण्डशेषः ॥
 इल्लीषकम् । न० स्त्रीषांमण्डलिका
 नृच्छे ॥ मण्डलेनतुयत्रृच्छंस्त्रीषां
 इल्लीषकन्तुदितिषमचन्द्रः ॥ ए
 कस्यपु सीवद्वैभिः स्त्रीभिः स
 इल्लीषने ॥ तत्तुरासक्तीडा । य
 यः । गौपौनामण्डलीन्दुत्वयधिइल्ली
 षकंविदुरितिकेधात् । तल्लक्षणं
 रासमेष्टयादष्टयम् ॥
 हवः । पुं० आन्नायाम् । निदेशे ॥
 आङ्गने । इती ॥ अधरे । सप्तत
 की । ज्ञानम् । ह्येज्झर्वायांघ
 ङ्घे । भवेऽनुपसर्गस्ये च्यप्सुस्र
 सारयश्च ॥ इयतेऽर्वातिवा ॥ या
 हवे० इतवेदविदः । पाइयनो

परस्परयुद्धार्थंवीवृधारेऽच ॥
 हवङ्गः । पु० कांक्षपात्रेद्विभिनिश्र
 ताक्षमक्षणे । इतिक्षयित् ॥
 हवनम् । न० हेमे ॥
 हवनायुः । पुं० अमौ ॥
 हवनौ । स्त्री० हवनकुण्डे ॥
 हवनीयम् । वि० हविषि । हेमीय
 द्रव्ये ॥ इयते । इ० अनीयर् ॥
 हविषो । स्त्री० हेमकुण्डे ॥
 हविरयनः । पुं० अमौ ।
 हविर्गन्धा । स्त्री० शस्यां ॥
 हविर्गृहम् । न० हवनगृहे । हे
 हविर्गृहम् ।)
 चीये ॥
 हविर्भुक् । पुं० अद्विरसः पुत्रेक्षत्रि
 याथापितरि । अमौ ॥ इवीषि ।
 भुङ्क्षे । भुज् ॥ क्षिप् ।
 हविर्भूः । स्त्री० पुलन्दस्यपत्न्याम् ॥
 हविर्मन्थः । पुं० अग्निमन्थे । श्री
 पथे ॥
 हविष्कृतुः । स्त्री० दिवानामर्थेयाहवि
 सम्पादयतितस्याग् ॥
 हविष्पात् । पुं० हविर्भुनि । वि०
 आज्यादिमति ॥ ध्यानभावनाव
 ति ॥
 हविष्यम् । न० हवनीये ॥ भोज्यभेदे
 ॥ मुन्वन्नादिपु ॥ मृते ॥ हविषि
 तम् । उगवादिभ्योयत् ॥
 हविष्यान्नम् । न० हविष्ये । व्रतादा

इव्यवाहन :

बदनीयद्रव्यविशेषे ॥ इविध्यस्त
दन्नस्य ॥

इवि : । न० । हातव्यद्रव्ये । सान्नाय्ये
। देवताहोशनामौख्यमानद्रव्ये
। त्यागप्रश्नेपक्रियाया : साक्षात्
कर्मकारके ॥ तद्विधिस्यम् । पुरो
डाशरूपमान्यरूपस्य ॥ घृते । सर्वे
पि ॥ इविषांवरिषामेय'यदेतद्
खिलंजगत् ॥ इयते । इदनाद
नयो : अचि'शुविहृत्तपीष्वादिभ
सि : ॥ सुन्यन्नानिपय : सोमोमां
संयज्ञानुसक्ततम् । अक्षारलवण
स्यैवप्रकृत्याइविरुच्यतइतिमनुः ॥

इवुषा । स्त्री० । इपुषायाम् ॥

इवै । अ० । इत्ताय'क्षरषार्थीनिपा-
तो ॥ प्रसिद्धार्थावयोतकौवेदेनि
पातो ॥

इव्यम् । न० । देवेऽन्ने । इवनीये ॥
इयन्ते प्रीष्यन्ते देवायेन० । इयते०
प्रक्षिप्यतेवा । इ० । अचायत् ।
सुधाशदेयो ॥

इव्यपाकः । पुं० । चरी ॥ पच्यते ।
पचे : कर्म'क्षिपञ् । इव्यस्तत्०
पाकस्य । यद्वा । भावेऽञ् । पच
नम् । पाकः । इव्यस्यपाकः ।
पाकाऽधिकारणम् ॥

इव्यवाहः । पुं० । अम्लो ॥

इव्यवाहनः । पुं० । अम्लो ॥ इव्य'वा
इयति । अन्नादइत्यु' : ॥

इसतः

इव्याशः ।)

इव्याशनः ।) पुं० । अम्लो ॥

इव्येयः ।)

इसतः । पुं० । हास्ये ॥ इसनम् । इ
सेइसने । खनइसोर्बेत्त्वप् ॥

इसनम् । त्रि० । शास्त्र'कुर्वति ॥ इसेत्
टः शब्द ॥

इसनम् । न० । हास्ये ॥ इसे० । ल्युट् ॥

इसनो । स्त्री० । अक्षारधान्याम् ॥ इ
सति । इसे० । कृत्त्वल्युट्इतिल्यु
ट् । टिट्इतिढीप् ॥

इसनीमणिः । पुं० । पर्परीके । अ
म्लो ॥

इसन्तिका । स्त्री० । इस'त्याम् । अक्ष
रधान्याम् ॥

इसन्तो । स्त्री० । अक्षरधान्याम् ॥ मज्जि
काग्रमेदे । याकिनीविशेषे ॥ इस
ति । इसे० । लटः शब्द । उगितथे
तिढीप् । यप्'अनोरितितनुम् ॥

इसितम् । न० । अहृत्वाद्ये । हास्ये ॥
त्रि० । यिकसिते । कुर्वे ॥ इसे० ।
नप्'सकिभावेत्तः ॥

इसतः । पुं० । करे । पञ्चयाखि । शये
। पाथौ । हाच० । इ० । भा० । प्र० ॥
करिकरे शुभडायाम् । सू० । इ० ।
इ० । भा० । प्र० ॥ मानमेदे । अतुवि
गच्यङ्गुलनितेसप्रकीष्टकरे ॥ यथा
। यथानांतण्डुलैरेकमङ्गुल'चाद्य
भिर्भवेत् । अदोष'वाचिते इ'स

इस्ता :

इस्तिषोषा

अतुषिंशद्भिरङ्गुलैरितिकालिषो
 पुराणम् । द्रुमेदे ॥ अयोद्भर्त्से ।
 इस्तायाम् ॥ यथा । पुष्योइसीभै
 चमप्याश्विनश्चस्वार्थाहुः सपदि
 गशरवाषीति ॥ केशात्परीदाते ॥
 यथाकेशइस्तः • कचसमूइद्रुष्य
 र्थः । इसति • इष्टतेषा । इसी •
 । इसिमृचिषिततन् ॥ चि • इस्ता
 यांजाते ॥ शबिष्ठःफल्गुनीख्योलु
 क् । न • चर्मप्रसिधिकायां ।
 इस्तधारणम् । न • परिव्राथे ॥ प्राङ्घु
 नुयतस्यइस्तस्यधारणरीधः । रश्म
 कस्यपृष्ठेइस्तस्यपनवा ॥ भुरुय-
 इथे ॥
 इस्तप्रथम् । न • कन्दुषे । कक्षधे ।
 इयोडा • इ • भा • प्र • ॥
 इस्तधारणम् । न • परिव्राथे । मार
 कीयतस्यनिवारणे ॥ इस्तन •
 इस्तस्यथा • वारणम् ॥ करेणनि
 धिषे ॥
 इस्तधिसम् । न • चन्दनादिनादेइ
 विलिपनविधिषे । स्यासके ॥
 इस्तसिद्धिः । स्त्री • भृतौ । वितने
 । इस्ताभ्यांसाध्यासिद्धिः ॥
 इस्तसूत्रम् । न • करसूत्रे । कंगथा
 • इतिविशःइप्रसिधे ॥
 इस्ता । स्त्री • अश्विन्यादौवयोद्भर्त्से
 ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । दातायश्
 स्त्रीसुतरांमनस्त्रीभूदेवदिशार्चनह

न्नयत्तः । प्रसूतिकालिकचयस्यइ
 स्ताइस्तस्थितातसमस्तसम्पत् ॥
 इस्ताङ्गुलिः । स्त्री • करशाखायां ॥
 इस्तामलकम् । न • करस्थितामलकी
 फले ॥ करस्थितस्यपत्रले । वेदा
 न्तयन्यविधिषे । पुं • शङ्कराचार्य
 स्थिष्यविधिषे ॥
 इस्तावसिचनम् । न • उत्तरापीयाने ॥
 इस्तास्त्रम् । न • प्रहरथे । इथियार
 इ • भा • प्र • ॥
 इस्तकन्दः । पुं • तद्वत्कन्दविधिषे ।
 कुष्ठइत्तारि • गजकन्दे ॥
 इस्तकन्दकः । पुं • इस्तकन्दे । स्त्री
 र्थकः ॥
 इस्तकरञ्जः । पुं • महाधारखे ॥
 इस्तकारणः । पुं • उन्मथुकि • परगळे
 । रत्नैरखे । खनास्ताविख्यातेप
 लाशप्रमेदे ॥ इस्तिकर्षः परंइष्यो
 मेधायुशंलवर्धनः ॥ इस्तिकन्दे ॥
 गणदेवताप्रमेदे ॥
 इस्तिकर्षकः । पुं • इस्तिकर्षा
 इस्तिकर्षदलः । पुं • इस्तिकर्षा
 भिषेपलाशि । किञ्चने ॥
 इस्तिकारशी । स्त्री • अजमेदायां ॥
 इस्तिकालिः । गोपचीण्टायाम् ॥
 इस्तगिरिः । पुं • काञ्चीदेशे ॥
 इस्तिषोषा । स्त्री • केशातकौप्रमेदे ।
 महाकेशातक्याम् । तुर्निका • घी
 यातीरज्जी • इ • भा • ॥

इक्षिचिष्टतम्,

इक्षिचारिणी । स्त्री० महाकरञ्जे ॥
 इक्षिचिष्टतम् । न० गजिद्धिति ॥ त
 यथा । तवादीदन्तकल्पनविधान
 म् । दन्तकामूलपरिधिं हिरायतं
 प्रोज्झाकल्पयेच्छेषम् । अधिष्ठा
 न्मूषराणांन्यूनं गिरिचारिणां कि
 षित् ॥ कल्पितदन्तकालक्षणन्तु-
 । शोभत्सर्वमानसकवध्वजचामरा
 नुरुपेपु । छेदेहरेद्वारोग्यविल
 यधननुवृद्धिसीध्यानि ॥ प्रहरणस
 हशीपुत्रयीनन्द्यावर्तेप्रषट्पदेशाभिः ।
 । लोष्टे तुल्यव्यपूर्वकमवतिदेशस्य
 रुम्प्रःभिः ॥ स्त्रीरूपेष्वविनाशोभ
 कारेभ्यु त्वितेमुतैःत्पत्तः । कुम्भे
 ननिधि प्राप्तिर्वावाविन्नष्टदण्डेन ॥
 ४ ॥ कृत्वासकपिभुजङ्गेष्वसुभिच
 व्याधवारिपुर्विश्वम् । गृध्रीलूक
 ध्याङ् चय्यताकारिपुञ्जनमरकः ॥
 ५ ॥ पाशेऽधवाकवधेनपञ्चशुल्
 नविपत्सु तैरक्तैः । कृष्णोश्वाविहृजे
 दुर्गस्थे चाशुभभवति ॥ शुभच्छेदल
 षण्णु । शुक्रः समः सुगन्धिः
 सिग्धयशुभाषट्केभवेच्छेदः । ग
 लनस्तानफलाविषदन्तकसमानि-
 मङ्गेन । अथशुभाशुभमाह । मू
 लमध्यदणनायसखितादेवदैद्यमनु
 लाः क्रमास्ततः । स्फोतमध्यप
 रिपित्तचकलं शीघ्रमध्यधिरकालस
 र्भषम् ॥ अथविशेषफलमाह ।

इक्षिच्छाया

दन्तमङ्गफलमषट्त्रियेभूप्रदेशवत्
 विद्रवप्रदम् । वामतः सतपुरेःचिते
 भयानृक्षितिसाटविकदारनायकान्
 ॥ पुनरपि । आदिश्रीदुभयमङ्गदर्यना
 त्पार्थिवस्यसकलं कुलक्षयम् । सौ
 म्यलम्पतिधिसादिभिः शुभं वृद्धं ते
 शुभमयीन्वथामवेत् ॥ दन्तमङ्गल
 विशेषफलमाह । क्षीरमित्फलपुष्प
 पादपेष्वापगातटविचट्टनेनवा । वा
 ममध्यरदमङ्गलण्डनेभवतुनाशकद
 तोन्यथापरम् । ११ ॥ चधुनागजि
 तमाह । सखितगतिरकस्यात्प्रसक्त
 कर्षीतिदोनः प्रसितिसृष्टुदुर्दोषं
 न्यस्तहस्तः पृथिव्याम् । द्रुतमुकुल
 तदृष्टिः सप्रगीलाविलोभीभयक
 दहितमघीनैकश्रीऽसक्तकृत्कृत-
 ॥ १२ ॥ शुभचिष्टतमाह । बलो
 वास्यः सुगुल्मचुपतरुमधनः स्लेष्
 याष्टदृष्टिर्यायायातः नुलीमत्त्विर
 तपदगतिर्वकत्रमुन्न्यथोच्चैः । क
 ल्याः सत्ताहवाखिलनवतिचमुहः शौ
 करं वृंहितं वातत्कालेवासदासिजं
 यकृद्धरद्वेष्टेष्टेहलक्ष्णम् ॥ प्रवेश
 नं वारिचशरणं राक्षिषनाशाद-
 भवेन्नृपस्य । याहृष्टोत्त्वोत्तरार्धदि
 पक्षतोयात्स्यलं वृद्धिपरं शुभम् ॥
 ॥ १४ ॥ इतिवाराणां २२ऽध्यायः ॥
 इक्षिच्छाया । स्त्री० गजच्छायायाम्
 ॥ कुञ्जरच्छायायाम् ॥

शक्तिनखः

शक्तिजिज्ञा । स्त्री • नाङ्गीषिञ्चि । य
या । शक्तिजिज्ञोत्पलप्रख्यानाङ्गी
तथा : पुर : स्थिता । तथा इडा
या : । सव्यभागसमूहधादिपादा
हृष्टान्तमाश्रिता । शक्तिविह्वल
यानाङ्गीदधिर्षे षष्पिस्थितेति ॥
शक्तिदन्तः । पुं • मूलके । मूली •
इ • प्र • मूले ॥ नागदन्त । खंठी
• इ • भा • प्र • ॥ शक्तिशिरदे ॥

शक्तिदन्तश्चम । न • मूलके ॥
शक्तिदन्तफला शो • एवारी । वाक्
शो • इ • भा • प्र • ॥ शक्तिदन्त
त्फलानियम्नाः ॥
शक्ती । पुं • महाश्वने । पीली । अस्त्र
पर्यायास्तु । दन्तीदन्तापचीशक्ती •
द्विरदेऽनेक्षपोद्विपः । मतङ्गजिग
जिनागः कुञ्जरोवारणः करो ॥
इमः सन्धेरमः पञ्चोति । शक्त
शृणुऽऽशक्ति । शक्ताप्यातापितौ
निः ॥ शक्तिनापुररानिर्माबखत्
रिसुहेऽवराजपुत्रे ॥ यथा । उच्यन्
चक्षुसुहेऽपः पुत्रः सुहेऽवाद्दुध
प्तौतिषिष्पुपुराणम् । नारीप्रेत्
कासुकेन्मत्तगर्वराणाश्चदाचनथा
कञ्जशामुञ्जतन्पुरत्वे शिषोदतीति
शक्तिनापुराणम् ॥

शक्तिनखः । पुं • चरसीपाम्नि । पूदां
रिखत्कृटे । पुरद्वाराऽऽवरयापेक्ष
तेजसनिष्ठे मूख्कृटे ॥ दुर्गपुरद्वार

शक्तिनीदुग्धम्

समीपेयुद्धार्थं यद्वरतटमन्तः सो
पानयुक्तमूख्कृटं धवस्त्रिष्वा • विप
र्षे पुष्पाङ्गादिकं क्षिप्यतेतवशक्तिन
खद्वन्द्वे ॥ पू • पूद्वारियदुधशक्तिन
खसंस्थित्त्रिष्वावरः । शक्तिनीमख
द्वय । शक्तिनानखद्वयशक्तिया । ख
नुचयदारथे । पञ्चोत्पत्तिः ॥

शक्तिनपुरम् ।) न • गवाश्वेयशक्ति
शक्तिनापुरम् ।)

नपुरे ॥ शक्तीनामराजा • तेननि
र्मितत्वात् ॥

शक्तिनी । स्त्री • गवथेऽवायाम् । क
रिष्याम् ॥ धेनुकायाम् । वयाया
म् ॥ भाद्रपदादौ शक्तिनीप्रसूतौत
इममाशक्ताजिज्ञासः । भावीतदा
पिच्छरमेकलभः कारिष्यान्नोयंप्रसू
यतइतिद्युविभीनमक्षे । चक्रव्य
येनरपतेयंदिभूमिदेवितदानमस्ति
तदुपपन्नयान्तयेत् • इति ॥ नारी
जातिषिञ्चि ॥ कुञ्जवश्वंथया । स्थ
वाधरःस्थूलनितम्बभागास्थूलाकुशी
स्थूलकुशासुशीला । कामोत्सुका
गाठरतिप्रियाधनितम्बखरशखलु
शक्तिनीसिति ॥ इद्विल्लासिष्याम्
। शक्तिशुद्धयाम् ॥

शक्तिनीदुग्धम् । न • इध्याचीरे । त
हुषायथा । इषं शक्तिनीदुग्धं
धूरंतुवरंयुव । उच्यं वक्ष्यं शिमं
धं वसुष्पं स्थिरताकरमिति ॥

इस्तिनक्षम्

इस्तिनीपुरम् । न० इस्तिनापुरे ॥
 इस्तिपः । पुं० इस्तिपके ॥ इ-
 स्तिनंपाति । पा० । आतीनुपे-
 तिकः ॥
 इस्तिपक्षः । पुं० इस्तिरोहि । पांधी
 रणे । निषादिनि ॥ स्वार्थकम् ॥
 इस्तिपत्रः । पुं० इस्तिखन्दे ॥
 इस्तिपरिष्का । स्त्री० राजकोपात-
 क्वाम् ॥
 इस्तिपर्षी । स्त्री० राजकोपातक्वाम् ।
 । निनुषा० इ० भा० प्र० ॥ एवारौ
 । कर्णब्याम् ॥ नैरटायाम् ॥
 इस्तिमदः । पुं० गजमदे । दाने ॥
 इस्तिनक्षः । पुं० सुरहिषे । ऐरावते
 । अश्वमातङ्गे ॥ विनायके । विश
 राजे ॥ शङ्खनागे ॥
 इस्तिमुखः । पुं० गणेशे ॥ इस्तिव
 मुखवध ॥
 इस्तिरोहयकः । पुं० महाश्वरक्षे ॥
 इस्तिनक्षम् । न० गजखरूपे ॥ तस्मि
 रूपव्यवथा । मद्रोसन्दोशनेमिश्र
 यतस्त्रीगजघातय ॥ तयादीभद्र
 लक्षणम् । नक्षत्रमदन्ताः सुविश
 क्लदेशगचोपदिग्धानक्षत्राः क्षमा
 य । गार्धेः समैष्टापसमानभंया
 वराइतुर्ध्वीर्ध्वनैशभद्राः ॥ मन्द
 लक्षणवथा । वज्रोऽयकक्ष्यावधवः
 शयायनस्वीदरस्त्वग्ग्रहतीगनग
 । स्यूनापल्लविः सङ्घीवकेपैती

इस्तिनक्षम्

चट्टम् मन्दमतङ्गलक्ष ॥ २ ॥ सग
 सङ्घीर्षलक्षणन्तु । मृगान्मुञ्च
 खाधरवाजमीट्टादन्वङ्घ्रिकखड्गि
 जहस्तफर्णाः । स्यूलेषबाधे तिय
 धीःकश्चिद्धैः सङ्घीर्षनागाव्यतिमि
 श्रचिद्धाः ॥ ३ ॥ अथैतेषामुन्नति
 दैर्घ्यपरिणादानांप्रमाथमाहा । प
 क्षीन्नतिः ० सप्तमृगलक्षदैर्घ्यमष्टौ
 चहस्ताः परिणाहमानम् । एकत्रिं
 षथाश्वमन्दमद्रौसङ्घोर्षनागोऽनि
 यतप्रमाणः । अर्धतेषांषष्ठमदल
 लपमाथ । भद्रस्वर्षीश्चित्तैमद
 यमन्दस्वर्षीरिद्रक्षसत्रिकाथः ।
 कृष्णीमदद्यामिहितैर्मृगलक्षसङ्घोर्ष
 नागलक्षतदोषिमिश्रः ॥ ५ ॥ गला
 नांशुभलघयान्धाए । ताम्बोहतता
 लुब्धनाः कलविदुनेषाः क्षिग्धो
 ज्ञतायदशना पृथुलायतास्त्राः ।
 चापिःप्लतायतनिगूढनिमग्नवंधात्
 न्वेकरोभापितकूर्मसभानकुम्भाः ।
 ॥ ६ ॥ भिक्षीवर्षवर्षइजुनाभिल
 लाटगुप्ताः कुर्भोत्तैर्षिनवधिंश
 तिभिर्ष्वैध । रेखाःशयोपचितव
 तकराः सुत्रालाधन्याः सुगन्धिम
 दपुन्दरमावताथ ॥ दौर्घाङ्गुलिरत्न
 पुष्कराः सजलायोदनिमाद्वह
 था । ॥ इहायतवत्तन्वराधन्याम्
 सिपनेभं तल्लथाः ॥ ८ ॥ अथागुल
 धनान्गजानाए । निर्मदाभ्यधि

इतिशाला

इति :

कचोममखाङ्गान् कुलवामनकमेय
विषाःपान् । इत्यथैषफलमुक्त्वर
शोनाम् श्यावनीजप्रयथासिततालु
न् ॥ स्वल्पवल्गुषट्कत्कुण्डल
न् इतिनीचगणलक्षणयुक्तान् । ग
भिर्बोचन्तरति : परदेशंप्रापयेद्ध
विरूपफलास्ते ॥ १० ॥ यपकुला
दोनांलघुवानितु । सङ्घिनपक्षी
जवन : पृष्ठमध्यसमुन्नत : । प्रमा
णहोमस्तश्राभि . सङ्घुय्जिवावरणा
धम : ॥ आनाहवामसंयुक्तोवो
तिह्रस्वोभवेद्भव : । नामन : सप्त
मध्याक्षिभक्तुर्नाययध : प्रद : ॥
सर्षलक्षयसम्युर्थोदनी सुपरिवर्षि
त : । मत्कुण्डल : सद्यमाख्यात :
सङ्घामेप्राणधातकः ॥ पादयोः स
न्निक्षर्षः काथस्यनागनगण्डत :
। समंटेऽध्वनियुधेचलचषचैर्नै
पूधित : ॥ अन्नाभ्यधिक्षयैःअवि
स्तारिषस्तमास्तरम् । विषटः सपि
निर्दिष्टोदुर्गतिनिन्दितैःमधः ॥
इतिपाराश्यां ३३ अध्यायः ॥

इतिशाला : । पुं० शाले ॥ इति
इतिशाला : । पुं० शाले ॥ इति
राजनिर्घण्टः :
इतिशाला : । पुं० शाले ॥
इतिशाला : । स्त्री० शालाम् ॥
इतिशाला : । स्त्री० शाले ॥ गजशृ
षीसुस्थाने ॥

इतिशाला ।) स्त्री० चुपविशये । इ
इतिशाली ।)
शिन्याम् । भूकण्ड्याम् । शती
गूडा • इ • गौ • ना • म • । अ
स्थिसंशरी ॥ यया । यक्षयव्यऽस्थि
संशरीइतिशालीवनाशितितिडा
रायणी ॥
इतिशालाभाषः । पुं० शालिशाशालो
इतिशालीप्रतिदेशश्चे ॥
इति । पु० शाली ॥
इतिशालयम् । न० शालियपथे । वि
शाले ॥
इत्यथयः । पुं० गजाध्वजे ॥ सज
यथयया । इतिशालाविधानज्ञो
यन्वशातिविशारदः । केशधमस्त
घाराज्ञीइत्यथयध्वज प्रवक्तृते ॥ इ
तिशाल्ये ॥ ८८ अध्यायः ।
इत्यथयुर्वेदः । पुं० इतिशालिध्वज्या
भाषो । गजायुर्वेदेः
इत्यथरीशः । पुं० इतिशाले । निपा
दिनि ॥ सङ्घयपन्तु । एतरेपगु
र्षीयुंत्वा सानवयविशेषतः । इ
त्यथरीशानरेन्द्रसत्सर्षयर्षिगस्य
तेइतिशाल्ये ॥ ८८ अध्यायः । ए
तेर्षयध्वजगुर्षीः ॥ इतिशाला
रीशति । इति : यर्षीय्यण् ॥
इत्यथलुगम् । न० कञ्चरालुये । दो
षतयुक्ते • मघाशरोरेकंदिशिये ।
इति : । पि० मुखे । इति । इति०

ज्ञातव्यः

ज्ञापुत्रो

। स्त्रायितस्त्रीतिरक् ।

इहलम् । न० । जालाह्वी ॥ इ० श०
च० को ।

इहाः । पु० । ज्ञानान्निगम्ये ।

इहा । य० । विज्ञादे । शुचि । शोषी ॥

अर्था । पोढायान् । दुः खे ।

कुत्सायान् । विस्मये । आर्त्तात्ती

॥ जहाति । योहाक्श्यागे । छि

म् ॥ यथा । प्रारब्धव्ये निरयोमो

जागर्तव्ये प्रमुक्तः । विज्ञानस्यो

भवस्त्रानिहानरः । क्षान्तः ।

शाकतिः । स्त्री० । माषाहत्तप्रभेदे ।

जज्ञवन्तु । द्विधगजसगयभगदक

जितामभतिचतुर्दंशकलकलितः ।

अन्तेगुहमुपधाययद्वाकालिरेषाभ

यतिसदा ॥ यथा । कौमुदकुमुदम

म् । यदनास्त्रितपीयूषजनितमदना

। चपलविलोचनजितहरिषीहरति

नकलमनस्तकथी ।

शाहरः । पु० । यः । ज्ञास्ये यादसि ।

शाटक । पु० । न० । खर्षे । उमनि ।

उमने । उटति । उटदोमै ।

खर्ष । उटयतिश । कुन् ।

धर्षुरे । त्रि० । खर्षनिर्मिरी ।

उटकीवः । पु० । पातालधिपतीश्व

रे । उटकाख्यधरसविशेषश्वश्रः ।

उटकीश्वरः । पु० । गोदावरीतीरस्थे

धियविशेषे ॥

ज्ञातव्यः । वि० । स्वस्त्ये ॥ यथा ।

बोमव्याधिपशानुसिततमः । का
शेषवीगत्तरप्रायोमन्मुभिरध्वनीव
पथिषै र्वीयोवियोगावह । ज्ञातव्यो
यमसारणवविरसः । संसारव्यादि
अंसवर्गस्यैवविवाचिचितसिपुनः क
स्यापिपुव्यात्मनः ।

शावम् । न० । स्तौ । विसने ॥ प्रमथ
ने । पु० । राक्षसे ।

शानम् । न० । त्वानि । उत्सर्ग ॥
आस्त्वन्तिकोपरमे ॥

शानिः । स्त्री० । चक्षुष्ये ॥ अपश्ये
। चतौ । आयुषः । चपराक्षीपि

नलम्भः । खर्षकोटिभिः । सचेतु
निकलेवातिवामी । शानिस्तवीधि-

का । विनामि ॥ शानम् । योहा
क्श्यागे । स्त्राव्याज्ञाभ्योनिः ॥ य

दा । हीयते । योहाक् । वधि
मिश्रयुद्गुम्लाज्ञास्वरिभ्योनिदिति-

निः ॥

शानुः । पु० । दर्त्ने । इतिविकाखल
शेषः ॥

शान्म् । न० । स्तौ । मरणे ॥ उ
न्नि । इग० । असुखिगमिनमिह

मिश्रश्वश्रुतिपुनः ।

शापनीवः । न० । वज्रकुविये ।
शापितः । त्रि० । शान्ति । शानिह
गमिते ॥

ज्ञापुत्रिका । } स्त्री० । पक्षिविशेषे ॥
ज्ञापुत्री । }

हारक :

तत्पर्यायायथा । अथसप्तमी • ख
 च्छुनिकातुलिका • स्फोरटिकेतिचि
 काण्डशेषः • गोभण्डीरः बद्ध
 कौरीवापुत्रौराजभट्टिकेतिहारव
 लो •

हाफिका । स्त्री • जूषणे । जूषाया
 म् । उपपुष्पिकायाम् । जम्भार्द्र •
 ई • भा • ॥

हायनः । पुं • अविधि । ज्वालि ।
 अम्नेः शिखायाम् ॥ त्रौणीप्रमे
 दे । नीवारादावितिमुकुटः ।
 षट्कङ्कतिस्त्रामौ । गालेर्जातिवि
 शेषे • इतिभिषजः ॥ पुं • न •
 संवत्सरे । शरदि । वर्षे ॥ जडा
 तित्वजल्युदकम् । षोडाक्षत्यागि ।
 भाषान्निहीतेव्याप्रोतिवा । षो
 डाङ्गतौ । इष्टनोषिक्कालयोरि
 त्युभयदण्ड ।

हारः । पुं • मुक्तावली । मुक्तदाम
 नि । युधि । सङ्ग्रामे । संयुगे ।
 गुरुवर्षे • ५० ॥ सुयौवसानरस्यश्च
 शुरे । न • हरिहरित्ते ॥ त्रि • मनो
 हरे ॥ मनोऽङ्गपठेऽनेन । हञ् • ।
 घञ् • । यथा । हारपतिमनः •
 स्वार्थव्यानादृच् • । हरणम् । भा
 विवाचञ् • ।

हारकः । पुं • कितवे । चौरैः ॥ ग
 दामेदे ॥ विज्ञानविशेषे ष शःखोट
 वृत्ते • भाजकाङ्के • चि • हरथक

हारित :

हारि • हरति । हञ् • । यवुल्
 । ङ्रयते । बाहुलकात्कर्माण
 बायवुल् • ।

हारहारा । स्त्री • कपिलद्राचायाम् ॥
 हारहूरम् । न • मर्थः । इ • ईमच
 न्द्रः •

हारहूरा । स्त्री • द्राचायाम् •
 हारहूरका । स्त्री • गोस्तन्याम् •
 हारावली । स्त्री • पुरुषात्तमङ्गतकी
 पविशेषे • हारपङ्क्तौ •

हारिः । स्त्री • पथिकसन्तानि । पथि
 कपङ्क्तौ • द्यूतादौपराजये •
 चि • मनोऽङ्गे । रुविरै • शुभे •
 हरति । हञ् • । बाहुलकादिञ् • ।
 हारिकण्ठः । पुं • क्षीकिले ॥ त्रि •
 हाराऽन्वितगले ॥

हारिषिकः । पुं • स्रगयी ॥ हरिषा
 नृहन्ति । पश्चिमव्यष्टगानृहन्ती
 तिठक् • ।

हारिणी । स्त्री • अष्टाष्टिच्छन्द १०
 प्रमेदे ॥ तल्लघयन्तु । विद्वत्प्रैमं
 मनमयलागद्येत्तदाहारिणी । य
 था । यस्यानिच्छद्युतिकुमलवयो
 गालिनोष्णिचनेरागः स्त्रीयोऽहर
 कित्तलयेलाक्षारसारङ्गनम् । गौ
 रीक्षान्ति प्रकृतिरुचिरारम्याहराग
 ष्टासाकसारिरजनिनकधराधाम
 नीहारिणी ॥ हारपल्याम् ॥

हारितः । पुं • पक्षिविशेषे । हारी

शोषणम्

हाहा :

एवायतिशोषयति वैशोषणे ।
डः ॥

हासः । पुं० हास्ये ॥ हसनम् । हसे
हसने । खनहसीर्वितिपक्षे घञ् ॥
प्रकाशे ॥

हासिका । स्त्री० हासे । हांसी० इ०
भा० ॥ हसे० । घास्वर्धनिर्देशेण
ल् ॥ प्रकाशे ॥

हास्तिकम् । न० गजतायाम् । करि
समूहे ॥ हस्तिनांसमूहः । अचिन्त
हस्तिधेनीपक्ष् ॥ हस्तिनीनांसमूहो
वा ॥ भस्मट्टइतिपुंश्रवावः ॥ चि०
हस्यारि० ॥ ॥ हस्तिनाचरति० ग
च्छति । अरतीतिठक् ॥

हस्तिनम् । न० हस्तिनापुरे ॥ हस्ति
द्वय । गजपरिमाणे ॥ हस्तिप्रमाण
मण्य । पुनवहस्तिभ्यामथ् चिस्वण्
। इनव्यनपञ्चइतिप्रकृतिभावः ॥

हास्तिनपुरम् । न० हस्तिनापुरे ॥
हास्तिनावनः । पुं० हस्तिनीयाः वा
ऽपत्ये ॥ नडादित्त्वात्फक् । दा
खिन्नायनेतिठिलीपाभाषः ॥

हास्यम् । न० रसविशेषे । हसे । हा
से । यथा । विह्वताकारवाग्धेक्षे
ष्टादेव तुकादृभवेत् । शोषाहास-
स्याधिभावः श्लेश प्रथमद्वैवतः
॥ विह्वताकारवाक्चिष्टयहासी
क्यहसिष्णनः । तद्वालम्बनंमाह
सार्धे षोडोपनंसतम् ॥ अनुभावा

द्विसहोचवदनस्य रतादिकः नि
द्राललायवित्वाशोषपस्युर्वाभवा-
रणः व्येष्टानांस्मितहसितमध्यानां
विहसितोपहसितेषु । नोचानाम
पहसितं तवातिहसितस्यपहमेदाः
॥ वृषट्त्विकासिनयनं स्मितं स्थात
स्मन्दिताधरम् । किञ्चित्तद्व्यद्वि
जंतवहसितं शशितं वृषैः । म
धुरस्वरंविहसितंसांशयिरः कस्यम
वहसितम् । अपहसितंसास्त्राचं
विधिप्राङ्कं वभवत्यतिहसितम् ।
हसे० । कइतिः ख्यत् ॥ चि० प
रिहसनीये ॥

हाहलम् । न० शालाहले ॥

हाहा । अ० विस्मये । शोके ॥

हाहाः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ हाहा
हहक्षेधमादागन्धर्वास्त्रिद्वीकस
मिथ्यमरः । हाइतिशोषव्यस्यक
शब्दं जहति । शोहाच्चक्षामे । वि
च् । शसिहाहः । चय्युत्पक्षिप
क्षे० शसि० हाहान् । चातोधातो
रिच्छस्याप्रवृत्तेः ॥

हाहाकारः । पुं० शीकष्वनौ ॥ हाहा
शब्दे । हाहाकरश्चम् । भावेघञ् ॥

हाहालम् । न० शालाहले ।

हाहाः । पुं० देवगन्धर्वे ॥ साशोय
म् । गन्धर्वाहाहसिप्रोक्तोगन्धर्वागा
यनेपिचितिसाहसाहः । गन्धर्वी
तिहाहसोरितिवाचछतिः ॥

हिंसा

शाहाङ्ग . । पुं० गश्चर्षे ।
 हि । च० पादपूरणे ० इतौ । विश्रिये ।
 चषधारणे ० प्रत्ये ० हिल्वपदेशि ॥
 सन्धते ॥ असूयायाम् ॥ अप्यवे ॥
 विशदनुभवप्रसिद्धी ० हिनेति । हि
 गती । विश् । संज्ञाम्पूर्वकत्वाद्
 षाभावः । श्लिपितुगभाधरा ।
 भावेवाप्रत्ययौ ॥

हिंसकः पुं० व्युत्पे । हिंसकप्रयौ
 । अथर्ववेदेषु प्रोक्तौ ॥ शर्षौ ०
 वि० हिंसोक्तत्ति । मृगंसे । घा
 तुकी ॥ हिंसकितच्छोणः । हिंसि
 हिंसायाम् । निन्दहिंसकित्ति
 वुञ् ॥ शरणागतबालश्लोहिंसका
 नृसंघसिन्नतु शौचं व्रतानपिसदा
 कृतघ्नसहितानिमान् ॥

हिंसा । स्त्री० वीर्यदिक्मर्षि ॥
 अदिमाधं धमशासताडनादनीया
 ह्याः । घाते । वधे । अवास्त्रीये
 प्राप्तिवधे ॥ सावकृतकारितानु
 नेदितभे देमविषधा । शीयथा
 ड मनीभिः प्रादिनांपीठभि ० प्रा
 षण्तिच्छेदे ॥ क्षाभिप्रायप्रकटने
 नपरहसिच्छेदने ॥ कायजेवम
 निदुः संवधंवाप्राणिनांपुमः ।
 यः प्रवर्त्तयतिहं पातुसाहिंसेति
 समासत० ह् हिंसेषणः ॥ हिंसक
 म् । हिंस० । गुरीथे ल्य ० टा
 प् ॥ मृहेगुरावरण्ये वानियसद्वा

हिंसा

त्मवानृषिजः । नादेदयिहितोहिं
 सामापद्यपिसमाचरेत् ॥ कथं त
 र्हितुस्ये हिंसाथ्ये वै द्विकीदीया
 दिशुहिंसानाचमयिच्छतथाह ।
 यावेदविहितोहिंसानियतास्त्रिंश
 राचरे । अहिंसामेवतांविद्याहेदा
 लक्ष्मीं हिनिर्भमी । श्रुतिमनुः ।
 याश्रुतविहितोक्तमं विश्रियदेश्या
 लादिनियता । अस्मिन्नुषगतिस्था
 बरजहमात्मनि ० अहिंसामेवतांजा
 न्नीयात् ० हिंसाजन्याधर्मविरहात् ।
 देवपशुहृन्ननम् ० अधर्म० प्राणिह
 नमत्वात् ० ब्रह्मण्यधमनवदिच्छाद्य
 नुमानम् ० उगोव्यशास्त्रवाधादि
 वनप्रवर्त्तते । इष्टान्तीकृत्वा ब्रह्मण्य
 धननव्याप्यधर्मं च्चे । शास्त्रमेवोप
 लोच्यम् । वेदाधर्मो हिनिर्भमी ।
 यस्मादमन्वप्रमाथकीधर्मोवेदोद्वि
 निः श्रेष्ठप्रकाशराजं गतवृत्तिकु
 ल्लूकमदः ॥ यज्ञार्थं ब्राह्मण्यं वं
 ध्याः प्रयसोमृगपक्षिणः । भूत्वा
 नास्त्रैवपश्ययं भगव्यो ह्यावरत्पुरा
 ॥ वभ्रुवुहिंपुरोडाशमख्याणांमृग
 पक्षिणाम् । पुरोचेष्ट पेशञ्चिपुत्रह्म
 चषसधेपुचे तदनु ॥ पुरोतनेध्वपि
 ष्टपिच्छर्त्तं कथञ्चं पुमव्याथोमृगप्र
 क्षिणांमांसिनपुरोडाशाचमपन् । त
 स्मात् ० यज्ञार्थं मधुनातने रपिमृग
 पक्षिथोपध्याश्रुतिकुल्लूकमदः ॥

हिंसपशु :

हिंसाकर्म । न० अथर्ववेदोक्तमन्त्रय
 त्वादिनिष्पादितमारणीञ्चाटनादि
 क्रियायाम् । अभिचारे ॥ हिंसा
 फलकर्म । शकपाधिवादि : ॥
 हिंसात्मकः । वि० हिंसोल्लभाधे ॥
 हिंसारुः । पुं० व्याघ्रे ॥
 हिंसालुकः । पुं० खाटुकेशुनि । स
 टखना० खाणया० कुशाद्र० भो० ॥
 हिंसितः । वि० प्राप्तहिंसि । हिंसां
 प्राप्ते ॥ येषा । यस्तुकन्यांपिताद
 त्वानप्रयच्छतितोपुनः । यद्यैपि
 तृगणाक्षेनहिंसितानावसंशयः
 - । इ० वाराहपु० ॥
 हिंसीरः । पुं० व्याघ्रे ॥ वि० खले
 । दुष्टे ॥ हिनस्ति । हिंसि० । हिं
 सीरीरत्नीरथौ । खरमेदः ॥
 हिंसः । पुं० वीरे ॥ भीमसेने ॥
 हरे ॥ वि० हिंसाशोले । शरारौ
 । धातुके ॥ हिंसायां हिंसनेदीपा
 भाषायथा । कृपाकार्यासवाश्रद्ध
 हिंसेषुचक्रन्तु । हिंसायांनहि
 दीयद्यहिंसायाश्चक्रन्तु । इ०
 ब्र० यै० क्ल० बन्मखण्डे ८५ ९
 ध्यायः ॥ हिनस्ति । हिंसि० ।
 नमिकल्पिस्यनसकनहिंसदीपा
 रः ॥
 हिंसकः । पुं० हिंसपशौ । व्याडे
 ॥ स्वार्थेकः ॥
 हिंसपशुः । पुं० हिंसकजनौ । व्या

हिङ्कारः

डे । हिंसके ॥
 हिंसा । स्त्री० शींस० इ० भा० प्र०
 वृत्ते । काकादन्याम् ॥ जटामांछा
 म् ॥ वसायाम् ॥ हिनस्ति । हि
 सि० । रः । टाप् । अगवेडुकाया
 म् ॥ नाड्याम् ॥
 हिङ्गा । स्त्री० ऊर्ध्ववातप्रवृत्तौ शब्दवि
 शेषे ॥ रोगोपसर्गविशेषे ॥ रोगवि
 शेषे ॥ अस्त्राविप्रकृतनिदानमाह ।
 विदाहिगुनविष्टन्निरुत्ताभिप्यन्दिभो
 शनेः । शीतपानाशनस्थानरसो
 धूकैस्तथानिलैः ॥ व्यायामकर्म
 भाराध्ववेगाघातापतर्षणैः । हि
 ङ्गाश्लोसथकासद्यन्त्रांसमुपजायते
 ॥ अतर्षणम् ॥ अतर्षणादि ।
 सम्प्राप्तिमाह । वायुः कफेनानु
 गतपञ्चहिङ्गांकरोतिहि । अत्रकां
 यमलांचुद्रांगनीरांमहतींतथा ॥
 सामान्यकक्षणन्तु । सुहृर्मुहृथांयुह
 देतिसल्लनोयकतृप्रिष्टान्वापिमुखा
 दिपश्चिपन् । सदीपानाशुद्दिन
 स्वसून० यतस्तस्तुहिङ्गे व्यभिधीय
 तीबुधैरिति ॥ हिनस्तिइतिहिङ्गा
 । पृषादरादित्त्वद्रूपसिद्धिः । हि
 गितिक्षायति० शब्दंकरोतीतिवा ।
 हिङ्गनम् । हिङ्गपत्र्यत्ते शब्दे । गु
 रोद्येत्यः । टाप् ॥ यथा । हिङ्गप
 ते । हिङ्गहिंसाम् । पचाद्यच् ॥
 हिङ्गारः । पुं० सामभक्त्यन्तरे । पाञ्च

हिङ्गुल :

भक्तिकस्यसाधन. प्रथमायाम्भक्तौ ।
हिङ्गु । न० मूलविशेषधनियसिपधूप
ने । अथयथायोगुणाद्ययथा । स
धस्रवेधिलतुकं वाऽहो कं हिङ्गु राम
ठम् । हिङ्गुष्यं पाचनं रुच्यं तीक्ष्णया
तमलासहम् । रसिपाकिवकटु, कंस्ति
ग्धश्चर्मज्जदोपनम् ॥ शूलगुल्मोद
रानाहकुनिर्घ्नपित्तशुद्धं नमिति ॥
हिनेति । हिगतौ वृद्धधीष । हि
मंगच्छतिवा । अगव्यादिः । वंश
पत्याम् ।

हिङ्गुनाडिका । स्त्री० नाडीहिङ्गुनि
। रामठ्याम् ॥

हिङ्गुनिर्व्यासः पुं० निंबवृक्षे ॥ हिङ्गु
स्वाकारि० हिङ्गुगन्धोवानिव्यासि
स्य ॥ हिङ्गुरसे ॥

हिङ्गुपत्रः । पुं० दृष्टुदोषे । हिगो
टाङ्ग० भा० प्र० ॥ हिङ्गुनः पत्र
मिधपचंयस्य ॥

हिङ्गुपत्री । स्त्री० कारव्याम् । पृथु
कायाम् । त्यक्पत्याम् ॥ अष्टागु
पायथा । हिङ्गुपत्रीभवेद्द्रुच्याती
च्छोष्णापाचनीकटुः । रससिद्धम्
विषस्वार्थः श्रेष्ठागुलातिलापघा
॥ हिङ्गुपत्रमिधपचमस्याः ॥ हि
ङ्गुनः पत्रे ॥

हिङ्गुपर्णी । स्त्री । वंशपत्याम् ॥

हिङ्गुलः । पुं० न० कुरुविन्दे । हिं
सपादे ॥ अग्नभासानि० लक्षणा

हिङ्गुला :

नि० गुणाद्ययथा । हिङ्गुलंदरदं
न्नेच्छंदितासंचूर्णं पारदम् ॥ दर
दंक्षिभिधः प्रोक्तश्चमरिः शुकतु
गडकः । हिंसपादस्तृतीयः छाङ्गु
श्वानुत्तरोत्तरः । चमरिः शुक
वर्णः स्यात्सपीतः शुकतुगडकः
। जपाक्षुस, मसङ्काशिः हिंसपादिम
शैतमः ॥ तिक्तं कपायं कटु, हिङ्गु
लं स्त्रीत्रैवामयधं कफपित्तहारि ।
पृष्ठासकुड्वरकासलांशुश्रीषासवा
तीचगरं निहन्ति । ऊर्ध्वपातनयु
क्त्यातुलमरुच्यन्वपाचितम् । हिङ्गु
लं तस्यसूतन्तुशुद्धमेयनश्रीधवेत्
॥ शोधनविधिस्तु । मेघेक्षीरेण्द
रदमस्त्वधर्मैश्चभाषितम् । सप्तारार
नृमशर्जनशुद्धिमायातिनिधितम्
शोधितस्त्रगुवास्तूक्तास्तिक्तं कपाय-
मिच्छादिना । हिङ्गुलाद्रसाक्षर्यं
विधियथा । निम्बूरसंनिम्बपत्र
रसैर्वायाममात्रकम् । चट्टादर
दमूर्ध्वन्तुनातयेतसूतयुक्तम् ।
तत्रोर्ध्वोपठरीलम्न गृह्णीयाद्रस
सुप्तमम् । शुद्धमेवहितसूतं च
वर्कमं सुयोजयेत् ॥ द्र० भा०
प्र० शः । सिन्दुरे ॥

हिङ्गुला । स्त्री० देयविशेषे । यथा ।
अक्षरन्ध्रं हिङ्गुलायां भैरवी भोम-
लाचनः । के दृशोसामहामायाति
गुणायादिगम्यरी । इति मन्त्रे ॥

हिन्दोलः । पुं० श्रावणशुक्लपक्षविधि
तमगवद्यात्राविशेषे । दोलयाभेति
प्रतिद्वेषे । पद्मामान्तगतारागविशि
षे । यथा । भैरवः कौशिकश्च य
हिन्दोलोदोपकृतया । शारामेसि
धरागद्यपडेतेपुरुषाङ्गयादृति ॥

हिन्दोलकः । पुं० यानविशेषे । दो
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥

हिन्दोलनम् । न० दोलने ॥

हिन्दोला । स्त्री० दोलिकायाम् ॥

हिनुकम् । न० जगन्नाथपुर्यभवनम् ॥

हिमः । पुं० चन्द्रनवर्षे ॥ कर्पूरे ॥

चन्द्रे । हिमन्तर्षे ॥ हिमालयप
र्वते । न० खवाप्ये । रजनोजले ॥

तत्पर्यायायथा । अपश्चायस्तुनीडा
रस्तुषारस्तुहिनिहिमम् । प्राक्षियंस
दिकेति ॥ चन्द्रे । नवनीते ॥

मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रङ्गे ॥ शो
ते ॥ पि० शीतले ॥ हन्ति ।

इम० । इमोहिनेतिमक् ।

हिमकः । पुं० विककृतवर्षे ॥

हिमकरः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमक्षिरणः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे

हिमाः कराक्षिरणायत्तः ॥

हिमकूटः । पुं० शिथिरर्षे ॥ हिम
कट्वे ॥

हिमगिरिः । पुं० हिमालयपर्वते ॥

हिमजः । पुं० मैनाकाचले । मै
नकापुत्रे । हिमात्जातः । ल

नी० । पञ्चम्यामितिडः ॥ न०
हिमोद्भवे ॥

हिमजा । स्त्री० गौर्याम् । पावच्छा
म् । हिमात् हिमालयात् प्राता
। जनी० । डः । टाप् ॥
शच्याम् । इन्द्राख्याम् । शी
रिण्याम् ॥

हिमभ्रष्टः । पुं० भूमिकायाम् ।
कुहेलिक्कायाम् ॥

हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥

हिमदुग्धा । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुग्धिका । स्त्री० शोरिण्याम् ॥

हिमदुहिंनम् । न० पत्रहिमे ।
हिमनिपातितेनदु खदायकदिने ॥

हिमद्युतिः । पुं० इन्द्रो । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्ष्यसः ॥

हिमदुग्मः । पुं० मधानिम्बे ॥
हिमनामा । पुं० कर्पूरे ॥ हिम
स्थानामान्येवनामान्यस्य ॥

हिमप्रस्थः । पुं० हिमगिरौ ॥
हिमवान् । पुं० उमागुरौ । नगा
धिराले । हिमालये । शतद्रू
चन्द्रभागाद्याः हिमवत्पादनिः
सताः । सतानिषिव्यो हिमवान्
भोगिनामजयाऽप्यतः ॥ हिमम
क्षिन्नसि । मतुप् । वक्ष्यम् ॥

हिमवक्षुतः । पुं० शिरस्थनामे ।
मैनाकाचले ।

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमवक्षुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमागमः

हिमाक्षमः

गौर्याम् हिमवतः सुता ॥ ग
 क्रायाम् ॥ इ. ध. यः ॥
 हिमवत्सुतावुधः । पुं. । भीमे
 तीर्थविशेषे ॥

हिमवालुकः । पुं. कपर्दे । इ.
 राजनिघण्टुः ॥

हिमवालुका । स्त्री. कपर्दे ॥ हि
 माचासीवलुकाश्च ॥

हिमशर्करा । स्त्री. यावमाख्याम् ॥

हिमशैलः । पुं. हिमवति । मे
 नाधरे ॥ हिमप्रधाजः शैलः ॥

हिमशैलजा । स्त्री. पार्वत्याम् ॥

हिमसंहतिः । स्त्री. महविने ।
 हिमान्याम् । हिमोर्जासंहतिः ॥

हिमहः । पुं. चादित्ये ॥ बह्वी ॥

हिमंजाडा एन्तीति हिमहः । उः

हिमहासकः । पुं. हिमालयध्वजे ॥

हिमा । स्त्री. नागरसुसकी । सु
 क्षैलवायाम् ॥ रेणुकायाम् ॥ पृ
 ष्ठायाम् । भद्रमुक्तायाम् ॥ च
 विष्वायां ॥

हिमांशुः । पुं. चन्द्रमसि । हि
 माश्विनीयस्यसः ॥ कपर्दे ॥

हिमांशुभिष्यः । पुं. कपर्दे ।
 न. रौप्ये ॥

हिमागः । पुं. हिमालये ॥ हि
 मप्रधानागः ॥

हिमागमः । पुं. हिमन्ते ॥ हि
 मस्यागनायस्यिन् ॥

हिमावजः । पुं. हिमालये ॥

हिमाक्षयः । पुं. वसन्तर्षो, हि
 मक्षयक्षयोयस्यिन् ॥

हिमाद्रिः । पुं. हिमशैले ॥

हिमाद्रिजा । स्त्री. पार्वत्याम् ॥

हिमाद्रेर्जाता । जनी. । उः ।

टाप् ॥ धौरिष्याम् ॥

हिमाद्रितनया । स्त्री. पार्वत्याम् ॥

हिमाद्रितनयापतिः । पुं. शिषे ।

हिमानी । स्त्री. हिमसंहती ॥ मह
 हिमम् । हिमारण्ययामंहत्वद्विति

लोषानुक्ती ॥ यथा । आगतावत-
 चरेयहिमानीसेव्यताम सुरतरदि-

शीतदा । कृष्णशर्मनिगुणानुकल
 यन्तीजीवनेपुलघयन्त्यनुरागम् ॥

यावनाणेशक्षरायाम् ॥

हिमारातिः । पुं. पीतशैले । ध-
 नक्षये ॥ क्षिरशमालिनि । सूर्ये ॥

हिमशुभारातिः ॥

हिमाशः । पुं. हिमशैले । हिमेन
 अत्यते । अथभूपणादौ ॥ यज् ॥

निमालयः । पुं. भारतवर्षेऽसी
 मावर्त्तते । उद्गद्वी । नगपती ।

मेनाधवे । उमागुरी ॥ स्वावरोर्वा
 मध्ये ॥ भगवतोयिभूतिरयम् ॥ हि
 मक्षयाक्षयः ॥ शुक्रखद्विरे ॥

हिमालयमुता । स्त्री. पार्वत्याम् ॥

हिमालया । स्त्री. भूम्यामलक्ष्याम् ॥
 हिमाक्षम् । न. रौप्ये ॥

हिमल :

हिन्दोलः । पुं० श्रावणशुक्लपक्षविहि
तभगवदावाविशेषे । देलयाथेति
प्रसिद्धे । यद्वागान्तगतारामविशे
षे ॥ यथा । भैरवः कौशिक्यथ
हिन्दोलोदोपकस्यथा । आराधामे
घरागद्यषडेतेपुसवाह्यथाइति ॥
हिन्दोलकः । पुं० यानविशेषे । दे
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥
हिन्दोलनम् । न० देलने ॥
हिन्दोला । स्त्री० देलिकायाम् ॥
हिबुकम् । न० लम्नाहृतुर्भषने ॥
हिमः । पुं० चन्दनवर्षे ॥ कर्पूरे ॥
चन्द्रे । हिमन्तर्षी ॥ हिमालयप
र्वते ॥ न० खषाप्ये । रजनौलके ॥
तत्पर्यायावयथा । अथश्यायस्तुनीडा
रस्तुपारस्तुद्दिनं हिमम् । प्राक्षियंम
हिकेति ॥ चन्दने ॥ नवनीते ॥
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रङ्गे ॥ शो
ते ॥ शि० शीतले ॥ हस्ति ।
इम० । इमोहिचेतिमक् ।
हिमकः । पुं० पिकङ्कतवर्षे ॥
हिमकरः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमक्षिरषः । पुं० चन्द्रे । कर्पूरे
। हिमाः कर। क्षिरणायत्यसः ॥
हिमकूटः । पुं० शिशिरर्षी ॥ हिम
कदम्बे ॥
हिमगिरिः । पुं० हिमालयपर्वते ॥
हिमणः । पुं० मैनाकाचले । मे
नकापुत्रे ॥ हिमात्जातः । ज

हिमावस्तुता

नी० । पञ्चम्यामितिडः ॥ न०
॥ हिमोद्भवे ॥
हिमला । स्त्री० गौर्याम् । पार्वत्या
म् ॥ हिमात् हिमालयात्जाता
। जनी० । डः । टाप् ॥
शच्याम् । इन्द्राख्याम् । घी
रिण्याम् ॥
हिमभ्रष्टः । पुं० भूमिकायाम् ।
कुडिलिकायाम् ॥
हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥
हिमदुग्धा । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुग्धिका । स्त्री० शोरिण्याम् ॥
हिमदुर्द्दिनम् । न० पञ्चहिमे ।
हिमनिपातितेनदु ख्दायकदिने ॥
हिमद्युतिः । पुं० इन्द्रो । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्त्यसः ॥
हिमद्रुमः । पुं० महानिम्बे ॥
हिमनामा । पुं० कर्पूरे ॥ हिम
स्यनामान्येदनामान्यस्य ॥
हिमप्रखः । पुं० हिमगिरौ ॥
हिमवान् । पुं० उमागुरौ । नगा
धिराजि । हिमालये । अतद्रू
चन्द्रभागाद्याः हिमवत्पादनिः
सताः । सतानिषेधो हिमवान्
भोगिनांमलयोऽचलः ॥ हिमम
द्यिन्नसि । मतुप् । बन्धम् ॥
हिमवस्तुतः । पुं० हिरण्यनामे ।
मैनाकाचले ।
हिमवस्तुता । स्त्री० उमायाम् ॥

हिभागमः

गौर्यान् हिमवतः सुता ५ ग
 हायाम् । इ० ध० यः ३
 हिमवत्सुताकुंभः । पुं० । भीमे
 तीर्थविशिष्टे ॥
 हिमवालुकः । पुं० कर्पूरे । इ०
 राजनिषण्टः ३
 हिमवालुका । स्त्री० कर्पूरे ३ हि
 माचासीवलुकाय ॥
 हिमवर्करा । स्त्री० यावमाख्याम् ॥
 हिमशैलः । पुं० हिमवति । मे
 नाधवे ॥ हिमप्रधानः शैलः ॥
 हिमशैलवा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमसंहतिः । स्त्री० महदिने ।
 हिमान्याम् ॥ हिमनांस एतिः ॥
 हिमसः । पुं० पादद्वये ॥ बज्रौ ॥
 हिमभाङ्गा एतीति हिमसः । उः
 हिमहासकः । पुं० हिमालयस्य ॥
 हिमा । स्त्री० नागरसुस्तके । सु
 द्मैकायाम् ॥ रेवुकायाम् ॥ पृ
 कायाम् । भद्रसुक्तायाम् ॥ च
 षिकायां ॥
 हिमाशुः । पुं० चन्द्रमसि ॥ हि
 माशुगवोयस्यसः ॥ कर्पूरे ३
 हिमांशुभिष्यः । पुं० कर्पूरे ।
 न० सौष्ये ॥
 हिमागः । पु० हिमालये ॥ हि
 मप्रधानेगः ॥
 हिमागमः । पुं० हेमन्ते ॥ हि
 मस्थागनेयस्मिन् ।

हिमाब्जम्

हिमाषलः । पुं० हिमालये ॥
 हिमाश्वयः । पुं० वसन्तर्तौ ॥ हि
 मस्यश्वधीयस्मिन् ॥
 हिमाद्रिः । पुं० हिमशैले ॥
 हिमाद्रिवा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रेर्जाता । जनो० । उः ।
 टाप् ॥ चोरिख्याम् ॥
 हिमाद्रितनया । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रितनयापतिः । पुं० शिष्टे ॥
 हिमानो । स्त्री० हिमसंहतौ ॥ मह
 हिमम् । हिमारण्यधामं ह्यस्यति
 लोपानुक्तौ ॥ यथा । आगतायत-
 चरेपहिमानोसेव्यताम् सुरतरङ्गि-
 षीसदा । क्षुधापतर्मानिगुष्पानुकल
 यन्तीजोधनेपुलघनन्यनुरागम् ॥
 यावनालेश्वरारायाम् ॥
 हिमारातिः । पुं० वीतिश्रेत्रे । ध-
 नस्ये ॥ किरणमालिनि । सूर्ये ॥
 हिमस्यारातिः ॥
 हिमाशः । पुं० हिमशैले ॥ हिमेन
 चल्दते । अजम्पणादौ ॥ घञ् ॥
 निमालयः । पुं० भारतशयं कसी
 मावर्त्तते । उद्गद्वौ । नगपतौ ।
 सेनाधवे । उमागुरौ ॥ स्वावरावां
 सभ्ये ॥ भगवतोविभूतिरयम् ॥ हि
 मस्यपावयः ॥ शुकखदिरे ॥
 हिमालयमुता । स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमालया । स्त्री० भूस्वामिक्याम् ॥
 हिमाब्जम् । न० उत्पले ॥

हिरण्यव :

हिमावती । स्त्री० । स्वर्णचौर्याम् ॥
 हिममल्लयाः । मत्तुप् । शरा-
 द'न'खेतिदीर्घं । ॥
 हिमाश्रया । स्त्री० । स्वर्णजीवन्याम् ॥
 हिमाह्वयः । पुं० । कर्पूरे ॥
 हिमिका । स्त्री० । दृषीपरिपतितदि-
 से । इतिक्वचित् ॥
 हिमेलुः । । चि० । हिमार्चं । हिमको-
 श्रिते ॥ हिममंसहते । हिमा-
 खे लुः ॥
 हिमोत्तरः । चि० । शीतले ।
 हिमोत्तराः । स्त्री० । खपिलद्राघायाम् ॥
 हिमोत्पन्ना । स्त्री० । यावनाख्याम् ॥
 हिमोद्भवा । स्त्री० । शब्दाम् ॥ धौरि-
 ष्याम् ॥
 हिम्साः । पुं० । भूद्धि हिमवतिपर्व-
 ते ॥ प्रशस्तं हिममस्यास्मिन्वा-
 स्ति । अन्ये व्योपिदृश्यतइतियप् ॥
 हिरण्यम् । न० । रेतसि । स्वर्णं । वरा-
 टे । हिरण्यनिषवराटे इ० । हेम-
 चन्द्रः ॥
 हिरण्यवः । पुं० । सुरज्येष्ठे । ब्रह्मा-
 षि । विश्वसृजिः । न० । भरतवर्षा
 दिनवधर्षात्कर्गतावर्षं विशिष्टे । चि० ।
 सेकीमये ॥ सुवर्षमये ॥ हिरण्यस्य
 विचारः । मयट् । दाहिन्दनायने
 तिटिलोपोनिपाच्छसे । हिरण्ये-
 चन्द्रसिमलोपिनिपाच्छते । हिरण्यये
 नसुबितेतिट्गनात् ॥

हिरण्यगर्भः :

हिरण्यम् । न० । रेतसि । द्रव्ये ॥ शो-
 तकुम्भे । स्वर्णे ॥ वराटे ॥ अक्षये ॥
 मानभेदे । अक्षुष्ये ॥ रूप्ये ॥ उन्नते
 पर्वताद्दुदीच्यादिशिवतमानेवर्ष-
 विशिष्ये ॥ इयति । इयंयतिकान्त-
 योः । इयंतेः कन्त्यम् हिरण्यम् ।
 हिरण्यकः । पुं० । देवदत्तादेर्हिरण्यो-
 ष्ठावाम् ॥ हिरण्योक्तामः । धन-
 हिरण्यत्क्तामद्रातिकन् ॥
 हिरण्यकशिपुः । पुं० । कश्यपादिख्यांजा-
 तैर्देवविशेषे ॥ हिरण्यकशिपुरस्य ॥
 हिरण्यकशिपुश्च । पुं० । विश्वीः ।
 हिरण्यकामधेनुः । स्त्री० । योडशमहा-
 दानान्तर्गतमहादानविशेषं ॥
 हिरण्यकोपः । पुं० । घटिताघटितहेम-
 रूप्ययोः ॥ यथा । हिरण्यकोशाः ।
 कुप्यानिहेमिरुप्येकताकृते । इतिहेम-
 चन्द्रः । अमरस्तु० स्यात्कोपश्चहिर-
 ण्यरुहेमरूप्ये कृतात्तापिताभ्याविना
 यदन्यत्तत्कुप्यमित्वाह ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० । ब्रह्मणि । लोके-
 शि । चतुरानने ॥ हिरण्यहिरण्यव-
 मण्डम् । तस्यगर्भं ब्रूवतदन्तर्भूतित्वा-
 त् । यथाहनुः । तद्गण्डमभयधे-
 मंसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन्लजे
 स्वयं ब्रह्मासर्वीकपितामहद्रुमि ॥
 यथा हिरण्यं हिरण्यवमण्डगर्भं दिश-
 ॥ अथवा० हिरण्यं हिरण्यमयं सुवर्णं
 प्रचुरम् । तद्वत्प्रकाशवकुलं ब्रह्मा

हिरण्यगर्भः :

यङ्गभे उदरेयस्यसहिरण्यगर्भः ।
 विराडदेवानां गतवैराजपुरुषस्य तद
 नार्थासिध्याभे दिनेपासनाहिरण्य
 गर्भापासकैः कृतं न्येति विवचयेयं
 निरुक्तिः सङ्गच्छते । द्युपतयए०
 तेन वयुरभसमन्ततयात्वमपि० यद्
 नारायणनिष्पन्नाननुसायर्थाः । खड्ग
 रत्नांसि शान्तिव्यसासहयच्छ्रुतयस्त्व
 धिभिफलन्वतत्रिरसनेनमवन्निधना
 दृतिषेदस्तुत्यन्तउल्लासात् ॥ यथा ।
 विराडपरमात्मो हि हिरण्यस्य व्रज्याखड
 क्कमर्भो भूयद्वान्तर्दत्तत्वाद् वैराजपु
 रुषएव हिरण्यगर्भ इत्युच्यते इति ॥
 अथवा हिरण्यं वैदलक्ष्यमक्षयद्रव्यं ग
 र्भे उदरेयस्यसः । हिरण्यमक्षयद्र
 व्यं वराटि लक्ष्मिरेतसोरित्यभिधाना
 दिति ॥ समष्टिलिङ्गशरीराभिमा
 निनिधे तन्वो० ज्ञानशक्तिमदन्तः ।
 करवीरपङ्कितत्वात्सामशक्तिप्रधा
 ने ॥ सूक्ष्मरूपे । प्राये । सूक्ष्मात्म
 नि । कुंभे । कुंभरे ॥ हिरण्यं गर्भी
 नामसूक्ष्मप्रपञ्चाभिमाभी० सूर्यम
 यङ्गान्तर्गतः सूक्ष्मसमष्टिदेशलि
 ङ्गात्मवच्चूर्णालिङ्गानुगतेन्द्रियानु
 याचकः संसारिणीर्वात्तारमिति
 व्याख्यातारः ॥ मायोपाधिषः प
 रमात्माखिङ्गशरीरसमष्ट्यभिमाने
 नहिरण्यगर्भ इच्छुच्यते ॥ अथवा
 दिपुरुषश्चादि लोचने रश्मि रचोच्यते ।

हिरण्यगर्भः :

यथा । सर्वशरीरोप्रथमः सर्वपुरु
 षउच्यते । आदिष्वर्त्तासंभूतानां वि
 द्याये सममर्त्तत्वात्तस्मृतेः । वि
 ष्यौ ॥ साक्षयामविशिषि ॥ मपादा
 नविशिषि ॥
 हिरण्यदंष्ट्रः । पुं० अस्तदंष्ट्रे । अ
 भग्नदंष्ट्रे ॥
 हिरण्यदः । पुं० समुद्रे । वि० स
 र्पादातरि ॥
 हिरण्यदा । स्त्री० भूमौ ॥
 हिरण्यनाभः । पुं० मीनाकाचले ॥
 हिरण्यमिवनाभिरस्य । अथ प्रत्य
 न्वधेत्ववाजितियोगविभागादृच् ॥
 हिरण्यवाहुः । पुं० शिष्यनदे । हिर
 य्यवाहापस्य ॥
 हिरण्यरेता । पुं० हुतमुनि पत्नी
 ॥ हिरण्यरेताऽस्य ॥ सूर्ये ॥ विष
 वस्रधे ॥ शिवे ॥
 हिरण्यवः । पुं० देवधने । न० नि
 धिविशिषे ॥ वि० सहिरण्ये । हिर
 य्यमस्यसा । अन्वोभ्योपीतिवप्र
 त्यय । ॥
 हिरण्यवर्षः । वि० शुद्धवर्षे ॥
 हिरण्यवर्षा । स्त्री० नद्याम् ॥ इ०
 हे० न्द्र ॥
 हिरण्यवाहः । पुं० शिष्यनदे । हिर
 य्यववर्षति । धर्मव्यय ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० प्रसरीपद्याद्रिवि
 शिषे ।

द्वितीयः

श्रीनाहः

द्विर्यत्नः । पुं० कृषिविशेषे । अ
 द्विरसः पुं० ॥
 द्विर्यत्नः । पुं० कृष्यपादित्वांसमु
 त्पत्रे० आद्यद्वैत्यविशेषः ।
 द्विर्यत्नः । पुं० तुलापुरुषादित्वाड
 शमहादानान्तर्गतमहादानविशेषः ॥
 द्विर्यत्नः । पुं० धाड्यशमहादा
 नान्तर्गतमहादानविशेषः ॥
 द्विर्यत्नः । अ० धिनार्थे ॥ द्विर्यत्न
 मांशिनोः ॥ मध्यार्थे ॥ द्विनो
 ति । द्विगती । रुक्प्रत्ययः ।
 सामीप्ये ॥ अथमावे ॥
 द्विलोचिः । स्त्री० द्विलोचिकायाम् ॥
 द्विलोचिका । स्त्री० द्वाहस्याम् ।
 पाथार्याम् । चक्राङ्गाम् । द्विल
 चा० इ० गौ० भा० प्र० द्विलसा
 ल्यगतिः । यथा । श्रेय कुष्ठकर्म
 पित्तहरतेद्विलोचिका । द्विलति
 । द्विलभावहरणे । इगुपधितिकः
 । मोचयति । मुचिर्लुङ् । द्विलाचा
 मीमाषिका । लःपोरितिङ्लः
 ॥ जुने ॥
 द्विलोचिः । स्त्री० द्विलोचिकायाः ।
 द्विलः । पुं० शरारिपदिति ।
 द्विलोचः । पुं० तरङ्गे । नद्यादिवत्तल
 यत्पुनातिथैर्गूर्ध्वगतीः रतिपन्थावि
 शेषः ॥ यथा । द्विलोच्यक्रिय पा
 दीकराभ्यांवरयेत्क्री । यद्येता
 उधेयोनिर्लुङ् । नोःलुङ् । अयः ॥

द्विल्लता । स्त्री० द्विल्लतायाम् ।
 द्विवृत्तम् । न० लग्नाच्चतुर्थंभवेने ॥
 हो । अ० दुः खहेती ॥ विपादे ॥
 विस्मये ॥ यथा । इनविधितुलि
 तानांहीविचिवीविपाकः ॥ द्विनो
 ति । द्वि० विष् । संज्ञापूवक
 च्वाङ्गुणः । क्षिपितुगभाविषा ।
 भाविषाप्रत्ययी । पृषाद्रादित्वा
 होषं ॥ इननम्वाङ्गुलकाङ्गोर्भा
 शोके ॥
 होनः । वि० गच्छे ॥ जने ॥ प्रति
 वादिविशेषे ॥ यथाहनारदः । अ
 न्यशादीक्रियाद्ये शीनोपस्त्रायोनिरु
 सरः । वाहूत्प्रपलापीवहोनः
 पञ्चविधः स्मृतइति ॥ अहाति०
 होयतेस्त्रयाः शीनाक्च्यगि । आदि
 कर्मविक्त० कर्मविषा । शोदि
 तथेतिनत्वम् । पुमास्त्रेतीत्वम् ।
 होनक्रियः । वि० जातकर्मदिक्रि
 यापञ्चिते ॥
 होनवर्षः । वि० नीचजागौ ॥ य
 था । होनवर्षीवभुत्तायात्वाष्या
 ध्यापियामभवेदिति ।
 होनवादीः । वि० विरुद्धान्वादिनि ॥
 यथाहनारदः । पूर्वयादपरित्यज्य
 यान्यमाश्रयतेपुनः । वादसङ्
 क्षमयाज्ज्ञेयोहोनवादीमवैनरद
 ति । वाक्यपञ्चिते ॥ अथरे ॥
 होनाहः । वि० स्वभावतोन्नाधि

शौरक :

कानि । विकलाङ्गे । अपेगण्डे ।
 तीनसप्तपरिहासनिधिधेःयथा । वां
 तिहोनंश्चित्हीनंरुद्रो नम दक्ष
 म् । हीमाङ्गमतिरिक्ताङ्गंतेनदीपे
 र्णनाधिपे । इतिव्रद्धापुःप्राण
 वेदौघार्थंविनिश्चयमिज्जालिका-
 पुराणे ४४५ध्यायः ॥

हीनाही । खो० घुद्रपिपीलिका
 याम् ।

हीरः । पुं० शब्दरे । निवे । हरे ।
 प्रलयैस्तत्क्षंहरति । इज्ज्० । प
 चाद्यत् । पुषादरादिष्वादीत्वम् ।
 इच्छे । सर्वे ॥ शीघ्रपक्षवेः पि
 तरि ॥ हरे । तगर्थे० ५५१० ॥

हीरवः । पुं० रत्नमूख्ये । सुधी
 मुखे । दधीच्यष्टि । हीरे । वज्र
 हीरा० इ० भा० प० रत्ने । अत्र
 यद्वेचितुं धीम्यं तद्वज्रे लिखितं म
 या । तवैवतस्माद्दृष्टव्यं गुणनामा
 दिवर्षनम् । तावत्तस्मात्तरे । य
 या । वद्विष्टगणमन्व्यरणमेपरण
 धीमितम्० पश्यसुदतिनागन्तपति
 रवदतिनोऽपितम् । राजमथनका
 लपठनएवरटनरञ्जनहीकङ्कतिना
 मभपतिक्ताममर्गतसञ्जनम् । य
 घः । ध्यानमटततामठतनामरट
 तवैवर्षधर्ममयतधर्मं भजतधर्मं
 यजतधर्मैवम । द्वापरभवनदार
 रनपसारवदनपातनातापद्वति-

हुड :

नाथतरति० कालन्तपति शासना
 स्वार्थेकः ॥

हीरा । खी० लक्ष्माम् । त्रिधि ॥ तै
 नपायिकायाम् ॥ पिपीलिकाया
 म् ॥ काश्म्वाम् ॥

हीराङ्गः । पुं० आदिन्याम् । वध्वं
 कुलिशे ॥

होजम् । न० रेतसि । द्रुतिया
 घित् ॥

हीलुक्कम् । न० मद्यरिजिपे । गी
 ट्याम् ॥

होषो । य० विस्मये । एाखे ।
 यथा । कस्त्व लिऽपिततीपनाद्य
 चरषोऽंसः कुतामानसात्स्वित
 धाक्षिसुवर्षं पटजननं नीरं सदाणि
 मंजम् । रमानानिधयः प्रयाल्ल
 तिकावैद्व्यरेऽवः क्षपिन्मयट्टकाः
 फिलतपसन्तिनवकै राकख्यं हीरी
 क्तगम् ॥

हुडूतम् । न० हुडूरे ॥ वन्द्य
 राष्ट्रम्ये ॥

हुडूतिः । स्त्री० रणेपोरध्वनी ।
 हुडः । पुं० । मेपे । पांजिका

काटा इ० गी० दे० भा० प० ।
 हीरादिनिशरवार्धं भूमिनिशितखी
 इमयतीत्यागदुग्निधि ॥ लगुडे ॥
 पू० मङ्गभारतम् । भाषयावुरज
 द्रुतिष्वादेवोधगचात्रपद्यानं ॥ वि
 यम् गीत्सर्जनगृष्टे ॥

हुतवः

हुडम्बः । पुं० हुडम्बे ॥
 हुडुः । पुं० मेघे
 हुडुषः । पुं० दाक्षुषे ॥
 हुडुक्कः । पुं० वाद्यप्रमेदेमदमत्ते
 ॥ दाक्षुषवृष्टि ॥ दण्डके ।
 हुडुका इ० गौ० दे० भा० प्र०
 लगुडविशेषे ॥
 हुडुत् । न० वृषणवदे ॥
 हुडुम्बः । पुं० सृष्टिचिपिटे । हुडु
 म् । पुं० गौ० दे० भा० प्र० ॥
 हुण्डः । पुं० व्याघ्रे यामशूकरे ॥
 मूर्खे ॥ राक्षसे ॥
 हुतः । पुं० देवयज्ञाख्येणेने ॥ ति०
 वधट कसे । मन्त्रेणामीप्राचमेष्ट
 तादौ । अवि० प्रथमे ० इयते ।
 हुदानादनयाः । ज्ञः ॥ न०
 इवने । शिमे । अमीष्टवि० प्र
 षेपक्षिवायाम् । नपुंसकेभावे
 ज्ञः ॥
 हुतभुक्प्रिया । स्त्री० अग्निपत्न्या
 म् । खाद्यायाम् ॥ हुतभुजः
 प्रिया ॥
 हुतभुक् । पुं० वेदान्तरे । वज्री
 ॥ हुतभुक् । भुज० । जिप् ।
 विश्वौ । हुतशामभुक्तिपाच
 वतिविगुणमपिसगुणकरैतिल्लमा
 मोजापादित्तुतभुक् ।
 हुतवः । पुं० अमी ॥ हुतव
 वः ॥

हुणः

हुतायः । पुं० अमी ॥ हुत अ
 ज्ञाति । अश० । कर्मव्यय् ॥
 हुताशनः । पुं० अमी ॥ हुतं
 अशनमश्च ॥ यथा । लक्ष्मिमे
 तुषजिः स्थात्कीटिहीमेहुताशनः
 । पूर्वाहुत्यांस्त्रीनामशान्तिकेशर
 दः सदा ॥ शिवे ॥
 हुताशनौ । स्त्री० शैलिकायाम् ॥
 हुति । चो० इवने हु० त्तिन् ॥
 हुम् । अ० स्मृतौ ॥ अपाकृतौ ॥
 अर्धप्रश्ने ॥ अभ्यनुज्ञायाम् ॥
 धितार्थे ॥ भगे । भर्त्सने ।
 केषि ॥ इयते । हु० । बाहुल
 कान्मः ॥
 हुलहुली । स्त्री० मुखपट्टायाम् ।
 स्त्रीशामङ्गलजनकमुखध्वनिविशेषे
 । हुतलहुल इ० गौ० दे० भा०
 प्र० ॥
 हुडुः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ य
 हुडुः । पुं० गन्धर्वविशेषे ॥ य
 या । हुडुहुडुवृष्टिविधेः हुडुहुडु
 कुत्रचिदितिशब्दत्रावक्षी ॥
 हु० अ० अज्ञाने । अवज्ञायाम् ।
 अण्डारे ॥ शीके ॥
 हुडार । पुं० हुपतिभयजनकश्च
 निकरये ॥
 हुडः । पुं० मेघे ॥
 हुयः । पुं० । स्वपञ्जातिविशेषे
 ॥ यथा । ज्ञपाकृष्ट० पुनक्त

दृश्यः

यद्दृश्यमनङ्गत्वात् । शिवावाद्यस्तु
योः अङ्गिगवाऽद्याचारशक्तिः ॥

दृष्टः किरातगवरपुलिन्दावास्तु
तद्भित्तिजटाधरः ॥ देवविशेषे ॥

यथा । कोमगिरिर्दृष्टभागेमरुदेशा
त्तयोधरः । दृष्टदेवः समाख्यातः

शूरास्तपरमन्तवः ॥

दृष्टम् । न० आङ्गाने । नास्ति । वि०
आङ्गते ॥

दृष्टि । स्त्री० आकारणायाम् । आ
ङ्गाने ॥ ज्ञानम् । ज्ञेजः क्तिन् ।

वचिस्त्वपीतिसम्प्रसारणम् ॥

दृष्टम् । अ० प्रश्ने ॥ वितर्के ॥ रुषी
श्री ॥ अनुनयोः स्मृतौ समाख्ये ॥

अभ्युपगमे । कुत्सने ॥ प्राकाशे ।
दृश्यते । इ० । वाङ्मलक्षान्धः ।

पृथीदरादिः ॥ यदा । इवनन् ।
• इम् प्रत्ययः ॥

दृष्टयः । पुं० शृगले ॥

दृष्टानम् । न० कौटिल्ये ।

दृष्टः । पुं० गन्धर्वविशेषे ।

दृष्टः । पुं० देवगन्धर्वे ॥ दृष्टतिक्त्वा
त्वाद्यति । ऐज् स्पर्धायांशब्देषु

। क्तिप् । वचिस्त्वपीतिसम्प्रसारणम्
। इज् दृष्टिर्दीर्घः । अजादी० दृष्टु

वी० दृष्टुश्चत्वादिरुपाणि । अच्यत्
त्तिप्रक्षयश्च । दृष्टौ० दृष्टुश्चत्वादिः

दृष्टयः । पुं० मन्त्रे । मन्त्रे । या
मन्त्रे । दृष्टिस्त्वविधेकिनांचितसि

दृष्ट

श्रिते । शीलसुप्रे । अधिकरणे शि
तेरिच्छत् ।

दृष्ट्यालुः । पुं० कामदेवे ॥

दृष्टूलम् । न० हृदयशूले ॥ यथा ।
कफपित्तवसुवस्तुमासुतैरसर्वाङ्ग-

तः । दृष्टिः । कुरुते शूलमुच्छ्रा
सत्पाथरोधकम् ॥ सहच्छूलइति

ख्यातैरसमासुतकीपणः ॥

दृष्टिया । स्त्री० जुगुप्सने ।

दृष्टीया । स्त्री० पत्तने । जुगुप्सने ॥
दृष्टीङ्कण्डादिः । यक् । अपत्य

यात् ।

दृष्टः । वि० सुपिते । आङ्गटे ॥ अ
ङ्गि । इज् । क्तः । सपात्ते ।

दृष्टिः । स्त्री० शरथे । देवाद्देशान्त
रप्रापणार्थां

दृक्त्वम् । पुं० हृदयकम्पने ।

दृष्ट्यतिः । पुं० अन्तर्यामिणि ।

दृष्टस्यः । वि० बुद्धिस्ये ॥

दृष्ट् । न० बुद्धेः । चित्ते । बुद्धौ । मा
नसे । यस्तः करण्ये । हृदयकम्

ले ॥ नवमभवने । हृदयस्य० पद्मत्र
दृष्टिदृष्टादेयः । प्रभृतिशब्दप्र

कारणत्वात्कचित्त्वात्पि ।
यदा । इति । चित्ते । इज् ।

। उञ्जीः पुङ्गुकीचेति । वाङ्मल
ख्यात्क्षेपत्वादिपिदुक् । यथा । अ

चनपृथुत्तुच्चसन्तपाणादृष्टयस्मृत
म् । विपरीतसिरालक्षरीमण्डः

हृदयञ्च :

खभागिनामिति ।

हृदयम् । न० उरसि । अक्षसि । बु
कायाम् । हृदयान्तर्गतमांसविशि
ये । अयमांसि । मानसि । स्वान्ते
स्मृतिप्रकृत्यास्पदेज्ञाने । हरति०
आहरतिविषयान् । ज्ञियतेविषयै
र्वा । वृष्टी : पुक्० दुष्कीचेतिकवन्
दुगागमश्च । परमात्मनि । हृदिश
यम् । हृदयकमले ॥ यथा । पद्म
कोपप्रतीकाशंरुचिरंवाप्यधोमुख
म् । हृदयं तद्विजानीयादिश्रवणा
यतनंमहात् । अपिच । हृदयं पु
ण्डरीकेषसहस्रंछादधोमुखम् ।
जायतस्तद्विकसतिस्त्रपतस्तुनिमील
ति । आशयस्तत्तुलोपकचेतनस्या
नमुक्तमम् । अतस्तन्निस्तमोव्या
प्ते प्राणिनः स्वययनिधिः ।

हृदययन्त्रिः । पुं० अक्षरकारे । पि
च्छहयंवनरूपेऽक्षरारिधिदृष्टारता
दात्म्यरूपे । विष्णुतामकत्वात्०
यन्त्रिरिययन्त्रिः । हृदयमेवयन्त्रि
यां । हृदये ॥

हृदयहमम् । वि० सुगुणनकीर्ती ।
वृत्तियुक्तवाक्ये । सङ्घते : हृदयं
गच्छति । गमयेतिखब् ॥

हृदयणः । पुं० पुत्रे । वि० हृदयउ
त्पन्ने ।

हृदयञ्च : । वि० हृदयप्रिये । हृदया
भिर्घ्ने ।

हृदयेषा

हृदयदौर्बल्यम् । न० मनसोभ्रमणा
दिरूपेऽधैये ॥ हृदयस्यदौर्बल्य
म् ॥

हृदयपान् । वि० हृदयालौ । स-
त्तुप् ॥

हृदयशब्दुः । पु० । सन्देहे ॥

हृदयशुद्धिः । स्त्री० अनपरेधि ॥ हृ
दयस्यशुद्धिः ।

हृदयस्यः । वि० सर्वान्तर्वाभिधि ।
हृदयस्थानम् । न० भुजान्तरे । की
डे । उरसि ।

हृदयस्यत् । वि० मनोस्ते । हृद
यंस्युगति । स्वृष० । स्रगोऽनु
दकीकित् ॥

हृदयात्मकः ।) पुं० कदम्बमे ॥
हृदयात्मा ।)

हृदयालुः । पुं० शक्तचेतसि । सुहृदये ।
प्रयसां हृदयमस्याति । हृदयाच्चा
लुरन्वतरस्यासिञ्चालुः ।

हृदयावित् । वि० पिशुने । हृदय
माविधति । क्तिप् ॥

हृदयिजः । वि० शक्तचेतसि । हृद
यिनि । हृदयंप्रयत्नमस्यास्ति । ठन् ॥

हृदयो । वि० प्रयत्नचेतसि । हृद
यालौ । हृदयंप्रयत्नमस्य । इनिः ॥

हृदयेगः । पुं० धवे । भर्त्सि ।
पथी ॥

हृदयेगः । स्त्री० प्रियस्याम् । भा
यांगम् । कान्तायाम् ॥

हृदयगन्धा

हृत्तास :

हृत्तासयः । पुं० हृद्रोगे ।
 हृत्तासयः । पुं० अत्रहृदयासयः ।
 श्रोतश्चकी । इ० वि० शेषः ।
 हृदिस्पृश । वि० मनीषे । हृद्ये ।
 हृदिस्पृशति । क्तिन् ॥
 हृदीकृतः । वि० हृद्येप्रवेशिते ॥
 हृदतः । वि० । वाग्दृष्ट्यापश्चरप्र
 काशिते । अन्तर्गते ॥
 हृद्गोत्रः । पुं० पर्वतविशेषे ।
 हृद्गोत्रोद्यः । पुं० आयुधजीविविशेषे
 च । हृद्गोत्रोऽभिज्जमीस्य । आयु
 धजीविभ्यश्च । पर्वते ॥
 हृदयान्यः । पुं० हृदयणे ॥
 हृदयः । पुं० वयस्कृद्दमन्ते । हृ
 दयस्यवन्धनः । वन्धनेषवावितिथ
 त् । न० धरणीरकी ॥ गुड
 ल्वचि ॥
 हृदयः । वि० हृत्को ॥ हृविति । हृ
 त्प्रिये ॥ हृदयहृते । मनीषे ॥
 मनीषरे । दुर्गन्धाशुविष्यादिह
 टाहृदयोपशून्ये । हृदयस्यप्रियम् ।
 हृदयस्यप्रियमितियत् । द्यस्य
 प्रज्ञे खेतिप्रदादेभः । २
 हृदयगन्धः । पुं० विख्ये । न० सौ
 यथंले । खल्पजीरके । वी०
 सुगन्धे । सुरभी । हृद्योमनीष
 रोगभ्योऽप ॥ हृदयघासौगन्धश्च ॥
 हृदयगन्धा । स्त्री० मालत्याम् । वा
 त्याम् ।

हृदयगन्धि । न० लुद्धजोरके । हृ
 द्योगन्धीस्य ॥
 हृद्या । स्त्री० वहिनामीषधी ।
 हृद्रोगः । पुं० व्याधिप्रभेदे । हृद
 यपीडायाम् । हृदयरीगे । अथ
 विप्रकृष्टनिदानन्तु । अथवाप्यसुव
 म्भक्तपायतिक्तप्रनाभिघ्नताभ्ययनप्र
 सङ्घैः । संचिन्तनेर्भोगविधारणैश्च
 हृत्तासयः पक्षविधः प्रदिष्टः ॥
 सम्प्राप्तिपूर्वकंलक्षणम् । दूषयि
 त्वारसंदिषाविशुषाहृदयंगता ।
 हृदिधाधाप्रकुर्वन्तिहृद्रोगं तं प्रथ
 यते इति ॥ श्रुद्धोसौयथंलंदि
 द्धुपोतं हृदयरीगनुत् ॥ कामे ।
 यथा । हृद्रोगनाश्रुपदिनेत्त्वचि
 रेथपीरइति ॥ हृदयस्यरीगः ।
 भाशोऽप्यन्तरेनिष्पितिहृदादेगः ।
 सुतराम् ॥
 हृद्रोत्रधैरो । पुं० अर्जुनवृक्षे ।
 हृद्रोत्रार । पुं० अर्जुनवृक्षे ।
 हृदयशुक्लः । पुं० जठरे । इ० श०
 वं०का ॥
 हृदयशुक्लः । पुं० कोष्ठरीगे ॥
 हृत्तासः । पुं० शिक्षायाम् ॥ शिक्षा
 शिक्षावृत्तासङ्घतिहेमवन्दः । डि
 लाभिधरीगे ॥ हृदयात्कट्कनिर्ग
 ने । हृदयादौषद्व्यघासहिताङ्गवय
 पानोयोद्धारणं हृत्तासङ्घतितद्विद
 ॥ हृदयस्यहृत्तेखयद्वलासिध्विति ॥

हृद्यु :

१२६३

हृत्तेजः । पुं० तर्कं । ज्ञानि । हृदयं लि
खति । लिख० । काम्मंश्रय । हृद
यस्य हृत्तेजे खिच्चादिना हृदादेशः ।

हृत्तेजः । स्त्री० भायावीजे ॥ श्रीत्सु
क्ये ॥ भुवमैश्वर्याम् । ज्ञानिनां
हृदयाः श्रीजीहृत्तेजापरमेश्वरीतिदे
वीगीता । हृदिकेखिचामर्षिप्रा
णशक्तिरियपरा हृत्तेजाः कथ्यते तस्मा
दिदिसम्भवेनेश्वरीरहस्यम् ॥

हृदितः । त्रि० विस्मिते । प्रीते । प्रह
ते ॥ हृष्टोत्सवनि ॥ प्रथते । य
मिते । हर्षतिस्त्र । हृष्यतिस्त्र
वा पु० अलीके । हृष्टतुष्टौवा
त्तः । हृषीर्लीमस्त्रितिश्चिक्वर्षेनेट् ।

हृषीः । पुं० अग्नेषोःमयीः ।
प्रवीक्षम । न० श्रीतादोन्द्रिये । अथ्य
स्त्रनेय । हृष्य० । अनिहृषिभ्योकि
ञ्जेसीकान् ।

हृषीकेशः । पुं० विष्णो । सर्वेन्द्र
यप्रैरक्त्वगसर्वात्म्यामिणि । स
र्वात्तः । क्षरणस्रसिञ्जे । सर्वनिगू
टाभिर्प्रायज्ञे ॥ प्रवीक्षाणामिन्द्रि
याणामोश्रीः । ऽधिष्ठाता ॥ हृषीका
शिनियन्महयसः प्रच्छद्यतांगतः
। हृषीकेशप्रतिष्ठातीनाम्नासर्वैष
संस्थितः ।

हृष्युः । पुं० हर्षे । सर्वे ॥ अमौ ।
प्रवी । राशौ ॥ हृष्यति । हृष्य

हेति :

तुष्टौ । हर्षतिवा हृष्युचलीके ।
पृभिर्दिव्यधिरुधिष्ठ पृष्टुषिभ्यश्चे-
तिपठत्वा० एष्वर्थेषु कुप्रथयद्
तिकेचिदितिमनोरमा ॥

हृष्टः । त्रि० जातहर्षे । अस्यपर्या
याशया । हृष्टेमसत्सु स० प्रह
न्नः प्रमुदित प्रीगद्गति ॥ रोमा
श्चिते । अप्रतिहृते । विस्मिते ॥
हर्षतिस्त्र । हृष्यतिस्त्रवा । हृषु०
वा । तः । हृषीर्लीमस्त्रितिश्चिक्
व्पिपेट्कत्वात् । यस्त्रविभाषित-
नेट् ।

हृष्टमानसः । त्रि० सहर्षमानसि ।
हर्षमाणे । विष्णुर्षाणे । प्रमन
सि ॥ हृष्टमानसंयस्यसः ।
प्रष्टरोमा । पि० रोमाश्चिते । हृष्टा
निरिमाधियससः ।

हृष्टिः । स्त्री० आनन्दे । गाने ।
प्रथत् । त्रि० रोमाश्चिते ।
हृष्टिः । अ० सम्बोधने । आह्वाने । अस्मू
यादौ ॥ हिनेति । हिगतौ । वि
च् ॥ पादपूरणे ॥

हृष्टा । स्त्री० शिष्टायाम् ॥ इ० त्रि०
शेष ॥

हृष्टः । पुं० वाधायाम् । विष्टे ॥
हृष्टावृक्षः । पुं० अश्वधिनियणि ।
वेष्टप्रशिक्षयकारिणि ॥

हृष्टिः । स्त्री० रवेरर्षिपि० । गच्छे
॥ वृष्टज्वालायाम् ॥ हिनेति

हेतु :

इतस्ततो गच्छति हि । कतिपय
तिष्ठति सति हेतुकोत्पत्त्यर्थं ।
शक्तिरानिपातताः । इति । इ
न्यतेऽनयाथा । किम् । कतिपयतो
तिसाधुः ॥

हेतुः । पुं० कारणे । बीजे । निमित्ते ।
निवृत्तपूर्वभाविनि । येन
विनायं न भवति तस्मान् ॥ इति ।
सिद्ध्यापनोति कार्ष्णम् । इति ।
कर्मनिमित्तनिगाभायादिस्येति-
तु ॥ फलसाधनयोग्येपदार्थे ॥
हेतुलक्षयतिगोतमः । उदाहरणसा-
धन्यात्साध्यसाधनहेतुसयावैधर्म्यं ।
तु ॥ ३४ ॥ अथसाध्यसाधनहेतुरि-
तिसामान्यलक्षणम् । साध्यसाध-
नसाध्यसिद्धयुक्तलक्षणपक्षवै-
धर्म्यद्वयः । तथासाध्यतावच्छे-
दकावच्छिन्नसाध्यत्वसाधनपक्षवै-
धर्म्यः । साध्यान्वितकार्ष्ण्येधर्म्ये इव
यदुक्तिफलतयः । तदुद्धे विध्य-
मस्य उदाहरणसाधन्यात् । तथा
वैधर्म्यादिति । साधर्म्यमन्वय-
वैधर्म्यव्यतिरेकः । तदुद्भव्या-
प्तिरिति फलितार्थः । उदाहरण-
साधर्म्यम् । उदाहरणवैधर्म्यमन्वय-
व्याप्तिततेऽन्वयो हेतुजातव्य । उ-
दाहरणसिद्धेपदार्थम् । तथाच
ज्ञातान्वयव्याप्तिकहेतुमीधर्म्ये हेत्व-
वयवः । अत्रान्वयतिरेकव्याप्तिक

हेत्वाभास :

हेतुवैधर्म्यहेत्ववयवः इति फलित-
तार्थः । एवमप्रतीतान्वयव्याप्ति-
कहेतुवैधर्म्यहेत्ववयवव्यतिरेकी
हेतुः इत्यनेमप्रतीतान्वयव्यतिरेक-
व्याप्तिकहेतुवैधर्म्यहेत्ववयवोऽन्व-
यव्यतिरेकीत्वपिसूचितमित्यवद-
न्ति । साधने ॥

हेतुकः । पुं० कारणे ॥ स्वार्थकः ।
वि० तत्त्वमधिनि ।
हेतुना । स्त्री० कारणतायाम् । हेतु-
त्वे । सङ्घातरिण्ये । प्रच्छन्नप्रमा-
ये हेतुतासङ्घातः । हेतोर्भावेः ।
तन्मभारस्वतन्नाविशितत्वात् ॥
हेतुमोन् । वि० व्यक्ते । कारणवति
युक्तियुक्ते । हेतुरन्वयसाधनस्य
पुं फले ॥
हेतुसाधनम् । न० तर्कमान्ते ।
हेतौ । अ० निमित्तार्थे ।
हेत्वभासः । पुं० हेतुदोषे । सपक्ष-
विधेः । सन्वयभचारविरुद्धसत्प्रति-
पक्षसिद्धत्वसाधितमेदात् । यद्ये-
ताभाषापरिच्छेदे । अनेकान्तो वि-
रुद्धपक्षव्यसिद्धः प्रतिलक्षितः ।
फाल्गुन्यापदिष्टहेत्वाभासास्तुप-
सुवा । अथः साधारणशुद्ध्यात्
कादसाधारणोऽपरः । तथैवानु-
पसङ्गरीविधानैकान्तिको भवेत् ।
यः सपक्षेपिपक्षे च भवेत्साधारणस्तु-
चः । यस्तुभयसाद्व्यावृत्तः सवा

हंसकूट :

साधारण्यमतः । तयैवानुपसंज्ञारो
 केवलान्वयिष्यकः । यः साध्यव
 तिनैशस्त्रिसविरुद्धउदाहृतः ॥
 पात्रयासिद्धिराद्याः स्यात्स्वरुपा-
 सिधिरप्यय । व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रासादसिद्धिरतस्त्रिधा । पचाऽ
 सिद्धिर्व्यपचोभवेन्नाथिमयोगि-
 रिः इदेद्रव्यधूमनत्वादवासिद्
 धिरंयापरा ॥ व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रानौलधुमादिकेभवेत् । विरुद्ध
 योः परामश्रुत्वाः सत्प्रतिपक्ष
 ताः साध्यशून्योयवपक्षस्त्वसौष
 धलदाहृत । उत्पत्तिकालीनघटिग
 न्यादिवशसाध्यते । इति । सव्यभि
 चारविरुद्धप्रकारयसमसाध्यसमा
 तातकालाहत्वाभासद्वतिचाचार्यसूच
 म् । इतुबच्चपरहितेः इतुवदाभास
 मानेः इत्वाभासः ॥
 हेमः । पुं० सापक्षपरिमाणे ॥ इ०
 वैश्वकपरिभाषा ।
 हेमकन्दल । पुं० प्रवाले ॥
 हेमफानिः । स्त्री० दासहरिद्राघाम्
 । वि० सुवर्णद्युतिमति ॥
 हेमकारः । पुं० स्वर्णकारे । हेमक
 र्त्तरि ।
 हेमकिष्कलः । पुं० नागकीशरे ॥
 हेमकूटः । पुं० हिमालयदुत्तरे । प्रजा
 एतत्तद्विषये विसृष्टयोगजनकिमो
 र्णं पूर्वतीक्ष्णैर्दृष्टव्यरूपवर्णमवर्ण

हेम

दागिरौ ॥ हेमः कूटेराधिः ॥
 हेमकेतको । स्त्री० सुवर्णकेतकोम् ॥
 उष्णातिक्तसंज्ञेयाचक्षुष्याहेमके
 तको ॥
 हेमकेलिः । पुं० वज्री । इ० अ०
 माला ॥
 हेमकेशः । पुं० । पथे ।
 हेमक्षीरी । स्त्री० सुवर्णक्षीराम् ॥
 मद्रवक्षीरमखाः । गौरादिः ॥
 हेमगन्धिनो । स्त्री० रेणुकाख्यग
 न्द्रव्ये । इतिरत्नमाला ॥
 हेमगौरः । पुं० । अग्नीकण्ठे ।
 किहिरि ते । वि० स्वर्णक्षीर
 वर्णयुक्ते ॥
 हेमज्वालः । पुं० वज्री । चण्डी ।
 हेमतारम् । न० अञ्जनविशेषे ।
 नीलतुल्ये । सूपातुल्ये ॥
 हेमदुग्धः । पुं० उदुम्बरवृक्षे ॥
 हेमदुग्धस्यः । पुं० उदुम्बरवृक्षे । य
 ज्ञाहे । हेमवर्णदुग्धमस्य । य ॥
 हेमदुग्धा । स्त्री० स्वर्णक्षीराम् ॥
 हेमदुग्धी । पुं० वज्राहे । उदुम्बरे ॥
 हेमदुग्धी । स्त्री० स्वर्णक्षीराम् ॥
 हेमा । पुं० बुधगणे ॥
 हेम । न० काष्ठने । स्वर्णः । यद्योत्ये
 स्वादिकंयथा । पुरानिजाश्रमखा
 नांममयीषांजितात्मनाम् । पत्रो
 वि० लोकाव्याप्यलक्ष्मीसम्पन्नगौध-
 नाः ॥ कन्दर्पद्वर्षविध्वस्तचित्तो

हेमपुष्पिका

हेमगङ्गा :

जातवेदसः । पतितं यच्चरापृष्टरे
 तस्तवेमतामगात् । कृत्रिमञ्चापि
 भग्निततद्रसेन्द्रस्त्रवेधतः । स्वर्णं सु
 वर्णं कनकं चिरय्य हेमहाटकः ।
 तपनीयं शूलधौतं गाह्ये यमभं वाञ्छ
 नन् । चामीकरं भातकुशं तथा को
 लं खरशतम् । चाम्बूनदं जातरु
 पंमहारजतमित्यपि । दाहिरक्तंसितं
 छिद्दिनिकषिकुडुमप्रभम् । तारशुल्बो
 जिह्वतस्त्रिगंधकीमर्कं गुरुहेमसत् । त
 च्छुं तक्तठिनं हृच्च विवर्णं समजं दलम्
 । दाहिछिद्दिंसितं श्वेतकषेध्याज्यं ल
 घुस्फुटम् । दलं । दीपतदुत्तिलेः कि
 । स्फुटं घट्टनादत्तं ॥ स्फुटं तदि
 नेति होयतेषा । हिमतीव्रधीव ।
 मनिन् । धत्तूरे । नागकीसरे ।
 मन्तः । पुं० । ऋतुं धग्निदि । सह स
 हृद्यथाः । चायशायपपीषयाः ।
 इन्तिलीकान् शैल्येन । इन्ते मुट्टे
 तिभक्तप्रत्ययः । इन्ते हिं चितिदि
 रादेरीमुडागमोगुणशः ।
 हेमन्तनायः । पुं० । अपित्वे ॥
 हेमपर्वतः । पुं० । सुमेरुगिरी ।
 हेमपुष्पम् । न० । यथोक्ते । जगपुष्पे
 ॥ पुं० । चम्पकवृक्ष ॥ हेमवर्णं पुष्पं
 यस्य ॥ राजहर्षे ॥
 हेमपुष्पम् । पुं० । चम्पकवृक्षे । हेम
 वर्णं पुष्पमस्य ॥ लोभे ॥ चगीजे ।
 हेमपुष्पिका । स्त्री० । स्वर्णं युष्पिकाया

म् । पीतपुष्पिकायाम् । नषिको
 युष्पिकास्वप्तासापीतो हेमपुष्पिका ॥
 हेमवर्णं पुष्पमस्याः । पाककर्णेति
 लोष् । स्वार्थे कन् । इत्यः ॥
 हेमपुष्पो । स्त्री० । स्वर्णं युष्प्याम् । सु
 शब्द्याम् ॥ स्वर्णुल्याम् ॥ अण्ट
 कार्याम् ॥ इन्द्रवारुण्याम् ॥ ख
 र्णं जोषं त्याम् ॥ माञ्जुषायाम् ॥ इ
 मवर्णं पुष्पमस्याः । पाककर्णेति लोप् ॥
 हेमफला । स्त्री० । स्वर्णं यदख्याम् ।
 हेमसाजा । स्त्री० । यमपत्रायाम् । स्वर्णं
 सञ्ज ॥
 हेमसाली । पुं० । सूर्ये ॥ कात्थीर्ये ।
 षि० । हेमसाजायुक्ते ॥
 हेमयुष्पिका । स्त्री० । स्वर्णं युष्पिकायाम् ॥
 हेमयुष्पो । पुं० । स्वर्णं युष्पिकायाम् ॥
 हेमरागिणी । स्त्री० । घर्षण्याम् । इ
 रिद्रायाम् ।
 हेमलः । पुं० । कलादे । स्वर्णं कारे ।
 कृकलासे । सरटे । शिलान्तरे ।
 कपपापाणे । कसीटो । इ० । भा०
 म० ॥
 हेमलता । स्त्री० । स्वर्णं जीरन्त्याम् ॥
 हेमलम्बः । पुं० । वत्सरविश्विदि ॥ त
 त्फलं यथा । पोडानो सर्वगंध्यानि
 देहिदेहिशुष्पिस्मिती । हेमलम्बे प्रजाः
 सर्वा । धौं धं शिवायसंगयः । ३१ ।
 हेमलम् । न० । मौक्तिके ।
 हेमलङ्घः । पुं० । विष्णौ ।

उच्यते :

विद्या

ऐमविखा स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमसारम् । न० तुल्ये । इ० रसव
 न्द्रिका ॥
 ऐममूषकम् । न० शरपिशिपे ।
 ऐमहस्त्रिरथ । पुं० महादानविशिपे ॥
 ऐमा । स्त्री० अपसरसामिदे । सुन्दर्या
 गार्याम् ॥
 ऐमाङ्गः । पुं० गरुडि परमेष्ठिनि ॥
 सुमेरी । सिद्धे । अम्पके विश्वौ
 ॥ न० ऐमवर्णशरीरे ॥ पि० तप
 ति । ऐमेशाङ्गपुत्र्यस्वसः ॥
 ऐमाङ्गिः । पुं० सुरपर्वते । मेरी ।
 ऐमोऽङ्गिः ॥ पिप्लामविद्यामघेनु
 कल्पद्रुमनासकस्त्रुतसङ्ग्रहसारकीज
 शिघराजविशिपे ॥
 ऐमाङ्गिचरणः । पुं० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमाङ्गः । पुं० वनचम्पके ॥ अम्प
 ऐमाङ्गः । पुं० धत्तरे ॥
 ऐमाङ्गया । स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐमत्र ज्ञेयावत्याः ॥
 ऐमाङ्गा । स्त्री० ऐमचौर्याम् । ओके
 । सुव्यायया । ऐमङ्ग रे। चनोत्तिता
 माठिन्नुत्तुके दकारिणी । छामिष
 एङ्गु शिवाणाः प्रकाशपिताः सकुणनुदि
 ति ॥ स्वर्णचौर्याम् ॥
 ऐव । वि० अग्र्ये । हातव्ये ॥ पुरु
 षकोईं श्यसद्वधदेशदुप्रयुक्तमविरः
 धितदुपादेशं विपरीतन्तु ऐवम् ॥ हा

तुयोग्यः । ओहाय् ॥ अचोयत्
 ईयति । गुणः ॥
 ऐरः । पि० सुकुटप्रमेदे । इन्द्राया
 म् ॥ आसुर्यामायायाम् ॥ इ० क
 शित् ॥
 ऐरम्बः । पुं० विनायके एकदम्भे ।
 लम्बोदरे । विघ्नराजि । गणेशे ॥ इ
 मङ्करे ॥ रथे वाशिवसमीपेशारम्बते
 । रविशब्दे । ओष्ठोपधः । पचा
 शब् ॥ तत्पुरुषिकृतीळ्लुक । इड
 यस्तिरम्बते ॥ इतिस्वामी ॥ मधिपे
 ॥ शौर्यगर्हिते । बुद्धविशिपे । ऐरुके
 । वञ्चटोके ।
 ऐरम्बगनौ । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 ऐरम्बवृष्टः । पुं० दिग्विशिपे ॥
 ऐरवः । पुं० अरे ॥
 ऐरवः । पुं० आनाख्यायांप्रसिद्धेशि
 वल्लविशिपे । महाकालगणे ॥ वु
 द्धशेदे वञ्चटोके ।
 ऐरवो । स्त्री० शिवसोपिकायाम् ॥
 ऐरवम् । न० अश्वत्थायाम् । अवश्वने
 ॥ ऐड्डमनादरे । व्युट् । कञ्चयो
 रैवम् ॥
 ऐला । स्त्री० अवश्वत्थायाम् ॥ वरयोव
 ताविलासे । स्त्रीणांशुशारभाशकेत्त
 याविशिपे । स्वाहावसूचयोहाविः ऐला
 ऽर्धे वागुभावनम् । अपिष । हाव
 एवमधिदुधे लाव्यतः श्वत्थारमूषका
 इति ॥ सुरवेप्रीडेऽप्यायाम् ॥ यदा

हेतुक :

इ । प्रोटेष्टायातिरुटानानारीयदे
सुरतीःस्ये । नृपारथोस्त्रतत्वज्ञैर्दे
णासापरिकौचितैति । हिलभाय
किरथे । हेतुअनादरेवा । डलयी
रमेदः । भावेशञ् ।

हेतुकुः । पुं० अश्रुविक्रयिणि ।
इ० वारावतो ।

हेलिः । पुं० रथौ । सूर्ये ॥ हिलति
। हिल० इन् ॥

हेलिः । स्त्री० विलायाम् ॥

हेपा । स्त्री० ह्यशब्दे । हेपायाम् ॥
हेपथम् । हेप ३ शब्दे । सुरोः ह्य
हेपो । पुं० अश्रु ॥ हेपा० अ'सपथ

। व्र ह्यादित्वा'दनः ॥

हेहे । अ० सम्बोधने । इतो । दूरात्
सम्बोधने । हेहेहेव ।

हे । अ० सम्बोधने । आह्वाने । हेना
ति । हेगतौ डैप्रचयः ॥

हेतुकः । वि० सद्यु क्लियवृष्टारिणि
॥ यथाइमनु । त्रैश्रियोहेतुकसा
फौंनिरुक्तोधर्मा'पाठक । यथराथ
मिथ पूर्वपरिपत्स्य'दयाशरतिः
हेतुदारामत्कर्ममुभन्दे इकर्त्तरि ।
शुष्कता'र्किके । यथा । पापण्ड
नी'विशर्मस्य'नृवेडालप्र'तव्दानुशठ
न् । हेतुका'नृकहर्ती'ध'उ'मा'चे
यापिना'र्चये'दतिविष्णुपुराणे ३ अं
शे १८ अध्याय । पापण्डा'दोनांल
घणन्तु । भटः सधर्मात्पाप'डो०

हेमनः

विकर्मस्रोनिषिद्धकृत् । यद्यधर्मं
धर्मीनिव्यसुरध्वजद्वी'च्छ्रतः ॥
प्रच्छन्नानिधपापानिवैडालनःमत
इतम् । वैडालप्रतमस्यास्तिवैडालम
तकस्यासः । प्रियवक्तिपुरोऽन्यथ
विप्रियकुरुतेभृशम् । व्यक्तःपराधचेष्ट
स्यठोयंक'घते'बुधैः । सन्देहकृद्घे
तु'भिर्यं'सत्कर्मसुसहेतुक । अर्थाग्
दृष्टिर्नैकृतिक्कः स्वार्थसाधनतत्परः
॥ शठी'मिथ्या'धिनोत'घ'व'रु'धिरु
दा'इत'इतित'दो'का'कृत् हेतुना'घर
ति । ठक् । फलाभिसन्धियुक्ते ॥
स्त्री० हेतुयो ॥

हेमः । पुं० भूनिस्वे ॥ न० प्रातर्हि
मे'ज्ञ'व'ज'सी ॥ दिव्यपानीयप्रमेदे ॥
यथा । हेमव'च्छ्ररा'दिस्यो'द्र'भीभू
य'भि'अर्पति । यत्तदेव'हेम'हेमंजल
मा'इमं'नो'पिथ ॥ हेमा'स्तु'गीत'पित
प्रगुरु'वात'वि'शै'न'मित'मा'य'प्र'का'प
॥ अन्वे तु । औ'गिन'क'धृ'ते'रित'म'स्तु
स'मु'द्र'स्य'य'द'घ'नो'भू'त'म् । प'न'नो
त'म'दो'च्या'त'द'घिम'भित'क'व्य'ते'मु'नि
भिः ॥ हेम'स्तु'भो'त'लं'रु'चं'दा'रु'ण'सू
घ्न'म'थ्य'पि । न'तु'दू'य'थ'ते'वा'त'न'प
वि'त्त'न'ग'व'क'म'व्या'हृ ॥ वि० हे
म'म'थे ॥ हेमजाते । हेमो'वि'कारे ॥

हेमनः । पुं० न० हेमन्तर्त्तौ ॥ पुं०
सार्गो'र्षे ॥ हेम'का'ज्ञी'इ'व'ष'ए'क
धान्ये । यथा । हेमना'स्तु'हेमा'ह

व्यासधुरावदुधवर्चसवृत्ति ॥ वि०
 उमन्तसम्बन्धिनि ॥ उमन्तोऽत्ये ।
 उमन्तो जातः • भवः • साधुर्वा
 । सर्वत्रापुचतसोपद्येत्यण् ॥

हैमन्तम् । न० । पु० । उमन्ताती ॥ वि०
 उमन्तसम्बन्धिनि ॥ उमन्तभवे ॥ स
 ङ्खिलेति • ऋत्त्यण् ॥

हैमन्तिकम् । न० । शालिधान्ये । चा
 मनधान् • दू० गौ० भा० प्र० ।

हैमवतः । पु० । विपप्रमेदे ॥ न० । भा
 रतवर्षे ॥ यथा । नाम्नेदंभारतव
 र्षेहिमाद्रेस्तद्वदधिषे । तिनहैमव
 तं नामपरिष्वप्यं वनुद्वयेत् ॥ इलाह
 तं प्रीतिरवंसुमेराः परितोहितदि
 ति ॥ वि० । उिमवतिजाते ॥

हैमवतवर्षम् । न० । हैमवते । भारत
 वर्षे । यथा । एतदुधैमवतवर्षेभा
 रतीयवसन्ततिः । उिमकूर्त्परंयव
 नाम्नाकिम्युरुषोमत्तइति ॥

हैमवती । स्त्री० । उमायाम् । काव्याम्
 । पार्वत्याम् ॥ हैमवतीपत्न्यं स्त्री० ।
 हैमवतीभशान् । षण् । ङीप् ॥
 गङ्गायाम् ॥ हैमवतः प्रभवतिप्र
 कागते । तत्रप्रथमं दृश्यतइतिवाच
 त् । प्रभवतीत्यण् ॥ स्वर्णं चौर्याम्
 । पटुपथ्याम् । हिमापथ्याम् ॥ द्रव्यं
 पीतधीरानागजिज्ञिष्वाकाराभवति
 । यथा । उिमवर्षेपयत्तस्त्राहिमवद्भूमि
 सम्भवो । सानागजिज्ञिष्वाकारात्

मूलंवाणिवीपधमिति । इरीतक्या
 म् । श्वेतवचायाम् । हैमवतिजाता०
 भवावा । तत्रजातइति • तत्रभवइति
 वाचण् । श्रीरिष्याम् । रिषुकायाम्
 ॥ अतस्त्राम् ॥ कपिलद्राद्यायाम् ॥

हैमा । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥
 हैमी । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥ हैमम
 व्याम् ॥ स्वर्णं कितक्याम् ॥ श्रीरिष्याम्
 । काञ्चनचौर्याम् । हिमाद्रिजायाम् ॥
 हैयङ्गवीनम् । न० । एकरात्रिपर्वुपिताइ
 प्रउत्पन्ने • श्लोगीदीघोद्ववेधुते । त
 त्तु हैयङ्गवीनयत् • श्लोगीदीघोद्ववं
 धृतमित्यमरः ॥ यथा । उिर्षिस्तमदु
 ग्धोत्वं तत्स्यद्दधैयङ्गवीनकम् । है
 यङ्गवीनं वधुष्यं दीपनरुचिकृतपरम्
 । बलकृद्दृष्टं श्लोगीदीघोद्वविकारः । है
 यङ्गवीनसंज्ञायामिति श्लोगीदीघोद्व
 दिवदुरादेशि । विकारार्थे खल्लमिपात्
 ते ॥ नपनौते ॥

हैरव्यगर्भः । पु० । खायसुभुवमनी ।
 हैरव्यगर्भश्चापत्नम् । षण् । हैरव्य
 गर्भोपासके ॥

हैरिकः । पु० । चौरिः ॥

हैद्यः । पु० । कात्तवीर्षे । एकवीरन्
 मे । ध्व्याचपत्न्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ।
 पृषोदरादिः । यथा । हैद्यं नहेया
 • नामैकदेशेननामयद्यथात् । हैया
 शब्दकुर्वन् हैद्यतिगच्छतीति हैद्येऽ

शुभस्तस्यार्थहेतवः । यथा । हेमन्त-
 हेमन्तवृत्तवदनृद्यतिगच्छतीतिहेत-
 वाविष्णुस्तस्यायमृहेतव । देशविशि-
 ष्टे ॥ यथा । पश्चिमेहेतव्यास्ताद्विस्ते
 ष्ट वासवकाद्यवृत्तिक्रमं चक्रम् ॥
 हेतवः । पुं० कात्तंवीर्यं । इ० श-
 र० लो ॥
 श श० विद्यये । सस्वाधने ॥ पा
 दाने । दानम् । आशाङ्गती ॥ डो
 प्रत्ययः ॥
 शडः । पुं० तराश्वीवधने । भङ्ग० इ
 डी० इ० गौ० दे० भा० प्र० नीत्या
 विशिष्ये ॥ न० लोपत्वे । शौरधने ।
 शडा । लो० बालिकायाम् । वयसि
 प्रथमवृत्तिलिपिवाधित्वाचनादित्या
 द्वाप् ॥
 शडा । पुं० वीरे । ष्टकारान्त ॥ वृत्ति
 कथित् ॥
 शटम् । न० शौरश्वतृकादतधने । ।
 शता । पुं० । ष्टव्येद्विद्विद । देशना
 । मशानककर्त्तरि० ष्टव्येद्वित्वि
 । अग्निर्देशानांशैतितिशुभैरम्नी ।
 शिमकर्त्तरि । जुहोति । इदानीद
 नयोः । नमूनिष्टृत्वष्टृक्षपिशोडयो
 विष्वादिनासाधुः । वन्विधाष
 श्विष्युचानुपसर्गं शोतित्यन्वा ॥
 शिषम् । न० इविषि । इयते । इ०
 । इयामाशुभसिभ्यन्नन् ।
 शिवा । स्त्री० ष्टत्विति ॥ टाप् ॥

स्तुती ।
 शिषी । स्त्री० यजमानरूपायांशिवम्
 र्ती ।
 शिषीयम् । न० शिमावये । वि० शि
 षसम्भ्विति ।
 शिमः । पुं० । पञ्चमहायज्ञेषुदेवयज्ञे ।
 साधम्नातर्षिभयोः ॥ सावित्रचक्रुः
 मादौ । इवने । देवतीदेहिनाम्नो
 इविः प्रक्षेपे । यागएवच्यव्य
 मानद्रव्यक्षाम्नीप्रक्षेपादृधेामद्रव्य
 च्यवे ॥ यत्रानुकल्पसोक्तम् । ष्ट
 त्विष्युपुनोक्तुर्भाताभागिनेयीऽवधि
 ट्पतिः । एतदेवइत्यनुत्तदृष्ट
 त्स्त्रयमेवशोति । इवनम् इ० ।
 शिर्त्तुमुद्रुस्त्रितिमन् ॥
 शिमक्षः । पुं० शितरि ।
 शिमकुण्डम् । न० इवन्याम् ।
 शिमधान्यम् । न० तिले ।
 शिमधूमः । पुं० निगणे । वृत्तिहेमव
 द्द्रः ॥
 शिमभक्षः । न० वैष्टुते ॥
 शिमाग्निः । पुं० यज्ञाम्नौ । महा
 ज्वालि । महावीरे ।
 शिमिः । पुं० पावके । शमी । इ
 ते ।
 शिमो । पुं० शिमकर्त्तरिः जुहोति ।
 इ० । उत्तुषद्विंशिमिनइतिज
 शितैर्मितिः ॥
 शीयः । वि० शीतञ्चद्रव्ये ।

शैल्यम् । न० घृते ॥ वि० शोभोयद्र
 ज्यमात्रे ॥
 शैल्यधान्यम् । न० तले । पितृतरं
 थो ।
 शैरा । स्त्री० रेखापमेदे । शास्त्राविशि
 षे । लान्ते ॥ राश्वदुर्धे ॥ तथादि
 । विषमर्धे पुप्रथमाशैराः स्युः सण्ड
 राचिषः । द्वितीयाः शशिनोयुज्ज
 व्यञ्जवाद्गणयेत्सदा । मेघमिव
 नसि हतुलाधनु कुम्भे पुप्रथमार्धे स
 यं स्य० द्वितीयां चन्द्रमसीशैरा
 ज्ञो वापृषककं कन्याः षष्ठिकमकरमी
 नेपुप्रथमाशैराचन्द्रस्य० द्वितीयासू
 यं स्ये षष्ठः । मार्त्तं उडेनुदोरयुनि
 सममे चन्द्रभान्दोस्तु शरिद्रतिषडङ्गाः
 तकम । सार्द्धेदण्डवयात्मकेधात्ते ।
 भीयर० इति० इडये लभापाप्रसि
 द्धे ॥ यथा । अतुर्न शतिशैराभि
 रशैरात्प्रथमते पश्चिमादर्शरात्रा
 दधिशैराणां विद्यतेकमद्रतिषडङ्गपुरा
 षम् ॥ शैलति० मुख्यतया । कुल
 डि सासं परथयोः । पचाद्यष०
 घञ्वा रनयेरिक्त्वम् ॥
 शैलकः । पुं० तृषानिनाभृष्टावेवक
 शमीधान्ये । शैराः शैलाः इ
 तिषलीकाप्रसिद्धे । यथा । यषं प
 ङ्गैः शमीधान्यै नृणभृष्टैश्च शैलकः
 ॥ इ लकोऽल्पानिलोनेद० कफदे।
 पत्रमापठः । भवेद्योऽलकोऽप्यस

चतत्तद्गुणोभवेत् ॥
 शैलाकः । पुं० खेदविशेषे । यथा । धी
 तीकानुकरोषाणां शयोऽज्ञानां दीप
 येत् । शयनान्तः प्रमाणेन शय्यासु
 परितपत्र ॥ सुदग्धायां विधूमायां य
 थोऽज्ञामुपकल्पयेत् । स्वच्छत्र० सु
 खं तत्राभ्यक्तः स्त्रियतिनासु । श्वम्
 शैलाकखेदद्वयं पसुखः प्रोक्तो मध
 र्मिणा ॥ धीतोका० शुष्कगीमयल्ल
 सोग्निविशेषः । इति चरकसूत्रस्या
 नम् ॥
 शैलाका । स्त्री० बसन्तोत्सवे शैलि
 काजाम् । शैलीइ० भा०
 शैलिका । स्त्री० हुताशय्याम् । भ
 विष्यपराधीतो वसन्तोत्सवे । अस्या
 निर्णयमाह कालिदासः । हुताश
 नीकाल्पुनपूर्णिमाष्टानि शीघ्रपूर्वा
 च्चनयेत्तुभायी । पश्चात्तमीतज्वल
 नेदिशावा नृपश्रियं हन्त्यपि पलतिर्वा
 । सूर्वास्तकालावधरेवपूर्णिमाऽधि
 कोनगावाथलयातदाहते । श्राद्धे
 चतवज्वलितशुताशनीनन्दातिधी
 लाद्रजसोत्सवः शिवे । रिक्तान्व
 तायद्युतौतपूर्णिमानेशान्तमेतद्
 ज्वलनैरवादिह । विष्टन्तुगद्विच्यत
 यानदोपह्यतुतथोपर मपरिपूर्णिमा
 रजः ॥ ४५ ॥ यषंस्तु । निशीघ्रपू
 र्यामध्यरात्रतथादिमांशुताशनीन
 येत्तुर्वात् । पिक्वर्मकोनीः ॥

शैवम्

ब्रह्मलयेः

चपुनः पद्यात्तमीतज्वलने सध्य
 रावतः पद्यात्तम्याकितप्राप्तं तत्
 ज्वलनवत्स्मिन् । वाच्यवादिवा
 दिने हृतः शनौज्वलने सति पद्यतः ।
 प्रतिपत्वा नृपशिरसा ज्वलन्ती इति
 ॥ सूर्यास्तेति । यदा सूर्यास्तकलाप
 धिः सूर्यास्तसमयावत्पूर्णिमा एव
 निर्धारणो वाप्यथा कलायाश्च शिनः च
 विष्वाधाजनाशेना हृता शनौष्वात्
 तदा कृतीशः सति तज्वलितः हृता
 शनौशैलिकाष्वात् । चपुनः रज
 सारेण नाड्यनः श्रियैष्वात् । क
 स्मिन्नन्दातिथौ प्रतिपत्तिथौ ॥ रि
 श्तेति । ज्वलनेशैलिकाज्वलनेरि
 क्कान्विता चतुर्दशी बुधा । उतप
 यद्युता प्रतिपदा युक्ता पूर्णिमानिया
 । रथीसूर्येऽस्ते सति । इह शैलिका
 याम् । तुरवधारणे विदिर्भद्रादेः पक्ष
 ष्वात् । कथातन्निच्यतयाशैलिका
 यानिच्यभावात् । तथा उपरागयश्च
 दोषकृत्तया परिपूर्णिमारजेऽद्य
 कृत्तयादिति ॥ ४५ ॥ इति ज्यो
 त्तिर्विदाभरणे २२ अध्यायः ।
 शौरी । च । सन्वोधने । हृती । आ
 कारणायाम् । आह्वाने ॥
 शी । च । सन्वोधने । आह्वाने ॥
 शौषम् । न । सन्वोदपिहिते । उद्वा
 चादिभ्योञ् । शतुः कर्मभाषयाः
 । युवादिच्वादण् ॥

शौष्यम् । न । घृते । चि । शोमाई
 द्वय्ये ।
 शौष्यधान्यम् । न । तिन्ने । शौष्यसुत
 दधान्यस्य ।
 छः । च । गतीङ् । घातमङ् । पु
 पोदरादि । । ऐषमोछः श्वसीन्य
 तरस्यामिति चिर्देश्यावानुकृत ।
 छस्तनम् । 'त्र' शोभूते । यतीयेङ्
 वाते ॥ शोभवम् । ऐषमोछः श्व
 सीन्यतरस्यामिति पक्षे व्युत्पत्तौ ॥
 छस्य । चि । छस्तने । शोभवम् । ऐ
 षमोछः श्वसीन्यतरस्यामिति च्यपः
 छीनोदोऽशोभवम् । न । ऐषकशोने । दु
 छतइतिदोः । गोर्दोः । गोदो
 षः । छसा । सुपसुदेतसमास
 । छीनोदोऽशोभवति भू । चप्
 षुदः । पुं । चगाधजली । यवपाता
 लादुदकनागच्छति स्वयमेव सशुद ।
 तज्वलगुणास्तु । इदवारिपङ्कजन
 नंमधुरवफयातहारिपथ्यश्चेति ॥
 छुदते । इदमव्यक्तैगन्दे । पचाद्य
 ष् । पुषीदरादित्वात्स्य' । धीरे ।
 बुदयङ् । पुं । जलशुकरे । कुम्भीरे ॥
 बुदालयेः । पुं । सरोविश्रये । रैवा
 धसर । इ० भा० प्र० । शोपद्मा०
 इ० मङ्गलोनभा० प्र० । यथा ।
 बुदालयाः सुराः सर्वेतेषामोशा
 जगद्गुहः । बुदालयेऽनराध्यस्तुतैरे
 वपरिसिद्धितइतिस्कन्दपुराणम् ॥

द्वुल्लगवेधुका

द्वुल्लगवेधुकरः । पुं० द्वुल्लगवेधुस्यगि-
वे ॥

द्वुदिनी । स्त्री० नद्याम् । सरिति ॥

द्वुदाः सन्ध्याम् । अतइति ।

डीप् ॥

द्वुसिमा । पुं० द्वुल्लत्वे ऽ द्वुल्लस्यभाषः
। पृथ्वादिच्चादिमनिष् । स्थूलदू-
रेतिसाधुः ॥

द्वुसिष्ठः । चि० अतिद्वुल्ले । द्वुल्लतमि
। अयमेपामतिशयेनद्वुल्लः । इडनि
स्थूलदूरेतिसाधुः ॥

द्वुसोयान् । ति० ङल्लतरे ॥ अयमन
शारतिशयेद्वुल्लः । इयसुनिस्थूल
दूरेतिसाधुः ॥

द्वुल्लः । पुं० द्वागुके ॥ एकमात्रवर्त्त
॥ न० परिमाणविशिष्टे ॥ यथा ।
अगुदोर्ध्वमपद्वुल्लसमितिशब्देद्वुल्ले
तइति ॥ गौरसुवर्णगुके । पुष्य
वासोसे ॥ ति० प्रकृतपुरुषपरिमा
णात् । न्यूनमनुष्ये । खर्वे । वाम
ने । वीना । इ० भा० प्र० ॥ सुद्र
पशुमात्रे । वामने । न्यचि । नीचि
। खर्वे ॥ अतसि० अल्लतथा । अ
सगव्दे । बाहुलकादः । उल्वादि
र्वा ।

द्वुल्लकुशः । पुं० श्वेतकुशे ॥

द्वुल्लगर्भः । पुं० कुशे ॥

द्वुल्लगवेधुका । स्त्री० नागवधायाम्
। खंगवोतिव्यातावाम् ॥ गविभू

द्वुदः

मौएधते । एध० । बाहुलकादुः
संज्ञायांकम् । द्वुल्लावासौगवेधु
काच ॥

द्वुल्लजम्बुः । स्त्री० सुद्रजम्बुम् ॥

द्वुल्लतण्डुलः । पुं० रालान्ने ॥

द्वुल्लदभं । पुं० श्वेतकुशे ॥

द्वुल्लदा । स्त्री० शल्लक्याम् ॥ इतिरा
जनिर्घण्टः ॥

द्वुल्लपत्रः । पुं० गिरिलमधुकागमे ।

द्वुल्लपत्रिका । स्त्री० अश्वत्थ्याम् ॥

द्वुल्लप्रघः । पुं० सुद्रप्रघवर्त्त ॥ पुण्ड्र

। द्वुल्लपर्णे । पीपरी ॥ गुण्यस्तु ।

प्रघः कटुः कपायश्चमिश्रितः रक्त

दीपजित् । मूर्च्छाभमप्रलापनोद्वुल्ल

प्रघोविशीपतइति ॥

द्वुल्लफलः । पुं० मधुनालिकेरे ॥

द्वुल्लफला । स्त्री० भूमिजम्बुम् ॥

द्वुल्लमूलः । पुं० रक्तधौ ॥

द्वुल्लमाखाधिकः । पुं० द्वुल्लमाखामूले

। सुपे ॥ माखाच० शिफामूलसुतेमा

खाधिके । द्वुल्लेमाखाधिकेवद्वुल्लसः ॥

द्वुल्ला । स्त्री० खर्वायाम् । वामग्याम्

॥ नागवधायाम् । मुद्रपथ्याम् ।

भूमिजम्बुम् ॥

द्वुल्लान्निः । पुं० चिचके । प्रयान्नी ॥

द्वुल्लाङ्गः । पुं० अष्टगंगतलीयक्षौप

धौ । कूर्चगोप्यं । द्वुल्लान्यप्रान्यस्य ॥

द्वुल्लेरण्डः । पुं० रक्तैरण्डे ॥

द्वुदः । पुं० स्तनिम् । गतिर्ते । अ

द्वी :

द्वे । चिरण्यकशिपिः । खनीयसि
पुत्रे ॥

द्वादनिः । पुं० गजितशब्दे ॥

द्वादो । वि० सशब्दे ।

द्वादिनो । स्त्री० यज्ज् ॥ द्वादण्यवश

म् । द्वादण्यवशब्दे । आवण्यके
षिनिः । द्वादः स्तूनायुरत्यस्या

इतिवा । इनिः । तद्धिति । विद्यु
तिः । द्वादोऽन्यकशब्दोऽस्तवशाः ।

इनिः । अव्यभिहितेऽन्तेऽत्यसिक्तत्वं
यस्याइतिप्रथा । अर्थः ॥ यज्ञक्याम्

। गजभक्ष्यायाम् । सुवहायाम् । न
द्याम् ॥ द्वादण्यवशम् । द्वादो

सुखेष । आवण्यकेषिनिः । रज
योरैक्यम् ॥

द्वासः । पुं० शब्दे । अभिनाये । ध्वनी
॥ यथा । शब्दाभिनायोऽन्विधाऽ

भिधः नशापकोऽन्विः । द्वासः सु
हरितश्चेतिमुद्राभिरुत्तिसाण्डशेषः

॥ चारथे ॥ अथे । यथा । द्वासत्त
थोपसत्तत्तद्दिनरात्वीर्यथाक्रमम् । स

न्यामुद्धर्तमाख्याताद्दुसिठवीचसा
समेति ॥

द्विवेरम् । न० हरिवेरे । द्विवेरे ॥ इ०
द्वि० वः ॥

द्वो । स्त्री० लज्जायाम् । अथाऽन्यत्रुप्या
रमेतत्पुतिवन्विकायांतिफलज्जाया

म् ॥ द्वोलज्जायाम् । सम्यदादित्वा
त्किप् ॥ मावँत्वाम् ॥

द्वि

द्वीकाः । पुं० धाक्ते । नकुले ॥ सपदे
वे ॥ वि० लज्जिते ॥ जिह्वेति । द्वो

० । द्विवेरेणलोवेतकम् ॥

द्वीको । स्त्री० तपायाम् । लज्जायाम्
॥ टाप् ॥ चासि ॥

द्वोकुः । पुं० जतुके । वपुषि ॥ वा
ले ॥ साण्डरि ॥ वि० अपशब्दे ॥

पमगल्मे । सज्जो । लज्जिते । जि
ह्वेति । द्वी० । द्विवः कुक्कुरलो

वा । क्षिप्वाद्गुणः ॥

द्वीकः । स्त्री० भुषि ।

द्वोजितः । वि० सज्जो । लज्जाशो
ले । लज्जिते ॥ द्वियाजितः ॥

द्वीषः । } वि० लज्जिते । सपदे ॥
द्वीषः । }

अद्वैतोत् । द्वी० । तः ॥ नुदविदे
न्यदात्राद्वीम्वीन्यतरशानितनिष्ठा

तस्यनीमा ॥
द्वीता । स्त्री० लज्जितायाम् । द्विवः
कत्तरितः ॥

द्वीवेरम् । न० सुगन्धिका । प्र० भा०
प्र० गन्धस्तुनि । तत्पुर्वायायया । वा

लद्वीवेरवर्द्धितादौष्यक्षीयास्तुतासपे
ति ॥ सुपास्तु । द्वीवेरेणविषाण

वृथातोसारनाभनमितिराजयजाम्
॥ द्वीयुक्तवेरमस्य ॥

द्वीपितः । वि० द्विवंध्यायापिपिदि ॥ वि
द्वीतेष्येतात्पाम्यापिपिता । अर्धो

श्वदिनापुगागमः ॥ ॥

हरणम्

हृषा । ह्री० अश्वशब्दे । हृषायाम्
॥ हृषणम् । हृषुशब्दे । गुरोर्घे
श्वः । टाप् ।

ह्लाद् । पुं० आह्लादि । प्रमेदि ॥
ह्लादकः । त्रि० ह्लादेशुश्ले ॥ आक
पादिभ्यः कन् ॥

ह्लादिः । त्रि० । आह्लादके ॥

ह्लादो । त्रि० । ह्लादविशेषे ।

ह्लादिनी । स्त्री० अलक्षणात् । यजम
च्यायाम् ॥ ह्लादयस्यशब्दम् । ह्ला
दिमुल्लेख । आवश्यकेतिषिणिः ॥
शक्तिविशेषे । यथा । ह्लादिन्यास
विदाश्चिष्टः सच्चिदानन्देष्टेष्टरः
स्वाविद्यासंज्ञितोऽजिदः सञ्ज्ञेशमि
कराकरः ।

ह्लोकः । पुं० नकुले । सष्टेधे ॥
त्रि० लक्ष्मि । सत्रपे । लिङ्ङिति
। ह्रो० । द्वियोरश्लोवितिकन् ॥

ह्लोका । स्त्री० अशायाम् । लज्जाया
म् ॥ लिङ्ङिति । श्लोकाशायाम् । ह्रि
योरश्लोवितिकन् । टाप् ॥

ह्लोकः । पुं० जतुमि ॥ अणुषि ॥ वा
ले ॥ माज्जारे । त्रि० लक्ष्मि ॥
अप्रयसं ॥ अप्रयज्मे ॥ लिङ्ङिति
। ह्रो० । ह्रिय . कुक्कुरश्लोविति
कुक्कुर ॥

ह्लोकाः । स्त्री० धरिव्याम् । भूमौ ॥

ह्लोपा । स्त्री० ह्रुपायाम् ।

हरणम् । न० कीटिस्थे । श्लोकात्

हरणम्

मिवसजोवभुजगोविश्वंयदज्ञानतः
प्रोन्मोलक्ष्यतन्ननीलाततरायज्ञा
नत . सर्वतः ॥ शान्तनिष्कलम
दितोयसमलंसच्चिद्वचनं व्यापकं स्वा-
त्मानंसकलाशयंश्रुतिशिरः सारंस
दापासताम् ॥ १ ॥ श्रोमच्चिद्वृधदा
त्सकठरिहरानन्दादिनायनिजस्यः
रत्नारमजस्रमेकमनुलंसंसारपाथ
च्छिदम् ॥ नत्वातचरणांभुजन्मसु
खपूर्वागन्दनाथामुदे । साधूनांसु
धिर्वाचकारमुखदशब्दार्थचिन्तामणि
म् ॥ २ ॥ अत्यल्पदधरामितवर्षे
चैवाङ्गिरेनाम्निमाघासितसप्तव्यां-
शनौसमाप्तिंगतौयस्यः ॥ श्रीसु
खानन्दनाथस्यकृतिरेपकगविता-
प्रोथ्यभूयाद्भवतीर्भानोविप्रवना
ययोः ॥ इतिश्रीहरिहरानन्दनाथ
भारतीशिवब्राह्मणवधूतश्रीसुखान
न्दनाथसकृष्टोक्तः शब्दार्थचिन्ताम
णिः • समाप्तः ।

श्रावणं ह्यसप्तम्यां विवेदाद्युश
शाङ्गमिति वैक्रमेन्द्रे शब्दार्थचिन्ता
मणिकोशः पण्डितवंशीधरराज
वैद्यनाथशास्त्रिणमुद्रितः

ॐ

तत्सत्

१८१०

(ॐ—०१०१०—ॐ)

पद्यद्वि- पः	प्रविशेषः	पद्यः	श्लोकः	पद्य- क्रिः	पद्यद्वि- षः	प्रविशेषः	पद्यः	श्लोकः	पद्य- क्रिः
२१	विज्ञसा०	१८	०	२०	- सं - त	संस्कृत०	२०	०	२५
०६	यष्टि नपु ।	१९	०	२	- ल	तुल्यम्	२५	०	५
- अ	आतीनि	२०	प्र०	१७	- ग्रा	वपले	२५	०	८
- ज	पमिलित्	२०	दि०	२	- युः	वपुः	२५	दि०	१२
- दा	विज्ञानि	२०	०	२५	- मा- छ	सुषमावधृतिः	२५	०	१८
- पि	पद्याधिपतात्	२२	०	७	- ष्टये	गपत्रोत्तदिष्टं वचैव	२५	०	२०
- स	सायावा	२२	०	२३	- य	सम्यग्दर्शनोवाचै	२५	०	२६
- स	तस्येदमित्यन्	२४	प्र०	२२	- त चा	चित्तैकाग्रतयाभाज	२६	प्र०	२
- दा	सि'मप्यतानिष	२६	०	८	- लः भा	तस्यस्यैकाग्रमवा०	२६	०	३
- म- ती	यामपतीः श्री	२६	०	२१	- वि	निर्वृत्ति०	२६	०	६
- थ	हज्रादिभ्योनुन्	२७	दि०	१०	- दाभ्यो	सिद्ध्यासिद्ध्या	२६	०	७
- य	पद्य'तो	२७	०	१५	- ल	तत्त्वमसादि	२६	०	१२
- ला	पठियुव्यापिदिश्व	२८	प्र०	२५	- इ	संखरसङ्घस्ये ।	२६	०	२१
- व	ग्राह्यसुनिपुद्	२८	०	२०	- शी	पानोपम्येने०	२८	०	२०
- स- ना	सावस्यदेवानां	२०	०	१०	- यु	देवताःसु	२८	०	२०
व	सुम्पुत्रमस्य	२१	०	२३	- इ	दृष्टयोगिनो	२८	दि०	२
तो	वीचिवेवा	२२	दि०	५	दायिपि	प्रदायिनो	२८	प्र०	५
यु- स	सुधुष्यधारे	२२	०	१५	- म	उद्विनामोपधो	२८	दि०	७
- थ	सुधेः	२३	प्र०	१२	- सु०	सुगु०	३०	प्र०	६
- व	सुधेः स्वात्	२३	दि०	१८	- प	क्रोडपतुष्टे	३०	०	८
	लूनःपि०युद्धेयसास्त्रानवम्	२४	प्र०	८	नीः	परमधामस्त्रानि	३१	०	७
	द्वितीयवद्विभ्यःपूर्ववर्षेवर्षेवि				- य	प्रदर्शनोवाच	३१	दि०	२८
	त्याम्यन्तेष्वपत्तुप्यनेशुदिः				द्रागार	सुद्राविष्टिपि	३२	प्र०	१२
	५८	२४	दि०	४	वि				
	५९	२४	०	१०	मा	नागह	३२	०	२४

पद्यविवेकः	शुद्धिलेखः	पद्य प्र.	श्लो भा.	पद्य क्रि.	पद्यविवेकः	शुद्धिलेखः	पद्य प्र.	श्लो भा.	पद्य क्रि.
अ-स्त ता	विजानन्तिमनसा तानिपिच्छताः	४२	दि०	२	- त	भाषक	५४	०	१०
यः	सर्वभूतानां	४२	०	३	- गीरादि त्वानुकोप	विद्यावारादितिको प	५५	प्र०	२२
दि। त	सङ्गति	४२	०	१२	- रज	रञ्जनम्	५५	प्र०	२५
न्वि। मि	सपन्निनि	४२	प्र०	१३	- नि	धनुर्विज्ञि	५६	प्र०	१५
- वि	निप्रविषाम्	४३	दि०	१०	- ता	वपुषत्वाय	५६	दि०	२०
- व	कुर्वे	४३	०	१०	- त्वा	रागीत्यादनयोख्ये	५०	प्र०	२०
- ख	उर्ध्वतथीवमायस्य	४३	०	२३	- ग	अनपुद	५८	०	५
- ध	धनुर्विद्य	४४	प्र०	१५	- पो- च	राजपीतख	६१	०	६
- त	नेपास्तामि	४४	दि०	३	- म्य	शोभसम्य	६२	दि०	४
- षो	धरीक्षोष	४४	०	४	- ध	पुण्यसंयुता	६२	०	२२
- त	विपत्तः	४४	०	१४	- मो	प्रोतये	६२	०	२५
- स्वा	सावधोप०	४४	०	२५	- खा	त्याश्रीम्	६२	०	६
- यो	पाष्टे	४५	प्र०	२०	- य	दिव्यसुखरि	६४	प्र०	१६
- तः क	पराङ्गे	४५	दि०	१	२ १ - लज्ज	रत्नसमरघ	६४	दि०	१
- ख्ये	सर्वे	४५	०	१६	- व	कुर्वेय	६४	०	०
• • •	रत्नपुष्प	४०	प्र०	२	- नू स	सन्दूरसरसो	६५	०	१४
- क	कन्दूरी	४०	०	२२	- खा	वचनस्ययोग	६६	प्र०	२
- ल	कुण्डकुम्भे	४०	प्र०	१८	- य	सधान्ये	००	०	०
- खाद्य	रत्नसोदरे	४०	प्र०	२	- षो	सरसोभोभवत्	०५	दि०	२५
- ध	रथिकाः	५०	दि०	२	- वा	मधुरकोमतः	०६	प्र०	४
- षो	मविषोचरे	५१	प्र०	१०	- य	राजसेन्द्र	०७	दि०	१
- य	दुःखे	५२	दि०	२०	- प्र	व्ययस्था	०७	०	२०
- य	रजपर्वस	५३	प्र०	३	- म	नेरामादिति	०८	०	३
- वि	निषिद्धा	५४	दि०	१०	- मे	पिगर्वा	०८	०	२१

पुस्तकसंख्या :	शुद्धीसंख्या :	पृष्ठाः	संख्या	पत्रांशः	पुस्तकसंख्या :	शुद्धीसंख्या :	पृष्ठाः	संख्या	पत्रांशः
म	मानवसंज्ञिका -	७७	१०	२०	१	शून्याती	२०५	१०	११
- छ	मध्यमसंज्ञिका -	७८	१०	५	- थो	श्रीकृष्णव्य -	१००	१०	१
- झ	संज्ञिकान -	७९	०	१९	० र	रिंरंसुः धि ०	१०९	१०	१८
- रो	संज्ञिके -	८०	१०	२२	० म् ।	विष्णुम् । न०	१०९	१०	६
- वि	संज्ञिके -	८०	१०	८	- वे	संज्ञिके -	१०९	०	२४
वि	संज्ञिके -	८१	१	१२	- घ	संज्ञिके -	११०	०	१६
- खे	संज्ञिके -	८४	०	२	० रि	संज्ञिके -	११०	०	२५
प्रि :	संज्ञिके -	८४	०	२५	० गे	संज्ञिके -	१११	०	२०
- खे	संज्ञिके -	८५	१०	१४	० धि	संज्ञिके -	११२	०	२६
व	संज्ञिके -	८५	०	१९	- यी :	संज्ञिके -	११२	१०	२४
ता०म्	संज्ञिके -	८५	१०	२४	- दी	संज्ञिके -	११२	१०	७
- वा	संज्ञिके -	८६	१०	२६	- ख	संज्ञिके -	११५	१०	६
- व्या	संज्ञिके -	८८	१०	८	- ठ	संज्ञिके -	११५	१०	५
विराटः	संज्ञिके -	८८	०	२१	म	संज्ञिके -	११५	१०	२४
- ल्य	संज्ञिके -	८९	०	२९	२ १	संज्ञिके -	११६	१०	११
- झा	संज्ञिके -	९०	०	१	१ १	संज्ञिके -	११६	१०	२८
० प	संज्ञिके -	९१	०	१२	- ता :	संज्ञिके -	११७	१०	१
- ग	संज्ञिके -	९२	१०	१९	व्या	संज्ञिके -	११७	०	२४
- घ	संज्ञिके -	९२	१०	८	- यी :	संज्ञिके -	११७	०	२
खुट्	संज्ञिके -	९५	१०	२२	- वा	संज्ञिके -	११७	०	१४
- ज	संज्ञिके -	९५	१०	२०	२ १	संज्ञिके -	११७	०	१०
- खःप	संज्ञिके -	९६	१०	२८	१ :	संज्ञिके -	११७	०	२५
- इ	संज्ञिके -	९८	१०	१४	धनो	संज्ञिके -	११८	०	०२
- पु	संज्ञिके -	१०२	१०	१९	- व्या	संज्ञिके -	११८	१०	१८
प्राःप	संज्ञिके -	१०३	१०	२६	- ट	संज्ञिके -	१२०	०	१८

पद्यविलेख	शुद्धिलेखः	पद्य सं.	शुद्धि सं.	पद्य क्रि.	पद्यविलेख	शुद्धिलेखः	पद्य सं.	शुद्धि सं.	पद्य क्रि.
- न्य	न्य जादित्वात्कुत्वम्	१२३	०	२२	- त्वा	हत्वा०	१२५	प्र०	१
- क्षे	रोगाधाराना	१२४	प्र०	६	- त्वा	हत्वा०	१२५	०	७
- रे	गोरोधना०	१२५	०	१२	- त्वा	शुष्यहत्वा०	१२५	०	८
रु	रूपविमोचने	१२६	वि०	१३	- सु	दृष्यावित्ता०	१२५	वि०	२०
रुप	रुपते	१२६	०	१५	- स्ते	विद्धे	१२६	प्र०	१२
० म	रोम । न०	१२७	०	१०	- ध	धेति०	१२६	०	१४
म्भि	म्भिश्चरिटा०	१२८	०	८	त्त	यीगुह्ये	१२६	०	१५
- धे	रोमाधे	१२८	०	११	- या	पामादित्वात्	१२६	०	१६
० ट	रोट् । वि०	१२८	०	२७	- य	दृष्यपत्रम् । फी०	१२६	०	१८
ह	ह्रिमधर्मधे	१२८	प्र०	६	- यत्	भागपत्रम्	१२६	०	२५
मा न	समापनकाल	१२८	वि०	८	- न्य	दुर्योधनकन्यायाम्	१२६	वि०	३
- छे	ये छेद्यौ	१२९	०	५	त्त	हत्त्वगुणे	१२६	०	४
० न्या	धीत्यातादिना०	१२९	प्र०	४	य	तथानिर्घीतत्वात्	१२७	०	०
० ष्टा	वन्ता । पु०	१२९	वि०	२	स	सुतोच्चार	१२९	प्र०	७
सा	वन्ता । भोजने	१२९	०	२	क्षे	प्रच्छे	१२९	०	१७
विमुषे	विमुषे	१२९	वि०	२६	क्ष	इधिमाम् ०	१२९	वि०	८
न	रोहितम्	१२९	०	१०	सु	सुच्छका	१२९	०	१०
त्व	तत्त्वम्	१२९	०	१२	त्त	सद्योभवापत्ते	१२९	प्र०	५
र	रवार	१२९	०	२८	त्वा	वन्ता०	१२९	०	११
म्भि	म्भिश्चर०	१२९	प्र०	१५	- यो ।	सुपोता०	१२९	०	१४
भ०	भा०	१२९	०	१६	- यत्	वन्ता०	१२९	०	१०
० पु०	सपथा । फी०	१२९	०	१५	भि	वचसाभि	१२९	वि०	१५
न्या	हत्वा०	१२९	वि०	१०	स	सुच्छादि०	१२९	प्र०	१६
न्य	वैकल्या०	१२९	०	२०	त्त	मान्यधारी०	१२९	वि०	१२

पञ्चदशः	शुद्धिः	पञ्चदशः	शुद्धिः	पञ्चदशः	शुद्धिः	पञ्चदशः	शुद्धिः	पञ्चदशः	शुद्धिः
- जि	नेत्रादिक्रिया	१४६	०	१८	- इ	लक्ष्मणारदितिकी	१५८	०	२२
- स्त्री	किम्पत्नी	१४६	०	२३	- त्रि	दिग्	१५८	०	२५
ईश्वर	ईश्वर	१४७	०	२२	- चत्	सौष्ट्र्योपनि	१५८	०	२८
म	देवकृष्ण	१४७	दि	२३	- त्वा	प्रतिवस्यष्ट	१५८	प्र	१
- मा	भा	१४७	०	२५	- द्वा	शुद्धादित्वाद्वा	१६०	दि	१६
- य -	आदुर्गण्यारण्य	१४८	०	०	- इत्यं	सुभगाभि	१६१	०	०
- य	विद्ये	१५०	०	२८	- य	सुभगाधवाप्य	१६१	०	१३
- ल	चत्तुष्ट	१५०	०	२५	- म	सुभाप्यन्तः । पुं०	१६१	०	१०
- ला	कृष्णपत्नी	१५१	०	२४	- य	सुभापत्नी । स्त्री०	१६१	०	१८
- कोष	श्रीवादिश्रीष	१५२	०	२८	- त्वा	शब्दे	१६१	०	२८
- म	नेत्रादि	१५२	प्र	२४	- यात्	सुतायाश्चतुः	१६१	प्र	१५
- म	जन्म	१५३	दि	२२	- त्वा	शब्दे	१६२	दि	२०
- इ	तिस्र	१५४	०	६	- त्वा	शिताश्वे	१६३	प्र	५
- वा -	सत्तामये तिस्र	१५४	०	१२	- त्वा	शब्दे	१६३	०	१२
इत्यन्ति	प्रयीदरादित्वात्	१५५	०	२५	- त्वा	शब्दे	१६३	दि	१
- इ	शब्दे	१५५	०	८	- त्वा	शब्दे	१६३	०	१०
०	शब्दे	१५५	०	२०	- त्वा	शब्दे	१६४	०	१०
- म	शब्दे	१५५	०	२१	- त्वा	शब्दे	१६५	०	१४
- त	शब्दे	१५५	०	१६	० - त	शब्दे	१६५	प्र	१०
- त्रि	शब्दे	१५५	०	६	० - त	शब्दे	१६५	०	१८
- त्रि - त	शब्दे	१५५	०	२०	- त्रि	शब्दे	१६५	०	२१
- त्रि	शब्दे	१५५	०	२०	- त्रि	शब्दे	१६५	दि	२२
- त्रि	शब्दे	१५५	०	२	० - त	शब्दे	१६५	प्र	८
- त्रि	शब्दे	१५५	दि	२४	- त्रि	शब्दे	१६५	०	०

पद्यविलेखः	शुद्धितेखः	पृष्ठाः	संख्याः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शुद्धितेखः	पृष्ठाः	संख्याः	पङ्क्तिः
- अ	सुद्धः	१६८	०	२४	- अ	अस्ववर्जिताः	१८५	५०	२८
- नी	सोमनीये	१००	०	२०	- क्री	क्रीषान्	१८५	दि०	१०
- या	स्योत्पत्त्यादयो	१०२	०	१३	- अ	अक्षुषा०	१८६	५०	२
- ता	दत्ता	१०२	दि०	२३	- दी	दुष्प्रद्विपत्त्या	१८६	०	२१
- त्या	दत्तोपरि०	१०२	०	२८	- म	मत्स्यामन्मन् न०	१८८	५०	४
- टा	मतिष्ठाया-	१०५	५०	४	- य	यक्षु	१८८	दि०	८
- ल	तत्त्वमिति०	१०५	दि०	६	- वि	विशेषे	१८८	०	२८
- टू	दुःखमण्डिरवि	१०६	०	१०	- ता	पूजिताः	१८८	५०	१०
- की	धर्मज्ञो	१०८	५०	११	- ख	वज्रशब्दा	१८०	दि०	३
- ति	धर्मज्ञोप्रसिद्धे	१०८	०	२०	- रा	राधा	१८०	०	२६
- ले	कुल्ले	१०८	५०	१३	- का	अनुष्णोये	१८१	०	२२
- लः	वास्तुभाः	१०८	०	२८	- प	तपस्यति	१८१	०	२८
- कु	कुम्भ्या०	१०८	५०	१	- भ्	भानरम्	१८२	५०	८
- न्	मूलपादिसोबा	१०८	दि०	१०	- म्वा	अथुम्भ्याया	१८२	दि०	१६
- ना	महाप्राज्ञो	१०८	०	२८	- ना	वसादनीजो	१८३	०	२६
- न	कुटिलवचनये	१०८	दि०	८	- प्रा०	प्रा०	१८३	५०	१६
- शी	वक्तो । पुं०	१०८	०	१०	- व	नशोटायां	१८६	०	२३
- व	नैराशवचनार्ता	१०९	०	२०	- अ	निर्घोषायां	२००	०	१५
- व	भवान्	१००	०	२४	- ट	कुम्भ	२००	०	२३
- व	पुत्रीकेतो	१००	०	२४	- ट	कुम्भ	२००	०	२
- व्दु	कुटिलायाम्	१०२	०	२	- पु०	वपुनः । पुं०	२०१	०	११
- प	विशेषेण	१०३	०	१६	- ट	कुम्भ	२०१	०	१६
- म	धापयान्	१०४	५०	०	- व	वर्द्धे	२०१	०	२२
- शी	व्येतसोवित-	१०४	दि०	१०	- व	वयः । पुं०	२०१	दि०	१२
- सु	दोषसुद्धर०	१०४	०	२४					

शुद्धी शुद्धपत्रम्

पृष्ठसंख्या :	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	पत्राः	पत्राः	पृष्ठसंख्या :	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	पत्राः	पत्राः	
- १	पयोवापित्वाद्यदि	२०२	५०	२	- १	ब्रह्मसूत्रम् -	२२८	५०	२	
- २	तिर्योगवि				- २	द्वयान्	२२८	०	२०	
- ३	भाषाणां	सुपीतिक	२०२	०	२०	- ३	सर्वधामो-	२२८	५०	२
- ४	श्री	श्री	२०२	५०	२२	कथाया	देववाचा प्रसिद्धये	२२८	०	२८
- ५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	नयीवर्ज	२२०	५०	८
- ६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	सय -	२२०	५०	२
- ७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	तत्र दर्शना	२२०	०	७
- ८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२०	०	२४
- ९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	७
- ११	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२
- १२	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १३	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १४	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- १९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २१	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २२	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २३	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २४	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २५	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २६	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २७	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २८	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- २९	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०
- ३०	श्री	श्री	२०२	५०	२०	श्री	श्री	२२२	५०	२०

शुद्धलिखितः	शुद्धलिखितः	पङ्क्त्याः	श्लोकः	पङ्क्तिः	शुद्धलिखितः	शुद्धलिखितः	पङ्क्त्याः	श्लोकः	पङ्क्तिः
५	श्रीश्यादिः	२१०	५०	२५	- नि	इति -	२४५	०	१८
६	५०	२२०	६०	२०	- य	वाक्याभि-	२४५	०	२०
७	वशाकायाम्	२२०	०	२८	- वा- क	यादुष्ट	२४६	०	८
८	म- लक्षे ।	२२१	५०	२२	- मी	परीधर्मी	२४६	०	१५
९	साधसु०	२२१	दि०	८	- त्त	कर्मशान्त	२४७	०	१८
१०	एषे	२२२	५०	१०	- यू	पू. परिशेषे	२४८	५०	२०
११	उषे चो	२२२	-	२१	- वि	प्र. क्षापकः	२४८	०	७
१२	पश्यन्मपि	२२३	दि०	१८	- धं	वीरं वद. कुद्रव्ये	२४९	दि०	७
१३	पश्यन्तो	२२४	-	१०	- प्र दु	शब्ददुष्ट-	२५०	०	१२
१४	नप्रपिप्यन्तान्	२२५	०	११	- त्ति	कश्चि. शायाम्	२५१	५०	१०
१५	नप्रमाभेदिपि०	२२६	०	२४	- ति	इति. क्षामे	२५१	०	१२
१६	वसानयापे	२२६	०	२	- स्त्री	इतो,	२५१	०	१३
१७	श्रीश्याकायाम्	२२६	०	१२	- ध	माटधामः / सु०	२५१	०	१६
१८	पु० करिपिप्यन्त्याम्	२२७	५०	२	- य	परिरोधक०	२५१	०	२०
१९	वास्तु. धि	२२७	दि०	१	- इ	दण्डट. वधे	२५१	दि०	३
२०	खेतविद्योशापे	२२८	०	१३	- वा	वदवाम्नी	२५१	दि०	२२
२१	विदुःश	२२८	०	२२	- प्र	वाङ्मयज्ञे	२५२	५०	१०
२२	वस्तुदन्विनी । स्त्री०	२२९	०	१	- मा	पसादक चया	२५२	दि०	२६
२३	वापुवस्तुव्यतिथ्योम	२३०	०	१०	वास्तु	स्त्रिधाष्टयाः प.	२५३	०	२५
२४	वस्तुम् । न०	२३०	०	१२	- वा	पुकिताः प्रपराजितायाम्	२५३	५०	३
२५	वापुवस्तुव्यतिथ्योम	२३०	०	१३	- वा	स्तनीवा-	२५४	दि०	१०
२६	व्यष्टिपरितचेतन्ये	२३१	०	७	- इ	पश्चात्तादप्रवदवद	२५४	५०	१८
२७	वस्तुदःपुं	२३१	५०	१०	- ये	शुद्धसूत्रे,	२५५	०	१८
२८	वस्तुदःपुं	२३२	५०	१८	- इ	प्रवदवदुगी	२५६	०	१५
२९	कुवमर्देतारे	२३२	दि०	२६					

पद्यवर्णनः	शुद्धीकरणः	पङ्क्त्यंशः	श्लोकसंख्या	पद्यवर्णनः	शुद्धीकरणः	पङ्क्त्यंशः	श्लोकसंख्या
० त	वाताहः । पु०	२५६	दू० २२	- क्षि-धि	तद्विधिः कृतविधिः क०	२६८	० १४
- व	वाताहः ।	२५६	० २३	- क्ष	तद्य०	२६८	० १५
- रू	स्ववादाह०	२५७	० ३	- नक्ष	हेक्षण	२६८	० २१
- मवा	राजध्वज्यापमोद	२५७	० ६	- जू	भाजूभातासस्य	२६९	० १५
- म	मृ० मृ०	२५८	प्र० २	ये। या	त्रयोदशाल्	२६९	० १८
- सङ्घे	मौदताहते	२५८	० १५	२१	या०	२७१	० ४
- : - ३	पद्याशुद्धीकरणः पद्यवर्णनपरिष पद्याशुद्धीकरणः	२५९	दि० १४	- यादि	दोर्घिवाक्यम् ॥	२७१	दि० २६
- म	भावनम्	२५९	दि० १०	- पप	परिभाषे	२७२	प्र० ६
- ध्यः	मन्त्रः	२६०	प्र० १०	याथा	गुणवापि	२०२	० ८
- व	दुर्दुर्दवादिनि	२६०	० १२	- रा ति	अदिभारोदिति०	२०२	० २१
- ध्या	योग्यावाभाष	२६१	दि० ७	- मो	वज्रयो	२०२	दि० १२
- क्ष	भद्राहो	२६१	० १६	- र भा	म० वायस्यमृष्टे	२०४	० १८
- ख	लक्षणावधि	२६४	प्र० ६	- पा	परातिः	२०४	० २६
- ध्या	सम्भवात्	२६४	० २०	- ष	मदस्य मं शुधि	२०४	प्र० १४
० द	वादासम् । न०	२६४	० ४	- मं	तस्यकर्मा	२०५	० २०
- व	शुद्धादिगन्धोपिबन्	२६४	दि० १०	- सु	मुपादिः	२०५	दू० १४
० मो	पद्यावधि	२६५	प्र० १४	- घे-व	स्ववेवध०	२०५	० ३
- न्य	सर्वोप्यालगावरो	२६५	दू० १२	- ख	वे -	२०७	प्र० १७
- ङे	ता० न० चपादिध	२६५	० १५	० वु	भायुः स्यदस्य । न०	२०७	दि० ६
- यः	सपत्न्यान् । गिरीदेव	२६६	प्र० १६	० व	पाराटा । यो०	२०७	प्र० ८
०	सन्तुष्टि०	२६६	प्र० १६	- र	पारापद्यन्	२०८	० २२
० ४	पारापद्य	२६७	० १७	- म	पारापद्य	२०८	दू० १०
० ७	परापद्य	२६८	० ८	० वारिः	यो० पद्याशुद्ध्या ध्यापद्यन्मुद्रितम्	२६८	प्र० ५
० ११	परापद्य	२६८	० १२	- रो	पारो	२०९	प्र० १

वर्णपत्रिका	शुद्धिलेखः	प्रस्ता श्लोः	पद्य श्लोः	पद्यविवेकि श्लोः	शुद्धिलेखः	प्रस्ता श्लोः	पद्य श्लोः		
- अ	कुम्भिकायाम्	२८१	०	२१	- वादम	वाचनायायाम्	२८०	०	१
- आ	पद्यविवेकाः	२८१	०	२५	- इ	वाग्दूतः	२८०	०	२५
- इ	अप्यतो	२८२	०	१६	सः	वाहताः । वि०	२८०	०	२
- ए	सुखायाम्	२८२	०	२२	- अ	वाग्दूतः	२८०	०	४
- ऋ	शेते	२८२	०	२४	२	वाग्दूतः	२८०	०	१२
० ओ	तोय	२८२	०	६	० छी	वाग्दूतः । श्लो०	२८०	०	१२
० ऋ	वाग्दूतः । पु०	२८२	०	१२	छा	वाग्दूतः । श्लो०	२८०	०	२४
- म । ष	वाग्दूतः । पु०	२८०	०	१२	- म शो	वाग्दूतः । पु०	२८०	०	१
० ष	वाग्दूतः । म	२८२	०	१८	शि	वाग्दूतः । श्लो०	२८०	०	११
- ष	समायुक्तः	२८२	०	२६	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८०	०	२४
- उ	सामयः । वाग्दूतः	२८२	०	६	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८१	०	१
- वा	उत्सवः । श्लो०	२८२	०	१६	- वा	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	११
- या	सिद्धिः । श्लो०	२८२	०	२४	- चर्च	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	५
० ष	सुदम्	२८२	०	६	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	६
- नि ष	निःशुद्धः	२८२	०	१८	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	२०
- वे	भाषा	२८२	०	२६	शा	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	२४
- षः	सम्पत्	२८२	०	६	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	५
० षी	वाग्दूतः । म	२८	०	८	वापय	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	११
० व	वाग्दूतः । पु०	२८२	०	१२	प	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	२५
- ष	सम्पत्	२८२	०	१८	- षी	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	१५
- य	सुदम्	२८२	०	२५	० व	वाग्दूतः । पु०	२८२	०	२
- यव	सम्पत्	२८२	०	२२	- ग	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	४
- या	सम्पत्	२८२	०	२८	- ग	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	१२
० ष	सम्पत्	२८२	०	२२	- ष	वाग्दूतः । श्लो०	२८२	०	१४

प्रथमश्लो कः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा सं.	संख्या श्लो.	पद्य श्लो.	प्रथमश्लो कः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा सं.	संख्या श्लो.	पद्य श्लो.
- अ	भावेच्छुद्ध	२००	दि०	१२	- अ०	विष्णुवर्म । वि०	२१८	०	८
- अ	कश्यप्ये	२००	०	२५	- अ	कटामाश्वान्	२१८	०	१८
- इ वि	। अ० वि० श्लो	२००	०	८	- अ	तत्र	२१८	दि	२
- अ०	श्रीमान्	२००	प्र०	२	- अ०	प्रायश्चित्तप्रवृत्तः	२१८	०	१०
- अ०	। अ० अ० अ० अ० अ०	२००	श्लो	८	- अ	वीरा	२१८	०	१८
- अ०	विष्णुवर्माः	२००	दि०	१०	- अ	सिद्धि	२२०	०	६
- अ०	पद्मेश्वरः । वि०	२००	०	२५	- अ	प्रायश्चित्त	२२१	प्र०	१६
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२००	प्र०	०	- अ०	सौम्याय	२२१	दि०	१८
- अ०	विष्णुवर्माः	२००	०	०४	- अ०	पद्मेश्वरः । प्रवृत्तः	२२१	०	२२
- अ०	इतिशारदाशुद्ध	२००	दि०	२५	- अ०	विष्णुवर्माः । वि०	२२१	०	२०
- अ०	मधोपानः	२००	प्र०	१५	- अ०	प्रायश्चित्त	२२२	०	२०
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२००	०	५	- अ०	कृष्णश्री	२२२	०	११
- अ०	कश्यप्ये	२१२	प्र०	२८	- अ०	कटामाश्वीपथी	२२५	प्र०	६
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१२	०	२	- अ०	वीरपद्म	२२५	०	११
- अ०	पद्मेश्वरः	२१२	०	२४	- अ०	कृष्णश्री	२२५	०	२३
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१२	दि०	१६	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	२
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१४	प्र०	१	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	१८
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१४	०	११	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१४	दि०	१	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१४	०	१८	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१५	प्र०	१८	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१५	दि०	२	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१५	प्र०	२८	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११
- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२१५	०	४	- अ०	विष्णुवर्माशुद्ध	२२५	०	११

अक्षरः	शब्दः	पङ्क्तिः	श्लोकः	अक्षरः	शब्दः	पङ्क्तिः	श्लोकः
अ	वादिनीर्वादिदेहि	२२१	द्वि २५	अ	तस्यसंभवा	२४८	०
आ	ऊचायतस्यास्तुथे	२२२	० १	अ	ऊचा	२४८	५
इ	ऐवगाभावाद्यारो	२२३	प्र ०	अ	धृत्तधृत्तिथे	२४८	१५
ई	आद्यथापः	२२४	० १२	अ	विपद्यथा	२५०	८
उ	यथास्तुतानसर्वा	२२५	० २५	अ	सुर	२५१	५
ऊ	द्वेषि	२२६	० १	अ	विशेष	२५१	८
ए	विपूर्वाद्वाजीस्तु	२२७	प्र ५	अ	विमिश्रिते	२५२	८
ऐ	मियुमः	२२८	प्र ११	अ	विभोतः पुं०	२५२	१०
औ	निपिपतये	२२९	प्र ८	अ	उपयोगेविमिश्रिते	२५३	१०
अ	चमः	२२९	० १९	अ	प्रतिष्ठा	२५४	८
इ	विनोतामादि	२३०	द्वि १४	अ	योगाभावात्	२५४	१४
उ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३०	० १६	अ	उपसृष्टेति	२५५	१४
ऊ	पर्वधंविधत्त	२३१	० २	अ	उपसृष्टेति	२५५	१६
ए	यथादधे	२३१	० ६	अ	विशेष	२५६	१०
ऐ	दधिकरणस्ये	२३१	० ८	अ	विशेष	२५६	१३
औ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३२	प्र १२	अ	विषयम्	२५७	१४
अ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३२	द्वि १०	अ	निर्गतम्	२५७	१०
इ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३३	० १८	अ	निर्गतम्	२५७	१०
उ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३३	० १४	अ	निर्गतम्	२५७	१४
ऊ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३४	० ६	अ	निर्गतम्	२५८	१४
ए	निन्दित्विवाक्रिय-	२३४	० १	अ	निर्गतम्	२५८	१४
ऐ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३५	० १८	अ	निर्गतम्	२५९	१०
औ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३५	० १८	अ	निर्गतम्	२५९	१५
अ	निन्दित्विवाक्रिय-	२३६	० २५	अ	निर्गतम्	२६०	१५

पद्यविवे	दृष्टिविधः	पद्य सं :	पद्य सं :	पद्य सं :	पद्यविवे यः	दृष्टिविधः	पद्य सं :	पद्य सं :	पद्य सं :
- म	सुकृत	२६०	वि	२०	- त	सुगत	२००	०	६
- मि	पियुक्ता	२६०	०	२८	- म्या	साम्योप-	२००	०	१८
- म	सुखयज्याश	२६८	०	१४	- य	साम्ये	२०	०	२१
- ती	सपावृत्ती	२६८	०	२०	मादर्विः	द्विपिपादत्वर्थ-	२००	०	२५
- त	सातन्त्र	२७०	प्र	२	- मा	विपिपिनी / क्षी०	२००	वि	२६
- ग	संयम	२८०	वि	८	- य	विपिपिनी	२०८	प्र	२२
- व	विद्व	२७०	०	१०	- य	साम्यद्वः	२०८	प्र	२८
- य	विवाचयोग्ये	२७१	०	६	- क	साम्यद्व	२०८	वि	२
- श	श्रीदिवसर्थे	२७१	०	१२	- य	साम्य-	२०८	०	६
- उ	शेनाद्य	२७२	प्र	११	- य	साम्यनीयम्	२०८	०	८
- पा	भारवादिद्वये	२७२	प्र	२०	- वि	साम्यसुप्रतिवच	२०८	वि	२०
- ह	संयतः	२७२	०	२१	- क	साम्योनाम्नो	२००	०	२२
- य	साम्ये प्रथमा	२७२	०	२२	- य	साम्यत्वम्	२०२	०	१०
- म	सम दृष्टनेपा	२७३	प्र	६	- ठ	साम्यक	२०६	०	४
- य	साम्ये	२७४	प्र	१६	- य	साम्यसुप्रममित,	२००	०	२
- शैल	साम्ये नरद्विज्ञानम्	२७४	०	२८	- य	साम्यसुप्र	२००	प्र	१६
- तथी	साम्ये सतीवमर्थे	२७५	०	४	- का	साम्यसुप्रः पु	२०८	प्र	२०
- मायव	विनायव	२७५	०	८	- यम्	साम्यसुप्र	२०८	वि	२
- य	विद्युते	२७५	०	१८	- इ	साम्यसुप्रसाम्यसुप्र	२०८	वि	१२
- तमि	साम्ये विपि	२७५	वि	२६	- ने	साम्यसुप्र	२००	प्र	१८
- तुमम	विनायवतुमसाम्य	२७५	०	१३	- तमि	साम्ये विपि	२०८	वि	१०
- प्र	साम्ये प्रथमा	२७६	प्र	२३	- तमि	विनायवतुमसाम्य	२०८	०	१३
- मि	विनायव	२७६	०	२०	- यव	साम्ये विपि	२०८	०	१०
- क	विनायवसाम्ये विपि	२७६	०	२८	- यो	साम्ये विपि	२०८	०	१८

अक्षरविकीर्य	शुद्धलेखः	पङ्का	श्र	पङ्क	अक्षरविकीर्य	शुद्धलेखः	पङ्का	श्र	पङ्क	
- वा	प्राप्तोपरोधवा	२८४	०	१८	॥ वि	दुर्निवापाम्	४२१	०	२८	
- छ	यथादिश्वमिद	२८६	प्र०	१०	रा श	श्रीराशाम्	४२२	प्र०	१९	
- प	स्वरूप	२८६	दि०	२८	- अक्ष	श्रीरोक्ष्मा	४२२	दि०	२२	
- ल	० कन्मापरमो ०	२८७	प्र०	१४	० ।	पुत्र पु० श्रीला	४२३	०	६	
- ष्टा	विषयदेवपरीरि	२८८	दि०	२२	- अयति	दंयति	४२३	०	१३	
- भा षो	विभाषकोप्यनमिदे	२८८	प्र०	२०	मो ।	गोमयेन	४२४	प्र०	५२	
अ	सजिताश्रानो	४००	०	२०	अ	अन्यते	४२६	०	०	
॥	श्रीगोमापार्जितध्वपगादेः	४०२	०	२४	य	दुष्पादान	४२७	०	२५	
	सत्पुत्रो निधोति ।				द	तथा ल०	४२८	०	२	
॥	नन्दानन्द, देवापार्जित	४०२	०	२५	अ	दुष्पाक	४२८	०	८२	
	अपगादेः अयाप				०२७	दुष्पाश्रीशर, पु०	४२८	०	१३	
०।	निन्दानन्दमान्	४०३	दु०	१६	११	तथापु पाकपि०	४२८	०	०	
४	विद्वत्	४०६	प्र०	८	५	अथ पञ्चनिमित्तं	४२८	०	१५	
- उ	अत्रियुधनोभ्या०	४०७	०	२८	म	विधिमननाम०	४२९	०	१५	
- ०	शोचनमन्	४०७	दु०	२२	- अ	वाचस्पति	४२५	प्र०	०	
अ	अथैगण्यति	४०८	प्र०	२८	द	अथैता०	४२५	०	२०	
- द ति	वाद्यति	४०९	०	१५	वृ	अथैवै-	४२६	०	१२	
अ य	अथयत्न०	४०८	०	८	रा, व	नेत्रान्शु पतिटिल०	४२७	०	६	
०।	शोचन्, प वि	४०८	दु०	१०	० य	वेदवैकारक	४२७	०	४	
३ ग य	अथनो	४२०	प्र०	१३	५	अथ	अथ	४२७	प्र०	५
- १ य०	अथानुव्याम्	४२०	०	१८	५	अथ	अथ	४२७	०	८
- ३ पु० श्री	अथोद्यति	४२०	०	२१	द	पूर्वार्थदेभि	४२७	०	२१	
वे	अथुमय	४२०	दु०	२	विहितम्, अथैव पाठ्यते					
पा चैव	अथैवैवापानयो	४२०	०	८	पिने अथैवैवम्					
- अ	अथपने	४२१	०	६	अथैवैवम्					
- अथ	अथान्	४२१	०	२१	अथैवैवम्					

परिच्छेदः	शुद्धिस्थानः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पत्राः	परिच्छेदः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पत्राः
- अ	शिवदत्तसिंह	४८२	५०	२७	- अ	विश्वामित्रस्य भावः	४५६	५० २७
- अ	काव्ये	४२८	६०	२०	- अ	मूर्तिशुद्धि	४५०	६० १८
• १-	वेधितः । वि०	४२८	१	२०	- अ	पुत्रराजा	४५८	५० १६
- अ	तन्मन्त्राद्यद्वयं ।	४२८	५०	१५	• अ	वेदार्थः । वि०	४६०	५० ७
- अ	शिवदत्त	४२८	६०	१८	- अ	तान्मन्त्र	४६१	६० २
- अ	वेधन	४२८	०	२२	- अ	मूर्तिशुद्धि	४६१	५० १५
- अ	यथा	४२८	०	२०	- अ	शिवदत्तस्य	४६२	० २२
- अ	विष्णु	४५०	५०	११	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६२	५० २
• अ	वेधनवर्ति (अ) । खो०	४५०	६०	७	० अ	शिवदत्तस्य भावः	४६२	६० १
- अ	वेधनवर्ति (अ) । खो०	४५०	०	८	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६२	५० २२
- अ	अथर्ववेदपादद्वयं	४५१	०	११	० अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	६० १६
- अ	विष्णुस्य	४५२	५०	२	गा	शिवदत्तस्य भावः	४६३	५० १५
• अ	वेधनवर्ति । न०	४५२	६०	१०	• अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० २८
- अ	शिवदत्त	४५३	०	१०	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० २
- अ	शिवदत्त	४५३	५०	१५	• अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० १५
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२०	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	६० १७
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२८	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० २८
• अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२०	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० २
पाठवि०	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२०	० अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	५० १५
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	६० १२
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२०	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	५० ४
• अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	६०	२१	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	० १८
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	५०	२०	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	६० २४
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	६०	२	- अ	शिवदत्तस्य भावः	४६३	५० २२
- अ	शिवदत्तस्य भावः	४५३	०	२०				

शुद्धि वर्णः	शुद्धि वर्णः	पृष्ठा संख्या	स्तम्भा संख्या	पङ्क्त संख्या	शुद्धि वर्णः	शुद्धि वर्णः	पृष्ठा संख्या	स्तम्भा संख्या	पङ्क्त संख्या
- म	उपाधिर्भवेत्	४०५	दि०	१		सुहृत्सुहृ	४४८	०	२८
- धधि	धनधिकादेश	४०६	प्र०	२०	- क्ष	सदाश्व	४८८	प्र०	१०
- घ	संघस्युक्तः	४०६	दि०	७	- निः	नरोभिरुपः	४८८	०	१८
- प्रा	प्रतिज्ञागिच्छ	४०६	०	१८	- झः	धृतातपवः	४८८	०	२८
० प	प्रासृष्टः वि०	४०७	प्र०	१०	- ञ	आदापरित्त	४८८	दि०	७
- व्या.मी	व्याया मी०	४०७	०	२०	- ष	क्षिप्रः	४८८	०	१८
- वि	विषय	४०७	दि०	२५	- सो	शोचन्मामो	४८८	०	२८
० घ	व्यालमोघः । पुं०	४०८	प्र०	१४	- न्य	पत्न्यान् ।	४८९	०	५
- व्यवध	व्यवधति	४०८	०	२४	- षो	पश्चात्सर्जनादित्य	४८९	०	२५
- घ	संस्कृती	४०८	दि०	१८	- र सो	रत्नधी	४८९	प्र०	१३
- षो	कण्ठे	४०८	०	२२	तुंवाग्नि	निस्रसुंनिपारयितु	४८९	०	१०
- पू.प	विपूर्णादशते०	४०९	प्र०	५	- य	तदमप्य	४८९	दि०	५
- ष	सवर्ण०	४०९	०	३	- दं	वदन्वो वं	४८९	०	२१
- श्या	गोकोपस्थान्	४०९	०	४	- येः	पृतीनुषीः	४८९	प्र०	४
- त	समिक्ताले०	४०९	दि०	१०	- क्	सम्यन्	४८९	०	१२
- त ।	प्राज्ञान्	४०९	दि०	१२	- या	सोपास्येति	४८९	०	२८
- द्र	नाचरेहोऽप्यः	४०९	०	१३	- ज्ञीनाय	ज्ञीनीप्यवमंछत्	४८९	दि०	७
० म	प्राप्त्यस्तीमः । पुं०	४०९	०	१८	- क	संसारकारणः	४८९	०	८
४००	वर्णः समासिप्रतः				२१ दं ग	प्रमदितघराचरन्	४८९	०	१०
०-प	यस्य, प० चनाच	४१०	प्र०	१५	- प	सोपास०	४८९	०	१०
- मरति	कलन्वदिव्ये	४१०	०	८	- र	परशोतिरोमिति	४८९	०	१८
- न्	कमान्	४१०	०	११	- ति	सिधान्तगामिनी	४८९	०	२४
- न	वाङ्म	४१०	०	११	प्ररोऽप्य	प्ररोऽप्यश्चनयाद्ये	४८९	०	१
- घ	समुक्तः	४१०	दि०	२५	- ग	चर्तुनपादपे	४८९	०	११

पशुचिह्नः	शुद्धिः	पुष्पाः	स्तम्भः	पत्रः	पशुचिह्नः	शुद्धिः	पुष्पाः	स्तम्भः	पत्रः
- ये	प्रकः पर्वी योखा	४८६	दि०	२	- वा य	निखिलः दुःखः	५११	०	१४
ज	बाप मधीनः	४८७	०	८	- घ	घातवाक्यो	५१२	म०	२
२१	घः बापपरश्चित्तरी	४८८	म०	१	- ति-क	दुतिर्विक्रानितं	५१२	-	७
- ख	महामुखे तिथा	४८९	दि०	२७	जा	तन्नाहवर्षी-	५१४	०	१४
६	- ववति	५००	म०	८	- व	मद्युद्विपु	५१४	दि०	६
- षा	सुख	५००	०	२८	- षो	पत्रे गुणक्रिया	५१४	दि०	४
- पुष्पा	सुखामान०	५००	दि०	२४	- ष्	शब्दाः सुभासन०	५१४	०	१४
३	विचित्रो रमते ०	५०१	०	७	- मी	गोते	५११	०	२४
॥ शय	॥ शडा :	५०२	-	१२	डा	निहायाम्	५१३	०	४
० चो	शविः । स्त्री०	५०१	०	१६	- भ्य	मास्यति	५१६	०	१२
- दि	मध्यस्वपुरुषे	५०२	म०	२१	० क	शब्दुक्तः । पु०	५१७	०	१
- प्र	शरणे ॥	५०२	दि०	२३	- व	करये सुखा	५१८	०	२४
- प	प्राकाररथार्थे	५०३	०	२३	- ना	खे भानवे	५१९	०	२७
- म	गुहरीगविशेषे	५०३	०	२८	+ म्	- चनन्	५१९	दि०	१२
० न्द :	मत्तच्छब्दः । पु०	५०४	म०	१	- घ	युवादेशः	५१९	०	१७
- खद	निर्मलं दर्शनं	५०४	०	१२	- क्व	मातृकृत्यश्च	५२०	म०	२२
०) -	मत्तथा पु०	५०४	म०	१६	- रि	सम्पन्नोरपिभ्योः	५२१	०	१५
- स्त्री	पदस्ये	५०४	दि०	४	- स्त्री	पत्न्यादधिप०	५२२	दि०	१५
- ष्य	समुत्तीर्णयो	५०६	०	६	- य	मन्वयोपे षा०	५२३	म०	२४
- निख	राः भित्तवात्	५०७	म०	१८	- ख	शेद्वारविंशत०	५२३	दि०	२२
० दे-ख	देवपान्दे	५०७	दि०	४	१-११	॥ ११ ॥	५२३	०	२४
१ त्या	पत्न्यापेति	५०८	०	१९	२ १	करवत्	५२५	म०	५
- प्र :	रन्ध्रः	५०८	०	२	२ १	कपूर्वमरिचैष	५२५	०	७
- ख	निर्मलं मे	५१०	५		२ १	० ० ०	५२६	०	२६
					२ १	० ० ०			२

अशुद्धि- सूचकः	शुद्धिलेखः	प्रश्न- सं. :	सूत्र- सं. :	पत्र- सं. :	अशुद्धि- सूचकः	शुद्धिलेखः	प्रश्न- सं. :	सूत्र- सं. :	पत्र- सं. :
२१ ध्रुव	चक्रवर्तिनः	५२४	वि.	४	३ -द्विविधा	साविधा०	५४२	म.	६
॥-म	॥ शक्तिः शक्तिः	५२५	-	१६	-मा	काञ्चन्यामिति	५४२	वि.	१
• य पा	शत्रुपादपः पु.	५२६	-	२८	-मा	शरदीरीग०	५४५	-	२१
× सु	खसुनु	५२७	०	१८	• म	शरदीरीग०	५४५	म.	२०
- ली	पनाली	५२८	-	२०	। द्वा	काकाट०	५४६	-	२३
- रे	नरेन्द्रोद्यदियात्	५२९	वि.	२६	- म	शक्ति	५४६	वि.	४
- र त	शक्ति	५३०	-	२८	- म नु	पदः मन्नु	५४६	-	१८
० क्षा	शक्तिः वि०	५३१	म.	१	५ - सध्वं	शक्तिः सर्वशक्तिः शक्तिविदा.	५४६	-	२०
- क्ष	शक्तिः शुद्धा	५३१	-	५	• खा	शक्तिः	५४६	-	२४
६ -मिदृश	शक्तिः	५३१	-	२६	- दरा	शक्तिः	५४६	-	२८
- भा	शक्तिः	५३२	-	२७	० वि	शक्तिः शक्तिः	५४७	म.	६
- ल	शक्तिः शक्तिः	५३२	वि.	४	। वि	शक्तिः शक्तिः	५४७	-	११
- र्वा	शक्तिः	५३२	०	२१	- म	शक्तिः शक्तिः	५४७	-	१२
२१	शक्तिः	५३३	म.	२०	• म	शक्तिः शक्तिः	५४८	-	०
- र क	शक्तिः	५३३	वि.	२०	य	शक्तिः	५४८	-	२८
- क	शक्तिः	५३४	म.	१	- य	शक्तिः	५४८	वि.	४
- ल क	शक्तिः	५३५	वि.	१	- ति	शक्तिः	५४९	-	१०
२१ - प य	शक्तिः	५३५	-	१	६ करमि	शक्तिः	५४९	म.	२५
६- ख	शक्तिः	५३५	-	१	० वि:	शक्तिः	५४९	वि.	२३
- मा	शक्तिः	५३६	म.	११	- द	शक्तिः	५४९	म.	२६
प्रो	शक्तिः	५३६	-	१८	- की	शक्तिः	५४९	वि.	१
- क्ष	शक्तिः	५३७	-	१०	- र्वा	शक्तिः	५४९	-	१२
- क्ष	शक्तिः	५३८	-	३	६ रेड	शक्तिः	५४९	म.	१०
० ताम	शक्तिः	५३९	-	१०	- क्ष	शक्तिः	५४९	म.	१४
- क्षा	शक्तिः	५४०	वि.	२०					

पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पद्याङ्कः	श्लोकः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पद्याङ्कः	श्लोकः	पङ्क्तिः
- नः	कथ्यतेऽर्थः	५५२	वि०	१५	- ० म	शिवभद्रारकः । मुं०	५६८	=	२८
- वि	बुधकपिशा	५५५	प्र०	१	प्र	उन्वायुताच ०	५६८	दि०	२१
- साब्द	सन्दिग्धा०	५५५	०	८	- । - य	पवत्तुर्दृष्टानिप०	५७०	प्र०	१
• । - प	माखतखप्रः । नि०	५५५	दि०	१	० शिवया	शियाटिका स्त्री	५७०	दि०	२१
- सस्त्र	स तृतीयान्	५५६	प्र०	२०	- य	याप्ययाने	५७१	प्र०	१७
- । व	काचिते	५५६	दि०	४	। - शिव	संज्ञायां कनुशिव०	५७१	०	२०
- । - ह	वहमिपतिमिगो०	५५७	०	२०	- प्र ऊ०	तस्यपतिज्ञतिरिध	५७७	०	२३
१	रासावज्ञ्याम्	५५७	०	२८	- स्वा	सप्तानपादस्तस्य १०	५७७	०	८
५	शशपास्याम्	५५८	प्र०	१२	- करणे	यम् कपिपु	५७७	०	१
क	वातिध्वे	५५८	०	१८	- द्र य	विशेषयत्नाद०	५७५	०	८
• प्रा	शिक्षाणम् । न०	५६०	०	१४	- य	मिथिचाप्राये	५७५	०	१४
- य	शक्तिपिटक०	५६०	दि०	१३	- य	कपूरे	५७५	दि०	६
- श्र	सत्त्वनिपालते	५६१	प्र०	२१	- चाप	सुगंध्याद्यत्	५७५	०	१२
द्र	ध्वनीगतम्	५६२	दि०	११	- न	वायुमध्यः	५७६	प्र०	२७
- ता	नाचान्	५६२	प्र०	३	० शो	शोतन्मलः । पु०	५७६	दि०	३
य	शिशुहमासा ०	५६६	०	२	- त	शोतान्	५७७	प्र०	१
० रे	शिलोचयः । पु०	५६६	०	१०	- द्	दृष्टौ	५७७	०	५
- वे।	पर्यायो ०	५६६	०	१८	- ह	वेष्टौ	५७८	दि०	७
न । न	नाप्रधानाश्च	५६६	दि०	१८	- व	द्रवायस्योः	५७८	०	१२
- ह	शोष्ठे	५६७	०	१८	• य	शोषम् । न०	५७८	०	१८
५	- गारकण्डूम्	५६८	०	२०	खतम्	स्वाकृष्टम्	५८०	०	२७
व	नशापोडित०	५६८	०	२	- । - क	श्रीचनम्	५८०	०	२८
त	पशुवेदिन विज्ञ	५६८	०	१५	क	पशु	५८१	०	६
य	सुवन्ति	५६८	प्र०	७५	- य	दृष्टौ	५८२	०	१३

शुद्धाशुद्धपत्रम्	शुद्धाशुद्धपत्रम्	पृष्ठाः	लघुः	पङ्क्तिः	शुद्धाशुद्धपत्रम्	शुद्धाशुद्धपत्रम्	पृष्ठाः	लघुः	पङ्क्तिः
- क	कर्त्तरित्तो	६०४	दि०	४	६	मन्मथोप्यायनोच्च	६१२	०	२८
- त	तसुव्यातीति	६०५	०	१६	- खेः	रसाशास्त्रैः	६१३	दि०	३
- म	शेषसंज्ञिता	६०६	म०	२०	- खे	विकलाखंता	६१२	०	२८
- ६	११६	६०६	दि०	८	- स मि	माभननिति	६१३	म०	६
- न	नानोरुपत्वान्	६०८	०	८	- त	क्रोतनञे	६१४	०	१४
- नन । म्य	नयादिभ्यस्तितक	६०८	०	२५	० प्रो	श्रीकम् । न०	६१४	०	१८
- मि	श्रीगविभागेन०	६०८	०	२०	- प्र	युक्ततायाम्	६१४	०	२८
० म०	पु०	६०८	म०	५	- प्र	वासोऽनितन०	६१४	दि०	१५
- यु	श्रीकीधुक्०	६०८	०	२८	- भ्य	सुखलाभ्यां	६१४	०	२८
- प	दृष्टपतिनरायण	६१०	०	७	- यक	घटकारं	६१५	म०	११
५	द शेषां	६१०	०	२०	- को	कृषीपुष्टोपटि०	६१५	दि०	२१
- १ मि	शुभभिः	६१०	०	२३	- त	लायते	६१५	०	१४
- म	घटकम्प्ये	६११	०	१	- स्त्रि	श्रीस्त्रिः । पु०	६१७	म०	१०
- म	लोहितार्ये	६११	०	६	- स्त्र	शुखपटन	६१७	०	१२
- य	श्रीपुत्रांशुगण्योः	६११	०	१६	- ना तः	श्रीपितृकामनामत	६१७	०	२०
० त	श्रीशितोक्तम् न०	६११	दि०	१२	- ४- वि	श्रीशान्तत्वमशास्त्रि	६१८	दि०	१२
- वि	श्रीशोभस्त्रि०	६१२	०	६	- क	श्रीशिक्षायाम्	६१८	०	२४
- म	श्रीशे०	६१२	०	७	- घ	घनापणम्	६१८	म०	८
- २१	रक्तप्रभनेवायाम्	६१२	०	१०	- वी	सर्वज्ञास्यनपयत	६१८	०	१०
- २२	पन्नपुरकृष्णं श्लेषि	६१२	०	११	- य	श्लेषांशे	६१८	०	२२
- २३	श्रीकधाराशे	६१२	०	१५	- खा	प. को१	६२०	०	१४
- २४	कर्मविशः	६१२	दि०	१३	- यवर्ष	नदसंपुत्रे	६२०	दि०	२५
- २५	विष्कम्भादिपु०	६१२	दि०	२६	- रा	करे	६२०	०	२७
- २६	सुधोरः०	६१२	म०	१	- २- गा	ग्राह्यपत्रम्	६२१	म०	५

अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तः	श्लोकः	पङ्क्तः	अक्षरवर्गः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तः	श्लोकः	पङ्क्तः
- आ	सम्प्रातेरनुमि	१११	०	२५	- आ	सन्वत्तराण १	११६	वि	२४
- व	सङ्ख्यपद्येवयोर्व	१२१	दि	५	- वि	वयो गुरुभिः	१२८	०	१
- ति	पतिभर्ता	१२२	०	१०	- वि	भूर्वि वसुधै	१२८	०	४
- व्य	सम्प्रतात्पर्या	१२३	म	२८	- वि	मोक्षोत्पन्नस्यर्चि नो	१२८	०	१२
- क्त	शुद्धादृष्टी	१२४	दि	१६	- न	प्रमत्त	१२८	०	१०
- म । ए	पतिशायनीतमविष्ट	१२४	म	१०	- ट	पतिपाङ्कजः	१२८	म	१२
- वि	नादि				- आ	निष्पन्ना	१२८	म	२८
- शम्	यद्यम् । न०	१२४	०	१५	- वा	मापाम्बु	१२८	दि	१
- थ	वृद्धिश्चाश्	१२५	दि	८	- ता	स्मिता	१२८	म	४
- द	यादृष्टे	१२५	म	२८	- र्थ	स्त्रियमधुर	१२८	०	८
तुस	क्षितिन्मिच्छन्ति	१२५	०	२५	- म्बे	क्षो दीपना	१२८	०	१५
- य	विद्यमन्व०	१२५	म	२८	- क्त	सङ्घाते	१२८	दि	२८
- भू	भूतायामविद्यायाम्	१२६	म	२०	- खि	स्त्रायोत्पन्नस्यो	१२८	दि	८
- म	वन्दने	१२६	०	५	- ग	युद्धमातयः	१२८	म	८
- ङ	पुद्गलावा	१२६	०	१२	- व्य	कल्पतरुः	१२८	०	२०
- द	चनपायिनो	१२६	दि	८	- व्य	वामेयस्य	१२८	०	२२
- गि	इक्ष्वीनाथि	१२६	०	२१	- न	नृन्यस्योर्षी	१२८	०	२४
- वि	कृत्स्नै	१२६	०	२८	- व्य	कल्पवृक्षस्यो	१२८	दि	१
- थ	गुणार्थान्	१२६	म	२	- व्य	वस्योत्पत्तिर्वया	१२८	म	११
- धा	समर्थो	१२६	द्व	११	- ये	सामर्थेति	१२८	द्व	२५
- न्	योद्धीनप्रोष्य	१२६	०	१६	- न	नितिनिर्देश्यो	१२८	म	१५
- श	नाड्यत्वम्	१२६	म	१०	- न	प्रुतवेन०	१२८	०	८
- द	सिद्धावेदो	१२६	०	२२	- येन	व्येकसमुद्भास०	१२८	०	२१
- पु	युक्तैरुभिः	१२६	दि	१६	- र	शोषकृत्तारः । पुं	१२८	०	२०
- न	व्यवहितपत्रम्	१२६	म	१६					

शुद्धः	शुद्धिलेखः	पङ्का	पत्र	शुद्धिलेखः	पङ्का	पत्र			
सं	सं	सं	सं	सं	सं	सं			
- अ	शे तदासो	६४६	०	८	- सन्ध्या	याथासनम सुधार्य	६५०	०	८
- ग	शे तदूर्ति । खो	६४६	दि	८२	- पि	मानम	६५०	०	२०
- घ	शे तदिम	६४६	=	१०	- ना	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	१५
- ङ	शे तदुपपन्नः । पु	६४६		२	- लि	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	१८
- का	शे तदाप	६४६	प	६	- व	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२३
- ख	शे तदेनापुने	६४६	०	१५	- ङ	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२४
- च	शे तदभर्तिकाञ्	६४६	०	२६	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२५
- म	शे तदर्थपः । पु	६४६	दि	१२	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२६
- धी	शे तदूर्तवाञ्	६४६	प	२	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२७
- भा	शे तदभर्तिकाञ्	६४६	०	१०	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२८
- द	शे तदूर्तवाञ्	६४६	दि	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	२९
- वि	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२०	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३०
- ट	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३१
- पा	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२०	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३२
- र	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	२५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३३
- लोकोति	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३४
- नि	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३५
- वा	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३६
- ख	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३७
- ङ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३८
- का	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	३९
- ख	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४०
- ङ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४१
- का	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४२
- ख	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४३
- ङ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४४
- का	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४५
- ख	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४६
- ङ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४७
- का	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४८
- ख	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	४९
- ङ	शे तदूर्तवाञ्	६४६	०	१५	- र	द्विषेनाकाभासाका	६५०	०	५०

पद्यविवेकः	पद्यविवेकः	पद्यः	पद्यः	पद्यविवेकः	पद्यविवेकः	पद्यः	पद्यः
श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः	श्रुतिः
- रटथ	त्रिधा रथं	६६०	१२	- य	अपि नृपान्दी०	६०३	१२
- स०	सशयैः	६६०	२५	- ऐनेनः	सतिष्ठते ।	६०४	२
- च	विशेषादिभिः	६६०	२०	- यत्	धातयेति चः	६०४	४
- स पा	आयमाने तेमांसाः	६६०	१८	- य वि	दूयमथा०	६०५	२०
- स	संस्तुतेषां	६६०	१०	- य	अर्थायाम्	६०६	१२
- न	सद्विनि	६६०	६	० दू	संस्तुतिः । श्री०	६०६	१८
- वि स स	दुःखमूलविषयकारः	६६०	१४	- य	अथ यः	६०८	१६
- १-ख	। मध्यतोः	६६०	१६	० गु० न०	सद्वयः पुं०	६०८	२१
- यो	मन्त्रोत्तममङ्गादिभ्यम्	६६०	२०	- य	यथैवने	६०८	२३
- य	सङ्घातस्यो०	६६०	१६	- य या	नेपामयापहा	६०८	५
- या	संसेरथम्	६६०	२२	- य	अन्वयिणः	६०८	११
- स	संस्तुतेषां	६६०	१६	० पु०	सगुणः । वि०	६०८	६
- य	भावासङ्घटः	६६०	८	- य	सामान्य्या	६०८	८
- य	सद्विगामि	६६०	२०	- यो	अभियान्ति	६०८	२१
- यो	सद्विगामि	६६०	२३	- य	परस्परमनु०	६०८	२४
- यो	सद्विगामि	६६०	१४	- य	कार	६०९	३
- यो	सद्विगामि	६६०	१८	- न	अमं च	६०९	१
- यो	सद्विगामि	६६०	२०	- य	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	२०	- त	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	१८	- त	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	२५	- त	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	२८	- त	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	८	- त	अन्वयिणः	६०९	४
- यो	सद्विगामि	६६०	११	- त	अन्वयिणः	६०९	४

पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पद्यः	संख्याः	पद्यः	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पद्यः	संख्याः	पद्यः
- सु	मयुसे	०२४	०	८	- ति	समानाधीनि	०२५	१०	२८
- वषष	मदसन्धानि	०२४	दि०	८	- द्विग	कुचिद्विनी०	०२५	दि०	२८
- ले	देशवासीदुग्धावात्र	०२४	०	२२	- न्नाति	मातृगच्छते :	०२६	प्र०	२९
- ४ -	सन्ध्यापद्यविलेखः	०२४	०	२३	- न्नुत्	तस्मिन्पुरेकट्	०२६	०	२९
- कः	सन्ध्यापद्यः वि०	०२५	प्र०	२५	- वम	सप्तदशायमसन्ध्या	०२६	प्र०	२५
- का	सङ्गाः	०२५	०	२८	- ख	मोक्षोदयोः	०२६	दि०	४
- द्वि	सशुद्धाशुद्धविलेखः	०२६	०	२२	- खञ्जली	विदयाशुद्धविलेखः	०२६	०	२२
- सं	सत्साले	०२६	प्र०	२६	- मत्तय	प्राप्त्यन्ततसाधयेत्	०२७	प्र०	२६
० म्य	सन्ध्यापद्योः खो०	०२७	प्र०	२८	- शि	सिन्धोव्य०	०२७	०	२५
- ४ -	॥ म्	०२८	०	२८	- सा क	सत्साले	०२७	दि०	२५
कमेविलेखः	साध्यास	०२८	०	२२	: यः	षट्गोधा	०२८	प्र०	२०
- सु	सुशुद्धवष	०२८	०	७	विः	सतार्थी वि	०२९	प्र०	८
० वासा	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	२२	न	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२०
- म	सन्ध्यापद्यः	०२९	प्र०	२९	- त	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	२
- सु	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२४	स	सन्ध्यापद्यः	०२९	प्र०	२२
- सु	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२०	- वेनुस	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२३
वषष	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	२२	- मा	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	२०
- वा	सन्ध्यापद्यः	०२९	प्र०	२२	- स	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	६
- वद	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	५	व	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२०
- त	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	६	त	विधाता	०२९	०	२०
- त	सन्ध्यापद्यः	०२९	प्र०	२	- इ	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२८
- सु	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२८	त	सन्ध्यापद्यः	०२९	प्र०	४
५ ५ १	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	२०	- ग	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	५
- या	सन्ध्यापद्यः	०२९	दि०	२०	- गी	सन्ध्यापद्यः	०२९	०	८

व्युत्पत्तिः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तिः	व्युत्पत्तिः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तिः
- प्र	समस्तान्	०३४	दि०	१६	X ति	पनोकाद्वयेतीकन्	०५८	०	३
- य	समृति	०३५	०	५	नाभारयो	श्रीमन्नाश्रीमन्वीर्य	०५९	प्र०	१९
- व्या	दीपोत्पत्ते	०३६	०	१५	- ये शु	स्मिन्नेवगुणक्रिया	०५९	०	१९
प्र	सुमन्त्रुपानः । नि-	०३७	०	३	३	सङ्घोमे	०५९	०	१८
- मे	शाकस्यैकेन	०३८	क्र०	१३	० टा	समुत्तानम् न	०५९	दि०	२०
- इ	साधनात्पत्ति	०३८	०	२१	- हू	सङ्घने	०५९	प्र०	१९
- ना	रुच्यदात्	०३८	०	२२	- वे-	धत्	०५९	१	२०
- प	समयिने	०३८	०	१८	- ध	सङ्घतः	०५९	०	२८
- न	सपुनः	०३८	०	१०	- नि	विरोधकारोति	०५९	०	१८
- सु	पञ्चाशुपपत्ते-	०३८	०	२४	- य ध	पलायाम्	०५९	०	२४
२१	साध्यगुणक्रिये	०४०	प्र०	६	- सं	साधेविविद्धं	०५९	दि०	२५
- विथ	मल्लारिताः	०४०	०	२१	० स	समुद्रनिम्बुसङ्घनपु	०५९	प्र०	६
- र	एवचिन्तानेपि	०४१	प्र०	०	- द्रो	समुद्रोत्था-	०५९	०	१०
- प	निष्ठाने रनाथ	०४१	०	१३	० नू	समुद्रद्वेषः । नि०	०५९	०	१०
- नि	पदेनापि	०४१	०	१०	या	कल्पाने	०५९	०	२१
कीजा	का'दमाभत्या	०४१	०	२१	य	गन्धाधे	०५९	प्र०	१०
०५	गिद्यतः	०४१	दि०	२४	- ५५५	पादपमेव	०५९	०	२९
० ग	समाधाटितः दि०	०४१	०	२०	य	ानीक्यः	०५९	दि०	४
मु	धटिजगत्सुम्भः	०४१	प्र०	१०	- म	मा.मा.अपर०	०५९	०	२८
२१	दिरहेनकन्	०४२	०	२४	० ति	गाकुले	०६०	प्र०	२२
- ५१५	समुद्रावहरि	०४२	दि०	१	- ग	गुञ्जी	०६०	दि०	१६
१	विमुक्तमः ०	०४२	०	५	- उ	विमिष्टे	०६२	प्र०	४
१	समाधिपते	०५०	०	२५	- व	विपद्यः	०६२	प्र०	८
१	०मिनि .। ०	०	०	१	- ध	कल्पवाधयो	०६२	०	३

पद्यविवेचनं	शुद्धिः ख :	पद्यः	मन्त्रः	पद्यः	पद्यविवेचनं	शुद्धिः ख :	पद्यः	मन्त्रः	पद्यः
अ	पावाशुद्धिः	०६४	दि०	१०	अ	वसवधामात्रेदे	०८२	दि०	२
स	साधिका	०६५	प्र०	२२	का	वधाकर्षणं	०८४	प्र०	१
५	पूजने	०६५	दि०	१०	कु	खेदेऽप्यात्	०८४	प्र०	१८
ख	वसवधामात्रेदे	०६५	०	११	कोष्ये	दिद्व्याको	०८४	दि०	१८
ग	मैकचतुर्विंश	०६६	प्र०	५	१-	इयोदारवादि ।	०८५	०	२०
ति	रा मे	०६७	०	२०	पा	वतस्तद्देवतादेवो	०८५	दि०	२१
ठ	कटुरे	०६७	दि०	३	०।-	सविपिय । नि०	०८०	प्र०	८
गू	परम् । को०	०६८	०	२३	सू	सूचामितिप.	०८०	दि०	६
घ	साधनानो०	०६८	प्र०	१८	सू	सूचामुप०	०८०	०	११
ङ	सरसिजातम्	०६८	०	२८	घ	पुण्याकरः	०८८	प्र०	११
५	पिनागोत्पन्नं	०६८	दि०	१८	प वा	ईपदुशास्त्रमुक्ते	०८८	०	१०
डा	कृष्णभोजी	०७०	प्र०	६	धास्य	साकस्य	०८८	दि०	८
६	सन्ध्या	०७२	०	५	शि	छाति	०८८	०	१४
२१	कारसज्जं	०७२	दि०	१४	धा	वेदविधिने	०८९	प्र०	१२
जम	सर्षपी । को०	०७०	०	१८	तति	पतिते०	०८९	दि०	२२
७	दस्युपतद्वल्लभं	०७४	०	१०	त ति	नराशुद्धिपतिते०	०८९	प्र०	२४
८	सन्ध्यागत । नि०	०७५	प्र०	१८	सू	निजसभायो	०८९	०	१४
९	विरहदम्बजे	०७६	०	२८	को	वधो	०८९	०	१५
१०	विरह	०७६	दि०	२	ज्ञप	सोमदुर्गपाम्	०८९	०	२८
११	वाङ्मन्त्रानां	०७७	प्र०	८	पाल	प्रापयति	०८२	दि०	११
१२	वाङ्मन्त्रा	०७७	०	१४	पा	पवाप्यव्य	०८२	प्र०	०
१३	शिपु	०७८	०	१८	ति	निवृत्तेशि	०८२	०	१४
१४	तत्त्ववर्षादि	०७८	०	२	ति	प्राप्तने	०८३	०	१४
१५	शिवः सज्जस०	०७९	०	२	ध	प्रलये	०८३	०	१४

शुद्धाशुद्धपत्रम्

११०

पुस्तकः	पुस्तकः	पृष्ठाः	सूत्राः	पङ्क्तिः	पुस्तकः	पुस्तकः	पृष्ठाः	सूत्राः	पङ्क्तिः
- वाः	वृद्धिमान्तरै	०८२	०	१५	• साः	वाहम.पु	०००	०	५
- स्थि	सम्यग्निर्दि	०८२	०	२४	- •	मानवाचन	०००	दि०	५
- र	विकसधारा०	०८५	०	७	× शौदि	कक्षते तत्त्व द्वा	०००	१	८
- य	नाथः शरीरा०	०८५	०	८	- ख	सत्त्वानयत्व.व	००१	५०	१७
स	संसारमन्त्रिनि	०८६	प्र०	१०	- र	इत्यय गतम्	००२	०	१६
- छं	भवभ्रष्टं	०८६	०	१०	- • क	तपसा जपघोमदीया	००२	०	
- का	यस्का.र	०८६	०	१५		चन्द्रि ना.क०			
- सा म	साकम्पसाधिन	०८६	दि०	११	- म्य	धर्मस्योभ्यां	००२	दि०	२६
- स	साकुह्यः। पु०	०८६	०	२०	- म्ये	साध्वं	०४०	५०	२
३ क्	शुद्धादिभ्यः	०८६	०	२७	- न	पञ्चसा सम्यत्त्वमाध	००४	०	१०
३ लक्ष्म्या	० . . .	०८७	प्र०	५	२ ६	चतुर्वर्गक त्वये	००४	दि०	२८
साधा ३					३-४	प्राप्तपदीनम् न०४०	०१०	०	२५
द्विदि					- न	पदानां	०१२	०	११
य	यथापूर्वातिंकाराः	०८७	०	१७	- य	यद्योक्तं	०१२	०	२५
भावधाने	भावसाध्यावधानेन	०८७	०	२०	- पि सा	सत्त्वित्तमत्वन्नाभाष्य	०१२	५०	१७
- य र	वाचभ्युदयः रिवाच	०८७	०	२६	यथाप्रतीतितासासा०				
- द्	द्रष्टृत्वध	०८७	दि०	८	- ख	साम्युपेक्षते	०१४	दि०	१५
- । य	नखितमः साक्षीचद्वि	०८७	दि०	१०	- न	समिधामाधाने०	०१५	५०	८
	तविषयोभवति वच्ये				- य	विधेति	०१५	दि०	७
• सां	साध्यम् । न०	०८७	०	२०	- सायम् । च०	नियामये	०१६	०	२२
- व्य	यथती	०८८	प्र०	१३	। दिनात् । सायम् । या०				
- न	सर्वप्रयत्ने	०८८	दि०	२	यन्मुनागम.।				
३	एकपदं च.प	०८८	०	५	- य	पञ्चतरो	०१७	०	२०
- कपपद					३				
प्रपु-	नियुत्तयं	०८८	५०	१	। मयूः	सयुराशि इपर्यन्तो	०१८	५०	२५
- पि						प्रविकायपाठः			१०
- यान	तद्ययान	०८८	०	११	- य	विमोचदः	०१८	०	१७
व्यमिभि	साङ्ख्यमिति	०८८	०	१७	वि ख	चित्तलक्ष्यः	०१८	०	२२
य	वदप्राधान्यां	०८८	दि०	४	- दः	वारपाठः । पुं-	०१८	०	२७

पद्यविलेखः	पद्यविलेखः	पद्यः	पद्यः	पद्यविलेखः	पद्यविलेखः	पद्यः	पद्यः		
अनामो	तनुचिन्तासुरको	८२०	२०	१२	० स	विहसङ्गमनः वि०	८२०	०	०८
- अ	मसिकाशाऽथ०	८२०	०	१७	•	सिद्धिनीपत्नी०	८२०	०	४
- अ	यथापथाऽथी	८२०	०	२१	• तिजः	सिद्धांतिकाः वि	८२६	दि०	६
- अ	यथापति०	८२०	०	२५	- यो	सोम०	८२६	०	१०
मः	साधिकः वि०	८२१	दि०	१४	- न	विजयाम्	८२१	प्र०	२५
- अ	पाद्रे	८२१	०	१६	- सु	मुनिवर्ण	८२२	०	५
- अ	गुहदुष्टवप०	८२२	०	८	- अ	छायावना री	८२२	दि०	२०
- अ	सप्तदिन	८२२	०	८	१ १ १	• • • ०	८२२	०	२०
- अ	सावर्षिः	८२४	प्र०	२१	• त	सिद्धांतिका	८२२	प्र०	४
- अ ता	कवितो मयः	८२४	०	२२	- य मी	तनुमयमप्यो०	८२३	०	१२
- अ	भविष्यतीत्युक्तोः	८२४	दि०	२	- य सं	भ्युपमसत्त्वतो	८२४	दि०	१०
- अ	ललातेषां निबोधप	८२४	०	११	• द	सिद्धार्थः पु०	८२५	प्र०	२
- अ	कवितः	८२५	प्र०	१०	• य	चलार्थो	८२५	दि०	२
- अ	कोटिहीमिभुताग्रनः	८२५	दि०	२	१	यतकन्यासु	८२६	प्र०	२२
- अ	पयानादे मनेसाष्टे प्र	८२५	०	५	• ला	समानु०	८२०	०	२२
- अ	धोत्रसुसधो	८२६	प्र०	११	- द	धारवर्षना	८२६	०	२५
- अ	कटावाम्	८२७	०	१५	- अ	दूरयेज	८२७	दि०	६
० सि	सिद्धतासु । पु०	८२७	०	१६	- अ	सिद्धांतिका	८२८	प्र०	१८
- अ	पथाथ०	८२७	दि०	१५	सि सु	पविमि विमुविभ्यः	८२८	०	२०
० सि	सिद्धार्थः पु०	८२७	०	२०	- नाः	पाशुताः	८२७	०	२
० अ	सिद्धनास्थान पु०	८२८	प्र०	४	- अ	प्रसूवली	८२७	दि०	१०
- अ	मसिधोयदा ।	८२८	०	१२	- अ य	दिवतायाम्गदिरायाम्	८२८	०	२१
- अ	पथे । वृत्ते	८२८	०	१०	- अ	गङ्गास्रोतवि०	८२८	०	२१
- अ	धनदेव०	८२८	०	२६	- अ	शोचूत	८२९	प्र०	१

पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पद्यविलेखः	शुद्धिलेखः	पृष्ठाः	स्तम्भाः
• अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	• वि	सुविद्यालिः पुं०	२२२	०	२८	• अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- वि	मिष्ठावान्	२२२	०	२५	- अ	करणे	२२२	प्र०	२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
२१	क्षीनन्तम्	२२३	दि०	२५	- अ	उद्गतकपतवा०	२२२	०	२२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- न	अमुं मिच्छी	२२३	०	२८	- अ	सुखापमारी	२२२	०	२८	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- पुं०	पुं०	२२४	प्र०	०	- अ	नरस्यप्रदी	२२२	दि०	५	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- त	सुसंगतः । वि०	२२४	०	२४	- अ	यज्ञे	२२२	०	२२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- डे	विमिष्टे	२२४	०	२५	- पि	नेरिरी०	२२०	प्र०	२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- मा	रुपेण	२२४	दि०	२८	- अ	खादुहवा	२२०	०	१२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- को	शोभनीको	२२५	प्र०	८	- अ	सुतकापिनिति	२२०	०	१२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- वा	विद्वन्मया	२२५	दि०	२	- अ	प्रसूतायाम्	२२०	दि०	५	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- प्र	पण्डिते	२२५	दि०	१५	- अ	तपपिशाचानां	२२०	०	१७	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- म्य	वन्द्रिदेभ्यः	२२५	०	१७	- अ	सुप्रवेष्टने	२२१	०	२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- म्या	सुद्वन्म्याम्	२२६	प्र०	५	- अ	सोमस्य०	२२५	प्र०	८	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- वा	योदिकायाम्	२२६	०	८	- अ	वेद्यते	२२२	दि०	३	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- ज	कञ्ज्याम्	२२७	०	१४	- अ	निष्ठानत्वम्	२२३	प्र०	१०	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- व	रानसुख्याम्	२२७	०	१५	- अ	मिष्टपाचकः	२२४	०	१२	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
२१	सुख्यप्रपञ्चः । पुं०	२२७	०	२०	- अ	सुरः	२२४	दि०	१३	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- अ	सामप्रज्ञाम् ॥	२२७	०	२२	- अ	द्वयपादो०	२२५	प्र०	१०	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- म	दोषे	२२७	०	२८	- अ	सुयंश	२२५	०	२०	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- म	सुद्वन्मूलतस्याः	२२७	दि०	११	- अ	सुयोवयानरे	२२५	दि०	११	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- रा	मनोमय	२२७	०	१८	- अ	सुयंशतनया	२२५	०	१९	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- त	मिक्षित	२२७	०	२२	- अ	सुखाशुद्धावरे	२२५	०	२५	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
- ल	अध्याने	२२८	०	८	- अ	योगिनि ॥	२२७	प्र०	१०	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	
० वि	सुचिदन्दनपुं०	२२८	०	२७	- अ	सुयोवः । पुं०सुयं	२२७	दि०	४	- अ	सुमन्तुः । पुं०	२२२	०	२४	

शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पं. क्र.	पृ. क्र.	पङ्.	शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पं. क्र.	पृ. क्र.	पङ्.
- श्वे	सङ्गच्छता०	८८८	प०	१	- भा	सुनायाभिषे	८१२	दि०	६
- ख	सङ्गतसूर्ये	८८८	०	८	- ति	मातोपनाम	८१४	प०	२४
X भ	सुपिभ्य चक्	८८८	०	२४	- र	पुरोद्वेषि	८१६	दि०	१
० य०	सुगण्डः पु०	८८८	०	२६	० र :	सौरि.पु०	८१६	०	८
० क :	सुगन्. पु०	८८८	०	८	- सी	सौरि-कण्ड :	८१६	०	१२
० क :	सुगन्. पु०	८८८	०	८	० सी	सौरिदः पु०	८१७	प०	१०
० य	सुगन्. पु०	८८८	०	२५	- चा	उत्तराचरि	८१७	दि०	१
० य	सुगन्. पु०	८८८	०	२७	- त	सोत	८१७	०	८
- गा	सुपिभ्य लुउने	८०३	प०	१०	- वि	पठिसाचर	८१८	प०	६
- पा	सा पयणश्च ति	८०३	०	२५	४	कातासौ	८१८	दृ०	११
- य	सपितु	८०३	०	२३	श्या	सालानां ०	८१८	०	२८
- इत्या	सुगन्. पु०	८०४	०	१	- दा य	सर्गादायासुधने	८२०	प०	५
- ०- ०	सि०देगापति	८०४	दि०	१	- ड	सिद्धिलान्	८२०	दि०	१२
- र	सहरिकादी	८०४	०	४	० य	सुगन्. पु०	८२०	०	४
- र	सोसापु०	८०५	प०	१	X दि श्यो	०गदिमनिश्या०	८२०	०	१८
- क रे	सानाप्रचरौ०	८०५	प०	२८	+ तिदा	सुगन्. पु०	८२१	०	२२
- त	सुते	८०५	दि०	१	सा	सापन :	८२२	प०	२
- य	समोत्तम	८०५	०	२	स	सुते	८२२	०	१
- स-क	सुगन्. पु०	८०६	प०	१४	पु	सुत्	८२२	०	२२
- खदिरे	००००	८०६	०	१५	स्य	सिद्धिलान्	८२२	दि०	२०
- भू	सोमसदः पु०	८०६	दि०	८	+ च	सुगन्. पु०	८२३	०	१
० वि व	सोमविषयमना	८११	प०	२	नः	सो. / पु०	८२३	०	१०
तो	सुते	८१२	०	६	- काग	सुगन्. पु०	८२३	०	२८
- मी	सुगन्. पु०	८१२	०	११	पु	सुगन्. पु०	८२४	०	११

पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भाङ्कः	पङ्क्तिः	पद्यविलेखः	शब्दविलेखः	पृष्ठाङ्कः	स्तम्भाङ्कः	पङ्क्तिः
• ख	सुमन्तः । पुं०	८८२	•	२४	• वि	सुविधातिः पुं०	८८८	•	२८
- वि	मिषडाद्याम्	८८२	•	२५	- ख	करयि	८८८	प्र०	३
२१	क्षीनत्तम्	८८३	दि०	२५	- ग	सहस्ररूपतया०	८८८	•	२९
- जोष	स्नातुमिच्छे	८८३	•	२६	- घ	सुखायमागे	८८८	०	२८
- स	पुं०	८८४	प्र०	०	- ङि	नरस्यप्रदी	८८८	दि०	५
- त	सुसगतः । वि०	८८४	•	२४	- च	यज्ञः	८८८	•	२२
- डे	विमिष्टे	८८४	•	२५	- पि	प्रेरिते०	८८८	प्र०	२
- ग	रुपेण	८८४	दि०	२८	- की	स्वादुदक्षा	८८८	०	१२
- लो	श्रीभनोशी	८८६	प्र०	८	- कं	गुप्तकवितेति	८८८	०	१९
- बा	विदग्ध्या	८८६	दि०	३	- ना	प्रसूतायाम्	८८८	दि०	५
- प्र	पण्डिते	८८६	दि०	१५	- भा	तत्रविशाखानां	८८८	०	१०
- म्य	इन्द्रियेभ्यः	८८६	•	१७	- व	सुपवेष्टने	८८९	•	२
- न्या	चुद्रमन्त्राम्	८८७	प्र०	५	- लृ	योनिषा०	८८९	प्र०	८
- घा	पीडिकाद्याम्	८८७	•	८	- ट	वेद्यने	८८९	दि०	३
- ल	फल्गुण्याम्	८८७	•	२४	- टा	निष्ठानलम्	८८९	प्र०	१०
- ष	रामहृत्याम्	८८७	•	१५	- वा	मिष्टपाचकः	८८९	०	१२
२१	सूत्रप्रपञ्चः । पुं०	८८७	•	२०	- र	सूरः	८८९	दि०	१५
- की	तामसक्याम् ॥	८८७	•	२२	- शा	दशपादो	८८९	प्र०	१०
- म	दोम	८८७	•	२८	- श्य	सुषोष	८८९	०	२०
- म	पुष्टमसूत्रमत्याः	८८७	दि०	११	- (	सुश्रीववानरे	८८९	दि०	११
- ग	मनोमय	८८७	०	१८	१ यज्ञप	सुयंस्तनवा	८८९	•	१९
- त	मिहित	८८७	•	२२	२ त	सुभ्यासुभ्यावडे	८८९	•	२५
- ल	पस्यागंधे	८८८	•	८	शुभ-धा	योगिनि ॥	८८९	प्र०	१०
० वि	शुषिरदन. १ पुं०	८८८	०	२०	- नि	सिर्वाणः । पुं० पुं०	८८९	दि०	४

शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तिः	श्लोकः	पङ्क्तिः	शुद्धिः	शुद्धिलेखः	पङ्क्तिः	श्लोकः	पङ्क्तिः
- अ	सङ्घटनं	८८८	प्र.	१	- भा	सुभाषिते	८१२	दि.	६
- ख	महागणसुखे	८८८	०	८	- ति	मातोपवाम	८१४	प्र.	२४
X अ	। सुदिभ्यामन्	८८८	०	२४	- र	सुरादृष्टे	८१६	दि.	१
० प०	सङ्घट्टुः पु.	८८८	०	२६	• र :	सौरि.।पु.	८१६	०	८
• अ.	सङ्घट्टुः पु.	८८८	दि.	८	- ती	सौरि'क्षयः	८१६	०	१२
० अ ।	सुधुमः।पु.			६	० ती	सौरिदः पु०	८१०	प्र.	१०
• अ	सङ्घट्टुः।पु.			२४	- ता	सङ्घट्टुः।पु.	८१०	दि.	६
• अ	सङ्घट्टुः।पु.	८८८	०	२०	- त	सोतं	८१०	०	८
- ता	सुधुमासुधुम	८०४	प्र.	१०	- वि'	सुधुमासुधुम	८१८	प्र.	६
- था	सुधुमासुधुम	८०४	०	२४	- छ	सुधुमासुधुम	८१८	दु.	११
- थ	सुधुमासुधुम	८०४	०	२२	- था	सुधुमासुधुम	८१८	०	२८
- व अ	सुधुमासुधुम	८०४	०	१	- दा-य	सुधुमासुधुम	८२०	प्र.	५
- व - मे	सुधुमासुधुम	८०४	दि.	१	- ट	सुधुमासुधुम	८२०	दि.	१२
- र	सुधुमासुधुम	८०४	०	४	० य	सुधुमासुधुम	८२०	०	४
- से	सुधुमासुधुम	८०८	प्र.	१	X दि भ्यो	सुधुमासुधुम	८२०	०	१८
- ड अ	सुधुमासुधुम	८०८	प्र.	२८	+ ति	सुधुमासुधुम	८२१	०	२२
- ते	सुधुमासुधुम	८०८	दि.	१	- ता	सुधुमासुधुम	८२२	प्र.	२
- य	सुधुमासुधुम	८०८	०	२	- स	सुधुमासुधुम	८२२	०	१
- ल-क	सुधुमासुधुम	८०८	प्र.	१४	- पु	सुधुमासुधुम	८२२	०	२२
- ल-दि	सुधुमासुधुम	८०८	०	१५	म	सुधुमासुधुम	८२२	दि.	२०
।- भू	सुधुमासुधुम	८०८	दि.	८	+ अ	सुधुमासुधुम	८२३	०	१
० पि य	सुधुमासुधुम	८११	प्र.	२	- मः	सुधुमासुधुम	८२३	०	१०
ती	सुधुमासुधुम	८१२	०	६	- कां	सुधुमासुधुम	८२३	०	२५
न्यां	सुधुमासुधुम	८१२	०	११	प	सुधुमासुधुम	८२४	प्र.	१६

पद्यविलेखः	युक्तिविलेखः	पद्याक्षरः	सूत्रः	पद्यः	पद्यविलेखः	युक्तिविलेखः	पद्याक्षरः	सूत्रः	पद्यः
- अ	सादृश्यं	८२४	दि०	१०	- अ	दृष्टयते	८२३	०	२१
- स्त्री	स्त्री विकल्पः न०	८२४	०	२५	- भी	मीच	८२२	०	१८
- य	अत्युत्पत्तिरिति	८२५	प्र०	१५	- द	सन्देहपत्तिः	८२२	दि०	८
- अं	निर्दिष्टः	८२६	०	६	- व्य	व्युत्पत्त्या	८२४	प्र०	१
- द्वि	किसित्कार्ये	८२६	दि०	२०	- य	सदृशमि	८२४	०	१०
- द्वि	सद्विःसाधोति०	८२०	०	१३	- त्रि	पट्टागोति	८२४	०	१३
- प्र	मिदं	८२०	०	२४	मारस्की	भास्करौ	८२४	दि०	२
- पु०	स्त्रीपुंसौ	८२०	०	१०	० ना	सामोःपि०	८२५	०	१३
-	स्त्रीप्रथमाध्वी०	८२०	प्र०	११	-ा	स्वानभवे	८२४	०	१८
- वा	तथापि	८२०	०	१२	- के	युक्ते	८२४	०	२२
- य	विनिर्गपत्तरिपु०	८२०	०	१०	- गु	मनुष्याः	८२५	प्र०	८
- त्रि	सर्वतो	८२०	०	२२	- यो	सामर्थ्ये	८२५	०	१४
- श्री	सोऽपत्तिग	८२०	०	२६	- श्री	प्राधीमाश्री	८२	०	१०
- या	प्रायः सुखतोमेध	८२०	दि०	१२	- मा	साधिभावाः	८२५	प्र०	१८
- द	दुष्कृतान्यपि०	८२०	०	१५	- य	पथाव०	८२५	०	२१
- व	पूजिताः	८२०	०	१०	- या	पथादिस्था०	८२५	०	२६
- ल	वेलाभे	८२०	०	२४	- ख	साक्षीपक्षक	८२५	दि०	१३
- ल	सोभाहमिली	८२०	प्र०	२०	- य	पचात्	८२५	०	२०
- यवि	विशेषधियो०	८२०	०	२८	ति	मितीकारास्ता०	८२५	०	१३
- वै	वर्षेमेदीप०	८२०	दि०	२६	- स्त्रि	भिरस्याधि	८२०	प्र०	२६
- सु	समुत्पन्नं	८२०	०	५	- श्री	भिरसुधीपु०	८२०	दि०	२५
- वि	जितयमः	८२१	प्र०	१६	- ह	सुसहास्यकपु०	८२०	प्र०	१५
- पुं	तिष्ठतेत्येक	८२१	०	१५	- ख	सुसुखस्यरपुं०	८२०	०	१८
- मे	पयमेधानति०	८२१	०	१८	- ख	कापंथे	८२०	०	१८

पद्यविलेखः	यद्विलेखः	पृष्ठाः	सूत्राः	पद्यः	पद्यविलेखः	यद्विलेखः	पृष्ठाः	सूत्राः	पद्यः
- द रो	द्वयरोरिषम्	६८१	०	२४	- पा	पवाप्यं	६८१	०	५
वे	सुपासो धंति ।	६८२	प्र०	५	- खो	कवायोषो	६८२	प्र०	१३
- प ल म	मन्त्रमिदे	६८२	दि०	१२	- वू	मपुरोक्षम् :	६८२	दि०	२२
- त	कुर्वति	६८३	०	१	- इ	दूनीयाम्	६८३	०	२८
- छ	द्वयं नक्षत्रा	६८३	०	१४	पावा-ति	सपासकानांतिस्व	६८३	०	२६
- झ	वह्नापः	६८३	०	२	- स	सधिता	६८६	प्र०	२४
- ञ	० इन्तिस्त्रोषो	६८३	०	२१	० व	हरिकिष्कम्. मू०	६८६	०	२०
- ट	मधुरधुं	६८२	०	२६	- ख	सुपुरे	६८६	दि०	१२
० क	धुवकोक्षः । पु-	६८४	प्र०	०	- म	सवम्.	६८६	०	२०
- भा	मधुरभापकाम्	६८४	०	१५	- प	पार प्रया.	६८६	प्र०	१
०	सतायाम्	६८४	दि०	१०	त भयः	रूपतवधवंद्वि	६८६	०	३
०	धुवको	६८४	०	२२	- ना	नीवनी	६८६	०	२०
- । व	विष्कामिनो	६८५	प्र०	८	- येरिणि	प्रयोत्रिता	६८६	दि०	५
- पु	प्रतिवध.	६८६	०	२४	- ये	मोचिन	६८६	०	१८
- विी	विष्कामिनो	६८६	दि०	२४	- त	गुर्विसिता.	६८६	०	६१
१ ८	आतेरक्षोविषयो	६८६	प्र०	१	वी	गुर्विषिता	६८६	प्र०	१०
- शारे.	० ० ०	६८६	दि०	१	- द	बेन्दुफिले	६८६	०	१०
० स	हराद्रिः । पु-	६८६	०	५	- क	स्वापाठ	६८६	०	२१
- य	भूमि	६८६	०	६	- विष्म	हरिभ्योऽतप.	६८६	०	१०
X वी	द्विषोषादिनृश	६८६	०	११	व	वपन.	६८६	०	२८
०	विष्कामिनो	६८२	प्र०	२४	० ति	वसभूति। स्त्री	१०००	०	५
- र	नक्षत्रा	६८२	दि०	२६	- ये	वापुषे	१०००	०	८
- ल	मन्त्रोवोषे.	६८२	प्र०	१	- ख	स्वययाम्	१००१	०	२६
- य	विष्कामिनो	६८२	०	२	- वी	दुर्वोषे	१००२	दि०	१४

शुद्धाशुद्धपत्रम्

पुः	शुद्धिः	पृष्ठ	पङ्क्तिः	पङ्क्ति	पुः	शुद्धिः	पृष्ठ	पङ्क्तिः	पङ्क्ति
१	अक्षरधान्याम्	१००२	०	१६	१	राशिषी	१०११	०	१२
२	सैत्रमण्या •	१००३	०	१७	२	ति वै	१०१२	०	१३
३	प्रवेविकायां मां	१००४	०	१८	३	भस्मा टडति०	१०१३	०	१४
४	दक्षि णो लिः प	१००५	०	१९	४	हा स्ति नम् । न०	१०१४	०	१५
५	सुतपु राहिते	१००६	०	२०	५	हस्ति र्भूः	१०१५	०	१६
६	स्य धा ण्डे व्	१००७	०	२१	६	चे टा रे कु तु ०	१०१६	०	१७
७	सा गा न्	१००८	०	२२	७	प्र व म दे व त .	१०१७	०	१८
८	दक्षि ण च न म् । न०	१००९	०	२३	८	अ नु भा वे ष ०	१०१८	०	१९
९	स म्पू र्णा .	१०१०	०	२४	९	व स्य म व हा णि त म्	१०१९	०	२०
१०	हा ट डे न्	१०११	०	२५	१०	अ दि शी क षा	१०२०	०	२१
११	नि वि श्व या •	१०१२	०	२६	११	अ ष्ट ष ०	१०२१	०	२२
१२	धा णो ष । वि०	१०१३	०	२७	१२	हा षा का रे । पु०	१०२२	०	२३
१३	स्य धा णो षे	१०१४	०	२८	१३	सा न्नी य म्	१०२३	०	२४
१४	पट्टो रो	१०१५	०	२९	१४	नि र्वा णे नू प धू प र्शे	१०२४	०	२५
१५	जि ति मु कु ट :	१०१६	०	३०	१५	वि ष्णु वा का णो	१०२५	०	२६
१६	सु त्र द्वा म नि	१०१७	०	३१	१६	भी म वे ने	१०२६	०	२७
१७	धा णो ष त	१०१८	०	३२	१७	सौ च या न्	१०२७	०	२८
१८	धा र ण् रे षा । षो	१०१९	०	३३	१८	सा त्त लु क्क वे	१०२८	०	२९
१९	धा रि णि त :	१०२०	०	३४	१९	वि ग म् । न०	१०२९	०	३०
२०	रज मा ष्या म ज	१०२१	०	३५	२०	द न्ते वि षे त म म्	१०३०	०	३१
२१	धा र्वा षा ०	१०२२	०	३६	२१	नि र्वा णा षा ष्ट म :	१०३१	०	३२
२२	धा से व इ स त	१०२३	०	३७	२२	वि ०	१०३२	०	३३
२३	ति तु त	१०२४	०	३८	२३	वि म न्	१०३३	०	३४
२४	ज न तो ति ट र्	१०२५	०	३९	२४	वि म र ण् तु । षो	१०३४	०	३५
२५	भा ष णा ष	१०२६	०	४०	२५				

पद्यविवेकः	व्युत्पत्तिः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः	पद्यविवेकः	व्युत्पत्तिः	पृष्ठाः	स्तम्भाः	पङ्क्तयः
- कवि	लोपवाचित्वा०	१०२५	०	१५	- क	सूर्याशुकाद्या	१०२०	०	१
- ल	कृष्णारामः	१०२५	०	१०	- अ	। तद्वचने०	१०२०	०	१५
- म	देवावामावाचन०	१०२५	प्र०	२१	- घण्ट	राजनिर्घण्टः	१०२०	वि०	८
० - मी	श्रीमोयः । वि०	१०२५	दि०	२८	० क	श्लोकः । पु०	१०२०	प्र०	१६
- द	पादिना०	१०२५	०	२८	- म	श्रीमद्भृशुद्धाशुद्धवचनः	१०२०	दि०	६
- मि प्रा	मितप्राप्तं	१०२०	प्र०	२	+	॥ इति मधु० ॥	×	+	+

॥ दि चतुर्थे चन्द्रमिने वैश्वानरे नभसि सितवचनम् ॥
 ॥ श्रीमो श्रीमो मितप्राप्तं श्री मधु० ॥ सपत्नी ॥ १ ॥
 श्रीहरिः ॥

